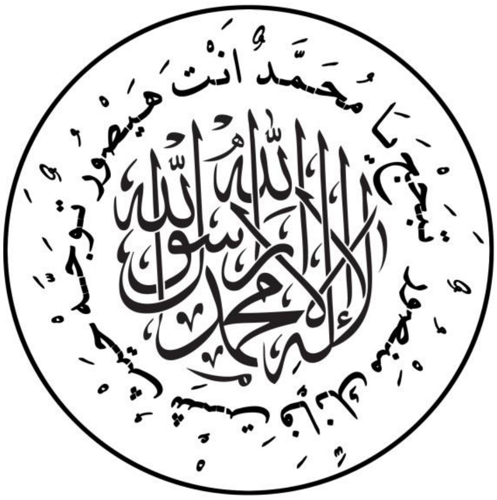
YAZILAR
30

2014

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2014

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2014-15 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 30. 12. 2014

Bitiş : 19. 01. 2015

İçindekiler

10 Yazılar

-Aman… aşktan anlamayanlar,
aşkı, yalnız vücudun ihtirası zannedenler….
Halbuki ben. Onun ruhuna aşıkım.
Fazilet ve ulviyetine aşıkım.
Ben, daha ziyade bir şakirdin hocasına olan muhabbetine benzer,
bir muhabbetle ona merbudum. (bağlıyım) ben onu görmeyince,
bu kâinatı halk (yaratan) izhar eden "aşk" a iman etmedim.

Onu görüpte hiçbir şey anlamayanlar da olabilir.
Lakin ateş yanma istidadı olan her şeyi yakar, değil mi?
Bundan onun ateşliliğine halel gelir mi?

AŞK PEYGAMBERİ
Semiha Cemal

“HAS ODA” KAPISINI BEKLEYENLER

Topkapı Sarayı’nda bulunan Hırka-i Saadet Dairesi’nin en önemli odası padişaha ayrılmış “Has Oda” idi. Kapının üzerinde Hz. Mevlâna Celâleddin Rumî’ye ait olan şu beyitler yazılı idi.

Derhâ heme besteend illâ der-i tu
Tâ reh ne-bered garîb illâ ber-i tu
Ey der kerem u izzet u nûr-efşânî
Hurşîd u meh u sitâregân çâker-i tu

“Ya Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ”

“Bu öyle bir kapıdır ki,
Senin kapından başka bütün kapılar kapanmıştır.
Ta ki garipler başkasına yol bulmasınlar diye."

“Ey Kerem ve izzet kapısı, Ey nur saçan kapı,
güneş, ay ve yıldızlar, sana kul ve köledir.

UŞŞAK ÂYİN-İ ŞERÎF

Kutbü’n Nâyî Osman Dede

3. Selam

Ey şehd-nûşîn-i lebet pâk ez heme âlûdegî
Bin’şin ki tâ bâz îsted çeşmem zi hun-pâlûdegî

Dudağından bal içen bulaşıklıktan tamamen temizdir. Otur ki gözüm kana boyanmaktan geri dursun.

Ey ki hezâr âferin bu nice sultân olur
Kulu olan kişiler hüsrev ü hâkân olur

Her ki bugün Veled’e inanuben yüz süre
Yoksul ise bay olur bay ise sultân olur

Binlerce tebrikler! Bu nasıl bir sultandır ki hizmetçisi olanlar, padişah olur. Bugün her kim (Sultan) Veled'e inanıp (dergâhına) yüz sürerse, fakir ise bey olur, bey ise sultan olur.

Ey kavm be hac refte kücâyîd kücâyîd
Dil-dâr hemin câst bi-yâyîd bi-yâyîd

Ey hacca giden topluluk! Nerdesiniz, nerdesiniz? Sevgili burada, gelin gelin!

İmrûz çü her rûz harâbîm ü harâb
Meg'şâ der-i endîşe vü ber gîr rebâb

Sad gûne nemâzest ü rükûest ü sücûd
An râ ki cemâl-i dôst bâşed mihrâb

Bugün her günkü gibi harabız, harap. Düşünce kapısını açma; rebabı (eline) al. Sevgilinin (güzel) yüzünü mihrap edinen için yüz türlü namaz var, (yüz türlü) rükû ve sücûd.

Hod râ çü demî zi yâr hurrem yâbî
Der ömr nasîb-i hîş an dem yâbî

Zinhâr tü zâyi ' ne-künî an dem râ
Zîrâ ki çünan demî diger kem yâbî

Kendini bir an sevgiliden yana sevinçli bulursan ömründe nasîbini o anda bulursun. O anı sakın zâyi etme. Zira öyle bir anı bir daha bulamazsın.

Derhâ heme besteend illâ der-i tü
Tâ reh ne-bered garîb illâ ber-i tü

Ey der kerem ü izzet ü nûr-efşânî
Hurşîd ü meh ü sitâregân çâker-i tü

Garip kimse, başka bir yol bulamasın diye bütün kapılar kapalı; ancak senin kapın açıktır. Ey keremde, yücelikte, nur saçmada güneşin, ayın, yıldızların kölesi olduğu (sevgili)!

Der kûy-i harâbât me-râ aşk keşan kerd
V'an dil-ber-i ayyâr me-râ dîd ü nişan kerd

Men der pey-i an dil-ber-i ayyâr bi-reftem
Ô rûy-i hod an lahza zi men bâz nihan kerd

Sultân-ı arefnâk büdeş mahrem-i esrâr
An sırr-ı tecellî-i ezel cümle beyan kerd

Aşk, harâbât semtine sürükledi; o hilekâr dilber de görüp bana işaret etti. Ben o hilekâr dilberin peşinden gittim; o ise hemen yüzünü sakladı benden. (Hakk'ın) sırlarına mahrem olan "arafnâk" sultanı, ezel tecellîsinin sırrını tamamen açıkladı.

("Yarabbi! Seni hakkıyla bilemedik!" diyen Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve selleme işaret edilmektedir.)

http://mutriban.com/mevlevi/ayin-i-serifler/ussak-ayin-i-serif

TEVBE

(Ey iman edenler, tevbe-i nasuh ile, hâlisâne, samimi bir tevbe ile günah işlemekten vazgeçerek, Allah'a itaate yönelin, üzerinizdeki başkalarına ait hakları sahiplerine iade edin. Umulur ki, Rabbiniz kusurlarınızı siler, bağışlar. Sizi altından ırmaklar akan cennet konaklarına koyar. Allah'ın, peygamberini ve onunla birlikte, iman edenleri utandırmayacağı bir günde, sizi cennetlere koyar.

Onların imanlarından, işledikleri hayırlardan ve sâlih amellerinden kaynaklanan nurları, genişleyerek ve yayılarak önlerini, sağlarını, sollarını aydınlatır. Onlar:

'Rabbimiz, bizim faydalanmamız için nurumuzu devam ettir, bizi koruma kalkanına al, bağışla. Senin her şeye gücün kudretin yeter.' derler. (Tahrim -8)

Tevbe, her şeyden Allah Teâlâ'ya dönmek demektir. Çünkü her şey Allah Teâlâ'nındır.

"Tûbû ilâllah" (Allah Teâlâ'ya tevbe edin) âyet-i kerîmesinde hem işaret vardır, hem müjde vardır. Eğer Allah Teâlâ tevbeyi kabul etmeye idi, emretmezdi.

Emir kabule delildir. Taksirini (kusurunu) görmekle bile.

Habibim! Deki:

Rabb-i Teâlâ, tevbeden sonra onların günahlarını mağfiret edici ve tevbelerini kabul ile merhamet buyurucudur.

Tevbe-i nâsuh makamına kaim olup (bir daha yapmayacağına söz vermek), o halde, kendileri için mağfiret talep olunmakla Allah Teâlâ'yı afv edici bulurlar. Mademki günahı itiraf ile nedameti (pişmanlıklarını) izhar eylediler, o halde mağfur olmuş (affedilmiş) oldular."

Hacı Hasan Akyol Efendi
kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

DUA VE TEFE'ÜL HAKKINDA

DUÂNIN ÖNEMİNİ VE DEĞERİNİ BELİRTEN BİR OLAY

Hz. Ali (kerremallâhu veche)'nin oğlu Hz. Hüseyin (aleyhisselâm) anlatıyor:

Biz Kâbe-i Muazzama'yı tavaf etmekte iken, birden bire bir kimsenin hüzün verici sesini duyduk, o kimse şöyle yalvararak dua ediyordu:

"Ey!... Darda kalmışların duasına İcabet buyuran,

Ey!,.. Belâ ve müsibete uğrayanların ıstıraplarını gideren,

Beyt-i şerif, harem-i muhtereminde ziyaretçilerin uykuya daldılar.

Biz ise uyku ve mazgamaktan (yemek içmekten) münezzeh olan Allah 'a yalvarıyoruz.

Ey!... Kullarını ikramları ile mesrur (sevindiren) eden Rabb'ım. Cürüm ve isyanıma cömertliğinle mukabele etmeni, beni bağışlamanı niyaz ediyorum.

Ey Rabb'ım, senin affın mücrimler üzerine galebe etmese idi, kim âsileri bağışlar, kim elemlere gark olmuşları saadate kavuştururdu?"

diyerek yaşlı gözleriyle Allah Teâlâ'dan merhamet talep ediyor ve uğradığı fecî belâ ve müsîbetten kurtulmasını diliyordu.

Babam Ali b. Ebi Talib kerremallâhu veche bana: **"Ya Hüseyin, Hakk'ın takdirine çarpılmış, günahının bağışlanmasını Rabb'ından ağlayarak isteyen kimsenin arkasından git. Onu bana çağır."** Diye emir verdi. Ben de çabuk çabuk giderek, adama eriştim. Yüzü güzel, bedeni temiz pak, elbisesi de nazif idi. Buna rağmen onun sağ yanı kurumuş, cansız ve hareketsiz kalmıştı. Adama, "Müslümanların Emiri Ali b. Ebu Talib kerremallâhu veche seni istiyor, gelir misin?." Dedim. Zavallı kişi bir yanı üzerine sürüne sürüne babamın huzuruna geldi.

HZ. ALİ'NİN ADAMLA KONUŞMASI

Müslümanların Emîri Ali b. Ebû Talib Kerremallâhu veche adama: "Sen kimsin, Hâlin, durumun nedir" dedi. Adam:

"Ey Mü'minlerin Emiri! Hukuka riayet etmiyerek cezalara çarpılan kimsenin hâll ve durumu nasıl olur?" dedi.

Mü'minlerîn Emiri:

"İsmin nedir?" dedi. Adam:

"Menazil b. Lahak'dır" dedi. Ali kerremallâhu veche:

"Bu duruma nasıl düştün? Bu vaziyete mâruz kalmana sebep nedir?" dedi, Adam:

"Ya Emîre'l-Mü'mînîn! Ben Araplar arasında çalar oynar, geçinen bir kimse idim. Gençliğim oyun ve eğlence ile geçiyordu. Kendimi bir türlü zevkten, gülüp eğlenmekten alamıyordum. Günahlarıma tevbe etsem, nefsim ve şehvetimden vazgeçemediğimden, kabul olmuyordu. Recep ve Şaban aylarında ise oyun ve eğlencelerim, çalıp çağrışmalarım artıyordu, Hâlbuki benim şefkatli ve merhametli bir babam vardı. O, beni bu düşmüş olduğum cehalet bataklığından kurtarmağa çalışırdı. Hak Teâla'ya karşı isyanımdan vazgeçirmeye çabalardı. Ve

Oğlum, derdi. (Allah'ın cezası çok şiddetli, kahır ve galebesi ziyadedir. Onun Cehennemi ne fena bir yer, Cehennem ateşi ne tahammül edilmez bir ateştir. Şu halde oğlum, Allah'a asi ve seni O'na isyana teşvik eden kimselerle arkadaş olmaktan sakın. Bu yaramaz hallerini bırak. Çünkü melekler ve hürmetli aylar, gece ve gündüzler sende feryad ediyorlar. Onlar seni Allah Teâlâ'ya şikayet ediyorlar.) diye nasihat ederdi.

Babamın bu ikaz ve nasihatlarından canım sıkılır da onu döverdim. Yine bir gün buna benzer nasihat ve azarlamasından daha fazla kızdım, üzerine hücum ederek dövmeğe başladım. Bu defaki dayağımdan fazla canı yanan babam yemin etti. (Elbette senden intikamımı alırım. Oruca ve namaza devam eder, bu hâl ile Beytullah'a varır, senden şikâyetlerimi arz eder ve senin zararından kurtulmak için Allah'a yalvarır, yakarır O'nun yardımını talep ederim.) dedi. Bunun üzerine yedi gün oruç tuttuktan sonra bir boz deveye binip, Mekke-i Mükereme'ye gitti. Haccü'l-Ekber günü Kâbe-i Muazzamanın örtüsüne yapışarak bana beddua etti."

MAZLUM BABANIN BEDDUASI:

"Aziz. Vâhid ve Samedin lûtfu ricası ile dünyanın her tarafından binitli ve yaya olarak ziyarete gelen Beyt-i Şerifin Rabb'ısın. Şu kutsal makam, insanlar ve cinlerin Kıblesi ve ihtiyaçlarını arz ettiği pek mübarek menzillerdir ki, zulme ve haksızlığa maruz kaldığımdan dolayı, benim de burada edilecek duam red olunmaz, Yâ Rahman! Benim hakkımı ve intikamımı, oğlumdan alıver. Ey eşi ve benzeri olmayan, doğurmayıp ve doğurulmamış olan Rabb'ım! Oğlumun bir yanını kurut" dedi,

OĞLU DERHAL YIKILIVERDİ:

"Semayı direksiz tutan ve yerden sular çıkarıp akıtan Allah hakkı için ki, babam duasını bitirir bitirmez benim sağ yanım kuruyuverdi. Haremin civarına atılmış kuru bir ağaç gibi oldum. İnsanlar sabah ve akşam benim bu halimi görüp geçerlerken; **(İşte bu adam, babasının bedduasına süratle çarpılan kimsedir)** derlerdi." diye hâdiseyi anlattı.

Mü'minlerin Emiri Ali radiyallahu anh;

"Sonra baban ne yaptı, senin hakkında ne işledi?"

diye adama sordu. Adam;

"Ey Mü'mînlerin Emiri! Babâmın bedduası ile yerlerde süründükten sonra, artık kendime geldim, gafletten uyandım. Pederimin merhamet ve şefkatini kendi tarafıma çekmek ve günahlarımı affettirmek için yalvarıp, yakarmağa başladım. Benim yerlerde sürünmem ve yalvarmalarım babamın kalbini yumuşattı da beni affetti. Babamı bu belâdan kurtulmam için aynı yer ve makamda duâ etmeğe ikna ettim, Gönül hoşnutluğu ile onu bir deveye bindirdim; gerekli hürmet ve saygıyı göstererek birlikte Irak vâdisine geldik. O esnada bir ağaçtan bir kuş âniden uçup kaçıverdi. Kuşun parıldayarak kaçıvermesi üzerine devemiz ürktü; bunun üzerine babam deveden düştü ve oracıkta canını teslim etti." dedi.

Adamın bu izahatından sonra Hz. Ali kerremallâhu veche ona sordu:

"Sana Rasûlüllah'tan öğrendiğim dualardan öğreteyim mi? Ki, o dua ile yalvaranı Allah Teâlâ gam ve kederlerinden kurtarmış ve maruz kaldığı belâ ve musibetleri atlatmıştır."

Bu soru üzerine yan tarafı kurumuş adam:

"Ey mü'minlerin Emiri! Görüyorsunuz çaresizlikler içerisinde yerde sürünüyorum. Pek mustaribim, buyurduğunuz duayı talim ediniz, can-u gönülden dinleyeceğim." dedi.

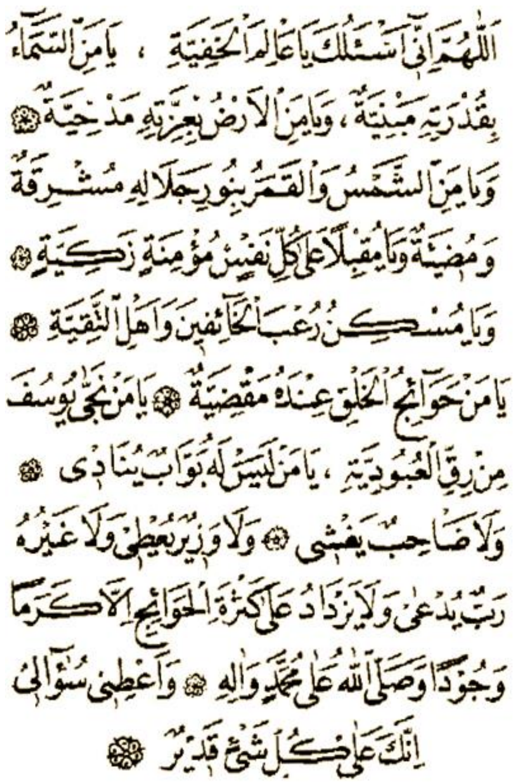
Hz. Hüseyin (aleyhisselâm): Babam adama duayı öğretti. o dua ile Allah'a yalvaran hasta, hemen şifa bulmuş, ertesi günü sıhhatli olarak yanımıza geldi. Ben, nasıl oldu da birdenbire iyi oldun, dedim. Adam:

"İnsanlar uyuduğu zaman o duayı bir-iki ve üç defa tekrar ederek okudum. Kulağıma bir ses geldi; (Allah Teâlâ Hazretleri sana kafidir. Öyle bir ism-i A'zam duası ile dua ettin ki, Hakk Teâlâ o dua ile kendisine sığınanları, dilek ve ihtiyaçlarını arz edenleri kabul eder, istediklerini verir.) Bundan sonra göz kapaklarım kapanmaya başladı, uyumuşum. Rüyamda Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellemi gördüm. Vak'ayı kendilerine arz ettim. Buyurdular:

"Ali, doğru söylemiştir. Onun sana öğrettiği İsmul'lah-ul A'zam ile dua edilirse o dua kabul edilir ve istediği verilir. Sonra, ikinci defa üzerime uyku galabe etti. Uyudum. Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellemi tekrar rüyada gördüm. (Ya Resûlullah, duayı sizin mübarek lisanınızdan duymak istiyorum) dedim."

RASÛLÜLLÂH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN TALİM ETTİĞİ DUA:

"İstirhamım üzerine Nebiyy-i Muhterem Efendimiz şu duayı okudular:

اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ يَا عَالِمَ الْخَفِيَّةِ ، يَا مَنِ السَّمَاءُ
بِقُدْرَتِهِ مَبْنِيَّةٌ ، وَيَا مَنِ الْأَرْضُ بِعِزَّتِهِ مَدْحِيَّةٌ
وَيَا مَنِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِنُورِ جَلَالِهِ مُشْرِقَةٌ
وَمُضِيئَةٌ وَيَا مُقْبِلًا عَلَى كُلِّ نَفْسٍ مُؤْمِنَةٍ زَكِيَّةٍ
وَيَا مُسَكِّنَ رُعْبِ الْخَائِفِينَ وَأَهْلِ التَّقِيَّةِ
يَا مَنْ حَوَائِجُ الْخَلْقِ عِنْدَهُ مَقْضِيَّةٌ يَا مَنْ نَجَّى يُوسُفَ
مِنْ رِقِّ الْعُبُودِيَّةِ ، يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ بَوَّابٌ يُنَادَى
وَلَا صَاحِبٌ يُغْشَى وَلَا وَزِيرٌ يُعْطَى وَلَا غَيْرُهُ
رَبٌّ يُدْعَى وَلَا يَزْدَادُ عَلَى كَثْرَةِ الْحَوَائِجِ إِلَّا كَرَمًا
وَجُودًا وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَعْطِنِي سُؤَالِي
إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Allahümme innî es'elüke yâ âlimel-hafiyyeti yâ menissemâ-ü bikudratihi mebniyyetün, ve yâ menil ardu biizzetihi medhiyyetün. Ve yâ men-iş-Şemsü vel-Kamerü bi nuri celâlihi muşrikatun ve mudî'etün ve yâ mukbilen alâ kûlli nefsin mü'minetin zekiyyetin. Ve yâ müskinü ru'bel hâifine ve ehlittakıyyeti. Yâ havâicül-halki indehu makdıyyetün. Yâ men necca Yûsufe min rıkk-ıl ubudiyyeti, Yâ men leyse lehu bevvabün yünadi. Velâ sâhıbün yağşi. Velâ ve zirun yu'ti velâ ğayruhü rabbun yud'a, Velâ yezdâdü alâ kesretti havaici illâ keramen ve cüden ve sallallahü alâ Muhammedin ve âlihi. Ve e'tıni suâli inneke alâ külli şey'in kadîrun

اللهم إني أسألك يا عالم الخفية ، و يا من السماء بقدرتة مبنية ، و يا من الأرض بعزته مدحية ، و يا من الشمس و القمر بنور جلاله مشرقة و مضيئة ، و يا مقبلا على كل نفس مؤمنة زكية ، و يا مُسكن رعب الخائفين و أهل البلية ، ويا من حوائج الخلق عنده مقضية ، يا من نجّى يوسف عليه السلام من العبدية ، ويا من ليس له بواب ينادى و لا صاحب يُغشى و لا وزير يُؤتى ، و لا غيره رب يُدعى ، و لا يزداد علي كثرة الحوائج إلا كرما و جودا ، أن تصلي على سيدنا محمد و آله و تعطيني سُؤالي ، إنك علي كل شيئ قدير ، يا حي يا قيوم ، يا أرحم الراحمين

Ben de bu duayı tekrar ettim ve hemen uyandım. Duanın tesiriyle üzerimdeki hastalığımın tamamiyle iyi olduğunu gördüm." dedi.

Yukarıdaki Duanın Türkçe Meâli:

" Senden yalvararak diliyorum, Allahım!

Ey, gizliyi bilen;

Ey, semâyı kudreti ile bina eden;

Ey, izzeti ile yeri döşeyen;

Ey; Celâlinin nuru ile Güneşi ışık saçıcı, Ayı da parlayıcı kılan;

Ey, her inanmış temiz nefse teveccüh eden,

Ey, korkanların, müttâkilerin korkusunu sükûna erdiren;

Ey, yaratıkların ihtiyaçları ve dilekleri katında giderilen;

Ey, Yusuf'u kölelik boyunduruğundan kurtaran;

Ey kullarının ihtiyaçlarını zatına arzetmek için araya bir vasıta koymayan,

Her dilek sahibinin müracaatlarını doğrudan doğruya kendisi dinleyen ve alıp veren, bir vezîri olmayan Rabb'im!

Ey, kendisinden başka dua edilen bir Rab olmayan, dilek ve ihtiyaç sahiplerinin çokluğu Onun kerem ve cömertliğini arttıran Allah'ım,

Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme ve ehl-i beytine ve eshabına salat-ü selam etmeni; duamı kabul buyurmanı, isteğimi vermeni diliyorum. Çünkü sen, her şeye kadirsin."

ARŞ HAZİNELERİNDEN DEFİNE:

Hz. Ali kerremallâhu veche; **"Bu duaya sıkı sarılınız. Çünkü o, arş hazinelerinden bir hazinedir."** buyurdu.

DUÂNIN KABUL OLUNMASININ ALÂMETLERİ (BELİRTİLERİ)

Dua okuyan kimseye, dua içinde veya duadan sonra huşû gelirse ağlamak isteği doğarsa, ağırlık basarsa, aksırırsa, titreme, terleme, sıcaklık, üşüme gibi haller gelirse yahut da rahata erip yük altından çıkmış gibi hafiflik hissederse, duasının kabul edildiğinden şüphesi olmasın. O zaman Cenab-ı Hakk'a şükretmek gerekir.

BİR İŞİMİZİN VEYA DİLEĞİMİZİN NASIL SONUÇLANACAĞINI KUR'ÂN-I KERİM'DEN ÖĞRENEBİLİRİZ

Danışacak kimse bulmayanlar için Kur'ân-ı Kerim'den durumuna bakmak isteyen kimse, önce iki rekât Allah rızası için namaz kılıp üç İhlas, üç Fatiha ve on Salavat-ı Şerife getirdikten sonra niyet etmelidir. Sonra Kur an-ı Kerim'i kıbleye doğru açıp birinci sayfanın birinci ve yedinci satırlarının ilk harfine bakmalıdır. Aşağıda yazılı harflerden hangileri ise, o harflerin taşıdığı manayı okuyup sonuca varmalıdır.

A- HARFLERİN OKUNMASINA YARAYAN İŞARETLERİN "üstüne, esire ve ötürelerin" TAŞIDIĞI MANALAR:

1. İlk harf "YOLCULUK" hanesidir. Bu ilk harfin işareti "üstüne" ise, yolculuk hayırlı ve uğurludur, "ötüre" ise, yolculuk zahmetlidir, "esire" ise uğursuzdur.

2. İkinci harf "MAL" hanesidir. "Üstüne" gelirse, malın kolay elde edileceğine, "ötüre" gelirse, geç elde edileceğine, "esire" gelirse, biraz çalışma ile kazanılacağına işarettir.

3. Üçüncü harf "DÜŞMAN" hanesidir. "Üstüne gelirse, düşmanın yenilgiye uğraması, "ötüre" gelirse, düşmana tesadüf etmemesi (rastlamaması) "esire" gelirse, düşmanın perişan olmasıdır.

4. Dördüncü harf "HASTALIK"dır. "Üstüne" gelirse, hasta şifa budur, "ötüre" gelirse, iyileşmesi geç ve zordur, "esire" gelirse, ölüm tehlikesi vardır.

B- HARFLERİN TAŞIDIĞI MANALAR:

ا : Hayır, sevinmek, murada ermektir.

ب : Yakın vakitte rahata ve nimete kavuşmaktır.

ت : Mutluluğa, sevince ve çok niğmete işarettir.

ث : Ümidin üstünde zenginlik ve hâlin düzelmesidir.

ج : Her muradın kolaylıkla elde edilmesidir.

ح : Düşmandan emin olup zorlukların kalkmasıdır.

خ : Biraz sıkıntıdan sonra feraha çıkmaktır.

د : Bir aracı ile mutluluğun ve sevincin elde edilmesidir.

ذ : Tövbe edip sadaka vermek gerektir. Şerlerin hayra döneceğine işarettir.

ر : Bir muradın olacağına işarettir.

ز : Sabırdan sonra selâmete, zahmetten sonra rahmete

kavuşmaktır.

س : Ferah, hayır ve biraz incinmekten sonra selâmet bulmak ve kadından sakınmaktır.

ش : Çekinmek lâzımdır, malına zarar erişebilir.

ص : Hâli düzgün, kendisi mutlu olur, sözü geçer.

ض : Şerefi günden güne artar, yardımcısı Cenab-ı Hakk olur.

ط : Şerden kurtulup hayıra erişir, muradına erer, mutlu olur.

ظ : Her muradına nail olup âhireti huzurlu olur.

ع : Sıkıntıdan kurtulup, keramete erişir.

غ : Dostundan ziyan görür ama başka yönden feraha kavuşur.

ف : Ayrılık, keder ve hasede (çekememezliğe) hedef olur, sonunda düzelir.

ق : Düşmanlarından sakınması, sırdaşlarından çekinmesi, korkması gerekir.

ك : Hayırlı bir işe nâil olur.

ل : Vasıta (aracı) ile murada, mutluluğa, niğmete erişmektir.

م : Sıkıntıdan kurtulup genişliğe kavuşmaktır.

ن : Huzura (rahata) ve bol niğmete işarettir.

و : Kimseye muhtaç olmayıp bolluk, varlık içinde yaşamaktır.

ه : Gam ve kedere işarettir. Sadaka vermekle hayra döndürülür.

لا : Halin perişanlığına işaret olmakla beraber oruç tutulup niyetin terkedilmesiyle murada erilir.

ي : Ömrünü ferah ve neşe ile geçireceğine, mal ve evlat sahibi olup düşmanlarına üstün geleceğine işarettir.

TEKRARLARIN İŞARETLERİ İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ HARFLER, YİNE EVVELKİ HARFİN AYNI OLARAK TEKRAR GELİRSE:

ا : Beyhude emektir.

ب : Yardım görmektir,

ت : Çalışmak gerektir.

ث : Pek iyidir.

ج : Üç vâdedir. (Üç vakitte olacaktır.)

ح : Vasıtaya (aracıya) muhtaçtır.

خ : Hayra erişecektir,

د : Müşavere gerektir.

ذ : O işi terk etmek gerekir.

22 Yazılar

ر : Hayırdır.

ز : Şerdir.

س : Mal çıkar.

ش : Maiyyesiz kalır.

ص : Şerre, zarara uğrar.

ض : Müşavere gerektir,

ط : Çalışmayla muradına erecektir,

ظ : Başarısızlıktır.

ع : Hayırlıdır.

غ : Çekinmek gerektir.

ف : Düşmandan kurtulmaktır.

ق : Düşmandan sakınmak gerektir.

ك : Sıkıntı üstüne sıkıntıdır.

و : Zahmetten sonra murada ermektir.

لا : Kesinlikle o işi terketmektir.

ي : Hasta ise şifa bulur, borçlu ise kurtulur.

Kaynak: E. Nigar ATASOY, Dua Nasıl Kabul Olunur, Niçin Kabul Olunmaz?, Tarihsiz. İstanbul

KUR’ÂN-I KERİM’DEKİ DUALAR

SÖMÜRÜ AJANI İNGİLİZ MİSYONERLERİ

Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma

[İngiliz misyonerleri ile ilgili, değerli okuyucularına sunduğum bu kitap, aslında kitap olarak hazırlanmadı. Bu konuyu, 20-25 Eylül 1982 tarihinde İstanbul'da yapılan IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresine tebliğ olarak sunduk. Fakat tebliğin biraz uzaması ve de bir kaç arkadaşımızın ısrarı üzerine kitap haline getirdik.]

Haçlı seferlerinden bu yana İslâm'ı yıkmağa çalışan Hıristiyan dünyasının sadece silâha, fantom veya mirage'lara başvurmadığı bir gerçektir. Hattızatında onların görünmeyen, pasif silâhları, insanlığı yok etmeğe matuf bombalarından daha tehlikelidirler.

Bu tehlikeli silâh, misyoner-casusu faaliyetleridir.

Lübnan faciasıyla bütün dünyayı kan kokutan hadise, haçlı seferinden başka bir şey değil!.. İsteyenler buna rağmen başlarını kuma sokup deve kuşu olmaya devam edebilirler; tâki bu haçlı bombalarından biriside onların kum altındaki kafalarına düşsün!...

Biz bu konuda, bütün dünyayı sarmış olan bu zehirli ahtapotun sadece bir kolundan söz edebildik.

Unutulmamalıdır ki, bu zehirli akım, sadece ve sadece Müslümanlara müteveccihtir.

Şimdilik Müslümanları ekonomik ve kültürel yönden sömürmekle yetinen Hıristiyan-Haçlı dünyasının esas gayesi Orta-Doğu'yu kana bulayıp, Müslümanları bu kanda boğmaktır; tâ ki diğer Müslümanlara sıra gelsin...

Lübnan gitti, sırada Mısır var. Gazetelerden okuduğumuza göre bütün Mısır okullarında Hıristiyanlık öğretilmeye başlanmış bile. O Mısır ki, hergün yüzlerce Müslüman şehid ediliyor veya tutuklanıyor.

Bu korkunç tehlikeden kurtulmak için onları tanımamız lâzımdır. İşte bu küçük eser belki bu konuda size yardımcı olabilecektir.

Biz, biz olmazsak; başkası bizi kendisi yapmaya çalışacaktır.

Biz, biz olalım; Hz. Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem)'in izinde...

Katolik Kilisesinde, bizzat Papa'nın yönettiği bu emperyalizm aleti dini siyasi örgüt Çonregatio de Propaganda Filde teşkilatının faaliyetlerindendir. Haçlı seferleri hangi merkezlerden idare edildiyse, misyoner faaliyetleri de aynı merkezlerden idare edilmektedir.

Eğer bugün Amerika veya Fransa Beyrut'u top ateşine veriyorlarsa, bunu hazırlayıcıları misyonerlerdir.

Artık gerçekler kabul edilmelidir!

Sosyal krizleri had safhaya ulaşan Polonya'ya Rusya saldıramadı. Çünkü Katolik dünyasından çekindi. Ama Afganistan'da durum öyle değil! Rusya, hiç bir Hıristiyanın Afgan Müslümanının imdadına koşmayacağını biliyor. Biliyor ve onun için yağdırıyor napalm bombalarını mücahidi erin üstüne...

Lübnan'daki Müslüman-Hıristiyan mücadelesinde, hiç bir Müslüman devletin doğrudan Müslümanlara yardım etmemesine-karşı, bütün Hıristiyan devletleri, Lübnan Hıristiyanlarına yardım etmektedir.

Lübnan'ı kana bulayan Laik (!) Fransanın Ermeni katillerine karşı takındığı hoşgörü, basit bir hadise değildir ve öyle nitelendirilip, geçiştirilemez. Biz kabul etmezsek bile, Fransa'nın bu tutumu, Haçlı zihniyetinin, çağımızda misyoner faaliyetlerine ve onların gizli eylemli faaliyetlerine dönüştüğü bir akımın meyvesidir.

Sözü uzatmadan şunu tekrar etmek isteriz ki, esas gayeleri Hz. İsa'nın isteği dışında da olan bu emperyalist misyonerleri iyi tanıyalım. Ta ki Allah'ın emir buyurduğu gibi onları kendimize rehber edinmeyelim!

> «Ey imân edenler, Yahudileri de, Hıristiyanları da kendinize yâr (ve üstünüze hâkim) edinmeyin. Onlar (ancak) bir birinin yâranlarıdırlar. İçinizden kim onları dost (ve hâkim) edinirse o da onlardandır. Şüphesiz Allah o zâlimler güruhuna muvaffakiyet vermez» (Maide sûresi, 51).

İ. S. Sırma

Sh: 7-9

MİSYONERLERİN ÇALIŞMA METODU

Protestan misyonerler, başkasını Hristiyanlaştırmak için, fakat aslında sömürmek ve onları kendilerine bağımlı kılmak gayesiyle çeşitli telkinlerde bulunurlar, dinler Tarihi, felsefe okumalarını tavsiye ederler.

> Bir misâl olmak üzere Misyoner Mr. John'un Kaptan Mustafa Bey'e söylediklerine kulak verelim:
>
> «Mustafa Efendi, siz daha gençsiniz. Tetebbunuz azdır; dinler tarihi okumamışsınız; bir feylosof gibi düşünemiyorsunuz. Bakınız âlem-i İslâm'ın mâyeul-iftiharı olan büyük âlim, büyük fazıl, şöhretli **feylesof Ebu Bekr Muhyiddin b. 'Arabi** ne buyuruyor: «Ya Rabb, insanlar taş toprağa bile taabbud etseler yine ibadet Sen'den gayrisine ait değildir, sırf Sana mahsustur.» Böylece feylesofane düşünülünce dinler arasında itikadça bir fark yoktur. Yalnız mahiri teşrifatta az çok fark vardır ve onun da ehemmiyeti yoktur. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın» emrine tevfikan dinlerin, en kolay uygulanır olanını size kabul ettirerek iktisad edilecek zamanda sizi sa'iyy ve gayrete sevk ile müstefid etmek istiyoruz. Çalışmak bizden, kabul ve redd sizden dir.
>
> Misyon heyeti gece gündüz bu gibi işlerle meşguldur ve İngiltere Hükümetinin şubeler idaresiyle sıkı bir münasebette bulunmaktadır»

Şimdi de bu misyoner casusların, kendi gayeleri için göstermiş oldukları gayretleri madde madde görelim.

İSLAM'I YOK ETMEK

Bu misyoner casus faaliyetlerinin ana gayesi Islâm'ı yok etmektir. Hatta bu konuda İngiliz Misyoner teşkilâtı tarafından kitaplar dahi yazdırılmıştır. Bununla ilgili, en câlib-i dikkat olan, İngiliz Sömürge bakanlığı tarafından hazırlananıdır. Misyoner-casus Hampher'in «İslâm'ı nasıl

yok edelim?» adlı kitabı oldukça ilginçtir. (Bk. Hâtırât-ı Hampher, Casus-ı ingilisi der memâlik-i İslâmî, Farsça tercümesi, Dr. Muhsin Müeyyidi, Tahran, 1361, s. 87.)

Gaye bu şekilde tespit edildikten sonra, bu gayenin tahakkuku safhaları başlar. Yukarıda da bir nebze temas ettiğimiz gibi bu safhaların birincisi misyonerlerin küçük yaşlardı, İslâm ülkelerine gönderilerek İslâm'ın esaslarının ve Müslüman dillerinin öğretilmesidir. Bu iki esas öğrenildikten sonra faaliyete geçilir.

Müslümanların zayıf tarafları tespit ediliyor.

Gerek İngiltere'deki misyoner teşkilâtlarında çalışan elemanlar ve gerekse İslâm dünyasında yetişip hizmet (!) verme seviyesine gelen misyoner-casus adayları, her sene Londra'da toplanarak görev taksimatında bulunurlar. **Bu görevlerin başında, Müslümanların zayıf nok-talarını tespit etme hareketi gelir. Bunun her sene tekrar edilmesinin sebebi de, Müslüman ülkelerinde meydana gelen iktidar değişiklikleri ve düşünce farklılıklarıdır.**

İngiliz Sömürge bakanlığı, uzun ve yorucu çalışmalar neticesinde, genel olarak, Müslümanların hangi taraflarının zayıf olduğunu tespit etmiş, ve İslâm ülkelerinde faaliyet gösterecek misyoner-casusların bu esasları öğrenmeleri için, yapılan tespitler, bir kitap haline getirilmiştir. Yeniden tespit edilen zaaflar da, kitabın müteakip baskılarına ilâve edilir.

İngiliz Sömürge bakanlığının tespit edip kitap haline getirdiği bu zayıf noktalar şunlardır:

1. İhtilaflar

   a. **Sünnî-Şiî ihtilâf.**

   b. **Amir-memur ihtilafları**

   c. **Osmanlı-İran ihtilafı**

   d. **Aşiret ihtilafları.**

   e. **Ulema-devlet memurları anlaşmazlığı.**

2. Bütün İslam ülkelerindeki genel cehalet ve İslâm hakkındaki bilgisizlik.

3. Donmuş fikirler ve taassub, yeniliklerden ve dünyadan habersizlik; istek ve gayret azlığı.

4. Maddî hayata önem vermeyip, cennete ümid bağlama ve tevekkül.

5. Hükümetlerin halka uyguladıkları istibdâd ve diktatorya.

6. Emniyetsizlik, yol şebekelerinin azlığı.

7. Her sene yüzlerce kişiyi ölüme götüren veba, kolera gibi hastalıklara karşı hijyen ve ilâç yokluğu.

8. Şehirlerin virâneliği ve su şebekelerinin yokluğu.

9. Devlet dairelerindeki hercümerc; milletin, Kuran ve Şeriat'tan çıkarıldığına inandığı kanun ve nizamların olmayışı; Şer'î anayasanın terk edilmiş oluşu.

10. Salim olmayan bir iktisad, geri kalmışlık, umumi fakirlik ve bütün İslâm ülkelerindeki işsizlik.

11. Düzenli orduların olmayışı. Silâhsızlık; levazım ve savunma techizatının azlığı, modası geçmiş silâhların mevcudiyeti.

12. Kadın haklarının çiğnenmesi.

13. Şehir ve sokakların çevre sağlığından yoksun olması.

Misyoner kitabı, Müslümanların zayıf noktalarını böylece sıraladıktan sonra, şöyle demektedir: «Aslında İslâm Dini, bütün bu yokluklara karşıdır; bu yoklukların olmasını istemez. **Fakat elimizden geldiğince,** Müslüman**ların, dinlerinin gerçek yönlerini öğrenmelerine mani olmalıyız. Onların böyle zayıf kalmaları için, İslâm'ın gerçeklerini bilmemeleri, bu konularda cahil kalmaları gerekir».**

İslâm'ın esasları tespit ediliyor

Misyoner cemiyeti Müslümanları hangi noktalarda cahil bırakmak ve uyandırmamak gerektiğini bilmek için de önce İslâm'ın esaslarını tespit ediyor. **İngiliz sömürge bakanlığının bu konudaki kitabında, İslâm esasları şöyle sıralanmaktadır**:

1. İslâm, Müslümanların birlik ve beraberliğini emreder, tefrikadan kaçmalarını hüküm olarak esasa bağlar.

2. İslâm'da öğrenmenin önemi

3. Aksiyon ve yeni buluşlara teşvik.

4. Maddi hayatı da daha iyi yaşama esası.

5. Müslümanlar arasında istişare ve görüş teatisini teşvik.

6. İlerlemeye teşvik.

7. Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem)'in hadisleri ışığında sağlığa ve temizliğe verilen değer. Müslümanlara göre ilimler dört tanedir.

    a. Dinin muhafazası için fıkıh,

    b. Vücutların korunması için tıp,

    c. Dilin korunması için gramer (nahiv),

    d. Zamanın bilinmesi için de astronomi (Hadis).

8. Yükselmeyi teşvik.

9. İşlerde tertip ve düzen.

10. Düzenli bir ekonomi kurmaya teşvik.

11. En gelişmiş silahlarla mücehhez bir ordu kur-ma esası.

12. Temizliği emir .

13. Kadın haklarına riayeti emir.

Müslümanların -Kırılması Gereken-Kuvvetli Yönleri Tespit Ediliyor

İslâm'ı genel esaslarıyla tespit ettikten sonra, onu yıkmak için, en kuvvetli yönleri tespit ediliyor ve misyoner casusların, bu kuvvetleri yıkmaları için ne yapmaları gerektiği

öğretiliyor.

Yıkmayı tasarladıkları Müslümanların kuvvetli yönleri şunlardır:

1. Her türlü ırk, dil, kültür ve milliyetçilik taassubunun İslâm'la kaldırılarak, bunun yerine İslâm'ın konmuş olması.

2. İmân akidelerini öğrenme nokta nazarından, din alimlerine olan bağlılık ve saygı.

3. Bütün Müslümanların, mevcut halifeyi, Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem)'in meşru halifesi ve ûlü'l-emr sayarak, ona saygı beslemeleri.

4. Kâfirlere karşı cihâdın vacip oluşu.

5. Şi'î mezhebinde olan Müslümanların, gayr-ı müslimleri necis saymaları.

6. İslâm'ın diğer bütün dinlerden üstün olduğu inancı

7. Şi'îlerin, Müslüman memleketlerinde, Yahudi ve Hıristiyan mabedlerinin yapımına müsaade etmemeleri.

8. Müslümanların ekseriyetinin inancına göre, Hıristiyan ve Yahudilerin, Arap yarımadasından çıkarılmalarının vacib olması.

9. Müslümanların, büyük bir şevk ve iştiyakla namaz, oruç ve hacc farizalarına olan bağlılıkları.

10. İmân ve ihlâs yönünden, İslâm akaidine olan kesin bağlılık.

11. Genç ihtiyar; herkesin, Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem)'in Sünnetini öğrenmekteki gayreti; aile bağlarının kuvvetli olması.

12. Kadınların, fesâd ve gar-ı meşru ilişkilerden uzaklaştıran peçeye kesin olarak riayet edilmesi.

13. Cemaat namazının tercihe şayan olması ve Müslümanların, bu münâsebetle günde birkaç defa bir araya gelmeleri.

14. Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem), ehl-i beyt, ulemâ ve sulehâ türbelerine saygı gösterilerek, buraların toplantı yeri haline getirilmesi.

15. Seyyidlere (Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem)'in evlâd ve torunları) duyulan saygı.

16. Şi'îlerce, Hz. Hüseyin'in şehâdetinin yâd etmek için muharrem ve safer aylarında yapılan ihtifaller ve konuşmalar.

17. İyiliği (ma'rûfu) emr, kötülükten (münkerden) sakındırmanın, İslâm'da mühim bir yer işgal etmesi.

18. Evliliğin teşviki, çok çocuk sahibi olmanın tavsiye edilmesi ve birden fazla kadınla evlenmenin caiz

19. Kâfirlerin irşâd ve hidayetleri için büyük gayret sarfedilmesi; bunun Müslümanlar için dünyanın en büyük serveti telakki olunması.

20. Güzel sünnet (adet) koymaya verilen değer

21. Kuran ve Sünnete kesin bağlılık ve her ikisini de hayatlarına tatbik etme gayreti; bu gayretin onları cennete götüreceği inancı .

Müslümanların Zayıf ve Kuvvetli Yönlerine Karşı Nasıl Mücadele Edilecek?

Müslümanların zayıf ve kuvvetli tarafları misyoner-casuslar vasıtasiyle tespit edildikten sonra; bu kuvvetli yönlerini nasıl zayıflatacakları, zayıf taraflarından istifade ederek de, onları nasıl yıkacakları hakkında da şu kararları almışlardır:

1. Sünnî ve Şi'î Müslümanlar arasında su-i zan ve şüpheler icad ederek mezheb ihtilâflarını körüklemek. Her iki tarafı, uydurma ihânet ve töhmetlerle birbiri aleyhine kışkırtmak. Çok zaruri olan bu nifakı çıkarmak için, ne kadar çok olursa olsun, hiç bir masraf ve fedâkârlıktan çekinilmeyecek.

2. Mümkün mertebe, Müslümanları cehâlet ve uykuda tutmak. Her türlü İslâmî eğitim merkezlerinin kurulmasına mani olmak. Her ne suretle olursa olsun, basın ve yayını önlemek. Lüzum görüldüğünde, umumi kütüphaneleri ateşe vererek, Müslümanları bilgi hâzinelerinden uzaklaştırmak. Köylerdeki dinî medreselere talebenin gidişini ve oralarda eğitim görmesini engellemek. Büyük İslâm âlimleri aleyhinde sun'î ithamlar uydurmak.

3. Tembelliği teşvik ederek, Müslümanları dünya işlerinden uzaklaştırmak. **Onlara cennetin güzelliklerini anlatarak dünyayı unutturmak ve dünyaya ait bütün işlerinden vazgeçerek, oturup ölüm meleğini beklemelerini sağlamak.**

4. *Her tarafta derviş tekkeleri yapımını hızlandırmak.* Halk tabakalarına, *Gazalinin İhyâu'l-ulûm'u, Mevlânâ'nın Mesnevisi ve Muhyiddin ibnul Arabi'nin eserleri gibi kitapları okutarak, onların, dünyadan el-etek çekmelerini sağlamak*.

5. Zalim, diktatör şah ve devlet reislerini mümkün mertebe makamlarında tutmak; «Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir» gibi kaideleri halka duyurarak, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin; aynı şekilde Emevi ve Abbasi halifelerinin zorla ve silahla hilâfete sahip oldukları fikrini işlemek. Netice olarak, kılıç onların tek dayanağı idi denecek. *Hz. Ömer'in, Hz. Ali taraftarlarının evini ateşe verip, Hz. Ali ve hanımı Hz. Fatıma'ya zulmettiği haberi uydurularak yayılacak. Hz. Ebu Bekir'den sonra, Hz. Ömer'in zorla hilâfete geçtiği, ondan sonra da Hz. Ali'nin hakkı yenerek, uydurma bir şurayla, Hz. Osman'ın hilafete oturduğu söylenecek. Osmanlı halifesine varıncaya kadar, bütün halifelerin diktatör oldukları fikri her tarafa işlenecek, İslâm Devletinin, ancak diktatörlükle iktidarda kalabileceği düşüncesi herkese duyurulacak.*

6. **Her tarafın emniyetsiz bir hale gelmesi sağlanacak. Bunun için şehir ve köy merkezlerinde karışıklıklar (anarşi) çıkarılacak; bu karışıklıkları çıkaranlar, kötülük yapanlar, fitneciler, eşkıyalar, teröristler ve yol kesenler, her vesileyle mükâfatlandırılacak ve bunların silâh ve paraları İngiltere tarafından temin edilecektir.**

7. Mümkün mertebe Müslümanların, çevre sağlığı tedbirlerinden ve hastahanelerden soğutmak ve bunların batıl olduğuna inandırmak, hastalandıklarında, katiyyen doktora gitmemeleri, ilaç almamaları ve evlerinde oturup, Allah'tan şifa beklemeleri telkin edilecek. Bu telkinât yapılırken de, **«Bana yediren, bana içiren O'dur. hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Beni öldü-recek, sonra beni diriltecek olan O'dur»** (Kur'an-ı Kerim, Şu'arâ sûresi, 79-81) ayetleri okunarak, kaderleriyle başbaşa kalmaları sağlanacak.

8. İslâm dünyasını her zaman fakirlik, kıtlık ve harabeler içinde tutmak ve ıslahına mani

olmak.

9. İslâm ülkelerinde devamlı olarak karışıklık (anarşi) çıkartılarak, İslâm'ın, bir ibadet dini olduğu, dünyayla hiç bir alâkası olmadığı kanaati işlenecek. Her Müslümanın kafasına, Hz. Peygamber ve halifelerinin siyaset ve ekonomiyle alakalı olmadıkları, siyasete karışmadıkları düşüncesi yerleştirilecek.

10. Yukarıdaki maddelerin yerine getirilmesinden maksad, ekonomik çöküntü, işsizliğin artırılması ve fakirliğin genelleştirilmesidir. Fakirlikle yukarıdaki gayeler tahakkuk eder. Bu fakirliği temin içinde, çiftçilerin harmanları ateşlenecek, ticaret kervanları tâlân edilecek, ticarî ve sina'i merkezlerde büyük yangınlar çıkarılacak, barajlar sökülecek, binâ inşaatları yıkılacak, içme sularına zehir katılacak ve böylece her tarafta Müslümanların felâketi, fakirliği, geri kalmışlığı görülecektir.

11. İslâm devletindeki hükümet yetkililerini şarap, kumar ve diğer fesâd işlerine alıştırarak, bunları, devlet hâzinesinde, savunmaları için bir kuruş kalmayıncaya kadar, bütün paraları çekip savurmalarını sağlamak.

12. Kadınların esir olduğu fikrini yaymak ve onların hakir görülmelerini sağlamak. Bu yapılırken de **«Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. O sebeple ki Allah onlardan kimini (erkekleri) kiminden (kadınlardan) üstün kılmıştır. Bir de (erkelere onları) mallarından infak etmektedirler. İyi kadınlar itaatli olanlarıdır. Allah kendi haklarını nasıl koruduysa, onlar da öylece göze görünmeyeni koruyanlardır. Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince Onlara (evvelâ) öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarında yalnız bırakın. (yine kâr etmezse) döğün. Size itaat ederlerse aleyhlerinde bir yol aramayın. Çünkü Allah çok Yücedir. Çok büyüktür»** (Kur'an-ı Kerim, Nisâ sûresi, 34.) ayeti okunacaktır.

13. Köylerdeki yokluğu bahane ederek, köylüleri, şehirleri yağmaya teşvik etmek.

Örnek: Osmanlı Devletinin Yıkılmasına Verilen Karar.

Bütün geriliklere rağmen, İngiltere'nin bu casus-misyoner faaliyetini başlattığı 18. yüzyılda, en büyük İslâm Devleti Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti aynı zamanda ehl-i Sünnet'i temsil ediyordu. Şi'a mezhebini de İran Devleti temsil ediyordu.

Osmanlı Devleti, İran'a nazaran daha büyük olduğundan, İngiltere ilk hedef olarak onu seçiyor. İngiliz sömürge bakanlığında alman karara göre, Osmanlı Devleti, tedrici olarak, yüzyıl içinde yıkılacaktır. Ona göre, Osmanlı Devletini yıkmak, İslâm'ı ortadan kaldırmak olacaktı.

İşte, büyük paralar sarfedilerek yetiştirilip, casus olarak Osmanlı Devletinin her köşesine gönderilen misyonerlerin ana gayesi budur: Osmanlı Devletini yıkmak!

Misyoner-casuslar, mümkün mertebe Devlet reislerine güzel anlar yaşatma yollarını arayacak, bunun temini için ellerinden gelen her fedakârlığı göstereceklerdir .

Bu konuda, misyoner-casus Hempher şunlar yazmaktadır:

> **«Milâdi 1710 senesinde, İngiliz-sömürge bakanlığı, beni, Mısır , Irak, Hicaz ve Hilâfet merkezi olan İstanbul'da casusluk yapmakla görevlendirdi. Bana verilen görev; Müslümanların kuvvetini kırmak ve İslâm ülkelerini sömürgeleştirmek için gereken bilgileri toplamaktı, İslâm ülkelerinde hâl-ı hazırda bu görevi yapmakta olan, benden**

başka, bütün bakanların, âmirlerin, yüksek memurların, ulemânın ve kabile reislerinin isimlerini hâvî, mükemmel bir fihris de elime verildi» (Hâtırât-ı Hempher, s. 9)

Bu misyoner-casuslar, her vesileden istifade ederek, Osmanlı Devletine karşı muhalifler yetiştirecek ve bilhassa ihtilâflardan yararlanacaklardır. Hempher'in hatıralarında şunları okuyoruz:

«Londra Misyoner teşkilâtı başkanı şöyle konuştu: «Biz İngilizlerin müreffen ve saadet içinde yaşamamız için, Müslümanlar arasına nifak tohumlan ekmemiz lâzımdır. Onların içinde ihtilâf kıvılcımlarını tutuşturmalıyız. Biz, Osmanlı Devletinin her tarafına fitne sokarak, onu yıkacağız. Böyle yapamazsak, İngilizler gibi küçük bir millet, nasıl müreffeh olur? İşte Hempher, bunun içindir ki, İslâm dünyasını nifak ve fesâd ateşine vermeden, onları tefrikaya sokmadan geri gelme! «Osmanlı Devleti ve İran, zayıf dönemlerini yaşıyorlar. Onun için, mümkün mertebe halkı, idarecilere karşı kışkırt! Şunu unutma ki tarih, bütün inkılabların, idarecelerden memnuniyetsizlik ve halkın ayaklanmasından kaynaklandığını göstermiştir. Her yerde nifâk ve tefrikadan bahset! Onları birbirine düşür!».

Bu ihtilâfların başında, Sünnî-Şi'î ihtilafından yararlanılarak, iki büyük İslâm Devleti olan Osmanlı Devleti ile İran vuruşturulmak isteniyor. Misyoner-casus teşkilâtı başkanı bu konuda Hempher'e şöyle diyor:

«Eğer sen, İslâm ülkelerinde, Sünnî-Şi'î kavgasını başlatabilirsen, büyük Britanya'ya en büyük hizmeti yapmış olacaksın!».

Sünnî-Şi'î ihtilâfına ne kadar önem verdiklerine dair, Hempher'in şu sözleri de ne kadar manidardır. Hemher şöyle diyor:

«Bir gün bir papazlar toplantısında, «Bu Müslümanlarda zerre kadar akıl olsa, asırlardır geçmiş olan bu Sünnî-Si'î ihtilâfını kaldırır, onları mazide bırakır ve ittihad kurarak birleşirler» dedim, başkan hemen sözümü keserek! «Senin vazifen, bu ihtilâf ateşini körüklemektir; Müslümanların nasıl birleşeceğini göstermek değil!» dedi» (Hâtırât-ı Hempher, s. 31).

Müslüman Devleti yıkmak için, teşvik edilecek ihtilâflar da şöyle sıralanmaktadır:

1. **Kabile ihtilâfları.**
2. **Arazi ihtilâfları.**
3. **Dini ihtilâflar.**
4. **Milliyetçilik.**

Hıristiyanlık ve İngiliz Çıkarları İçin Her Şey Fedâ Ediliyor

Yukarıda da söylediğimiz gibi, bu misyoner-casuslar faaliyetinin temel hedefi, Hıristiyanlık ve İngiliz menfaatlarını dünyaya hakim kılmaktır. Onlara göre, bu neticeye de bir tek surette ulaşılır: İslâm'ı yıkmak.

(52) İngiliz, Sömürge bakanlığında, Bakanın ve Londra'nın meşhur papazlarının katıldığı bir toplantıda, konuşmacılardan biri kararı şöyle açıklar: **«Vazifenizde sebat ve sabredin! Üç yüz seneden beri Hıristiyanlık derbeder bir durumda bulunuyor. Hz. İsa nın yaşadığı topraklardan**

kâfirleri (Müslümanlar kastediliyor) **dışarı çıkarın! Gayemize ulaşmak için, İslâm merkezlerinde, her türlü vasıta ve imkânları kullanarak faaliyet göstermeliyiz. Hakimiyet ve zaferimiz için, hiçbir fedakârlıktan çekinmeyiniz. Bundan dolayı mücehhez olmamız gerekmektedir. Belki asırlar sonra neticeye varırız; bunun zararı yok. Babalar, evlâdlar için çalışırlar»** (Hâtırât-ı Hempher, s. 13.).

Sömürüyü Hazırlayıcı Konferanslar Tertipleniyor

Aslında, misyonerlik faaliyetleri, dünya Hıristiyan mahfilleri tarafından müştereken yürütülüyor. Hepsinin gayesi aynı noktada temerküz ediyor: Son İslâm Devleti olan Osmanlı Devletini yıkmak, İstanbul'u ele geçirmek (Gustave le Bon, Prenmiöres Conséquences de la Guerre, Paris, 1916, s. 250-251.).

Bu gayeler için tertip edilen konferanslardan biri hakkında Hempher şöyle yazıyor:

«Bir başka gün, Sömürge Bakanlığında, Britanya, Fransa ve Rusya'nın iştirak ettiği üst düzeyde bir konferans yapıldı. Konferansa iştirak edenler, din, adamları ve diğer meşhur kimselerdi. Güzel bir tesadüf olarak ben de oradaydım. Bakanla olan sıkı temasım yüzünden oraya kabul edilmiştim. Konu şu idi: İslâm ülkelerini sömürme ve bu yoldaki güçlükler.».

Konferanstan sonra şu müşterek karar alındı: «Her ne suretle olursa olsun, Müslüman kuvvetlerini kırmak. Bunun da en güzel yolu; aralarında nifâk ve tefrika çıkarmaktır. **İmanlarını zayıflatmak için her çareye başvurulacaktır. İmânları ellerinden alınarak, tıpkı Endülüs (İspanya) gibi, İslâm dünyası Hıristiyanlaştırılacaktır».**

İslâm dünyasına karşı olan bu düşmanlığın altında, Hıristiyanların intikam hırsları yatmaktadır. Hempher, kitabında bunu açıkça dile getiriyor: **«Şimdi, İslâm ülkeleri gerilemiş durumdadırlar. Müslümanlardan intikam almanın tam sırasıdır»** .

İngiliz sömürge siyaseti iki noktada toplanmaktadır:

1. Halen İngiliz sömürgesi olan veya İngiliz siyasetinin tesirli olduğu ülkelerde, İngiliz Devlet nüfuzunu ve kültürünü sağlamlaştırmak.

2. Henüz İngiliz sömürgesi olmayan yerlerde, yapılacak çalışmaları tanzim edip programlamak.

SÖMÜRÜ ALETİ, AHLAKSIZLIK

Emperyalist Batı Dünyasının, İslâm âlemini sömürge haline getirmek için kullandığı en güçlü silâhlardan birisi de **ahlaksızlıktır.** Bir belâ olan ahlâksızlığı yaymak için de her türlü vasıtaya başvurulmaktadır. Bunun için özel surette yetiştirilmiş kadınlar, Müslümanlara fuhuşu aşılamaktadırlar. İngiliz sömürge bakanlığı, kendi misyoner casuslarına; gayeleri için, gerekirse **homoseksüel** olmalarını emrediyor .

KUKLA DEVLETLER

İngiltere emperyalizmine en çok yardımcı olan unsurlardan birisi de, kukla devletlerdir. Bu devletler içinde menfaat karşılığı elde edilen bir kaç Devlet adamı vasıtası ile o memleketlere İngiliz kütürü yerleştirilir. Bir Devlet de, kültür emperyalizmine uğradı mı, artık o devlet, öz benliğini yitirmiştir. Bir devlette hangi kültür egemen ise, o devlet o kültüründür demektir. İngiltere bunu kendine şiar edinmiş, o şekilde hareket etmiştir. Hempher, bu konuda da

şunlar! yazmaktadır: **«Bazı memleketlerde, idâre, görünüşte o memleketin şahısları elindedir. Fakat, müstemleke siyaseti, oralarda egemen olup, kedi siyasetini gütmektedir. Bu gibi ülkelerin, tamamen İngiltere'ye bağlanmasına da az kaldı».** Bu gibi Müslüman ülkelerinde, misyonerler Müslümanların zaaflarını her zaman kollayarak, onları sürekli ihtilâflar içinde bırakırlar. bu ihtilaf ve tefrikalar doruğa geldiğinde, artık o ülke teslim alınmış demektir.

MİSYONERLERİ DURDURAN SİLAH

Şüphesiz bu misyoner-casuslar, çok güçlüklerle de karşılaşmaktadırlar. Onların tespit ettikleri ve adeta kendilerine çevrilmiş bir silâh olarak gördükleri güçlükleri Hempher şöyle sıralamaktadır:

1. **İslâm ülkelerindeki halkın -üst tabaka değil- Müslüman ve uyanık oluşu.** Bu konuda denilebilir ki alelade bir Müslüman bir Hıristiyan papazıyla İktisadî meselelerde çok kolay yarışabilir. İşte bunlar asla dini elden bırakmazlar. Bunlar bize karşı birer silahtır.

2. İslâm dini tarihte gördüğümüz gibi, ağırbaşlılık ve hürriyet dinidir. **Bu yüzden, gerçek Müslümanlar, katiyyen esâret ve köleliği kabul etmiyorlar.** İşte bu gibilere, İslâm'ın çağ dışı olduğunu, İslâm azamet ve yaşantısının gerilerde kaldığını, bunlara bir daha dönülmemesi gerektiğini; bugünün şartlarının değiştiğini, eskiyi unutmalarını, yeni şartlara göre kendilerini uydurmalarını kabul ettiremiyorum.».

İNGİLTERE HESABINA ÇALIŞTIRILACAK MÜSLÜMANLARI ELDE ETME YOLLARI

İngiltere, bu faaliyetleri içinde,, sadece misyonerlerden değil, aynı zamanda, maddî menfaat veya makam vaadiyle elde ettiği kimselerden de yararlanıyor. Bu gibi Müslümanları kandırıp, İngiltere hesabına çalıştırmak için, önce onlar gibi Müslüman görünüp, tedricen kendi saflarına çekiyorlar. Hempher, bu konudaki taktiğini şöyle dile getiriyor: «Muhatabımla daha fazla konuşmadım. Asıl hüviyetimin ortaya çıkmasından korkuyorum. **Zira Müslüman kisvesine girmiş, öyle görünüyordum».**

Bu gibi Müslümanların nasıl kandırıldıklarını şimdi maddeler halinde görelim.

Kandırılacak Kimseler Teşhis Etmek

İngiliz misyonerleri, bu konuda da çok titiz davranmakta ve alelade kimselere bu teklifte bulunmamaktadırlar. Onların aradığı tipler, kendilerini beğenmiş, kendi dediğinden başkasını kabul etmeyen, İslâm ülemâsının fikirlerine karşı çıkmayı bir maharet sayan kimselerdir. Misyonerler, bu maksatla, özellikle, dinî okullara, medreselere tekkelere sızmışlar ve oralarda adam aramışlardır. Sokaktaki herhangi bir Müslüman onların işine gelmemektedir. Onlar, dini münakaşaların yapıldığı, din meselelerinin görüşüldüğü toplantılara sızarlar ve konuşmalarını dinledikleri kimselerde kendilerine uygun olanını seçerler. Bu seçim yapıldıktan sonra, misyoner yavaş yavaş o adama sokularak, onunla dostluk kurar ve onu kazanmaya çalışır.

Burada bir ihtiyat payı bırakarak, İngiliz casusu Hempher'in elde ettiğini söylediği bir şahıstan söz edeceğiz. Ancak, ihtiyat payını tekrar ederek, sadece Hempher'in bu adamla olan ilişkilerini kendi kaleminden nakledeceğiz.

Hempher, şöyle anlatıyor:

«Muhammed'le tanışıp bir müddet aşinalık peyda ettikten sonra şu neticeye vardım ki; bu adam, İngiltere'nin İslâm ülkelerindeki menfaatları hesabına çalıştırılacak ideal bir kimsedir.

Kendini büyük görmesi, gururu, makam sever oluşu, İslâm ülemâ ve kaynaklarına olan düşmanlığı ve müstebitliği o derecedir ki, Hulefay-ı Râşidin'i bile tenkid ediyor. Onun, bizce en zayıf tarafı, sadece Kur'an ve Hadis'i alıp, diğer İslâm kaynaklarına değer vermemesidir.» (Hâtırât-ı Hempher, s. 40) Hempher şöyle devam ediyor:

«Şeyh Muhammed, Ebu Hanife'yi hakir görür, ona değer ve i'tibar vermezdi. Muhammed şöyle diyordu: «Ben Ebu Hanife'den çok daha iyi bilirim». Yine o, Sahih-i Buhari'nin yarısının beyhude ve yararsız olduğunu iddia ediyordu» (Hâtırât-ı Hempher, s. 41)

Hempher, Muhammed'in bu zaaflarından yararlanarak, onu yavaş yavaş kendi tesir alanına sokuyor, şöyle diyor Hempher: «Zaten kendini beğenmiş ve kendini yükseklerde gören Muhammed'i tedricen kendi tesir alanıma sokarak, fikirlerimi ona kabul ettirmeye başladım. İş o safhaya vardı ki, artık o bana itimad beslediğini söylüyor, benimle samimileşiyordu. Aramızda senli benli olduktan sonra, hep beraberdik» (a.g.e, s. 41).

Liderlik Aşılamak

İngilizlerin bu konudaki en sinsi taktiklerinden birisi de, kullanmak istedikleri kimselere makamlar ve liderlikler vadetmektir. Kendi menfaatleri doğrultusunda çalıştırılacak olanlara makamlar vermek, onları devlet reisliklerine getirmek ve bu uğurda her fedakârlığı göstermek, kendi açılarından en tabii bir harekettir. Onun için Hempher, Muhammed'e bütün Müslümanların liderliğini telkin ediyor. Gerisini ondan dinleyelim:

«O tarihten itibaren hedefim, Muhammed'e rehberlik ve İslâm aleminin liderliğini aşılamak oldu. Onun ruhuna, ehl-i Sünnet ve ehl-i Şi'anın arasında üçüncü bir yol yerleştirmek istiyordum. Ehl-i Sünnet'ten biraz, ehl-i Şia'dan biraz alınıp Müslümanlara bu yeni görüşüm takdim edilecek ve bu yeni görüşü Muhammed temsil ederek, Müslümanları yönetecek. Fakat bu gayemin tahakkuku için, önce onun zihnini karışık fikirlerle doldurup, herşeye körükörüne inanmamasını temin etmem gerekiyordu. Bunun için, ona fikir hürriyetini, düşünce serbestisini, dini eleştirmenin cevazını aşılayarak; onun büyüklük hislerini, büyük adam olma, lider olma duygularını kamçılıyordum».

İtikadları Sarsmak

Hempher, Muhammed'le olan ilişkisindeki gibi aşinalık ve samimiyet peyda ettikten sonra, yavaş yavaş itikadlarını sarsmak, mut'a nikâhının helâl olduğunu kabul ettirmek. bir kadınla **Mut'a** nikahıyla evlendirmek..

Şarap ve Kadından Yararlanmak

Kandırılan Müslümanlar, bu misyoner casuslara bir defa kanıp medyûn-i şükran olduktan sonra, artık kurtulamıyorlar. Onların bağımlıları oluyorlar adeta...

Daha sonra şaraba alıştırmak.

İngiliz misyonerler teşkilâtında kadınlar büyük rol oynar.

Pohpohlama Siyaseti

İngiliz misyonerleri, kandırdıkları Müslümanları her vesileyle övüyor, onların, bulunmaz kimseler olduklarını kendilerine ihsas ediyorlardı. Geleceğin münakaşasız ve şüphesiz olarak, onların eline geçeceği, onların her şeye hakim olacağı ve onların buna layık oldukları telkin ediliyordu.

İstedikleri adamlar bu seviyeye gelince, onları uydurma rüya ve yalanlarla istedikleri yöne çekebiliyorlardı. Bu uydurma yalan ve rüyalardan birisini Hempher şöyle anlatıyor:

«Bir defasında bu uydurma rüyalardan birini şöyle anlattım: Dün gece Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, bir kürsü üzerinde oturmuş ve etrafını tanımadığım alimlerle çevrili halde gördüm. Birden bire sen geldin. Ve senin yüzünden nurlar fışkırıyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.)', sana hürmeten (!) ayağa kalktı ve yanına yaklaşarak alnından öptükten sonra şöyle dedi: **«Ey benim adaşım, sen, dinî ve idari işlerde benim yerime geçecek olan vârisimsin!»**

Sen şöyle dedin: **«Yâ Resûlallah, ben ilmimi insanlara açıklamaya korkuyorum!»** Hz. peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

«Korkma sen onlardan daha iyisin!». Muhammed bu yalan rüyalarımı duydukça sevinir ve her gün gelip, yeni rüya görüp görmediğimi sorardı. Ben de onu bu yalan rüyalarla kandırır, dinî görüş ve akidelerini zehirlerdim» (Hâtırât-ı Hempher, s. 48)

Kandırılan Müslümanlar Alimlerden Uzak Tutuluyor

Misyoner-casuslar, bu şekilde kandırdıkları Müslümanların, pişman olup tevbe etmemeleri için mümkün mertebe onları ilim çevrelerinden uzak tutarak, kendi tesir alanları içinde bırakıyorlardı. Hempher şöyle diyor:

«Gerçek şu ki, onun, ehl-i Sünnet âlimleriyle görüşmesini istemiyordum. Çünkü onların kuvvetli mantık ve muhakemeleriyle tekrar Sünni olması her zaman için variddi. Bundan dolayı onu, ülemâ çevresinden uzak tutmaya gayret ediyordum».

Kandırılanlar Takip Edilir

İngiliz sömürge bakanlığı elde ettiği Müslümanları başıboş bırakmıyor, onların eski hallerine dönmemeleri için her fırsatta takip ettirip gerçeği görmemelerini sağlar.

Netice Alınıyor

Bütün bu çabaların neticesini alınana kadar peşleri bırakılmaz.

Bütün Misyonerler Yaptıklarından Memnun mudurlar?

Bu misyonerlerin hepsinin görevlerini sevdiği, vazifelerini severek yaptıkları söylenemez. Amma dünya menfaati, makam hırsı, korku ve şartlandırılma gibi âmiller, onları bu yolda yönetiyordu. Bunların bir kısmı yaptıklarına utanıyor ilâh! mesuliyeti duyarak Müslüman oluyorladı. Yukanda bir sürü faaliyetini gördüğümüz Hempher bile şöyle diyor: «İstanbul'da halkın gittiği güzel yolu değiştirmek ve Müslümanları ifsâd ve tefrikaya çalışırken, kendi kendime şöyle dedim: **«Acaba Mesîh, benim yaptığım bu kötü işlere cevaz verir miydi?».** Fakat sonra, birdenbire esas görevimi, bana verilen vazifeyi hatırlayarak, bu düşünceden vazgeçtim **(Ne yazık ki, birçoğu ya pişman olmuş veya Allah Teâlâ kalplerine iman etmeyi nasip kılmıştır. Ancak bu vazifeden uzaklaşınca Misyoner teşkilâtı bir kaza süsü ile bu kişileri yok etmiştir. Misyoner ve bu konu ajanların hayatını inceleyin. hzl)**

Sh: 67-94

Kaynak: Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma, Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri, BEYAN YAYINLARI Haziran-1993, İstanbul

KİTAPLARI NASIL OKUMALI

Hzl: Mortimer Adler, Charles Von Doren

Pek çok insan ne tür kitaplar okuması gerektiği konusunda büyük bir kaygı taşır. Kütüphanelerin ya da kitabevlerinin raflarını dolduran binlerce kitap arasından kendi yolunu aydınlatacak olanları bulmak için yoğun bir çaba harcaması gerektiğini düşünür. Yazarlara en çok sorulan sorulardan biri, kimleri ya da neleri okuduklarına dairdir hep. Hiç şüphesiz, doğru kitapları bulmak ve boşa zaman kaybetmeksizin, sınırlı zamanda 'en iyileri' okumak önemlidir ancak 'ne tür' veya 'hangi' kitapların okunmasına olan odaklanma hemen her zaman okumanın nasıl yapılması gerektiği konusunun üstünkörü geçilmesine ve sonuçta, doğru kitaplara ulaşılmış olsa bile büyük bir zaman kaybına ve kafa karışıklığına sebep olur. Böylesi bir durumda ilk başvurulan savunma o kitabın 'doğru kitap' olmadığı şeklindedir. İnsanların o kitapta 'ne bulduklarını' bir türlü anlayamamaktadır okur. Elindeki 'sıradan' görünümlü kitap nasıl olup da yüzyıllara dayanmış ve büyük bir eser olarak kendisine ayrılan başköşeye kurulmuştur. Derken, o kitap bırakılır, yeni bir doğru kitap İçin yeni bir arayış… bu böyle sürer gider.

Her kitap ayrı bir dünyadır. Kağıt üzerinde yazılı her metni aynı şekilde okumak mümkün olsa bile, aynı şekilde anlamına varmak ve tam bir kavrayışla, yazarın vermek istediklerini almak mümkün değildir. Shakespeare'nin onca çağrışımlara açılan soneleriyle, herhangi bir yemek kitabım aynı şekilde okumak elbette mümkün değildir. Balzac'tan, Tolstoy'dan, Stendhal'dan okumakla, bir toplantı raporu okumak nasıl bir tutulabilir. Benzer şekilde, bir kimsenin her gece uykuya dalmadan önce sevdiği bir kitaptan belli bir bölüm okumasıyla, diyelim bir akademisyenin, bir konu üzerine aynı anda beş on makaleyi eşzamanlı olarak okuması aynı okuma eylemi midir?

***

Öğrenmek İçin Okumak: Öğretim Yoluyla Öğrenme ile Keşfederek Öğrenmenin Farkı

Daha fazla bilgi sahibi olmak öğrenmektir ve bu nedenle, daha önce anlaşılmamış olanın anlaşılır kılınmasını sağlayıcıdır. Fakat bu iki tür öğrenme arasında önemli bir farklılık vardır.

Bilgi sahibi olmak, basitçe, birşeyin öyle olduğunu öğrenmek demektir. Buna ilaveten bir konuda aydınlanmak ise o konunun ne hakkında olduğunu bütünüyle öğrenmektir: o şey neden öyledir, başkaca gerçekliklerle olan bağlantıları nelerdir, hangi açılardan benzerlikler taşır; hangi açılardan farklıdır ve benzeri...

Bu ayrım, birşeyi hatırlamak ile onu açıklamak arasındaki farklılığa benzerliği nedeniyle aşina olduğumuz birşeydir. Eğer bir yazarın söylediklerini hatırlıyorsanız, onu okumaktan dolayı birşeyler öğrenmişsiniz demektir. Eğer onun söyledikleri doğruysa o zaman dünya hakkında birşeyler öğrenmiş olursunuz. Ne var ki ister kitapla isterse de dünya hakkındaki bir gerçeklikle ilgili olsun, edindiğiniz şey sadece hafızanızda tuttuğunuz bir bilgiden ibarettir. Burada aydınlanmış olmazsınız. Aydınlanma, bir yazarın söylediklerine ek olarak onları neden söylediğini ve bununla neyi kastettiğini bildiğimizde gerçekleşmiş olur.

Elbette insan, yazarın ne kastettiğini bilmek kadar ne söylediğini de hatırlamalıdır. Bilgi sahibi olmak aydınlanmanın önşartıdır. Ancak buradaki nokta, bilgi sahibi olmayla kalınmaması gerekliliğidir.

Montaigne, **"bilgi sahibi olma öncesinde varolan acemice bir cehalet ile daha sonrasında ortaya çıkan uzmanca bir cahillikten"** söz eder. Birincisi, henüz alfabenin abc'sini bilmediği için hiçbir şekilde okuması mümkün olmayan birinin cehaletidir. İkincisi ise, sayısız kitap okumasına rağmen bunları okumasını bilmeyen kişinin cahilliği. Bunlar, Alexander Pope'un yerinde tabiriyle, cahilce okuyanlar, 'kitapyüklü eşekler'dir. Her zaman için, bulduğu herşeyi okuyan ve üzerinde düşünmeyen kara cahiller çıkmıştır. Bu tür, bir ömür kitap düşkünü olup hiçbir zaman ne okuduğunu bilmeyen ve karmaşık bir öğrenmeyle hayatlarını geçirenler için Yunanlıların kullandığı bir tabir vardır. Bunlara, sophomorelar ['Hünerli alet' veya zekâ kazanmak anlamına gelen Yunanca sophisma'dan türetilmiştir ve bugün İngilizce'de henüz işin başında olan, soyut düşünme aşamasındaki lise ve üniversite öğrencileri için kullanılmaktadır, ç.n.] denir.

Bu hataya -yani, herşeyi okumakla birşeyi gerçekten okumanın farkını görememe hatasına- düşmemek için farklı öğrenme türleri arasında bir ayrıma gitmemiz şarttır. Bu ayrımın, bütün bir okuma işi ve bunun genel olarak bütün bir eğitim süreciyle ilişkiselliği üzerinde önemli yansımaları vardır.

Eğitim tarihi boyunca insanlar çoğunlukla öğretim yoluyla öğrenme ile keşfederek öğrenmeyi birbirinden ayırmışlardır. Öğretim, bir kimse, yazı ya da konuşma yoluyla bir başkasına bir şeyler öğrettiğinde gerçekleşir. Buna karşın bize öğretilmeksizin de bilgi sahibi olabiliriz. Eğer böyle olmasaydı ve her öğreticinin, bildiklerini öğrenebilmesi için başkaca öğreticilerin olması gerekseydi bilginin ilk olarak edinilişini açıklayamazdık. Buradan hareketle, ayrıca keşfederek öğrenme -bir başkasından öğrenmeksizin araştırma, soruşturma veya düşünme yoluyla öğrenme- süreci de olmalıdır.

Keşif, bir başkasının yardımına dayalı, öğreticinin olduğu öğretimden çok farklı değildir. Her iki durumda da öğrenme etkinliği, öğrenenle birlikte ilerler. Keşfederek öğrenmenin, aktif; öğretim yoluyla öğrenmeninse, pasif bir öğrenme biçimi olduğunu düşünmek bir hata olacaktır. Aktif olmayan öğrenme diye bir şey yoktur; tıpkı, aktif olmayan bir okumanın olmaması gibi.

Bunun ne kadar doğru olduğunu ortaya koymak amacıyla ikisi arasında yaptığımız ayrımı belirtmek için öğretim yoluyla öğrenmeyi 'yardıma dayalı keşif' olarak adlandırabiliriz. Psikologların algıladıkları gibi bir öğretim kuramına gitmeden önce açıkça görülmektedir ki öğretim, istisnai derecede önemli bir karakteristiği olan, sadece iki farklı sanatla -tarım ve tıp- ortaklıkları paylaşan bir sanattır. Bir doktor belki hastası için pek çok şey yapabilir fakat son tahlilde iyileşecek olan -sağlığına kavuşacak olan- hastanın kendisidir. Bir çiftçi, yetiştirdiği ürünler ve beslediği hayvanlar için pek çok şey yapabilir ama en sonunda olgunluğa erişecek olan şey, bitki ve hayvanlardır. Benzer şekilde, her ne kadar öğretmen öğrencisine pek çok şekilde yardımda bulunabilse de öğrenmeyi gerçekleştirecek olan kişi, öğrencinin kendisidir. Öğrenmenin gerçekleşmesi için bilginin onun zihninde gelişmesi gereklidir.

Öğretim yoluyla öğrenme ile keşfederek öğrenme -veya yardıma dayalı keşifle yardımsız keşif de diyebiliriz- arasındaki fark temelde, öğrenicinin üzerinde çalıştığı materyal farklılığıdır. Kendisine birşey öğretildiğinde -bir öğreticinin yardımıyla keşifte bulunduğunda- öğrenici, kendisine iletilen birşey üzerinde bir eylemde bulunmaktadır. Söylemsel, yazılı veya sözel bir takım işlemler gerçekleştiriyordun Okuma veya dinleme eylemi ile öğrenmektedir. Burada okumak ile dinleme arasındaki yakın ilişkiye dikkat etmek

gerekir. İkisi arasındaki küçük farklılıkları gözardı ettiğimiz takdirde, okuma ile dinlemenin aynı sanatın -öğrenme sanatı- parçaları olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ne zaman ki öğrenici, herhangi bir öğreticinin yardımı olmaksızın öğrenme işi yaptığında söylemden çok doğa veya dünya üzerinde bir edimde bulunuyor demektir. Bu türden bir öğrenmenin kuralları, yardımsız keşif sanatını oluşturur. Eğer 'okumak' kelimesini yüzeysel anlamıyla kullanırsak öğrenmenin (öğretilmenin veya yardımla yapılan keşfin), dinleme ve söylemlerden öğrenme de dâhil olmak üzere kitaplar okuma sanatı olması gibi keşfetmenin -tam olarak söylersek, yardımsız keşfin- de doğayı ve dünyayı okuma sanatı olduğunu söyleyebiliriz.

O halde, **düşünmek nedir?** Eğer 'düşünmek' derken bilgi sahibi olmak ve birşeyi anlamak için zihnimizi kullanmayı kastediyorsak ve öğretim yoluyla öğrenmek de bilgi sahibi olmanın yollarından biriyse, o halde düşünmek, bu iki etkinlik ile birlikte gerçekleşiyor demektir. Araştırma yaparken düşünmek zorunda olduğumuz gibi okuma ve dinleme yaptığımız sırada da düşünmemiz gereklidir. Doğal olarak düşünme biçimleri de farklılık gösterir -öğrenmenin iki farklı yolu arasındaki farklılıkta olduğu gibi.

Pek çok insanın düşünmeyi, öğretim yoluyla öğrenmeden çok araştırma ve yardımsız keşfetme ile ilişkilendiriyor olmasının nedeni, okumayı ve dinlemeyi nispeten çaba sarf etmeksizin yapabileceklerini sanmalarıdır. Salt bilgi edinmek veya eğlenmek için okuyan birinin, birşeyin keşfi için uğraşandan daha az düşündüğü doğrudur belki. Bunlar, daha az aktiflikle yapılan okumalardır. Kimse bunların anlama çabası anlamında daha aktif okuma biçimleri olduğunu söyleyemeyecektir. Ancak bu tür bir okuma yapan hiç kimse de bunun düşüncesizce yapıldığını da aynı şekilde söyleyemeyecektir.

Düşünmek, öğrenme etkinliğinin sadece bir parçasını oluşturur. Bunun yarı sıra kişinin duyularını ve hayalgücünü de işin içine katması gereklidir. Gözlemeli, hatırlamalı ve gözlenemeyenleri zihninde canlandırarak inşa etmelidir. Yinelemek gerekirse bu tür etkinliklerin yardımsız keşifteki rolüne ağırlıklı olarak vurgu yapma ve bunların okuma ya da dinleme yoluyla yapılan öğrenme sürecindeki yerini hiçe sayma ya da en aza indirme eğilimi vardır. Örneğin pek çok insan, bir şairin şiir yazarken hayalgücünü kullandığını ancak bu şiiri okuyanların böylesi bir hayalgücüne ihtiyaçları olmadığını düşünür. Sözün özü okuma sanatı, yardımsız yapılan bir keşif sanatındaki bütün becerileri -gözlem yapma istekliliği, her an uyanık bir bellek, hayalgücü ve elbette analitik ve düşünümsellik içinde gelişmiş bir akıl içerir. Bunun böyle olmasının nedeni bu anlamdaki okumanın da keşfedici oluşudur -her ne kadar yardımsız değil yardıma dayalı olsa da.

Canlı ve Cansız Öğreticiler

Sanki okuma ve dinlemenin her ikisi de bir takım öğreticilerden öğrenilen şeylermiş gibi ilerliyoruz. Bu bir dereceye kadar doğrudur. Her ikisi de öğrenme yolları ve her ikisi için de öğretim sanatında beceri kazanmış binlerinin olması gerekir. **Örneğin, bir dersi dinlemek pek çok açıdan bir kitabı okumak gibidir ve bir şiir okumak, onu dinlemek gibi.** Formüle edilen kuralların pek çoğunu, bu tecrübelere uyarlamak mümkündür. Ancak okumaya öncelikli bir vurgu yapmak için elimizde yeterince neden var ve bu yüzden isterseniz dinlemeyi daha ikincil bir yere koyalım. Böyle yapmamıza sebep, dinlemenin o an hazır olan bir öğreticiden -çoğu zaman canlı bir öğreticiden- edinilen bir öğrenme olduğu, oysa okuma sırasındaki öğreticinin görünür bir şekilde varolmadığıdır.

Eğer canlı olarak karşınızda bulunan bir öğretmene birşey sorarsanız muhtemelen sizi cevaplayacaktır. Ve eğer söyledikleriyle kafanız karışırsa ne demek istediğini açmasını isteyebilir ve bu sayede, düşünce dünyanızdaki sıkıntılı durumdan kurtulabilirsiniz. Buna karşın, bir kitaba soru sorduğunuzda bunu yine sizin cevaplamanız gerekecektir. Bu anlamda bir kitap da tıpkı doğa veya dünya gibidir.

Bir soru sorduğunuzda sizi ancak kendi kendinize düşündüğünüz ve analiz ettiğiniz ölçüde cevaplandıracaktır.

Bu elbette demek değildir ki canlı bir öğretici sorduğunuz bir soruyu cevapladığında daha fazla birşey yapmanıza gerek kalmaz.

Bu, ancak sorunun tek ve kesin bir cevabı olduğunda mümkün olabilir. Oysa bir açıklama peşindeyseniz onu anlamanız gerekir yoksa hiç birşey açıklayıcı değildir. Bununla birlikte, erişebileceğiniz canlı bir öğretmen, onu anlamanızın kolaylaşması için size el uzatabilir oysa bütün sermayeniz, kitaptaki öğreticinin yazdıklarıdır.

Okuldaki öğrenciler çoğu zaman zor kitapları öğretmenlerinin yardımı ve kılavuzluğunda okurlar. Fakat okula gitmeyen ve bize bir görev olarak verildiği ya da yapmamız gerekmeksizin kitap okumaya çalışan ve hayat boyu süren eğitimi temelde kitaplara dayanan bizler için okuma yaparken bir öğreticinin yardımı söz konusu değildir. Bu nedenle, öğrenmeye ve keşfetmeye devam etme işini halletmemiz için kitapların nasıl iyi bir öğretici olabileceklerini bilmemiz şarttır. İşte bu, tam anlamıyla, bu kitabın başlıca amacını oluşturmaktadır.

Sh: 19-23

İKİNCİ DÜZEY OKUMA: İNCELEYİCİ OKUMA

İnceleyici okuma, gerçek bir okuma düzeyidir. Bir öncekinden (başlangıç okuması) ve doğal bir sıralamayla kendisinden sonra gelen düzeyden **(analitik okuma)** oldukça farklılık gösterir. Ancak bu okuma düzeyi birikime dayalıdır. Buna bağlı olarak inceleyici okuma kendi içinde başlangıç okumasını barındırır tıpkı tam anlamıyla analitik okumada inceleyici okumanın ve sin-topik okumada da analitik okumanın barınmasında olduğu gibi.

Bu demektir ki uygulamada, başlangıç düzeyinde etkili bir okuma yapamadıkça inceleyici düzey okuma yapamazsınız. Bir yazara ait metni çok fazla kelimenin anlamına bakmak için duraklamak zorunluluğu duymadan ve gramer ve sentaksa [Sözdizim] takılmadan okuyabilir olmanız gerekir. Aynı zamanda illa en iyi anlamlarıyla olmasa da cümle ve paragrafların çoğunluğunu anlamlandırabilmeniz de.

O halde inceleyici okumanın içerisinde neler yer almaktadır? Böyle bir okuma yaparken nasıl hareket etmektesiniz?

Burada farkında olunması gereken ilk şey, iki tür inceleyici okuma olduğudur. Her ikisi de tek bir becerinin iki yönüdür ancak başlangıç düzeyindeki okuyucunun bu ikisini iki ayrı adım veya etkinlik olarak düşünmesinde büyük yarar vardır. Tecrübeli okur her iki adımı aynı anda atmayı öğrenecektir ancak şu an için biz bu ikisini ayrı şeylermiş gibi ele alacağız.

İnceleyici Okuma I: Sistematik Tarama veya Ön-okuma

İsterseniz şimdi daha önce atıfta bulunduğumuz temel duruma dönelim. Burada bir kitap veya bir başka okuma materyali var ve karşısında da zihniniz. Bu durumda ilk yaptığınız şey nedir?

İsterseniz bu duruma oldukça yaygın olan iki unsur daha ekleyelim. Birincisi bu kitabı okumayı isteyip istemediğinizi bilmiyorsunuz. Bunun analitik bir okumaya değip değmeyeceğini de. Ancak olabileceğinden veya en azından derinlerine daldığınız takdirde sizin için değerli olabilecek bir takım bilgi ve içgörü barındırdığından da kuşkulanmaktasınız.

İkinci olarak kitabı bütünüyle anlamak için kısıtlı bir zamanınız olduğunu -ki çoğu zaman da böyle olur zaten- varsayalım.

Bu durumda, yapmanız gereken şey kitabı şöyle bir taramak veya bazılarının söylemeyi yeğlediği gibi ön-okuma yapmaktır. Tarama veya ön-okuma inceleyici bir okumanın ilk altdüzeyidir. Burada temel amaç kitabın daha dikkatli bir okuma gerektirip gerektirmediğini ortaya çıkarmaktır. İkinci olarak tarama kitabı ikinci bir kez, daha dikkatli olarak okumaya karar vermeseniz bile kitap hakkında pek çok başka şey söyleyebilir.

Kitaba bu şekilde üstünkörü bir gözatma, işin sap-saman kısmını ayıklayıp gerçek öz besine ulaşmaya yardım eden bir harmanlama sürecidir. Tarama yaparak elde ettiğiniz bütün şeyin, kitabın o an için kayda değer olduğunun farkına varırsınız. Fakat bunu yaptığınızda yazarın temel iddiasının ne olduğunu, yanı sıra kitabın ne hakkında olduğunu da öğrenmiş olursunuz ki bu, kitaba göz atmak için harcadığınız vaktin bir zaman kaybı olmadığını gösterir.

Tarama alışkanlığı edinmek çok fazla vakit alan birşey olmamalıdır. Bunun nasıl yapılacağına dair bazı öneriler vermek istiyoruz şimdi.

1. BAŞLIK SAYFASINA VE EĞER VARSA KİTABIN ÖNSÖZ KISMINA BAKIN. Her birini hızlıca okuyun. Özellikle altbaşlıklara ve genel olarak fikir veren diğer belirteçlere veya kitabın ne hakkında olduğuna veya yazarın konuya nasıl yaklaştığına dikkat edin. Bu adımı tamamlamadan önce konu hakkında belirli bir düşünceye sahip olmanız gereklidir ve dilerseniz bir an için durabilir ve kitabı zihninizdeki uygun bir kategori içerisine yerleştirebilirsiniz. Daha önceki kitapların içeriklerine göre bu kitabı hangi rafa yerleştirmeli?

2. İÇİNDEKİLER KISMI ÜZERİNDE DÜŞÜNEREK kitabın genel yapısı hakkında fikir sahibi olun; bunu tatile çıkmadan önce elinizde olan bir yol haritası gibi kullanın. Pek çok insanın, kitabın içinde birşey aramadıkça içindekiler bölümüne hiçbir şekilde göz atmıyor olması hayret vericidir. Aslına bakılırsa pek çok yazar içindekiler bölümünü oluşturmak için bir hayli zaman harcar ve onların bu çabalarının çoğu zaman boşa gitmesi üzüntü vericidir.

Bu, özellikle açıklayıcı tarzda kaleme alınan kitaplarda yaygın bir uygulamaydı ancak zaman zaman roman ve şiirlerde bile her bölümü ve hatta konu başlıkları hakkında fikir veren altbaşlıkları da içeren içindekiler hazırlanır hale geldi. Örneğin Milton, kimi zaman uzun denebilecek başlıklar kullanır veya 'Savlar' ya da 'Kaybolan Cennet' gibi adlar koymuştu. Gibbon bunu Roma İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Düşüşü başlığıyla bastı ve her bir bölüm için de kapsamlı, analitik bir içindekiler bölümü koymuştu. Hâlâ zaman zaman bu tür analitik içindekiler kısmına rastlamakla birlikte bu türden özetlemeler artık pek kullanılmamakta. Bu uygulamanın terkedilmesinin bir nedeni belki insanların artık içindekiler bölümünü bir zamanlar olduğu gibi okumuyor olmalarıdır. Ayrıca yayıncılar, ayrıntılı bir şekilde herşeye yer vermektense daha az ele veren bir içindekiler bölümünü daha cezbedici bulmaktadırlar. Bir

şekilde daha gizemli olan bölüm başlıklarının okuru daha çok çekeceğini düşünmekteler – onlara göre okur, bölümlerin ne hakkında olduğunu merak edip okuyarak kitabı bitirecektir. Öyle bile olsa bu, içindekiler bölümünün değerini düşürmez, o nedenle, kitabın tamamını okumadan önce bu kısmı dikkatlice okuyun.

Bu noktada, eğer daha önce dikkat etmemişseniz bu kitabın içindekiler bölümüne geri dönüp, göz atabilirsiniz. Biz bu kısmın olabildiğince tam ve bilgilendirici olmasına çalıştık. Bu kısmı incelemeniz, yapmaya çalıştığımız şey hakkında iyi bir fikir verecektir sanıyoruz.

3. DİZİN BÖLÜMÜNÜ KONTROL EDEREK kitabın kapsamına bakın. Ele alınmış olan konu başlıklarının kapsamı ve atıfta bulunulan kitaplar ve yazarlar hakkında hızlı bir tahminde bulunun. Kritik olduğunu düşündüğünüz bir takım kavramların listelendiğini gördüğünüzde hiç değilse alıntılanmış olan bazı pasajlara göz atın. (İkinci Kısımda kritik önemdeki kavramlar üzerinde daha geniş duracağız. Bu noktada yapmanız gereken şey 1. ve 2. Aşamalardan edindiğinizle genel fikrinize dayanarak kitap hakkında genel bir değerlendirmede bulunmak) Okuduğunuz pasajlarda kitabın nabzı –kitabın nirengi noktaları– atıyor olabilir veya yazarın genel tutumu ve yaklaşımı açısından anahtar bir ipucu yakalanabilir.

İçindekiler bölümünde olduğu gibi şimdi de bu kitabın dizin bölümüne bakabilirsiniz. Daha önce kritik kavramlar olarak tartışılan bazı kavramları göreceksiniz. Onlara kaç gönderme yapıldığını tespit edebilir misiniz ve başkaca önemli görünenlere?

Eğer yeni bir kitabın üzerindeki kapağı gördünüzse, YAYINCININ TANITIMINI OKUYUN. **Bazı insanlar, yayıncı tanıtımlarının abartının dikalası olduğu izlenimine kapılırlar.** Ancak bu her zaman doğru değildir özellikle de açıklayıcı çalışmalar söz konusu olduğunda. Bu tür kitapların tanıtımlarının büyük çoğunluğu kitabın yazarlarınca ve kabul etmek gerekir ki yayınevlerinin halkla ilişkiler birimlerinin katkılarıyla yazılmaktadır. Kitaplarını olabildiğince özetler nitelikteki nirengi noktalarını tanıtıma koymaya çalışmak yazarlar arasında ender görülen bir durum değildir. Bu çabalar, görmezden gelinmemelidir. Elbette tanıtma, kitabı abartmadan başka birşey değilse bunu bir bakışta anlamanız zor değildir. Fakat bunun böyle oluşunu görmeniz bile kitap hakkında size birşeyler söyleyecektir. Muhtemeldir ki kitap, önemli birşeyler söylememektedir ve bu yüzden tanıtımı da aynı şekilde birşey söylememektedir.

Bütün bu ilk adımları tamamladıktan sonra kitabı daha dikkatli bir şekilde okumanız gerekip gerekmediği veya onu okumayı istemediğiniz ya da buna hiç ihtiyaç duymadığınız konusunda yeterli bilgiye sahipsiniz demektir. Her iki durumda da kitabı bir süreliğine bir kenara kaldırabilirsiniz. Yok eğer böyle yapmamışsanız şimdi kitabı tam anlamıyla taramak için hazırsınız demektir.

5. Kitabın içindekiler bölümüne dair edindiğiniz genel ve hâlâ daha çok belirsiz olan bilginizden hareketle ŞİMDİ KİTABIN SAVLARI AÇISINDAN KİLİT OLARAK GÖRÜNEN BÖLÜMLERE BAKIN. Eğer, çoğu zaman olduğu gibi bu bölümler, açılış veya kapanış sayfalarında özetleyici ifadeler barındırıyorsa bunları dikkatlice okuyun.

6. Son olarak, SAYFALARI ÇEVİRİN, BELİRLİ NOKTALARA EĞİLİN, BİR VEYA İKİ PARAGRAFI OKUYUN, BU BAZEN ARDARDA BİR KAÇ PARAGRAF DA OLABİLİR AMA DAHA FAZLA DEĞİL. Kitabın sayfalarını bu şekilde karıştırın, her zaman için ana sava dair işaretlere bakın ve temel

meselenin nabzının attığı yerleri dinlemeye çalışın. Hepsinden öte, son iki veya üç sayfayı okumamazlık etmeyin veya eğer bu bir sonsöz ise o takdirde ondan önceki son sayfaları okuyun. Çok az yazar kitabın bu son sayfalarında yeni ve önemli olduğunu düşündüğü çalışmasını son bir kez özet olarak vermenin çekiciliğine karşı koyabilir. Zaman zaman olduğu gibi bizatihi yazar bu son değerlendirmelerinde yanlışa düşse bile bu kısmı kaçırmak istemeyeceksinizdir.

Şimdi kitabı sistematik olarak taramış; birinci tipte bir incelemeye tabi tutmuş oldunuz. Bu noktada bir kaç dakikayla bir saat arasında değişen bir sürenizi ayırarak kitap hakkında bir hayli şeyler bilir hale geldiniz. Özelde, kitabın daha derinlemesine irdelemek istediğiniz bir şeyler barındırıp barındırmadığını veya daha fazla zaman ve dikkat ayırıp ayırmamanız gerektiğini anlamış oldunuz. Şimdi ayrıca, sonraki zamanlardaki referanslarınız için kitabı zihninizdeki katalogda tam olarak nereye oturtacağınızı da biliyorsunuz.

Sırası gelmişken, bu, oldukça aktif bir okuma biçimidir. Uyanık olmadan, beynin bütün fakülteleri canlı ve işler halde bulunmadan herhangi bir kitabın inceleyici bir şekilde okunması mümkün değildir. Kimbilir kaç kez, güzel bir kitabı okurken bir kaç sayfa ilerledikten sonra hayallere dalmış ve sonra yeniden uyandığımızda son okuduğumuz sayfalar hakkında birşey hatırlamadığımızı farketmişizdir? Buradaki adımları takip ettiğinizde bunun olmadığını göreceksiniz -yani eğer genel çizgiyi takip edecek bir sisteminiz olduğunda.

Kitabın genel fikri veya teması hakkında ipuçları yakalamaya çalışan bir detektif olduğunuzu düşünün, bu durumda bunlara netlik kazandıran herşeye dikkat kesileceksinizdir. Burada ileri sürdüğümüz önerileri akılda tutmanız bu tutumu sürdürmenize yardımcı olacaktır. Ne kadar zaman kazandığınızı gördüğünüzde şaşıracak ve ne kadar çok şeyi atlamadan yakaladığınıza memnun olacak ve bütün bunların sandığınızdan çok daha kolay olduğunu farkettiğinizde rahatlamış olacaksınız.

Sh: 38-43

Bir kitap satın aldığınızda, tıpkı kıyafet ya da bir ev eşyası için para ödeyip aldığınızda olduğu gibi bir mülkiyet hakkı kazanırsınız. Fakat söz konusu kitap olduğunda satın alma eylemi gerçekte ona sahip olmak için sadece bir önşarttır. Bir kitaba tam anlamıyla sahip olma, onun belirli kısımlarını kendimizin kıldığımızda ve bunu yapmanın en iyi yolu olarak içerisine notlar yazmak suretiyle kendimizi onun bir parçası kıldığımızda -ki her ikisi de aynı şeydir- gerçekleşir.

Kitap söz konusu olduğunda onu okumak neden olmazsa olmazdır peki? Birincisi, bu sizi uyanık tutar -sadece bilincin canlılığı değil geniş anlamda uyanık olma. İkincisi, aktif bir şekilde yapıldığı takdirde okumak düşünmek demektir ve düşünmek, kendisini sözle, kelimelerle veya yazıyla ifade etme gereği gösterir. Ne düşündüğünü bildiğini ancak bunu ifade edemediğini söyleyen biri genellikle ne düşündüğünü bilmiyordun Üçüncüsü, tepkilerinizi kâğıt üzerine yazmanız, yazarın düşüncelerini hatırlamanıza yardım eder.

Kitap okumak, yazarla sizin aranızdaki bir söyleşi gibi olmalıdır. Muhtemelen yazar konu hakkında sizden daha çok şey bilecektir; eğer böyle değilse onun kitabını okuma sıkıntısına katlanmamalısınızdır. Ne var ki anlamak, çift yönlü bir işlemdir; bu esnada öğrenen hem kendisi ve hem de öğreticisini sorgulamak zorundadır. Ve hatta öğreticisinin söylediklerini

anladığında onunla tartışmaya girme konusunda istekli olmak durumundadır. Kitap okurken üzerine notlar almak kelimenin tam anlamıyla sizin yazardan farklı düşündüğünüz veya ona karşı çıktığınız yanların ifadesidir. Bu sizin ona göstereceğiniz en yüksek saygı anlamına gelir.

Bir kitaba akıllıca ve verimli bir şekilde notlar almanın sayısız yolu vardır. İşte bunlardan kullanabileceğiniz bazıları:

1. Bellibaşlı noktaların -önemli ve güçlü ifadelerin- ALTINI ÇİZME.

2. Daha önce altıçizilmiş olan bir ifadeye vurgu yapma veya altını çizmek için fazla uzun olan bir paragrafı işaretlemek için KENARLARA DİKEY SATIRLAR ÇEKME.

3. Yeri geldiğinde, kitap içerisindeki en önemli, on oniki ifade veya pasajı vurgulamak için KENARLARA YILDIZ, ASTERİKS VEYA DİĞER İŞARETLER KOYMA.

4. Bir savı geliştirmek için yazar tarafından ortaya konan hususları ardışıklık içerisinde belirtmek için KENARLARI NUMARALANDIRMA.

5. Yazarın benzer noklara değindiği veya ilişkili ya da karşıt hususları göstermek; kitap içerisinde ayrı ayrı yerlerde ama anlamca bütünlük oluşturan konuları birleştirmek için KENARLARA ÖTEKİ SAYFA NUMARALARINI YAZMA. Pek çok okur öteki sayfa numaralarını belirtmek amacıyla 'Kg' (Cf) sembolünü kullanır; bu 'karşılaştır' veya 'gönderme' anlamına gelir. (Ancak kitap tarama yapılacaksa bu işaretlemelerde metinleri yaralamamalı sayfa kenarları tercih edilmelidir.)

6. ANAHTAR KELİME VEYA İFADELERİ YUVARLAK İÇİNE ALMA. Bu da büyük ölçüde altını çizmek gibi bir işlev görür.

7. Bir bölümü okurken zihninizde beliren soruları kaydetmek; karmaşık bir tartışmanın olduğu kısmı sade bir ifadeye dönüştürmek; kitap boyunca ortaya konulan bellibaşlı konuları ardıllık içinde not etmek için SAYFANIN EN ÜSTÜNE VEYA ALTINA YAZMA. Kitapların en sonuna eklenen boş sayfalar göründükleri sıra içerisinde yazarın ortaya koyduğu hususlarla ilgili kişisel dizininizi yapmak için kullanılabilir.

Kitap işaretleme alışkanlıkları açısından kitap sonu sayfaları çoğunlukla en önem verilen bölümlerdir. Bazı kişiler buraları kendi fantezilerine göre bir iç-kapak oluşturmak için kullanırlar. Fakat bu onların sadece kitap üzerindeki maddi sahipliklerini gösterir. Ön kısımda yer alan boş sayfalar, kendi düşüncelerinizi notetmek için daha elverişlidir. Kitabı bitirdikten ve arka taraftaki boş sayfalara kişisel dizininizi yaptıktan sonra ön tarafa geçin ve kitabı, sayfa sayfa ya da nokta nokta değil (çünkü bunu daha önce son kısımda yapmıştınız) ancak bütüncül yapısı içerisinde, temel değinileri ve bölüm sırası içerisinde, genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışın. Bu genel özetleme, çalışmaya dair anlamanızın bir ölçütü olacaktır; iç- kapaktaki adlandırmadan farklı olarak bu sizin kitap üzerindeki entelektüel sahipliğinizi gösterecektir.

Not Almanın Üç Türü

Kitapların içerisine ve onlar hakkında alınabilecek, birbirinden oldukça farklı üç tür not vardır. Hangi türü kullanacağınız yaptığınız okuma düzeyine bağlıdır.

Bir kitabı inceleyici bir şekilde okuduğunuzda içerisine notlar almak için yeterli zaman bulamayabilirsiniz; daha önce değindiğimiz gibi inceleyici okuma, her zaman için zamanla kısıtlıdır. Buna rağmen kitabı bu düzeyde okurken, aklınıza gelen cevaplar henüz tazeyken kaydetme imkânınız olmasa dahi pek çok önemli soru sormaktan geri kalmazsınız.

İnceleyici okumayla cevabı verilen sorular: ilk olarak, bu ne tür bir kitaptır?

İkinci olarak, kitabın bütünü bize ne söylemektedir?

Ve üçüncüsü, çalışmanın, genel anlamda çalışma konusuna dair yazarın geliştirdiği kavramsallaştırma ve anlayışı üzerine kurduğu yapısal düzeni nasıldır?

Özellikle analitik bir okuma için kitabı yeniden ele almanız, günler ve hatta aylar alacaksa o takdirde tüm bu sorulara vereceğiniz cevaplara ilişkin notlar alabilirsiniz ve muhtemelen de alma ihtiyacı duyarsınız. Bu tür notları almak için en iyi yer içindekiler sayfası veya belki de yukarıda genel hatlarıyla ele aldığımız diğer notlar için kullanışsız olacak olan başlık sayfasıdır.

Burada farkında olunması gereken nokta, tüm bu notların temel kaygısının -en azından fazla ayrıntıya inmeksizin- kitabın, özüyle değil yapısıyla ilgili olduğudur. Bu nedenle, bu tür not-almayı yapısal olarak adlandırıyoruz.

Özellikle uzun ve zor bir kitabı inceleyici biçimde okuma sırasında yazarın kitabın konusu hakkındaki düşüncelerine dair bazı iç-görüler edinmeniz mümkündür. Bununla birlikte çoğu zaman bu böyle olmaz; ve kesinlikle kitabı daha dikkatli bir şekilde okumadıkça kitaptaki ifadelerin eksiksizliği veya gerçekliğine ilişkin değerlendirmeleri ertelemeniz gerekecektir. O halde analitik okuma yaparken kitabın gerçekliği ve önemi hakkındaki sorulara cevap vermeniz gerekecektir. Bu nedenle, bu düzey bir okuma sırasında aldığınız notlar, yapısal değil kavramsaldır. Bunlar, yazarın ve sizin kitabı okudukça derinleştirdiğiniz ve genişlettiğiniz kendi kavramlarınızla ilgilidir.

Yapısal ve kavramsal not-alma arasında açık bir farklılık vardır. Aynı anda birkaç kitabı -aynı konu üzerinde farklı kitapları- sin- topik bir şekilde okurken ne tür notlar alırsınız? Tekrar etmek gerekirse, bu tür notlar kavramsal olma eğilimi taşıyacaklardır ve sayfa üzerindeki notlar, sadece o kitap hakkındaki başkaca sayfalara gönderme yapmakla kalmaz aynı zamanda başka kitap sayfalarına da atıfta bulunurlar.

Bununla birlikte bunun da ötesine geçen ve gerçek bir uzman okurun, aynı anda birkaç kitabı sin-topik bir tarzda okurken atacağı bir adım söz konusudur. Bu, tartışmanın şekli -hemen tüm yazarların, konuyu bilmeseler dahi bir şekilde dâhil oldukları bir tartışma- hakkında alınan notlardır.

Sh: 56-59

Kaynak: Mortimer Adler, Charles Von Doren, Kitapları Nasıl Okumalı, Çeviren: A.Erkan Koca Birleşik Yayınevi, 1. Baskı, Eylül 2011, Ankara

ALEVÎLİK

Hzl: Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ

Anadolu Kızılbaşlığının kökü yüzeysel de olsa 1252-1334 yıllan arasında Erdebil'de yaşamış olan Safeviyye veya Erdebiliyye diye anılan Sünnî bir tarikatın kurucusu Şeyh Safiyuddîn'in torunu Hoca Ali'ye (ö. 1429) dayanır. Şeyh Safiyyuddîn ve oğlu Hoca Sadrettin (ö. 1393) zamanında Sünnî karakterini koruyan bu tarikat Hoca Ali zamanında Şiî bir eğilim göstermeye, böylece bâtınî-Şiî zümreleri çevresinde toplayıp güçlenmeye başladı. Hoca Ali'den sonra oğlu İbrahim (ö. 1447) ve torunu Şeyh Cüneyd (ö. 1460) zamanında söz konusu eğilim, daha da arttı ve siyasî bir harekete dönüştü.

Şeyh Cüneyd Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerine, Doğu Anadolu’ya, Suriye'ye birçok propagandacı mürid göndermiş, bir ara Karaman'a sığınmış, burada tutunamayınca Trabzon Rum Devletini yıkarak yerine bir sultanlık kurmak istemiş, bunu başaramayınca oniki bin silahlı müridi ile Kafkaslar'a saldırmış, Şirvan hükümdarı Halil ile girdiği çatışmada öldürülmüştü. Kendisinden sonra yerine geçen oğlu Haydar bu yöndeki çalışmalarına devam etmiştir. Şeyh Haydar mürîdlerine oniki dilimli kızıl bir başlık giydirmiş, üzerine yine kızıl bir sarık sardırmış, bundan dolayı bu hareketin mensupları Kızılbaş olarak anılmıştır. Babasının intikamını almak üzere Şiran'a yürüyen Haydar, çıkan çatışmada ölünce (ö. 1488) bir karışıklık dönemi yaşanmış, daha sonra Safavî hareketinin başına Şah İsmail (ö. 1524) geçmişti. Koyu bir Şiî olan Şah İsmail 1500 (veya 1501)'de Safevî devletini kurmuş, ezanı değiştirmiş, hutbelerde Hulefa-i Râşidin'e lânet edilmesini emretmiş, Sünnîler'e ait pekçok tekkeyi yıkmış, yakmış, birçok Sünnî'yi öldürtmüş, böylece o zamana kadar % 65'ten fazlası Sünnî olan İran sahasını zorla Şiîleştirmeye koyulmuştu. Şah İsmail 1511'de Sünnî bir hükümdar olan Özbek Şeyban'ı Horasan’da yenerek harekâtını Orta Asya'ya doğru genişletmiş, Irak üzerine yürüdüğü esnada Şah Kulunu (Şeytan kulunu) Osmanlılar'a karşı ayaklandırmış, 1514'te Yavuz Sultan Selime yenildikten sonra kendini içkiye vermişti. Bundan sonra bir daha harekete geçme imkânını bulamadı. Yerine geçen oğlu Tahmasb (ö. 1576), torunu İsmail (ö. 1578), M. Hudabende (ö. 1588), I. Abbas (Ö. 1629) onun yolundan yürüdüler ve Safevî devletini bir millî İran devleti hâline getirdiler. Bu dönemde İran'daki Kızılbaşların tamamına yakın kısmı Şiîleştiği halde Osmanlı ülkesindeki uzantıları Kızılbaş kimliklerini korumuşlar ve Şiîleşmemişlerdir.

Özellikle Hoca Ali ile başlayan Şiî eğilim Şeyh Cüneyd ile siyasî harekete dönüşmüş. Haydar zamanında Kızılbaşların baymağı sayılan oniki dilimli kızıl başlık kabul edilmiş, Şah İsmail de Safevî devletini kurmuştu. Şah İsmail sadece bir devlet adamı, bir hükümdar değildi. Aynı zamanda güçlü bir şairdi. Türkçe söylediği şiirlerinde ortaya koyduğu Kızılbaşlık inançları bu hareketin yayılmasında ve yaşamasında etkili oldu. Yedi ulu şairden biri olarak kabul edilen Şah İsmail'in şiirlerini bugün de Alevîler özellikle cem âyinlerinde ve semahlarda zevkle okunmaktadırlar.

Alevîler'e verilen isimler

Şeyh Haydar döneminden itibaren Kızılbaş olarak tanınan ve Sünnîler tarafından Rafızî (Heterodoks) olarak kabul edilen bu zümreye çeşitli yerlerde değişik isimler verilmiştir. İran

sahasında zaman zaman, "Ehl-i Hak", "Karakoyunlular", "Şamlular", "Abdal beyliler", Gulya'î", "Guran", "Millîler", Horasan'da, "AliAllahîler" gibi isimler almışlardı. Anadolu'da kendilerine ilk zamanlarda "Kızılbaşlar" (Surh-serân), "Şah Safî süreği" (Sürek: Zümre, cemaat, sürü), "Sofu surekleri", "Şah Sevenler", "Râfizîler", "Tavşan yemezler" gibi isimler verilmişti. Bele hâkim olmayı esas alan ve zina yapmaya düşkün olma sebebi sayan Kızılbaşlar'a, haksız bir suçlama olmakla beraber, İran'da: "Çerâğ Kuşân", Anadolu'da: "Mum söndürenler" denilmiştir. Bu ifâde, Kızılbaşlık ortaya çıkmadan önce mukannaiyye gibi bazı aşırı Şiî-bâtınî zümreler içinde kullanıldığına göre daha sonra bu nitelemenin yersiz olarak Kızılbaşlar hakkında da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Anadolu'da çeşitli bölgelerde ve çeşitli zaman dilimleri içinde Kızılbaşlar'a daha başka isimler de verilmiştir. Akdeniz ve Ege bölgesinde orman ve ağaç işleriyle uğraştıkları için: "Tahtacılar," "Çepniler" (Oğuzların bir kolu, Sünnî Çepniler de var). "Sıraçlar" (Tokat, Sivas'ta), "Sırtı sarılar" vs. gibi isimler verilmişti. XIX. asra kadar Kızılbaşlar Alevî olarak anılmazlardı. O zamana kadar sadece Hz. Ali soyundan gelen ve büyük çoğunluğu Sünnî olan kişilere veya Hz. Ali'ye nisbet edilen bir tarîkat koluna bağlı olanlara Alevî denilirdi.

İsimlerin İçeriği

Alevî zümrelerin sadece isimleri farklı değildir. Büyük bir Sünnî okyanusunda küçük adalar hâlinde birbirleriyle bağlantısız yaşayan Alevîlerin inanç esasları, ibadet şekilleri ve yaşama tarzları da birbirinden çok farklıdır. Hatta bunlar arasında ortak noktalar bulmak da kolay değildir. Her bölgedeki Alevîler kendilerine göre bir Alevîlik biçimini meydana getirmişlerdir. Hatta İran kökenli, Kürt kökenli, Arap kökenli ve Türk kökenli Alevîler arasındaki ortak noktalar, Ehl-i Beyt, Ali, oniki imam, muharrem, Kur an, Muhammed gibi içi boş olan isimlerdir. Bu isimlere her Alevî zümre kendine göre bir anlam vererek içini doldurmaya çalışmıştır. Bu yüzden Alevî zümrelerde etnik kökenlerden ve farklı bölgelerdeki değişik kültürlerden ve kültlerden (cult: İnanç, tapınma) gelen unsurlar ağır basar ve belli bir Alevî zümrenin kimliğini daha çok bu unsurlar belirler. Bu sebeple İran'da, Anadolu'da, Irak'ta ve Suriye'de tekdüze bir Alevîlik'ten söz edilemez. Alevîlik ne bir din, ne bir mezhep, ne bir tarikattır. Alevîlik, birbiriyle çok az ilişkili olan çeşitli zümrelerin oluşturduğu bir topluluktur. Bunun topluluk olması bile teoriktir. Bundan dolayıdır ki, Alevî zümreler, şimdiye kadar kimliklerini belirleyen ortak bir tanımda anlaşamamışlar, bizzat kendileri bile kendilerini ittifakla tanımlayamamışlardır.

Alevîlerin Alevîliği Tanımlamaları

Çeşitli Alevî topluluklarından birine göre: "Alevîlik, Muhammed-Ali yoludur", diğerine göre: "Alevîlik, bir kültürdür," bir başkasına göre: "Alevîlik, folklordur," başka bir zümreye göre: "Alevîlik, bir yaşam biçimidir," bazılarına göre: "Alevîlik solculuktur," bir başkasına göre: "Alevîlik İslâm'ın Türk ırkına özgü yorumudur..." Saz, söz, şiirdir, insan sevgisidir (hümanizm), laikliktir, Atatürkçülüktür v.s. Alevîliğin hüviyetini belirtmek için bu kadar çok, birbirinden farklı, her anlama çekilebilen elastikî tanımlar ortaya atılmıştır. Yukarıda anlatıldığı gibi bir bakıma bu tanımların hepsi doğru, bir bakıma yanlıştır.

Sapmaların Arka Plânı

Alevîliğin çok genel bir biçimde ne olduğunu anlamak için bugün Alevî diye nitelenen bölgelerde İslâm'dan önce yaşayan halkların önce kültürlerine ve dinlerine (kültlere), sonra

da aynı bölgelerde İslâm'ın yayılmasından sonra ortaya çıkan Sünnîlik dışı mezheplere ve tarikatlara bakmak lâzımdır. İslâm'dan evvel bu sahalarda Zerdüşt (ö. M.Ö. 551) (Mecûsîlik, Mazdeizm), Mânî (ö. M.S. 274), Mazdek (ö. M.S. 528) (Mazdekcilik) dinleri, Hıristiyanlık, ayrıca çeşitli mezhepler, mistik akımlar, gizli cemaatlar ve bölgesel inançlar yaygın bir halde bulunuyordu. Mısır, Suriye, Irak ve Güney Doğu Anadolu gibi yerlerde helenistik felsefe etkili idi. Müslümanların bu bölgeleri ve ülkeleri ele geçirmesiyle söz konusu inanç grupları ve felsefe akımları ortadan kalkmadı. Şekil değiştirerek ve İslâmî bir renk alarak varlıklarını sürdürdü. Bunun sonucu olarak Mısır'da Bâtmîler (Fâtimîler), Bahreyn'de Karmatîler, Lübnan'da Dürzîler, Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da Yezîdîler, Nusayrîler, İran'da Hasan Sabbah grubu (Ta'lîmiyye) gibi İslâm'dan sapan ama Müslüman olduklarını söyleyen birtakım akımlar ortaya çıktı.

Daha sonra Amasya'da Baba İlyas (ö. 1240) ve Baba İshak hareketi görüldü. Bunu Hacı Bektaş-ı Velîye (ö. 1271) nisbet edilen Bektaşî tarikatının kuruluşu izledi. Fazlullah Hurûfî'nin (ö. 1398) kurduğu Hurûfılik ile Mahmud Pasihan'ın (ö. 1427) kurduğu

Noktarîlik gibi Râfizî tarikatlar İran'da yayıldı, etkileri Anadolu'da da görüldü. Haydar Tunî'ye (ö. 1426) nisbet edilen Haydariyye hareketi ile Seyyid Ahmed Felah'ın (ö. 1462) Irak'ta başlattığı Muşa'şaalar hareketi, özellikle merkezi Sebzrar olan Hasan Curî'nin (ö. 1342) Curiyye (Derrişân, Serbedârân) hareketi Safevîler'in ve Kızılbaşlığın ortaya çıkmasından evvel görülen etkili Şiî hareketleri idi. Tasavvufa, tarikata, Şiî-bâtınî zümrelere dayanarak iktidar mücadelesine giren, bazan da sultan veya emirlerle işbirliği yapan bu hareketlerde aşırı Şiîlik eğilimler ağır basıyordu. **XV. yüzyılda Kızılbaşlık hareketi ortaya çıkmadan evvel Azerbaycan'da, İran'da, Irak'ta ve Anadolu'da durum bu idi. Kızıl başlık sözü edilen akımlardan etkilenmiş ve onlardan pekçok unsur almıştır. Kızılbaşlığın tarihî, dinî ve itikadî arka plânı budur.**

İslâm'dan Sapmanın İki Türü

Ehl-i Sünnet Hz. Peygamber ve Sahabesi çizgisinde gelenekle re sıkı bir şekilde bağlı bir İslâm anlayışının temsilcisi olduğu kanaatında olduğu için kendisinin dışında kalan mezhepleri İslâm çizgisinden az veya çok sapmış (ehl-i bid'at, ehl-i dalâlet) olarak kabul eder. Bunları da ikiye ayırır. Esasta İslâm çizgisinden sapmış olmakla beraber, Müslüman olarak kabul edilen ve kendilerine Müslümanlara uygulanan hukuk tatbik edilen mezhepler, Mu'tezile, hâricîler (bunların bazı aşırı kolları müstesna) ve Şiâ'dan Zeydiyye, İmâmiyye (Ca'ferîler). Bunlar Allah'a, meleklere, peygamberlere, kitaplara, âhirete inanma, namaz kılma, Ramazanda otuz gün oruç tutma, hacca gitme ve zekât verme konusunda Sünnîler'den çok farklı düşünmezler. Bunlara İslâm'daki ehl-i bid'at ve ehl-i dalâlet (Heterodox, heterodoxy) denir. Ehl-i Sünnete göre bunlar kıblesiz, Kâbe'siz, mezhepsiz, namazsız, abdestsiz ve Râfizî (heretik) değillerdir. Ehl-i Kıble ve Ehl-i Salâttırlar. Sünnîlerle birlikte aynı Kıbleye yönelir, aynı Kâbe'nin çevresini tavaf ederler. **Bid'at ve dalâlet olsalar bile Müslümandırlar, İslâm ümmetinin bir parçasıdırlar.**

Ehl-i Sünnet, Müslüman olduklarını söyleseler bile Bâtınîleri, Karmatîleri, Dürzîleri, Yezidîleri, Ta'limiyyeyi, Müelliheyi, Haşşâşîni, İslâm'ın dışında görür. Bunlara mülhid, râfizî, zındık, gâlî (heresy, heretic) gibi sıfatlar verilir. Bunlarda hulul, ittihad, teşbih, tenasüh gibi inançlar esastır. Ayrıca günde beş vakit namaz kılmanın, Ramazanda otuz gün oruç tutmanın, zekât vermenin ve hacca gitmenin farz olduğuna da inanmazlar. Hacca gitmedikleri için Ka'be'leri,

namaz kılmadıkları için kıbleleri yoktur, kıblesiz ve Kâbe'sizdirler. Gusül abdestini de bilmezler. Bazen Hz. Ali'yi bazen de imamları karşılaştırırlar, âhiret yerine de tenasühe inanırlar.

Ilımlı ve Aşırı Şiî Zümreleri

Biri ılımlı, diğeri aşın (Gâlî, Râfizî, heretic) olmak üzere Şiîler ikiye ayrılır. Yemen'deki Zeydiye Şiîleriyle başta İran olmak üzere Irak, Lübnan, Afganistan, Körfez ülkeleri, Pakistan ve Anadolu İğdır gibi ülkelerde mensuplan bulunan İmâmiyye Şiîleri (Ca'feriyye) ılımlı Şiîlerdir, bunların kıbleleri ve Kâbe'leri vardır.

Gulât denilen aşırı Şiîler çok erken bir önemde, daha Hz. Ali hayatta iken ortaya çıkmışlardır. O zaman bunlara Müellihe, yani Hz. Ali’nin tanrılığına inananlar deniliyordu. Daha sonra bunlara Ali İlâhîler veya Ali Allahîler de denilmişti.

Keysâniyye, Muhtâriyye, Hâşimiyye, Beyaniyye, Rizâmiyye, Hurremiyye, Mukannîa, Bâtıniyye Haşşâşîn (Esrarcılar) (Seb'iye, ta'limiye, İsmailiye) Sebeiyye, Muğîriyye, Mansuriyye, Huttabiyye, Keyyâlî-ye, Hişâmiyye, Nu'mâniyye, **Nusayriyye,** İshâkiyye gibi pekçok heretik Şiî hareketi ortaya çıkmıştı. Hulul, ittihad, tenasüh gibi inançlardan başka imamların tanrılığına inanma, peygamberliğin devam etmekte olduğunu iddia etme, yakında bir Mehdinin çıkıp dünyaya yeni ve âdil bir düzen getireceğini kabul etme, Kuran ve hadislerde haram kılınan şeyleri mübah görme, ibadet yükümlülüğünü kaldırma v.s. gibi bir takım inançlara bunlarda rastlanmaktadır. Bunlar zaman zaman saray çevrelerine, devlet adamlarına ve komutanlara da nüfuz ediyorlardı.

Bütün Şiî zümrelerde Ehl-i Beyt, Hz. Ali, Masum İmamlar, Kerbelâ, On Muharrem, Muaviye, Yezid ve Mervan nefreti önemli ve ağırlıklı bir noktadır, inancın merkezidir. Adeta Ali tanrıdır, Yezid iblistir.[1]

Ilımlı Şiîlere göre Kur'an Allah’ın kitabıdır, Hz. Muhammed de son peygamberdir. İmamlar ne tanrıdır, ne de peygamber. Aşırı Şiîler ise çoğu zaman imamları bir tanrı, bir peygamber gibi düşünmüşler, İslâm’daki ibadetleri geçersiz saymışlar veya bu ibadetleri çoğu zaman imamlara itaat etme şeklinde yorumlamışlar, haramların çoğunu da helâl ve mübah hâle getirmişlerdir (İbahîlik).

Şu halde Ehl-i Beyt, Hz. Ali ve onun soyundan gelen imamlar ve kimlikleri ılımlı Şiîlere göre başka, aşırı Şiîlere göre başka, Ehl-i Sünnete göre daha başkadır. Sünnîlere göre söz konusu hususlar kesinlikle dinin merkezi değildir. İslâm Allah'ın kitabı Kuran ile Hz. Peygamber’in sünnetinden ibarettir. Dinin merke zinde Kur’ân ve Sünnet, yani Allah ile Peygamber vardır.

Alevîlerin Etnik Kökeni

Bu bilgilerden sonra tekrar konuya dönebiliriz. XV. yüzyılda İran'da ortaya çıkan Kızılbaşlık aynı asırda Anadolu'ya yayıldığı zaman sözkonusu Şiî zeminden ve Şiî bâtınî hareketlerden, hatta Melâmet, Fütüvvet, Kalenderlik, Haydarîlik ve Vahdet-i Vücud gibi daha ziyade tasavvufî bir nitelik taşıyan akımlardan ve görüşlerden kuvvetli bir şekilde etkilenmişti. İmamiye Şiîliği İran ve Azerbaycan sahasındaki Kızılbaşları kendi bünyesinde eritmiş ve Ca'ferîleştirmiş iken Anadolu'daki Kızılbaşlar, epey zaman Safevîler'e bağlı kaldıktan ve âdeta

1 Zerdüşt dinindeki Hürmüz, Ehrimen gibi, ilki hayrın, İkincisi şerrin kaynağıdır.

onlara hayran olduktan sonra Ca'ferîliğe değil, tam tersine gulât denilen Şiî-bâtınî zümrelere yönelmişlerdir. Bu yönelişte ırk unsuru (Türk veya Türkmen) olmaları veya Türkler'in İslâm öncesi sahip oldukları inançlar (Şamanlık gibi) sanıldığı ve iddia edildiği gibi fazla etkili olmamıştır.

Anadolu Kızılbaşlığının Türkler'in İslâm öncesi sahip olduğu inançlarla ilgisinin bulunmadığını görmek için şu hususlara bakmak lâzımdır:

1. Kızılbaşlık Orta Asya ve Türkistan Müslümanları arasında çıkmamıştır. İran'da çıktıktan sonra bile Türkistan'da yayılma ve kabul görme imkânına sahip olmamıştır. Türkistan'daki Türkmenler, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Uygurlar, Tatarlar, Başkırlar, Kafkaslardaki Balkarlar. Karaçaylar, Negaylar ve Kumuklar hiçbir zaman Kızılbaş olmamışlar, hatta daima bu hareketin uzağında kalmışlardır. İslâm öncesi Türk inançları ve Şamanlık Kızılbaşlığın ortaya çıkışında etkili olsaydı bu hareketin İran'da değil, Türkistan'da ortaya çıkması, en azından oradaki Türk kavimleri arasında yayılması ve tutunması gerekirdi. **Halbuki böyle bir şey sözkonusu değildir. İran'a komşu olan Türkmenistan Türkmenleri bile Şiî ve Kızılbaş olmuş değillerdir.** Kızılbaşlık, Türk millî karakterine ve ruhuna uygun idi ve o ruhtan çıkmıştı da neden oralarda tutulmadı?

2. Dünyada 150 milyon kadar Türk kökenli kavimler vardır. Bunlar içinde Kızılbaş Türkler'in nüfus oranı yüzde beşi bile bulmaz. Bu kadar büyük bir nüfus dinî inançlar itibariyle İslâm öncesi kökünden kopmuş ve o ruhu kaybetmiş de bunun yüzdebeşi bile bulmayan, anavatandan (Türkistan'dan) çok uzakta, Anadolu'da yaşayan küçük bir azınlık mı korumuştur? Büyük çoğunluğun Müslümanlığı Arap Müslümanlığı da, ufak bir topluluğun Müslümanlığı mı Türk üslûbu bir Müslümanlık?

3. Anadolu'daki Alevîlerin üçtebiri Türk değil, Zaza ve Kürt'tür. Alevîlerin inanç akrabaları olan Nusayrîler de Arap'tır. Kürt ve Zaza Alevîler, inanç ve ibadet itibariyle Türk Alevîler gibi kendilerini eski Türk inançlarına ve Şaman geleneğine değil, eski İran inançlarına ve Zerdüşt geleneğine bağlamakta ve bu geleneğin devamı olduklarını söylemektedirler. Cemşit Bender, ***Kürt Uygarlığında Alevîlik*** **(İstanbul, 1991),** ***12 İmam ve Alevîlik*** **(İstanbul, 1993)** isimli eserlerinde, X. Xemgin "Alevîliğin Kökündeki Mazda İnancı ve Zerdüşt Öğretisi" (İstanbul, 1995) isimli eserinde Alevîliği Mazdeizme ve Zerdüştlüğe bağlamakta, aslen İranlı olan Zerdüşt ve Mazdeki de Kürt saymaktadırlar. Alevîliği İslâm dışı bulduğunu söyleyen Lütfî Kaleli[2] homojen olmadığını ifade ederek, Alevîlerin yedi ulu şairden biri olarak gördükleri Virânî'nin Nusayrî, Nesimî'nin hurufî olduğuna dikkati çekmektedir. Alevîlik Orta Asya Şamanlığı'ndan çok Zerdüşt, Manî, Mazdek dini gibi eski İran din ve inançlarıyla bağlantılıdır. Alevîlerle İran'daki Ehl-i Hak ve Haksarîler arasındaki benzerlik de bunu göstermektedir. Cem âyini tamlamasındaki cem (Cemşid) sözü bile Şarabın mûcidi sayılan İranlı efsanevî hükümdarla ilgilidir.

4. Alevîlerin XX. asra gelinceye kadar eski Türk inançlarını devam ettirdikleri ve Şamanlığa bağlı oldukları yolunda hiçbir iddiaları olmamıştır. **Bu iddia, milliyetçiliğin ve Türkçülüğün etkisiyle ilk defa 1910'da Baha Said[3] tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra Fuat Köprülü,**

---

2 Binbir Çiçek Mozaiği Alevîlik, İstanbul, 1995.

3 Bk. Türk Yurdu Dergisi, 1926

Bedri Noyan, Mehmet Eröz, İrene Melikoff, Ahmet Yaşar Ocak ve daha birçokları bu tezin ateşli ve ödün vermez savunucusu olmuşlardır. Tuhaf şeydir ki, tarih boyunca hemen hemen bütün Kızılbaşlar şöyle veya böyle kendilerini Hz. Ali soyuna bağlamışlar, bu soydan geldiklerine inandıkları ailelere Ocak, bu ailelerden gelenlere de Ocakzâde demişler, bir kimsenin dede olması için Ocakzâde olmasını şart koşmuşlardır. Kısaca Kızılbaş dedeleri hep Hz. Ali'nin soyundan (seyyid) olduklarını savunagelmişler, hatta bunu kanıtlamak için, birtakım şecerelere sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Şüphesiz ki dedelerin Arap kökenli olduklarına inanmaları ne kendilerinin, ne de cemaatlarının Arap olduğunu gösterir. Bu iddianın sadece simge değeri vardır. Fakat Kızılbaşlığın kökünün İslâm öncesi Türk inançları ve Şamanlık olduğunu iddia eden Bedri Noyan ve İzzettin Doğan gibi bugünkü Kızılbaş ve Bektaşî önderlerinin ileri sürdükleri görüşlerin daha evvelki dedelerin ve babaların aklından neden geçmediğini de sormak gerekir.

Kızılbaşlığa karşı olan zümreler onları çeşitli şekillerde suçladıkları halde hiçbir zaman İslâm öncesi Türk inançlarına bağlı olmakla suçlamış değillerdir. Buna karşı İran tesiri sık sık bahis konusu olmuştur.

5. Dinle belli bir ırk arasında ilişki kurarak, belli bir dini veya mezhebi veya tarîkatı belli bir soya ve kavme bağlamak çoğu zaman yanıltıcıdır. Gerçi Yahudilik gibi millî karakterde dinler ve mezhepler yok değildir. Fakat bunlar bir istisnadır. İslâm'ın yayıldığı yerlerde millî din ve mezheplerden sözetmek yanlıştır. Bu tür görüşler ulusçuluk etkisi altında oluşturulmuş ve bilimsellik süsü verilmiş bıı\takım temelsiz iddialardır. Meseleye sadece Türk ırkı açısından bakalım: Hazar, Karaim Türkleri Yahudi, Gagavuzlar Hıristiyan[4] Altaylar, Yakutlar Şaman veya Budisttirler. Vaktiyle Türk oldukları söylenen Macarlar ve Bulgarlar bugün Hıristiyandır. İslâm'daki durum şu:

a-**Türkler'in büyük çoğunluğu Sünnî-Hanefî,**

b-**İkinci büyük kitle Şiî-Ca'ferî, (İran ve Azerbaycan'daki Türkler, yaklaşık otuz milyon),**

c-**Üçüncü grup Anadolu Kızılbaşları, (bunların Kürt ve Arap olanları bulunduğunu da unutmamak gerek). Demek ki Kızılbaşlıkla eski Türk inançları arasında ortak bir bağ kurmak zorunlu değil, yani bu zümreler Türk kökenli oldukları veya göçebe Türkmen oldukları için Kızılbaş değillerdir. Yakın zamanda yerleşik hayata geçen göçebe Kazak, Kırgız ve Türkmenistan Türkmenleri göçebe oldukları halde Kızılbaş olmamışlardır.**

Tuhaf olan şudur: Bugün Kuzey ve Güney Azarbaycan'da 30 milyondan fazla Şiî (Ca'ferî) Azerî Türk'ü var. Kerkük Türkmenlerinin bir bölümü de Ca'ferî'dir. Bunların Türk olduklarına bakarak Ca'ferîliğin (Şiîliğin) kökü eski Türk inançlarıdır, diyen kimse yok. Alevîliğe gelince, bunların kökü hemen Hazar Denizi ötesine götürülebilmektedir.

Bu da gösteriyor ki Kızılbaşlık çok farklı faktörlerin uzun bir zaman dilimi içinde oluşturduğu yarı dinî, yarı sosyal bir inançlar yığınıdır veya yığınaklardan oluşan bir yığındır.

Alevîlik İslâm içi midir, dışı mıdır?

A) Önce Alevîlerin temsilcisi oldukları iddiasıyla ortaya çıkan bazı Alevî yazarların görüşlerine bakalım:

---

4 İstanbul'da bir Ortodoks Türk kilisesi var.

a) Nejat Birdoğan'a göre Alevîliğin İslâm dini ile bir ilgisi yoktur. Alevîlik İslâm'dan ayrı, başlı başına bir dindir.[5]

b) Lütfi Kaleli [6] Alevîliğin İslâm dışı olduğunu söyler.

c) Alevîlik heterodoks bir İslâm veya İslâmî bir heterodoksidir diyen Reha Çamuroğlu[7] da bu görüşe katılır.

d) İsmail Kaygusuz Alevîliğin bir madde dini, materyalist bir felsefe üzerine kurulmuş bir hayat tarzı olduğu kanaatındadır.[8] Rıza Yörükoğlu da buna yakın görüşler ileri sürer.[9]

e) Cemşid Bender ise Alevîliğin kökünün Zerdüşt dini olduğunu ileri sürer.[10]

Bazı Alevî yazarların görüşü budur. Bunlar tarafından yazılan eserler ve makâleler Alevî cemaatı tarafından okunmakta ve bu cemaatın yeniden yapılanmasında etkili olmaktadır. Alevî yazarlar bile kendilerini ve cemaatlerini heterodoksi ve İslâm dışı olmakla nitelendirmekte bir sakınca görmediklerine, hatta böyle nitelenmeyi memnuniyetle kabul ettiklerine göre. Sünnî Müslümanların onları böyle görmelerini ve nitelemelerini tabiî saymak gerekir. Bazı Alevîlerin, kendilerini İslâm dışı gören Sünnîleri ayıplamaları, kınamaları ve ayırımcılıkla suçlamaları da bu açıdan bakıldığında anlamsızdır. Sünnîlerin, Alevîleri İslâm içi kabul etmeleri ve onlara Müslüman muamelesi yapmaları zorunluluğu yoktur. Buna göre, "Alevîlik İslâm'dan ayrı bir dindir, ben Alevîyim, Müslüman değilim" diyen kişiyi öyle kabul etmek lâzımdır. Kendimize göre ona bir kimlik biçmemiz yanlıştır.

B) Alevîlerin büyük çoğunluğuna göre Kızılbaşlık Muhammed-Ali yoludur ve İslâm'ın içindedir. Muharrem Nâci Orhan'a göre Alevîliğin kaynağı Kur an ve hadistir. Alevîlerin dini İslâm, mezhebi Caferilik, tarikatı da Tarik-i Nazenin, yani Muhammed-Ali yoludur.[11] İzzettin Doğana göre Alevilik İslâm'ın Türk tarzı algılanması ve yorumudur, İslâm dışı değildir.[12] Mehmet Yamana göre Alevîlik İslâm dininin özgün bir meşrebidir.[13] İzzettin Doğan Cem Vakfı'nın başkanıdır, Mehmet Yaman Şah Kulu Sultan Dergâhında cem âyini yönetmektedir. Her ikisi de dededir. Cemal Şener, *Alevîlik Olayı* (İstanbul, 1989, s. 160) isimli eserinde, Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik* (İstanbul, 1992), *Alevîler Ne Yapmalı?* (İstanbul, 1993, s. 121) isimli eserlerinde bu yönde görüşler ileri sürmüşler, Alevîliğin İslâm içiliğini savunmuşlardır.

---

5 Bk. Nejat Birdoğan, Anadolu Alevîliğinde Yol Ayrımı, İstanbul, 1995, s. 543, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik, İstanbul, 1995, s. 452.

6 Bk. Binbir Çiçek Mozaiği Alevîlik, İstanbul, 1995, s. 452.

7 Bk. Günümüz Alevîliğinin Sorunları, İstanbul, 1992, s. 41.

8 Bk. Görmediğim Tanrı ya Tapmam, İstanbul, 1996, s. 1.

9 Bk. Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, İstanbul, 1994, s. 4.

10 Bk. 12 İmam ve Alevîlik, İstanbul, 1993, s. 93.

11 M.N. Orhan, Alevîliğin Esasları Usul ve Ahkâmı, Cem Dergisi, Temmuz, 1991, sayı, 2, s. 18.

12 Cem Dergisi, Kasım, 1995, Aralık, 1995 sayıları.

13 M. Yaman, Alevîlik, İstanbul, 1993, s. 305.

C) Teoman Şahin, *Alevîlere Söylenen Yalanlar! Bektaşîlik Soruşturması,* (Ankara, 1995, s. 13, 370). isimli eserinde Alevîliği Ca'ferîlik olarak tanımlamıştır. Çorum'da Milönunde yaptırılan camide Ca'ferî mezhebine göre namaz kılınmakta ve ibadet edilmektedir.

Alevî dede ve yazarlarının ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Alevîlik grupları ve ocakları türdeş değildir, heterojendir. Alevîliğin usul ve furuu, ilke ve ayrıntıları tam olarak tesbit edilmemiştir. Zaten Alevîliğin Amentüsü de yoktur. Alevî gruplarını bir tanım altında toplamak ve kimliklerini oluşturan temel unsurları belirlemek imkânsızdır. XX. asırdaki Alevî dedelerinin ve yazarlarının görüşlerini bir yana bırakacak olursak, tarih boyunca Osmanlı devletinde, özellikle Anadolu'da var olagelmiş Alevî toplumlannı üç grupta toplamak mümkündür.

A- Ali Allahîler, Ali İlâhîler: Hz. Ali'nin tanrı olduğuna inanan bu zümre, Hz. Ali hayatta iken ortaya çıkmış (Müellihe) günümüze kadar çeşitli toplumlarda varlığını sürdürmüştür. İslâm'ın haram kıldığı şeyleri mübah saydıkları için bunlara İbahiyye de denilmiştir. Bunların camileri yoktur, ibadetleri cem âyinidir. Bugün Türk ve Kürt Alevîlerde bu inançta olan gruplar vardır. Ali Haydar Cilasun, **"Allah insandır,"**[14] der. "Alevilik madde dinidir, felsefi materyalizm temeli üzerine yükselmiştir." diyen İsmail Kaygusuz da[15] Alevîliği böyle algılamıştır. Buna inanan, kendilerini böyle tanımlayan ve "İslâm dışıyız" diyen Alevî zümrelerinin ifade ve beyanlarını esas alıp öyle kabul etmek, onları bir heresy (sapma, heretik hareket) olarak görmek gerekir. Pek çok Alevî Hz. Ali'nin tanrı olduğuna inandığı halde buna inanmayan Alevî ve Sünnîlerden çekindikleri için inançlarını gizleme ihtiyacını duymaktadırlar. Eğer bu çekingenlik olmasa, tam inanç hürriyeti olsa, ayıplanma kaygısı bulunmasa Türkiye'de Ali Allahîlerin az olmadıkları görülecektir. Bu zümrelerin gizliliği esas almalarının ve içlerine kapalı olmalarının bir sebebi de budur. A. Gölpınarlı bütün Kızılbaşların Ali'yi Tanrı tanıdıklarını söyler.[16]

B-Alevîlerin önemli bir kısmı namaz kılar veya kılınması gerektiğine inanır, namazı İslâm'ın temel bir ibadeti olarak kabul eder. Köylerinde cami, minare ve imam vardır. Camileri, bizzat kendileri gönüllü olarak, hiçbir baskı altında kalmadan inşâ etmişlerdir. Asırlardır camilere sahiptirler. Camii savunurlar ve korurlar. Bu anlamdaki Alevîlik Ca'ferî mezhebine yakındır, hatta Ca'ferîliktir. Bunlar Ramazan orucunu tutar, hacca gider, zekât verir, içkinin haram olduğuna inanırlar. Günümüzde bu anlamdaki Alevîliğin en dikkate değer temsilcisi Çorum da Ehl-i Beyt Camii'ni inşa ettirmiş olan Cemal Şahin ve oğlu "Alevîlere Söylenen Yalanlar/Bektaşîlik Soruşturması" (Ankara, 1995) isimli eserin yazarı Teoman Şahin'dir. Sünnîlerin bunları Müslüman sayması ve onlara Müslüman muamelesi yapması (bir Müslümana uygulanan İslâmî hükümleri uygulaması) zorunludur. Ehl-i Sünnet inancının gereğidir. Çünkü bunlar, Ehl-i kıble ve Ehl-i salâttır. Kıbleleri ve Kâbeleri vardır. Kıblesiz ve Kâbesiz değillerdir.

C- Yukarıdaki iki gurup arasında kalan Alevîler: Bunlar da homojen değildir. Çoğu A grubuna, bazıları ise B grubuna yakındır. Bir kısmı da ikisi arası bir yerdedir. B grubuna yakın olanların köylerinde camileri ve imamları vardır, ezan ve Kur an okunur. Fakat dedeleri de vardır, cem âyini yaparlar. A grubuna yakın olanların köylerinde cami yoktur, camiin

---

14 Alevîlik Bir Sır Değildir, İstanbul, 1995, s. 17.

15 Bk. Görmediğim Tanrıya Tapmam, İstanbul, 1996, s. 47.

16 Bk. İslâm Ansiklopedisi, VI, 791.

yapılmasına da karşıdırlar. Alevî köyüne cami yapılmasını bir Sünnî dayatması veya devletin plânı olarak görürler. Namaz kılmaz, Ramazan orucu tutmaz, hacca gitmez, zekât vermez, gusül bilmez, Kur'ân okumazlar. İçki içmeyi mübah görürler, cem âyininde içki içmeyi (demlenmeyi) ibadetin bir parçası olarak kabul ederler. Tenasühe inanırlar. Hz. Ali'yi bazen Hz. Muhammed'le aynı seviyede, bazen ondan da üstün görürler. Bunlar genellikle Müslüman olduklarını beyan, ifade ve ikrar ederler. Başka bir dine mensubiyet iddia etmezler. Islâm dışı bir dine mensup oldukları söylenince de bunu kabul etmez, reddeder ve: **"Biz Müslümanız, dinimiz İslâm'dır"** derler.

Önemli olan bunların İslâm dışı mı, İslâm içi mi sayılacakları konusudur. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bunları İslâm dışı sayanlar vardır. Meseleyi böyle gören Alevîler de Sünnîler de mevcuttur. Fakat, kendileri bundan rahatsızdırlar. Çünkü Sünnîlik dışı olsalar da İslâm dışı olmadıkları inancındadırlar. Bize göre Sünnîlik dışı olan bu gruptaki Alevîler, şu sebeplerden dolayı İslâm dışı sayılmayabilirler:

1- Bunlar Müslüman olduklarını ifade, ikrar ve beyan etmekte, başka bir dine de mensubiyet iddia etmemekte, İslâm dişiliği reddetmekte, Kelime-i Tevhid getirip: "Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah" demekte, bu ibareye Alliyyün Veliyyullah cümlesini de eklemektedirler. Bir hadiste: "Ben Lâ ilahe illallah" diyene kadar insanlarla savaşmakla emrolundum, bunu söylediler mi can ve mal dokunulmazlığına sahip olurlar, hesapları ise Allah'a aittir." denilmiştir. Buna: "beyan ve ikrâr Müslümanlığı" denir.
Pekçok yerde bir kimsenin Müslüman, Sünnî ve Alevî olup olmaması bir sayma, bir kabul etme, bir inanma, bir hissetme, bir kendini öyle görme meselesidir. Bir kimse samimi olarak kendini Müslüman sayıyorsa, Müslüman kabul ediyorsa, Müslüman olduğuna inanıyorsa, Müslüman hissediyor ve kendini Müslüman görüyorsa Müslümandır. Bu durumu başkalarına kabul ve onaylatmak zorunda değildir.

2- Bunların isimleri Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin, Ali, Veli... vs. gibi Müslüman isimleridir. Bunu dikkate alarak kendilerine Müslüman denir. Buna: "İsim Müslümanlığı" (nominal İslâm) denir, son derece önemlidir.

3- Bunlar, Hz. Muhammed peygamberdir, Kur'ân da Allah'ın kitabıdır, diyorlar. Kitapsız değiller. Kur an'dan başka kutsal kitapları yoktur. Hz. Muhammed'in peygamberliğini öbür Müslümanlardan farklı şekilde anlasalar da, Kur an ı çok değişik yorumlasalar da nihayet bu bir anlama ve yorumlama meselesidir. Anlama hatalı, yorum çarpık (bâtını te'vil, içsel yorum) olsa da anlama anlamadır, yorum yorumdur. Hz. Muhammed'e ve Kur'ân'a duydukları saygı önemlidir.

4- Bunların biri doğum, diğeri ölümle ilgili iki davranışları din bakımından önemlidir.

a) Dünyaya gelen çocuklarını sünnet ettiriyor, Müslüman ismi veriyorlar.

b) Ölüleri için cenaze namazı kılınmasını istiyor, hatta Sünnîlerin kabristanına gömülmeyi arzu ediyorlar. Demek ki ölünce yüzlerini Kıble'ye dönüyorlar. Bir bakıma Ehl-i Kıble sayılırlar, büsbütün Kıble'siz ve Kâbesiz de değillerdir.

5- Birçoğu kurban bayramında kurban keserek Müslümanların ibadetine katılmakta, sevinçlerini paylaşmaktadır. Bu kadarcık da olsa katılım önemlidir.

6- Ehl-i Beyt sevgisi, oniki imama duyulan saygı, Kerbelâ, On Muharrem ve aşura ile ilgili gelenekler de Sünnîlerle onlar arasındaki ortak paydalardır.

7- Bunlar, ne kadar farklı yorumlarlarsa yorumlasınlar Ehl-i Sünnetçe kabul edilen tasavvufun temeli olan şeriatı, tarikatı, mârifeti ve hakikati kabul ederler. Bunlara dört kapı, inanç kapısı derler. Şeriata saygı duyarlar.

8- Selâmları İslâm selâmıdır. Özellikle âyin esnasında tâlibin: "es-Selâmu aleyküm şeriat erenleri... Tarikat erenleri, mârifet erenleri, hakikat erenleri" demesi önemlidir.

9- Sünnîler gibi domuz eti yemezler.

10- Alevîlerin yedi ulu şairden biri olarak kabul ettikleri Fuzulî, Siinnîlerde de büyük şair kabul edilir.

Bütün bunlar ve benzeri diğer bazı gelenekler, yüzeysel ve biçimsel de olsa Alevîlerin İslâmî kimliğini belirleyen Sünnîlerle Alevîler arasındaki ortak noktalardır. Ortak noktalarda iki grup arasında büyük anlama ve algılama farkları vardır. Bu bakımdan Alevî dede ve yazarların: "Alevîlik İslâm'ın özüdür" demelerini doğru bulmak mümkün değildir. Zira yukarda anlatılan ortak noktalar daha çok şekle, adlandırmaya ve ifadeye aittir. Şekil ve ifâdedeki benzerlik de yüzeyseldir. Ortak bağlar zayıftır. İslâm, Alevî yapısının sadece bir badanası, bir cilasıdır. Alevîliğin içi başka şeylerle doludur. Buna rağmen: "el-Hamdülillah Müslümanım" diyen, Müslümanlığı ile iftihar eden, gurur duyan, İslâm'dan başka bir dine bağlılığı kabul etmeyen bir Alevinin beyanını doğru kabul edip kendisini İslâm içi, ama Sünnîlik dışı saymak en doğru hareket tarzı olur.

Alevîlerin Sünnîlere Bakışı

Şeyh Safıyyuddin Erdebilî (ö. 1334), oğlu Şeyh Sadreddin (ö. 1393) ve hatta torunu Hoca Ali (ö. 1429) ve Şeyh İbrahim (ö. 447) zamanında bu aile Sünnî idi. Osmanlı Sultanları bunlara çerağ akçesi adında her sene değerli hediyeler gönderir, dostluklarını kazanırlardı. Şeyh Cüneyd zamanında tarikat siyasî bir nitelik kazanınca Osmanlılar ile araları açıldı. Gerginlik Şeyh Haydar (ö. 1488) zamanında artarak devam etti, Şah İsmail (ö. 1524) zamanında doruk noktasına ulaştı. Bu dönemde, Kızılbaş diye anılan Safevî tarikatının Anadolu'daki mensupları hep Osmanlılar'a karşı Safevîleri tuttu, hatta onları desteklemek için Osmanlı sultanlarına ikide bir baş kaldırdı. Şah (Şeytan) Kulu, Nur Ali Halife, Yenice Bey, Kalender Çelebi, Pîr Sultan Abdal, Celâlî İsyanlarının önemli bir bölümü Kızılbaş ayaklanmalarıdır. Bu dönemde Safevîler lehinde faaliyet gösteren ve Safevî propagandası yapan Kızılbaşların amacı Osmanlı Devletini yıkmaktı. Osmanlılar'a ve onların dayandığı Sünnî halka isyan eden Kızılbaşlar Sünnîlere birer Yezid, katledilmeleri vacib bir düşman olarak bakıyorlardı. Onlara göre Yezîd iblisti ve Sünnîler birer şeytandı. Muaviye'nin oğlu Yezîd'le onların bir ilgisi yoktu. Yezîd sadece bir simge idi. Gerçek Yezîd karşılarında buldukları Sünnîlerdi. Pîr Sultan Abdal Kızılbaşları savaşa kışkırtırken:

Gelin canlar bir olalım

Münkire kılıç çalalım

Hüseynin kanın alalım

Tevekkeltü alellah,

diyordu. Sanıldığı gibi Pîr Sultan Abdal öyle barıştan, dostluktan, sevgiden yana bir hümanist değildi. Bir savaş kışkırtıcısı idi. İnsanları affa değil, öc almaya davet ediyordu:

Hazret-i Ali'nin devri yürüye
Ali kim olduğu bilinmelidir.

Alay alay gelen gâziler ile
İmamların öcü alınmalıdır.

Alevî şairler insanları kan dökmek için yüreklendiriyorlardı.

Muhammed Mehdî'nin hak sancağını
Çekelim bakalım nic'olsa olsun.

Teber çekip münkirlerin kanını
Dökelim bakalım nic'olsa olsun.

Diğer taraftan Safevîler işgal ettikleri topraklarda yaşayan Sünnîleri katliam ediyor, evlerini, barklarını yakıyor, tekkelerini, dergâhlarını yıkıyor, sağ kalanları Kızılbaş olmakla ülkelerinden kovulmak arasında bir tercih yapmak zorunda bırakıyorlardı. Şah İsmail hutbelerde Hz. Ebû Bekir'e, Hz. Ömer'e, Hz. Osman'a lânet okumayı zorunlu hâle getirmiş, ezanı değiştirmişti. Sünnîleri tahrik için yapılan bu işlerin cevapsız kalması beklenemezdi. Bu durumda Osmanlı ulemasının ve Şeyhülislâmlarının isyancı Kızılbaşları mahkûm eden ağır fetvâlar vermeleri, bunları bugün için onaylamak mümkün olmasa bile bir tepkinin eseri ve siyasî şartların gereğidir. **Osmanlı uleması Kızılbaşların İslâm dışılığını vurgulamıştı. Bugün Cemşid Bender, Nejat Birdoğan, Reha Çamuroğlu, Lütfi Kaleli, İsmail Kaygusuz, Rıza Yürükoğlu, X. Xemgin gibi Kızılbaş yazarlar da Aleviliğin İslâmdışılığını savunuyorlar.**

Eski çekişmeleri, suçlamaları, kavgaları, düşmanlıkları günümüze taşımanın bir anlamı ve yararı yoktur. Fakat bu yapılıyor, çok üzücü olsa da.

Bakınız Alevî yazarlar ve dedeler Sünnî İslâmî nasıl görüyor ve değerlendiriyor? Lütfi Kaleli, Kelime-i Tevhid'i, namazı, orucu, zekât ve haccı camili Sünnî Emevî İslâm'ının şartları olarak anlamaktadır.[17] Rıza Zeylut'a göre, bugün Alevî dedeler ve geleneksel düşünceyle yetişmiş Alevîler Sünnîleri biçim yönünden Müslüman kabul ederler, ama onların gönüllerinde inanç bulunmadığını, korkudan baş eğme, teslim, yani İslâm bulunduğunu söylerler.[18] Alevîlerde yaygın kanaat şudur: Sünnîlik biçimsel İslâmdır, Alevîlik, öz İslâmdır. Cemal Şener Alevî tarihinin zora ve kılıca dayanılarak kurulan hilâfete karşı bir muhâlefet, haksızlığa bir başkaldırı hareketi olduğunu iddia eder.[19] İzzettin Doğan'ın savı da şu: "Alevîlik İslâm'ın Türk yorum biçimidir, İslâm'ın özüdür, Sünnîlik İslâm'ın Arap yorumudur, İslâm'ın biçimsel yönüdür. Alevîlik esnektir, Sünnîlik katı kurallara dayanır.

Bazı Alevî yazarlar Sünnîliğin bir zulmün eseri, zâlimlerin ve haksızların açtığı ve tuttuğu bir yol, Yezîdler'in ve Mervânlar'ın yolu, Arap Müslümanlığı, ruhu olmayan bir şekilcilik ve özü bulunmayan bir kuralcılık olduğunu anlatmaya inatla devam ediyorlar. Sünnîliği Alevîlere bu şekilde sunmanın bu toplumda nasıl bir kin, nefret ve öc duygularını uyandıracağını bazan bu duyguların kontroldan çıkarak acı ve üzücü olayların meydana gelmesine sobep olacağını tahmin etmek zor bir şey değildir.

---

17 Binbir Çiçek Mozaiği Alevîlik, 426-430.

18 Bk. Alevîler Ne Yapmalı?, s. 121-123.

19 Bk. Yaşayan Alevîlik, s. 9, 10, 25.

Osmanlılar'ın Kızılbaş Politikası

Osmanlılar'ın Kızılbaşlara karşı zâlimce, hunharca davrandığı, onları ezdiği, sömürdüğü, baskı altında tuttuğu yolundaki iddialar da etraflıca düşünülmesi ve tartışılması gereken bir husustur. Başlangıçta her sene Safevî şeyhlerine, çerağ akçesi adıyla değerli hediyeler gönderen Osmanlı sultanları, daha sonra devletlerini yıkmaya yönelen Safevîlere ve onların askerî ve ideolojik müttefiki olan Kızılbaşlara acaba başka türlü davranabilir miydi?

Pîr Sultan Abdal, İran şahlarına olan bağlılığını şu dizelerle anlatıyor:

Ahir-i katlime fetvâ yazsalar,
Çıksam teneşire tabut düzseler,
Kefenim biçilse mezar kazsalar,
Yine geçmem ala gözlü şahımdan.

O, herkesi Şah'a davet ediyor, İran'a çağırıyordu:

Hanedandır yine Şah'ın illeri,
Taze açılmış tomurcuk gülleri,
Sabah-sabah eser seher yelleri,
Güzel Şah a gidelim, yollar bu mudur?

Osmanlılar'a karşı duygularını şöyle dile getiriyor:

Osmanlı yanına kalır mı sandın,
Nice intikâmlar alınsa gerek,

Mehdi çıkansa nic'olur hâlin Heybetli küsleri çalınsa gerek.

Kızılbaşların Osmanlıya karşı besledikleri hisler budur. Osmanlı Devletini tanımayan, meşruiyetini kabul etmeyen, her fırsatta ayaklanan, Osmanlı'nın can düşmanı Safevîler'in işbirlikçisi ve ajanı olarak çalışan bu zümreye karşı Osmanlı'nın izlediği politika acaba başka türlü olabilir miydi? Belki hatalı tarafları olan bu politikaya bugün fetva ve onay vermek durumunda değiliz. Biz bu hususların unutulması, bir daha tekrarlanmaması için sadece ibretle hatırlanması lâzım geldiğini düşünüyoruz. Kin ve husûmet yaşatılmamalıdır.

Osmanlı'nın Kızılbaşları dağlık bölgelerde, ormanlarda, kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerde yaşamak zorunda bıraktığı veya Osmanlı'dan korkan Kızılbaşlar'ın böyle yerlerde yaşamayı güvenlikleri açısından daha uygun buldukları, iddiası da gerçekleri yansıtmamaktadır. Bugün Kızılbaşların yaşadıkları bölgeler ve köyler bellidir. Aynı bölgelerde kurulan Sünnî köyler, Kızılbaş köylerinden daha az değildir. Artvin'den İstanbul'a kadar olan Karadeniz'in ormanlık bölgelerindeki köy ve kasabaların tamamına yakın kısmı Sünnî olduğu halde çok çetin hayat ve geçim şartlan altında burada yaşamak zorunda kalmışlardır. Türkiye'de en fazla göç veren Kastamonu ve Bolu gibi illerin Sünnî köyleri Alevî köylerinden daha zengin ve iyi durumda değildir.

Kızılbaşlar'ın daha çok dağlık ve ormanlık alanlarda ve yaylalarda yaşadıkları doğrudur. Fakat, bunun sebebi politik ve ideolojik değil, sosyolojik ve kültüreldir. Orta Asya bozkırlarından gelen göçebe Türkmenler ister Kızılbaş, ister Sünnî olsun Anadolu'da yine bozkırlarda ve ormanlık alanlarda yaşamayı tercih etmişlerdir. Nitekim XIX. asrın ikinci yarısında, dağlık Kafkasya'dan gelen muhacirler de Anadolu'da, kendi irâde ve arzularıyla dağlık bölgelere yerleşmişlerdir. Safevîler'in egemen oldukları bölgelere Anadolu'dan

göçeden Kızılbaş Türkmenler (Rumlu, Tekelu, Şamlu Türkmenleri gibi) olmakla beraber Safevî-Osmanlı gerginliğinden önce Kızılbaşların yerleşim alanları ne ise bu gerginlikten sonra da hemen hemen aynı kalmıştır.

Osmanlılar'ın Kızılbaşlara karşı olumsuz tavır almaları onların Sünnî olmamalarından ileri gelmiyordu. Nusayrîler, Dürzîler ve Yezîdîler de Sünnî değillerdi ama İmparatorluğun en verimli bölgelerinde yaşamışlar, Osmanlı egemenliğinden önceki yerlerini korumuşlar ve yerlerinden, yurtlarından edilmemişlerdi. **Zaza ve Kürt Alevîlere de dokunulmamış, yerlerinden, yurtlarından edilmemişlerdi.** Türk olmayan bu zümrelere dokunmayan Osmanlıların sırf ideolojik ve inanç farkı sebebiyle Kızılbaş Türkmenleri ezme ve sindirme politikası izlemiş olmaları mümkün değildir. **Onlar böyle bir politikayı gayr-i müslim Rum ve Ermeniler'e karşı bile izlememişlerdir.** Rumlar ve Ermeniler Anadolu'nun en verimli ve en güzel topraklarında yaşamaya devam etmişlerdi. Osmanlılar'ın hiç bir kavme ve topluma karşı izlemedikleri sindirme, ezme Ve yoketme politikalarını Türkmenler'e karşı izlemiş olmaları düşünülemez. Eğer böyle bir politika izlemiş olsalardı bugün Anadolu'da bu kadar Alevî olmazdı. Nitekim Sünnîlere karşı İran'da böyle bir politika izlemiş olan Safevîler, eskiden beri büyük çoğunluğu Sünnî olan İran'ı çok az istisnasıyla baştan başa Şiîleştirmişler, buradaki Sünnîliği yok etmişlerdi. İran'ın Şiîleştirilmesi Safevîler için kolay olmamıştır. Bu uğurda çok kan dökülmüş, çok beldeler tahrib edilmiştir.

Sünnîlerle Alevîler Arasındaki Fark

Sünnilerle Alevîler arasında inanç ve ibadet bakımından birtakım farkların bulunduğu açıktır. Bu farklar ne kadardır? Büyük müdür, küçük müdür? Önemli midir, önemsiz midir? İnanç ve ibadette ortak noktalar mı, farklı noktalar mı daha fazla ve daha önemli?

Bazı Sünnî ve Alevî yazarlar, bazı resmî mahfiller sözkonusu farkların hem az, hem önemsiz olduğunu, birleşme noktalarının ise hem fazla, hem önemli olduğunu ısrarla ifade ediyorlar. Sünnîlikle Alevîlik arasındaki farkları Hanefîlik ile Şafiîlik arasındaki farklar düzeyinde görmeye ve göstermeye inadla devam ediyorlar. Bunların böyle bir anlayış içinde olmalarının sebebi İlmî ve İslâmî değildir, millî ve sosyaldir. Sanıyorlar ve belki de inanıyorlar ki, farklı noktalar ne kadar basite indirgenirse iki kesim o kadar çok birbirine yaklaşır, birbirini sever, böylece bir millî ve dinî birlik ve beraberlik meydana gelir. Bu da iç barışı, huzur ve güven ortamını getirir.

Eğer Sünnîlikle Alevîlik arasındaki farklar hem çok, hem de önemli ve temelli ise bunları basite indirgemek ve gerçeklere karşı gözleri kapamakla millî ve sosyal bir birliğin hasıl olmayacağını anlamak için ya çok saf veya belli bir ideolojinin meczubu veya çıkarcı veyahut da câhil olmak lâzımdır. Çünkü siz bu farkları olduğu gibi görmez, gördüğünüz gibi değerlendirmezseniz başkaları bunu görür, plânını, programını buna göre yapar ve sonuç da alır. Türkiye'nin ve millî birliğin yumuşak karnı olan bu farkları elbetteki bir sömürü, bir çıkar ve bir kışkırtma aracı olmaktan çıkarmak lâzımdır. Lâkin çok önemli gerçekleri gözardı ederek, derin inanç farklarını yok sayarak veya basite indirgeyerek, diğer bir ifade ile deve kuşu misâli başı kuma sokarak söz konusu amacı gerçekleştirmek mümkün değildir.

Tarafsız ve önyargısız olarak Sünnî ve Alevî inanç ve ibadetleri arasındaki farklara bakanlar bunların basit, yüzeysel, küçük ve önemsiz değil, tam tersine ciddî, derin, büyük ve önemli olduğunu görürler. Şimdiye kadar hiçbir doğulu ve batılı araştırıcı Sünnîliği İslâm dışı

saymamışken Alevîliği İslâm dışı sayabilmiştir. Hatta bazı Alevî yazarlar da bu görüşe katılmışlar ve bu tezi hararetle savunmuşlardır.

Sünnîlik namaz, oruç, hac ve zekâtı esas alır, temel ibadetler bunlardır, ibadet yeri (mâbed), camidir. Alevîlerde bunlar yoktur. İmanın şartları da hemen hemen böyledir. Bu farklar basit ve önemsiz değildir.

Alevî yazar Cemşid Bender, Kızılbaşlığı Zerdüşt dinin bir uzantısı sayarken, diğer bir Alevî yazar Nejat Birdoğan Alevîliği

Zerdüşt, Vedalar, Buda, Mani, Mazdek dinleri ile Şamanlığın bir karışımı olduğunu ileri sürmekte ve bu hareketi İİslâm ile ilgili görmemektedir. Yazar, John Kingsley Birge'nin[20] Bektaşîliği Hıristiyanlara benzetmesini ilginç bulur, cem âyininden evvel alınan abdestle vaftizi, doğu Hıristiyanların kutsal koku sürmeleriyle Bektaşilik'teki gül suyu serpmeyi, rahiplerle mücerredleri, günah çıkartmakla baş okutma, afaroz ile düşkünlüğü aynı sayar. Alevîlerdeki Allah-Muhammed-Ali de teslise benzer. Başka bir Alevî yazar: "Alevîlik Gerçek Hıristiyanlıktır" önermesi ne kadar doğru ise: "Alevîlik Gerçek Müslümanlıktır" önermesi de ancak o kadar doğrudur, der. Alevîliği Kuran ve hadise bağlamanın güçlüğünü gören Alevî yazarlar bağlı oldukları hareketi türlü türlü tanımlamışlardır. "Alevîlik folklordur," "Alevîlik kültürdür," "Alevîlik saz, söz, semâdır," "Alevîlik solculuktur," "Alevîlik Tanrı tanımazlıktır, (Özellikle Pîr Sultan Abdal Derneği ateist Alevîlerin yuvalandıkları bir örgüttür.) maddenin dinidir" (İsmail Kaygusuz'un tanımı). "Alevîlik İslâm'ın Anadolu yorumudur," "Alevîlik İslâm'ın Türk yorumudur," "Alevîlik hümanizmdir," "Alevîlik lâikliktir"... vs. gibi.

Bazı Alevî yazarların Sünnîlikten, hatta İslâm'dan bu kadar çok uzak gördükleri Kızılbaşlıkla Sünnîlik arasındaki farkları basit, küçük ve önemsiz görmek gülünçtür, Sünnîlere de Alevîlere de karşı saygısızlıktır. Alevîlerle Sünnîlerin bir arada barış, dirlik, güven ve iyi ilişkiler içinde yaşamalarının yolu, inanç ve ibadet alanında aralarındaki ciddi, derin ve büyük farkları gözardı etmek ve gerçekleri görmezlikten gelmek değildir. Bu ciddi ve derin farklara rağmen birlikte barış ve güven içinde yaşamanın yollarını bulmak gerekir. Varsaylım ki -belirttiğimiz gibiSünnîlerle Alevîler arasındaki inanç ve ibadet farkları büyüktür. Bu takdirde iki taraf barış ve güven içinde bir arada yaşamayacak mı? Aradaki farklar büyüktür diye birbirine düşman mı kesilecek, yekdiğerinin boğazına mı sarılacak? Bu ülkede veya Malezya, Hindistan ve Kazakistan gibi ülkelerde, Avrupa'da Müslümanlar, Hıristiyanlar, Budistler, Hindular ve Konfuçyüs dinine mensup olanlarla bir arada yaşarken, Sünnîlerle Alevîler neden bir arada emniyet ve dirlik içinde yaşamasın? Tarih boyunca Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleri arasında uzun yıllar devam eden kanlı savaşlar meydana gelmiştir. Buna rağmen Hıristiyanlar ezelî husmetlerini ve tarihsel düşmanlıklarını bir yana bırakıp, barış içinde bir arada yaşamanın yollarını aradılar ve buldular. Alevîlerle Sünnîler arasında geçmişte meydana gelen savaşlar, isyanlar, katliamlar, baskılar, işkenceler ve kötü muameleler Hıristiyan mezhepleri arasındaki kadar değilken neden güven ve barış ortamında bir arada yaşamakta zorlanıyoruz? **Neden Kahraman Maraş, Çorum, Sivas, Gazi Mahallesi olayları gibi acı olaylar meydana geliyor?**

Alevîlikle Sünnîliği birbirine yaklaştırma çabasından ve aralarındaki önemli farkları basite indirgeme gayretinden, bunu da ilim, İslâm, memleket ve millet adına yapma saplantısından

20 Bk. Bektaşîlik Tarihi, İstanbul, 1991.

vazgeçilmelidir. Sünnîliği de Alevîliği de rahat bırakmalı, bu iki önemli kitlenin kendi doğal mecralarında akıp gitmelerine müdahale edilmemeli, yapay olarak bu akışın yönü değiştirilmemelidir. Kısaca Alevîliğin Alevîlik, Sünnîliğin Sünnîlik olduğu, Alevîliğin Sünnîlik olmadığı, Sünnîliğin de Alevîlik olmadığı, olmayacağı, olamayacağı kabul edilmelidir. Sünnîlerle Alevîlerin bir arada barış, güven, dirlik ve iyi ilişkiler içinde bir arada yaşamalarının yolu bizce hoşgörü, saygı ve geniş ölçüde de kader ortaklığıdır. İnanç ve ibadetle ilgili olmak üzere aralarındaki farklar ne kadar çok ve büyük olursa olsun her iki taraf birbirini hoşgörmeli, inancına ve ibadet tarzına anlayış göstermeli, birbirine karışmamalı, biri öbürünün varlığından rahatsız da olmamalıdır. Esasen Alevîlik Alevîleri, Sünnîlik de Sünnîleri buna mecbur etmektedir. Her Alevî ve Sünnî bu mecburiyeti hissetmelidir. Eğer inanç ve vicdan özgürlüğü böyle yerlerde yararlı olmayacaksa başka nerede işe yarayacaktır? Alevîler ve Sünnîler birbirleriyle çatışmaktan ve çekişmekten de, kendi aralarında küçük gruplara ayrılarak vuruşmaktan da kaçınmalıdırlar.

Mezhep Nedir?

Belli bir dine bağlı olup aralarında küçük ya da büyük görüş, ayrılıkları bulunan gruplardan her biri mezhep adını alır. Mezhepler, bir dinin kollarıdır. Şehristânî, ârâ ve mezâhib (reyler ve mezhepler) itibariyle insanları önce ikiye ayırır. Biri ehl-i diyânet ve ehl-i millettir, diğeri ehl-i hevâ ve ehl-i nihlâdır. Mecûsîler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar birinci gruptan, filozoflar, materyalistler, Sâbie ve yıldızlara tapanlar ikinci gruptandır. Birinci grubu İkincisinden ayıran temel özellik vahye inanmaları, kutsal ve İlâhî bir kitaba sahib olmalarıdır. Gerçi Zerdüşt ve Mani dininin Allah katından gelen kutsal bir kitabı bulunduğu kesin değildir, tartışmalıdır, ama öyle de olsa kutsal bir kitaba sahip bulunduklarına inanmaları onları birinci grupta göstermeye yetmektedir. İkinci gruptakilerin temel özelliği kutsal bir kitaba sahip olmamaları, her hususta akla ve mantığa dayanmalarıdır.

Şehristânî'ye göre, bir kimse ya dinî geleneğe uyar, başkasından istifade eder (buna müstefid denir) veya kendi görüşüne göre hareket eder (buna müstebit denir). Müstefid teslim olur, boyun eğer, zâten din itaattir, dindâr da itaat eden kişidir. Müstebid ise yeni şeyler ortaya atar, yeni görüşler ileri sürer, körü körüne başkalarını taklid eden ve onlara uyan kişiler müstefid sayılmaz. Kendi görüşünü sağlıklı temellere ve delillere dayandıranlar da müstebid sayılmazlar, müstebidler peygamberliği inkâr eder, müstefidler ise bunu kabul ederler.

Şehristânî'ye göre, bir kişinin ve topluluğun dinî gruptan sayılması için kutsal bir kitaba dayanması, peygamberliğe ve vahye inanması lâzımdır. Bu inançta olanlar insanüstü yüce bir kudrete ve irâdeye boyun eğdiklerinden din üstü yüce bir kudrete ve irâdeye boyun eğdiklerinden din mensubudurlar. Zira din boyun eğmek ve itaat etmektir.

İnsanlar, dünya ve âhirette mutlu olmak için birlikte yaşamak ve bir arada bulunmak zorundadırlar. Bu maksatla bir araya gelen insan topluluğuna millet (din), buna giden yola da şeriat ve sünnet (gelenek) denir. Bu gelenek üzerine birleşenler de cemaatı meydana getirir. Bu açıdan bakıldığı zaman Alevîleri din dışı bir cemaat olarak görmek imkânsızdır. Çünkü sözde de olsa Kur'ân'ı kutsal ve İlâhî kitap olarak kabul ediyorlar. Ayrıca bir dinî gelenekleri ve pratikleri, bir usûl, âdâb ve erkânları vardır. Erkâna uyar, dedelere saygı gösterirler. Şu halde Alevîler dinî bir toplulukta bulunması gereken temel unsurlara sahiptirler. Bu sebeple de Alevîlik temelde dinî bir nitelik taşır. Pek tabiî olarak bunun kültür, folklor, destan, sanat (şiir, müzik, semah) boyutu da vardır.

Temelde dinî nitelik taşıyan Alevîlik acaba İslâm dinin özü müdür, yoksa İslâm'ın kapsamındaki mezheplerden bir mezhep midir veya İslâm'dan bağımsız ayrı bir din midir? Bir kere Alevîliği Kur an ve hadislerde anlatılan İslâm ile, hatta tarihî bir şahsiyet olan Hz. Ali ve Hz. Hüseyin tarafından inanılan, uygulanan ve yaşanan İslâm ile özdeşleştirmek imkânsızdır. Zirâ Alevîlikte, önemli olan Hz. Ali'nin, Ehl-i Beyt'in ve oniki imamın tarihî ve gerçek kişilikleri değil, simgesel ve mitolojik kişiliklerdir. Alevîliği Eş'arîlik, Mâturîdîlik, Hanefîlik ve Şâfiîlik gibi İslâm kapsamında bir mezheb saymak mümkün olmadığı gibi Sünnî İslâm'a göre İslâm'dan bir sapma olarak kabul edilmekle beraber yine de İslâm'ın kapsamında görülen Hâricîlik, Mutezile ve Şiâ (bunların aşırı kolları müstesna) gibi bir mezheb olarak kabul etmekte mümkün değildir. O halde Alevîlik, İslâm'ın temel unsurları ve ana ilkeleri kapsamında değil, isim ve beyan kapsamında bir mezhep olarak görülmelidir. **İslâm'ın temel inançları ve ibadet esasları açısından bakıldığı zaman Alevîliği İslâm'ın dışında ayrı bir din olarak görmek mümkün ise de, onu böyle görmek onların beyanlarına ve İslâm ismine sahiplenmelerine aykırı düştüğü için, ayrıca İslâm inanç ve ibadet ilkelerine çok yakın bir hayli Alevî cemaatı da bulunduğu için doğru bir adlandırma değildir.** Bahaullah (ö. 1892) tarafından kurulan Bahaiye dininde olanlar Müslüman olmadıklarını, Bahaîliğin başlıbaşına bir din olduğunu söyledikleri için Müslüman kabul edilmemektedirler. Alevîlerin durumu öyle değildir. Alevî: "Ben Müslümanım" diyor, başka bir dine nisbet edilmeyi kabul etmiyor.

Alevîlik konusundaki çalışmalarıyla ünlü A. Gölpınarlı: ***"Alevîlik bir tarikat, tam anlamıyla bir mezheb değildir. Olsa olsa ilkel bir mezheptir veyahut ilkel bir dindir."*** diyor.[Alevi Bektaşi Nefesleri, İstanbul, 1963, s. 4.] **Alevîlerin dinî kimliklerini belirlemek isteyen herkes, Alevî olsun olmasın bu hususta gerçekten büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunun sebebi, Alevîliğin nev'î şahsına münhasır dinî-sosyal bir hareket oluşudur. Mezhepleri ve tarikatları tanımlamada kullanılan ölçüler Alevîleri tanımlamada yetersiz kalmaktadır.**

Bir yerde Sünnî ve Alevî boylar, obalar, aşiretler ve köyler şehir ve kasabalardan uzaksa, ulaşım imkânları az ve yetersiz ise, okul yoksa, okuma-yazma bilenler yoksa buralarda Sünnî köylerdeki dinî-sosyal hayatın şaşılacak kadar Alevîlere yakın olduğu görülür. Bu çeşit Sünnî köylerde namaz kılan ve oruç tutanların sayısı da çok azdır. Camiler ise çok bakımsızdır, sadece Cumaları birkaç kişi Cuma namazı kılar. Amasya'da, Tokat'ta ve Çorum'da böyle Sünnî köyler bilirim. Bunların Sünnî oluşları gerçek anlamda bir Sünnîlik değildir. Sadece isim ve beyan Sünnîliğidir. Geleneksel olarak Sünnî olduklarını biliyorlar, işte o kadar. Yaşayış bakımından Alevîlerden farklı olmasalar bile Alevî olduklarını kabul etmiyorlar, Sünnî olduklarını söylüyorlar. **Bunlarda Sünnîlik sadece sosyal bellekte bir bilme, maşerî vicdanda bir bilinç olarak yaşamaktadır.** Sosyal hayatta ise silik bir izdir. Böyle toplumlarda Sünnîlerle Alevîler arasında fazla bir fark olmasa bile, söz konusu zayıf ve silik Sünnîlik izi ve temeli üzerinde bilinçli, bilgili, canlı ve güçlü bir Sünnîlik inşâ edilebilmektedir. Nitekim söz konusu nitelikteki Sünnîler şehirlere gelip yerleştikleri zaman buradaki Sünnîler tarafından kabul edilmekte, benimsenmekte, kırsal kesimdeki Sünnî ile kentteki Sünnî arasındaki sosyal hayat birbirine yaklaştığı oranda köy Sünnîliği ile şehir Sünnîliği arasındaki farklar da ortadan kalkmaktadır. Hatta ne kadar zayıf olursa olsun köy Sünnîsinin Sünnîlik bilinci şehirli Sünnîlerle bütünleşme ve şehirleşme sürecini hızlandırmaktadır. Köylerde okulların açılması, köylerle şehirlerarasındaki ulaşım ve iletişim imkânlarının artması, köylere imamların, Kâbe'ye köylü hacıların gitmesi de aynı sonucu doğurmaktadır. Yani yüzeysel olan köy Sünnîliği bu sayede derinlik kazanmaktadır. Bu da Alevîlerden daha büyük farklarla

ayrılmalarına yol açmaktadır. Şehirlere göçeden Alevîler ise bütünleşecekleri ve kaynaşacakları hazır bir ortam bulamadıklarından, zaman zaman sosyalistlerin, komünistlerin, materyalistlerin, sol ideolojilerin, hümanistlerin, laikçilerin ve benzeri ideolojilerin etkisinde kalmakta, bazan da bunlarla bütünleşmenin ve kaynaşmanın yolunu tutmaktadırlar. Bu ise Alevîliğin kendi geleneğinden kopması, kimliğini yitirmesi, kendi tarihine yabancılaşması sonucunu doğurmaktadır. Geleneklerine bağlı Alevîleri tedirgin eden hususlardan biri budur.

Genelde dinî hayatın zayıf ve etkisiz hâle gelmesine paralel olarak mezhepler arasındaki farkların da önemsiz hâle gelmesi olayını **Azerbaycan'da da gördüm. Yetmiş sene süren ateist ve materyalist ideoloji buradaki dinî hayatı zayıf bir hâle getirdiğinden Sünnî Azerilerle Şiî Azerîler arasındaki farklar çok azalmıştır.** Eğer İran Şiîleri Azerbaycan Şiîlerini, Sünnîler de buradaki Sünnîleri destekler, bilgilendirir ve bilinçli hâle getirirlerse Şiî Azerilerle Sünnî Azerîler arasındaki farkların daha belirgin halde ortaya çıkacağı, bunun da oradaki çizgiyi keskinleştireceği kuşkusuzdur.

Şiî-Sünnî, Alevî-Sünnî mezhepleri arasındaki farklar belirgin, çizgiler keskin hâle gelirken, buna paralel olarak hoşgörü, inanç özgürlüğü, barışçıl ve insancıl değerler geliştirilmezse mezheplerarası çatışmalar kaçınılmaz olur. Sosyal bünye kışkırtmacıların, sömürücülerin ve ayrılıkçıların etkisine uygun hâle gelir. Bu noktada tarafsız bilimsel araştırmalara çok iş düşmektedir. Millî birliği ve bütünlüğü, inanç ve ibadet özgürlüğünü sağlamak, korumak ve sürdürmek Sünnîlerle Alevîlerin ortak amacı olmalıdır.

Sh: 151-177

Kaynak: Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 28, Tarihi Ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiyede Aleviler Bektaşîler Nusayrîler, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Ensar Neşriyat : 61 Aralık 1999, İstanbul

ALEVÎLERİN KENDİ GÖRÜNTÜSÜNÜ ALGILAYIŞI VE ALEVÎ İMAJINA YÖNELİK BAKIŞ AÇILARI

Dr. İsmail ENGİN
Deutsches Orient Institut
Hamburg

Türkiye'de Alevî kimliğine ve imajına yönelik değerlendirmeler ya da bakış açıları, ister Alevîlerin kendilerini algılayışları, isterse Sünnîlerin Alevîleri tanımlamaları açısından olsun, Türkiye tarihinde çoğu zaman dün olduğu gibi bugün de sorunlara yol açmaktadır. [21] Bunun Türkiye'de ne tür sorunlu alanları oluşturduğu ya da oluşturabileceğine geçmeden önce, kimlik ve imaj kavramlarına değinmekte yarar vardır. En yalın tanımıyla kimlik, "kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların 'kimsiniz, kimlerdensiniz?' sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır."[22] Kişi, grup, topluluk veya toplum "kimsiniz, kimlerdensiniz?" sorusunu[23], "ben kimim?" Mehmet, Ayşe vb., "biz kimiz?" (Tahtacı, Zaza, Alevî, Sünnî vb.) ve "bizler hangi kültür ya da ulusa aitiz?" (Türk, Alman, Hıristiyan, İslâm vb.)[24] şeklinde algılayıp, buna göre üç değişik türde -tek tek herhangi birinde, ikisinde veya üçünde de- yanıtlayabilir.[25] Söz konusu sorunun yanıtı kişinin, grubun, topluluk veya toplumun "kimlerden yana" ya da "kimlerden olduğunu" (örneğin Tahtacıysa Türkmen ve Alevî) belirlerken, "kimlerden olmadığını" (örneğin Sünnîyse Alevî, Alevîyse Sünnî olmadığını) ya da "kimlere karşı olduğunu" da ortaya koyar[26]. Kişi, grup, topluluk veya toplum bunu "bilerek bilmeyerek" yapar.[27]

Kişinin, grubun, topluluk veya toplumun kendini tanımlaması, diğer-başka-karşı bir kişi, grup, topluluk veya toplum tarafından kabul görmeyebilir ve o ya da onlar da ona farklı ölçütlerle bambaşka kimlik verebilir-yakıştırabilir ki, bu durumda imaj/imgeyle karşılaşılır.[28]

---

21 Bu konuda bkz. Ocak 1993; 1994.

22 Bkz. Güvenç 1993: 3.

23 Güvenç (1993: 4)'e göre "Aile dışındaki toplulukların, 'kimsiniz, kimlerdensiniz?' sorusuna verdiği yanıtlar, o grubu, toplum ya da topluluğa yaklaştıran ya da ondan uzaklaştıran bir soy-sop ya da tarih bilinci olabilir. Kişi ve grupların bu tür sorulara verdiği yanıtlar, kültüre, toplum yapısına, dünya görüşüne bağlıdır. Yanıtlar, zemin-zamana, durum ve koşullara, çevrenin beklentilerine, olayların gidişine göre değişebilir. Kimi Altaylı, kimi Müslüman, kimi Alevî/Bektaşî, kimi aslen İstanbullu, Van- lı, Çerkez, Gürcü, kimi köylü, Tahtacı, Türkmen ya da Yürük olduğunu söyler! Bunların hepsi birden kişilerin tarihî ya da kültürel kimlik seçimleri, seçenekleridir."

24 Bkz. Güleç 1992:16

25 Bu konuda ilgi çekici kimi örnekler için bkz. Timur 1991; Ceyhun 1993.

26 Araştırmacı (bkz. Engin 1993:53), 1991 yılının Haziran ayında bir hafta sonu İstanbul'dadır ve burada gideceği adresi pek iyi bilmemektedir. Ulaşmak istediği adrese nasıl gidebileceğini öğrenmek amacıyla yanına yaklaştığı bir simitçi ile araştırmacı arasında kurulan kısa süreli bir dostluk içinde, simitçinin şu sorusu dikkat çeker: "Sen acı' mısın? Yoksa, 'tatlı' mı?" Araştırmacı, bu sorunun içerdiği "mesajı" sorduğunda, simitçinin, "acı" kavramı ile ”hacı"yı yani "Sünnî'yi, "tatlı" kavramı ile de "Alevî'yi özdeşleştirdiğini öğrenir ve bu sorunun, araştırmacının Sünnî ya da Alevî olup olmadığının bilinmesi amacıj'la yöneltildiği ortaya çıkar.

27 Bkz. Güvenç 1993: 3.

28 İmaj üzerine tipik örnekler için bkz. Kula 1992; Skjelbred 1994.

İmaj, ilgili kültürel varlığın dışarıdan algılanmasıdır. Kimlik ve imaj kavramları birbirinin nedeni-sonucu olabilir;[29] birbirinden bağımsız değildir, ancak bağımsız olarak değişebilir. Kimlik ve imajın birbirinden bağımsız değişmesi çatışmalara yol açabilir. İşte, bütün bunlar bir kültür sorunu olarak karşımızda bulunmaktadır.[30]

Genelde araştırmacılar, söz konusu sorunu çözümlemek için, gözlemlenebilir ve nesnel bir gerçeklik alanı olan toplumsal kişilik (karakter)[31] yapısına, bu yapının kendine özgü davranış özelliklerine-kalıplarına -ki onlar bir toplumsal varlığın davranışlarını belirleyen iç örgütlenmelerdir, karşılaştırmalıdır ve dışarıdan göründüğü gibidir-bakar; buradan yola çıkarak kişilik ya da karakteri anlamaya, tanımaya, tanıtmaya ve sınıflamaya çalışır.[32] Çünkü, kişilik ya da karakter, kimliği ve imajı; kimlik, kişiliği ve imajı -veya tam tersi-; imaj, kimliği ve kişiliği etkiler. Ancak, az önce de belirtildiği gibi, kimlik ve imaj, birbirlerinden bağımsız olarak değişebilir.[33]

İmajın gerçek kimlikten bağımsız oluşmasına, gerçek kimlikle uzaktan yakından ilgili olmayan bir muhteva ile dol(durulmasına, büyük ölçüde diğeri/ötekinin önyargıları -ki bunlar gerçek kimliği yansıtmaz- neden olmaktadır. Burada, Otyam (1982)'ın değindiği ve Türkiye'de Alevîlerle ilgili fakat onların gerçek kimliğiyle uzaktan yakından ilişkisi olmayan, genelde geleneksel Sünnî doktrine dayalı olarak tarihsel süreç içinde oluşturulan önyargıları vermek, konuyu daha da belirginleştirecektir (bkz. Önyargılar)..

Önyargılar[34]

- Kızılbaşlara kız verilmez. (Osmanlı'da. Günümüzde sürmüyor mu?)
- Alevî-Bektaşî, canı-malı helâl birer kâfir Kızılbaş. (Osmanlı'da)
- Kızılbaşların köyünden geçen sudan, her kim ki arazisini sularsa, onun mahsulü mekruhtur. (1960'lı yılların başlan: Efsence Köyü, Pasinli/Erzurum.)
- Alevîlerin verdiği parayla yapılan camide namaz edâ edilmez. Külliyen haramdır. (19601ı yılların başları: Bulkasım Köyü, Pasinli/Erzurum.)
- Kızılbaşların yüzüne bakmayın. Yüzünüzün nuru gider. Onların ekmeği yenmez, kestikleri yenmez, çulları çiğnenmez. Onların oturdukları yer şartlanmayınca adım atılmaz. Kat'iyen caiz değildir. (1960'lı yılların başları: Bulkasım Köyü, Pasinli/Erzurum.)
- Kızılbaşların gittiği hamama gitmeyin. Kırk yıl başka hamamda yıkansanız, pisliğiniz gitmez! (1960'lı yılların başları: Karaçayır Köyü, Sivas.)
- Kızılbaş, komünist. (1960'h yılların başları)
- Bunlar mum söndürürler. (19601ı yılların başları: Hunu Köyü, Afşin/Maraş)

---

29 Örnekler için bkz. Timur 1986.

30 Kimlik ve imaj sorunun bir kültür sorunu haline dönüşmesine örnek olarak bkz. Turan 1992.

31 Mead 1953'in "ulusal karakter"iyle karşılaştırınız.

32 Bu konuda değişik örnekler için bkz. Acıpayamlı 1974; Tezcan 1974; Örnek 1979a-b; Altuntek 1985.

33 Kimlik, imge ve kültür sorunu üzerine geniş bilgi için bkz. Güvenç 1993: 8-9, 291-295.

34 Bkz.: Otyam 1982: 76, 78, 89-91, 111-112.

Kimi durumlarda, diğerinin önyargıları -ki onlar etik gözleme ve yoruma dayalı olarak ortaya çıkmaktadır- gerçek kimlikte savunma stratejilerinin oluşmasına zemin sağlar, neden olabilir. Bu tarz stratejiler, diğerine karşı kendisi için önemlidir. Grup, topluluk veya toplumda/kültürde olası söz konusu stratejiler, ancak önyargıların düşman imajına dönüştüğü, kendini ve varlığını tehdit ya da tehlike altında hissettiği anda belirginleşir. Beliren düşman imajları sonucunda kendini ve(ya) varlığını tehdit ve(ya) tehlike altında hisseden grup, topluluk veya toplum/kültür, diğerinde var ve o an için etken durumda olan önyargıları ya tersine çevirip diğerine yöneltebilir ya da önyargılarda etken durumdaki politik - ideolojik motiflere, kuvvetle sarılabilir, sahip çıkabilir. Tersine çevirip diğerine yönelttiği önyargıları, bu önyargılardaki politik-ideolojik motifleri, diğerinden daha da şiddetli bir şekilde savunmaya gidebilir. Ancak burada, diğerine yönelik başkası tarafından bilinçli bir dönüştürme politikasında kullanılan politik-ideolojik başka motiflerden de -ki onların diğeri tarafından kabul görüp görmemesi önemli değildir- yararlanabilir. Zamanla bu öyle bir hal alır ki, belirli süre önce, diğerine yönelik dönüştürme politikasında kullanılan, ancak genelde bundan dolayı diğeri tarafından kabul görmeyen politik-ideolojik motifleri, yine diğerinde ve kendisinde var olan ortak motiflerle çakıştırabilir. Böylece, hem gizlice diğerine karşılığını korur, hem onunla ortak noktalarını öne çıkararak varlığına yönelik tehdidi ve tehlikeyi geçiştirmeye-savmaya çalışır. Örneğin, Alevîliğe yönelik olarak, T.C. Dahiliye Vekâleti Jandarma Umum Kumandanlığının hazırladığı "Dersim" raporunda (s. 39) yer alan etik gözleme ve yoruma dayalı şu ibareler bu anlamda önemlidir:

"Alevîliğin en kötü ve tefrika değer cebhesi Türklükle arasındaki derin uçurumdur. Bu uçurum kızılbaşlık itikadıdır. Kızılbaş, Sünnî müslümanı sevmez, bir kin besler, onun ezelden düşmanıdır. Sünnîleri Rumî diye anar. Kızılbaş İlâhî kuvvetin hâmili bulunduğunu ve imamlarının Sünnîler elinde işkence ile öldüğüne itikat ederler. Bunun için Sünnîlere düşmandır. Bu o kadar ileri gitmiştir ki Kızılbaş, Türk ile Sünnî ve Kürt ile Kızılbaş kelimesini aynı telâkkî eder.

Dersim Alevîleri de tıpkı Sivas, Tokat, Canik, Afyon Alevîleri gibi (varma Yezid'in yanına, siner kokusu tenine) diye Sünnîyi tahkir eder. Yezid'i Türk bilirler, evlerinde zaza dili ile dillenen bu insanların aslen ve neslen Türk olduklarına dair şimdiye kadar getirdiğimiz delillere bile luzum yoktur."

Bu noktada, 1930'lu yıllarda geliştirilen ve genelde Anadolu'nun, Mezopotamya'nın antik halklarını etnik, dil, din vb. gibi kültür açısından Türk olarak niteleyen politik ideolojik tez önemlidir. Örneğin, İsmail Hakkı İzmirli 1937'deki II. Türk Tarih Kongresinde Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin İbrahim Peygamber'in soyundan geldiğini belirterek, gerek İbrahim Peygamber'in ve gerekse Hz. Muhammed'in Türk olduğunu savunmuştur. Daha sonra Kemal Samancıgil, bu tezi daha da açarak, Hz. Muhammed i soy olarak Sümer, Akad ve Elam Türklerinden olan Turanlı Nuh Peygamber'e ve onun torunlarından Türk Azer'in oğlu İbrahim Peygamber'e dayandıran görüşü geliştirmeye çalışmış (bkz. Samancıgil t-y.); aynı görüşleri savunan Baltacıoğlu (1966), Kureyş kabilesini bile Turanîleştirerek, Hz. Ali'nin Türk-Turanî; daha sonra **"Hz. İmam-ı Hüseyin de Bir Türk'tür"** (1990) adlı yapıta bir önsöz yazan Bektaş Ayyıldız'la söz konusu yapıta doküman gönderen Musa Ateş de Hz. Hüseyin'in Türk olduğunu ileri sürmüştür. İzmirli, Samancıgil ve Baltacıoğlu'nun görüşleri aynen Haydar Kaya tarafından kabul görmüştür (bkz. Kaya t.y.:55-56).

Şinasi Koç'un görüşleri de bu bağlamda değişik bir örnektir. Koç (1989) ilk baskıları 1970, 1978, 1983'de yapılan ve birbirinin devamı sayılabilecek üç eserini topladığı büyük el kitabında, İslâmiyet'in kurucusu Muhammed'in ölümünden sonra iktidarı ele geçiren "Emevî" taraftarlarına "Sünnî", Ali taraftarlarına da "Ali evi" denildiğini; "Emevîler"in İslâm dinini gerçek yolundan çıkararak ona "bâtıl inançları" kattıklarını belirtmektedir. Ona göre, Sünnîler "Muhammed'in Şeri'atı'nm değil, "Emevîlerin Şeri'atı'nın temsilcileridir ve "gerçek İslâm dini" saptırılmıştır. Koç'a göre, din "İslâm dim'dir ve Müslüman yan inanmış, inanmadan inandık demektir; "Müslüman diye bir din yoktur".

Koç, bugünkü Kur'an'ın 432 âyet eksik; Alevîlerin Müslüman değil İslâm, "Mü'min", "Şit Peygamber'in soyundan gelenler"; Emevîlerin ve dolayısıyla Sünnîlerin münafık, inanç kaynaklarınınsa "beş vakit namaz kılmak ve oruç tutmak" olduğunu savunmaktadır. Koç, dini "İslâm dini" ve kurallarını da bir "doğru yol" görmektedir. Bu bağlamda mezhep ve mezhepçilik, tarikatler ve tarikatçilik ona göre "bölücülüktür, nifakçılıktır, Kuran dışıdır". Koç, mezhepleri ve mezhepçiliği, tarikatleri ve tarikatçiliği Emevîler tarafından insanları bölmek, ayırmak için yaratılan din dışı uygulama şeklinde görmektedir.

Koç'un görüşleri daha sonra genel olarak Tanrıkulu (1989), Ateş (1990), Dinçer (1990) ve Kutlu (1991) gibi yazarlar tarafından da kabul görmekte ve adı geçen yazarlar "Alevîlik gerçek İslâmiyet'tir", "İslâmiyet'in en doğru yorumudur" görüşünü savunmaktadır. Bu tür tezlere yönelik Çamuroğlu (1992)'nun şu saptaması konuyla bağlantıyı kurması açısından önemlidir: Çamuroğlu (1992:38)'na göre, "ciddi kuramsal iddialarla savunulmaya değer bir

kurammışçasına" ileri sürülen "gerçek İslâm Alevîliktir" tezi ve savunusu, "ilk bakışta bir karşı saldırı olarak görülebilir. Yani yüzyıllardır "biz Müslümanız" dedikleri halde Alevîler, "hayır siz müslüman değilsiniz", "kâfirsiniz, zındıksınız, müşriksiniz" tepkileri ile karşılaşmışlar ve sonunda belirli bir tarihte bazı Alevîler de çıkmış "Asıl siz Müslüman değilsiniz, gerçek Müslümanlık Alevîliktir" karşılığını vermişlerdir."

Diğerinin dönüştürülmeye çalışılması sonucunda elde edilen bu tarz stratejilere, diğeri değişik stratejilerle karşı koyabilir. Diğeri, kendisi için diğerinin farklılıkları öne çıkaran tanımlamalarında, kendisi için diğerine yönelik yeni imajlar oluşturabilir. Genelde bu imajlar, düşman imajları biçiminde karşımıza çıkar. Emik hiçbir gözlem ve yoruma dayanmadan tamamen etik bir yaklaşım, yorum ve değerlendirmeleri kapsar. Daha da önemlisi, geleceğe yönelik yeni ve şiddetli çatışma alanlarının oluşmasına ön ayak olabilir. Burada, diğerinin kendisi için gelenekselleşen bir düşman imajının kendisine göre diğerine yüklenmesi, onunla aynileştirilmesi söz konusudur. Örneğin, Millî Gazetenin, önsözü Bilim Araştırma Grubu tarafından 23.12.1986 günü yazılan bir yayınında, (bkz. Millî Gazete Bilim Araştırma Grubu t.y.:126) Alevîliğin (Şiîliğin) İslâmî gelişmeyi engelleyemeyen Yahudilerin, Müslümanlar arasında "fitne" çıkarmak, birbirlerine karşı "düşmanlık yaymak" için "yahudi Abdullah İbn Sebe'nin Şiî mezhebini kurması ve yaymaya çalışması'yla oluştuğu; bu durumun "Yahudilerin o zamandan beri İslâm'ı parçalamaya yönelik ilk hareketlerinden biri" olduğu ve Yahudilerin "bu parçalama hareketlerini değişik şekillerde bugün dahi sürdürmeye" çalıştıkları belirtilmektedir.

Bunun dışında, 24-26 Nisan 1987 tarihleri arasında İstanbul'da Aydınlar Ocağı tarafından düzenlenen "IV. Milliyetçiler İlmî Büyük Kurultayı"nın "Dinî Hayat Komisyonunda yer alan bir bildiride savunulan görüşler dikkat çekicidir. "Türk-İslâm Sentezi" doğrultusunda varsayılan "sorunların" ele alındığı Kurultay'da, Bekir Topaloğlu (1988) tarafından sunulan "Din, İslâmiyet ve Beynelmilel Akımlar (İslâmî İnancı Tehdit Eden Akımlar)" başlıklı bildiride, her ne kadar Alevî ve Alevîlik kavram olarak yer almasa da İslâm'ı "Yozlaştırıcı Akımlar" bölümünde betimlenmektedir. Topaloğlu (1988:317) el-Bakara, Al-i İmran ve el-Mâide surelerinden hareketle, "Kur an-ı Kerim'de 'Ehl-i Kitap' denilen Yahudi ve Hıristiyanların ilâlıî kitabı tahrif ettikleri, Allah'ın âyetlerini ve mukaddes emaneti 'Semen-i kalil', yani basit bir menfaat karşılığında sattıkları, böylece kutsal andı bozdukları ifade edilir ve bu konu üzerinde ısrarla durulur. Yine Kur'ân'ın beyanına göre Ehl-i kitap, aslında gerçeği bilmekte, fakat menfaat, nüfuz, nefsanî arzular onları bile bile bâtıla sürüklemektedir. Kendilerine suç arkadaşı arayan bu tahrifçi ve yozlaştırıcı gruplar, doğuşundan beri İslâm dininin mensuplarına da aynı zihniyeti aşılama gayreti içinde olmuşlardır" demektedir.

Topaloğlu (1988:317)'na göre, "gerçek Müslümanlığın bilinmediğini ve öğretilmediğini ileriye sürenlerin büyük bir kısmı iddialarında haklı, hatta samimi değillerdir. Her şeyden önce böyleleri ilmihal seviyesinde bile bir din bilgisine sahip bulunmamaktadır.

Sonra, dini hayatları da son derece zayıftır. İslâmiyet'in gerekli gördüğü namaz, oruç gibi farzları yerine getirmedikleri gibi dinen yasaklanan, fert ve toplum sağlığı açısından da zararlı olduğu kesin bulunan içki ve benzeri kötü alışkanlıkları da bırakmazlar. O halde onlara göre gerçek Müslümanlık nedir? Temsil edilmesini istedikleri dindarlığın sınırlan ve özellikleri nelerdir? Öyle sanıyorum ki bu sorulara olumlu cevap bulmak mümkün değildir."

Gerçek kimlikten bağımsız olarak gelişen-geliştirilen imgeye dayalı bu görüşleri, Tarık Mümtaz Sözengil *"Tarih Boyunca Alevîlik"* adlı eserinde (1992) savunmaktadır. Sözengil (1992: 9)'e göre, Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla "yok oluş tehlikesi" geçiren Yahudilik, bu tehlikeden Hıristanlık içine "kendi uydurma hurafelerini" yerleştirerek kurtuldu. İslâmiyet'in ortaya çıkmasıyla birçok Yahudi cemaatinin İslâm'a girdiğini belirten Sözengil (1992: 9), Yahudilerin Hıristiyanlara yaptığı "oyunun aynısı'nı Müslümanlara yapmayı kararlaştırdığı ve bunun için uzun tartışmalardan sonra "Medine'de İbn Sebe'yi" sahneye çıkardıkları görüşündedir. Bu görüşten hareket eden Sözengil (1992: 9-13)'e göre, Yahudiler bunda başarılı olarak İslâm'ın ilerlemesini engelledikleri gibi, Müslümanlar arasında da anlaşmazlık çıkarmışlar; İslâmî inanç ve itikada "hurafeler" sokarak "fikir ayrılığı'nı gerçekleştirmişlerdir. Bu tez 12 Mayıs 1993 günü HBB adlı özel televizyon kanalında hazırlanan "Yüksek Tansiyon" adlı programda yer alan "Dünden Bugüne Alevîlik" konusunda yapılan tartışmada İstanbul eski vaizlerinden Hasan Ali Kudal tarafından da ileri sürülmüştür.[14] Söz konusu programda Hasan Ali Kudal tarafından yapılan yorumla Alevîliğin "sapık düşünce" ve "İslâm'a esas yabancı" olduğu belirtilmiştir.

Öte yandan, diğerinin kendisi için gelenekselleşen bir düşman imajını kendisine göre diğerine yüklemesi, onunla aynîleştirmesinin yanı sıra, diğerinin kendisine göre diğeri olanın kimi özelliklerinden yararlanarak onu her iki kimliği/varlığı içeren ortak tehdide karşı bir yönlendirme de söz konusudur. Bu özellikler ortak motiflerden seçilir. Ortak motifler politik-ideolojik amaçlı olarak ön plana çıkarılır. Farklılıklardan ziyade benzerlikler vurgulanır; öyle bir noktaya gelinir ki, aslında hiç farklılık yokmuş gibi değerlendirilir; sonuçta arka planda asimilasyonu gündeme getirir. Ancak, diğerinin kendisine göre diğeri tarafından, bu durum bir yönlendirme olarak kabul edilmez. Bilakis, ortak tehdide karşı, yönlendirmenin dışında, farklılıkların vurgulanmasıdır. Farklılıkların vurgulanması, onu o yapan unsurların diğeri tarafından da ortaya konulmasıdır. Türkiye'deki Alevîleri Müslüman Türk milletinin bir bölümü olarak gören Rüştü Şardağ (1985)'ın görüşleri bu noktada ilginçtir. Şardağ'a göre, Arap ve İran Alevîleri'nin oluşmasını sağlayan Hilafet ayrılıklarıyla siyasal hükmetme amacı, Türkler arasında sorun olmadığından Müslüman Türklerin bir kısmının Alevî olmalarının nedeni başkadır. Müslüman Türk milletinin Ali sevgisiyle dolu olduğunu; Hasan, Hüseyin'e karşı "Sünnî geçinen bazı Arap kollarının" işledikleri "cinayetlerden Şiîler gibi nefret" duyduğunu söyleyen Şardağ, "gönülden Müslümanlığı benimsemiş Türk milletinin evlatlarının Ali'nin yanında olduğunu ama Arap ve İranlı Alevîler gibi de Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı karalamadığını savunmaktadır. Ona göre, çoğunluğunu Anadolu halkının oluşturduğu Alevî denilen Türk toplumu Ali'nin bilgisi, Müslümanlığı ilk kabul eden insan olması, özlü söz yazarlığı, komutan ve hatip olmasından büyülenmiştir. Bu anlamda Müslüman Türk toplumu, Ali ve peygamber soyuna bağlılığıyla Alevîdir. Ali'nin halife seçilmeyerek değil, ama dördüncü halifeyken Muaviye'nin "halifeyim" diye isyan ederek haksızlığa uğraması Türk'ün vicdanında haklı yankı yaratmıştır. Şardağ (1985)'a göre, Müslüman Türk'ün vicdanı zalimin değil, mazlumun yanında olmayı gerektirdiği için Alevîliği benimsemiştir. Ona göre, Alevîliğe açılan kapı Horasan'daki tarikatlerdir. Türkiye'de Ehl-i Beyt sevgisi Alevî ve Sünnîlerde ortak görülen bir sevgidir. Alevîlerle Sünnîler, kendilerinden çok ayırımlı bir görüş taşımamaktadır.[35]

---

35 Bkz. Şardağ 1985:9-49.

Taha Akyol (1988:245-250) ve Abdülkadir Sezgin (1991) de tıpkı Şardağ (1985) gibi Türk milliyetçiliğinden hareketle İran Müslümanlığıyla Türk Müslümanlığının farklı üsluplar gösterdiğine dikkat çekerek Türkiye'deki Alevîğin İran'daki Şia ile hiçbir ilişkisinin ve benzerliğinin bulunmadığını belirtmektedir.

Sezgin (1991:38-40) "ben Müslümanım diyen kimse Müslümandır ve kardeştir" görüşünden hareketle, bir kimsenin Müslüman olması veya "ben Müslümanım" demesi için kelime-i şehadete inanması ve bunu ifade etmesi gerektiğine değinmektedir.

Sezgine göre, Alevîler de -ki Sezgin (1991:96) Alevî kavramının İraklılarla Araplar arasında siyasî ve ideolojik anlamlar ifade ettiğini söyleyerek, Anadolu Alevîliği için ve bu anlamda Bektaşi kavramını kullanmaktadır- kelime-i şehadet getirdiklerinden, onların Müslümanlığı tartışılmazdır. Sezgin (1991:45-96) Alevîliğin (Bektaşîliğin) Türk soyundan gelen Hacı Bektaş Velî tarafından kurulan, Anadolu'nun anavatan olmasında aktif rol oynamış, bunu kendi misyonu bilmiş, milliyetçi ve Türkçü özellikler gösteren bir tarikat olduğunu ileri sürmektedir.

Sezgin (1991:41-45)'e göre, Türk'ün Türk'ten başka dostu olmadığından, Türkçü bir tarikat olan Alevîliğin (Bektaşîliğin), doğu sorununa malzeme yapılmaması gereklidir. Sezgin (1991:97), Sünnî kavramının Muhammed'in yolu anlamına geldiğini, Ali'nin yolunun da Muhammed'in yolunun ta kendisi; Sünnî ve "Alevî" kavramlarının da karşıt değil, aynı anlamlı olduğunu savunmaktadır. Sezgin (1991:161-173), Alevîlerle (Bektaşîlerle) Sünnîler arasında bir fark görmemekte, Alevîliği (Bektaşîliği) Ehl-i sünnet ve Hanefî mezhebi içinde değerlendirmektedir.

Ethem Ruhi Fığlalı (1990:379) da Alevîliği kökleri tarihsel olarak Türkler'in İslâmiyet'i tanımaya başladıkları dönemlere kadar uzanan belli siyasal, tarihsel, coğrafî, sosyal ve ekonomik koşulların azar azar oluşturduğu bir İslâmî inanç ve kültür olgusu olarak değerlendirmektedir. Fığlalı (1990:15)'ya göre, Türkiye'de Alevîlik, Bektaşî kültür ve edebiyatının ağır bastığı bir İslâmî inanış biçimi ile Türkmen kültürünün içiçe girmiş şeklidir. Alevîlik, özü itibariyle Orta Asya gelenek, görenek ve inançlarının İslâmî bir niteliğe ve anlama büründürülmeye çalışılmış oluşumlarıdır. İslâm öncesi kültür öğeleri İslâmlaştırılarak yaşatılmıştır.[36]

Türk Alevîliği İran ve Irak Alevîliğinden farklıdır. Çünkü İran ve Irak Alevîleri sorunu Hz. Ali'ye soyut sevgi, saygı ve bağlılık anlayışının ötesinde ayrı bir "fırka" olarak ve mezhep şeklinde ele almaktadır (Fığlalı 1990:8). Bu teze göre, Alevîlik, Türkmen Sünnîliğidir (Fığlalı 1990:386-394). Bu anlamda, Türkler Alevîsi ve Sünnîsi Muhammed'i ve Ehl-i Beyti'ni baştan beri baş tacı etmiş, sevinçleriyle, üzüntüleriyle bir olmuştur. Türkler, îranlılar aracılığıyla İslâmiyet'in birçok unsurlarını almalarına karşın, Şiîlik kanalıyla Müslüman olmamışlar, esasen Sünnîliğe bağlanmışlardır. Anadolu'yu Türkleştirme ve İslâmlaştırma inancını ve amacını paylaşan Türkler, İran kültüründen uzak kalmışlardır. Onlar, kendilerine özgü bir dinî-tasavvufî anlayışla, Sünnî-Hanefî inanca bağlı olmakla birlikte Şamanîlik ve Melâmîliğin ağır bastığı, Türkmen Sünnîliği olarak adlandırılabilecek özellikleri olan bir Müslümanlığın temsilcileridir.[37] Fığlalı (1990:394)' ya göre, Sünnî kavramı Muhammed'in yolunda olan

36 Fığlalı 1990:11.

37 Bkz. Fığlalı 1990: 381-390.

anlamına geldiğine ve Ali'nin onun yolunun şaşmaz bir takipçisi olduğuna göre, Alevîlerin de aynı yolda bulunmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle Alevî-Sünnî ayrımından söz edilmemelidir.

Yaşar Nuri Öztürk (1990:23-25), Alevîliği Şiîlik ve Batınîlik gibi başka çevrelerde kristalleşmiş sistem ve ekollere bağlamanın tamamen doğru olmadığından hareketle, Alevîliğin İran'daki eğilimlere kapalılığına değinmektedir. Öztürk'e göre, Alevîler tamamen kendilerine özgü bir millî tarza sahiptir. Onların kendilerine göre bir tevella (Ehl-i Beyt sevgisi) ve teberra (Ehl-i Beyte kötülük edenleri sevmemek) anlayışları vardır, ancak, böyle bir olgunun varlığı onların Şiî olduğu anlamına gelmez. Öztürk (1990:26), "Türk toplumunun Alevîliği sui jeneris bir Alevîliktir" demektedir.

Niyazi Öktem (1994:103-164) de aynı temel ilkelerden yol al masına karşın, Anadolu Alevîleriyle Şiî İran Alevîleri arasında önemli farklılıkların olduğuna değinmektedir. Bu anlamda Öktem'e göre, Şiî İran Alevîleri tutucu, teokratik düzenden yanayken, Anadolu Alevîleriyse özgürlükçü ve laikliğe uygun bir konumdadır; Irak'taki ve Suriye'deki Alevîlerle de aralarında farklılıklar vardır; Anadolu Alevîliğinin kökeni sûfıliğe dayanmaktadır ve onun Şîa ile farklılığı buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü Şîa Halifelik kurumunu reddetmesine karşın, onun yerine İmamlık ve Mollalık kurumunu getirmiştir, oysa sûfîlikte politik tutku yoktur.

Alevîlikle Şiîlik arasında tek ortak noktanın Ehl-i Beyt sevgisi ve bağlılığı olduğu görüşünden hareket eden Şakir Keçeli (1994?:299-301), onlar arasındaki ibadet ortaklığını "muharrem orucuyla sınırlandırmaktadır. Keçeli, Tanrı anlayışı, kadına verilen toplumsal işlev, peygamberliğe bakış açısı ile ölümden sonra diriliş inancı bakımından Alevîlikle Şiîlik arasında önemli farklılıkların bulunduğunu söylemektedir.

Nitekim, Şiîliği Emevîlerin Arap ırkçılığı ve özellikle İran düşmanlığının doğurduğu görüşünden hareketle Cemal Şener (1990:75-104), Türk Müslümanlığının Şiîliğe önemli bir darbe vurduğunu belirtmekte ve İran Azerbeycan'ında bulunan Türkler'in de Şiîliği benimsediğini söyledikten sonra, Şah İsmail zamanındaki Şiîliğin Anadolu Alevîliğiyle organik bağları olduğunu savunmaktadır. Şener, bu dönemdeki Şiîlikle Anadolu Alevîliğinin ortak bağlarının, tekkeler, tekkelerdeki sûfî ve tasavvuf! eğitim olduğuna dikkat çekmektedir. Şiîliğin resmî devlet dini olmasıyla iktidar dini niteliğine kavuşması sonucu, camileri kendisine merkezî üs yaptığını ve tutuculaştığının altını çizen Şener, tutucu İran Şiîliğinin günümüzde Ortodoks bir Ehl-i Beyt inancını temsil ettiğini; Anadolu Alevîliğinin ise, cami dışında varlığını devam ettirdiğini, böylece özgür gelişimini sürdürerek "hümanist, demokrat, eşitlikçi, özgürlükçü yapısı'na ulaştığını ileri sürmektedir.

Fuat Bozkurt (1990:13-14)'a göre de Şiîlikte ve Alevîlikte kökende Ali yandaşlığı olmasına karşın, pek az ortak nokta ve önemli ayrılıklar vardır. Her ikisinde Ali ve Ehl-i Beyte bağlılığın dışında ortak nokta yoktur [38] Şiîlikte Alevî ibadet biçimi olan cem ve Alevîliğin temel dayanışma örgütü konumundaki yol kardeşliği (musahiplik) ilkesi; Alevîlikte de genelde Oniki İmam orucu bulunmamaktadır.[39]

Alevîliğin Şiîliğe dayandığını söylemekle birlikte, Anadolu Alevîliğinin İran ile Arabistan'daki Şiîlikten ayn ve farklı olduğunu bildiren Burhan Kocadağ (1992:71)'a göre,

38 Krş. Kocadağ 1992:71.

39 Bozkurt 1990:13-14.

Anadolu Alevîliğinin kendine özgü bir görünümü olmasına karşın, İran Şiîliği ile arasında ortak bağ, Ali ile Ehl-i Beyt sevgisi, bağlılığıdır.[40]

Ali Duran Gülçiçek (1993:31-32), İslâmiyet içerisinde Emevî taraftarlarının Sünnîlik, Ali taraftarlarının Alevîlik "diğer adıyla Şiîlik" etrafında birleştiklerini ve Alevîliğin Ali'ye bağlı tüm mezheplerin, tarikatların genel adı olduğunu savunmakta; Anadolu Alevilerinin İran Şiîliğiyle Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinden başka ortak yanları olmadığını tekrarlamaktadır.

Bununla birlikte, diğerinin kendisine ve kendisine göre diğeri olanın kimliğine/varlığına yönelik ortak tehdide karşı, belirginleşen tehdidi etkisiz kılabilmek için, kendisine göre diğeri olanla uzlaşması, birlikte savunma mekanizmaları geliştirmesi, tehdidi yönelten grup, topluluk veya toplum/kültür tarafından algılandığında, müttefiklerden birine yöneltilen ittifakı parçalayıcı, müttefiklerin birbirlerinin kimliğine-varlığına aykırı, birinin diğerini reddetmesini, kendi aralarında çatışmalarını sağlayacak düşman imajlan devreye sokulur. Burada benzerliklerden ziyade, farklılıklar vurgulanır; aslında hiç benzerlik yokmuş gibi değerlendirilir.

Örneğin, Abdülbâki Gölpınarlı (1985:143) tarafından savunulan teze göre Alevîlik, Şiîliğin aşırı inanç güdenlerinden Hz. Ali'yi Allah görenlerin inancıdır. Gölpınarlı (1985:143)'ya göre, Alevîler, batınî inançları benimsemektedir; Alevî inançlan, boş inançtır ve Alevîlik Türk Şamanizmi'nden, Uygur geleneklerinden, diğer dinlerden etkilenmiştir. Alevîliğin Şîa-i İmâmiyye, ile hiçbir ilişkisi yoktur. Şîa-i İmâmiyye Alevîleri Müslüman kabul etmez. Alevîlik bir tarikat ve bir mezhep de değildir.[41]

Diğeri tarafından oluşturulan düşman imajları sonucunda, varlığını tehdit ve(ya) tehlike altında hisseden grup, topluluk veya toplum/kültüre yönelik, diğerinin o an için çatıştığı bir başka grup, topluluk veya toplum/kültürle, var olan ortak bir paydadan, motiften -ki bu ortak payda, motif aslında diğeri tarafından zaman zaman kuvvetli ve bilinçli bir şekilde ön plana çıkarılmıştır- hareketle, yeni ittifaklar aranma yoluna da gidilebilir. Ancak, bu durumda, diğerine karşı koyabilmek için, ittifak aradığı ve(ya) kurduğu grup, topluluk veya toplum/kültür tarafından, kimliğine bilinçli şekilde yüzeysel olarak yeni yüklemeler bazen de yanıltıcı yönlendirmeler yapılarak, gerçek kimliğinden bağımsız bir imaj oluşturulmaya/kazandırılmaya/değiştirilmeye çalışılabilir. Söz konusu yönlendirmelerle yüklemeler, doğası gereği genelde politik- ideolojik boyutludur. Onlar, bu niteliğiyle çoğulculuk taşır; farklılıklar içerir; zamanla öyle bir hal alır ki, biri diğerini reddeder. Alevîliği, "Kürt patentli" bir inanç felsefesi şeklinde gören Bender'le, Alevîleri "Fars kökenli" olarak niteleyen Kızıl Yolun görüşleri buna örnektir.

Bender (1990, 1991c), Alevîliğin "Kürtler'in aşiret inançlarının rönesansı, "Kürt uyarlılığının ürünü bir inanç felsefesi olduğunu ileri sürmektedir. Bender (1990)'in tezine göre, Zerdüştlük ile Yezidîlik, İslâmiyet'i etkileyerek Alevîliği oluşturmuştur. "Alevîlik ve Bektaşîlik" Anadolu'da eski ve köklü inanç sistemlerinin "İslâmî örtü altında şekillenen ürünleridir"[23] Bu bağlamda Bender (1991d)'e göre Alevîlik, İslâmiyet'in silâhlı ordu birlikleriyle düzenlenen seferler sonucunda yayılmasına ve "Kılıç Müslümanlarının" bölgede çoğalmasına karşı, "Kürt halkının kendine özgü kültür direnişlerinin bir sonucudur. Bender (1990:43) için,

40 Krş. Gülçiçek 1993:31-32.
41 Bkz. Gölpınarlı 1985:143-144.

Anadolu'nun en eski inançlarını ve kültür birikimini taşıyan Kürtler, İslâmiyet ve onun kurallarına karşı âyin geleneklerini Alevîlik ile korumuş ve "tek tanrılı dinler döneminde de bu inanç sistemini 'oriente' ve 'motive' etmiştir". Alevîliğin âyinlerinde Yezidîliğin etkisi ile içki, müzik ve dans kullanılmıştır (Bender 1990).

Bender, İran'da Şiîlik oluşurken bunun Kürt toplumunun yerleşim yerlerinde de tekke ile dergâhların doğmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. "Kürt Alevîliği" camilerdeki hoca, müezzin gibi din adamlarının karşısında tekke ve dergâhlarda erenler, pirler, dedeler, babalar, zâkirler yaratmış; Alevîler namaza karşılık da tekke ve dergâhlarda samah gibi âyin ve âyin-i cemler düzenlemiştir. Kürt kökenli sûfiler, İmam Ali ve Ehl-i Beyt'e sahip çıkmış, "Kürt kökenli" Ebu'l Vefa da Anadolu Alevîliğinin "ilk kilometre taşı ve ilk ideoloğu" olmuştur (Bender 1991a:43; 1991d:34-36). Bender (1991b), Alevîliğin, Arap kültürüyle ve Şamanizmle de ilişkisi bulunmadığını, Alevîlikte büyü kültünün yer almadığını belirtmektedir. Bender (1991b)'e göre, Alevîlik inancını "Kürt halkının kendine özgü yaşam biçiminde aramak" gerekir. Öte yandan Bender (1991b: 64-65), Alevîlikte kullanılan "Derviş", "Dergâh", "Pîr", "Aşûra", "Nevruz Erkânı", "Dem", "Dost", "Sır", "Gülbank" gibi kavramların "Kürtçe" sözcükler olduğunu, "eline, beline, diline" kuralı ile "düşkünlüğün" Zerdüştlük ve Yezidîlikten alındığını ve "Kürt toplumlarınca" Alevîlik felsefesine "monte" edildiğini ileri sürmekte; "Nevruz", "Kürtlerin dinsel bayramı"dır diyerek, onun "çarağ" ve "çerağ"lan da örnek vererek, Alevîliğe buradan geçtiğini savunmaktadır. Bender (1991c; 1991d) için, "Babaîler Ayaklanması", "Kürt Serdarı Ebû Müslim Horasanî ile başlayan başkaldırmaların değişik bir sonucudur" ve bu "başkaldırmalar", Alevîlik gibi tarikatların kökleşmesine yaramıştır.

Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen ve merkezi Fransa'da bulunan bir örgüt olan Kızıl Yol a göreyse, Alevî halkı Anadolu'da bir "ulus"; Alevîlikse, İslâm tarihinde dört halife döneminde başlayıp günümüze kadar gelen "siyasî bir düşünce 'dir. O, Hz. Ali'nin düşüncesi olarak özünde "idealist felsefeyi" ve "idealist düşünceyi" taşımaktadır ve bu düşünceyi taşıyan toplumlar, "Hz. Ali'yi Tanrı tanır"[42]

Alevîlik, hiçbir zaman bir mezhep değildir; bu düşünceyi taşıyanların mezhebi "Caferî"dir.[43] Alevîlik, "din" de değildir; o, siyasî bir toplumun adıdır ve bu toplumun dini de "İslâm"dır.[44]

Anadolu Alevilerinin kökeni Asya, merkezi İran Horasam'dır ve onlar "Fars" toplumundan kopup Anadolu'ya göç etmişlerdir.[45] **"Alevî ulusunun konuştuğu dil, "Zazaca"dır.**[46] "Anadolu Alevî ulusu' nun kültürü ne "Türk", ne de "Kürt" halklarının kültürlerine benzemektedir.[47] Alevîler, "Türkmen" de değildir.[48] Türkler, Alevîleri "Türkleştirmeye" çalışmışlardır.[49] Alevîler, "Kürt" de değildir ve Ebu Müslim "Fars" kökenlidir.[50] "Alevî Türk" ve "Alevî Kürt" diye

---

42 Bkz. Kızıl Yol 1983:4-6.
43 Bkz. Kızıl Yol 1983:7.
44 Kızıl Yol 1984:25.
45 Kızıl Yol 1983:6-7, 1984:13-15.
46 Kızıl Yol 1983:11-13.
47 Kızıl Yol 1983:15-18.
48 Kızıl Yol 1984:13-15.
49 Kızıl Yol 1984:5, 23.
50 Kızıl Yol 1984:8-9, 27.

bölümlemeler ise doğru değildir.[51] "Anadolu Alevîstan ulusu", "Marksist-Leninist dünya görüşündeki tüm koşullara sahip", gelişmiş bir "ulusal yapıdır" [52]

Genelde aynı kültürel kimliğe sahip olarak gerçek kimlikle uzaktan yakından ilişkili olmayan önyargılarla ve bu önyargılardan oluşan imajla karşı karşıya kalan kişiler, gruplar, topluluklar veya toplumlar söz konusu önyargıların, imajın olumsuzluklarını beraber karşılarken, kendilerini dahil ettiği kültürel kimlikten yine kendilerine ait kimi kültürel özelliklerle ayrılabilirler ve kültürel kimlik içerisinde başka alt kimlikleri oluşturabilirler. Bu alt kimlikler de parçalanıp, onlardan yeni kümeler doğabilir. Kültürel kimlik, alt kimliklere ayrıştığında kendilerini farklı kümelerde değerlendiren kişiler, gruplar, topluluklar veya toplumlar bu kez, genelde aynı kültürel kimliği paylaştığı ama kendilerinden farklı gördüğü diğer(ler)ine karşı önyargılar, imajlar oluşturabilir. Örneğin, Alevî kimliğine diğeri/öteki tarafından yükletilen ve yukarıda verilen kimi önyargılara, beraber karşı koyan; aynı zamanda Tahtacı olarak başka bir kültürel kimliğin ya da Alevîliğe göre bir alt kimliğin üyeleri olanlar, farklı Tahtacı aşiretlerindense, birbirlerine karşı kimi önyargılar, imajlar geliştirebilir, nitekim geliştirmektedir.[53]

Tahtacı Aşiretlerinde Aşiretler Arası Önyargılar

-Gökçeli Aşireti'ne Göre Kimi Aşiretler/Akçaeniş-Elmalı/Antalya-

Aşiretin Adı	Önyargılar
Cicili	Çok süslü gezen, çeşitli elbiseler giyerler. Güzel gerdanlık, boncuk türleri takınırlar.
Cingöz	Çok kurnazdır. Tarikata tamamen meyletmişlerdir.
Çaylak	Çaylakçayı bildin mi, yedi yabancı dil öğrenmiş gibidir.
Danabaş	Çok sakindir. Senden alıp ötekine, öbüründen alıp berikine laf götürür.
Enseli	Çok soğukkanlıdır. Hiç konuşmaz. Kimseye zarar vermediği gibi, yarar da getirmez. Çok geç kalkarlar.
Erkalkan	Göçebedir. İşinin başına erken kalkanlardır.
Eseli	İsa isminde çok çocuk vardır. Çok kurnazdır. İki kısımdır: Bir kısmı aşûre pişirir, bir kısmı pişirmez. Bir kısmı tavuk bastırır, bir kısmı civciv üretmez.
Gökçeli	İnsancıldır. Sıcakkanlıdır. Dostluğu, kardeşliği bilir. Haydut İnsanlara zarar veren diktatör bir kavimdir. İçinde hırsızları da bulunur.
Kabakçı	Tasavvufçudur.
Mazıcı	Kökenleri kaybolmuş, tekrar meydana çıkmıştır. Yeniliği seven, insanlıktan hoşlanan bir kavimdir.
Şehepli	Tasavvufçudur.
Yağlı	Çok uyuşuk ve temizliği sevmeyen bir kavimdir. Garibandır.

---

51 Kızıl Yol 1984:25-31.

52 Bkz. Kızıl Yol 1984:23.

53 Bkz. Tahtacı Aşiretlerinde Aşiretler Arası Önyargılar.

Bunların diğer(ler)ini o anlamda farklı kılan genel ve gerçek -ya da alt- kimlikle uzaktan yakından ilgisi olmayabilir. Ancak, burada genel ve gerçek kimliğe karşı oluşturulan önyargılarla **(bkz. Önyargılar)** kıyaslanılmayacak bir şekilde, hoşgörü olduğu söylenebilir.

Araştırmacılar, özellikle kültür antropologları belirli bir topluma ya da topluluğa özgü kişilik ya da karakteri anlamaya, tanımaya, tanıtmaya ve sınıflamaya çalışırken, değerlendirmelerini üzerinde çalıştığı toplumsal varlığın kendi ölçütlerine göre yapmaya, -araştırmacının- kendi kültürel birikimlerinden -ait olduğu topluma özgü kültürel kalıplardan ve sonradan başka toplumlar/kültürler üzerine edindiği bilgilerden- de yararlanarak kültürlerarası benzerlikleri, farklılıkları gerek incelediği kültürü, gerekse kendi değerlerini göz önünde tutarak görececilik ilkesi doğrultusunda açıklamaya çalışır. Eğer, araştırmacı üzerinde çalıştığı topluma/kültüre, topluluğa, gruba özgü kişilik veya karakteri anlamaya, tanımaya, tanıtmaya ve sınıflamaya çalışırken, görececilik ilkesini dikkate almadan; sadece araştırma yaptığı toplumun/kültürün, topluluğun veya grubun ölçütlerine göre -emik- ya da bunu yok varsayarak sadece kendi ölçütlerine göre -etik- değerlendirmelerini yaparsa bu durum, incelenen toplum/ kültür, topluluk açısından etnosantrizme; araştırmacı açısından egosantrizme ve onun ait olduğu toplum/kültür, topluluk açısından yine etnosantrizme yol açar. Böylece, yeni bir sorun yöntemsel açıdan oluşur. Yöntemsel olarak emik ve etik sorun şeklinde adlandırılabilecek.[54] Bu sorun, konuyla ilgili farklı kategorilerin oluşmasını sağ-lamaktadır. Çünkü, "hemen herkesin herkese karşı olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Kimlik konusu ve sorununun örtük boyutu bu karşılıkta saklıdır"[55] Örneğin, Heine'ye (1990:94) göre, geçmişteki gibi, bugün de Türkiye'de Alevîler, Alevî olmayan geniş halk kesimi tarafından -gerçek kimlikten bağımsız oluşan imaja göre- "sapkın" olarak görülmektedir -emik gözlem-. Bu noktada, gözlemlenebilir toplumsal kişilik veya karakterden hareketle araştırdığı toplumu/kültürü, topluluğu veya grubu anlamaya, tanımlamaya ve sınıflamaya çalışan araştırmacının ya da yazarın, yöntemsel olarak emik ya da etik sorunu çözümleyememesi, kimi durumlardaysa bilinçli olarak çözümlememesi, sorunun daha da karmaşıklaşmasını beraberinde getirecektir.

Örneğin, Alevîlik İslâmiyet'in Türkiye'ye özgü geleneksel Sünnî doktrini savunanların bir kesimi tarafından etnosantrik bir anlayışla "sapkın" ya da "sapık bir İslâmî mezhep"[56] şeklinde algılanmıştır. Bu anlamda Necip Fasıl Kısakürek (1990:75-77), Alevîliği İslâmiyet'in Sünnîleştirilmesi gerekli "sapkın' ya da "sapık bir kolu" olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, ılımlı ve kurallara uyan Şiîlerin "Gulât" olarak adlandırdıkları ve "Kıble ehli" yani mümin kabul etmedikleri Alevîler "Gulât'lann "en ileri kolu'dur, "en azgın partisidir", "din ve dünya cahilleri'dir. En büyük üç halifeden başlayarak "bazı sahabî"leri kötülediğini belirttiği Alevîleri Kısakürek "İslâm'ı nakış gibi kalbinde değil, tasma gibi boynunda taşıyan nasipsizler", "kutusunun içi boş bir etiket" olarak tanımlamaktadır. Kısakürek, Şiî ve Alevîlerin, gerçek Alevîliği "Sünnet ve cemaat ehli ölçüsüne bağlı" "aslî mezhepte" gerçekleştirmeleri gerektiğini söylemektedir. Kısakürek'e göre, Alevîler kültür, telkin ve temsil yoluyla fethedilmelidir.

Bu bağlamda Ahmed Arvasî'nin görüşleri, en az Kısakürek'in- ki kadar ilgi çekicidir. İslâm'da bütün mezheplerin, "hak" olduğunu; İslâm'ı kolay anlaşılır, uygulanır duruma

---

54 Bkz. Güvenç'e göre, 1979:152-1;",5; 1985:42-46; Harris 1989:26-28, 370- 371.

55 Güvenç 1993: 3.

56 Kısakürek 1990: 75-77.

getirdiğini; "Kitab a, Sünnete ve İcma'a uygun olmak şartı ile ehlince yapılan ictihadlardan" doğduğunu belirten Arvasî (1994:316-318)'ye göre, Doğu Türklüğüyle Batı Türklüğü arasındaki "küçük mizaç farkları", "tasavvufa" da yansımış; Türkistan ve Maveraünnehir Türklüğünde Hz. Ali "çizgisi" ağır basmış; Türkler Anadolu'ya gelince ağırlıklı olarak "Hz. Ali çizgisinde gelişen 'tasavvuf kollarını' tercih etmiştir". "Sünnî'yi "Allah'ın 'Kitabına' ve Resul-i Ekrem'in 'Sünnetine' bağlı olan kimse'' olduğunu; "Alevî'nin de "yüce halife Hz. Ali'ye bağlılık ve mensûbiyet" ifade ettiğini söyleyen Arvasî (1994:318-319) için, gerçek bir "mu minin vicdanında Sünnî' ve 'Alevî' kavramları birbiriyle çatışan değerler değildir"; "İslâm'a girdikten sonra Türkler 'Alevîmeşrep Sünnîler'"dir; "Kara" ve .Kızıl emperyalizm", Müslümanları Sünnî ve Alevî diye "uydurma düşman kamplara" ayırmaya çalışmaktadır. Unutulmamalıdır ki, "'gerçek Sünnîler', gerçek Alevîlerdir; yahut 'gerçek Alevîler' gerçek Sünnîlerdir".

Buna karşın Arvasî, "iç ve dış düşmanlar" nedeniyle Türkiye'de "'Sünnî' ve 'Alevî' problemi" olduğuna di&kat çekmektedir. Arvasî (1994:322) "Kızıl emperyalizmdin "korkunç tertipler içinde" olduğuna ve "'Sınıf kışkırtmacılığı' ile başarıya ulaşamayan komünistler'in, "'siyasî mezhepçilik' yaparak" yol almak istediklerine de değinmektedir.

Arvasî (1994:320-321)'ye göre, bu "İçtimaî yaramızın" "tedavi. imkânları" vardır ve bunun yolu da devletin "gerçek, ciddi, dosdoğru ve samimî bir din eğitimi'nden geçmektedir ve bu tür bir din eğitimiyle, "Aynı 'Mukaddes Kitaba' ve aynı 'Peygambere' inanan insanları bir araya getirmek pek âlâ mümkündür". Arvasî (1994:321), "devlet, 'tarikat' ve 'tasavvuf maskesi altında dinin soysuzlaştırılmasına engel olmalıdır" diyerek, söz konusu sorunun çözümünde "temel tedbir" olarak gördüğü "eğitim'ın buna yardımcı olacağını vurgulamaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek'in ve Ahmed Arvasî'nin bu görüşlerinin değişik bir yorumunu Alevîlerin, Ehl-i sünnet inancını gereği gibi öğrenemeyen "Anadolu Türkleri" olduğunu belirten Mehmed Kırkıncı (1987)'da görmek mümkündür. Kırkıncı (1987:51), Alevîliğin "Ehl-i Beyt" sevgisini esas alan bir tarikat olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Kırkıncı (1987:51), Timur'un Bayezidi yendikten sonra Anadolu'dan aldığı otuz bin esiri Erdebil şeyhini ziyaret ettiğinde şeyhin isteği üzerine serbest bırakması ve onların şeyhe aşın sevgi duyması, bir kısmının tekrar Anadolu'ya dönüp, bir kısmının Erdebil'de kalmasını Anadolu Alevîliğinin oluşması için temel taşlardan biri görmektedir. Ona göre, Anadolu'ya dönen Erdebil şeyhinin tarikatında Ali sevgisi esas alındığından, bu tarikata girenler "bu sevgiyle boyandılar" ve bundan dolayı onlara Alevi denildi (Kırkıncı 1987:52).

Kırkıncı, sözü edilen esirlerin atalarının ve kendilerinin bu tarikatla bağlantı kuruncaya kadar "Ehl-i sünnet" inancında olduğunun altını da çizmektedir. Anadolu'daki Alevî tarikatının üyelerinin Erdebil tekkesinin etkisiyle kendilerinin dışında kalan Müslümanların Ehl-i Beyte gerektiği gibi sevgi beslemediğini sanmaları, Kırkıncı (1987:53) için diğer Müslümanlarla aralarında bir soğukluğun ve zamanla anlaşmazlıkların oluşmasını sağlayan nedendir. Anlaşmazlıklar sonunda Alevî olan "Anadolu Türkleri" "imanı ve ibadeti" gereği gibi "öğrenemediler"; diğer Müslümanlar da onlarla yeterince ilgilenemedi, onlara karşı görevlerini" gereği gibi yerine getiremedi. Buradan hareketle, anlaşmazlıkların ayrılığa dönüştüğünü belirten Kırkıncı (1987:53-54), idarecilerin ihmalinin de bunda payı olduğunu söylemekte ve Anadolu Müslümanları arasında Alevîlik ve Sünnîlik şeklindeki ikiliğin bu şekilde oluştuğunu ileri sürmektedir. O, bir Müslümanın Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini kendi karakterine esas almasının dince hiçbir sakıncası olmadığını; diğer "sahabelere tecavüz

etmemek", Kur'an ve sünnetin ışığında "namazını kılmak, orucunu tutmak ve diğer görevlerini yerine getirmek" kaydıyla "sakıncalı" görmemektedir.[57]

Alevîliği "bir Türk heterodoksu", her türlü etnik yapının üzerinde cemaatleşme olarak gören Orhan Türkdoğan (1995a) Kısakürek'in görüşlerine benzer görüşleri savunmaktadır. Türkdoğan (1995a), Alevî kimliğinin "Türk toplum umun Standart Kültür birimi içinde bir alt kültür alanı" olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda Türkdoğan (1995a) için, Alevîlik ve Alevî kimliği Hacı Bektaş Velîye, Ahmet Yesevî Ocağına bağlı, kendini "Horasan Erenleri" kolundan "hisseden", "Türklüğüyle gurur duyan" insanların oluşturduğu bir "cemaat yapılanması"dır. Alevîliğin Sünnîlikten farklı olduğunun altını çizen Türkdoğan (1995a; 1995b: 41), bu farkın Emevîlerin Araplaştırma ve İslâmlaştırma politikasına, Ali imajının kirletmesine karşı Türk dünyasında duyulan tepkilerden kaynaklandığını belirtmektedir.

Türkdoğan, Alevîliğin "evrenselhümanist İslâm düşüncesinin Yesevîlik adı altında sembolleşmesi" sonucu oluştuğunu söylemektedir.[58] Türkdoğan (1995b)'a göre, Alevî-Bektaşî kimliği "İslâm ve Türklükten ayrı bir olgu" değildir. Alevîliğe özgü sistemin parçalarının bir kısmının Sünnî (ortodoks) İslâm'la uyuşmadığını, ancak, Alevîliğin "İslâm'ın bir parçası olarak yorumlandığını vurgulayan Türkdoğan, onu Türk toplumunun milletleşme sürecinin gerçekleşmesi için Allah-Muhammed-Kur'an üçlüsünde Sünnîlikle "uyuşturulması, bütünleştirilmesi" gerekli olan bir tür "Türkleşme" olgusu veya "Türkmen Alevîliği" olarak görmektedir.[59]

Türkdoğan (1995b:556)'a göre, **Allah-Muhammed-Kur'an** gerçeğinin birini dışlayan bir sistem "din ve İslâm kimliğini taşıyamaz". Türkdoğan (1995b:563-577) Alevîliğin, öteki mezhepler arasında "en liberal, en hoşgörülü bir zihniyeti temsil eden" ve "Güney Doğu yöresi hariç" Türkiye'deki nüfusun büyük çoğunluğunun üyesi olduğu, Sünnî Hanefî mezhebiyle ve Sünnî İslâm'la bütünleştirilmesini, "Hanefizm'in bakış açısı'nın Alevîlere "telkin edilmesi" gerektiğini savunmaktadır.

Görüldüğü gibi, araştırmacıların-yazarların yöntemsel olarak emik ya da etik sorunu çözümle(ye)memesi ya da bil(mey)erek manipule etmesi, beraberinde yeni bir kültürel sorun getirmektedir. O da araştırmacının-yazarın üzerinde çalıştığı toplumun, topluluğun veya grubun tanımlanmasının, yorumlanmasının dışında, kendi değer yargıları kapsamında egosantrik ve etnosantrik bir anlayışla diğerini yeniden yapılandırmaya yönlenmesinden, kendini buna ehil veya zorunlu hissetmesinden kaynaklanmaktadır. Bu tarz bir yönleniş, kendi temsil ettiği grup, topluluk veya toplum lehine yukarıdaki gibi diğerinin asimilasyonunu gündeme getirir. Diğerinin asimile edilmesi çalışmaları başladı(tıldı)ğında, bu durum diğeri nin direnişine -hem de sert bir şekilde- yol açacağından yeni çatışma alanlarının oluşmasını sağlar. Bu kez diğeri, kendisi için diğeri olanla var olan veya olası asgari ortak yanları, değer yargılarını bile reddedebilir. Bu bağlamda Burhan Oğuz (1990) un, Fuat Bozkurt (1990) un ve Nejat Birdoğan (1990; 1995)'m Alevîlikle ilgili görüşleri önem taşımaktadır.[60] Her üç araştırmacı da Alevîliğin Anadolu'ya özgü bir "din" olduğunu ileri sürmektedir.

---

57 Bkz. Kırkıncı 1987:54.

58 1995a; 1995b:41.

59 1995b: 15-43, 547.

60 Ayrıca bkz. ve krş. Şimşek 1994.

Oğuz (1990), tarihin en eski zamanlarından günümüze kadar düşünce sürekliliğini "tanrı-toprak-insan" ortaklığının gereği, ısrarla koruyan Anadolu'da Anadolu Alevîliğinin oluştuğunu söylemektedir. Bu anlamda, Anadolu'daki "temel düşünce" kısmen kimi değişikliklere uğrasa da özünü bozmadan "bütün büyük dinleri, Hıristiyanlığı, İslâm'ı delip geçerek" günümüze kadar gelmiştir. "Anadolu adamının malı" olan binlerce yıllık bu "ana düşünce", "İslâmî cila" altında yaşamaktadır. Alevî ve Alevîlik, bunun "en samimi örneği"dir. Alevî, altından "has boya'nın göründüğü Müslümanlığı "Anadolu Müslümanlığını" temsil etmektedir. Alevîlik, Anadolu inançlarıyla İslâmî inançların, İran, Hint, Mısır inançlarının ve Şamanizm'in harman olması sonucu ortaya çıkan bir "din"dir.

Alevîliğin bir anlamda "özgür düşünme düzeni" olduğundan hareket eden Bozkurt (1990:10-26)'a göre, onu belirleyen temel öge de "ayaklanma geleneği ’dir. Alevîlik, özgür düşünme düzeni olduğu kadar, Anadolu'da toplumsal olayların ortaya çıkardığı Orta Asya'dan ön Asya'ya kadar birçok dinin izini taşıyan "bir Anadolu dini'dir.[61] Tıpkı Oğuz'un da ileriye sürdüğü gibi (1990:275), Bozkurt (1990:14) için de "İslâm'lık onun üzerine çekilmiş bir örtüden öteye gidememiştir".

Birdoğan (1990) önceleri Alevîliği, eski Türk-Oğuz inançlarını gelenekler toplamı ile karıştırıp buna İslâm’ın kimi kurallarını ekleyen başlı başına özgün bir "inanç" ve "yaşam biçimi” şeklinde yorumlarken, daha sonra (1995) bunu açmakta ve Alevîliğin "İslâm dışı bir din” olduğunu ileri sürmektedir.[62] Bu bağlamda Anadolu Alevîliği, Müslümanlık tan doğmamış; bu inanç Anadolu’daki Türkler'in ve Kürtler'in yaşadıkları eski Orta Asya, İran, Mezopotamya bölgelerinde tanıdıkları kimi dinlerin ve geleneklerin bugüne gelmiş, harmanlaşmış ve süzülmüş kalıntısıdır. Ona göre, Anadolu Alevîliğinin temel inancı Batınîliktir.

Müslüman olmanın koşullarının oruç, namaz, hac, zekât ve tanıklık sözcükleriyle Allaha, meleklere, peygambere, Kurana, son güne ve kaza ile kadere inanma olduğunun altını çizen Birdoğan, Alevîlikte bunların bulunmadığına dikkat çekmektedir. Birdoğan, Alevî tapınmalarının, cemlerde yer alan şiir, müzik ve samah rimellerinin de İslâm'da bulunmadığından hareketle, Alevîliği İslâm dışı bulmaktadır. Alevîlikte var olan ritüellere göre, o İslâm'dan daha eskidir ve İslâm ortaya çıktığında Alevîlik olmasa bile başka başka adlarla vardı.

Birdoğan, İslâm kurallarına benzemese bile, Alevîlikte görülen namaz ve oruç gibi tapınma biçimlerinin İslâm'dan değil, eski Asya (Arî, Aryanî) dinlerinden kalma olduğunu, camiin, kıblenin ve Kuranın da bulunmadığını savunmaktadır. O, Alevîliğin bir "heterodoksi" de olmadığını ileri sürmektedir [63]

Fuat Bozkurt, Birdoğan'ın bu görüşlerinin, bilimsel ve politik açıdan yanlış olmadığını belirtmekte; Birdoğan'ın bu görüşleri nedeniyle politik açıdan önemli bir tartışma başlatıldığına işaret etmektedir. Ona göre, bunun nedeni zorunlu din dersidir. Bu zorunluluk "Azınlık okulları'nı kapsamamaktadır ve eğer Alevîlik, Müslümanlık dışı sayılırsa sorunlar

---

61 Bozkurt 1990:10-26.

62 Ayrıca Birdoğan’m bu görüşleri için bkz. ve krş. Şimşek 1994.

63 Bkz. Birdoğan 1995 ve krş. Şimşek 1994.

doğacaktır. "Birdoğan, devletin Alevîleri Sünnileştirme politikasına, İslâm içerisinde eritme politikasına karşı feveran etmiştir."[64]

Ancak, kimi durumlarda, asimilasyon çabalarıyla birlikte diğerinin önyargıları -ki onlar etik gözleme ve yoruma dayalı olarak ortaya çıkmaktadır- gerçek kimlikte savunmaya dayalı yüzeysel bir değişmenin -muhteva olduğu gibi kalarak- zeminini ve nedenini oluşturabilir. Bu tarz bir değişme, diğerine karşı kendisi için, kendi varlığını koruması, varlığının nedeni olan diğerinden farklılığını ortaya koyması açısından önemlidir. Bununla birlikte, yüzeysel değişmeye yönelik ipuçları bile, gerçek kimliğin taşıyıcılarının önemli bir kesimi tarafından tepkiyle karşılanır.

Örneğin, Türkiye'de asimilasyon tehlikesi karşısında Alevî kimliğini korumak ve onun diğerinden farklılığını ve diğeri karşısında varlığını ortaya koymak için Cemal Şener, Muammer Naci Orhan, Abidin Özgünay ile Yavuz Top un, Alevîlerin Hıristiyan olmalarına yönelik önerileri bu anlamda önemlidir.

Devleti Alevîlere yönelik bir baskı unsuru olarak gören Orhan, "Baskıdan kurtulmanın yolu, Hıristiyan olabilmek ise, ki ben öyle görüyorum, Hıristiyan olup azınlık haklarını elde ederiz" diyor ve arkasından ekliyor: "Ben eğer zulümden kurtulacaksam Muhammed demem de İsa derim. Hıristiyan olunca benim elimden Ali ve Muhammed'i almıyorlar ki! Yine severim ve ona dua ederim. Hıristiyanlığın bir mezhebi olurum. Hıristiyanlık sadece üç mezhepten oluşmuyor. Bir mezhep de Alevîlik olsun."[65]

Bu bağlamda Şener de, azınlık haklarından yararlanmak için bu seçeneğin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, "Alevî kiliseye gidip cemini yapabilir, semahını döner. Allah'ına seslenebildikten sonra kiliseye gitmekten çekinmez."[66]

Hıristiyan olma düşüncesini ya da önerisini Özgünay "Sünnî zihniyeti ile Alevîliği dışlayan" ve Alevî varlığını "inkâr edenlere bir uyan" olarak görmektedir.[67]

Bunlara tepki önce Rıza Zelyut'tan gelmekte ve o, bunu "düşkünlük örneği" olarak nitelemektedir. Ona göre, "din değiştiririz demek hatadır" ve "Alevîlere yapılmış en büyük saldırı, hakaret ve haksızlıktır". Zelyut, bu düşünceyi ortaya atanların bundan sonra kendilerine ne derlerse desinler önemli olmadığı; ancak. Alevî olduklarını söylememeleri gerektiği ve Alevîlerin Alevî kalarak haklarını kazanma mücadelesi verecekleri kanısındadır.[68] Zelyut'un bu görüşleri, Alevî gençler tarafından yoğunlukla kabul görmüştür.[69]

Sonuç olarak, Alevî kimliğinin, gerek Alevîlerin kendilerini algılamaları ve tanımlamalarına, gerekse Sünnîlerin Alevîlere yönelik önyargılarına ve tanımlamalarına göre, sürekli değiştiği söylenebilir. Söz konusu değişme, bir metamorfozdan ziyade, duruma ve zamana göre yeni motiflerin eklenmesini, onların Alevî kimliğine-kültürüne özgü fonksiyonlar kazanarak gelenekselleşmesini kapsamaktadır. Alevî kimliği, bu değişimde dumura uğramamaktadır. O, doğası gereği yeni sentezlerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu değişimde Sünnîlerin

---

64 Bkz. Yedig/Özkan 1994: 25.
65 Bkz. Özkan 1994a:25.
66 Bkz. Özkan 1994a:26.
67 Bkz. Özkan 1994a:26.
68 Bütün bunlar için bkz. Özkan 1994a:26.
69 Bkz. Özkan 1994b.

kendilerine göre oluşturduğu Alevî imajı, -ki bu imaj gerçek kimlikten bağımsızdır-, Alevîlere yönelttiği önyargılar, önemli ve etkili bir faktördür. En az bu kadar önemli ve etkili bir diğer faktör de, konu üzerine görüş bildiren yazarların ve araştırma yapan araştırmacıların emik-etik sorunu çözümle(ye)memeleridir. Gerçek kimlikten bağımsız imaj değişiklikleriyle yazar ve araştırmacıların emiketik sorunu çözümle(ye)memelerinin, Alevî kimliğine şu ya da bu şekilde yansıdığı ve Alevîlerin kendilerini algılayışlarını, Alevî kimliğini değiştirdiği-değişmeye zorladığı, bunun da içerdiği politik-ideolojik motiflerle toplumsal sorunlara, çatışmalara yol açtığı ya da açabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan (1974): *Türkiye'de Doğumla İlgili âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü,* Ankara: Atatürk Üniversitesi.

AKYOL, Taha (1988): Hâricîlik ve Şîa: *İslâm'da Devrimciliğin Sosyolojik Kaynakları,* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

ALTUNTEK, Serpil (1985): *"Türk Toplumunun Çocuk Yetiştirme Geleneğindeki Süreklilikler ve Değişmeler",* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

ARVASÎ, S. Ahmed (1994): *Türk-İslâm Ülküsü,* 3. Cilt. İstanbul: Burak Yayınevi.

ATEŞ, Musa (1990): *"Gerçek İslamiyet'i Alevîlerden Öğren",* B. AYYILDIZ (Ed.), *Basında Alevîlik:* Kitap-2. Ankara; Ayyıldız, 9-27.

BALTACIOĞLU, Ismayıl Hakkı (1966): *"Alevîlik Nedir, Ne Değildir?"* Yeni Adam,779: 14-15.

BENDER, Cemşid (1990): *"Anadolu Kültüründe Kürt İzleri",* Teori, 10: 41-47.

(1991a): *"Kürt Uygarlığında Alevîlik",* Teori, 13: 41-47.

(1991b): *"Kürt İnançlarının Alevîlikteki Yeri ",* Teori, 14: 60-65.

(1991c): *"Kürt Uygarlığında Alevîlik Patlaması: Babaîler İsyanı",* Teori, 15: 62-69.

(1991d): *Kürt Uygarlığında Alevîlik,* İstanbul: Kaynak.

BİRDOĞAN, Nejat (1990): *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik* İstanbul: Hamburg Alevî Kültür Merkezi.

(1995): *Anadolu Alevîliğinde Yol Ayrımı (İçerik ve Köken),* İstanbul: Mozaik.

BOZKURT, Fuat (1990*): Alevîliğin Toplumsal Boyutları,* İstanbul: Yön.

CEYHUN, Demirtaş (1993): *Ah Şu Biz "Kara Bıyıklı" Türkler,* İstanbul: E. ÇAMUROĞLU, Reha (1992): *Günümüz Alevîliğinin Sorunları,* İstanbul: Ant.

DİNÇER, Murtaza (1990): *Alevî-Sünnî Ayrımının Tarihsel Nedenleri,* Ankara: Evren Matbaası.

ENGİN, İsmail (1993): *"Akçaeniş Tahtacılarında Dinin ve Dinî Örgütlenmenin Günlük Yaşama Etkisi",* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1990): *Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik,* İstanbul: Selçuk.

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1985): *100 Soruda Tasavvuf,* İstanbul: Gerçek.

GÜLÇİÇEK, Ali Duran (1993): *Alevî-Bektaşî Yolu: İnsan Sevgisi-Hoşgörü Barış ve Dostluk,* İstanbul: Ekinci Ofset.

GÜLEÇ, Cengiz (1992): *Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi.,* Ankara: V.

GÜVENÇ, Bozkurt (1979): *İnsan ve Kültür,* İstanbul: Remzi.

GÜVENÇ, Bozkurt (1985): *Kültür Konusu ve Sorunlarımız,* İstanbul: Remzi.

– (1993): *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları,* Ankara: Kültür Bakanlığı.

HARRIS, Marvin (1989): (Orij. 1989) *Kulturanthropologie: Ein Lehrbuch,* (Çev. Sylvia M. Schomburg-Scherff), Frankfurt am Main: Campus.

"Hz. İmam-ı Hüseyin de Bir Türk'tür", Ankara: Ayyıldız.

HEINE, Peter (1990): *"Etnizitaet und Funda mentalismus: Nationalitaetenspezifische Eigenschaften",* B. NIRUMAND (Ed.), In Namen Allahs: *Islamische Gruppen und' der Fundamentalismus in der Bundesrepublik Deutschland,* Köln: Dreisam, 94-115.

KAYA, Haydar (t.y.): *Alevîlik Tanımı ve İlkeleri El Kitabı,* Manisa: Ehl-i Beyt İnanç-Eğitim ve Kültür Vakfı.

KIRKINCI, Mehmet (1987): *Alevîlik Nedir?* İstanbul: Cihan.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (1990): *Doğru Yolun Sapık Kolları: Arınma Çağında İslâm,* İstanbul: b.d.

KIZIL YOL (1983): *Kızıl Yol-1,* Bobigny: ?

(1984): *Kızıl Yol-3,* Bobigny: ?

KOCADAĞ, Burhan (1992): *Doğuda Aşiretler, Kürtler, Alevîler,* İstanbul: Ant.

KOÇ, Şinasi (1989): *Gerçek İslâm Dini (Birinci, İkinci ve Üçüncü Ciltlerin Üçüncü Baskısı Birlikte),* Ankara: Güven Matbaası.

KULA, Onur Bilge (1992): *Alman Kültüründe Türk İmgesi-I,* Ankara: Gündoğan.

KUTLU, Kanber (1991): *"İşte İslâmlık: Bir Alevî Dedesi Konuşuyor", Gerçek İlim Özel Sayı,* 3-30.

MEAD, Margaret (1953): "National Character." A. L. KROEBER (Ed.), *Anthropology Today: An Encyclopedic Inventory,* Chicago: University of Chicago Press, 642-667.

MİLLÎ GAZETE BİLİM ARAŞTIRMA GRUBU (t.y.): *Yahudilik ve Masonluk,* (İstanbul): Millî Gazete Bilim Araştırma.

NOYAN, Bedri (1987): *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?* Ankara: Doğuş Matbaacılık ve Ticaret.

OCAK, Ahmet Yaşar (1993): *"Türkiye'de Alevîliğin Sosyo-kültürel Problemleri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi ve Bazı Düşünceler."* Cem, 31: 1922.

(1994): *"Alevîlik Problemi ve Türkiye",* Cem, 42: 10-12.

OĞUZ, Burhan (1990): *"Anadolu Alevîliğinin Kökenleri",* C. ŞENER (Ed.), *Alevîlik Üzerine Ne Dediler,* İstanbul: Ant, 266-308.

OTYAM, Fikret (1982): *Hu Dost,* Ankara: Dayanışma.

ÖKTEM, Niyazi (1994): *Laiklik Din ve Alevîlik Yazıları,* İstanbul: Ant.

0RNEK, Sedat Veyis (1979a*): Anadolu Folklorunda Ölüm,* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1979b): *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk,* Ankara: Türkiye İş Bankası*

ÖZKAN, Figen (1994a): *"Alevîlerin Devleti Protestosunda Yeni Aşama: Haklarımız Verilmezse Hıristiyan Oluruz!" Aktüel,* 18-24 Ağustos, 163: 24-26.

ÖZKAN, Figen (1994b): *"Haklarımız Verilmezse Hıristiyan Oluruz Ültimatomuna Alevî Gençlerden Büyük Tepki: Alevî Olarak Öleceğiz!" Aktüel,* 1-7 Eylül, 165:26-29.

SAMANCIGİL, Kemal (t.y.): *Hz. Muhammed Türk mü İdi?* Ankara: Ayyıldız.

SEZGİN, Abdülkadir (1991): *Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik,* İstanbul: Sezgin Neşriyat.

SKJELBRED, Ann Helene B. (1994): *"Söylentiler ve İşlevleri ya da Tarihsel Açıdan Stereotipler: Norveç'te Türk İmajı",* (Çev. Ali Osman Öztürk), *Tarih ve Toplum,* 130: 22-25.

SÖZENGİL, Tank Mümtaz (1992): *Tarih Boyunca Alevîlik,* İstanbul: Çözüm.

ŞARDAĞ, Rüştü (1985): *Her Yönü İle Hacı Bektaş-ı Velî ve Yepyeni Eseri Besmele Açıklaması (Şerh-i Besmele),* İzmir: Karınca Matbaacılık.

ŞENER, Cemal (1990): *Alevîlik Olayı. Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi,* İstanbul: Ant.

(1994): Alevî Sorunu Üstüne Düşünceler. İstanbul: Ant.

ŞİMŞEK, Hüseyin (1994): "Alevî Araştırmacı Nejat Birdoğan Esas' Tartışmayı Başlatıyor: 'Alevîlik İslam Dışıdır!'" *Aktüel,* 20-26 Ekim, 172: 1920.

TANRIKULU, Raşit (1989): *Ademi Farkeden Allah'ı Bilir,* Ankara: Güven Matbaası.

T. C. Jandarma Umum Kumandanlığı III Ş. I Ks. (t.y.): Dersim. Sayı 55058.

TEZCAN, Mahmut (1974): *Türklerle İlgili Stereotipler ve Türk Değerleri,* Ankara.

TİMUR, Taner (1986): *Osmanlı Kimliği,* İstanbul: Hil Yayın.

(1991): *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik,* İstanbul: AF A.

TOPALOĞLU, Bekir (1988): "Din, İslâmiyet ve Beynelminel Akımlar (İslâmî İnancı Tehdit Eden Akımlar)." AYDINLAR OCAĞI (Ed.), *Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk-İslâm Sentezi Görüşünde Meselelerimiz: Kültür-Eğitim- Dinî Hayat,* İstanbul: Taşangil Matbaacılık, 311-318.

TURAN, Kadir (1992): *Almanya'da Türk Olmak,* İstanbul: Sümer Kitabevi.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1995a): *"Alevî Kimliği." Türk Kültürü, xxxııı,* 382: 66-77.

[1] **(1995b): *Alevî-Bektaşî Kimliği. Sosyo-Antropolojik Araştırma,***

İstanbul: Timaş.

YEDİG, Serhan/Figen ÖZKAN (1994): "Aktüelin Başlattığı Tartışma Genişliyor: 'Alevîlik, İslâm'la Özdeştir.'" *Aktüel,* 27 Ekim-2 Kasım, 173: 22-25.

12 Ramsaur, "The Bektashi Dervishes and the Young Turkis", *The Moslem World,* XXXII, 1942; Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler,* c. I, ve III.

ALEVÎLERİN TÜRKİYE'DEKİ MEDYA KİMLİKLERİ: "ORTAYA ÇIKIŞ'IN SERÜVENİ

Dr. M. Hakan YAVUZ
Wisconsin Üniversitesi Öğretim Üyesi

SUNUŞ

5 Aralık 1996'da önde gelen Alevîlerin liderliğindeki Demokratik Barış Hareketi Türkçe gazetelerde tüm sayfa olarak şöyle bir haberle yer almıştı: "Adlarımız farklı olabilir, soyadımız Türkiye". Günümüz Türkiye'sinde her geçen gün kendilerini Türk'ten ziyade Türkiyeli olarak gören yeni yeni etnik-dinî kimlikler ortaya çıkmaktadır. Meselâ, siyasî kimliğin ülke ile aynileştirilmesi o kadar yaygın hale geldi ki, Türkiye'nin önde gelen dinî liderlerinden Fethullah Gülen "Türk İslâmı"ndan çok "Türkiye Müslümanlığından bahsetmektedir (Gülen; 1995). Dahası, sabık İslâmcı başbakan Necmettin Erbakan da Türk milleti yerine 'memleket evlatları' terimini kullanmıştır. Dinî kimliğin ve siyasî kimliğin bu şekilde ülke ile birleştirilmesi Türkiye'nin farklı dinî (Alevî, Nurcu ve Nakşibendî) ve etnik (Kürt, Boşnak, Arnavut ve Çerkeş) gruplarının kendi kimliklerini ön plana çıkarmalarının bir neticesidir.

1980 sonrası Türkiye'sinde etnik ve dinî kimliklerin siyasileştirilmesi benim görüşüme göre üç farklı sürecin bir neticesidir: Bunlar, yeni iletişim kanallarının ortaya çıkıp yaygınlaşması, okuma-yazma ve yüksek eğitim oranlarının artışı, siyasî ve ekonomik liberalleşmedir. Aynı faktörler etnik-dinî bir hayal sahası da (zone of imagination) ortaya çıkarmıştır. Bu süreçlerin devlet merkezli Kemalist sekülarizmden Alevî kimliğini ayrıştırması ve İslâmî siyasî kimlikten Kürt kimliğini ayıran bir başlangıç olmalarına rağmen ben sadece iletişim süreçlerini ve bunların toplum üzerindeki etkilerini inceleyeceğim.

Türkiye'deki iletişim ağlarının dinamiklerini incelemek suretiyle kimliklerin doğuştan geldiği görüşünden ziyade, kimliğin "potada erimesi" ve icat edildiği görüşünü ele alacağım, iletişime bağlı araştırmalar -bu hakiki veya otonom olduğu iddia edilenler de dahil olmak üzerebütün kimliklerin günlük hayallerimize yön veren yerel ve global fikirlerin bir sentezi olduğuna işaret eder. İletişim kanallarının sübjektif kimliklerin nesnelleştirilmesi ve dekonstrüksiyon edilmelerini sağladıkları için (Eickelman ve Piscatori 1996; 37-42) Türkiye'deki mevcut kimlik tartışmalarını anlayabilmek için kimlik, somutlaştırma (reification) ve medya arasındaki etkileşim anlaşılmalıdır.

Bu tebliğin ilk bölümünde siyaset ve toplumun yeniden hayal edilmesinde modern iletişim ağlarının sosyal ve siyasî neticelerini ele alacağım. Kimliklerin yeniden hayal edilme sahası olarak iletişim ağlarının genel çerçevesi verildikten sonra etnik ve dinî kimliklerin manipulasyonunda iletişim ağlarının rollerini inceleyerek Alevî ve Kürt kimliklerinin siyasetini tahlil edeceğim.

I

KİMLİK HAZIRLAMA ALANI OLARAK İLETİŞİM AĞLARI

Kimlik oluşumu ve tanınma mücadelesinde yeni iletişim ağları önemli bir rol oynamıştır, iletişim ağlarından bir manipulasyon, kimliğe dair farklı ve birbiriyle mücadele eden kavramları barındıran alan ve yerel kimlikleri ve sosyo-siyasî meseleleri "globalleştiren" bir alanı kastediyorum. Medya, gazeteler, radyo, internet web siteleri, dergiler ve televizyon hiç de sabit bir alan değildir. Manipulasyon alanı olmalarına ilaveten kültürler ve kimliklerin oluşumunda dinamik ve güçlü birer kurumlardır. Türkiye'deki özel TV kanalları, radyolar, internet ağları, gazeteler ve dergiler gibi medya kuruluşları etnik-dinî girişimcilerin millî tarih ve kimliklerinin şecerelerini düzenlemek, yaymak, meşrulaştırmak ve yeniden icat ekmek suretiyle kamusal alana "çıkmak" için yeni alanlar hazırlayıp teçhiz etmektedir[1].

Siyasî kimliğin yeniden hayal edildiği temel alanlardan birisi de etki alanı genişlemekte olan medya kuruluşlarıdır. 1990'ların ilk yarısında TV, radyo, süreli yayınlar ve gazetelerin çoğalması kültürel girişimcilere tanıdık (cognitiue) ve duygusal (affective) yerel bağlantıları yeniden hayal edebilecekleri (re-imagine) yeni siyasî fırsatlar vermiştir[2]. Türkiye, medya kuruluşlarının sayısının en çok olduğu Müslüman ülkelerden birisidir[3]. Türkiye, 10 ülke çapındaki gazetesi; 400 yerel TV istasyonunun yanısıra 20 ülke genelinde ve 35 bölgesel yayın yapan TV istasyonu ve 41 ülke çapında, 120 bölgesel ve 1234 yerel yayın yapan radyo istasyonlarıyla her hangi bir diğer Müslüman ülkeyi çok geride bırakmaktadır. Bu çeşitli iletişim araçları kamusal alanın sınırlarını genişlettiği gibi, kimliklerin kültürel olarak üretimi, dağılımı ye nesnelleştirilmesinde oldukça etkilidir.

Bu yeni medya kurumlan Türkiye'de ahlâktan modaya ve hatta dine kadar pek çok alanda yeni fikirleri geliştirmekte ve yeniden oluşturmaktadır. Meselâ, medya Kürt ve Alevî toplamlarına yerel, siyasî ve sosyal ilgiler ile kimliklerin harekete geçirilerek uluslararası ilgiler ve ajandalara girmesi için pek çok imkân sundu. Dahası, bir özel TV kanalı, Star 1, daha önceden tabu olan konular hakkında yayın yaptı ve 1992'de Show TV, kanal 6, Flash TV, HBB, ATV ve TGRT televizyon pazarındaki rekabete dahil oldu (Nokta, 1991). Bu yeni kültür, mesaj, çerçeve ve yazılı basın siteleri neticede İletişimciler (medya şahsiyetleri, fikir üretici ve satıcıları) ile (dinleyen, tüketen, telefon ederek, yazarak ve istasyon veya kanal değiştirerek reaksiyon gösteren) dinleyici/halk ve bu iletişimi hukukî sistem ile düzenlemeye çalışan devlet arasında bir iletişim doğdu. Dinleyici, devlet politikasını düzenlemek isterse halk (public) olmaktadır. Dahası, devlet tek bir homojen kurum olmadığı gibi, birbirinden farklı, hatta çatışan kurum ve şahsiyetlerden oluşmaktadır. Meselâ, Kürt ve Alevî kimlikleri hususunda tek bir devlet politikası olmayıp birbirleriyle çatışan politikalar vardır.

'Organik' entellektüeller için bir modern habitat olarak medya

Gazeteler ve dergiler yerli entellektüellerin gelişmesi için bir habitat oluşturmakta ve toplum içinde fikirlerini yaymak suretiyle siyasî bilinçlenmeyi sağlamak için hayatî önem taşıyan bir araçtır. Bu medya kuruluşları sayesinde 'organik' entellektüeller kimlik arama hareketinin oluşumunda önemli bir konuma sahiptir. Sözlü iletişimden yazıya geçiş geleneksel dinî ulema veya dede'den yeni medya kuruluşlarında yerleşim imkânı bulan şehirli entellektüellere geçiş olmuştur. Bu yeni iletişim kanalları bilgiye dayalı yeni bir sosyal hiyerarşi oluşturmuştur. Günümüz Türkiye'sinde Alevî ve Kürt kimlikleri oluşumunda, İslâmî

ve Türk kimliği oluşumunda kullanılan kalıplar ve stratejiler değiştirilerek uygulanmıştır. Dahası, yeni iletişim teknolojisinin yardımıyla azınlık grupları kendi yerli özelliklerini evrensel kavramlarla ifade edebilmişlerdir. Dolayısıyla, yeni iletişim sistemlerindeki gelişmeye paralel olarak kültürler ve kimliklerin melezleşmesine (ereolization) şahit olunmaktadır (Hannerz, 1987; 1989).

Bu yeni iletişim ağlan kimliklerin yeniden belirlenmesi, 'millî menfaatleri', toplumsal sınırları ve hakimiyet kavramı üzerinde oldukça etkilidir. Öncelikle, gelişmekte olan sosyo-politik alanla baş edebilmek için daha soyut ve esnek referans çerçeveleri sunabilme imkânı sağlayarak bilginin üretimi ve kontrolünde otoritenin el değiştirmesine yol açmıştır. İkinci olarak, İslâmcı TV kanallarının ideolojik programları sayesinde 'gizlenmiş diğerleri' ile 'uzak diğerleri'ni evlerimizin içine kadar getirmektedirler. Meselâ, özel TV kanalları Alevî uygulamaları, homoseksüellik., feminizm, Kürt milliyetçiliği ve daha önceden tabu olan pek çok konuyu tartışmaya açmışlardır. Bosna katliamının yayınlanması İslâmcı TVlere, Avrupa-sever (Europhile) Türk elitlerinin uygun olmayan tavırlarını ve "Avrupalıların Müslüman Boşnakları elimine etmekteki kararlılıklarını" 'göstermek' imkânını sunmuştur.

Modern iletişim ağları 1990'larda siyasî kimliklerin oluşumu ve bunlar arasındaki mücadelenin ağırlık merkezi olmuştur. Kimlik yaratıcıları, kültürel girişimciler ve kamuoyu yönlendiricilerinin hepsi bu yeni medyada kendilerine bir yer edinme çabasındadırlar. Bu yeni iletişim ağları aynı zamanda hem eski kimlik sınırlarını ortadan kaldırmakta ve hem de alt-millî/dinî toplumların yeni sınırlarını belirlemektedir. Yeni iletişim ağlarının artmasıyla mahalle Kuran Kursları ve dedelerin eğitimi yoluyla sosyalleşmenin yerel mekanizmaları giderek egemen otoritelerini yitirmektedirler ve artık halk kimliklerin ve fikirlerin oluşumunda katılabilecekleri bir otoriteyi tesis etmenin yollarını aramaktadırlar.

Yeni iletişim ağları ve özelleştirme vasıtasıyla globalleşme

Kürtler ve Alevîler, İslâmî hareketlerin yeni dalgasının nasıl yeni iletişim kanallarıyla azınlık bilincinin oluşturulmasını sağladıklarına en iyi örnek teşkil etmektedirler. Medya bir homojenliğe yol açmamış ama onun yerine yerel ve global kimliklerin ve devlet-merkezli Türk millî kimliğinin yeniden ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk Sünnî kültürü ve Kürt veya Alevî kültürü arasındaki ilişkinin tarihi hep direnme, kültürlenme ve ödünç alma ile doludur. Aslında, günümüz Kürt ve Alevî kimlikleri Paris, Londra, Berlin (Mandel, 1990) ve Brüksel'de önemli ölçüde oluşturulmakta ve Türkiye'ye Kürt MED-TV ve Berlin'de kurulmuş olan Alevî Alcanlar TV gibi yeni iletişim araçlarıyla yansıtılmaktadır.

Kürtçenin standartlaştırılması 1983 yılından beri devam edegelen bir süreçtir ve MED-TV bu hayali Kürt milletini uydu yayınları sayesinde yaratmaya çalışmaktadır. Bu medya kanalları halkın bilincini doğrudan yönlendirmemektedir. Bunun yerine, global fikirlerin yerel dille ifade edilebileceği, medyanın işlemesini düzenleyen kurumsal kaideler ve medyanın toplumdaki etkisi medya mesajlarının içine gizlenmiştir.

Bu gelişmeler bağlamında halk yeni global anlamları kendi yerel kültürel çerçevelerine yerleştirmeye başlamıştır. Hadiseler, nesneler ve karşılıklı eylemlerin önemlerinin vurgulanmasında yorumlayıcı rolü olan kimlik çerçeveleri hep medya tarafından oluşturulmakta ve tüketilmektedir. Medya toplumda nasıl doğru davranılacağı konusunda bir örnek teşkil etmekte ve "iyi hayatsın nasıl olması gerektiğini göstermektedir. Bu değerler üzerindeki rekabet medya ağları vasıtasıyla oluşturulmakta ve sunulmaktadır. Dolayısıyla,

Türkiye'de medya ağlarının çoğalması ve özelleştirilmesi mevcut kimlik tartışmaları ve nesnelleştirilmesine katkıda bulunmuştur. TV ağlarının ticarî şirket haline gelmeleri onların asıl fonksiyonları olan eğitim ve devletin tasvip ettiği bilgi kaynağı olmaktan eğlenceye doğru kaydırmıştır. Hatta, Kanal 7, Samanyolu TV ve TGRT gibi kendi kendilerine yön veren İslâmcı TV kanalları bile İslâm'ın nesnelleştirilmesine yardım etmişlerdir. Geniş bir izleyici kitlesi ve reklâm pazarındaki paylarını ellerinde tutmak için çok çeşitli programlar yayınlama hususunda Türkiye'deki özel TV istasyonlarının kendi aralarında bir rekâbet söz konusudur. Meselâ, Ali Kırca'nın Siyaset Meydanı şimdiye kadar bastırılmış konuların halka açılmasında bir arena olmuştur (Öncü, 1995).

Dahası, bu tür talk-showlar ticarî sebeplerden dolayı İslâmî ve Alevî perspektifleri de dahil olmak üzere çok geniş bir perspektif yelpazesini yayınlamaya zorlanmışlardır. Çevreden pop-müziğe kadar hemen hemen her mevzuda mutlaka "İslâm" ve "Alevî" görüşünü sunabilecek bir ilim adamı vardır. Buna ilaveten, İslâmcı TV kanalları ve Alevi radyo istasyonları aynı pazar ortamında rekâbet etmekte ve sürekli olarak sosyo-ekonomik konuları İslâm veya Alevîlik açıdan ele almak suretiyle dinî kurallara ne kadar bağlı olduklarını göstermektedirler. Bir bakıma, yeni İslâm, Gülen'in tabiriyle "Türkiye İslâmî" ve Alevî kimliği televizyonlarda ve aynı şirkete mensup radyo ve gazetelerde yaratılıp satılmaktadır.

Medyanın özelleştirilmesi ve siyasî hakların artmasıyla pasif algılamaktan veya tek yönlü yayından İletişimci ağlar vasıtasıyla aktif girişimciliğe doğru ciddi ölçüde bir değişim yaşanmaktadır (Sönmez, 1996). Meselâ, popüler radyo istasyonlarından birisi olan AKRA-Radyo şeyh Esad Coşan'ın lideri olduğu bir Nakşibendî tarikatına aittir. Dinleyiciler istedikleri takdirde Nakşibendî şeyhine telefon edebilir, hatta geleneksel protokol kurallarına uymayacak gibi görünse de soru sorabilirler. Şeyh ve program yapımcıları dinleyicilerden özel bir grup ve "hayali diğerleri"ni hedef almaktadırlar. Alevî Mozaik Radyo da dinleyicilerinin kimliğini belirlemek için Sünnî Müslümanlar hakkındaki tabu konuları ele almaktadır. Bir bakıma, dinleyiciler aynı Nakşibendî veya Alevî çerçeveler ve yayın yöntemleriyle bir toplum oluşturmaktadırlar.

Mali kaynakları ve tecrübeleriyle kültürel-dayanışma dernekleri yeni iletişim ağlarını sadece merkeze cevap vermek için değil aynı zamanda kimliklerini kamuoyuna sunarak kabul edilmeyi amaçlamaktadırlar. Serbestlik kazanmış özel radyo, TV ve yazılı basın "mekânın gözden düşürülmesini" haber vermektedir (Arnheim, 1972; 226). Yeni topraklar ordular tarafından değil de medya kurumları ve radyo dalgalarıyla fethedilmektedir. Amir Hassanpour (1995; 16) MED-TVnin "birbirlerini ayıran uluslararası sınırları ortadan kaldırarak tarihte ilk defa devletsiz bir halkı birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayarak güçlendirmiştir. Pek çok 'Kürt gökyüzündeki bağımsız organın yeryüzündeki hâkimiyet için tarihî bir adım olduğunu hissetmektedir" şeklinde bir iddia öne sürmektedir. Aslında yeni iletişim ağları gökyüzünde ortak bir Kürt kuruluşu yaratmasına rağmen, aynı zamanda Kürt toplumu içindeki farklılıklara da işaret etmektedir. Zira **MED-TV'nin dili Kurmanci ve Türkçe olup Türkiye'de yaşayan bir çok Alevî Kürt un konuştuğu Zazaca değildir. Türkiye'de yaşayan Kürtlerin asıl dili olan Kurmanci Zazalar tarafından anlaşılmamaktadır. Zazaca daha çok İran dillerinin bir şivesidir. Zazaca konuşanlar, çoğunluğu Alevî, kendilerini Kürt'ten ziyade Zaza diye adlandırırlar. Dolayısıyla, dile dayalı bir kimliğin ortaya çıkmasına şahit oluyoruz** (Mac Kenzie, 1989).

TV, radyo ve uydu gibi yeni özel iletişim kanalları kamusal alanın genişlemişine yardımcı olmuş ve yerel kimlikleri yukarı çekerken global söylemleri de aşağı çekmiştir. Meselâ, tanınmış talk-showcu Güner Ümit Sünnîler arasında yaygın bir inanç olan Alevîlerin aralarında ensest ilişkileri olduğunu Interstar televizyonundaki show'unda söyleyince İstanbul'daki Alevî toplumu Interstar TV'nin önünde yoğun gösteriler yapmış ve neticede Ümit işini bırakmak zorunda kalmıştı. Bu hadise, yeni medya kurumlarının tarihî önyargıları tartışmaya açtığını göstermesi bakımından önemlidir. Meselâ, bir İslâmcı dergi olan İzlenim Alevî ayini hakkında bir makale yayınlamış, yazar da "Alevî dedesinin, Hüseyin Orhon, cemaata 'cem ayinine gelmeden önce gusül abdesti alın' dediğini duyunca Alevîlerin gusül abdesti almadıklarına dair kendi inancım yıkılmıştı" (Kanber, 1993; 13) demiştir. Bu hadise de Sünnîler arasında Alevîler hakkındaki kötü imajın ne kadar derin olduğunu ve medyanın stereotipleri yıkmaktaki müsbet rolünü göstermektedir.

II.

KİMLİKLERİN DEĞİŞİMİ VE İLETİŞİM ALANLARININ OLUŞUMU

Doğu Türkiye'de muhafazakâr bir şehir olan Erzurum'da yaygın bir deyim şöyledir: "Son asırda Türkiye'de müslümanlar üç kez kıblelerini değiştirmek zorunda kaldılar". **Aslında Türk vatandaşları bir nesil boyunca kimlik bakımından üç kıble değiştirmek zorunda kalmıştı**: Toplumu bir arada tutma gücü diyebileceğimiz din (İslâm), dil (Türkçe) ve vatan (Türkiye). Bir başka deyişle, Türkiye'deki millî kimlik önce din, sonra dil ve son zamanlarda vatan ile nesnelleştirilmiştir.

Osmanlı Devletinin 1878 ile 1923 yılları arasında dağılması esnasında insanları bir araya getiren kollektif kimlik İslâmî kimlikti. Abdülhamid (hükümdarlığı 1876-1908) müslüman "millet' ile devlet arasındaki zorunlu beraberliği meşrulaştıracak bir dizi resmî ve gayr-i resmî kurumlar yaratmıştı. Müslüman millet ve devlet arasında bu beraberlik Cumhuriyet devletinin tek taraflı kararıyla "resmen" sona erdi. Mustafa Kemal Atatürk'ün "reformları" ile birlikte dinden ziyade dil, Türk ulus-devletinin oluşturulmasında birleştirici faktör olmuştu. 1920 ila 40'lı yıllarda Cumhuriyetçi devlet potansiyel muhalefetin kültürel temelini ve onun geleneksel tarikatlardaki kurumsal ifadesini yok etmeyi amaçlamıştı. Dolayısıyla bu, İslâm'ı bir "muhalefet kimliği"ne büründürmüş ve Kürt azınlığı da bu muhalefetci İslâmî kimliğin içine dahil etmişti. Cumhuriyet etno-dinî farklılığın kaynaklarını millet oluşturma projesi için bir tehdit olarak görmüş ve farklılıkları ortadan kaldırabilmek için bütün gücünü kullanmıştı[4].

Milliyetçileştiren (nationalizing) merkeze karşı gerçekleştirilen isyanların derinliğine tahlili toplum tabanında siyasî oluşumların meydana geldiğinin birer işaretidir. Taşra bölünmüştü (segmented) ama zayıf ve hareketsiz de değildi. 1924 ila 1938 yılları arasında bir düzineden fazla isyan meydana gelmişti. Toplumsal tepkinin ve organize muhalefet teşebbüslerine karşı açılan davalar delil olarak yeterlidir (Tuncay, 1981). Ancak medya kanallarının mevcut olmasıyla toplumsal gruplar fikirlerini merkeze karşı dile getirebilmişlerdir.

Türkiye'deki yeni iletişim patlaması kollektif temsilleri (collectiue representations) etkilemiş, yeni dinî otoriteler yaratmış ve sivil toplumu birleştirmiştir. Yeni iletişim ağları devlet tarafından meydana getirilmiş (state-built) homojenliğin kırılmasını sağlamış ve 'farklılığı' ön

plana çıkarmıştır. Haberleriyle, gizli ve bastırılmış kollektif hafıza ve tarihi yayınlamasıyla medya bir şüphecilik kaynağı haline geldi.

Türkiye artık kültürel ve ekonomik farklılıklarını ifade edebileceği çok fazla sayıda medya kurumlan ve ağlarına sahiptir. Etnik (Kürt) ve dinî (Alevî, Nurcu, Nakşibendî) grupların kendi gazeteleri olmasa bile en azından birer dergileri vardır. Meselâ Nurcu grubu internette de (http://www.zaman.com) ulaşılabilen Zaman adında bir gazete ile ülke çapında bir kanal olan Samanyolu TV'yi kurdu. Nakşibendî grupları da kamuoyunu yönlendirmek için kendi radyo istasyonları ve süreli yayınlarına sahiptir. İskenderpaşa Nakşibendî tarikatının lideri Esad Coşan'a göre iman cihadı için yeni bir alan medyadır ve dindarlaştırmanın sınırları da radyo dalgalandır.

Ankara'daki Alevî toplumunun 7 radyo istasyonu vardır[0]. Radyo Mozaik ülke çapında yaygınlaşmakta ve Alevî Çankaya TV de Türkiye'nin bazı bölgelerine yayın yapmak için hazırlıklarını sürdürmektedir, dolayısıyla, Alevî kimliğinin nesnelleşmesi için yeni bir alan daha açılmaktadır. Yazılı medyaya alışkın olanlar radyo, TV ve internet bağlantılarına kolayca geçebilmişlerdir. Hem entellektüel kapasiteleri ve hem de radyo veya televizyonu sunabilecekleri yetişmiş bir halk tabanlan vardır.

'Ortaya Çıkış' Süreci: Atanmış müttefiklikten 'hayali düşmanlığa' Alevîler

Osmanlı Devleti Alevî toplumunu İran'ın Safevî Devleti nin beşinci kolu olarak görmüş ve onlara kafir ve sapıklar olarak davranmıştır (Imber, 1979). Alevî toplumu merkezî hükümet tarafından bir kaç kez katliama uğramış ve Türkiye'nin dağlık bölgelerindeki ücra köylerde yaşamaya zorlanmışlardır. Bu ücra köylerdeki Alevîler kendi dinî-siyasî dünya görüşlerini oluşturmuşlardır. Bu kollektif, ama tecrit edilmiş, dayanışma psikolojisi Sünnî önyargılarına karşı koymanın bir yolu olarak dâhili sınırlarını sağlam tutmada önemli bir rol oynamıştır. Kollektif Alevî kimliğinin dahilî sınırları ortak davranış biçimlerinden ziyade haricî tehditler vasıtasıyla belirlenmiştir. Osmanlı Devleti zamanındaki bu toplumsal baskı tecrübesi Alevî toplumunu İstiklâl Savaşı olmasa da Kemalist reformların asıl destekçileri haline getirmiştir. Alevî toplumu Mustafa Kemal'in İslâm'ı kamu hayatından çıkararak laik bir rejim kurma amacındaki reformlarını memnuniyetle karşılamıştır. Yeni devlet her hangi bir etnik-dinî cemaatı 1923'te imzalanan Lausanne Antlaşması çerçevesinde tanımıştır. Kemalist ideoloji etnik-dinî farklılığı geri kalmışlığın bir işareti olarak algılamıştır. Ama ironik olarak, Türkiye'nin laikleşme ve milliyetçilik tecrübesi siyasileşmiş, alt-kültürel kimliklerin ortaya çıkmasını sağlamış ve bu durum toplumda gerilim yaratmış ve ayrılığın hep ayrılıkçılık olarak görüldüğü bir ortamda kültürel çoğulculuğu devlet-merkezli birlik içerisinde tutmaya çalışan iki askerî darbenin kaynağı olmuştur.

Çok partili seçim sistemiyle uyur vaziyette olan kültürel dayanışmalar siyasileşmiş veya yenileri icat edilmiştir. Bir demokratik seçim sisteminde hemen hemen hiç bir politikacı bölgesel, etnik ve mezhep farklılıklarıyla alâkalı durumu görmezden gelemez. Alevî cemaati tarihi 1950 genel seçimlerinde ismet İnönü (iktidarı 1938-1950) hükümetinin baskısından ve giderek kötüleşen ekonomik şartlardan kurtulmak için DP'yi desteklemiştir. Ancak DP'nin İslâmcı (Sünnî) girişimlerde bulunmasıyla Sünnî cemaat karşısında yine 'damgalanmış' (stigmaticized) bir azınlık olduklarının farkına varmaya başlamışlardır. 1957 seçimlerinde DP'den desteklerini çekmişler ve CHP'nin değişmez taraftarları olmuşlardır. Bununla birlikte, 17 Ekim 1966'da bir grup Alevî siyasî girişimciler kendi 'mezhepçi' (confessional) partilerini

-Alevî Türkiye Birlik Partisi-kurmuşlardır[5]. Partinin amblemi Peygamber'in damadı Ali'yi temsil eden bir aslan resmiydi. Parti 1969 seçimlerinde % 2.8 oranında oy alarak Meclis'te 8 sandalye ile temsil edilmişti.

Önce devlet ve daha sonra da sol gruplar Alevî kültürünün repertuarını Marksist fikirlerin yerini seküler-ilerlemeci fikirlerin alması için yerel bir kaynak olarak kullandılar (Mardin, 1982; Atalay, 1991). Alevî cemaatının İslâm'ı heteredoks yorumu ve onların tarih boyunca gördükleri eziyetler hep Alevî folk şiirlerinde yer almıştır. Bu şiirler sol fikirlerin yerel kaynağı haline getirilmiştir. Sol fikirlerle işbirliği ve Alevî kültürü, muhafazakâr Sünnîlere Alevîleri 'komünist' olmakla suçlayabilme şansı vermiştir[6]. Alevî ve Kürt azınlıkları üzerine önde gelen yetkin isimlerden Martin van Bruinessen de (1996: 8) "geçmişte Alevî isyanlarını komünistlik öncesi hareketler olarak yorumlayan radikal sol Alevîleri tabiî müttefikleri olarak gördüğü" fikrini ortaya atmaktadır. Dolayısıyla, Alevî cemaatı giderek seküler kuvvetlerin müttefiki olmaktan 1970'lerin sonunda 'komünist tehdit'in beşinci kolu olmaya doğru ilerlemiştir.

1980 ihtilal otoriteleri Alevî ve Kürt bilinçlenmesine karşı bir panzehir olarak Türk-İslâm (Sünnî) sentezini öne sürmüşlerdir. Durum böyle olunca, Türk milliyetçiliğinin bu şekilde İslâmlaştırtması Türk Alevî cemaatını devletten daha da uzaklaştırmıştır. 1990'larda Alevî cemaatından pek çok kişi polisi de kendilerine düşman olarak görmüştür. Bu kollektif Alevî psikolojisi Alevî medyasında ifadesini bulmuştur. Meselâ, önemli bir Alevî cemaat lideri olan İzzettin Doğan (1995) "Alevî cemaatına karşı açık bir ayırımcılık olduğunu ve onların vali yapılmadıklarını veya askeri liselere alınmadıklarını" iddia etmiştir. Doğan (1995) mevcut Alevî kollektif psikolojisini de "pek çok Alevinin devletin kendilerini resmî dairelerde yüksek görevlere getirmediğini düşünmekte ve kendilerini kenara itilmiş hissetmektedir" şeklinde açıklamaktadır.

1978 ve 1979'da gerçekleştirilen katliamlarla ve sosyalist ideolojinin çöküşüyle Alevî cemaatı yeni kimlik formları aramaya başladı. Sünnî-İslâmî hareket de onlara Alevî siyasî kimliğini belirlemede bir nevi örnek ve başlangıç noktası teşkil etti. Sol ideolojinin çöküşü yeni alanların ortaya çıkması neticesinde Alevî meselesi kültürel ayırımın asıl kaynağı haline geldi. Alevî siyasî bilincinin oluşumunda Cumhuriyet, Milliyet ve Yeni Yüzyıl gibi seküler gazeteler ve bazı devlet kurumlan Alevîliği Türk siyasetinde yükselmeye başlayan Sünnî İslâmî harekete karşı bir kontra kültür olarak gördüler. Bu kurumlar Alevî cemaatını laik blokun tabiî müttefiki olarak lanse ettiler. Cumhuriyet Halk Partisi sürekli olarak Alevî duyarlığını oya dönüştürmeye çalıştı. 1995 genel seçimlerinden sonra pek çok siyasî yorumcu CHP'nin % 10 barajını ancak Alevî cemaatının oylarıyla geçebildiğini iddia ettiler. Devletin giderek, ama azimli bir şekilde, Sünnî-Türklük ile aynîleştirmesiyle Alevî cemaatı daha fazla tecrit edildiğini ve güvende olmadığını hissetti.

Bu siyasileşmiş ve otonom Alevî kimliğinin aracını da iletişim ağları, özellikle de yazılı basın oluşturdu. Medya fırsatlarının ortaya çıkmasıyla Alevî entellektüeller Kemalist laikliği Alevîler için bir 'yapay kimlik' olmaktan çıkarıp daha tutarlı ve otonom Alevî kimliği oluşturmak için yazılı medyayı kullandılar. Çoğunlukla devlet otoriteleri arasında bir savaş alanı haline gelen anti-Alevî faaliyetler Alevî cemaatinin 1990'larda yabancılaşmasında önemli bir rol oynadı. Bu mesele Türk-İslâm sentezinin devletin meşruiyet zemini olmasıyla daha da ön plana çıktı, zira devlet pek çok Alevînin gözünde Sünnî-Türk toplumunun muhafızı haline geldi.

1980'ler eski 'devlet kontratı'nın, yani devletin bütün dinî kimliklerin üzerinde kalıp tarafsız bir şekilde bütün vatandaşlarına eşit uzaklıkta hizmet etmesi fikrinin sonunu temsil eder. 1980'li yıllarda ihtilal sonrası otoriteler tarafından "Türk-İslâm kültürel sentezi"nin kabulü ve bununla birlikte şehirleşme ile okuma-yazma oranlarının artmasıyla Alevî kimliğinin siyasileşme süreci de başlamış oldu (Yavuz, 1996: 80-81).

Türkiye şu anda Alevî folk kültürünün entellektüelleşme ve siyasileşme tecrübesini yaşamaktadır. Modernleşme kültürel elitlere alt-kültürleri yönlendirme ve yeniden tarif edebilecekleri ve kültürel ve siyasî arenada kendilerine de bir yer edinebilecekleri yeni alanlar yarattı. Yazılı medya daha eleştirel bir bilinçlilik yarattı. Meselâ, Alevî kültürünün tarihî kökleri hakkında yazılan çalışmalar hep Manichean [M.S. 3 ve 5. yüzyıllar arasında rağbet bulan ve Zerdüştlük mezhebinden esinlenip hem Allah hem Şeytana inanan bir mezhep] iyi ve kötü, adalet ve adaletsizlik ile hürriyet ve baskı dualizmi çerçevesinde yapılmıştır. Halife Ali'nin oğulları Haşan ile Hüseyin'e karşı Emevî yöneticisi Yezid'in mücadelesini anlatan hikâye fazilet ve adalete sahip olabilmek için acı çekmenin değerini ortaya koymaktadır. İyi, Ali'nin şahsında temsil edilmekte, Hüseyin ve Hacı Bektaş-i Veli de mükemmel insanların örnekleridir. Yezid, Osmanlı sultanları, meselâ I. Selim zulmün somut örnekleridir. Burada üzerinde durulması gereken bir başka husus da Mustafa Kemal'in "Sünnî tahakkümden kurtarıcı" olarak görülmesidir.

Mevcut durum Alevî cemaatını 'sürekli' muhalefet eden bir azınlık haline getirmiştir. Alevî hareketi kendi kimliğini oluştururken bölgedeki diğer etnik-dinî hareketler gibi kendi algılanmış 'diğeri'ne nisbetle benzeri bir 'çerçeve'yi kullanmaktadır. Bir başka deyişle, Mozaik Radyo ve dergiler gibi iletişim ağlarını kullanmak suretiyle Alevî siyasî hareketi dinî uygulamaları cemaatsel sınır belirleyicilerine dönüştürmüştür. Bu süreç birbirinden farklı cemaat öğelerini, siyasî yönden hareketlilik sağlamak için, nesnelleştirir, entelektüelleştirir ve inşa eder. Neticede Alevî dinî kimliği giderek bir etnik-dinî kimlik haline gelmektedir.

Bir Sünnî-İslâmcı dergi olan İzlenim, Alevî kimliğinin kamusal alanda iddiacı oluşunu ve manipulasyon edilmesini "yeraltından çıkış" (Kanber, 1993) tecrübesini yaşamak isteyen bir cemaatın ritmik dürtüsü olarak sunmaktadır. 1990'lar Alevî 'rönesans'ının kuruluş yıllarıdır. Bu 'ortaya çıkış'ın tecrübe edildiği ve kimliğin meydana gelip düzenlendiği yerler de söylemsel alanlardır (discoursive spaces). Türkiye'nin büyük gazeteleri Alevî meselesi ve kimliği üzerine yazı dizileri yayınlamak için birbirleriyle yarışa girmişlerdi. Meselâ 1995'te solcu-Kemalist bir gazete olan Cumhuriyet (Engin, 1995) "Alevîler Ne İstiyorlar?" başlığı altında bir hafta süren bir yazı dizisi yayınlamıştı, Bu soru beraberinde "Alevîler kimlerdir?" ve "onların ne istediğini öğrenmek için kim onlar adına konuşacaktır?" gibi pek çok soruyu da getirmektedir. Bu önemli sorular Türkiye'deki kimlik hareketleri içinde ve arasında mevcut siyasî söylemin önemli konularıdır. Medya bu soruların gündeme gelmesini sağlamakla kalmayıp dünyada benzeri durumlardan adaptasyon, ödünç alma ve katılım için imaj ve kavramları sunan bir araç konumundadır.

Alevî ilim adamlarına göre bir Alevî, babadan oğula geçen bir dinî cemaatın üyesidir. Bir Türk antıopoloğu olan Nur Yalman,

Alevî ve Sünnî Müslümanlar arasındaki mezhep sınırlarını İslâm'ın şartlarının farklı biçimlerde yorumlanmasına indirgeyerek ortaya koyar (Yalman, 1969: 53). Bu temel farklılığa işaret eden argüman kültürel farklılıkların ne zaman ve nasıl siyasileştirildiğini açıklamaz. Toplam

Alevî nüfusunun genel Türkiye nüfusunun (tahminen) % 15'i ile % 30'u arasında değişmesine karşın (Andrews, 1989: 48, 57)[7] şu soru sorulmalıdır: Seküler Türk veya Kürt kimliği yerine neden bir takım tavizler koparmak için Alevî kimliği kullanılmaktadır? İnsanlar kendilerini her zaman Alevî olarak mı görmektedirler?

Otoritenin Dede'den Alevî Entellektüelleri'ne Geçişi

Alevîler insana maneviyatın merkezi olarak büyük önem verirler ve şahsın dâhilî manevî varlığının Kur'ân'a eşit derecede önemli olduğunu düşünürler. Alevîliğin uygulanması için belirli bir mekân yoktur, zira beşer uygulamalarının okunması ve disipline edilmesi için tek bir yol olmadığına inanırlar. Alevî inancı mü'minlerden imanlarını içselleştirmeleri ve ellerini, dillerini ve bellerini korumalarını ister. Günlük konuşmalarda Alevîler Türkçe. Kürt Alevîler ise genel olarak Alevî Kürtler tarafından konuşulan bir Kürtçe şivesi olan Zazaca'yı kullanırlar. Bununla birlikte, âyin dili Türkçe'dir (van Bruinessen 1996b). Alevîlerin çoğu kimliklerinin temeli olarak atalarından geçmeyi kabul ederler. Yani, kişi Alevî olarak doğar ve bir başkası asla Alevî olamaz.

Alevî kimliğini oluşturan materyel unsurlar şunlardır: Saz (Anadolu'da kullanılan bir enstrüman), cem (dinî tören ve uyuşmazlıkların giderilmesi için Alevî toplantıları) ve dede (kutsal bir sülaleden geldiğine inanılan manevî lider). Bazı Alevîler, ezoterik dinî bilgiyi kontrol eden gezgin kutsal şahsiyetler olan Alevî dedelerinin dinî otoritelerini kabul etmektedir. Her bir dede ocak diye bilinen kutsal bir sülaleye mensuptur. Bazı dedelere göre kendileri Peygamberin soyundan gelen seyyidtirler. Yerleşmiş ulema veya imamların aksine bu dedeler gezgindirler ve sürekli olarak Alevî cemaatlarını ziyaret ederler, zira dinî âyinlerin belirlenmiş bir zaman ve mekân zorunluğu yoktur. Dolayısıyla, dedeler Alevî cemaatleri arasında birleştirici fonksiyonu olan şahsiyetlerdi. Dedeler çok bilgili 'ayaklı kütüphanelerdi ve bilgilerini kendi dinî anlayışları doğrultusunda diğerleriyle paylaşırlardı. Neticede dedeler ülke genelinde çok iyi çalışan bir bilgi ağı vazifesini görüyorlardı. Sünnî ulemanın aksine dedelerin eğitimi kurumsallaşmadığından dedeler Alevî cemaatı içinde çok daha geniş bir karizmatik liderlik hizmetini de îfâ ediyorlardı.

Bu akrabalığa bağlı dinî liderlik, yazılı kültürün bilginin inşasında hakim araç olmasına kadar Alevî uygulamalarının merkezinde yer alıyordu. Dedelerin rolü uzun zamandan beri tehdit altındaydı ve cemaatın liderliği rolünü ve oral kültürün yorumlanmasının glabal fikirler çerçevesinde yazıya dökülmesi işini yeni oluşmuş olan bir entellektüel sınıfı yerine getiriyordu. Meselâ, Alevî konularında popüler bir yazar olan Nejat Birdoğan (1994a) dedenin miras yoluyla geçişini açıkça eleştirmiş ve "Alevîliğin İslâm'ın dışında olmasından ötürü bu dedelerin Peygamber Muhammed'in soyundan gelmelerinin mümkün olmadığını" (Birdoğan, 1994b: 19-20) iddia etmiştir. Bazı Alevîler, Bırdoğan'ın Alevîliği İslâm'ın dışında ayrı bir Türk 'inanç sistemi' olarak yorumlanmasına karşı çıktılar (Aktüel, 1994). Dolayısıyla, Alevî kültürü ve inançlarının yazıya geçirilmesinde hemen hemen hiç bir rolleri yoktur. Alevî kimliğinin temelinde dede olmasından ziyade yazılı medya kimliğin kaynağı olarak gazeteleri ortaya çıkarmışlardır.

Alevî inancını diğerlerinden ayırt eden karakteristiklerden birisi de onun oral kültüre (yani anlatımlar, şiirler, şarkılar, efsaneler ve popüler deyişler) dayanmasıdır. Devletin baskısından ötürü Alevî cemaatı dinî otoritesini akrabalık yoluyla kurumsallaştırmış ve köklü bir dinî kurumlar ve fetvâlar gelişmemiştir. Bu anlatımlar ve şiirler içinde ideal bir 'Alevî tavrı'

verilmiştir. Dolayısıyla, Alevî cemaatı iç evlilikler ve sözlü anlatımlar ile mevcudiyetini sürdüre gelmiştir.

Eğitim ve şehirleşmenin artmasıyla otorite hususunda önemli bir değişim yaşanmıştır. Dergiye bağlı yeni bir dinî otorite ortaya çıkmaya başlamaktadır. Artık geleneksel dedeler değil de aynı zamanda modern üniversite dereceleri olanlar hakim otorite olarak saygı görmektedirler. Seküler bir üniversite eğitimi ya akrabalığa bağlı dede otoritesini tamamlamak veyahut da bu otorite kaynağını değiştirmek için kullanılmaktadır. Asıl devrim, sözel kültürden yazılı kültüre geçiştir. Meselâ, 1990'larda Alevî kimliği üzerine yapılan tartışmalar medya kurumlarının oluşumuyla başlamıştır (Cumhuriyet, 1991). Cem, Nefes, Kervan, Çağdaş, Zülfikar gibi Alevî süreli yayınları tartışmanın forumları haline gelmeye başladılar.

Yazılı kültürün ikinci önemli etkisi de Alevî kimliğinin tarihîleştirilmesidir (Bender, 1993; Bozkurt, 1990)[8]. İnanç ve uygulamalarından ötürü Sünnî yöneticiler elinde toplu acı çekme miti mevcut Alevî iddialarında asıl gücü oluşturmaktadır. Ortak atalar ve Osmanlı baskısına dayanan bu kollektif hatıranın oluşumu ve yerine getirilmesi yazılı eserler yoluyla popüler hale getirilmiştir.

Alevîler tarafından yazılan hemen hemen bütün kitaplarda Alevîlerin tarihi, Sünnî yöneticiler elinde çektikleri acılar ile başlar. Alevî entellektüeller birbirleriyle 'geleneğin icadı' hususunda ve acı çekmenin sunumunda yarışmaktadırlar. Bu icat sürecinde entellektüeller global fikirler bağlamında insan hakları, demokrasi, hoşgörü ve hürriyet (Zelyut, 1992) kavramlarını kullanmak ve sözel geleneği yeniden yorumlayarak hoşgörülü ve demokratik bir Alevî kültürü ortaya çıkarmışlardır. Bu yerel folk inançlarıyla global kültürün harmanlanması veya dinî kültürün seküler kavramlarla okunması standartlaşmayı kolaşlaştırmaktadır. Alevî kültürel girişimciler yeni iletişim ağlarını Alevî folk inançlarını sistematize etmek ve standartlaştırmak için kullanmaktadırlar. Alevîlik üzerine bu yeni literatür Alevî kimliğini tarihileştirme ve yazıya dökmeyi amaç edinmektedir.

Medya, Alevî kimliğiyle alâkalı meseleleri gündeme getirmeye başlamış ve sadece bu 'mezhebi' kimlik oluşum alanında bir tartışma başlatmakla kalmayıp aynı zamanda Sünnî medyanın da bu işe ilgisini çekmiştir (Yavuz ve İnceoğlu, 1996). Nelerin yazılması ve meşrulaştırılması bu tartışmanın merkezindedir. Alevî kültür ve uygulamaları hakkında yazılan ve neşredilen kitap ve dergilerin sayısında büyük bir patlama olmuştur. Türkiye'deki Alevî kimlik oluşturulması hususunda önde gelen bir Alman uzman olan Karin Vorhoffa (1995:7) göre 1989'dan 1990'a geçildiğinde Anadolu Alevîliği hakkında basın kampanyaları ve kitapların çokluğu sadece Alevîlik hakkında hüküm sürmekte olan sessizliği ortadan kaldırmakla kalmayıp aynı zamanda sekülerleşme, modernleşme, geniş ölçekli göç ve 1970'lerin siyasî ihtilafları neticesinde Alevî cemaatı ve onların dinî sistemlerini ele geçiren dağılma sürecine de bir son vermiştir.

Bu neşredilmiş eserlerdeki tartışma, 'hayal edilmiş' tarih ve 'hayal edilen' geleneğe müracaat ederek Alevî siyasî kimliğini yaratmaya çalışmaktır. Bu acı çekmenin kollektif psikolojisini yeniden canlandırma vasıtasıyla 'geleneğin icat edilmesi' yeni neşredilen eserlerin ana temasını oluşturmaktadır. Yazı sadece Alevî sözel geleneğini meşrulaştırmakla kalmayıp aynı zamanda farklı ve birbirine muhalif bir Alevî bilinci de geliştirmektedir. Alevîlerin kendi aralarında da yazı sosyal değişmenin bir aracı ve dinî otoritenin el değiştirmesi anlamına

gelmektedir. Yazı siyasî bilinçlenmenin inşa edilmesi ve yayılması için de güçlü bir araçtır. Bu bağlamda modern iletişim alanları Alevî kimliğinin yeniden oluşumu için bir arena haline gelmiş ve iyi bir eğitim almış ve malî olarak durumu yerinde olanları da süreci yönlendirebilme konumuna getirmiştir. Önemli bir tarihî Alevî şahsiyet olan Hacı Bektaş Veli (v. 1290?) hakkında yapılan tartışmalar ve bunun neticesinde ortaya çıkan literatür Hacı Bektaş Veli'nin birbirinden farklı versiyonlarının oluşmakta olduğuna işaret etmektedir. Meselâ, bazı ilim adamları (Şener, 1991; Zelyut, 1990) Hacı Bektaş Veli'yi baskı altındaki bir toplumun devrimci lideri olarak göstermektedir. Bununla birlikte, bazı Alevî entellektüelleri Alevî uygulama ve dünya görüşünü tamamen İslâm'ın dışında görmekte ve diğer bazıları da onun İslâmî kökleri üzerinde durmaktadırlar.

Modern şartlar Alevî gençleri için Türk millî kültüründe ve global bir toplumda Alevî olabilmenin gerekli yollarını açmaktadır. Yerel kimliğin bu şekilde globalleşmesi Alevîlere kendi cemaatlerine ait olma veya ondan bağımsız olma seçeneğini vermektedir. Eğer cem, saz ve dede Alevî kimliğini oluşturan araçlarsa, iddia edilen ilerlemecilik, hoşgörü, sekülarizm ve insancıl unsurlar da onun global toplumla bağlantısını teşkil ekmektedir. Medyanın kullanımıyla Alevî gençliği Atatürk ile Ali'yi gösterilerinde birlikte kullanmışlardır. Meselâ, Ali'nin resminin altına Alevî gençliği genellikle Rehber ve Atatürk'ün resminin altına da Önder yazmaktadırlar (Alı Rehber, Ata Önder). Dolayısıyla, bu kültürel yeniden hayal ediş dini dindışı ile, yereli global ile ve geleneği modernlik ile birleştirebilen entegre bir dünya görüşü meydana getirmiştir. Bir başka deyişle, Alevî kültürü yeni iletişim ağlarının getirdiği bu kavramlar ve fikirler içerisinde hayal edilmektedir. Fakat bu yeni iletişim eğitimli Alevî entelektüellerinin geleneksel dedelerden daha hâkim bir pozisyona getirmiştir.

Yeni iletişim ağları insan hakları ve self-determinasyon ile ilgili söylemleri 'oturma odası'na getirmekle kalmayıp yerel kültürün global fikirlerle birleşme tecrübesi için de alternatifler sunmaktadır. Yeni Alevî ihyacılığı kendi kimliği ve iddiacı tutumunu 'demokrasi', 'hoşgörü' ve 'insan haklan' kavramlarını kullanmak suretiyle meşrulaştırmaktadır. Meselâ, önde gelen bir Alevî dergisi olan Cem'in editörü Abidin Özgünay (1993: 13) "sekülarizm, demokrasi, hukuk kuralları ve modernite Alevîliğin ayrılmaz parçalan" olduğunu ileri sürmektedir. Alevî örneği iletişim yoluyla küreselleşmenin sınırlan yıktığı ve 'imajlarımızı' ve politikalarımızı standartlaştırdığına bir misal teşkil etmektedir.

Sivas Hadisesi ve Alevîliğin Ters-yüz Olması

1990'lar yeni medya kuruluşlarının ortaya çıkışı, dernekler, festivaller ve konferansların düzenlemesi bağlamında Alevî kimliğinin ortaya çıkışma şahit olmuştur. Festivallerin yanısıra Alevî yayınları da siyasî ve dinî hareketlenmenin temel unsurları olmuştur. Aynı sosyo-politik alan içerisinde Alevîliğin farklı versiyonları bu sembolleri kontrol etmek için birbirleriyle rekabete girmişlerdir. Meselâ, 2 Temmuz 1993 tarihinde önde gelen solcu Alevî entelektüellerinin Pir Sultan Abdal'ı anmak için (mezhep ihtilâflarının kışkırtılmaya müsait olduğu) Sivas'ta toplandığında büyük bir çatışma yaşanmıştır. Toplantıda ayrıca Türkiye'nin önde gelen yazarlarından ve **Salman Ruşdi'nin The Satanic Verses** adlı kitabından bazı bölümleri tercüme edip yayınlamış olan ve kendisini açıkça ateist ilan etmiş Aziz Nesin de vardı. Refah Partisi yandaşlarından bir grup halkı harekete geçirmiş ve toplantının yapıldığı Madımak Oteli'ne saldırıda bulunulmuş ve çıkan yangın neticesinde orada bulunan entelektüellerden çoğu ölmüştü. Bu hadise şehrin emniyet güçleri ve bazı özel TV kanalları

tarafından filme alınmış ve polis çekimleri de özel TV kanallarına sızdırılmıştır. Bu film TV istasyonlarında hemen hemen bir hafta boyunca yayınlanmıştır. Bu filmde polis kuvvetlerinin açıkça kalabalıktan yana oldukları ve onları dağıtmak için her hangi bir çaba sarf etmedikleri görülmüştür. TV kanallarında gösterilen bu görüntüler farklı Alevî gruplarını devlet ve Sünnî çoğunluktan aynı ortak tavrı gördükleri hususunda birleşmeye yöneltti.

Polis, devlet ve parlamentonun Alevî entellektüellere karşı gerçekleştirilen bu katliam karşısındaki tavrı Alevî cemaatı için bir dönüm noktasıydı. **Cemaat, devletin 'kendilerinin' devleti olmadığını gördü ve bu durum Alevî cemaatının güvenliği hususundaki endişelerini artırdı ve hareketlilik ve kurumsallaşmalarını hızlandırdı.** TBMM araştırma komisyonu daha önceleri alevlendirici konuşmalar yapmış olan Aziz Nesin'i orada bulunarak provakasyon yapmakla suçlaması üzerine polis de Alevî cemaatı muhafazakâr bir Sünnî şehirde anma törenleri düzenleyerek "provakasyon yapmakla" suçladı. 26 Aralık 1994 tarihinde mahkemenin 26 kişiyi 15 yıl ve 60 kişiyi de 3 yıl hapisle cezalandırmasına rağmen güvenlik endişelerini ve Alevî cemaatının içerisinde pek çok kişiyi ayırımcılığa uğradığı duygusundan kurtaramadı. Bu hadiseye reaksiyon olarak bir dizi Alevî dergi, yayınlar ve radyo istasyonları Alevî kimliği üzerine siyasî hareketlenmenin aktif bir arenası haline geldi.

Alevî Kimliğinin Mücadele Alanı

Alevî kimliğinin mevcut hareketlenmesinin ilk eğilimi sözellikten yazıya geçiş, ikinci eğilim ise Alevî cemaatlarının giderek artan dernekleşmeleridir. Bugün İstanbul'da ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen insanları biraraya getiren (çoğu bölgeciliğe dayalı) 100'den fazla dernek vardır. Pir Sultan Abdal Derneği'nin başkanı olan Murteza Demir'e (1996) göre Alevîler "devletin resmî politikası olarak algılanan Sivas hadisesinden sonra" organize olmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, bu dernekler Alevî elitleri arasında iktidar mücadelesinin merkezleri haline gelmiş, böylece daha çok ayrılığa yol açmıştır. Alevî inançlarının rekâbet hâlindeki versiyonunu sona erdirip tek bir temsilci müessese kurmak için 13 büyük Alevî derneği İstanbul'daki Şahkulu Dergahı'nda 15-16 Ekim 1994'te biraraya gelmişlerdir[9]. Bunlar bir Alevî Bektaşî Temsilciler Meclisi kurmaya karar vermişlerdir. Meclis 19-20 Kasım 1994 tarihleri arasında toplanmış ve 15 kişilik bir yönetim kurulu seçmiştir. Bununla birlikte, Cem Vakfı, Meclis'ten ayrılarak kendi bağımsız yapısını kurmuştur. Meclis'in ilgileneceği en Önemli proje, Alevî ritiiel ve uygulamaları hakkında "Çağdaş Alevîliği Buyruğu" adı altında ortak bir metin yayınlamaktı. Fakat dahilî çekişme ve Alevî uygulamaları ve sözel geleneği hakkında meşru otorite hususundaki anlaşmazlık üzerine kurul dağılmıştır.

Bu sözel kültürün yazılı medyada yazıya dökülmesi Alevî kimliğinin farklı versiyonları için de yeni bir forum oluşturmuştur. Etnik Türkler ve Kürtlerin de Alevî mezhebinin bir parçası olması hasebiyle yeni iletişim ağlarının neticesinde farklı etnik, lisan ve eğitim grupları arasında bir mücadele alanı haline gelmiştir. Bir Alevî kimliğinin (devlet destekli siyasî kimliğin aksine) inşa süreci bir pazar ortamında ve yeni iletişim ağlarında geçmesinden ötürü daha dinamik ve hem içeriden ve hem de dışarıdan müdahale edilebilmektedir.

Alevî cemaatı bu yeni ortaya çıkan modernitenin neticesinde diğerlerinden ayrılarak bölünmüştür. Meselâ, kırsal kesim Alevîleri daha çok geleneksel ve Cumhuriyet Halk Partisi taraftarı olma eğilimindedirler; küçük şehir Alevî cemaatleri siyasî tavırları bakımından bölünmüş ve hâkim Sünnî kültüre daha uyumlu bir hale gelmişlerdir. Bununla birlikte, kırsal kesimde doğmuş ama ebeveynleriyle birlikte 1960 ve 1970'lerde büyük şehirlerin varoşlarına

göç etmiş Alevî nesli daha devrimci fikirleri desteklemektedir. Bu son grup Alevî cemaatı arasında yapılmakta olan kimlik tartışmasında daha hâkim durumdadır, zira bunlar eğitimli ve yerel fikirlerden evrensel kavramlara daha kolay geçiş yapabilmektedir. Meselâ, önde gelen Kürt-Alevî siyasetçilerinden Ali Haydar Veziroğlu şöyle demektedir: "Eğer Alevî gençliğini biz eğitip kontrol altında tutamazsak bu durum siyasî ortamda bir ihtilafa yol açacak ve bunun bedelini de cemaat ödeyecektir". Demokratik Barış Hareketi'ni yakın zamanlarda siyasî bir partiye dönüştüren Veziroğlu, dernekleri de aşırı sol ideolojinin eğitim merkezleri olmakla eleştirmiştir[10].

Bu şehirli nesil daha seküler bir din yaratmaya çalışmakta ve kendilerini de Sünnî-İslâmî harekete muhalif olarak konumlandırmaktadırlar. Bununla birlikte, Alevî kimliğinin oluşturulması Türkiye devletinin hudutlarıyla sınırlı değildir, zira asıl saik ve malî destek Avrupa'dan gelmektedir. Alevî cemaati, yerel TV istasyonları ve dergileri ile Avrupa'da oldukça iyi bir biçimde organize olmuştur ve Türkiye'deki siyasî hayatta belirleyici bir rol oynamaktadırlar. Meselâ, Berlin'deki Alevî cemaati Al-Gül dergisi, Alcanlar radyo istasyonu ve haftada 4 saat yayın yapan Alcanlar TV kanalına sahiptir (Zaptçıoğlu, 1995).

Alevî Kimliğinin Siyasî Unsurları

Giderek artan eğitim ve iletişim ağlan yeni taleplere uygun ve daha soyut bir malumat dağarcığı gerektirdi. Bu da Alevî kimliği ve Alevî inanç sisteminin aklileştirilmesinin yeniden ele alınması sürecini başlattırdı. Bununla birlikte, aklileştirme iddia edildiği gibi ne tek bir şekle sahiptir ne de basitten mürekkebe doğru gitmektedir.

Birbirleriyle mücadele halindeki iki Alevî dergisi tarafından iki çeşit Alevî kimlik modeli empoze edilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda etnik, bölgesel ve sınıfsal dayanışmanın etkili olduğu dahilî Alevî rekâbeti Sünnî çoğunluk karşısındaki haricî sınırları aşmıştır. İlk grup üst sınıf Alevîlerin kurmuş olduğu Cem Dergisi etrafında toplanmışlardır. Yaklaşık 25.000 tirajı olan Cem Dergisi devlet ve Türk milliyetçiliği taraftan gibi görünmektedir. Bu dergi geniş oranda, İslâm'ın Alevî anlayışının Türklerin (yarı göçmen) Islâm'ı algılayışı biçimindeki Türk ilim adamları gruplarının görüşlerini yansıtmaktadır (Ersöz, 1977; Fığlalı, 1994). Cem Dergisinin yayın kurulu liberal ekonomik düzen taraftarı olup Alevîliğin resmen tanınmasını ve bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığına entegre olmasını istemektedirler. Türk Alevîlerin hâkim durumda olduğu bu grup Alevîliği dahilî "İslâm'ın esası'' olarak sunmaktadır. Cem'de yayınlanan makaleler Alevîliğin köklerini Kur'an ve Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaşî Veli'nin Türk kültürüne dayandırılmasına özen göstermektedir (Noyan, 1995: 847). Cem'deki bu makaleler sekülarizm, modernlik ve insan haklarının Alevî öğretisinin değişmez parçaları olduğuna vurgu yapmaktadır. Cem Vakfı Alevîlik üzerine İstanbul'da 26-27 Mart 1996 tarihlerinde ilk uluslararası konferansını düzenlemiş ve devletin Alevîliği Diyanet İşleri Başkanlığı'na entegre etmesini istemiştir (Aydın, 1996; Çamuroğlu, 1996).

Bir Alevî dedesi ve Galatasaray Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler profesörü olan İzzettin Doğan'ın liderliğindeki bu grup, "Alevî kimliğinin Türkçülük ve İslâmcılığın bir sentezi olduğu ve onun daha toleranslı olan İslâm'ın Türk anlayışı" görüşünü savunmaktadır. Doğan, bizzat devletle işbirliği yaparak Türk-merkezli bir Alevî kimliğinin inşa edilmesini sağlamak üzere Cem Vakfı'nı kurmuştur. Doğan, devletten Diyanet İşleri Başkanlığında bir Alevî seksiyonu açmasını; okullarda Alevîlik derslerinin verilmesini; TV ve radyo istasyonlarında Alevî inanç sisteminin açıklandığı programlar yapılmasını istemektedir (Doğan, 1995b). Dahası, Alevîliği

Kemalist sekülarizmin tabiî destekçisi ve garantörü olarak sunmaktadır. Doğan'ın durumu otoritenin dinden siyasete kaydırılmasına iyi bir misal teşkil etmektedir. Doğan'ın kendisini gösterdiği ve dinlettirdiği mass medya, talk showlar ve radyo programları bu otorite kaymasında önemli bir rol oynamıştır. TV'de görünmelerinden ötürü Doğan ve bazı diğer entellektüeller Alevî kültürünün otoriteleri olarak yer edinmişlerdir. Medyaya bağlı bu otoriteye ilaveten kişinin yaptığı iş de otorite kaymasında önemli bir faktördür. Alevî kimliği için dinî destek gereklidir ama bu yetmemektedir. Bilim, güvenilir bilgi üretme metodu olduğundan yüksek eğitim almış veyahut da üniversite sisteminin içinde bulunanlar Alevîliğin otorite sahibi kaynaklan olmuşlardır.

Bazı devlet görevlileri sadece Sünnî İslâm'ı kullanmakla kalmayıp aynı zamanda Alevîliği Kürt milliyetçiliğinin siyasileşmesini nötralize etmek için de kullanmaktadırlar. Diyanet İşleri Başkanlığı da ilk defa ileri gelen Alevî toplum liderleriyle bir dizi toplantılar düzenlemiştir (Aygün, 1991). Yan devlet kuruluşu olan Türkiye Diyanet Vakfı da 22 Şubat 1992'de Alevî inanç sistemi ve İslâm hakkında bir konferans düzenlemiştir (Mert, 1992). Türk–İslâm sentezinin önde gelen teorisyenlerinden olan Süleyman Hayri Bolay (1995) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konuyla ilgili görüşünü şöyle özetlemiştir: "Türk Millî Kültürü egemen kültürdür ve Alevîlik de bu Millî Türk kültürünün bir alt kültürüdür". Cem Dergisi nin etrafındaki ilim adamları da bu devlet merkezli Alevî kimliğini bir alt kimlik olarak takdim etmektedirler. Yakın bir geçmişte yapılan Alevî–Devlet ilişkileri hakkındaki uluslararası konferansta Alevî yorumunun İslâm'ın Türk versiyonu olduğu şeklinde bir görüş belirtilmiştir. Bu da ne geleneksel dedelerin ne de cemevinin Alevî kimliğinin kaynakları olmayıp aksine, artık Alevî kimliğini icat ve lanse edebilecek, yönlendirebilecek ve yeniden belirleyebilecek daha genç, eğitimli ve batılılaşmış entelektüellerin ön plâna çıktığının bir göstergesidir.

Cem Dergisinin Alevîliğin Türk İslâm'ının ayrılmaz bir parçası olduğu şeklindeki takdimi, Alevîliği Türk İslâm'ının aksine bir Kürt dini olarak gören Cemşid Bender (1991) tarafından acımasızca eleştirilmiştir[11]. Çoğunluğu Zazaca konuşan Kürt Alevîleri evrenselliklerini ifade edebilmek için Marksist terminolojiyi Alevî söylemine dahil etmeye çalışmaktadırlar.

Siyasî olarak Marksist ve devlet aleyhtarı olan Pir Sultan Abdal Dergisi Alevîliğin "köklerinin İslâm'da" olmayıp sadece İslâm'dan etkilendiği görüşünü savunmaktadır. Meselâ, Pir Sultan Abdal Derneği'nin de başkanı olan Murtaza Demir (1993) "Alevîliğin amacı ve insan haklarını anlayışı bakımından İslâm'dan farklı olduğu ve köklerinin İslâm'da olmayıp İslâm'dan etkilendiği" görüşünü ileri sürmektedir. Devlet sistemi tarafından asimile edilmekten korktukları için de Diyanet İşleri Başkanlığına katılmayı da reddetmektedirler. Başkanlık tarafından devletleştirilmeye de karşıdırlar.

Cem ve Pir Sultan Abdal tarafından sunulan Alevî kimliğinin bu iki ucu arasında bir dizi farklı görüş yelpazesi de mevcuttur. Meselâ, popüler bir Alevî kuruluşu olan Hacı Bektaş Derneği Alevî kimliğini devlet aleyhtarı ve daha çok topluma yönelik Anadolu'ya mahsus İslâm ve Türklüğün algılanması olarak takdim etmektedir. Dede gibi geleneksel Alevî kuramlarının üzerinde durmaktadır. Pir Sultan Abdal Dergisi'nin aksine Çorum ve Amasya'daki Aleviler düzenli olarak camiye gitmekte ve kendilerini Şia anlayışına uygun görmektedirler. Eski Çorum milletvekillerinden Cemal Şahin, Alevî kimliğini İslâm'ın Şiî anlayışıyla eşdeğer tutmaktadır (Şahin, 1995).

1993 Sivas hadisesinden sonra Alevîler daha çok kimliklerini ortaya koymaya başladılar ve devlet karşısında farklı bir etnikdinî grup olduklarına giderek daha fazla vurgu yapmaya başladılar. Bu yeni Alevî kimliğinin ortaya konulması hadisesi iyi bilinen ailelerin ve sülalelerin şecereleri ve tarihte meydana gelmiş bir dizi zulüm görme olaylarının güncelleştirilmesi göz önüne alındığında farklı bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Ortak değerler (ritüel uygulamalar, sözel gelenek, yönlendirmeler) ve ("diğerleri" karşısında "biz" olmaya sevmeden) sınırlara ilaveten Aleviler arasında giderek artan ve yazıya dökülmek suretiyle objektifleştirilen siyasî bilinçlenme de mevcuttur. Türkiye'nin etnik-dinî azınlıkları arasındaki bilinçlenme kaynakları onların hepsinin ortak olarak siyasî baskıya maruz kalmaları ve kötü ekonomik şartlarıdır.

TV ve radyo bu hisleri popülerleştirmekte ve Alevî cemaatını daha önce mümkün olmayacak bir biçimde hareketlendirebilecek yeni bir iletişim ağı sunmaktadır. Meselâ, bir grup silahlı insanın 12 Mart 1995 günü İstanbul Gaziosmanpaşa semtindeki Alevî kahvelerine ateş açıp 2 kişiyi öldürmeleri ve 3 kişiyi de yaralamaları devlet ve Alevî cemaatı arasındaki nazik ve muğlak sınırı iyice belirgin bir hale getirmiştir. Polis araştırmalarında yavaş davranmış ve semtte yerel polis karakolunun da saldırıda rol almış olması ihtimali üzerine dedikodular çıkmıştır. Bu söylenti daha önce gözaltında bulunan bir Alevinin aynı polis karakolunda öldürülmesiyle birleşince zaten devlete karşı olan Alevî cemaatını tahrik etmiştir. Radyo ve TV kanallarında verilen haberlerde geçtiği gibi, İstanbul'un başka yerlerinde bulunan Alevîler semte akın etmişlerdir. Hadiseyi haber yapmak üzere TV kameraları ve gazeteciler bölgeye ulaşınca da göstericiler daha da sertleşerek şiddete başvurmuşlardır. Daha sonra da göstericiler polis karakolununun etrafını sararak adalet isteğinde bulunmuşlar ve bir grup silahlı gösterici karakola ateş etmeye başlayınca polis de karşılık vermiştir. Çatışma çoğu Alevî olmak üzere 22 kişinin ölümüyle sona ermiştir. Bu hadiseden sonra artık Alevîlik devletin adalet ve insan haklarını inkâr etmesinin bir sembolü haline gelmiştir.

Sivas ve Gaziosmanpaşa'da meydana gelen toplu çatışmalar yeni iletişim araçları, giderek artan eğitim seviyesi ve siyasî ile ekonomik liberalizmin Türk toplumunu değiştirdiğini ve önceleri bastırılmış kimlikleri siyasileştirdiğini göstermektedir. Bu üç öge etnik-dinî özü 'millî' potadan ayırmıştır. Binaenaleyh, millî Türk kimliğinin parçalanarak Alevî ve Kürt kimliklerinin ortaya çıkarılması etki alanını giderek artıran yeni iletişim araçları vasıtasıyla meydana gelmiştir. Türkiye'deki kimlik tartışmaları iki yönlü bir paradoksu da ortaya çıkarmıştır: Modern Kürt ve Alevî kimlikleri ticaret ve iletişim araçlarıyla objektifleştirilmiş, fakat Alevî ve Kürt milliyetçi kimlikleri sübjektif olup "antik" tarihte köklerini bulmuştur; bu kimlikler nüfusun büyük bir kısmını harekete geçirebilecek bir siyasî güce sahiptir ama felsefî olarak tutarsız ve parçalanmaya eğilimlidir. Zira sınıf, bölge ve şive farklılıklarından doğan Alevî ve Kürt cemaatları arasındaki elitlerin rekabeti de söz konusudur.

Sonuç

Bu makale, insan haklarının global söylemleri ve etnik ile dinî kimliklerin tanınmasına dair tartışmalarda yeni iletişim ağlarının önemli bir siyasî alan olduklarını göstermektedir. Bu ağlar yeniden hayal edilmiş, Kürt ve Alevî kimliklerini inşa etmek ve yaygınlaştırmak üzere editör, gazeteci, talk-show programcıları ve roman yazarı olarak çalışan yeni bir kültürel girişimci sınıfının ortaya çıkmasına imkân tanımıştır.

Yeni iletişim ağları aynı zamanda ortak bir kimliğin bilincini güçlendirmiş ve farklılığı göz önüne sermiştir. Meselâ, MED-TV Türkiye'deki Sünnî Kürtler arasında Kurmançi dilinin standartlaşmasında önemli bir rol oynamış, fakat Zazaca konuşan Alevîler ile Soranice konuşan İraklı Kürtler gibi rekabet halindeki alt-millî bilincin oluşmasını da sağlamıştır. İran ve Irak Kürtleri PKK yanlısı Türkiye Kürtlerinin mücadelesine ve Kurmançinin standart Kürt dili haline gelmesine karışıdırlar ve bu hareketi bazı Türkiye Kürtlerinin egemenlik kurma çabalarının bir göstergesi olarak kınamışlardır.

Daha önceki iletişim teorilerinin millî entegrasyonu sağlayacaklarına dair öngörü gerçekleşmemiştir. Yeni iletişim alanlarının ortaya çıkması etnik ve dinî gruplara Kürt dünya görüşünün yaratılmasına imkân vermiş ve onların bir millet olarak ortaya çıkmalarına yardım etmiştir. **1980'lerde siyasî ve ekonomik alanların genişlemesiyle Alevî kimliği giderek bir siyasî "mezhepçi" kimliğe bürünmüştür.**

Alevî ve Kürt örnekleri yeni iletişim teknolojilerinin bu kimliklerin siyasileşme ve değişmelerinin şekilsiz ve dağınık olmaktan çok uzak olduklarını göstermiştir. Sözel doktrininin sistemleştirilmesi tecrübesini yaşamakta olan Alevî cemaatı örneğinde sözel Alevî ibadetleri ve inançlarının dahilî bir sekülerleşmesi de görülmektedir.

'Aşağıdan yukarıya doğru' gerçekleşen Alevî ve Kürt kimlik oluşumu Türkiye'deki medya patlamasıyla birlikte meydana gelmiştir. Yeni iletişim ağları siyasî bilince sahip elitlerin fikirlerini yaymalarına pek çok imkânlar vermiştir.* Türkiye'deki iletişim patlamasının etkisi yeni farklı dilleri konuşan ve farklı dinlere sahip etnik kimliklerin kamuoyuna duyurulmasını da sağlamıştır.

Sh: 57-87

Kaynak: Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 28, Tarihi Ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiyede Aleviler Bektaşîler Nusayrîler, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Ensar Neşriyat: 61 Aralık 1999, İstanbul

BİBLİYOGRAFYA

Ali, K. (1996). "Med-TV Neden Susturulamıyor?" Zaman, 3 Kasım; aynca bkz.

MED-TV http://www.zaman.com, 3 Kasım 1996.

Andrews, Peter Alford, (ed.) (1989). Ethıiic Groups in the Republic ofTurkey, Wiesbaden: Reichert.

Arnheim, Rudolf (1972). Radio: An Art of Sound, New York: Da Capo.

Atalay. Besim (1991). Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul: Ant Yayınları, 2. basım. Ayata, Ayşe-Güneş (1995). Cumhuriyet, 2 Nisan.

Aydın, Erdoğan (1996). "Devletçi Alevî Konferansı", Cumhuriyet,6 Nisan.

Aygün, Hakan (1991). "Diyanet Alevîlere Açılıyor", Cumhuriyet,11 Aralık.

Aziz, Aysel (1991). "Star I'in mesrulaştırılmasının03'küsü", Medya,4, No. 9, s. 12-19.

Badıllı, Rafet (1991). Kürt Dosyası, İstanbul: Cem Yayınlan.

Bender, Cemşid (1991). Kürt Uygarlığında Alevîlik, İstanbul: Kaynak Yayınları.

___ (1993). Oniki İmam ve Alevilik, İstanbul: Berfîn Yayınları.

Birdoğan. Nejat (1994a). Anadolu'nun Gizli Kültürü: Alevîlik, İstanbul: Berfin Yayınlan, 2. basım.

-- (1994b). “Alevî Araştırmacı Nejat Birdoğan “Esas” Tartışmayı Başlatıyor”,

Aktüel, no. 172: 19-20.

Bolay, Süleyman Hayri (1995). Günümüzde Alevîlik ve Bektaşîlik, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Bozkurt, Fuat (1990). Alevîliğin Toplumsal Boyutları, İstanbul: Tekin Yayınları. Brown, James (1991). “The Turkish Imbroglio: Tts Kurds”, Annals, AAPSS, no. 541 (Eylül): 116-129.

Çamuroğlu, Reha (1996). “Din hizmetleri nasıl yapılmalı?”, Milliyet, 3 Nisan.

— ___ (1992). Tarih, Heterodoksi ve Babailer, İstanbul: Metis Yayınları.

. -- (1993). Dönüyordu Bektaşîlikte Zaman Kavramı İstanbul: Metis Yayınları.

Demir, Murteza (1996). “Örgütlenmek Hala Yasak”, Yeni Yüzyıl, 3 Mart.

— ___ (1993). Pir Sultan Abdal Dergisi, Şubat.

Doğan, İzzettin (1995a). “Ciğerciğime delik delindi”, Zaman, 19 Mart.

-- 11995b). "Hacı Bektaş’ı seviyorsanız, güvercini uçurmaksınız, hem de incitmeden”, Milliyet, 17 Ağustos.

Eickelman, F. D. ve J. Piscatori (1996). Müslim Politics, Princeton: Princeton University Press.

Ersöz. Mehmet (1977). Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik, İstanbul: Otağ Matbaacılık.

Kral, Sadık (1993). Anadolu'da Alevî Katliamları, İstanbul: Yalçın Yayınları.

Fığlalı, Ethem Ruhi (1994). Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik, Ankara: Selçuk Yayınları.

Engin, Aydın (1995). “Alevîler Ne İstiyor?”,.Cumhuriyet, 2-9 Nisan.

Gülen, Fethullah (1995). ‘“Ufuk Turu”, Zaman, 23-29 Ağustos.

Gürsel, İbrahim Etem (1977). Kurtculuk Gerçeği, Ankara: Komen Yayınları.

Hannerz, Ulf(1987). “The Woıld in Cıeolisation”, Af rica, 57, no. 4, s. 546-556

__ (1989). “Notes on the Global Ecumene”, Public Culture,1, no. 2, s. 66-75.

Hassanpour, Amir (1995). “MED-TV, Britain, and the Turkish State: A Stateless Nation’s Quest for Sovereignty in the Sky”, 7 Kasım 1995’te Freie Universitat Berlin’de sunulan tebliğ.

Imber, Colin (1979). “persecution of the Ottonıan Shi’ites according to the Mühimme Defterleri 1565-1585”, Der İslam, 56, s. 245-74.

Izady, M. (1989). “A Kurdish lingua franca” Kurdish Times, 2 (Yaz): 13-24.

Kaleli, Lütfü (1990). Kimliğini Haykıran Alevîlik, İstanbul: Alev Yayınları.

Karin Vorhoff, Karin (1995). ‘ The Makin" of Tradition: A Case-Studv of a Religious Grouping in Recent Turkey”, 5 Mayıs 1995'te German Orient Institute, İstanbul'da sunulan bu tebliğ D/e Welt des Islams’da yayınlacaktır.

Kanber, Şükrü (1993). “Alevîler anlaşılmak istiyor”, İzlenim. (Mayıs): 19-20.

Levvis, Bernard (1968). The Emergence of Modern Turkey. Londra: Oxford University Press.

MacKenzie, David (1989). “The Role of the Kurdish Language in Ethnicity’ , Ethnic Groups, ed. Peter A. Andre\vs içinde, s. 541-542.

Mandel, Ruth (1990). “Shifting centres and emergent identities: Turkey and Germany in the lives of Turkish Gastarbeiter”, Muslini Travellers: Pilgrimage, Migration, and the Religious Imagination, ed. D. F. Eickelmaıı ve j. Piscatori, içinde, s. 153-1.74, Berkeley: university of California Press.

Mardin, Şerif (1982). “Turkey: İslam and VVesternization”, Religions and Societi es: Asia and the Middle East, ed. Carlo Caldarola, içinde, s. 171-198, Ne\v York: Mouton Press.

Mert, Hamdi (1992). “Gündem: Alevîlik”, Diyanet, no. 12, Şubat.

Noyan, Bedri (1995). Bektaşîlik Alevilik Nedir?, İstanbul: Ant/Can Yayınları.

Öncü, Ayşe (1995). “Packaging Islarn: Cultural Politics on the Landscape of Turkish Commercial Television”, Public Culture,8, s. 51-71.

Öz, Baki (1992). Osmanlı’da Alevi Ayaklanmaları, İstanbul: Ant Yayınları.

Özgünay, Abidin (1993). “Alevîlik İslâm’ın özgün Parçasıdır". İzlenim. Mayıs.

Özkırımlı, Atilla (1991). Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi AlevîlikBektaşîlik, İstanbul: Cem Yayınevi.

Şahin, Teoman (1995). Aleviler e Söylenen Yalanlar: Bektaşîlik Soruşturması T, Ankara: Armağan Kitap ve Yayınevi.

Şener, C. (1991). Alevîlik Olayı: Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi, İstanbui: Tekin.

Sönmez, Mustafa (1996). “Türk medya sektöründe yoğunlaşma ve sonuçları”, Birikim, 92 (Aralık): 76-86.

Tunçay, Mete (1981). Türkiye. Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Ankara: Yurt Yayınları.

TSK. (1982). Türkiye’de Yıkıcı ve Bölücü Akımlar, Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.

Yalman, Nur (1969). “Islamic reform and the mystic tradition in eastern Turkey”, Archives Eurepeen Sociologie, no. 10:41-60.

Yavuz, M. Hakan (1993). “Nationalism and İslam: Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset”, Oxford Journal of Islamic Studies, 4, no. 2 (Temmuz): 175-208.

__ (1996). “Return of İslam: New Dynamics in State-Society Relations and the

Role of İslam in Turkish Politics”, Islamic Wold Report, 1, no. 3:77-87.

Yavuz, Sevinç ve Murat İnceoğlu (1996). “Alevîler ne istiyor?”, Yeni Yüzyıl, 3 Mart.

Yörükoğlu, R. (1990). Okunacak Kitap İnsandır: Tarihten Günümüze Alevîlik, İstanbul: Alev Yayınları.

Van Bruinessen, Martin (1991). Agha, Shaikh and State: The Social and Political Strııctures of Kurdistan, Londra: Verso.

__ (1996a). "Kurds, Turks and the Alevî Revival in Turkey", Middle East. Report, (Temmuz-Eylül): 7-9.

__ (1996b). "The Debate on the Ethnic Identity of the Kurds", Centre for the Study of Asia and the Middle East, Deakin University (Avustralya ı'da sunulan tebliğ.

Zaptçıoğlu, Dilek (1995). "Almanya'da Alevî Ronesansı", Yeni Yüzyıl, 3 Nisan.

Dergiler ve Gazeteler

Aktüel (1994). "Alevîlik İslam'la Özdeştir", no. 173, s. 24-25.

Resmî Gazete, 22 Ekim 1983: 28-29.

Nokta (1991). "Televizyon Patladı", Şubat: 5-13.

The Economist, 8 Haziran 1996: 7.

---

[1] Birleşik Devletler'de homoseksüel ve lezbiyen kimliklerin oluşumunu açıklamada "ortaya çıkmak" ("coming out") tabiri kullanılsa da Türkiye'de Alevî kimliği, ABD'deki homoseksüel kimlik gibi, nefretle ve ahlâkî çöküntünün kaynağı olarak ele alınmıştır. Ensest hakkındaki popüler hikâyeler her zaman Alevî toplumunda yoğunlaşmış ve onlar genellikle "kirlenmiş" olarak algılanmaktadırlar.

[2] "TV devrimi" denilen hadise 1992'de ortaklarından birisi de Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu olan Almanya'da kurulu bir Türk şirketinin Türkiye'ye yayın yapmasıyla başladı. 1982 Anayasası'nın 133. maddesi TV ve radyo yayın hakkını devlete vermişti. Milletlerarası bir yayın neticesinde bu madde geçersiz kaldı. Magic Box kanalı Star 1 adıyla Almanya'dan yayma başladı (Aziz, 1991).

[3] Bu bilgi için Radyo Televizyon Üst Kurulu'na teşekkür ediyorum. The Economist'e göre "son. sayımlara göre 300 yerel olanların yanısıra 16 ülke ve 15 de bölgesel çapta istasyon mevcuttur. Radyo ise çok daha yaygındır: 35'i ülke geneli, 109'u bölgesel ve 1000'den fazla yerel istasyon mevcuttur" (The Economist, 1996:7).

[4] Türkiye hakkında daha önce yapılan çalışmalar (Levvis, 1968) devlet- merkezci olmuş ve Türk toplumunu homojen olarak görüp onun modernliğe doğru gidişini göstermişlerdir. Ancak son zamanlarda ilim adamları (Andrews, 1989; van Bruinessen, 1992) Türkiye'nin farklılıklarına dikkat etmeye başlamışlardır.

[5] Bu parti Meclis'te grup oluşturacak kadar oy alamamıştır. Parti başkanı -Mustafa Timisi- Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılarak İstanbul milletvekili seçilmiştir. Bu partinin kuruluş ve kapanması hakkında hiç bir çalışma yoktur.

[6] Ayşe Güneş Ayata'ya (1995) göre 1960'larda Alevîlerin şehirlere göçü çok fazla olduğundan fabrikalarda işçi oldular ve solcu, eşitlikçi fikirler de bu yıllarda Alevî kültürüne girdi. Ayata, eşitlikçilik ve demokratik düşüncenin Alevî kültürünün temel öğeleri olduğu görüşüne de karşı çıkmaktadır. Ona göre bu fikirler 1960'larda kültürün içine girmiştir.

[7] Alevîlerin Türkiye'deki sayıları hakkında güvenilir bir kaynak olmamakla beraber Devlet İstatistik Enstitüsü'nden bir araştırmacı Türkiye nüfusunun %8'inin Alevî olduğunu iddia etmektedir.

[8] Besini Atalay, Bektaşîlik ve Edebiyatı (İstanbul: Ant Yayınları, 1991); Halit Baldemir, Din ve Alevîlik Üzerine (İstanbul: Nam Yayıncılık, (1994); Nejat Birdoğan, Anadolu ve Balkanlar'da Alevî Yerleşmesi (İstanbul: Alev Yayınları, 1992); Nejat Birdoğan, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik (İstanbul: Berfın Yayınları, 1994); Cemşid Bender, Oniki İmanı ve Alevîlik (İstanbul: Berfin Yayınları, 1993); Cemşid Bender. Kürt Uygarlığında Alevîlik (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1991); Fuat Bozkurt, Alevîliğin Toplumsal Boyutları (İstanbul. Tekin Yayınları, 19907; Reha Çamuroğlu, Tarih, Heterodoksi ve Babaîler (İstanbul: Metis, 1992); Reha Çamuroğlu, Dönüyordu - Bektaşîlikte Zaman Kavramı (İstanbul: Metis, 1993); Sadık Eral, Anadolu'da Alevî Katliamları (İstanbul: Yalçın Yayınları, 1993); Lütfî Kaleli, Sivas Katliamı ve Şeriat (İstanbul: Alev Yayınları, 1994); Lütfi Kaleli, Kimliğini Haykıran Alevîlik (İstanbul: Habora Kitapevi, 1990); Esat Korkmaz, Alevîlik-Bektaşîlik Terimler Sözlüğü (İstanbul: Alev Yayınları, 1993); İsmail Metin, Alevîlerde Halk Mahkemeleri (İstanbul: Alev Yayınları, 1995); Baki Öz, Osmanlı'da Alevî Ayaklanmaları (İstanbul: Ant Yayınları, 1992); Atilla Özkırımlı, Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevîlik-Bektaşîlik (İstanbul: Cem Yayınevi, 1991); Bedri Noyan, Alevîlik Nedir?(İstanbul: Anadolu Matbaası, 1995); R. Yörükoğlu, Okunacak Kitap İnsandır: Tarihten Günümüze Alevîlik (İstanbul: Alev Yayınları, 1990); Cemal Şener, Alevîlik Olayı: Toplumsal Bir Başkaldırının Tarihçesi (İstanbul: Yön Yayıncılık, 1989); Cemal Şener, Alevîlik Üstüne Ne Dediler (İstanbul: Ant Yayınları, 1990).

[9] Bu toplantıya katılan dernekler ve yayınevleri şunlardır: Avrupa Alevî Birlikleri Federasyonu, Pir Sultan Aptal Kültür Dernekleri, Hacı Bektaş Veli Kültür Dernekleri, Hollanda-Alevî-Bektaşî Sosyal ve Kültür Dernekleri Federasyonu, Şahkulu Sultan Derneği, Karacaahmet Derneği, Semah Kültür ve Araştırma Vakfı, Pir Sultan Aptal Kültür Dergisi, Cem Dergisi, Can Yayınları, Yurtta Birlik Gazetesi, Gönüllerin Sesi Gazetesi ve Kervan Dergisi. 13 temsilciden 6'sı ya dergi ya da yaymevidir.

[10] Cumhuriyet Halk Partisi'ndeıı önceki dönem Tunceli milletvekili olan Ali Haydar Veziroğiu zengin birisi olup Demokratik Barış Hareketi'ni kurmuştur. 1995 genel seçimlerinden önce CHP'nin % 10 seçim barajını aşabilmesi için DBH seçimlerden çekilmiştir (Siyah Beyaz, 12 Aralık 1995). DBH'nin milletvekili adaylarının hemen hemen hepsi Aleviydi (isimler ve seçim bölgeleri için bkz. Siyah Beyaz, 2 Aralık 1995). DBH'nin sloganı "Adlarımız farklı olabilir, soyadımız Türkiye" idi. Gazetelere verdikleri ilanlarda DBH farklı etnik-dinî grupların hakları, milliyetçi olmayan bir devlet ve bir anayasal vatandaşlık fikri üzerinde

durmuştur (bkz. Cumhuriyet, 7 Temmuz 1996). Fakat Alevîlerin çoğu mezhebe davalı bir parti fikrini desteklemediler..-

[11] 1994 yılından beri Kürt milliyetçiliği ve Alevîlik arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışan iki tane dergi yayın hayatını devam ettirmektedir: Çağdaş Zülfikar (Haziran 1996'dan beri) ve Yeni Zülfikar.

AİDS VEYA FRENGİ'NİN KADERİNİ PAYLAŞANLAR İÇİN

(Yıllar geçse de değişen bir şey yok. Bu yazıyı AİDS hastası olanlar için okumuş olacaksınız. hzl)

Prof. Dr. Hulusi Behçet Tarafından 15-Şubat-1935 de İstanbul Radyosunda Verilen Konferans

FRENGİ, NİÇİN AYIP GÖRÜLÜR?

FRENGİYİ, NEDEN GİZLİ TUTMAK, ADET OLMUŞTUR?

TABİATTA, AYIP DENİLEN HASTALIK VAR MIDIR?

Frengi, niçin ayıp görülür?

Frengiyi, neden gizli tutmak, adet olmuştur? Tabiatta, ayıp denilen hastalık var mıdır?

Frengi, insanların başına derd olan en yaygın hastalıklardan biri bulunduğuna, şüphe edilmemelidir.

Frengi, geçici, bulaşıcı bir hastalıktır.

Frengi sahası, hekimliğin bütün kollarını kendisiyle uğraştıracak kadar genişlemiştir.

Frengi çerçevesi; iç, dış, göz, kulak, burun, sinir, velhasıl hekimliğin her kısmının gözünü açacak, bir genişlik meydana getirmiştir.

Zira; frengi, her kisveye girer, her hastalığı taklit eder.

Frengi, sinsidir.

Frengi, hayatta her şeyi yapmağa kadirdir.

Frengi, basit geçici bir hastalık kadrosundan çıkmış, kelimenin hakikî manasıyla, soysal, ailevî neslî, felaketler doğuran, her bir aletimize yerleşebilen, bir hastalık şekline girmiştir. Hele nüfusun azalmasında, en büyük sebebidir.

Frengi savaşı, nüfus meselesidir.

Frengi ile uğraşmak, bir ulusun sağlam ve kuvvetli olmasına yardımdır. Frengi, cinsiyet, milliyet tanımayan; genç, ihtiyar, çocuğa, yavruya hürmet etmeyen, bir âsidir.

Frengiden en büyük korkumuz, hiç bir hastalığın yapmadığı, yapamadığı, kuşaktan kuşağa geçmesidir.

Ne verem mücadelesi, ne cüzam mübarezesi, ne trahom ve ne sıtma savaşları gibi uğraşmalar, didinmeler, frengiyi, ancak mahdut tabakalarda söndürüyor, hakikî meyvesi, görülemiyor.

Bu sebepten; büyük şehirlerde, her sene toplanan frengi tehlikesine karşı, uluslarbirliği, kitapları ile gazeteleriyle, söylevleriyle çabalayarak, gençliğin terbiyesini, gençliğin yetişmesini, gençliğin uyandırılmasını istiyorlar, ve ancak frengiyi, bu suretle, yeneceklerine kanaat getiriyorlar.

Küçük yaştan itibaren, frengi ve sosyal felâketleri hakkında, anlayabilecekleri derecede, öğütler veriliyor. Hayatın çocukluk çağından değin, gençliğin en ateşli zamanında, bu hastalık acılıklarına uğramaması için, dersler açılıyor, sinemalardan tiyatrolardan istifade olunuyor.

Frengiyi niçin hakkiyle öldüremiyoruz ?

Gülünç olduğu kadar, garib bir utanma hissile, (ayıp hastalıklar) diye, hastalığımızı kimseye söylemiyor ve sıkılıyoruz. Buna da sebep, bilgisizliğimizde.

Acaba tabiatta, ayıp denilen hastalık var mıdır?

Bu nevi hastalıklar, kimin hakkında; sirayet [Yayılmak, bulaşmak, geçmek] ettiren mi, ve yahut sirayete uğrayan mı, ayıp yapmıştır?

Bu bilgisizliğimizi bir az deşersek, anlarız ki cehaletimiz, en' büyük âmildir. Zira; frengi tarihi, bunu bize açıkça gösterir.

On beşinci asrın nihayetinde, Avrupa'yı dehşet içerisinde bırakan frengi, âniliği ve şiddeti itibariyle mühim tarihî vak'alardan olmuştu. **Bütün tarih kitapları, bunu tâun diye yazmışlardı.** O zaman tâun tabiri, büyük hasarlar veren marazî [hastalık] sebeplere deniyordu.

Frengi, taze vücutlarda, az bir müddet zarfında, derilerde, kemiklerde etlerde, derin oyuklar yapıyor, yaralar meydana çıkartıyor, koku, pislik, kurtlanma ve ilâh..gibi korkunç haller önünde, baba evlâdından nefret, ana yavrusundan kaçıyor, ve dünyada en fazla öldürücü olan bir hastalık gribi, görülüyordu.' **Bu sıralarda, ne hastalığı yapan mikrop ve nede bulaşması hakkında kimsenin haberi yoktu.**

Bu âfeti izah için, harikulade bir kuvvetin, müdahalesi kabul olunuyordu. Bu asırda ön ayak olan düşünceleri, müneccimler idare etmesinden, bu derd de, tabiî olarak yıldızlara atfediliyor, ve bilhassa zuhal ile melihin birleşmesinden ileri geldiği söyleniyor ve Allah'ın bir gazabı olarak insanlara musallat bu belâdan fena halde ürkülüyordu .

Halk hastalığa karşı, tedaviyi bilmediklerinden, tutulanların kurtulması için, duadan başka çare bulamıyorlardı. Hastalık da, şayanı hayret bir yaygınlıkla ve muhtelif yollarla geçiyordu.

Şairler, tarihçiler, dünyada bu hastalık kadar, insanlar öldüren, facialar doğuran, hiç bir maraz görülmediğini yazıyorlardı. Evvelki nesillerce bilinmediği için, hiç kimse, buna isim de, veremiyordu.

On altıncı asrın ortalarına doğru, frengi yayılmaları hafiflediği sıralarda, kadın, erkek, birleşmelerinden ileri geldiğine dair görgüler, çoğalmağa başladı. Bu işi fuhuştan bilenler ziyadeleşti, ve fahişeliğin, ayıp sayılması, halk nazarında, frengiyi de ayıplanan hastalıklar arasına soktu.

İlk fışkırmalar, daima derimizde, açık mahallerde meydana çıkması, herkesin görmesi, fahişelerin bu hastalığı verdiği zannile, fuhşa ve fahişelere gayız ve hiddet, nefret, o nisbette artmışdı. Yakalananlar da, aman hastalığım fahişelerden alınmışdır diyecekler korkusile, rahatsızlıklarını gizliyor, çekiniyor, söylemeye cesaret edemiyorlardı.

Her ne kadar, arızî sirayetler de, öğrenildi ise de, geçmede cinsî birleşmenin mühim rolleri olmasından, eski görenek, eski âdet üzerinden, yüz yıllar geçtiği halde, bu yanlış düşünce, silinemedi.

Bugün dahi, aynı düşünceyi taşıyan memleketler, milletler vardır.

Daha garibi; yüzünde, gözünde ve vücudunun her hangi bir mahallinde, çıkan cildî yaralardan, aceba frengi sanılır mı diye, yanlış düşünce neticesi, korkanlarımız çokdur.

Hâlbuki frengi (AİDS) , yalnız cinsi temasla geçmez. Cinsî birleşmenin haricinde, bir takım geçişlerin mevcudiyeti, inkâr kabul etmez doğruluklar sırasına girmiştir.

Geçmede, cinsî münasebetlerin yüksek bir yekûn tuttuğu, muhakkaktır.

Fakat bunun haricindeki geçişlere ne diyelim? Her hangi bir delki temas neticesi alınmış yüce vak'alara, kliniklerde daima rastlıyoruz. Öpme, öpüşmek, aileler arasında, hısım ve akraba meyanında, her gün yaptığımız eski bir görenekdir.

Bunlara nasıl ayıp diyebiliriz? El, yanak öpmekle ve daha bir çok yollardan, tıraş gibi kazaî bir takım frengi aşılanmaları görülmektedir.

Yine kazaî olarak masumlar frengisi namını verdiğimiz mühim frengi aşılamaları, her gün her tarafta rastlanmaktadır. Bunların meydana çıkmasını, ne suretle ayıp çerçevesi içerisine sokabiliriz?

Eğer cinsî birleşmeyi, göz önünde tutarak muhakeme ediyorsak, cinsî temastan alınması mümkün, daha nice, frengi kadar mühim hastalıklar vardır. Sosyal felâketi itibariyle, frengi derecesinde ağır olan veremi, neden aynı hastalıklar çerçevesine ithal etmiyoruz?

Bir arada yaşamak dolayısıyla, yekdiğerine hastalıklarını geçirmiş, bir çok ailelerin, hayli cilt veremlerine, cilt mantar hastalıklarına, ne diyelim? Bunlarda mı; ayıp hastalıklar sırasında zikredilecektir ?

Eğer tenasül mahallerinde, husule gelen hastalıklar düşünülüyorsa, aynı yerde, frengi ile hiç münasebeti olmayan, yüzlerce deri ve derialtı hastalıkları mevcuttur,

Sütnineler vasıtasıyla, ne kadar masum yavrucaklar frengiye tutulmuşlardır. Ve yine nice frengili doğmuş çocuklar vasıtasıyla, sütnineler, hastalığa uğramışlardır. Bunların, cinsî ve tenasulî birleşmelerle, hiç bir alâkası yoktur.

Hele, frengili doğanların ne günahı vardır?

Böyle olduğu halde, neden frengiyi, ayıp hastalıklar sırasına sokuyoruz? Birçok meslek sahipleri, hayatlarının yaşama yolları üzerinde, frengiye tutulmuşlardır. Yekûnları [sayıları] da, haylidir.

Cinsî yaklaşmadan yakalanmış bir ferd ile kazaî olarak frengiye aşılanmış bir şahıs arasındaki farkları, nasıl ayırabiliriz? Hastalık bir değil midir? İki nevi frengi mi vardır?

İşte yüzyıllardan beri, bilgisizlikten doğan, efrencî [Frenklere yani Avrupalılara mahsus ve aid. * Frengi hastalığıyla alâkalı ve münasebetdar] musibetlere karşı, utanma havası içerisinde bu haksız korkuları durdurmak lâzımdır. Bir çok memleketlerde yapılan savaşlarla bu hakikatlar anlaşılmağa başlanmış ve artık frenginin ayıp hastalıklar diye anılması, ortadan kaldırılmıştır.

Net ekim, bu hastalıklar hakkında malûmatı bulunan milletler arasında, frengi katiyen ayıp görülmemektedir. Hatta tedavilerini, bu sene şurada, bu sene burada yaptıracağım diye söylemeleri, âdet şekline girmiştir.

Bir kısım memleketlerde, öyle aileler, münevverler, fertler vardır ki, tedavileriyle hastalıklarının geçeceklerine inanırlar. Teessüf ile kaydedilmeğe değer. Zenginler, hastalıklarının ortaya çıkmaması için, başka şehirlere giderek gizliden gizliye, ulu orta, sisteme tabi tutulmayan bir tedavi takip ettirirler. Bazıları da, bir diğer milletin alâka itibariyle ikinci ve üçüncü derecedeki hekimlerine başvurarak, yalnız haricî değişikliklerinin silinmesine yarayabilecek ve tam olmayan bir tedavi ile iktifa ederler Buna da sebep; hastalığın bilinmemesi, ve ailesinden dahi gizlediği hastalığın, sözde meydana çıkmaması, yanlış düşüncesidir.

Daha ağırı; hastalığın duyulmaması için, sahte hekimlere müracaat edenler de, pek çoktur. Yine teessürle kaydediyorum. Doktor evlatları, hekim akrabaları bulunan, ve hastalıklarının mahiyet ve netice itibar-ile fedalarını, kısmen kavramış gibi görünen gençler, babalarına ve hısımlarına dertlerini açamıyorlar.

Okudukları yarım yamalak malûmatları ile hastalıklarının duyulmamasını istiyorlar. Bir takımları da, sahte hekimlerin yardımlarıyla, dertlerine çare bulmak arzusuna düşüyorlar.

Bu suretle hastalık, etrafa yayılıyor. Bu düşüncesizler, bir şeyden haberleri olmayan yanındakilerine, yavrularına, insafsızca hastalığı veriyorlar.

Bu gün dahi, birçok hastalardan işittiğimiz biricik kaygı, rahatsızlığın duyulmamasıdır.

Bu saydıklarını ayıp addedilmiyor da, hastalığı söylemek, çare aramak, evlâdını, ayalini kurtarmağa uğraşmak, ayıp görülüyor? Ne yanlış bir düşünce !..

Bu doğru olmayan düşüncelerin neticesi, seneler geçiyor, sahte tedavilerin, mutatabbib [Yalandan hekim. Doktorluk taslıyan] müdahalelerinin tesiriyle, hastalık ilerlemiş, kemirme derecesi artmış, neticeleri vahimleşmiş, bilgisizliğimizin derin hata izleri, yalnız şahsın tımarhanelerde sürüklenmesi, veya vakitsiz ölmesi, kemiklerinin yıpranması, karaciğerinin bozulması, böbreklerinin süzmemesiyle, kalbinin ağrılar içerisinde işlemesiyle kalmıyor. Cemiyete de, zararları dokunuyor.

Birçok ekonomik masraflarla, diğerlerinin hakları yeniyor.

Frengililer, tedavi edilmeden evlenirlerse; çocukları ya düşüyor veya ölü doğuyor. Sayısız kurbanlar veriliyor. Nihayet, doğum azalıyor.

Sağ kalanları da, abdal, budala, ahmak veya ruhan' geri dejenere insanlar şeklinde ortaya çıkıyor. Ve yahut, hayat mücadelesinde zaif, cılız, renksiz insanlar meydana geliyor.

Esasen insanlar, güzel olarak yaratılmıştır. İnsanları sakilleştiren,[ağırlaştıran] vücuddaki zehirlerdir. Hiç bir hastalık zehiri, frengi kadar dayanıklı değildir.

İşte bunları öğrendikten sonra; neden her hangi bir aile arasında, bu yolda hastalıklar hakkında fikir söylemek, bildiğini anlatmak, imada bulunmak kabalık olsun?

Hatta her nevi mahfellerde, bu nevi hastalıklar hakkında, dertleşmek; erkek, kadın, delikanlılarımızı aydınlatmak, kızlarımızın zühreVî hastalıklar hakkında fikirlerinin uyanmasını dilemek, bir zarurettir.

Verem hakkında nasıl bilgi veriliyor ve ayıp sayılmıyorsa; zühreVî hastalıklar için de, aynı düşünce ile yürümek lâzımdır,

Bu gün, biz hekimlerin asıl korkusu, ayılığa sebep olan haricî görünmelerden ziyade, iç aletlerimizde, beynimizde yerleşen hastalığın ortaya koyabileceği facialardır.

Biz yalnız, dış görünüşe bakıyoruz ve harice görünecek yaralardan korkuyoruz. Bunlardan korku, asıl hastalığın yaptığı felâketler önünde, hiç kalır.

En büyük dert, insanların çalışma kabiliyetinin azalması, ve nesle yaptığı zararlardır.

Hali hazır tedavilerle, kısa bir müddette, görünen yaralar, bereler süratle ortadan silinir. Fakat hastalık geçmez. Doğru olmayan bir tedavi tatbik edilmişse; sinsi hastalık, o şahsı yine kemirmekte devam eder.

İşte, bu hakikatleri bilen, gören milletler, memleketler, kendi düşünce ve seviye farklarına, uğraşma savaş kuvvetlerine göre, frengiyi ortadan kaldırmak için bir takım sistemler takip etmektedirler.

Halkın sıhhatini, uluslarının kurtulmalarını temin için, hiç bir fedakârlıkdan çekinmiyorlar. Fakat bu kadar didinmelere, çalışmalara, uğraşmalara rağmen hastalık yine durmuyor. Sebeb; ayıp diye hastalığımızı gizlemekten, yalnız harice bakarak vakit ve zamanıyla ve esaslı tedavi takib etmemekliğimizdendir.

Bunların önüne geçmek çaresi; bu hastalığı ayıp demiyerek, yakalananların kendilerini vaktinde ve muntazam tedavi ettirmeleri ve netice, hastalığın ne olduğunu, herkesin bilmesidir.

Bu sebepten gençliğin terbiyesini, daha ilk mektep sıralarından itibaren canlandırmağa başlamalı. Sıra ile, orta, lise, muallim mektepleri talebelerine, yüksek tahsil çağındaki yetişkin çocuklarımıza, esaslı olarak cinsî terbiye üzerine malûmat verilmelidir.

Cinsî terbiyeden maksat ve gaye; gençlere sefahate daldıktan sonra zührevî hastalıklardan korunma çarelerini öğretmek değildir.

Cinsî vazifenin ehemmiyetini göstermek, cinsî hayatın tehlikelerinden, cinsî birleşme erden doğacak maddî, manevî, içtimaî ağır sonlarından haberdar etmektir. Esaslı vazifemiz, gürbüz olarak neslin bekasına hizmettir.

Nitekim gözümüz görmeğe mahsustur. Kulağımız işitmeğe yarar. Burnumuz koku duyar. Bunlara arız olacak felâket önünde titreriz.

Zira; her hangi birinden mahrumiyet, bizi hayatta bir çok zevklerden alakor.

Nasıl gözümüzü muhafaza etmeği bir vazife biliyorsak, ekseriyetle cinsî birleşmeden alman bu hastalık için tenasülî uzuvlarımızın da, muhafazasına dikkat ve itina etmekliğimiz lâzımdır. Bunların da; görmek, işitmek gibi fiziyolojik işlerini, bozmamak, bu fiziyolojik vazifelerini bilirsek, öğrenmek, artık dünyanın her tarafında, hayat bilgisi kadrosu içerisine alınmıştır.

Önümüzdeki şahsın sıhhatinden ziyade, ailenin saadeti, ulusun ilerisi mevzu u bahisdir. Cinsî vazifelerini tabiî yolda idare edecek bir ferd, şahsını, ailesini, evlâdını, nihayet bulunduğu cemiyeti, sevdiği ulusu koruyacaktır,

Ulusunun korunması, sıhhat ve zindeliğinin korunması ile kabildir. Çalışmadan mahrum veya çalışma Kabiliyeti nakıs uluslar, diğerinin esiri olarak yaşamağa mahkûmdur.

Hayat, esasen bir çalışmadır. Bir sinek dahi, ölmemek için çabalar. Çalışmayı azaltacak her türlü kusur, bir kabahatdir.

Bu kabahati yapmamak için çocuklarımızın fiziyolojik cinsî yetişme anlarında, zührevî hastalıklardan bahsedilme zarureti, bir ihtiyaç şekline girmiştir.

Hiç bir zaman ayıp hastalıklar telakkisinin doğru olmayacağı esasını, kabul ettirmiştir. Çocuklara, hıfzıssıhha derslerinde, bulaşıcı hastalıklardan korunma çareleri gösterilirken, nasıl ki; uyuzdan, saç kırandan, Kızamıktan, anjinden, gripden, tüberkülozdan bahsediliyor ve ayıp sayılmıyorsa, aynı derece ve şekilde sirayeti görülebilecek olan zührevî hastalıklardan konuşma ayıp addedilmeyecek ve frenginin de, zührevî namı altında ayıp bir hastalık gibi görünmesinin katiyen doğru olmayacağı teslim edilecektir.

(Moutaigne) nin, en son Paris İçtimaî hıfzıssıhha kongresinde söylediği şu cümle ne kadar doğrudur:

(Yaşamamızın yolu, bize çağımız geçtikten sonra öğretilirse, mektebli çocuklarımızın bir kısmı (Aristote) un, itidal devresine çıkmadan evvel, frengiye yakalanır.) Şimdi hayat bilgisini öğretmek, neden ayıp olsun?

Tabiatın geçici ve mikroplu bir hastalık olarak ortaya döktüğü, ve her bir uzvumuzu diğer geçici hastalıklar gibi pençesine aldığı bir maraz, niçin ayıp görülsün ?

Frenginin diğer geçici hastalıklardan fazla olarak, evlâda geçme fenalıkları var. Bunları, evlatlarımıza, söylemek ayıp değil, söylememek en büyük kusur, kabahat, hatta cürümdür;

Anlatmamak, müstakbelin ana ve babalarına, bu hastalıkların insanlar için olduğunu bildirmemek, yarınki, yavrularımızı bilgi sahibi kılmaktan, hazırlamaktan, gürbüz evlâd yetiştirme terbiyelerinden uzaklaştırmak demektir.

Fennî, ahlâkî, cinsî terbiye derslerinde, mürebbiyelerin fennî, pedagojik esaslara göre hazırlanması, zührevî hastalıklar hakkında, gençlerimizin sıhhî, sosyal sağlık bilgisinde, geçici hastalıklar arasında frengiyi, belsoğukluğunu öğrenmesi lâzımdır, ve hayat için esaslı şartlar sırasındadır,

İşte hastalığın sönmemesi, gizli tutulmasından, önüne geçilmemesi, bir çok memleketlerde ayıp addedilmesinden ve nihayet bilgisizliğimizdendir.

Frengililer, hem şahsını, hem yanındakileri korumak için tedavi olmalıdır.

Frengi, tedavisi muhakkak hastalıklar sırasına geçmiştir. İkinci defa hastalığa uğrayanlar, birinci hastalıklarının, iyi olduklarını bildirirler.

Dünyanın hiç bir memleketi sağlık ve her nevi geçici hastalıklar için, memleketimiz kadar parasız tedavi yurtları açmamıştır.

Soysal mücadelelerde, en ön sıralarda yürüdüğü muhakkak bulunan sağlık bakanlığımız, memleketimizin en ücra köşelerine kadar, frengi ve soysal felâket savaşı için yetiştirdiği kıymetli mütehassıslarla, bu hastalıkların sönmesi için senelerden beri, şiddetli, bir savaştadır. Mükâfatı meyvaları da, kat'î görülmektedir.

Büyük şehirlerde, birçok dispanserlerimiz, hastanelerimiz her suretle yetişmiş mütehassıslarla parasız olarak bu hastalığın facialarını durdurmakla uğraşmaktadır.

İşte; frengiye [AİDS] yakalanan her ferdin ayıp demeyerek tedavi olması, kendisi için, çocukları için, ana ve babası için, bulunduğu cemiyet için, nihayet ulusu için bir namus borcudur.

Hastalığa yakalanmamak, tabiatın bize verdiği ve ancak bekamıza hizmet ettirdiği bir uzvun sakatlanmamasını temine gayret eylemek, en mühim vazifemizdir. Yakalandığı veya şüphe ettiği takdirde, utanmamalı, ayıp dememeli, bu müesseselere derhal uğramalı, ve hastalığını anlamalı, ve icabında tedavi olmalıdır.

Bunun için de, bu hastalıkların ne olduğunu bilmemiz, nasıl korunmak lâzım geldiğini, küçük yaştan itibaren öğrenmemiz gerektir. ***Tabiatta ayıp hastalık yoktur.*** **Utanmamız, bilgisizliğimizin bir ilânı, bir nişanesidir.**

Kaynak: Prof. Dr. HULUSİ BEHÇET Tarafından 15-Şubat-1935 De İstanbul Radyosunda Verilen Konferans, İ. Belediyesi Basımeevi-1935, İstanbul

JUNG: RÜYALARIN, SEMBOLLERİN, EFSANELERİN BÜYÜSÜNÜ ÇÖZMEYE ADANMIŞ BİR HAYAT

ALINTI

Hzl: Hasan Saraç

"Kendime hayretle, hayal kırıklığıyla, hoşnutlukla bakıyorum. Kederliyim, bunalımdayım, coşkuluyum. Ben bunların hepsiyim aynı anda, ama toplayıp da sonucunu bulamam. Nihai değer veya değersizliği belirleme yeteneğine sahip değilim; kendim ve hayatım hakkında hiçbir yargım yok. Tamamen emin olduğum hiçbir şey yok. Hiçbir şey hakkında hiçbir kesin kanaatim yok. Yalnızca doğduğumu, varolduğumu biliyorum ve bana öyle geliyor ki bir şekilde taşınıp getirilmişim buraya. Bilmediğim bir şeyin temeli üzerinde yaşıyorum."

İsviçre'nin kuzeyinde, Almanya sınırına yakın küçük bir köyde 1875 yılının yirmi altı Haziran günü bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Prostestan bir papaz olan Paul Jung ve eşi Emilie Preiswerk ona Carl Gustav adını verirler. Carl dört yaşındayken aile Basel kentine taşınır. Henüz yedi yaşındayken babasından Latince dersleri almaya başlayan Carl, öğrencilik hayatından hoşlanmasa da derslerinde başarılı bir öğrencidir.

"İnsanın zorluklara ihtiyacı vardır; onlar sağlık için gereklidir."

Daha sonraları eğitim sisteminin sıradanlığından şikâyet edecek, genç bir ruhun daha kucaklayıcı, şefkatli bir yöntemle yoğrulması gerektiği yönündeki inancını şu sözlerle açıklayacaktır. "Anlayışlı bir kalp bir öğretmende her şey demektir ve paha biçilmez bir değerdir. İnsan geriye baktığında parlak öğretmenlerini takdirle, insani duygularına dokunanları ise şükranla anar. Müfredat gerekli bir hammaddedir ama gelişen bir bitki ve bir çocuğun ruhu için yaşamsal önem taşıyan şey sıcaklıktır."

"İnsan anlamadığı kişiyi bir aptal olarak görmeye meyyaldir."

Basel Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Zürih'e yerleşen Carl bir yandan bir akıl hastanesinde görev yaparken bir yandan da Psikoloji doktorasına devam etmektedir. 1903 yılında, varlıklı bir ailenin kızı olan psikolog Emma Rauschenberg ile evlenen genç akademisyen, ilk makalesini Sigmund Freud'a gönderdikten bir müddet sonra Viyana'ya gidip Freud'un kendisi ile tanışır. İlk buluşmalarında aralıksız on üç saat Freud ile tartışan Carl aradığı bilgeyi bulduğuna inanmaktadır. Bu güçlü ilişki altı yıl boyunca inişli çıkışlı bir mücadeleye sahne olur. İlk kişilik çatışmaları birlikte yaptıkları Amerika seyahatinde ortaya çıkacaktır.

Carl Jung, Freud'un ve yine ünlü bir psikolog olan Adler'in, insani dürtüleri yalnızca cinsellik ve güce tapınma içgüdülerinin bir sonucu olarak izah etmelerine karşı çıkmakta, bu yaklaşımı insan ruhundaki karmaşanın basite indirgenmesi olarak değerlendirmektedir. Buna karşın Freud da kendi tebaası gibi gördüğü bu genç adamın farklı fikirler ortaya atmasını, psikoloji biliminde önemsenmeyen arketiplere gereğinden fazla değer vermesini kendi otoritesine bir başkaldırı olarak algılar.

"Bir şeyi kabul edene kadar onu değiştiremeyiz. Suçlamak özgürleştirmez, tahakküm eder."

Jung ve Freud'un fikri birliktelikleri 1912 yılında sona erer. O günlerde psikoloji biliminin tanrısıymış gibi tapılan bir efsane, yani Freud tarafından aforoz edilen Carl, dostlarının

kendine yüz çevirdiğini ve akademik çevrelerde tek başına kaldığını fark ettiğinde uzun bir depresyon sürecine girecektir. O yıllarda bilimsel makaleler yazmak ya da seminerlere, konferanslara katılmak yerine özel hastalarını kabul etmekte ve geri kalan vaktini kendi iç yolculuğuna adamaktadır. İstiareye yatarak gördüğü rüyalara bir anlam vermeye, bu seanslarda karşılaştığı sembolleri resmetmeye, zihninde oluşan mandalaları kayda geçirmeye çalışır. Bu analizler, çizimler ve notlar Carl Jung'un ölümünden yirmi yıl sonra The Archetypes and the Collective Unconscious – Dört Arketip adlı bir kitapta toplanacaktır.

"Uzay yolculukları yalnızca bir kaçıştan, insanın kendisinden kaçmasından ibarettir, çünkü Mars'a ya da Ay'a gitmek insanın kendi varlığına nüfuz etmesinden daha kolaydır."

Jung karısı Emma ile yaşadığı sorunlardan, o süreçte doğan dört kız ve bir erkek çocuğundan, hastaları ve asistanlarıyla girdiği cinsel ilişkilerden bahsedilmesinden hoşlanmadığı için hayatı boyunca bir otobiyografi yazmamış, gazetecilerle mülakat yapmamıştır. Bu yasağı bir tek kişi, bir başka deneyimli psikolog olan Aniela Jaffe delebilmiş ve üç yıl ünlü meslektaşı ile birlikte çalıştıktan sonra ortaya çıkan değerli eserini Jung'un ölümünden hemen sonra, Memories, Dreams, Reflections – Anılar, Düşler, Düşünceler adıyla yayınlamıştır.

Jung, iç dünyasına trans halinde yaptığı yolculuklar sırasında gördüğü şaşırtıcı, yol gösterici rüyalarından bu biyografisinde sıkça bahseder. Psikoloji bilimine yön verecek bu deneyimlerden birini Jaffe kitabında şöyle anlatır:

"Jung evinin ikinci katında koltukta oturmaktadır. Etrafındaki dekor, mobilyalar, tablolar da ona çok doğal gelmektedir. Zaten olması gerektiği gibi çevresindeki her şey kendi dönemine ve alışkanlıklarına uygundur. Birden evinin birinci katını gözünde canlandıramadığını fark eder. Merakla alt kata iner ve kendini on dört, on beşinci yüzyıl mimarisinin içinde bulur. Zemin pembe taşlarla kaplanmıştır. Tablolar birkaç yüzyıl öncesine aittir. Koltuklar eski, perdeler farklıdır. İçerdeki bir odada duvara gizlenmiş bir kapıyı açtığında, aşağıya inen bir merdiven görür.

Bu sefer varlığından bile haberi olmadığı bodrum katına iner. Çevresini Roma dönemine ait kalıntılar, freskler, taşlar kuşatmıştır. Heyecanla olan biteni anlamaya çalışırken aniden önüne bir kapak daha çıkar. Onu kaldırdığında aşağıya inen eskimiş taş basamakları bulur. En alt bölüme indiğinde artık tarih öncesi sayılabilecek bir yere geldiğini anlar. Yerde iki kafatası görür."

Jung içinde kabaran duygu seliyle aniden uyanıp, yıllardır aradığı cevabı uykusunda bulmanın heyecanıyla rüyasında gördüklerini en ince ayrıntısına kadar hemen orada, o gece not eder. Bilimsel metotlar ve bulgular kadar spiritüelliğe, arketiplere, doğaüstü güçlere, mitolojiye ve sembollere de önem vermesiyle ünlenen Jung böylece kolektif bilinçaltı kavramını ortaya atacaktır. Jung'a göre kişiler egoları ve kendi bilinçaltları kadar, insanlık tarihi boyunca bireylerin, toplumların bilinçaltında biriken bilgi ve deneyimlerin de etkisi altındadır.

"Siz bilinçaltınızı bilince dönüştürene kadar, o sizin hayatınızı yönlendirecek ve siz ona kader diyeceksiniz."

Jung, tıpkı düşüncelerine önem verdiği felsefeciler Nietzsche, Schopenhauer, Hesse gibi, batı kültürüne olduğu kadar oryantal bilgeliğe, deneyimlere ve inançlara da ilgi duyardı. İlk olarak 1924 yılında New Mexico – Arizona eyaletlerine giderek orada yaşamlarını sürdürmeye

çalışan yerli kabileler üzerinde iki sene araştırmalar yapar. Orada tanıştığı bilgeler Jung'a "**Bu beyaz adamlar her zaman bir şeyler istiyorlar, sürekli bir huzursuzluk hali içindeler. Neyi amaçladıklarını, neyin peşinde koştuklarını bilmiyoruz, anlamıyoruz**" diyeceklerdir.

"Kendi karanlığınızı bilmek, başkalarının karanlığıyla başa çıkmanın en iyi yöntemidir."

Jung daha sonra iki yıl kadar Kenya'da, ardından Mısır ve Hindistan'da araştırmalarına devam edecek, özellikle Budizm, Zen Budizm felsefelerini ve Konfüçyüs'ün öğretilerini inceleyecektir.

Jung'un üzerinde çalıştığı Analitik Psikoloji kavramı üzerine yazdığı makaleler 1917 ve 1928 yıllarında bilimsel dergilerde yayınlanır. Freud ile yollarını ayırdıktan sonra uzun bir süre meslektaşlarından ilgi görmeyen Jung, Pyschological Types – Psikolojik Tiplemeler ve Psychology and Alchemy – Psikoloji ve Simya eserleriyle yeniden akademik dünyada ses getirmeye başlayacaktır.

"İnsanın bilinçdışı aklı, bilinçli akıl kör ve güçsüz olduğu zaman bile doğruyu görür."

Psikoloji bilimine kazandırdığı kolektif bilinçaltı tanımı kadar Jung, ortaya attığı Anima ve Animus kavramları ile de dikkatleri üzerinde toplayacaktır. Jung'a göre anima erkeklerin kolektif bilinçaltında oluşan dişiliği, animus ise dişilerin kolektif bilinçaltında boy gösteren erkeksi varlığı ifade eder. Değerli düşünürün ses getiren en önemli eserlerinden biri de 1952 yılında yayınlanan Synchronicity – Eşzamanlılık adlı bilimsel çalışmasıdır.

"Ben başıma gelen şeylerin toplamı değilim, ben olmayı seçtiğim şeyim."

Jung'un özel yaşantısını, evdeki çalışma ortamını, zihninde bir türlü cevabını bulamadığı soruları, dehasını konu alan kapsamlı bir biyografi Prof. Arthur I. Miller tarafından 2010 yılında kaleme alınmış, 137 Jung, Pauli, and the Pursuit of a Scientific Obsession adıyla ilk olarak Amerika'da yayınlanmıştır.

Kuantum Fiziği çevrelerinin yakından tanıdığı, parlak zekâsı ve sorgulayıcılığı Einstein ile eş tutulan, 1945 Nobel Fizik Ödülü sahibi çılgın bir adam olan Wolfgang Pauli ile Psikoloji dünyasının gelmiş geçmiş en büyük dehalarından Carl Gustav Jung'un yirmi yıla yakın bir süre simya, mistisizm, Kabala gibi kavramların peşinde nasıl birlikte koştukları bu kitapta tüm ayrıntıları ile anlatılır.

"Bana aklı başında bir adam gösterin, onu sizin için tedavi edeyim."

Neredeyse tüm hayatını Küssnach adında küçük bir kasabada, Zürih gölüne bakan muhkem bir taş binada ailesi ile birlikte geçiren Jung, 1955 yılında eşi Emma öldükten sonra daha önce inşasına başladığı taş kuleyi bitirecek ve vaktinin çoğunu artık o kuleden göle bakarak, pipo içerek ve düşünerek geçirecektir.

Sosyal yaşamdan, kalabalıklardan pek hoşlanmayan Jung, son bir kez etrafındakilere seslenip "Bu gece şöyle güzel bir kırmızı şarap içelim" dedikten az sonra hayatı boyunca şifresine çözmeye çalıştığı bir başka gizemi, öteki dünya gerçeğini keşfetmek üzere uzun bir yolculuğa çıkar.

Yaşamın ve evrenin şifresini hayatı boyunca özel rakamların kombinasyonlarında aramış bir bilgenin altıncı ayın yirmi altıncı günü doğduktan tam seksen altı yıl sonra altıncı ayın altıncı günü ölmüş olması yalnızca bir tesadüf müdür acaba?

Hasan Saraç – edebiyathaber.net (06 Mart 2012)

- See more at: http://www.edebiyathaber.net/carl-gustav-jung-ruyalarin-sembollerin-efsanelerin-buyusunu-cozmeye-adanmis-bir-hayat/#sthash.vS02eTfO.dpuf

http://www.edebiyathaber.net/carl-gustav-jung-ruyalarin-sembollerin-efsanelerin-buyusunu-cozmeye-adanmis-bir-hayat/

İSLÂM DÜNYASI NİÇİN İLERLEYEMİYOR? «İnhitat-ı İslâm hakkında bir Tecrübe-i Kalemiye»

Said Halim Paşa,
,

[İnhitat: Aşağılanma, aşağı inme. * İhtiyarlama, yaşlılığa yüz tutma. * Kuvvetten düşme. * Bir şişin inmesi. * Düşme, inme.]

İslâm dünyasının her tarafında bugün ıslahat ve İlerlemekten, yücelmek ve hür olmaktan başka bir meseleden bahsedilmemektedir.

Halbuki, Müslüman milletlerin gerilemesinin esası ve sebepleri hakkında, hâlâ devam etmekte olan koyu cehaletin ortadan kaldırılması işiyle hiç kimsenin ciddî bir surette meşgul olmadığını hayretle müşahede etmekteyiz. Görüyoruz ki, sözü geçen milletleri bu korkunç hastalıktan kurtarmak vazifesini üzerlerine alanlar bu gerçekle ilgilerini kesecek kadar mazilerinden gözlerini ayırdıkları gibi, iyileştirmek istedikleri hastalığın vasıflarını ve mahiyetini anlayıp öğrenmek külfetine bile katlanmadıkları halde, gayretlerinde muvaffakiyet hayâl ediyorlar. Bu hal ise uğradığımız musibetlerin ve geride kalmamızın gösterebileceği en hüzün verici manzaradır.

***

İslâm âleminin geri kalışı Müslüman milletlerin yabancıların boyunduruğu altına düşmelerinden sonra, bütün hakikati ve ehemmiyeti ile ortaya çıkmıştır.

Adı geçen milletler, istilâcılara nisbetle pek kötü şartlar altında hayatlarını geçirdiklerinden geride kalışlarını bizden evvel fark edenler, onları boyundurukları altına alan Hristiyan milletler olmuş ve onların düşünürleri bizden çok önce bu meseleyi incelemişlerdir.

Demek oluyor ki, pek çok nesillerden beri tutulduğumuz bu hastalığı fark etmemiz yabancılar sâyesindedir.

Yazık ki, batılılar Müslümanlara âit olan herşeye, bilhassa İslâm dinine karşı seleflerinden miras kalmış ve şuur altına yerleşmiş bir kin ve düşmanlığa müptelâ idiler. Bundan başka, zihniyetleri de, şahid oldukları vak'a ve hadiselerin hakiki karakteri ve onları doğuran rûhî hal ve hareketleri hakkıyla kavrayamayacak kadar İslâmî zihniyetten farklı idi. **Bundan dolayı batılılar, doğudaki hadiseleri ve bunların akislerini kendi fikir ve ruh yapılarına nazaran pek yanlış tefsir ederek ona göre hüküm verdiler ve İslâm'ın geri kalmasını, şeriatın aslına ve yapısına ait noksanlıklara atfettiler.** (Böyle noksanlıkların mevcut olduğu zannına kapıldılar).

Bu inançlarını destekleyen şey de İslâm dünyasındaki bu hastalığın umumî olması idi.

Hayrete değer bir birlik ve umumîlik gösteren bu hadiseyi bütün Müslüman milletler arasında müşterek, tek bir âmile dayamak zaruretini hissettiklerinden ve Müslüman milletler arasında dinlerinden başka bir ortak bağ bulamadıklarından; Müslüman milletlerin Şerîat-ı Ahmediye'ye (Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ katından getirdiği İlâhî nizam) tâbi oldukça

Hristiyan milletlere nisbeten daima geri durumda kalacaklarını yüksek sesle iddiaya kalkıştılar.

Vardıkları bu hüküm ve netice pek sathî olmakla beraber, hem bağlı oldukları duygulan, hem de yanlış kanaatlerini tatmin ediyor, bundan başka, mantık ve düşüncelerine de uygun geliyordu.

Aslında ise, meselenin aslını değiştirmek ve bozmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Müslüman milletlerin, dinlerinin zarurî bir neticesi olarak geri kaldıklarını iddia ederek, meseleye bir din ve mezhep meselesi mahiyeti verdiler. Bu ise Müslümanlardan şiddetli red ve itirazlar dogmasına, karşı tarafın da aynı şiddette iddia ve ithamlarda bulunmasına sebep oldu. Müslümanlar, bu hali dinlerine karşı Hristiyanların besledikleri irsî düşmanlığa; Hristiyanlar ise İslâm taassubuna delil olarak gösterdiler. Neticede bu tartışma ortaçağın, o bitmez tükenmez metafizik münakaşalarını andıran, ateşli ve düşmanca bir fikir çekişmesine döndü. Vicdan ve düşünceleri, tatmin ve aydınlatacağı yerde daha ziyade burukluk ekleyerek, beyinlerdeki birtakım hırsların yeniden parlaması ile onları büsbütün karışıklığa ve yanılmaya sürükledi.

İslâm âleminin geri kalışı meselesinden doğan münakaşalara başlangıcından beri hakim olan bu düşünce tarzı, işte bu şekilde tarafsızlığa mani olmuş ve durumun, çok önemli bir tarihî ve sosyal hadisenin lüzum gösterdiği şekilde muhakeme edilememesine sebep olmuştur..

Bununla beraber, bu münakaşalar sayesindedir ki. meselenin önemini nihayet takdire muvaffak olarak, içimizden bazıları onu daha umûmî ve daha tarafsız bir şekilde incelemeye koyuldular. Lâkin onlar da meselenin tümünü kavramaya bir türlü muvaffak olamayarak teferruat arasında yollarını şaşırdılar. İslâm ülkelerinin geri kalışının neticesini illetleri ve sebepleri gibi telâkki ettiler. (Yani netice ve sebepleri birbirine karıştırdılar.) Kimi, bu geri kalışı bizi idare edenlerin istibdadına, kimi âlimlerimizin bilgisizliğine ve kimi de işbaşında bulunanlarımızın iktidarsızlığına atfettiler.

Gerilememizin sebeplerini, dinîn emirlerine karşı gösterdiğimiz ihmâl ve ilgisizlikte, yahut dinî taasubumuzda veyahut kadere karşı rıza göstermemizde bulunanlar da oldu.

Bütün bu fikir ve mütalâalarda görülen birbirine zıtlık ve nihayetsiz çeşitlilik bize yalnız şunu öğretti ki, fikirlerimize hâkim olan düzensizlik geri kalışımızın sebeplerini belirtme ve teşhis etme kudretini beynimizden kaldırmıştır.

Bu hususta ortaya atılan bütün parlak sözler bize hiç bir şey öğretmedi. Hâlbuki biz kendilerinden bilmediklerimizi öğrenmek istiyorduk. Bilmediklerimiz ise, neden dolayı vazifelerini yerine getiremedikleri ve halkımızın neden âtıl ve cahil kaldığı noktalarından ibaretti.

Yukarıda söylediklerimizle, İslâm dünyasının geri kalışı meselesinin nasıl mahiyet ve esasım değiştirerek dinî bir şekil aldığı meydana çıktı. Bizden önce Hristiyanlar bu meseleyi münakaşa alanına koyarak hal çarelerini araştırmasaydılar, hiç şüphe yok ki, iş bu renge girmezdi.

İnkâr edilemez ki; sosyal hadiselerde dinî inançların tesiri ve oynadığı rol ne kadar büyük olursa olsun, ferdlerin mazisi, karakteri, düşünce tarzı ve hattâ yaşadıkları iklim gibi bir çok

çeşitli âmiller o tesire eklenir. Zaten bir sosyal hadiseye onu münhasıran dinî ve mezhebi mahiyetler arzeden hadiselerden ayırarak, ayrı bir hüviyet ve karakter veren de budur.

Bundan dolayıdır Ki; her nerede olursa olsun, meselâ Fransa'da veya Almanya'da baş göstermiş bir sosyal olayı bir din meselesi gibi telâkki ederek adı geçen memleketlerde bulunan dinlere bağlamak ve bu sayede adı geçen dinlerin, kıymet ve mahiyetini tayin etmek hiç kimsenin hayalinden bile geçmez.

Her hangi bir kavmin hayatı; geleneklerini, karakterlerini yapan ve dinî inançlarına hususî bir mahiyet vererek, mefkûresini bereketli kılan bir takım sosyal hadiselerin sürekli bir akışından başka bir şey değildir. Hristiyanlıkta katoliklik, protestanlık ve ortodoksluk; İslâmiyette ise Sünnîlik ve Şiilik bu suretle doğmuştur.

Bu ihtilâf aynı kilisede bile görülebilir. Gerçekte Alman Katolikliği, İspanya ve İtalya Katolikliğinden pek farklıdır. Protestanlıkta ve Ortodokslukta da durum aynıdır.

Bize gelince; diyebiliriz ki, Türk Sünnîliği Arap Sünnîliğinden, Acem Şiiliği de Hint Şiiliğinden farklıdır.

Bir dinin alacağı karakter; tatbik edildiği yer ve muhite bağlı olduğundan, o muhitteki tesirinin de onu kaideleştirip tatbik edecek olan fertlerin karakterine bağlı olması zaruridir. Avrupa Hristiyan kavimleri bu bakımdan bizi aydınlatmaya yarayacak bir örnek teşkil eder.

Gerçekten de, adı geçen kavimler dinlerini medeniyetlerine yararlı bir ilerleme unsuru haline getirecek şekilde kaidelere bağlayıp, tefsir etmeye imkân bulmuşlardır. Doğu Hristiyanları ise, dinlerine ne o karakteri, ne de o tesiri verebilmişlerdir. İslâm dinî insanlığın saadetine yararlı ve o saadeti temin eden bütün unsurları toplayıcı ve her hususta en mükemmel din olduğu halde, bu dine tâbi olanların, Hristiyan kavimlerine nisbet edilince, dikkati çekecek derecede geri durumda bulunduklarını görüyoruz.

Acaba İslâm milletleri, dinlerinde bulunan sayısız nimetlerden niçin faydalanamadılar?

Şimdiye kadar olduğu gibi; İslâm dîninin Müslüman milletleri, garp milletleri kadar gelişme ve ilerlemekten niçin geri koyduğu yolunda bir sual sorarsak, bu âna kadar işlenmiş olan bir hatayı tekrar etmiş oluruz. Çünkü, bu şekilde bir soru ile meselenin hal çaresini birtakım metafizik münâkaşalarda aramağa mahkûm oluruz. Tarihi ve sosyal mahiyetini ortadan kaldırarak aynı yanlış sonuçlara varırız.

Bu kanaati doğrulayacak bir sebep de şudur ki: Hristiyan ve Buda dinlerinin, Avrupalılarla Japonları medenîleşmekten alıkoymadığı görüldüğünden; hiçbir dinin gerekli özellik ve vasıflara mâlik hiçbir milleti ilerleme ve kalkınmadan alıkoymayacağı bir gerçek haline gelmiştir.

Saadetin ta kendisi olan İslâm dininin insanları bahtiyar olmaktan alıkoyamayacağı ise baştan itibaren, şüphe götürmez bir hakikat olarak kabul edilmelidir.

Bu mütalâalara dayanarak ilk sualimize cevap vermek ve İslâm milletlerinin dinlerinden ne için, gerektiği gibi faydalanamadıklarını ortaya koymak isteriz.

Bilindiği gibi, İslâm dinini kabul eden kavimler, geçmişlerinde uzun bir medeniyet hayatı bulunan doğu kavimleriydi ki; bunlardan her birinin kendisine mahsus âdet ve gelenekleri, felsefî ve ahlâkî inançları, ayrı ruh halleri ve ayrı ayn siyasî ve sosyal esasları vardı.

İslâm'ın nûru, zamanla yıkılıp çökmeye başlayan medeniyetlerine taze bir hayat verdi.

Yaratıcı ve yenileyici gücü sayesinde o milletler yeniden canlanarak, akıllarından bile geçirmedikleri bir medeniyetin zirvesine ulaştılar. Ve insanlığa daha fazla adalet, eşitlik ve maarif ışığı vererek garp medeniyetinin doğup gelişmesine hizmet eden bir medeniyetin doğuşuna şahit oldular.

Hal böyle iken, Müslüman milletler bugün birçok bakımdan, İslâmlıktan önceki hallerini andırır şartlar içinde yaşamaktadırlar. Bu umumî düşkünlüğün, İslâm memleketlerinin her yerinde gösterdiği özel karakter şunu ispat ediyor ki, Müslüman milletlerin bu geri kalışını, hâlâ nüfûzundan kurtulamadıkları, İslâmlıktan önceki hayatlarının, üzerlerinde sürdüregelmekte olduğu tesire bağlamak lâzım gelir. Şu halde Müslüman milletlerin geri kalışı, önceden ve sonradan olagelmiş bütün geri kalışlar gibi; bu milletlerin yarınlarını emniyet altına almak yolunda, mazilerinden ne gibi şeyleri unutmak ve feda etmek gerektiğini takdir edememelerinden doğmuştur.

Müslüman milletler için bu değerlendirme eksikliği, hiç şüphe yok ki, din hükümlerinin yanlış anlaşılıp öyle tatbik edilmesinden meydana gelmektedir. Çünkü sarıldıkları dinde asıl gaye, insanlığın yaradılışındaki olgunlaşma kabiliyetini geliştirmek ve insanları geçmişin kötü miraslarından ve hatalarından kurtarıp gerçeğe ve olgunluğa hiç duraklamadan yaklaşmalarını temin edecek bir düşünce ve ahlâk yüceliğine zorlamak ve bu sayede insanlığın saadetini sağlamaktır. Müslüman milletler zamanın devamlı olarak değişen şartlarını göz önüne almayarak, bu değişmeden doğan yeni yeni ihtiyaçların, ancak dinlerini daha yüce ve daha verimli bir şekilde tefsir etmek ve açıklamakla mümkün olacağını anlayamamaları yüzünden gerilemişlerdir.

İslâm'dan önceki hayatlarının nüfuz ve tesiriyle, İslâm dininin yaptığı nüfuz ve tesir arasında öyle değişmez bir denge kuruldu ki, ilerlemelerine mâni olup duruyor. Bunun içindir ki, Müslüman milletlerin, saadet ve yükselme yolunda ilerlemelerine devam edebilmeleri için, İslâm'ın nüfuzunu desteklemek suretiyle bu dengeyi bozmaları gerekir.

Türkler için durum, diğer İslâm milletlerinden az çok farklı bir şekilde cereyan etmiştir. İslâmlıktan önce kurdukları medeniyet, İslâm'dan sonraki ilerlemelerini gölgeleyecek kadar köklü ve ileri bulunmadığından, kabul ettikleri yenidünya nizamına büyük bir başarı ile uyup, hizmet ettiler. Ancak, Arap ve Acem medeniyetleriyle sıkı temas halinde bulundukları için, bu medeniyetlerin tesirine kapılmak ve onların âkibetine uğramaktan kurtulamadılar.

İslâm milletlerinin geri kalmasının ikinci sebebi de, İslâm dünyası ile Hristiyan batı kavimleri arasında meydana gelmiş olan, şiddetli ve faydasız din düşmanlığıdır, «taassub» adlı risalemizde bundan bahsedilmiştir. İşte o düşmanlıktan doğan sonsuz savaşlar, Müslüman milletlerin ilerleme ve gelişmesini bir dereceye kadar engellemiştir.

Bundan başka, bu karşılıklı nefret, Müslüman milletlerin batıda hızla gelişen medeniyeti tanıyıp, onun feyzinden faydalanmasına İmkân bırakmamıştır. Hâlbuki Müslümanların hor görüp küçümseyerek baktıkları o medeniyet gittikçe olgunlaşarak batı milletlerinin üstünlük kurmalarını temin etmiştir.

İşte Müslüman milletler bu yüzden aynı hastalığa uğradılar, öyle bir hastalık ki, umumî olduğundan dolayı dinlerine nisbet edildi. (Yani kabahat dinin üzerine atıldı).

İslâm âlemi doğuda, bitmez tükenmez, çeşitli felsefe tartışmalarıyla vakit geçirmekte ve metafizik vadisinde bir sürü sonsuz ve neticesiz çekişmelerle kuvvetten düşmekteyken, beri tarafta yani batıda, genç vezinde milletler tecrübî metodlara dayanan yeni bir medeniyet kuruyorlardı. Bu yeni metod sayesinde o milletler tabiatın gizliliklerine dalarak sonsuz kuvvetlerinden faydalanmaya muvaffak oluyorlardı. Fizik ve kimya ilimlerindeki buluşlar ve icatlar sayesinde bu medeniyetten doğan o küçümsenemeyecek sanayi, daima az işle büyük faydalar teminine yarayan sağlam ve mükemmel vasıtalar meydana getirdi. Bu hal garp milletlerindeki sömürge, yağmacılık ve tahakküm hislerini son derece artırdı. Doğunun zenginliklerine göz koyan bu milletler, cehennemî âletler ve tahrip cihazları ile; gözü dönmüş bu düşmanlarına karşı müdafaaya kudreti bulunmayan İslâm memleketlerini istilâ ettiler.

Bununla beraber insaf ve uzak görüşlülükten çok uzak olduklarını ispat eden bu saldırganlar tarafından Müslümanlara karşı girişilen zalimce hareketler, günün birinde ortaya çıkacak olan aksi tesiri de çabuklaştırmaktan geri kalınıyordu. O geri tepme elbette meydana gelecekti. Çünkü, insanlar kendi cinsinin tahakküm ve istibdâdına sonuna kadar boyun eğemezler.

Şu durumdan da anlaşılacağı gibi, her şey isbat ediyor ki, İslâm âlemi, tarihinde yeni bir inkılâp sayfası çevirmek üzeredir. Her köşesinde ateşli bir yükselme ve istiklâl isteği duyulmakta, asırlardan beri omuzlarının tahammülünü ezen o yabancı üstünlüğü, artık her tarafta takat aşan bir hal almaktadır.

Bununla beraber bu cereyanı daha yakından inceleyecek olursak görürüz ki, dün olduğu gibi bu gün de hâlâ; yükselme ve olgunlaşma vadisinde bizleri aydınlatıp, uyarmak; önderlik etmek vazifesini üstüne alanlar, o vazifeyi kendilerinden önce gelenlerden daha iyi yapamayacak kadar yanlış anlamakta ve tefsir etmektedirler.

Bize daha çok saadet vaadedip duruyorlar. Fakat bu saadetin neden ibaret olduğunu ve ne yolda elde edileceğini gerektiği şekilde bilemiyorlar.

Bizim için saadetin, takdir ve hayranlığımızı en çok çeken millete benzememizden ibaret olduğunu ve yalnız, genel olarak her şeyde o milleti taklid ede ede onun gibi mes'ut olabileceğimizi zannediyorlar.

Hâlbuki saadet denilen şeyin, herkes tarafından aynı şekilde anlaşıldığını zannetmek çok büyük bir yanlıştır.

Saadet tasavvuru, aynı fikir ve ahlâk seviyesinde bulunan insanlar arasında bile başka başkadır. Bir Alman, saadeti elbette bir Fransız'dan başka türlü düşünür. Her ikisince de bu kelimenin gösterdiği mânâ, mensup oldukları milletlerin fikir ve bilgi yönünden zaferi ve diğer milletlere üstünlüğüdür. Şu kadar var ki, Alman ruhu ve düşünce tarzı, Fransız ruhu ve düşünce tarzı olmadığı gibi, Almanya da Fransa değildir. Bu yüzden, dıştan bakılınca aynı görünen bu iki saadet telâkkisi, aslında birbirinden o derece ayrıdır ki, birinin vücuda gelmesi, diğerinin yokluğunu gerektirir.

Saadet hakkında olduğu gibi, o gayeye varan sebepler ve vasıtalar hakkında da, muhtelif milletlerin telâkkileri başka başkadır.

Her millet ancak kendi millî esasları sayesinde saadete ulaşacağına inanır. Kendi düstur ve görüşlerini bırakarak, komşularının gelenek ve göreneklerini kabul etmek hiçbirinin

hayalinden geçmez. Zirâ o esasların (geleneklerin) hiç bir zaman şahsiyetiyle bağdaşamayacağını bilir.

Avrupalıların kendi gelenek ve düsturlarına karşı pek büyük saygı ve sevgi göstermeleri de bundan doğar. Biz ise bilgisizliğimizden onların bu hislerinin sebebini, sosyal müessese ve geleneklerindeki mükemmelliğe bağlayıp dururuz. Onlar kendi gelenek ve kurumlarını ihtiyaçlarına yetersiz bulduklar: zaman, yeni ihtiyaçlarını karşılayacak bir duruma getirinceye kadar, değiştirmeye ve düzeltmeye çalışırlar, bu sûretle ilerlemeleri, millî geleneklerinin ilerlemesiyle sonuçlanır.

Arası kesilmeden gelişme ve ilerlemesini temin eden muntazam toplumlar tarafından takip edilen yol bundan ibarettir. Bu toplulukları meydana getiren ferde gelince, o da bütün hayatınca bir hedef takip etmekle meşguldür. **Meselâ bir Fransız veya bir Alman hangi şartlarda yaşarsa yaşasın, bütün çalışmasını bir noktada birleştiren gaye, iyi bir Fransız veya iyi bir Alman ve mümkünse Fransız'ın, Almanın en iyisi, en hayırlısı, en büyüğü olmaktır.**

O ister ki, milletçe yükselme ve yücelmenin elde edilişinde bir çalışma ve gayret payı bulunsun ve bu pay mümkün olduğu kadar büyük olsun. Bu emeline varmak için harcadığı güç; ortak bir mânevî ihtiyaca hizmet eden kuvvetli ve içten bir inanıştan ilham aldığı için devamlıdır ve bıkkınlık vermez.

Yüksek bir karakter taşıyan bir mânevî ihtiyaç, âdeta fertlerdeki azim, fedakârlık ve hayatı küçümseme duygularını geliştirmek sûretiyle fikrî ve mânevî hasletlerini yükselten bir din hâlini alıyor, öyle kuvvetli bir iman ki, ondan doğan çelik gibi bir kudretle yolundaki engelleri devirip, milletlerin terakki ve refahını temine muvaffak olur.

İşbu düşüncelerden sonra bir de İslâm âleminin bugünkü hâline bakacak olursak; aynı bir toplumda, aynı bir millette birbirinden farklı, belki biri diğerine tamamıyla karşı, iki çeşit gaye bulunduğunu görüyoruz ki, bunlar halkın büyük çoğunluğu ile pek küçük bir azınlıkta kalan aydınlar tarafından takip olunan gayelerdir.

Bunların birincisi İslâmlık esasına dayanan mevziî bir gayedir. Meselâ İran, Hindistan, Türkiye ve Mısır'daki acem, Hintli, Türk ve Arap millî gayeleri ki, bunlara göre saadet; her birinin kendisine has bir anlayışla bağlı bulunduğu dinde ve o dinden ilham alınan esaslara ve geleneklere bağlılık ve sevgide toplanmıştır.

İkincisine gelince; o da mevziîdir ve batıya ait bir esasa dayanan bir gâyedir. Saadeti; Hintli, Türk, Acem veya Arap mefkûreleriyle anlaşılmış ve tefsir edilmiş bir garp medeniyetinde arar. Bu gayenin; takipçileri birinci gayeyi takip edenlerin kendilerine has temayül ve istidatlarıyla bağdaşabilen bir yenileşme cereyanı içinde, korunmasına çalıştıkları her şeyi çöktürüp yıkmaya, daima garp görüş ve inançlarına dayanan bir takım yeni esaslar koymaya çalışırlar.

Görülüyor ki, İslâm dünyasının her tarafında halk ile aydınlar tabakası arasında doldurulmasına imkân olmayan bir uçurum vardır. Halk her yerde, düşünürleri ve ileri gelenleri ile kesin bir uyuşmazlık içinde bulunuyor. Millî varlığının, belki kasıtsız fakat pek tehlikeli bir yıkıcı unsuru olarak telâkkî ettiği aydın sınıfına itimad nazarıyla bakamıyor.

Halktan beklediği takdir ve bağlılığı göremeyen aydın tabaka ise, vatandaşlarına karşı gizlediği, küçümseyici bir gözle bakarak kendini tesellî etmeye çalışıyor. Ayrıca her tarafı kaplayan bilgisizlikten, memleketini kurtarmak husûsunda gösterdiği aczden utanması

gerekirken, eserlerini takdir ve tâkipte çekimser kalan çevresinin öfke ve inadından şikâyet edip duruyor.

Halkı maharetine ve bilgisine inandıramayınca, her türlü vasıtalarla üstünlük kurmaya çalışıyor. Böylece yabancıların baskısına bir de aydın sınıfın baskısı ekleniyor, İslâm milletlerinin yaşama şartlarını, tahammül edilmez bir sınıra getirerek, düşüşlerini kat kat vahimleştiriyor.

Son derece gayri tabiî ve akıl dışı olan şu köklü ayrılık, İslâm milletlerinin gövdesi ile beyni arasında sürüp gittiği müddetçe; düşünürlerin olanca mantık, bilgi ve fikirleri, mühim hiç bir yenilik meydana getirmeyi başaramayarak, elde bulunanı bozup yıkmaya yarayacak ve ilerleme yolunda Müslüman milletler tarafından harcanan bütün emekler sürekli bir muvaffakiyetsizliğe mahkûm kalacaktır.

İşte İslâm âleminin bugünkü geri kalışı tamamıyla bu şekilde olmaktadır.

Tarih boyunca İslâm düşünürleri gelecekteki yaşayış için, İslamiyet'ten önceki yaşayışlarından ne gibi şeylerin unutulup, terkedilmesi gerektiğini, Müslüman kavimlere nasıl öğretmedilerse; bugünkü liderler de yaşadıkları devirlerden (mazilerinden) ne gibi şeylerin muhafaza edilip korunması gerektiğim yeni nesillere öğretmek husûsunda, kendilerinden önce gelenlerden fazla bir hüner ve liyâkat gösteremediler.

Bundan dolayı, garp medeniyetinin tesiri ile İslâm âleminin her tarafında görülen bu anormal hallere bir son verilmesi, tezelden yapılması gerekli şeylerdendir. Her şeyden önce halk ile münevver tabakası arasında, mevcudiyeti zarûrî olan gâye birliği kurulmalıdır. Aksi takdirde garp medeniyetinin tesiri, İslâmdan evvelki cahiliyet zamanının te'sirinden de kötü olacaktır.

Şimdiye kadar söylediklerimizden anlaşılacağı üzere İslâm âleminin bugünkü geri durumunda görülen şu üzüntü verici hal, aydınlar tabakasının milletlerine karşı olan vazifelerinde pek zıt düşüncelere sahip olmalarından doğmaktadır.

Diğer memleketlerde düşünürler ve aydınlar sınıfının vazifesi mili gayeye hizmet ederek onu bir kat daha desteklemek ve yükseltmek, her yerde uygulanıp yürütülmek ne çalışmaktan ibaret ve milletlerinin kendilerine hürmet ve bağlılık göstermesi ancak bu sayede mümkün iken, İslâm mütefekkirleri millî gayelerinden başka ve ona tamamen zıt bir gaye beslemek hakkını kendilerinde görüyorlar. En mühim ve mukaddes vazifelerine karşı gayri ciddî ve diktatör davranıyorlar.

Devamlı ve kabûl edilmiş ortak bir duyguya dayanmayan, tarihî gelişmelerden ve an'anelerden doğmayan; yalnız akıl ve insan düşüncesi gibi zayıf, ince bir dayanak üzerinde, isabet derecesi şüpheli ve yanlış doğru bir takım ilmî. esaslara dayanan gâye ve emellerin; tam mânasıyla gerçek bir gâye doğurup doğurmayacağını; ahlâken meşrûiyeti ve kıymeti olmayan öyle gâyelerin ferdlerde derin, samîmi, ciddi ve hakikî inanç ve kanaatler mi, yoksa yanılma ve sapma sebepleri olacak bencilce bir (opportünizm = eyyâmcılık) mı ortaya çıkaracağını açıklamayı lüzumsuz buluyoruz».. Çünkü bağlı olduğu memleketin esas emellerinden başka emeller besleme hakkını hiç kimsede görmüyoruz.

Gâyeler içinde en doğrusu İslâm dinine dayanan ve İslâm milletleri tarafından benimsenmiş olan yüksek gayedir burada olanca dikkat ve alâkamızla yalnız ondan bahsedeceğiz. Çünkü kurtuluşumuza sebeb yalnız o vardır.

Müslüman milletleri, saadetlerini ancak dinlerinden beklemeyecek derecede şeriatlerine bağlayan özel zihniyet, ne genel olarak sanıldığı gibi bir taassup eseri ve ne de bir fikir sapıklığıdır. Fakat, İslâm karakterinin pek tabiî, akla uygun ve mantıkî bir neticesidir.

Gerçekten, İslâm dini kendine mahsus inançları, ahlakîyatı, kendine mahsus sosyal ve siyasî esasları ile en doğru„ en geniş ve en yaygın manâsıyla bir insanlık nizamıdır.

İnsanların topluluğa yararlı olmak hususundaki temayüllerini ve ilerleme emellerini tatmin ederek, vicdan çerçevesi içinde mesud olmalarını sağlayan her ne varsa, hepsini içice alan kusursuz ve mükemmel bir dindir.

Bu kurtuluş dinî, ahlâkî esaslarını inançlarından, sosyal düzenini ahlâkından, siyasetini ise sosyal düzeninden alır. O, Öyle hak, öyle hikmetli ve âdil, ve bu vasıflarından dolayı öyle bölünmez bir bütündür ki, insan, saadetini elde etmek için 0 bütüne bağlanmak zorundadır.

Bir Müslümanın dinine karşı olan bağlılığı, yerine getirilmesi gerekli bir vicdan borcu olduğu gibi, aynı zamanda da kuvvet ve ehemmiyette sosyal ve siyasî bir vazifedir.

Bir Müslüman, ahlâkî, siyasî ve ictimaî düsturlarıyla, İslâmî geleneklere; mânevi varlığının yapıcısı ve ictimaî yapıcının düzenleyicisi olan hayatî esaslar gözüyle bakar ve ona saygı ve bağlılık gösterir. Böyle yapmakla; bugününü ve yarınını teminat altına almak için, ihmâl ettiği takdirde yok ola Cağı yüksek bir vazifeye sarılmış ve tarihin şaşmaz bir kanununa uymuş olur.

Kendisini garplılaştırmaya çalışan düşünürlerin fikir ve görüşlerine karşı, Müslümanın beslediği nefret duygusu pek tabiîdir. Çünkü o fikir ve görüşleri kabul ve kendisininkileri feda ettiği takdirde hem mânevî hayatına, hem de millî ve sosyal varlığına kıymış olur.

İslâm ahlâkının işareti olan karakterler hürriyet, eşitlik, dayanışma fikirleridir.

O, bilhassa insanlığa telkin ettiği ve kaideleştirdiği dayanışma ile, iyiliğe, kötülüğe ve insânî hasletlere (iyi huylara) dair telkin usullerindeki açıklık ve kemâl ile kendini belirtir, son derecede adaleti seven tarafsız samimiyetiyle müsbet ve doğru yolu gösterici hakikatleri, kendisine dünya çapında bir Üstünlük vermektedir.

İslâm'ın sosyal düstûruna gelince; ahlâkından çıkmış olması itibariyle o da tam bir özelliğe mâliktir. İnsan topluluklarını, aristokrasi ve demokrasi adlarıyla, diğer bir deyimle, biri bir takım hususî hak ve istisnalara sahip seçkin, diğeri tabiî haklarından bile mahrum ve hakları elinden alınmış olmak üzere iki hususî sınıfa ayırmaz.

İslâm cemiyeti; yüksek, orta ve aşağı diye derecelere ayrılan fertleri gibi, yüksek, orta aşağı sınıflardan mürekkep ve ancak yaradılıştan eşitsizliklere karargâh olan bir cemiyet,, daha doğrusu tabiî halinde görülen bir insan topluluğudur, Fikrimizi tam olarak açıklamak için batılı tâbirlere başvurursak, diyebiliriz ki, İslâm cemiyeti aynı zamanda hem demokratik, hem de aristokratiktir. Bunlarda hükümran olan dayanışma, adalet ve insanlık gibi fikir ve duygulardan dolayı demokratik oldukları gibi; geleneklerin kanunlarına, ülül-emre bağlılık; ferdî üstünlüklere, fazilet ve bilgiye saygı dolayısıyla aristokratiktirler.

İslâm'ın siyasî inançlarına gelince; onlar da sosyal inançlarının mahsulüdür. Cemiyet meselelerinde olduğu gibi siyasette de muhtelif fırkalar ve sınıflar arasındaki rekabet ve muhalefetlere müsaade etmeyerek, itaat edenle itaat edilen arasındaki bağları belirtip çizer ve bu sûretle siyâsî dengenin doğmasını temin eder. Hiç bir idare şekliyle bağlamadığı

insanları, karşılıklı hak ve vazifelerine hürmet ve riayet etmek şartıyla ihtiyaçlarına göre harekette serbest bırakır.

İslâm'ın gâyesinin ne derecelerde önem ve husûsiyet taşıdığı ve düşünürlerimizin İslâm'ın bünyesindeki bu birliğe saygılı bir gözle bakarak, ellerinden geldiği kadar onu sağlamlaştırıp desteklemeğe çalışmak vazifesiyle mükellef bulunmaları gerekeceği, basit izahlarla belli olur. Şu hale göre bütün çalışmalarımız; İslâm cemiyetinin görülen aristokratik ve demokratik karakterlerini artırıp yükseltmek ve millî esaslarımızı, itaat edenle edilen arasındaki hak ve vazifelerin daha uygun bir şekilde anlaşılıp, yürütülmesini temin edebilecek bir hale getirmek için düzenlemeye doğru olmalıdır.

İslâm âlemindeki dinsizliğin, Hristiyan cemiyetindeki dinsizlikten kat kat farklı husûsî bir önem kazanması da bundan doğmaktadır. **İslâm topluluğunda dinsizlik, oturmuş ve yerlermiş olan sosyal ve ahlâkî düsturların red ve inkârı manâsında olarak, ferdin ahlâkî düşüşünü ve cemiyetin çöküp dağılmasını gerektirir. Bu itibarla ahlâkiyat ve içtimâiyata zıttır. İşte bu yüzden dinsizlik Müslümanlarla, İslâm topluluklarını yaralayabilecek felâketlerin en korkuncudur.**

Tarih ile sabittir ki, en ileri milletler fikirleri ve emelleri, önderleri tarafından en iyi anlaşılıp tatbik edilmiş olan milletlerdir. Milletler, rehberlerinin keyif ve heveslerine hizmet ve boyun eğmeye rıza gösterdikleri takdirde gerileme çukuruna düşerler ve yâhut bulundukları gerileme çukurunun dibinden yakalarını kurtaramazlar. Çünkü işbaşında bulunanlar gittikçe alçalarak sonunda zorba, kirli, pis huylu ve câhil olup giderler.

Bu düşüncelere dayanaraktır ki, düşünürler sınıfı ancak bağlı oldukları İslâm cemiyetlerinin millî gayelerine hizmet ettikleri takdirde vazifelerini en iyi şekilde yerine getirmiş alacaklardır.

İslâm milletlerinin bilgi ve ışık yoksulu kalmalarına ve kendilerinin ise onları aydınlatamamalarına sebeb olan acı durum bu suretle ortadan kalkacak ve münevver tabakası, cemiyetteki varlığının sebebini o zaman hakkıyla anlayacaktır.

Adı geçen tabaka bu anlayışsızlık ve bilgisizliklerinde Şimdiye kadar o derece ileri gitmişlerdir ki, İslâm âlemini hayalhanelerinden doğan her türlü aşın ve garip tasavvurların tatbikiyle pek kısır ve renkten renge giren, bukalemun meşrep kültürlerini tatmine hazır ve her türlü ziyankârlığa açık, geniş bir tecrübe sahası addetmişlerdir.

Batı milletleri hiç şüphe yok ki, bugün aristokrasilerini doğuran derebeyliğin eski hâtıraları ve teşkilâtlarıyla, bugünkü demokrasi ve eşitlik fikirleri arasında bir değişme devresi geçirmektedir. Bu milletler sosyal kurumlarını böyle durup dinlenmeden düzenleye düzenleye, bizim kanaatimizce, yukarıda açıkladığımız, İslâmiyetin sosyal gâyesine ulaşmak arzusundadırlar.

Onların şimdiki siyasî teşekkülâtı, sosyal değişmelerinden ilham alınmış, iyi kötü bir takım günlük tedbirler hükmündedir ki, makûl ve tarafsız bir idare kurmaktan ziyade, zikredilen değişmeleri kolaylaştırmaya yaramaktadır. Şu halde batının siyasî ve sosyal teşekkülâtındaki mükemmeliyete inanmak ve batı milletlerinin yükselip bolluğa kavuşmasını onlara bağlayarak, körü körüne taklîde koyulmak, yanlışlık ve gaflet içinde saadet aramaktan başka bir şey değildir. **Çünkü batılılar bile eserlerinde o olgunluğu bulamıyor ve onları durup dinlenmeden değiştirip düzenlemeye gayret ediyorlar.**

Batıyı taklîde yeltenen yenilikçilerimizin takip ettikleri yol, garp medeniyetinin neticelerini, sebepleri zannetmekten doğan pek iptidaî bir mantık hatâsına dayanmaktadır.

Bütün bu sathî düşüncelerden doğan ve ayni bozuklukta olmakla beraber düşünürlerimiz arasında pek çok yayılan diğer bir inanç da yenileşme ve ilerleme isteğinde bulunan bir memleketin mutlaka demokratlaşması gerektiği fikridir.

İslâm cemiyeti demokratik ve aristokratik ihtiyaçlarını beraberce duymaktadır. Siyasî ve sosyal teşkilâtı; muvazene halinde bulunan bu iki âmilden herhangi birinin zayıflık göstermesiyle, bozulur.

Esas temellerini teşkil eden dayanışma, eşitlik ve adalet duyguları sarsılacak olursa, zikredilen cemiyet demokratik hususiyetlerini kaybeder. Aksine kanuna, ülül-emre, geleneklere karşı olan hürmet gevşer, mânevî ve fikrî faziletler takdir edilmez, bilgi ve yaradılış üstünlüğü itibar görmezse, o cemiyet aristokratik niteliklerinden mahrum kalmış olur.

Bazen hem aristokratik, hem de demokratik sıfatlarını kaybetmesi de muhtemeldir ki, bu takdirde cemiyet tam bir çöküş halinde demektir.

Bundan dolayıdır ki, bir yenileyicinin vazifesi durumun icaplarına göre, bağlı olduğu cemiyetin kâh demokratik ve kâh aristokratik vasıflarım, kâh her ikisini birden destekleyip artırmaya çalışmaktır. Lâkin bir İslâm cemiyetinin demokratlaşması da garp milletlerinde olduğu gibi cereyan etmez. Bu cemiyet, aristokrasiye saldırarak, seçkin sınıfıyla çekişme yoluyla demokratlaşmaz. Bu çekişmeye lüzum yoktur. Çünkü aynı haklara mâlik olan halkının, seçkinlerinden isteyecek hiç bir şeyi yoktur.

İslâm cemiyetinin demokratlaşması, seçkinler tabakasında zaten mevcut olan halk lehindeki fikirlerin, duyguların ve an'anelerin gelişmesiyle mümkün olur. ***Aristokratlaşması ise milletin güçsüz fertlerinin haklarını çiğnemekle değil, belki halk tabakasında saklı bulunan, seçkinleri takdir edici fikirlerin duyguların ve geleneklerin desteklenip verimlileştirilmesi sûretiyle meydana getirilebilir.*** **Bu hâle göre, İslâm cemiyetindeki demokratik hasletleri yüksek sınıf ve aristokratik hasletleri halk tabakası temin ve kökleştiriyor demektir.**

Halbuki garp cemiyetlerinde durum tersinedir. Onlarda çeşitli sosyal sınıflan diğerlerinden ayıran şeyler, hukûkî eşitsizlik, menfaatlerin çatışması, sınıf ve parti gelenekleri gibi hususlardan ibaret olduğu gibi geçim ve münâsebet şekilleri kanunların zoru ile kurulup meydana çıktığından, her gün gayrı memnun bir sınıf tarafından bozulur.

Bu cemiyetlerde aristokrasiyi seçkin sınıf, demokrasiyi ise imtiyazlarından mahrum olan unsurlar teşkil ve temsil eder.

İslâm topluluklarındaki çeşitli sınıflar ancak fikrî ve ahlâkî seviyelerindeki farklarla yekdiğerinden ayrılırsa da, eşitlik, adalet ve dayanışma fikirleri, adı geçen sınıflar arasındaki münasebetleri kararlaştırıp, düzenleyerek İslâm kardeşliğini kurar ve onları yekdiğerine yaklaştırır.

Garp cemiyetleri hak, huzur ve selâmetlerini kanunlarda aradıkları halde, İslâm toplulukları onu inançlarında, duygularında, ahlâkî terbiye ve felsefelerinde bulurlar.

Bundan dolayı bütün insan topluluklarında mutlaka görülen rekabet ve muhalefetler İslâm cemiyetinde hususî bir mahiyet kazanmaktadır. Her yerde çeşitli sınıflar arasında yürürlükte

olan o rekabetler, İslâm cemiyetinin sınıfları arasında değil, fakat her bir sınıfı içinde hükmünü icra etmektedir. Yüksek tabakası demokrasiye, halk tabakası ise aristokrasiye yaklaşmak için yekdiğerine rekabette bulunurlar.

Siyasette garp ile İslâm telâkkî tarzları arasında da o derecelerde bir fark vardır. Garbın siyâsî teşkilâtı bir takım sosyal mücadelelerden doğmuş olduğundan, o gibi mücadelelerin doğup devam etmesine müsait ve böylece elbette düşmanca ve tek taraflı bir mahiyeti haizdir. Adı geçen teşkilâtta adalet ve başkasını düşünme fikri, durumun zorlamasıyla unutulup terk edildiğinden onların ahlâkî ve idârî kıymeti pek şüpheli ve sakattır.

Sosyal rekabetlere saha olmayan İslâm cemiyetinin, kurduğu siyasî teşekküller ise tabiatıyla siyasî rekabetlerden âzâdedir. Mensûbu olan ferdlerin düşüncesine uygun bir şekil ile, tarafsızlık hakkaniyet ve adâlet duygularının ortaya çıkması için açılmıştır.

Bundan dolayı ilerleme safhalarında, Müslüman milletler hiç bir zaman, batıda devamlı olarak gördüğümüz sosyal veya. siyasî ihtilâller yapılmasına lüzum ve ihtiyaç hissetmemişlerdir.

Yukarıda açıklanan fikirlerin ışığında, İslâm milletlerini şimdiki geri kalmış durumundan kurtarmak emeliyle onları İslâmlıktan ayırmak ve garplılaştırmak istiyenlerin ne büyük bir gaflete düştükleri belli olmuştur.

Onlar ne garip zihniyetlerdir ki, batının daima değilen sosyal ve siyasî teşekküllerinde bir olgunluk gördükleri halde, İslâm teşekküllerinde gördükleri nisbî istikrârı, bir tercih sebebine delil olarak görmekten kaçınmaktadırlar.

Onlar bu hali, İslâmî teşekkülâtın ikmâl edilme kabiliyetinden mahrum olmasına bir delil saymaktadırlar. Aşağılayıcı bir gözle gördükleri siyasî ve sosyal teşekkülerimize, yirminci asır insanlarının o pek çeşitli, pek değişik ihtiyaçlarını temine yetmeyen, onüç asır evvelki esas ve kanaatlara dayanan bir takım köhne ve boş teşkilât nazarıyla bakıyorlar.

Zikri geçen esasların dünya çapında ve hürmetlere lâyık olduğu, insanlığa bağışladığı bereketli ve şa'şalı bir medeniyetle târihen sabit bulunduğu ve bugüne kadar insan düşüncesinin onlardan daha yüksek, daha doğru hiç bir şey bulmaya muvaffak olamadığı apaçık bir gerçek halinde iken, o garip zihniyetler o sağlam esasları daima, değersizlik ve sakatlıkla suçlayıp; taraftarlarını, dinî yobazlığa kapılmış ve ilerlemeye köstek olan sayılı bir takım geri düşünceliler addediyorlar.

Son derecede gayrı tabiî olan bu psikoloji; insanların zamanla değişme ihtiyacına maruz oluşlarına bağlı olarak, daimî değiştiği ve bu sebeple onları ilgilendiren her şeyin dahi kendileriyle beraber değişmesi lâzım geleceği şeklindeki yanlış ve sathî inançtan doğar.

Böyle bir inanç zamanımıza göre, durum ve olayların pek yanlış bir muhakemesinden başka bir şey değildir. İnsanlığın ihtiyaçlarının sürekli değişmesine rağmen, insanın yaratılışı değişmez, her zaman aynıdır. Bugüne kadar, insanlar arasında benciller, kıskançlar, alçak gönüllüler, faziletli ve insan sever kişiler görülmüşse, bundan sonra da aynı şekilde, insanların akıllısı, akılsızı, kuvvetlisi, düşkünü, iyisi kötüsü bulunacaktır. Zamanla değişikliğe uğrayan ihtiyaçlar insanlığın hasletlerinin ve eksiklerinin alacağı muhtelif şekillerde zamanın doğuracağı değişmelerdir.

Bu müessir altında bir insanda değişecek olan şey, kibir veya mürüvvetinin, hıyânet veya merhametinin sûreti veya meydana çıkış şeklidir, insanların faziletleri veya kötülükleri daima

değişen bir çehre gösterir. Bunun böyle olması da, zamanla genişleyip inkişaf ilim ve idrakinin (anlayışının), ahvâl ve eşya hakkındaki anlayış ve düşüncelerinde değişiklik cimasından meydana gelir. Lâkin hâleti rûhiyemiz değişikliğe uğramakla, tabiatimize has olan güzellik veya çirkinlikleri ortadan kaldıramaz. Çünkü çirkinlikler veya faziletler yekdiğeri ile kâimdir. (Yani birinin olması için ötekinin varlığı şarttır.) Bundan dolayıdır ki, insanın bütün hikmeti; çirkinlikten doğacak fenalıkların mümkün mertebe hafifletilmesi ve insanlığın meziyetlerinden âzamî menfaat temini, maddelerinden ibaret kalmaktadır.

İnsanın gerek tabiatı ve gerekse iyi ve kötü tarafları değişmediğinden, insanlara hattıhareket gösterip, hemcinsleriyle olan münâsebetlerini kurup sağlamlaştıracak esaslar da yaradılışlarında mevcut olduğundan, zarurî olarak değişmeyecekleri besbellidir.

Zaman tesirinin zikredilen esaslarda yapabileceği değişiklikler bilhassa tefsir ve tatbik şekline bağlıdır.

Söz konusu olan işbu esasların, zamanın ihtiyaçlarına uymadığı zannına düşenler yanlış muhakemeye sapmış olurlar. Böyle bir inanç bugünkü insanların o esasları, beşerin iyilik ve kötülük telâkkisinde meydana gelen değişiklikler göre tatbike muvaffak olamamalarından meydana gelir.

Biz o düşüncedeyiz ki, İslâm şeriatinin içine aldığı ahlâkî, sosyal ve siyasî düsturlar; baştan ayağa insanın karakterinden alınmış olduklarından, ebediyete kadar âdemoğullarının mukadderatının düzenleyicisi olmağa lâyıktır.

Hattâ öyle zannediyoruz ki, garp milletlerinin geçirdiği ve geçirmekte olduğu muhtelif gelişme safhaları, bütün şekilleriyle dinimizin ahlâkî, sosyal ve siyasî esaslarını kabûle varan bir cereyanın bazı belirli değişme ve dalgalanmalarından başka bir şey değildir. Bu imânımızdan dolayıdır ki, İslâm memleketlerinin gelişmesinin bu düstur ve esaslar dışında cereyan edebilmesini kabûl edemeyiz ve bu husustaki kanaatimiz, yer çekimi kanunları dışında bir mihaniki [mekanik-otomatik] mesele düşünülmemesi kadar kuvvetlidir.

Bazı iddialı müfekkireler bu konuda, bizi belki, fikrî zorlama veya aşın taassup gibi bir takım zihnî sapıklıklarla suçlandırabilir. Halbuki onlar, İslâm dîni aleyhinde kendilerinin gösterdikleri taassubu kabûl etmeyerek, o dînin en geniş hürriyetlerin bile, en aşırı ve en zorba bir anarşiye dönmemesini teminat altına alacak bir takım hadlere mâlik olduğuna inandığımızdan dolayı, bize itiraz edecek olurlarsa, aksine kendileri pek şirretçe bir taassup göstermiş olurlar.

Çünkü her ne şekilde olursa olsun gerçeklere saygı en büyük bir vazife olduğu ve insanlar ancak o vazifeye bağlanmaları ve itaat etmeleri sayesinde ilerleyip geliştikleri için, bu vicdânî mecburiyet, hürriyetlerine eksiklik getiremez, öyleyse yer çekimi kanunlarına inanıp saygı duyduğumuz kadar, İslâm'ın esaslarının gerçekliğine ve değerine de inanıp saygı duymakta tek taraflı bir yol takip ettiğimizi zannetmiyoruz.

Tek çıkar yolumuzun İslâmiyette bulunduğundan asla şüphe edemeyiz.

Müslüman milletler ahlâk, siyaset ve cemiyet bakımlarından gittikçe Müslümanlaşmaya arzu duymalıdırlar. Bütün işimiz ve çalışmamız ancak bu gayeye hizmet etmelidir. Çünkü bu gâye hem kemâli itibariyle, zevâli olmayan İslâmî esasların hakîkat ve ulviyetinden ve hem fikrî ve sosyal teşekkülâtımızla müşterek inançlarımızdan hâsıl olmuştur. O yüksek gâye İslâm milletleri topluluğunun fikrî ve ahlâkî akıbetini temin ederek insan fikrinî «materyalizm»,

«komünizm», «nihilizm» ve «anarşizm» gibi birçok fikir bozukluklarına kapılmaktan men edecek ve cemiyetlerimizin daimî surette ilerleyip yükselmesine medar olarak onları her türlü gerileyişten koruyup esirgeyecektir.

İslâm topluluğunu teşkil eden ferdlerin herbiri iyi bir Müslüman ve hattâ kabil ise Müslümanların en mükemmeli olmaktan başka hiç bir emel takip etmemelidir. Çünkü İslâmların en iyisi insanların en iyisi demek olduğundan, söz konusu olan gâye, insanoğlunun besleyebileceği gayelerin en yücesidir ki, bu itibarla da en kuvvetli îman ve kanaatlara, en kırılmaz, en bereketli ve verimli gayretlere kaynak olacağı tabiîdir. Bu gâye, tek kaynağı olan hakikat kadar sınırsız, en doğru, en olgun bir saadetle insanları mes'ud edecek bir yüksek gayedir.

Türk veya Arap olsun, İranlı ve Hintli olsun, zayıf veya kuvvetli, cahil veya bilgin olsun her Müslüman ancak bu hedefe bağlı ve yönelmiş olmalıdır. Ancak bu sayededir ki, Müslümanlar ahlâkî sosyal ve siyasî vazifelerini hakkıyla ifaya muvaffak olarak, emin ve hızlı adımlarla yükselebilir ve kurtuluş alanında mesafeler aşabilirler.

İslâm âlemi büyük bir âiledir. Onu meydana getiren milletler o asil âilenin çeşitli şubelerini meydana getirir. Adı geçen şubelerin iki çeşit vazifesi vardır. Biri, her şûbenin kendi içindeki hususî vazifeleridir. Diğeri de öbür şubelere karşı olan vazifeleridir. Bunlardan ikinci çeşit vazifelerin yapılması, birincinin yapılmasına bağlı bulunduğundan, husûsî vazifeler umûmî vazifelerden önce gelir.

Bu iki sınıf vazifelerin mahiyetine gelince; husûsî vazifeler, ferdin fikrî ve ahlâkî seviyesini en yüksek dereceye ulaştırmaya çalışmak ve İslâmın siyasî, sosyal ve ahlâkî esaslarım daha tam, daha mükemmel bir tarzda tatbike gayret etmektir.

Umûmî vazîfeler ise, öbür Müslüman milletlerle dinî bir dayanışma içinde yaşayarak, onların, hürriyet ve geleneklerine saygı, ilerleyip gelişmelerine yardım husûslarından ibarettir ki, İslâm milletleri içinde, yabancıların boyunduruğu altına girmiş olan veya o tehlike karşısında bulunanları kurtarmak bu vazifeler arasındadır. Çünkü bir millet hürriyet ve istiklâlini kaybetmekle, gelişme yolunu şaşırmış, varlığını tehlikeye koymuş olur ki, İslâm'daki tesanüd böyle bir hâle müsaade etmez.

İslâmî birlik; sayısız kuvvetlerin, unsurların ve âmillerin tam bir bütün hâlinde âhenk teşkil ettiği kâinatın birliğine eş bir birliktir. Bütün azameti ve hakikati bu hâlinden doğar.

Sözü bitirirken şunu deriz ki; Müslüman milletler, İslâm dinini kabul ederek büyük ve parlak bir medeniyet kurmayı başarmışlardı. İslâm'ın esaslarını daha güzel anlayıp, daha bilgili, daha faziletli bir sûrette tatbik ve icrâ eyledikleri ve onlara daha ciddî ve daha samimî bir bağla bağlandıkları takdirde bugünkü gerilik çukurlarından yükselerek, çağdaş medeniyetin üstünde yeni bir medeniyet meydana getireceklerdir. Öyle ki insanlar arasında kurulup düzenlenecek şefkat, adâlet ve eşitlik fikirlerinden doğma sıkı bir tesanüd ile beşeriyete vereceği hadsiz manevî haz ve nimetler onun üstünlük sebeplerini teşkil edecektir.

Kaynak: Said Halim Paşa, İslâm Dünyası Niçin İlerleyemiyor?, «İnhitat-ı İslâm hakkında bir Tecrübe-i Kalemiye», Bedir Yayınevi, Haziran- 1962 İstanbul

[1334 senesinde İstanbul'da Matbaayı Amire'de yapılan ilk baskısı esas tutulmak suretiyle, bir heyet tarafından bugünkü Türkçeye çevrilmiştir.]

ALEVÎLİK, NUSAYRÎLİK VE BÂB-I ÂLÎ

Prof. Dr. İlber ORTAYLI
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Osmanlı Alevîliği nedir?

Alevîlik akidesi, ritueli, ibâdet biçimleri, liturjisi (dua metinleri İlâhileri) ile tarifi yapılmış, kabul edilmiş ortak **catehism**'i ve öğretisi olan bir inanç mıdır? Yoksa tamamen bir ahlâk sistemi, bir dünya görüşü müdür? Galiba her ikisi için de evetler ve hayırlar izharı mümkündür. Alevîliğin kesin hayır denebilecek yanı ise; merkezî bir teşkilâtlanması, bir ruhban sınıf ve hiyerarşisinin olmadığıdır. Bu nedenle günümüzde Türk Alevîliği Türkiye çapında bir teşkilâtlanma ve bu meyanda Diyanet İşlerinde de bir bölüm isterken; bizzat Alevî düşünür ve liderler tarafından ortaya konan programlar farklıdır ve bunların nasıl gerçekleşeceği de muhtelif cepheleriyle bir problem olarak ortada durmaktadır.

Alevîlik esas itibariyle (bâzı istisnaî gruplar hariç) Türk unsura has bir inançtır. Bu nedenle çok tekrarlanan bir nokta. Yani Türk Şamanizmi ile temel bağlantısı açıktır. Ancak bu tarihî-kültürel bağın mahiyeti ve teferruatı, folklor ve din tarihi alanında başarılı bilimsel monografilerle aydınlatılamamıştır. Saniyen Türk Şamanizmi konusundaki bilgi ve yorumlar henüz karanlıktadır. Bu konudaki son yorum M. Eliade gibi bilginlerin eserleri ışığında, Şamanizm'i Zerdüşlük'teki gibi dual (ikilemli) karakterde bir inanç olarak görmek ve değerlendirmektir. Şahsen bu görüş popüler bir yazar olan Jean Paul Roux da dahi görülebilmektedir.[70]

Türkiye Alevîliğinin kaynakları bahsinde ihmal edilen ikinci soru; Alevîliğin topraklarımızda görülen gizli Hıristiyanlık (Chrypto-Chretianisme) Sabbataist Yahudilik gibi (Chrypto Judaist) cemaatlerle rituel ve folklorik ilişkisi olup olmadığıdır. **Alevîliğin mensuplarının bir kısmı bu dinlere geçmiş midir veya o inançlardan Alevîliğe geçen olmuş mudur?** Bu sorunun cevabı aranmamış, gereken tedkikler yapılmamıştır.

Meselâ 17. asırda Sabbatai Zvi'yi **Mesih** olarak benimseyenler sadece Yahudiler miydi? Millenarist (kıyâmet günü geldiğine inanan) düşünce ve beklentilerin hâkim olduğu 17. asır dünyasında Zvi'ye bir takım Türkmen gruplardan, Hıristiyanlardan da katılan olabilir miydi? Bizzat Selânik Sebataycı'ları içinde Sâmi asıllı olmadıklarını iddia edenler vardır. Nitekim Selânikli Müslüman bir aileden olan romancı **Cahit Uçuk,** bu zümreyi: "**Şahsen Müslümanlar bu tarikata (öyle diyor) diğer dinlerden Hıristiyan ve Müslümanların girdiğini söylerlerdi**" diyor.[71] Belgesi bulunmayan bu yaygın söylenti ve kanaat araştırılmalıdır. Çünkü Yemende bunu destekleyecek benzer olaylar belgelenebilmektedir. 1861-65'te Yemen'de ortaya çıkan **Şukur Kuheyl I,** sahte mesihdi. **II.** Şukur **Kuheyl** 1868'de ortaya çıktı. 1888'de **Yosef Abdullah** ortaya çıktı. Bu üçünü de destekleyen Müslümanlar vardı ve bunlar âhir zaman mesihleri

---

70 Jean Paul Roux, *Histoire des Turcs,* Fayard Paris 1985. Mircea Eliade, *Shamanisme,* Pontheon Books, New York, 1964.

71 Cahit Uçuk, *Bir İmparatorluk Çökerken,* Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995, s. 79.

olarak bu adamlara itaat ettiler.[72] Bu Müslümanların muhtemelen Zeydî olmaktan çok Yemen'de az bildiğimiz Müslüman inanç gruplarına mensup olmaları mümkündür. Gene ilk elde İslâm'ı kabul eden bâzı zümrelerin, Girit ve Arnavutluk'da olduğu gibi Bektaşî ama daha çok köy Alevîliği gibi dinî inanç gruplarına intisab ettiği malûmdur. Resmî Sünnî İslâm bu gibi yeni muhtedîlere pek câzib gelmiyor olmalıdır. Ayrıca devletin İslâmî kurumlarını geniş ölçüde teşkil edemediği Girit gibi yerlerde bu hal yaygın olmalıdır. Doğu Anadolu'da da henüz yeterince araştırılmayan böyle küçük grupların varlığı bilinmektedir.

Bu konuda bir suskunluk sözkonusudur. Nihayet devlet lige ve diğer bu gibi dışlanıyor bilinen mezheplere karşı nasıl bir tutum ve görüş sahibidir. Resmî İslâm acaba Alevîliği dışlıyor, te'dîb ve takip mi ediyordu? Her zaman mı ediyordu? Bunun da cevabı verilmemiştir. Modernleşmeci ve Türkçü gruplar Alevîliği ilerilik, açıklık, barışçıllık, kadın-erkek eşitliği olarak yorumladılar. Cumhuriyet'in belirli grup aydını için Alevîlik sola açık bir inançtır. Fakat bunun dışında Alevîliğe karşı şedîd ve ithamcı davranan yönetici bir çevre her zaman var mıydı? Bu sorulara cevap verirken; zaman zaman demelidir, çünkü Yavuz Selim Han politikası Osmanlı asırları için tipik ve devamlı bir uygulama değil gibidir. Daha ziyâde Alevîliği görmezlikten gelen bir görüş Osmanlı asırları için çok tipik olmalıdır ve özellikle 19. yüzyıl muhafazakârları diyebileceğimiz çevrelerde bu durumu daha açık olarak gözlemek mümkündür.

19. yüzyıl İslâm'ı bilhassa devlet sözcülüğünü üstlenen çevreler Alevîlik konusunda suskun kalmayı tercih etmiş görünüyorlar. Demek ki Türk unsur arasındaki bu dinî ihtilâf onları itiraf edemeyecekleri bir rahatsızlık içine sokmuş ve herhangi bir değerlendirmede bulunmaktan kaçınmışlardır. Dikkati çeken nokta; bu asırda Alevîlik ile benzer durumda olan, yani klâsik İdarî yapı ve "millet" teşkilâtı içinde meşrûiyet kazanmayan bazı mezhepler hakkında fikir beyan edilip, tutum alındığı halde; Alevîlik için bu gibi beyanların sözkonusu olmamasıdır.

Osmanlı Devletinde "millet" şeklinde örgütlenmenin ne demek olduğunu biliyoruz. "Ehl-i Kitap" veya "Zımmî" statüsü altında İslâm'ın bir bakıma tanıdığı farklı inanç toplulukları; özel statü, özel idârî-mâlî düzenlemelerle idâre edilirdi. Ruhânî sınıflan ve yöneticileri belliydi. İnançları açıktı ve sâdece dinî değil, dünyevî işleri de ruhânî liderlerine bırakılmıştı. Dolayısıyle Musevîlik te ruhban sınıfı yoksa da, din görevlileri belli bir hiyerarşi ile cemaat reisi statüsünü almıştır ve hatta akideye ilişkin meselelerde de bunlar yetkili makamdı. Bu statüdeki dinî görevlilerin etkisi, **Sabbatai Zvi** olayında görülmüştür. Müslüman teba için ise böyle bir teşkilâttan söz edilemez. İslâm, devletin kendisi idi. Ehl-i Sünnet dışındaki zümrelerin bu şekilde örgütlenmesi ve idârî bir hiyerarşi içinde liderlerini tayin sözkonusu değildi. Varolan liderler de fiiliyatta (Durzî ve Yezidî şeyhleri) idâre tarafından muhatab alınsalar bile, bir millet teşkilâtının başı (etnarh) olarak tanınmazlardı.

19. yüzyılda II. Mahmud reformları en başta, Yeniçeriliğin ilgası; Bektaşî tekkelerinin kapatılması ve tekkelerin kayyumluğunun Nakşibendîler'e verilmesi ve asıl önemlisi, Bektaşîler'in takib ve te'dîbiyle sonuçlandı. Bugün literatürde bu olay bâzı yazarlarca yanlış olarak Alevîliğin takib ve te'dîbi ile aynileştiriliyor. Oysa müesseseleşmiş Bektaşiîliğin her

---

72 Cahit Uçuk, *Bir İmparatorluk Çökerken,* Yapı Kredi, İstanbul, 1995, s. 79. Batemya Bat Zion Eraqi Klonnan "Müslim Supporters of Jewish Messiahs in Yemen" *Middle Eastern Studies* vol. 29/4. 1993, s. 714 vd.

daim Alevîlik ile bir olmadığı, Bektaşî dergâhlarında köy Alevîliği rituelinden çok Bektaşîliğin kendi âdâbınm izlendiği, Sünnî ve gayr-i müslimlerin de tarikata intisabı veya bağlantısı olduğu mâlumdur. Alevî dedeliği ile Bektaşî babalığı ve postnişinliğinin de ne kadar ilgisi kurulabilir, bu bir sorundur? Nitekim bugün artık ortaya çıkan Alevî cemevleri ve dergâhlar, meselâ İstanbul'un az sayıdaki Bektaşî zümreleri tarafından pek ilgi görmemekte ve ziyaret edilmemektedir. Şüphesiz Bektaşî edebiyatı Alevîler tarafından benimsenir, ama Alevîliğin özgün katkı ve folklorik zenginliğinin Bektaşîlerce her zaman tanındığı ve izlendiği söylenebilir mi?

Osmanlı Devleti, tarihteki en kalabalık dinler konglomerasıydı. Tanınan, kurumlaşmış din ve mezhepler kadar; kendini gizleyen, resmen tanınmayan, ancak komşu cemaatlerin tanıdığı inanç veya rituellere sahip gruplar da vardı. Bunların bâzısı tarihin akışında eridi gitti. Bâzıları ise aksine yaşıyor ve zamanımızda hayli önemli kültürel, siyasî rol oynuyor. Sözü edilen bu cemaatler İslâm dini içinde sınıflandırılırken, Râfizî (heretik) olarak adlandırılmaları aslında bir zaruret gereğidir ve pek doğru bir deyim değildir. "Heterodox" gibi bir kavramı ise Türkçe’ye çevirmeyişimiz filolojik bir meseleden çok i'tikada ilişiktir. Hıristiyanlıkta İlâhî bir niyâbet iddiası taşıyan ruhban sınıfının; kilisenin yeniden ortaya koyduğu, yorumladığı, tasdik ettiği bir akidenin dışında kalanları veya muhalifleri tanımlama biçimi bir geniş lügat yarattı. Heterodox (doğru yolda olmayan) heretique (Râfizî) gibi deyimlerin ardı gelmez. Bu deyimleri bizdeki zendeka (zındık), irtidad (mürted) gibi deyimlerle eşleştirmek de pek kolay olmuyor. Çünkü Hıristiyanlık-Müslümanlık arasında paralellik kurmak da mümkün değil. Ahmet Yaşar Ocak'm bu konuda yakında çıkacak ilgili eserine müracaat edilmelidir.

Bu gruplar gene bâzı yazarlar tarafından da yanlış olarak hâricî diye nitelendiriliyor. Bu da pek toptancı ve gerçekle ve İslâm m tarihî yapısıyla bağdaşmayan bir sınıflandırmadır. Devlet bunları gayr-i müslim diye görmez. Ama ulema ve bâzen halk kendi dışında değerlendirir. Cemaat ve devlet ilişkilerinde mâlî ve İdarî alandaki uygulamalar, Müslüman Sünnî cemaate yapılan muameleden farklı değildir; fakat idarenin bu gruplar hakkındaki görüş ve yaklaşımı farklıdır. Bürokratlar (mülkî erkân) bu farklı görüşü de bâzen açıklar, bâzen de açıklamazlar. Arşivlerdeki resmî yazışmalar ve bâzı tarihçilerin ve ulemânın görüşü ele alınırsa, İslâm'daki heterodox (!)gruplar için 19. yüzyılda ilginç görüş ve uygulamalar vardır.

Sözünü edeceğimiz üç grup Suriye, Lübnan, Filistin’de kalabalık bir grup teşkil eden; iyi teşkilatlanmış, Arabça konuşmalarına rağmen artık âdeta ayrı bir "ethnie" olarak yaşamını sürdüren Dürzîler: Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Yezîdîler ve Anadolu ve Rumeli'nin her yerinde yaşayan **Alevî'ler** ve **Alavî** diye anılmakla beraber, Suriye, Antakya bölgesinde yaşayan Nusayrîlerdir. (Nusayrîler kendileri bu isimle anılmaktan hoşlanmaz). Bu gruplara devletin bakışı ve idâre ile olan ilişkilerinde hukukî, idâri, mâlî uygulama çok ilginçtir ve aslında birbirinden de farklıdır. Kuşkusuz bunlar gibi mütalea edilmeyen ve kurumlaşan bir mezhep olan **Şia** hakkında da Osmanlı idaresi imparatorluk dahilinde bâzı karşı tedbirler almaktadır.

Son iki yılda arşivlerimizde, tasnif edilerek okuyucuya açılan 'İrade Hususiye” ve “**Yıldız Evrakı”** fonları yeni bilgiler getirmektedir. Bunlardan bâzılannın ışığında bu saydığımız toplulukların resmî çevrelerde nasıl mütalea edildiklerini ele alabiliriz.

Bâb-ı Âlî, Dürzîler'in Sünnî fıkhını tatbik etmesinden dolayı amme hayatında bir problem teşkil etmemeleri, toplu yaşamaları, kuvvetli sosyal hiyerarşi, iktisâden kuvvetli ve savaşçı

olmaları nedeniyle; bu grubu İslâm ümmeti içinde görmüş, vergi vermeleri ve hele askerlik yapmaları nedeniyle devletle Dürzîler arasında iyi ilişki kurulmuştur. Dürzîler hakkında ulemânın reyi ve görüşü politikaya yansımamıştır ve hatta Cebel'deki liderlerin **Ma'ânî** Emir Fahreddin (XVII. asır), **Şihabî Emir Beşir** (IX. asır) gibilerinin belirli otonomisi dahi olmuştur.[73] Dürzîler'in Osmanlı cemiyetinin ye resmî İslâm'a entegrasyonu için II. Abdülhamid devrinde okul açma faaliyetine hız verilmişti. Yezidîlerle de aynı düzlemde ilişki yürütülmüştü. Bunlar şayet Sünnî inanca geçerse "şeref-i İslâm ile müşerref olmalarından" veya "ihtida ettiklerinden" söz edildiği halde, gayr-i müslim bir **millet** gibi muamele görmedikleri, cizye alınmadığı ve kendilerine askerlik yaptırıldığı mâlumdur.[74]

Şüphesiz Osmanlı idaresi Alevî adını alan Nusayrîlere Yezîdîler'den daha farklı bakar. Ama Nusayrîler'in değerlendirilişi ve ele alınışı Anadolu ve Rumeli'nin her tarafında yaşayan Türk-Alevî gruplardan da farklıdır.

Bâb-ı Âlî ise, görmezlikten geldiği bu gibi Râfîzî (heterodox) gruplarla ilginç ilişkiler yürütüyordu. Bunlar 19. asırda Suriye'de Lâzkiye ve Antakya'daki **Nusayrîler** (veya Alevî de deniyor', geniş ve dağınık olarak Anadolu ve Rumeli'deki Türk-Alevî topluluklardı. Bâb-ı Âlî Nusayrîler'i sadece sapkın (heretique) olarak görmüyor; ama bu zümreden gayr-i müslimler gibi cizye almıyor ve onları resmen bir gayr-i müslim (millet) topluluk olarak da görmüyor. Şayet bunlar Sünnî oldukları veya bu görüşü kabul ettiklerini söylerse, Yezîdîler'in aksine **tashih-i i'tikâd** (inancın düzeltilmesi) deyimi kullanılıyor. II. Abdülhamid devrinde buraya gönderilen propagandistler (tebliğci) sayesinde Antakya ve İskenderun kazalarındaki Nusayrîler'in **tashih-i i'tikâd** ettikleri ve bunun için gereken yerlerde mektepler açılması için hükümet (Meclis-i Vükelâ) kararı alınmış.[75] Burada dinî değil, etnik ve entegrasyon (bütünleştirme) çabası da görülüyor.

Resmî yazışma ve tutum dışında devlet adamları ve ulema Nusayrîler hakkında ne düşünüyordu? Ulema arasında yetişen ve şöhret bulan, mülkiyye silkine geçerek idareci zümrenin mensubu olan eski kazasker tarihçi **Ahmed Cevdet Paşa,** Nusayrîler hakkında oldukça garip bir ifade kullanıyor ve daha ileri giderek; rakibi Fuat Paşanın kayınpederi ve ailesi Nusayri olduğu için, Fuat Paşa nın haremini Paşamıza yakışmayacak galiz bir ifadeyle, **Ma'ruzât** adlı derlemesinde hafife alır; "Fuat Paşa o rütbe kayıtsız idi ki, familyasının ırz u nâmusunca lâubaliyâne harekâtını bildiği halde iğmaz eylerdi; çünkü zevcesi hanımın pederi Ahmed Efendi. Nusayri taifesinden olup, Nusayrîler'de ise ırz u hamiyyet dâiyeleri olmadığından, hanımın mübalâtsızlığı pederinden mevrus olup vs..."

Tarih inin 1. cildinde Nusayrîler için yaptığı yorum da böyledir: Beyrut, Şam, Lâzkiyye ve Trablus dağlarında yaşarlar der ve nâmus anlayışlarına ait olumsuz bir tasvirle bu faslı kapatır.[76] Verdiği bilgiler kısmen rivâyettir. Paşa, Nusayrîler ve Dürzîler arasında bâzı benzerliklere de işâret eder. Ona göre: Dürzîler ve Nusayrîler özellikle görünüşte

---

73 BOA, *Ir Dah! Nr. 327*13/4 s. 1278 ve BOA, *Ir-Har*. Nr. 243/613/1-4 R 1315.

74 BOA, *Ir-Mec. Va.* 3 Muh 1270-Nr. 11312 BOA, *Ir-Dah.* Nr. 17203, gene BOA, *Yıldız Arşivi Umumi* Nr. 267-24/7 CA 1310, tezkire-i samiye.

75 BOA, *İrade-Maarif,* Nr. 67/804/1. **8** Rebiulâhir 1311 (19 Ekim 1893).

76 Cevdet, *Tarih,* I, 332-4. *Ma'rûzât,* s. 2.

Müslümandırlar ve birbirlerine benzerler; ama i'tikâdlarının derinliğinde önemli farklar vardır. Fakat bu kapalı toplumları, hâliyle ciddî bir araştırmayla tanımış olması mümkün değildir. Teorik bilgi ve sözlü tahkîkât ve rivayetle bilgi edinmiştir. Nusayrîler hakkındaki faslı şu cümleyle bitirir: "Hafazan Allahu min şurûrî akaidihim."

Bununla birlikte idare adamı bu görüşlerin dışında bir politika güder. Selim Deringil e göre: 26 Haziran 1890 tarihinde Lâzkiye (Latakia) mutasarrıfı Muhammed Hassa İstanbul'a gönderdiği yazıda **Sahyun** bölgesi Nusayrîleri'nin Sünnî-Hanefî mezhebe geçtiklerini dilekçe ile bildirip, bu mezhebin eğitimi için okullar ve camiler istediklerini, daha önce **Markab** ve **Cebele** bölgesi Nusayrîleri'nin de aynı şeyi yaptıklarını; bölgedeki Hıristiyan misyonerlerin faaliyetine karşı âcilen bu isteklerin karşılanması gerektiğini belirtiyor. Bâb-ı Alî de misyonerlerin Nusayri liderleri mâlî yönden desteklediğini, karşı tedbir olarak aynı şeyin yapılması gerektiğini, düşünüyor.[77] Nusayrîler'in durumu, bölgedeki Hıristiyan misyonerlerin propagandası dolayısıyla devletin dikkatini çekiyor.

Burada Suriye Nusayrîliği (Alavî) ile Anadolu köy Alevîliği arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar üzerinde duracak değiliz. Konumuz haricîdir. Her iki halk da bâzı dinî liderler tarafından yönetiliyor, başlarında merkezî bir organ yoktu. Fakat Nusayrîler'in kendi aralarındaki ilişki daha sıkıdır. Bu halk, bir zamanlar Türkmenlerle çevrili bir denizde Arapça konuşan bir etnik gruptu. Nusayri topluluklar arasında iletişim kuvvetliydi. Meselâ, Lâzkiye ile Mersin'deki Nusayrîler aralarında haberleşiyor, kız alıp veriyor, ortaklık kuruyor, ticaret yapıyordu. Mersin mıntıkasındaki Alevî Nusayri topluluk Lâzkiye'den göçetmiştir. Mamafih **Peter Alford Andrews'in** verdiği Adana için (22.356) ve İçel için 9.430 rakamı ihtiyatla karşılanmalıdır.[78] Ama Anadolu-Rumeli Alevîleriyle, Hatay ve Suriye Alevîleri arasındaki en büyük fark şüphesiz lisandır. Bir ara iç göç ve şehirleşme Arapça'yı eritmeye başlamışken, son yıllarda Nusayri topluluklar arasında Arapça, bir dirilme göstermektedir.

Bugün için Antakya ve Çukurova Nusayrîliği'nin Araplık ile ulusal bir kimlik aynıleşmesi içinde olduğu söylenemez. Ama Nusayrîler Sünnî toplulukları ile aynîleşmemeyi de belli başlı bir strateji olarak görürler.

Osmanlı idaresi Alevîliği bir inanç grubu, hele bir "millet" olarak görmemiştir. Geçmiş asırdaki idare ile Alevî köy toplulukları arasındaki soğukluk veya idarenin onlara gösterdiği (tolerans) etraflı belgesel araştırmalara konu olmaktan çok bir edebiyat ve abartma mevzuudur. 19. yüzyıl idaresi ise Anadolu-Rumeli Alevîleri hakkında Nusayrîler'in aksine, ihtiyatla ifade dahi kullanmaktan da çok susmayı tercih etmektedir. Nusayrîler hakkındaki görüşler veya Yezîdıler hakkında Mustafa Nuri Paşanın yaptığı değerlendirmelerin benzerine Anadolu Alevîleri hakkında rastlamak mümkün değildir.

Alevîler konusunda meselâ Nusayrîler ve Yezidîler de olduğu gibi terimler kullanılamıyor. 19. yüzyıl Osmanlı belgelerinde Anadolu veya Rumeli'deki Alevî grupların **ihtida** (!) ettiklerine dair belgelere rastlamış değiliz. Böyle bir tâbir kullanmazlar Alevîler hakkında. Avamî ve

---

77 Selim Deringil, "The Invention of Tradition in late Ottoman Empire". Comparative Studies in Society and History *vol XXXV. 1993/1, s. 15-16.*

78 Peter Alfrod Andrevvs, *Ethnie Groups in ihe Republic of Turkey,* Tubingen Atlas, Wiesbaden 1989, s. 151-152.

sözlü bazı betimlemeler vardır ve Sünnî-Alevî çatışması bu nedenle devlet rhetorique'inden (söylem) kaynaklanmaz. Muhtemelen bu konudaki suskunluk, devletin Alevî grupların farklı rituelini görmezlikten gelmesi ile izah edilebilir. Nitekim imparatorluk coğrafyasını âdetleri ve inanç gruplarıyla tanıyan Ahmed Cevdet Paşa birçok dinler ve mezhepler üzerinde bilgi verip yorum yaptığı halde; Alevî'lik konusunda susmayı tercih etmiştir. Bu suskunluğun muhtelif sebepleri vardır. 19. yüzyılın idarecisi herhalde konuyu görmezlikten geliyordu. Adliye ve Mezahih Nezareti'ııe ait irâdelerde II. Abdülhamid devri boyunca Alevîlerle ilgili bir tek kayda rastladım: (18 Cemâziye'l-evvel 1316/4 Ekim 1898) tarihinde Akçadağ kazası (Malatya) Domkili köyünde Sünnîler ve Alevîler arasında vuku bulan mukatele hakkında adlî tahkikat yapılmasından vazgeçilmesi, nâzırın tezkiresiyle emrediliyor.[79] İlâve edelim ki; Şemseddin Sami dahi Kâmûsu'l-A'lâm, c. 1, s. 226'da ' Ağçadağ" maddesinde bölge Alevîler inden hiç söz etmiyor. Burada geleneksel suskunluk ve iki mezhep arası gerginlik ve karşılıklı dışlama tutumunu örtbas etme ve görmeme eğilimi görülüyor. Adliye Nezâreti nin politikası da Cevdet Paşanın suskunluğundan farklı değildir. Kaldı ki Cevdet Paşa çok uzun yıllar Adliye Nazırı olmuş ve muhtemelen bu konudaki politikayı da tespit etmiştir. Bu konuda 19. asırda yerleşmeye başlayan Türk milliyetçi tutumun da etkisi olabilir.[80] İkinci Meşrutiyette Mevlevi, Bektaşî ve Melâmî gibi tarikât ehlinin birleşip cemiyetler teşkiliyle hükümeti, İttihad ve Terakkiyi desteklediği biliniyor. Esasen İttihatçıların bu gibi tarikâtlara dahil olduğu da mâlum. Amma hükümet esasda Sünnî-Alevî gibi ayırımları zikretmek ve taraf tutmak cihetine o zaman da gitmemişti. Tek parti dönemi için de aynı şey söylenebilir.[12,]Literatürde Tarık Zafer Tunaya ve daha önce E. Ramsaur bu konuya temas etmişlerdir.

Cevdet Paşa; II. Malımud devrinde Baktaşîler'in takibi ve dergâhlarının kapatılması konusunda da ihtiyatlı ve âdil bir üslûp kullanmaktadır. Özellikle bâzı münevver kimselerin, kıskanç ulemânın zulmüne uğramasını gayet tesirli bir biçimde nakleder. Nitekim Cevdet Paşa Bektaşîlik iftirası ile sürülen zevâtı da sayıyor; "Garibdir ki bu sırada Anadolu payelulerden Melekpaşazâde Abdülkâdir Bey, Mekke-i Mlikerreme payelulerinden vak'anüvis-i sâbık Şanizâde Mehmed Ataullah Efendi ve Şık-ı-sâlis defterdarı meşhur İsmail Ferruh Efendi dahi Bektaşîlikle itham olunarak; Abdulkadir Bey Manisa'ya, Şanizâde

79 BOA, *İrade-Adliye ve Mezahîb.* nr. 1196/1118/5, 18 Cemaziyel evvel 1316.

80 Bu konuda *Studiea in Ottomaıı Transformation* "Les Orders Mystiques et L'Administration Ottoman â l'Epoque du Tanzimat", s. 151-156, adlı makalemizde Tanzimat devrinde merkezî hükümetin tekkeleri ve tarikatları kontrol usulüne değinilmektedir.

Klâsik Osmanlı devrinde bu gibi mezheplerden çok, bâzı tarikat ve dergâh mensupları takibata uğradı. Meselâ 16. asra ait şu mühimme hükümlerini görelim: "Tekkelerin etrafına üzüm dikip, hamr yapan aşıkların İstanbul'a gönderilmeleri hakkında" 2 RA 968/10-XI 1561 tarihli hüküm: (Mühimme 3) veya "Kaliakra nam hisardaki Saru Salcuk zâviyesi aşıkları ehl-i bid at mı yoksa ehl-i sünnet vel-cemaat mıdır? Nicedür bildiresiz... (14 M 967/15 Ekim 1559 tarihli *Mühimme 3).* Aynı tarihlerde "tekkeler de ehl-i sünnetten olmayan aşıkların menedilmesine dair Varna Kadısına ve nâzır-ı emval olan Mehmed'e hüküm (Mühimme 3, 473/172 29 M. 967-1559 yılı Kasım). Kısacası büyük kitlelerden çok, propaganda yaparak etrafı kendine çekecek derviş zümreleri tâkip edilmektedir. Tanzimat'tan sonra devlet bu konuda çok daha dikkâtlidir ve galiba teba da aynı ölçüde dikkâti i ve siyasî nizamla ters düşmeme gayretindedir. Tekkeler ve şarlatan derviş ve mürşid namına kimseler gene takip edilip sürülmektedir.

Menemene, Ferruh Efendi Bursa'ya sürüldüler... Bunların Bektaşîlikle hiç teallûk ve münâsebetleri yok idi." der. Kısacası Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyyesi dediğimiz özel İlmî grup dağılmıştı ve ulemâ ve üdebânm zarif kişileri birilerinin gazabına uğramıştı. "O zaman meşahîr-i felâsife-â İslâmiyye'den olan Beşiktaşlı Kethüdazâde Efendi dahi[81] haftada iki gün ol meclise devam ile gerek felsefîyata ve gerek edebiyata dair olan mübahesâtda bulunurmuş." Kendisini Cevdet Paşa "ayaklı kütüphane" diye tanımlar. Garb ve Şark mûsikisinden, Fars dilindeki derinliğinden söz eder: Nitekim Kethüdazâde'nin mütevazi ve dürüst hayatı üzerinde anekdotlar el yazma mecmualarla elden ele dolaşmıştır.

"Genellikle Bektaşîler Şeyhu'l-İslâm önünde imtihan edildikte Şiîler'in usulü üzere (takiyye) yolunu seçerek Sünnî göründüler." der. Cevdet Paşa Tanzimat döneminin Bektaşîlik ve Alevîlik konusundaki akl-ı selimini temsil eder. Nitekim Tanzimat dönemi bürokratları II. Mahmut devrinin aksine Bektaşîlik ve Melâmîlikle böyle amansızca uğraşmak yöntemini terketmişlerdir. Zamanla bu tarikâtların bir rehabilitasyonu da sağlandı. Fakat genelde bütün tarikâtlar üzerinde gözetleme, denetim ve sınırlayıcı bir mekanizma geliştirdiler. Tekke devlete yamandı, devlet tekkenin gözeticisi ve hamisi oldu.

Devletin Vahhabîlik ve İsmailiyye gibi mezhepleri tanımadığı, hoşgörmediği; buna karşılık Dürzîlik ve Yezidîlik gibi inançları İslâm inanışı dışında gördüğü halde İdarî yönden sabır gösterip, eritme ve sakinleştirme yoluna gittiği biliniyor. Aynı şekilde tarikatlar için de benzer tavır sözkonusudur. Hurûfılik hoşgörülmemiş ve hâlen 15. asırda mensupları takib, tedib ve idam edilmiş. Ticanîlik tarikatı İslâm akidesine aykırı görülmemiş ve fakat resmen tanınıp himaye görmemiştir.[82]

Tanınmayan ve tasdik edilmeyen tarikatlar veya buna mensup olanların tekke kurmaları devlet tarafından yasak edilir, dergâh ve tekkeleri kapatılırdı. Meselâ 1851 de İstanbul Anadoluhisarı'nda tanınmayan bir tarikat şeyhi, şarlatanlıkla vasıflandırılıp, sürgün edilmişti. Mahalle muhtarı bâzı sekene-i mahalle ile beraber Meclis-i Vâlâ'ya bir arzuhal takdim etmiş ve Anadoluhisarı'nın sadık ahalisinin mezkûr Şeyh Mustafa'dan şikâyet ettiğini ve takibini taleb etmiş. Meclis-i Vâlâ kararında:[83] "Göksu taraflarında bâzı bî idrakler şeyhim diyerek, izlâle müncasir olan Mustafa nam şahsın taraf-ı valî-i meşîhatpenahîden sual ve tezkire olunan ahvâli, seair-i İslâmiyyeye bakışının sûi efaide olmasına ve bir mahalle nefyi" mealindeki tezkire ve irade ile sürgününe karar verilmişti.

Meclis-i Vâlâ, Tanzimat devri boyunca tekkelerin düzenine, bâzı ihtiyaçlarına, beslenmelerine ve mâlî yardımlara karar veren organdı. Meselâ Valide Sultanın Cerrahî Dergâhı'na yaptığı bir[84] bağışın dahi Meclis-i Vâlâ'dan geçmesi, bu alandaki merkezî kontrol

---

81 Cevdet Paşa, *Tarih,* c. 12. Dersaadet 1309, s. 180, Mehmet Esad *Üss-i Zafer,* s. 205-209, ayrıca R.E. Koçu, "Arif Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi,* c. 2, s. 996.

82 Ahmedîlik, Bahaîlik gibi inançlar: B. Lewis, *The Jews of İslam Princeton,* 1984, s. 20. John S. Guest, *The Yezidis,* London, 1987. Yezidîler ve Os- manlı İdaresi için BOA. IMV Nr. 11312/3 Mart 1270 tarihli irade Muş Sancağında ihtida eden Yezidîler: BOA, *İrade Mec. Mah.* Nr. 895 gurre-i CA 1277, Yezîdîler ve kur'ai şer'iyye.

83 14 Eylül 1851, *IMV,* Nr. 5733 16 Mu. 1267/21 Kasım 1850.

84 BOA, *IMV,* Nr. 11131 18 Za 1287/14 Eylül 1851

politikasını gösterir.

Buna karşılık Osmanlı Devlet idaresi İran Şiîliği konusundaki olumsuz tavrım sonuna kadar devam ettirmiş görünüyor. Alevîlik ve Bektaşîlik konusundaki suskun veya görmezci, bâzı halde kabul edici tavır bu alanda sürdürülmemiştir.

23 Şubat 1901 tarihli bir **irade** de bu işlemi tekrarlıyordu.[85] Fakat Şia'nın akîde yönünden sözünü ettiğimiz mezhep ve inançlar gibi mütalaa edilmediği; ama aksine, siyasî bir akım olarak ciddi bir tehlike diye görüldüğü açıktır.

19. yüzyıl basımın ve kitabın yayıldığı bir asırdır. Sözlü tarih araştırmaları için geciktik, fakat hiç değilse basılı ve yazılı evrakın tetkiki bu konuda yeni ve çarpıcı bilgiler getirebilir.

Bektaşîlik ve bilhassa köy Alevîliği siyasî bir direnişe geçmediği takdirde devlet katında mesele olarak mütalea edilmez. Özellikle.19. yüzyılın liberal ulusçu veya radikal çevrelerinde ise Alevîlik millî Türk inancı, folkloru olarak hayırhah bir bakışla mutalea edilirdi.

Sh: 35-46

MÜZAKERELERDEKİ FİKİRLERİ

Prof. Dr. İlber ORTAYLI

Dürzîlik konusunda fazla bir şey bilmiyorum. Ben ilk defa 1986'da onların yaşadığı bir bölgede, cenaze töreninde Dürzîleri tanıdım. Muazzam bir cenaze töreni idi, çok disiplinli, organizeli idi. Fuzûlî ağlamalar ve ağıtlar yoktu. Biz bunları fazla tanımıyoruz; ancak arşiv kayıtlarından öğreniyoruz. Arap meslektaşlarımız Osmanlı Arşivlerini tedkik etmiyorlar. Ama birileri bunları tedkik etmektedir. Bu arşiv yeterli değildir; ama mühimdir. Maalesef bugün Ortadoğu Osmanlı-Arap Tarihi başka bir kavim tarafından kaleme alınmaktadır. Bunda da en kabahatli olan önce Arablar, biz ve İranlılardır.

Dürzîleri niçin tanımıyoruz?

Türk âlimleri içinde hiç kimse Prof. Dr. irene MELIKOFF kadar Alevîliği inceleyemedi. Çünkü Türk Alevilerinin bir huyu var; Sünnîlere açılmıyorlar. Sünnî olmayan Dr. irene MELIKOFF'u aralarına aldılar. Meselâ bir İsveç sefiri geldi; bizden evvel aralarına girdi. Bazı istisnalar olabilir; ama, böyle senkretik dediğimiz cemaatlara kolay kolay giremiyoruz. Bu konularda araştırma yapmamız çok zor.

Hafız Esat, Nusayri, Suriye'de Nusayrîler hâkim. Bu, onların Arap milliyetçisi olduğunu göstermiyor. Arap milliyetçisi olmak kolay değil. Çünkü aynı parti Hama ve Humus'ta milleti topa tut-' tu. Böyle milliyetçilik olmaz. Orada başka roller oynuyor. Buna karşılık aynı Baas, Sünnîlere dayanıyor; çoğunluk olan Şiîlerin tepesinde bir Demokles kılıcı. Yani Arap milliyetçiliği zor bir şeydir. Karışık bir mevzudur; anlamak zordur.

Dürzîler için fıkıh mühim değil. Bugün Osmanlı içinde oturup yarın Şiaya uyabilir. Caferi ulemasının verdiği fetvâlarla Sünnî- Hanefî de pekâlâ amel edebilir. Yani Şia ile Sünnîler o kadar farklı kompartımanlar değildir. Maalesef burada yanlış bir fikir var: İslâmiyet'i bilen, yaşayan mutedil insanlarımız Şia ile Sünnîler arasında dağlar varmış gibi bu konularda ayırım yapıyorlar. Bu işlerle alakası olmayan münevverlerimiz ise Şia ile Sünnîliği Roma kilisesi ile

---

85 BOA, *İrade-Adliye ve Mezahib,* Nr. 439/2775/1, 4 Zilkaade 1318.

Ortodoks kilisesi gibi zannediyorlar. Şüphesiz artık bu konuları tedkik ve takip etmek durumundayız.

Sh: 51-52

Prof. Dr. İlber ORTAYLI

Şunu unutmayalım ki, papanın dediği kanundur, İlâhi emirdir, ona uyulur. İslâmiyet'te ve yahudilikte ise böyle bir şey yoktur. Bu demek değil ki, ortalıkta hiç bir kıstas yok. Bir ulema sınıfı var. Ulema arasında bir iletişim, diyalog, haberleşme var. İran'daki ulemayı Anadolu'dakiler tanıyor. Onun da Maveraünnehr'le ilişkisi var. İslam'da belirli nasslar var, bu nassları yıkmak çok zor. Dolayısiyle baba yoksa da ülema her zaman var. Dînî nasslar ortadadır, vahiy ortadadır. Onun dışına taşmak çok kolay olmuyor. Bu anlamda bir ortodoksi var. Yaşayan bir kurumun, ilâhîleşmiş bir ferdin tayin ettiği bir kuraldır ve önemli bir farktır. Bu, Hıristiyanlığın ve Hıristiyan kilisesinin çağdaş kuvvetidir. Ama bu aynı zamanda da Hıristiyanlığın ve kilisenin zaafıdır. Bunun üzerinde fazla durmak istemiyorum.

Sh: 56

Prof. Dr. İlber ORTAYLI

Hakan Bey'in bahsettiği "Alevistan" porejesi hiç bir zaman bizim bildiğimiz, çoğunlukta olan Anadolu ve Rumeli Türkmen Alevîlerini kapsayan bir olay değildir. Kökeninde kendince bir haklılık da vardır. **Çünkü, Dersim ve mücarvir bölgesindeki Alevîler —ki etnik olarak kendilerini Kürt de, Türk de saymıyorlar— Zazadır. Bunlar böyle bir şey geliştirmişler. Tutar veya tutmaz; bu tartışılıyor.**

Kürt siyasî çevreleri ve bazı kürdologlar da buna kızıyor. Hatta Avrupa'da, İlmî bir toplantıda biri bunu Türklerin resmî projesi diye takdim etti.

Bunları belirtmek için söz almıştım. Teşekkür ederim.

Sh: 110

Kaynak: Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 28, Tarihi Ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiyede Aleviler Bektaşîler Nusayrîler, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Ensar Neşriyat: 61 Aralık 1999, İstanbul

İKİ MENZİL ARASINDA KALAN "ALEVİLER"

Osmanlı toplumunda Aleviler ve Ermenilerin birbiri ile olan alakasını görmeniz için aşağıda bırakacağım alıntı, düşünce dünyanızda çok değişime sebep olacaktır. Toplumun gördüğü baskı ile milliyet ve din mefhumunun göreceği değişim ve döngüsü ile yapmayacağını yapması veya tersi durumu, takdir edince etnik değişime uğrayışını görebiliriz.

> [Osmanlılar döneminde, bu kesimde (Alevi) tek tek görülen karşı düşünce yandaşları "zındık ve ilhad" ve "fısk ve fücur" suçlamasıyla, kısacası dinsizlik ve ahlaksızlık suçlamasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Fakat, bu kesimde de karşı düşünce, Osmanlı yargıçlarının (kadıların) söyledikleri gibi, gerçekten de dinsizlik düzleminde ortaya çıkmış değildir. Dinin resmi yorumuna tepki olan, fakat dini içeren bir anlayıştır suçlanan... En ileri durumunu **Nadajlı Abdurrahman**'da gördüğümüz karşı düşünce, bundan sonra düşüşe geçecek ve resmiyetin içinde kaybolup gidecektir .
>
> Örneklerin de göstereceği, gibi âlimler ve sanatçılar arasında, kendi konumlarına uygun, boyutlu, sağlam, gelişmiş bir karşı düşüncenin varlığından söz etmek olanağına sahip değiliz... Fakat medreseler de dahil, hemen hemen her yerde Osmanlılığın karşısında olan kendiliğindenci bir karşı düşüncenin yaşadığını da anlıyoruz. **Devletin bu düşünceden çok tedirgin olduğunu, onu temel hedef seçtiğini her konuda gösterdiği hoşgörüyü bu konuda asla göstemediğini, Hıristiyanlara ve Yahudilere tanınan özgürlüklerin karşı düşünce yandaşlarına tanınmadığını da yine belgeler bize göstermektedir.** (Rıza ZELYUT, age. Sh: 112)]

Rıza ZELYUT

DİN, ARAÇ OLARAK KULLANILDI

16. ve 17. yüzyıllarda, sıkı koruma altına alınarak ve halk hareketlerine şiddetli cezalar uygulayarak, kentlerde oluşacak hareketler önlenebilmiştir. Bunda, kentlerin tümden yönetim ideolojisi Sünnilik tarafından denetlenmesinin etkisi de vardır. Fakat kırlardaki ekonomik düzenin alt üst edilmesi sonucu kentlere akın başlayınca kentlerdeki denge de bozulmuş, olaylar birbirini izlemeye başlamıştır. Ama, İstanbul'daki eylemler, devlete karşı olmaktan çok, devleti bir kesimin görüşlerine göre onarmayı hedef almıştır.

Bunun için de eylemlerin hedefi olarak kişiler seçilmiştir.

Kırsal kesimin edilgenleştirilmesi ve edilgenliğin toplumsal kalıta dönüştürülmesi, Osmanlı yönetiminin kendiliğinden fakat tutarlı çalışmalarının eseridir. Yönetim, bu başarıya uzun çalışmalardan sonra ulaştı. Osmanlılar, 14. yüzyılın ortalarından başlamak üzere oluşturdukları medreselerde, dinsel eğitim vermeyi, ikincil amaç olarak ele elliyorlardı. Osmanlı yönetimi yüksek okullarda dinbilgisi vermek yerine, daha çok dine dayalı bir yönetim ideolojisinin halk tarafından nasıl benimseneceğini araştırdı. Araştırmaların temel hedefi, **"yönetici kesimin çıkarlarının alt kesimlerin çıkarı gibi gösterilmesi"**nin nasıl başarılacağıydı.

Halkın istekleri ve özlemleri önce baskıyla hadımlaştırıldı. **Buna karşı çıkan Aleviler, Osmanlıların en güçlü olduğu dönemde isyan etmek zorunda kaldılar.** İsyanların temel özelliği yerel olmaları ve azınlık çıkarlarına yönelik bulunmalarıydı. İnançsal, etnik ve

coğrafyasal ayrılıklar bu isyanların genelleşmesini engelliyordu. Merkezsel denetimin doğal sonucu olan güçlü Osmanlı ordusu, sonunda bu hareketlerin tümünü bastırıyordu.

Osmanlılar, bastırdıkları isyanlardan sonra, akılcı ve uzlaşmacı bir siyaset izliyorlardı. **Devlet, kendisine yandaş olabilecek kesimleri bağışlamakta bir sakınca görmüyordu.** Hareketin önderlerine devlet görev vererek onları belli bir alanda denetim altında tutma olanağına kavuşuyordu.

Fakat bu siyaset her kesime aynen uygulanmıyordu. Çözümsüz çelişkiler içine girilen kitleler, becerilebildiği ölçüde yok edilmeye çalışılıyordu. İsyan hareketlerinin bastırılması, bir yoketme biçimine dönüştürülüyor, ara sıra da isyana bağlı olmayan kıyımlar düzenleniyordu.

Halkın içine casuslar salınıyor, sünni olmayan kesimler saptanıyor, sonra da bunların hakkından geliniyordu. Kimileri defter edilip öldürülüyor, kimileri Kızılırmak'ta boğduruluyor, kimilerinin de boynu vuruluyordu. Osmanlının karşıt güçlere uyguladığı bu katliam **"defterini dürmek"** biçiminde hala dilde yaşıyor.

Bu baskı, alt kesimleri birbirlerinden uzak durmaya itiyordu. Tutarlı bir birliğin oluşmaması için gereken politik hesaplar, geçmişteki deneyden de yararlanan devletin ilgili kadrolarınca yapılıyor ve bu hesaplara göre hareket ediliyordu. **Uygulamalar, önceden sıkıca planlanmasa da, Osmanlılar hiçbir zaman gelişigüzel davranmamışlardır...**

Halkın direnci kırıldıktan sonra, yukarıdan aşağıya doğru yoğun ideolojik bombardıman başladı. Camiler, okullar, resmi tekkeler, devletin önerdiği biçimde çalışmaya girişti. Hayatın her alanı sıkı bir denetime alındı. Farklılıklar budandı. Direnenler idam edildi.

Sonunda Osmanlılar halkı şuna inandırdılar: **Biz bu yaptıklarımızı sizin için yapıyoruz...** Alt tabakaların karşılığı da şöyle özetlenebilir: Evet, yüce padişahımız doğru söylüyor...

Bu anlayışın doğal sonucu; halkın kendisi için istediğini sandığı şeyleri saray için istemesi oldu. Ya da, kendi çıkarlarını savunuyor sanırken sarayın çıkarlarını savunur duruma düşmesi gündeme geldi...

İşte bu aşamadan sonra kırsal kesimde olaylar durdu. Düşünce hayatı gerilemeye başladı. Osmanlılar bu kuralı önce kentlerde geçer akça yapmışlardı. Bu yüzden 16. yüzyıldan başlayarak bilimsel çalışma şu ideolojik sloganın tekrarı biçiminde sürdü gitti: **İlmin amacı dine ve devlete hizmettir...** Bu oluşum, yöneticileri rahatlattı ama Türk toplumunun düşünce yaşamını, bilimsel gelişimini durdurdu.

HEDEF, ALEVİ KİTLE

Osmanlı devleti halkı, yönetici kesim yararına olanı kendi yararınaymış gibi savunma aşamasına kolay getiremedi. Osmanlı ideolojisine, özellikle Alevi kitleler, karşı çıkmaya çalıştılar. Bu karşı çıkışlar ideolojik düzlemde olduğundan ve kitle hareketlerine gebe bulunduğundan şiddetle izleniyor ve genellikle de ölümle cezalandırılıyordu.

Bu konuda dolaysız bilgi vermek amacıyla 16. yüzyılın şeyhülislamlarından birisi olan ve Osmanlı düşüncesini tam olarak temsil eden Ebussuud Efendi'nin Alevilere yönelik fetvalarından uzunca bir bölümünü aktarıyoruz.

[Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, M. Ertuğrul Düzdağ, s. 83'ten başlayarak değişik fetvalar...]

Soru: Bir kişi açıktan açığa Ramazan gününde yemek yese, sorgulaması sırasında, **"Özrün yokken neden yemek yiyorsun?"** diye sorulduğunda yine, **"Ramazan hadistir, düzme koşmadır..."** diye cevap verse ve bu sözünde dirense, ona ne yapmak gerekir?...

Cevap: **Elbette öldürülmesi gerekir...**

Soru: Hazreti Hüseyin soyundan gelen bazıları (seyyidler), **"İbadetle ilgili kurallar bizi bağlamaz. Biz öbür dünyada ahiret kurallarından sorumlu tutulmayız. Biz cennete gireceklerdeniz..."** deseler, bunlara ne yapılmalıdır?..

Cevap: Bu inanç üzerinde direnir de Müslümanlığa (şeriat yoluna) gelmezlerse dinsizlikleri anlaşılmış olur, bu nedenle de öldürülmeleri gerekir...

Soru: Tekkelerde toplanarak, "Biz tevekkül ehliyiz " diyen insanların tutumları benimsenebilir mi?

Cevap: Benimsenmez...

Soru: Bazı sufıler, "**Bize şeyhimiz böyle buyurdu...**" diye sürekli olarak zikretseler, onlara ne yapmak gerekir?

Cevap: **Şeyhleri olan dinsizin buyruğunu Tanrı peygamberinin buyruğuna yeğledikleri** için (Diğer ibadetleri yapmayarak...) **tümünün öldürülmesi gerekir...**

Soru: Kızılbaş topluluğunun dine göre topluca öldürülmesi helal midir? Bunları öldürenler gazi, bu öldürme sırasında ölenler de şehit olur mu?

Cevap: Kızılbaşların topluca öldürülmeleri elbette dinimize göre helaldir. Bu, en büyük en kutsal savaştır... Bu yolda ölmek de şehitliğin en ulusudur.

Soru: Kızılbaşların öldürülmesi, İslam Sultanına (Osmanlı padişahına) düşmanlık beslediklert için mi şarttır, yoksa başka nedenleri de var mıdır?...

Cevap: Bunlar hem sultana isyan ederler, hem de dinsizdirler...

Soru: Kızılbaşların önderinin Tanrı peygamberinin (Muhammed'in) soyundan olduğu söyleniyor. Bu durumda, Kızılbaşların öldürülmelerinin helal olduğundan biraz kuşku duyulamaz mı ?...

Cevap: Haşa , en küçük kuşku duyulmaz... Kızılbaşların yaptıkları kötü işler, o temiz peygamber soyuyla bir ilgilerinin olmadığını göstermeye yeter. Ayrıca babası İsmail [Sözü edilen İsmail, Şah İsmail Hatayi'dir.] ortaya çıktığında, İmam Ali er-Rıza ibni Musa el- Kazım'ın mezarının bulunduğu ve diğer yerlerdeki büyük seyyidler kıyımdan kurtulmak için bu isteğe boyun eğmişler, fakat dikkat edenlerin anlayabilmesi için de onun soyunu kısır bir seyyide bağlamışlardır.

Ayrıca, soyunun peygambere dayandığı doğru olsa bile, dinsiz olunca diğer kâfirlerden ayrımı kalmaz. Ancak ve ancak doğruluğu tartışılmayacak olan kutsal şeriat töresine uyanlar ve onun sağlam kurallarını koruyanlar peygamber soyundan olabilir... Örneğin, Kenan Nuh Peygamberin oğluydu ama onun yolundan çıkmıştı. Nuh, Kenan'ın kurtulması için yalvardığında, Tanrı, **"O senin soyundan sayılmaz..."** demiş, Kenan da öbür kâfirlerle birlikte boğulup cezalandırılmıştı...

Eğer büyük peygamber soyundan gelmek azabdan kurtulmaya yetseydi, Âdem Peygamber soyundan geldikleri için, bütün kâfirler bu dünyada ve öbür dünyada asla azaba düşmezlerdi...

Soru: Kızılbaşlar, şii olduklarını söylüyorlar. "Lailahe illallah" diyorlar. Kendilerine karşı uygulanan bu ölçüde sıkılığın nedeni nedir? Ayrıntılı ve geniş açıklar mısınız?..

Cevap: Onlar şii de değildir. Zaten, "Yetmiş üç yoldan ehli sünnet dışındakiler yanacaktır..." diyen peygamberimiz durumu aydınlatmıştır. [İşin ilginç yanı, Ebussuud'un ehli sünnete mal ettiği bu sözü Kızılbaşlar da kendileri için söylenmiş sayarlar.] Kızılbaşlar, yetmiş üç yolun tam olarak birinden değildirler. Her birinden bir parça kötülük ve bozgunculuk alıp kendi isteklerine göre yarattıkları sapıklık ve küfürlerine katarak bir sapıklık ve dinsizlik mezhebi (yolu) kurmuşlardır. Bu kötü durumlarını gün gün artırmaktadırlar. Bunların sürüp giden, bilinen suçlarına bakarak kutsal din yasalarına (şeriata) göre şu yargılara varırız:

O zalimler, ulu Kuran'ı, kutsal şeriatı ve İslam dinini hafife almakta, dinsel kitaplara söğerek ateşe atmaktalar. Gerçek din bilginlerini (şeriat âlimlerini) bu bilgileri yüzünden kırmakta, önderleri olan sapık haini Tanrı yerine koyarak ona secde etmekteler. Ayrıca haram olduğu sağlam ayetlerle saptanmış olan bütün yasakları da helal sayıyorlar. Ayrıca Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer'e lanet ettiklerinden dolayı da kâfirdirler. Ayrıca, doğruluğu tartışılamayacak olan Hz. Ayşe'nin (Peygamberin ailesi) erdemine ilişkin bir çok ulu ayet inmişken, bunlar Ayşe anamıza dil uzatarak Kuran'ı yalanlamakta ve böylece de kâfir olmaktalar. Ve yine Ayşe'ye yönelik suçlamaları ile peygamberimizin kutsal büyüklüğüne leke sürerek bu yolla peygambere sövmüş sayılırlar. Bu yüzden bütün kızılbaşların, büyüğü küçüğü ile, kentleri ve eserleriyle yok edilmeleri şarttır. Bunların kâfir olduğundan kuşku duyanlar da kâfir olur...

Kızılbaşlar, İmam-ı Azam ve İmam Süfyan-ı Servi'ye göre, eğer tam anlamıyla tevbe eder de İslamiyete dönerlerse ölümden kurtulurlar. **Fakat İmam Malik, İmam Şafii, İmam Ahmed bin Hambel, İmam Leys bin Sad, İmam İshak bin Rahuya ve öteki din bilginlerine göre bunların tevbeleri de kabul edilmez. Elbette boyunlarının kesilmesi gerekir.**

Hazret-i İmam (Ebi Hanife) onların hangi yanın inancını benimserse o yandan olacaklarını söylemiştir. Bu yargı bilinir...

Kızılbaş askerleri için ne yapılması gerektiği konusunda bir ikilik yoktur. Fakat köylerde ve kentlerde kendi hallerinde doğrulukla oturup kızılbaşların nitelik ve davranışlarından arınmış, dışları da buna uygun kimselerin, yalanlan ortaya çıkmadığı sürece, diğerlerine uygulaman uygulamalardan kurtulmaları gerekir.

Kızılbaşların öldürülmeleri diğer kâfirlerin yok edilmelerinden daha önemlidir. Örneğin Medine çevresinde kâfir çokken ve Şam henüz ele geçirilmemişken, Ebi Bekr kâfirlere saldırmayı değil, yalancı Müseyleme'ye bağlı bu döneklere saldırmayı yeğlemiştir. Hazreti Ali zamanında Haricilerin kırılması da böyle olmuştur.[Müfti Ebussuud, Ali soyundan gelenlere bağlı Kızılbaşlarla, Ali'yi öldüren Haricileri aynı kefeye koymaktadır.] Bu kesimin kötülükleri çok büyüktür. Bunların kötülüklerini yeryüzünden silmek için çok çaba harcamak, ne gerekirse yapmak lazımdır.

"Kendisinden yardım istenilen ve kendisine bağlanılan Allah'tır. Ey Tanrım, günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı affet. Ayaklarımızı sağlam yere bastır. Kâfirlere karşı bize yardımcı ol."

“Bunu, efendimiz ve en üstünümüz, zamanın büyüğü, İslam ve zafer diyarının müftisi Ebussuud yazdı. Sene: 955 (1548).”

Soru: Nahcivan seferinde ele geçirilen Kızılbaş evladı kul olur mu?...

Cevap: Olmaz...

İNSANLARIN KADERİNİ DEĞİŞTİREN FETVA

Soru: Padişah buyruğuyla Kızılbaş topluluğu kılıçtan geçirilip büyüğü küçüğü tutsak alındığında, yakalananlardan bazıları Ermeni olduklarını söylerse, bu durumda kurtulurlar mı?...

Cevap: Ermeniler kurtulurlar. Eğer Ermeniler, Kızılbaş askeri ile birleşerek İslam askeri (Osmanlılar) üzerine gelmemişlerse dine göre tutsak edilemezler...

Soru: Dört halifeye söven ve Kızılbaş olduğu bilinen birisini öldürene ne yapılır?

Cevap: Eğer bu nedenle yapmışsa, hiçbir şey yapılmaz...

Soru: ‘Peygamberin kimdir?...” denilen birisi, “Bilmem...” diye karşılık verse ne olur?...

Cevap: O kişi, gerçek de, yalan da söylemiş olsa kâfir olmuş olur...

Soru: Bu konuda bazı kişiler o kişiye, “Peygamber yolundan (şeriattan) çıkma, peygamberi tanı, utan...” deseler, o da öfkeyle, "Ben peygamber bilmem.” dese, dine göre kendisine ne yapmak gerekir?

Cevap: O kişi kâfirdir, öldürülmesi gerekir...

Soru: Müezzin ezan okurken, bir kişi, "Bin kere seslensen, bizden sana varan olmaz...” dese, ona ne yapmak gerekir?...

Cevap: Bu bir alaydır... Söyleyen kâfir, karısı da boş olur...

Soru: Bir kişi diğerini şeriat yoluna çağırsa, diğeri ise, "Sana da şeriata da lanet...” dese, ne yapmak gerekir?...

Cevap: Bunu söyleyen kâfirdir, dolayısıyla öldürülmesi şarttır.

Soru: Bir kişi, diğerine, "Bana Tanrı’yı buluver...” dese, diğeri de, "Kuran’ı kılavuz alır, peygambere uyarsan Tanrı’yı bulursun...’’ dese, ötekisi yine, "Onlara ne gerek var? Ben onlarsız da bulurum...” diye konuşsa, yahut da “Buldum...” deyiverse, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Dinsizdir, öldürülmesi şarttır...

Soru: Bir kişi, "Bana İsa Peygamber gibi gökten sofra iner. Birçok insanı vebadan ve başka belalardan kurtardım, kurtarırım. Dilediğimi de kötü duruma düşürürüm...” dese ne yapmak gerekir?...

Cevap: Bir kişi deli değilse dinsizdir. Derhal yakalayıp sorguladıktan sonra hakkından gelmek gerekir...

Soru: Birisi "Dolu cennetten, boş cehennem yeğdir...” diye şaka yollu konuşsa, ne gerekir?...

Cevap: O kişi kâfir olur.

Soru: Birisi haşri yadsıyıp, "Mümine haşir yoktur...” dese, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Öldürmek gerekir...

Soru: Bir bölük insan, namaz kılmayıp Ramazan ayının farz olduğunu yadsısa ve Ramazan gelince oruç tutmasalar, bunun nedeni sorulunca da, "Biz yoksul insanlarız. Bize beş altı gün tutmak yeter..." deseler ve yine "Şarabın yapıldığı bağlara bakan bizleriz. O bizim emeğimizdir, bu yüzden bize helaldir..." deseler ve kadınlarıyla birlikte şarap içseler... Ayrıca kâfirlerin toplantı günleri gelince o günlere kâfirler gibi uysalar, saygı duysalar... Bunun gibi şeriata aykırı birçok davranışları olsa, bu insanlara ve bunlara Müslüman gözüyle bakıp söz ve davranışlarını benimseyenlere ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunlar kâfirdirler ve öldürülmeleri gerekir...

Soru: Birisi şarap içse ve içerken haşa, "Bu şarap güzel bir nesnedir, hoş şeydir. Bunu içmeyenlerin ağzını, avretini filanlayayım..." diye sövse, diğer birisi de, "İyi dersin..." dese, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: İkisi birlikte kâfirdir. Öldürülmeleri gerekir.

Soru: Bir Müslüman diğer bir Müslüman'a cima kastıyla dinine, imanına, ağzına sövse ne olur?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

Soru: Bir kişi diğerine selam verirken, "Aşk olsun..." dese diğeri de "Ya hu..." diye karşılık verse bunlara ne yapılır?

Cevap: Yüce Tanrı'nın saptadığı selamı beğenmeyip o şekilde selâmlaşırlarsa kâfir olurlar.

Soru: Bir kişi, diğer iki kişiyi dinsizlikle suçlarsa o iki kişiye ne yapılır?

Cevap: Bir şey yapılmaması gerekir. Belki dinsiz değildiler...

Soru: Ya bir tanık bulununca, o zaman ne yapılır?

Cevap: Dinsizlikleri anlaşılmış olur ve öldürülmeleri gerekir...

Soru: Kâfir düğününe, "Mübarek olsun." diyene ne yapılır?

Cevap: Eğer "Mübarek" dediyse kâfirdir.

Soru: Bir kişi, "Şarap içersem peygambere sövmüş olayım." dese ve daha sonra da şarap içse, ona ne yapılır?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

Soru: Şeyh Bedreddin Simavi ki "Varid&t" sahibidir; "Bedrettin yandaşlarına küfür ve lanet etmeyen kâfirdir." diyen birisine ne yapmak gerekir?

Cevap: Aslında, Bedreddin yandaşı olanlar kâfirdir, demek doğrudur. Diğer kâfirleri olduğu gibi bunların adını da anmayıp lanet etmeyen kendi halindeki Müslümanlar kâfir olamaz.

Soru: Simavilerden bir bölük insan şarap içip izinle birbirlerinin eşlerine tasarruf etseler, bunlara ne yapmak gerekir.

Cevap: Öldürülmeleri gerekir...

Soru: Bir kişi, Kim Şeyh Bedreddin dervişlerini evine konuk alırsa onu cezalandırıp ayrıca suç parası almak gerekir." dese bu uygulama dine uyar mı?

Cevap: Konuk alan kötü şöhretli Simavi yandaşıysa uyar.

Soru: Birisi, “Hallacı Mansur şeriate göre kâfir olduysa, gerçeğe göre de en yüce mümindir. Gerçekten de Hallaç’m davası doğrudur.” dese ve inancı da bu yönde olsa, bu kişiye ne yapılır?

Cevap: Hallacı Mansur’a yapılan yapılır...

Soru: Hakim İshak’ın yandaşlarından olan üç kişi, “Kuran’ı, önce gelen kitabı tasdiken ve ona şahit olarak, hak ile sana indirdik...” ayetinden yola çıkıp "ona şahit olarak..." ibaresinin anlamını sapıtarak **“Halen Yahudilerin ve Nasturilerin ellerindeki Tevrat ve İncil, indirildiği gibidir. Asla değiştirilmemiştir.”** diye konuşsalar ve buna da inansalar... Tevrat adına halen Yahudiler elinde bulunan kitapta Lut Peygamber hakkında, haşa, “Sarhoş olup kendini bilmez haldeyken kızlarıyla zina eyledi.” diye yazılı olduğu ve yine yüce Kuran’a muhalif ve zıt birçok şeyler bulunduğu halde, bu kişiler yine bu kitaplara yukarıdaki açıklamaya bağlı olarak inanıp bu inançlarında direnseler kendilerine ne yapmak gerekir.

Cevap: Bu durum çirkin bir bilgisizlik ve açıkça sövgüdür. Bunlar gerçek anlamda tevbe ederlerse bizim imamlara göre ölümden kurtulurlar ama diğer imamlara göre boyunları vurulur...

Gerçekten de karşı düşüncedekiler Mansur’a döndürüldükten sonra, medreselerde üretilen Osmanlı düşüncesi siyasal kadrolar tarafından yukarıdan aşağıya yollanmıştır. Üst tabakanın alt tabakalara yaptığı bu göndermeler, merkezsel örgütlenmenin yerel birimleri tarafından Anadolu’ya yayılmıştır. Osmanlılarda siyasal ve dinsel otoritenin eksiksiz bir uyuşum içinde bulunması, aşağılarda doğan tepkinin tepkici alan içinde kolayca kuşatılarak yok edilmesini getirmiştir. Devletin emrindeki dinsel kadro, tepkici kesimi devlete karşı değil de dine, dolayısıyla alt kesimden diğer insanlara karşı gibiymiş gibi göstererek onları öbür kesimlerden soyutlamıştır.

Alt tabakaların çıkarları ile kendi çıkarlarını ustaca dengeleyen Osmanlı yönetimi bu durumu önce yasa haline getirmiş, sonra geleneğe dönüştürerek kuşaktan kuşağa aktarmıştır.

Sh:34-45

Kaynak: Rıza ZELYUT, Osmanlıda Karşı Düşünce-Düşünceleri Nedeniyle İdam Edilenler, Yön Yayıncılık: İkinci Baskı: Nisan 1995,İstanbul

142 Yazılar

HOCALARIN HOCASI SÜHEYL ÜNVER

Klasik Türk Sanatlar Vakfı

Aziz Dostum Uğur Derman Bey, Süheyl Hoca'nın doğumu ve ismi hakkında diyor ki:

"1898 Şubat'ının onyedisi, Hicrî Takvim'e göre 1315 yılı Ramazan ayının 27'nci gününe rastlar. O gün İstanbul'da Kadir topları atılırken, Mustafa Enver Bey'le Safiye Hanım'ın Haseki'deki evlerinde bir evlâtları dünyaya gelmiştir...

Doğum Çok kolay olmuş, bu yüzden de yavruya **"Ahmed Sehîl"** ismi verilmiştir. Çocuk bu ismi ortaokula kadar taşıyacak; fakat, rüşdiye tahsili sırasında fransızca hocası, isminin mânâsını öğrenip "Oo.. Monsieur Facile!" (Bay Kolay) deyince, kendisinin bundan sonra böyle Çağrılacağı korkusuyla Sehîl, ismini "Süheyl"e Çevirecektir..."

(M. Uğur Derman, "Hâtıralardaki Süheyl Ünver", Lâle Mecmuası; Türkpetrol Vakfı yay. sayı: 6, Aralık 1988)

"İnsanlık" tahsilini şüphesiz önce ailesinden, sonra da Üsküdarlı Ressam Hoca Ali Rıza Bey (1858-1930), Abdülazîz Mecdi Tolun (1865-1941) gibi fazilet ve kültür âbidelerinden alan; yüksek tahsilini, o devirde memleketin tek üniversitesi İstanbul Dârülfünûnu'na bağlı Tıp Fakültesi'nde tamamlayan Ahmed Süheyl Bey, 1920'de mezun ve bir süre sonra iki ihtisaslı tıp doktoru olacaktır...

Mederesetülhattâtîn. 1) Ahmed Süheyl, 2) Necmeddin (Okyay), 3) Mustafa Halim (Özyazıcı)

Bu arada, hüsnihat, tezhib, minyatür, cild gibi sanatlar için Medresetülhattâtîn'e devam edecek ve 1922 yılında buradan da mezun olarak, hem tıp, hem de güzel sanatlar hocası sıfatını alacaktır...

Daha sonra, Türkiye'ye "Tıp Tarihi ve Deontoloji (meslek ahlâkı) Bilim Dalı"nın gelmesi için Çalışacak, 1933 Üniversite Reformu'yla, İstanbul'da bu kürsüyü kuranlar arasında yer alacaktır...

Hayatı boyunca durmadan Çalışarak binlerce makale, kitap, desen, resim ve müthiş bir arşiv malzemesi oluşturan, sonra da bu birikimi Türk Milleti'ne ve Dünya ilim âlemine armağan eden Süheyl Hoca, her insan gibi doğmuş, büyümüş, okumuş, evlenmiş, evlât ve torunlara karışmış... Sonra da İlâhî dâvete boyun keserek Hakk'a yürümüştür.

* * *

Çocukluğumda seyrettiğim bir film, hâfızama şöyle bir cümle bırakmıştır:

– "Her insanın yaşamak için bir sebebi, ölmek için bir kıymeti vardır.."

Katıldığım her cenâze töreninde aklıma hep bu söz gelir ve Süheyl Hoca'nın dünyasına girene kadar,"..ölmek için bir kıymeti olmak.." tarifiyle bir "savaş ilkesi"nin kastedildiğini sanırdım. Ama, bir gün Hoca dedi ki:

> **- "Kardeşim; yüz sene sonra ne sen kalacaksın, ne ben. Bunu hepimiz biliyoruz.. Onun için, yapacağımızı yapalım..."**

Onun tarifiyle, sadece tüketerek yaşadıktan sonra iz bırakmadan kaybolmak, en büyük günahlardandı.

Bir güzel insandı Ahmed Süheyl Ünver Bey... Yaş ve sınıf ayrımı yapmaksızın herkese saygı ve sevgi doluydu. Gerçek bir dost, müşfik bir hekim, fevkalâde bir aile reisi, eşi görülmedik Çalışkanlık ve dikkate sahip bir "âlim-san'atkâr"dı. Yaratılış mûcizesinin her eserine tek tek hayranlık duyar, gördüğü her kültür veya tabiat eserini kalemiyle, fırçasıyla ya da fotoğraf makinesiyle tesbit eder, devamlı araştırır, öğrenir, öğretirdi.

- "Dikkatimiz, nâmusumuzdur.." derdi Süheyl Hoca... "Dikkatsiz insan ergeç nâmusundan olur."

- "Hepimizin vücudu birer mektepdir... Kendimizi tanıyalım!"

Bu sözüyle de, "kendini bilen âlemi bilir, âlemi bilen Allah'ı bilir" gerçeğinin kapısını açardı.

- "Dostlarım!.." derdi, "..gönül kazanalım, gönül!" ... "Anlamalıyız ve anlatmalıyız.."

Biliyoruz ki Süheyl Hoca, "ne güzel bağıştır, gerçek sözü duyup da Müslüman kardeşine gidip ona da öğretmek" diyen Son Peygamber'in yolundan giderdi...

* * *

İlim, ikbâl, şöhret, san'at, para gibi kavramlarla "fazilet", her zaman bir araya gelmiyor. Yâni, her âlim, aynı zamanda "fâzıl"

olmayabiliyor. Her san'atkâr, veya şimdiki deyimle her "sanatçı" da öyle. Hele şöhret basamaklarını hızlı hızlı tırmananlara, faziletin o murassâ elbisesi ağır geliyor sanki!..

Nedir "fazilet"?..

Fazilet: Yaratan'ın âyetleri olan "yaratılmışlar"a hayranlık ve sevgi duymaktır.

Fazilet: Bütün dinlerin emrettiği ahlâkî esaslara uymaktır.

Fazilet: Haddini bilmek, yaşayışını "benlik" ve "gösteriş" libâsından soymaktır.

Fazilet: Başkalarının hakkına tecâvüz etmeden, kendi hakkıyla doymaktır.

Fazilet: Küçük-büyük, zengin-fakir demeden her insanı adam yerine koymaktır.

Fazilet: "Almak" yerine "verme"yı geçerli kılmak, hocalarını ana-baba gibi saymaktır...

Fazilet: Hırs, tamâ', bencillik gibi huylardan kendi kendini yıkayıp yumak ve aç yatan komşusu olmadığını öğrendikten sonra uyumaktır.

Bize böyle öğrettiler...

Hem ilmiyle hem san'atıyla şöhret bulmuş, lâkin faziletinden hiç tâviz vermemiş bir mübârek şahsiyetten bahsediyoruz...

* * *

1898 yılının 17 Şubat'ında; yâni 1315 Hicrî yılı Ramazan ayının 26-27'nci gecesinde Kadir topları atılırken dünyaya gelen Ahmet Süheyl Ünver, beyhude harcanan nice ömürlere sığmayacak bir mesaiden sonra, arkasında ışıklı bir yol bırakarak, yine bir 17 Şubat günü (1986), fânî vücuduyla toprağa girmiştir...

Posta Telgraf Nezâreti mensuplarından Mustafa Enver Bey'le güzide hattatlarımızdan Şevki Efendi kızı Safiye Hanım'ın oğulları Ahmed Süheyl Ünver kimdir, neler yapmıştır, kültürümüze ve dünya kültürüne neler vermiştir, bu konuda hacimli kitaplar yazıldı. Ancak bir özet gerekirse:

İki ayrı tıp ihtisasına rağmen onun gönlünde yatan, kaybolmaya yüz tutmuş Türk kültür unsurlarını canlandırmaktı. Hayatını, hiçbir dakikasını boşa geçirmeden bu işe adadı. Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü ile Topkapı Sarayı Nakışhânesi'nde ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde pek Çok san'atkâr yetiştirdi, ölmek üzere olan Türk süsleme ve kitap sanatlarının yeniden dirilişini sağladı. İkibine yaklaşan bibliyografyası dışındaki diğer eserleri, Türk Tarih Kurumu, Süleymaniye Kütüphanesi, Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü ve kızı Gülbün Mesara arşivlerindedir.

1946 - 1986 arasındaki 40 yılı Süheyl Ünver Hoca'yla yakın yaşamak ve bu kırk yılın 12 yılında onunla Çalışmak bahtiyarlığım için Allah'a hamd ederek, bâzı hâtıralarımı nakledeyim...

Babamın görev yaptığı Topkapı Sarayı'nda Hoca'yı tanıdığım zaman 6 yaşındaydım. İki oğlum, Çok daha erken yaşlarda tanıdılar onu... Büyük oğlum Oruç Emre Göksoy yeni doğmuştu. Tam o günlerde, Fakülte hocalarından bir zât, **"oniki yaşındaki oğlunun kendisine büyük terbiyesizlik ettiğini"** anlattı. Bir **"taze baba"** olarak dehşete kapıldım. Geleceğe dair endişelerimi Süheyl Hoca'ya açtığımda:

-"Boşuna endişelenme kardeşim.." dedi. **"Hiç elma ağacında armut yetiştiğini gördün mü?... Sen nasılsan, evlâdın da öyle olur..."**

* * *

Süheyl Hoca, bu memleketin ilmine-irfanına gerçekten tutkun insanlarca mutlaka tanınır ve saygı görürdü. Hatırladıkça ürperdiğim bir örnek vereyim: 1974'de oğlum Oruç Emre 7, kardeşi Emrah 6 yaşındaydılar. Bir dost ailenin hatırı için Bandırma'ya gittik. Sabah, bize orada katılanlarla birlikte 8 kişi, kahvaltı edebileceğimiz doğru-dürüst bir yer ararken, o muhitte beklemediğimiz özellikte bir muhallebici dükkânı bulduk. Duvarlar ciddî hüsnihat levhalarıyla, orijinal hamâsî tablolarla ve Çeşitli fotoğraflarla bezenmişti. Pırıl pırıl tezgâhın arkasında, insana hem huzur, hem de saygı telkîn eden yaşlıca bir insan güzeli servis yapıyordu.

Oruç bir ara masadan kalkıp, Çocuk merakıyla duvarlara yaklaştı, oralardaki fotoğraflara baktı, sonra yanıma gelerek yavaş bir sesle: "Baba.." dedi. "Orda Süheyl Dede var!.."

Tesadüfün bizi nereye getirdiğini anlar gibi oldum. Kalktık, hesabımızı sordum. O mübârek Çehreli güzel insan, fevkalâde edeb dolu bir sesle:

- "Hesabınız yok efendim, belli ki yabancımız değilsiniz, şeref verdiniz.." dedi.

Şüphem kalmamıştı. Karşımdaki zât, ismini sık sık Süheyl Hoca'dan ve Uğur Derman kardeşimden duyduğum, lâkin o güne kadar vicâhen tanıma imkânını bulamadığım Bandırmalı Ali Öztaylan'dı. Sarıldık birbirimize..

* * *

Süheyl Hoca kanâatkârlığı bizzat yaşardı. Öğle vakitleri, hepsi bir Çay fincanı tabağına sığacak mikdarda, ufak bir simidin yarısını, tavla zarı kadar kesilmiş kaşarpeynirlerini Çayla birlikte yer ve şükrederdi. Bu arada, "hakka rızâ göstermek"le "hakkını aramayı" da birbirinden ayırırdı. Derdi ki:

– "Bilir misiniz?.. En sabırlı mahlûk örümcektir.. Ağını kurar ve kısmetini bekler. En sabırsız ve açgözlü mahlûk da sinektir. Herşeye saldırır, her yere konar.. Ne iştir ki; bu en açgözlü ve sabırsız mahlûk, en sabırlı mahlûka yem olur!.."

– "Tâlip olmayınız, matlup olmaya bakınız..." (İsteyen değil, istenen kişi olunuz.)

Semâzen Lâle.

"Mevlevî olmasa giymezdi külâhı başına,

Durmadan böyle döner hep felek-âsâ lâle"

Fâtih Sultan Mehmed portresi Çalışması Fâtih'in Defteri'nin kapağı (15. yy üslûbu)

Türk kültürüne Süheyl Hoca kadar tutkun başka birini tanımadım. Öyle detaylara inerdi ki!.. Birlikte Çıktığımız gezmelerde, hiç geçmediğini söylediği bir sokağın başında durur ve sorardı:

– "Kardeşim, sen bu sokaktan hiç geçtin mi?.."

Geçmediğimizi söyleyince:

– "Hadi o zaman, gelin kaybolalım!"

diye sokağa girer ve o sokakta mutlaka yeni birşeyler bulurdu. Bir güneş saati, bir tonoz, bir temel, bir eski duvar kalıntısı... Ve tesbitini hemen söylerdi:

– "Bu duvar, şimdi yerinde yeller esen Şerefâbâd'ın selâmlık bölümünün parçası..."

Sadaka taşlarını, kuşevlerini, selsebilleri, "mezaristan" dediği mezarlıklarımızın önemini, daha neleri neleri ondan öğrendik.

Birgün Ahmet Yakupoğlu'na demiş ki:

-"Hani bî-namazlar için, "Kuruçeşme'de abdest alır, İhmâlpaşa'da namaz kılar!" derler ya.. Bilir misin ki Kuruçeşme'de sahiden bir İhmâlpaşa Câmii var?.."

Ahmet Ağabey İstanbul'a geldiği bir sırada bunu fakîre nakletti. Aynı gün birlikte Kuruçeşme'ye gittik. Kumsalda biten "İhmâl Paşa Çıkmazı"ndaki, sokağın ismiyle anılan "Defterdar İbrahim Paşa Câmii"ni bulduk!.. Ertesi gün Aydın Bolak Bey, Uğur Derman Bey, Ahmet Ağabey, bendeniz ve bazı arkadaşlar o câmide Cuma namazına gittik... İmamın söylediğine göre, yıllardır bu kadar kalabalık bir Cuma cemâati gelmemiş İhmâlpaşa'ya.. Eh, 30 kişi kadar olmuştuk!..

* * *

Süheyl Hoca'yla gezmenin doyulmaz bir tadı vardı. Sanıyorum 1963 yılında Gebze'ye gittiydik. Rahmetli oğlu Aydın Ünver'in kocaman arabasına Hoca, ressam-hattat Murtazâ Elker, anatomi profesörü Fâzıl Noyan, Ayhan Pekşen ve bendeniz doluştuk. Orhan Câmii'ni, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'ni gezdik, resimler Çektik.

İstanbul'a dönüş sırasında Süheyl Hoca bir ara dedi ki:

- "Haydi beyler, biz bu arabada bir cumhuriyet kuralım. Murtaza Bey Üstâdım siz Reisicumhur olun.. Bendeniz Başbakan olayım. Fâzıl Bey Sağlık Bakanı, Aydın Ulaştırma Bakanı olsun, Çünkü arabayı o kullanıyor!.."

Ayhan'la fakîri de sanayi ve teknoloji bakanlıklarına atayan Süheyl Hoca'ya Murtazâ Bey itiraz etti:

-"Hayır efendim, cumhurbaşkanlığı size lâyıktır, bendeniz olamam!.."

Olurdunuz-olmazdınız diye gülüşmeli-şakalı bir yolculukla İstanbul'a varıp evlerimize dağıldık. Birkaç gün sonra Süheyl Hoca beni odasına Çağırdı ve elindeki levhayı göstererek:

-"Hapı yuttuk kardeşim!.." dedi.. "Reisicumhurluk üstümüze kaldı. Baksana, Murtazâ Bey ne yapmış!.."

Levhada, Murtaza Elker Üstâd'ın Süheyl Hoca ismine Çektiği nefis bir tuğra vardı!

* * *

Doğumunun 112'nci ve bizlerden ayrılışının 24'üncü yılında Süheyl Hoca için Allah'a şöyle yakarmak istiyorum:

Noksanımız ganî elbet, yoktur sözün hadd ü keyli.

Yârab lûtfunla karîb et Resûlüne ol Süheyl'i...

Hasan Âli Göksoy
İzmir-Selçuk, 17 Şubat 2010

Erişim: http://www.ktsv.com.tr/67-hocalarin-hocasi-suheyl-unver

http://www.sdplatform.com/Dergi/147/Kizinin-gozunden-Ordinaryus-Prof-Dr-Suheyl-Unver.aspx

SÜHEYL ÜNVER HOCA'DAN NOTLAR (Menâkıbı Süheyl Bey)

[slideshare id=43538613&w=476&h=400&sc=no]

TERCÜME NASIL YAPILIR? "PRATİK TERCÜME METODU"

Herhangi bir yazıyı diğer bir lisana tercüme etmek; o lisanda ifade edilmiş olan fikirleri hiç değiştirmeden ve ilave veya noksan yapmadan diğer bir lisana çevirmek demektir. **Şu halde, bir cümlenin tercümesinde esas olan şey, kelimelerin aynen ve cümlenin şeklen tercümesi değil ; ifade edilen mânanın aynen tercümesidir.** ***Tercüme edilen bir yazı, aslına tekrar çevrildiği zaman, eski manasını, ve eski kuvvetini hiçbir zaman kaybetmemelidir.***

Bir lisanı, oldukça iyi bilenler bile, tercüme yaparlarken çok defa uzun, biribirine girift, dolambaçlı cümlelerle karşılaşırlar ve bir türlü işin içinden çıkamazlar, bu da bilhassa cümleleri komplemanları, adverbleri [zarf, belirteç] sıralayamamaktan ileri gelir. Tercüme yapanların fikri, ekseriya tercüme edilecek yazının aslındaki şekil ve sıralara saplanır ve bu suretle tercüme ettikleri lisanda hataya kapılırlar, işte bundan dolayıdır ki, bazı yazıların, bazı kitapların başka bir lisandan tercüme edildiği kolayca göze çarpar; buna karşı gösterdiğimiz «Pratik Metod» en zor ve en karışık yazıların bile kolay ve doğru olarak tercümesini temin edebilir. Bu metodu öğretmiş bulduğum Lise ve Üniversite talebeleri, girdikleri imtihanlarda daima muvaffak olmuşlardır.

Metodu öğrenmek ve bir formül gibi tatbik etmek maksada kâfidir. «6» maddeden ibaret olan bu metod, kısadır; basittir ve herkesin anlayabileceği kadar kolaydır. Tatbikat, Fransızca misaller üzerinde yapılmıştır. Bir kere esas anlaşıldıktan sonra, herhangi bir lisanda tatbik etmekte hiçbir zorluk yoktur.

Kaideler

1) Tercüme için verilen bir yazıyı evvelâ baştan nihayete kadar okumalı, mevzuun heyeti umumiyesi üzerinde tam bir fikir elde etmelidir. (Tercüme edilen bir kitap ise, hiç olmazsa tekmil bir sayfayı okumalıdır.)

2) Her paragrafta baştan itibaren noktalarla biten kısımları ayırmalı ve her kısımdaki cümleleri de renkli bir kelemle biribirinden tefrik (ayrılmalı) etmelidir.

3) Her cümlenin elemanları, analizlojik itibarile parça parça tercüme edilerek biribiri ardına yazılmalıdır.

4) Bu iş yapıldıktan sonra, bunlar tercüme edildikleri lisanda nasıl sıra alacaklarsa, her birine ona göre numara verilmelidir.

5) Cümleler veya komplemanlar çevrildikleri lisanda hangi kelime veya ifadelerle biribirine bağlanacaklarsa, bunlar yan tarafa parantez içine kaydedilmelidir.

6) Bu suretle ; yukarıda gösterilen şekilde, hazırlanmış olan tercüme numara sırarsıyla yazılarak temize geçirilir ve iş de bitmiş olur.

(Haşiye) — Bazan öyle beyitler ve ifadeler, öyle (toumure) ler vardır ki, tercüme edildikleri zaman bunları değiştirmek veyahut tamamen kaldırmak lâzım gelir. Bütün bunlar için göstermiş olduğumuz misallerde ayrıca izahat verilmiş bulunmaktadır.

TATBİKAT

«Les oranges.»

Pour bien connaître les oranges, il faut les avoir vues chez-elles, aux îles Baléares, en Sardaigne, en Corse, dans l'air bleu, doré, l'atmosphère tiéde de la Mediterranée.

Parça tercüme

— PORTAKALLAR —

1 iyice tanımak için

2 Portakalları

3 Onları (görmüş olmak lâzımdır.)

4 Yerlerinde

7 Balear adalarında, Sardonya ve Korsikada

6 Mavi ve yaldızlı göküe, dik havasında

5 Akdenizin.

— PORTAKAL —

Portakalları iyice tanımak için; onları yerlerinde, meselâ Akdenizin mavi yaldızlı gök ile, ılık havasında., Balear adalarında, veyahut Sardonyada, Korsikada görmüş olmak lâzımdır.

İzahlar

«Görmüş olmak lâzımdır.» Cümlenin en sonuna atılacak,

Tercümede cümleye bir «meselâ» ilâve etmek mecburiyetindeyiz,

Tercümede serlevha [başlık] cemi [çoğul] olacak yerde müfred [tekil] «gayri muayyen» [belirsiz] koymak lâzımdır.

Kaynak: Tercüme Nasıl Yapılır, Mitat TUNCEL, Fen Fakültesi Mütercimi ve İstiklâl Lisesi Almanca öğretmeni, KANAAT Kitabevi, 1 9 3 9

ANAYASA MAHKEMESİNE GÖTÜRÜLMESİ GEREKEN BİR UTANÇ BELGESİ:

GİZLİ TUTULAN YASAK YAYINLAR

Yazan: Aziz NESİN

(Bu yazı 1967'de yayınlanmıştır)

Yazımızın başlığını ***«Bir Rezalet»*** koyacaktım. Ama okuyanların, **«Rezalet bir taneyse, başımızın üstünde yeri var, bal börekle besleriz»** diyeceklerini düşündüm de başlığı değiştirdim.

Polisler, evimi her arayışlarında, bavullarla kitaplarımı alıp götürürler. Sonra da gazetelere, birçok suçlamaları arasında, evimde yasak, zararlı kitapların bulunduğunu da haber olarak bildirirler.

Bu olaydan sonra, yasak ve zararlı kitap hangileridir diye düşünmeye ve bunu araştırmaya başladım. Bu konu, evinde kitap, dergi, gazete bulunan herkesi ilgilendirir. **Kitaplarınızdan hangilerinin yasaklanmış olduğunu biliyor musunuz?** Oysa bilmeniz gerekir. Yoksa, bilmeden suç işlemiş olursunuz.

Bir kitap nasıl, kimlerce yasaklanır? Sayın Bülent Ecevit'in, deneyimlerinden de yararlanarak, 1 Mayıs 1965'de Milliyet Gazetesinde yavınlanmış «Sansür» başlıklı yazısından şu parçayı okuyalım:

«Eskiden de Resmî Gazetelerde, «İlişik listede adları yazılı matbuaların Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının yasak edilmesi... 5680 sayılı kanunun 31 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır», haberlerini okuyunca, biraz içim burkulur, biraz kuşkulanırdım. Çünkü bu kitap ve dergilerden çoğunun, dost ve demokratik batı ülkelerinde yayınlanmış, iyi, ünlü yazarlarca yazılmış olduğunu gördükçe, o ülkelerde, o kalemlerden o kadar çok sayıda «zararlı» eser çıkmasına şaşar kalırdım. Bu kararların hangi ölçülere göre ve nasıl alındığını merak ederdim.»

Sayın Ecevit, Bakanlığı sırasında bu merakını giderme olanağı buluyor. Yasaklanması için, aylarca önce Yunanistan'da yayınlanmış bir dergi geliyor Bakanlar Kurulu'na. Niçin yasaklanacak? Çünkü içinde. Aziz Nesin'in Türkçeden çevrilmiş bir hikâyesi var.

Sayın Bülent Ecevit, bu olayı, yazısında şöyle anlatıyor:

«Sayın Aziz Nesin'in bir hikâyesini Rumcaya çevirerek yayınlayan bir Yunan dergisinin, Türkiye'ye sokulması, gene çıkışından aylar sonra, yasak edilecekti. Oysa aynı hikâyenin Türkçe aslı Türkiye'de çoktan yayınlanmış, yıllardır kitapçılarda satılıyordu.»

Şu olay, bizdeki kitap yasaklamanın saçmalığını göstermeye yeter. Ama bu konuda bundan büyük saçmalıklar da yapılmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararıyla kitaplar yasaklanır. Sonra bu yasaklama kararları, Resmî Gazetede ilân edilir. Demek ki, yasak yayınların bilinmesi gerekir. Gelin görün ki, bu yasak yayınları içine toplayan kitap basılmış ama gizli tutulmuştur.

Her aklı başında, her mantıklı insanı şaşırtacak bir kitaptan söz edeceğim. Bu kitabın adı «Yurda sokulması ve Elden Ele Geçmesi Yasak Yayınlar» dır. Böyle bir kitabın olması çok iyidir. Çünkü, bu kitaba bakarak, hangi yayınların yasaklandığını öğrenir, böylece suç işlemekten kurtuluruz. Ama bu kitabı bulamazsınız, çünkü gizlidir, kitabın üzerinde «Gizlidir» yazısı vardır. Bu saçmalık, az önceki örnekte gördüğümüz kitap yasaklama saçmalığından daha da baskındır. Bir kitap ki, yasak yayınların neler olduğunu sıralıyor, ama kendisi gizli. Böyle olunca yurttaşlar, yasak yayınların neler olduğunu nasıl öğrenecekler? Bu kitabı, siz de benim gibi görmüş olsaydınız, neden gizli olduğunu, yurttaşlardan niçin gizlendiğini anlardınız. Bu gizli kitap, utanç verici saçmalıklarla doludur. Elbet boy'e bir belge gizlenir, başka ne yapılabilir?

Polisin aldığı kitaplarımdan hangilerini yasak yayınlar olduğunu öğrenmeye çalışırken, sözü geçen bu gizli kitabı elde ettim. Gizlilik bu denli saçmalığa dayanırsa, onun gizliliği kalmaz. Ve sözde gizli olan böyle bir belge de kolayca elde edilebilir.

Bu gizli kitap, İzmir Demiryolları Matbaasında 1965 de yayınlanmıştır. İçinde, aşağı yukarı yasaklanmış dörtbin yayın vardır. Bunlar abece sırasına göre yazılmıştır. Her yasak yayın arasına boşluk bırakılmıştır ki, bu gizli kitabın yayınından sonra yasaklanan yayınlar da bu boşluklara yazılabilsin.

Yayın yasaklamada akıl almıyacak ve genel hukukun özüne aykırı olan bişey daha var. Yayınları Bakanlar Kurulu yasaklar. Nasıl yasakladığını da, Sayın Bülent Ecevit'in verdiği örnekte gördük. Ama bunun dışında, tekbaşına İçişleri Bakanlığı da dışardan gelen herhangi bir yayını yasaklayabilir, yasakladıktan sonra da, Bakanlar Kurulundan yasaklama kararı çıkarılır. İşte, kitabın açıklaması:

«Yabancı memleketlerde basılıp zararlı yazı ve sözleri kapsayan kitap, gazete, **dergi, risale** vesair basılmış kâğıtlarla harita, atlas ve plâkların yurda sokulmaları ve dağıtılmaları Bakanlar Kurulunca yasak edildiği gibi, Bakanlar Kurulundan acele karar alınmak üzere İçişleri Bakanlığınca da yasaklık kararı alınabilir.»

Yani, önce yayın yasaklanıyor, sonradan da yasaklama kararı çıkarılıyor. Eski deyimle, alınan karar, eylemin **«makabline şâmil»** [Önceyi kapsayan] oluyor. İçişleri Bakanlığının yasakladığı bir yayını, sonradan Bakanlar Kurulu yasaklamayı gerekli görmezse ne olacak? Bunun açıklaması yok, çünkü buna ihtimal bile verilmemiş... Nitekim, yukarıya aldığım yazısında, yayın yasaklamalarını yeren Sayın Bülent Ecevit'in bakanlığı sırasında da, Bakanlar Kurulu, akıl almaz yayın yasaklamaları yapmıştır. Örneğin, bu yasaklamalardan biri de şudur:

«Polonya'da yayınlanan bilumum matbualar, plâk, ses bantları ve benzerleri, hangi dilde olursa olsun» yasaklanmıştır. Yasaklama kararının tarihi: 25.10.1962.

Bu yasaklama kararındaki «Polonya» yerine, Bulgaristan'ı, Çekoslovakya'yı, Doğu Almanya'yı, Amavutluk'u, Macaristan'ı, Romanya'yı, Sovyetler Birliği'ni de koyabilirsiniz; çünkü onlar da, yukardaki gibi yasaklanmıştır:

«Arnavutluk'ta, Bulgaristan'da, **Çekoslovak**ya'da, Macaristan'da, Doğu Almanya'da, Ro-manya'da, Sovyet Rusya'da yayınlanan bilumum matbualar, plâk, ses bantları ve benzerleri

her dilde, bu devletlerin veya bu devletlerin hariçteki resmî, yarı resmî organ ve ajanları tarafından yayınlanan bilumum matbualar her dilde yasaktır.»

Elbet bu yazımı, ilgili savcılar okuyacaklardır. Kendilerine bildiriyorum: Son olarak Romanya'ya, arkasından da Sovyetler Birliği'ne gitmiş olan, Başbakan Süleyman Demirel, öbür bakanlar, birlikte bulunan parlamento üyeleri, Nazmiye Demirel, ve berberi, gazeteciler, bunların hepsi de, Bakanlar Kurulu'nun bu yasaklama kararını çiğnemişlerdir. Çünkü bunların hepsi de yanlarında, Romanya'da ve Sovyetler Birliği'nde basılmış, ya hediye olarak kendilerine verilen, yada satın aldıkları kitap, dergi, gazete ve plâkları Türkiye'ye getirmişlerdir. Gümrükten geçerken benim kendi fotoğraflarımı, çocuklarıma getirdiğim oyuncakları bile alan gümrükçüler, Romanya ve Sovyetler Birliğine giden bu heyetten, bu gibi yasak yayınları almamışlarsa, savcılar kendilerine sorsunlar; elbet bu saygı değer kişiler doğruyu söyleyeceklerdir

Her türlü matbuanın yasaklanması ne demektir, ne korkunç şey!... Bu yasaklamanın altına imzalarını atanlar, yaptıkları işi hiç düşünmediler mi? Matbua, basım makinasında basılmış herşey demektir. Örneğin, bu yasak uygulanırsa Polonya'dan kartpostal gelemez. Bulgaristan'dan, Sovyetler Birliği'nden, bu yasaklamaya göre, Türkiye'ye mektup gelemez, çünkü oralardaki zarfların üzeri basılıdır. Bırakalım herşeyi, bu yasaklamaya göre, hiç bir sosyalist, ülkeden Türkiye'ye hiç bir mektup gelemez, çünkü zarfların üstündeki pullar da matbuadır. Ve çok doğal olarak, saçmalığı da aşan, Bakanlar Kurulunun bu yasaklama kararını, çok haklı olarak, bakanlar ve başbakanlar bile dinlememektedirler.

Böyle bir yasak yayınlar kitabının elbet gizli olması gerekir; çünkü içinde dosttan da düşmandan da gizlenecek kadar mantıksızlıklar var. En göze batanı da şu; Cumhuriyetin kuruluşundan buyana, yani kırkdört yıldır gelmiş ne kadar hükümet varsa, bunların yasakladığı bütün yayınlar bu kitapta yer almış; böyle bir akıldışı kitap gizlenmez de ne yapılır? **Düşününüz, bu kırkdört yılda Türkiye'de neler olmuş, ne değişiklikler, ne düzen, ne politika, ne anlayış değişiklikleri, ama otuz yıl önce bir bakanlar kurulunun yasakladığı yayın bugün hâlâ yine yasak!...** Bu kitabı hazırlayanlar da, bu saçmalığı hiç olmazsa sezmiş olacaklar ki, yasaklama tarihlerinin en eskisi olarak 1952 yılını göstermişler; bundan eski tarihlerde yasaklanan yayınların yasaklama tarihlerini boş bırakıp yazmamışlar. Belki de utanmış olacaklardır. Birkaç örnek vereyim. Tarihi kitapta yazılmamış bir tarihte, belki 1940'larda alınmış şöyle bir yasaklama kararı var:

«Aram Khachaturian'm oyun ve düetlerinden ibaret, İngiltere'de Kolombiya Plâk Şirketi tarafından yayınlanan Sovyet bestekârına ait plâklar...»

Bu yasağı okuyunca insan utancından yüzünü kapıyor.

Daha utanılacak olanını söyliyeyim, işte:

«Mavi Mineli Dünya üzerinde disk atan atlet resmi ve üst tarafında (F.M.J.D.) altında (Sport Jeunesse) yazılı rozet», 3.9.1955 de yasaklanmıştır.

Bu gizli kitapta yalnız saçmalık, yalnız mantıksızlık değil, gülünçlü ve acıklı yasaklamalar da dolu; işte bir tanesi:

«Güvercin resmi taşıyan kartpostal...»

Evet, yasaklama kararı aynen böyle... Bu yasaklamanın tarihi yok, belli ki, 1952'den önce... Şimdi siyasî polis nerde, kimde, üstünde güvercin resmi bulunan kart bulursa alacak ve siz böyle bir kartı birisine gönderir yada gösterirseniz, suçlusunuz. Herhalde, yasaklanan bu güvercin resmi, Pikasso'nun yaptığı barış simgesi güvercin resmi olacak... Bu koca yeryüzünde, Türkiye'den başka, bu güvercin resminin yasaklandığı yer var mıdır? Acaba, bu işle ilgili olanlar da, bu yasaklamadan ötürü bugün benim gibi utanç duyuyorlar mı?

Herhangi bir karar, mantığa, akla, hukuka uygun değilse, nice zorlama olursa olsun, uygulanamaz. Nitekim bu gizli kitapta, öyle saçma yasaklamalar vardır ki, bugün uygulanamamaktadır. Birkaç örnek vereyim. 1950 de, Azizname adlı bir kitap yayınlamıştım. Bu kitaptan ötürü aleyhime dâva açıldı, beni tutukladılar, aylarca tutuklu kaldıktan sonra beraet ettim. Tabii, kitabın satışı serbest oldu. 1960 yılında, aynı kitabın, «Azizname 2» adıyla ikinci basımını yaptım, sekiz bin kitap satıldı. Şimdi de zamanım olursa üçüncü basımını yapacağım. Ama bu kitap, yani ilk basımı, Gizli Yasak Yayınlar kitabında yer almıştır. Demek, dâva açılınca, son CHP iktidarı döneminde, bu kitap için yasaklama kararı alındı, o zaman beri sözde yasaktır bu kitap... Beraet edilmiş, edilmemiş, kimin umurunda!.

Sait Faik'in, ikinci basımı «Bir Takım İnsanlar» adıyla yapılan **«Medar-ı Maişet Motoru»** adlı romanı da yasak yayınlar arasında... Daha neler!..

Nâzım Hikmet'in bugün ikinci, üçüncü basımı yapılan, bütün eski kitapları, yasak yayın-lar arasında gösteriliyor. Yasaklanan yayınların çoğunluğu yerli ve yabancı sosyalist yayınlar... Birkaç örnek vereyim:

«**Amerikan Monopollerine [tekel] karşı Millî Bağımsızlık, barış, Millî servetimizi savunmak.»**

Bu kitap 9.1.1954'de yasaklanmış. Benim çıkardığım birçok dergiler yasaklananlar arasında büyük yer alıyor. «1935 de yayınlanmış Kari Marks'ın «GÜNDELİKÇİ İLE SERMAYE» adlı kitabı, Lenin'in Fransızcaya çevrilmiş birçok kitapları...

Bu gizli Yasak Yayınlar kitabı, gülünçlüklerle de doludur. İşte bir iki örnek:

«Süleyman Demirel'in karikatürize edilmiş fotoğrafını havi ve üzerinde beyaz at bulunan viski şişeli beyanname, 5.10.1965 tarihinde yasaklanmış.»

«Şemsettin Yeşil'in yazdığı **(Kızlar Niçin Evlenemiyorlar, Evlenenler Neden Çabuk Boşanıyorlar)** adlı kitap, 5.9.1956 da yasaklanmış.» [Kitaba bakabilirsiniz.] (Demokrat Parti Dönemi bu kitap niye yasaklanmış diye düşünmeniz gerekir…hzl)

En gülünçlerinden biri de şu:

«İki sayfadan ibaret Arap harfleriyle yazılı mektup... Yasaklama tarihi: 3.10.1961» Nedir, ne mektubudur, kim kime yazmıştır, belli değil...

Şimdi size, bu gizli Yasak Yayınlar Kitabından, tarihe geçmesi gerekli şaheser bir yasaklama kararını bildiriyorum:

«Süleyman Demirel'in Türkiye Masonlar Cemiyetine mahsus kayıt fişi fotokopisi, 5.10. 1965 de yasaklanmıştır.»

Bu fotokopi birkaç dergide yayınlandıktan sonra, bu yasaklama kararı alınıyor, birkaç gün sonra da Masonlardan birisi, Demirel'in mason olmadığına değgin bir bildiri yayınlıyor.

Bu yasaklama kararından iki gün sonra da şöyle bir yasaklama kararı alınıyor:

«Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel'in masonluğuna ait fiş ve İnönü'nün önünde durur vaziyetteki resmi, 7.10.1965 tarihinde, 13417 sayılı kararla yasaklanmıştır.»

Benim evimden kitaplarımın çoğu, işte bu gizli Yasak Yayınlar Kitabına göre alınmıştır. Bu kitapta yasak olduğu yazılmamış olanlar için de, İçişleri Bakanlığı hemen bir yasaklama kararı çıkarabilir, arkadan da Bakanlar Kurulundan yasaklama karan alabilir.

Kısacası, bu kitap, 1967 Türkiyesi için, bir utanç belgesidir ve baştan sona Anayasaya aykırıdır. Partüerin, hem bu yasakların, hem bu yasaklama yönteminin kaldırılması için, Anayasa Mahkemesine başvurmaları, boyunlarına borçtur.

Sh: 50–58

FAŞİST UYGULAMALARA KARŞI YASAL DİRENME

Orhan APAYDIN

Özgür düşünceyi yansıtan, gerçekleri aydınlatan kitaplara ve onların yazarlarına düşmanlık, faşizmin en belirgin davranışını oluşturur. Kitapları meydanlarda toplayarak ateşe vermek, kitabevlerini tutuşturmak, devlet gücünü kullanarak kitap yayınını yasaklamak ve yayınlanan yapıtları toplamak faşizme özgü yöntemlerdir.

Bir avuç profesyonel katilden oluşan S A komandolarına dayanarak 1933 yılı başlarında Almanya'da iktidarı eline geçiren Adolf Hitler, bütün bir Alman halkı üzerine egemenliğini kurabilmek, faşist düzeni kabul ettirebilmek için insanları çocuk yaştan koşullandırmak gerektiğini çok iyi biliyordu. **Onun içindir ki Reichstag yangınından sonra Nazilerin düzenlediği ikinci yangın, 10 Mayıs 1933 akşamı Berlin'de Üniversite alanında okul kitaplıklarıyla kitapçılardan toplanan 25 bin cilt edebiyat, sanat ve bilim yapıtının Goebbels yönetiminde törenle yakılmasıyle oldu.** Almanya'da kitap yakma eylemleri İkinci Dünya Savaşına kadar sürdü. «Marksist Edebiyat»ın yakıldığını seyreden 5 bin Münihli öğrenciye Goebbels şöyle diyordu: **«Alman düşmanı kitapları yakan bu ateş, kalplerinizde de vatan sevgisini tutuştursun.»**

Kitaplıklardan toplanılarak yakılan ve sonradan bulundurulması yasaklanan kitaplar arasında Thomas ve Heinrich Mann, Lion Feucht vvanger, Jakop Wassermann, Stefan Zweig, Erich Maria Remarque, Walter Rathenau, Albert Eins tein, Alfred Kerr ve Hugo Prousse gibi ünlü Alman edebiyatçı, filozof ve bilginlerinin yapıtları vardı. Yabancı yazar ve bilginlerden yapıtları yakılanlar arasında ise şunlar bulunuyordu: Jack London, Upton Sinclair, Helen Keller, Mar garet Sanger, H. G. Wells, Freud, CJide, Zola, Proust. 1935 yılı şubatında Adolf Hitler'in Almanya'da yasak ettiği kitaplardan meydana getirilen bir Amerikan kitaplığı Brooklyn'deki Jewish Center'de profesör Einstein tarafından açıldı. Açış konuşmasında Einstein bu kitaplardan çoğunun Almanya'da yasaklanmasındaki ***«biricik nedenin ortalardaki insancıl nitelik»*** olduğunu ***«Nefret ve düşmanlık üzerine kurulan her toplumun çökmesinin kaçınılmazlığını çünkü insan ruhundaki olumsuz etkilerin bir kere oluşup güçlendikten sonra ister istemez günlük yaşamda da patlak vereceğini»*** belirtti. Hitler, Nazi rejiminin özünde özgür düşünceyi yok etmek amacını taşıyan kitap düşmanlığını öğretmen iken aklî dengesizliğinden ötürü işinden atılan Nazi Komandosu Bernhart Rust'u Eğitim Bakanı yaparak eğitim kurumlarında bu bakanın eliyle yürüttü.

Komando Bakan «Millî devlet» ideolojisine aykırı özgür düşünce, sanat ve bilimi açıklayan kitapların Nazi rejiminin ilkelerine ay kın ahlâk ve aile değerlerini yıkmaya yönelik olduğu ge-rekçesiyle, bütün okul kitaplıklarından toplatılmasını sağladı. Kültür yaşamına deli gömleği giydirilen Almanya'da Nazi ideolojisi ile koşullandırılan çocuklara delikanlı yaşlarına geldiklerinde Oradour, Varşova Gettosu ve Auschwitz'de o inanılmaz vahşet yaptırılabildi. Einstein, Jewish Center'de yaptığı konuşmada haklı çıkmıştı.

Özgür düşünce ve onun en etkili açıklama aracı olan kitap düşmanı Nazilerin yıkılmasından otuz yıl sonra Türkiye'de Milliyetçi Cephe adı altında oluşan siyasal iktidarın yönetiminde 12 Mart faşizmi ile en yüksek düzeye ulaşan kitap düşmanlığı yeniden kendini göstermeğe başlamıştır. Ülkenin kültür merkezini oluşturan İstanbul'un Cağaloğlu semtinde Üniversite ve Adliye Sarayı yakınında halka dönük gerçekçi yazarların yapıtlarını satan **Öncü Kitabevi yakıldı.** Binlerce kitap kül durumuna getirildi. Bu yangından kısa bir süre önce de Millî Eğitim Bakanı 16 Ekim 1975 tarihinde yayınladığı bir genelge ile insanlığın kültür ve düşünce özgürlüğünü oluşturan ünlü Türk ve yabancı yazarlardan Milliyetçi Cephe ideolojisine ters düşenlerin yapıtlarını okul ve sınıf kitaplıklarından «Eğitim malzemeleri» bürosunda yokedilmek üzere toplatılmasını emrindeki bürokratlardan istemekteydi. Bakana göre bu yapıtlar «Milli eğitime, ahlâka, aile ve toplum değerlerine aykırıdır». Genelgede ayrıca amaçları «Kurulu düzeni yıkmak» olan yöntemi belli yazarların yapıtlarının Türk çocuklarına okutulmaması için görevliler uyarılmaktadır. Böylece Nazilerin kırk yıl kadar önce uyguladıkları kitap kıyımının bir örneği Milliyetçi Cephe yönetiminde 1976 Türkiye'sinde sahneye konmak istenmektedir. Bakanın genelgesi üzerine görevlilerce toplanan kitaplarda yer alan yapıtlar ile Nazilerin yukarıda açıkladığımız listesinde saptananlar arasındaki benzerlik ilginçtir.

Ölçüler ise tıpa tıp aynıdır. Franco'nun sağlığında İspanyol kitapçı vitrinlerini süsleyen kitaplar bile Millî Eğitim Bakanının genelgesi üzerine yasaklanan kitaplar arasında bulunmaktadır: Marks ve Sartre'ın yapıtları gibi.

Ülkemizdeki yönetimin yürüttüğü kitap düşmanlığını sadece Millî Eğitim Bakanlığının ge-nelgesiyle başlayan toplamalar ile sınırlı görmek kuşkusuz ki yanlış olur. Yürürlükteki Sıkıyönetim Yasasının kitap toplama konusunda hiçbir ölçü saptamadan yönetime tanıdığı sınırsız yetkinin 12 Mart döneminde nasıl kullanıldığı herkesçe bilinmektedir. Sıkıyönetim rejimi süresinde zaman zaman duyurulan yasak kitaplar listesindeki yapıtlar yalnız kitaplıklardan değil kişilerin evlerindeki raflardan bile toplatılmış, korkuya kapılanlar bu kitapları yakmak veya denize atmak biçimlerinde

yok etmişlerdir. Kitap bu uygulamada uyuşturucu madde veya silâh gibi suç aracı olarak basında ve TRT'de de yayınlanan duyurularla kamuoyuna bildirilmiştir. Bugün de adlî uygulamada Mussolini'nin Adalet Bakanı Rocco'ya hazırlatarak yürürlüğe koyduğu 1930 İtalyan ceza yasasından Türk ceza yasasına 1936'larda aktarılan 142. maddede yazılı suçu oluşturduğu iddiasıyla yargılama yasasının Anayasaya ters düşen yanlış yorumu sonucu özgür düşünceyi açıklayan kitap toplamaları süregelmektedir.

Gerek Millî Eğitim Bakanlığının genelgesiyle okul ve sınıf kitaplıklarından, gerekse adlî uygulama ile satış yerlerinden kitap toplatılmasının hukuksal ve yasal dayanağı var mıdır? Hukuksal ve yasal dayanağı yoksa, kitap toplama işlemlerine karşı yasal direnmenin biçimi nedir?

İster devrimle, isterse demokratik yollarla gelsin çağımızın burjuva iktidarlarının bir özelliği, kurdukları yönetimlerin işlem ve eylemlerinde yasallığa (Legalite - meşruiyet) özen göstermeleridir. Bu, iktidarların faşizme yöneldikleri zaman da böyledir. Mussolini ve Hitler, gerek iktidara gelişlerine gerekse kurdukları yönetime yasal kılıf giydirmek yönetimini ustaca uygulamışlardır. Günümüzde bunların izleyicileri de aynı yöntemi seçmektedirler. Ülkemizde 12 Mart faşizmi ise, 1961 Anayasasının demokratik niteliğini, Anayasanın ön gördüğü prosedüre uygun olarak değiştirmekle işe başlamıştır. Bugünkü M. C. iktidarı da faşist uygulamaları için yeni yasalar hazırlamakta hattâ, Anayasayı tüm olarak değiştirmek isteğini açıklamaktan çekinmemektedir. Ancak, 12 Mart'ın antidemokratik yönde Anayasa değişikliklerine karşın, bugün, kitap toplama biçiminde yürütülen hükümet ve yargı organı işlemleri hukuksal ve yasal dayanaklardan yoksun bulunmaktadır. Bu dayanağı elde etmeğe yönelik siyasal iktidar girişimleri parlemento içi ve dışı muhalefetin karşı koymasıyla olumlu sonuca ulaşamadığı takdirde, bu tür işlem ve davranışlar hukuk ve yasa dışı niteliklerini koruyacak, bunların önlenmesi olanağı kullanılabilecektir.

Sh: 59-63

Kaynak: Toplatılan Kitaplardan Seçmeler, Türkiye Yazarlar Sendikası Yayınları: 1, Yaylacık Basımevi — 1976, İstanbul

****

TELEVİZYON'UN GERÇEĞİNDEN SANSÜRE VARIŞ

Zaman Değişimin Öncüsü

Mumford, Technics and Civilization adlı önemli kitabında, ondördüncü yüzyıldan başlayarak saatin bizi nasıl önce zamanı ölçen, daha sonra zamanı tasarruf eden, şimdi de zamana uyan kişiler durumuna getirdiğini göstermektedir. **Bu süreçte biz, saniyeler ve dakikalardan oluşan bir dünyada doğanın otoritesinin sarsılıp geri plana düşmesi nedeniyle güneşe ve mevsimlere saygı göstermemeyi alışkanlık edindik.** Aslında, Mumford'un işaret ettiği gibi, saatin icat edilmesiyle Ebediyet de insani olayların ölçüsü ve odak noktası olma konumunu kaybetmiştir. Sonuçta, öyle bir bağ olduğu çok az kişinin aklına gelmişse bile, saatin durmayan tiktaklarının Tanrı'nın ululuğunun zayıflamasıyla ilgisinin, Aydınlanma filozoflarının yazdıkları bütün bilimsel incelemelerden daha fazla olduğunu söyleyebiliriz herhalde. Demek istediğim şu ki, saat insan ile Tanrı arasında, Tanrı'nın kaybeden taraf olarak göründüğü yeni bir konuşma biçimi doğurmuştur.Herhalde, bugün yaşasa Hz. Musa da emirlerine şöyle bir yenisini eklerdi: Zamanı temsil eden hiçbir mekanik araç yapmayacaksın. Sh:20-21

**

YENİ MİT TELEVİZYON

Televizyon, görüntü ile çılgınlığın etkileşimini mükemmel ve tehlikeli bir kusursuzluk katına çıkararak, telgraf ile fotoğrafın epistemolojik yönelimlerini en güçlü biçimde dışa vurmayı sağlamıştır. Üstelik onları evlerin içine kadar getirmiştir. Şimdi biz, ilk ve en yakın öğretmeni, ayrıca çoğumuz için en güvenilir yoldaşı ve dostu televizyon olan ikinci kuşak çocuklarla bir arada yaşıyoruz.Daha açık bir dille ifade edersek, televizyon yeni epistemolojinin kumanda merkezidir. En ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilmezler. En berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz. **Ve en önemlisi, kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, eğitim, din, bilim, spor) televizyonun ilgi alanının dışında kalmaz. Yani, halkın bu konuları kavrayış biçimi tamamen televizyonun yönelimleriyle şekillenmektedir.**

Televizyon daha ince yollarla da kumanda merkezidir. Örneğin, diğer medya araçlarından yararlanışımız ağırlıkla televizyonun yönlendiriciliğiyle olmaktadır. **Telefon sisteminin nasıl kullanılacağını, hangi filmlerin görüleceğini, hangi kitap, kaset ve dergilerin alınacağını, hangi radyo programlarının dinleneceğini televizyondan öğreniriz.** Televizyon iletişim ortamımızı, başka hiçbir iletişim aracının gücünün yetmeyeceği tarzlarda bizim adımıza düzenler.

Bu noktaya küçük, ironik bir örnek olması bakımından şöyle bir şey aklınıza getirin: Geçtiğimiz birkaç yıl içinde bilgisayarın geleceğin teknolojisi olduğunu öğreniyorduk. Şimdiyse çocuklarımızın "bilgisayar dili"ni bilmezlerse okulda başarısız kalacakları, yaşamda öne fırlayamayacakları söylenmektedir.Kendimizin bir bilgisayarı olmazsa işlerimizi yürütemeyeceğimiz, alışveriş listemizi çıkaramayacağımız ya da çek hesaplarımızı düzgün tutamayacağımız iddia edilmektedir. Bunların bir bölümü doğrudur belki. Ancak bilgisayarlarla ve onların yaşamlarımızdaki yerleriyle ilgili en önemli nokta, bütün bunları televizyondan öğrenmemizdir. Televizyon, "üst-araç" (metamedium) statüsüne; yalnızca dünyaya ilişkin bilgimizi değil, aynı zamanda bilme yollarına ilişkin bilgimizi de yönlendiren bir araç statüsüne yükselmiştir.

Aynı zamanda televizyon, Roland Barthes'ın yorumuyla "mit" statüsüne yükselmiştir. Barthes'ın "mit" derken kastettiği, dünyayı anlamanın problematik olmayan bir biçimi, özetle doğal görünenin tamamen bilincinde olmayışımızdır. Mit, bilincimizin gözle görünmez olan derinliklerine gömülmüş bir düşünme biçimidir. Şimdi televizyonun izlediği yol böyledir. Televizyon cihazı artık, bizi büyülemez ya da zihnimizi allak bullak etmez. Televizyonun ilginç yönlerine ilişkin hikâyeler anlatmayız. Televizyon cihazlarını artık, özel odalarla sınırlamayız. Televizyonda izlediklerimizin gerçekliğinden kuşkuya düşmeyiz ve televizyonun sunduğu bakış açısının özelliğini pek fark etmeyiz. Televizyonun bizi nasıl etkilediği sorusu bile arka plana atılmıştır. Bu soru, sanki kulağımız ve gözümüz olmasının bizi nasıl etkilediğini soruyormuş gibi bazılarımıza acayip görünebilir. Yirmi yıl önce "Televizyon kültürü şekillendirir mi yoksa yalnızca yansıtır mı"sorusu pek çok araştırmacı ve toplumsal eleştirmen tarafından ilginç bulunmuştu. Ancak, televizyon zamanla bizim kültürümüz haline gelmeye başladıkça, bu soru da geçerliliğini büyük oranda yitirmiştir. Demek ki bizim konuşmalarımızın konusunu, televizyonun kendisinden çok, televizyonda görülenler, yani onun içeriği oluşturur. Televizyonun ekolojisi (buna hem onun fiziksel özellikleri ve sembolik kodu hem de olağan biçimde ona atfettiğimiz koşullar dahildir) tartışılmaz bir veri sayılmakta, doğal olarak kabul edilmektedir.

Televizyon, deyiş yerindeyse, toplumsal ve entelektüel evrenin arka planındaki radyasyon, yüz yıl önceki elektronik bigbang'in neredeyse gözle görülmez kalıntısıdır; bu bizim o kadar yakından bildiğimiz ve millet kültürüyle o kadar iç içe geçmiş bir durum yansıtır ki, fondaki cılız tıslamasını artık duymayız ya da parlayıp sönen gri ışığını artık görmeyiz. Demek ki televizyonun

epistemolojisi büyük oranda dikkat çekmemekte, onun kurduğu "ceee" dünyası bize artık, tuhaf bile gelmemektedir.

Elektronik ve grafik devriminin bundan daha rahatsız edici bir sonucu yoktur: Bize televizyon aracılığıyla sunulan dünyanın garip değil, doğal görünmesi. Zira yabancılık duygusunun kaybolması, bir uyum sağlama göstergesidir ve bizim uyum sağlamamızın derecesi ne kadar değiştiğimizin ölçüsünü verir. Kültürümüzün televizyonun epistemolojisine uyum sağlaması şu ana kadar hemen hemen tamamlanmış durumdadır; televizyonun hakikat, bilgi ve gerçeklik tanımlarını o kadar gözü kapalı kabul etmekteyiz ki ilgisizlik bize anlamlı görünmekte, tutarsızlık ise özellikle akıllıca davranmak gibi gelmektedir. Üstelik kurumlarımızın bir bölümü de çağın şablonlarına uymuyorsa, gözümüze düzensiz ve yabancı görünen şablonlar değil, bu kurumlar olmaktadır.

Televizyon, kültürümüzü yapısal bir değişime uğratarak muazzam bir gösteri sahnesi yaratmıştır.Kuşku yok ki sonunda bu durumu seve seve benimsemeye ve hoş olarak niteleme noktasına gelebiliriz. Aldous Huxley'in elli yıl önce gerçekleşmesinden korktuğu şey de tam olarak budur zaten.sh: 90-94

**

TELEVİZYON'UN HABER OYUNLARI

Çok önemli bir meseledir bu; zira hakikatin televizyondaki haber programlarında nasıl algılandığı sorununun ötesine gider. Televizyonda hakikati iletmenin kesin ölçütü olarak gerçekliğin yerini güvenilirlik almışsa, politik liderler, icraatlarının tutarlı biçimde gerçeğe yakın olma duygusu uyandırması koşuluyla, gerçekliğin kendisine kafa yorma zahmetine katlanmaya fazla gerek duymazlar. Örneğin, Richard Nixon'ın ismini lekelemiş olan onursuzluğun, kendisinin yalan söylemesinden değil, televizyonda yalancı görüntüsü sunmasından kaynaklandığını düşünüyorum.Eğer doğruysa, kimseyi, hatta koyu Nixon düşmanlarını bile rahatlatmaz bu. Çünkü bunun alternatifleri ya bir yalancı gibi görünüp hakikati söylüyor olmak ya da, daha kötüsü, hakikati söylüyor gibi görünüp aslında yalan söylüyor olmaktır.

Televizyonda bir haber programı hazırlanması istenen bir kişi bunların hepsinin farkında olur ve diğer başarılı emprezaryoların yararlandıkları ölçütler temelinde oluşturmaya özen gösterir. Sizin dikkatinizi, eğlence dozunu en fazlaya çıkaran ilkelere göre haber programı hazırlamaya yoğunlaştırır. Örneğin, program için bir müzikal tema seçer. Bütün haber programları müzikle başlar, biter ve gene müzik eşliğinde ara verilir.Bu uygulamayı tuhaf bulan çok az kişiyle karşılaşmışımdır ve bu saptamamı, ciddi kamusal söylem ile eğlence arasındaki ayrım çizgilerinin silinmesinin bir kanıtı sayarım.

Müziğin haberle ne ilgisi vardır?
Niçin haber programına müzik konur?

Haber programına müzik konmasının nedeni, tiyatro oyununa ve sinema filmine müzik konmasıyla aynıdır: Eğlenceye uygun bir ruh hali yaratıp bir leitmotif (nakarat) sunmak. Eğer müzik olmasaydı flaş bir haberle kesilen herhangi bir televizyon programında olduğu gibi izleyiciler hakikaten dehşet verici, belki yaşamlarının bile değişmesini gerektiren bir haber dinlemeyi beklerlerdi.Ama programın çerçevesi müzikle çizildiği sürece, izleyici ciddi biçimde dehşete düşülecek bir şey olmadığını, aslında aktarılan haberlerin gerçeklikle ilgisinin bir oyundaki sahnelerden farksız olduğuna inanma konusunda gönlü rahat olur.

Bir haber programının, içeriği ağırlıkla eğlenceye uygun olarak tasarlanmış stilize bir dramatik temsil gibi algılanması, başka özelliklerle (bunlar arasında bir öykünün ortalama uzunluğunun kırk

beş saniye sürmesi de vardır) pekiştirilmektedir. Kısalık her zaman saçmalamayı akla getirmemekle birlikte, bu örnekte açıkça böyle olmaktadır. Ciddilik duygusunu, yansımaları bir dakikadan daha az bir zamanda tükenen bir olayla iletmek mümkün değildir. Aslında, TV haberlerinde, herhangi bir öykünün herhangi bir sonucunun bulunması türünden bir şey önerme niyeti taşınmadığı çok açıktır; zira bu, izleyicilerin o konuyu zihinlerinde taşımaya devam etmelerini gerektirecek ve buna bağlı olarak izleyicilerin dikkatlerini her an yayına hazır bekleyen bir sonraki habere yöneltmelerini engelleyecektir. İzleyicilere, her koşulda bir film uzunluğunda olacağından bir sonraki haberden kopmalarına da fazla zaman tanınmaz. Resimli görüntülerin sözcükleri ve kısa süreli iç gözlemleri gölgede bırakmasında fazla güçlük çekilmez. Siz de bir televizyon yapımcısı olarak, görsel malzemeyle desteklenen bir olaya öncelik tanıyıp onu işlemekten şaşmayacaksınız. **Bir polis karakoluna getirilen bir cinayet zanlısı, aldatılmış bir tüketicinin kızgın suratı, Niyagara Şelalesi'ne atılan ve içinde bir adam olduğu iddia edilen bir fıçı, Beyaz Saray'ın yeşil bahçesine bir helikopterle inen Başkan; bunlar her zaman için etkileyici ya da eğlendirici görüntülerdir ve bir eğlence programının içeriğine kolayca uygun düşerler.** Kuşkusuz, bir haberde anlatılan şeyin fiilen görüntülerle belgelenmesi zorunlu değildir. Böyle görüntülerin halkın bilincini işgal etmeleri de zorunlu değildir. Her televizyon yapımcısının iyi bildiği gibi, filme almak her zaman geçerli bir kuraldır.

Ayrıca, haber spikerlerinin görüntü parçalarının ön ya da son konuşmalarını yaparken suratlarını buruşturmak ya da ürpermek üzere ara vermemeleri de gerçek dışılık dozunu yüksek tutmakta büyük katkısı olan bir harekettir.Gerçekten, pek çok haber spikeri okudukları haberin anlamını kavramaktan uzak görünmekte, depremleri, toplu katliamları ve diğer felaketleri aktarırken sevinçli bir coşkuyla dolu yüz ifadelerini hiç değiştirmemektedirler. Spikerlerin herhangi bir şekilde kaygılı ya da dehşete kapılmış görünmeleri izleyicileri de endişelendirir. İzleyiciler, "Ve şimdi de..." kültüründe haber spikerlerinin ortaklarıdır ve spikerlerden, çok az ciddileşen, ama sahici bir kavrayış gücüne de sahip olan bir karakter rolünü iyi oynamalarını beklerler. Tiyatroya giden birinin sahnedeki karakter mahallede bir katil dolaştığını söyledi diye hemen evini aramak için telefona sarılması gibi, haberleri izleyen birinin de verdiği tepkilerde hiçbir gerçeklik hissi olmayacaktır.

İzleyiciler, haberlerden bir tanesinin çok ciddi görünmesinin önemli olmadığını da bilirler (örneğin, bu satırları yazdığım günlerde, Donanma'dan bir general Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya arasında nükleer savaşın kaçınılmaz olduğunu ilan etmiştir). Demek istediğim, bir haberin hemen arkasından bir reklam kuşağı gelecek, bir anda haberlerin etkisi silinecek, hatta büyük ölçüde bayatlayacaktır.Bu özellik bir haber programının yapısında anahtar bir unsurdur ve bu niteliğiyle televizyon haberlerinin ciddi bir kamusal söylem biçimi şeklinde hazırlandığı iddialarını çürütür. Eğer ben de şu satırı yazarken konuya ara verecek, tartışmama ileride devam edeceğimi söyleyip United Airlines ya da Chase Manhattan Bank lehine birkaç laf edeceğimi aktaracak olsaydım, benim ve sözlerim hakkında neler düşüneceğinizi getirin bir zihninize. **Haklı olarak benim size saygı duymadığımı, işlediğim konuya ise hiç saygım olmadığını düşünürsünüz. Ve eğer bunu bir kere değil, her bölümde defalarca yapmış olsaydım, yazdığım hiçbir şeyin dikkate değer olmadığı kanısına varırdınız.**Öyleyse aynı durumda bir haber programını önemsiz bulmamamızın nedeni nedir? Bunun nedeni, eminim, kitaplardan, hatta diğer araçlardan (sinema gibi) anlatının tonunda bir tutarlılık, içerikte bir süreklilik beklerken, televizyondan, özellikle haber programlarından yana böyle bir beklentimizin olmamasıdır. Televizyonun kopuk kopuk programlarına o kadar alışmış durumdayız ki, bir muhabirin nükleer bir savaşın kaçınılmaz olduğu haberini verdikten hemen sonra "... ve şimdi de reklamlar..." demesine hiç şaşırmayız artık.

Haberlerle reklamların bu şekilde yan yana konmasının dünyamızı ciddi bir yer olarak yorumlayışımıza yaptığı zararı abartmış olmamız pek mümkün değildir. Zarar, özellikle dünyaya nasıl tepki göstereceklerinin ipuçlarını çoğunlukla televizyondan alan genç izleyiciler açısından büyüktür. **Gençler, televizyon haberlerini izlerken, diğer kesimlerden daha fazla, zulüm ve ölüm haberlerinin büyük ölçüde abartılı olduğunu ve ne olursa olsun ciddiye alınmasına ya da sağduyulu bir tepkiyle karşılanmasına gerek olmadığını varsayan bir epistemolojinin etkisine girmektedirler.**

Bu konuda, bir televizyon haber programının sürrealist çerçevesinde, mantığı, aklı, ardışıklığı ve çelişki kurallarını terk eden bir söylem tipini öne çıkaran bir anti-iletişim kuralı yattığını söyleyecek kadar ileriye gitmem gerekiyor. Bence bu kurama verilen isim estetikte Dadaizm, felsefede nihilizm, psikiyatride şizofrenidir. Tiyatronun sözlüğünde ise vodvil olarak bilinir. Sh:116-119

TELEVİZYON VAİZLERİ

Vaizler, izleyici sayılarını en fazlaya çıkarmak amacıyla vaazlarının içeriğini ayarlama konusunda oldukça samimidirler. Diyelim, bir elektronik vaizin zenginlerin cennete gitmek için aşmaları gereken engellere değinmesini umuyorsanız hakikaten çok beklersiniz. Ulusal Dinsel Yayıncılar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, bütün televizyon vaizlerinin yazılı olmayan yasasını şu sözlerle özetlemektedir: "İzleyici payınızı, ancak onların istedikleri şeyleri sunarak arttırabilirsiniz." Eminim hemen bunun alışılmadık bir dinsel ilke olduğunu belirteceksiniz. İnsanlara istedikleri şeyleri sunan (dini liderler peygamberler kadar) büyük bir dinsel önder yoktur. Önderler yalnızca kitlelerin ihtiyaç duydukları şeyleri sunarlar. Oysa televizyon, insanlara ihtiyaç duydukları şeyleri sunmaya pek uygun değildir. Televizyon "dost yardımcı"dır. Kapatması çok kolaydır. En cazip hali, dinamik görsel imgelerin diliyle konuştuğu zamandır. Karmaşık sözlere ya da karşılaması kolay olmayan taleplere yüz vermez. **Demek ki televizyonda verilen vaaz ve dinî programlar bol bol alkışla doludur. Bolluğu kutsarlar.** Programlarında yer alan oyuncular sonra ünlü kişiler olurlar.Mesajları ne kadar önemsiz olsa da programların izlenme oranı yüksektir; daha doğrusu, mesajları önemsiz olduğu için büyük bir kitle tarafından izlenirler. Mesela Hıristiyanlığın talepkâr ve ciddi bir din olduğunu söylerken yanılmadığıma inanıyorum. Ama kolay ve eğlenceli bir tarzda sunulduğu zaman bambaşka bir din haline gelmektedir.

Kuşkusuz, televizyonun dini aşağıladığı iddiasına karşı çıkan argümanlar vardır. Örneğin, manzaranın dine pek yabancı olmadığı söylenmektedir. Quakerları ve başka birkaç katı mezhebi saymazsak, her din sanat, müzik, ikonlar ve korku verici ritüeller aracılığıyla kendini cazip göstermeye çalışır. Birçok insanı dine çeken, dindeki estetik boyuttur. Özellikle Roma Katolikliği ve Musevilik açısından geçerlidir bu: her iki din de müritlerine akıldan çıkmayan ezgiler, muhteşem elbiseler ve şallar, sihirli şapkalar, kâğıt helvalar ve şarap, pürüzsüz pencereler ve eski dillerin esrarengiz nağmelerini sunarlar. Dine özgü olan bu giyecekler ile televizyonda izlediğimiz çiçekli ve çağıl çağıl akan pınarlı görüntüler arasındaki farklılık; ilkinin, aslında din tarihinin ve dinsel doktrinlerin, basit araç gereçlerinden öte, ayrılmaz parçaları olmasıdır. Dinsel göstergeler, inananların bu araçlara saygıyla karşılık vermelerini gerektirir. Sh:136-138

**

TELEVİZYON VE REKLAM

Kuşkusuz kapitalizmin pratiğinin çelişkileri de vardır. Örneğin, karteller ve tekeller, kuramı fiilen işlevsizleştirirler. Öbür yandan televizyon reklamları da durumu iyice karıştırır. En basit bir örnek verirsek: Rasyonel çerçevede düşünülmesi için her iddianın (ticari ya da başka içerikli) sözle yapılması gerekmektedir. Daha kesin bir ifadeyle, her türlü iddia bir önerme biçimine sokulmalıdır,

zira “gerçek” ve “sahte” gibi sözcüklerin telaffuz edilebileceği söylem zemini önermedir. Eğer bu söylem evreni yok sayılırsa, o zaman ampirik testlerin, mantığa dayalı analizlerin ya da aklın öbür araçlarının uygulanmasından hiçbir sonuç alınamaz.

Ticari reklamlarda önermeler kullanmaktan vazgeçme on dokuzuncu yüzyılın sonunda başlamıştı.Ancak 1950’li yıllara kadar televizyon reklamı ürünle ilgili kararlara temel oluşturma açısından dilsel söylemi eskitemedi. Resimli reklamlar iddiaların yerine görüntüyü koyarak, tüketim kararlarının temeline duygusal çağrıları -gerçek olma ölçütünü değil- oturtmuştu. Rasyonalite ile reklam arasındaki mesafe şu anda o kadar açıktır ki, bir zamanlar ikisi arasında bir bağ bulunduğunu hatırlamak bile çok zordur. Bugün televizyon reklamlarında önermelere, çirkin insanlar kadar ender rastlarsınız. Bir reklamcının iddiasının doğruluğu ya da yanlışlığı sorun bile değildir. Örneğin bir McDonald’s reklamı, test edilebilir, mantıklı biçimde düzenlenmiş savlara dayanmaz.McDonald’s reklamı, güzel görünüşlü insanların hamburger alıp yedikleri, iyi talihleriyle neredeyse kendilerinden geçtikleri bir dramadır. İzleyicinin bu dramadan kendisinin çıkardığı sonuçların dışında en ufak bir iddia bile ortaya atılmaz. Elbette, bir televizyon reklamını sevmek ya da sevmemek mümkündür. Ama çürütmek mümkün değildir.

Aslında bunu biraz daha derinleştirebiliriz: Televizyon reklamı tüketilecek ürünlerin niteliğiyle ilgili hiçbir şey anlatmaz. Reklamın içeriği, ürünleri tüketenlerin niteliğinde odaklanır. Sinema yıldızlarının ve ünlü sporcuların, berrak göllerin ve maço balıkçı gezilerinin, şık akşam yemeklerinin ve romantik fasılların, kırda pikniğe çıkmak için station arabalarını ağzına kadar dolduran mutlu ailelerin görüntülerinde, satılan ürünlerle ilgili hiçbir şey bulunamaz.

Ama o ürünleri satın alabileceklerin korkuları, fantezileri ve rüyalarıyla ilgili her şey yansıtılır. Reklamcının bilmesi gereken, ürünle ilgili doğru bilgiler değil, alıcı açısından neyin yanlış olacağıdır. Dolayısıyla iş harcamalarındaki denge ürün araştırmasından piyasa araştırmasına kaymaktadır. Televizyon reklamıyla ürünlerin değerli bulunması değil, tüketicilerin kendilerini değerli hissetmeleri amaçlanmaktadır; yani şu anda işletmecilik işi sahte bir terapiye dönüşmüş durumdadır. Tüketici, psikodramalarla yatıştırılan bir hastadır.

Nasıl politikanın dönüşümü yürekli George Orwell’ı şaşırtırsa, yukarıda anlattıklarımız da Adam Smith’in aklını allak bullak ederdi. Gerçi Orwell, George Steiner’in belirttiği gibi, Yenikonuş’un kısmen “ticari reklam bolluğu”ndan kaynaklandığını düşünüyordu. Ama Orwell, “The Politics of the English Language” adlı ünlü denemesinde politikanın “savunulamaz olanı savunma”olayına dönüştüğünü yazdığı zaman, politikanın bozulmuş da olsa apayrı bir söylem tarzı olarak kalacağını varsaymaktaydı. **Orwell’in eleştirisi, geçmişi çok eskilere dayalı çifte standart propaganda ve aldatma sanatlarının gelişkin değişkelerinden yararlanan politikacılara yönelikti.** Savunulamaz olanı savunmanın bir eğlence biçiminde yürütüleceği gelmemişti aklına. Politikacının komedyen değil, aldatıcı olmasından korkuyordu.

Televizyon reklamı, politik fikirleri sunmanın modem yöntemlerinin yaratılmasında başlıca araç olmuştur. Televizyon reklamı bunu iki yolla başarmıştır. Birinci yol, politik kampanyalarda reklam formunun kullanılmasının bir zorunluluğa dönüşmesidir. Bence bu yöntem üzerinde çok fazla durma gereği yoktur. Politik “reklamların yasaklanmasını öneren eski New York City Belediye Başkanı John Lindsay dahil olmak üzere, herkes bunun farkındadır ve çeşitli oranlarda kaygı duymaktadır. Televizyon yorumcuları bile bunu vurgulamaktadırlar. 145-146

**

TELEVİZYON VE SANSÜR

Hükümet politik fikirlerini, yeterince denetleyebildikleri biçimler ve bağlamlarda birbirleriyle paylaşacak konumdadırlar. Dolayısıyla en büyük kaygıları hükümetin tiranca uygulamalara yönelmesi olasılığıdır. İnsan Haklar Bildirgesi, büyük ölçüde, hükümetlerin enformasyon ve fikir akışını kısıtlamasını önlemeyi amaçlayan bir metindir. Oysa onun yaratıcıları, hükümetin zorbalığının bambaşka türde bir problemle, şöyle ki, televizyon sayesinde yurt'da kamusal söylem akışını denetleyen şirketlerle aşılabileceğini düşünmeleridir. Buna (en azından burada) hiçbir itirazım yok ve şirketlere karşı bilinen eleştirileri sıralamaya niyetli de değilim. Benim endişeyle vurgulamak istediğim nokta, Annenberg İletişim Okulu Dekanı George Gerbner tarafından da çok iyi ifade edilmişti:

> Televizyon bütün insanlara genel bir öğretim programı sunan, bir tür gizli vergiyle finanse edilen ve özel bir Kültür Bakanlığı'nın (üç kanallı) yönettiği yeni devlet dinidir. Bu vergiyi gerçekten televizyon izlerken ve izleyip izlememek umurunuzda olmadığı zaman değil, banyo yaparken ödersiniz.

Gerbner aynı denemenin daha önceki bir yerinde de şunları söylüyordu:

> **Özgürlük televizyonu kapatarak elde edilemez. Televizyon çoğu insanın gece ya da gündüz en çok hoşlandığı şeydir. Biz, ezici çoğunluğun düğmeyi kapatmayacağı bir dünyada yaşıyoruz. Mesajı bu kutudan almasak bile, başka insanlardan nasılsa alırız.**

Profesör Gerbner'in bu cümlelerle, "Kültür Bakanlığı"nı idare eden insanların sembolik dünyamızın yönetimini devralacakları bir gizli komplo bulunduğunu anlatmaya çalıştığını sanmıyorum. Annenberg İletişim Okulu'nun üç kanalın yönetimini üzerine alırsa, izleyicilerin bu değişikliğin farkına bile varmayacaklarını söylediğimde Gerbner'in benimle aynı fikirde olacağından bile kuşkuluyum. Bence Profesör Gerbner'in söylemek istediği (ki ben de bunu kastediyorum), Televizyon Çağı'nda enformasyon ortamımızın 1783'tekinden tamamen farklı olduğu, televizyon bolluğunun hükümet kısıtlamalarından daha korku verici olduğu, aslında şirket Amerikası'ndan yayılan enformasyondan kendimizi korumanın hiçbir yolunun olmadığı, bu yüzden özgürlük savaşlarının eskisine göre farklı alanlarda verilmesi gerektiğidir.

Örneğin, geleneksel sivil özgürlükçülerin okul kütüphanelerindeki ve okulların öğretim programlarındaki kitap yasaklamalarına karşı çıkmalarının bugün büyük ölçüde havada kaldığı düşüncesini ortaya atacağım. Sansür gibi hareketler elbette bizleri kızdırır ve karşı çıkılmalıdır.Ama artık en ufak bir önemleri de kalmamıştır. Daha kötüsü, kamusal sivil özgürlükçüleri yeni teknolojilerin iddialarıyla ilintili sorunların üzerine gitmekten alıkoyduğuna bakılırsa, yanıltıcı bile olmaktadırlar. Açık bir dille ifade edersek, bir öğrencinin okuma özgürlüğü, Long Island'da, Anaheim'de ya da başka bir yerde kitap yasaklanmasından ciddi biçimde zarar görmez. Oysa Gerbner'in ileri sürdüğü gibi, televizyon öğrencinin okuma özgürlüğünü açıkça kısıtlar ve bunu, deyiş yerindeyse, masumca davranışlarla yapar. Televizyon kitapları yasaklamaz, sadece onların yerine geçer.

Sansüre karşı mücadele, büyük ölçüde yirminci yüzyılda kazanılmış olan, on dokuzuncu yüzyıla ait bir sorundur. Şimdi yüz yüze geldiğimiz sorun ise televizyonun ekonomik ve sembolik yapısının gündeme getirdiği sorundur. Televizyonu idare edenler enformasyon elde etme olanağımızı kısıtlamaz, tam tersine genişletirler. Bizim Kültür Bakanlığımız Orwellci değil, Huxleycidir. Hiç

aralıksız izlememizi cesaretlendirmek için elinden gelen her şeyi yapar. Oysa izlediğimiz şey, enformasyonu basitleştirilmiş, tözsel ve tarihsel içerikleri boşaltılmış, bağlamından koparılmış biçimde sunan yeni enfarmasyonu eğlence paketi haline sokan bir araçtır. Amerika'da kendimizi eğlendirme fırsatları asla ortadan kaldırılmaz.

Her türden tiranlar, hoşnutsuzluğu yatıştırma aracı olarak kitleleri eğlenceye boğmanın yararının her zaman farkında olmuşlardır. Ancak tiranların çoğu da kitlelerin eğlendirici olmayan şeylere aldırış etmeyecekleri bir durumun doğacağını rüyalarında bile göremezlerdi. Bu yüzden tiranlar sansüre hep bel bağlamışlardır ve hâlâ da bağlamaktadırlar.Sansür, her şey bir yana, tiranların, bir halkın ciddi söylem ile eğlence arasındaki farklılığı bildiği –ve buna özen gösterdiği– varsayımına ödedikleri borçtur. Geçmişin bütün kralları, çarları ve führerleri (ve günümüzün komiserleri), her türlü politik söylem bir jest biçimini aldığı zaman sansüre gerek kalmayacağını bilmiş olsalardı sevinçten deliye dönerlerdi. sh:156-157

HUXLEYCİ UYARI

Bir kültürün ruhunun tükenmesinin iki yolu vardır.

Birincisinde (Orwellci yol) kültür bir hapishaneye dönüşürken, İkincisinde (Huxleyci yol) kültür bir hicive dönüşür.

Dünyamızın şu anda, Orwell'in kendi alegorik hikâyelerinde doğru olarak betimlediği hapishane kültürlerinin etkisiyle biçimsizleştiğini kimseye hatırlatmak gerekmez. Gerek Orwell'ın 1984 ve Animal Farm adlı romanları, gerekse fazladan Arthur Koestler'in Darkness at Noon adlı romanı okunacak olursa, şimdi bir sürü ülkede ve milyonlarca insan üzerinde etkili olan düşünce denetimi aygıtının oldukça ayrıntılı bir krokisi elde edilir. **Kuşkusuz bizi tiranlığın ruhsal tahribatları konusunda bilgilendiren ilk kişi Orwell değildi. Orwell'in yapıtlarının benzersiz olan yanı, gardiyanlarımızın sağcı ya da solcu ideolojilerden esinlenmesinin elle tutulur bir farklılık yaratmadığında ısrar etmesiydi. İkisinde de hapishane kapıları aynı ölçüde geçilmez, denetim aynı ölçüde sıkı ve ikonlara tapınma aynı ölçüde yaygındır.**

Huxley'in bize öğrettiği ise ileri teknoloji çağında ruhsal tahribatların, siması kuşkuculuğu ve nefreti yansıtan birinden ziyade güler yüzlü bir düşmandan kaynaklandığı düşüncesidir. Huxleyci kehanette Büyük Birader bizi kendi isteğiyle gözlemez. Biz onu kendimiz izleriz. Huxleyci kehanette gardiyanlara, kapılara ya da Hakikat Bakanlıklarına gerek yoktur. Bir halk saçma sapan şeylerle eğlendiği, kültürel yaşam aralıksız eğlence turları şeklinde yeniden tanımlandığı, ciddi kamusal konuşmalar bebeklerin çıkardıkları seslere benzediği ve kısacası halkın kendisi bir izleyici kitlesi, halkın kamusal işleri de bir vodvil temsiline döndüğü zaman, artık ulus riskle yüz yüze gelmiş ve kültürün ölümü açık bir olasılık halini almış demektir.

> Vodvil, toplumsal sorunları, mizahi bir yaklaşımla hicveden tiyatro türüdür. Vodvil adının Fransızca voix de ville (şehrin sesi) tamlamasından türetildiği düşünülmektedir.

Amerika'da Orwell'ın kehanetlerinin pek geçerliliği yoktur, oysa Huxley'in kehanetleri şimdilerde fiili bir gerçeklik kazanmaktadır.Zira Amerika, elektriğin gündeme soktuğu teknolojik eğlencelere uyum sağlamayı hedefleyerek dünyanın en iddialı deneyine girişmiş durumdadır. Bu eğilim, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında yavaş yavaş ve mütevazı ölçülerde somutlaşmaya başlamış, daha sonra, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Amerika'nın televizyonla yaşadığı tüketici aşkında pervasız

bir olgunluk noktasına gelmiştir. Amerikalılar ağır hareket eden basılı yayınlar çağma son vermekte dünyanın başka hiçbir yerinde görülmeyen ölçüde çok ve hızlı mesafe kaydetmiş ve bütün kurumlarında televizyonun üstünlüğü ele geçirmesine sessizce boyun eğmişlerdir. **Amerika, Televizyon Çağı'm müjdeleyerek, dünyaya Huxleyci geleneği doğrulayan en açık işareti vermiştir.**

Bu konuda konuşma cesaretini bulanlar seslerini genellikle histerik denebilecek perdelere kadar yükseltmek zorunda kalmakta ve böylece silik bir kişiliğe sahip olmaktan yıkıcılığa ve kötümserliğe kadar her türlü suçlamaya uğramaktadırlar. Ama bu insanlar gene de konuşmakta, çünkü bunların çıplak gözle seçilemediği zaman hayırlı bir şeymiş gibi göründüğünü başkalarının da anlamasını istemektedirler. Orwellci bir dünyayı tanımak ve karşı koymak Huxleyci bir dünyaya kıyasla çok daha kolaydır. Bugüne kadar öğrendiğimiz bütün bilgiler bizi, kapıları üstümüze kapandığı zaman bir hapishaneyi tanımaya ve ona karşı direnmeye göre ayarlamıştır. Sözgelimi, Saharov'ların, Timmerman'ların ve Walesa'ların seslerine kayıtsız kalmamız düşünülemez bile. Milton, Bacon, Voltaire, Goethe ve Jefferson'un desteğiyle böylesi sorunlar karşısında silaha sarılırız.

Peki ama, ya duyabileceğimiz hiçbir acı çığlığı yoksa?

Bir eğlenceler denizine karşı kim silaha sarılmaya kalkışır?

Ciddi söylemler, kıkır kıkır gülmeler arasında kaynayıp gidiyorsa kime, ne zaman ve hangi ses tonuyla şikâyette bulunabiliriz?

BİR KÜLTÜRÜN KAHKAHADAN BOĞULMASININ PANZEHİRİ NEDİR?

Korkarım felsefecilerimiz bize bu konuda yol gösteremezler. Onlar, genellikle, insanın doğasındaki en kötü eğilimleri ortaya koyan ve bilinçli biçimde formüle edilmiş ideolojilere karşı uyarıda bulunmayı alışkanlık edinmişlerdir. **Oysa Amerika'da yaşanan, açıkça ifade edilmiş bir ideolojinin uzantısı değildir. Onun gelişi ne Kavgam'da ne de Komünist Manifestomda. bildirilmiştir.** Bugün yaşananlar, kamusal konuşma tarzımızdaki dramatik bir değişikliğin önceden planlanmamış bir sonucudur.Oysa bu gene de bir ideolojidir, çünkü insanlarla fikirler arasında hiçbir konsensusa, değerlendirmeye ve karşı çıkışa bağlı olmayan bir yaşam tarzı, bir ilişkiler sistemi dayatmaktadır. Tek varolan, razı olmadır. Kamusal bilinç henüz teknolojinin ideoloji olduğu saptamasını özümseyebilmiş değildir. Üstelik, teknolojinin seksen yıldan beri Amerika'da yaşamın her boyutunu değiştirmesi hepimizin gözleri önünde cereyan etmesine rağmen, durum böyledir.

Örneğin, 1905 yılında otomobilin getireceği kültürel değişikliklere hazırlıksız yakalanmak bizim için affedilebilir bir şey olurdu.

O günlerde toplumsal ve cinsel yaşamlarımızı nasıl yürüteceğimizi otomobilin düzenleyeceği kimin aklına gelebilirdi?

Ormanlarımız ve şehirlerimize bakışımız konusundaki fikirlerimizi yeni bir doğrultuya oturtacak mıydık?

Kişisel kimliğimizi ve toplumsal tavrımızı ifade etmenin yeni yollarını yaratacak mıydık?

Gelgelelim şu anda oyunun sonlarına yaklaşmış durumdayız ve skoru görmemek artık affedilemez bir yanlıştır. Bir teknolojinin kendine göre bir toplumsal değişim programıyla donanmış olduğunu

fark edememek, teknolojinin tarafsız olduğunu iddia etmek, teknolojinin daima kültürün dostu olduğunu sanmak bu son saatte artık düpedüz aptallık olur.

Dahası, iletişim biçimlerimizdeki teknolojik değişikliklerin ulaşım biçimlerimizdeki değişikliklere göre daha fazla ideoloji yüklü olduğunu yeterince anlamış bulunduğumuzu söyleyebiliriz.

Bir kültüre alfabeyi sokarsanız o kültürün bilme alışkanlıklarını, toplumsal ilişkilerini, topluluk, tarih ve dinle ilgili nosyonlarını değiştirirsiniz. Bir kültüre taşınabilir türde matbaayı sokarsanız gene aynı sonucu elde edersiniz. Görüntülerin ışık hızıyla iletilmesini sağlarsanız bir kültür devrimi yaparsınız. Tek bir oya gerek duymadan. Polemiksiz. Gerilla direnişiyle karşılaşmadan.

Burada, berrak olmasa bile saf bir ideoloji yatar. Sırada sözsüz ve bu yüzden çok daha etkili bir ideoloji vardır. Bunun tutması için bütün gerekli olan, ilerlemenin kaçınılmazlığına dindarca inanan bir halktır. Ve bu anlamıyla bütün Amerikalılar Marksisttir, çünkü biz, tarihin bizi önceden bahşedilen bir cennete götürdüğüne, bu hareketin ardındaki gücün teknoloji olduğuna kesinlikle inanan kişileriz.

Diyeceğim o ki, elinizdeki türde bir kitabı yazarsanız ve onu bazı çareler önererek bitirmek isteyen bir insanın önünde neredeyse aşılmaz engeller vardır. İlk olarak, bir çarenin gerekli olduğuna herkes inanmaz. İkincisi, herhalde böyle bir çare yoktur. Ama ben gene de nerede bir problem varsa orada mutlaka bir çözüm de olması gerektiğine sarsılmaz bir inanç besleyen sadık bir Amerikalı olarak, sözlerimi aşağıdaki önerilerle noktalayacağım.

İlkin, kendimizi, örneğin Jerry Mander'ın Four Arguments for the Elimination of Television'ında ana hatlarıyla çizilen türde makine düşmanı, mantığa aykırı düşüncelerle kandırmamalıyız. Amerikalılar teknolojik aygıtlarının hiçbir parçasından vazgeçmezler ve onlardan böyle bir şey istemek hiçbir şey önermemek anlamına gelir. Yürürlükte bulunan iletişim araçlarında köklü değişiklikler yapılmasını beklemek de hemen hemen aynı ölçüde gerçekçilikten uzaktır. Birçok uygar ülke televizyon yayınlarının saatini yasayla sınırlar ve dolayısıyla televizyonun kamusal yaşamda oynadığı rolü azaltır.Ancak ben bunun Amerika'da mümkün olmadığına inanıyorum. Mutluluk Kutusu'nu bütün halkın önünde açtıktan sonra onu kısmen kapatmayı bile düşünemeyiz. Ne var ki bazı Amerikalılar hâlâ bu doğrultuda düşünmektedirler. Örneğin, daha önce belirttiğim gibi, 27 Eylül 1984 tarihli The New York Times'idi Farmington, Connecticut Kütüphane Kurulu'nun "TV KAPAMA"kampanyasının sponsorluğunu yapma planlarıyla ilgili bir haber çıkmıştı. Haberden anlaşıldığı kadarıyla, ondan önceki yıl da insanların televizyon izlemeye bir ay ara vermelerini sağlamayı amaçlayan benzer bir girişim yapılmıştır. Times'ın haberine göre, önceki Ocak ayında düzenlenen düğme kapama kampanyası medyada geniş yer almıştır. Haberde, ailesi bu kampanyaya katılan Ms. Ellen Babcock'a atfen şu sözlere de yer verilir: "Bu yılki etkinin, medyanın muazzam yer ayırdığı geçen yılki kadar büyük olup olmayacağını görmek ilginç olacak."Başka bir deyişle, Ms. Babcock, insanların televizyon izleyerek televizyon izlemekten vazgeçmeleri gerektiğini öğreneceklerini ummaktadır. Ms. Babcock'un bu yaklaşımda içerili olan ironiyi anlamadığına ihtimal vermek kolay değildir. Bu, benim, insanları televizyona karşı uyaran bir kitabı tanıtmak için televizyona çıkmam gerektiği önerildiğinde defalarca karşılaştığım bir ironidir. Bunlar televizyona dayalı bir kültürde yaşanan çelişkilerdir.

Her neyse, bir aylık düğme kapatmanın ne yararı olacaktır?

Bu, ucuz bir bedel, deyiş yerindeyse bir kefarettir. Farmington'daki insanlar cezalarını çekip tekrar asıl meşgalelerine geri döndüklerinde ne kadar rahatlamış olmalıdırlar. Bununla birlikte, televizyonun içeriğinde belli kısıtlamalar yapılmasını örneğin, aşırı şiddete yer veren programların, çocuk programlarında reklam gösterilmesinin, vb. yasaklanmasını bir ferahlık vesilesi olarak

anlayan insanların çabalarının alkışlanması gerektiği gibi, bu insanların çabaları da alkışlanmaya değerdir. Ben John Lindsay'in, şu anda sigara ve içki reklamları nasıl yasaksa televizyonda politik reklamların da yasaklanması önerisini yürekten destekliyorum. Bu mükemmel fikrin çok yönlü yararları konusunda Federal İletişim Komisyonu'nun önünde memnuniyetle tanıklık ederim. Bu doğrultuda bir yasak konmasının anayasanın birinci maddesinin açık bir ihlali olduğunu ileri sürerek tanıklığıma karşı çıkacak olanlara ise şöyle bir uzlaşma yolu öneririm: Öyleyse, bütün politik reklamlardan önce, politik reklamları izlemenin topluluğun zihinsel sağlığı açısından tehlike oluşturduğuna kamuoyunun karar verdiği şeklinde kısa bir açıklama yapma zorunluluğu getirilsin.

Bu önerilerin ciddiye alınacağı konusunda çok iyimser değilim. Televizyon programlarının kalitesi yükselsin diye bu önerilere fazla bel bağladığım da söylenemez. Televizyon, daha önce belirttiğim gibi, bize en yararlı hizmeti saçma sapan eğlence programları yayımladığı zaman, en kötü hizmeti ise ciddi söylem alanlarını (haber, politika, bilim, eğitim, ticaret, din) birleştirip onları eğlence paketlerine dönüştürdüğü zaman vermektedir. **Televizyon kötüleşirse hepimiz daha kötü duruma düşeriz, daha iyi olmayız.** "ATakımı" ile "Cheers" halk sağlığımızı hiçbir şekilde tehdit etmez, ancak "60 Minutes", "EyeWitness News", "Susam Sokağı" eder.

Yine de problem insanların neyi izlediklerinde değil, televizyon izlemelerinde yatmaktadır. Çözüm ise nasıl izlediğimiz noktasında bulunmalıdır. Çünkü, televizyonun ne olduğunu henüz öğrenmediğimizi söylememizin yerinde olacağından adım gibi eminim. Şundan dolayı ki, enformasyonun ne olduğu ve enformasyonun bir kültürü nasıl yönlendirdiği hakkında bırakın yaygın bir genel anlayışı kayda değer bir tartışmaya dahi rastlanamaz. Ve bu durum oldukça acıdır, çünkü "enformasyon çağı", "enformasyon patlaması" ve "enformasyon toplumu" gibi deyişleri bizden daha sık ve coşkulu biçimde kullanan başka bir halk yoktur. Görünüşe bakılırsa, enformasyonun biçimleri, hacmi, hızı ve bağlamında bir değişikliğin bir anlam taşıdığı fikrini kavrama noktasına ulaşmış durumdayız, ama henüz bunun ötesine geçemiyoruz.

Enformasyon nedir?

Daha açık bir ifadeyle, neler enformasyondur?

Çeşitli biçimleri nelerdir?

Çeşitli biçimleri hangi zekâ, bilgelik ve öğrenim anlayışlarını özendirir?

Her biçimiyle hangi anlayışlar görmezlikten gelinir ya da alay edilir?

Her biçimin asıl psişik etkileri nelerdir?

Enformasyon ile akıl arasında nasıl bir ilişki vardır?

Düşünmeyi en çok kolaylaştıran enformasyon türü hangisidir?

Her enformasyon biçiminin ahlaki bir yönelimi var mıdır?

Çok miktarda enformasyon bulunduğunu söylemek ne anlama gelir?

Bu nasıl bilinir?

Yeni enformasyon kaynakları, hızları, bağlamları ve biçimlerine bakarak önemli kültürel anlamları nasıl yeniden tanımlamak gerekir?

Örneğin televizyon, "dindarlık", "yurtseverlik" ve "özel hayat"a yeni bir anlam kazandırır mı?

Televizyon "yargı"ya ya da "anlama"ya yeni bir anlam kazandırır mı?

Farklı enformasyon biçimleri nasıl inandırıcı olurlar? Bir gazetenin "kamu"su televizyonun "kamu"sundan farklı mıdır?

Farklı enformasyon biçimleri, ifade edilen içeriğin türünü nasıl ifade ederler?

Bu ve buna benzer sorular, Amerikalıların, Nicholas Johnson'un deyişiyle, sırtlarını televizyon aygıtına dönerek konuşmaya başlamalarını sağlayabilecek olan yolu gösterir. Çünkü hiçbir araç (medium), eğer o aracı kullananlar yol açtığı tehlikelerin ne olduğunu anlamışlarsa aşırı ölçüde tehlikeli değildir. Soruları soranların, benim yanıtlarımla ya da Marshall McLuhan'ın yanıtlarıyla (aslında bambaşka yanıtlardır bunlar) karşılaşmaları önemli değildir. **Soru sormanın yeterli geldiği bir kertedir bu. Soru sormak hecelemekten kopmaktır. Benim ekleyebileceğim başka bir nokta, enformasyonun psişik, politik ve toplumsal etkileriyle ilgili soruların televizyona olduğu kadar bilgisayara da uygulanabileceğidir.** Ben bilgisayarın muazzam derecede önemsenen bir teknoloji olacağına inandığım halde bu noktaya değinmemin nedeni, açıkçası, Amerikalıların onu geleneksel aptalca dikkatsizlikleriyle kabul etmiş olmalarıdır; yani, kendilerine söylendiği gibi, en ufak bir şikâyette bulunmadan kullanacaklardır. Dolayısıyla, bilgisayar teknoloj sinin temel tezlerinden birisi (problem çözmedeki asıl sıkıntımızın yetersiz verilerden kaynaklanması), üzerinde fazla durulmadan geçiştirilecektir. Ne var ki bu en fazla, verilerin topluca derlenmesi ve ışık hızıyla düzenlenmesinin büyük ölçekli organizasyonlar açısından büyük değer taşıdığı, ancak çoğu insanın önem verdiği çok az sorunu çözdüğü ve en azından çözebildiği kadar da problem çıkardığı fark edilene kadar sürebilir.

Sonuçta, benim dikkat çekmek istediğim nokta, ancak enformasyonun yapısı ve etkileri hakkında gelişkin ve sağlam bir bilince ulaşarak, ancak medyayı gizeminden arındırarak, televizyon, bilgisayar ya da başka bir araç (medium) üzerinde denetimi ele geçirme umudu bulunduğudur. Böyle bir medya bilinci nasıl oluşturulacaktır? Akla gelen iki yanıttan birisi saçma sapan bir düşüncedir ve hemen atlanabilir; diğeri ise umutsuz bir yanıttır, ama elimizde ondan başkası da yoktur.

Saçma olan yanıt, insanları televizyon izlemekten vazgeçirmeyi değil, televizyonun nasıl izlenmesi gerektiğini göstermeyi, televizyonun haberler, politik tartışmalar, dinsel düşünceler, vb. ile ilgili bakışımızı nasıl yeniden yaratarak düzeysizleştirdiğini göstermeyi amaçlayan televizyon programları hazırlamaktır. Ben bu tür kanıtların ister istemez bir parodi biçimine bürüneceğini düşünürüm; bunlar, televizyonun kamusal söylemi denetlemesi konusunda bütün ülkeye alay konusu çıkaran "Saturday Night Live" ve "Monty Python" çizgisinde olacaklardır. Gelgelelim, son gülen doğallıkla televizyon olacaktır. Anlamlı sayılabilecek çapta bir izleyici kitlesine hâkim olmak için programlan televizyon stiliyle, korkunç eğlendirici biçimde hazırlamak gerekecek, tabii eleştiri de nihayetinde televizyonun kontrolünden çıkamayacaktır. Parodiciler ünlü kişiler olacak, filmlerde yıldızlaşacak ve sonunda televizyon filmi yapmaya soyunacaklardır.

Umutsuz olan yanıt ise kâğıt üzerinde sorunumuzu halledebilecek biricik kitlesel iletişim aracına (okullar) güvenmektir. **Bütün tehlikeli toplumsal problemlere getirilen geleneksel Amerikan**

çözümü budur ve elbette eğitimin etkili olduğuna duyulan çocuksu ve gizemli inanca dayanmaktadır. Oysa böyle bir sürecin işlediği çok enderdir.Gündemimizdeki konuda ise buna bel bağlamak için daha az gerekçemiz vardır. Bizim okullarımız henüz kültürümüzün şekillenmesinde basılı yayınların rolünü irdeleme noktasına dahi gelememiştir. Hakikaten, yüz lise öğretmeni arasında alfabenin ne zaman bulunduğunu (beş yüzyıllık bir hata payıyla) söyleyebilecek iki kişi bulamazsınız. Bu soru yöneltildiğinde, onların sanki kendilerine “Ağaçlar ya da bulutlar ne zaman icat edilmiştir?” türünden bir soru sorulmuş gibi sersemlediklerini gördüm. Roland Barthes’ın işaret ettiği gibi, mitin temel ilkesi tarihi doğaya dönüştürmektir ve bizim okullarımızdan medyanın mitolojileşmesini önleme görevi üstlenmelerini istemek onları hiçbir zaman yapmaya yanaşmadıkları bir göreve çağırmak anlamına gelir.

Gene de durumun umutsuz olmadığını düşünmek için yeterince neden var. Eğitimciler, televizyonun öğrencileri üzerindeki etkilerinin elbette farkındadırlar. Eğitimciler bilgisayarın gelişmesiyle kışkırtılmış olarak bu konuya bir hayli kafa yormakta, deyiş yerindeyse bir tür “medya bilinci” edinmektedirler. Onların bilinçlerinin ağırlıkla, “Televizyondan (bilgisayardan ya da kelime işlemciden) eğitimi denetlemekte nasıl yararlanabiliriz” sorusu üzerinde yoğunlaştığı doğrudur. **“Eğitimden televizyonu (bilgisayarı ya da kelime işlemciyi) denetlemekte nasıl yararlanabiliriz”** sorusuna henüz geçmemişlerdir. Ancak ulaştığımız çözümler şu anki kavrayış düzeyimizi aşmamalıdır, yoksa neyin rüyasını görebiliriz ki? Ayrıca, gençlerin kendi kültürlerinin sembollerinin nasıl yorumlanacağını öğrenmelerine yardımcı olmak okulların genel geçer bir görevidir. Şimdi bu görevin öğrencilerin enformasyon biçimleriyle aralarına bir mesafe koymayı gerektirmesi, o kadar garip bir girişim anlamına gelmese de ne bu çabaların öğretim programına dâhil edilmesini ne de eğitimin merkezine yerleştirilmesini umabiliriz.

Ben burada çözüm olarak, Aldous Huxley’in de önermiş olduğu düşünceyi ortaya atacağım.Zaten ondan daha iyisini de öneremem. Huxley, H.G. Wells’le birlikte, eğitim ile felaket arasında bir yarışta olduğumuza inanıyordu ve hep medyanın politikası ve epistemolojisini anlamamızın zorunluluğu üzerine yazılar yazmıştı. SONUÇTA HUXLEY, BRAVE NEW WORLD'DEKİ İNSANLARIN BAŞINA GELEN BELALARIN, BU İNSANLARIN DÜŞÜNMEK YERİNE GÜLMELERİNDEN DEĞİL, NEYE GÜLDÜKLERİNİ VE DÜŞÜNMEYİ NİÇİN BIRAKTIKLARINI BİLMEMELERİNDEN KAYNAKLANDIĞINI ANLATMAYA ÇALIŞIYORDU.

Sh:172-180

Kaynak:

Neil POSTMAN, Televizyon: Öldüren Eğlence- Gösteri Çağında Kamusal Söylem, Özgün Adı Amusing Ourselves to Death Public Discourse in the Age of Show Business, trc: Osman AKINHAY, Ayrıntı, Dördüncü Basım 2012, İstanbul

TELEVİZYON’UN KİTAP İLİŞKİSİ
BAKIŞIN TELEVİZYONCULUĞU
21.YÜZYILIN EN BÜYÜK LİDERİ: TELEVİZYON

****

BOŞANMA KAPISI NE VAKİT KAPATILABİLİR?

ÇOCUKLARIN DİRİ DİRİ YETİM KALMASI NASIL ÖNLENEBİLİR?

KIZLAR NE VAKİT TAM ÇAĞINDA EVLENEBİLİR?

ŞEMSEDDİN YEŞİL kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

«Bu kitap, 5.9.1956 da yasaklanmıştır.»

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İNSAN- KADIN

Kudret'in şu muazzam saltanatının en nâzik, en nâzdar ve en niyâzdar bir mâzharı olan **"İNSAN"** mefhûmu hakkında birkaç söz söylemek isterim.

Evet, insan mefhûmu kadar halli güç, anlatılması zor hiçbir mevzu' yoktur.

Zîra her devletin bir sınırı, her sahanın, bir ölçüsü vardır. Fakat mevcudatın bütün hüsn-i ânını toplayan bu devleti insanın ne sahası vardır, ne de sınırı...

İmdi, elli altmış kiloluk kan ve kemik torbasına taallûk eden bu geniş mana nedir?

Enfüste sessiz, sözsüz, bizsiz, sizsiz konuşan, sus dediğin vakit susmayan, dur dediğin vakit durmayan, el ile tutulmayan, göz ile görülmeyen o mana nedir?

Bu akıntı nereden geliyor?

Bu varidat nereye gidiyor?

Bidayet neresi?

Nihayet neresi?

Ruhun penceresi diye açılan gözdeki rü'yet nedir?

Okuduğumuz mevzuat bize gözü tarif ediyor da, niçin rü'yeti tarif edemiyor?

Kudret, konuşmak için önce işitmeyi şart koyuyor. Fakat işittiğimiz halde, işitmenin ne olduğunu bilemiyoruz. Yine mevzuatı ilmiyye, bize kulağı tarif ediyor da işitmeyi niçin tarif edemiyor?

Aynı mahalden, aynı echizeden (cihaz) çıkan bir söz bazen muhatabını ihya ediyor, can veriyor, bazen da aynı mahalden, aynı echizeden çıkan söz imha ediyor. Bir arş kumandası, milyonlarca insanı yürütüyor.

İşte bu nutk nedir?

Bu zekâ nedir?

Ya o temâyülâtı kalbiyye nedir?

Zahirde çok küçük görünen, hakikatte çok büyük olan, bütün avalimi kendi enfüsüne sokabilen bu vücud nedir?

Hulâsa, bütün eşya kendisine müsahhar kılının, meçhulden ma'lûmu çıkaran insan nedir?

Bu mevcûdiyyetini kendinden mi aldı?

Kendinden aldı dersek; vücûdu, vâcib ve bizzarûre daima mevcûd olması lâzım gelirdi.

Hâlbuki insanın zahiri değişiyor, bozuluyor, ihtiyarlıyor, bir gün seviniyor, birgün yeriniyor, turdan tura geçiyor, daima bir şanda (yerde) duramıyor..

O mükellef konuşan dil, bir gün çene kemiklerinin arasında un ufak oluyor.

O, gözleri tezyin eden, bakmaya kıyılanı ayan kirpiklerden Kudret duvar üzerinde diken yapıyor. Yine insan bazen her şeyi yapar gibi görünüyor... Semâlara kadar uzanıyor, denizlerin dibinde gidiyor, dağlan deliyor. Fakat icabında gözle göremediği, el ile tutamadığı bir mahlûkun pençe-i kahriyyesinde âciz kalıyor..

İstediği bir kadınla evlenip de istediği şekilde bir çocuk yapamıyor?

Halbuki kendi kendini yapan, her şeyi yapması lâzım idi, yapamadı.. Binaenaleyh bu varlığı da kendinden almadı.

Acaba her şeyi yapar gibi görünen, icâbında hiçbir şeyi yapamayan, acz içinde kıvranan, kabrin kapısını kapayamayan, asıl doğum, olan ölümü öldüremeyen, mevcûdattan aczi gideremeyen insan, bu varlığı muhitinden mi aldı?

Tetkik edecek olursak muhiti ondan âciz!

O halde bu kaabil, bir failin mazharı, bu mıstar (alet), bir masdarın mazharı. Bu muazzam varlık, bir Sâni'm sun'u.

İşte zahiri halk, bâtını Hak olan bu manayı kim teharrî eder de bulursa, Rabbisine arif olan da odur.

Hâdisat ve tasavvurattan münezzeh, vücûdu ile mevcûd, sıfatı ile muhît, esması ile ma'lûm, ef'âli ile zahir, âsârı ile meşhûd olan Allah'ı beyân eden bu kitâbı kâinat içerisinde etiketi İlâhîyi taşıyan yalnız insandır...

Mühri hümâyûnı Sübhânî yalnız insana vurulmuştur.

İnsan: Nâibi Hakk'dır.

İnsan: Aslını bulmak aşkıyla doğmuş. Kerametli bir mevcuddur.

İnsan: Esrârı Zâtiyyeye agâh ve niyâbeti İlâhîye lâyık olacak isti'dadda yaratılmış bir mazharı tamdır.

İnsan: Envârı hakikat ve hedâyâyı ma'nevîvvevi kabule müstaid bir candır.

İnsan: Tenezzülât-ı Sübhânînin ilk mazharı, zulmetin mukabili olmayan “Evvelü mâ hal âka’llahü nûrî” fermanının mefhumu bulunan, ne Melek velvelesi, ne Felek meş'alesi yok iken, kader nakkaşı Semâvâtın tezyinatını vurmamış iken, ne eserden, ne esirden hiçbir şey bilinmez iken Hazreti Ulûhiyyette sâcid olan ma'nâ-i Muhammedî’nin, o nefsi nâtıka-i kâinatın kalbi'nin bir meyvasıdır.

İşte bütün mahlûkatın en mümtazı olan insan, şu kâinatın hakîkî sahibi ve mutasarrıfı, bilerek ve hikmetle tasarruf edeni tarafından çok sevilerek, pek seçilerek yaratılmış, aşk denilen bir nur da onun manasına rekzedilmiştir..

Her şeyi görerek, bilerek terbiye eden, hikmetleri, gayeleri, fâideleri irâde ederek tedvir eden, bir şeyi her şey, her şeyi bir şey yapan Zâtı Mutlak, muhabbet'i İlâhîsinin suretinin sureti olan bu sınıfa bilmek hâssasını vermiş, bilenin konuşmasını lâzım kılmış...

Bu âlemde kendisine muhâtab tuttuğu bu mahlûku ile mektubu ile konuştuğu gibi, bir gün de tercümansız ve hicabsız kendileri ile konuşacağını ilân etmiş.

Konuşturan, elbette kendisi de konuşacak!

Ve her insan kendisindeki bu varlığı, kendinin zannetmesin, benim olduğunu bilsin diye emretmiş!

Nihayet insanın, hakikati teharrî (hareket) edip, kendisinde bulunan bu ariyet varlığı Hakk'da boşaltacak olursa büyük bir kâm alacağı da beyân edilmiş.

Fâniyi bakî ile tebdil etmenin çâreleri îzâh edilmiş.

İmdi, eğer insan fâniyi bakî ile değiştirmeyip de kendine varlık verip Kudretin bu muazzam bahr-ı ummânı ahadiyyetinde kendi kulaçlarımla yüzerim derse, derhal boğulur.

Zîra bu denizin iki mühim dalgası vardır ki, birine “Celâl”, diğerine “Cemâl” denir. Biri çıkarır, biri batırır. Nihayet takat kesilir, tıkanılır.

Fakat tamamıyla teslim olunursa üstünde tutar.

Zikretmiştim ki insan, muhabbeti İlâhinin suretinin suretidir. Muhabbeti İlâhi'nin sureti, ma'nâ-i Muhammedi'dir.

Cenâbı Hakk hubbi Sübhânîsi ile tecelli' ettiği vakit, Aklı Küll olan, zulmetin mukabili olmayan, nefsi nâtıkai kâinatın kalbi bulunan Nûr’i Ahmedî zuhur etti.

Bütün varlığın sahibi olan Allah, bu nuru bütün eşyanın masdarı yaptı. Ve rütbelerin en yükseğinin de, muhabbet rütbesi olduğunu izhâr etti.

Vücûd-ı mukayyedi insanî, ikinci bir teayyün olarak ilmi ilâhîdeki muhabbetinin bir tecellîsinin mazharı oldu.

Binaenaleyh vücûdi insanî Hakk’ın muhabbetinin bir mazharı olarak taayyün etti. Onun için bir kimse hayvâniyyetini fethederek, insaniyyete kadem basıp, kendi hakikatine ma'rifet peyda etmesi, Rabbisinin ma'rifetine bir mukaddime teşkil etti.

“Ve nefahtü fîhi min ruhî” sırrına mazhar olan, ya'ni nefhai İlâhî ile sâir sınıftan mümtaz kılman bu insan, Rabbisine kavuşmak askı ile mücehhez kılındı...

Biraz daha açalım:

Cenâbı Hakk rûhı küllisinden, insanı, —keyfiyyeti bizce mechûl olan— nefhai ruh ile teklim ederek onda aslına karşı bir meyli iştiyakı hâsıl etti.

Onun için beşerin fıtratında aslına kavuşmak aşkı vardır. Bu cibillîdir. Ve ismini koyamadığı bütün muhabbetler hakikatte Allah'adır. Fakat gafil, ismini koyamaz, onu eşya ile kayıtlar da ayağı kayar.

Âdem nasıl mazharı Hakk olup Hakk'a şevk ile muhabbet ettiyse, Cenâbı Hakk'ın Âdem'e şevki daha eşed (şiddetli) oldu.

Ve muhabbette kemâle erenlere, kendi likasını has kıldı.

İşte bütün nedîmânı İlâhînin aradıkları da budur.

Şuraya dikkat edelim:

Cenâbı Hakk Âdem'i kendisine müştak kılıp, kendisine delîl kıldığı gibi, Âdem'e delîl olmak üzere, Âdem'den mereyi, ya'ni kadını halk etti. Ve kadın erkeğin cüz'ü olup, erkeğe delîl kılındı. Âdem Şevk [Sevdiğini gördüğü vakitte doyamadan sevgisi artmaktır.] **ile iştiyak** [Sevdiğini gördüğü vakit tatmin olmaktır.] **arasında fark vardır. Âdem kendisini kadında müşahede etti. Âdem'in, recüliyyeti ve sıfatı fiiliyye ile ittisâf, ma'rifetine Havva mukaddime oldu. Havva olmasaydı, Âdem bu sıfatla zahir olmaz idi.**

Ona binaen Cenâbı Nebi sallallâhü aleyhi ve sellem:

"Hubbibe ileyye min dünyâküm esselâsetü ennisâü vettıybi ve kurreti aynî essalâtü"

"Dünyânızdan, bana üç şey sevdirildi" diye ferman buyurduktan sonra, önce (Nisa) yı zikretmişlerdir.[Hilkatteki inceliği, fıtrattaki hikmetin zevkine eremeyip surette kalanlar, hakîkati insaniyyeye kadem basamayanlar, Cenâbı Resûl'ün hu cümlesini nefsanı düşüncelerle, vesile-î tecâvüz addetmişlerdir]

Evet, kadın, erkekten bir cüz'dür. Kadın, erkek için vücûdi saniyedir.(ikinci)

Erkeğin kadına muhabbeti, kendi aslına muhabbeti demektir. Kadının da erkeğe muhabbeti, kendi aslına iştiyakı demektir.

Kadın, erkeğe delildir. Erkek, Hakk'a delildir.

Binaenaleyh kadın, erkeğin yakîni ve enfüsi olmakla kendi vücûdu ona yakin olduğundan emri nebî'de (Nisa) takdim edilmiştir. Ve tarafı ilâhîden, tahbîb (sevdirildiği) edildiğini beyân, etmişler, (Ahbebtü) demeyip, (Hubbibe) buyurmuşlardır. Yani (Sevdim) demeyip (Sevdirildi) diye emretmişlerdir.

BİNAEN'ALEYH KENDİSİNDEN, MUHABBET EDENİN HAKK OLDUĞUNU DUYURMUŞLARDIR.

Eğer Hakk'ın, kuluna muhabbeti olmasaydı kul, Rabbisine muhabbet edemez idi. Aynı zamanda Hakk'ın abdine (kuluna) muhabbeti küllidir, abdin Hakk'a muhabbeti ise cüz'îdir.

Çünkü Hakk'ın abdine muhabbeti, kendi nefhettiği ruhuna muhabbetidir.

Bu âlemde kesafetini izâle edip letafete inkılâb ettiremeyen kulun, kendi libâsı beşeriyyeti,(beşeriyeti) Rabbisiyle arasında perdedir.

tâki hakikatte vuslat olan ölüm, bu perdeyi kaldırır kaldırmaz Rabbisiyle lika (buluşma) hâsıl olur. Ve kendisinin nefesi Rahmaniden teayyün ettiğini o vakit apaşikâr görür.

Binaenaleyh nefesi Rahman kimde varsa onun insan olduğu tahakkuk eder.

Bu âlemde teâlî edip kesafetini letâfete inkılâb ettiren nedîmânı İlâhî, mevti iradî ile yaşadıklarından, mevti ıztırârîden evvel bu sırra vâkıf olurlar.

İyi dikkat edilirse, Cenâbı Hakk'ın insana tecellî eden muhabbetidir ki, işte Melâike o muhabbetin nuruna secde etmeyi emir almıştır.

Allah Teâlâ hubbi Sübhânîsine Âdem'i âyîne kılmıştır.

Bu emri Sübhânî insanın kadr ü azametini ne muazzam şekilde gösterir.

Nefesi Rahmanı hâmil olan hazret-i insanın sureti olarak yaratılan nisâ'ya, rical, tarafı İlâhîden tahbîb ettirilmiştir.

İşte bu inceliğin farkında olarak tesîs edilen hukukı zevciyyette tarafeynin biribirine muhabbeti, doğrudan doğruya asılları olan Allah Teâlâ'yadır.

Cemi' sıfâtı İlâhînin mazharı olan ve bu imkân âleminin suretlerinin câmi'ı bulunan insan, kadın vücûdı zâhiresiyle erkeği zevç etti (evlendi). **Erkek ferd (bir) iken kadın onu zevç (çift) etti.** Ve erkeğin vücûdu kendi mertebesinde teayyün etmiş iken ikinci bir teayyün ile kadının vücûdunda teayyünü sebebiyle recül, zevç oldu. Ve erkek için zevciyyet kendinden müştakka (arzu ve iştiyaklı) olan kadınla hâsıl oldu.

Buna umûrı hâriciyede bir misâl istenirse, ruh vâhıd (bir) iken, sûreti cesed onu şef'etmiştir.

Biraz daha açayım:

RUH, SIFÂTI HAKK'IN SURETİ, CESED, RUHUN SURETİ OLDUĞU GİBİ, KADIN DA ERKEĞİN SURETİ OLDU. ERKEĞİN KENDİSİNDEN TEKEVVÜN EDEN KADINA MUHABBETİ ZARURÎ KILINDI.

BİNAENALEYH, HAKÎKÎ İNSAN, KADINA MUHABBETİ İLÂHİYYE İLE MUHABBET ETTİ, KENDİ NEFSİYLE MUHABBET ETMEDİ.

Buna işareten Resûl-i Zîşan; (Sevdim) demedi, (Hakk tarafından sevdirildi) buyurdu. Zîra Mürebbî-i ukul (akılları terbiye deden) olan Cenâbı Muhammed'in muhabbeti zatiyyesi, ancak Allah'adır. Nisâ'ya muhabbeti ise tâhbîbi İlâhî (ilâhi sevgi) iledir.

İşte erkek, hubbi İlâhî ile tekevvün eden kadına, bunun farkına vararak muhabbet edecek olursa abdiyyetinde ihlâs sahibi olduğunu gösterir. **Nikâh müessesesine intisâb ederek, neş'eti unsuriyyeyi tamamıyle istilâ eden muhabbetle, kadın ile cima' ettiği bu vuslatta erkeğin bütün eczası, o anda kadında fânî olur ve kadın da, o anda erkekte fânî olur.**

Bu, Kudretin ne muazzam bir dersi hakîkîsidir.

Binaenaleyh Kudret, hem bu âlemde bu vücûdun ma'rifetullah zevkıyle Hakk'da fânî olacağına umûrı hâriciyede misâl kaçırıyor, **hem de abdin kendinden gayrı ile muhabbetle telezzüz ettiğinden gayret sıfatı tecellî ediyor**, **"Abd! Benden gayrı ile telezzüz ettin. Binaenaleyh kalk, yıkan"** diye guslü emrediyor.

Bu inceliklerin farkında olmaksızın yapılan mukarenetlere, hakikati görenler: (Hayvânî mukarenet) deyip (İnsanî mukarenet) olmadığını söylerler. Beşeriyyetin Fahri Ebedîsi: **"Men tezevvece fekad istekmele nısfeddîn felyettekıllahe nısfelbâkî"** buyurmuşlardır ki:

"EVLENENLER, DİNLERİNİN YARISINI YAPMIŞLARDIR, YARISI İÇİN DE ÇALIŞSINLAR" demektir.

Zîra zevç ile zevce, Sun'ı İlâhî fabrikasının insan dokuma tezgâhını kurmuşlar, erkek Semâ makamında, kadın Arz makamında olup ruhun gelini olan cesedi dokumaya me'mûr olmuşlardır.

Bu vazife çok ağır, külfetli bir vazife olduğundan, zevkı şehvet insana gaye olarak değil, tarafı İlâhîden bu yüklenilecek külfete mukabil bir ücret olarak verilmiştir.

Şunu iyi bilmelidir ki: Nev'i beşerin vücûdu hubbi İlâhî ile vücud bulmuştur.

Hakk, Ebü'lBeşer Âdem'den sonra, onun hulefâsi olan evlâdlarından muhabbetiyle bir naibin vücûdunun halk olunmasını irâde edince, bir erkeğin mazharmda zahir olup, o etiketi İlâhîyi taşıyan vücûdun vesikası olan bu elli altmış kiloluk heykelin meydâna gelmesi için nikâh müesesesini açmış ve kadını, suveri nev'i beşer için mahalli infial kılmış ve irâdei İlâhîsi ile teveccüh, emri İlâhîsi ile de tecellî ederek âlemin suverini onda fethetmiştir.

O teveccühi İlâhî ve emri Sübhânî, bu anâsır âleminde nikâhtır.

ONUN İÇİN DÎNİ CELÎLİ İSLÂMDA KADININ ÇOK YÜKSEK BİR MEVKİİ OLDUĞU GİBİ, NİKÂHIN DA ÇOK BÜYÜK BİR KIYMETİ VARDIR.

Yalnız, nakıs olan insan, ne bu müessesenin kıymetini ve ne de kadının hukukunu bilemez.

Kâmil olan insan ise, suveri unsuriyyedeki (görünüşteki suretler) nikâhı, âlemi ervahtaki himmeti, âlemi manadaki tertibi bilir, kadına âid olan muhabbetin neticesinin, hubbi îlâhî zevki olduğunu şühûd eder de ruhsuz bir sûretperest olarak kalmaz.

Kendisinin mezâhiri Hâhiyyeden bir mazhar olduğunu, kadının ise kendi suretinin bir mazharı olarak yaratıldığmı müşahede eder ve şehveti tabiiyye ile iltizâz etmeyip, ıtlakı Zatîsi ile âleminden ganî olan Hakk'ın hubbu ile iltizâz ettiğini anlar, kalbinde bu temâyülâtı duyar.Buraya kadar yazdıklarım dikkatle ve tekrar ile okunup bir zevk edinilecek olursa, bir zerrecik insanın, bir noktacık kadının ne olduğu duyulmuş, bu suretle de hakikatte evlenmenin eğlenmek olmadığı bilinmiş olur.

İKİNCİ KISIM

KIZLAR NİÇİN TAM ÇAĞINDA EVLENEMİYOR?

SÂİR (Diğer) MEDENİYYETLERDE VE İSLÂM'DA KADININ MEVKİİ

Bunu şöyle hulâsa edebiliriz:

1— Erkeklerin ekserisi, hılkatlerindeki gayeyi unuttuklarından yahut farkında olmayarak insanı tekâmül etmiş bir hayvan şeklinde tanımak istediklerinden.

2— Kadınların da ekserisi niçin yaratıldıklarını unuttuklarından yahut vazife-i hilkatlerini (yaratılış) çiğnediklerinden.

Yukarıda söylediğim gibi, erkek Semâ makamında, kadın Arz makamında olup ruhun gelini olan cesedi dokumaya memur olduklarının farkında olmadıklarından...

Bu mevzu'u biraz daha açabilmek için, kadının kıymetini; dinler içinde, dinlerin fer'i olan medeniyyetler içinde hangi medeniyyet yükseltmiştir, bunun üzerinde biraz durmamız lâzımdır.

Evet dinler içinde, dinlerin fer'i olan medeniyyetler içinde kadının yüksek, kudsî hilkatini, kadr-ü kıymetini ancak Dîni Celîli İslâm göstermiş, onların hukukunu beşeriyyetin fahri ebedîsi olan Hazreti Muhammed Sallâllahü Aleyhi Ve Sellem tanıtmış, müebbed istikbâli dahi kadına bağlamıştır. Nitekim:

"Elcennetü tahte akdâmil ümmehât" (Cennet annelerin ayağı altındadır.) buyurmuşlardır ki:

"Ölüm denilen ikinci doğumdan sonra başlayan aysız, günsüz, senesiz namütenahi âlemin saadeti, annelerin ayağının altındadır" demektir.

Anne ise kadındır.

Yine o Büyük Peygamber, âlemi cemâle teşrif edeceği son rahatsızlıklarında, Hazreti Bilâl'e emir verip:

"Yâ Bilâl! Git Medine sokaklarında nida et; hiç işitmedik kimse kalmasın. Ben artık Rabbime gidiyorum, dostlarım gelsin, söyleyeceklerim var" buyurmuşlar.

Hazreti Bilâl de Bilâl? sesi ve o muhrik edası ile nidaya başladığı vakit herkes yerinden fırlamış, kadın, erkek, çocuk Cenâb-ı Muhammed'in muhîti feyzine toplanmışlardı..

Cenâbı Muhammed Aleyhisselâm, müfârekat edalarını arzeden uzun hitabelerine:

"Ey ümmetim! Sizden ayrılmaklığım dolayısıyla mahzun, Rabbime kavuşmaklığım cihetiyle de memnunum.." diye başladıktan sonra, son cümlelerini şöyle bitirmişlerdir :

"KADIN HAKKIYLA EBEDİYYET ÂLEMİNE GEÇMİŞ OLMAYASINIZ...

ALLAH'IN YASAK ETTİĞİ HER ŞEYDEN SAKININIZ.

HELE İKİ HARAMA ÇOK DİKKAT EDİNİZ:

BİRİ YETİM HAKKI, DİĞERİ KADIN HAKKI.

BU HAKLA GELEN KİMSELERE ŞEFAAT ETMEM!..”

Acaba kadınlık, âlemi beşeriyyeti zulmetten nura çıkaran, indi İlâhîde adîyi âlî yapan, hâli ihtizârında bile nefsinin hayrını ayağının altına alarak beşeriyyete bütün mahlûkata merhamet elini uzatan bu Büyük Peygamberin hakkını nasıl ödeyebilir.

Dîni Celîli İslâmda, kadın evinde ve evinin hâricinde bir iş tutmak mecburiyetinde değildir.

Orada kadının ancak bir vazifesi vardır, o da çocuk doğurmaktır.

Kudret **“Bu külfet kadına kâfidir. En ağır vazifeyi üzerine almıştır. Başka vazife ile kendisine icbar edilemez”** buyuruyor.

Yani, erkek hâriçte çalıştığı gibi, evinde de çalışmak mecburiyetindedir. Daha açık konuşalım: Erkek hâriçte, nafakası üzerine vâcib olan kimselerin maişetini te'min mecburiyetinde olduğu gibi, dâhildeki işleri de görmek mecburiyetindedir. Kadın ise, ne yemek pişirmek, ne çamaşır yıkamak, ne silmek, süpürmek, hattâ ne de doğurduğu çocuğa meme vermek mecburiyetinde değildir. Meğerki çocuk, hiç kimsenin sütünü içmeyip helak olmak tehlikesi bulunsun. O vakit annenin çocuğu emdirmesi mecburî olur.

Binaenaleyh kadının kocasına iş görmesi, vazifesi icabı değil, yüksek faziletinin eseridir.

Yalnız Cenâb-ı Hakk, İslâm Dininin kadınlara yaptığı —ta'bîri caiz ise—bu geniş iltimas muamelesine karşı kendisi şöyle bir ikrâmı Sübhânîde bulunuyor:

“Çocuk doğurmaktan başka mecburi bir hizmeti olmayan kadın, eğer kocasına hizmet ederse, arada kocası yoktur, hizmet doğrudan doğruya Zâtı Ulûhiyyetimedir. Hakk’ın da şânı Sübhânîsine nasıl yakışırsa o kadını öyle karşılar.”

Acaba bu kadar geniş ikramı, kadınlara hangi müessese verebilmiştir.

Bir de Hazreti Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) in nübüvvetini izhâr etmezden evvelki medeniyyetlerde kadınların vaz'ıyyetini tedkık edelim:

<u>Eski akvamın en medenîsi ve sâhibi irfanı olarak tanınan Atinalılarda, kadın: Zevk âleti diye tarif edilirdi. Zevceler çarşılarda hayvan gibi satılabilir, başkalarına ihale olabilirdi.</u>

<u>Roma medeniyyetinde kadın, zevcin, müştehiyyâtının esiri addolunurdu. İlk zevceden sonra sayısız alınabilen zevceler, bütün hukuktan mahrum, hattâ çocukları bile gayrı meşru' addedilerek babalarının mirasına giremezdi.</u>

<u>Zerdüşt hâkimiyyetinde ise bir kanunî izdivaç dahi bulunmuyor, bir erkek, istediği kadar kadın alabiliyordu.</u>

<u>Arablarla, Yahudiler arasında kız evlâdı, zavallı bir mahlûktu.</u>

<u>Yahudi evlerinde kız evlâd, hizmetçi mevkiine geçer, icâbında baba onu satar. Baba ölür de erkek evlâdı kalırsa o erkek evlâd kız kardeşini istediği muameleye tâbi' (her türlü) tutardı.</u>

Kızlar ancak vâris bulunmadığı zaman, babalarının mirasına girebilirlerdi.

Cenâb-ı Muhammed, nübüvvetini izhâr etmezden evvel, Arabların kadınlara olan nefretini anlatmak için diri diri kızlarını gömmelerini söylemek kâfidir.

Hattâ Hazreti Ömer'in arada sırada gözleri sıcak gözyaşları ile dolup, derin bir âh çekerek aşk ile Peygambere salâvat getirdiği görülürmüş.

Kendisine defaatle sorulduğu vakit: **"Ben pota-i Muhammedîde erimese idim kaskatı bir şakî idim. Nazar-ı Muhammedi, benim kesafetimi izâle etti, nârımı nûr yaptı, şekavetimi saadete inkılâb ettirdi. Evet gözümün önüne geliyor, İslam'ın nuruna kavuşmazdan evvel zamânı câhiliyyette âdâtı câhiliyye ile âdetlenip mini mini yavrum ciğerpare kızımı, karış hesabı ölçtükten sonra diri diri gömmek için çukurunu kazarken sakalıma topraklar bulaşmıştı... Yavrum, ufacık elleriyle sakalımdaki toprakları silkerken, ben de kocaman ellerimle onu çukura tıkıyordum.**

Şimdi bu sahne gözümün önüne gelir ağlarım. Nûr-ı nüvübbette eriyip insan olduğumdan dolayı da Resûlullah'a salâvat getiririm" buyururlarmış.

İşte Hazreti Muhammed Hıra Dağından tek başına (Lâ ilahe illallah) da'vâsını açınca dostlarına ilk önce âciz insan putuna tapmayı yasak etmiş, zulmün, küfürden daha fena olduğunu duyurmuş, kadınlara zulmetmeyi menetmiş, onlara hürmeti emretmiştir.

Köleleri âzâd etmek kadar Allah Teâlâ'yı hoşnut eden ve kadınları boşamak kadar Allah Teâlâ'nın gadabını tecellî ettiren bir şey olmadığını ilân etmiş, hukuk-u zevciyyetin kopmasını şiddetle takbih (çirkin kabul) etmiştir.

Böylece asırlarca evvel bütün medeniyetetler kadını; hiçbir hakkı olmayan âdi bir esir muamelesine tâbi' tuttukları halde, her zaman genç ve dinç, hasmını her asırda muârazaya da'vet edip ilmen ve aklen mağlûb eden, kendisini kalemler, kâğidlar değil, zamanlar, hâdiseler tefsir eden Büyük Kitab Kur'anı Mübîn; Zevciyyet rabıtasının çok mukaddes olduğunu, münazaanın hal ve faslını tavsiye etmiş ve kadına, kocasından çirkin muâmele gördüğü zaman, meşru' nafakası tedârik, edilmediği vakit, hukukı zevciyyete yakışmayan sebebler zuhur ettiği an kocasından ayrılmak hakkını vermiştir.

Kadının istinâd ettiği delliller kuvvetli olmazsa, ancak mihrini terk edebilir, ayrılır, yine de erkeğin haksız, âdî tahakkümüne katlanmaz buyurmuştur.

Yine o Büyük Kitab erkeklere şöyle hıtâbeder:

"Kadınlarınıza ezâ ve cefâdan sakınınız. Hevâi nefsânînize tamamıyla münkad (uyup) olup, evdeki kadınınızı ihmâl etmeyiniz. Ailenizle güzel geçinir, tatlı bir aile yuvası kurarsanız, Cenâb-ı Hakk sizin olur olmaz kusurlarınızı afv ü mağfiret eder."

Demek oluyor ki Allah, kabahatlerin afvolunması için, evdeki tatlı geçimi şart koyuyor.

Keza o Büyük Kitab şöyle der:

"Zevç ile zevce arasında geçimsizlik başlarsa, her iki taraftan birer hakem gönderilmeli. Kadın tarafından gönderilen hakemle, erkek tarafından gönderilen hakem te'lîfi beyn (arayı bulma) için çalışmalı. Zevç ile zevce, aralarının iyi olmasını arzu ederlerse, Allah da aralarını te'lîf eder. Cenâb-ı Hakk, alîm ve hâkimdir." Fakat beşeriyyetin bütün ihtiyâcını cami' olan bu muazzam mecmua-i îlâhî'yi, ilimlere mevzu', sanatlara model veren bu Büyük Kitabı, yalnız ölülerine okuyan VB O'nu sırf mezarlık kitabı yapan müslümanların ekserisi bu emirlerden ne

yazık ki bihaberdirler.

Ruha hitabeden o Kitab, fuhşu işlemeyi değil, yaklaşmayı bile yasak eder.

Öyle değil mi ya?

Bir bahçıvan bile âdî bir sebze tohumunu bitmeyen bir yere ekmez. Yâ cevheri insan olan o tohum-ı nûr, o emânet israf edilir mi?

Kudret nikâh müessesesini açmış ki, o tohum mahalli meşru'una sarf edilsin, dokuz ay sonra da işte fotoğrafı budur diye bir yavru meydana gelsin için.

Sonra yaradılışında bir mevhibe-i Rabbâniyye olarak hassâsiyyet ve rikkatle mücehhez olan kadının muhafazası uğrunda çâreler gösterilmiş, onun hicabını istemiştir.

Ba'zı kimseler: "**İSLAM'DA KADINLARIN HİCABI (ÖRTÜSÜ), ONLARA BİR NEV'İ ESARET, BİR NEV'İ EMNİYYETSİZLİK DEĞİL Mİ?**" derler.

HAYIR.

Bilakis kadının hicabı, onun vakarını muhafaza ve her türlü hakaretten sıyânet (korumak) içindir. Fart-ı muhabbettir (aşırı sevgi). Zevcin ona karşı olan aşkının eseridir. Sonra o hicab, kadının evinde esir olarak kapanmasını da âmir değildir.

Hazreti Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem kadına hürriyyeti mes'ude vermiş, fakat zahirde bal gibi tatlı, içinde semm-i katil olan adaletsiz bir hürriyyet ile kadının sefalete düşmesine kat'iyyen razı olmamıştır. Kadının istiklâli ruhîsini tamamıyla tanımıştır. Ona içtihat hakkı vermiştir.

Nitekim vaktiyle bütün medeniyyetler kadına ağız açtırmaz iken İslâm: Hazreti Aişe radiyallâhü anha gibi fakîheler, Cenâbı Nebî âlemi cemâle teşrif ettikleri esnada eshâb arasında cereyan eden en mühim mübâhaselere (sohbetlere) iştirak eden Tâc'ül Muhadderât, Hazreti İmâmı Fâtıme'ler, üç günlük hayâtı sûrîde masa, kasa, cah (makam) hırsıyla tüyleri ürpertecek şekilde yapılan mezâlimle İmâmı Hüseyn'i parçaladıktan sonra, oğlunu da katletmek için uğraşan Emevîlerden onu sıyânet (korumak) eden ve Abdullah ibn i Ziyad gibi şerîri ve Yezid gibi hâini şecâatiyle tir tir titreten Cenâbı Zeyneb'ler. Hasanı Basrî gibi irfânıyla aktarı cihanda şöhret almış ârifi billâh olan velîleri mahcûb eden Rabia'lar yetiştirmiş. Eğer merak eder, İslâm mezarlıklarını gezer, kitabelerini okursan daha ne kadar yüksek sanâyi'i nefîse erbabı hanımlar, ilimde ne mütebahhir anneler görürsün.

Yine vaktiyle medeniyyetler, tağyire uğramış dinler, kadını "**İnsanı şeytâna yaklaştıran bir vâsıta, âleti şer, erkeği tahrîb eden felâket, mücessemi zarar, oluşu muazzam bir dalâl, felâket dokuyan geniş bir tehlike, mahvedici bir kuvvet, rengin bir illet**" diye ilan ederken, İslâm:

"Kadın, mahalli tekvindir, sûreti beşeriyye onunla feth olunmuştur, Mükevvine kurbiyyeti vardır" diye onu esaretten kurtarıyordu.

Evet, yine o günün medeniyyeti, kadın yalnız yemek pişirecek, kumaş dokuyacak, evde hizmetçilik yapacak diye emr ederken, Hazreti Muhammed:

"İlmi öğrenmek her erkek ve her kadına bilâ istisna farzdır" diye ferman büyütüyordu...

Yalnız kadın ilmi ilim olduğu için ve kuracağı yuvasında yavrusuna yapacağı talim için

öğrenmelidir.

İşte, ilmi ilim için tahsil etmeyen kadınların ekserisi hılkatlerindeki gayeyi ayakaltına aldıklarından evlenemiyorlar, evlenenler de hayatlarını yıprattıklarından kâm (istek,lezzet) alamıyorlar.

Ninelerimiz on altı yaşında anne olurlar, dinin nikabı olan vatanın muhafazası hususunda omuzları geniş, pazıları kuvvetli, kalbleri imanlı ne muazzam yiğitler yetiştirirlerdi. Yirmi yaşında kız evde bulunmazdı. Bir Türk annesinin beş altı tane yavrusu olurdu.

ŞİMDİ ÇOCUK DOĞURULMUYOR. Fakir aileler nisbeten çocuk meydana getiriyorlar ise de, biraz bilgisi, biraz da serveti buluşan aileler ekseriyyetle çocuk yetiştirmiyorlar. Bunlar bilgilerini, yetiştireceği çocuğa, semere-i hayâtı olan yavrusuna sarf edeceği yerde, onun imhasında kullanıyor, düşürüyor. Servetini vücuduna sokacağı cinayet kundağına sarf ediyor. Bu suretle de bir katilden daha büyük bir cinayet işlemiş oluyor. Çünkü katlettiği kendi yavrusu, aynı zamanda selâmeti fıtratını hiç kullanmamış bir mazhar!

Halbuki bir milletin en yüksek serveti, nüfusunun kesreti olduğunda hiç şüphe yoktur.

Sonra ehemmiyetsiz gibi görülüp yapılan bu cinayetlere de her sahada başka başka mazeretler serdediliyor.

Meselâ, mesleğe atılmış kadınlardan çocuk yapmayanlar veyahut tekevvün etmek üzere olan yavrusunu imha edenler: **“Efendim biz hayâta atılmış kadınlarız. Çocuk işimize engel olur”** diyor, yavrusunun önüne geçiyor.

Yahut hayatın, Cenâbı Hakk’ın mevcudata bahşettiği bir sırrı hafî olduğunu ve onun şe'ninin neticesinin teâvün olduğunu kabul etmeyenler: **“Hayat bir heyecandır”** deyip, fantazi hayâta atılıp, biriç oyunundan alacağı zevki kucağındaki yavrusundan alamıyor, Binaenaleyh **“Çocuk bizim neş'eli hayâtımızın bağı olur”** diyor, çocuk yapmıyor.

Bazısı, **“KOCAMA EMNİYYETİM YOK. ÇOCUK İNSANI YIPRATIYOR, HÜSNİ ÂNINI (güzelliğimi) ELİNDEN ALIYOR.. OLUR Kİ KOCAMIN BANA KARŞI NAZARI DEĞİŞİR”** diyor çocuk yapmıyor

Bunlar ne derin yaralardır, ne çirkin düşüncelerdir.

Zevciyyetinin ayniyyetini hâmil bir yavruyu meydâna getirmek için üzülen, en ağır veca'lara (ağrılar) katlanan, aylarca hastalık devreleri geçiren bir zevceye, çocuk doğurmak sebebiyle hüsni ânını kaybetmiş nazarıyla hakîkî insan bakabilir mi?

Hem:

Dilberde meram ân olur endam değildir

Keyfiyyet olur meyde garaz câm değildir.

Yine ekseriyyetle görülür, vaz'ıyyeti müsâid olan aileler, çocuklarına ecnebi mürebbî tuttuklarını ve onun terbiyesinde büyüttüklerini makamı iftiharda söylerler. Bu, Türklüğe hakarettir. Bir Türk hanımı hâşâ çocuğunu yetiştiremeyecek kadar küçülmüş müdür?

Tarihin en eski efendisinin kızı için bu ayıp değil midir?

Ba'zısı da şu şekilde mazeret serdediyor:

“Efendim, çocuk meydana getirmek kolay mı, bakabilir miyiz? Biz zaruret içinde kıvranıyoruz...”

Acaba bunlar ibretle bakmazlar, düşünmezler mi ki Kudret, yaratacağı çocuğu yaratmazdan evvel mahalli şefkat olan annesinin sadrında o kupkuru memelere süt vermiştir.

O masumun dişlerini yapan Sani', elbette onun rızkını daha evvel hazırlamıştır.

Şimdi nasıl kıyamadan göğüste Hakk’ın bahşettiği bu depo kurutulabilir. Adî bir ambarın içine depo edilmiş bir zahire bile kasten ifna (yok) edilse mûcibi tecziye (ceza) olur. Yâ insan, acaba nasıl kendi eliyle kendisini hüsrânı ebedî gayyasına (cehennemine) atmaya kalkar.

Sonra bir insanın bu âleme gelmesi için yüz binlerce senelik bir seyri vardır.

İlmi İlâhîde bulunan, oradan gaybi İlâhîye sevkedilen, heyûlâi Küll'de gezen, bürûci isnâ aşerde (oniki burç) deveran eden, kevâkibi seb'ada tûr eden (gökte seyreden gezgen) , seyyârâtı seb'ada duran, tabâyi'i geçen, anâsırı ikmâl ile nihayet mahalli tekvin olan anne rahmine geldikten sonra, Levhi Mahfuz'dan (şu kulumun suretinin kopyasını çek) diye Meleğe emir verilip, oradan kopyası çekilerek, hayız kanı ve Kudret fırçasıyla tersim edilip, ba'dettesviye (Ve nefahtü fîhi mîn ruhî) sırrına mazhar kılınacağı eaman, o Meleğe dahi:

“Bu mahlûku hiçbir mahlûka benzetmedim. Buna nefhai İlâhîmden nefha verdim, tecellî-i sıfâtiyyem ile değil, tecelli-i zâtiyyemle halkettim. Celâl ve cemâl ellerimle yoğurdum. İmzâ-i İlâhîmi vaz'ettim. Eşyayı emrine müsahhar kıldım. Kendime nâib olabilecek bir isti'dadda yarattım ve sıfâtı beşeriyyetin kesafetinde mahcup kalanların halledemeyeceği nutuk ihsan ettim, icâbında bir (Arş!) kumandası ile milyonlardan teşekkül eden orduyu yürütecek, akıllara hayret veren, ruhun özü olacak söz verdim. Uzaklaş bakalım” diyerek Meleği uzaklaştırdıktan sonra nefhai İlâhîsini ihsan edip (Ahseni takvim-en güzel yaratılış) sırrına mazhar kıldığı bir yavrunun vücûdunu imha için binâ-i Huda'ya azıcık insafı olan bir kimse kundak sokabilir mi?

İnsanların alelade yaptığı bir binaya bile kundak sokan kimse dünya mahkemesinin elinden kolay kolay yakasını kurtaramaz.

Yâ binâ-i Huda'ya kundak sokan; Fir'avn'm (Ene rabbükümül a'lâ) da'vâsını Musa'sının elindeki çobandeğneğiyle yıkan, Nemrûd'un kafasından sevdâi rubûbiyyeti ufak bir mikrobu ile parçalayıp çıkaran emri (Kün feyekûn) a mâlik Allah ü Zülcelâlin elinden nasıl kurtulabilir?

Hulâsa, kadın vazifei asliyyesini suiistimal etmemeli, mukavvim olan erkek de o vazifeyi su'i isti'mâle sebeb olmamalıdır.

Kadın vazife-i tabiiyesinden uzaklaşıp erkekleşmek istediği dakikada aldanmıştır. **Çünkü Cenâbı Hakk kadın ve erkek vücûdunda ayrı ayrı tecellî etmiştir.**

Meselâ kadında rikkati daha galip kılmış, tehassüsâtı daha geniş tutmuş, hayır yolunda feragate daha ziyade meylettirmiştir.

Onun için çocuğu, kadının kucağına koymuştur. En kaba bir kimse bile bir ma'sum yavrunun anne kucağında duruşundan bir rikkat duyar. Zîra hiçbir vakit bir yavru, bir baba kucağına anne kucağı kadar yakışmaz. Çocuğun hisse-i sûriyyesi babasının zahrından, annesinin de sadrındandır. Sadr, mahalli şefkattir. Onun için insan bunalınca “Anne!” diye

bağırır.

İşte Kudret, kadının vazife-i asliyyesini göstermiş ve onu o vazifesini yapabilecek bir hilkatte yaratmıştır.

Hiçbir vakit kadın, erkek kadar minen ve meşakkata mütehammil değildir. Kanun-ı hilkat (yaratılış) buna müsaade etmemiştir.

Nitekim kadının bir ay zarfında tâmussıhha (sıhhatli) olduğu günler mahduddur. (sayılıdır) Bir defa her ay bir müddet hastalanır. Hastalığına gireceği günler yaklaşınca bir takım haller geçirir. Hastalığında heyecanlanır, âsâbı bozulur. Hamil zamanları vardır,. Emzikli zamanları vardır. Örfün ta'bîri ile aşerme günleri vardır. Ba'zısı toprak yer, ba'zısı aklın kabul edemeyeceği şeyler üzerinde ısrar eder. Hulâsa, huzûrı Bârîye çıkamadığı, ibâdâtını yapamadığı günler vardır.

Onun için Sarâyı Ahadiyyetin husûsî misafiri Cenâbı Nebî:

"Kadının iffetsizliğinden gayri kabahatlerini afv etmeye çalışınız" buyurmuşlardır.

Yine o nâzik Peygamber;

"—Kadın, erkeğin eğe kemiğinden halkolundu. Çok doğrultmaya çalışmayınız, sonra kırarsınız" diye emretmişlerdir.

Şimdi kadının kalkıp da, hayır efendim, benim erkekten hiçbir farkım yoktur demeğe hakkı yoktur. Bu da'vâyı açtığı gün kendisi kaybetmiştir. Zîra yaradılışı buna müsâid değildir. Bu hususta hürriyyet isteyen kadın, farkında olmadan kendisine esaret talep etmiş demektir.

Hayâtın mezâhimine mütehammil olmayarak yaratılan vücûduna o ızdırâbı kendi eliyle vermiş demektir.

Zîra Sun'ı İlâhî fabrikasının insan dokuma tezgâhı olan, cinsi rakîk ve lâtîf olan kadın şişe (cam gibi) gibidir. Vazifei asliyyesini terk ettiği an kırılır.

Kudret, ona bu vazifeyi güzel îfâ edebilmesi için ne şekilde a'zâ münâsib ise onu vermiş ve bu a'zâ arasında tenâsüb ve tevâfuku da ayrıca ihsan etmiştir.

İşte, hilkatin müstesna, rakîk ve hassas olarak yarattığı kadın; Hakk'ın kendisine bahsettiği hakîkî saadetini bahşeden hürriyetin farkında olmayıp, bu hakîkî hürriyyetini terkederek, ben de aynı erkek gibi istisnasız haklara sâhib olacağım, erkekle yarışa çıkacağım diye iddia ederse, acaba doğuracağı çocuğu doğurmazdan evvel tutan ağrılarını ne yapacak?

Bu kadın, bir mühim mes'elenin hallinde, erkekle yarışa çıktığında yahut herhangi bir tezini müdâfaa ederken, bu sancısı tutarsa ne olacak?

Çocuğun süt zamanları ne olacak?

Çocuğa kim terbiye verecek?

Anne, çocuğu terbiye eder, baba çocuğun terbiyesini kontrol eder.

O halde anne cismen ve rûhen yaradılışındaki gayeyi ayak altına mı alacak?

Kudrete ilanı harp mi edecek?

"Efendim, kadın hem erkek işini görebilir, hem de kendisine âid vazifesini de yapabilir" diye kadına mugalâtalı (yanlış), sahte bir varlık vererek, hayâtın bütün mezâhimi (zahmetler) ona yükletilince erkek ne yapacak?

Elbette işsiz kalacak?

Yine evlenme kapısına bir kilit takılacak!

İslâm an'anesinde kadına verilen kıymeti kudsiyyenin hiçbir medeniyyette verilmediğine şu ufak misâl bile kâfidir.

İslâm an'anesinde erkek, alacağı kadına şükrânı ma'nevîsini takdimden sonra şükrânı maddîsi olarak mihir verir,

Hatta vaktiyle mihir tesmiye edilrn"miş ise o kadının mevkıi içtimaîsi tetkik edilir, cem'iyyetteki mevkii nisbetinde mihri misil alınır. **Sâir medehiyyetlerde ise kadın, kocasına mihir verir.**

Onun için ebeveyninin vaz'ıyyeti müsâid olmayan yahut kendi arzu ettiği bir kimse ile evlenmek isteyen kız, para kazanmak mecburiyetinde olduğundan, bütün mezâhime katlanarak çalışmaya mecburdur. İslâm an'anesinde ise, erkeğin kadını beslemesi şarttır.

Auguste Comte, İslam'ın bu düsturunu aynen ilân eder de, der ki:

"En fena bir şekli içtimaîyi güzelleştirmek için bir tabiî kanun vardır, o da erkeğin kadını beslemesidir."

Beşeri huzura kavuşturan, aile yuvalarının çoğalmasına sebep olan ve o yuvaya zevk veren yegâne kanun da budur. Çocuklar kûşei (köşe) ihmâle atılmadan, iyi bir terbiye ile yetişmesinin yegâne çaresi budur.

Erkeğin kadını beslemesi, kadının mevhibei fıtriyyesinin tekâmülüne sebep olur. Onun çok nâzik ve fa'al şuuru, son derece rakîk olan ihtisâsâtı, canını feda edercesine olan hayra meyli, ancak erkeğin onun huzurunu te'mîn ederek, hâricin mihen ve meşakkatini yüklememesiyle tekâmül eder.

Kadın, kadın olarak kalmayıp erkekleştiği gün, Kudretin, onun fıtratına verdiği mevahibin (karşılıksız verilen) parlaklığı derhal söner, kendisine mahsus melekât (özellikler) gider, Halikın kendisine bahşettiği yüksek mevkiinden de düşer.

İşte İslâm: Haddi ma'ruf dairesinde erkeğin hakkını, kadının hakkını bildirmiş, erkek ve kadının istidadlarını göstermiş, kadını, cidal ve niza' zahmetinden kurtarmıştır.

Kadının fıtratına muvafık bir şekilde hukukunu bahşetmiş, erkeği istiklâli efkâr ve irâde sahibi olduğunu ilân etmiş, kadının hürriyyetine ihtiramı vazife kılmış, biri birine tahakkümünü kabul etmemiş, yalnız erkeği, kurulacak aile yuvasında mukavvim tanımış, erkeğin hayrı tavsiye eden bir velayeti vardır demiş, riyaseti erkeğe vermiş, bu riyasette hüsn-i muaşereti şart koymuş, erkeğin kadına hürmetini emretmiş, erkeğin bu hürmetine mukabil kadına aklı selime göre ma'kul olan itaati göstermesini farz kılmış, Kadının erkeğin bâzicei (oyuncak) şehveti olmadığını ilan etmiş, **vücudları iki ise de ruhlarının bir olmasını, iki kalıpta bir ruh olarak yaşamalarını** ve hakikatte nikâhın asl ü esâsı bu olduğunu ilan etmiş, aile yuvasının bir "zâlim emir ile bir âciz esirden teşekkül etmediğini, erkeğe kadrom Allah'ın gösterdiği çerçeve dâhilindeki hürriyyetini ezmek hakkı olmadığını bildirmiştir.

“Ve mâ halâktül cinne vel'inse illâ liya'büdûn” fermânı İlâhîsi ile de, kadının da aynı gayede yaratıldığını, aslını bulmak aşkı ile mücehhez olup o hakikati arayıp bulmada erkekle müsavi (eşit) olduğunu ilan etmiştir.

Bu meyanda, hâdisât arasında çirkin bir hal gösterilmeye kalkılırsa, kabahat İslamiyet'te değil, bizim Müslümanlığımızdadır. O ŞEMSİ HAKÎKATİ MUHAMMEDİYYEYE KARŞI BAKAR KÖR OLUŞUMUZDADIR.

İslam'ın rûhiyyâtını terk ederek metninde de anlamadan yürüyüşümüzdedir.

Buraya kadar erkek ile kadının ma'nevî farklarını saydık. Şimdi biraz da bunların tekevvünündeki maddî farklar üzerinde duralım:

Kadının kalbi hacim ve sıkletçe erkeğe müsavi değildir. Damarları dardır.

Âsab (Damar-sinir)ve urukça (hayız görme) aralarında büyük fark vardır. Kadının kanında su unsuru çoktur.

Meselâ: Kadında (72,15) fosforiyeti kils (kireç taşı) olduğu halde erkekte (58,32) dir.

Kadında (4,52) fahmiyeti kils olduğu halde erkekte (9,95) fahmiyeti kils vardır.

Kadında (33,83) mevaddı uzviyye olduğu halde erkekte (31,27) mevaddı uzviyye vardır.

Kadında (66,67) mevaddı gayrı uzviyye olduğu halde erkekte (68,30) mevaddı gayrı uzviyye vardır.

Kadının adalâtı (adele) , erkeğin adalâtı kadar nümanalanmaz. Erkeğin adalâtından 3/1 nisbetinde tehammülü eksiktir. Kadın ile erkeğin kanlarının terkibatında da fark vardır.

Kadının kanında (79,11) su olduğu halde erkekte (77,19) dur.

Kadında (20,89) mevaddı camide olduğu halde erkekte (22,15) mevaddı camide vardır.

Kadında (12,79) küreyvâtı hamra olduğu halde erkekte (14,10) küreyvâtı hamra vardır.

Erkekte bir milimetre mikâbında, küreyvâtı hamra miktarı (4,5) milyondan (5) milyona kadar olduğu halde, kadında (4) milyondan (4,5) milyona kadardır'. Erkeğin kanındaki demir de, kadınınkinden fazladır.

Kadının dimağ abakai merkeziyyesi, erkeğinkinden daha uzundur. Ve bunun için kadındaki tevâzüni tabiî erkektekinden daha az sabit ve müstakar oluyor.

Kadında tabakai kışriyyenin hacmi, erkektekinden daha az gıda aldığından kadında ıztırâbâtı fikriyye ve asabiyye isti'dâdı, erkektekinden daha fazladır.

Kadında kuvâyi âkile gerek tasavvurda, gerek hüküm vermekte erkekten süratli ise de, evham ile vesvese erkektekinden daha ziyadedir.

Kadında malihulya, iç sıkıntısı erkektekinden ziyadedir.

Kadında tabaka-i kışriyye, erkeğin tabakai kışriyyesinden evvel za'fa ve yorgunluğa uğrar.

Kadınla erkeğin kemikleri, arasında terekküb eden madde nisbetleri de ayrıdır.

Erkeğin ciğerleri (3,5) litre istiâb edebilecek hacimde olduğu halde, kadının ciğerleri yalnız (3) litre istiâb edebilir. Onun için kadın, erkekten daha sık ve daha kısa nefes alır.

Erkeğin bir saat zarfında yaktığı hava miktarı, kadının ihrak (çıkardığı) ettiği hava miktarının hemen hemen iki mislidir. Ve onun için kadının harareti, erkeğinkinden daha azdır.

Kadının nabız farkı fazla olması, kalbinin erkek kalbinden daha küçük olmasından dolayıdır.

Erkeğin midesi kadının midesinden bir daha kuvvetlidir. Erkekte dimağın içine giren damarların kutru, kadındaki damarların kutrundan daha büyüktür. Kadında hassa-i şemme (koku alma) erkektekinden daha zaif dir.

Kadında kuvvei zâika erkektekinden daha zaif dir.

Hulâsa, Kudret, kadının bu yaradılışını göz önüne almış, ona münasib hukuku bahsetmiştir. Onun cidal sahasına atılıp yıpranmasını istememiştir.

Yukarıdan beri zikrettiğim gibi, kadının bu geniş hukukunu ve sıyânetini de ancak İslâm göstermiştir.

Hiçbir medeniyyet ona bu kadar merhametli, saygılı bir el uzatmamıştır.

Yakın vakte kadar medeniyyetler **"Kadın, kocaya vardığı vakit güya rakabesi (köleleri) vardığı kocasına geçiyormuş gibi hiçbir malını istediği gibi tasarruf edemez, ecdâdından kalan malı dahi kocasına geçer"** derken, İslâm: **"Kadın, mülkünde istediği gibi mutasarrıftır"** demiştir.

Vaktiyle medeniyyetler **"Erkek vâris var iken, kadın pederinin emvâli gayrı menkulesine vâris olmaz"** derken, İslâm: Kadının bu hukukunu on dört asır evvel, tanıtmıştır.

Keza vaktiyle medeniyyeti erde izdivaçla kadının malı, erkeğin malında mündemiç olarak buna (aile serveti) nâmı verilmiş ise de yine tasarruf hakkı erkeğe verilmiş, bu tasarrufta kadına izin ve meşveret hakkı dahi verilmemiştir.

İşte kadın, zılli esaret ve hakaret timsâli iken, hattâ ma'bûduna karşı yapacağı kulluğundan bile koğulurken, Beşeriyyetin Fahri Ebedîsi, ruh âleminin sertabibi, mekârimi ahlâkın mürşîdi a'zamı Hazreti Muhammed onların imdadına yetişmiş ve emri (Kün feyekûn) a mâlik ma'şûkı hakîkînin mektubunu açmış!

O mektub ki: Kur'anı Mübîndir.

O mektub ki: (İnneddiyne indallahi'l islâm) hastahanesinin eczahanesidir.

O mektub ki: Zirve-i tevhide çıkmak isteyen herkesin imdâdına yetiştiği gibi, kadının da imdadına yetişmiş ve elinden tutmuştur.

Erkek ile kadının biri birine benzer iki insan olduğunu, biri birinden gayrı münfek (ayrılmaz) kılındığını, iki küfüv (eşit) unsur olduğunu, her ikisi olmadıkça kıvâmı maişet olmayacağını, bunların ikisini almayan evin kararının da nâbud (perişan) olacağını bildirmiştir.

Erkek ile kadını halk edip biri birlerine eş olduklarını, aralarında merhamet ve meveddetin (sevginin) esas olduğunu beyân ile kadının şânını ilân etmiştir. Ve şu cümlesi ile de onların dualarının kabul edildiğini beyân etmiştir.

(Festecâbe lehüm rabbühüm innî lâ üdıy'u amele âmil., ilh)

“Ben beni tefekkür edip aslını bulmak aşkıyla mücehhez, dîvânıma gelmek zevkıyle çırpınan hiçbir âmilin amelini heba etmem. Yani hiç kimsenin amelini zayi' etmem. Sizler biri birinizden yaratılmışsınızdır.” Yine:

“Benim nâmıma zahmet çeken kulun seyyiâtını (günahını), izzetim hakkı için mahvederim” diye ferman buyurmuştur. Binaenaleyh kadının da o bâbı İlâhî'yi aynı ihlâsı ubûdiyyetle çalacağını ilan etmiştir.

Keza yine o mektûbı İlâhî'nin cümleî celîlesinden olan şu fermânı Sübhânî kadının indi İlâhîdeki mevkiini duyurmuştur:

(Ve men ya'mel minessâlihâti min zekerin ev ünsâ.. ilh)

“Erkek olsun kadın olsun, Hakk’ın farz kıldığını yerine getirip mü'min olarak a'mâli sâlihayı kim işlerse saâdeti ebediyyeye kavuşurlar ve yaptıklarının bir zerresi zayi' edilerek zulme uğramazlar...”

Evet, vaktiyle bütün medeniyyetler kadını istihkar ile koğarken, O Büyük Kitab şöyle buyurmuştur:

(Yâ eyyühennebiyyü iz câekel mü'minâtü yübâyi'ûneke.. ilh)

Ey âyinei Hakk olan, Sarâyı Ahadiyyetimin hususî misafiri bulunan, Zâtı Ahadiyyetimin tercemânı kılının Muhammed im!

Şu şartlar üzerine huzuruna gelip, Zâtı Ahmediyyetine bîat etmek isteyen mü'min kadınlara bîat ver ve kendileri için istiğfarda bulunuver. Allah, senin şefaatini kabul eder. Gafur ve Rahîmdir.

Şartlar şunlardır:

Allah'a hiçbir şey şerik koşmayacaklar. Zina yapmayacaklar, Evlatlarını öldürmeyecekler. (Çocuk düşürmeyecekler). Elleriyle ayakları arasında bir bühtan uydurup getirmeyecekler. Yani başkasının çocuğunu alıp veya kendi doğurduklarını değiştirip ben doğurdum diye kocalarına isnâd etmeyecekler.

Hulâsa, fiilî cinayetleri ve kavli cinayetleri olmayacak. Hiçbir ma'rufta Zâtı Risâietine âsî olmayacaklar.

İşte bu şartlara riâyet eden mü'mine kadınlara bîat ver Habîbim.”

Bu da yine Hakk’ın kadınlara yüksek bir ihsânı Sübbanîsi değil de yâ nedir?

İslâm: Tekâlifi îlâhiyyede erkek ve kadını ayırmamış, ibâdatta ayrı tutmamış, yalnız kadın için meşakkı mûcib olan ibâdeti farz kılmamıştır.

Meselâ cihad, kadına farz kılınmamış, fakat dînin nikabı olan vatana düşman tecâvüz ettiği vakit müdâfaadan geri kalmamalarını da emretmiştir.

Müdâfaai nefsde kadın, erkek, çocuk, ihtiyar ayrılmamıştır.

Meşhur sahâbiyyeden Ümmü Seleme radıyallahü anha (Huneyn) gününde bir hançerle mücehhez bulunuyordu. Kendisine: “Bu hançeri ne yapacaksın?” diye sorulduğunda, Ümmü Selime;

“— Düşman başucuma gelirse karnım deşeceğim”, cevabını vermiştir.

Kadına, câmi'lerde cemâatlere iştirak edebilme, Cum'a namazlarına dahi gidebilme hakları verilmiştir.

“Kadın bütün ibâdetlerini yapar. Orucunu tutar. Yalnız emzikliler, hamileler, oruç tutmak sebebiyle çocuğuna zarar gelecek anneler orucunu tehir ederler” buyurulmuştur.

Kadının itikadına gelince: Erkeğe ona da müdâhale hakkı verilmemiştir.

Meselâ, bir erkeğe kendi itikadını mezhebini zorla kendi karısına kabul ettirme hakkı verilmemiştir.

Dîni İslâm:

Umûrı batniyyede herkese geniş bir hürriyet vermiştir. Zîra O, tazyik ile i'tikadı hürriyyenin değişeceğine kani' olmayıp, bilakis İslâm ne kadar soyulur ve üryan edilirse hakikî insanın ona o kadar âşık ve meftûn olacağını apaşikâr göstermiştir.

Ve demiştir ki:

“KADIN, KOCAYA VARMAKLA KENDİ AİLESİNİN İSMİNİ KAYBETMESİ ŞART DEĞİLDİR. BABA RABITASI DAİMÎDİR, ZEVCİYYET RABITASI İSE KABİLİ İNKITA'DIR. ONDAN BABASININ BAĞINI KOPARMAYINIZ, OLUR Kİ, HUKUKI ZEVCİYYET İNKITA'A UĞRAR, BOŞANIR, BAŞKASINA VARIR, ÖLÜR, BAŞKASIYLA EVLENİR.. BUGÜN BİR ADLA, YARIN DİĞER ADLA ANILMASI, KADIN İÇİN BİR HAKARETTİR, KADINLARIN ESÎR ADDEDİLDİĞİ ZAMANDAN KALMA BİR ÂDETTİR, NAHOŞ BİR ŞEYDİR.”

Bu da yine İslâmm, kadına ne büyük hürmetidir.

Kâinata rahmet elini uzatan Büyük Peygamber de:

“— KADINI, KOCASININ İSMİNİ ALMAK MECBURİYETİNE TÂBİ' TUTMAYIN. BABASINDAN SOYMAYINIZ” buyurmuştur. Akıl da bunu kabul eder. İşte herhangi tarafa baksak, kadına en büyük kıymeti ancak İslâm vermiştir.

Vakıa kadının, kocasının ismini alması zevceyn arasında ikiliğin kalkması içindir diye iddia edenler olursa da hakikatte bu; Hakkın, kadına bahşettiği bütün hakları ezmek, imha etmektir. Zîra yakın zamanına kadar, kadın kocaya vardığı vakit hiçbir malını tasarruf etmek hakkı olmadığını yukarıda uzun boylu izah ettik.

İslam’da ise, kadının ister evli olsun, ister bekâr olsun malını istediği gibi tasarruf edebileceğini de anlattık.

Eğer onların iddia ettikleri gibi, kadının koca ismini alması zevceyn arasındaki ikiliğin kalkması için olsaydı, bütün mülkünde kadının da, kocası gibi tasarruf hakkı olurdu. Hâlbuki zevç her şeyde serbest... Zevce her şeyden mahrum...

İslâm kadına öyle zahîr olmuş, onun lehine o kadar hüküm vermiştir ki: Şu ufak cümlenin dahi, her tekâmül etmiş kadının kalbinde ona karşı bir aşk uyandırması için kâfidir.

“Anne ile babanın bir evlâdı olsa, anne ile baba da nafakaya muhtaç bulunsalar, evlâdın da ancak bunların birinin nafakasına kudreti yetişse İslâm: Anneye bak. Anne nafakaya babadan ehaktır” diye emreder.

Bir gün Cenâb-ı Nebî'nin eshâbı bâsafasından (Güzel arkadaşlarından) bir zâtı âlî, huzûrı Nebîde şöyle bir istifsarda bulunuyor:

— Yâ Resûlallah! Kime bakayım, kimin ihtiyâcın: gidereyim, kimi gözeteyim?

"— Anneni!"

— Ondan sonra kimi?

"— Yine anneni!"

— Ondan sonra kimi yâ Resûlallah deyince Fahri Kâinat Efendimiz:

"— Babanı gözetirsin. Ondan sonra da sırasıyla yakınlarına geçersin" buyurdular.

Şimdi Fahri Âlem'in şu cümle-i seniyyeleri ile iki defa; "Anneni!" diye merhametle emir buyurmalarını işiten kadının, evet kalbinde azıcık meâliyyâta meyli olan ve aslını bulmak aşkıyla çırpınan kadının o Büyük Peygamberin karşısında herhalde hürmet ve muhabbetle eğilmesi, O'na lâyık olan salât ü selâmı getirmesi şarttır.

Evet, yukarıdan beri zikrede geldiğimiz gibi, İslâm kadına o kadar büyük bir kıymeti kudsiyye vermiştir ki onun, bir cemiyetin malı olmasını değil, bir erkeğin yâr u hemdemi olmasını istemiştir.

Onun için, tarihin en eski efendisi olan necîb Türk akidesinde **"Erkeğin haremi, bir harîmi mukaddestir. Yabancılar ayak atamaz, Fartı (aşırı) muhabbet ve hürmet buna ma'nîdir"** denilmiş.

Yine o büyük Türk ananesinde **"Hakiki insan, gözbebeği manâsına gelen semere-i hayâtı olan kerîmesine ve harîmi ismeti olan refîka-i cananına karşı en fazla gayreti olandır"** denilmiş.

Onun için tarih sahif eler inde Türk'ün en vefakâr, en merd, en şeci', hasmına bile merhamet elini uzatan en şerefli bir nesil olduğu tebellür etmiştir. Elbette pâk bir kanaldan yetişen çocuk hilkaten de pâk olacak.

Sonra, yalnız zevcinden başkasında gözü olmayan ve yalnız zevcesinden gayrısında muhabbeti olmayan ailenin aşk ile doğan yavrusu, cem'iyyete en nâfi' (faydalı) bir uzv olacağı da muhakkaktır. Onun için aileler kazanacağı çocuğa çok dikkat etmelidirler.

Ve şunu iyi bilmek lâzımdır ki, temâyülâtı kalbiyye, efâl-i ihtiyâriyyeden değildir. İnsan ne kadar tekâmül ederse etsin, bu ihtiyar elinde değildir. Bundan dolayı Kudret erkeğe keffi basar, kadına da hicabı tavsiye eder ki; ailelerde yıkım başlamasın, çocuklar diri diri yetim kalmasın için. Yahut kadının nazarında kocası yalnız zarurî ihtiyaçlarını gideren, bakımını te'mîn eden bir şahıs mevkiine düşmesin. Kocasının nazarında da karısı âdî hizmetlerini gören bir hizmetçi makamına kadar inmesin için..

Ve bu iki tavsiye, erkek ile kadını müsâvî şartlarla bağlamış ki biri birlerinin olsunlar için.

Zîra Kudret ekseriyyetle herkese istediği şekilde eş vermez. Yalnız nikâhtaki ihlâs onları biri birine sevdirebilir. Fakat ihtilâtlarda (karışıp görüşme), meselâ erkek vaktiyle hayâlinde yaşattığı şekilde bir kadın ile, yahut meziyyetler muhtelif olduğundan kendi karısında görmediği bir meziyyet ile karşılaşabilir ve tabiî derhal bir meyîl kalbî başlar. Farkında olmaksızın kendi karısından muhabbet rabıtası çözülür. İki taraf afif de olsa yine mühim zararlar görülür.

Zevç veya zevce meyli kalbileri olan şahsı tehayyül ederek biribiriyle mukarenette (cima)

bulunursa doğacak çocuk o tehayyül (hayal) edilen şahsın rûhiyyâtında, onun manasında doğar. Binaenaleyh o ailenin unsur i'tibâriyle evlâdı olsa da mana i'tibâriyle o ailenin evlâdı olmaz. Aynı zamanda ailenin tatlı geçimi değişir, çocukların hayâtında sefalet başlar. Huzursuz evde çocuk terbiyesi derhal ihmâl edilir. Evin içinde reyler (görüşler) çoğalır, fikirler ayrılır.

Onun için nikâhı, yalnız Belediye kaydı, yalnız İmam efendinin duası zan etmemelidir. O kayıd, o şekiller ancak halk arasında dedikoduyu kaldırır, evlenenleri biribirine'vâris yapabilir, bir şekli muâmaelâtı dünyeviyyeyi muhafaza edebilir ise de, hüsni muaşeret yapamaz. Evde dirlik olmaz.

Yani bu bir surettir. Bu suretin enfüsteki manası, nikâhın hakikati ise, tarafeynin biribirine muhabbetidir.

Beşeriyyetin suretini, fetheden nikâh müessesesine muhabbetle intisâb eden ailenin bir nikâh kaydı daha vardır ki o da, Meleklerin huzurunda Âlemi Arş'da taraf-ı Ilâhi'de kıyılır.

Bundan dolayı biri birinden muhabbeti kaldırılmış olan karı ile kocanın zahirdeki kayıdla nikâhları bulunsa da, âlemi manada yoktur. Evlerinde de huzur yoktur. Tatsız bir hayatları vardır. Onun için eski büyüklerimiz: **"Allah dirlik düzenlik versin"** temennisinde bulunurlardı.

İşte her aile yuvası kuranın bu hususlara çok dikkat edip muhabbetlerini daima kontrol etmeleri ve tarafeyn muhabbetin daima tezayüdüne çalışmaları lâzımdır. Muhabbette eksiklik başladığı zaman, hemen sebebini araştırmalı, hastalığı teşhis edip, tedavi etmeli ve yuvanın saadetini temîn etmelidirler.

Yukarıda söylediğim gibi meselâ ihtilât (başka kadınlar ve erkekler ile karışıp görüşme) çok defa bu hastalığın bir sebebi ve hemen hemen izdivacın yolunu kesen yegâne âmil oluyor. Mafevk (üst) bir Kudrete tâbi' olduğunun farkında olmayan ve ef'âlinden bir gün mes'ul olacağını duymayan vicdanlar, ahlâkın en büyük düsturu havfullah (Allah Teâlâ korkusu) olduğunu bilip titremeyen kalbler, kadının hilkaten olan safiyet ve rikkat hislerinden istifade etmeyi fırsat addederler. Hüsni niyyet eshâbından imiş gibi görünüp birçok kızla nişanlanmalar, sonra da meyli kalbilerini değiştirerek birer âdi bahane bularak, evlenme mukaddimesi olan nişanı atıp yeniden yeniye atlamalar hakikatte evlenmek değil, eğlenmektir. Evlenme kararını bozmaktır. Erkeğin kadına, kadının erkeğe olan itimatlarını kırmaktır.

Sonra fantazi hayat da hemen sirayet eden bir halettir. Zîra bu halde herkes kendi gücü yettiği kadar kanâat ile elzemi birleştirerek yaşamaz. Hâlbuki ahlâkın en büyük esâsı kanâat ile elzemi birleştirmektir. Görenek ise cem'iyyetin en sârî bir hastalığıdır.

Bugün herkes lüks tarzda giyinmek arzu ediyor. Ve muhakkak surette kudreti taallûk etmeyen ekseriyyet, kudreti taallûk eden ekalle (mutlu azınlıka) uyacağım diye yıpranıyor.

Hayâtının, sıhhatinin esaslarını kaybedecek kadar gıdasından vazgeçiyor, hatta aç kalıyor fakat çul yapıyor. Belki yatağı yok, fakat her giydiği elbisenin rengine uygun bir iskarpini var. Belki yorganı yok fakat tırnağının boyası var. Belki sıhhatini muhafaza edecek iç çamaşırı yok fakat ben cemiyyet içine çıkacağım, diye fantazi bir tuvaleti var. Muhakkak hiç olmazsa haftada bir defa yıkanarak, mesamatını (derisinin gözeneklerini) açacak sabunu yok fakat yüzümü gereceğim diye birçok kremi var. Belki evinde mangalı yok fakat müstarahına

(istirahat) kadar kaloriferle teshin edilmiş bir dairenin hayâtına uyacağım diye nîm üryan (yarı çıplak) soğuk odasında kıvranarak ciğerlerini sakatlayan var.

Sonra ne kadar acıdır ki, bugün yapılan israfla dedelerimizin, yaptığı israf ölçüye girmiyor. Ecdadın yaptığı israfda bir hakikat ve bir iktisad göze çarpar. O yapacağı israfı yâ altına inkılâb ettirmiş yahut mücevherata kalb etmiştir. (takı) Günün birinde sıkılınca elindeki mevcudunu yâ yüzde yirmi kazanarak yahut aynıyla değiştirerek veyahut pek cüz'î bir zararla, tebdil ederek sıkıntısından kurtulabilirdi. Bugün ise çula sarf edilen geniş meblâğ, mahdut günler içinde hiçe inkılâb ediyor.

Ve böylece de ekseri ailelerde boşanmak yıkım, göreneğin bu bâtıl kıyâsı ile oluyor Mutavassıt geçime sahip olan kimseler, kendinden yüksek tabakayı gözünün önüne getiriyor, hayâtım buna uyacak diyor, kısmeti ezeliyyesinden râzî ve hoşnut olmuyor, hayrın nerede olduğunu bilmiyor. Paranın bizatihi nimet olmayıp vâsıtai nimet olduğunu idrâk edemiyor ve tabiî geçimsizlik de başlıyor. Hâlbuki kuvvetli muhabbet, tarafeyn (karı-koca) arasında kendilerinden başka hiçbir şey göstermez. Muhabbet öyle bir sıfatı muhrikadır ki (yakıcı) hangi kalbe girerse, mâadasını yakar, yıkar, çıkarır. Muhabbetle biri birlerine bakan nazarlar, aynen ibâdettir.

Muhabbetle biri birlerine bakan nazarlar dedim de, buna; hemen herkesin bildiği fakat inceliğine pek herkesin vâkıf olamadığı (Ferhad ile Şirin) vak'ası güzel bir misâl teşkil ettiğinden onu da burada zikr etmeden geçemeyeceğim:

Şirin, bir Emîr'in kızıdır. Bu kıza Ferhad'ın kendisine mübtelâ olduğu ve bu sevginin altında inlediği haberi verilince: Şirin:

— Muhabbeti hakikat midir, diye soruyor, bu sualine:

— Aman efendim... Belki bu muhabbet, onun hayatına nihayet vermesine sebep olacaktır cevabını alıyor:

— O halde, diyor. Davet ediyorum, gidin haber verin, sarayıma gelsin..

Kendisi de o günün en lüks elbiselerini giyinerek, göz kamaştırıcı mücevheratını takınarak sarayının kabul salonunda bekliyor.

Şirin'in adamları, “Şirin seni bekliyor, diye Ferhad’ı tebşir ederek Şirin'in huzuruna getiriyorlar.

Şirin kapıyı açar açmaz, Ferhad'ın nazarları birdenbire Şirin'in göz kamaştırıcı mücevheratına takılınca, Şirin gayet sert bir edâ ile:

— Çık dışarı! Diye Fer hadi huzurundan kovuyor.

Şirin'in yakınları:

— Niçin böyle yaptınız?

Keşke çağırmasaydınız, hiç olmazsa gönlünü kırmamış olurdunuz deyince, Şirin:

— Hayır! Ben onun sevgisinin hakîkî olduğuna îmân etmiştim.. Sahte olduğunu bilmiyordum..

— Aman efendim, siz onun hâlinden haberdar değilsiniz. Sevginin en son merhalesindedir.

Eğer öyle olsaydı ben onu karşıladığım vakit onun gözü, benim gölümde fânî olurdu.. Zahirdeki alâyişime, (mücevherlere) elbiseme çarpmazdı!,

Şimdi yanlış anlaşılmasın. Bundan kadın ziynetlenmesin manası tahsil edilmesin. Bilakis kadının kendi evi dahilinde tezeyyün etmesini Allah Teâlâ emrediyor.

Kocasına karşı çok süslü olsun, kaşlarını yolmaktan mâada sâir tuvaletinde ihmâl göstermesin, diyor.

Hattâ bu ihmâl ba'zı ailelerde farkında olmaksızın, yuvanın yıkılmasına kadar gidiyor.

Meselâ, ekseriyyetle kadınlar evlendikten sonra kendilerini ziynetleyen süslerini evde kocalarına yapacakları yerde yalnız dışarıya çıkacakları vakit yapıyorlar. En ağır elbiselerini bir yere gidecekleri zaman giyiyorlar. Belki bunu kocalarının masrafını tahfif etmek niyyetiyle yapıyorlar. Yani evinin içinde kalın, dayanıklı, ucuz bir tire çorap, basit bir şıp şıp terlik, sıhhatini muhafaza kastiyle uzun pazen bir pantalon giyiyor.

Fakat kocası ise, bu defa dışarıda; bacağına gayet ince 1520 liralık çorap, ayağına hemen her tarafını gösteren fevkal'âde zarif ayakkabı, sırtına, göğsünün mülâki noktasına kadar açık bırakan adetâ tülden yapılmış elbise giymiş kadını görüyor, evde gayet basit giyinmiş olan karısıyla mukayese ediyor, tabiî haliyle bu kadına karşı bir meyli kalbisi oluyor, kendi karışma irtibatı gevşiyor, evine kâbuslu geliyor, neticede de kavga çıkıyor. Zîra hayâli bozulmuştur. Hâlbuki düşünmüyor ki, kendi karısı da böyle giyinse belki ondan daha güzel olacak.

Keza güzel koku, şehveti tahrik eder. Koca evde karısını sabun kokusuyla bırakmıştır, dışarıda meselâ mevkı-i içtimaîsi yüksek, serveti geniş bir semtten bir vesâite binmiştir, gayet hafif, durdukça açılan güzel bir koku sürünmüş bir kadına tesadüf etmiştir. O koku derhal bir meyli kalbî yapmıştır, tabiî yine karısına olan irtibatı gevşemiştir. Hâlbuki evindeki refîkai hayâtı da o kokuyu kullansa belki ondan daha câzib olacaktır, farkında değildir.

Yine evindeki harîmi ismeti, sobayı temizlemiş, külünü dökmüştür. O kül elini hışır haşır haşır yapmıştır. Kocası ise sokakta tesadüfen birinin elini sıkmıştır, bu el hâlis, bir gül yağı veya gliserinle yahut temiz bir badem yağı ile övülmüştür. Tabiî bu kadının elinin aniyle, evindeki çamaşır yıkamış, kül dökmüş, kendi ayniyetini hâmil yavrusunun bezini yıkamış karısının elinin ânı bir olmuyor, mukayese ediyor, yine kendi karısına karşı olan bağı gevşiyor...

Onun için İslâm, çıplak giyinmiş kadınlara inkisar (gücenir) eder. Hikmeti; bedâyiin (hayret verici güzellikte olan şeylerin) aleyhinde olduğundan değildir. Yuvaların yıkımına sebep olduğundan, çocukları diri diri yetim bırakmaya bâis olduğundandır.

Sonra aile yıkımlarında konuşma tarzı da çok mühim rol oynuyor. Önceden gayet zarif ve nâzik konuşmaların yerini sonradan gayet kaba sözler, hareketler alıyor. Söz ki ruhun özüdür, onun için buna çok dikkat etmek lâzımdır. Zira saygılı, nezaketli görüşmeler muhabbetin cilâsıdır.

Yine dikkat olunacak en mühim şey: Koca karısının hatasından hiçbir vakit hariçde bahsetmemeli, keza kadın da kocasının hatâsını hariçde söylememelidir. Söz tohumdur, vücud bulur, evin yıkımına sebep olur.

Yine hiç bir erkek, kendi karısının yanında başka bir kadını medh etmemeli, kadın da kocasının yanında başka bir erkekten bahsetmemelidir.

İşte ihtilât (karışmalar) böylece erkeği birçok kadın ve kız arasında zevk u tarab içinde yaşatmağa sevk ediyor, bunun neticesinde de geniş bir bekârlık devri başlıyor, kayıtlanmak istemiyor.

Erkek belki hazzı nefsânîsini tatmin edebiliyor, fakat kadın çırpmıyor, asabı marazlara mübtelâ oluyor.

Vakıa din bakımından erkek ve kadının gayrı afîf olması müsavidir. İkisinin de cezası birdir. Hattâ İslâm Dininde kadına burada da büyük bir iltimas muamelesi yapılmıştır.

Çünkü İslâm **"SUÇ, ASIL ERKEĞİNDİR"** diyerek kadını kurtarmak ister.

Meselâ: Bir kadın mecnun bir şahısla zinâ yapsa, erkek mecnun olduğundan dolayı mükellef olmayıp tecziye edilmiyor. Bu münasebetle İslâm kadına da had vurup tecziye etmez. Çünkü erkek asıldır, kadın fer'idir. Mademki aslına had vurmadınız; fer'ine de vurmayınız, der.

Eğer bir kimse ahlâkın öz validesi ve vicdanın hakîkî mürebbîî bulunan din ile alâkam yok deyip kenara çekilse de, bu defa örf bakımından kadınıın vaz'ıyyeti daha acıklı oluyor. Yani örfte kadının gayrı afîf olması, daha büyük bir yara açıyor.

Hele kızlar için Kudretin en büyük bir hediyesi olan bir bekâret meselesi vardır ki, o onun daha afîf kalmasını icap ettiriyor.

İşte hangi cepheden mütâlâa etsek, büyük zararlar görülüyor. Belki birkaç kadının mahzûz (memnun) olduğu gösterilirse de hüküm eksere olduğundan kıymeti yoktur.

Ve böylece bu kâinatı tedbîr ü tedvir ve hikmetle tasarruf eden Hâlikı A'zam, vaz'ettiği kanununda, kadınla erkeğin vazifesini ayrı ayrı gösterdiğinden bunlar biri biriyle karıştığı zaman hayat çirkinlikler ile doluyor.

ÜÇÜNCÜ KISIM

MÜEBBED İSTİKBÂL

(Daimî Huzurlu Gelecek)

Şimdi müebbed istikbâl nedir?

Bunun hakkında da birkaç söz söyleyelim:

İnsanın iklîmi vücûdunda rûh ile akl'ın izdivacından doğan ve örfün lisânında **"Vicdan"** tesmiye edilen, herkeste var zannedilip de pek az insanda bulunan o nurun sesini, kim dikkatle dinleyecek olur ise (Ebed Ebed) sedasını duyar.

İnsan bile sâhib olduğu bir şeyin zayi' olduğunu istemez. Ya bu muazzam kâinatın, bu geniş memleketin sultânı olan Kaadiri Mutlak'ın saltanatı geçici olur mu ?

EVET, YİRMİNCİ ASIRDA ALLAH TEÂLÂ'YI İNKÂR KAPISI KAPANMIŞTIR. Kerâmâtı dîniyye mukabili kerâmâtı fenniyye akıllara veleh (hayret) verecek şekilde zuhur ettikçe Hakk'ı inkâr etme yolu tıkanmıştır. Hikmetsiz hiçbir zerre olmadığı, abes yaratılmış hiçbir mevcut bulunmadığı apaşikâr görülmektedir.

AŞK, ALLAH'I BULDURUYOR. AKIL, ALLAH'I BİLDİRİYOR.

Şuraya dikkat edelim:

Allah Teâlâ'ya iman gayet kolaydır, fakat Allah Teâlâ'nın saltanatına iman güçtür.

İşte akıl bu saltanatı kendi ölçüsü ile ölçmeye kalktığı zaman yıkılıyor. Zira bir tarafa bakıyor sahne-i âlemde Kudretin öyle filmlerini seyrediyor ki, meselâ ilmen yükselmiş, ahlâkan tekâmül etmiş, faziletin numunesi olmuş bir kimse nânpâreye (ekmek parçasına) muhtaç inliyor. Diğer tarafa bakıyor, kopkoyu câhil, ahlâk mefhûmunu ayakaltına almış, zâlim, fâcir, gaddar, rikkat ve merhametten hiç hissesi yok, hatta yapacağı işin programını dahi yanında çalıştırdığı kimseye soruyor. Bu adam, milyarlara sahip, akıl danıştığı insan ise onun yanında uşak.

Yani ekseriyyetle görürüz ki, timsâli ahlâk olanlar mazlumdur, fakirdir, zahmet ile, zaruret ile hayatlarını geçirirler.

İmdi eğer şu müsavatsızlığın nihayeti yok ise, ortada büyük bir zulüm görünüyor, hâlbuki kâinatın şehâdetiyle malûmdur ki, zulümden münezzeh, adalet ve hikmet sahibi bir Kadiri Mutlak vardır, O'nun adi ü hikmetinin iktizâsı kurulacak bir mahkeme-i dâd (adalet mahkemesi) vardır ki, zâlim cezasını görsün, mazlum da mükâfatını alsın için.

Buna, aklın acz içinde kıvranıp da hal edemediği daha canlı bir misâl vereyim;

Bir köpek, bir kasap dükkânının önünde bir kemik, bir parça et kapabilir miyim diye, bekler. Nihayet kafasına bir dirhem yer, bağırarak kaçar.

Diğer bir köpek ise; muazzam bir hanın bir apartmanında yaşar, hususî hizmetçisi vardır, mükellef bir insanın masrafından daha ziyade bir masrafa, bir i'tinâya sahiptir. okşanır, öpülür, sevilir, kuş tüyünden yatakta yatar..

İmdi bu köpekler mükellef değil ki, vaktiyle yaptıkları bir hasenatın mukabilini görüyor yahut bir seyyiâtın (günahın) cezasını çekiyor diyelim.

İşte akıl, buraları halledemiyor ve tıkanıyor.

Böyle olunca bu sualler ilânihâye (sonsuza kadar) cevapsız mı kalır?

Hayır!

Dîni Celîli İslâmda hiç meçhul yoktur. Yalnız ne vardır ki saltanatı İlâhideki bu dersler ancak ma'nevî bulûğa ermiş [Meselâ: 9-10 yaşındaki bir çocuk herhangi bir kitapta (cima') kelimesini okusa da onun ne olduğunu sorsa, o çocuğa o kelimenin manâsı hakkıyla tarif edilemez. Meğer ki o. çocuk bulûğa ersin, o hal kendinde tecellî etsin de o ma'nâya agâh olur...] îman-ı zevkîye çıkmış, haremi hümâyûnı İlâhîye dâhil olmuş nedîmânı İlâhîye ma'lûmdur. Fakat onlar da (Allahü lâ ilahe illâ hüvel hayyül kayyûm) Hükûmeti Rabbanisinin bu sırrım, ifşa edemezler. Nasıl ki bir kimse mensup olduğu devletin mahrem tutulması şart koşulan bir sırrını ifşa ettiği takdirde ağır ceza ile mahkûm olursa, onlar da bir sır ifşa ettikleri takdirde Hükûmeti Rabbaninin en ağır bir cezasına uğrarlar.

Pekiyi, bu saltanatı İlâhiyye meçhul mü kalacak?

Hayır!

Efendim, herkes şimdi anlasaydı olmaz, mıydı?

Yine hayır!

Zira ilk mektebin birinci sınıfında okuyan bir çocuğa bir muallim çift meçhullü (bilinmeyenli) bir cebir muadelesi (denklem) veya bir kimya muadelesi yaptırmaya kalksa müfettiş derhal tekdir eder: **"Çocuğun bu sınıfa âid müfredat programındaki dersini okut, çocuğun zekâsını körleteceksin"** der.

Saltanatı İlâhînin dersleri de böyle sınıf sınıftır.

Nitekim lisânı dinde (Yü'minûne bilğaybi) "Gaybe îmân ederler..." denilmiş. Ba'zıları buradaki gaybı **"Allah Teâlâ'ya îman"** diye tefsir etmişlerse de öyle değildir.

ALLAH, GAYB DEĞİLDİR. ALLAH'IN SALTANATI GAYBDIR.

Onun için insan saltanatı İlâhînin derinliklerine dalıp, aklıyla halledemediği mesâilde âciz kalınca:

"Yâ Rabbi! Bana ma'rifetullah zevkini ver, senin hikmetlerini anlayayım" diye niyaz etmesi, Hakk'ın her şeyinde bir hikmet olup, abes fiil işlenmediğine inanması lâzımdır.

Zîra sen varsın, **Allah meydandadır.** Hattâ **"Gizli Kudret"** ta'bîri de yersizdir... Kudret, aşikârdır, aşikâr!

Haktan ayan bir nesne yok, gözsüzlere pinhân (gizli) **imiş..**

Niyazî-i Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Suâlimizi yine tekrar edelim: , Pekiyi, saltanatı İlâhiyyede aklın aman diyerek acz içinde

kıvrandığı bu düğümler çözülmeyecek midir?

Hay hay, çözülecek. Her şey meydana çıkacak. İnsan da bu hakikati görüp başını secdeden secdeye vuracak!

Evet, numara kâğıtlarının resmen okunacağı bir gün vardır. Bütün içlerin, dışına vuracağı bir zaman vardır.. Hiçbir kuvvet, hiçbir yardımcı bulunamadığı bir anda, bütün serâiri (gizli) saltanatı İlâhînin meydâna çıkacağı bir dîvan vardır..

Zâlimin eyvah, mazlumun hah diyeceği bir mekân vardır.

Çünkü öyle bir gün kabul etmezsek o vakit Allah'ın adi ü mağfiret sıfatlarını kabul etmemiş ve noksan sıfatlı Allah tanımış oluruz ki, o zaman Allah, Allah olmaz!

İnsanın ruhunu kalıbında muhafaza eden Zâtı Hakîm. Kudret elinde nasıl muhafaza edecek diye düşünülür mü?

Hiç böyle sual olur mu?

Kürre-i Arz'ı, bir sapan taşından daha kolay çeviren Kudret, bu Arz'ı nasıl tebdîl edecek diye şaşılır mı?

Kışın, üzerinde yaşadığımız Arz'ın beyaz sahifesini çeviren, yazın yeşil yaprağını açan, haşr i bahârı herkesin önüne seren, bir ağaçta üç haşri (doğuşu) gösteren, cascavlak soyduktan sonra, önce çiçeğini, sonra yaprağını, daha sonra meyvesini gözümüzün önüne koyan, emri (Kün Feyekûn) a mâlik bir Zâtı Mutlak hakkında **"Benîm manâmı nasıl muhafaza edecek? Ben tekrar ikinci hayata nasıl kavuşacağım?"** diye düşünülür mü?

Kırk yaşında bir kimse kırkbir sene evvel kendi varlığından haberi yok idi, henüz isim almamıştı, resmi yoktu. Âyânı sabiteye vukuf peyda edenlerden gayrı kendisinden hiç kimsenin haberi yoktu. Kırk seneden beri meydana çıktı, kendisinin vâr olduğunu idrâk etti. İsim aldı, muhiti tanıdı, hiç bilinmezken bilindi, Neş'ei ûlâyı gördü, sonra da bu elbiseyi çıkarıp diğer bir elbise giyerek bu kevni fesâd evini tahliye ile bir ebediyyet sarayına gideceği emrolunuyor. İmdi Neş'e-i Ulâyı (dünya neşesi) gören, Neş'e-i Uhrâyı inkâr (ahiret neşesi) edebilir mi?

Bu âlemi idrâk eden öbür âlemi inkâr edebilir mi?

Üzerinde yaşadığımız Arz'ı bize bir beşik yapan, güneşi şu misafirhaneye ufak bir lâmba olarak koyan Sâhibi Mutlak, saltanatını yalnız bu geçici dünyaya kurmaya râzî olur mu?

Aynı zamanda bu sözlerim; Vacib ul vücûd'un lâzimei zarûriyyei beyyinesi olan Ezeliyyetini zihinlerine sığdıramayıp da her cihetten Ezeliyyete müuâîi olan maddenin ezeliyyetine kani' olup onun kesafetinde kalanlar içindir. Maamâfih şimdi bu mesleke sâlik olanlar da kalmamıştır.

Zamanımızda (Radyum), (Uranyum), (Toryum) gibi bazı cisimlerin gözle görülmeyecek bir takım ziyalar neşretmek hâssasına mâlik oldukları keşfedildi. Yapılan tedkikatta (araştırma) cisimlerde bu hâssaların mevcut olduğu anlaşıldı. Hattâ en seri cisimlerde bile mevcut olduğu meydana çıktı. Binaenaleyh maddenin daimi surette bir takım gayrı kabili vezn cüzler neşrederek maddelik sıfatlarını kaybettiği tahakkuk etti. Madde ile kuvvet beynindeki ikilik ortadan kalktı. Ve madde kuvvetin, elektrik hararet ziya' ve sâire gibi muhtelif şekillerden birisi addedilmektedir. Yalnız bu şekiller gayrı sabit olduğu halde (Madde) kuvvetin sabit bir

şeklidir. Bir vakitler madde teşkil eden ve taksimi gayrı kaabil addolunan (Atom) ların, (Protonlar) ı ya'ni müsbeti elektrik c'üz'i güneş vazifesini ifâ etmektedir. Ve bunun etrafında dahi küçük elektronlar, menfî elektrik cüzleri seyyar gibi dönmektedir.

Evet; bir cümlenin toplu durmasını muhafaza eden şey, karşılıklı te'sîr eden kuvvetlerin müşterek incizâbıdır. Biz elektronların hareketlerini gayet küçük olduklarından hissetmiyoruz.

Nitekim bir bakır telin eczası gayet küçük olduğundan çevrildiğinde bize birdenbire bitişik ve hareketsiz gibi görünüyor.

Madde böyle tedricen mahvolduğu halde kimya muadelelerinin ne hükmü kalır?

Hatta maddenin tebeddülü çok süratli olsaydı, bu muadelelerin terki îcâb ederdi.

Fakat bu tebeddül, elde bulunan vâsıtaların hiçbiriyle his olunmayacak derecede yavaş olduğundan muadeleler devam ediyor.

Madde büsbütün mahvolmuyor, ondan çıkan cüz'ler duruyor denilirse; maddenin sıfatlarıyla, esirin sıfatları beyninde müşterek bazı cevherler neşr oluyor. Lâkin artık bunlar sıfatlarını kaybettiklerinden madde değildir. (Kuvvet) dir.

“Madde gayrı kaabili imhadır” kanununu cerh ve ibtâl eden (Güstave Le BON) **“Kuvvet dahi gayrı kaabili imha değildir; mütemadiyen yıpranıyor”** diyor. Bu sahanın âlimleri, maddenin ilk aslı temeyyüz etmemiş (esir) olduğunu kabule meylediyorlar. Fakat o da bir faraziyyeden ibaret kalıp mâhiyet; büsbütün meçhulleşiyor.

Alman Feylesofu Kant:

“Biz eşyanın zahirini biliyoruz, bâtınını bilmeğe muktedir olamıyoruz” diyor.

İngiliz Feylesofu Spencer:

“Eşyanın hakikatini kat'iyyen bilemiyoruz. Yalnız her şeyin bir asıldan neş'et ettiği sarsılmaz bir hakikattir” diyor.

İşte, insan bu asim keşfine hiçbir vakit muvaffak olamayacaktır. Çünkü o ne tecrübeye, ne de âlet vâsıtalarının hiçbirine muti' değildir. O her şeyin mebde-i ve mercii olan Cenâbı Hakk'tır. Aklı beşer, onun hakikatini idrâkten daima âciz kalacaktır.

Farzı muhal, eşyanın aslı olan bir cevher keşif olunduğu farz edilse; bu bir cinsten olan cevheri bulunduğu halden çıkmağa mecbur eden sebep ve akıllara hayret verecek derecede muntazam, adet manzumesine sığmayacak gayeler, hikmetler tahtında şekillere koyan Sâni' (yaratıcı) kimdir suali sorulunca, yine Kadiri Mutlak olan Allah Teâlâ'dır cevabından başka cevap bulunamayacaktır.

Senin gibi akıllı, iz'anlı, şuurlu bir varlığı, şuursuz, iz'ansız bir varlık, kör bir kuvvet yaratabilir mi?

Tabiat denirse: [Tabiat: Allah Teâlâ'nın sünnetidir.] **O NASIL BİR TABİATTİR Kİ: BİR DENİZ YARATMIŞ VE YARATTIĞI DENİZİN BİR YUDUM SUYU ZEHİR GİBİ TUZUNDAN AĞIZA ALINMADIĞI HALDE; TEAYYÜŞÜ, TEGADDÎSİ, TEMEKKÜNÜ,** (yaşaması-gıdalanması—duruşu) **HER ŞEY Sİ O ZEHİR GİBİ TUZLU SU OLAN BALIĞIN İSE BİR LOKMASI TUZSUZ YENMİYOR!**

Azizim, sözü uzatmayalım! Akıl gözünü kapasa da vicdan'ın gözü daima açık olduğundan

"ALLAH" diye bağırır. Ve her neye baksan onun, evsâfı cemâliyye ve kemâliyye ile muttasıf bir Sâni' tarafından yapıldığını görürsün.

Saâdeti ebediyye olmasa, Ahiret denilen bir âlem bulunmasa; her şeyinde bir ziya' bir irâde, her terkibinde bir şule-i hikmet, her hareketinde nazarı dikkati celbeden bir lem'ai ihtiyar görülen bu muazzam nizam yalancı olur da kalır...

Zira nizâmı tanzim eden saâdeti ebediyyedir. Hilkatteki hikmet, saâdeti ebediyyeyi ilan eder.

Bir kimseye şöyle denilse:

"SANA ŞU DÜNYADA GENİŞ BİR SAADETLE, BİR MİLYON SENE ÖMÜR VERİLECEK, FAKAT SONRA ÂDEME MAHKÛM OLACAKSIN, YA'Nİ HİÇ OLACAKSIN!" O kimsenin sevinmesi şöyle dursun, derhal acı bir elem duyar.

Binaenaleyh sultanı ruh, ancak ebediyyetle tatmin olur.

Sonra rahmeti İlâhî mevcudatta apaçık meydandadır. Eğer hicrânı ebedîye kaail olursan o zaman muhabbet, şefkat, aşk ni'metleri bir kıymet ifâde etmez.

Binaen alâ zâlik kâinatın hakikatinde bir mâye-i aşk var... Hangi zerreyi nazarı hikmetle tedkika kalkışırsan, kör bir ittifâkın, kör bir tesadüfün ona karışmadığını görürsün.

Mahlûkatın hangi sınıfını seyre çıkar isen çık, öyle muntazam ayak atarak turdan tura geçtiklerini görürsün ki, o vakit bütün mevcudatın, iradesi her yeregeçen bir kumandanın arş kumandasıyla hareket ettiğini mecburî olarak kabul eder, **Allah** dersin!

Kaynak: Şemseddin YEŞİL, Boşanma Kapısı Ne Vakit Kapatılabilir?, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1960

SİZ HANGİ BALIKSINIZ?

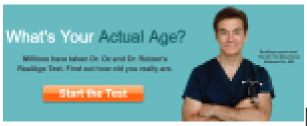
11 OCAK 2015

Her şey, ofiste işlerin yoğun olmadığı o gri Aralık günü başladı. Millet neler yapıyormuş diye Facebook duvarımdan aşağıya doğru inerken gözüme Almanya bayrağı takılıverdi. Bi arkadaşım Facebook'taki o yüzlerce testten birisini yapmış ve Almanya vatandaşlık testini %90 başarıyla geçmiş. Kocaman puntolarla yazılmış kışkırtıcı bir mesaj tam karşımda duruyor: "Sen de geçebilir misin?" Altında da kocaman bir 'Başla' düğmesi! Patron da ortalıkta gözükmüyor. Bakalım genel kültürüm ne kadar iyi. Başla!

Beş dakika içinde %90 ile geçtim testi sağ salim. Facebook'ta 900 tane arkadaşım var, "**elbet takdir eden birileri çıkar"** diyip duvarıma da yapıştırdım başarı belgemi. Ama içime de bi kurt düşmedi değil. Soruların en fazla yarısında cevabı kesin olarak biliyordum, nasıl oldu da bu kadar iyi bi skor aldım? Bi bit yeniği olmasın? Akşam eve gider gitmez hemen tekrar yaptım testi ve bu sefer cevabından emin olduğum sorulara bilerek yanlış cevaplar verdim. *Voilà!* Test sonucu cevapların %100'ünü doğru bildiğimi iddia ediyor. Bu test bir yalandan ibaret!
Eğer siz de dünyadaki neredeyse bir buçuk milyar Facebook kullanıcısından biriyseniz, anlattığım bu hikâye muhtemelen tanıdık gelmiştir.[1] Son aylarda sosyal medya birbirinden – hadi 'saçma' yerine 'ilginç' diyelim – testlerle kaynıyor: Hangi ülkenin vatandaşısınız? Hangi Star Wars kahramanısınız? Ücretsiz bi IQ testine ne dersiniz? Hatta, Hangi Sandviçsiniz?!

Peki bu kadar çok sayıda test (ya da İngilizcesiyle, *quiz*) ne oldu da bir anda Facebook ve diğer sosyal medyayı işgal ediverdi? Kim, neden hazırlıyor bunları? Ve tabi, biz neden bu kadar çok seviyoruz bu testleri? Yalansavar'ın bu yazısında bu sorulara yanıt arayacağız.
Önce işin kolayından başlayalım: Kim hazırlıyor bu testleri? Testlerin en çok bilinenlerini az sayıda şirket hazırlıyor. Bu şirketlerden bir tanesi olan BuzzFeed aslında popüler bir haber sitesi olma iddiasında, ama sitenin en çok ziyaret edilen sayfaları bu testlere ait. Testlerin getirdiği trafiği farkeden şirket artık günde en az bir tane yeni test yayınlıyor.[2] Hatta şirket, çalışanlarına kolaylık olsun diye bir yazılım da geliştirmiş, böylece her çalışan aklına geldikçe gidip yeni bir test oluşturabiliyor.[3]

Bu sitelerin çoğu genelde basit, bilimsellikten uzak, eğlenceli testler yaratırken, bazı siteler ise daha spesifik konulara odaklanıyor. Mesela Dr. Mehmet Öz'ün başrolde oynadığı Sharecare sitesinin hazırladığı bir test, size 'gerçek yaşınızı' söylüyor![4]

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden, bu testleri sadece şirketlerin hazırladığı sonucu çıkmasın. İsteyen herkes İnternet'teki onlarca hazır programlardan birisini kullanarak kendi testini hazırlayabilir. Ancak bu yazıda işin daha çok ticari boyutuna dikkat çekiyoruz.

Şimdi gelelim 'neden' sorusuna… Şirketler bu işten ne kazanıyorlar?

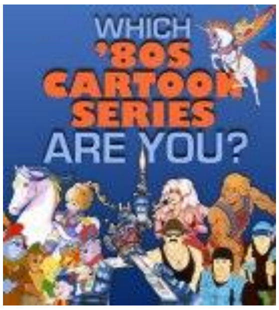
Öncelikle ziyaretçi kazanıyorlar elbette. Sektördeki bir diğer şirket olan PlayBuzz da bu alanın liderlerinden.[5] Eski İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in oğluna ait şirketi, sadece Amerika'dan her gün milyonlarca kişi ziyaret ediyor.[6] Ziyaretçi sayısı arttıkça da şirketlerin reklam gelirleri artıyor. Ancak bu gelir, buzdağının sadece görünen kısmı.

Normalde bir kurum ya da şirket size özel hayatınız, değerleriniz, alışkanlıklarınız, beğenileriniz vs. hakkında sorular sorsa belki çekinirsiniz ya da şüphelenirsiniz. Ancak konu eğlenceli bir test olunca davranış şeklimiz değişir. Hatta testin sonucunun doğru olabilmesi için olabildiğince içten cevaplar veririz. Bütün bu bilgiler de pazarlama şirketleri için eşsiz değerdedirler.[7] Mesela yukarıda bahsettiğimiz Sharecare sitesinin topladığı özel sağlık bilgilerinin, pazar arayışındaki büyük ilaç firmaları için önemini bir düşünün.

Bu testler aynı zamanda şirketler için birer direkt pazarlama fırsatıdırlar. Bir çoğunda reklam mesajları adeta gözünüzün içine sokulur. Reklamları kapatabilmek için sürekli x düğmesini arayıp durursunuz.[8]

Hatta Amerika'daki bazı siteler bu testleri para karşılığında satarak ya da kredi kartı bilgilerinizi vermenizi isteyerek de kar etmektedirler ancak bu risk, testlerin hemen hemen tamamı halen yurt dışında üretildiği ve İngilizce olduğu için, Türkiye'deki kredi kartı sahipleri için daha düşüktür.

Şimdi de gelelim, neden bu testleri bu kadar çok sevdiğimize.

İçinde yaşadığımız kapitalist sistemin en el üstüne tutulan mesleklerinden bir tanesi pazarlama. Sürekli olarak insanlara daha fazla şey satma uğraşında olan şirketler, bir yandan da insan psikolojisi ve düşünce mekanizmalarının "zayıf" taraflarını kullanarak mallarını pazarlama peşindeler. Bu zayıf taraflarımızdan bir tanesi de, başkaları tarafından nasıl göründüğümüze verdiğimiz önem.

Ayna benliği (İng. 'looking glass self') Amerikalı sosyolog Charles Cooley'in 1900'lerin başında geliştirdiği ve halen kabul gören bir kavram. Cooley'e göre insanlar sadece başkalarının kendileri hakkında ne düşündüklerine önem vermekle kalmazlar, davranışlarını da buna göre ayarlarlar. Başkalarının bizim hakkımızda düşündükleri (daha doğrusu bizim bu konudaki tahminlerimiz) kendi benliğimizi de oluşturur, hatta zamanla değiştirir. Nasıl bir insan olduğumuz hakkındaki fikrimiz, kendimize bakışımızla başkalarının bize bakışının sürekli etkileşimleri sonucunda ortaya çıkar. Özellikle orta öğrenim yaşlarında bu konudaki takıntılar zirveye ulaşır, ancak sonrasında yetişkinlikte de devam eder. Utanç ve gurur gibi duygular da yine başkalarının bizi nasıl gördüğü hakkındaki düşüncelerimizin bir sonucudur.[9]
Bunu bilen pazarlamacılar, bahsettiğimiz bu testleri hazırlarken, kişiler ile çevreleri arasındaki bu bağı ticari çıkarları için kullanmaya çalışırlar. Özellikle sonuçların kullanıcılar için bir *anlam* ifade etmesi şarttır. Bilimsellik ya da doğruluk gibi ölçütler ikinci plandadır.[10] Birinin bizimle ilgilenmesi, bizi tanımaya çalışması (eğer ortada bir tehdit ihtimali yoksa) hoşumuza gider, gururumuzu okşar. Testler de bir açıdan bunu yapmaktadırlar. Ayrıca bu testlerin sonucunu Facebook'tan paylaşarak insanların bizim hakkımızdaki düşüncelerini de etkileme şansımız olduğunu düşünürüz. Dolayısıyla kendimizi kötü hissettiren test sonuçlarını yaymazken, kendimizi iyi hissettirenleri yayarız. (Yazının başında bahsettiğim ve sürekli %90-100 başarı oranı veren Almanya göçmenlik testi de muhtemelen hızlı yayılmak amacıyla yüksek skorlar vermektedir.)
1950'lerde sosyal psikolog Leon Festinger'in öne sürdüğü bir hipotez ise, eğer ortada nesnel araçlar yoksa, insanların kendi fikir ve yeteneklerini, kendilerini başkalarıyla kıyaslayarak tarttıklarını belirtmiştir.[11] Bu yazıda bahsettiğimiz testler de, kendimizi başkalarıyla kıyaslamamıza olanak sağlar. Ayrıca bu kıyaslamalar hem içinde bulunduğumuz toplumun bir parçası olduğumuz hissini kuvvetlendirirler, hem de ait olduğumuzu düşündüğümüz kültürel alt gruplara aidiyet duygumuzu arttırarak hayatımıza anlam katmamızı kolaylaştırırlar.[12] *Ben kimim?* sorusu her insanın içinde alevi sürekli yanan bir sorudur.
Bu noktada, ayna benliğinin İnternet ortamındaki etkisinin, gerçek hayattakinden daha farklı olabileceğini de belirtelim. Örneğin, Kuzey Kıbrıs'ta yapılan bir araştırmada, fiziksel özelliklerimizi ve kültürel arka planımızı nispeten daha rahat gizleyebildiğimiz Facebook'ta, ayna benliğinin gerçek hayattaki kadar kuvvetli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.[13]

Tabi şirketlerin nihai amacı, satmak istedikleri hizmet ya da ürünle test arasında bir bağ kurmaktır. Örneğin, eğer ev ürünler satan bir İnternet sitesinin sahibi iseniz, insanların beğendikleri renkler hakkında bir test hazırlayıp, test sırasında o renkteki ürünlerin reklamını yapmak, satışlarınızı arttırabilir.

Aslında bu tarz testler yeni icat edilmiş değiller. Mesela Cosmopolitan gibi dergilerde benzer testler uzun süreden beri yayınlanmaktadır. Ancak Facebook bir çok konuda olduğu gibi burda da bir katalizör işlevi görmüş ve bu testleri adeta bir salgına çevirmiştir. Bu testlerin yakın gelecekte etkilerini yitirme ihtimali yüksek olmakla birlikte, yayılmalarının altında yatan insani ihtiyaclar ve pazarlama uzmanlarının kar amaçlı çabaları sürdükçe, benzer salgınların eğlence ve oyun kisvesi altında ama farklı şekillerde sürekli olarak karşımıza çıkacaklarını tahmin etmek zor değil.

Peki bir yandan eğlenirken, bir yandan da kendimizi ve özel bilgilerimizi nasıl koruyabiliriz?

Öncelikle İnternet'te girdiğimiz her sitenin, yaptığımız her tıklamanın, verdiğimiz her bilginin bir yerlerde kaydediliyor olduğu ihtimalini hiç akıldan çıkartmamak lazım. Şifre girerek bir üyelik oluşturmanızı isteyen sitelere karşı her zaman tedbirli olun. Kişisel bilgilerinizi isteyen sitelerin, bu bilgileri sizin izniniz olmaksızın paylaşabileceğini unutmayın. Banka veya kredi kartı hesap bilgilerinizi isteyen testleri kullanmayın. Eğer herhangi bir İnternet sitenin güvenilirliğinden emin değilseniz, şu sitede sıralanmış araçları kullanarak kontrol edebilirsiniz.

Kaynakça

1 - http://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/

2 - http://www.businessinsider.com/how-quizzes-affected-buzzfeeds-facebook-traffic-in-2014-2014-6

3 - http://nypost.com/2014/02/24/why-online-quizzes-are-taking-over-your-facebook-feed/

4 - http://www.sharecare.com/static/realage-sharecare

5 - http://www.businessweek.com/articles/2014-10-09/the-startup-that-outbuzzed-buzzfeed

6 - https://www.quantcast.com/playbuzz.com

7 - http://www.marketplace.org/topics/business/quizzes-are-free-data-mining-tools-brands

8 - http://www.pcworld.com/article/164527/online_quizzes.html

9 - http://en.wikipedia.org/wiki/Looking_glass_self

10 - http://www.jeffbullas.com/2014/12/05/6-great-examples-of-facebook-quiz-marketing/

11 - http://en.wikipedia.org/wiki/Social_comparison_theory#Initial_framework

12 - http://www.nbcnews.com/science/weird-science/why-do-you-love-personality-quizzes-experts-break-it-down-n169896

13 - http://www.academia.edu/1772061/_LOOKING_GLASS_SELF_AND_DISEMBODIMENT_IN_VIRTUAL_ENVIRONMENT_EXPLORATORY_STUDY_OF_THE_TURKISH_CYPRIOT_FACEBOOK_USERS_

NİÇİN UZUN SAÇ UZATMALI ? "VİRİL RAHİBELERİ"

ALINTI

Yerli Kültüründe, erkek ve kadın, saçlarının uzunluğu ve görkemliliği ile tanımlanırlar. Zalimler tarafından saçlarının kesilmesi, aşağılanma yoluyla boyun eğme yani o topluluğunun yenilgisini temsil eder. Bu grubun saçlarını taraması; düşünce uyumu, örgü; düşünce BİRliğini, bağ; düşünceyi sağlama alma ve renk; düşüncedeki inacı simgeler. Saçlar büyük öneme sahiptir. Her bir saç farklı bir ruhsal durumu temsil eder.

Yerliler için saç, çoğunlukla düşüncenizin uzantısıdır. Saç biçimleri, betimleme ve çeşitli olaylardaki katılımın ilanı için özellikle önemlidir. Saç stiliniz sizin belirli bir zamandaki sevincinizi ya da mateminizi, evil mi yoksa evlenmeye müsait olup olmadığınızı, yaşınızı ve kabiledeki statünüzü gösterir.

Farklı saç stili, hangi kabileye ait olduğunuza ve barış ya da savaş zamanlarını işaret eder. Saç, estetik gelişim için bir moda aksesuarı değildir. Saç, gerçek anlamda onların ruhsal ifadelerinin zirvesi, güçlerinin, sezgilerinin ve kuvvetlerinin bir kaynağıdır.

Biz genellikle saçın sadece kişisel bir tercih olduğunu düşünürüz. Ancak gerçekte bundan çok fazlasıdır. **Vücudunuzda bulunan her kılın bir sebebi var**: Bacaklardaki kıl, glandülar sistemi düzenler ve kişinin elektromanyetik alanını dengeler. Koltuk altlarındaki kıl, parasempatik ve sempatik sistemin biraraya geldiği hassas alanı korur; bu enerji seviyenizi ve beyninizi etkiler.

Kaşlar, güneşten ve terden korur. Erkeklerdeki yüz kılları çenedeki ay noktasını kaplar ve ay'ın fazla enerjisinden korur. Kafadaki **saçlar** çok uzun olurken, bedendeki kıllar kısadır. Uzun saç sadece sıcak tutmak için olsa, o zaman vücuddakiler de uzun olurdu. Biz bu şekilde dizayn edilmiş tek varlıklarız. Bazıları **kılın**, sübtül dünyayı algılamada (örneğin; insanların ne zaman yalan söylediği ya da olacak şeylerin olmadan önce hissetmek) antenimiz olduğunu söylemektedir.

Bedenin doğal zekası kılları bakımını sağlamaktır. Kafanızdaki saçların bozulmadan uzamasına izin verirseniz, bedeniniz tarafından istenilen belirli bir boya kadar uzar ve ondan

sonra durur. Saçlarını kesmeyen ve her bir kişi de saç boyunu uzun olduğu Sihleri belki de fark etmişisinizdir. Her kişinin kendisine göre gerek duyulan bir saç boyu vardır. Saç ayrıca kişinin sağlığını da yansıtır.

Bilimsel olarak kanıtlanmıştır ki; uzun saçlılar daha az yorulup, daha çok enerjik ve daha az depresif olmaktalar. Ayrıca uzun saçlılar, enerjiyi muhafaza edip, kısa saçlılara göre kışın daha az üşümekteler. Kısa saçlı bir kişi beden enerjisinden kaybeder. Yaşamı boyunca sürekli saçını-kılını kesen bir kişi, bedenini bu kestikleri yerine 22 metre kıl ürettirmek zorunda bırakır. Saçlarını kestirmeyen bir kişinin saçı yaşamı boyunca sadece 1.5 metre uzar.

İncil'deki Samson ve Deliah hikayesini düşünün. Deliah Samson'un uzun saçını kesince, Samson tüm gücünü kaybeder! Saçın gücü temsil etmesini gösteren bir başka örnek de; Çin'i fethettiğinde, Cengiz Han oradaki insanları aşağılamak için onların saçlarını kestirtmiş ve alınlarını kapatan kahkül yaptırtmıştı! (kahkül, 3. Gözü kapatıyor, sezgiyi ve sübtül bilgiyi engelliyor)

Kıl bedenin elektromanyetik enerji iletkenidir. Hiç AM radyodaki anten telinin bobine nasıl sarılı olduğunu gördünüz mü? Bununu sebebi indüksiyondur. İndüksiyon, herhangi bir elektromanyetik enerji iletkenin, bitişik iletkenlerdeki bir akımı tetiklemesine neden olur. Bu şu demektir; iletkeni, bobin gibi sararsanız, sinyal çok daha güçlü hale gelir. Kafanın tepesindeki saçlar anten gibi davranır. Onlar bedene enerji iletirler.

Bunun yanında bilgiyi emerler, kılın çevredeki enerji kalıplarını ve frekanslarını yayma becerisi de vardır.

Ayrıca, saçları tepede toplamak, size güneşten ve güneş ışınlarından korurken, güneş enerjisine de kanal olur ve D vitamin alımını geliştirir. Vücudun kıl ve saç üretmesinin bir sebebi var.

Bence, Amerikan yerlilerinin saçlarını sipiritüel yaşamlarını gerekli bir parçası olarak düşünmelerinde bir doğruluk payı varmış. Kişisel olarak ben de saçlarımı yıllardır uzatıyorum ve bir daha kısa saç kullanacağımı hiç düşünmüyorum. Saçlarım uzunken, kendimi daha doğal ve kendimle daha uyumlu hissediyorum. İlahi olan bir şeyin görüntüsünde yaratılmışsak, o zaman neden doğal halimizi kabullenmeyelim ki?...

Çeviren: AylinER

Kaynak:

http://www.spiritscienceandmetaphysics.com/the-truth-about-long-hair-spiritual-power-and-why-natives-wore-their-hair-long/

HİTLER'İN KARANLIK PRENSESİ KİMDİ?

Eva DEMİR

Dünyaya zulmeden Naziler'i aslında bir uzaylı tarikat mı yönetiyordu? Okuduğum bir kitap, esrarengiz bir şatoya yaptığım yolculuğu aklıma düşürdü.

Kimisi üzüm bağlarına meraklıdır, kimi sahil kasabalarına. Ben şatoları severim. Hafiften ürpertici, çokça gizemli, tercihen bir ormanın içinde, en yakın kasabaya kilometrelerce uzak bu yapılarda insanın hayal gücü son viteste çalışır. Bir yabancı şehre (hele de Avrupa'da) gideceksem civarında böyle bir yer var mı diye önden soruştururum. Hem bu şatoların bazılarında konaklayabiliyorsunuz. En güzel kısmı da bu zaten. Geceleri o yüksek tavanlara, kocaman pencerelere bakıp, gizemli hayallere dalarak uyumanın tadı az şeyde bulunur. Yalnız itiraf edeyim, bu biraz pahalı bir merak. "Çok görkemli, çok gizemli" diye diye insanın cüzdanını fena boşaltıyorlar.

Neyse ki birkaç istisna var. Mesela Almanya'daki Wewelsburg Şatosu... Bielefeld yakınlarındaki şatonun bir kısmı uzun süredir gençler için hostel olarak hizmet veriyor. Tabii bir de efsane makinesi olarak... Birkaç yıl önce orada kalırken Wewelsburg'un merkezinde durduğu söylentilerden elbette haberdardım. Nazi döneminde SS'lerin başındaki Heinrich Himmler'in gözlerden uzak karargâhı orasıydı mesela. Ezoterik tarikatlara meraklı olduğu bilinen Himmler'in şatoda gizli ayinler düzenlediği anlatılır. Naziler'in belki de en korkuncu olan bu adam, 17. yüzyıldan kalma yapının gizli köşelerine mistik sembollerle, svastikalarla dolu odalar yaptırmış. Ayrıca ne amaçla kullanıldığı kestirilemeyen bölümler var ki kanınız donar. Şöyle tarif edeyim: Bir mahzendeki 12 sütunlu, korkutucu bir bölmenin ortasında durup konuştuğunuzda sesiniz öyle yükseliyor ki, kendi sesinize yabancılaşıyor, neredeyse bir yaratık konuşuyor sanıyorsunuz. Ya da bir uzaylı... Boşuna uzaylı demedim, bu şato için "Orası uzaylıların dünyadaki merkezi" diyen de var. Yani Naziler'le işbirliği yapan uzaylıların...

Wewelsburg'daki günlerimi neden mi hatırladım? Araştırmacı yazar Ata Nirun'un yeni çıkan, Hitler'in ezoterik inanışlarını da anlattığı kitabı 'Adolf'un Kavgası'nı okurken o şatoya rastladım da ondan. Hem de müthiş bir söylencenin yanı başında. Nirun "Günümüzdeki tüm UFO ve dünya dışı yaşamla ilişki fanatiklerinin ötesinde" diye nitelediği söylenceyi şöyle özetliyor: Bir Vril rahibesi yani Maria Orsitsch isimli medyum, Naziler üzerinde benzersiz bir etkiye sahipti; dünya dışı yaşamla bağlantılarını o kurdu.

Vril rahibeleri Sigrun (solda) ve Heike

Uzay aracı planladılar

Ben bu Vril sembollerini nerede görmüştüm? Tabii ki, dünya dışı yaratıkların bağlantıda olduğu kabul edilen o esrarengiz Wewelsburg şatosunda. Parçaları birleştirirken o şatoda bir gece bana Naziler'in medyumu Maria'yı anlatan yakışıklı (ama bir o kadar da ürkütücü) Fransız genci hatırladım. "Naziler orman evlerinde, şatolarda, belki tam da bu bulunduğumuz yerde toplanıyor; gizli bir dilde kutsal metinler okuyorlardı. Efsane güzellikteki Maria bu ayinlerin tartışmasız lideriydi. Bir de İskandinav tanrılarının kızı olduğuna inanılan Sigrun vardı ve diğerleri. Yani Vril rahibeleri... Saçları uzundu. O saçlar anten işlevi görüyor, yıldızlarla telepatik iletişime geçiyorlardı. Aldebaran'a gidecek bir uzay aracı yapmakla uğraşıyorlardı." Bunları böyle kendinden emin anlatan çocuğa "E belli ki yapamamışlar" deyince karanlık karanlık güldüğünü anımsıyorum: "Neden bu kadar eminsin? Savaştan sonra medyum Maria'yı gören olmadı. Kendi yıldızına gitti belki de."

Nirun da kitabında bunları anlatıyor. Bir de Medyum Maria'nın Hitler'i bir uzay aracıyla Antarktika'ya kaçırdığı söylentisini... Aslında bunu o yakışıklı Fransız çocuk da anlatmıştı da ben o sırada başka hayaller kurduğumdan atlamışım.

Medyum Maria Orsitsch'in sırları

O bir Vril rahibesi. Ata Nirun, Vril inancını Hitler'i neredeyse sıfırdan var ettiğine inanılan Thule grubu diye bir paralel oluşuma bağlıyor: "Thule'nin gerçek amacı ancak 1919'da Vril Grubu ve kendilerine DHvSS diyen grupla birleştikten sonra anlaşılmıştır; DHvSS Grubu 'Kara Güneş' veya 'Kara Taş' adlı bir güce tapıyordu, Isias adlı bir tanrıçaları vardı. Tüm bu oluşumun ardında ise Maria Orsitsch adlı bir medyum kadın vardı." Yine Nirun'un satırlarına göre bu medyum, Hitler dahil Nazilerin en rütbeli isimlerinin yer aldığı bir gruba ayinler düzenliyor, onların saf ırk olarak kabul ettiği, 'dünya kökenli' olmayan ve başka bir güneş sistemindeki Aldebaran isimli gezegenden bilgiler (ve komutlar) iletiyordu. Kaynak: http://www.hurriyet.com.tr/pazar/26258318.asp

DEĞİŞİM SANCISI-Eric HOFFER

KÖKLÜ DEĞİŞİM

Yeniliği gerçek anlamda hiç kimsenin istemediği izlenimini taşıyorum. Bizler yenilikten korkuyoruz. Dostoyevski'nin ***"yeni bir adım atmak, yeni bir kelime telâffuz etmek, halkın en çok korktuğu şeydir"*** derken kastettiği şeyle sınırlı bir durum değildir bu. Yeninin en önemsiz şeylerde tecrübe edilmesi bile, kolay kolay, kötü şeyler beklentisine yol açmadan gerçekleşmiyor.

1936 yılının büyük bir bölümünü bezelye toplayarak geçirmiştim. İmperial Valley'de Ocak başlarında işe koyulmuş, olgunlaşmış bezelyeleri toplaya toplaya kuzeye doğru yol almış ve Haziran ayında Tracy civarında mevsimin son bezelyesini toplamıştım. Daha sonra, ilk kez çalı fasulyesi toplayacağım yer olan Lake County'ye doğru yola koyuldum. Kendimi çalı fasulyelerine takdim ettiğim ilk gün ne kadar mütereddit olduğumu hala hatırlıyorum. Acaba çalı fasulyesi toplayabilir miydim? Bezelyeden çalı fasulyesi toplamaya geçiş şeklindeki bir değişiklik bile insanın korkmasına yol açabiliyor.

Köklü bir değişim söz konusu olduğunda duyulan rahatsızlığın daha derin ve daha uzun süreli olacağına şüphe yoktur. Bütünüyle yeni olan bir şeye gerçekten hazır olmamız asla mümkün değildir. Kendimize çeki düzen vermek zorunda kalırız ki, her köklü çeki düzen verme bir özsaygı bunalımı getirir; bir sınavdan geçer ve kendimizi kanıtlamak zorunda kalırız. Bir iç titremesine tutulmadan köklü bir değişimi karşılayabilmek için aşırı bir kendine güvene ihtiyaç vardır.

Bütünüyle yeni bir şeye asla hazır ve elverişli olamayacağımız basit gerçeğinin kendine has bazı sonuçları vardır. Bu gerçek, köklü değişikliğe maruz kalan bir topluluğun, uyumsuz insanlardan oluşan bir topluluk olacağı anlamına gelir ki, uyumsuzlar bir tutku atmosferinde soluk alır ve yaşarlar. Güven duygusundan yoksunlukla aklın tutkulu hali arasında yakın bir ilişki vardır ve ileride göreceğimiz gibi, şiddetli tutku kendine güvenin yerini alabilir. Bu ilişkiyi hayatın tüm alanlarında gözlemlemek mümkündür. Ustalığından emin bir işçi, işine gönül rahatlığıyla gider ve oyun oynar gibi çalışsa bile çok şey başarır. Kendine güveni olmayan acemi işçi ise, işine, dünyayı kurtarıyormuşcasına saldırır. Bir şey yapabilmek için de böyle davranmak zorundadır. Aynı şey askerler için de geçerlidir. İyi donanımlı ve iyi eğitimli bir asker, güçlü bir vatanseverlik duygusu taşımasa bile iyi savaşır. Aldığı eksiksiz eğitim dolayısıyla kendine güven duyduğundan morali yerindedir. **Eğitimsiz bir asker ise, ancak coşku ve şevk ile şahlandığı zaman başarılı olabilir.** **Cromwell, sıradan halkın, asker şövalyelere ayak uydurabilmeleri için "önlerinde Tanrı korkusunun bulunmasına" ihtiyaç duyduklarını söylerdi.** İman, coşku ve şiddetli tutku, genelde ustalık ve deneyimin bir sonucu olan kendine güvenin yerine ikame şeylerdir. Dağları yerinden oynatmaya yeterli teknik gücün bulunduğu yerde, dağları yerinden oynatan inançlara ihtiyaç yoktur.

Belirttiğim gibi, köklü değişime maruz kalan bir toplum, bir uyumsuz dengesiz, patlamaya hazır ve eyleme aç–insanlar topluluğudur. Eylem, güven kazanmamızın ve değerimizi kanıtlamamızın en kolay yolu olduğu gibi, aynı zamanda, dengeyi yitirmeye karşı dengeyi yeniden elde etmek ve ayakta kalmayı başarabilmek için kolları oynatıp havayı dövmeye benzer bir tepkidir de. Dolayısıyla, köklü değişim, insanın enerjilerini boşaltma vasıtalarından

biridir. Fakat, değişim şokunun halkı etkili eylem adamlarına dönüştürebilmesi için belli koşulların, fırsat zenginliğiyle bir kendine güven geleneğinin var olması gerekir. Bu koşullara sahip olup köklü değişime maruz kalan bir topluluk, bir dizi eylemde boy gösterecektir.

İç Savaş'tan sonra soluğu Amerika sahillerinde alan milyonlarca göçmen müthiş bir değişim geçirdi. Hayli öfkelendirici ve hayli can yakıcı bir deneyimdi bu. Neredeyse bir gece içerisinde bütünüyle yeni bir dünyaya aktarılmakla kalmamış, fakat aynı zamanda, Avrupa'nın bir yerlerindeki küçük bir kasaba veya köyün sıcak toplu yaşamından koparılıp bireysel yaşamın soğuk ve kasvetli yalnızlığına itilmişlerdi. Kelimenin her anlamıyla uyumsuz olan bu insanlar, bir devrim infilakı için ideal malzeme durumundaydılar. Bununla birlikte, emirlerine amade geniş bir kıtaya, terakki için eşsiz fırsatlara, bireysel girişime ve kendine güvene büyük önem veren bir çevreye sahiptiler. Bu yüzden, Avrupa'nın durağan küçük kasaba ve köylerinden gelen bu göçmenler, çılgınca eylem peşinde koşmaya başladılar. İnanılmayacak kadar kısa bir sürede bir kıtayı terbiye edip hâkimiyetleri altına almayı başardılar. **Biz Amerikalılar bu eylem cinnetinin eseriyiz.**

Köklü değişime uğramış insanlar sadece kıt bir eylem imkânıyla yüzyüze kalır veya bireysel girişimler yoluyla kendine güven ve özsaygı edinemez ya da edinmelerine izin verilmezse her şey değişir. Bu durumda, denge, değerlilik ve kendine güven için duyulan açlık, bunların yerine başka şeyler ikame etmeye yönelir. Kendine güvenin yerini iman, özsaygının yerini gurur, bireysel dengenin yerini ise üyeleri birbirine sıkı sıkıya bağlı bir grup alır.

Bu ikame şeyleri elde etmenin sıkıntı anlamına geldiğini belirtmeye gerek yoktur. Ruhun kimyasında, bir ikame hemen her zaman patlamaya hazır bir şeydir. Salt onu yeterli ölçüde asla elde edemeyecek olmamız bile bunun için yeterli bir sebeptir. Gerçekten istemediğimiz bir şeyi asla yeterince benimseyemeyiz. İstediğimiz şey, meşruluğu sabit bir kendine güven ve özsaygıdır. Asıllarına sahip olamadığımız şeylerin yeterli miktarda ikamesini elde etmemiz asla mümkün değildir. Kendimizi makul ölçüde iyi bulmak ve vasat bir kendine güvene sahip olmak bize yetebilirse de, kutsal bir davaya olan inancın aşırı ve uzlaşmaz olması gerekir. Bir ulus, bir ırk, bir lider veya bir partiyle özdeşleşmekten doğan gurur, aşırı ve küstahçadır. İkame bir şeyin asla organik bir parçamız olamayacağı gerçeği, o şeye bağlılığımızı tutkulu ve hoşgörüsüz kılar.

Özetlemek gerekirse: Köklü bir değişim geçirmekte olan bir topluluk bireysel faaliyet ve terakki için geniş imkânlardan yoksunsa, iman, gurur ve birlik için güçlü bir temayül doğar. Söz konusu toplum, her tür çağrıya kulak kesilmeye hazır ve **"dünyanın kaç bucak olduğunu gösterme"** amaçlı toplu teşebbüslere can atar hâle gelir. Diğer bir deyişle, köklü değişim, belli koşullar altında, bir devrim atmosferi yaratarak fanatik tutumların, toplu eylemlerin, meydan okuyucu ve aşağılayıcı gösterilerin zuhuruna neden olur. Devrimlerin kökten değişiklikler gerçekleştirmek için yapıldıkları söylenir sık sık. Oysa, devrime zemini hazırlayan şey köklü değişimdir. Devrimci ruh hâlini, köklü değişimin oluşturduğu düş kırıklıkları, açlıklar, zorluklar ve kızgınlıklar şekillendirir.

Hiçbir değişikliğin olmadığı yerde devrime yer yoktur.

Sh: 5-8

İNSAN TABİATININ GAYRİTABİÎLİĞİ

I

Modern bilimin ilk günlerinde, önde gelen bilimadamları, tabiatın muazzam çeşitliliğinin basit birkaç yasaya dayalı olmasının kendilerinde oluşturduğu hayreti ve doğurduğu hazzı dile getirmekteydiler. Galileo, amaçlarına "sıradan, basit ve kolay" vasıtalarla ulaşmanın "tabiatın bir âdeti ve alışkanlığı" olduğunu düşünüyordu. Kepler, "tabiat basitliği sever" diye inanıyordu. Newton ise şöyle diyordu: **"Tabiat basitlikten hoşlanır, görkemli ve gereksiz şeylerden ise hoşlanmaz."**

Aynı dönemde, insan tabiatını inceleyen kişiler ise basitlikten değil inanılmaz derecede bir karmaşıklığın mevcudiyetinden söz ediyorlardı. Montaigne, insan davranışlarının önceden kestirilemezliğini, değişkenliğini, çeşitliliğini ve kararsızlığını uzun uzun anlatmış durmuştur. Ona göre, bizdeki her parça her an kendi oyununu oynamaktadır ve **"kendimizle benliklerimiz arasında kendimizle başkaları arasındaki fark kadar fark vardır."** Hem tabiatın hem de insan tabiatının öğrencisi olan Pascal ise, şeylerin basitliğini insanın çifte ve karmaşık tabiatıyla karşılaştırmıştır. Pascal'a göre, insan bir zıtlıklar yığınıdır: Bir melek ve bir gaddar, bir canavar ve bir olağanüstü yetenek, mahlûkatın tacı ve curufu, evrenin iftiharı ve yüzkarası, içimizde var olan her türlü uyum **"düşsel, değişken ve muhteliftir."** Pascal şu yargıya varmıştır: **"İnsanlar zorunlu olarak öylesine delidirler ki, âdeta, deli olmamak deliliğin bir başka biçimidir."** Ona göre, Eflatun ve Aristo, politikayla ilgili yazılarını bir tımarhanenin kurallarını belirlercesine yazsalardı daha doğru bir şey yapmış olurlardı.

Tabiat incelemelerinde, bir izahatın, olaylarla uyumlu olmanın yanında mümkün olduğunca basit ve dolaysız olması da gerekir. Ortada birçok izahat varsa, en basit olanın doğruya en yakın olan olduğu kuralına göre davranılır. Bilimin doğası üzerine kalem oynatan bir yazara göre, daha karmaşık olan izahı seçmek, **"batı yönünde hemen komşumuz olan kişinin evine ulaşmamız için doğuya doğru yönelerek dünyanın etrafını dönmek"** ne kadar akla yakınsa o kadar akla yakındır.

İnsanla ilgili meselelerde ise, dolaysız ve basit yaklaşım, hiçbir surette akla yakın bir sonuç vermez. İnsanla ilgili şeyler söz konusu olduğunda, en basit gerçekliklere ancak en dolaylı yoldan ve en abartılı vasıtalarla ulaşılır. Öngörülebilir şeyler bile insanda öngörülemez şekilde tezahür ederler. İnsanın düşsel bir yaratık olduğunu unutmak demek, onun en can alıcı özelliğini gözden kaçırmak demektir. İnsanın tabiatı üzerine tefekkürde bulunurken, öncelik, en olmadık tahminlere ve sezgilere verilmelidir.

II

İnsan tabiatının düşselliği, kısmen, insanın tamamlanmamışlığından kaynaklanmaktadır. Mütehassıs organlardan yoksun bir varlık olarak insan, bir anlamda, bir yarıhayvandır. Kendisini teknolojiyle tamamlamak zorunda olan insan, bunu gerçekleştirirken âdeta bir yaratıcıdır—bir anlamda bir yarı-tanrıdır. Ayrıca, belli bir çevreye organik adaptasyondan mahrum olduğu için de, çevresini kendisine adapte etmek ve dünyayı yeniden yaratmak zorundadır. Kendini tamamlamak, fiziksel varlığının sınırlarını aşmak için sürekli çalışma, insanın yaratıcılığının enerji santrali ve gayritabiîliğinin kaynağıdır. Zira, insanın tabiatın sınırsız uysallığından ve sabitliğinden kurtulması, kendini tamamlama süreci içerisinde gerçekleşir.

İnsan tabiatının gayritabiîliği, insanın binlerce yıldır süren yükselişinin temel anlamına ışık tutmaktadır: Bu tırmanış, tabiattan yakayı kurtarmaya çalışmanın ve ona hâkim olan demir gibi sert yasaların boyunduruğundan kurtulmaya can atmanın bir sonucuydu. Bilinçli bir şey

olmayan bu can atış, kendini güçlü hissetmekten kaynaklanmıyordu. İnsanın yükselişinin motoru olan tefekkür kendi kendinin farkına varış süreci, bir çaresizlik bilinciyle ortaya çıktı: Yarı-hayvan olan insan, tamamlanmamışlığını ve eksikliğini tüm yakıcılığıyla farketti. Daha lütuf kâr davranılmış varlıklara, bu varlıkların mütehassıs organlarına, yeteneklerine ve güçlerine tapındı. Hayvanları öldürmeye, etlerini yemeye ve derilerini giyinmeye başlamaları, muhtemelen, karın doyurmak ve soğuktan korunmak için değil de onların güçlerini, hızlarını yeteneklerini elde etmek ve onlara benzemek içindi. Çıplak, silahsız ve savunmasız olan insan, ilgisiz anne olan yeryüzüne umutsuzca sarıldı ve onun daha lütufkâr davrandığı çocuklarıyla tutkulu bir şekilde akrabalık iddiasına kalkıştı. Fakat, doğuştan kusurların ve yetersiz organların yerine başka şeyler yerleştirebileceğini keşfedince, tapınmayı ve taklidi bırakıp rekabete tabiata yetişmek, onu alt etmek ve aşmak için var gücünü ortaya koymaya başladı. Kendini tamamlamak ve imal etmek suretiyle, insan, aynı zamanda dünyayı da yeniden imal etmiş oldu. İnsan tarafından imal edilmiş bu dünya, artık tabiata sarılmıyor fakat ona hükmediyordu. Artık diğer canlılarla akrabalık iddiasını terketmiş olan insan ayrı bir varlık ve tür olduğunu ileri sürüyor ve kendisini diğer tüm canlılardan ayıran bir benzersizliğe ve asalete sahip olduğunu görüyordu.

Böyle bakıldığında, bir arzunun veya başarının beşerî eşsizliğini, beşerî işlerle gayriinsanî tabiatın işleri arasındaki farkı ne kadar vurguladığına bakarak tespit etmek herhâlde mümkündür. Özgürlüğe duyulan arzunun tüm beşerî tezahürlerin en esaslısı olduğu da açık olsa gerektir. Baskıdan, yoksunluktan, korkudan, ölümden kurtuluş, insan tabiatıyla tabiatı birbirinden ayıran uçurumu daraltacak ve insanı pasifliğe ve tabiat yasalarının cenderesine itecek etkilerden ve koşullardan kurtuluştur. Dolayısıyla, beşerî eşsizliğe karşı en düşmanca tezahür, mutlak gücün tezahürüdür. Mutlak güçte mevcut olan yıkıcı özellik, böylesi bir gücün insanı bir nesneye çevirmeye kalkışmaktan asla geri durmamasından ve onu kurtulmuş olduğu tabiatın rahmine geri dönmeye zorlamasından kaynaklanmaktadır. Zira, güç, her değişkeni sabit kılmaya ve emirlere tabiat yasalarının acımasızlığını ve insafsızlığını yüklemeye çalışır. Bu yüzden, mutlak güç, İnsanî amaçlar için harekete geçirildiği zaman bile tahripkârlığını korur. Kendini halkın çobanı olarak gören iyiliksever despot bile, insanlardan koyun uysallığı beklemekten kendini alıkoyamaz. Mutlak gücün kötü yanı insanlık-dışı oluşu değil, insanlık-karşıtı oluşudur.

III

Beşerî hususiyetleri tutarlı, net ve önceden kestirilebilir bir bütün hâline koymak için insanın tabiatını görmezden gelmek veya baskı altına almak ve tabiatın bir cephesinden ibaret görmek gerekir. Kuramcılar, insanın kaderini tayin eden güçleri, beşerî olmayan etkenlerle, takdiri İlâhî, kozmik ruh, coğrafya, iklim, ekonomik ve fiziksel-kimyasal etkenlerle sınırlamak suretiyle bunu yapmaktalar. İktidarı ellerinde tutan pratik insanlar, demir gibi sert bir disiplini ve körü körüne imanı benimsetmeye çalışıyor, ne yapacağı önceden kestirilemez bireyi yok edip birbirine kenetlenmiş bir yığın oluşturmaya çabalıyor, bireyin muhakemesini ve iradesini aralıksız bir propagandanın saldırısına ve baskıya maruz bırakıyorlar. Diğer insanların kendileriyle eşitliklerini ortadan kaldırmak suretiyle, tarih yapıcılar, geleceği önceden kestirebilir ve tarih yazarları geçmişi şekillendirebilirler. Tüm deterministlerde insana düşman bir unsur mevcuttur. Doğal hâliyle insanı bir hiç olarak gören bu kişiler, insan tabiatı gibi bir şeyin var olmadığını kanıtlamak için ellerinden geleni artlarına koymazlar.

En özgür toplumda bile, iktidar, insanları ne yapacakları belli olan otomatlara dönüştürmek ister. Güç sahiplerinin faaliyetlerini gözlerken, onların bilinçli olarak veya bilinçsiz olarak amaçladıkları temel şeyin bağımsız bireyi bağımsız oy kullanıcıyı, tüketiciyi, işçiyi, mülk sahibini, düşünürü bertaraf etmek veya etkisiz hâle getirmek olduğunu ve insanı, Aristo'nun köleyle ilgili tarifinde olduğu gibi, istenilen şekle sokulabilen "canlı bir alet" hâline getirebilmek için her türlü vasıtayı kullandıklarını hatırda tutmak gerekir. Öte yandan, bireysel özgürlüğü güçlendirmek için kullanılan her aracın da gücün mutlaklığını ortadan kaldırmayı temel amaç edinmesi gerekir. Gücün mutlaklığına zarar vermenin yolu, bireyin güçlenerek güç sahiplerinin karşısına çıkmasını sağlamak değil, gücü yaygınlaştırıp çeşitlendirerek her güç birimini veya kategorisini diğerleriyle karşı karşıya getirmektir. Güç tek elde olduğunda, yenilgiye uğramış birey, ne kadar güçlü ve maharetli olursa olsun, kendine sığınak ve dayanak temin edemez.

Tüm siyasî sistemler arasında, özgür toplumun, en "gayritabiî" toplum olduğuna şüphe yoktur. **Bergson**'un ifadesiyle, özgür toplum, içinde "tabiatınkiyle ters istikamette güçlü bir çaba'yı barındırır. Totaliterlik, bir teknik modernleşmeyle kol kola gittiği zaman bile ilkel olana doğru bir yöneliş ve tabiata bir geri dönüş oluşturur. Rousseau'dan günümüze kadar gelen "tabiata geri dönüş" hareketlerinin, asil ve yüce bir temele dayalı olmalarına rağmen, kaçınılmaz olan mutlakiyetçilikle ve kaba güce tapınmayla sonuçlanmaları anlaşılır bir şeydir.

İnsanın davranışlarının kestirilemezliğini ve karmaşıklığını göz önüne getirdiğimiz takdirde, etkili toplumsal yönetimin insan doğasıyla ilgili uzmanlık bilgisine dayandırılabileceği şüphelidir. Toplumların, insan tabiatını hesaba katmaya ihtiyaç duymayan mutlak diktatörlüklerin yönetimi altındaki devletin müdahalesinin asgari ölçüde olması durumunda da oldukça iyi işlemeleri mümkündür. Mutlak devlet de, itibarî devlet de, insan doğasıyla ilgilenme ihtiyacından sakınmanın yollarıdırlar.

IV

Güç, ister maddeye isterse insana hükmetsin, basitliğe düşkündür. Basit sorunlar, basit çözümler ve basit tanımlar ister. Karmaşıklığı zayıflığın bir sonucu, kaçınılmaz olarak tavize götüren dolambaçlı bir yol olarak görür.

Madde âleminde büyük basitleştiriciler büyük bilimadamlarından ve büyük teknisyenlerden oluşurken, **beşerî meselelerde büyük basitleştiricilik** büyük zorbalara Hitlerlere, Stalinlere mahsutur. Hitler ve Stalin, bir dereceye kadar, fizikçi ve kimyacıların maddenin bilimadamları olmaları gibi, insanın bilimadamlarıdırlar. Onları, politikalarını uygulamaya, cinayetlerini işlemeye, kuramsal ilkeler veya salt kötü niyet kadar bilimadamlarına has basitliği, kestirilebilirliği ve deneyi tercih etme temayülünü taşımaları da sevk etmektedir. Hatta ayrılıkçılara karşı acımasız muamelelerinde bile "bilimsel" bir özellik vardır: Bir istisnai durum formüle edilmiş bilimsel bir kuralın geçerliliği için ne ifade ediyorsa, bir ayrılıkçı da mutlak güç için aynı şeyi ifade eder—ikisinin de ele alınması ve bir şekilde bertaraf edilmesi gerekir.

Sovyet Rusya'daki mutlak güç sahibi insanların, Pavlov'un köpekler üzerinde gerçekleştirdiği deneylerden bu kadar çok toplumsal sonuç çıkarmaları, Almanya'daki ve komünist ülkelerdeki toplama kamplarınınsa, insanları hayvan yerine koyan ve tıpkı bilimadamlarının fareler ve köpekler üzerinde yaptıkları deneylere benzer deneylere tabi tutan, insanları insanlıklarından soyundurma fabrikalarına dönüşmeleri bir tesadüf değildir. Mutlak iktidar

bir toplum değil bir hayvanat bahçesi ortaya çıkarır—bu hayvanat bahçesinin, D'Argenson'un deyimiyle, "bir mutlu insanlar koleksiyonu" olması mümkün olsa da.

Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde gözlemlediğimiz en cüretkârca davranış örneği, insanları mümkün olduğunca aşağı görme cüretkârlığıydı. Hitler de Stalin de bu dehşete düşürücü cüretkârlığı emsali görülmemiş derecede sergilediler ve dünyayı gafil avlayıp neredeyse istilâ ettiler.

Gücün kötülüğü tabiata hükmetmesinden değil insana hükmetmesinden kaynaklanır. Dağları yerinden oynatabilen ve nehirleri dilediği yere akıtabilen insanın kalabalıklara hükmedebilen ve insanları canlı robotlara dönüştürebilen kişi kadar keskin bir güçlülük duygusuna sahip olduğu kuşkuludur. İnsanın tabiat üstündeki hâkimiyetinin olağanüstü artışını insan üzerinde hâkimiyet tesis etme gayretinin izlemesi, yani, tabiata karşı zafer kazanmakla elde edilen gücün insanı köleleştinme amaçlı olarak devreye sokulması bu yüzden kuvvetle muhtemeldir. Böylesi bir gelişmeyle, ilk olarak, geç neolitik çağdan antik nehir-vadi medeniyetlerinin totaliterizmine geçişte karşılaşılmaktadır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, yakın-doğuda, neolitik çağda, sanayi devrimine benzer bir şey yaşandı. Bunu izleyen medeniyet döneminde, temel uğraş, insanları zorbalıkla ve büyüyle terbiye etmek oldu.

Modern zamanların bilimsel ve endüstriyel devrimi, tabiat üzerinde hâkimiyet kurmada ikinci dev adımı temsil etmektedir; burada da, insanın tabiat üzerindeki hâkimiyetinin muazzam ölçüde artmasını, insana boyun eğdirme ve insan tabiatını tabiatın durumuna indirgeme korkunç eğilimi izlemektedir. Köleleştirmenin büyük bir gayretle tabiatı terbiye için kullanıldığı durumlarda bile, insan, gösterilen gayretin toplu boyun eğdirmeyi meşrulaştırmak için sergilenen bir taktikten ibaret olduğu izlenimine kapılıyor. Bu yüzden, bilim ve teknolojide elde ettiği olağanüstü başarılara rağmen, yirminci yüzyıl, gelecekte, muhtemelen, temelde insanları hâkimiyet altına alma ve yönlendirmeyle iştigal etmiş bir yüzyıl olarak anılacaktır. Milliyetçilik, sosyalizm, komünizm, faşizm, militarizm, kartelleşme, sendikalaşma, propaganda ve reklam, insanları yönlendirme ve insan tabiatının ele avuca sığmazlığını giderme insafsız dürtüsünün değişik cepheleridir. Burada da, atmosfer, zorlama ve büyüyle yüklüdür.

V

İnsan ile tabiat arasında ilk bariz ayrımı yapmış olmaları, antik İbranîlerin eşsizliklerinin önemli göstergelerinden biridir. Tüm antik medeniyetlerde, tabiatta meydana gelen şeylerle beşerî meselelerin seyri arasında köklü bir ilişkinin var olduğuna inanılıyordu. Büyü, insan tabiatı ile tabiat arasında bir benzerliğin var olduğu inancı üzerine kuruluydu. İnsan ile diğer canlılar arasında yakın bir ilişkinin veya akrabalığın var olduğunu ilk olarak İbranîler reddetti. Onların günleri, güneşleri, yıldızları, gökleri, yerleri, denizleri, nehirleri, bitkileri ve hayvanları o tarihten itibaren hiç bir defa gizemli güçlerin ve insanın kaderine hükmeden kişilerin koltuğu olmadılar. İbraniler, hem tabiatı hem de insanı yaratmış olan, fakat insanı kendi suretinde yaratmış olan bir ve yegane Tanrı'nın hemcinsleri olan bir yaratıcının el emeği bir toplumdan oluşuyorlardı. İbranilerden beri, evrenin anlamlı piyesini kozmik fonomenler değil de tarih oluştura gelmiştir.

Diğer canlılar için geçerli olan, en uygun özelliklere sahip olanın hayatta kalabileceği kuralına insanın meydan okuyabileceğini ve boşa çıkarabileceğini ilk ortaya koyanlar da yine antik İbranîler oldu. Zayıflığın unsurlarını gücün tüm vasıflarının kudretli ikameleri hâline getiren

bir ruh kimyasını faaliyete soktular. Bağnazlığı, uzak umudu ve sınırsız kendini adamayı icat ettiler; bu ikamelerle donatılmış güçsüzler sadece hayatta kalmayı başarmakla kalmayıp sık sık güçlüleri şaşkına da çevirdiler.

İnsan tabiatının gayritabiîliği, genelde, güçlü insanlardan çok zayıf insanlarda en çarpıcı şekilde tezahür etmiştir. Güçlüler, bir kural olarak, daha basit, daha dolaysız ve daha kavranılır, diğer bir deyişle, daha doğaldırlar. Tabiattan yakayı kurtarma sürecinde ilk adımları atanların zayıflar olması bunun bir göstergesidir. Güçlüler tarafından ormandan çıkarılmış olan zayıflar, ilk olarak dik yürümeyi denediler, bir ruh yoğunluğu içerisinde ilk kelimeleri telâffuz ettiler, bir silâh ve alet olarak kullanmak için sopaya ilk onlar sarıldılar. Zayıfların, yoksun oldukları şeylerin ikamelerini geliştirme hususundaki fevkalâde yetenekleri, onların, teknolojinin evriminde başrolü oynadıklarını düşünmemize neden oluyor.

İnsan, en beşerî hasletleri bir çıkış yolu bulamadığı zaman sergiliyor. İnsanın elde ettiği muazzam başarılar, nadiren önünün kendiliğinden açılmasıyla gerçekleşmiş, daha çok da, çok arzuladığı bir hedefe insanın ulaşmasını engelleyen aşılmaz görünümlü bir engelin oluşturduğu ruhsal yoğunlaşma sonucu ortaya çıkmışlardır. Kudretli kelimeler ve tahrip gücüne sahip ikameler böyle doğmuş, ruhun yeri ve göğü içine alacak ölçüde genişlemesi ve sonsuz bir arayış içerisine girişi bu sayede gerçekleşmiştir.

İnsanın eşsiz serüvenine başlamasını insanın uyumsuzluğu bu gezegene fırlatılmış bir yabancı olması sağladığı için, beşerî mücadelenin ön safında çoğunlukla uyumsuzların ve yabancıların yer almasında ve bilinmeyeni ilk çözmeye çalışanlar olmalarında bir anormallik yoktur. Bir savunmasızlık durumundan kurtulma dürtüsü, çoğunlukla, insanı geri çekilmekten çok ileri atılmaya sevk eder. Dahası, bu durum, uyumsuzların kendilerini değiştirmek suretiyle uyumlu hâle gelmeleri kuralını, kendini dünyaya değil de dünyayı kendine uydurma kuralı hâline getiren beşerî örneğin benzersizliğiyle de uyum içindedir. İnsanları reforma, yeniliğe, araştırmaya ve atılıma sevk eden şey sahip oldukları bu özelliktir. Yeni topraklarda yerleşim hususunda, ekonomide, siyasette, kültürel alanlarda ve yeni tarzların geliştirilmesinde öncülük edenlerin uyumsuzlar olması bu özellikten dolayıdır.

Önü kesilmiş insanların kaybolup gitmek yerine yeni olanın yapı taşlarını oluşturmaları ve kendilerini şimdiye uydurmayı başaramayanların geleceği şekillendiren kişiler hâline gelmeleri insan türünün eşsiz zaferidir. Nietzsche ve D. H. Lawrance gibi kişiler, zayıfların bozulmaya ve çürümeye yol açabileceklerini düşünürken hata ediyorlar. **İnsan türünün eşsizliğini sağlayan şey zayıfların oynadıkları özel roldür. Zayıfların insanoğlunun kaderini belirlemede oynadığı başat rol, doğal yetenekleri ve hayatî içtepileri bozma yönünde değil, insanın tabiattan yakasını sıyırıp daha sonra ona hâkim olmasını sağlayan sapmanın başlangıç noktası olma mahlukatın düzenini bozma değil, yeni bir düzen oluşturma yönündedir.**

Zayıflarda asalet yoktur. Onların iman, cüretkârlık ve kendini feda etme gibi yüce davranışları su götürür nedenlere dayalıdır. Zayıflar, kötülükten değil, zayıflıktan nefret ederler; onların kendilerine karşı duydukları nefret, zayıflığa duydukları nefretin bir göstergesidir. Zayıfların tüm tutkulu arayışları, bir dereceye kadar, istenmeyen bir benlikten kaçmak, onu gizlemek veya bulanıklaştırmak için birer can atıştır. Bu can atışlar garaz, kıskançlık, kendini aldatma ve bir dizi aşağılık içtepinin eseridir. Buna rağmen çoğunlukla muazzam başarıların elde edilmesini sağlarlar. Sıradan işlerde başarısız olan insanların imkânsız olana ulaşma eğilimi

sergilediklerini görürüz. **Muhteşem planları gerçekleştirmeye heves eder ve daha üstün insanları zor durumda bırakacak işleri ifa hususunda benzersiz bir sebatkârlılık ve görülmemiş bir hareketlilik sergilerler.** Mümkün olanı halletme hususunda başarısızlığa uğramanın insanları imkânsızı yapmaya yöneltmesi bir paradoks gibi gözükebilir, fakat zayıfların kafa yapısına aşina olan kişi, bu cüretkârca davranışın bir kolaya kaçış olduğunu bilir: Zayıfların bu kadar heveskâr bir şekilde muazzam teşebbüslerde bulunması, başarısızlıktan sorumlu olmamak içindir. Zira, mümkün olanı elde etme hususundaki başarısızlığımızın sorumluluğu sadece bize aitken, imkânsız olanı elde etmede başarısız kaldığımızda başarısızlığı teşebbüsün büyüklüğüne atfederek kendimizi temize çıkarırız.

Yeteneksizler ve uyumsuzlar, tüm alanlardaki yenilikleri teşvik ve kucaklama hususunda da yüksek ölçüde bir maceraperestlik sergilerler. **Köklü toplumsal reformları destekleyenler, iş hayatında ve sanayide yeni atılımlar gerçekleştirenler, çölleri terbiye etmeye kalkışanlar veya edebiyat, sanat, müzik gibi alanlarda yeni ifade tarzları bulmaya çalışanlar genellikle başarılı insanlar değildir. Başarılı insanlar genellikle oldukları yerde kalır ve nasıl yapılacağını bildikleri şeyi daha çok ve daha iyi yapmaya devam ederler.** Yeni olana atılış, çoğunlukla, savunmasız konumdan bir kaçış ve yeteneksizliği gizlemek için bir manevradır. **Bir öncü rolü üstlenmek, kişinin, kendisini, yeteneksizliğin ve beceriksizliğin kabul edilebilir ve hatta kaçınılmaz olduğu bir konuma sokması demektir. Çünkü, deneyim ve teknik bilgi yeni olanın üstesinden gelmede fazla etkili değildir ve bütünüyle yeni olanın kötü biçimli ve çirkin olması beklenir.**

Kuşkulu saiklerle etkileyici başarılar arasındaki uyumsuzluğa işaret etmek insanlığı yermek değil övmektir. Zira, insan yaratıcılığının dikkat çekici özelliği, önemsiz ve sıradan içtepileri muazzam sonuçlara dönüştürme yeteneğidir. Simyacının metalleri altına dönüştürme düşüncesi tabiata aykırı olduğu hâlde insan tabiatının gerçeklikleriyle uyum içindedir. İnsan ruhunda, iyi ile kötü, asil ile bayağı, yüce ile gülünç, güzel ile çirkin, muteber ile değersiz arasında akış hâlinde bir denge mevcuttur. Bir başarının niteliği ile saikin mahiyeti arasında yakın bir ilişki aramak, insanın eşsizliğinin en çarpıcı özelliğini gözden kaçırmaya neden olur. İnsanın büyüklüğü, önemsiz sıkıntılar ve hazlarla, sıradan fizyolojik ihtiyaç ve açlıklarla muazzam sonuçlar elde edebilmesindedir. **"Küçük bir sıkıntıya kapılmışsam",** diye yazmıştır Keats, "bu sıkıntı, beş dakika içinde Sofokles'e uygun bir tema hâline gelir." Yaratıcı birey için tüm tecrübeler tohum gibidirler. Tüm olaylar, yeni fikirlere ve olaylara eşit uzaklıktadır. Yaratıcı bireyin aşın insanîliği ise, kendini, temelde önemsiz ve sıradan olanı muazzam sonuçlara dönüştürme yeteneğiyle dışa vurur.

VI

İnsanın eşsizliğini oluşturan özelliklerin aynı zamanda yaratıcı enerjilerin ortaya çıkmasını sağlayan ana etkenler de olmaları önemlidir. Daha önce gördüğümüz gibi, insanı eşsiz serüvenine yönelten şey tamamlanmamış eksik bir hayvanoluşu idi. İnsan sadece mütehassıs organlardan ve çevreye doğal uyumdan yoksun olmakla kalmıyor, aynı zamanda, içgüdüler açısından yetersiz, büyüme ve olgunlaşma hususunda da kabiliyetsiz bulunuyordu. Mütehassıs organlardan yoksun oluş, insanı, aletler ve silâhlar icat etmeye yöneltmiş, içgüdüsel otomatizmden yoksunluksa insanın yapacaklarını ölçüp biçmeye geçmesine yol açmıştır. Hayvanlar, algılamanın ardından neredeyse kimyasal bir hız ve kesinlikle, hemen harekete geçerler. İnsanlar ise bir tereddüt ve muhakeme fasılasından sonra harekete geçerler. Bu fasıla, yaratıcı süreci şekillendiren imajların, fikirlerin, hayallerin, arzuların,

gerilimlerin, isteklerin ve sezgilerin fideliğidir. Nihayet, gençliğin karakteristik özelliklerini yetişkinlik çağına taşımak, insanı, son derece verimli içgörüler ve aydınlanmalar sağlayan ebedî bir neşelilikle donatır.

Tamamlanmamışlık özelliğini en çok sergileyecek kişi özerk bireydir. Yerde ve gökte var olan hiçbir şey, bir başına kalmış birey kadar yoğun ve müzmin bir şekilde eksiklik sergilemez. Birbirine kenetlenmiş bir grupla tam olarak bütünleşmiş bir bireyde, beşerî eşsizlik, hatırı sayılır ölçüde bulanıklaşır. Başkalarıyla bütünleşmişlik, tamamlanmaya, istikrarlı bir hâl almaya ve etkisizleşmeye yol açar. Birbiriyle kenetlenmiş bir topluluk, gayribeşerî tabiatı hatırlatan bir uysallık, bir önceden kestirilebilirlik ve bir otomatizm sergilemeye başlar. Dolayısıyla, başına buyruk bireyin ortaya çıkışı, beşerî eşsizliği elde etmede son derece belirleyici bir adımı ifade etmektedir. Bununla birlikte, öyle görünüyor ki, yavaş bir toplumsal gelişme ve olgunlaşma sürecinin bir neticesi olmaktan çok bir yıkım ve bir felâket sonucu atılmıştır bu adım. İlk birey, hayatta kalmaya çalışan bir yalnız, bir avare, toplum dışına atılmış bir serseri, bir kaçak idi. Bireysellik, başlangıçta candan arzulanan bir şey değil, bir felâket olarak yaşanıyor, toplum dışına atılmakla bireyselleşiyordu. Tarihteki tüm yaratıcı evrelerin öncesinde toplumsal yapılarda bir zayıflama veya çökme gerçekleşmiş ve yaratıcı eyleme ilk kalkışanlar birey hâline gelen insanlar olmuştur. Kaçaklar, yeni olan her şeyin doğumunda bulunmuş gözüküyorlar. İlk özgür insanlar, şehirlerin ve medeniyetlerin ilk kurucularıdır. İlk maceraperestler ve kaşifler olan bu insanlar, İsrail, Yunanistan, Roma ve Amerika kökenliydiler.

Birbirine kenetlenmiş bir gruptan koparılmak, etkilerinden tam anlamıyla kurtulunması mümkün olmayan bir operasyondur. Bir başına olan birey, müzmin bir şekilde eksik ve dengesiz bir varlık olarak kalır. Onun yaratıcı uğraşları ve tutkulu arayışları, temelde, tamamlanış ve denge için körü körüne atılışlardan ibarettir. Edebiyatta, sanatta, müzikte, bilimde ve teknolojide büyük olan tüm şeyleri, kendilerini gerçekleştirmek ve değerlerini kanıtlamak için can atan bireyler ortaya çıkarmıştır. Birey, kendini gerçekleştirmeyi ve kendi gayretleriyle varlığını meşrulaştırmayı başaramadığı takdirde, bir toplumu temelinden sarsan çalkantıların ve gerilimlerin kaynağı hâline de gelebilir. Özü itibariyle bireysel varolmanın yükünden kurtulma çabaları olan bu çalkantılar, çoğunlukla, mutlak güç tarafından yönetilen totaliter toplulukların zuhuruna yol açarlar.

Beşeri eşsizliğin yükünden bezmiş olan bireyin omuzlarındaki yükü değiştirmesi ve nihayet düşürmesi tuhaftır. Zira, geriye döner dönmez, kendisini, bayraklar dalgalandırarak, davullar döverek sonsuz bir boyun eğişe ve kesinliğe yeniden çağların kayalığında bir kırıntı ve yekpare bir bütünün isimsiz bir parçası olmaya uygun adım gitmekte olan kalabalık bir ordunun içinde bulur.

Bununla birlikte, bu tutkulu ricatın çoğunlukla ileriye atılış için bir ön hazırlık şeklinde tezahür etmesi ise insan tabiatının düşsel niteliğinin bir parçasıdır. Modern batıda, birey ile birey karşıtı eğilimler arasında sürekli bir savaş hâli var olagelmiştir. Yirminci yüzyılın aşırı milliyetçi ve sosyalist kollektivizminin ondokuzuncu yüzyılın bireyciliğine nisbeti, Jakobenizmin Aydınlanma Çağına ve Reform hareketinin Rönesans'a nisbeti gibidir. Buna rağmen, batının becerikli bireyi, bugüne kadar bir şekilde kendini öne sürmeyi ve üste çıkmayı her seferinde başarmıştır. Birey karşıtı hareketlerin açığa çıkardığı çoşkunluğu kendi yaratıcı kabiliyetlerini harekete geçiren bir saike ve kendini gerçekleştirmesine ve geliştirmesine yardımcı bir unsura dönüştürmeyi bilmiştir. Son dört yüzyıl içerisinde her

birey karşıtı hareketin ardından edebiyat ve sanatta bir bireysel yaratıcılık patlamasının yaşanması ve bireysel maceraperestlik ve girişimcilikte bir tırmanış gözlenmesi bunun bir göstergesidir. Çağdaş birey karşıtı hareketler tarafından sergilenen emsali görülmemiş insafsızlığın, insanı, bireyin bu badireyi de atlatabileceğinden kuşku duymaya sevk ettiği doğrudur. Sahip oldukları korkunç baskı ve denetim araçlarıyla çağdaş kitle hareketinin batılı bireyleri nihayet kollektif boyun eğişe icbar edip edemeyeceklerini insan merak ediyor.

İnsan tabiatına bilimsel yaklaşımı, beşerî meselelerde kelimelerin oynadığı hayatî rol kadar şaşkına çeviren şey yoktur. Tepkileri genellikle anlamsız olanbir kelimenin oluşturduğu etki veya imaj tarafından başlatılan, kontrol edilen, hızlandırılan veya yavaşlatılan bir fizyo-kimyevî kompleksi kim inceleyebilir?

Tabiata yönelik gerçekleştirilen büyücülüğün tabiatı kelimeler yoluyla kontrol altına alma teşebbüsünün tabiatın insan tabiatından farksız olduğu, beşerî meselelerde etkisi kanıtlanmış yöntemlerin gayri-beşerî tabiata uygulandığında da eşit derecede etkili olacağı varsayımına dayalı olması ilginçtir. Böylesi bir varsayımın, insan tabiatını tabiatın bir cephesinden ibaret gören bilimsel yaklaşımla aynı şey olduğunu ve hiç de daha gülünç olmadığını söyleyebiliriz.

Kelimelerin, dağları yerinden oynatamasalar da kalabalıkları harekete geçirebilme gücüne sahip olduklarını biliyoruz. İnsanlar, bir kelime uğrunda savaşmaya ve ölmeye, başka şeyler için hazır olduklarından daha çok hazırdırlar. Kelimeler, düşünceyi şekillendirir, duyguyu harekete geçirir ve eyleme yol açarlar; öldürür ve diriltir, hasta eder ve iyileştirirler. **“Söz adamları” rahipler, peygamberler, entellektüeller tarih içerisinde askerî liderlerden, devlet adamlarından ve iş adamlarından daha belirleyici bir rol oynamıştır.**

Kelimeler ve büyü, özellikle de mevcut yaşam biçimlerinin çözülmekte olduğu ve insanın bilinmeyenle boğuşmak zorunda kaldığı bunalım zamanlarında belirleyicidir. Böyle zamanlarda normal saikler etkilerini yitirirler. İnsan, sıradan ve önemsiz şeyler için bilinmeyene atılmaz. Bilinmeyene atılması için ise efsanevî ve emsalsiz bir şeye ulaşma arzusuyla ruhunun gerilmesi gerekir. Böylesi bir girişime kalkışabilmesi ve ilk mütereddit adımlarda metanetini koruyabilmesi için büyünün ve nefes kesici peri masallarının yardımına ihtiyaç vardır. Modern bilim ve teknoloji bile başlangıçta olgular ve bilgi peşinde ağırbaşlı bir arayış özelliği arz etmiyordu. Burada da öncülüğü yapanlar büyücüler simyagerler, astronomlar, hayalciler oldu. **İlk kimyacılar alelade asitleri ve tuzları değil, madenleri altına çevirecek olan tılsımlı taşı ve hayat iksirini arıyorlardı.** **İlk astronomları ve kaşifleri de mitler ve peri masalları harekete geçirmişti.** Kolomb, sadece altının ve efsanevî imparatorlukların değil, fakat aynı zamanda Aden Cennetinin de peşindeydi. Orinoco’yu gördüğünde onun Aden’in dört nehrinden biri olduğuna emindi. İspanya’ya, **“Cennet buralarda bir yerde”** yargısına varmasına neden olan alâmetler, işaretler ve matematiksel hesaplamalara yer veren bir mektup göndermiştir.

Gerçekten de, tarihteki kritik dönemleri, bu dönemlerde kelimelerin ve büyünün oynadığı rolün bilincinde olmadan anlayabileceğimiz kuşkuludur. Bu, bir yandan bilimsel iştiyak ve mükemmel bir pratik duygu tarafından, diğer yandan ise şovenizmin, ırkçılığın, faşizmin ve komünizmin kara büyüsü tarafından hâkimiyet altına alınmış bir yüzyıl olan içinde yaşadığımız yüzyıl için özellikle doğrudur. Neolitik çağdan yirminci yüzyıla bir sıçrayış özelliği arz eden milyonlarca çiftçinin hızla kentli sanayi işçilerine dönüştürülmesi, gelmek

üzere olan bir millî, ırkî veya toplumsal mutluluk devrine dair mitler ve göz boyamalar olmadan gerçekleştirilemezdi.

İnsanlığın mukadderatının belirleyici bir dönüm noktasına gelmiş bulunduğuna dair yaygın bir his mevcuttur. Bu duygu, kısmen bir nükleer soykırım tehdidinden, kısmen de, komünist güçlerle uzun süre mücadele ettikten sonra kaçınılmaz olarak onlara benzeyerek totaliterleşme eğilimi göstereceğimiz ve uğrunda savaştığımız umudumuzu kendi kendimize katledeceğimiz korkusundan doğmaktadır. Herhâlde daha tehlikeli olan şey ise, geleceğin iz sürücüleri ve şekillendiricileri olarak zayıfların rollerinin ellerinden alınacağını gösteren işaretlerdir. Bilim ve teknolojide gerçekleşen ve insanın tabiat üzerindeki hâkimiyetini muazzam ölçüde artıran devrim, aynı zamanda, ortalama bireyin önemini de muazzam ölçüde azaltmıştır. Otomasyon ve atom enerjisi sayesinde, yakın gelecekte, görece küçük bir insan topluluğunun, kitlelerin yardımı olmaksızın bir ülkenin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilir ve savunmasını sağlayabilir hâle gelmesi mümkündür. İnsanın kaderi, artık, süper insanların istihdam edildikleri son derece karmaşık ve pahalı laboratuvarlar tarafından şekillendirilmektedir ve yeni dünyada toplum dışına itilmişler ve uyumsuzlar için yer yoktur. Zayıflar, tarihin mayası ve insanoğlunun gelişmesini sağlayan ana etken olmak yerine, bir atık ürün olarak muhtemelen bir kenara atılacaktır. İnsan, şekillendirici etkenler olarak zayıfların bertaraf edilmelerinin tarihin sonunu getireceğinden tarihin hayvanbilime dönüşmesine yol açacağından korkmakta haklıdır.

Bununla birlikte, mevcut bunalımın bizde oluşturduğu bıkkınlık ve meyusluğun görüşümüzü bulandırıyor ve geleceği kestirme yeteneğimizi etkiliyor olması da olasıdır. Zira, biz, zayıfları karanlığa atacak güçleri sayıp dökerken bile, dünyanın her yerinde, duraksamamızı, meraklanmamızı ve umutlanmamızı gerektiren şeyler olup bitmektedir. **Tam da şu sıralarda, dünyevî nimetler, bilgi ve beceri açısından tahayyül edilemeyecek ölçüde yoksul olan geri ülkeler yüzyıllardır süren bir uykudan uyanmakta ve en arkadakinin en öne geçmesi unutulmaz piyesini canlandırmak için sahnedeki yerlerini almaktalar.** Son derece önemli olduğu kuşkusuz olan bu temsilin anlamını tam olarak kavradığımız takdimde, temsilde rol alanların kabalıkları, kibirleri, hasmane tavırları, vahşilikleri ve çılgınlıkları bizi rahatsız etmeyecektir. En yürekten beklentimiz, bu temsilin son temsil olmamasıdır.

İnsan tabiatının gayri tabiîliğini kavramadan dünyanın geri kalmış ülkelerinde olup bitmekte olan şeyleri anlamlandırmak zordur. Geri bir ülkenin, ciddi ve pratik bir mesele olan modernleşme uğraşı için bir tımarhane temsiline ihtiyaç duymasının nedeni nedir? Burada, kuşkusuz, beşerî meselelerde sık sık karşılaşılan amaçlar ve araçlar arasındaki fantastik tezadın bir örneğiyle karşı karşıyayız. **Zayıfların, yollarının üzerindeki engellerin üzerinden atlamalarını veya bu engelleri ortadan kaldırmalarını sağlayacak enerjilerin açığa çıkması için büyülü sözlere, mitlere ve göz boyamalara ihtiyacı vardır.** Geri ülkelerin eğitimsiz ve donanımsız kitleleri, kişisel çıkar ve mantıksal ikna yoluyla güçlerini zorlamaya sevk edilemezler. Onları adım adım öğrenmeye ve gelişmeye yöneltmek de mümkün değildir. Zira, öğrenim, onlar için yetersizliklerinin bir diğer kanıtıdır; tedricî bir gelişme ise günümüz bataklığında batmamak için çırpınıp durmak anlamına gelecektir. Onlar, ileriye dönük sıradan bir adım atmak değil, bayağı durumdaki şimdiden görkemli bir geleceğe mucizevî bir sıçrayış yapmak istiyorlar. Diğer insanların dün ulaşmış oldukları yere ulaşabilmek için, kendilerinin önde koştuklarına ve insanlığın geri kalan kısmına yol gösterdiklerine kendilerini inandırmaları gerekir. Pratik bir iş olan modernleşme, kutsal bir davaya hizmet eden son

derece önemli bir teşebbüs görünümü kazanmalıdır. **Kudretli kelimeler, inananlarla birliktelik ve gösterişli meydan okuyuş; teknik eğitim, yeterli donanım, ihtiyacı karşılayacak yiyecek ve mesken kadar önemlidir.** **Geri kalmış kitleler, tarihin dik yokuşunu tırmanabilmek için, kendilerini, insanlığın öncüleri, tek ve yegâne gerçeğin temsilcileri ve insanın kaderini şekillendirecek seçilmiş varlıklar olarak görmek zorundadırlar. Geri kalmışların ileri atacakları adımlar, fatihlerin attıkları adımlara benzemek zorundadır.**

Sh: 101-116

TAKLİTÇİLİK VE BAĞNAZLIK

Günümüzde, geri kalmış bir ülkenin modernleştirilmesi hâlâ büyük ölçüde bir batılılaştırma Batı Avrupa ve Amerika'ya özgü uygulamaların, yöntemlerin ve tavırların aktarımı sürecidir. Bu, hızlı modernleşmenin her şeyden çok bir taklit süreci olduğu anlamına gelir ki, taklidin yapısında hızlı modernleşmeyi böylesine sarsıcı ve allak bullak edici bir şeyin var olup olmadığını merak etmek için geçerli bir neden var demektir.

Umulanın aksine, ileri olanın geri olanı taklit etmesi, tersinin gerçekleştirilmesinden daha kolaydır. Geri ve zayıf olan, taklidi bir boyun eğiş ve kendi yetersizliğinin bir kanıtı olarak görür. Kafalarını ve kalplerini dünyanın kendilerine öğreteceği tüm şeylere açık hâle getirebilmek için, taşıdıkları aşağılık duygusundan kendilerini kurtarmaları, kahramanlıklarını sergilemeleri gerekir. Tarih içerisinde karşı taraftan gönüllü olarak bir şeyler öğrenmeye yeltenenler çoğunlukla yenilen değil yenen taraf olmuştur. **De Tocqueville** şöyle der: **"Geri olanlar bilgi elde etmek için ülkelerini terkederler, fakat bilgi ayaklarına geldiğinde onu geri teperler."** Geri bir ülkenin, kısmen zayıfların, hızla ve kolayca taklit için şiddetle bir güçlülük ve üstünlük kuruntusuna ihtiyaç duymalarından kaynaklanan bir acelecilikle modernleşmeye kalkışması durumunda duygularımızı rencide eden tuhaf kabadayı pozlarına bürünmeleri, kasılmaları, kurumlan, arsızlıkları ve meydan okumaları bundan dolayıdır.

Sovyet Rusya'nın kendi gayretleriyle geri ülke olmaktan kurtulmayı başarmış bir örnek ülke teşkil etmesi, komünizmin modernleşmeye can atan geri ülkelerdeki tartışma kabul etmez cazibesinin ancak kısmî bir nedeni olabilir. Daha belirleyici olan şey, komünistlerin geri bir toplumu savaş alanında zafer kazanmaya hazırlama hususundaki kanıtlanmış yeteneğidir. Komünist bir rejimin, yığınları uzun süreli çalışmaya razı etme yeteneğinin olup olmadığı şüpheliyse de, geri bir topluluğu etkili bir orduya dönüştürüp bağnazca savaşmaya hazır hâle nasıl getireceğini iyi bildiğine şüphe yoktur. batılı demokrasiler, ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, geri ve aşağı oluşunu güçlü bir şekilde hisseden bir toplulukta gurur, coşku ve bir fedakarlık ruhu oluşturamazlar. Hristiyanlık ve demokrasi, zayıfları fatihlere dönüştürme aletleri olarak ortaya çıkmadıkları i**çin Asya ve Afrika'da kök salamadılar.* batının kolayca kabul görmüş diğer iki hediyesini oluşturan milliyetçilik ve sanayileşme, böyle bir amaca hizmet edebilir.** Ruhları kurtarmak için Çin'e gelen Cizvitlerden Çin imparatorunun top dökmelerini isteyip onları ağır top ustaları yapmış olması hatırlamaya değer bir olgudur.

* Bu tür bir vasıta olarak gelen İslâmın hem Asya hem de Afrika'daki yayılışı olağandışı bir hızla gerçekleşti. İslâm, bugün bile Afrika'nın kalbinde yeni mühtediler kazanmaya devam ediyor. İnsan, İslâm tebliğcilerinin dini davetlerini teknik donanımla ikmal etmeleri İslâmlaştırmayı sanayileşme ile birleştirmeleri durumunda İslâmın yayılışının tekrar olağandışı bir hız kazanabileceğini düşünmekten kendini alamıyor.

Bir taklit süreci olarak görüldüğü takdirde, geri bir ülkenin batılılaştırılmasının batıya karşı böylesine şiddetli bir husumet doğurması anlaşılır bir hâl almaktadır. Bize benzemeye çalışan insanların bizi kaçınılmaz olarak sevmeleri beklenemez. Taklidin oluşturduğu aşağılık duygusu, içerlemeye yol açar. Taklitçiler, taklit ettikleri modelin üstesinden gelmeyi onu aşmayı, geride bırakmayı ve daha da iyisi bütünüyle ortadan kaldırmayı arzularlar. En son zikrettiğimiz şey tarih içerisinde bazen ilk tercih edilen olmuştur: Taklitçiler işe modeli tahrip etmekle başlamış, daha sonra taklit etmeye koyulmuşlardır. Yenilgiye uğramış veya ölmüş bir modeli taklit etmenin çok daha kolay olacağı açıktır.

Taklitçilerin taklit ettikleri modelle içtenlikle özdeşleşmeleri durumunda, taklidin fazla içerlemeye yol açmaması tabiî ki umulan bir şeydir. Mevcut batılılaşma dalgasında, uyanış hâlindeki ülkelerin taklit etmekte oldukları batıyla kendilerini özdeşleştirmelerini engelleyen bu kadar çok faktörün bir arada bulunması yaşadığımız dönemin büyük bir talihsizliğidir. Koloniciliğin canlı hatırası, ırklar arasında deri rengi farklılığı, tarihî tecrübe farkı, yaşam standartları arasındaki muazzam uçurum, geri ülkelerdeki eğitim görmüş azınlığın, kendilerinin doğuştan hakları olan yönlendirme, planlama ve denetleme haklarını ellerinden alacak demokrasi ve serbest teşebbüsten korkmaları—tüm bunlar, batıya karşı şüpheci ve hasmane bir tutumun doğmasını birlikte sağlıyorlar.

Daha az belirgin olan şey ise, taklit eyleminin gerçekte taklit etmekte olduğumuz şeyin karşıtı olmaya çalışmak demek olduğunu hissettiğimizde, taklidin önündeki engellerin en aza ineceği gerçeğidir. Bir din veya medeniyetin yabancı bir ülkeye en kolay yoldan aktarımı, bir itiraz ve bir meydan okuma olarak ortaya çıkan sapkın bir kolu vasıtasıyla gerçekleşir. Sapkın hareketler, sık sık, fikirlerin, tutumların ve yaşam tarzlarının aktarılmasında araç vazifesi görmüştür.

Hindistan, Uzakdoğu'yu reddettiği sapkın bir hareket (Budizm) vasıtasıyla, Yahudilik, dünyayı reddetmiş olduğu sapkın bir hareket (Hristiyanlık) yoluyla etkilemiştir. Hristiyanlığın bizzat kendisi, Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olduktan sonra, Greko-Romen dünyanın özünü temelde kendi sapkın kolları vasıtasıyla dış dünyaya yaymıştır. Nasturîler Sâmîî, Yakubîler Mısırlı, Donatistlerse Berberî idiler. Komünizmin de batının kazanımlarının batılı olmayan ülkelere aktarımında bir araç olması mümkün gözüküyorsa, bunun kısmî nedeni, komünizmin, batının reddettiği bir batılı sapkınlık, özellikle de kapitalist bir sapkınlık olmasıdır.

Komünizmi bir kapitalist sapkınlık olarak isimlendirdiğim için, sapkın hareketlerin doğasını ve ortaya çıkışını kısaca gözden geçirmek herhalde yersiz düşmeyecektir. **Bir sapkın hareket, ancak gücünün doruğunda olan bir sistemden doğar.** Çöküş sürecindeki bir sistemin bir sapkın hareket doğurması ve bu hareket tarafından yerinden edilmesi pek mümkün değildir. **Hristiyanlık ortaya çıktığında, Yahudiliğin savaşçı ruhu doruktaydı ve Hristiyanlık, Yahudiliğin birkaç sapkın kolundan biriydi.** Büyüme süreci içerisinde ve daha sonraları batıda askerî hâkimiyeti ele geçirdiğinde, Hristiyanlığın bizzat kendisinden de bir çok sapkın kol türedi. Dinî coşkunun yüksek olduğu bir dönem, sadece azizlerin ve şehitlerin çoğalması için değil, hiziplerin ve sapkın kolların zuhuru için de en elverişli dönemdir. Durağan bir ortodoksluğun veya tam bir kayıtsızlığın var olduğu yerde tutkulu sapkınlıkların ve farklılaşmaların ortaya çıkma ihtimali son derece düşüktür. Böylesine zorlu bir sapkınlık üretmesi, kapitalizmin gücünün bir işaretidir. **Komünizmi Toynbee'nin ve diğerlerinin**

yaptıkları gibi Hristiyan bir sapkınlık olarak değerlendirmek, Hristiyanlığın mevcut hâlini görmezden gelmek ve komünizmin gerçek mahiyetini ıskalamak demektir.

Söylediğim gibi, bir sapkınlık, coşkunluğun ve taşkınlığın bir yan ürünüdür. Bir sapkın hareket, abartı, aşırı uygulama ve ifrata meyletme yoluyla ana gövdeden ayrılır. Öyle görünüyor ki, bir şeyi aksine dönüştürme hususunda abartıdan daha emin bir yol yoktur. Profesör Joseph Klausner, İsa'nın, **"Yahudiliği haddinden fazla ifa etmek suretiyle havarilerinin Yahudiliği Yahudilik olmaktan çıkarmalarına neden"** olduğunu söylemektedir; komünizm de, "aşırı uygulama" yoluyla kapitalizmi kapitalizm olmayan hâline getirmiştir. Kapitalizmin bir başarı ortaya koymasından beri, kapitalistler mutlak kudret hayaline kapıldılar. Bu, devlet içindeki bir şirketten çok bir "şirket devlet"ten mutlak bir hareket serbestisi elde etme hayaliydi. Bazı kapitalistler, anayurtlarındaki örflerin ve geleneklerin sınırlamalarına maruz olmadıkları uzak kolonilerde bu. hayali gerçekleştirmeye çalıştılar. **Fakat, anayurtta en vahşi kapitalist hayali gerçekleştirmeyi sadece komünizm başarır.** Yekvücut bir şirket komünist partisi bir ülkenin tamamını mülkiyetine geçirir. Sadece her toprak parçasını, her binayı, evi vesaireyi malı edinmekle kalmaz, her erkek, kadın ve çocuğun ruhları ve bedenleri üzerinde mutlak bir hâkimiyet de kurar. Bu süperkapitalist şirketin amacı, tutsak edilmiş topluluğu usta tamircilere dönüştürmek, ruhlarına ise, güneşin doğuşundan batışına kadar çalışmayı kabullenip hayatta oldukları için ve kendilerini sömürenlerin verdikleri nimetler için şükran duyacak bir biçim vermektir. Böylesi bir "şirket devlet"in tüm gezegeni elinde tutan bir holding olmayı arzulaması son derece doğaldır.

Stalinist soysuzluktan bütünüyle uzak bir komünist rejim bile, kapitalizmi ifrata götürmek için gerçekleştirilen bir girişim olarak görülebilir. Kapitalist bir sistemde, iş sahibinin yanlış güdülemesi, işçinin dikbaşlılığı ve tüketicinin ayran gönüllülüğü üretim sürecini sekteye uğratabilir. Bu faktörlerin zararlı etkilerini gidermek için muazzam bir enerji ve servet harcamak gerekir. **Komünizm ise, bir dokunuşla, kapitalizmi işverenin, işçinin ve tüketicinin başına buyrukluğundan kurtarır. Üretimi, hiçbir taraftan müdahaleye tahammülü olmayan bir ilâh hâline getirir.**

Nihayet, komünizm, kapitalizmi kapitalistlerden ayırmaya can atması açısından da diğer sapkınlıkların yapısıyla uyum hâlindedir. Hristiyan sapkınlık Yahudiliği Yahudilerden, Protestan sapkınlık ise Katolikliği Katolik hiyerarşiden ayırmıştır. **Kronstadt Ayaklanmasındaki savaş çığlığını hatırlayacak olursak, komünist sapkınlığın müstakbel sloganını da şimdiden söyleyebiliriz: "Komünistisiz komünizm."**

Hızlı modernleşmenin esasında bir taklit süreci olduğunun farkına varış, sadece geri kalmış ülkelerdeki kargaşayı anlamamıza değil, bu ülkelerin mevcut edinimlerinin kalıcı olup olmadığını kestirmemize de yardımcı olacaktır. Azgelişmiş ülkelerdeki toplumsal ve siyasî koşulların makine çağının başlarındaki Avrupa ve Amerika'daki koşullardan bütünüyle farklı olduklarını gördüğümüzde ise, doğal olarak, batılı kazanmaların bu ülkelere aktarımının mümkün olup olmadığını merak edeceğiz. Bununla birlikte, gözlemlemekte olduğumuz şeyin mutabık kalınmış bir taklit eylemi olduğunu düşündüğümüz takdirde manzara bütünüyle değişmektedir. Bir şeyin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan koşulların taklit için de elverişli olmaları bir zorunluluk değildir. **Orijinal türeyiş, bireyin rahat hareket etmesine, kendi içgüdülerine göre davranmasına ve kendi başına riske girmesine izin veren gevşek bir toplumsal düzeni gerektirir.** Hızlı taklidi kolaylaştıran şeyler ise toplumsal bağlılık, sistemlilik ve ortak harekettir. Toplumla bütünleşmiş bireyler, ayrı bir benliğe sahip değildirler. Akılları,

tıpkı çocuklarda olduğu gibi, dış etkilerin saldırısına karşı savunmasızdır. Buradaki paradoks, hızlı modernleşmenin ilkel bir toplumsal yapıyı gerektirmesinde yatmaktadır. Bu yüzden, geri ülkelerdeki toplu davranış eğiliminin batıyı yakalama yarışında bir engel olmaktan çok batılılaşmayı sağlayıcı yardımcı bir unsur olması daha muhtemeldir.

Sh: 21-26

YEHOVA VE MAKİNA ÇAĞI

Bir keresinde, genç ve yetkin bir siyaset bilimi profesörünün, gazların yayılımı kanununun düşüncenin yayılımına uygulanması durumunda neler olacağına dair spekülasyonuna kulak vermiştim. Söz konusu profösör, bu fikri zorlama bir fikir olarak gördüğü hâlde kafa yormaya değer buluyordu.

Dinlerken, Galileo ve Kepler olsaydı bu fikri hiç de tuhaf bulmazlardı diye geçti içimden. Çünkü Galileo da Kepler de tüm kâinatı planlayıp düzenlemiş olan bir Tanrı'ya üstat bir matematikçi ve teknisyen olan bir Tanrıya canı gönülden inanıyorlardı. **Matematik, Tanrı'nın tarzıydı; gerek yıldızların hareketi, kuşların uçuşu, gazların yayılımı, gerekse fikirlerin yayılımı hepsi de Tanrı'nın damgasını taşıyordu.**

Modern bilimin doğumunu gerçekleştiren insanları harekete geçiren ve onlara kılavuzluk eden şeyin özel bir Tanrı olduğu modern kulaklara garip gelir. Sözünü ettiğimiz insanlar, gerçekleştirdikleri her keşifte Tanrı'yla temas hâlinde olduklarını hissederlerdi. Tabiatın matematiksel yasalarını bulmak için gösterdikleri gayret bir dereceye kadar dinî bir arayışın ifadesiydi. **Tabiat, Tanrı'nın kitabı, matematiksel işaretler ise O'nun alfabesiydi.**

Galileo, tabiat kitabının harflerinin bizim harflerimizden farklı olduğunu söyler: "Bu harfler, üçgenlerden, dörtgenlerden, dairelerden, konilerden, piramitlerden ve diğer matematiksel figürlerden oluşur. " Kepler, gökcisimlerinin hareketlerine hükmeden yasaları aramak suretiyle Tanrı'nın kitabını çözmeye çalışmakta olduğundan o kadar emindi ki, sonraları, kâinatın müellifi olan Tanrı'nın ilk okuyucusu için altıbin yıl beklemek zorunda kaldığını böbürlenerek söyleyebildi. Leonardo da Vinci, kadavraları teşrihe bir duayı kaleme almak için ara vermişti: **"Keşke insanın görünüşünü tasvir ederken bile insanın mahiyetini ve itiyatlarını ifşa edebilmem Yaratıcıyı memnun edecek olsaydı."** Anatomiye ilgi duymasına bir sanatçı olarak yaptığı işin neden olması mümkünse de, Leonardo, giderek, daha çok bir bilimadamı ve bir teknisyen merakıyla hareket etmeye başlamıştır. Canlı yaratıklar üstat bir teknisyenin şekillendirdiği fevkalâde makinalardı. Leonardo da, nasıl inşa edildiklerini ve nasıl çalıştıklarını keşfetmek için bu canlıları teşrih ediyordu. Bu canlıları gözlemlemek ve onlarla meşgul olmak suretiyle insanın kendisi de makinalar imal eden bir varlık hâline gelebilirdi. Zamanla görme ve işitme yeteneğine sahip bir mekanizma, uçan bir makina vs. yapma imkânına kavuşabilirdi. Makinalar imal etmek ikinci bir yaratış, insanın maddeye irade ve düşünce üflemesi olurdu.

Bir üstat matematikçi ve sanatkâr olarak Tanrı kavramı, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda bilimin yeniden canlanışı ile öğrenimin yeniden canlanışı arasındaki çarpıcı farkı muhtemelen açıklayabilir. Öğrenimin yeniden canlanışına antikitenin fikirleri ve örnekleri tam anlamıyla hâkim olduğu hâlde, bilimin yeniden canlanışı, Yunan bilimsel yazınından yararlanmasına karşın, başından itibaren belirgin bir bağımsızlık arz etmiştir. Gözlerinin önüne serilmiş olan

şifresi çözülmemiş Tanrı metninin tam bilincinde olan yeni bilimadamlan, enerjilerini antik metinleri şerh ve taklide yöneltmekten sakınmıştır. Bu durumda, Tanrıya samimi bir şekilde inanışın, entellektüel bağımsızlığın ortaya çıkışında etkili olduğu açıktır.

Tabiî ki modern bilim ve teknoloji belli bir Tanrı kavramı olmadan da aynı gelişmeyi sağlayabilirdi diye düşünülebilir. Fakat, insan, bu ilintinin ehemmiyeti üzerine spekülasyonda bulunmaktan kendini alamıyor. Bilim ve teknolojinin hâkimiyeti altında bulunan bir medeniyet yaratabilmek için batının âdeta bir bilimci ve teknisyen olarak Tanrı kavramına ulaşması gerekiyordu. Sık sık söylenmesine karşın, insanın Tanrı'sını kendi suretinde yarattığı bütünüyle doğru olmasa gerektir. İnsan, O'nu, daha çok özlemlerinin ve hayallerinin sureti içerisinde olmak istediği şeyin suretinde yaratır. Tanrı imalinin, bir toplumun emellerini gerçekleştirme sürecinin bir parçası olması mümkündür: **Toplum, önce emellerini belli bir Tanrı kavramı içinde bir bütün hâline getirir, daha sonra da bu Tanrıyı taklit eder.** Emsali görülmemişi yapmaya kalkışmak için gerekli olan kendine güveni oluşturmanın en etkili yolu, yeni olanı gerçekliğe kavuştururken üretiyor olmaktan çok taklit ediyor olduğumuz kurmacasına yaslanmaktır. Gökle meşgul oluşumuzun, emsalsiz olana emsaller bulma gayretimizin bir parçası olması mümkündür.

Bildiğimiz kadarıyla, tüm yaratıcılık güçlerine ve becerilerine rağmen diğer medeniyetlerin bir makina çağı geliştirememiş olmalarının nedenlerinden biri, bu medeniyetlerin, kolayca her şeye kadir bir mühendise dönüştürebilecekleri bir Tanrı'dan yoksun oluşlarıdır. Kudretli Yehova, makina çağımızın bugün bile elde etmeyi arzuladığı olağanüstü başarıları zamanın başlangıcından beri sergileyip durmuyor mu? Yehova, denize kapılarını kapatıp şöyle demişti: **"Buraya kadar geldin ama daha öteye izin yok; mağrur dalgaların burada kalacaklar."** Sahrada su havuzları yapıp çölü bir bahçeye çevirmişti. Yıldızlan saymış ve onlara isimleriyle seslenmişti. Bulutlara hükmediyor ve nehirlere nereye akacaklarını söylüyordu. Avucunun içiyle suları ölçmüş, karışıyla semaları kat kat etmiş, tozu belli bir ölü içerisinde bırakmış ve dağları terazide tartmıştır.

Ortaçağın ardından, Avrupa'da meydana gelen dönüşüm, bir dereceye kadar, İsa'yı taklitten Tanrı'yı taklide geçişti de aynı zamanda. Yeni bilimadamları, dünyayı yaratıp düzene koyan Tanrı'ya kendilerini yakın hissediyorlardı. O'na karşı haşyet duygusu içinde olmalarına rağmen, kendilerini âdeta O'nun okulu gibi de hissediyorlardı. Tanrı nın düşüncelerini düşünüyor ve bilerek ya da bilmeyerek O'nun gibi olmayı arzuluyorlardı.

Tanrıyı taklidin, modern batının doğuşuyla ortaya çıkan ve onu diğer medeniyetlerden ayıran enerji boşalmasının etkenlerinden biri olduğu şüphesizdir. Sadece yeni bilimadamları değil, sanatçılar, kâşifler, mucitler, tacirler ve iş adamları da, "**insanlar diledikleri her şeyi yapabilirler"** diyen Alberti'yle aynı görüşü paylaşıyorlardı. Kolomb, "Il mondo e poco!" diye haykırdığında umutsuzluk değil zafer çığlığı atıyordu. Muazzam keşif ve başarılar, Tanrı'nın öneminin azalması demeye geliyordu. Çünkü taklitte rekabet gizlidir; taklit ettiğimiz modeli aşmayı ve alt etmeyi arzularız. **Eşyaya giderek daha çok hükmeder hâle gelen batı, Tanrı'ya yetişmekte olduğunu, Tanrı'nın evrenini terbiye ederek insan yapımı bir dünyaya boyun eğer hâle getirmekte olduğunu hisediyordu.** Batı, semaya savaş açan tufan neslini hatırlıyor ve şunu hissediyordu: **"Yapmayı hayal ettikleri hiçbir şey onlardan esirgenmeyecek."**

Sh: 67-70

Kaynak: Değişim Sancısı, Eric HOFFER, trc: İhsan DURDU, ayışığı kitapları, Mayıs 2003, İstanbul

SUYU ARAYAN TOPRAK- Mehmet FARAÇ

GAP'IN MİMARI ATATÜRK

Asur Kralı Nemrud'tan yüzlerce yıl sonra–Harran'la Fırat'ı evlendirme planını bir vali ele aldı. Günümüzde GAP gibi devasa projenin akıl babası olduğunu iddia eden politikacılar ve devlet yöneticilerinin aksine bu vali çalışmalarını sessizce yürüttü. O, Fırat'la Harran'ı kavuşturma düşünün Cumhuriyet tarihindeki ilk mimarı oldu. Urfa'da 1924–1928 yılları arasında valilik yapan **Fuat Baturay**, düşündü taşındı ve bölgenin kaderini değiştirebilecek bir projeye henüz kurulmuş cumhuriyetin ilk yıllarında el atmak istedi. Baturay, Urfa Valiliği'nin 1927 yılında yayımladığı Salname'de (yıllık) bu konuda yaptığı çalışmayı şu satırlarla aktardı:

"Harran Ovası'nı ıska (sulama) için Fırat Nehri'nden kanal açtırmak üzere tetkikat yaptırılmıştır..."

Bu satırlar "GAP'ın mimarı kim?" sorusuna açıklık getirirken, Yukarı Mezopotamya'yı yeniden tarih ve uygarlık sahnesine çıkarmak isteme çabasının bir valiye ait olduğunu da kanıtladı.

Ülke sularından yararlanma çabaları ise Vali Fuat Baturay'ın bu araştırmasından sonra 1930'lu yıllarda hareket kazandı. Cumhuriyetin kuruluşunun 10. Yılında, değişim çabaları sırasında özellikle elektrik enerjisi gereksinimi ortaya çıkınca, ülkenin boşa akan su servetinden enerji elde edilmesi düşünüldü.

Suları rasyonel şekilde değerlendirme kararı alan Büyük Atatürk'ün emri ile 1936'da Elektrik Etüd İdaresi kuruldu.

Eski Kocaeli milletvekillerinden Yrd. Doç. Dr. A. Süreyya Soğuoğlu, Atatürk'ün bu dönemdeki bir girişimini 13 Haziran 2000'de Urfa DSİ 15. Bölge Müdürlüğü'nde yaptığı konuşmada şöyle aktardı:

> "Milli Mücadele'nin devamı olan ekonomimizin GAP'ı, M. Kemal Atatürk'ün hayali ve arzusunun tahakkuku, Türkiye'mizin ebediyete akıp giden refah zaferi olacaktır. 1937 yılında Dinyeper Nehri'nde Ruslar'ın yapmakta olduğu baraj çalışmalarında bulunun iki Rus mühendisinin Ankara'da misafir olarak bulunduğunu istihbar eden Atatürk, Sovyet Rusya Büyükkelçisi ile iki mühendisi Çankaya'ya davet ederek baraj çalışmaları hakkında bilgi almıştır. Daha sonra başvekile dönerek, (Çocuk, biz de Urfa'nın oraya bir medeniyet gölü yapalım) demiştir. Bugünkü eserin fikir ve isim babası olan peygamberlerden sonra gelen en büyük ve özel yaradılış Atatürk'ün böyle bir isteğinin yaşanmasından hem mutlu hem de heyecanlıyım..."

Benzer bir öyküyü, Kültür Bakanlığı'nın "Urfa" adlı kitabında Prof. Dr. Kenan Mortan şöyle anlatır:

> "Sorun Atatürk'ün (Muasır medeniyet seviyesine ulaşma) konusudur. Türkiye buna nasıl ulaşacaktır. Ortaya çıkan envantere göre 1 milyon kilowata varmayan elektriğin yanı sıra 100 bin ton demirçelik, 400 bin ton çimento, 100 bin ton şeker üretilmektedir. Elektrik potansiyeli ise 2 milyar kw/saattir.
>
> Suyu değerlendirme örgüleri kurulunca gündeme keşif konusu gelmiştir. Karar yine Atatürk'ündür. Anlatılan anıya göre, Sovyet sefiri Atatürk'ü ziyaretinde, Dinyeper Nehri üzerindeki gelişmeleri anlatmış. Nehrin yarattığı büyük gölü ballandıra

> ballandıra anlatmış. Olayı sessizce dinleyen Atatürk, Celal Bayar'a, "Senden elektrik istiyorum" talimatını vermiştir. Fırat Nehri üzerinde keşif yapma bu talimatla başlamıştır. Keban bu karardan doğmuştur. Bu kararla, Türkiye suya bakmayı bırakarak (bu nehirden ne kadar su akıyor, burada ne yapılabilir) sorusunda yoğunlaşmaya başlamıştır. Elektriğin potansiyeli bu kararla ortaya çıkmıştır. Yapılan iş rasattır."

9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de GAP'ın asıl babasının Atatürk olduğunu çeşitli dönemlerde dile getirdi. 10 Ocak 1995'teki bir konuşmasında da şunları söyledi:

"Aslında GAP dediğimiz olay, büyük Atatürk'ün çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için gösterdiği hedefe varma kavgamızın parçalarından biridir."

Atatürk'ün emriyle kurulan Elektrik Etüd İdaresi, 1938'de Keban Boğazı'nda etüdlere başladı, "Fırat Nehri'nin her açıdan tetkiki ve sonuçlarının tespiti için" rasat istasyonları kuruldu. Ancak Atatürk'ün ölümünden sonra devletin çabalarını artırdığını söylemek güç. Urfalı şair M. Hulisi Kılıçaslan henüz, **"leyleğin ömrü laklak, bizimki ise cek cek.. Ferhat dağı delecek, Urfa'ya su gelecek"** şiirini yazmamıştı. Ama susuzluğun en büyük çilesini çeken Urfalılar seslerini yükseltmeye başlamışlardı.

Sh:77-79

YAHUDİLER GERİ GELDİ!..

Urfa'nın eski belediye başkanlarından Cemil Hacıkamiloğlu da Fırat'ın Harran'a akıtılması için çabalayanlardan. Vali Fuat Baturay'ın girişimini gözardı ederek GAP'a akıl babalığı yaptığını öne süren Hacıkamiloğlu, ***"Urfa'nın Kurtuluşu ve GAP"*** adlı kitabında Fırat'ı Harran'a akıtmak için ilk girişimini anlatmadan önce 1930'larda Urfa'daki Yahudi topluluğuyla kavgasına yer verir.

Fırat'ı Harran'a akıtmak için çaba harcayan Hacıkamiloğlu, 1947'de Yahudilerle alışveriş yapmamaları için esnafı ayaklandırır. Yahudiler arasındaki bir cinayetin Türkler üzerine yıkılmak istendiğine sinirlendiğini anlatan Hacıkamiloğlu olayı şöyle anlatır:

"Yahudiler beni Vali Kamuran Çukruğ'a şikayet ettiler. Vali beni çağırdı, (elebaşı esnaflara emir vermişsin Yahudi vatandaşlarla kimse alışveriş etmiyor) dedi. Evet etmiyorlar dedim. Vali dedi ki, (Alışveriş derhal başlamalıdır. Aksi halde ben adamı kurşuna dizerim.) Yanıma yaklaştı (Sen Urfa kahramanının) oğlusun, Yahudilerin arkasında Amerika, İngiltere var, Ruslar ve Fransızlar var, senden rica ediyorum) dedi. Ben de esnafın bileceği iş dedim. Valinin yanından ayrıldım. Esnaflar yine alışveriş yapmadılar. Yahudiler Diyarbakır'da müfettişi umumi Avni Doğan'a müracaat ettiler. Doğan Urfa'ya geldi. Yahudiler toplanıp ona şikayet ettiler beni. Beni tutukladılar."

Hacikamiloğlu o günlerde Yahudilerin şikayeti üzerine tutuklanmış, mahkemede yargılanmış ve ancak 3. celsede yakasını adaletten kurtarabilmiş. O günün sonrasını kitabında şöyle yazar:

> **"Neticede Yahudiler memleketi terk ettiler. Bir tek Yahudi Urfa'da kalmadı. Yahudiler'in ticaretine Türkler hâkim oldular..."**

Olay ileride kaderin bir cilvesi olarak anlatılacaktı. Hacikamiloğlu, bu olaydan 53 yıl sonra

İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın Harran Ovası'ndaki sulama projelerine talip olduğunu görseydi acaba ne yapardı? Fırat'ın Harran'a akıtılması için verdiği çabalara lanet mi ederdi. Onun Urfa'dan kovdurduğu Yahudiler, onun da çabalarıyla oluşan GAP nedeniyle yarım asır sonra Urfa'da at koşturmaya başlamışlardı.

İsrail Dışişleri'ne bağlı bir tarım kuruluşu olan HASHAV'dan bir heyet 28 Mart 2000'de GAP'ta incelemelerde bulunmak için Şanlıurfa'ya geldi. Haim Divon başkanlığındaki heyet, Atatürk Barajı'nı gezdi, DSİ 16. Bölge Müdürlüğü'nde brifing aldı. İsrail heyeti daha sonra Harran Ovası'nda sulamaya açılan alanları inceledi. 30 Mart günü kentten ayrılan İsrailli'ler gitmeden önce Hacikamiloğlu'nun 53 yıl önce Yahudilerle alışverişi yasakladığı Urfa esnafından isot (acı Urfa biberi), Mırra (acı kahve) takımı ve çeşitli hediyelik eşyalar aldı. Urfa esnafı, 53 yıl önceki Hacikamiloğlu gibi düşünmüyordu. Nitekim GAP turizmi nedeniyle her ay kente gelen binlerce yerli ve yabancı turist onların ekmek kapısı olmuştu.

Yahudi heyetinin bu girişiminin ardından 31 Mart 2000 günü DSİ 15. Bölge Müdürü Erdoğan Bağcı, Atatürk Barajı'ndan alınacak suyla, Yaslıca beldesi yakınlarındaki tüneller aracılığıyla sulamaya açılacak olan Yaylak ve Şanlıurfa-Bozova pompaj sulaması 1.2.3. kısım inşaatlarının, Türk, İsrail ve İspanyol firmalarından oluşturulan konsorsiyum tarafından gerçekleştirileceğini açıkladı. Bağcı, İsrail firmalarınca, yap-işlet-devret modeliyle yağmurlama sistemlerinin kurulacağını ve drenaj işlerinin gerçekleştirileceği Yaylak Ovası'nda, 20 bin 12 hektarlık alanın sulamaya açılacağını belirti. İsrail Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kısa süre sonra, GAP kapsamındaki İsrail'e verilmesi öngörülen yaklaşık 7 milyon dolarlık 6 sulama projesini üstlenmeye aday şirketleri belirledi. ***Türkiye, bu projeler için 30 şirketin başvurması üzerine, şirketlerin seçimini İsrail'in yapmasını istemişti. Çekilen kura sonucu Aştrom, Merhav, Solel Boneh ve Tahal şirketleri belirlendi.***

GAP'ın öncülerinden Cemil Hacıkamiloğlu'nun 53 yıl önce Urfa'dan gitmelerine neden olduğu Yahudiler'in torunları biraz da onun sayesinde Harran'da ekmek peşindeydi...

20 Eylül 2000 tarihinde Urfa'da TÜBİTAK tarafından düzenlenen bir sempozyumda konuşan Prof. Dr. Neşet Kılınçer, İsrail Tarımsal Araştırma Organizasyonu'ndan (ARO) bilim adamlarının katılımıyla, Urfa'da, tarımsal araştırmalarda Türk-İsrail işbirliğinin olanaklarıyla ilgili bir panel düzenleneceğini açıkladı.

Görüldüğü gibi GAP'ı bir taraftan da İsrailliler "GAPıyordu."

Alarko Holding Yönetim Kurulu Başkanı Üzeyir Garih 21 Temmuz 2000 günü Ankara'da düzenlediği bir tanıtım toplantısında, GAP Bölgesi'nde, tarımsal potansiyeli artırmak amacıyla 4.5 milyon dolarlık yatırım yaparak GAPOPARK adında bir TEKNOKENT kuracaklarını açıkladı. Projeyle hem bölge insanını hem de ekonominin geliştirilmesini planladıklarını anlatan Garih, proje ile birlikte Güneydoğu'da 10 yılda 4.5 milyar dolarlık yatırım yapılabileceğini, bir çok yabancı firmanın da bölgede yatırım sözü verdiğini söyledi. "Biz çiftlik kurup üretim yapmayacağız. Bilgi verip üretimi alma garantisi sağlayacağız" diyen Garih, bir endişesini de şu sözlerle dile getirdi:

"Yöre halkından ve kamuoyundan güçlü bir muhalefet olursa projeden vazgeçeriz."

Garih'in endişesi yersizdi. Çünkü şeriatçı basın dışında, işsizliğin diz boyu olduğu bölgeye kimse ne İsraillilerin ne de Garih'in yöreye yatırım yapmasına karşı değildi. Hem 53 yıl önce Yahudileri kentten kovan onların ticaretine engel olan Cemil Hacıkamiloğlu da artık

muhalefet edemezdi.

Garih "Biz çiftlik kurmayacağız" diyordu ama, bölgede çiftlik kuran başkaları vardı. Hem de bu çiftliği İsrailli mühendisler oluşturuyordu. Her çivisinde onların çekici vardı. 11 Ekim 2000 günü hizmete açılan bu çiftlik Koç ve Atatürk Barajı'nın yapımını gerçekleştiren Ata İnşaat firmasınca ortaklaşa kuruldu. Proje için Harran'da 2 bin 500 dönüm arazi kiralandı. Koç Holding Tüketim Grubu Başkanı Cengiz Solakoğlu, "Salt bölgede arazi alıyorlar" eleştirilerini yersiz çıkarmak için kiralama yoluna gittiklerini açıkladı. İki dev kuruluş çiftlikte bin 200 baş inekten yılda 9 milyon litre süt almayı, 5 bin danadan 3 bin ton et üretmeyi planladılar. 17 milyon dolarlık bu çiftlik projesine göre ilk beş yıl içinde anlaşmalı çiftlik modeli ile yerel sürü sayısının 12 bine çıkarılması, yöre çiftçisine 5 milyon dolarlık ek gelir sağlanması hedeflendi. Bir örnek tesis olan çiftlik, Harran üreticisinin bilinçlenmesi için bilgi, teknoloji ve eğitim merkezi olarak da düşünüldü. Vehbi Koç'un idealini gerçekleştirdiklerini anlatan Cengiz Solakoğlu, "Bu bereketli topraklar için geliştirilecek benzer projeler hiç kuşkusuz tarıma dayalı sanayimizi Avrupa birinci liginde hak ettiği yere taşıyacaktır. Mezopotamya'dan beri varolan coğrafyadaki hayvancılığın yeniden ileri ülke standartlarında olmasını sağlayacaktır" diye konuştu.

1958'de kente ilk kez geldiğinde, akrep korkusuyla başında bir nöbetçi olduğu halde geceyi bir Urfa evinin damında geçiren Rahmi Koç ise tesisleri hizmete sokarken, "Bu tesis başka gruplara da örnek olacak" diyordu.

Yahudileri Urfa'dan kovduğunu övünerek anlatan Urfa'nın ilginç siması Cemil Hacıkamiloğlu, 75 yaşındayken 1986'da yazdığı kitabında Fırat'ı Harran'a akıtmak için verdiği kavgayı da anlatır. Hacıkamiloğlu bunu yapmadan önce bölgenin tarihiyle ilgili dağarcığındakileri aktarır:

"Dünyanın en verimli arazisine malikiz.

Tahminen 5 bin sene evvel Fırat ve Dicle'de örümcek ağı gibi su kanallarının Mezopotamya arazisinde mevcut olup, bu arazinin sulandığını, 70 milyon insanı rahatlıkla beslediğini tarih kitapları yazmaktadır. Mezopotamya kıtası Diyarbakır'dan Basra Körfezi'ne kadar Dicle ile Fırat nehirleri arasındaki arazidir. Harran Ovası da bu arazinin parçasıdır. Halen kazılarda su yolları görülmektedir. Dünyanın zahire ambarı diye şöhret bulan Harran Ovası bugün Şanlıurfa halkını beslemekten acizdir. Harran Ovası Fırat Nehri ile sulanırsa, ekilecek pamuk, pirinç, şeker pancarı, susam, soya fasulyesi ile her çeşit sebze, meyve ağaçları, buğday, arpa hasılatları bir çok fabrikanın kurulmasını, 9-10 milyon insanın Şanlıurfa'ya gelmesini, Şanlıurfa'nın Türkiye'de değil, dünyada sayılı bir şehir olmasını, Türkiye'de işsiz kimsenin kalmamasını, Türkiye'nin Amerika'ya ve ecnebilere , Avrupa'ya avuç açmamasını sağlar. Hal böyle iken hükümetimiz bu işi ihmal etmiştir. Demokrat Parti zamanında birkaç defa bakanlar Urfa'ya geldiler. İsteklerimizi sordular. Bir defasında Ziraat Bakanı geldi. Memleketimizin derdini sordu. Konuşmak isteyenleri sıraladı. İlk sırada olduğumdan ben konuştum. (Fırat Nehri'nden Harran Ovası'na su verilmesini istedim. Başkaca hiç bir şey istemiyoruz) dedim. Bakan konuşacaklara başka bir şey istemez misiniz diye sordu. Urfalılar'da birlik ne gezer. Hep bağırdılar... Kimi bez, kimi şeker fabrikasının kurulmasını istedi. Bakan dedi ki, "bu istekleriniz Hacıkamiloğlu'nun isteklerinin içersindedir. Ama siz kabul etmiyorsunuz. Peki şeker fabrikasını kuralım, şeker pancarı nerede, bez fabrikasını kuralım pamuk nerede... Pancar olmazsa şeker, pamuk olmazsa bez fabrikası kurulamaz..."

Cemil Hacıkamiloğlu Fırat'ın Harran'a akıtılması için ikinci girişimini de şöyle anlatır:

> **“1944 senelerinde ticaret odasında üyeydim. Birkaç arkadaşla valiye gittik. Harran’ın Fırat’tan sulanması ile vaktiyle 40 milyon insanın rahat yaşadığını söyledim. Vali, (ne 40 milyonu, 70 milyon adam rahat beslenmiştir, teklifinize çok memnun oldum) dedi. Vali o zaman Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye yazdı. Gelen cevapta, Birecik’ten geçen Fırat Nehri’nin Harran Ovası seviyesinden 200 metre aşağıda olduğu, isteğin imkansız olduğu bildirildi.”**

“BAYAR’IN AKLI YATTI”

Cemil Hacikamiloğlu, 1957 yılında Demokrat Parti’den belediye başkanı seçildi. O dönemde kentin elektriği jeneratörlerden karşılanıyordu. Ancak jeneratörlerin yetersiz kalması üzerine harekete geçtiğini anlatan Hacikamiloğlu, anılarında, Adana’da elektrik artık barajdan karşılandığı için kullanılmayan 1600 beygir gücündeki dizel motorlu jenaratörleri 1 milyon 700 bin liraya satın alarak Urfa’ya getirdiğini, ancak bu parayı bulmak için de Ankara’ya gitmek zorunda kaldığını belirtiyor. Hacikamiloğlu, Ankara’da Fırat’ı Harran’a akıtmak için girişimlerini sürdürdüğünü anlatır:

“Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın yanma gittim. Beni kabul etti. Bir uçta oturmak istedim,(yok orada uzakta oturma böyle yanıma yakın otur, memleketin isteklerini dinleyelim)dedi. Bunu fırsat bilerek Harran Ovası’nın vaktiyle Fırat ve Dicle nehirlerinden istifade ettiğini, halen kazılarda su kanallarına rastlandığını, Fırat’tan su alınacak olursa 910 milyon insanın Urfa’da barınacağını, Türkiye’de işsiz kalmayacağını etraflıca anlattım.(Bu iş aklıma yattı. Yaver gel dedi, Harran Ovası’nın sulanması için not et etüd yaptıralım) dedi. İşte o zaman Celal Bayar etüd yaptırdı, mümkün, uygun görüldü. Celal Bayar tarafından başlatılan Harran Ovası’nın sulama işi halen devam etmektedir.”

DEMİREL GAP’A KARŞI ÇIKTI!..

Hacıkamiloğlu’nun anılarında, barajlar kralı olarak lanse edilen ve “GAP’ı GAPtırmamak için” tüm siyasi rakipleriyle 40 yıl mücadele eden Süleyman Demirel’le Harran Ovası’nın Fırat Nehri’yle sulanması için bir görüşmesi de yer alır:

“Daha evvel o zaman su işleri umum müdürü (DSİ Genel Müdürü) Süleyman Demirel’e söyledim; Bu şerefi sen kazan... Demirel (imkanımız yoktur) dedi. Dere dolu altın akıyor. Ecnebi şirketlerine bir pay verseniz olmaz mı... Demirel. (istekli çıkmaz) dedi. Petrol için bu kadar masraf ediyorlar, bu iş için hay hay yaparlar dedim kabul etmedi. Ama Celal Bayar aklıma yattı dedi...”

Demirel bu görüşmeyi anımsar mı bilinmez ama, o dönemdeki ilgisizliğinin nedenine kanıt olabilecek bir konuşmayı 14 Temuz 1986’de TMMOB’un düzenlediği GAP konuşmasında yaptı: “Planlama safhasında fizibilite meselesini söyledim. Fizibilitede tek tek münferit tesisler için fizibilite yapılabileceği gibi, bir kaynağın tümünü kavrayan, kapsayan fizibilite yapılır. Yapılması lazımdır. Çok maksatlı projeler dönemine 1950’li yıllarda girdik. Çünkü araya harp girdi. Harp girince kimsenin bu çeşit işleri düşünecek vakti yoktu. Harp sonrasında ise dünyada bir kalkınma harekatı başladı. Bu dönem nehir havzalarının amenajanı dönemidir....”

Turgut Özal hayranı olan Cemil Hacıkamiloğlu'nun Fırat'ı Harran'a akıtmak için verdiği çabanın altında biraz da kendi topraklarının kuraklığı vardır. 27 Ağustos 1988 tarihli Hürriyet gazetesi, İstanbul Maltepe'de röportaj yaptığı Hacıkamiloğlu ile ilgili şu saptamayı yapar:

"...75'lik delikanlı topraklarını çocuklarına dağıtmış... 2000 dönümü ise kendine bırakmış!..."

İşte Demokrat Partili bir toprak ağasının su kavgası.

FİKRET OTYAM'IN ÇIĞLIĞI!...

1950Tİ yıllar, işsizlik ve ekonomik sıkıntılar içinde bocalayan, bir tek fabrikanın olmadığı, ekonomisinin küçük esnaf tarafından yönlendirildiği Urfa'da sıkıntıları artırdı... Bu yıllar Urfa eşrafından insanların İstanbul'a göç ettiği yıllar. Toplumun örgütsüzlüğü yüzünden kentte sanayi tesisleri kurulamazken. Susuzluk yüzünden binlerce dönüm arazisi olan ağalar bile ekmeğe muhtaç kalır. Umutlar yağmur dualarına bağlanır.

Urfalılar, işleyemedikleri topraklarını kuraklığın bağrına terk edip İstanbul'a göç ederken, kent İstanbul'dan gelen bir konukla tanışıyordu. Bu konuk sonraki yıllarda Harran'ın yalnızlığını tüm Türkiye'ye duyuracak olan gazeteci yazar Fikret Otyam'dan başkası değildi. Süleyman Demirel'le birlikte kadim dostu Fikret Otyam'ın da gazetecilikte parladığı yıllardır 1950'ler.. Otyam, Urfa'ya ilk gezisini 1953 yılının temmuz ayında yapar. Urfa küçük bir şehirdir, susuzluk gene sorun... İshal almış başını gitmiştir.. İnsanların umudu Balıklıgöl'deki su... Onunla şifa arıyorlar. Otyam, belediye sağlık memuruna sormuş, çocuk doğum ve ölüm çizelgesini. 1952'de 427 doğum olmuş. 466 çocuk ise ölmüş. Şöyle aktarmış durumu:

"Bu ilin rakamları. Ya köylerin?.. Urfa, Urfa olalı çocuk doktoru görmedi uzman olarak."

Bu satır Urfa'nın her şeyini anlatıyor. Otyam asıl hedefi Harran'a uzanır sonra. Temmuz'un yakıcı sıcağında, 1953 senesinde Harran:

"Yollarda topraksız adamlar var. Saç, sakal birbirine karışmış. Yanık yüzlü, yanık bahtlı insanlar. Bitkin, isteksiz, yorgun, belki dermanlarını tarlalarına bırakmışlar...

...Yaşamasız, soluk... Terkedilmiş gibi. Otomobilin tekerlerine koşan köpek bile yok. Yer yarılmış gitmişler dibine...."

Fikret Otyam Harran'la ilgili gözlemlerini aktardığı ,"Harran, Hoyrat Mayın ve Irıp" (1960), "Gide Gide Doğu'dan Gezi notları"(1960) gibi kitaplarında bölgeyi anlatırken objektifine hep aynı görüntü yansır:

Kuraklık, çatlamış topraklar ve kurtlu su...

Otyam anlatmıştır en iyi Harran'ı... Yaşayarak, konuşarak, çatlamış topraklarda yürüyerek anlamıştır Harran'ın dramını. Susuzluktan dudakları çatlamıştır ama endişesi de vardır:

"...susuzluktan yandım...Dayanırım deyip su almalarına engel olmuştum. Yiğitlik var serde!... Hasta olursun sonra demişlerdi, içemezsin o suları. Nah böyle kurtlar var, çamur gibidir sular, içemezsin... Eee neye yarar bunun tadını almadıktan sonra?...Yürekten duymak gerek, palavra yok... Suyunu içme , ekmeğini yeme...Yok arkadaş tadını bilmek gerek..."

Tadını bilmek gerekti... Çileyi, kuraklığı, susuzluğu anlamak için. Öyle yaptı.

1953 yılının Temmuz ayında henüz GAP'ın esamesinin okunmadığı bir dönemde konuk oldu bir Harran evine. Dili damağı kurumuş vaziyette kerpiç evin toprak zeminine oturdu.

Yaşamında ilk kez gördüğü insanlar... Onun gibi giyinmeyen, onun gibi konuşmayan. Bambaşka bir kültürün yalnız insanları. Tabi ki su ister:

"...Sonra bir su istedim. Tercüme ettiler. Bir telaştır aldı ortalığı... Anlamamazlıktan geldim. Biraz sonra eski bir bardak içinde koyu bir sıvı getirdiler...

Sh:77-87

***

Mezopotamya'nın en verimli toprakları, özellikle 1270'lerdeki son Moğol saldırılarıyla birlikte kuraklığa terkedilmişti. Yüzlerce yıl süren mücadeleye rağmen bölgeyi yeniden tarım merkezi yapma çabaları sonuç vermemişti..

1920'lerde başlayan Fırat'la Harran'ı kavuşturma düşü 80 yıl sonra tamamen olmasa da önemli ölçüde yaşama geçmişti... En azından bölgede tarımsal patlamayı yaşatacak olan Fırat, Harran'a kavuşabilmişti...Toprak aradığı suyu bulmuştu... Urfa tünellerinin yalnızca biri, 10 yılı aşkın gecikmeyle de olsa Fırat'ın sularını Harran'a akıtmayı başarabiliyordu... Bölgede 2000 bin hektarı aşkın toprak sulanmaya başlamıştı. 20 yıldır ülke ekonomisini kemiren dev projenin önemli ayakları harekete geçmişti. Urfa ve çevresinde GAP'ın ayak sesleri artık iyice duyuluyordu.

Fırat'ı Harran'a akıtmak için ilk talimatı veren Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, yine bu konuda ilk incelemeyi yaptıran 1927'nin Urfa Valisi Fuat Baturay, Harran ve Fırat'ın birleşmesi için 50 yıl mücadele eden bir avuç insan ile tüm Urfa halkının beklentisi geçte olsa, gecikmeli de olsa gerçekleşiyordu. Türk insanının isteği, Türk işçisi, mühendisi, müteahidinin çabası, Türk devletini yönetenlerin kararlılığı, cumhuriyet tarihinin en büyük projesi olan GAP'ın meyvelerinin alınmasına yolaçıyordu...

Bugün Harran ve diğer ovaların kuruyan toprakları artık çatlamıyorsa, verimli ovalarda yüzyıllar sonra yeniden bereket fışkırıyorsa, bölgede artık hayvanlar çölü andıran topraklarda susuzluktan ölmüyorsa bunun tek nedeni GAP ve onun görkemli üniteleridir...

GAP şüphesiz yalnızca Urfa değildir... Yalnızca Atatürk Barajı ya da Urfa tünelleri de değildir... GAP yalnızca Harran ve Fırat da değildir... GAP Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali ile sulama şebekeleri ve yan ünitelerden oluşuyor.

Ancak tüm projenin uygulama alanı olan bölgede en çok Harran ağlamıştır, en çok Fırat coşmuştur... En çok Urfalı, Harranlı susuzluğa kuraklığa isyan etmiştir... En çok bu bölge insanının elleri yağmur duaları için gökyüzüne yükselirken bir çığlığı da bir sitemi de haykırmıştır... En çok bu topraklarda bebeler kurtlu su içerken ölmüş, en çok bu bölgede dağ ceylanları susuzluktan telef olmuştur.

GAP bu nedenle Urfalının kurtuluş kavgasının da adıdır. Bu nedenle GAP'a sımsıkı sarılmıştır... İyiliğiyle kötülüğüyle, yanlışıyla doğrusuyla, faydasıyla zararıyla GAP'a bu nedenle umudunu bağlamıştır...

GAP'ın fotoğrafının en görünen yerinde bu nedenle Urfa ve Harran vardır.

GAP devam etmektedir. Tarım, sanayi, sağlık, eğitim, altyapı, ve sosyal sektörleriyle yapılanmaktadır. Toprakla birlikte su da insan da yönlendirilmektedir. Entegre bir Projenin göbeğinde topyekun bir kalkınma seferberliği hızla sürmektedir.

Bölgede tarih baştan yazılmaktadır... Bölgeyi susuzluğa, kuraklığa ve yokluğa sürükleyen tarih tekzip edilmektedir. İnsanın yokettiğini yine insan büyük bir azimle ve güçle geri getirmektedir... Yüzlerce yıldır suyunu arayan toprak canlanmaya başlamıştır... Harran insandan aldığını insana vermektedir...

Ve insanlar, özellikle de Harran'daki insanlar GAP'ın getirdiği değişikliğe ayak uydurmaya başlamıştır. Balgat köyü muhtarı İbrahim Yılmaz son model pikabında tur atarken rastlamıştık birkaç yıl önce.. Pamuğunu artık GAP suyuyla üretiyor. Oldukça neşeli. "Şimdi çağ atladık" diyor. 13 çocuklu, iki hanımlı olan Yılmaz, GAP'ın öncesi ve sonrasını çok kısa cümlelerle Özetliyor:

"Önceleri ekip biçemidiğ.... Bereket versin artığ faydaliniyiğ..."

Tarihçi İbn-ı Cubair'in 700 yılı aşkın bir süre önce, 'Balı kaymağı yok oldu'diye tanımladığı Harran'da her şeyin tersine döndüğünü anlatıyor bu cümleler. Toprak aradığı suya kavuşmuş, Harran'ın balı kaymağı geri gelmişti. Harran 'gölgelik elbisesi'ni yeniden giyinmişti.

GAP'ı kim GAP'tı

GAP'ta ve onun uygulama merkezlerinin en önemlisinde, GAP'ın nimetlerinden en çok yararlanan şehirde, GAP'tan en çok etkilenen beldede gerçekler yalnız bunlar değildi... Başka gerçekler de GAP'ın nimetlerini kimlerin kucağına ittiğini irdeleyen sorularla doluydu...

Kim yiyordu, kimler yiyecekti Harran'ın 700 yılı aşkın önce kaybettiği balı kaymağı...

Devletin 32 milyar dolar harcayacağı GAP'ı kim GAP'ıyordu?...

Dahası GAP'ı kim GAPapacaktı... Kimler acaba. Soruların yanıtı GAP'ın öyküsünde geçen isimlerde gizli:

-Asur Kralı Nemrut: Fırat'ı Harran'a akıtmak için 10 bin köle çalıştırmıştı... Çalışmaların ilk gününde öldürüldüğü öne sürülmüştü.

-Emevi hükümdarlarından II. Mervan: M.S. 732 de bölgede sulama için kanallar açtırmış, Harran'a can vermek istemişti. Mezopotamya'daki diriliş kavgasında onun da adı vardı.

-Vali Fuat Baturay: 1927'de GAP'ın ilk sondajını yapmıştı. Hazırlanan yıllığa, 'Harran Ovası'nı ıska(sulama) için Fırat Nehri'nden kanal açtırmak üzere tetkikat yapıldı' diye yazmıştı. GAP'ı göremedi.

-Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk: 1937'de Rusya büyükelçisinin anlatımlarından etkilenerek, Celal Bayar'a, 'Bir medeniyet gölü yapalım' diye talimat vermişti. Onun verdiği talimatla GAP oluşturuldu. GAP'ın en büyük ünitesi onun adıyla anılıyor.

-Celal Bayar: GAP'a olumlu yaklaştı. Atatürk'ten enerji üretimi için ilk talimatı o almıştı. Çok uzun yaşamasına rağmen GAP'ın sonuçlarını göremedi.

-Cemil Hacıkamiloğlu: 1947'de esnafı Yahudi tüccarlara karşı kışkırttığı için yargılanmıştı. GAP'ın ünitelerini gördü. Sulu tarıma açılması için çok uğraştığı Harran Ovası'nda İsrailliler sulama projesi üstlenmişti. Bu da onun için kaderin bir cilvesiydi.

-Mustafa Bozcan: Fırat'la Harran'ın birleştirilmesi kavgasını halkın yüreğine enjekte etmişti. Urfa halkı ona bir türlü inanmadı. Sefalet içinde, GAP'ı göremeden öldü.

-Fikret Otyam: Harran'ın dramını, Fırat'ın gizemini 1950'li yıllarda ülke kamuoyuna o duyurmuştu. Harranlının dert ortağı, gözü dili, kulağı olmuştu. İlçenin en yalnız döneminde insanların sorunlarını dinlemiş, objektifini onlara yöneltmişti. GAP'ın önemli ünitelerinin açılışına katıldı. Harran'ın dramını yazarken Süleyman Demirel'i tanıdı, GAP'taki çarpıklıklar yüzünden de Demirel'e küstü... Sert eleştirilerini esirgemiyor. Adı Harran'daki kütüphanenin duvarında ölümsüzleşti.

-Mehmet Çağlayan: Fırat'ı Harran'a akıtmak için dernek kurdu. O zaman da esnaftı. Şimdi emlakçilik yapıyor. Çok mutlu...

Mustafa Dişli: Urfa'nın kaderinin değiştirilmesi için çok çabaladı. "Soğuk" diye lakap bile taktılar ona. Fırat'ın Harran'a aktığını göremedi. Yoksulluk içinde yaşadı, yoksulluk içinde öldü.

-Naci İpek: Fırat'ı Harran'a akıtma mücadelesinde Fırat adlı gazetesini batırmıştı.. O zaman gazetecilik yapıyordu, halen yerel gazeteler de köşe yazıları yazıyor. Son yazılarından birinde Urfa valisine sordu: **Harran'da yabancılar arazi mi alıyor?..** Halen Kitabevi işletiyor.

-Yaşar İzgördü: Urfa tünellerinin gecikeceğini 197*7'de bilmişti. 'Bu su 1984'te akarsa Adalet partisi'nin günahlarını da yıkar' demişti. Yazdıkları doğru çıktı. Fırat Harran'a 11 yıl gecikmeyle aktı. Ama o göremedi.

-Turgut Ozal: Bazen müteahite kızsa da GAP için uğraşmıştı. Atatürk Barajı'm hizmete açmak Süleyman Demirel'le birlikte ona kısmet olmuştu. Fırat'ın Harran'a akıtılmasını göremedi. GAP için 10 yıl boyunca Demirel'le kavga etmişti.

-Süleyman Demirel: 40 yıllık siyasi yaşamında kuraklığı, suzuzluğu özellikle Harran'ın feryadını iyi kullandı. Susuzluk, politik mücadelesinin en önemli malzemesi oldu. ANAP karşısında GAP'ı GAP'tırmamak için yasaklı olduğu dönemlerde bile mücadeleyi bırakmamıştı. Fırat'ı Harran'a akıtmak için 1965'te verdiği namus sözünü 11 Nisan 1995'te tuttu. Sırtındaki hançeri çıkarmıştı.

Eyübbiye: Çocukluğumun Eyübbiyesi yok artık... Anılar mahalleyi saran gecekonduların altında kalmış. Kaçakçı atları da yok artık. Kaçakçılar ithalatçı olmuş, zengin mahallelerde lüks apartmanlara taşınmış. Eyübbiye'nin kaderi Fırat'tan sonra da değişmemiş. Kadınlar halen tenekelerle su taşıyor.

Harran: Yanlış sulama teknikleri yüzünden giderek yok oluyor. Şimdilik sulanan alan 200 bin dönüm. Bin yıldır su bekleyen yöre insanı altın yumurtlayan tavuğu onun üzerinde kesiyor. Kan tuza karışıyor, felaket büyüyor. Kurtarılmayı bekliyor.

Fırat: 155 trilyon harcanarak Urfa tünelinden Harran'a akıtıldı. Bereket için yolunu şaşırttılar. Yanlış sulama ve kanal tekniği yüzünden suyunun yüzde 25 'i Harran sıcağında buharlaşıyor. Harran'a bereketi de fekaleti de beraberinde götürdü.

Tarım çetesi: GAP'ta işin henüz başında hortumlamanm yolunu buldular. Önce ahır kredileri alıp ahır yapmadılar. Hayvancılık geriye gitti. Sonra gübre kredisi alıp geri ödemediler. Ve son olarak trilyonlarca liralık pamuk destekleme primi alarak devleti hortumladılar. İcraatlarına devam ediyorlar.

Su ağaları: Su Birlikleri'nde suyu halen onlar dağıtıyor. Yüzlerce dönüm toprakları da olsa

sudan da para kazanıyorlar.

Uyuşturucu çetesi: Kutsal kitaplarda geçen Fırat suyunu kirlettiler. Bereket getirmesi için 155 trilyon harcanarak Harran'a akıtılan Fırat sularıyla Hint keneviri, yani esrar ürettiler. Mezopotamya üzerindeki kara bulutların, kirli dumanların sebebi onlar. İcraatlarına devam ediyorlar.

-İnsan simsarları: Fırat'tan önce de Fırat'tan sonra da ırğat olan topraksız köylüleri Çukurova ve Karadeniz'e pamuk ve fındık toplamaları için taşımayı sürdürüyorlar. Kimileri, yollarda kamyon üzerinde ırgatlarla birlikte trafik kazalarında öldü. Faaliyetleri sürüyor.

-İsmail Yıldız: 1958 Harran'a bağlı Yediyol köyünde doğdu. Tarım işçisi. Dedesi de, dedesinin dedesi de topraksızdı. Topraksız doğdu, çocukları da topraksız. Yüzyıllardır ırgat... Sudan önce de, sudan sonra da ırgat kaldı. Yaşamaya çalışıyor.

-AĞA: Sayıları oldukça fazla... kimi gizli, kimi açık ağalığını sürdürüyor. Kimi ağalığını milletvekili rozetiyle süslüyor. Topraklar onlara dedelerinden kalmış!... Bir ara reform planlamasıyla ellerinden alındıysa da ANAP'taki toprak ağası milletvekillerinin çabalarıyla geri verilmiş. GAP'tan önce de topraklıydılar, GAP'tan sonra da.... Ağalığı hiç bırakmadılar. Suyun başında gene onlar duruyor...

Sahi devlet 32 milyar doları kime harcıyor?...

Kaynak: Mehmet Faraç, SUYU ARAYAN TOPRAK-Harran ve Fırat'ın Bin Yıllık Dramı, Ozan Yayıncılık Mart/2001, İstanbul

MİLLÎ KİMLİK- NATİONAL IDENTITY

Hzl. Anthony D. SMITH
trc: Bahadır Sina Şener

MİLLÎ VE DİĞER KİMLİKLER

İÖ. 429 tarihi, Atinalılar için bir dönüm noktası olmuştu. O yıl, Atina'nın önderi olarak geçirdiği 30 yıldan sonra Perikles, Atinalıları kırıp geçiren bir musibete yenik düştü. O tarihten itibaren de Atinalıların gücü gözle görülür bir şekilde azalmaya başladı. Aynı yıl Sofokles pek çoklarınca en büyük trajedisi olarak kabul edilen *Oedipus Tyrannos'u* (Kral Oedipus) sahneye koymuştu.

Zaman zaman bir oyun yazarının kibirin ve gücün yaratacağı tehlikeler hakkında ülkesi insanlarına ikazı olarak değerlendirilmekle birlikte aslında oyunun ana tezini kimlik sorunu oluşturmaktaydı.

Oyun, Atinalıların değil de bu kez Teblilerin başına musallat olan bir belayla başlar. Bir süre sonra bu belanın, tanrılar tarafından Teb kralı Laius'un uzun zaman önce çözülmemiş bir cinayete kurban gitmesi üzerine gönderildiğini öğreniriz. Kralın Delfi yolunda öldürülmesinin akabinde Oedipus Teb'e gelir ve sorduğu bilmeceleri doğru yanıtlayarak kenti Sfenks'in gazabından kurtarır. Oedipus kral olur, dul kraliçe Jocasta ile evlenir ve ondan iki erkek iki kız dört çocuğu olur.

Oyunun başında Oedipus bu belaya sebep olan ve yokedilmesi gereken müphemliği ortaya çıkaracağına söz verir. Kör bir kahin olan Teiresias'ı çağırtır; ama Teiresias'in cevabı esrar doludur; defedilmesi gereken müphemlik bizzat Oedipus'tan kaynaklanmaktadır. Bunun üzerine Oedipus Teiresias'in, Jocasta'nın dalaveracı kardeşi Creon ile bir olup böyle bir tertibe girdiğinden şüphelenir. Ama Jocasta araya girerek Oedipus ile Creon arasındaki çekişmeyi yatıştırır ve eski kocası Laius'un "bir üç yol ağzında" haydutlarca öldürüldüğünü söyler. Bu sözler Oedipus'a bir kaç yabancıyı öldürdüğü günü hatırlatır. Ancak yabancılardan biri sağ kalmış ve Teblilerin yanına geri dönmek yeri he bu vahşi kırlara bırakılması için yalvarmış, Oedipus da ona yol vermiştir. Laius'a ne olduğunu mutlaka bulmalıdır.

Korint'den gelen bir haberci kentin kralı ve Oedipus'un babası Polybus'un öldüğü haberini getirir. Bu haber üzerine Oedipus, Delfili bir kahinin babasını öldürerek annesi ile evleneceğini söylemiş olduğu için uzun zaman önce Korint'i terkettiğini ve bu yüzden bir daha oraya asla dönmediğini anlatır. Şimdi bile annesi Merope ile evlenmek korkusu yüzünden Korint'e geri dönememektedir.

Ama Korint'ten gelen habercinin Oedipus için bir müjdesi vardır. Oedipus Korint'in kral ve kraliçesinin oğlu değildir; ortalıkta bulunmuş ve çocukları olmadığı için kraliyet çiftine verilmiştir; hattâ Cithaeron Dağı'nda uzun zaman önce çobanlık yaparken Oedipus'u bularak onlara veren habercinin bizzat kendisinden başkası da değildir. Şayet kendisi gibi çoban olan bir Tebli onu evine almamış olsa, yırtık pırtık ayakkabılarından fırlamış şişmiş küçük ayaklarıyla Oedipus'un ölmesi işten bile değildir; adı da oradan gelmektedir zaten (şiş–ayak). Kimdi bu Tebli çoban ve ayakları soğuktan donmuş bu çocuğu ne yapmıştı? Jocasta korkunç

hakikati anlar ve Oedipus'a bu işten vazgeçmesi için yalvarır. Ama Oedipus reddeder; "kim" olduğunu öğrenmelidir. Jocasta dışarı çıkar ve kendini asar. Oedupis haykırır;

İğrenç de olsa bırak her şey açığa çıksın!

Değersiz de olsa yaşamımın gizini çözmeliyim.

Kadınlar arasında en haysiyetlisi olan o düşkün kökenimden utanıyor.

Kısmeti dağıtan Kaderin oğluyum ben

utanmayacağım. Doğa benim annem;

Mevsimler kızkardeşlerimdir; onlarla doğar, onlarla batarım

Kendimden başkası olmak istemiyorum, nasıl doğmuşsam öyle Kim olduğumu bulacağım.[86]

Bu kez Tebli çoban huzura getirtilir ve Laius öldürüldüğü sırada sırra kadem basan adamla aynı kişi olduğu, uzun zaman önce ölüme terketmek yerine bebeği Cithaeron Dağı'nda Korintli haberciye verenin de aynı kişi olduğu ortaya çıkar. Başlarda gönülsüz davranan Tebli çoban başına geleceği anlayınca hakikati anlatır; Kendisi Laius ile Jocasta'nm güvenilir bir hizmetkârıydı. Bir kehanet yüzünden bebeklerini Cithaeron Dağı'na bırakmak üzere ona yermişlerdi; bebek Laius ilejocasta'nındı...

Oedipus dışarı fırlar, havada asılı sallanan Jocasta'yı görür ve kendini kör eder. Yaşamının geri kalanı Atina'nın dışındaki Colonus'da Eumenides'in koruluğunda, tükeninceye ve bu ahdla Atinalıları sonsuza dek kutsayıncaya kadar önce Teb'de sonra Antigone'da sürgünde, bu tuhaf kaderin anlamı üzerine uzun bir arayış halinde geçer. Bu da, uzun süren yaşamının sonunda, I.Ö. 406'da, şairin son sözü olur.[87]

ÇOKLU KİMLİKLER

Sophokles'in oyunu tek bir kattan ibaret değildir ve pek çok motif içerir. Ama oyunun bütünü üzerinde, bireysel olduğu kadar kollektif bir kimlik sorunu asılı durur. Oyunun motoru ve eylemin deruni anlamı kendinin keşfidir: ***"Kim olduğumu bilmeliyim".*** Fakat Oedipus'un meydana çıkardığı her ***"kendi",*** Oedipus için doğru olmadığı anlaşıldığında bile aynı zamanda toplumsal bir kendi, bir kategori ve bir roldür. O yıkıcı sırrın ifşasından sonradır ki Oedipus kaderinin anlamını kavramaya başlar. Ne başarılı bir yönetici, normal bir koca ve baba, ne de kentinin kurtarıcısıdır. Varlığı sırasıyla bir katil, alt tabakadan bir köle, bir yabancı ve kaderin oyuncağı olmakla lekelenmiştir. Görülebilir olsa da kendisinin "görmek"ten aciz olduğu, sadece kör kahin Teirsias'in görebildiği şeyi, iş işten geçtikten sonra görür. Çektiği azaptan ve eşi menendi olmayan kaderinden süzülerek sağalmış ve kurtulmuş olmanın kudretiyle başka bir Teiresias, başka bir kör kâhin olacaktır.[88]

Sofokles'in dramında Oedipus bir dizi kategori ve rol içine girer çıkar. Bu rol ve kategoriler aynı zamanda 5. yüzyıl Yunanlılarının çok iyi bildikleri kollektif kimlikleri oluştururlar.

---

86 Sophocles (1947, 55)

87 Sophocles (1947, 71-124)

88 Sophocles (1947, 66, 74, 79, 117-121)

Başlarından cinayet ve krallık geçmemiş bile olsa eski Yunanlılar bu tür konuların sembolik ve mitik anlamlarına oldukça aşinaydılar. Oedipus'un birbiri peşisıra "giyip çıkardığı" aşina ve kolaylıkla anlaşılabilir görünen rolleri oturmamış kılan işte tam da Oedipus'un nihai kaderindeki bu yabancılıktır.

Serüvenleri Atinalı tragedya yazarlarınca oyunlaştırılmış olan öteki kahramanlar gibi Oedipus da kendini alışılmadık durumlar içinde bulan, diğerlerinden eşsiz bir kaderle ayrılmış normal birini temsil eder; kökenindeki giz ortaya çıkmadan önce işgal ettiği rollerin, kollektif kimlik ve yerlemleri temsil ediyor olmaları bakımından normaldir Oedipus. Ötekiler gibi onun da –baba, koca, kral, hattâ kahraman gibibir dizi rolü/kimliği vardır. Bireysel kimliği büyük ölçüde bu toplumsal rol ve kültürel kategorilerden oluşur, ya da hakikatin ortaya çıkacağı ana kadar öyle görünecektir. Daha sonra dünyası tepetaklak döner ve eski kimliklerinin boşaldığı görülür.

Kendi'nin nasıl çoklu –ailevi, ülkesel, sınıfsal, etnik ve cinsel– kimlik ve rollerden oluştuğunu gösteren Oedipus'un öyküsü, kimlik sorununu bütün keskinliği ile ortaya koyduğu gibi, bu kimliklerden her birinin değiştirilebilir veya hattâ ilga edilebilir toplumsal sınıflamalara nasıl dayandığım da ortaya sermektedir. Oedipus'un doğumundaki gizin ifşası bize, başka, görülmeyen bir dünyanın maddî dünyamızı nasıl etkisi altına aldığını, toplumsal kategorilerini tepetaklak ettiğini ve bütün ailevi kimlikleri tahrip ettiğini öğretmektedir. Normal olarak her bir bireysel Kendi'yi oluşturan bu kategori ve roller nelerdir?

En kesin ve temel olanı cinsiyet kategorisidir. Cinsiyete dair sınıflamalar, değişmez olmamakla birlikte, evrensel ve bütüne şamildir. Aynı zamanda öteki farklılık ve tabiyetlerin kökeninde de bu tür cinsel sınıflamalar bulunmaktadır. Yaşamdaki fırsat ve ödüllendirmelerden pek çoğunda olduğu gibi gizli ya da açık pek çok biçimlerde cinsiyetimizle tanımlanırız. Cinsiyet farklılaşmasını, kollektif ayniyet ve hareketlilik bakımından düşük tutunumlu ve nispeten zayıf kılan tam da bu evrenselliği ve bütüne şamil doğasıdır. Belli bazı ülkelerde feminizmin yükselişine rağmen modern dünyada cinsel kimlik yeryüzünün her köşesinde diğer kollektif kimlik türleri karşısında kaçınılmaz olarak daha zayıf kalmakta ve zaten olağan bir durum olarak kabul görmektedir. Coğrafî olarak ayrılmış, sınıflara bölünmüş ve etnik olarak bölük pörçük edilmiş cinsel ayrımlaşmalar, şayet kollektif bilinç ve eylemliliğe ilham kaynağı olacaklarsa yüksek tutunumlu daha başka kimliklerle ittifak yapmak zorundadırlar.[89]

İkincisi, mekân ya da ülke/toprak kategorisidir. Yerel ve bölgesel kimlik de özellikle modern öncesi devirlerde aynı ölçüde yaygınlık gösterir. Yine yerelcilik ve bölgecilik genelde cinsel farklılaşmanın yoksun olduğu tutunum sağlama niteliğine sahip gibi görünür. Ama görüntü çok zaman yanıltıcıdır. Bölgeler kolaylıkla yerel birimler halinde parçalanabilir, yerel birimler de farklı yerleşimlere ayrışabilir. Fransız Devrimi döneminin Vendee'sinde olduğu gibi güçlü ve asabiyesi yüksek bir bölgesel hareketle karşılaşılması nadir görülen bir durumdur; bu olayda bile hareketin birliğini, ideolojiden ziyade ekolojiden temin etmiş olması daha mümkündür. Başka pek çok olayda da "bölgecilik", kendi sorun ve dertleri yüzünden, halkın hareketliliğini taşımaktan acizdir. Ayrıca bölgeleri coğrafî olarak tanımlamak da güçtür; çoğu

---

89 Bunlar da alışılageldiği üzere, feminist hareketlerin sosyalist ve/ya da milliyetçi hareketlerle ittifak ettiği sınıf veya millet kimlikleri olmaktadır.

durumda tek bir merkezden ve düzenli sınırlardan yoksundurlar.[90]

Üçüncü kollektif kimlik türü, sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisidir. Oedipus'un "köle doğmuş" olduğunu anlayacağı korkusu, eski Yunanlıların kölelik ve yoksulluğa karşı duydukları -hattâ köleliğin yerini serflik aldıktan sonra bile çoğu zaman siyasî eylemin motorunu oluşturmuş olan-korkunun bir yansımasıdır. Mark'ın sosyolojisinde sınıf yüce, ya da aslında yegane önemli kollektif kimlik ve tarihin tek motorudur. Belli toplumsal sınıf türleri -muhtelif aristokrasiler, burjuvaziler, prolateryalar- zaman zaman belirleyici mahiyette siyasî ve askerî bir hareketin temelini oluşturmuşlardır; ama her zaman değil, hattâ sık sık da değil, olsa olsa zaman zaman. Aristokrasinin tek bir "aristokrasi" halinde harekete geçmesi, aristokrasi içindeki hizip çatışmalarından daha az rastlanır bir durumdur. Bırakalım farklı milletlerin burjuvazileri arasındaki çatışmayı, bizzat Fransız Devrimi'nden başlayarak bir millî burjuvazinin kesim ve hizipleri arasında çatışmaların varlığı da sıradışı bir durum değildir. İşçi sınıfına gelince, proletaryanın uluslararası kardeşliği miti yaygın bir kabul görürken, işçiler farklı sanayi dallarına ve beceri düzeylerine göre bölünmüş olduğu için belli bir ülkede işçilerin birliği de aynı oranda geçerli ve önemli bir mittir. İşçi devrimleri neredeyse köylü devrimleri kadar nadirdir; her iki halde de devrimlerin münferit ve yerel olmaları ise kuraldandır.[91]

Toplumsal sınıfı sağlam bir kollektif kimliğin dayanağı olarak ele almanın güçlüğü, çağrısının duygusal bakımdan sınırlı çekiciliğinden ve kültürel derinlikten yoksun oluşundan kaynaklanmaktadır. "Sınıf"ı ister Marx gibi üretim araçlarıyla ilişkisine göre, ister Weber gibi pazarda özdeş yaşam şanslarına sahip insanlar topluluğu olarak tanımlayalım, sınıfı dayanak olarak kullanmaya yönelik her çabanın, kimliğin ve topluluğun anlamı bakımından belli sınırları vardır. Cinsel farklar gibi sınıflar da bölgesel olarak dağılmıştır. Bu arada büyük ölçüde ekonomik çıkarla ilgili kategorilerdir, o yüzden gelir ve beceri düzeylerindeki farklılıklara göre de alt bölümlere ayrılırlar. Üstelik ekonomik etkenler zaman içinde hızlı ve kararsız değişimlere maruz kalırlar; o nedenle farklı ekonomik grupları sınıfa dayalı bir topluluk içinde tutma şansı pek fazla olmayacaktır. İstikrarlı kollektif kimliklerin hamurunda genellikle ekonomik öz-çıkar bulunmaz.

Sınıf kimliğinin, istikrarlı bir topluluğun oluşumunu hem lehte hem de aleyhte etkileyen başka bir veçhesi daha vardır. "Sınıf" bir toplumsal ilişkiye işaret eder. Verili bir toplumsal formasyonda her zaman, İngiltere'deki işçi sınıfı kültürü hakkında yapılan çalışmaların gösterdiği gibi, sınıf farklılıklarının, dolayısıyla kimlik farklarının keskinleşmesine hizmet eden, çatışma halinde iki ya da daha fazla sayıda sınıf bulunur. Aynı anda, tanım gereği belli bir toprak parçasıyla sınırlanmış bir halkın yalnızca bir kısmı bu sınıf kimliklerince içerilecektir. Eğer o ülkedeki bütün halkı kuşatacak kadar kapsamlı bir kollektif kimlik ortaya çıkacaksa bunun sınıf ve ekonomik çıkara dayalı bir kimlikten tamamen farklı türden olması gerekir. Hattâ böyle geniş kollektif kimlikler daha sınırlı sınıf kimliklerine meydan bile okuyabilir, tamamen farklı bir kategorizasyon ölçütüne başvurarak sınıfsal kimliklerin te-

---

[90] Vendee'deki ayaklanma için bakınız, Tilly (1963); modern Batı'daki etno-dinî hareketler hakkında bakınız; Hechter ve Lcvi (1979).

[91] Tiers Etat'yı (Üçüncü Zümre) oluşturan kesimler Cobban'da (1965) ele alın¬maktadır; milliyetçi olmayan sosyalist işçi devrimlerinin seyrekliği konusu Kautsky'de (1962, giriş yazısı) İncelenmektedir; ama daha ayrıntılı bir bakış için Breuilly (1982, bölüm 15) ile karşılaştırın.

melini oyabilir ya da bölebilirler.

En sık olan da bu durumdur. Hem dinsel hem de etnik kimlikler, bu temeller üzerinde kurulmuş olan topluluklara birden fazla sınıfı dahil etmeye gayret etmişlerdir. Kilise olmayı arzulayan dinsel cemaatler belli bir halkın bütün kesimlerine, hattâ etnik sınırları da aşacak şekilde seslenmişlerdir. Mesajları ya millîdir ya da evrensel.

Din asla, hattâ pratikte belli bir sınıfa tahsis edilmiş veya esas olarak belli bir sınıfı amaçlamış olduğunda bile özel bir sınıfa seslenmez. 5. yüzyılda Sasani İran'ındaki Mazdekçilik hiç şüphe yok ki alt sınıflar için toplumsal adalet isteyen bir hareketti, ama mesajı ilke olarak evrenseldi. Aynı şekilde 18. yüzyıl İngiltere'sindeki Anglikanizm, büyük oranda üst ve orta sınıfa mahsusdu ama yine de ilke olarak her İngiliz'e açıktı. Weber'in belirttiği gibi "sınıf dini"nin pek çok farklı biçiminin olması sınıfsal ve dinsel kimlikler arasında yakın bağlar bulunduğunu ve birinden ötekine sürekli bir "kayma"nın olduğunu düşündürtmektedir.[92]

Buna rağmen "dinsel kimlik", "toplumsal sınıf' kimliklerinden oldukça farklı bir ölçüte dayanır ve son derece farklı beşeri ihtiyaç ve eylem alanlarından doğar. Sınıf kimlikleri üretim ve mübadele alanlarından doğarken dinsel kimlikler iletişim ve toplumsallaşma alanlarından doğar, kültür ile kültürü oluşturan unsurlar –gelenek ve ritüeller içinde kodlanmış değerler, semboller, mitler ve görenekler– arasında bir hizalanışa dayanırlar. Bu nedenle, gayrişahsi olmanın yanında ampirik olanın daha üstündeki bir gerçekliğe ve seyrek olsa bile özelleşmiş kurumların nişanlarına atıflar da yaparak, belli sembolik kodları, değer sistemlerini, inanç geleneklerini ve ritüelleri müştereken paylaştıklarını düşünenleri, tek bir inananlar topluluğuna katma eğiliminde olmuşlardır.[93]

Dinsel topluluklar etnik kimliklerle de çoğu zaman yakından ilgilidir. "Dünya dinleri", etnik sınırları aşmaya ve kaldırmaya çalışırken, belli etnik gruplar en dindar cemaatler haline gelirler. Ermeniler, Yahudiler ve Monofiziz[94] Habeşliler, tıpkı Mısır'ın Araplar tarafından fethinden önce Kıptilerde olduğu gibi, bu (etnik-dinî) çakışmanın klasik örneklerindendir. Hattâ bu ilişki daha da yakın olabilir. Tümüyle din! bir cemaat olarak yola çıkmış olan bir topluluk sonunda münhasıran etnik bir cemaate varabilir. Mısır'da Şii Müslüman bir mezhep olarak ortaya çıkan ama burada eziyet ve zulümle karşılaşan Dürziler, kale gibi korunaklı Lübnan Dağı'na gittiler ve burada 11. yüzyılın ilk onyıllarında Araplar kadar Kürt ve İranlıları da aralarına aldılar. Ama son büyük hocaları Baha'al Din'in ölümü (Î.S. 1031) üzerine mühtediliği bıraktılar. Cemaate üyelik, daha çok dışardaki dinî hasımlann korkusundan, sabit bir hal aldı. İnananlar cemaatine giriş çıkışlara artık izin verilmiyordu. Çok geçmeden Dürziler soyu sopu olan, seceresi belli, toprak sahibi bir cemaat haline geldiler. O nedenle

---

92 Devrimci Mazdek mezhep hareketi için Frye'ye (1966, 249-50) bakın. Weber'in tabaka ve sınıflar ile farklı dinî deneyim/yaşantı türleri arasındaki ilişkiye dair çözümlemesi için bakınız Weber (1965, bölüm 8).

93 Bakınız M.Spiro: "Din: tanım ve açıklama sorunları", Banton'da (1966).

94 Monofiziz: İsa'da tanrı ile insanın birliğini gören bir Hıristiyan tarikatı, -ç.n.

bugün Dürzi olmak "etno-dinsel" bir topluluğa mensup olmak demektir.[95]

Hattâ bugün bile pek çok etnik azınlık güçlü dini bağ ve simgelerini muhafaza etmektedir. Kuzey İrlanda'daki Katolik ve Protestanlar, Lehler, Sırplar ve Hırvatlar, Maruniler, Sihler, Sri Lankalılar, Karenler ve Iranlı Şiiler, kimlikleri dinsel farklılık ölçütüne dayanan sayısız etnik topluluktan birkaçıdır. John Armstrong'un da işaret ettiği gibi burada da kolayca bir kimlik tarzından diğerine "kayma"lar, sık sık da çakışmalar olur. İnsanlık tarihinin büyük bölümünde bu dinî ve etnik çifte kimlik dairesi, özdeş olmasa bile birbirlerine son derece yakın durmuşlardır. Antikitede her halkın kendi tanrıları, kutsal metinleri, ayinleri, ruhbanları ve mabedleri vardı; azınlıklar ya da köylüler bile yöneticilerinin egemen dinî kültürlerini paylaşabilirlerdi. Hattâ erken Ortaçağ Avrupası'nda ve Orta Doğu'da İslâm ve Hıristiyan dünya dinleri, Ermeniler, Kiptiler ve daha sonra da İranlı Şiilerde olduğu gibi, zaman zaman etnik bakımdan sınırlanmış Kilise veya mezhepler halinde alt bölümlere ayrılmışlardır. Her ne kadar nihai bir etnik nedensellik savında bulunmak mümkün olmasa da dünya dinlerinde bile dinî kimlik biçimleri ile etnik ayrışmalar ve cemaatler arasında güçlü bağların mevcut olduğunu düşündürtecek yeterince somut örnek bulunmaktadır.[96]

Buna rağmen bu iki kollektif kültürel kimlik tarzının analitik olarak açık bir biçimde ayırdedilmeleri gerekir. Öncelikle dinî topluluk, İsveç veya Almanlar arasında ve Mısır'da olduğu gibi etno-linguistik bir nüfusa ayrılmalıdır. Dinî ayrılıklar uzunca bir zaman - milliyetçilik çağı topluluğu yeni, siyasî bir temel üzerinde biraraya getirmeyi başarıncaya kadar bu halklar arasında güçlü ve kalıcı bir etnik bilincin doğmasını önlemiştir. Aynı biçimde, Budizm ve Hıristiyanlık gibi dünya dinleri Sri Lanka ve Burma'da olduğu gibi sonradan kendilerini güçlendirecek mevcut etnik cemaatlere uyarlanmış da olabilir ama aynı ölçüde, Hıristiyanlığa geçip komşu halklarla kaynaştıklarında sayısız barbar halkın, örneğin İngiltere'de Jute'ler, Angle'lar ve Saksonların* başına geldiği gibi bu dinler etnik farklılıkların aşınmasına da hizmet edebilirler.[97]

Sonraki bölümde etnik kimliğin, onu dinî olan da dahil öteki kimliklerden ayırdeden özgül özelliklerini açıklayacağım. Şimdilik dinî ve etnik kimlik arasındaki benzerliklerin öne çıkartılması gerekmektedir. Her ikisi de benzer bir kültürel sınıflama ölçütünden gelirler; çoğu zaman çakışır ve birbirlerini güçlendirirler; tek tek ya da birlikte güçlü cemaatleri harekete geçirebilir ve besleyebilirler.

---

95 Dürziler hakkında bakınız Hitti (1928, özellikle 12) ve H.Z. (JW.) Hirschberg: "Dürziler", Arberry'de (1969).

96 Bu savla ilgili olarak Armstrong'un (1982) ufuk açıcı çalışmasına bakın (özellikle 3. ve 7.bölümler).

(*) Jüte, Angle, Şakson 5. yüzyılda İngiltere'yi istila eden Cermen kavimleri. Bu üç kavime birden Anglosaksonlar denmektedir, -ç.n.

97 Dinin etnikliği tahkim ettiği en bariz örnek Burma Budizmidir. Bunun için Sarkisyanz'a (1964) bakın ve aynı zamanda Sinhali örneğiyle ilgili olarak Silva ile (1981) karşılaştırın. Anglo-Sakson kaynaşması için P.Wormald'ın, L. Smith (1984) içinde yeralan "Anglo-Sakson Krallıklarının Doğuşu" yazısında ilgiye değer savlar bulunmaktadır.

"MİLLÎ" KİMLİĞİN UNSURLARI

Sophokles'in Tebliler hakkındaki oyunlarında günümüzde son derece yaygın görülen ve büyük önem taşıyan bir kollektif kimlik türünden hemen hiç söz edilmez. Bu oyunlar kentler arasındaki çatışma ekseninde dönüp dururlar ama asla "millî" kimlik meselesini ortaya atmazlar. Oedipus'un pek çok kimliği vardır fakat aralarında "yabancı"lık (yani Yunan olmamak) yoktur. Kollektif çatışmalar eni konu Yunan kent-devletleri ve onların yöneticileri arasındaki savaşlardır. Aslında bu durum 5. yüzyılda eski Yunanistan'ın durumunu yansıtmıyor muydu? 1908'de Friedrich Meinecke, genelde edilgen kültürel topluluk anlamında *Kultumation* (kültürel millet) ile etkin, iradesini kendi belirleyen siyasî milleti ifade eden *Staatsnation*'u (devletsel millet) birbirinden ayırmıştı. Meinecke'nin bu kavramları kullanış tarzına, belki de bizzat bu kavramların kendilerine itirazımız olabilir, ama ayrımın kendisi geçerli ve anlamlıdır. Eski Yunan'da siyasî anlamda "millet" değil, her biri kendi egemenliğine tutkuyla bağlı kent-devletlerinden oluşma bir topluluk vardı. Oysa, örneğin Perikles'in siyaset alanında -genellikle Atina'nın amaçlarına bağlı olarak-müracaat edebileceği kültürel anlamda bir eski Yunan cemaati, Hellas (Elen Ülkesi) sözkonusuydu. Başka bir deyişle eski bir Yunan "millet"inden değil ama bir Yunan etnik ve kültürel cemaatinden sözedebiliriz.[98]

Bu, her şey bir yana, "millî" kimlikle kastettiğimiz şeyin, zayıf da olsa belli anlamda bir siyasî topluluğu gerektirdiğini gösterir. Siyasî bir topluluk da, topluluğun bütün fertleri için en azından belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir. Milleti, belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu olarak tanımlarken *Filozofların* da (Fransız Aydmlanmacıları) akıllarında olan tam da buydu.[99]

Elbette bu, milletin Batılı tarzda kavramsallaştırılmasıdır. Ama bu Batılı deneyimin sonradan "millet" dediğimiz birliğe ilişkin düşüncemiz üzerinde güçlü, hattâ yönlendirici bir etkisi olmuştur. Birbiriyle bağlantılı yeni bir tür siyasa -rasyonel devlet- ve yeni bir topluluk türü -teritoryal millet-ilk kez Batı'da ortaya çıktı. Bunlar, müteakip Batılı olmayan düşünceler üzerinde de, hattâ bu düşünceler (Batılı) normların dışına çıktıklarında bile, iz bırakmışlardır.

Millete dair bu Batılı ya da "sivil" model ayrıntılarıyla ele alınmayı haketmektedir. Burada hâkim olan düşünce mekânsal ya da territoryal'dır. Bu mantığa göre milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerekir. Öyle ki, örneğin ellerindeki toprağı bir demirci örsündeymiş gibi işleyerek temellük eden, kendilerini yüksek denizlerin harcından gören eski Flamanlar gibi, halk ile toprak adeta birbirlerine ait olmalıdırlar. Ama sözkonusu toprak parçasının herhangi bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil, "tarihî" bir toprak, "yurt", halkın "beşiği" olmalıdır. Türklerde olduğu gibi, o toprak soyun köklerini taşımasa bile bu böyledir. "Tarihî toprak", *terrain* (toprak) ile halkın,

---

98 Finley'in (1986, bölüm 7) Meinecke'nin görüşlerinden hareketle oluşturduğu sava bakın; Fondation Hardt'la (1962) karşılaştırın.

99 Milletin ilk Batılı tanımları için Kemilainen'e (1964) bakın.

nesiller boyu birbirleri üzerinde müşterek ve yararlı etkilerde bulunduğu bir topraktır. Tarihî bellek ve çağrışımların mekânı haline gelir yurt; "bizim" bilgelerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yeryüzünde biricik kılar. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleriyle "kutsal" hale gelir yurt –derin ve deruni anlamları sadece sırra matuf olanlar, yani milletin öz-bilinçli evlatlarınca kavranabilecek mübarek ve yüce yerlerdir buralar. Topraktaki doğal kaynaklar da sadece o halka aittir, "yabancılar"ın kullanımına ve sömürüsüne kapalıdır. Millî ülke kendine yeterli olmak zorundadır. Otarşi, ekonomik çıkarların olduğu kadar kutsal yurt topraklarının da savunulması anlamına gelir.[14]

Millî kimliğin ikinci bir unsuru *patria* (vatan) fikridir; yasaları ve kurumlarıyla tek siyasî iradeye sahip bir topluluk. Bu durum, ortak siyasî hissiyat ve maksatların ifadesi olan en azından bazı ortak düzenleyici kurumlar gerektirir. Hattâ çeşitli bölgelerin 20. yüzyılın başlarına kadar yerel kimliklerini korudukları Devrim sonrası Fransa'sında bile *patria* büyük ölçüde merkezileşmiş ve üniter kurumlar eliyle ifade edilir. Öteki uçta, ortak bir irade ve ortak siyasî duyarlılıkların bir ifadesi olmanın yanında yerel ya da bölgesel özgürlükleri de korumak üzere tasarlanmış federal kurum ve yasalara sahip ayrı sömürgeler, eyaletler ve kent-devletlerinden oluşan birlikler görmekteyiz. Gerek Amerika Birleşik Devletleri gerekse Hollanda Birleşik Krallığı, berat, senet, bildirgeleriyle bu tür millî birliklerin en iyi örneklerini oluştururlar. 1579'daki Utrecht Birliği'nin100 ve Hollanda Genel Meclisi'nin esas amacı pek çok bakımdan, V. Charles ile II. Felipe döneminde Habsburgların merkezîleştirme siyasetinin kaba tecavüzlerine karşı birleşik eyaletlerin eski özgürlük ve ayrıcalıklarım korumaktı. Oysa İspanya'ya karşı sürdürülen uzun ve amansız savaş, çok geçmeden eksik de olsa ifadesini yükselen Flaman millî siyasî topluluğunda bulan (Kalvinist etkiden tamamen uzak) ortak bir amaç ve kimlik duygusu yarattı.[101]

Bu topluluğun fertleri arasında yasal ve siyasî topluluk fikrinin doğuşuyla aynı zamana denk gelen bir yasal eşitlik fikrinin izlerini de görmek mümkün. Sivil ve yasal haklar, siyasî haklar ve görevler ve sosyo-ekonomik haklar da dahil sosyologların sayıp döktükleri muhtelif "yurttaşlık" türleri bunun tam ifadesidir. Batı düşüncesi işte bu yasal ve siyasal hakları kendi millet modelinin tamamlayıcısı olarak görür. Bu, topluluğun üyeleri arasında karşılıklı asgari hak ve yükümlülüklere paralel olarak dışardakilerin bu hak ve görevlerden hariç tutulduklarını da ima ettiği gibi, tatbikatlarını sağlayan aygıtlar, yüksek mahkemeler vs. ile birlikte, yerel yasaların dışında ve ötesinde ortak bir yasa kodunu ifade eder. Çünkü ilke olarak milletin bütün fertlerinin yasal bakımdan eşit olduklarının, zengin ile güçlünün

---

100 Utrecht Birliği: İspanya Kralı 11. Felipe'ye ve Ispanya'nın otoritesini kabul eden Hollanda'nın Katolik güney eyaletlerinin oluşturduğu Arras Birliği'ne karşı, kuzeydeki 7 Protestan (Kalvinci) eyaletin (Hollanda, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijobel, Friesland ve Groningen) kurduğu ve Hollanda Birleşik Krallığı'nın çekirdeğini oluşturan birlik. Utrecht Birliği dönemin tek anayasal metniydi. Buna göre Flollanda Genel Meclisi, beledî/idarî/yargısal özgürlüklerini muhafaza eden "bölünmüş eyaletler"den gelen yedişer temsilcinin oluşturduğu ve kararları yine eyalet meclislerince onaylanması gereken, Lahey'de toplanan bir "yüksek organ"dı.

101 Schama (1987, bölüm 2); ve 19. yüzyıl Fransa'sında bölgeciliğin sürmekte oluşu hakkında E.Weber'e (1979) bakm.

patria'nın yasalarıyla mükellef kılındıklarının kabulü önemlidir.

Son olarak sınırları belli bir yurttaki bir siyasî topluluğun fertleri arasındaki yasal eşitliğin, halk arasında belli ortak değer ve gelenekleri ya da bir şekilde "çekirdek" bir topluluğu varsaydığı düşünülüyordu. Başka bir deyişle milletler, yurt içindeki halkı bir arada tutan ortak bir anlayış, emel, hissiyat ve fikirlere, ortak bir sivil ideoloji ve kültürel boyuta sahip olmalıydılar. Ortak bir kamuyu ve kitle kültürünü temin işi, popüler toplumsallaştırma vasıtalarına, kamusal bir eğitim sistemi ve kitle iletişim araçlarına havale edilmişti. Batılı millî kimlik modelinde milletler, mensupları ortak tarihî anılar, mitler, simge ve geleneklerle bağlanmış, ama türdeş kılınmamış kültür toplulukları olarak görülmekteydi. Devletin, kendi tarihî kültürleriyle yüklü yeni göçmen topluluklarını buyur ettiği yerlerde bile onların ahvadının, millî kitlesel toplumsallaştırma vasıtaları aracılığıyla "millete" ve onun tarihî kültürel çevresine kabulleri (o da olduğu kadarıyla) nesiller almıştır.[102]

Tarihî ülke, yasal-siyasî topluluk, topluluk fertlerinin yasal-siyasî eşitliği ve ortak sivil kültür ile ideoloji-bütün bunlar milletin Standard, Batılı modelinin oluşturucularıdır ve Batı'nın modern dünyadaki etkisi nedeniyle bir miktar biçimi değişmekle birlikte, Batılı olmayan millî kimlik tasavvurlarında da canlı unsurlar olarak kalmışlardır. Aynı anda Batı dışından, Doğu Avrupa ile Asya'dan tarihî olarak Batı modelinin üstünlüğüne meydan okuyan ve Batılı olmayan toplulukların yörüngelerine onların, son derece farklı koşullarına daha uygun, anlamlı yeni unsurlar ekleyen oldukça farklı bir millet modeli uç vermeye başlamıştı.

Bu Batılı olmayan modele "etnik" millet kavramı diyebiliriz. Ayırdedici özelliği doğuştan, fıtri bir topluluk fikrini öne çıkartmasıdır. Batılı millet kavramı bireyin, kendi seçebileceği belli bir millete ait olması gereğini şart koşarken bu Batılı olmayan ya da etnik kavramlaştırma böyle bir müsamaha göstermiyordu. Kendi topluluğunda kalsa da, başka bir yere göçse de birey kaçınılmaz biçimde, organik olarak içinde doğduğu topluluğun mensubu olarak ve sonsuza dek onunla damgalanmış olarak kalmaktaydı. **Başka bir ifadeyle bir millet evvel emir ortak soydan gelen bir topluluktu. Bu etnik modelin de sayısız yüzü vardır. İlki, kesin biçimde, ülkeden çok soyu -ya da varsayılan soyu-öne çıkartmasıdır. Millet, hayali bir "üst aile" olarak görülür ve özellikle Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerindeki yerli entellektüellerce çetelesi tutulan soy ve seceresinin kökeniyle gurur duyar.** Buradaki mesele, bu düşüncede milletin köklerinin isnat edilen ortak ecdada dek götürülebilmesi ve böylece milletin fertlerinin birbirlerinden ancak dışardan gelen ailevi bağlarla farklılaşmış kız ve erkek kardeşler veya en azından kuzenler olmalarıdır.

Varsayımsal ailevi bağlara getirilen bu vurgu etnik millet kavramında mevcut bulunan güçlü popüler veya demokratik unsurun da açıklanmasına yardım eder. Elbette "halk" figürü Batılı modelde de vardır. Ama orada halk, ortak yasa ve kurumlara tâbi siyasî bir topluluk olarak görülür. Etnik modelde ise halk, hattâ fiilen eylemli bir siyasî seferberliğin olmadığı yerlerde bile, milliyetçi emellerin nesnesini verir ve çağrının nihai retorik merciini oluşturur. Önderler ancak "halkın iradesi"ne başvurmak suretiyle eylemlerini haklılaştırabilir ve ayrı sınıf ve grupları biraraya getirebilirler. Entelijensiya kitleleri siyasî arenaya toplamak gibi en ufak bir niyet beslemediğinde bile, etnik tasavvuru daha aşikâr biçimde "sınıflar arası" ve "popülist" kılan budur. Bu nedenle halkın seferber edilmesi, etnik millet kavramında fiilen değilse bile

---

102 Bu "siyasî kültürler" hakkımla örneğin Almoıid ile Pye'ye (1965) bakın. *28*

ahlâkî ve retorik bakımdan önemli bir rol oynar.[103]

Aynı şekilde Batılı sivil modeldeki hukukun yerini etnik modelde yerli kültür, genellikle de dil ve adet almıştır. Lügatçilerin, dilbilimcilerin ve halkbilimcilerin Doğu Avrupa ile Asya millîyetçiliklerinin ilk evrelerinde merkezî bir rol oynamalarının nedeni budur. Bu insanların "halk"ın (folk) geçmiş ve şimdiki kültürüyle ilgili yapmış oldukları linguistik ve etnografik araştırmalar, dildeki canlanmaların hüsranla sonuçlandığı yerlerde bile, "millet olmak" planına malzeme oluşturdular. Topluluğun mit, tarih ve dilsel geleneklerine dair yaygın bir uyanıklık yaratmak suretiyle, İrlanda ve Norveç'de olduğu gibi eski dillerin tavsadığı zamanlarda bile, mensuplarının çoğunluğunun kafasında etnik bir millet fikri yaratmayı ve bu fikri billurlaştırmayı başardılar.[104]

Şecerecilik (jenealoji) ve varsayımsal soy bağları, halkın seferber edilmesi, yerli dil, âdet ve gelenekler –bütün bunlar, Doğu Avrupa ve Asya'daki sayısız topluluğun izlediği son derece farklı bir "millî oluşum" rotasını yansıtan ve dinamik bir siyasî meydan okuma olan alternatif bir etnik millet kavramının unsurlarıdır. İlerde göreceğimiz gibi bugün de dünyanın pek çok yöresinde tekrarlanan bir meydan okumadır bu ve her milliyetçiliğin canevindeki derin ikiliği yansıtır. **Aslında her milliyetçilik değişen derecelerde ve farklı biçimlerde sivil ve etnik unsurlar barındırır içinde. Kimi zaman sivil ve teritoryal unsurlar hakimdir, kimi zaman da etnik ve yerli unsurların öne çıktığı görülür. Örneğin Jakoben dönemdeki Fransız milliyetçiliği temelde sivil ve teritoryaldı; siyasî-yasal bir topluluk içindeki Fransız yurttaşlarının kardeşliğini ve cumhuriyetçi vatanseverlerin (*patrie*) birliğini vaazetmişti.** Ama aynı sıralarda Barere ile Abbe Gregoire'nin vaazettiği hegemonik bir Fransız kültürünün saflığından duyulan gurur ile uygarlaştırma misyonunu yansıtan dilsel bir milliyetçilik de ortaya çıkmıştı. **19. yüzyıl başlarında Fransız kültürel milliyetçiliği, ister Frankçı ister Galci olsun millete dair daha etnik nitelikli düşünceler yansıtmaya başlamıştı; daha sonra bunlar, Fransa hakkında (Jakoben döneminkinden) son derece farklı ideallere cevaz verir hale geldiler. Dinci-monarşist sağ, özellikle Dreyfus Davası sırasında, cumhuriyetçi teritoryal ve sivil modelin aksine, jenealojik ve yerli "organik" millet kavramlarıyla yatağa girdi.**[105]

Buna rağmen zıt millet modelleri arasında son derece ciddi çatışmalar olduğunda bile belli temel varsayımlar savaşan tarafları ortak bir millî söylem yoluyla bir araya getirmiştir. Örneğin Fransa'da yukarda zikredilen cumhuriyetçi ve monarşistlerin her ikisi de Fransa'nın "doğal" ve (Alsace'ın da dahil olduğu) tarihî toprakları fikrini kabul etmişlerdir. Aynı şekilde kitlesel bir kamu eğitim sistemiyle millî ülkülerin ve millî tarihîn, belli bir kısmı dışında (yani Katolik boyutu) öğretilmesi gereğine dair gerçek bir ihtilaf sözkonusu değildi. Yine Fransız diline duyulan bağlılık da genel bir nitelik arzetmekteydi. Aynı şekilde, kimse Fransa'nın ve Fransızların tekliğini sözkonusu etmedi; farklılıklar yalnızca bu benzersizliğin tarihsel içeriği,

---

103 Nairn (1977, 2 ve 9. bölümler) bu "sınıflar-arasılık", popülist rolü öne çıkartır. Aynı zamanda Gellner ve İoneşcu ile de (1970) karşılaştırın.

104 Bu dilsel uyanışlar hakkında Fishman'a (1968); aralarında İrlanda ve Noveç'in de bulunduğu bazı Kuzey ülkelerindeki uyanışlar konusunda Mitchison'a (1980) bakın.

105 Devrini sırasındaki Fransız dilsel milliyetçiliği konusunda Lartichaux'a (1977); Fransız rakip soy mitleri hakkında Poliakov'a (1974, bölüm 2) bakın.

dolayısıyla bu deneyimden çıkartılacak dersler konusunda patlak verdi.

Bu durum, rakip millet modellerinin ardında milleti, başka herhangi bir kollektif kültürel kimlikle karşı karşıya getiren niteliğin ne olduğuna dair belli bazı ortak inançlar bulunduğunu akla getirmektedir. Bu inançlar, milletlerin teritoryal olarak sınırlanmış nüfus birimleri oldukları ve kendi yurtlarının sahipleri olmaları gerektiği; mensuplarının ortak bir kitle kültürünü, ortak tarihî mitleri ve anıları paylaştıkları; mensuplarının belli bir ortak yasal sistem altında karşılıklı hak ve görevleri bulunduğu ve; milletlerin fertlerinin bütün ülkede hareket imkânı ile bağlantılı ortak bir işbölümü ve üretim sistemine sahip oldukları fikrini içerir. Bunlar, bütün milliyetçilerin hattâ milletlerin varlığının yolaçtığı müteakip küresel bölünme ve çatışmalardan sürekli olarak sızlanan eleştirmenlerinin bile büyük ölçüde kabul ettikleri varsayım ve gereklerdir.

Bu ortak varsayımların mevcudiyeti millî kimliğin temel özelliklerine dair aşağıdaki listeyi yapmayı mümkün kılmaktadır;

1.Tarihî bir toprak/ülke, ya da yurt

2.Ortak mitler ve tarihî bellek

3.Ortak bir kitlesel kamu kültürü

4. topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler

5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.

Demek ki bir millet, *tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitleyi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı* olarak tanımlanabilir.[106]

Koşullu işlevsel bir geçerliliğe sahip bu tanım, millî kimliğin ne denli karmaşık ve soyut bir doğada olduğunu göstermektedir. Aslında, millet, kollektif kimliğin öteki türlerine ait unsurları bünyesinde toplar; millî kimliğin sadece -sınıfsal, dinsel ya da etnik-başka kimlik tipleriyle kurabileceği terkip biçiminin değil, ideoloji olarak milliyetçiliğin de liberalizm, faşizm ve komünizm gibi diğer ideolojilerle girdiği bukalemun benzeri permütasyonların (değişimlerin) izahatı burada aranmalıdır. Millî bir kimlik temelde çok boyutludur; şu ya da bu milliyetçi hizip tarafından bile asla tek bir unsura indirgenemeyeceği gibi bir halkın bünyesine yüzeysel yollardan kolay ve hızlı bir şekilde zerkedilebilmesi de mümkün değildir.

Böyle bir tanımlamanın millî kimliği aynı zamanda devlete ilişkin herhangi bir kavramlaştırmadan da ayırdığı açıktır. Devletle ilgili bir kavramsallaştırmada, münhasıran diğer toplumsal kurumlardan farklılaşmış ve onlardan özerk, belli bir toprak parçasında baskı ve zor tekeli uygulayan kamu kurumlan kastedilir. **Oysa millet, bir tarihî kültür ile belli bir yurdu paylaşan herkesi tek bir siyasî topluluk içinde birleştiren kültürel ve siyasî bir bağı gösterir.** Her ikisinin de tarihî toprağa/ülkeye atıfta bulunduğu ve (demokratik devletlerde) halk egemenliğine başvurduğu düşünülürse, bu, iki kavram arasında kimi çakışmalar

---

106 Millet ile milliyetçiliğin tanımlanışıyla ilgili sorunlar etrafında meydana gelen pek çok tartışmadan birkaçı için Deutsch (1966, bölüm 1), Rustow (1967, bölüm 1), A.D.Smith (1971, bölüm 7) ve Connor'a (1978) bakın.

bulunduğunu inkâr etmek anlamına gelmez şüphesiz. Ama, modern devletler kendilerini, şu ya da bu milletin devleti olarak millî ve popüler tabirlerle meşrulaştırmak zorunda kaldıklarında bile, içerikleri ve odakları son derece farklıdır.[107]

Bugün "çoğul" devletlerin varlığı, devlet ile millet arasındaki bu tekabüliyet eksikliğini göstermektedir. Walker Connor'ın 1970'lerin başında yaptığı değerlendirme, devlet sınırları ile millet sınırlarının çakışması ve devletin toplam nüfusunun tek bir etnik kültürü paylaşıyor olması olguları gözönüne alındığında bugün mevcut devletlerin sadece yüzde 10'unun hakiki anlamda "millî-devlet" olma iddiasında bulunabileceklerini göstermiştir. Çoğu devlet, tevellüdü eski Batı devletleri bile, bu anlamda birer millî devlet olmayı arzularken meşruiyet iddialarını, kendi sınırlan içinde kalan etnik toplulukların başkaldırı tehditlerine açık olan bir siyasî birlik ve halk egemenliği tesisi isteğiyle sınırlama eğilimindedirler. Devlet ile millet kavramları arasında, kısaca tartışılan bu tarihî malzemenin ortaya koyduğu derin ayrılığı ortaya serecek daha pek çok benzeri örnek bulmak mümkündür.[108]

Millî kimliğin bazı işlev ve sorunları

Özetleyelim. Millî kimlik ve millet, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasî pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır. Kendi devletlerinde ifadesini bulsun ya da bulmasın, müştereken paylaşılan anılar, mitler ve geleneklerin bir araya getirdiği topluluk fertleri arasındaki dayanışma bağlarım gösteren bu kavramlar, devletin tamamen yasal ve bürokratik nitelikli bağlarından tümüyle farklıdır. Kavramsal olarak millet, her özgül durumda değişik oranlarda biri sivil ve teritoryal öteki etnik ve jenealojik olan iki boyutu birbirleriyle harmanlamıştır. Millî kimliği modern yaşam ve siyasada böylesine esnek ve daimi bir güç haline getiren ve kendi özelliğini yitirmeksizin diğer güçlü ideoloji ve hareketlerle etkili birleşimlere girmesini sağlayan tam da bu çok boyutluluğudur.

Millî kimliğin bu çok yüzlü gücünü, grup ve bireyler açısından yerine getirdiği işlevlerden bazılarını izleyerek görmek mümkündür.

Yukarda belirtilen boyutlara uygun olarak bu işlevleri "dışsal" ve "içsel" nesnel sonuçlar şeklinde bölümleyebiliriz.

Teritoryal, ekonomik ve siyasî olanlar, dışsal işlevlerdir. Milletler öncelikle mensuplarının içinde yaşamak ve çalışmak zorunda oldukları kesin bir toplumsal mekân tanımlar ve bir topluluğu zaman ve mekâna konumlandıran bir tarihî toprağın/ülkenin sınırlarını çizerler. Yine bireyleri, milletin "moral coğrafyası"nm eşsizliğini gösteren "kutsal merkezler"le, ruhani ve tarihî hac yerleriyle teçhiz ederler.

Milletler ekonomik bakımdan, insan gücü de dahil teritoryal kaynaklar üzerinde denetim kurarlar. Ayrıntılı bir işbölümü oluşturur, yurt içinde topluluk fertleri arasında kaynak dağılımının yanısıra emek ve meta dolaşımını da teşvik ederler. Mensubiyetin, sınırların ve kaynakların tanımlanması suretiyle millî kimlik, millî otarşi idealine bir rasyonellik verir.[109]

---

[107] Örneğin Tivey'e (1980) bakm.

[108] Bu sonuç hakkında Connor'a (1972) bakm; yine Wiberg'e (1983) bakın.

[109] Milliyetçiliğin ekonomik veçheleri hakkında Johnson'a (1968) ve Mayall'a (1984) bakın.

Millî kimlik siyaseten, devlet ve organlarına ya da devletleri olmayan milletlerde devletin siyaset öncesi muadillerine payandalarını verir. Siyasî personelin seçimi, siyasî davranışın düzenlenişi ve hükümetlerin seçimi, halka şamil bir millî kimlik ve millî iradeyi yansıttığı varsayılan millî çıkar ölçütüne göre temellendirilir.

Ama millî kimliğin siyaseten belki de en belirgin işlevi, millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kadim gelenek ve âdetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır. Millî kimlik, bugün toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti bakımından temel müracaat noktası haline gelmiştir. Millî kimlikler, topluluk içindeki bireyler için daha samimi, içsel işlevler de yerine getirirler. En bariz olanı fertlerin “uyruklar” ve yurttaşlar” olarak toplumsallaştırılmalarıdır. Bugün bu çoğu rejimin milliyetçi kültürel sahicilik ve birlik ideallerinin etkisi altında büyük bir gayretkeşlikle takipçisi oldukları, bu sayede devlet otoritelerinin millî hars ile ayırdedici, türdeş bir kültürü aşılamayı umdukları zorunlu, Standard kamu eğitim sistemleriyle sağlanmaktadır.[110] Müşterek değer, sembol ve geleneklerden bir repertuvar oluşturmak suretiyle bireylerle sınıflar arasında toplumsal bir bağ kurmak için de yine millete müracaat edilir. Bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları hatırlatılır, ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilir. Millet, engelleri aşmaya, meşakkatleri göğüslemeye muktedir “iman-teknesi” bir grup haline gelir.[111]

Son olarak millî kimlik duygusu, kollektif kişilik prizması ile onun ayırdedici kültürü içinden tanımladığı bireysel kendilere dünya üzerinde bir yer veren güçlü bir araçtır.

Çağdaş dünyada “kim” olduğumuzu müştereken paylaşılan eşsiz bir kültür aracılığıyla bilebiliriz. Bu kültürü keşfederek kendimizi, “otantik kendi”yi keşfederiz, ya da modern dünyanın devasa değişiklik ve belirsizlikleriyle cebelleşmek zorunda kalmış, bölünmüş ve yolunu yitirmiş pek çok kişiye öyle gelir.

Sözkonusu kendini tanıma, dünya üzerinde bir yer bulma, pek çok açıdan millî kimlik için anahtar olma vasfı taşımakla birlikte, aynı zamanda üzerine en fazla kuşkuyu toplayan da bu özelliğidir. Zaten insani tutum ve algıların büyük çeşitliliği gözönüne alındığında, milliyetçilerin, onları eleştirenlerin ve geri kalanlarımızın millî öz-tanımın ve dünyada yerini bulmanın ölçütü konusunda fikir birliğine varamamamız hiç de şaşırtıcı değildir. Millî ben/kendi ve bireyin bu ben’le ilişkisinin ne olduğu sorusu milliyetçi projenin en esrarlı yanı olmayı sürdürür.

Bu kuşkular hem felsefî hem de siyasîdir. Milletin çok yüzlü bir doğaya sahip olması neticesinde kendim pratikte ortaya koyan çok sayıda millî ben/kendi türü olduğu için, milliyetçi doktrin mantıken tutarsız ve çelişkili olmakla suçlanmıştır. Millîlik ölçütünün belirlenemezliği ile milliyetçilerin yazılarındaki bulanıklık, değişkenlik ve keyfi karakter, kültürel farklılık fikri gibi tekil milliyetçi önermelere saygıyla yaklaşıldığı yerlerde bile, ideolojinin inanılırlığını aşındırmıştır. Millet fikri en iyi halde kaypak ve üstün körü, en kötü

110 Gellner’in öne çıkardığı bir yan (1983).

111 Klausner (1960) bu sonucun ilgi çekici bir örneğini vermektedir.

halde de saçma ve çelişkili görülmüştür.[112]

Bu entellektüel kuşkuculuğa ahlâkî suçlamalar da eşlik eder. Denilir ki halk, "millî kimlik" adına kendi özgürlüklerinden vazgeçmeyi ve başkalarının özgürlüklerini de kısmayı iste-mektedir; yutamadığı etnik, ırksal ve dinsel azınlıkların sivil ve dinsel haklarım çiğnemeye amadedir. Uluslararası, daha doğru bir ifadeyle devletlerarası ilişkiler de aynı gadre uğ-ramışlardır. Batı'daki anayurdundan bütün dünyaya yayılan millet ideali özellikle de etnik ve dinî bakımdan karışıklar arzeden bölgelere nifak, istikrarsızlık, kavga ve terör getirmiştir. Milleti her siyasî teşebbüsün nesnesi ve millî kimliği de her insani değerin ölçütü yapan bir doktrin olarak milliyetçilik, Fransız Devrimi'nden bu yana, tek bir insanlık, tek bir dünya topluluğu ve ahlâkî birlik fikrine bütünüyle kafa tutmuştur. Milliyetçiliğin siyasî topluluğa kazandırdığının aksine, kültür topluluklarını kaçınılmaz şekilde birbirlerine düşüren ve sadece kültürel farklılıkların miktar ve çeşitliliği düşünüldüğünde olsa olsa insanlığı siyasî bir girdaba sürükleyecek olan meşruiyet, dair ve çelişkilerle yüklü bir meşruiyettir.[113]

Bu tanıdık bir ithamdır ve bu ithamın sahası ile yoğunluğu, suçladığı idealin duygusal ve siyasî gücünü ortaya koyar. Ama gerek kollektif gerekse bireysel bakımdan bunca işlevi yerine getirebilen bir ideal ve bir kimlik, milliyetçilerin faaliyet gösterdikleri koşulların çeşitliliği gözönüne alındığında, son derece değişken toplumsal ve siyasî neticeler yaratmaya mahkûmdur. **Aynı şekilde milliyetçiliğin mülayim etkilerinden de sözedebilirdik; azınlıkların kültürlerini savunuyor oluşu; "kayıp" Târih ve edebiyatların kurtarıcısı olması; kültürel yenilenmelere ilham vermesi; "kimlik krizi"ne getirdiği çözüm; topluluğu ve toplumsal dayanışmayı meşrulaştırması; tirana karşı direnişin ilham kaynağı olması; halk egemenliği ve kollektif seferberlik ideali; hattâ kendi gücüne dayalı bir ekonomik gelişmeye kaynaklık etmesi gibi.**

Eleştirmenlerinin sayıp döktüğü habis sonuçlar kadar bu etkiler de aynı mantıkilik ölçülerinde milliyetçi ideolojilere isnat edilebilirler. Bugün artık dünyanın dört bir köşesindeki sayısız halk için, millî kimlik ile milliyetçiliğin veya bunlar arasındaki derin ilginin kuşkulu niteliğini gözler önüne serecek ya da ifşa edecek hiçbir beyanda bulunulamaz, kanıt gösterilemez. Şimdi bunun neden böyle olduğu ve bugün millî kimliklerin sergilediği gücün daha derindeki kökenlerinin neler olduğu üzerinde durmalıyız.

Sh: 13-39

MİLLÎ KİMLİĞİN ÖTESİ Mİ?

Bugün insanoğlunun paylaştığı bütün kollektif kimlikler arasında milli kimlik, belki de en temelli ve kapsamlı olanıdır. İdeolojik bir hareket olarak milliyetçilik şadece yerkürenin her köşesine nüfuz etmiş olmakla kalmıyor; dünya evvela "millî-devletler" (millet olduğu iddiasındaki devletler) halinde bölünmüştür ve millî kimlik her yerde, zaman zaman pek özel bir tiranlık biçimine sebep olmanın yanında, halk egemenliği ve demokrasi yönündeki sürekli yinelenen güdüye de payandalarını veriyor. Diğer -sınıf, cins, ırk, din gibi kollektif kimlik

---

112 Kedourie'nin (1960) malum eleştirisine bakın. Modem Afrika'da milli 'kendilerin ampirik çokluğuna dair tanıtlama Neuberger'de (1986, bölüm 3) yeralmaktadır.

113 Kedourie (1960) ve (1971, giriş yazısı).

türleri millî kimlikle örtüşebilir veya terkibe girebilirler ama yönünü etkileyebilmiş olsalar da, altını oymakta nadiren başarılı olmuşlardır.

Hükümetler ve devletler belli bir süre millî emellerin ifade edilmelerini önleyebilirler, ama muhtemelen yüksek maliyetli ve nihai bakımdan etkisiz bir tedbir olacaktır bu. Zira millî bağlılık hislerini besleyen güçler mukabil her eğilimden çok daha güçlü olduğunu göstermişlerdir ve büyük bir olasılıkla da göstermeye devam edeceklerdir.

Neden millî kimlik ve milliyetçilik, modern dünyada böylesi temel bir konuma oturdu? Birincisi, her yerde hazır ve nazır oluşundan. **Eğer gerçekten küresel bir görüngü varsa bu millet ve milliyetçilik olmalı. Yeryüzünde, etnik ve millî çatışmaların damgasını vurmadığı, seçilmiş halkı için millî bağımsızlık isteyen hareketlerin doğuşuna tanık olunmadığı hemen hiçbir yer yoktur. Gerçekleşmekten çok uzak bile olsa her biri türdeş, birleşmiş ve özgür olan milletlerden oluşan bir dünyaya ilişkin milliyetçi hayal, dünyanın dört bir yanındaki halklarca devralınmış ve halk direnişlerine, çabalara ve çatışmalara ilham kaynağı olmuştur. Milletin türdeşliği değilse bile milliyetçiliğin küreselleşmesi, kültürel manzaramızı ve siyasî çabalarımızı koşullayan güçlü bir gerçekliktir.**[114]

Ama bugün millî kimlik sadece küresel değil aynı zamanda kaplayıcıdır da. Daha önemli olduğu düşünülen belli bazı durumlar varsa da, faaliyetlerinin pek çok noktasında bireylerin ve toplulukların yaşamını kapladığı söylenebilir. Dil, hukuk, kurumlar ve seremonilerde olduğu kadar, gurur verici olaylardan ve mitlerden değer ve anılara dek bütün bir kültür sahasında boy gösterir millî kimlik. Toplumsal bakımdan millî bağ en şümullu topluluğu, toplumsal iletişimin normail olarak içinde geçtiği genel olarak kabul görmüş sınırları ve “dışardakı”ni ayırdetmenin sınırını oluşturur. Aynı zamanda millet, gerek ülke gerekse kaynak ve beceriler itibariyle temel bir moral ekonomi birimi olarak da görülebilir.

Millî kimlik bugün siyaseten sadece rejimin personelinin bileşimini belirlemekle kalmaz aynı zamanda her yurttaşın gündelik yaşamını düzenleyen siyasî hedefleri ve İdarî uygulamaları da etkiler. Son olarak millet ve millî kimlik, yurttaşlara temel bir siyasî bağlılık buyurarak, “milletler-arası” meşruiyetin, her bir bölge ve kıtada, nihayetinde bütün olarak dünyada, bir devletler sisteminin geçerliliğinin yegâne kabul görmüş kaynağı haline gelmiştir. Devletler topluluğunda böyle bir düzenin kurulabilmesi, millet normunun siyasal sadakat ve eylemin biricik kaynağını oluşturması halinde mümkündür.

Üçüncüsü, “millet” ile “millî kimlik”in arzettiği derin karmaşıklık ve çeşitliliktir. Birinci bölümde gördüğümüz gibi millî kimlik, yaşamın hemen her alanına temas eden ve sayısız bileşim ve alışverişlilik sergileyen, soyut ve çok boyutlu bir yapıdır. Bugünkü tarihçiler, eski nesil bilim adamlarının kavramı şişirme eğilimlerine tepki olarak “milliyetçilik”in alanını daraltma temayülündedirler. Ama millet ve milliyetçilik ne “tembel tarihçi”nin kavramsal sığınağı olarak görülmeli ne de biz bu kavramların bukalemunvari doğaları ile başka mesele ve ideolojilerle terkibe girme ve hattâ ekseriyetle onları kendine dahil etmedeki ustalıklarını hafife almalıyız. Çin komünizmi ilk bakışta Batı Marksizminin sahici bir çeşidi olarak

---

[114] Sibirya, Papua Yeni Ginesi ve Malezya gibi görünüşte hiç beklenmedik yerlerde bile millî hareketler ortaya çıkmıştır. Örneğin Sibirya ve Orta Asya için Kolarz’a (1954) ve Papua Yeni Ginesi için May’e (1982) bakın.

görülmüştü, ta ki Mao'nun hareketinin Çin milliyetçiliğine gerek doktriner gerekse uygulama bakımından ne kadar çok şey borçlu olduğu anlaşılmcaya dek. Bugün öne çıkartılan, Maoizmin milliyetçi bileşeni ile Mao'nun Marksizmini 1937'deki Japon istilasına karşı direnişinde Çin köylülüğünün millî görünümüyle telif etme tarzıdır. Ya da tersine, 1989'da Doğu Avrupa'daki anti-komünist hareketler başlangıçta Batılıvari siyasî ve ekonomik hareketler gibi görüldüler, ta ki halk seferberliğindeki milliyetçi boyutların ne denli güçlü olduğu anlaşılmcaya kadar.[115]

Sıklıkla gözden kaçırılan mesele millî emellerin, öteki gayrı millî ekonomik, toplumsal veya siyasî meselelerle terkibe girme eğiliminde oldukları ve sözkonusu hareketin gücünü çoğunlukla bu terkipten devşirdiğidir. Bu, kimi zaman sanıldığı gibi, milliyetçiliğin başka "rasyonel" meseleleri ve çıkarları beslemediği anlamına gelmez. İşin doğrusu şudur; ihmale uğramış, baskı altına alınmış ya da marjinalleştirilmiş etnik topluluk veya kategoriler millî şikayet ve emellerini, diğer millî olmayan emel ve şikayetlerle kaynaştırırlar; öyle ki çoğu zaman, zaman içinde belli bir anda, belli bir nüfusun takipçisi olduğu, bizim tahlili amaçlarla, "millî etkeni" diğerlerinden soyutlamak üzere "millî" ve "gayri millî" diye ayırdığımız tek bir çıkar dizisi sözkonusudur.[116]

Üst-milliyetçilik: federal ve bölgesel kimlikler?

Her yerde hazır ve nazır, kaplayıcı ve karmaşık bir yapı arzeden millî kimlik ve milliyetçilik, üçüncü bin yıla yaklaşırken güçlü ve tahripkâr küresel güçleri içinde barındırmayı sürdürmektedir. Ama giderek artan küresel karşılıklı bağımlılık eğilimleriyle başedebilecek durumda mıdır?

19. yüzyıl başlarından günümüze dek liberaller ile sosyalistlerin umut ve beklentisi hiç kuşkusuz bu yöndeydi. Comte ve Mill'den modernleşme kuramcılarına kadar evrimci bakış, kaynaklara doğru ilerledikçe hem millet olma konumuna erişileceğini hem de bu konumun aşılacağım vaat etmekteydi. Aileviliğin, yerelliğin ve dinin erozyona uğraması devletin, insanlığın küresel bir toplum ve kültüre doğru ilerlemekte olduğunu görmesini sağlayacaktı. Aynı şekilde Marksistler de devletin "söneceğini" ve milletler ile milliyetçiliğin "aşılacağını" düşünüyorlardı; millî kültürler varlıklarım sürdürecek bile olsalar, prolateryanın değerleriyle, sadece millî biçimin alıkoyduğu bir birleşime gireceklerdi.[117]

Bu yöndeki umutlarını desteklemek üzere aralarında pek çok bilimadamanın da bulunduğu liberaller ile sosyalistler iki kanıt dizisine işaret etmekteydiler. Kanıtlardan ampirik olanı, muhtelif federasyon türlerinin yanında, çokuluslu devletlerde yaşanan çeşitli deneyimlerden çıkartılmaktadır. Teorik dayanak ise, "millet sonrası" (post-millet) bir dünyanın tohumlarını eken yeni ulusaşırı güçlerin ve teknolojilerin doğurgularmda aranmaktadır. Şimdi bu iki sav

---

115 Milliyetçilik enflasyonuna dair bir eleştiri için Breuilly'e (1982, 8-11) bakın. Komünist Çin örneği için Johnson'a (1969) bakın.

116 Daniel Bell de etnik seferberlikte "hısımlık" ile "çıkar"ın birleşmesi konusuna işaret etmiştir (1975).

117 Liberal sosyolojideki bu evrimci perspektif için Parsons'a (1966) ve Smelser'e (1968); Marksist siyaset ile Marksizmde ise Cummins'e (1980) ve Connor'a (1984b) bakın.

ve kanıt türünü sırasıyla ele alalım.

İşe, sıklıkla vurgulanan, çoğu devletin bugün etnik olarak heterojen ve çoklu olduğu meselesinden başlayabiliriz. Bazılarının gözünde bu, yeni bir millet türünün, "çokuluslu millet"in inşa edilmekte olduğu anlamına gelmektedir; başkaları için ise milletin (başka bir şeyle) ikame edilmekte olduğu anlamını taşır. Takınılan tavrın, büyük ölçüde benimsenmiş olan millet tanımına ya da her halükârda milletin "türdeşliği" öncülüne bağlı olacağı açıktır. **Millet kavramının münhasıran milliyetçilerin bir imalatı olduğu varsayılsa bile (ben de milliyetçilerin parcalı etno-tarihlerle kayıtlı olduklarını ileri sürmüştüm), "türdeş millet" talebinin bütün milliyetçiler için aynı anlama sahip olacağı kesin değildir.** Bütün milliyetçiler, özerklik, birlik ve kimlik talep etmişlerdir; ama (toplumsal, teritoryal ve siyasî birlik anlamında) ne birlik, ne de (farklılık ve tarihsel bireylik anlamında) kimlik, tam bir kültürel türdeşlik gerektirir. İsveç sadece siyasî bir birliğe ulaşmakla kalmadı, aynı zamanda dilsel, bölgesel ve kantonal bölünmelere rağmen sarih bir tarihsel zatiyet duygusunu da muhafaza etmeyi başardı. (Ama) İsveç, silahlı tarafsızlığa varan güçlü bir mili! kimlik duygusuna rağmen kültürel türdeşleşmeye direnmiştir. İsveç bu konuda yegâne örnek de değildir. Gerek Almanya gerekse İtalya'da ekseriyetle güçlü yerel kurumlarla bölgeciliğin serpilmesine imkân tanınmıştır, ancak her iki durumda da millî kimlik duygusunda ve dönem dönem millî hissiyatın kabarışında en ufak bir azalma vaki değildi.[118]

Bu, bazı romantik milliyetçilerin tam bir kültürel türdeşlik çağrısında bulunurken başka pek çoklarının da, ifadesini ortak bir yurdun yanısıra ortak âdetlerde ve kuramlarda bulan çekirdek değerler, mitler, semboller ve gelenekler etrafında birleşme ve özdeşleşmeyle yetindikleri anlamına gelir. Daha önce de gördüğümüz gibi, Üçüncü Dünya'nın millî seçkin-lerinin çok etnili nüfuslardan "teritoryal milletler" inşa etmeye girişmelerini mümkün kılan da budur.

Ama eğer milletin kültürel bakımdan türdeş olması gerekmiyorsa, bir çok milleti içererek bünyesine alan, millet gibisinden bir şey nasıl mümkün olabilmektedir? Millet kavramı, bilhassa ortak kültür ve tarih gibi temel özelliklerini yitirmeksizin nasıl bu kadar esnek olabilmektedir? Burada akla Yugoslavya örneği geliyor. Yugoslavya iki kavram etrafında inşa edilmiştir; bir milletler federasyonu ile ortak bir kültürel-tarihsel deneyim. Bu İkincisi zaman zaman "Illiryacılık"[119] olarak adlandırılır; ama ideologlann bile kanaati odur ki Güney Slavlarını birarada tutan siyasî tarihten çok dillerinin aynı kökten oluşları ve coğrafî yakınlıktır, belki biraz da (farklı güçlerce de olsa) yabancı işgal. Öte yandan dinsel farklılıkların yanısıra bir de Slovenlerin, Hırvatların, Sırpların, Makedonyalıların ve Karadağlıların ayrı tarihlere sahip oluşları düşünüldüğünde, bir milletler federasyonu

---

[118] Bugün için, İtalyan irredentizmine ve Almanya'nın yeniden birleşme hayaline rağmen İtalyan bölgelerinin ve Alman *aender*'inin (eyaletler) sahip olduğu güç bunun açık bir kanıtıdır. İsviçre hakkında Steinberg'e bakın (1976).

[119] "İllirya", Arnavutların ataları olduğu ileri sürülen eski bir Güney Avrupa ırkının ülkesidir. Coğrafî hatlarını, Roma İmparatorluğu'nun Güney Balkanlar'a "Illirya illeri" adını vermesiyle kazandı. Daha sonra Napoleon bu bölgeyi "Illirya Krallığı' adıyla kurumsallaştırmaya çalıştı. Napoleon'dan sonra Habsburglar da bu coğrafyayı "Illirya" olarak kabul ettiler. 19. yüzyılın milliyetçi kabarışı sırasında Hırvatlar "Illirya"ya (Hırvatistan ve Dalmaçya'nın önemli bir bölümü, Slovenya ve Bosna'nın bir kısmı) Pan-Slav ülküsünün çekirdek ülkesi ve tarihsel kaynağı anlamını yüklediler, -ç.n.

şeklinde bir "aşkın millet" modeli oluşturan Yugoslavya'nın, başka bir yerde ve daha geniş bir ölçekte de tekrarlanabilmesi akla yatkın geliyordu.[120]

Ne yazık ki bugüne kadarki Yugoslavya tarihi, o ve başka federasyonlar için beslenen hayalleri boşa çıkarmıştır. Komünist Parti'nin millî partilere bölünmesi, anayasal düzen-lemeler, ekonomik bölüşümde milletlerin sahip olduğu merkezî konum ve özellikle II. Dünya Savaşı sırasındaki millî antogonizmalar tarihi, tümü de, önce Tito sonra da halefleri döneminde Yugoslav devletinin kırılgan birliğinin temelini oydu. Hırvat Baharı, Kosova'daki çatışmalar ve Slovenya ile olan ihtilaf; millet-üstü kurumlar ya da Yugoslavlık hissiyatından ziyade, federasyon bileşkesini oluşturan millî bileşenlerin harç görevi gördüğünü düşündürtmektedir.[121]

Daha geniş bir çerçevede olmakla birlikte buna benzer bileşim ve deneyimler Sovyetler Birliği tarihine de damgasını vurmuştur. Selefi olan Çar imparatorluğunun yıkıntıları üzerine ama neredeyse aynı sınırlarla kurulan devrimci komünist devlet, gerek Parti örgütünde gerekse Anayasa'da kendini milliyet ilkesine önemli tavizler vermek zorunda hissediyordu. **Lenin'in pratikte değilse bile hak olarak milletlerin kendi kaderini tayinini ve ayrılmayı tanıma kararının ardından Sovyet önderliği, nüfusun bütün kategorilerini kabul edilebilir etniler halinde örgütleyerek, uygun diller seçerek, kaynaştırarak hattâ icat ederek ve onları bir etno-millî cesamet ve stratejik önem hiyerarşisi içinde rütbelendirerek, Sovyet devletini her biri kendi dil ve kültürüne dayanan millî cumhuriyetlerden müteşekkil bir federasyon olarak kurmaya yöneldi.** Böylelikle Gürcü veya Özbek gibi daha büyük ve daha gelişmiş topluluklara kendi hükümran teritoryal cumhuriyetlerine, idari aygıtlarına, parti örgütlerine, dil ve kültürlerine sahip milletler muamelesi yapılırken, Udmurt veya Evenki gibi daha küçük gruplar sınıflamaya halk olarak dahil edildiler. Bu yolla ekonomik karar alma siyasî merkezin yerine geçerken, etnikliğin de kültürel ve teritoryal temelleri alıkonmuş ve anayasal güvenceye kavuşturulmuş oldu.[122]

Bu nedenle Sovyetler Birliği *perestroika* çağına dek iki düzeyde işledi. Askeri, siyasî ve ekonomik düzeyde, Moskova'daki Parti nin cumhuriyetler ve Parti organları üzerinde güç manivelasını elinde bulundurduğu, son derece yüksek bir merkezîleşme derecesi sözkonusuydu. Ama tek tek cumhuriyetler kültür, eğitim ve toplumsal refah alanında dikkate değer bir özerklik sergiliyorlardı. Her bir cumhuriyet için, 1920'lerde ortaya çıkan ama *perestroika* ve *glasnost* çağında ağır bir yıkıma uğrayan egemen etnik topluluktan (*korenisatzia)* idari üyeler devşirme politikası da bu durumu pekiştirmekteydi. Sonuç, millî ve Sovyetik sadakati güçlendirmek için, birbirleriyle ilgili olan hattâ müşterek alanları ikiye ayırmak suretiyle potansiyel çatışmaları müstakilleştirmek oldu. Ancak sıkı Parti denetimini kaldırmadan önce bile, zaman zaman patlak veren kargaşalar ve izleyen baskıcı önlemlerle kendini gösteren, her yere Rusların yerleştirilmesi ve Rusçanın *lingua franca* mertebesine yükseltilmesi gibi politikalara sebebiyet veren milliyetler sorununu zapturapt altına almak

---

120 Illiyarcılık ve Yugoslavya'nın bağımsızlık mücadelesi için Stavrianos'a (1961, özellikle 9. bölüme) ve Singleton'a (1985, bölüm 5) bakm.

121 Schöpflin'e (1980) ve Djilas'a (1984) bakın.

122 Fedoseyev'e (1977) ve Bennigsen'e (1979) bakın.

hemen hiç mümkün olamadı. Rus olmayan nüfusun artışı, ki güney sınırlarında Müslümanların potansiyel istikrarsızlık kaynağı olmaları anlamına geliyordu, cumhuriyetler ile merkez arasında kaynak ve mevki dağılımı, ihtilafın milliyetçi boyudan ile eğitimin ikircikli etnik entelijensiyayı etkin hale getirmedeki etkileri, her şeyden önce millî kaynaşma fikrinin (*sliyanie*) [belirsiz bir zamana] ertelenişi ve mevcut millî işbirliği (*sblizhenie)* evresinin sorunlu niteliği, bütün bu gelişmeler, Stalin'in ölümünden sonraki onyıllarda "millî sorun"un bölücü potansiyeli konusunda derin bir gerilim yaşanmakta olduğunu göstermekteydi.[123]

Gorbaçov dönemindeki glasnost ve perestoika çağında, derinde saklanan etnik bölünmeler günyüzüne çıktılar. Etno-milliyetçilik Baltlk devletlerinde, Kafkasya ve Orta Asya'da kitle desteğini seferber etti ve Rus yeni-milliyetçiliği de, ahlâkî ve estetik ilhamının çoğunu ve etno-tarihinin bir kısmını ondan çıkardığı ve aldığı Ortodoks dinî uyanışıyla daha yakından hiza almaya başladı. Genel boyutuyla bu durum Sovyet devlet yapısı ve Parti örgütünden ve Lenin'in, onca mahkûm ettiği Büyük Rus çeşitinin de dâhil olduğu Doğu Avrupa'da yükselen etno-milliyetçilik dalgasıyla girdiği tarihsel uzlaşmadan ileri gelmektedir. Federal ilke, millî hissiyat ve kültürleri kurumsallaştırmakla birlikte, aynı zamanda bu hissiyat ve kültürlerin, mensuplarına, komşularınca veya merkezce tehdit ediliyormuş gibi geldiği hemen her yerde etkin milliyetçiliğin canlanmasının da temellerini atmıştı. Halkın sahici sesinin Parti örgütünden çok uzun bir süre dışlanmış olduğu veriliyken, gerçek bir katılım yönündeki emellerle ifade edilmemiş, kıstırılmış küskünlüklerin hasadının millet veya etnik topluluk tarafından toplanması son derece muhtemeldi.

Bunun sonucu olarak daha açık bir siyasî katılımı teşvik etme girişimi beraberinde, insanların kendilerini demokratik olduğu kadar da millî de olan bir içerikle ifade etmelerini getirdi. **Bu bir kere daha, diğer komünist devletlerde olduğu gibi etnik bağ ile milliyetçi emellerin Marksist ideoloji ve partilerden daha dayanıklı ve esnek olduğunu ortaya koydu.**[124] Sovyet deneyimi şunu göstermektedir ki, devrimci bile olsalar "icat edilmiş gelenekler" şayet halkın derinde yatan köklerinden filiz bulacaksa, millî kültür ile siyasî kimliği işe koşmak veya oluşturmak (ekseriyetle de her ikisini birden yapmak) zorundadır.

Bu açıdan Amerikan deneyimi ile bir karşılaştırma yapmak öğretici olacaktır. Bu kıtada da millî emeller varolmuştur, ama bunlar çok etnili bir çevrede iş görmek durumundaydılar. Ancak Birleşik Devletler'de, pek de hayatî olmamakla birlikte, ekseriyetle "yeni-etniklik" denen şey sembolik ve örgütsel bir anlamda kaldi (ya da bu anlamı ifade eder oldu). Sovyet muadillerinden farklı olarak Amerikan etnik topluluk ve kategorileri herhangi bir teritoryal boyuttan büyük oranda kopmuş ve onun yerine Amerikan siyasî sisteminde yeralan en güçlü baskı gruplarından bazılarına ve kitle seferberliğinin en etkili araçlarına dönüşmüştü. Etnikemeller pek az bir istisnayla, olsa olsa kentlerde ve beldelerde etnilerin seslerinin denetlenmesi ihtiyacı anlamında "komünal"dır. Siyahlar, Chicanolar[125] ve Yerli Amerikalılar bir yana, "millî" amaç ve semboller münhasıran tüm-Amerikan siyasî topluluğu ve kültürü

123 Bu soruların tahlili Goldhagen'de (1968) ve G.E. Smith'de (1985) bulunmaktadır.

124 Rus yeni-milliyetçiliği hakkında Dunlop'a (1985) ve daha genel bir bilgi için Ramet'deki (1989) sözkonusu yazıya bakın.

125 Chicano: ABD'de Meksika kökenli kişilere verilen ad. -ç.n.

için tahsis edilmiştir.[126]

Bu topluluk ile bu kültür nedir ve Sovyet insanı ile toplumunun soyunduğu milleti ve milliyetçiliği aşma işinin altından kalkabilmiş midir? Tüm-Amerikan kimlik ve kültürünün içeriği, ilk göçmenlerin Anglo-Amerikan Protestan geleneklerinde yatan etnik köklerini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. 18. yüzyıl sonlarında sömürgelerde egemen olan mit ve kültürü; bakışlarını geriye, "şerir Britanyalı üveyana"ya karşı Amerikanlaşmış ilk atalara çevirmiş ve bu Yeni Kudüs'te yeni "seçilmiş halk" için benzersiz bir kaderi ilan eden "yerli bir cedcilik" olarak tanımlayabiliriz.[12]

Bu Anglo-Amerikan Püriten seçilmişlik miti, Devrimi Romalılaştıran laik mitler, Anayasa ve Kurucu Babalar'ın 127 kahramanlık çağıyla tahkim edildi. Avrupalı göçmenlerin kıtaya akışı ancak, yeni milletin kültürel kimliğinin içeriği evreler halinde oluştuktan sonra başladı ve bu insanlar kendilerini bütünleştirme gereğini hissedecekleri **Anglo-Amerikan dil ve kültürünün üstünlüğü üzerine kurulmuş olan bu temel ama esnek kültür kalıbına dahil oldular. Ama bu "etniklik ikamesi" milletin aşılmasını gerektirmedi.** Tam tersine: Birleşik Devletler, siyasî topluluğun teritoryal millî tipinin ve teritoryal milliyetçiliğin gücünün başlıca timsali haline geldi. **Bu bakımlardan, şimdiye dek, "teritoryal bir millet" kurma çabası tam da aşmayı arzuladığı Büyük Rus milliyetçiliğini arka kapıdan içeri alacağı in extremis (uç noktalara) savrulmak durumunda kalmış Sovyetler Birliği'nden daha başarılı olmuştur. Bundan da önce İç Savaş ve "tek ülkede sosyalizmi inşa etme" döneminde, milliyetçi dil ve sembolizm Lenin ve Stalin tarafından yeni bir sosyalist ve millet-üstü toplum yaratmak için zorunlu fedakârlıklarda bulunmak üzere "kitleleri" seferber etmek amacıyla kullanıldı. Böylelikle Sovyet deneyiminin mili! kimlik ve milliyetçi güçlerle tarihsel uzlaşımla malul olduğu noktada Birleşik Devletler, biraz da mütereddit bir şekilde, Anglo-Amerikan bir kültür. İlâhî Takdir miti ve teritoryal siyasî topluluk temelinde tam bir akültürasyona girişmişti**.[128]

Ne Sovyetler Birliği'nin ne de Birleşik Devletler'in, farklı nedenlerle bile olsa milleti aşmış veya milliyetçiliği ikame etmiş olduğu söylenebilir. Bunun sonucu olarak kozmopolitenler yakın zamanlarda umutlarını başka bir yöne, daha "bölgesel" bir noktaya, -İskandinav işbirliği deneyiminden, Afrika ülkeleri arasındaki, Arap ülkeleri arasındaki ve Latin Amerika'daki bölgesel bloklara dek-devletlerarasındaki gruplaşmalara kaydırdılar.

Bu bölgesel işbirliği deneyimleri arasında belki de en vaadkâr olanı, başarılı ama daha sınırlı kalan bir işbirliği deneyimi olan 1950 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nden sonra ilk

---

126 Beyazlar arasındaki "yeni etniklik" için Kilson'a (1975) ve bunun daha geniş sembolik doğası hakkında bilgi için Gans'a (1979) bakın.

127 Amerika'nın "kurucuları"... 1607-1733 yıllan arasında Amerika kıtasında, sonraları krallık sömürgesine dönüşecek olan ama başlangıçta şirketleri temsilen valilerce yönetilen 13 İngiliz sömürgesinden biri de Plymouth şirketinin kurduğu Massachusetts idi. Bölgeyi sömürgeleştiren ilk kişiler de, Anglikan Kilisesi'nin baskısı sonucu "Mayflover" gemisiyle İngiltere'den ayrılmak zorunda kalan bir gurup dinî sapkındı (Pilgrim Fathers Kurucu Babalar), -ç.n.

128 Amerika'da Püriten Takdir mitinin sahip olduğu merkezi rol hakkında Tuveson'a (1968) ve O'Brien'a (1988) bakın.

olarak 1956 yılında 6 Batı Avrupalı devletin imzaladığı Roma Antlaşması'na dayanan bir Avrupa Topluluğu oluşturma yönündeki hareketti. Sıkça işaret edildiği gibi bu kökenler, çıkar çatışmaları üzerine dönem dönem patlak veren bunalımların kesintiye uğrattığı Avrupa birliğinin yavaş yavaş gelişen kurumsal tarzını ve Avrupa'da devletlerarası işbirliğinin işlevsel temellerini ortaya koymaktadır.

Topluluğun temelini ekonomik içeriğin oluşturduğu sık sık vurgulanmış ve "gümrük birliği" ile "siyasî topluluk" arasına keskin bir çizgi çekilmiştir. Ancak millî birliğe yolaçan önceki ***Zollverein'in***[129] hatırası böylesi sınırlar konusunda şüphe yaratmaktadır; bu sınırlar gösterdiklerinden daha fazlasını gizliyor olabilirler mi?[130]

Pek çokları için Avrupa birliğine yönelik ana saik işin başında, siyasî hattâ askerîydi; devlet politikasının bir aracı olarak savaşın reddi, ve yakın dönem Avrupa tarihinin, Nazizmin soykırımında doruk noktasına varan gem vurulmamış milliyetçiliğin kör güçlerinin dizginlerinden boşalttığı iç savaşlara yol açılan abes bir kıyım şeklinde reddedilmesi. Bu okumada Avrupa Topluluğu millî tutkular ve bencil çıkarlar üzerinde siyasî aklın zaferini temsil edecekti; işin ekonomik boyutu içerik ya da amaçtan ziyade araç olarak görülmekteydi. **De Gaulle'ün (Brötanya hariç) Urallar'dan Atlantik'e** *Europe des Patries* **(Anayurtların Avrupası) düşüncesinde ayak diremesi ve 1948'de Lahey'de kurulmuş olan Avrupa hareketinin, Avrupa Parlamentosu'nda, Avrupa Komisyonu'nda ve popüler hissiyatta teşvik görmeye başlaması tam da bu okumadan ötürüydü.**[131]

Doğu Avrupa'nın Sovyet ***perestroika'sının*** etkisiyle kapılarının açılmasından sonra da belki de tam bu yüzden bu iki siyasî akım, "Avrupa" hakkmdaki tartışmanın canevini işgal etmeyi sürdürmektedir. Avrupa Topluluğu düşüncesini benzer dost millî-devletlerin gümrük birliği olarak savunanlar açısından millî kimlik, modern siyasî ve kültürel topluluğun doğal biçimi; millî-devlet, en yararlı ve tutunumlu siyasî birlik tipi; ve ılımlı, "sağlıklı" bir milliyetçilik de, dayanışmanın ve kollektif refahın yegâne aracı olmayı sürdürür. **Avrupa patrie'lerinin ekonomik işbirliği herbirine bu amaçları gerçekleştirme imkanını sunacaktır, aksi halde hiçbir anlamı yoktur. Avrupa devletleri arasında siyasî bir birlikten yana bastıranlar için ise millî kollektif kimlik tipi, yaşayabilir ve arzulanabilir olmaktan çıkmıştır. Millî devlet hızla devre dışı kalmaktadır ve insanlığı nihai bir felaketin eşiğine getirmiş olan milliyetçiliğin insanın bilincinden sökülüp atılması ya da hiç olmazsa ebediyen zararsız bir hale sokulması gerekir, Doğu'daki istikrarsızlık Avrupa'nın siyasî birliğini olsa olsa daha zorunlu ve acil bir hale getirmiştir.**

Ancak Avrupa projesinden gerçekleştirmesi beklenen topluluk biçimi ve kültür tarzı nedir?

---

129 Prusya'nın baskısıyla 1 Ocak 1834'te yürürlüğe giren Alman Devletleri Gümrük Birliği, -ç.n.

130 19,'yüzyılda Alman örneği için Kahan'a (1968) bakın. Avrupa Topluluğu'na ilişkin nispeten daha eski bir "işlevsel" analiz için Haas'a (1964) bakın.

131 İngiltere'de yeniden duyulmaya başlanan bu Avrupa tartışması için Camps'a (1965) bakın. 1960'larda Avrupa'nın her yanında millî hissiyat ve politikaların gücünü devam ettirmekte olduğunun en iyi kanıtı, Benthen van den Berghe'nin (1966) gösterdiği gibi pekâla De Gaulle olabilir. Bugünkü yeni kuşak öncekilerden daha "Avrupalı"dır. Peki ama, daha mı az milliyetçidir?

Topluluğun sorunlarıyla içiçe geçmiş olmakla birlikte Avrupa kültürü sorusuna ileride geri döneceğim. Avrupa siyasî topluluğunu nasıl tasavvur etmeliyiz? Bir “süper-devlet” olarak mı? Ya da tamamen farklı ***sui generis*** (nev’i şahsına münhasır) bir şey olarak mı? Şimdi sırasıyla bunları ele alalım.

1. Her Avrupa devleti kendi askerî güçleri ve cephanelikleri üzerindeki denetiminden ve kendi toprağında şiddet tekeli uygulamaya hakkı olduğu iddiasından feragat edinceye ve nefsinden feragat popüler olarak kabul görünceye kadar bir Avrupa “süper-devlet”ine pek bel bağlanamaz. Öte yandan şimdiye dek kıtanın iki yakasındaki meşru güç kullanımını sınırlayan NATO ile Varşova Paktı oldu, Avrupa Topluluğu değil. Bu İkincisine ait kurumlar her tür askerî organı ve yargılama yetkisini bilhassa dışarda bırakmaktadır. Üstelik, varoluşsal bakımdan her Avrupa devletinin hükümranlığı nihai olarak ancak, dış tedbirlere karşı çıkmak için ya da hattâ (Avrupa Topluluğu’ndan) siyasî geri çekilme gibi bir tehdidi dayandıracağı askerî araçlara sahip olduğu sürece varoluşsal bakımdan hükümranlığı nihai olarak sağlam kazığa bağlı demektir. Bu koşullarda bir Avrupa “süper-devlet”i siyâseten olanaksızdır.

2. Aynı şekilde her Avrupalı devletin nüfusunun çoğunluğu gerçek anlamda bir Avrupalı bilinci ile kaynaşmış hale gelinceye kadar da Avrupalı bir “şüper-devlet” beklentisi pek ümitvar değildir. (Bu, süregelmekte olan millî duygularla ve bilinçle de bağdaşabilir ama mevcut millî bağlara başka, daha geniş bir bağlılık ve aidiyet halkasının eklenmesi gerekir.)

Ama zaten ikilem de burada yatmaktadır. Sakın bu yoldan Avrupa’da yeni bir “süper-devlet”in ortaya çıkışma şahit olmayalım? Ve tabiî, kimilerinin beklentisi kimilerinin de korkusu olan, yeni ve daha güçlü bir milliyetçiliğin de. .[132]

Şimdiye dek milliyetçiliğin ve tek tek Avrupa milletlerinin millî kimliklerinin zevaline dair ya da üyelerinin daha etkili bir Avrupa parlamentosu özlemlerine rağmen gerçek anlamda Avrupalı bir siyasî milliyetçiliğin doğuşuna dair en ufak bir emare yoktur. Ama kültürel düzeyde daha geniş bir pan-Avrupa hissiyatının işaretleri alınmaktadır; daha sonra bu konuya geleceğim.

3. Eğer ne bir “süper-devlet” ne de bir “süper-millet” Avrupa projesinden murat edilen kalıp değilse, sui ***generis*** bir yeni siyasî birlik biçimi midir sözkonusu olan? Belki de güçlerin “kondominyom”undan (ortak yönetiminden), belirli güçlerin, yargı yetkileri örtüşecek şekilde, dikkatle belirlenmiş alanlar dahilinde kalan herkes için bağlayıcı kararlar alma yetkisi tanınmış bir dizi merkezî kuruma bırakılması yolunda gönüllü bir anlaşmadan sözedebiliriz. Bu sorulara belli bir güvenle yanıtlar vermek güçtür. Bu tarz bir kondominyum, yeni doğmakta olan bir Avrupa’nın siyasî kalıbım tarif ediyorsa, Avrupa’daki tekil millî kimliklerle

---

132 Özellikle Galtung’un Norveçlilere, genişletilmiş Topluluk’# katılmamaları konusundaki çağrısı (1973). Aıııa Avrupa’nın bir “süper devlet” haline gelmesinden yana veya karşı olan savlar, onu bir “süper millet” olarak tarif edenlerin savlarıyla karıştırılmamalıdır. Bu, hükümranlık kaybıyla kimlik kaybını birbirine karıştırmak demektir. [Siyasî 1 hükümranlıktan yoksunken de etnik bekanın mümkün olduğunu gösteren tarih, bunlar arasında zorunlu bir ilişki bulunmadığının kanıtıdır; A.D. Smith’e (1988b) bakın. Tamamen *siyasî* bir Avrupa milliyetçiliği, şimdiye dek derin popüler dayanaktan yoksun, sadece her Avrupalı ülkenin siyasî, ekonomik ve kültürel seçkin *kesimleri* ile sınırlı kalmıştır.

birarada yaşıyabiliyor olacaktır. Hattâ bunların güçlenmelerine de yardım edebilir, zira bir kondominyumun çözmesi gereken ama muhtemelen hiç bir zaman ortadan kaldıramayacağı çatışmalar, büyük bir olasılıkla mevcut millî emelleri ve bilinci vurgulayacaktır –tıpkı kültürel çapraz döllemenin, millî kültür ile millî kimliği dinç bir yenilenmeye itmesinde olduğu gibi. Öte yandan kondominyumdaki önderlik türüne bağlı olarak, çok merkezli bölgesel kuruluşlar ve güç blokları dünyasına yeni Avrupa'ya sadakat duygusu ve özlemi halkasının eklendiğini görebiliriz. Ama bu da belli bir "Avrupa" mirası duygusunun doğmasına ve kabul görmüş bir "Avrupa mitolojisi"nin ortaya çıkışma bağlı olacaktır. Başka bir sorun daha var. Avrupa deneyimi başka bölgeler ve birleşmeler için bir örnek oluşturabilir mi? Yeni "Avrupa"ya ilişkin özel kurumsal ayarlamaların, talihsiz "Westminster modeli" tarzında başka kıtalara aşılanmasının mümkün olamayacağı kesindir. Ancak Avrupa Topluluğu pekâla, başka yerlerdeki koşullar olgunlaşırsa veya olgunlaştığında türsel bir örnek olarak işlev görebilir; ve ileride ileri süreceğim gibi bu olgunluk da, paradoksal olarak, belli kültürel koşulların, özellikle de belli milliyetçilik türlerinin ilerlemesine bağlı olabilir.

YENİ ULUSAŞIRI GÜÇLER

Eğer şimdiye dek Avrupa projesine ilişkin kestirimler ile daha geniş çaplı çok etnili devletler ile bölgesel gruplaşmaların nasıl kök salacakları hakkında belirsizlikler sürüyorsa, millî sınırları aşacak kozmopolit bir kültüre dayanak teşkil edebilecek küresel karşılıklı bağımlılık için başka nereye bakabiliriz? Bu noktada, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren son derece belirgin hale gelmiş olan yeni ulusaşırı güçleri anmak âdettendir; bunlar, bölgesel güç blokları, ulusaşırı ekonomik şirketler ve küresel telekomünikasyon sistemleridir. Şimdi bunlara sırasıyla bakalım.

II. Dünya Savaşı'nda, daha önce emsali görülmemiş boyutta askerî zıtlaşmaların yarattığı devasa güç bloklarına tanık olunmuştu, ilk etapta, yörüngelerine çeşitli müvekkil devletler ile bölgeleri de katan komünist ve kapitalist iki büyük blok Avrupa'da ve başka yerlerde karşı karşıya geldiler. Bu zıtlaşmaya bağlı olarak Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya'da da daha gevşek ve zayıf yapılı bölgesel bloklar mantar gibi bitmeye başladı, ama bunlar askerî ve ekonomik bakımdan bu iki aslı sanayileşmiş güç blokuna bağımlılıklarını sürdürdüler. 1970'ler ve 80'lerde bu kutupluluk, önce iki blok mensuplarının (Batı Almanya, Japonya ve Çin) ekonomik ve siyasî sıkletlerinden, daha sonra da Avrupa ekonomik birliği yönündeki adımların sıklaşması ile ***perestroika***'nın gerek Sovyetler Birliği gerekse Doğu Avrupa üzerindeki etkisinden ötürü gevşemeye başladı. Bu güç blokları hâlâ devam etmektedir ama tu Umumlarını sağlayan bağlayıcı ideolojileri, millî bakımdan çeşitlilik arzeder hale gelmiş ve bazı durumlarda da bir zamanlar sahip oldukları harekete geçirici güçlerini yitirmişlerdir. Jeopolitik katmanlardaki yer değiştirmelerle ve "millî-devletler"in kendi kaderlerini tayin haklarının bir kere daha boy gösterişinden doğan çok merkezlilik nedeniyle, iki kutupluluktan yüzgeri ettiğimiz kesindir.[133]

Ulusaşırı şirketlerin gücü de aynı ölçüde tanıdık ve yakın zamana ait bir olgu. Devasa bütçeleri, teferruatlı teknolojileri ve birkaç kıtada uzun vadeli stratejiler planlama yetenekleriyle bu şirketler, oldukça esnek birikim ve denetim aygıtları oldukları

133 II. Dünya Savaşı'nın hasadı ve dev güç bloklarının doğuşu konusunda Barraclough'a (1967) ve Hinsley'e (1973) bakın.

göstermişlerdir. Çoğu durumda, bütçeleri ve teknik düzeyleri karşılarındaki şirketlerden ekseriyetle daha düşük olan hükümetleri sollayabilmekte ya da üzerlerinden atlayabilmektedirler. Aynı zamanda çoğu Üçüncü Dünya ülkesinde kendi vasıflı personeline ek olarak yerli işçiler ve iç işleyiş mekanizmaları kullanabilmektedirler; bu mekanizmalar kültürel farklılıkları ihmal edebilmelerini ve çalıştıkları pazarları sağlama almalarını mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak, çoğunlukla bu ulusaşırı şirketlerin işleyişleri eliyle, farklı gelişme düzeylerindeki devletlerin kapsamlı bir ekonomik hiyerarşi arzeden dünya kapitalist ekonomisine sokuldukları uluslararası bir işbölümü ortaya çıkmaktadır.

Son olarak ve belki de en şumullü olanı, kitle telekomünikasyon sistemlerinin güçlerinde ve etkinlik sahalarında hızlı bir gelişmenin ortaya çıkması ve bilgisayarlı haberleşme şebekelerinin genişleyerek devasa boyutlara varmış olmasıdır. Bu sistemlerin nüfuz alanı ile karmaşıklığı, haberleşme ağlarının en geniş millî birimlerle bile sınırlanabilmesini imkânsız kılmaktadır; aynı zamanda bu sistemler millî kültürlerin bölgesel kültürlere karışması ve hattâ küresel bir kültürün ortaya çıkışma maddî temel sağlamaktadırlar. Şimdi, daha yerel haberleşme ağları ile bunların neşrettiği millî mesajları bastırabilecek küresel bir haberleşme ve tahayyül imali ve paketlenmesi mümkün hale gelmiştir. Devasa güç blokları ile ulusaşırı şirketler, ellerindeki bu telekomünikasyon sistemleri ve bilgisayarlı haberleşme ağları ile, yeni bir kültür emperyalizminin güçlü aygıtları olarak işlev görebilirler.

Kitlesel nüfus hareketleri, çevre kirliliğinin artan önemi ve bölgesel veya küresel boyuttaki marazlara eklenebilecek bu yeni ulusaşırı güçler, iki koşut sav çerçevesinde tasvir edilirler. Birinci sav, gelişmiş sanayi kapitalizminin, "millî devlet"i devreden çıkartacak dev ekonomik ve siyasî birimler ortaya çıkardığı iddiasındadır. "Millî-devlet"i ıskartaya çıkartanın esas olarak, esnek ama etkili bir tarzda uzmanlaşmış bilgisayarlı karmaşık şebekeler kurabileni incelmiş teknolojiler ve son derece çeşitlilik arzeden sermaye-yoğun işleyişleri ile, devasa ulusaşırı şirketler olduğu ileri sürülmektedir. İkinci sav ise milletin ikame edilmesini "post-endüstriyel" (sanayi sonrası) bir topluma doğru gidişin bir parçası olarak görmektedir. Milletler, sınai bir dünya için işlevseldi, onun teknolojisi ve pazarına ihtiyaç duyulmaktaydı, oysa bilgisayarlı bilgi ve iletişim sistemlerine dayanan "hizmet toplumu"nun gelişmesi millî sınırların üzerinden atlar ve yerkürenin her köşesine nüfuz ederler. Post-endüstriyel bir bilgi toplumunun gereklerini sadece kıtasal kültürler, nihai olarak da tek bir küresel kültür karşılayabilir.[134]

Bu iddiaların ve dayandırıldıkları gözlemlerin her biri için standart bir karşılık vardır. En güçlü askerî ve siyasî blokların bile ani ve kesin bir şekilde un-ufak olduğuna tanık olmaktayız. Hattâ ideolojilerinin çöküşünden, gerileyişinden önce, gerek Batı'da gerekse Doğu'da hızlı değişimler ve feminist, etnik ve ekolojik hareketlerinki gibi yeni talepler karşısında sesleri kısıldı, kemikleştiler ve değiştiler. Ekolojik hareket, kapitalizm ve komünizmin sloganlarının artık bir anlam ifade etmediği çok sayıda insanın ruhsal ve siyasî enerjilerini emen yeni kollektif eylem ve örgütlenme türleri yaratmıştı. O nedenle bu blokların canlılıkları, hayatiyetleri zaten içten içe tükenmişti.[135]

---

[134] Bu "hizmet toplumu" konusunda Bell (1973) ile Kumar'a (1978) bakın.

[135] Feminizm, ekoloji, öğrenci hareketleri ve etno-millî hareketler gibi yeni hareketlere ilişkin bir tahlil için Melucci'ye (1989, 3-4. bölümler) bakın.

Sadece yeni hareketler değil aynı zamanda ele aldığımız "yeni-milliyetçilikler"de olduğu gibi, eski hareketlerin yeni formülasyonları da ortaya çıktı. Bu canlanış Richmond'un; post-endüstriyel devirde küçük ölçekli iletişim şebekelerinin yoğunluğu arttıkça dilsel ve etnik milliyetçiliklerin de üremesinin kolaylaşacağı tezine son derece uygun düşmektedir. Azınlıkların veya "çevresel" etnik milliyetçiliklerin bu dirilişi belli bir devlette egemen durumda bulunan (aralarında Sırplar, Çekler, Almanlar, Polonyalılar ve Rusların da bulunduğu) etnilerin çoğunluk milliyetçiliklerinin de ekseriyetle tepkisel ve serbestleştirici bir süreçle canlanmasını da pekala tahrik edebilir. Nihai sonuç tam da modası geçtiği düşünülen "devletsel milletler"in güçlenerek, yeni ve daha güçlü bir solukla yola devam etmeleri olabilir.[136]

Aynı durum uluslararası ekonomik ilişkiler alanında da pekala geçerlidir. Üçüncü Dünya'daki "devletsel milletler" ile, eğer böyle bir şeyden sözedilebilirse, onlar ve Batılı devletsel milletler arasındaki ekonomik rekabet tamamen bir yana, gerek demografik gerekse ekonomik gelişmeler millî arzuları ve bölünmeleri artırmıştır. Nüfus patlamaları ve göçler nedeniyle savaşların kitle kıyımlarına veya mülteci akınlarına yolaçması yüzünden, göçmen politikaları, yurttaşlık yasaları ve nüfus patlaması konusunda çalan felaket çanları, milletlerin arasına yeni engeller koymaktadır. Aynı şekilde ulusaşırı şirketlerin yarattığı etki de çelişkili olmuştur. Ticaret, yatırımlar ve faaliyetleriyle dünyayı sarıp sarmalamış olabilirler ama hükümetlerin pazarlık edecek veya şartlar ileri sürecek kadar güçlü olduğu yerlerde millî muhalefeti (veya millî şirket ortaklarını) harekete geçirmektedirler. Warren'in, siyasî bağımsızlığın Üçüncü Dünya ülkelerine büyük kapitalist şirketler karşısında gerçek bir siyasî manivela verdiği yolundaki kanaatine tümüyle katılmasak da, siyasî bağımsızlık daha uyanık ve becerikli Üçüncü Dünya önderliklerine süper güçleri ve ulusaşırı şirketleri birbirlerine düşürme ve böylelikle şans ibresini kendilerinden yana döndürme ihtimallerini yükseltme imkânı vermektedir. Ama, bizim amaçlarımız bakımından daha da önemlisi, siyasî bağımsızlık dış baskılar karşısında millî kimlik ve hedef duygusunun güçlenmesine ve benzer bir uluslararası siyasî "imal halindeki topluluklar" hiyerarşisi içinde yeni bir "devletsel millet"in yer bulmasına yardımcı olmaktadır. O nedenle, paradoksal olarak, bu ulusaşırı ekonomik güçler, yerlerini alması beklenen milletler ile milliyetçiliklerin tahkim edilmesine yolaçabilecektir.[137]

KOZMOPOLİTANİZM VE "KÜRESEL" BİR KÜLTÜR MÜ?

Ne var ki gelişmiş kapitalizm veya post-endüstriyelizm kuramcılarının iddialarının en sorunlu olduğu yer kültürel alandır. Karmaşıklığı ve kitleselliği kuşku götürmeyen telekomünikasyon ve bilgisayarlı haberleşme sistemleri, millî kültürlerle karışmakta veya en azından bunları yeni bir kozmopoliten kültürle örtmekte midir? Ve bu küresel kültür içeriği bakımından tam olarak nasıl bir şey olacaktır?

Bu sorulara verilecek yanıtlar büyük ölçüde spekülatif olacaktır ama Batılı post-modern kültür deneyimleri bize önemli ipuçları sağlayabilir. Genel konuşursak Batı'daki son kültürel gelişmeler, mecrasında akan modernizmin cilasını, post-modern motif, konu ve üsluplardan

---

136 Richmond'a (1984) bakın ve Melucci (1989, 89-92) ile karşılaştırın. *240*

137 Warren'e (1980, bölüm 7) bakın ve Enloe (1989) ile de karşılaştırın.

oluşma bir pastişle terkibe sokmaktadır. Bu özünde eklektik bir kültürdür. Bir yandan, kitlesel tüketim için eş biçimli olarak ambalajlanmış bir örnek kitle mallarının yağmur gibi hücumuna uğramaktayız; öte yandan -mobilyadan ve meskenden TV filmlerine ve reklamlara dek bu mallar içeriklerini, özgün bağlamlarından kopartılarak, narkozlanarak veya acayip ya da hicivci bir tarzda işlenerek yeniden canlandırılmış eski folklorik veya mili! motif ve üsluplardan almaktadırlar. 1920'lerin Stravinsky ve Poulenc'inden günümüzün Hockney ve Kitaj'ına dek, bu parodik üslup ve temalar pastişi, post-modern, hattâ güya klasik bir kitle kültürü imkânını ifade etmeye başladı.[138]

Bu nedenle küresel bir kültür, hepsi de yeni iletişim ve telekomünikasyon sistemleri ile bunların bilgisayarlı teknolojilerinden destek bulan, analitik olarak farklı sayısız unsurdan oluşturulacaktır; yoğun reklama tabi kitle malları, bağlamlarından soyulmuş folklorik veya etnik üslup ve motiflerden oluşma bir yamalı bohça, "insan hak ve değerleri" hakkında kimi genel ideolojik söylemler ve standartlaşmış nicel ve "bilimsel" iletişim ve takdir dili.

Bu post-modern küresel kültür sadece dünya çapındaki yaygınlığından ötürü değil, aynı zamanda öz-bilinci ve kendinin-parodisi olma derecesi bakımından da şimdiye kadarki bütün kültürlerden farklı olacaktır. Aslında "kendi" için hiçbir insanoğlunun öksesinden kaçamadığı bu özgül söylem ve dil teamülleri dışında bir yerin olmadığı, bu teamüllerin ötesinde atıf yapılacak üstün noktaların, "merkez"in bulunmadığına inanan yeni kozmopolitanizm kaçınılmaz olarak eklektiktir ve devinim halindedir. Kalıbı aralıksız olarak değişmektedir. O nedenle sadece çok genel terimlerle tarif edilebilir.

Köklerini etnik bir zamandan ve kök yerinden alan şimdiye kadarki kültür emperyalizminden farklı olarak bu yeni küresel kültür, evrensel ve zamansızdır. Eklektik olmakla zamana ve yere karşı kayıtsızdır. Akışkandır ve kalıptan yoksundur. Bugün her yerden daha fazla Batı'da gelişme göstermiş olmakla birlikte, kitle iletişim araçları ve telekomünikasyon sistemleri eliyle post-modern bir kozmopolitan kültür dünyanın her köşesine taşınmaktadır. Burada, şimdide ve her yerdedir. Tarihi ya da tarihleri olmamakla övünür; kullandığı folklorik motifler, şimdi ve gelecek yönelimli "bilimsel" ve teknik bir kültürün yüzey dekorasyonu için kuyudan çekip çıkartılmıştır.

Aynı zamanda temelleri bakımdan yapay bir kültürdür. Pastişi kaprisli ve ironiktir; etkileri özenle hesaplanmıştır ve delalet ettiği şey hakkında herhangi bir duygusal bağlanmadan yoksundur. Zanaatkârca ve sığ olan bu yeni kozmopolitanizm, daha çok araçlar ve değer ikilemlerini, çözümleri saf teknolojik olan teknolojik sorunlar halinde yeniden formüle etmekle ilgilidir. Bu noktada bu teknolojinin karekterinin, kesişen iletişim ve haberleşme sistemlerinin; ifadesini evrensel niceliksel ve bilimsel bir söylemde bulan karşılıklı bağımlı şebekeler yarattığı, ve teknik söylem kültürleriyle, eskinin hümanist entellektüellerinin safiyane eleştirel söylemlerinin yerini alan teknik bir entelijensiya tarafından işletildiği

---

[138] Modernist Amerikan medya mamullerine verilen popüler karşılıkların oluşumunda etnikliğin ve sınıfın rolünü ele alan medya eleştirileriyle (Mattelaart, Morley, Hail) ilgili bir değerlendirme için Schlesinger'e (1987) bakın.

doğrudur.[139]

Bugün gezegenin her köşesine epeyce eşitsiz bir şekilde yayılmış olmakla birlikte bu teknik küresel kültürün ayırdedici hatları farkedilmeyecek gibi değildir. Ama böylebir kozmopolitan kültürün yaşama ve serpilme şansı nedir? Dünya halkları arasında kök salabilir mi?

Bu kez de geçmişte bize yol gösterebilecek hemen hiçbir şey bulmak mümkün değildir. Geçmişte asla kültür yoktu; canlı ve tarihsel bakımdan özgül, tekil kültürler vardı. Hattâ en emperyal ve yayılma eğilimi gösterenleri bile -Roma olsun, Bizans olsun, Mekke olsun- çıktıkları yer ve zamanla kayıtlıydılar; bu kültürlerin tahayyülleri ve kimlik duyguları, Roma ve Rusya'da Sezar ile Çar'ın tahayyülü gibi, çok uzun zaman popüler bir titreşim yaratmış somut tarihsel geleneklere dayanmaktaydı. Gelenekler imal etmek ve tahayyül paketlemek belki de mümkündür ama imgeler ve gelenekler eğer belli bir popüler titreşimleri varsa kalımlı olacaklardır ve titreşime de, şayet idrak edilmiş kollektif bir geçmişle ahenk kurabilir ve bunu sürdürebilirlerse sahip olacaklardır. Yıkılmış ama şimdiki biçimiyle yeni bir şekilde yaratılmış bütün bu anıtlar -yad seremonileri, kahramanların büstleri ve yıldönümü kutlamaları-, anlamlarını ve duygusal güçlerini varsayılmış ve hissedilen kollektif bir geçmişten alırlar.[140]

Bugün, modern dünyada, bu hissedilen ve algılanan kollektif geçmiş hâlâ etnik ve millîdir. Kimlikler, imgeler ve kültürler de aynı şekilde ve inatla çokludurlar ve etnik ya da millî vasıflarını sürdürmektedirler. Kimlik ve kültür oluşturmada belleğin tuttuğu merkezî yer ortadayken, post-modern kozmopolitanizmin temel motif, fikir ve üsluplarının köken bakımından folklorik veya millî olmaları beklenilebilir bir durumdur. Bugüne dek bundan başka, (seyrek de olsa antik atalara dek uzanan) sentetik bir yeni-klasisizm haricinde bir şey görülmedi. Küresel bir "inşa halindeki kimlik" sözkonusu değildir; küresel bir kültür sadece bellek-siz bir yapı olabilirdi ya da kendisini oluşturan millî unsurlara bölünerek ufalanabilir, dağılabilirdi. Ama bellek-siz bir kültür bir çelişkidir; böyle bir küresel kültür yaratmaya dönük her teşebbüs, bu dev bricolage [141]atmak için olsa olsa talan edilmiş folklorik anıların ve kimliklerin çoğulluğunu öne çıkarabilir ancak.

Küresel bir kültür projesinin ardında, "metin"ini "okumak" ve varsayımlarının yapı sökümünü gerçekleştirmek durumunda olduğumuz insan tahayyülünün bir yapısı (construct) ve bir sanat olarak kültür öncülü yattığı için, sonunda insanlığın "yapması" (construction) ile "sökmesi"nin (deconstruction) sınırlarında tökezler hale gelmekteyiz. Nasıl bizzat milletin, egemenler ile entelijensiyanın ortaya çıkardığı bir yapı olan "muhayyel bir topluluk" olarak kabulü sözkonusuysa; payandalarını bilim ile telekomünikasyon sistemlerinden alan geçmişin bir pastişi olarak küresel bir kültür de insanlığın en cüretkâr, her şeyi kavrayan bir tahayyül eylemidir. Ne var ki ancak bu kozmopolitanizmi oluşturan, bu yamalı bohçanın hicivleştirilmiş bileşenleri olan metinler, tek tek ve her milletin ve etnik topluluğun kültür ves

139 Hümanist entellektüeller ile onların teknik eşlikçilerinin "eleştirel söylem kültürlerine dair Gouldner'a (1979) bakın.

140 Bu anıt ve seremoniler için Hobsbawm ve Ranger'a (1983, özellikle Hobsbawm'ın yazısına) ve Horne'a (1984) bakın. Eskinin emperyal tahayyülü konusunda Armstrong'a (1982, bölüm 5) bakın.

141 Tertip, hile anlamında düzen; veya beklenmedik bir hamle -ç.n.

öylemlerinden alınma mitler, anılar, değerler, semboller ve geleneklerdir. Söylemlerimize tarihsel sınırlar koyan, bu milletler ve etnilerdir. Onların etno-millî biçimlerine nüfuz etmek ve varsayımlarına meydan okumak, kendi başına, milletlerin/etnilerin gücünü aşındırır veya millî söylemlerin tutamaklarını tahrip eder. Oldukları şekliyle, devlet gücü ve kültürel iletişim gerçeklikleri ile kayıtlı olan etnik ve millî söylemler ve bunların metinleri, İnsanî muhayyilenin yapısına (construction) sınırlar koyar; zira kollektif ve bireysel "kendiler" ve onların söylemleri insanlık hallerini birleştirmek ve ayırmak için oluşturulduğu dil ve kültürleri teçhiz eden, tam da etno-tarihlerin uzun süreliliğidir ***(longue duree).***

Küresel bir topluluğu tahayyül etmek yetmez; önce yeni ve daha geniş siyasî birlik (assosicaion) biçimleri ve farklı kültürel topluluk türlerinin ortaya çıkması gerekmektedir. Bu da muhtemelen düzensiz ve büyük ölçüde planlanmamış mevzi bir hareket olacaktır. [142]

"ETNO-TARİH"İN KULANIMLARI

Şimdiye kadar milletler ile milliyetçiliği ortadan kaldırmadaki başarısızlığa ve bunların ikamesinin imkânsızlığına ilişkin; küresel bir kültürün, hattâ "post-modernizm" gibi bize yeni "post-millî" üsluplar ve diller vaat eden son derece eklektik ve teknik bir kültür oluşturma, kurma projesinin bile, inanırlıktan uzak bir tabiatta olduğuna dair bir dizi neden ileri sürdüm.

Ama bu başarısızlığın çok daha etkili bir başka nedeni vardır; bizzat etnik üslup ve millî söylemlerin, gezegende yaşayan insanların ezici bir çoğunluğu üzerinde hükmünü sürdürmekte oluşu. Bunu bir temele oturtmak son derece kolaydır. Millî emeller ile bilincin ifadesi olmadıkları hallerde bile, siyasî çatışmaların, popüler protestoların ve devlet projelerinin çoğunun güçlü bir milliyetçi boyutu vardır. Hattâ cins, sınıf, ırk ve din gibi öteki meselelerle bağlantılı olduğunda bile, milliyetçilik, bu tür çatışma ve protestoların en acı/sert ve denetlenemez olanlarının hâkim figürüdür.

Soru şudur; bu bölümün başında da dediğimiz gibi millî kimlik neden böylesine her yerde hazır ve nazır, çok yüzlü ve yaygın olmaya devam edebilmektedir? Milletler ile milliyetçiliğin nasıl ortaya çıktığı ve yerkürenin her köşesine yayıldığını gördük. Şimdi soru şudur; Diğer kimlik tiplerinin yerine getirmediği ya da daha ziyade uygunsuz kaldığı, millî kimliğin devamına hizmet eden işlevler nelerdir?

Bu işlevlerden belki de en önemlisi şahsen unutulma sorununa tatminkâr bir cevap vermekte oluşudur. Laik evrede "millet"le özdeşleşme ölümle gelen sonluluğa galebe çalmanın ve kişisel bir ölümsüzlük boyutunu sağlama almanın en emin yoludur. Parti bile böylesine sarih bir vaadde bulunamaz; o bile nihayetinde millete geri çekilmek zorundadır. Zira Parti'nin sadece kendi kısa, devrimci bir tarihi vardır; oysa millet, çoğu kez yeniden inşa edilmiş veya imal edilmiş bile olsa, uzak bir geçmişe sahip olmakla gurur duyar. Daha da önemlisi, heroik geçmişine benzer azamette bir gelecek sunabilir. Bu yolla halkı, sonraki nesillerce gerçekleştirilecek olan ortak bir kaderi izlemek üzere harekete geçirebilir. Çünkü onlar "bizim" çocuklarımızın neslidir; herhangi bir sınıf ya da Partinin vaat edebileceğinden daha

---

[142] Milletin, metinleri yapı-çözüme tâbî tutulup öyle okunması gereken muhayyile ürünü bir topluluk olduğu fikri konusunda Anderson'a (1983); İngiliz örneğinde yapılmış bir uygulama için Samuel'e (1989, özellikle III. Cilt) bakın.

fazla bir şeydir, ruhsal olduğu kadar biyolojik olarak da "bizim"dir onlar. Böylelikle ebedî yaşam vaadi kendi dölümüzde genetik olarak korunmuş olmaktadır. Zürriyetimizin belleğinde teselli bulamaz mıyız ve bunlar bizim, laik kuşkunun yo ketmiş gibi göründüğü, öteki hayatımızı garantilemez mi? Öyleyse millî kimliğin asıl işlevi, insanları şahsen unutulmaktan kurtarmak ve kollektif imanı ihya etmek için "tarihi ve kaderi olan güçlü bir topluluk" duygusu oluşturmaktır.[143]

Milletle özdeşleşmek bir dava veya bir kollektifle özdeşleşmekten daha fazlasını ifade eder. Böyle bir özdeşleşme millî yenilenme içinde ve onun aracılığıyla şahsi bir yenilenme ve itibar sağlayacaktır. Bu kendisini oluşturan ama şimdi güçten yoksun ve horlanmakta olan ailelerin her birine doğuştan gelen haklarını ve eski soylu statülerini teslim edecek siyasî bir "süper-aile"nin bir parçası haline gelmek demektir. Milliyetçilik, ayağın baş olacağı ve dünyanın seçilmiş halkı ve onun kutsal değerlerini tanıyıp kabul edeceği "statüsel bir tersyüz oluş" vaat eder. Etno-tarihin son derece hayatî olduğu nokta burasıdır. Millet sadece ebediyet vaadinin dayandırılacağı uzak bir geçmişle övünmekle kalmaz; restorasyon ve itibar vaadine anlam vermek için muhteşem bir geçmiş, azizler ve kahramanlarla dolu altın bir çağı da serimleyebilmek durumundadır. Bu etno-tarih ne denli dolu ve zengin olursa iddiası da o denli ikna edici olur; ve bastığı akor, milletin fertlerinin yüreğine bir o kadar derinden oturur. Milliyetçilerin uzunca bir zamandır anlamış oldukları gibi, millî itibarın ölçütü ve millî restorasyon çağrılarını oturtmak zorunda oldukları çizgi, içerdiği hakikat ne olursa olsun, topluluğun etno-tarihinin antikliğine dair hissiyattır. Lonnröt ve Snellman, Gallen-Kallela ve Sibelius gibi Finli entellektüeller, Karelyalı köylülerin baladlarından Finlandiya'nın kayıp geçmişini, kahramanlar diyarındaki altın çağını, ***Kalevala***'yı yeniden yaratmak ve bütün Finlandiyalıların, topluluklarının yaşayan geçmişine yeniden girebilmeleri ve böylelikle kollektif itibarlarını ihya edip kendilerini ebediyete intikal ettirebilecek yegâne şey olan nesiller zincirine katabilmeleri için onu otantik bir tarih şeklinde sunma gereği duyuyorlardı. Soyut "Finlandiya" yapısı altında kendilerini yenileyebilirlerdi ama bu yapı anlamını ve popüler titreşimini, çoğu Finlinin özdeşleşebileceği ve unutulmaktan kurtulma vaadi taşır gibi görünen çok daha uzun bir geçmişe sahip varsayılmış bir etno-tarihle idrak olunan bir yakınlıktan almıştır.[144]

Millî kimliğin bir üçüncü işlevi de kardeşlik idealini gerçekleştirmeye verdiği önemdir. Bu idealin kendisi, en azından ideolojik planda, aile, etnik topluluk ve millet arasında yakın bir ilişki olduğunu öne sürer. Etni ile millet basitçe büyük aile ilamları, birbirleriyle karşılıklı ilişkileri olan bütün aileler, erkek ve kız kardeşlerin oluşturduğu bir toplam olarak görülür.

Ama milliyetçiler aynı zamanda bu idealin talimini yapmak ve pekiştirmek için ritüeller ve seremoniler hazırlarlar. Nümayişler, anma seremonileri, yıldönümü kutlamaları, şehit anıları, andlar, özel günlerde çıkartılan paralar, bayraklar, kahramanlara ilişkin kasideler ve tarih! olaylar hakkındaki yadirgârlarla kimlik ve birliğin yeniden olumlanması suretiyle yurttaşlara aralarındaki kültürel bağ ve siyasî hısımlık hatırlatılır.

---

[143] Buna paralel bir görüş için Anderson'a (1983, bölüm 1); bu bellek hakkında Rosenblum'a (1967, bölüm 2) bakm.

[144] Fin millî tarihi için Branch'a (1985) ve Honko'ya (1985) bakın. *248*

Pek çok bakımdan millî kimliğin başarısı ve kalımlılığı açısından en belirleyici olanı bu seremonik ve sembolik veçhedir –bireysel kimliğin kollektif kimlikle en yakından bağlı olduğu alan burasıdır. Bu yakınlığın birden çok nedeni vardır. Estetik değerlerin –sanatların milletin ayırdedici "ruhu"nu kalkındırmasını sağlayan, biçim, kütle, ses ve ritmin ustaca düzenlenmesinden doğan güzellik, varyete, itibar ve pathos (tarik) duyguları önemini küçümsemememiz gerekir.

Bunun, onca şair, besteci, ressam, heykeltraş ve başka türden sanatçının, millî kimlik fikrini, kendileri ve sanatları için neden bu denli tesirli ve davetkâr bulduklarını açıklamaya yardımcı olacağına şüphe yok. Ama milliyetçiliğin sembolik ve ritüel yanlarının bugün bireysel kimlik duygusuna bu kadar dolaysız bir şekilde hitap etmesinin başlıca nedeni, etnik bağların ve etnik aidiyetin canlanışında ve özellikle topluluğun bütün nesilleri boyunca şehit düşmüş olanları ve "ataları" yad ediyor oluşunda yatmaktadır.

Bu noktada milliyetçilik Şintoizm gibi, cemaatin ölüme ve atalara tapınmaya çok büyük önem verdiği dinsel inançları andırmaktadır. Bu tür dinler gibi milletler ve onların anma seremonileri de, savaşlarda ve başka millî felaketlerde yakınlarını yitirmiş bütün aileleri ve ortak ataları anımsayanları, şehitler örneğinden yola çıkarak onlarda benzer bir heroizmi ilham edecek bir fedakârlık ruhu ile amaca kuvvet kazandırmak üzere biraraya getirir.[145] Kayıtsızlığın, unutuşun zürriyetle aşılması; altın bir çağa başvurmak suretiyle kollektif itibarın ihyası; yaşamakta olanı, ölmüş olana, topluluğun şehitlerine bağlayan semboller, ayinler ve seremoniler eliyle kardeşliğin gerçekleşmesi; bütün bunlar modern dünyada millî kimliğin ve milliyetçiliğin temel işlevlerini oluşturur ve milliyetçiliğin bütün tarih gailesi içinde nasıl bu denli kalıcı, çok yönlü ve esnek olabildiğinin temel nedenlerini verir.

Başka tarihsel ve jeo-politik nedenler de vardır. Tarihsel açıdan millî-devlet, savaşta ve barışta Fransa ve İngiltere'nin hegemonyalarının etkililiğini gözler önüne serdiğinden beri, değerini kanıtlamıştır. Ekseriyetle ruhundan ziyade dışsal yanları taklit ediliyor olmasına karşın evrensel bir model haline gelmiştir. Aynı şekilde Almanya ile Japonya'nın başarılan etnik milliyetçilik ile millî kimliğin "etnik" tipinin ne denli güçlü ve etkili olabileceğini göstermiştir. Herderci ve Fichteci kavramların yaygınlığı, Alman modelinin büyük etkisine kanıt teşkil etmektedir. Pek çok etninin demotik doğası malumken, bu etnik millet modelinin çok daha başarılı olduğu görülmüştür; dünyada, ekseriyetle şiddete yatkın bir özellik gösteren etnik milliyetçiliklerden azade olan ancak bir iki bölge vardır.

Birkaç nedeni bulunmakla birlikte, etnik şiddet aynı zamanda etno-tarihin eşitsiz dağılmış olmasının da bir işlevidir. Her topluluğun tarihsel belleği; doğası, derinliği ve zenginliği bakımından dikkate değer farklılıklar gösterir. Bazı topluluklar, uzun, az çok belgelenmiş, çağırıcı gücü olan bir etno-tarihe sahip olduklan iddiasındadırlar; bazıları da çoğu yakın zamana ait birkaç yazılı toplumsal sergüzeşt örneği bulabilmişlerdir; Çoğunlukla da etnik kategoriler olan başkaları için, kollektif kullanıma sunulabilecek sadece yakın döneme ait bir baskı ve mücadele tarihi mevcuttur ve belki de bu arada o topraklarda daha önce yaşamış eski kültürlerin anılarından belli parçaların da bu tarihe katılmış olması mümkündür. Örneğin

---

145 Milliyetçiliğin ritüelleri hakkında Mosse'e (1976) ve Horne'a (1984); sanat ve milliyetçilik konusunda Rosenblum'a (1967) bakın.

modern çağların başlarında Doğu Avrupa'da, uzun ve zengin tarihleriyle gurur duyan, kendi tarihsel devletleri olan Polonyalı, Macar ve Hırvatlar gibi belirgin etniler; Ortaçağ'daki tarihleri yeniden keşfedilmiş ve Osmanlı baskısı altında oluşmuş yakın dönem belleklerine hizalanmış Sırp, Romanyalı (Eflak ve Moldavyalı) ve Bulgarlar gibi (kimliği) örtülü etnik topluluklar; ve belleklerinin büyükçe bir bölümü epeyce yakın bir döneme ait, jenealojik bir soy ve müphem kahraman atalar bulmak için tarihi didik didik etmek zorunda kalmış, Slovaklarla birlikte Makedonyalı ve Rutenyalılar gibi etnik bakımdan karışık bölge ve kategoriler görmemiz mümkündür.[146]

Bugün zengin bir etno-tarih, kültürel güç için önemli bir kaynak olabilir ve kültürel siyasallaşmanın odağı durumuna gelebilir. Tarihleriyle övünç duyabilecek toplulukların, tarihleri kıt veya şüphe götürür olanlar üzerinde rekabetçi bir üstünlükleri vardır. Bu ikinci durumda entellektüelleri çifte bir görev beklemektedir; mensuplarını anlı şanlı bir geçmişe sahip oldukları konusunda ikna etmek için yeterince geniş bir toplumsal tarih keşfetmek ve geçmişin meziyetlerine kuşkuyla bakan hariçtekileri bu geçmişin meziyetleri konusunda ikna edebilmek için (tarihi) yeterince belgelendirmek zorundadırlar. Milliyetçi entellektüeller, haklı olarak, daha çok birinci görevle meşgul oldular. Kültürel ve siyasî açılardan bakıldığında, gün ışığına çıkarılmış anıların içerdiği hakikat; bereketinden, çeşitliliğinden ve dramasından (estetik vasıflar) veya imrendiren ve şimdiki nesili "anlı şanlı ölüler"e bağlayan sadakat, soyluluk ve özveri (ahlâkî vasıflar) örneklerinden daha az önem taşır.

Genel konuşursak, uzun, zengin, devamlılık arzeden bir etno-tarihin eksikliğini, filoloji, arkeoloji, antropoloji ve diğer "bilimsel" disiplinlerden, belirsiz şecerelerin ardına düşmek, nüfusun doğduğu topraklardaki köklerini bulmak, ayırdedici hususiyet ve kültürlerini belgelemek ve eskinin uygarlıklarını ilhak etmek üzere yararlanıldığı "kültür savaşları" yoluyla dengelemek durumunda kalanlar, daha küçük, (kimliği) örtülü topluluk ve kategorilerdir. Bu anlamda Iraklılar, Mezopotamya'da serpilip geliştikleri için Sümer ve Babil gibi çok eski uygarlıkları kendilerine maletmişlerdir. **Türkler de, I.Ö. 2. bin yılda varolmuş Hitit İmparatorluğu üzerinde hak iddiasında bulunmuşlardır.** Yunanlılar ile Bulgarlar, antik Makedonya'nın kral mezarlarının millî menşei konusunda ihtilaf halindedirler. Yahudi ve Filistinliler Nablus ve Samiriye bölgesi üzerine, Macarlarla Romanyalılar da Transilvanya'nın karışık toprakları üzerinde savaş halindedirler.[147]

Daha genel olarak, etno-tarihin eşitsiz dağılımından beslenen kültürel rekabet, önceki bölümlerde ele alman geniş bir alanda gözlenen yerliliğin seferberliği ve kültürel siyasallaşma süreçlerinde itici bir güç olmuştur. Başarılı etno-milliyetçilik örnekleri, kültürel bakımdan daha gelişmiş komşuların tahakkümü altına girme korkusunun da yardımıyla, etnik hareketlere esin kaynağı olmayı sürdürmekte ve Fiji ve Sri Lanka'dan, Afrika Boynuzu ve Karayipler'e kadar yerkürenin her köşesinde etnik çatışmaları tahrik etmektedir. Ayırdedilmeleri mümkün olmayan etno-tarihlerin yeniden keşfiyle seferber edilebilecek sayısız etnik topluluk ve kategori ortadayken, etniler ve milletler arasındaki kültürel

---

[146] Slovak tarihi hakkında Brock'a (1976); Doğu Avrupa mozayiği hakkında Pearson'a (1983) bakın.

147 Irak ve Türkiye'nin "kökleri" konusunda Zeine'e (1958); eski Makedonya'daki kral mezarları için Yalouris'e (1980); Transilvanya hakkında Giurescu'ya (1967) bakın.

savaşlara son verme ve milliyetçiliği ikame etme ihtimali uzak görünmektedir.

JEO-POLİTİK VE MİLLÎ KAPİTALİZM

Millî kimliğin kaplayıcı ve her yerde hazır ve nazır doğasıyla ilgili bu kültürel ve psikolojik nedenlere, birleşik etkileriyle mevcut etnik ve millî farklılıkları şiddetlendiren ve tesirlerini küreselleştiren eşit oranda kudretli ekonomik ve jeo-politik temeller eklenmelidir. Sık sık gelişmiş kapitalizmin milliyetçiliği eskittiği ve millî sınırların üzerinden atlamak suretiyle karşılıklı bağımlılığa dayalı tek bir dünya yarattığı yolunda bazı iddialar duyarız. Buna zaman zaman, milletlerin ve milliyetçiliğin erken dönem kapitalizmin ürünleri (ve araçları) olduğu yolundaki Marksist iddia da eklenir. Ne var ki milletler ve milliyetçilik, ulusaşırı şirketler dünyasında ve uluslararası işbölümünde gelişmesini sürdürmektedir. Milletler ile milliyetçiliği, kapitalist üretim tarzındaki değişikliklere bağlı bir görüngü olarak görmeye devam etmenin özenli bir tahlile faydasının olmayacağı açıktır.

Özgül tarihsel durum ve örneklerde sık sık birbirlerinin yoluna çıktıkları vakiyse de, aslında sermayenin doğuşu ile milletin ortaya çıkışı şeklinde iki yörünge ayırdetmek daha uygundur. Kuzey İtalya ve Flander'deki (Flaman Ülkesi) ilk tefecilik evresinden sonra kapitalizm, 15. yüzyıl sonlarından itibaren Kuzeybatı Avrupa'da birkaç "çekirdek" devletin rekabetinde oynadığı rolle yavaş yavaş egemen bir konuma yükseldi ve çok geçmeden ticaret sermayesi haline geldi. Sanayi Devrimi 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılda ona dünya hegemonyasını kazandırmadan önce bile, 18. yüzyılda Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın sahil bölgeleri ile ceplerin yanında, Batı ve Orta Avrupa'nın önemli bölgelerini de kendi periferisine kattı. Bu sırada 14 ve 15. yüzyıllarda Kuzeybatı Avrupa'nın aynı bölgesinde, daha önce gördüğümüz gibi, Fransa, İngiltere, İspanya, Hollanda ve İsveç'in merkezlerinde önceden mevcut etnik topluluklar temelinde (rasyonalleşmiş, profesyonel bürokratik) ilk modern devletler ortaya çıktı. Çok geçmeden, 18. yüzyıl sonlarından itibaren Avrupa'nın değişik yerlerine ve yerküreye yayılacak, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında siyasî bir biçim haline gelecek olan ilk modern milletler, bu bölgelerde, (ancak asla türdeş olmayan) bu "etnik devletler" temelinde ortaya çıktılar.

Aslına bakılırsa hem milletin hem de sermayenin dünya hegemonyasına yükselişlerinin dönemleştirilmesinde, raslantı olmayan, oldukça yakın bir koşutluk sözkonusudur. Burjuva kapitalizminin yeni güçlerinin, aralarındaki ilişkiler sık sık savaş ve rekabet durumu arzeden etnik toplulukların ve devletlerin oluşturduğu, önceden mevcut bir çerçevede faaliyet gösterdikleri bir gerçektir. Önce ticaret daha sonra da sanayi kapitalizminin zuhuru bu rekabeti şiddetlendirdi ve genişletti. Savaş da gerek devleti gerekse onun egemen etnik nüfusunu, tümleşik, teritoryal ve yasal bakımdan birleşmiş bir millet halinde birbirine kenetledi. Böylelikle sonraları kapitalizmin genişlemesinin, Avrupa'da mevcut devletler arasındaki sistemi güçlendirmek ve bu sistemdeki savaşlar ve rekabetler eliyle de millî hissiyatın devletin egemen etnisinde billurlaşma sürecine yardım etmek gibi bir etkisi oldu.[148]

Aslında zaman zaman sermayenin faaliyetleri ile özgül milletlerin ortaya çıkışları arasında yakın bağlantılar olmuştur. Ticaretteki rekabetin millî farklılık duygusunu keskinleştirmesinin

148 Bu süreçler hakkında Wallerstein'a (1974, bölüm 3) ve Tilly'e (1975) bakın. 254

yanında, aynı oranda, burjuvazinin yükselen millî hissiyatı da denizaşırı rekabetçi güdülerine yeni bir iştah verdi.

Eğer sermaye modern devletin ekonomik aygıtlarım teçhiz etmişse, aynı şekilde etnik temelli devletler ile bu devletlere duyulan bağlılık da tüccarlar ve (daha sonra da) sanayiciler arasındaki rekabetin ve ticaretin yönünü dikte etmiştir.

Sermayenin millete asıl katkısı, devleti yeni sınıflarla, özellikle burjuvazi, işçi sınıfı ve profesyoneller gibi önderlik yapabilecek ve rakip devletler ile milletler karşısında kendi devletlerini ilerletebilecek sınıflarla teçhiz etmek olmuştur. Ancak bu da önceden mevcut etnik topluluklar ile devlet sistemlerinin sınırları dahilinde olmuştur.

Kapitalizm, çoğu kez, doğmakta olan milleti zorunlu meslekî becerilerle ve ayrışmış ekonomilerle teçhiz eden, eski tarımsal yapıların üzerine gelen yeni bir sınıf yapısı yaratır. Ama millet yeni sınıfların "ürünü" olarak görülmemelidir. Daha ziyade, farklı sınıflar, önceden mevcut yatay veya dikey etnilerden ortaya çıkan milletlerin oluşumunun amilleri haline gelirler; ya da etnik kategoriler içinde entelijensiyanın bulunması durumunda, komşu etnilerin gözünde yeni bir etnik topluluğun teşvikçisi olurlar.

Eski etnik topluluğun modern bir millet haline dönüşmesi sırasında ardarda gelen tarihsel dönemler içerisinde farklı sınıflar ve tabakalar başı çekmişlerdir. Batı'da modern çağın başlarında monark ve aristokrasi, sonra da orta sınıf, alt sınıfların ve sınır boylarındaki toplulukların, Kiliseyle birlikte ortaya çıkışına yardımcı oldukları "millî devlet"e bürokratik olarak dahil edilmelerinin asıl amilleri oldular. Bu, İngiltere ve Fransa'da 12 ve 13. yüzyıldan itibaren izlenebilecek uzun, yavaş ve kesintili bir süreçti. Daha sonra -Katalanlar, Almanlar, Ermeniler, Yahudiler gibidiaspora etnik topluluklarının başlangıç evrelerinde ticarî kapitalizmin yayılmasına yardımcı olmaları gibi, Fransa, İspanya, İngiltere, Hollanda ve İsveç'teki yerli tüccarlar ve ticaretle iştigal eden sınıflar, ekseriyetle aristokrasinin ve ruhbanın çıkarlarıyla çatışma halinde, bürokratik yoldan dâhil edilme görevini sürdürmesinde Taht'a yardımcı oldular.

Öte yandan Doğu Avrupa'da, Polonya ve Macaristan dışında, aristokrasi ve orta sınıfın rolünü, zaman zaman Yunanistan ve Sırbistan'da bir tüccar sınıfı ile birlikte ama cılız durumdaki ticarî tabakalardan genellikle pek az bir destek alarak, küçük bir profesyonel ve entellektüel tabaka üstlendi. Çoğu durumda, ücretlilerin halkın son derece ufak bir bölümünü oluşturduğu bir sırada, kapitalizmin nüfuzundan sözetmek acelecilik olacaktır. Avrupa dışında Hindistan ve Güney Afrika gibi birkaç istisna dışında, kıyı ticareti çoğu zaman bir katalizör gibi işlemiş ve 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında eğitimli bir kentli sınıfın doğuşunu kolaylaştırmışsa da, gerek teritoryal gerekse etnik milliyetçilikler kapitalist üretim ilişkilerinin nüfuzunu öncelemişlerdir. Ama burada da kapitalist etkinin parametrelerini, Avrupa sömürgeciliğinin siyasî ve idari çerçevesi ile strateji ve saygınlık gereklerinin tayin ettiği teritoryal sınırlar oluşturmaktaydı.[149]

Per se (bu sıfatla) kapitalizme, milletler ile milliyetçiliğin doğuşunda sadece güçlü bir katkı rolü biçmek mümkünse de, bürokratik devletlerin ve bölgesel devletlerarası sistemlerin

---

[149] Balkan milliyetçiliği konusunda Stavrianos'a (1957); Afrika'da kapitalizm ve milliyetçilik konusunda Markovitz'e (1977) ve A.D. Smith'e (1983, 3 ve 5. bölümler) bakın.

üstlendikleri rol için aynı şeyi söylemek olanaksızdır. Bürokratik devlet ile devletlerarası sistem, kapitalizmin doğuşunda belirleyici olmanın yanında, gerek yolaçtığı savaşlar ve gerekse değişik etnik nüfuslar ve sınıflar üzerindeki tesiri aracılığıyla millî kimlik ile milliyetçiliğin yayılmasında da aynı oranda hayatî bir unsur oldular. Bu etki, merkezîleştirici devletlerin protestolara, muhalefete, zaman zaman da devrimlere yolaçmış olmaları yüzünden ekseriyetle çatışmalarla doluydu. Yabancılaşmış entellektüellerin rolü burada hayatî bir öneme haizdi. Seçkin despotizminin ve devletin mutlakiyetçiliğinin yerini alabilecek "sahici" bir millî kimliğe dair fikirleri sadece onlar formüle edebilirlerdi. Aynı zamanda, orta sınıflar arasında bulunan eğitimli "kamu"dan, özellikle de devletin ihtiyaç duyduğu, devşirdiği ve kendi amaçları için eğittiği profesyonellerden destek toplayabilecek olanlar da onlardı.[150]

Sonuç olarak hükümran bürokratik devlet, giderek ekonomik ve askerî güçlerin olduğu kadar teritoryal ve siyasî birimlerin sınırlarını da çizmeye yöneldi. 20. yüzyıl başlarında, milliyetçi ilkelerin kalkanı altında, dünyanın çoğu bölgesinde siyasî birliğin kabul görmüş kaidesi haline geldi. Millî kimliğin bekçisi olarak devlet, meşruiyetini, cisimleştirmeye ve temsil etmeye uğraştığı milletten türetti; böylece sadece kendi devletlerine sahip milletler, "millî devletler"den müteşekkil bir dünyada kendilerini güvenlik ve özerklik içersinde hissedebilir oldular. Bu yolla devlet ile millet birbirlerine karışarak aynı yastığa baş koydular.

Bu karışma, pek çok yerde çatışmaya ve sefalete sebebiyet vermiş olmakla birlikte, devletin de milletin de güçlenmesine hizmet etmiştir. Bu simbiyoz, feshedilemezliğini kanıtlamış; millî kimliğin dayanağını ve milliyetçi fikirleri, her milliyetçinin isteyebileceği, her kozmopolitanın da yerinmesi gereken bir kararlılıkla tahkim etmiştir. Ancak bu arada devletin ve bürokratik aygıtlarının meşruiyetini de güçlendirmiştir; milliyetçilik (kartını) etkili bir şekilde kullanmayı becerebilen rejimler, popülariteleri azalsa bile, uzunca bir dönem ayakta kalabilmektedirler. Devlet ile millet (hatalı bir adlandırma ile "millî-devlet" namıyla), aynı ölçüde hatalı bir adlandırma olan "milletler-arası" topluluğun kabul görmüş yegâne oluşturucuları olarak, muzafferane yürüyüşlerini omuz omuza kesintisiz sürdürmektedirler.[151]

Bugün dünya, bölgesel devletler-arası sistemler halinde gevşek biçimde biraraya gelmiş "millî-devletler"e ayrılmış durumdadır. Bu sistemler ile onları oluşturan devletler, yurttaşları arasında dayanışmaya ve siyasî bağlılığa ve millî-devletin kendi sınırları içinde hükümran yargılama yetkisine rağbet etmektedirler. İhlaller olmakla birlikte (Çekoslovakya'da, Grenada'da, Panama'da), uluslararası topluluk genel olarak egemen devletlerin iç meselelerine dışardan müdahaleleri, bu tür sorunlar yurttaşların selahiyetinde olup "halk"ın millî "iradesi"ne tâbî oldukları gerekçesiyle, reddetmektedir. Bu bakımdan ***etatisme***'i (devlet-çilik) millet ile onun ahlâkî sınırlarını pekiştirmektedir. Çeşitli bölgesel devletler-arası sistemlerde de giderek olan budur. Bu sistemler açısından yegâne kollektif aktörler, meşruiyetlerini millî irade ile millî kimliğin açık ifadesinden alan millî devletlerdir. Bu şartlarda meşru olacak bir millî-devlet'in, yurttaşlarının "yabancılar"dan keskin hatlarla farklılık taşıdığını ama aynı oranda da içsel bakımdan birbirlerinden farklılık arzetmediklerini

150 Bu süreçle ilgili olarak A D. Smith'e (1981a, 6. Bölüm) bakın.

151 Bu karışıklık hakkında Connor'a (1978) ve Tivey'e (1980) bakın. *258*

göstermesi –mümkün olduğunca–zorunludur. Başka bir deyişle "millî devletler"den müteşekkil bir dünyada meşruiyet bir içsel türdeşleşme boyutu gerektirir; jeo-politik sınırlamalar bu noktada öteki farklılıkların önüne geçer.

Ancak, jeo-politik gereklerin etnik bakımdan görece türdeş devletleri takviye ederken, etnik bakımdan çoğul devletlerin tutunumunu aşındırmaları son derece muhtemeldir. Devletlerarası sistemin sergilediği dayanışma, bağlılık ve türdeşlik gerekleri sık sık tam da, sistemin istikran pahasına sindirilmiş olan bu etnik direnişi tahrik eder. Pek çok yerde etnilerin ve etnik kategorilerin önceden mevcutluğu veriliyken, hayatiyetlerini sürdürmekte olan etnik mozaiklerin ve yamalı bohçaların üzerine, tümleşik, rasyonel, bürokratik devletlerden oluşan bir sistemin bindirilmesi; bu devletlerin önceden mevcut etnik haritaya uymadığı her yerde, ciddi istikrarsızlıklara ve derin etnik çatışmalara sebep olmak durumundadır. Müdahaleci bürokratik devlet, bir biçimde sindirilmiş sınıflar ile bölgelerin, ekseriyetle yabancılaşmış entellektüellerin öncülük ettiği protestolarına yol açma eğilimi gösterdiği için, bu sindirilmiş etnik topluluklar ile kategorilerin yeni devlet tipinin ve devletlerarası-sistemin türdeşleştirme gereklerine nasıl karşı çıkacaklarını görmek zor değildir. Ve merkezleştirici teritoryal "millî-devletler" ile etnik topluluklar arasındaki çatışma bir kere patlak verdiğinde, modern devletin jeo-politiği ancak iki (veya daha fazla) milliyetçiliğin –bazen örtük de olsa–hak iddialarını, daha içinden çıkılmaz ve kalıcı bir çatışma konusu haline getirmeye yarar.[152]

O nedenle bugünkü düşüncelerin çoğunun aksine, her yerde milletin gücünü takviyeye ve milliyetçilik ateşini alevlendirmeye yardımcı olan, tam da devletlerin daha geniş bölgesel sistemler halinde siyasî gruplaşmalarıdır. O nedenle, milletlerin veya milliyetçiliğin ikamesi için bakmamız gereken yerler, yeni bir bölgesel hizalanış veya "millî-devletler"den oluşan "üst-millî" bloklar değildir; zira, birlikler, topluluklar veya örgütler şeklindeki bu devletlerarası gruplaşmalar, uluslararası kapitalizmin yeni sınıflarının yaptığı gibi alevlendirmese bile, sadece millî kimliklerin ve milliyetçi emellerin dayanaklarını kabalaştırmaya yarar.

MİLLETLERİN ÖTESİNDE BİR MİLLİYETÇİLİK Mİ?

Bugün kollektif ayniyetin asıl biçimi millî kimliktir. Bireylerin duyguları ne olursa olsun, kültür ve kimliğin egemen ölçütünü, hükümetin yegâne ilkesini veren millî kimlik, toplumsal ve ekonomik faaliyetin esas odağını oluşturur. Millet ile milliyetçiliğin çağrısı evrenseldir; etnik protestolar ve milliyetçi başkaldırılardan azade hiçbir bölge yoktur. İster övülsün ister yerilsin, millet, aşılmakta olduğuna dair hiçbir emare göstermemektedir ve milliyetçilik popüler tahrip gücünden ve öneminden bir şey kaybedecek gibi görünmüyor.

Meselelerin bu duruma gelişi ne tesadüfidir ne de yakın döneme ait bir olgu. Kökleri, modern dünyamızın doğumundan çok daha gerilere uzanan ama modern bürokratik devlet sistemlerinin, kapitalist sınıf yapılarının ve laik çağda tarih ve kader (ortaklığına) dayanan bir toplulukta ebediyet ve itibar arayışlarının hiç beklenmedik bir şekilde ve güçte yeniden canlandırdığı etnik bağ ve hissiyatlann uzun tarihînde yatmaktadır. Etnik bir geçmişin yeniden keşfi ile eskinin altın çağının kollektif bir şekilde ihyasının vaat edilmesi aracılığıyla, millî kimlik ve milliyetçilik, etnik toplulukları ve bütün sınıf, din, cins ve bölgelerden insanları, özgür ve eşit milletler dünyasında "millet" olma, kültürel ve tarihsel olarak aynı

---

152 Devlet sistemi ve müdahalesizlik konusunda Beitz'e (1979, Kısım II) bakın.

kökten gelen yurttaşlardan müteşekkil teritoryal topluluklar olma haklarını yükseltmelerini sağlamış ve onlara esin kaynağı olmayı başarmıştır. En güçlü devletlerin bile uyuşmak zorunda kaldıkları, dünyamıza kalıbını veren ve öngörülebilir bir gelecekte de muhtemelen dünyamızı biçimlendirmeyi sürdürecek bir kimlik ve bir kuvvet sözkonusudur burada.

Pek çokları için bu kasvetli bir sonuçtur. Milliyetçilik dünyasından hiç bir çıkış yolu, milleti aşma ve milliyetçiliğin doğmasına katkıda bulunduğu sayısız sert çatışmadan kurtulma olanağı bırakmamaktadır. Millî-devletlerarasındaki ve devletlerle etnik bileşenleri arasındaki çatışmalar, muhtemelen bugün uyumakta olan etnik topluluk ve kategorileri yarın harekete geçirmeyi sürdüreceği gibi belki (yenilerini) de ortaya çıkaracaktır. Küresel güvenlik ve küresel bir kültür bakış açısından bu sonuç, marazi bölünmeler, güvensizlik ve savaş kör döngüsünden hiç bir çıkış yolu sunmamaktadır.

Ancak böylesine kesin bir hükümde bulunmakta haklı mıyız? Yeni küresel güçlerin (ulusaşırı şirketler, telekomünikasyon sistemleri vs.) önemi hakkındaki önceki sözlerimiz çok farklı bir yöne işaret etmiyor muydu? Bazı devletlerde yakın geçmişte uygulanan federal sistemlere ve Avrupa projesine ilişkin değerlendirmelerimiz gerçekten de bu denli olumsuz muydu? Kozmopolitanların çılgınca hayallerinin hesaptan düşülmesi gerekiyorsa, hafıza-sız bir küresel kültür ikna edicilikten yoksunsa, o zaman geriye kollektif kimliklerimizi bölgesel düzeyde yavaş yavaş yeniden oluşturmak adına da mı hiç makul, ölçülü beklentiler kalmıyor? Sanıyorum, siyasetten ziyade kültürel alanda ve biraz paradoksal yollarda, daha sınırlı ümiüer beslemek için nedenler vardır.

Kitabın başından itibaren ileri sürdüğüm savların anafikrini, sadece modern kollektif kimlikleri, özellikle de etnik bağlar ve etno-tarihi değil aynı zamanda devletler ile sınıfları da şekillendiren güçler ile, insanların, genellikle de milliyetçi entelijensiyanın, miraslarım "eski-yeni" millî kimlikler halinde yeniden kurmaya ve yeniden kalıba dökmeye çalışırkenki yolları arasındaki karşılıklı etkileşim oluşturmaktadır. Bu ikilik, millî kimlikleri "millet ötesi" bir şey halinde yeniden tanzime yönelik, yakın zamanlardaki görüş ve çabalara da şekil vermeye devam etmektedir.

Milletin ilkeleri, milliyetçiliğin de ilkeleridir. O nedenle milleti aşmak, paradoksal olarak, ancak genellikle bu girişimlerin nesnesini oluşturan tümleşik milletten daha geniş bir milliyetçilik biçimiyle mümkün olabilir. Büyüklük ve saha olarak "normal" bir tümleşik milletten daha geniş bir milliyetçilik biçimi de vardır. "Pan-milliyetçilikler"i kastediyorum. Bunlar, birkaç genellikle sınırdaş devleti, paylaşılan kültürel özellikler veya bir "kültürler ailesi" temelinde tek bir kültürel ve siyasî topluluk içinde birleştiren hareketler olarak tanımlanabilir. Yugoslavizm, en eski Pan-milliyetçilik örneklerinden biriydi ve çok geçmeden onu, genellikle başka devletlere ait, etnik bakımdan benzerlik taşıyan bölgeleri topraklarına katmayı gaye edinen çeşitli irredentist hareketler (Pan-Cermenizm, Pan-Bulgarizm, Pan-Italyanizm vs) ile; siyasî birleşme yönünde ciddi teşebbüslerden, ortak sömürgesel deneyim ve kültür temelinde daha gevşek birliklere dek çeşitlilik arzeden Pan-Türkizm, Arabizm, Afrikanizm, Latin Amerikanizm gibi daha geniş ölçekli "Pan" hareketler izledi. Bu hareketlerden hiçbiri (daha küçük çaplı irredentist hareketlerin çeşitli derecelerde gösterdikleri haricinde) siyaseten başarılı olamadılar. Ama önemleri başka bir noktada yatmaktadır. Pan-Slavizm, bırakın tek bir territoryal devlet kurmayı, Slavları tek bir siyasî topluluk halinde birleştirmenin yanına bile yaklaşamadı. Ancak Slav dilleri konuşanlar arasında kültürel bir rönesansın esin kaynağını oluşturarak, yazar ve sanatçıların biraraya

gelmelerini sağlamanın yanında geniş bir kültürel alanda çeşitli ortak düşünce ve duyguların ortaya çıkışını tahrik etti.[153]

Pan-Arabizm, bütün Araplar nezdinde siyasî bir topluluk duygusunun ifadesi olmak bir yana, Araplar arasındaki kıyıcı savaşları bile önleyecek güçte olamadı hiç bir zaman. Ancak Araplar arasında daha geniş kültür ve filantrofik bağlantılar kurmanın yanında belli projelerin de ilham kaynağı oldu. Aynı şekilde, feci bir askerî sonla neticelenmiş olmakla birlikte Pan-Türkizm de gerek Türkiye'de gerekse dışardaki Türkler arasında bir kültürel rönesansın boy atmasına, Türki dillere ve Türk tarihine yeniden bir ilginin doğmasına, Türkçe konuşan halklar arasında çeşitli bağlar kurulmasına önayak oldu.[154]

Pan-milliyetçiliklerin önemi, prolifer etnik milliyetçiliklerin bölünerek çoğalma eğilimlerine karşı koyabilme veya en azından ona bir seçenek oluşturabilme yeteneklerinde yatmaktadır. Pan-Afrikanizm, azınlık etnik milliyetçiliklerin birbiri ardına yeni sömürge-sonrası devletler içinde hak iddialarında bulunmalarını önleyemezken, onlara Afrika'nın geçmiş başarıları karşısında yeni bir gurur duygusu ve bütün Afrikalıların paylaştıkları daha geniş bir topluluk duygusu kazandırdı. Pan-Afrikanizmin önemi, yaratılmasına yardımcı olduğu Afrika Birliği Örgütü'nden çok, sömürgeci efendilerin her fırsatta aşağıladıkları Siyah Afrikalılara (sağladığı) ortak bir Afrika geçmişi ve "kültürler ailesi"nin yeniden keşfiyle ufuklarını genişletmesinde ve itibarlarını yeniden kazandırmasında yatmaktadır.[155]

"Kültürler ailesi" kavramı burada önemlidir. Bugün arzulanan ve oluşturulan siyasî ve ekonomik bir birleşme iken, birbirleriyle ilişkili kültür ailelerini kapsayan kurumsal bir "kültür alanı" genellikle uzun vadeli süreçlerin bir ürünü sayılmakta ve çoğunlukla da öngörülmemekle, amaçlanmamakta, yönelenilecek bir hedef olarak görülmemektedir. Siyasî ve ekonomik birlikler planlanır ve örgütlenirken, kültür aileleri ve kültür alanları henüz olgunlaşmamış ve kurumsallaşmamış bir görüntü arzetmekle birlikte, onun yörüngesine girmiş olanlar için daha az gerçek ve daha tesirsiz değildir. İslâmî, Amerikan ve Sovyet Rusya kimliklerinin ve kültürlerinin mensupları açısından, bunların sözcüleri resmî olan siyasî ve toplumsal kurumların fersah fersah ötesinde bir çekiciliğe sahiptirler.

Bu cazibenin bir nedeni *lingua franca*'nın yeniden doğmakta olmasıdır. Yüksek Ortaçağlar'da Latince ve Arapça gerçek bir ülkeler-aşırı ve kültürler-aşırı bir nüfuza sahiptiler. Ama onlarda ancak bir *lingua franca'nın* hizmet edebileceği ülkeler-aşırı bir işleve sahip toplu bir kimlik -Ortaçağ ruhbanı ve uleması-sözkonusuydu. Bugün ise kitleler için edebî bir "yüksek" kültüre dönüşmüş olan çok sayıda şifahi "aşağı" kültür ile bir örnek kamu eğitimi ve millî diller, bu eskinin *lingua franca*'sının yerini almıştır. Ama tamamen değil saygınlığı olan belli dillerin geniş bölgelerde iletişimi ve mübadeleyi kolaylaştıracak şekilde yayılmaları, zaman zaman kendi bölgeleri dışında kalan kültüral anlarında bile gevşek bir kültürel yakınlık duygusunun ortaya çıkmasını teşvik etmişlerdir. İngilizce'nin Kuzey Amerika'da, Ispanyolcanın Latin Amerika'da, Arapçanın Orta Doğu'da ve Rusça'nın Sovyetler Birliği'nde taşıdığı önem; meydan okumalarla karşılaşmıyor veya hiçbir sorunluluk

[153] Bu konuda Kohn'a (1981) bakın.

[154] Bu konuyla ilgili yakın dönem tarihî için Landau'ya (1981) bakın.

[155] Bu konuda Geiss'e (1974) bakın.

arzetmiyor değilse de, eğer başka koşullar da uygun olursa ve olduğunda, mevcut tümleşik millî kimliklerden daha geniş ölçekte kimlikler oluşturma yönünde yeni araçlar sunmaktadır.[156]

Bir başka neden de, özellikle ekolojik sahada, ortak bölgesel sorunlar hakkında yeni bir idrakin doğmakta oluşudur. Kitle iletişim araçlarının görünür hale getirdiği jeo-politik konum ve yakınlık, millî sınırların ötesinde olmakla birlikte o bölgede ve kültür alanında yer alan bütün milletler için ortak tehlikeler hakkında yeni bir uyanışın doğmasına yardımcı olmaktadır. Çoğu kez ekolojik bir felaketin etkisi geniş olmaktadır; bir Çernobil, Sahra'daki kıtlık veya Brezilya yağmur ormanlarındaki katliam, insanın bilinci üzerinde, dolaysız tesir alanları içinde kalan kültür bölgelerinin çok ötesinde etkide bulunmaktadır. Bölgesel mahiyette başka sorunlar da vardır (Akdeniz'deki kirlenme, Kaliforniya'daki depremler, Bengladeş'deki su baskınları vs.) ve bunlar bölgenin ortak ihtiyaçları konusunda kültürel bir bilincin uyanışına yardımcı olmaktadırlar.

Ancak kültür bölgelerinin ve kültür ailelerinin cazibesinin artmasındaki üçüncü nedenin, sahip oldukları temel siyasî değerler de dahil, toplumsal ve siyasî örf ve kuramlarla çoğu zaman bir yakınlığı vardır. Sivil haklar ve siyasî özgürlükler konusunda düşük bir seviyede bulunan askerî diktatörlükler belli yerlerde bir kural halini almıştır ve bu durum, sadece ekonomik gelişme düzeyini değil aynı zamanda bir siyasî değerler ailesine dayanan kökdeş siyasî kültürü de yansıtmaktadır. Yine başka bir takım bölgelerde de (toplumsal seferberlik) ve demokratikleşme süreçleri bir yana atılabilmektedir; bu noktada ekonomik bir takım açıklamalar yapılabilirse de tarihsel deneyimler ile siyasî kültürlerin taşıdıkları önem hafife alınamaz.

Avrupa'nın batı yakasında, Avrupa projesine uygun bağlamı ortaya çıkartan belirli tarihsel süreçler vardır. Her ne kadar Avrupa işbirliği yönündeki irade içerik bakımından esas olarak ekonomik biçim olarak da siyasî olsa da, hiç kuşku yok ki daha geniş kültürel ön varsayım ve gelenekleri de öncül olarak taşımaktadır. Tek bir ***lingua franca***'dan yoksun olunabilir (Fransa ile Ingiltere bu işlevi pekâlâ yerine getirebilecekse de), ama gerek ortak tehlikeler konusundaki ekolojik bilinç gerekse siyasî örf ve kuramların hısımlığı, ayırdedici bir kültürel alanda birbirlerine yakın Avrupa kültürleri duygusunu takviye etmektedir. Bu bölgenin sınırlarını belirlemenin güçlüğü dillere destandır; başlangıçta Soğuk Savaş'ın yarattığı bölünmelerle negatif bir şekilde tanımlanmış olan bu sınırlar, bütün Doğu Avrupa'yı kasıp kavuran siyasî değişikliklerden sonra daha akışkan ve açık bir hale gelmiştir. Birlik yönündeki güdü de, bir parça, Pan-Avrupalılar'ın yeğlediği bir siyasî federasyona doğru kaymıştır. Ancak sabit kalmayı hep sürdüren şey, bir Avrupa örüntüsünün veya kültür örüntülerinin (varlığına) dair kanaattir.

Ortak bir Avrupa kültür mirasını yaratan ve millî sınırların ayağını yere bastıran; onların farklı millî kültürlerini ortak motif ve gelenekler yoluyla birbirine bağlayan eşsiz bir kültür alanı oluşturan Avrupa kültürünün -çeşitli zamanlarda ve kıtanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkmış Roma hukuku mirası, Yahudi-Hıristiyan etiği, Rönesans ve bireycilik, Aydınlanma rasyonalizmi ve bilim, sanatsal klasizm ve romantizm ve hepsinden çok sivil haklar ve

---

[156] Ortaçağ'ın kutsal dilleri için Armstrong'a (1982, bölüm 2); bugünkü dil ve milliyetçilik üzerine Edwards'a (1985, 2. bölüm) bakın.

demokrasi gibiörüntüleridir. Sayısız kırılma ve kopmalara rağmen, örtüşen bir kültürler ailesi yüzyıllar içersinde yavaş yavaş bu yolla oluşmuştur. Resmî Avrupacılığın her şeyden aziz tuttuğu planlanmış bir **"farklılık içinde birlik"** değil ama kültürel varsayımlar, biçimler ve geleneklerden oluşan zengin, tamamlanmamış bir ***melange*** (karışım) Avrupa halkları arasında yakınlık duyguları yaratan bir kültür mirasıdır. Paradoksal olarak bizi milletin ötesine taşıyabilecek olan bir kültürel Pan-Avrupa milliyetçiliğinin temelini aramamız gereken yer, (bugünkü ökümenik teşebbüsler doğrultusunda) Ortaçağ Hıristiyanlığının mitolojisinden veya (Strasbourg konumu doğrultusunda) Ren kaynaklı bir Kutsal Roma imparatorluğundan ziyade, buradadır.[157]

Zira açıktır ki Avrupalı bir Pan-milliyetçilik neyin yaratımına yardımcı olursa olsun bu asla bir Avrupa süper-milleti, yani diğer bütün milletlere benzer ama geniş ilamlı bir millet olmayacaktır. Ne etnik toplulukları müstakil tarihsel yurtlardan yoksun bulunan Amerika Birleşik Devletleri'ne, ne millî cumhuriyetler ile toplulukların yakın zamana ait ortak bir Sovyet siyasî deneyiminin ötesinde birbirleriyle hemen hiç bir kültürel yakınlık hissedemediği bir Sovyetler Birliği'ne benzeyecektir. Hattâ bu yeni Avrupa'nın, daha büyük bir kültürel ve tarihî yakınlık sözkonusu olsa bile, tek bir etni veya milletin ötekilerine egemen olduğu İngiliz ya da Belçika modelleriyle de en ufak bir yakınlığı olmayacaktır. Şayet ***popüler*** bir titreşime sahip bir Avrupa siyasî topluluğu yaratılacaksa, bunun, hâlâ güçlü ve dinç millî kültürlerle rekabete girmeksizin ortak bir Avrupa kültür mirası temelinde, bu ortak mirastan Avrupalı ortak mitler, semboller, değerler ve anılar oluşturmaya yetenekli bir Pan-Avrupa milliyetçi hareketi tarafından kurulacağına emin olabiliriz. Pan-milliyetçilik, tek tek milletleri aşan ama onları ilga etmeyen yeni tip bir kollektif kimliği yalnızca bu yoldan yaratabilir.

Sh: 221-267

---

157 Bu mitoloji hakkında örneğin de Rougemont'a (1965) bakın.

SONUÇ

Şu ana dek (söylenenlerden) milletleri aşma ve milliyetçiliği ikame etme şansının pamuk ipliğine bağlı olduğu, açık olmalı. Ne bugün işbaşında bulunan yeni ekonomik, siyasî ve kültürel güçlerin ulus-aşırı tesirlerine, ne de hiç şüphesiz onların eseri olan muhtelif küresel karşılıklı bağımlılık durumlarına da işaret etmek yeterlidir.

Kozmopolitanizmde görülen gelişme kendi başına milliyetçiliğin gerilemesini gerektirmez; bölgesel kültürel anlarının doğması millî kimliklerin dayanaklarını ortadan kaldırmaz. Başlangıçta da söylediğim gibi, insan, sahası ve yoğunluğu zamana ve yere göre değişkenlik arzeden çoklu kollektif ayniyetlere sahiptir. Bireyleri, aynı anda Flander'le, Belçika'yla ve Avrupa'yla özdeşleşmekten ve her birine sadakat duygularını kendine mahsus, bağlamlarında sergilemekten alıkoyacak hiç bir şey yoktur; bu, aynı şekilde ortak merkezli (içiçe) sadakat ve aidiyet halkaları içinde Yoruba, Nijeryalı ve Afrikalı olanların duyguları için de geçerlidir. Aslında bu-son derece amiyane, sıradan bir şeydir; çök kimlikli ve karmaşık bir dünyada en fazla beklenecek şey de budur.

Bu, sözkonusu bağ ve kimliklerin tamamıyla seçime dayalı ve durumsal oldukları anlamına gelmediği gibi, aralarından bazılarının daha büyük bir nüfuza sahip olmadığı ve diğer-lerinden daha güçlü bir etki yaratmadığı anlamını da taşımaz. Millî kimlik olarak tanımladığım şeyin bugün aslında diğer kollektif kültürel kimliklerden daha tesirli ve kalıcı bir etkiye sahip olduğu; ve sıraladığım nedenlerden dolayı -kollektif ebediyet ve itibar ihtiyacı, etno-tarihin gücü, yeni sınıf yapılarının rolü ve modern dünyada devletler-arası sistemin sahip olduğu tahakküm-bu kollektif kimlik tipinin muhtemelen daha uzun bir süre; hattâ millî olanının yanında daha geniş çaplı ama daha gevşek başka kollektif kimlik biçimleri ortaya çıktığında bile, insanlığa sadakat buyurmaya devam edeceği (savı) bu kitabın tezini oluşturmaktadır. O yüzden Avrupa örneğinin gösterdiği gibi, geniş ölçekli kıtasal kimlikler ortaya çıkartacak kültürel bir Pan-milliyetçi hareket; bir "kültürler ailesi"nin bireysel mensupları hısımlık bağlarından güç alıyorlarmış gibi, fiilen sınırları belli bir kültürel alanda yeralan etnilerin ve milletlerin özgül milliyetçiliklerine yeniden zindelik katabilir. Hattâ eskiden daha türdeş olan kültürlerin göç, konuk işçiler ve mülteci dalgaları nedeniyle karışması, yerli halk ve kültürlerin güçlü etnik tepkilerde bulunmalarına da yolaçabilir.

İnsanlığın milletler halinde bölünmesinde ve dünyanın her köşesinde millî kimliğin gücünü sebatla devam ettirişinde hem bir tehlike hem de bir umut vardır. Tehlikeler yeterince açıktır; etnik çatışmaların her yere yayılması ve kızışması, daha büyük bir millî türdeşlik hamlesi esnasında "sindirilemeyen" azınlıklara zulmün reva görülmesi, eski çağlar için bile anlaşılmaz boyutlara varan terörün, etnik kırımın ve soykırımın haklı gösterilmesi.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın marazi istikrarsızlığından, çatışmalarından ve teröründen milliyetçilik tek başına sorumlu olmamış olabilir, ama asıl nedenler arasındaki yeri olduğu veya bunlara eşlik ettiği de sık sık gözden kaçırılmakta ya da mazur gösterilmektedir.

Ama milletler ile millî kimlikler dünyası umuttan da yoksun değildir. Milliyetçilik, reform olaylarının çoğundan ve tiranlık rejimlerinin demokratikleştirilmesinden de sorumlu olma-yabilir, ama sık sık, aşağılanmış halklar için bir gurur kaynağı, eşlikçi bir motif ve "demokrasi" ile "uygarlık"a katılmanın ya da kavuşmanın kabul edilmiş tarzı olmuştur. Milliyetçilik aynı zamanda bugün popüler rızaya sahip ve popüler bir coşku sağlayan siyasî dayanışmanın yegâne tahayyülünü ve rasyonelini verir. Diğer bütün tahayyüller, bütün

rasyoneller onunla karşılaştırıldığında soluk ve bulanık kalır. Onlar bir seçilmişlik duygusu vermezler, biricik (nitelikte) bir tarihleri ve özel kaderleri yoktur. Büyük bölümüyle milliyetçiliğin yerine getirdiği vaadlerdir bunlar ve bunca insanın kendinî milletle özdeşleştirmeyi sürdürmesinin gerçek nedenleridir. Bu ihtiyaçlar başka ayniyet türlerince karşılanıncaya dek, ister inkâr edilmiş ister tanınmış olsun, ister baskı altında ister özgür olsun, kendine ait ayırdedici tarihine, altın çağlarına ve kutsal peysajlarına sahip milliyetçiliği ile millet, pekâla önümüzdeki yüzyılda da insanlığa temel kültürel ve siyasî kimliklerini sağlamayı sürdürecektir.

Sh: 269–271

Kaynak: Anthony D. SMITH, Millî Kimlik; National Identity, trc: Bahadır Sina Şener lletişim Yayıncılık1. BASKI, Şubat 1994, İstanbul

PORNOGRAFİNİN TARİHİ – H. Montgomery Hyde

Türkçesi: Feride CİÇEKOĞLU

PORNOGRAFİ NEDİR?

"Birine pornografik görünen, bir başkası için dehanın kahkahasıdır".

H. Montgomery Hyde'ın Tevrat'tan başlayıp 1960'lara kadar getirdiği yolculuğun ana teması, D.H. Lawrence'ın yukarıdaki sözü. Belki, elinizdeki kitabın yirmi yılı aşkın bir süre önce, 1964'de yazılmasına karşın, güncelliğini yitirmesini önleyen de aynı tema. Kimileri, dehanın kahkahasına pornografi damgasını vurup yasaklatmaya çabaladığı sürece Lawrence'ın özlü deyişi tazeliğini koruyacağa benzer. Tıpkı "Madame Bovary"i, "Lady Chatterley'in Aşığı" nı yasaklayanların unutulmasına karşın, erotizmin başyapıtlarının yaşayıp gitmesi gibi…

Hyde bu araştırmasını, İngiltere'de 1959'da Müstehcen Yayınlar Yasasına getirilen yeni bir yorumun yol açtığı «demokratikleşme» ortamında yayımlamış. Burjuva demokratik hakların 1215'den itibaren adım adım kazanılıp kökleştirildiği bu ülkede, erotizme demokratik bir yaklaşım sağlanabilmesi için daha çok yol katedilmesi gerektiğini vurgulayarak. Ve kitabım, gerçek yaşamda ulaşılamayan cinsel düşler olduğu sürece, pornografinin de daima var olacağı sözüyle bağlayarak.

1960'ların sonlarında tüm dünyada yükselen sorgulama ve başkaldırının da payı olsa gerek, 1970'lerde Avrupa ve Kuzey Amerika'da cinsel özgürlük başını alıp gitti. Bu nedenle, Montgomery'nin çalışması o ülkelerde bugün yalnızca tarihsel bir araştırma olarak önem taşıyor. Ülkemizde ise, elinizdeki kitabın tarih içinde bir yolculuk olmasının ötesinde anlam taşıdığı inanandayız.

1964'de yazılmış olması ve esas olarak Anglo-Saxon kültürünü ele alması, kitabın günümüz ve ülkemiz açısından ancak genel bir bakış açısı kazandırabilmesini sağlıyor, İncil ve Tevrat dışındaki din kitaplarına değinilmemesi, Doğu Kültürlerine ilişkin yalnız Kama-Sutra'dan söz edilmesi («Bahnameler»in adı bile geçmiyor), 1960'lardan sonra giderek dünyayı saran porno salgını konusunda özel bilgileri, yazılış tarihi nedeniyle içermemesi, bu çevirinin dilimize kazandırılacak yeni çalışmalarla tamamlanması gerektiğini gösteriyor.

Anglo-Saxon ülkelerini ilgilendiren özel dava dosyalarına ilişkin bazı ayrıntı ve eklerin Türkçe okuru açısından ilgi çekmeyeceğini düşündüğümüzden çeviriye almadık (örneğin, «Fanny Hill» dava dosyası).

Eski Yunan ve Roma'da yazılan kimi eserlerin, yazılışlarından 2000 yıl sonra A.B.D. ve İngiltere gibi «uygar» ülkelerde yasaklanışını, ama yine de yok edilemeyip yasakçılardan daha uzun yaşayışlarını belgeleyen bu kitabı, günümüz Türkiye'si açısından ilginç olabileceği umuduyla dilimize kazandırmakta yarar gördük.

Feride Çiçekoğlu
Şubat 1986

PORNOGRAFİ NEDİR?

Pornografi sözcüğü insanların çoğuna çirkin gelir. Bilinçli ya da bilinçsiz bir utanç duygusu uyandırır. Kimileri bu sözcüğü kullanırken, çocuklar ya da diğerleri duymasın diye, huzursuzca etrafı kollama eğilimindedirler. Suçluluk duygusu veren bir sırdır sanki bu.

İyisi mi tanım sorunuyla işe başlayalım, öyle bir sorun ki hiç de kolay değil: Pornografi nedir?

Sözcük, yunanca «pornographos» sözcüğünden türetilmiştir ve «fahişelik edebiyatı» anlamına gelir. Yani, asıl anlamıyla fahişelerin ve müşterilerinin yaşamını, tavırlarını ve alışkanlıklarını akla getirir. İngilizce Oxford sözlüğü şu tanımı vermektedir: **«edebiyatta, sanatta müstehcenliğin ya da iffetsizliğin ifade veya ima edilmesi».** Burada, şehvetin ve uygunsuz davranışın teşvik edildiği yolunda bir ipucu vardır. Derleyen, önceki Webster sözlüğünün örneğini izleyerek, Pompeii'deki ünlü duvar fresklerini pornografi örnekleri olarak belirtmektedir. Bu freskler, Baküs orcileri [Eski Yunan ve Roma'da tanrılar ve özellikle Baküs için yapılan gizli dinsel törenlerde cinselliği uyarıcı şarkılar söyleyip dans etme ve şehvetli hareketlerde bulunma.] için tasarlanmış odalarda, cinsel birleşmenin her türünü resmetmektedirler.

Genellikle, pornografinin asıl özelliğinin cinsellik olduğu konusunda görüşbirliği vardır. Dolayısıyla, pornografi kapsamına girebilmek için, edebiyat resim veya heykel» cinsel arzuyu uyandırmalı ya da böyle bir amaca yönelmelidir. Sınırlı bir tanımlamayla, bu da, insan bedeninin genellikle kapalı tutulan ve en azından kuramsal olarak cinsel arzu uyandırabilen bölümlerinin yazıyla ya da görsel olarak anlatımını içerir.

Bir sonraki soru, müstehcen ile ne kastedildiğidir. Pornografiden farklı olarak, sözcüğün etimolojisini anlamak güçtür. Cinselliğin bilimsel incelenmesinde büyük öncü olan Havelock Ellis, sözcüğün, latince scena'nın bozulmuş ya da değişmiş bir biçimi olduğunu ileri sürmüştür. Asıl anlamı, sahne dışında olandır, yani normal olarak yaşam sahnesinde sergilenmeyen. Sözlük tanımı yeterince açıktır: **«iffeti ve edebi bozan; şehvet düşünceleri belirten ya da öneren.»** Ancak bu tanım bizi pek ileriye götürmez, çünkü «edep nedir»? sorusunu çözmeden bırakır.

En zor som şimdi ortaya çıkmaktadır: Bir eserin, pornografik, müstehcen ya da edebe aykırı olup olmadığına nasıl karar verilecektir? Zorluk, terimlerin tamamen göreli ve öznel olmasındadır. Okuyucunun ya da izleyicinin kararı çoğunlukla, yazarın ya da sanatçının adı ve ünü ile bir dereceye kadar etkilenmektedir. Bu konularda bir görüş birliği sağlamak imkânsızdır. D.H. Lawrence, «Pornografi ve Müstehcenlik» adlı denemesinde şöyle diyor: «Bunların anlamı, her zamanki gibi, tamamen kişilerin onları nasıl algıladıklarına bağlıdır.» Ve ekliyor:

«Birine pornografik görünen, bir başkası için dehanın kahkahasıdır.»

İki dünya savaşı arasında, Cenova'da, Birleşmiş Milletler himayesinde, **«Müstehcen Yayınların Dolaşım ve Ticaretinin Engellenmesi»** konulu uluslararası bir konferans düzenlenmiştir Ancak katılanlar, müstehcen sözcüğünün anlamı üzerinde anlaşamamışlardır. Özellikle İngiliz delegesi konferansın hazırlık toplantısında, sözcüğün tanımı yönünde herhangi bir girişime şiddetle karşı çıkmış ve gerçekten son bildirgede böyle bir tanım yer almamıştır. Konferans sekreteri şöyle demiştir: **«Gündemdeki sözcüğün, her dilde farklı bir tanımı olduğunu kavrıyorum. Daha da ötesi, ne kadar ülke, bakış açısı, kavram ve huy varsa, bu sözcüğün de**

bir o kadar anlamı vardır. Demek ki, evrensel destek görecek bir çözüm bulmak imkânsızdır.»

İngiliz mahkemelerinde kabul edilen ve Amerika Birleşik Devletlerinde genellikle izlenen müstehcenlik kıstası, 1950'lere kadar şuydu: **Müstehcen olduğu ileri sürülen resim veya yazı, ortalama bir okullu kızı baştan çıkarabilir veya yozlaştırabilir mi?**

Başyargıç Cockburn'un bu ünlü hukuki kuralı, dava konusu eserin ve yazarının tüm edebi ve bilimsel değerlerini ya da eğitsel amaçlarını dıştalıyordu. 1868'de açılan ve adını asıl yargıcından alan Hicklin davası, bu ünlü kurala da adını verecekti. A.BD.'de de katı bir biçimde izlenen Hicklin kuralı, tek bir paragraf olay ya da bir iki müstehcen kelime için bütün bir kitabı lanetliyordu.

Radclyffe Hall'un, Yalnızlık Kuyusu romanının başına gelenler, bu konuda çarpıcı bir örnektir. Romanın İngiliz yayıncıları hakkında 1928'de soruşturma açıldı. Yetkililer soruşturmaya, bir Pazar gazetesi yazarının kitaba isterik bir biçimde saldırmasıyla başladılar. Gazete yazarı James Douglas, sağlıklı bir kız ya da oğlanın eline bu kitabı vermektense, bir şişe asit vermeyi yeğleyeceğini ilan etti ve aym zamanda kitabın toplatılması çağrısında bulundu. Bu aptalca çıkışın acil etkisi, Kamu Savcılığı Yöneticisini harekete geçirmesinin yanısıra, kitabın tamamen sahte bir müstehcenlik arayışı içinde soruşturulması ve bir de, şehvet meraklısı okuyucuları, yasak gelmeden önce telaşla kitapçılara koşturması oldu.

Aslında, başından sonuna kadar, Yalnızlık Kuyusu'nda tek müstehcen sözcük ya da ifade yoktu. Tersine, yayıncıları Londra'da mahkemede savunan Lord Birkett'in açış konuşmasında işaret ettiği gibi, kitap tüm eleştirmenler tarafından övgüyle karşılanmıştı. Yaklaşımının saygınlığı övülmüş ve daha ötesi, bırakalım engellenme gerektirmeyi, kamu yararına olduğu vurgulanmıştı. Savunma makamı, savını kanıtlayabilmek için, sayıları kırktan az olamayan saygın kadın ve erkek toplamıştı. Başta günün önde gelen İngiliz edebiyat eleştirmeni Desmond McCarthy olmak üzere, bu kişiler romanı müstehcen bulmadıklarına ve onu böyle tanımlamakla yargı açısından sözcüklerin yanlış kullanıldığına tanıklık etmeye hazırdılar.

Buna karşılık, yargıç Sir Charles Biron, incelenmesi istenen kanıtların kabul edilebilir olup olmadığı hakkındaki ciddi kuşkusunu dile getirdi. Birkett, **«eğer kanıtları getirmeme izin verilmezse, bir yargıcın gerçekte bir edebiyat sansürcüsü olduğu ortaya çıkar»** dedi. Yargıç, **«mahkemenin karar vermesi gereken bir konu üzerinde fikir beyan etmeye kimsenin yetkisi olmadığını»** ileri sürerken, amacının tersine, Birkett'e katılmış oluyordu!

Birkett, müstehcenlik kıstasının yargıcın kişisel görüşüyle sınırlanmaması gereğini dile getirdiyse de bu bir yarar sağlamadı. Yine de sözünü sürdürdü Birkett: **«Savunmanın savı, bu kitaptaki temanın, değil yasayı, hassas zevki dahi çiğnemediğidir. Konu, yaşamın bir gerçeği olarak ciddi bir biçimde ve görev duygusuyla ele alınmıştır. Kitabın temasının anlaşılabilmesi için tartışılması gerektiğini savunuyorum.»**

Tanınmış bir avukat tarafından bu denli incelikle ileri sürülen görüş, yargıç tarafından yine de paylaşılmadı ve yargıç kitabın imhası emrini verdi. Gerekçe olarak şöyle diyordu: «Kitabın iyi yazılmış olduğu ve dolayısıyla bu tür uygulamalara tabi tutulmaması gerektiği şeklindeki tavır, tamamen mantık dışıdır. Kitabın bazı edebi faziletleri olduğunu kabul ediyorum; işin bu yönü kitabın yasal uygulamaya karşıt getirilemez. Çünkü aksi takdirde, en müstehcen kitapların dahi yasaklanmaması gerektiği şeklinde akıl almaz bir duruma düşeriz. Kafası

çalışan her kişi şunu görmelidir ki, müstehcen bir kitap ne kadar iyi yazılmışsa, cazip görünebileceği Kitle de o kadar geniş olacaktır… Elinizdeki örnekte, tasvir edilen dehşet verici eğilimlere sahip hiç kimsenin ufacık bir biçimde suçlanabileceğine dair tek bir sözcük yoktur. Tüm karakterler çekici insanlar olarak tanıtılmakta ve hayranlıkla savunulmaktadırlar. Daha da ciddi olan, bazı davranışların akıl çelici terimlerle tasviridir.»

Bu sırada İngiliz yayıncılar kitabı geri çektiler. Orijinal metnin Paris'te, özellikle İngiliz pazarı için yeniden yayınlanması hazırlıklarına başlandı. Ancak, yayınlanan kitapların İngiltere'ye girerken yakalanan her nüshasına Gümrük'te el kondu.

İmha kararına karşılık yapılan yeni bir başvuru üzerine, soruşturmayı Başsavcı Sir Thomas Inskip üstlendi. Şöyle diyordu: «Kitap yüzde doksan dokuzuyla eleştiriyi haketmeyebilir, ancak tek bir cümle, kitabı müstehcenlik nedeniyle imha edilmesi gereken bir eser halinde getirebilir.» (Aklında, eşcinselliğin övgüsü olarak gördüğü, **«Ve o gece onlar kopmamışlardı»** cümlesi vardı.) Sonuçta, kitabı «son derece tehlikeli ve yozlaştırıcısı» bularak ilk kararı destekledi. Yayıncıların İngiltere'de yeniden basım yapmanın güvenliğine inanabilmeleri için yirmi yıldan çok bir süre geçmesi gerekti.

Aynı eserin A.B.D.'deki serüveni de ilginçtir. 1929 başlarında, New York «Ayıbın Önlenmesi Derneği» sekreteri, kitabı «Macy's» mağazasında satan bir satıcı hakkında soruşturma açılmasını istedi. Yasaklanmadan önce altı baskı yapan Amerikan basımı, Havelock Ellis tarafından yazılmış bir de önsöz içeriyordu. Ancak ne bu, ne de İngiltere ve Amerika'daki edebiyat eleştirmenlerinin desteği, kitabı kurtarmaya yetmedi.

New York'ta Yalnızlık Kuyusu nu lanetlerken, yargıcın Londra'daki meslektaşının mantığını ne kadar yakından izlediğini görmek çarpıcıdır. New York mahkemesi şu karara varıyordu:

«Kitabın ahlaki bir değeri olamaz çünkü bir sapığın, topluluğun normal bireylerini kendine kurban seçme hakkını savunmakta ve bunu onurlu ve saygın bir ilişki olarak yüceltmektedir. Sapık özellik ve eğilimlerle cezalandırılmış çılgınlar adına toplumun hoşgörüsü için yalvarmasına karşın, sinsi dürtülerin bastırılması ya da yumuşatılması talebini getirmektedir… Romanın konusu yalnızca topluma karşı olmakla, kamu ahlakını ve saygınlığı zedelemekle kalmıyor, yönteminin, toplumun ahlak dışı etkilere açık üyelerini yozlaştırıp yoldan çıkarmak için özellikle planlandığı anlaşılıyor. Üstelik bu yöntem, aşırı duygusallığı ile çekicidir. Sapık düşünceler ve doğal olmayan kötü davranışlar üzerinde yoğunlaşmakta ve onları meşrulaştırıp idealize etmektedir.»

Yalnızlık Kuyusunun, A.B.D.'de İngiltere'den on vıl önce temize çıkması, Hicklin kuralının Amerika'da daha çabuk yıpranmasından kaynaklandı. **Bu sürecin doruk noktası, James Joyce'un Ulysses'inin yargılandığı tarihi davadır.** Davaya, Birleşmiş Milletler Mahkemesinin New York güney bölgesinde 1933'de bakıldı. Konu sonradan başka New York mahkemelerince de ele alındı.

Yargıç Woolsey, cinsel konularda normal davranışları olduğuna inandığı iki tanıdığından, eseri baştan sona okumalarım istedi. Okudular. Yargıç şunu belirtti: **«Her ikisinin de benim görüşüme katıldıklarını öğrenmek ilgimi çekti. Ulysses'in tümünü okumuşlardı. Ancak, onları etkileyen yönü, cinsel dürtüler veya şehvet düşünceleri değil, yalnızca kitabın, kadınların ve erkeklerin iç dünyaları hakkında, biraz trajik, ancak çok güçlü bir yorumu oldu.»**

Yasanın yeni yorumu, üstmahkemede yargıç Augustus Hand tarafından açıklandı: «Her duruma uyacak bir yasanın inşası zor olmakla birlikte, bir kitabın müstehcen olup olmadığı sınanırken, onun ağır basan yönünün vurgulanması gereğine inanıyoruz.» Başka bir deyişle, kitabın asıl etkisi şehvetin körüklenmesi midir? Bu sınamayı yaparken, itiraz edilen kısımların konuya ilişkinliği, kitap yeni ise gözde eleştirmenlerin değerlendirmesi, eski ise tarihin hükmü, ikna edici kanıtlardır. Çünkü, sanat eserlerinin, müstehcen içerikleri dışında dayanakları olmaksızın övgü kazanmaları mümkün görünmüyor.

Kimliklerine göre bu, «sansüre indirilen bir darbe» idi. Ve A.B.D.'de Hicklin kuralının sonunu ilan etti. Yine de bazı federal mahkemeler bindokuzyüzellilere kadar bu kuralı uygulamayı sürdürdüler. Yeni devrimci kavramın İngiliz yasasının ayrılmaz bir parçası haline gelebilmesi için ise, çeyrek asır daha geçmesi gerekti.

1954'te, Stanley Kauffmann'ın Kadın Avcısı romanı için açılan soruşturma bir dönüm noktası oldu. Aynı roman daha önce Gergin İp adıyla basılmış ve bir sorun çıkmamıştı. Kamu Soruşturmaları Yöneticisinin çağrısı ile karşılaşan basımcılar, yargıç ve jüri önünde mücadele etmeye karar verdiler. Soruşturmayı yürüten Justice Stable da, jüri üyelerine, evlerine gidip kitabı baştan sona okumalarını önerdi. Onlara şöyle diyordu: **«Yalnızca göze çarpan parçaları, ahlak dışı eğilimler taşıdığına inandığınız bölümleri okumakla yetinmeyin. Kitabı bir bütün olarak okuyun.»**

Jüriye yaptığı daha sonraki bir çağrıda Stable, Hicklin kuralının o günün şartlarına göre uygulanması gerektiğini söyledi. Cinsellik konusunda birbirine taban tabana zıt iki düşünce okulu olmasına karşın, saygıdeğer ortalama insanların konumunun bu ikisinin ortalarında bir yerlere düştüğüne işaret etti. Ve jüri kararının, özgürlük ile sınırlama arasındaki çizginin nereden geçeceği konusunda büyük önem taşıyacağını vurguladı. Bir de uyanda bulundu:

«Bu mahkemede, pornografinin, pislikten öte birşey olmayan ve müstehcen gübrenin, yokedilip ezilmesi gerektiğine tüm yüreğiyle inanmayan tek bir kadın ya da erkek olacağını sanmıyorum. Böyle kitaplar edebiyat değildir, bir mesajları yoktur, bir ilhamları yoktur, bir düşünceleri yoktur, hiçbir şeyleri yoktur. Bunlar yalnızca pisliktir ve ezilip yok edilmelidirler. Ancak, sağlıklı bir toplum isteğimizde ceza yasasını çok zorlarsak, gitmesi gereken yerden öteye zorlarsak, bir isyan tehlikesi, yasada bir değişiklik talebi tehlikesi doğmaz mı? Ve o zaman, sarkacın diğer yönde çok fazla hareket edip, şu anda bizim dıştalayabileceğimiz ve önleyebileceğimiz şeyleri sızdırması tehlikesi yok mudur?»

Dokuz erkek ve üç kadından oluşan jüri, savunmayı haklı bularak kitabı temize çıkardı. Yargıcın görüşü ise, ülkedeki aydın kamuoyu tarafından, Hicklin kuralına büyük bir ilerleme addedildi. Oysa aslında Stable'ın tüm yaptığı, kuralın yasal uygulanışında, Viktorya Dönemi kıstasları yerine çağdaş kıstasların kullanılması gereğine işaret etmek olmuştu.

Yasadaki asıl değişiklik, beş yıl sonra 1959'da, Müstehcen Yayınlar Yasası ile geldi. Bu, Justice Stable' ın korktuğu biçimi almayan bir uzlaşmaydı. Bir yandan, kaba ya da «sapma kadar» pornografik malzeme ile uğraşan yasa uygulayıcılarının gücünü arttırıyordu. Diğer yandan ise müstehcenliğin tamamen yeni bir kıstasını gündeme getiriyordu. «Tüm olarak alındığında, içeriğini görme, duyma ve okuma olasılığı olan insanları alçaltıp yozlaştırma etkisi» olmadığı takdirde, hiçbir eser müstehcen addedilmeyecekti.

Daha da ötesi, bundan böyle, söz konusu eserin edebi yetkinliği ya da diğer hasletleri konusunda uzmanların göstereceği kanıtlar, bilim, edebiyat, sanat veya eğitimin çıkarları açısından kamu yararının savunulmasında kullanılabilecekti. Bu, tam da Birkett'in, **Yalnızlık Kuyusu** için yapmaya uğraşıp da başaramadığıydı.

Yasadaki bu değişiklikler gelmezden önce, hem İngiltere hem de A.B.D.'de, yazarlar, basımcılar ve yayıncılar aleyhine bazı ilginç soruşturmalar yürütüldü. Örneğin, 1877'de Londra'da, Parlamento üyesi Charles Bradlatgh ve Annie Besant, yüzer Sterlin para cezasına ve ve ek olarak altışar ay hapis cezasına çarptırıldılar: Bugün tamamen masum sayılacak olan, doğum kontrolü üzerine bir kitapçık yayınladıkları için. Onbir yıl sonra, yine Londra'da, Henry Vizetelly yüz İngiliz Sterlini para ve oniki ay hapis cezasına çarptırıldı: Emile Zola'nın Toprak adlı romanının İngilizce çevirisini yayınladığı için.

Soruşturma Avam Kamarasında, «o zamana kadar insan kaleminden dökülmüş daha şeytanî hiçbir şey okumadığını» açıklayan liberal bir parlamento üyesi tarafından kışkırtılmıştı. **(Parlamento üyesini özellikle tedirgin eden ve jürinin şanssız yayımcıyı mahkum etmesine yol açan, bir sütçükızın çiftlikte boğaya inek götürüşünün tasviri idi.)** Kısa bir süre sonra Vizetelly kitabı bazı değişikliklerle yeniden bastı: Bunlar yetkilileri tatmin etmedi ve bu kez üç ay için yeniden cezaevine yollandı.

1898'de Havelock Ellis'in Cinselliğin Psikolojisi Üzerine İncelemeler adlı ünlü eserinin basılan ilk cildinden tek adet alan bir kitap satıcısı suçlu bulundu ve mahkemeye gönderildi. Kitap gerçekte Avrupa tıp ve bilim kamuoyuna hitab ediyordu ve bu çevrelerde büyük ilgiyle karşılanmıştı. Buna karşılık Londra Günlüğü, yargılama sırasında kitaptan söz ederken, «pislik», «ikiyüzlülük ve sahtekarlık» demekteydi. Kendisi de mahkum olmaktan çekindiğinden, Ellis bir süre için ülkeyi terketmek ve eserinin kalan ciltlerini A.B.D.'de yayınlamak zorunda kaldı.

Cahil bir bürokrasinin, pornografi avcılığına çıktığında nasıl saçma sapan boyutlara varabileceği, İngiliz Gümrüğünün Sahillerimizde Irza Geçme adlı esere el koyuşunda görülebilir. Eserinin başına geleni duyduğunda, yazarı, üslubuna dikkat etmeye çalışmakla birlikte şunları söylemekten kendini alamıyordu: «Bu hayvan gibi insanların ne tür bir kafa yapısına sahip olduklarını bilmiyorum ama umarım kitaptan hoşlanmışlardır. Çünkü toprak erozyonu hakkındaydı.»

Bir kez otorite oldukları kabullenildikten sonra, klasik sayılan yazarların sözleri çoğu zaman tarihi olma gerekçesiyle soruşturmadan kurtulmuştu. Ancak hem Eski hem de Yeni Ahit'te, (Tevrat ve İncil Ç.n.) son yıllarda yok edilmesi emredilen bazı metinlerle kıyaslanabilir bölümler vardır. 1895'te, Clay Center'da yaşayan Wise adlı bir adam, A.B.D. postasıyla müstehcen bir pornografik malzeme yollamaktan suçlu bulundu. Sözkonusu malzeme, İncil'den yapılmış alıntılardan oluşuyordu: soruşturmayı açanlar kaynak saptayamamışlardı. (Incil'de pornografi olmadığını düşünenler Ezeikel Peygamber Kitabının 16. Ve 23. bölümlerini okusalar iyi ederler). Daha yakın bir zamanda, İngiliz kenti Swindon yargıçları yerel bir kitapçıda bulunan, Boccacio'nun Decameron ciltlerine el koyup imha ederek kendilerini gülünç duruma düşürdüler.

Basımın keşfinden önce pornografi, yetkililer için hemen hemen hiçbir sorun oluşturmuyordu çünkü pornografik malzemenin dağıtım olanakları çok sınırlıydı. Bu, yetkililerin, özellikle de Hristiyan Kilisesinin, antik çağda yasaklanmamış davranışların tasvirine veya anlatımına

gözyumdukları anlamına gelmez. ilk Hristiyan azizlerin, özellikle Aziz Paul ve müritlerinin öğretileri, tensel haz veren herhangi bir davranışın kötü olduğu ve bastırılması gerektiği şeklindeki yeni-Sofu [Puritan, İngiltere'de Kraliçe Elizabeth zamanında meydana çıkan ve bilhassa ibadette sadelik taraftarı olan mezhebin bir ferdi, Püritan Sofu : Puritanism Sofuluk.] ruhun temelini oluşturan düşüncenin tohumlarını attı. Macaulay'in belirttiği gibi, Sofular ayı avını, ayılara acı verdiğinden değil, izleyicilere zevk verdiğinden yasaklamışlardı. Cinsel davranış da zevk vermektedir ve biyolojik işlevi dışında hoşgörülmemelidir. **Cinselliğin resim ya da yazıyla anlatımı da zevk vermektedir, dolayısıyla günahtır ve yazarları çizerleri cezalandırılmalıdırlar.** Uygar dünya burjuvazisine egemen olan tabuların çoğu bu görüşten kaynaklanır. Ancak giderek, cinsellik eğitimin deki insani yaklaşımlar nedeniyle tabular kırılmaktadır.

Tabu anlayışı, özellikle eski Yunan ve Roma ile taban tabana zıttır. Eski Yunanlılar, cinsel organlar da dâhil olmak üzere, çıplak insan bedenine en ufak bir utanma duygusu olmadan bakarlardı. Pompeii'nin ünlü freskleri, her türlü normal cinsel ilişki pozisyonunu içten bir tutumla sergilemektedirler. Ancak bugün bile bunlar istek üzerine ve yalnızca erkek turistlere gösterilmektedir, hem de bekçiye özel bir bahşiş verilirse… Kadınların bunları görmelerine ise hâlâ izin verilmemektedir.

Gözler önüne serilen tablo hayli geniştir. Yunanlıları hiç de rahatsız etmediği anlaşılan eski Atina'daki **«Leda ve Kuğu»** heykelinden tutun da, bir zamanlar pornografik olarak resmen lanetlenen ama sonradan afişleriyle Londra Metrosunun duvarlarını süsleyen Rodin'in **«Öpüşme»** adlı eserine, tabaklar ve içki kupalarını süsleyen eski Yunan cinsel ilişki tasvirlerine, Cranach, Rembrant, Boucher, Fragonard, Goya, Manet ve Beardsley'in resimlerine kadar uzanır. Kimi sanatçıların, eserlerine belli belirsiz sızdırdıkları ayrıntılar da gözlenmektedir. Fragonard'ın ünlü tablosu «Salıncak» bunun için iyi — belki de kimilerine göre kötü — bir örnektir. Yalnızca tablonun sol alt köşesinde yatan adam salıncaktaki kadının eteklerini gözlemektedir; zaten kadın, tablo için sipariş veren bu adamın metresidir. Beardslev'in, Oscar Wilde'm Salome'si için yaptığı desenler, dikkatle incelendiğinde, sürprizlerle doludur. Bu bağlamda, Viktorya döneminde yaşayanların, üstü örtülü pornografiyi beceriyle nasıl sansürden kaçırabildikleri ilginçtir. 1880'lerde, İngiltere'deki Dilke boşanma skandalının en civcivli günlerinde, çok okunan haftalık bir dergi başucunda üç yastık olan bir yatak resmi yayınladı. Resmin altındaki yazı şöyleydi: **«Sloane Sokağındaki Sir Charles Dilke'nin Yatak Odası»**. Buna itiraz eden olmadığı anlaşılıyor.

Ve elbette bir de kitaplar var. Hiçbir zaman okumamış olan çoğunluk da dahil pek çok kimse, Marquis de Sade ve Leopold /von Sacher Mazoch'un eserlerine aşinadırlar. Bunlar, adlarını cinsel sapmanın iki yaygın biçimine vermişlerdir ve eserleri tamamen pornografiktir. Ancak, diğer bazı ünlü yazarlar da, tabiri caizse bir yan uğraş olarak, pornografik ürünler ortaya koymuşlardır. Örneğin, Fransa'da Voltaire, Mirabeau, Alfred de Musset ve Guy de Maupassant; Almanya'da Goethe ve Schopenhauer; İngiltere'de Swinburne. Hatta sonuncusunun son yıllarda yayınlanan mektuplarından ve yasaklanmış romanı **Lesbia Brandon**'dan açıkça anlaşıldığına göre, kendisi ancak dövülerek cinsel istek duyabiliyordu. Müstehcen sözcük avcıları, Shakespeare'in eserlerinde bile aradıklarını bulmuşlardır. Basımcı Thomas Bowdler, soyadına uygun bir biçimde İngiliz ulusal oyun yazarının eserlerini **«İslah**

etme»sine (!) gerekçe olarak, bu oyunlarda «silinmesi gerekecek kadar uygunsuz birçok söz ve terim geçmesini» getiriyordu.' [Bowdlerize: Bir eserden ahlâka aykırı olduğu düşünülen kısımları çıkarmak veya değiştirmek, islâh etmek.] Bowdler'in **Aile Shakespeare**'i, ilk kez 1818'de basıldı. Önsözde şöyle deniyordu: «Aile içinde yüksek sesle okunamayacak nitelikteki söz ve terimler çıkarılmıştır.» Kraliçe Viktorya döneminde, sansüre uğramış bu biçimiyle sık sık yayınlandı Shakespeare.

İngiliz genel yasalarına göre, pornografik bir kitap ya da resim yayınlamanın daima bir suç oluşturup oluşturmadığı biraz kuşkuludur. İlk kez 1824'de, parlamento tarafından suç ilan edilene kadar, müstehcen yayınlar hakkında bazı mahkûmiyet kararları verildiği bilinmektedir. Örneğin, John Wilkes, 1770'de, Kadın Üzerine Deneme'sini yayınladığı için cezalandırılmıştı. Ancak bu durumlarda, pornografinin daima dine karşı yanı ağır basıyordu ve bu ilk yargılamaların genellikle güçlü dini ve politik nedenleri vardı. Bu dönemlerde hiç kimse, Defoe, Smolett, Fielding ve Sterne gibi yazarları cinsel içerikli romanlarından ötürü yargılamayı düşünmemişti. (Sterne'in Duygusal Yolculuk adlı eserinin yeni basımlarında, son sözcük genellikle ... 'nokta nokta' bırakılmıştır.)

Bu yazarlar, o günlerde okuryazarlıkla ilişkisi olan üst sınıflar için yazıyorlardı. Daha önceki iki yüzyılın edebi özgürlüğüne karşı gösterilen tepki, İngiltere'de Endüstri Devriminin bir parçası olarak geniş bir okuryazar orta sınıf doğması nedeniyle ortaya çıktı. Her ne kadar sofuluk zinayı şiddetle cezalandırmışsa da, Havelock Ellis'in de işaret ettiği gibi, müstehcenliği yasaklamakla haksız yere suçlanmıştır. Havelock Ellis'in de çok doğru olarak «sansüre karşı yapılmış en zarif itham» diye tanımladığı Areopagitica'nın, edebiyat dünyasının en büyük İngiliz Sofusu John Milton'un eseri olduğunu unutmamak gerekir. **«Sofuluk müstehcenliği yasaklayan yasaların hiçbirinden sorumlu değildir. Hatta sofular kendileri de, 'müstehcen' diye adlandırabileceğimiz söz ve tavırlara hazırdılar.»**

1857'de, genelde Lord Campbell Yasası olarak bilinen **Müstehcen Yayınlar Yasası**nın kesinleşmesi, Viktorya dönemine damgasını vuracaktı. Bu talihsiz yasa yeni bir suç tanımlamıyordu. Bütün yaptığı, «satışa sunulmuş veya dağıtılmış herhangi bir müstehcen yayın hakkında mahkemeye bilgi sunulduğunda», ülke çapındaki tüm yargıçlara, devlet adına imha yetkisini tanımasıydı. Böylece yargıcı, edebi ahlakın bir sansürcüsü durumuna getiriyordu. Yine de Lord Campbell'a haksızlık etmemek gerekir: Yasa Parlamento'da görüşülürken, amacının sanatsal değeri olan eserleri yasaklamak olmadığını, yalnızca kıta Avrupa'sından İngiltere'ye sürekli ithal edilen ve İngiliz gençliğinin ahlakını çürüteceğinden endişe duyduğu pis /kitap ve yayınları hedef aldığını açıklıyordu. Ancak sonraki yargılamalar hiç de Lora Campbell'in beklentileri yönünde gelişmedi. Yasaya karşı parlamentodaki muhalefetin başını çeken Lord Lynd hurst un görüşmeler sırasında işaret ettiği gibi edebi ve sanatsal değeri hiçe sayan bir sansür uygulaması gelişti.

D. H. Lawrence'ın Lady Chatterley'in Aşığı adlı romanı 1928'de İtalya'da ilk kez yayınlandığında, kitap İngiltere'de son derece pornografik bir yayın olarak suçlanmış ve İngiltere'ye sokulacak her nüshasının imhası emredilmişti. Yazarının o zamanlar işaret ettiği gibi, Ingiliz «kamuoyu»nu özellikle şaşkına çeviren, kimi eski Anglo-Sakson sözcüklerin kağıt üzerindeki basılmış görünümüydü. Buna hiç de alışık değillerdi. İngiltere'de ayıp sayılan «üçharfli» sözcükler üzerindeki tabunun kalkması, sonraları bu kitap sayesinde gerçekleşti.

D. H. Lawrence'ın 1929'da Londra'da açtığı resim ve baskı sergisinin başına da aynı şeyler geldi. Polis sergiyi bastı ve sergilenen malzemenin çoğunu alıp götürdü. Cinsel organların gösterilmesi kesinlikle yasaklanmıştı ama Lawrence'ın o zaman işaret ettiği gibi pul büyüklüğünde bir incir yaprağı «kamuoyu»nu yatıştırmaya yetiyordu. Davanın sürdüğü sırada polis baskınının sorumlusu olan yetkili geride koca bir dosya bıraktığını ileri sürüyordu. Aslında buna da diğerleri gibi elkoymaya niyetlenmişti. Ancak, William Blake'in resimlerinden alınmış reprodüksiyonları içerdiğini görünce caymıştı!

Sonraki bazı değişikliklerle yumuşatılmış olsa bile, Yasa bu konuda tutarsızlıklarla sürüp gitmiştir. Örneğin, Londra'da bir sahnede, neredeyse anadan doğma poz veren bir kadın, eğer bir heykeli temsil ediyorsa buna izin verilmekteydi. Ama «heykel» canlanıp hareketlenirse pornografi sayılmakta ve sorumlu kişiler aleyhine dava açılabilmekteydi. Başka bir örnek: **Cinsel ilişki sonucu zührevi hastalıklara yakalananların hastanelere başvurmalarına izin verilmekte, hatta bu teşvik edilmekteydi. Ancak, cinsel sorunlara karşı özel tedavi yöntemlerinin reklamla tanıtılması suç sayılıyordu.**

İngiliz yasalarına göre, satışa sunulmadığı sürece, pornografik bir esere yalnızca sahip olmanın hiçbir zaman suç sayılmaması ilginçtir. İngiltere, 1923'de Cenova'da, **«Müstehcen Yayınların Dolaşımının Yasaklanması Anlaşması »**ın imzalayan kırkı aşkın ülkeden biriydi ve bu anlaşmaya göre, ticaret amacıyla müstehcen yayınları «bulundurmak» da suçtur. Müstehcen yayın bulundurmanın İngiltere'de suç sayılmaması, bazı meraklıların geniş koleksiyonlar yapmalarına olanak sağlamıştır. Bu koleksiyonculardan Ashbee'nin, 1877–1885 yılları arasında çalışarak üç ciltte derlediği ve 'Pisanus Fraxi' takma adıyla yayınladığı katalog, İngilizce'de türünün ilk örneğiydi. Aradan geçen zamana karşın, pornografinin kimi yönlerinin tarihsel bir bakış açısıyla incelenmesi için bu katalog vazgeçilmez bir kaynaktır.

1936'da Londra'da, Register Librorum Eroticonım (Erotik Eserler Dizini) adıyla basılan kaynak, ilk kataloğun genişletilmiş bir biçimiydi ve İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca dillerinde beşbinden fazla başlık içeriyordu. Bu başlıklar, Viktorya döneminden itibaren ticari pornografinin dağarcığını doluşturan binlerce broşür, çizim, fotoğraf, film, kartpostal ve benzerlerini içeriyordu üstelik.

Bu muazzam birikime karşın, çeşitli ülkelerde müstehcen yayınların dolaşımım engellemek üzere para cezası, hapis ve yayınlara elkonması da dâhil olmak üzere farklı yasal önlemler alınmıştır. İngiltere'de Lord Campbell'in adıyla anılan 1857 Yasası, yargıçları birer sansürcü yapması gibi, 1873'te de A.B.D.'de sansür yetkisini Posta Denetimi Servisine tanıyan bir yasa çıkarıldı. Adını, yasayı öneren ve Posta müfettişi olarak ateşli bir biçimde uygulayan Comstock'tan alan bu yasa, müstehcen malzemeyi posta yoluyla bilerek yollayan ya da alanlara, 5000 dolara kadar para cezası ve 5 yıla kadar da hapis cezası öngörüyordu. Süçun tekrarlanması durumunda, cezalar ikiye katlanıyordu.

Comstock'un müstehcenlik kıstası, sözkonusu yayının bir çocuğa zarar verip vermeyeceğiydi; isterse çocuk onun ne olup olmadığını anlayamasın! Yaşamının sonlarına doğru, her biri altmış kişilik altmış vagonlu bir treni dolduracak kadar çok insanı mahkum etmiş olmasıyla ve altmışbirinci vagonu da doldurmak üzere olmasıyla övünüyordu. Bu arada müstehcen addettiği 160 ton yayını da imha etmişti! Comstock, Bernard Shaw'un, fahişeliği konu alan Bayan Warren'in Mesleği oyununa da saldırmıştı. Shaw, buna yanıt olarak «Comstockery»

sözcüğünü iğneli bir biçimde kullandı. Bu sözcük belli bir zihniyetin ifadesi olarak yaşayıp gitmiştir.

Farklı ülkelerde, ticari pornografiye öngörülen cezaların kıyaslanması da ilginçtir. A.B.D. on yıla kadar çıkan en ağır ceza ile başı çekmektedir. Onu, beş yıl ceza uygulamasıyla İngiltere, Sovyetler Birliği ve Güney Afrika izlemektedir. Daha sonra, üç yıllık ceza ile İsviçre gelir.

Avusturya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç ve İsveç'te en ağır ceza iki yıl iken, Belçika, Danimarka, Fransa ve Batı Almanya'da bir yıldır. En hafif ceza ise, daha çok dini nedenlere dayanmak üzere Seylan, Hindistan v£ Pakistan'da uygulanmaktaydın Üç ay.[Bu cezaların, kitabın yazıldığı 1964 yılına ait olduğunu vurguüamalıyız. (Ç.n.)]

Piyasadaki muazzam pornografik malzeme gözden geçirildiğinde, ilginç bir nokta ortaya çıkıyor. **Kadınlar tarafından üretilen örnekler son derece azdır.** Erotik yayınların hatırı sayılır bir kısmının, kadınlar tarafından yazılmış izlenimi vermeye çalıştığı doğrudur. Bunların çoğu da, kişisel deneyimleri aktarma havasındadır. Ancak, hemen hepsinin yazarlarının erkekler olduğu bilinir ve zaten içeriklerinde, bunu ortaya koyan ipuçları vardır. Örneğin, cinsel birleşmenin ayrıntılı tasvirleri ve erkek üstünlüğünün övgüleri.

«Elimizdeki verilere göre bunlar, kadınların genelde ilgisini çeken öğeler değildir» diyor. Dr. Alfred Kinsey, Dişi İnsanın Cinsel Davranışı adlı eserinde. **«Bu tip yayınlarda, kadın kahramanlar, erkeğin cinsel uzvunu, cinsel üstünlüğünü över; kadının buna 'verdiği yoğun karşılığı ve doymak bilmez açlığı vurgularlar. Bunlar, erkeklerin çoğunun arzuladığı dişi tipini yansıtmaktadır. Ortalama bir kadının, psikolojik dürtülere vereceği karşılığın tipik erkekçe yorumudur bunlar. Bu öğeler, erkek yazarlar için, hemen hemen tümüyle erkek olan tüketiciler için önemli olduğundan ileri sürülmektedir.»**

Kinsey, onbeş yıl boyunca sürdürdüğü araştırmalarda, amatörler tarafından hazırlanmış binlerce belge inceledi. Erkeklerin yazdığı türden erotik öğeler içeren ve kadınlarca yazılmış yalnızca üç belgeye rastlayabildi. Resim alanında ise, kadın sanatçılar tarafından yapılan erotik resimler bir düzineyi bulmuyordu. Kinsey ve araştırma asistanlarının vardığı sonuç şu oldu: Kadınların çoğu, erkeklere hitap eden pornografi türünden etkilenmemektedirler. Kadınların eğilimi, genel duygusal ilişkileri, romantizmi ve aşkı konu alan edebiyat ve sanat eserlerinden yanadır. Genellikle, kadınlar saf pornografiye ilgi duymamaktadırlar. Cinsellik konusuna böyle bir yaklaşım, onlara göre kabadır.

Buradan, pornografi piyasasındaki ister daha kaliteli isterse kalitesiz malzemenin, hemen hemen tümüyle erkek müşterilere hizmet ettiği sonucuna varabiliriz. Açık saçık resimler ya da kitaplarla yaşamının hiçbir döneminde tanışmamış olan yetişkin erkek sayısı herhalde pek azdır. Ama, bunların kendilerine zararlı olabileceğini itiraf etmek akıllarının ucundan geçmezken, kadınlara ya da çocuklara verebileceği zarar konusunda kıyameti koparmaktan geri durmazlar. Tıpkı, pornografi hakkında en suçlayıcı sözleri söyleyenlerin genellikle «yasak» kitap okumakta en hevesli kişiler olmaları gibi!

Gerçek pornografinin toplumsal olarak zararlı olduğu ve yasal olarak yasaklanması gerektiği konusunda genel bir görüşbirliği vardır. D. H. Lawrence bile, bu tür yayınlara sansür uygulanmasından yanaydı. Şöyle diyordu: **«Bu pek de zor olmasa gerek. Bir kere, gerçek pornografi çoğu zaman açıkça ortaya çıkmaz. Ayrıca, cinselliğe ve insan ruhuna karşı küçültücü, hakaret edici yaklaşımıyla onu daima ayırd edebilirsiniz.»**

Buna karşılık, Havelock Ellis ve Bertrand Russell gibi kimi düşünür ve psikologlarsa, müstehcenliğe karşı yasaların, önlemeye çalıştıkları kötülükleri geride bırakan toplumsal zararları olduğunu savunmaktadırlar. Hatta, Havelock Ellis'e göre, geleneğin baskısını aşabilmek için, her iki cinsten yetişkinlerin, müstehcen kitaplarla rahatlamaya gereksinimleri vardır: tıpkı çocukların peri masallarına gereksinmesi gibi. Bertrand Russell ise bu konuda hiçbir yasaklayıcı yasa olmaması gerektiğini savunmuştur. Hiçbir yasa aynı zamanda iyiyi de yasaklamadan kötüyü yasaklayamaz ve eğer cinsel eğitim akılcı olsaydı, gerçek pornografinin kimseye zararı olmazdı. Şöyle demiştir Russell: «Açık ve utanılmaz olsaydı, gerçek pornografi bile, gizlilik yüzünden ilginç hale geldiği zamankinden daha az zararlı olurdu. Pornografi talebinin onda dokuzu, ahlakçıların cinsellik konusunda gençlerin kafasına soktuğu saçma sapan fikirlerden kaynaklanır. Geri kalan onda bir ise fizyolojiktir ve yasa ne olursa olsun, şu ya da bu biçimde ortaya çıkacaktır.»

«Ahlakî ya da ahlaksız kitap diye bir şey yoktur. Kitaplar ya iyi yazılmışlardır ya da kötü. Hepsi budur.»

Oscar Wilde, 1890'da yayınlanan tartışmalı romanı Dorian Gray'in Portresi'nin Önsözünde böyle yazıyordu. Beş yıl soma, Londra'daki ilk yargılanmasında, bu görüşü savunup savunmadığı soruldu. Wilde'ın «Evet» yanıtına karşı, yargıç şöyle diyordu:

«O halde, sizin görüşünüze göre, iyi yazılmış bir kitap, ne denli ahlak dışı olursa olsun, iyi bir kitaptır, öyle mi?»

«Evet, bir güzellik duygusu uyandırabilecek kadar iyi yazılmışsa öyledir. Çünkü bu duygu, bir insanın ulaşabileceği en yüksek duyarlılıktır. Kötü yazılmışsa, yalnızca tiksinti uyandırır.»

Oscar Wilde ve bu Viktorya dönemi yargıcı, sanatla ahlak arasındaki ilişki konusunda genellikle kabul edilen iki zıt görüşü yansıtıyorlardı. Wilde sanatın, ait olduğu dönemin cinsel ahlak yargılarıyla yargılanmaması gerektiğini savunuyordu. Yargıç ise, sanatın döneminin ahlak ya da ahlaksızlığını yansıttığını ileri sürüyor ve bu nedenle, Scott ve Dickens gibi yazarları Defoe ve Sterne gibi yazarlara yeğlediğini açıklıyordu. Kendileri onurlu kişiler olsalar da, Defoe Ve Sterne, onsekizinci yüzyılın çürümüş ahlak anlayışını eserlerinde yansıtmışlardı. Oysa Scott ve Dickens'ın eserlerinde, sıradan bir insanın okumaktan utanç duyabileceği tek bir satır yoktu.

Pornografiyi Wilde gibi bir yazarın bakış açısıyla edebi ve sanatsal yönden değerlendirirken kıstas şudur: Söz konusu eser, cinsel isteklerin uyarılmasının yanısıra, genel bir estetik doyum sağlamakta mıdır? Fiziksel öğelerin ağır bastığı ve cinsel ayrıntıların esas hatta tek kaygıyı oluşturduğu durumlarda, gerçek amaç yalnızca şehvet uyandırmak olduğundan, eserin estetik yönden doyurucu olması olanaksızdır. Ancak, bu türden salt pornografik ürünler de, şehvet düşkünlerinin yanı sıra, doktorlar, antropologlar ve psikologlar için, bilimsel inceleme açısından ilginçtirler.

Cassell Edebiyat Ansiklopedisinin (1953) «Erotik Edebiyat» maddesinde, İngiliz antropologu Dr. Eric Dingwall şöyle yazıyordu: «... Dini, yasal ve çoğu zaman tıbbi görüşler nedeniyle, erotik ve pornografik edebiyatın değeri ancak yeni yeni anlaşılıyor... Cinsel konular insanlığın daima ilgisini çekmiştir ve cinsel dürtülerin gizemli sonuçları çok eski zamanlardan beri edebi ve görsel biçimlerde anlatılagelmiştir... ilgi alanları değiştikçe, vurgulanan biçimler de birinden diğerine kaymıştır. Eski Yunan'da aşk kapsamında olan oğlancılık, edebiyatta da

ifade bulmuştur; tıpkı kadınlara karşı romantik ve şövalyece yaklaşımların erotik şiirlerin içeriğini renklendirmesi gibi. Ancak, «saf» aşk ve «yalnızca» şehvet arasındaki ayrım ve birleşim daima karışıklığa ve anlaşmazlığa yol açmıştır.»

Elinizdeki kitapta ele alınan konunun tarihsel incelemesi, pornografinin her iki türünü de kapsamaktadır. Öncelik, şu ya da bu düzeyde edebi ve sanatsal değeri olan eserlere tanınmakla birlikte, diğerleri de dışlanmamıştır. Ne denli kaba ve geri içerikli olursa olsun, pornografinin, çağının toplumsal alışkanlık ve geleneklerine ışık tuttuğu düşünülürse, böyle bir yaklaşımın gerekliliği açıktır.

Sh: 9-30

DEĞİŞEN TOPLUMSAL TAVIR

1868'de İngiltere'de uygulanmaya başlanan katı Hicklin kuralı, onbir yıl soma A.B.D.'de de benimsendi. Ancak burada, kısa bir süre içinde etkinliğini yitirmeye yüztuttu. 1913'de, A.B.D. güney New York Bölge mahkemesi yargıcı, kuralı uygulamaktaki isteksizliğini, hayli çarpıcı bir biçimde dile getiriyordu:

«Umarım şunu söylemem yakışıksız kaçmaz: Viktorya döneminin ahlâk kurallarına ne denli uygun düşerse düşsün, öyle sanıyorum ki bu biçimiyle kural günümüzün anlayışına yanıt vermemektedir... Masum düşüncelerin içten anlatımı ileride müstehcen bulunacak mı? Toplumun tümü açısından, gerçek ve güzellik, bunları kendi düzeysiz emellerine alet etmek isteyenlerin çıkarlarına göre kırpılmayacak kadar değerli değil mi? Bunları soruyorum kendime. Aslında bugün bile, cinselliğe yaklaşımımızı bir çocuğun bilgi dağarcığıyla sınırlayacak kadar sığ olduğumuza, ya da utancın bizi daha uzun süre insan doğasının en ciddi ve en güzel yanlarının yeterli bir anlatımından uzak tutabileceğine inanmıyorum.»

Bundan sonraki adım, 1933'de, James Joyce'un Ulysses romanı üzerindeki sansürün kaldırılması oldu. Aynı zamanda, bir kitap hakkında karar verilirken, yalnızca ondan alman kimi pasajların esas kabul edilmemesi gerektiği de ileri sürüldü. Yargıç Hand şöyle diyordu: «Kitap tümüyle alındığında en güçlü etkisi cinsel isteğin uyarılması mıdır? Önemli olan sorun budur, **James Joyce**'un eserine gelince, kitabın tümü pornografik değildir. Hiç de az olmayan müstehcen, kaba ve şehvetli yerlerine karşın, düşüncemize göre, şehvet uyandırma amacına hizmet etmemektedir. Erotik bölümler kitabın tümüne yedirilmiştir ve sonuçta ağır basan bir etki uyandırmamaktadır.»

İngiltere'de olduğu gibi Amerika'da da Hicklin kuralının giderek gücünü yitirmesinin incelenmesi, pornografinin tarihçesinden çok sansürün tarihçesine girer. Yine de, önemli iki yargılamaya daha değinebiliriz. İlki, 1946'da yayınlanan ve derhal sansüre uğratılan Edmund Wilson'un Hecate Kontluğunun Anıları kitabıyla ilgilidir. Yayıncıları, müstehcen bir kitap yayınladıkları gerekçesiyle New York'ta üç yargıçlı bir heyet önünde yargılanarak mahkûm edildiler. Bunun üzerine savunma makamı, A.B.D. Anayasasının basın özgürlüğüne ilişkin birinci ve ondördüncü maddelerinin ihlâl edildiği savıyla üst mahkemelere başvurdular. İki üst mahkeme, alt mahkemenin kitabın sansür edilmesine dair kararını benimsedi ancak, anayasal noktayı dikkate almadı. Dava yargıtaya ulaştığında dört kişi lehte, dört kişi aleyhte olmak üzere mahkeme anayasal konuda eşit bir biçimde bölündü.

Roth-Alberts davası olarak bilinen ikinci önemli yargılama, 1957'de Yargıtay'daki anayasal sorunu da çözdü. Çoğunluk görüşü, «müstehcenliğin, anayasada belirtilen söz veya basın

özgürlüğü kapsamına girecek toplumsal önemi taşımadığı» yönündeydi. Aynı zamanda, Amerikan mahkemelerinin benimseyeceği yeni müstehcenlik kıstası da ilan edildi. Buna göre kıstas, «bir bütün olarak ele alındığında, sözkonusu eserdeki ana temanın zamanın şartlarına göre ortalama bir insanda şehvet duygulan uyandırmaya yönelik» olup olmamasıydı. İngiliz-Amerikan yasalarına göre «müstehcen» kavramı ise şöyle tanımlanıyordu:

> Tümüyle alındığında ağır basan yanı şehvet uyandıran şey, müstehcendir. Çıplaklığa cinselliğe veya dışkılamaya hayasızca ve marazi bir düşkünlük; ve bunların tasvirinde veya yansıtılmasında alışılmış edep sınırlarının ötesine hatırı sayılır bir geçiş, şehvet amaçlarına hizmet eder.

Mahkeme daha da ileri giderek, müstehcen malzemeyi, «şehvet duyguları uyandırma eğilimindeki malzeme» olarak tanımladı. Ancak, Amerikan Yasa Kurumu, bu tanımı «edebiyat, reklam ve sanatta hatırı sayılır bir erotizmi hoşgören bir toplum için gerçekçi olmayan bir biçimde geniş» bularak reddetti.

Roth-Alberts davası, "sert" pornografi kavramını gündeme getirmesi açısından önemliydi. Anayasa kapsamına girmediğine kanıt olmak üzere, söz konusu malzemenin, toplumsal değer taşımayarak cinselliği yalnızca cinselliği açısından lanse ettiği ileri sürülmüştü. Bu tanımın daha gelişkin biçimini ileri süren tanınmış antropolog Margaret Mead, sert pornografinin belirleyici öğesinin gerçekle değil, düşler ya da hayalle ilgili olduğunu ileri sürmüştür. Mead'e göre, pornografik malzemeyi belirleyen, sevilen ve seçilmiş bir diğer insanın varlığından bağımsız olarak, olgun olmayan, sapık ve bunak, kendine dönük istekleri yansıtmasıydı. ·

Sert pornografinin sanrıya ve hayale dayandığı şeklindeki kavrayış, Pornografi ve Yasa adlı eserde olduğu gibi, psikologların bulgularıyla da desteklenmektedir. Bu eserde, sert pornografinin, insan yaşamının temel gerçeklerinden çok, erotik düşlerden oluştuğuna işaret edilmektedir. Buradan yola çıkarak, psikolog Kronhausens, pornografi ile edebiyat ve sanattaki erotik gerçekçilik arasında önemli bir bir ayırım yapmaktadır ve D.H. Lawrence'in Lady Chatterley'in Aşığı, Henry Millerin Yengeç Dönencesi, Edmund Wilson'un Hecate Kontluğunun Anıları, ve hatta Frank Harris'in otobiyografik Yaşamım ve Aşklarım gibi bir zamanlar tümü de «müstehcenlik» gerekçesiyle yasaklanmış olan nice eseri erotik gerçekçiliğin örnekleri olarak görmektedir.

Diğer yandan, Pornografi anlamındaki «Müstehcen» yayınlar, hiç değilse esas olarak, psikolojik uyarıcı işlevi için tasarlanmaktadırlar. Kronhausens'in bu konudaki tespitleri şöyledir:

> «Müstehcen» yayınların çoğunluğunun, çoğu okurlar için öncelikle erotik bir uyarıcı görevi üstlendiği bizim açımızdan tartışma götürmez. Başlıca birkaç dildeki yüzlerce «müstehcen» eseri gözden geçiren yazarların izlenimi de bu yöndedir. «Müstehcen» kitapların uyarıcı etkisi, belirli bir doyum noktasına ulaşıldıktan sonra, giderek azalmaya yüz tutmaktadır. Görüş açısına göre, bunun şanslı ya da şansız bir gelişim olduğu söylenebilir. Yine de, yazarlığın «müstehcen»likle iyice içli dışlı olduğu böyle bir çalışmanın sonunda bile, araştırma ekibinin ne kadınları ne de erkekleri, bu tür yayınlara karşı tam bir bağışıklık kazandıklarını belirtemediler.

Aynı zamanda, Lady Chyatterley'in Aşığı gibi erotik realizm örneklerinin de cinsel tasvir bölümlerinde psikolojik uyarıcı olabileceğini kabul etmekle birlikte, yazarlar bu etkinin parfüm, belirli müzik türleri, giysi modelleri ve dikkat çekici kimi kozmetikler gibi günümüz toplumunun yaygın öğelerinden pek de farklı olmadığını savunmaktadırlar. Buradaki ayırdedici özellik, erotik pasajların uzun sürmemesi ve cinsel heyecanı arttırmak için giderek artan bir tempoya göre tasarlanmış olmamalarıdır. «Müstehcen» yayına damgasını vuran ve Yargıtay'ın Roth-Alberts davasında geçerli görerek anayasanın öngördüğü ifade özgürlüğünün sınırları dışında tuttuğu özellik de budur. Bu dava konusunda başyargıç şunları söylüyordu: «Sanıklar müşterilerin erotik ilgilerini uyandıracak metin ve grafik malzemeyi kullanarak bunu bir ticari sömürü aracı haline getirmektedirler. Şehvet duygularını aşağılık ve utanmaz bir biçimde kâr amacına alet etmektedirler... Eyalet ve federal hükümetlerin böyle bir davranışı anayasal olarak cezalandırabileceklerine inanıyorum.»

Roth-Alberts davasını izleyen dönemde, Yargıtay alt-mahkemelerce verilen üç sansür kararını bozdu. Sözkonusu malzeme, Güneşışığı ve Sağlık ve Güneş Dergisi adlı bir çıplaklar yayını, eşcinseller için çıkarılan Tek adlı bir dergi ve Aşkoyunu adlı bir Fransız filmiydi. Film, genç bir oğlanla aynı yaşlarda bir kız ve daha yaşlı bir kadın arasındaki cinsel ilişkileri konu alıyordu. Sansür kararını veren mahkeme şöyle demişti: «Öykünün erotik akışı, hiçbir sağlıklı sonuca yönlendirilmeden, sahneler boyunca sürüp gitmektedir. Görsel malzemede açıkça ima edilen cinsel birleşme dışında hiçbir şey eksik değildir ama bunlar da öyle anlamlı bir biçimde dışlanmıştır ki bizzat dışlanmaları daha da vurgulanmaları sonucunu doğurmaktadır.» Mahkeme kararma karşı çıkarken, Yargıtay mahkemenin müstehcenliği sığ bir biçimde yorumladığına işaret etti ve Roth-Alberts davası örneğini vurgulamakla yetindi. Yargılayın Roth-Alberts davasında konan kıstaslara göre cinselliği şehvet duygularını körüklemek amacıyla kullanmayan malzeme için Anayasanın ifade özgürlüğü güvencesini benimseme anlayışında olduğu seziliyordu.

İki yıl sonra, bir başka davada Yargıtay bir adım daha ileri giderek ideolojik müstehcenliğin sansüre uğratılmaması gerektiği kararma vardı. Sözkonusu dava, Lady Chatterley'in Aşığını konu alan bir Fransız filmiyle ilgiliydi. New York eyalet yetkilileri, üç sahnenin ahlaka aykırı olmasını ve ayrıca zinanın, kabul edilebilir, arzu edilir ve uygun bir davranış biçimi gibi gösterilmesini ileri sürerek filmi sansür etmişlerdi. New York yetkililerinin karşı çıktığı sahneler, seyisin Lady Chatterley'in bluzunun düğmelerini ve fermuarını açmasına yardım ederken bir yandan da eteğinin altından kalçalarını okşadığı ve kadının iç çamaşırları olmaksızın erkeğe yaklaştığı, bir de ikisi birlikte yatakta yatarken görüldükleri sahnelerdi. Yine de, Yargıtay mahkeme kararma karşı çıktı ve Anayasanın ilk maddesi gereğince düşünce özgürlüğü olduğunu ileri sürerek mahkeme kararını anayasaya aykırı buldu. Bazı yargıtay üyeleri, filmde müstehcen olarak nitelendirilebilecek hiçbir yan bulmadıklarını ve filmin kamuoyunda zinayı hoşgösteren bir anlam taşımayacağını vurguladılar. Yargıtay, filmin neden müstehcen bulunmadığı konusunda ayrıntılı bir açıklamaya gerek görmeksizin, «bu güç alanda her durumun özgül şartlarını dikkate alma» gereğine değinmekle yetindi.

A.B.D. yargıtayının bu kararlan, özellikle ideolojik müstehcenliğin anayasal korunmaya alınmasını aforoz eden sansür yanlıları arasında büyük bir tepkiyle karşılandı. Michigan'lı bir Kongre üyesi, Yargıtayın zinaya imza bastığım ileri sürdü. Bir dergi (American]Y1tercury) yayınladığı iki makaleyle, anayasal uygulamadaki bu gelişimlerin muazzam bir Hristiyan

aleyhtarı komplonun ürünü olduğunu iddia ederek bu komploda Yahudilerin ve komünistlerin parmağı olduğunu buyurdu. Bu iddia Kongre'de de destek buldu. Bir Kongre üyesi şöyle diyordu : **«Komitemiz, pornografik yayınlarla, bu ülkedeki kökü dışarda bölücü ve anarşist mihraklar arasında bir bağlantı olduğu savını hiç de akla uzak bulmamaktadır.»** Bir Georgia senatörü ise, aşırı liberal eğilimleriyle dillere destan olmuş ve kendisini insanların koyduğu yasaların üzerinde görmeye alışmış Yargıtay m, artık Tanrının yasalarını da çiğneyecek kadar ileri gittiğini savunuyordu.

1958'de yasaya yapılan bir eklemeyle, pornografik malzemeyi posta yoluyla gönderenlerin yalnızca postaya verilen eyalette değil, alman eyalette de cezalandırılabileceklerine ilişkin bir madde kondu. Amerikan Kongresinin, yüzyıl kadar önce pornografik malzemenin posta yoluyla gönderilmesini yasaklayan ilk kararlarından bu yana bunun ötesinde fazla bir önlem aldığı söylenemez. Ancak, zaman zaman araştırma komisyonları kurma dışında bu konuda ne yapabileceği de pek açık değildir. Pornografik malzemenin dağıtımını engelleme konusundaki yetki esas olarak eyaletlerde ve onların aracılığıyla yerel hükümetlerdedir. Alaska'dan Hawaii'ye kadar tüm eyaletlerde müstehcenliğe karşı yasalar konmuş fakat uygulamada bunlar «toplum kıstasları»na bağlı olarak büyük çeşitlemeler göstermişlerdir. Bu konuda en büyük hoşgörünün New York ve Los Angeles'te görülmesi belki de raslantı değildir ve bu iki eyalet erotik yayın ve posta işlerinin bütün ülkede en yoğun olduğu iki odak oluşturmaktadır.

Müstehcen yayınlara uygulanan «çağdaş kamu kıstaslarına kısaca bir göz atmakta da yarar vardır. Birliğin kurulduğu ilk dönemlerde, müstehcenlik konusunun ne kamu ne de tek tek kişiler açısından pek de önemli olmadığı anlaşılmaktadır. 1786'da, Londralı bir kitapçının, Massachusetts'den Fanny Hill'i isteyen bir müşterisine şöyle yazdığını görüyoruz: «Bir Zevk Kadınının Anıları'nı istiyorsanız, buraya gelen kaptanlardan birine başvurmanızı rica edeceğim. Mümkün olduğunca müşterilerime göndermek istemediğim bir yayındır.»

1821'de, Fanny Hill'in yine Massachusetts'teki tek bir kopyasının satışı nedeniyle dava açılıp «müstehcen» kavramının yasalaşması dışında, Amerikan iç Savaşı öncesinde pornografiyle ilgili pek az soruşturma açılmıştır. Kuşkusuz bunun nedeni okumayazma oranının pek düşük olmasıydı. 1842'de Gümrük Yasasına bir ekleme yapan Kongrenin, gümrük yetkililerini yalnızca «baskı» ve «resim»lere el koymaya yetkili kılmış olması ilginçtir. Kitaplar onbeş yıl sonrasına kadar bu listeye dahil edilmemiştir. Yüzyıl ortalarında okuryazarların sayısı hatırı sayılır derecede artmıştı ve gönüllü ahlak zabıtaları mantar gibi bitmeye başladı. Bunlar özellikle kitap eleştirmenleri arasından çıkıyor ve burunlarını saf pornografinin ötesinde bir sürü şeye sokuyorlardı.

Kongrenin yasal önlemler almasına yol açan, İç Savaşın kamuoyunun ahlak kıstaslarında yol açtığı rahatlama oldu. Kongrenin girişimi, Anthony Comstock'un kırk yıl boyunca «Edebiyat ve Sanat değil, Ahlak» sloganıyla sürdürdüğü kampanyanın da ilham kaynağı oldu. 1865'de, A.B.D. Posta Genel Müdürü orduya çok sayıda müstehcen resim ve yayın gönderildiğini ileri sürdü ve bunun üzerine Kongre posta yoluyla müstehcen malzeme gönderilmesini yasakladı. Sekiz yıl sonra ise, büyük çapta Comstock un çabaları sonucu, kapsamlı bir müstehcenlik yasası çıkarıldı. 1958'de yapılan son eklemeyle birlikte, Comstock'un damgasını taşıyan bu yasa hâlâ yürürlüktedir. (1964'te ç.n.)

Comstock'un ilk örneğini oluşturduğu Günah Dernekleri ve Gözleme izleme Dernekleri, pornografiye karşı dörtnala fakat her zaman pek de başarılı olamayan bir savaş verdiler. Sorun, ifrata kaçmaları ve yaşın yanında kuruyu da yakarak kaliteli edebi eserleri yasaklatmayı başarabilmeleriydi. Tipik bir örnek, Comstock'un, Bernard Shaw'un İnsan ve İnsanüstü adlı eserini, 1905'te New York Kütüphanesinden kaldırtmasıdır. Shaw'un buna yanıtı şu oldu: «Comstockculuk şu anda, Amerika aleyhine osla bile, bütün dünyanın önde gelen espri kaynağıdır. Avrupa böyle şeyler duymaktan hoşlanır. Amerika'nın bir taşra ülkesi olduğu, ikinci sınıf bir kırkasaba uygarlığı olduğu yolundaki eski Kıtanın kökleşmiş inancı böylece pekişmektedir.» 1920'lerde, Boston Gözleme ve İzleme Derneği sekreteri, Comstock'un ölümü üzerinden on yıldan fazla geçmişken, onun öznel müstehcenlik kıstasını tipik bir biçimde dile getiriyordu. «Bir romancının, John Mary ile yattı ve Mary'nin bir bebeği oldu demesi kabul edilebilir ama, John'un, Mary'nin duygularını uyarmak için giriştiği herhangi bir hareketi tasvir etmeye giriştiği an, kitap müstehcendir ve ben onu yasaklarım.»

Bundan sonraki on yıl içinde, Gümrük sansürüne karşı tepkiler, neredeyse sansürün kaldırılmasını sağlayacak aşamaya ulaştı. New Mexico senatörü Cutting, gümrük yasalarının yeniden gözden geçirilmesi sürecinde, müstehcen yayınlar hakkındaki gümrük yasağının kaldırılması için bir öneri verdi. Ancak, Utah senatörünün başını çektiği muhalefet muazzam bir kampanya açarak önerinin kabulünü önledi. Sağlanabilen tek ödün, «edebi veya bilimsel değeri kanıtlanmış klasiklerin veya kitapların, ticari amaçla olmamak üzere» sınırlı ithaline izin verilmesi oldu. Bu da, yasal ve akademik çevrelerin giderek artan baskısı sonucu kaçınılmaz olmuştu.

Ulysses örneğinde yasal sınırların yeniden belirlenmesi, daha geniş özgürlüğe, daha fazla pornografiye ve sonuç olarak sansür için daha fazla baskıya yol açtı. F.B.I.'dan bir yetkili, pornografinin seks suçlarına yol açtığını bar bar bağırıyordu. Bu feryat, ülkenin her yanındaki sayısız polis müdürlüğünde yankılar buluyordu. «Pornografi o kadar çok suçlu yaratıyor ki onları tıkmaya hapishane yetiştiremiyoruz» diye haykırıyordu polis yetkilileri. Mickey Spillane'in seks ve sadizm karışımı cep kitaplarını yirmidokuz milyondan fazla Amerikalının okuduğu iddia ediliyordu. Bir süre sonra, Kongre duruma el koyarak bir araştırma komisyonu kurdu. Bu komisyonun 1952'de yayınladığı raporda şu görüşlere yer veriliyordu : **«Pornografi müthiş bir ticari girişime dönüşmüştür. Kâr dürtüsünün tüm edep ve beğeni kıstaslarını silip süpürerek yerine düşük ahlak anlayışlarım geçirmesi öyle bir düzeye ulaşmıştır ki, yalnızca ulusal bir utanç tablosuyla değil, aynı zamanda toplum sağlığını tehdit eden bir felaketle karşı karşıyayız. Başlangıçta bilinen eserlerin kopyalan olarak çıkan cep kitaplan furyası, şehveti, ahlaksızlığı, pisliği, sapıklığı ve kokuşmuşluğu besleyen koskoca bir ortama dönüşmüştür.»** Komite pornografiyi üç gruba bölüyordu: cep kitaplan, dergiler ve karikatürler. Çıplaklık dergileriyle, «güzel erkek vücudu» sloganıyla eşcinsellik propagandası yapan yayınlar da lanetleniyordu.

Daha sonraki yıllarda da Kongre araştırma komiteleri kurulmaya devam edildi. 1960'da, bu komitelerden birinde Keating adlı bir yasal danışman güçlü bir kampanya başlattı. Bir Kongre üyesi Keating'i, «tüm ülkede yurttaşların 'saygın edebiyat' için örgütlenmeleri, pislik ve rezalet tüccarlarına karşı güçlü bir mücadele vermeleri yolunda» olağanüstü çabalar harcamış biri olarak tanımlıyordu.

Daha önceleri Amerikan yüzme şampiyonu ve donanma pilotu olan Keating, cinsellik ve pornografiyle ilgilenen bilim adamlarına karşı da bir savaş başlattı. Psikologların ve psikiyatristlerin, bu malzemenin zararlı olmadığı ve hatta yararlı olduğu yolundaki bulgularına şiddetle çatıyordu. Kinsey gibilerinin, bir avuç seçilmiş kişi üzerinde yaptıkları araştırmalarla kimi sonuçlara varıp, bunları bir de «bilimsel» çalışma adıyla kamuoyuna yutturmalarına ateş püskürüyordu. Eberhard ve Phyllis Kronhausen'lerin de, kirli düşüncelerini ve sapık fikirlerini saygın kişiler arasında yayabilmelerini akılalmaz buluyordu. Şöyle diyordu :

Kronhausen'ler ve şürekaları, öyle sanıyorum ki, düşünülebilecek en müstehcen pisliklerden alıntılar yaparak yazdıklarının geniş kamuoyunda ilgi uyandırmasına çalışıyorlar. Yaptıklarına kabataslak şöylece bir bakmak bile, hiçbir bilimsel kaygıları olmadığını açık seçik ortaya serecektir. Amaçları, ortalama bir gazete bayii tutkununun cinsel dürtülerini uyarmak ve kendi garip psikolojik sonuçlarına yaygınlık kazandırmaya uğraşmaktır.

Bana öyle geliyor ki bu insanlar suçluluk duygularının toplumsal kısıtlamalardan kaynaklandığını sanmakta ve çareyi kısıtlamaları kaldırmakta bulmaktadırlar. Örneğin, mastürbasyon yapma alışkanlığını edinmiş bir çocuğu, belki de zor bir yol olan, bu alışkanlığını durdurarak veya yok ederek değil, fakat, eğer mastürbasyon yapması gerekiyorsa, bunun bir suç olduğu şeklindeki derin dini ya da diğer duygulardan kurtararak rahatlatma yolunu seçmektedirler.

Keating daha sonra, kendi eyaleti olan Ohio'da, bu tür gazete bayilerine karşı nasıl bir savaş açtıklarını Ve **«Saygın Edebiyat için Yurttaşlar»** örgütlenmesi sayesinde Ohio nun en büyük gazete ve dergi bayilerinden birini müstehcenlik suçuyla tutuklattırdıklarını anlatıyordu. Bu sayede tam 16,000 müstehcen dergi, resim ve kitaba da el konmuştu.

Bunu izleyen yargılamada, sanık 400 dolar para cezasına ve altı ay hapis cezasına çarptırıldı. Hapis cezası tecil edildi ve neyse ki, yargılamada, uzman tanık olarak bir de psikolog dinlendi: Elbette bu psikolog, Kinsey veya Kronhausen'ler gibi «sansasyonalist» (duyumcu) birisi değil, Cincinatti Üniversitesi Psikoloji Bölümü başkanı olan saygın (!) bir bilim adamıydı. Şöyle diyordu :

«Tüm dergilerin, resimleriyle ve metinleriyle ayrıntılı bir incelemesini yaptım. Şok geçirdim. Üniversitede, anormal davranışlar üzerine ders kitaplarımız var ancak biz bunları kilit altında tutarız. Yalnızca üst sınıflardan öğrenciler sınırlı bir biçimde kullanabilir bunları. Ve işte bu dergilerde, bizim ders kitaplarımızdaki örnekleri fersah fersah geride bırakacak nice anormal cinsel davranışın resimleri ve öyküsü vardı ki üstelik bunlar ortalık yerde, gazete bayilerinde satılıyordu çocuk büyük herkesin ulaşabileceği bir biçimde :»

Bu başarıların, saygın bir edebiyat için yurttaş komitelerinin emekliye ayrılması için yeterli olup olmadığı sorusunu ise Keating şöyle cevaplıyordu: «Elbette ki hayır! Bizim çabamız sürekli olmak zorundadır. Şimdilik beş ya da on yıllık bir program öngörüyoruz. Şimdi faaliyetlerimizi eyaletler ölçeğinde sürdürüyoruz ve ülke çapında yaygın bir örgütlenmeyi hedefliyoruz.» Tahmin edileceği üzere, Keating çalışma sonuçları konusunda gayet iyimserdi. «Köşedeki beyaz saçlı ufaktefek gazete bayii özgürlüğün bir savunucusu olmayıp en iğrenç ve kanserli bir pisliğin yayıcısı olduğunu kavradığı an, içini kemiren bir kurtla başbaşa kalacaktır.»

Keating ve yandaşlarının şanlı mücadelesine karşın gazete bayii «kurdu» hiç de ortalıklarda görünmedi. En azından, Kinsey ve Kronhausen'lerin eserleri, Ohio'da bile, gazete bayilerinde yoğun bir biçimde satılmayı sürdürdüler.

Amerika'da bu gelişmeler olurken, İngiltere'de de liberalleşme yönünde eğilimler gözleniyor ve müstehcenliğin yeni bir yasal kıstası uygulamaya başlıyordu ancak bunun etkileri, A.B.D.'deki Roth-Alberts davasındaki kadar geniş olmadı. Daha önce de kısaca değinildiği gibi, 1959 Müstehcen Yayınlar Yasası, yeni bir kıstas getiriyordu. Ancak, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu yeni yasa «pornografi yasasını güçlendirme» amacıyla çıkarılmıştı. Eski Hicklin kuralının yerine geçen bu yeni kıstas, bir eserin müstehcen sayılabilmesi için, bir bütün olarak etkisinin, eseri görebilecek olan kişileri baştan çıkarıcı ve yozlaştırıcı olmasını şart koşuyordu.

Yasa aynı zamanda kitapçılara «masum satış» yaptıkları şeklinde bir savunma olanağı ve yayıncılarla yazarlara ise edebi veya diğer erdemlerin ileri sürülebilmesi olanağı tanıyordu. Yayıncılarla yazarlara, yargıç önünde, kitabın «imha emrine» karşı çıkma hakkı da tanınıyordu. Önceden, kitabın mahkumiyetine dair ilk haber alabilecekleri kaynak, yalnızca gazetelerdi. Mahkumiyet durumunda verilecek cezalara da sınır getirildi. Kısa yargılamalarda, para cezası 100 İngiliz Sterlini ve hapis cezası da altı ayla sınırlandı. İddianame ile yapılan yargılamalarda ise para cezası sınırsız olmakla birlikte, hapis cezası üç yılı geçemeyecekti. Soruşturma açma sürelerine de sınır getirilerek, ilk dava türü için on iki ay ve İkincisi için de üç yıl olarak belirlendi.

Diğer yandan, polisin müstehcen yayımlar bulundurduğundan kuşkulanılan yerleri arama yetkileri güçlendirildi. 1857 yasasına göre, yargıcın mahkumiyet kararı verebilmesi için, polisin, sözkonusu yayının satışının yapıldığını kanıtlaması gerekiyordu. Bu madde, polisin, elinde büyük pornografik yayın stokları bulunan toptancılardan alış veriş yapmanın çok zor hatta imkânsız olduğunu ileri sürerek daha geniş arama yetkileri talep etmesi nedeniyle değiştirildi. Böylece yeni yasa, erotik eser koleksiyoncularını bir dereceye kadar rahatlattıysa bile (kaldı ki, onların malzemesine de sık sık el konması önlenemedi) sahafların ve antika kitapçıların durumu büsbütün beter oldu. Bunlar, bilimsel çalışma ve araştırma için kamu kurumlarına veya kütüphanelere erotik kitaplar sağlıyor olsalar bile, polis aramaları karşısında büsbütün çaresizliğe itildiler.

Bu tür uygulamaların en talihsiz bir örneği, 1951'de Dorset yöresinde antika kitap işiyle uğraşan birinin başına geldi. Polis, antikacının evinde yirmidört antika kitaba ve orijinal suluboya resimler içeren bir dosyaya el koydu. **Kitaplardan, Lady Chatterley'in Aşığı romanının sansürsüz iki İngilizce nüshası dışında diğerleri Fransızcaydı.** Yine de onbeş kitap ve suluboya resimler için imha kararı verildi. İmha kararı verilen kitaplardan biri 1816'dan kalma tek nüsha bir antikaydı. Kitapçının talebi âzerine bunun Müzeye yollanmasına karar verildi. Ne yazık ki diğerleri alevlere teslim edildi. **Kitapçının, müşterilerinin çoğunun bilim adamları olduğunu ve Dr. Kinsey'in Cinsel Araştırmalar Enstitüsü için kendisini erotik eserlerin araştırılmasıyla görevlendirdiğini söylemesi hiçbir işe yaramadı.**

Yeni yasanın yürürlüğe girdiği ilk aylardaki ilginç yargılamalardan birisi Lady Chatterîey'in Aşığının «Penguin» yayınlarınca yapılan sansürsüz basımıyla ilgiliydi. Belki de ilk kez, kitabm edebi değeri yargıç önüne çıkarıldığından, bu aynı zamanda yasanın getirdiği yeni hükmün de bir sınanmasıydı Kitabın edebi değerleriyle ilgili sayısız uzmanın dinlenmesinden sonra,

jüri beraat karan verdi. Kitabın yayınının, Yasanın deyimiyle «kamu yararına» olduğuna, bilim, edebiyat, sanat ve eğitimin çıkarları doğrultusunda olduğuna karar verildi. Ancak «suçsuz» tanımının, eserin müstehcen olup da bunun haklı bulunduğunu mu, yoksa eserin müstehcen sayılmaması gerektiğini mi belirlediği, asla açıklığa kavuşamayacaktır.

Papa IX. Pius'un, bir zamanlar bir yazarın kitabının satışını desteklemesi istendiğinde, şaka yollu, kitabı Yasak Eserler Listesine koymaya söz verdiği söylenir. Normal olarak izin verildiği zamankinden daha tatlı olup olmadığı tartışma götürür ama, yasak meyva her zaman için çekicidir. Pornografiye gelince, cazibesinin önemli bir bölümünün pek çok ülkede konan yasal kısıtlamalardan geldiği, dağıtımındaki gizemli yöntemlerin ve ortalama bir müstehcen yayın okurunun tattığı serüven duygusunun bunda payı olduğu kuşkusuzdur. İngiliz sosyolog Geoffrey Gorer'in deyimiyle, «pornografiden tad almak evlilik dışı cinsel faaliyetin bir biçimi olduğuna göre, malzemeyi ele geçirmek için kuralların çiğnenmesi de olayın zevkli yanlarından biridir.»

Din adamları, politikacılar, polis ve diğer saygıdeğer kişiler pornografiyi haşin bir dille suçlamayı sürdürmekte ve özellikle pornografik yayınlarda yansıtılan cinsel aşırılıkların ve ahlak bozukluklarının, yasal sınırlamaların dışında kalmakla birlikte aynı eğilimleri besleyen yan pornografik kitap, dergi, film ve reklamların suç işlemeyi arttırdığını ileri sürmektedirler. Bir İngiliz piskoposu, pornografik malzemenin satışını engellemek için harcanacak enerji ve paranın, hapishaneleri Islah etmek için harcanacak olandan çok daha iyi bir yatırım olacağını ilan ederek iş çevrelerine çağrılar yapacak kadar ileri gitmekteydi. «Önlemek, tedavi etmekten daha iyidir» diyor ve ucuz romanların, açıksaçık dergilerin, müstehcen kartların yasaklanması için bir seferberlik talep ediyordu.

Piskoposun uzun tiradına alkış tutan İngiliz ve Amerikalı işadamlarından kaçının «kirli» şakalar yapmadığı ve hatta «pis» kartlardan biriktirmediği ayrı bir sorun. Ancak, Piskoposun girişimi, yanlış varsayımlardan yola çıkan nice kişinin davranışına da bir örnek oluşturuyor. Bu varsayımların temeli, haram cinsel ilişkiye girmek için bitmez tükenmez bir eğilim olduğu ve pornografi okumanın bu eğilimi hemen hayata geçirmekle sonuçlanacağı sanısıdır.

Bu görüşü kanıtlamak için veriler olduğu söylenemez. New York Belediye Başkanı Jimmy Walker'ın bir zamanlar dediği gibi, bir kitabın bir kadının ırzına geçtiği ne zaman duyulmuştur? Casanova'nın arasıra kadınlarından birisine Aretino'nun Soneleri'nden resimler gösterdiği doğru olabilir ama bu erotik bir yanıt almaktan çok bilgilendirme içindir.

Pornografiyle suç arasındaki ilişki konusunda pek çok şey söylenmiştir ama bunlar temellendirilmiş olmaktan uzaktır. Bir İngiliz yasaklanmış kitaplar otoritesinin belirttiği gibi, bu ilişkinin nedensel bir ilişki olduğu şeklinde bir sonuç çıkarılamaz. Onbeşinci yüzyıldan sadist bir çocuk katilinin, kendi çürümüşlüğünü Suetonius'u okumasına bağladığı biliniyor. Ancak, Roma tarihinin milyonlarca öğrencisi aynı şeyleri okumuş ve hiç de aynı davranışa girmemişlerdir.

Çoğu pornografik malzeme kötü yazılmış, kötü üretilmiştir ve itiraf etmek gerekirse, antropolojik ya da sosyolojik açıdan değerli olmakla birlikte, edebi bir değeri de yoktur. Uzun vadede, bu konuyu eğitim düzeyinin ilerici bir biçimde yükselmesine ve kamuoyunun damak tadına bırakmak; çocukların ve gençlerin çıkarma olmak üzere asgari bir denetimin dışında, hiçbir genel yasal sınırlama koymamak belki de en iyisidir. Pornografi, gizlilik ve tezgâh gerisi yöntemleriyle yeşerir. Viktorya dönemi gibi baskının ve cinsel yasaklamaların

doruğunda bir dönemde, pornografinin zararları da en uç noktadaydı. Giderek daha geniş kabul gören akılcı bir cinsel eğitim sayesinde, yalnızca tiksinti ve bulantı uyandırabilecek olan değersiz ve çirkin pornografik malzemenin, talep yetersizliği nedeniyle giderek ortadan kalkacağı ve yerini iyi yazılmış, estetik eserlere bırakacağı beklenmelidir. **Bu yazının göstermeye çalıştığı gibi, kötü pornografinin yanısıra, iyi, hiç değilse iyi yazılmış pornografi de vardır ve değişen toplumsal tavırla giderek daha genel bir kabul görmektedir.**

İngiliz edebiyat eleştirmeni Walter Allen'in deyimiyle, «pornografinin hangi anlamda, ya da ne zaman yozlaşmaya yol açtığını ya da açıp açmadığını bilmiyoruz. Tüm söyleyebileceğimiz, kadınların ve erkeklerin, şu ya da bu nedenle gerçek hayatta ulaşamadıkları cinsel düşleri olduğu sürece, pornografi daima var olmuştur ve var olacaktır.»

Sh:131-137

Kaynak: H. Montgomery Hyde, Pornografinin Tarihi, Türkçesi: FERİDE CİÇEKOĞLU, Kalem, Şubat 1986, Ankara

KABBALLAH " YAHUDİ GİZEMİ"

KABBALLAH'A GİRİŞ

Kabballah sözcüğü literatür içerisinde karşınıza Kabbala, Cabala, Qaballah, Kabalalı gibi değişik biçimlerde çıkabilir. Ünsüz harflerle yazılan ve okunurken ünlendirilen bir dil olan İbranice'de "KBLH" harfleriyle yazılır. İbrani alfabesindeki sesler Latin harflerine çevrilirken, bir harfin bazen birden fazla harfe, yani sese denk düştüğü olur. Bundan dolayı *kblh* sözcüğünün de Latin harfleriyle yazıldığında birden çok yazılış biçimi karşımıza çıkmaktadır. Biz bu çalışmada sözcüğü geleneğe en uygun seslendiriliş biçimi olan Kabballah olarak yazmayı uygun gördük.

Geleneğe bakacak olduğumuzda, *Kabballah* adında bir kitap yoktur. Kabballah, *Torah* n (Tevrat, Torah, Töre, Yasa, eş deyişle *Perıtatek, Septaquinta*—Eski Ahitin ilk beş kitabı) herkes tarafından anlaşılan düz anlamından başka, bir de içrek anlamının bulunduğu, bu anlamın semboller ve alegorilerde gizlendiği ve bua gizlerin inisiyasyonla girilen bir eğitim sonunda öğrenileceğinden hareket eden bir gelenektir. Kitabın bu saklı anlatımını anlayıp yorumlamak olan Kabballah, İbranice *KBLH* harflerinden oluşur; *vahiy olarak almak, kabul etmek* anlamlarını taşır. Aynı zamanda *gelenek, sözel gelenek* anlamında da kullanılan bu sözcük, Tanrısal sözleri iletmek, ulaştırmak olarak da açıklanabilir. Başka bir yorumu ise, mistik kişinin Tanrı katında kabulünü içeren *kabul* ya da *razı olma'dır.*

Geleneğe göre, Hz. Musa Tanrıdan yazılı yasayı, yani *Torah*'ı (Töreyi) aldığında, yazılı olmayan ancak nesilden nesile aynı şekilde aktarılacak olan sözlü yasayı da almıştır. *Torah*'ın Tanrısal olduğuna ve aynı şekilde içinde sözel bir geleneğin saklı bulunduğuna inanılır. Böylelikle gizli anlamı ve Tanrısal gücü kendi içinde saklı bulunan *Torah'* ın, bu herkese açık olmayan anlamını bildiğini iddia eden gizli bir sözel gelenek büyümüştür. Kabballah, Yahudi alimleri tarafından tüm halka açılamayacak ve yalnızca inisiye olmuş (öğretiye girmiş) olanlara verilerek devam edecek olan sözel mistik öğretiyi imlemek üzere kullanılmıştır. Torah'ın Tanrısallığına olan inançla, bu metni çalışan birine yaradılışın sırlarının açılacağına duyulan inanç kabballistik geleneğin kökünü oluşturur. Zaman içerisinde bu sözel yasa, "Kabballah", sözel gelenek olarak kabul görmüştür. Literatüre göre Kabballah terimini mistik öğretiye ilk uygulayan kişi, 11. yüzyıl Ispanya'sında en büyük Yahudi filozofu olarak kabul edilen İbn Gabriol olmuştur; o günden bu yana bu terim tüm Yahudi mistik uygulamaları için kullanılmıştır.

Bazı Kabballistlere göre Abraham'a (İbrahim Peygamber), bazılarına göre ise Adam'a (Adem Peygamber) dek uzanır. Geleneğe göre, *Adam,* Kutsal Kitabın (*Bible*) düz okunmasıyla ki-milerince anlaşıldığı gibi fiziksel bir cennet bahçesinde yaşayan sıradan bir insan değildir. Aksine bizim fiziksel evrenimizin ötesinde bir boyuttaki bir varlıktır. Özü, bu dünyaya gelmiş ve gelecek olan ruhların toplamından oluşur. Kabballah'ın ilk kitabı Adam'a *Raziel* varlığı tarafından verilir. Bu metin öyle derin öyle gizlidir ki, günümüz koşullarında bile sözcüklerle söylenemeyecek denli yüksek boyutta tinsel enerji barındırır. Geleneğe göre, konuşulması halinde muazzam enerji kuvvetlerini ateşleyecek bir güç açığa çıkmaktadır. Adam kitabından sözcükleri rastgele kullanmak, küçük bir çocuğun yüksek voltaj taşıyan kablolarla oynaması gibidir. Geleneğe göre, Kitap yaradılışın karbon kopyasıdır ve evrenin DNA kodlarından söz eder.

Efsaneye göre ise, Tanrı Kabballah'ı bazı meleklerine öğretmiştir, onlar da yeryüzüne düşüşünden sonra sırasıyla Adam'a öğretmişlerdir. Daha sonra Nuh'a, Abraham'a ve Musa'ya geçmiştir. Musa, Yetmişleri (kadınlardan ve erkeklerden oluşan çadırdaki 70 kişi), Yetmişler de geleneğe uygun olarak başkalarını öğretiye almışlardır. David (Davud) ve Solomon'un da (Süleyman) bunların arasında olduğu düşünülmektedir. Sonunda sözel gelenek sonlanmış ve hikmet yazıya dökülmüştür.

Bir diğer görüşe göre ise, Kabballah herhangi bir zamansal noktaya dayanmaz, Yaratıcı tarafından insanlığa verilmiştir. Kabballist öğretilere göre, evren belirli, değişmez (yüce ve güçlü) ilkelere bağlıdır. Bu ilkeleri anlamayı ve onlara uygun yaşamayı öğrenerek, bugünkü yaşantımızı çok büyük ölçüde geliştirebilir ve hem kendimiz hem de bütün insanlık için gerçek bir başarı sağlayabiliriz. Yerçekimi ve manyetizma gibi fiziksel yasaların nasıl bizim istencimiz ve farkındalığımız dışında varlığı bulunuyorsa, evrenin yasaları da günlük yaşamımızı ve her anımızı etkiler. Kabballah bize bu yasaları anlamak ve onlarla uyum içinde yaşamak, onları kendimizin ve dünyanın yararına kullanmak için olanak (güç, kudret) verir.

İbranice "Kabballah" sözcüğü almak anlamını taşır. Kabul etmek anlamında; kabul eden alır anlamındadır. Ancak bu kabul, asla entelektüel bir kabul değildir. Her ne kadar Kabballah, Torah'ın içinde, Yahudi kutsal yazıtlarında ve diğer kutsal yazılarda bulunsa da, entelektüel bir disiplin değildir. Mistik onu uygularken inzivaya çekilmemeli, aksine onu insanlığın aydınlanmasını sağlamak için kullanmalıdır. Kabballistin aradığı, özünde Tanrı ile birleşmek ve bunun yanısıra yaşamın paradoksal sorularının yanıtını vermektir.

Kabballah insanın aklını zorlayan felsefi bir sistem olmanın ötesindedir. Tinsel ve fiziksel gerçekliğin içiçe geçen doğasının açık bir ifadesidir; Tanrının Işığını yaşamınıza getirmek için gerekli araçları sağlayan güçlü ve pratik yöntemler bütünüdür. Sizi varlığınızın tam kalbinde gereksindiğiniz sevince ve huzura götüren yoldur.

Kabballah'ı etkileyen Yahudi dininin bir başka görüşü ise, onun peygamberliğin biblik görünüşü olduğunu söyler. Peygamber, onun ağzından konuşmak üzere Tanrının bireysel seçimidir ve dolayısıyla O'nun uzantısıdır. Tanrı burada aşkın, soyut bir varlık olmaktan çok uzak, aksine tüm risklerine ve zorluklarına karşın kişinin yaklaşabileceği bir varlıktır. Bazı Kabballistler, biblik, yani Kutsal Kitaptaki peygamberlerin pratik tekniklerinin zaman içinde el verme yöntemiyle kendilerine aktarıldığını ve kendilerinin Tanrının seçtiği bu insanların mirasçıları olduklarına inanıyorlardı.

Özünde, biri Torah'ı içselleştirmekten ve Talmud'un içeriği olan Torah'ın rabbanik yorumlarını çalışmaktan geçen, diğeri ise kökleri kabballistik geleneğin biçimlendirdiği gelenekte olan pratikleri yapmaya uzanan her iki yol da Tanrıya yaklaşmayı amaçlar.

Kabballah binlerce yıldır onu bilenler tarafından saklı tutulmuştur. Kadim Kabballist bilgeler bile hikmetlerini gizlemeyi seçmişlerdir. Bu büyük Kabballistler bu hikmeti insanlığın geneline açma zamanının henüz gelmediğinin bilincindeydiler. Bu arada hoşgörüsüzlük ve bilinmeyene karşı duyulan korku, Kabballah üzerine çalışanları suçlamaya ve onlara zulmetmeye kadar işi vardırıyordu. Ama bu uzun baskı devirleri süresince bile Kabballistler dünyanın Kabballah'ı almaya hazır olacağı farklı bir zamanın geleceğini biliyorlardı.

Unutulmaması gereken bir nokta ise, kabballistik literatürün bünyesinde bulunan biçim ve deyimlerin çeşitliliğidir. Bunların farklılıkları Kabballah'ın zaman zaman belli kültürlerin ve

coğrafyaların gereksinimlerine göre elbise değiştirerek yeniden formüle edildiğini gösterir.

Bugün elimizde Kabballah hikmeti olarak yazıya geçirilmiş üç eski ana metin bulunmaktadır: *Sefer ha Yezirah, Sefer ha Zohar ve Sefer ha Bahir.* Bunların dışında Kabballah adı altında yazılı bir metin yoktur. Bugün Kabballah adıyla yayımlanan tüm kitaplar, ya bu metinleri ve bu metinler üzerine yapılmış yorumları içerir, ya da yine Kutsal Kitaptaki Kabballah öğretisi ile ilintili olarak dikkat çekilen bölümler üzerine yapılan yorumlardan ve içsel keşiflerden söz eder. Bunların içinde Yahudiliğin erken dönemine ait mistik yazıları içeren *Hekalot* da bulunmaktadır. Göksel yerler anlamına gelen Hekalot, Talmud zamanına ait midraşimleri, yani rabbanik yazıları içerir. Bunlar

Kutsal Kitap pasajlarının mistik yorumlarıdır ve göksel (cennetsel) keşflerin sahnelerinden oluşmuştur. Örneğin, Hezekiel'de (1:4) betimlenen tekerlekli arabayı, İşmail ben Elijah, kendi mistik deneyimindeki göksel (cennetsel) yerlere esrik yükselişi sırasında gördüğü Tanrısal taht-arabası olarak Tanrısal varlığın (buradalığın) bireysel deneyimi biçiminde anlatır.

Kesin bir bilgi olmamakla birlikte kabballistik olduğu kabul edilen en eski metinler İ.S. 1. yüzyıldan kalmadır. Aynı zamanda, Kutsal Kitaptaki peygamberlik sisteminin de, Kabballah'ın tanınabilen en eski biçimi olduğu düşünülen eski bir sözel gelenekten temellendiğine ilişkin bazı tahminler vardır. Sağlam kaynaklar, yazıya geçirilmiş Yahudi mistisizmini İ.S. 100—1000 tarihlerine dayandırır. Bu zaman dilimi her ne kadar modern anlamda kabballistik bir devir sayılmasa da, Ortaçağ Kabballistlerine malzeme yönünden büyük ölçüde kaynaklık etmiştir.

Kabballistler ve din alimleri Kabballah'ın kökeni konusunda farklı görüşler ileri sürmektedirler. Çoğu Kabballist, geleneği 1. yüzyıl Filistin'ine kadar geri götürürken, din âlimleri ise 12. yüzyıl Fransa Provence'ında yaşamış ve daha sonra Kabballah'ın babası olarak anılacak Rabbi Kör Isaac'le ortaya çıkan belirli düşünceleri Kabballah olarak nitelendirme eğilimindedirler. Gayet açık olan o ki, çok eski zamanlardan beri süregelen bir Yahudi mistisizmi vardı ve bu akımlar Kabballah ile o kadar içiçe geçmişti ki, hangisinin nerede bittiğini ve hangisinin nerede başladığını bilmek çok zordu. Örneğin *Sefer Yezirah,* Ortaçağ Kabballistleri tarafından en önemli Kabballah metinlerinden biri olarak kabul edilir, oysa bu metin 1. yüzyılın başlarında yazıya geçirilmiştir.

Kabballah ile ilgili en eski belgeler 1. yüzyıl ve 10. yüzyıl arasından kalmadır ve Tanrının *Merkabah* ına (taht-arabasına) erişmek amacıyla yaradılışın yedi göksel (cennetsel) salonuna *(Hekalot)* girmek isteyen *Merkabah* mistiklerinin yöntemlerinden söz eder. Görünüşe göre bu mistikler bugün kökensel olarak şamanizmin yöntemleri olarak bilinen oruç, sürekli yinelenen şarkılar (zikr), dualar ve belirli birtakım duruşlarla onları kendilerinden geçiren trans hallerine giriyorlardı. Geleneğin en eski ve etkili metni olan *Sefer Yezirah* ya da Oluşumun Kitabı (Şekillenmenin, Biçimlenmenin Kitabı) işte bu devrin erken dönemine aittir. Bu kanonik yazı, daha sonra kabballistik hareketin evrenin kökeni üzerine araştırmalarına temel olmuştur. *Sefer Yezirah,* Sefirot'u ya da Tanrının belirişi anlamına gelen on (10) açılımı açıklar.

Ortaçağın başlarında daha başka teosofik gelişmeler olmuş, öncelikle içinde Tanrının bulunduğu süreçlerin tanımı yapılmıştır. Yaradılışa ezoterik bir bakış olan ve Tanrının bir seri yayılma *(Sefirot)* olarak dışlaştığı süreçler tanımlanmıştır. Bu *Sefirot* doktrini temel olarak *Sefer Yezirah'ta* bulunur, 12. yüzyılda yayımlanan *Bahir* kitabında ise bugünkünden

çok da farklı olmayan biçimine kavuşmuştur.

Yayılım doktrininin gelişmesinin arkasındaki neden şu sorularda bulunabilir:

Eğer dünyayı Tanrı yarattıysa, yani bir tarafta Tanrı diğer tarafta yarattığı dünya varsa, Tanrı olmazsa dünya ne olur?

Eğer dünya Tanrının bizzat kendisiyse, o zaman neden mükemmel değil?

Saf ve mükemmel varlıkla, Tanrısal Işıma'nın bir dizi adımda başarılı bir şekilde seyreldiği dışlaşmış, saf ve mükemmel olmayan dünya arasında bir ilişki kurmak gerekliydi. Sonuç daha çok Tanrının mükemmelliğiyle dünyadaki günlük yaşamın apaçık mükemmelsizliği arasındaki bağlantıyı kuran varlık zincirini kabul etmede aynı zorlukları çözmeye çalışan Yeni-Platonculuk'ta (Neo-Platonizm) olduğu gibiydi. Bilindiği gibi Yeni-Platonculuk, Grek düşüncesinin geç evresidir ve Platon düşüncesi ile doğunun inanç sistemlerini birleştirir. Platon, fiziksel bedenin varoluşta kalıcı bir öncelik taşımadığına inanıyor, yüksek bir dünya-ya işaret ediyordu, ki orada gerçek formlar vardı. Bizim dünyamız, ona göre, "yukarıdaki" gerçek dünyanın yalnızca bir yansımasıydı. Bu düşünceler Kabballah ile aynen örtüşmektedir.

Ortaçağın ilk dönemlerinin en ilginç karakterlerinden biri, Tanrının her gün kullanılan sembollerle canlandırılabileceğine veya tanımlanabileceğine inanmayan Abraham Abulafia'ydı (1240-1295). Birçok Kabballist gibi o da İbrani alfabesinin Tanrısal doğasına inanıyordu ve esrime durumuna ulaşmak için saatlerce soyut harf kombinasyonlarından ve permütasyonlarından *(tzeruf)* oluşan yoğun meditasyonlar yapıyordu. Abulafia sıradışı biriydi, çünkü pratik yapma tekniklerini ayrıntılı olarak yazılı metinlerle açıklayan az sayıda Kabballistten biriydi.

Bir başka sözü geçen kabballistik metin *Sefer ha Zohar*[1] dır (İhtişam/Nur Kitabı). Rabbi Şimon bar Yohai'nin öğrencileri tarafından İ.S. 170'de İsrail'de yazıya geçirilmiş olan metin, 13- yüzyıl sonlarına doğru bir İspanyol Yahudisi olan Moses de Leon tarafından (1238-1305) yayımlanmıştır. *Zohar,* Torah'daki (Pentatek) cümlelerin birebir ezoterik yorumlarından ve Tanrısal süreçlerin yüksek teosofik anlatımları olan ve çok geniş bir yelpazedeki konuları içeren bir dizi farklı metnin toplamından oluşur. *Zohar,* Yahudiliğin ana görüşü ve birçok ortodoks tarikat tarafından bugün de kabul görmektedir. Bazı cemaatlerde Torah'ın bir yorumu olan Talmud kadar etkin bir şekilde benimsenmiştir.

Kabballah'daki önemli bir başka gelişme de başı mistik Moses Cordovero (1522-1570) olan *Safed* okuludur. Ardılı olan "Ari" (aslan) lakaplı Isaac Luria (1534-1572) oldukça karizmatik bir liderdi. Öğrencilerinin yaşamı üzerinde neredeyse bütün denetimi elinde bulunduran Luria tarihe bir çeşit aziz olarak geçti. Luria, Tanrı Bilincini bu dünyada henüz yaşarken uygulanacak pratikler yoluyla edinmek gerektiğini özellikle vurguluyordu. Pratikler çoğunlukla ibadet şeklindeydi.

17. ve 18. yüzyıllar boyunca ortodoks Yahudilik bütünsel olarak Kabballah'dan etkilendi, ama bir görüşe göre iki etken sapmaya neden oldu. İlk olay sapkın ve sahte mesih olarak kabul edilen Sabbatay Zvi (1626-1676) nedeniyle Yahudilerin kitle halinde dinden ayrılmasıydı. Bu olay Yahudi tarihinde, Bar Kohba İsyanı ve tapınağın yıkılmasından sonra gelen en büyük mesihçi hareket olarak kabul edildi. Sabbatayistler arasında önemli Rabbiler ve Kabballistler de vardı. Bu noktadan hareketle Kabballah kaçınılmaz olarak sapkınlık

şüphesine bulaştı.

İkinci bir etken ise Hasidizm biçiminde bir çeşit popülist Kabballizmin Doğu Avrupa'ya gitmesiydi. Bu, batıl inanca son sapmaydı ve bu tarihten itibaren Yahudi yazarlar Kabballah'ı tarihsel bir merak olarak görüp gözardı etmeye başladılar.

Yahudi Kabballah'ının anahtar metinlerinin çevrilmesi ve yayınlanmasıyla neredeyse eşzamanlı bir başka gelişme, birçok Hıristiyan mistiği, büyücüsü ve felsefecisinin de onu benimsemesi oldu. Bazı Hıristiyanlar Kabballah'ı kutsal metinlerdeki gizleri onlara açacak bir anahtar olarak gördüler, bazıları ise Kabballah'da Yahudileri Hıristiyanlığa döndürmeye yarayabilecek doktrinler bulmaya çalıştılar. Hermetik ve Yeni-Platoncu yazınla daha önceden tanışık olanlar ise aynı konuları Kabballah öğretisinin içinde de buldular.

"Her kurumsallaşmış dinin iki yüzü vardır" der, günümüz Kabballistlerinden Z'ev Ben Shimon Halevi (Warren Kenton). Dış yüzü, sözcükleri ve genel ritüelleri kapsar. Diğer yüzü ise ezoteriktir. Kabballah da Yahudi ezoterizmidir. Evrenin doğası ve insanın kaderi olan Tanrısal isimlerin sözel öğretisidir. Öğretmenden öğrenciye yüz yüze, hatta göz göze (gözden göze) verilir. Burada Halevi'nin öğrenci anlamında kullandığı *pupil* sözcüğü çift anlamlıdır. Bir anlamı öğrenci, diğer anlamı ise gözbebeğidir. Birebir yaşanan bu ilişkide usta, neyi ne zaman söyleyeceğinin iradesiyle, öğrencisinin gelişimini tamamlar. Öğrenci usta olduğunda ise, kendi hikmet ve anlayışını gelecek nesile aktarma sırası ondadır. İşte bu gelenek kesintisiz olarak binlerce yıldır sürmektedir. Ve bu halen böyledir.

Burada bir şeyi dikkate almamız gerekir: Kabballah'da öğretinin devam etmesi demek, öğrencinin artık her şeyi öğrenmiş olması demek değildir; ondaki *Daat* Sefira'sının açılması demektir ki (aslında bilindiği gibi başlangıçta *Daat* bir Sefira değildir) böylece vahiy yolu açılmıştır, yani Tanrısalla doğrudan ilişkidedir ve bilgi akmaktadır. Çünkü Kabballah'a göre, evrenin en küçük kopyası olarak insan, içinde sadece yaradılışın imlerini değil, aynı zamanda yaratıcının özelliklerini de taşır. İçerdiği özden dolayı her birey kozmik güçlere geçit konumundadır ve eğer dilerse, içindeki Tanrısalla dünya yiizündeyken iletişim kurma olanağı vardır. Ruhun Tanrısal olan aslına geri dönmesi, sonsuz bir lezzete geri dönmesi demektir ki, bu sadece ölümle olanaklı olan bir durum değildir. Bu bir bilinç durumudur. Yaradılış yasasının düzeyindeki bu bilinç durumu, ona Tanrısalı tanımak ve onun tarafından tanınmak için olanak sağlar.

Altıncı yüzyıl Babilonya'sında, Rabbi İşmael der ki:

Tüm dostları onu, evinin ortasında, kimse onu engellemeden çıkıp inebileceği bir merdiveni olan bir adama benzetirler. Efendi Tanrı, sen kutsanmış olansın, sen tüm sırlan bilen, gizlenmiş şeylerin Tannsısın.

Özetle, Kabballah Yahudiliğin içsel ve gizemli yanıdır; mistik bir gelenektir ve en az 2000 yıl öncesine dayanır. Bu süre içerisinde sürekli pratik edilmiştir, pratik yaşantıya geçirilmiştir. Bazı Kabballah pratikleri yüzlerce yıldır Yahudi olmayanlar tarafından da uygulanmaktadır.

Günümüzde Kabballah öğrenmek isteyenlere belirli bir kimseyi veya bir organizasyonu salık vermek doğru olmaz, zira herhangi bir kişi için doğru olan bir diğeri için doğru olmayabilir. Ancak unutulmaması gereken bir nokta var ki, bu da Kabballah öğretisinin asla para ya da herhangi bir menfaat karşılığı öğretilemeyeceği gerçeğidir. Yine Geleneğin söylemine göre, eğer öğrenci almaya gerçekten hazırsa, öğretmeni mutlaka karşısına çıkacaktır.

ABRAHAM ABULAFİA ESRİK KABBALLAH ve HARF İLMİ

Abraham Abulafia ve Esrik Kabballah

Geleneğe göre İbrani alfabesindeki harflerin kendiliklerinden bir titreşim yaymadıkları bilinir, bundan dolayı Tanrı doğaya harfleri seslendirme kuvvetini vermiştir. Akılla uyumlu olarak doğaya (bir başka deyişle insana) yerleştirilen bu kuvvet, tüm ağıza (dudaklar, dil, dişler, gırtlak, vb.) harfleri varoluştaki biçimlerine uygun şekilde seslendirme yeteneğini kazandırmıştır. Tanrı sesli harfleri ise harflerin içine kitaptan ağıza çevrilirkenki seslendirilişin titreşimini göstermek için koymuştur. Böylece titreşimler özsel olarak ağızın harfleri, tesadüfen ise kitabın harfleridir. Gerektiği için titreşimlerin mekanı olmuşlardır, zira zaman ve mekan olmadan hiçbir şey titreşemez. Uzayın (boşluğun) öğeleri boyutlardır, zamanın öğeleri ise yıllar, aylar, günler gibi bölümlere ayrılarak ölçülen, algılanan devirlerdir (dalgalanmalardır). Kişi boyutları yoluyla her bir harfin seslendirilmesinin nasıl olacağını, seslerin ne kadar uzatılacağını bilir. Bunun yanında Gelenekte her harfin sayısal bir değeri vardır.

Tanrısal adları seslendirmek için kendinizi hazırlayın ve sesinizi sizden başka hiç kimsenin duyamayacağı bir mekanda oturarak, kalbinizi ve ruhunuzu bu dünyanın düşüncelerinden arındırın. Daha sonra bu anda ruhunuzun bedeninizden ayrıldığını hayal edin; bu dünyayı ortadan kaldırın; yaşayan her şeyde bulunan ve var olan yaşamın kaynağı olan dünyada ya-şayın. Bu tüm hikmetin kaynağı ve Kralların Kralının anlayışı ve bilgisi olan Akıldır. Karşısında duyulan korku Tanrının sevgisinden ve yükselişten dolayı duyulan korkudur. Düşünceniz *(Daat)* Tanrısal Düşünceye *(Daat)* yapışırsa, İrfan *(Daat)* içinize akar. Zihniniz kendinden vazgeçip Tanrının dehşetli ve onurlandırılmış Adına karışmalıdır. İşte bundan dolayı onun seslendirilme biçimini bilmeniz gerekir, bu da onun biçimidir, e.d. görünüşüdür.

> *"Adlar Kabalası ya da Vecit Kabalası* [Esrik Kabballah], *Tora* [Torah] *metninin gizlediği Tann adlan zikredilerek, İbrani alfabesinin harflerinin çeşitli kombinezonlan üzerinde oynanarak uygulanır. Teosofik Kabala, akrostiş ya da anagram yoluyla nümerolojik okuma uygulamalarına kalkışmakla birlikte, sonuçta kutsal metne gene de saygılıydı. Oysa Adlar Kabalası, sürekli bir dilsel yeniden yaratma süreci içinde, metnin yüzeyini, metnin kendine özgü dizimsel yapısını değiştirir, parçalar, onu alfabenin tek tek harfleri olan dilsel atomlarına dek bileşenlerine ayırır, bunları yeniden birleştirir. Teosofik Kabalada Tanrı ile yorumcu arasında henüz metin var iken, Vecit Kabalasında yorumcu Tanrı ile metnin arasında durur.*
>
> *Bunun olanaklı olmasının nedeni, Abulafia için metnin atomsal öğelerinin, harflerin ortaya çıktıkları dizimlerden bağımsız olarak kendi içlerinde anlamlarının bulunmasıdır. Her harf, Tanrısal bir isimdir zaten: "Adın harflerinde, her harf kendi başına bir Ad olduğundan, şunu bil ki, Yod bir ad olduğu gibi YH de bir addır" (Rabbi Akiba).*
>
> *Değiştiri yoluyla okuma uygulaması vecit etkileri uyandırmaya uygundur:*
>
> *Ve bu adı, YHVH'yi, önce tek başına katıştırmaya başla, onun olası bütün kombinezonlarını incele, onu hareket ettir ve bir çark gibi döndür, ileriye ve geriye, bir*

> *rulo gibi, durmasına izin verme; ancak onun maddesinin, büyük hareket sayesinde, hayal gücünün karışacağı korkusuyla ve düşüncelerinin iç içe geçmesi nedeniyle güç kazandığını gördüğünde ve durmasına izin verdiğinde, ona dön ve ondan bir bilgelik sözü elde edinceye dek onu bırakma. Sonra ikinci ada (Adonai) geç ve ona onun temelinin ne olduğunu sor ve o sana gizini açıklayacaktır i...J. Sonra her iki adı katıştır, onları incele, sorgula; sana bilginin gizlerini açıklayacaklardır [...] ve sonra Elohim'i katıştır, o da sana kesin olarak bilgiyi sağlayacaktır (Hayye ha Ne/eş).*

Sonra, adların hecelenmesine eşlik etmesi gereken soluk alıp verme teknikleri eklendiğinde, hecelemeden vecde ve oradan büyülü güçler elde edilmesine geçildiği anlaşılır, çünkü mistiğin katıştırdığı harfler, Tanrı'nın dünyayı yarattığı seslerin aynısıdır...

Vecit Kabalasında dil kendi içinde bir evrendir, dilin yapısı da asıl olanın yapısını temsil eder. Daha İskenderiyeli Philon'un yazılarında, Tora'mn derin özü Logos ile fikirler dünyası karşılaştırılmaya çalışılmış ve Platoncu kavramlar, Tora'yı Tanrı 'nm dünyayı yaratırken kullanmış olduğu şema olarak gören Haggadah-Midraş literatürüne de girmişti. Dolayısıyla, ebedi Tora bilgelikle ve çoğu zaman bir biçimler dünyasıyla özdeşleştiriliyordu...

... Batı felsefe geleneği (Aristoteles'ten Stoiklere ve Ortaçağ düşüncesine) ile Arap ve Yahudi felsefesindekinden farklı olarak Kabalada dil gösterenin anlamı ya da göndergeyi temsil ettiği anlamda dünyayı temsil etmez. Tanrı dünyayı dilsel seslerin ya da alfabe harflerinin aracılığıyla yarattıysa, bu göstergesel öğeler daha önce var olan bir şeyin temsilleri değil dünyayı oluşturan öğelerin örnek aldığı biçimlerdir...

Bununla birlikte, bütün dillerin kaynağı olan bu anadil (zorunlu olarak yazılı Tora'yla özdeş olmamakla birlikte, ebedi Tora'yla özdeştir) henüz İbranice'ye eşdeğer değildir. Öyle görünüyor ki, Abulafia köken anadil olarak yirmi iki harf (ve ebedi Tora) ile insan soyunun anadili olarak İbranice arasında bir aynm yapmaktadır. İbrani alfabesinin yirmi iki harfi, varolan öteki yetmiş dilin her birinin yaratılışına yön vermesi gereken ideal sesleri temsil etmektedir...

Abulafia için 22 harf, ses organlarının doğal olarak ürettiği bütün sesleri göstermektedir: Farklı dillere hayat veren şey, harfleri katıştırma tarzıdır. Zenıf (kombinezon) sözcüğü ile laşon (dil) sözcüğünün sayısal değeri aynıdır (386): Kombinezon sanatının yasalarını bilmek, her dilin oluşumunun anahtarını bilmek demektir. Abulafia, bu sesleri belli grafik göstergeler aracılığıyla gösterme seçiminin, bir uzlaşımdan kaynaklandığını kabul eder, ancak Tanrı ile peygamberler arasında belirlenen bir uzlaşımdır bu. Bazı şeyler ya da kavramlar için seslerin uzlaşımsal olduğunu öne süren o dönemin dil kuramlarını çok iyi bilmektedir (Abulafia bu Aristotelesçi-Stoik fikri, Maimonides gibi yazarlarda buluyordu), ancak bu güç durumu son derece modern bir çözümle, örtük olarak uzlaşımsallık ile nedensizliği birbirinden ayırarak çözmüş görünmektedir. İbranice bütün diller gibi uzlaşımdan doğmuştur (Abulafia, Hristiyan çevreden bazılarının da savunduğu, doğduktan sonra kendi başına bırakılan bir çocuğun otomatik olarak İbranice konuşacağı şeklindeki fikri kabul etmez), ancak kutsaldır ve anadildir, çünkü Âdem'in verdiği adla doğayla uyum içinde olup nedensiz olarak seçilmemiştir. Bu anlamda İbranice protodil olmuş ve bu niteliğiyle öteki bütün dillerin yaratılması için gerekli olmuştur, çünkü "bu ilk dil olmasa bir nesneye daha önce sahip olduğu anlamdan farklı bir anlam vermek için ortak bir uzlaşma olmazdı, çünkü ikinci kişi özgün adı bilmese ikinci adı anlamaz, böylece değişiklik üzerinde anlaşma sağlanamazdı (Sefer or

hatsekhel, krş. Idel 1989: 13-14).

> *Abulafia, halkının sürgün sırasında, kendi özgün dilini unuttuğundan yakınır ve doğal olarak Kabalistin, yetmiş dilin gerçek kaynağının yeniden bulunması için çalışan kimse olduğunu öne sürer. Kabalanın gizlerini kesin olarak açığa çıkaracak olan Mesih'tir ve zamanların sonunda, var olan her dil yeniden kutsal dilin içinde eridiğinde, diller arasındaki farklılık sona erecektir. " [*Umberto Eco, *Avrupa'da Kusursuz Dit Arayışı,* Afa Yayınları, İstanbul 1995.]

HARF İLMİ

Kabballah, ***Torah,*** yani Kutsal Kitabın ilk beş kitabının yorum geleneğiyle *Talmud*un temsil ettiği hahamlık yorum geleneğinin içinden çıkar ve kendisini öncelikle kutsal metnin okunması ve yorumlanmasıyla ilgili bir teknik olarak sunar. Ancak Kabballistin üzerinde çalıştığı yazılı *Torah* tomarı yalnızca bir çıkış noktasını temsil eder: Yazılı *Torah'* ın okunması altında söz konusu olansa, yaradılıştan önce var olan ve Tanrılar (Elohim) tarafından meleklere emanet edilen ebedi *Torah*'ı yeniden bulmaktır.

Bazı Kabbalistlere göre, başlangıçta ak ateş üzerine kara ateş biçiminde yazılmış olan *Torah,* yaradılış anında, Tanrının huzurunda, henüz sözcükler halinde birleştirilmemiş bir dizi harf olarak bulunuyordu. Adem'in günahı olmasa, belki de harfler bir başka öyküye biçim vermek üzere birleşeceklerdi. Bu yüzden *Torah* tomarı hiçbir sesli harf, hiçbir noktalama ve vurgu işareti içermez, çünkü *Torah* başlangıçta sıraya konmamış bir dizi harften oluşur. Geleneğe göre, Mesih'in gelişinden sonra, Tanrı halihazırdaki harf bileşimini ortadan kaldıracak ya da bize halihazırdaki metni bir başka sıralamaya göre okumayı öğretecektir.

Kabballah'da harfler sayılarla eşleştirilmiş ve Tanrı isimlerinin harflerinin yerleri belli matematiksel kurallara göre değiştirilerek yeni anlam türetmelerine gidilmiştir.

Kabballah'da üç temel kavram vardır: 1- *Sefar,* 2- *Sipur,* 3- *Sefer.*

1- ***Sefar:*** Sayı (Nicelik) demektir. Var olanların birbirleriyle ilişkisinde, birinci durumda *sefar* (nicelik) rol oynar, bu da sayıyla belirtilir. Ondan sonra var olanın hareketi gelir ki, bunlar da sayıyla belirtilir.

2- ***Sipur:*** Söz (Kelam; Logos) anlamındadır. Her harf bir kuvveti işaret eder ve varlıklar harflerden oluşan "sözcükler" gibidirler. Dolayısıyla, tüm var olanlar Tanrının sözleri niteliğindedir. Öyleyse, Tanrı kelamı olan ***Torah*** (Tevrat) var olanların simgesel bilgisidir.

3- *Sefer-.* Yazı demektir. Tanrının yazısından evrendeki var olanların tümünü anlamak gerekir. Tanrının düşüncesi bu var olanların anlamıdır.

Kabballah'da varlığın en genel ve bütünsel biçimleri olan Sefiraların sayısı 10'dur ve ilk niceliklere temel sayılan 10 sayısına uygun olarak toplamı ***Sefirot*** (On Sefira) diye adlandırılır. Yaradılış kitabı da denen Oluşumun Kitabı ***Sefer Yezirah'da: "Sefirot on 'dur, dokuz değil; on 'dur on bir değil; Akıl ve Hikmetini onları anlamakta yoğunlaştır; inceleme ve araştırmalarını, irfan ve vicdanını onlara ada; var olan her şeyde Sefirot'u temel bil; Tanrıyı onlarla kavramaya çalış, "*** denir.

Zobar (Nur) Kitabında ise şöyle yazar: ***"Tanrı hiçbir biçimde betimlenemez ve tanımlanamaz olandır. Bunun için Onu işaret edecek herhangi bir şey ya da söz olamaz. Her şey ondan çıkar, ama O, hiçbir şeyle nitelendirilemez. Tanrı, sözleriyle evreni yaptı ve Adam Kadmon ile***

sözünü tamamladı. Bu nedenle, insan kendini bilmekle nura kavuşur. "

Zohar'-d göre, Melekler ***(Moleke)*** "doğa kuvvetlerinden başka bir şey değildir. İnsana gelince; O, yaratıkların hem özeti, hem de en yetkin olanıdır. Kendini arınma ve bilgilenme ile yetkinliğe ulaştırmak ve gerçeğin bilgisine erişmek insanın kendi elindedir ve insan bütün edimlerinde özgürdür, ancak bu özgürlük açıklanamaz bir gizdir.

Kabballist akımlarda, ***Torah*** okuma üç temel teknik—***Themuria, Gematria*** ve ***Notaria***— aracılığıyla yapılır. Aynı anlatımın değişik boyutlardaki farklı anlamları irdelenir, tefekkür edilir.

Themuria

Kutsal sayılan sözcüklerin dizilişlerindeki (sentaks) harflerin yerlerinin değiştirilerek yeni sözcükler elde etme yöntemi, yani anagramdır.

Örneğin; *"çünkü benim meleğim senin önünden gidecek..."* (Çıkış 23:23) ayetindeki "Melek" sözcüğü, bu yöntemle "Mikail" olarak hesaplanmıştır.

Ünlülerin yazılmadığı bir dilde anagram, öteki dillere oranla daha çok değiştirim (permütasyon) olanağı sunar. Örneğin; Moses Cordovero, Tesniye'de neden yün-keten karışımı giysiler giymenin yasaklandığım sorar ve bundan şu sonucu çıkarır: Özgün metinde, aynı harfler bir başka anlama gelecek şekilde dizildiğinde, *Adam'ı,* başlangıçtaki nurdan giysisini, şeytanın gücünü temsil eden yılanın deriden giysisiyle değiştirmemesi için uyaran bir ifade ortaya çıkar.

Abulafia da, dört harfin olası her biçimde ünlüleşmesi sayesinde, YHVH tetragramının her harfi için 50 kombinezonlu dört çizelge üretmiştir.

Kabballist, *Tbemuria'nın* sonsuz kaynaklarından yararlanabilir, çünkü *Temuria* yalnızca bir okuma tekniği değil, Tanrının dünyayı yaratma sürecinin kendisidir. Bu ilke, *Sefer Yezirah* ya da Oluşum Kitabı'nda açıkça ortaya konmuştur. Bu kitapta sözü edilen malzemeler ya da bir başka deyişle *Yehovd* nın dünyayı yaratmasının otuz iki bilge yolu, on *Sefirot* ile alfabenin yirmi iki harfidir.

Sefer Yezirah'ta şöyle der:

> ***"Temel yirmi iki harfi kesti, biçimlendirdi, ölçüp biçti, yerlerini değiştirdi, onlarla tüm yaratılanlara ve gelecekte oluşturulacak her şeye biçim verdi. [...] Yirmi iki temel harfi sanki bir surmuş gibi bir çarka koydu. [...] Onları nasıl katıştırıp harflerin yerini nasıl değiştirdi? Alef i bütün Aleflerle, Bet'i bütün***
>
> ***Betlerle [...] sonuçta, her yaratık ve her söz tek bir İsimden türedi. İki taş iki ev inşa eder, üç taş altı ev inşa eder, beş taş yüz yirmi ev inşa eder, altı taş yedi yüz yirmi ev inşa eder, yedi taş beş bin kırk ev inşa eder. Buradan yola çık ve ağzın söyleye-mediğini, kulağın işitemediğini düşün. "***

Gematria

Sözcükleri oluşturan harflerin sayısal değerlerinin toplamının hesaplanmasıdır. ***Gematria*** olanaklıdır, çünkü İbranice'de her harf bir sayı değerine sahiptir. ***Gematria,*** harflerin, sözcüklerin veya deyimlerin sayısal eşdeğerliliğinin hesaplanmasıdır ve bunun temelinde farklı kavramların karşılıklı ilişkisi içinde bir anlayışa gelme ve sözcüklerle düşünceler

arasındaki karşılıklı ilişkiyi keşfetme vardır. Bu sayısal değerlere sahip olan harfler, sözcükler, takı ve edatlar, ve giderek kavramlar ve idealar arasındaki karşılıklı ilişkinin açığa çıkması; farklı kavramlar arasındaki içsel ilişkinin içgörüye dayalı olarak algılanması ve an-laşılması temelinde bir hesaplama işlemidir.

İbranice'de sayılar alfabe harfleriyle gösterilir. Şu halde, her sözcüğün, tek tek harflerin gösterdiği toplamdan kaynaklanan bir sayısal değeri vardır. Aynı sayısal değere sahip farklı anlamlı sözcükleri bulmak, böylece nesnelerle gösterilen fikirler arasında analojiler kurmak söz konusudur.

Örneğin, YHVH'nin değeri toplandığında 72 elde edilir ve Kabballist çalışmalarda Tanrının 72 isminin tefekkürü ve bu 72 ismin arayışı önemli yer tutar.

Musa'nın yılanı da, bir anlamda Mesih'in önceden bildirilmesidir; çünkü her iki sözcüğün değeri de 358'dir. ***Adam*** yılana inanması nedeniyle cennetten kovulmuştur, yani bu dünyaya bedenlenmiştir, kurtuluşu ise Mesih aracılığıyla olacaktır, onun aracılığıyla Tanrıya geri dönecektir. Bu iki sözcük arasındaki ilişki ikisinin de sayı değerinin aynı olmasıyla tanımlanır.

En temel tanımlamasına girersek, ***Gematria*** kendi içinde farklı dizgeler içerir. Bu farklı dizgeler her bireysel harfin sayısal eşlemede tanımlanması ve bu harflerin isimlerinin kavram değerinde nasıl hesaplandıkları üzerinedir.

Bu tekniğin arkasında sayısal eşlemelerin aynılık göstermediği Kelam vardır. Kelam'da her şey birlik içindedir. Kelam, ismi söylenemez Tanrı (YHVH) tarafından yaratılmıştır; Onun sözüdür ve ondaki her harf değişik bir yaratıcı gücü, ilkeyi temsil eder. Bu bağlamda iki kavramın sayısal değerleri göz önüne alındığında, her birinin yarâtıcı potansiyellikleri ikisi arasında içsel bir bağ olarak ortaya çıkar.

Harfleri hesaplamada dört işlem vardır: 1- Mutlak değer, 2- Sıradan değer, 3- Azaltılmış değer, 4- Entegral değer.

Buna göre, tanrının ismini oluşturan dört harf (YHVH), her harfin ilişkide olduğu dört dünyadır. Bu dörtlü düzey ***Gemat- ria***'nın dört hesaplama dizgesi ile ilişki içindedir.

Harfler	**İşlemler**	**Dünyalar**
Yod:"Y"	Mutlak Değer	***Azilut***
He: "H"	Sıradan Değer	***Beriyah***
Vav: "V"	Azaltılmış Değer	***Yezirah***
He: "H"	Entegral Değer	***Asiyah***

Notaria

Notaria bir metnin şifrelenmesinde ve kod çözümünde kullanılan akrostiş tekniğidir. Örneğin; bir dizi sözcüğün ilk harfleri bir başka sözcüğü oluşturur. Bunun yanısıra, ***Notaria*** tüm geç Antikçağ ve Ortaçağ edebiyatında bir şiir tekniği olarak da yaygındı; Ortaçağ'dan başlayarak ***Ar s Notaria*** (Notaria Sanatı) adı altında büyü pratikleri de yaygınlık kazanmıştı. Kabballistler için ise akrostiş, Kutsal Kitaptaki gizemli akrabalıkları açığa vurmalıydı.

Örneğin; Leon'lu Moşe (Moses de Leon), kutsal metnin dört anlamının baş harflerini alıp ***(Peşat, Remez, Deraş*** ve ***Sod)*** bundan PRDS'yi, yani (İbrani alfabesinde ünlüler olmadığından) ***Pardes*** ya da Cennet'i çıkarır. ***Torah'ı*** okurken, Musa'nın ***"Kim bizim için göklere çıkacak?"*** sorusunu (Tesniye 30:12) oluşturan sözcüklerin baş harflerinin MYLH'yi, yani ***Moleb,*** Sünnet sözcüğünü verdiği bulunur; buna karşılık son harfler YHVH'yi vermektedir: Şu halde yanıt, "Sünnetli kimse Tanrıya ulaşacaktır" olur.

Kabballistler, harflerin dünyasına girmeyi ve onlardan Hakikatin izlerini bulmayı isteyenlerin, eğer ellerinde "Ariadne'nin İpi" olmazsa, kendilerini karmaşık ve sonu gelmez bir labirentin içinde bulacaklarını ve güçlü fırtınalara yenileceklerini söylerler. "Ariadne'nin İpi", Yunan mitolojisinin en gizemli sembolizmasını oluşturan ve batı Simyacılığı ile Kabballah içindeki eğitimin ayrılmaz bir öğesi olmuştur. Ariadne, Kral Minos'un (Tanrısal bellek) kızıdır. Kutsal taşı (simyacıların felsefe taşını) bulmak için bir mağaraya girer; orada ***Labirentus*** canavarını ve zorlu sınavları geçmesi ve taşı bulduktan sonra yeniden oradan çıkması gerekmektedir. Bunun için yanma bir yumak ip alır ve mağaraya girdikten sonra ipi geçtiği yerlerde açarak ilerler. Sonunda aynı ipi gerisin geriye toplayarak çıkar. Mistik Kabballistlere göre bu ip her şeyin özünde bulunan ve Yaşam Ağacı'ndan oluşan sarmal özdür. Bu sarmal harfler ve onlara denk düşen sayıların eşleşmelerinden oluşan evrendir. İbrani Rabbilerine göre harfler aynı zamanda gök kürede bulunan yıldızları ve onların oluşturduğu takımadaları sembolize ederler, ve her harf aynı zamanda bir sayı değerine sahip olduğundan, evren adeta yıldızlardan oluşan bir kitap gibidir. Kabballistler bu sayı değerlerini ve harfleri Yaşam Ağacı modeli temelinde çözümlerler. ***Zohat***[1] a göre, "Kutsal Mühür" budur. Her şeyin özüne basılan bu içsel yazıdır.

Hassidut Düşüncesine göre İbrani Alfabesindeki harflerin anlamlandırıldığı on temel kategori aşağıdaki gibidir:

Harf	Okunuşu/Adı	Anlamı	Sayısal Değeri
א	Alef	Öküz	1
ב	Beth	Ev	2
ג	Gimel	Deve	3
ד	Dalet	Kapı	4
ה	He	Pencere	5
ו	Vav	Çivi	6
ז	Zayin	Kılıç	7
ח	Het	Çit	8
ט	Tet	Yılan	9
י	Yod	El	10
כך	Kaf	El ayası/Avuç içi	20
ל	Lamed	Asa	30
מם	Mem	Su	40
נן	Nun	Balık	50
ס	Sameh	Destek/Dayanak	60
ע	Ayin	Göz	70
פף	Pe	Ağız	80
צץ	Zadik	Olta	90
ק	Kuf	Başın arkası	100
ר	Reş	Baş	200
ש	Şin	Diş	300
ת	Tav	Haç	400

Her harf bu on ilkede tanımlanır ve her ilke birbiriyle zorunlu bir ilişki içindedir.

Kavram	Zamansal değer
Anlam	Dirimsellik ilişkisi
Biçim	Belirlenim / Nitelik
Sayı değeri	Arketip
Uzaysal değer	Kanal / Yol

Tanımlar:

Kavram: İbranice'de her harfin ilişkili olduğu kavramsal bir ilke vardır.

Anlam: Her harfin yazınsal gelenek içinde bir anlamı vardır; çünkü İbranice her harf aynı zamanda bir sözcüktür ve başka harflerin yan yana gelmesiyle yazılır ve okunur.

Biçim: Her harfin yazılırken özgün bir biçimi vardır. Bu biçim başka harflerle olan ilişkisine göre belirlenir.

Sayı değeri: Her harfe karşılık gelen sayısal değerdir. **Uzaysal değer**: Fiziksel öğeler, kozmik bedenler ve astral işaretlerdir.

Zamansal değer: Mevsimler, haftanın günleri ve aylardır. **Dirimsellik ilişkisi**: Kendinin deneyimlenmesine aracılık etmekten sorumlu insan bedeninin parçaları ve organlardır. **Belirlenim (Nitelik)**: Yaşanan deneyimin doğuştan ya da sonradan elde edilen ifadeleridir, yukarıda adı geçen beden parçaları ve organlar tarafından kontrol edilir.

Arketip: Tevrat'ta yazılı olan İsrail tarihi arketipal figürlerden oluşmuştur. Harfler bu arketipal figürlerle karşılıklı ilişki içindedir.

Yol (Kanal): On Sefira arasında onları yatay, dikey ve çapraz olarak birbirlerine bağlayan kanallar (yollar) vardır.

Şimdi sırasıyla bütün harflerin bu kategoriler bağlamında tanımlarına geçelim.

Sh: 175-186

Kaynak: Kabballah, Yahudi Gizemi, Arzu CENGİL, Ayna Yayınevi, 3. Basım, 2004, İstanbul

ALEVİLİĞİN KÖKENİ TARTIŞMASI 'ALEVİLİĞİN GİZLİ TARİHİ'

`Aleviliğin Gizli tarihi` yazarı, Erdoğan Çınar`ın Aleviliğin kökeni hakkındaki araştırmaları büyük tartışma yarattı. Aşağıya aktardığımız bir tartışmayı yorumsuz olarak aktarıyoruz. Yazı iki bölümden oluşuyor:

1) Hamza Aksüt`ün, Çınar`ın araştırmaları hakkındaki eleştirisi.

2) Erdoğan Çınar`dan yanıt.

****

1) Hamza Aksüt`ün, Çınar`ın araştırmaları hakkındaki eleştirisi:

ERDOĞAN ÇINAR SKANDALI

CONSTANTİNE-SİLVANUS'U ÜÇ HAMLEDE

PİR SULTAN'A ÇEVİRME TEKNİĞİ

Hamza Aksüt

Son yıllarda Türkiye'de Aleviliği her yere, her topluluğa ve her inanca bağlama furyası başladı. Birkaç yıldır Hititler ve Luviler revaçta. Hitit tezinin savunucusu Kemal Soyer. Erdoğan Çınar, Kemal Soyer'den daha yiğit çıktı, Alevileri bir anda Hititlerden önceki Luvilere bağladı. Ama bir gerçek var ki, Soyer'in ve Çınar'ın, "Kürt Aleviler Ermeni kökenlidir" diyen Türk Tarih Kurumunun eski başkanı Yusuf Halaçoğlu'nu sollamış olmaları.

Soyer ve Halaçoğlu'nu başka yazılara bırakarak bu yazıda Çınar'ın tezlerini ele alacağım. Pardon, tezleriyle birlikte çevirilerini de ele alacağım. Çınar'ın bilim ahlakı yönünden hangi derecede olduğunu okurlar takdir edecek.

BÖLÜM I

ÖĞRETMEN PİR OLDU,

KİLİSE, ALEVİ OCAĞI

PİRLER OLDU St PAUL HAYRANI

Konuyu bilmeyenler için Erdoğan Çınar'ın tezlerini birkaç cümleyle özetleyelim:

**** Alevilerin kökeni, Hititlerden önce Anadolu'da yaşamış olan Luvilere dayanır.***

**** Bizans döneminde Paulikienler denen dinsel grup Alevidir.***

**** Paulikienler altı dede ocağı kurmuştur.***

**** Pir Sultan diye bilinen kişi aslında bir Paulikien önder olan Silvanus'tur.***

**** Silvanus'a, Pir Silvanus demekte bir sakınca yoktur. Böyle olunca Pir Silvanus'a Pir Sultan demekte de bir sakınca yoktur. Silvanus'un başına gelenler Pir Sultan'ın da başına gelmiştir.***

**** Paulikienler, Hıristiyan değil, Alevidir.***

Her şeyden önce Erdoğan Çınar, Aleviliği Anadolu'ya özgü bir yapı sanmakta, Suriye, İran, Irak gibi ülkelerde dede ocaklarıyla birlikte milyonlarca Alevinin yaşadığını bilmemektedir. Ayrıca, Alevilerin Türk, Kürt, Arap ve Rom gibi etnik kökenlerini dikkate almamaktadır. Gerçi bu, yalnızca Erdoğan Çınar'ın düştüğü bir hata değildir. Türkiye'deki birçok araştırmacı aynı durumdadır. Bu nedenle Çınar'ın bu yanılgısı mazur görülebilir.

Biz gelelim asıl konuya. Erdoğan Çınar, kaynakları nasıl kullanmaktadır? Yabancı dilde yazılmış kaynakları Türkçeye çevirirken tahrifat yapmakta mıdır? Bir başka deyişle, başta Alevi aydınlar olmak üzere okurları kandırmakta mıdır? Eğer kandırıyorsa, yıllardır bu kadar düşünce üreten aydın ve araştırmacı, Çınar'ın yazdıklarına nasıl inanabilmekte ve yer yer ona övgüler dizebilmektedir?

Paulikienleri Alevi olarak sunmak istediğinde, "Bizans ve Ortodoks Kilisesi arşiv kayıtları"nı kullandığını söyleyen Erdoğan Çınar, hemen hemen tüm kaynak notlarında şu iki kaynağı gösteriyor ve zaman zaman bunlardan bire bir çeviri yaptığını söylüyor:

a- Pecis, ed. C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachyryssanthou and J. Paramelle, Peter of Sicily, T And M 4 (1970).

b- Pecis, ed. C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, D. Papachyryssanthou and J. Paramelle, Peter the Higoumenos, T And M 4 (1970).

(Not: Hemen belirtelim, Çınar sayfa numarası da vermiyor. Bazen de s. 69-97 gibi "28 sayfalık bir aralık" gösteriyor, ya da age. diyerek kitabın tümünü gösteriyor.)

Bizans görevlisi Peter of Sicily'nin ve öteki Bizanslıların Grekçe yazdığı metinleri, Janet Hamilton ve Bernard Hamilton İngilizceye çevirerek, Christian Dualist Heresies in the Byzantine World adlı kitapta yayımlamışlardır. Çeviri için eski Slovence uzmanı Yuri Stoyanoy yardımda bulunmuş. Peter'in kullandığı dil Grekçe. İngilizceye çeviri yapan yazarlar, terimleri özgün haliyle de vermiş.

Her iki kaynak da dokuzuncu yüzyılda Bizans devleti görevlisi olarak Paulikienler üzerine gönderilen Peter of Sicily'nin tuttuğu notlardan oluşuyor.

(Not: Kaynak notlarına bakılırsa, Erdoğan Çınar, Grekçe metni kullanmış ve zaman zaman bire bir çeviri yapmıştır. Ancak, bu durum kuşkuludur. Sayın Çınar hangi dilden çeviri yaptığını belirtirse kendi tezleri açısından da iyi olacaktır. Çünkü Çınar'ın çevirisiyle, yukarıda adı geçen yazarların çevirisi arasında dağlar kadar fark vardır. 'Grekçe uzmanı Çınar' metinleri doğru çevirmişse, bu üç yazar büyük zan altında kalacaktır.)

İşte Size Erdoğan Çınar Usulü Çevirilerden Örnekler

1- Erdoğan Çınar'ın Çevirisi:

(Bizans görevlisinin Paulikienler hakkında tuttuğu notlardan bir bölüm)

"**Papazlarımızı ve hiyerarşinin diğer özellerini reddediyorlar. Kendi papazlarına 'pir' ve 'rehber' diyorlar ve papazları kıyafet ve diyetleriyle veya yaşam biçimleriyle diğerlerinden ayırt edilemiyor.**" (Erdoğan Çınar, Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 145)

Ne güzel değil mi, insanın buldum buldum, diye bağırası geliyor. Bizans döneminde, Anadolu'da dinsel önderlerine pir ve rehber diyen bir inanç grubu var! Tam da bizim Aleviler! Peki, kim yazmış bunu? Paulikienlerin üzerine gönderilen Bizanslı bir görevli: Peter of Sicily.

Grekçe Metnin İngilizceye Çevirisi

"**They reject our priests and other members of our hierarchy. They call their own priests synekdemoi and notaries; they are not distinguished from the others by dress or diet or the rest of their manner of life.**"

Metinde ne pir var, ne de rehber.

Metnin Doğru Çevirisi

"**Onlar, papazlarımızı ve hiyerarşimizin diğer üyelerini reddediyor. Papazlarına synekdemoi ve notaries diyorlar; giyim, diyet ya da yaşam biçimiyle diğerlerinden ayırt edilemiyorlar.**"

Görüldüğü gibi, ne pir var ne de rehber. Pir ve rehber, Çınar'ın uydurması. Sözü edilen insanlar, din adamlarına synekdemoi ve notary diyor. Çeviri ile ilgili bilim ahlakı yönünden takdir okurların.

Peki, synekdemoi ne? Yeni Ahit'te, St Paul'ün yardımcısı olan Hıristiyan papazlara verilen ad. Sözcük, "yol/gezi arkadaşları" (travelling companions) anlamında. (Janet Hamilton..., aynı yapıt, s. 10)

Erdoğan Çınar neden pir sözcüğünü kullanıyor? Gayet açık: Silvanus'u, daha sonraki sayfalarda Pir Silvanus olarak sunacak, sayfalar ilerledikçe Pir Silvanus'u, Pir Sultan'a çevirecek de ondan. (Peter of Sicily'e göre Paulikienler, Silvanus ve öteki din adamlarına didaskalos da diyorlar. Grekçe bir sözcük olan didaskalos, öğretmen anlamında (didakt, öğretme).

2- Erdoğan Çınar'ın Çevirisi:

Konu: İmparatorluk görevlisi Symeon, Constantine/Silvanus'u (Erdoğan Çınar'ın Pir Sultan'ı) taşlatıp öldürüyor. Daha sonra başkent İstanbul'a dönüyor. Yaptığına pişman oluyor ve Cibossa'ya dönüp Silvanus'un yerine geçiyor.

"Üç yıl boyunca İstanbul'da kaldı. Şeytan tarafından bütünüyle ele geçirilmiş olarak yalnız bir yaşam sürdü. Ardından her şeyi terk edip gizlice kaçtı. Sivas'a geri döndü." (Aleviliğin Kökleri, s. 78)

Grekçe Metnin İngilizceye Çevirisi:

"He was recalled to the emperor and stayed for three years in Constantinople, living privately, and was compeletely taken over by the devil. He abandoned everything and ran away secretly, and came to the aforesaid Cibossa."

Çeviri bir şey dışında doğru. Çınar, Cibossa'yı Sivas olarak çeviriyor. Bizans döneminde Sivas'ın adı Sebastia. Pir Sultan Sivaslı olduğu için Çınar, Cibossa'yı Sivas olarak sunuyor.

3- Erdoğan Çınar'ın çevirisi:

"Kendisine Titus diyen, İmparator'un emriyle Silvanus'u taşlatan ve onun ardından Sivas'taki ikinci 'Pir' olan ve Justus tarafından Şebinkarahisar piskoposuna ihbar edilen ve İmparatorun emriyle Silvanus'a atılan taşların oluşturduğu kümenin hemen yanında yakılan Symeon'a lanet olsun." (Aleviliğin Kökleri, s. 143)

Grekçe Metnin İngilizceye Çevirisi:

"Anathema to Symeon who called himself Titus, who, after he had stoned Constantine on the emperor's orders, became the second teacher at Cibossa, was denounced by Joseph his disciple to the bishop of Colonea, and was by the emperor's order brunt near the heap of stones where Constantine had been stoned."

Metnin Doğru Çevirisi

"Kendisine Titus diyen, imparatorun emriyle Constantine'i taşlatan, daha sonra Cibossa'da ikinci öğretmen olan, Justus tarafından Colonea piskoposuna ihbar edilen ve imparatorun emriyle Constantine'e atılan taş yığınının yanında yakılan Symeon'a lanet olsun."

Metinde "pir" yok, "teacher" (öğretmen) var. İngilizceye çevirenler bunu didaskalos yerine kullanmışlar ki, gayet doğru. Öyleyse Symenon nasıl ikinci pir oluyor? Metinde Sivas da yok, Cibossa var. Bizans döneminde Sivas'ın adı Cibossa değil, Sebastia. (Metini yorumlayan uzmanlar, Cibossa'nın neresi olduğunun bilinmediğini belirtiyor: "Cibossa is not otherwise known.") Erdoğan Çınar buna neden gerek duymuş? Çünkü Pir Sultan Sivaslı, öyleyse Cibossa'yı, Sivas olarak sunmak gerek! Erdoğan Çınar hızını alamayıp o kadar ileri gidiyor ki,

yer yer Cibossa'yla kastedilen yeri Yıldız dağlarının eteği (yani Pir Sultan'ın yaşadığı yer) olarak sunuyor.

Metinde taşlanan kişinin adı Constantine. Çınar bunu Silvanus olarak çeviriyor. Neden? Çünkü aşağıda da değineceğimiz gibi Silvanus'un asıl adı Constantine. Çınar Constantine adını okurlardan gizliyor.

4- Erdoğan Çınar'ın Çevirisi:

Konu: Silvanus'un taşlanarak öldürülmesi. Constantine/Silvanus'u taşlatan İmparatorluk görevlisinin adı Symeon.

"Symeon geldi, yerli yöneticilerden Typhon adında birini kılavuz olarak yanına aldı.Sivas'ta herkesi toparladı ve Şebinkarahisar kalesinin güneyine götürdü ve onlara önlerinde bağlanmış halde bulunan biçareyi taşlamalarını emretti. Herkes eline bir taş aldı ama kendilerine Hakk'tan yollandığını düşündükleri pirlerine atmamak için, ellerindeki taşı arkalarına fırlattılar.

Şimdi evlatlığına verdiği eğitimin ve öğrettiklerinin ödülünü alıyordu. İmparatorluk görevlisinin verdiği emir üzerine Justus eline bir taş aldı ve ikinci bir Goliath gibi taşı ona fırlatıp onu öldürdü." (Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 158; Aleviliğin Kökleri, s. 142)

Grekçe Metnin İngilizceye Çevirisi:

"Symeon arrived, took as his companion one of the local archons, named Typhon, and going to the place, gathered them all together and took them to the south of kastron of Colonea. There he made the wretch stand with his disciples facing him, and ordered them to stone him. They picked up the stones, and dropping their hands as if to their girdles, they threw the stones behind them, so as not to hit their teacher, whom they belived had been sent to them by God. Now this Salo-anus had sometime previously adopted a certain Justus and taught him the Manichaean heresy. He now recieved from him a fitting reward for this education and teaching. On orders from the imperial official, Justus picked up a stone, hit him like a second Goliath, and killed him."

Metnin Doğru Çevirisi:

"Symeon ulaştı. Yanına yerel yöneticilerden Typhon adında birini aldı, onları topladı ve Colonea kalesinin güneyine götürdü. Onlara, önlerinde duran biçareyi (ya da kötü adamı) taşlamalarını emretti. Taşları aldılar, ama Tanrının (God) kendilerine gönderdiğine inandıkları öğretmenlerine vurmamak için arkalarına attılar. Salo-anus, Justus adında birini evlatlık edinmiş ve ona Maniheist sapıklığını öğretmişti. Şimdi, bu eğitimin ve öğretimin ödülünü alıyordu. İmparatorluk görevlisinin verdiği emir üzerine Justus, eline bir taş aldı ve ikinci bir Goliath gibi taşı fırlatıp onu öldürdü."

Metinde 'Hakk' sözcüğü yok, 'God' var. Hıristiyanların tanrı anlamında kullandığı sözcük. Çınar neden 'God'ı, 'Hakk' olarak sunuyor? Gayet açık: Alevilikte Hakk terimi var ya.

Metne göre Silvanus taşla öldürülmüş. Erdoğan Çınar bunu yeterli görmüyor, metinde olmadığı halde, taşla öldürülen bu kişiyi bir de "astırarak idam" ettiriyor. Neden bunu yapıyor? Gayet açık, Pir Sultan asıldı ya!

"**Pir Silvanus Yıldız Dağı'nın eteklerinde önce Symenon'un emri ile kendisine 'yol oğlu' olarak aldığı, en sevdiği müridi tarafından başlatılan taş yağmurunun altında kaldı. Sonra da asılarak idam edildi.**" (Aleviliğin Kökleri, s. 142)

Metinde "yol oğlu" terimi yok. Çınar bunu neden uyduruyor? Justus'u, Hızır Paşa yapacak ya ondan! Yıldız Dağı da nereden çıktı? Hiçbir metinde yok. Hatta metinlerde Sivas'ın adı bile geçmiyor. Sivas'ın Bizans dönemindeki adı Sebastia.

Colenea, Şebinkarahisar. Metinde "Colenea'nın güneyi" deniyor. Çınar, Yıldız dağının Şebinkarahisar'ın güneyinde olduğunu söylüyor. "**Yıldız Dağı, Şebinkarahisar ile 'Cibosso Kastronu'nun (Sivas Kalesi) arasında Şebinkarahisar'ın güneyinde Sivas Kalesi'nin kuzeyindedir.**" (Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 170-171)

Acaba Erdoğan Çınar hiç haritaya baktı mı? Yıldız Dağı, Şebinkarahisar'ın bir hayli batısındadır.

Ayrıca, metinde Maniheizm'den söz edildiği halde Çınar bu bölümü neden almamış? Aslında alabilirdi. Maniheist terimini Alevi olarak çevirebilirdi!

Erdoğan Çınar devam ediyor: "**En sevdiği müridinin attığı taş ile Hakk'a yürüyen Mananalisli Pir Silvanus, Alevilerin ünlü mürşidi ve Alevi sözlü geleneğinin kurucusu ve büyük ustası Pir Sultan Abdal'dır.**" (Aleviliğin Kökleri, s. 142-143)

Çınar'ın, Silvanus'un asıl adı olan Constantine'i okurlardan nasıl gizlediğini aşağıda göreceğiz.

Paulikienlerin "Cem Evi"

"**İn an allegory, when adressing us they refer to their own assemblies as the Catholic Church, but among themselves they refer to them as oratories. (proseuchai)** (Janet Hamilton..., aynı yapıt, s. 95)

Burada söylenen ne: Paulikienler, Katolik kilisesine gittiklerini söyleseler de bu bir kandırmacadır. Aslında proseuchai dedikleri küçük mabetlere gitmektedirler. Sayın Çınar, bu terimi "cem evi" olarak tercüme etmekte bir sakınca görmemektedir. (Bakınız, Aleviliğin Kökleri, s. 137; Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 144)

Paulikienlerin Katolik kilisesine gitmemesi gayet doğaldır, çünkü onlar Paulikiendir.

KİLİSELER BİR HAMLEDE ALEVİ OCAKLARINA NASIL ÇEVİRİLİR?

"Anathema to those who say that there are six Paulician Churches, Macedon, which is a kastron of Colonea called Cibossa, which Constantine/Silvanus taught and Symeon/Titus; Achea, which is Mananalis, a village is Samosata, which Genesius/Timothy taught; the church of the Philippians, taught by Joseph/Epaphroditus; the churc of the Laodiceans, that is the people of Mopsuestia; the church of the Ephesians, who are the Cynochoritae; these there Churchs were, they say, seduced by Sergius/Tychicus."

Başka bir metin:

"They say that there are six Churches in their confession; the Church of Macedonia, Which is kastron of Colonea; Cibossa, which was instructed by Constantine/Silvanus and Symenon/Titus; Achea, which is a village of Samosata; Mananalis, Which was instructed by Gegnesius/Timothy; the Church of the Philippians, by which they mean the disciples of Joseph/Epaphroditus and Zacharias whom they call the hireling shephered; the Church of Laodiceans, by which they mean the people of Argaoun, and that of the Colossians, meaning the Cynochorites. These three Churches were, they say, instructed by Sergius/Tychius." (s.94)

Bu paragraflarda dile getirilenler şunlar:

Altı kilise var.

1- Makedon Kilisesi: Constantine/ Silvanus ve Symeon/Titus tarafından kurulmuş.

2- Achea Kilisesi: Samaosata'da Gegnesius/Timothy tarafından kurulmuş.

3- Phlippians Kilisesi: Joseph/Epaphroditus tarafından kurulmuş.

4-Laodiceans Kilisesi: Mopsuestia ya da Argaoun halkının kilisesi ve Sergius/Tychius tarafından kurulmuş.

5- Efes Kilisesi: Aynı kişi tarafından kurulmuş.

6- Colossians Kilisesi: Aynı kişi tarafından kurulmuş.

Erdoğan Çınar Bu Metinlerden Şu Alevi Ocaklarını Çıkarıyor:

"Bizans ve Ortodoks Kilisesi arşiv kayıtlarında altısı Anadolu'da bir tanesi de Balkanlar'da olmak üzere yedi Alevi ocağından bahis olunmaktadır... Tahtacı Sergius'un Hakk'a yürümesinden sonra, sekiz yüz kırklı yıllarda Anadolu'da altı büyük Alevi ocağının varlığını tespit edebiliyoruz..."

1- Mananakian Ocağı:

Çınar'a göre bu ocağın kurucusu, yedinci yüzyılda Mananalis'ten Sivas'a giderek Banaz'a yerleşen Pir Silvanus. Ocağın iki kolu var. Biri Banaz'da biri de Pülümür'ün Haculiye köyünde.

Şu bizim Hacılı köyü, Haculiye olmuş. Erdoğan Çınar'ın Hacı sözcüğü alerjisinden mi acaba? (Aşağıda bu alerjiden söz edilecektir.) Ocağın adı neden Mananakian? Ocağın bulunduğu coğrafyanın adı Mananalis de ondan. Mananalis neresi? Kaynak olarak kullandığı Bilge Umar'ın kitabına göre "**Tercan ile Kiğı arasında, Tuzla Suyu güney yanında uzanan bölgenin Bizans çağında kullanılan adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım**." (Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, s. 541). Sayın Umar, sözcüğün anlamını saptayamamış ama Sayın Çınar saptamış: "**Mananakian Ocağı adından da kolayca anlaşılacağı üzere 'Ma/Kadın Ana'ya atfedilmişti**." (Aleviliğin Kökleri, s. 150). Oysa "Ma" sözcüğünün anlamını saptayan Bilge Umar. Ne diyelim, çırak ustayı geçer derler! Bizim Malatya'nın "ma"sı da Kadın Ana'yla mı ilgili acaba? Yok canım, Malatya'nın eski adı Melitene.

Çınar'a göre bu ocak mensupları Ortodoks kilisesinin ve Bizanslıların baskısı nedeniyle Mananakian değil, Makedonian adını kullanıyordu. Böylece küçük bir değişiklikle tüm baskılardan kurtulmuş oluyorlardı. "**Bu sebeple Pir Silvanus'un Yıldız Dağı'nda kurduğu ocak Bizans kayıtlarına ve Ortodoks metinlerine 'Makedonya Ocağı' olarak geçti**." (Aleviliğin Kökleri, s. 140-141)

Baskıdan kurtulan Paulikienler mi yoksa kaynakların baskısından kurtulmak isteyen bir Erdoğan Çınar mı söz konusu?

2- Achean Ocağı:

"Ortodoks kaynaklarında bu Alevi ocağının Timothy tarafından Mananalis'te Samosata'nın (Şimşatkale-Palu) bir köyünde kurulduğu ifade edilmiştir... Ağuçen Ocağı'nın dedeleri Ocağın merkezinin Elazığ-Palu arasındaki Sün Köyü olduğunu söylemektedirler ki verdikleri bu coğrafi aidiyet bilgisi Bizans kayıtlarındaki Achean Ocağı'nın merkezi ile bire bir örtüşmektedir. Achean ocağının bugüne ulaşabilen bir başka kolu da Kurachean (Kureyşan) ocağıdır. Palu'nun Seydili köyündeki Seyit Sabu ocağı, Acean ocağının bugüne ulaşmış bir başka koludur. Aynı şekilde Acheanlardan koparak zaman içinde ayrı ocaklar halinde örgütlenen Derviş Cemal, Baba Mansur, Şah İbrahimli ve Şah Ahmetli Alevi ocakları da bu ocağın ardıllarıdır. Achean-Ağuçan ocağı ve bu ocaktan kopan ocak mensupları Palu, Elazığ, Tunceli ve Mazgirt köylerinde, kendi ana yurtlarında, halen yaşamaya devam ediyorlar." (Aleviliğin Kökleri, s. 151)

Achea'daki kilise oldu Ağuçen ocağı! Achea'nın sonuna "n" harfi birdenbire ekleniverdi. Kilisenin (pardon ocağın) kurucusu Genesius. Bu kurucu Timothy adını alıyor. Neden alıyor

bu adı? Timothy, Hıristiyanlığın büyük kurucusu ve yayıcısı St Paul'ün müridi de onun için. Avuçan ocağının kurucusu, St Paul'e ne kadar hayran! Avuçan ocağının hangi kurucusu acaba? Köse Seyyid mi, Mir Seyyid mi, Seyyid Mençek mi, Koca Seyyid mi?

(Not: Çınar, bir çırpıda bir sürü ocak adı sayıyor, Derviş Cemal, Baba Mansur, Şah İbrahimli, Şah Ahmetli ocaklarını bir çuvala dolduruyor. Aşağıda, birinci kitabında dile getirdiği dede ocaklarına da değineceğim. Ayrıca, Sün köyü Elazığ ile Palu arasında değil. Coğrafyayı değiştirmeye gücümüz yetmez.)

3- Epaphroditus Ocağı:

Çınar'a göre bu kiliseyi (pardon, ocağı) Epaphroditus kurmuş.

"**Pek çok defa güvenlik nedeniyle yer değiştiren bu kurucunun son durağı Orta Toroslarda, bugünkü Abdal Musa ocağının yakınlarında, Antalya'nın kuzeyinde, Burdur'un Bucak ilçesi Ürkütlü beldesindeki Komama antik kenti oldu. Bu ocak günümüzde Abdal Musa ocağı olarak biliniyor.**" (Aleviliğin Kökleri, s. 151-152)

Erdoğan Çınar'ın kaynak olarak kullandığını söylediği Bizans ve Ortodoks Kilisesi kayıtlarındaki Epaphroditus kim acaba? Asıl adı Joseph olan bu kişi, kendisine Epaphroditus adını seçiyor. Neden bu adı seçiyor: St. Paul'ün Colessanlara yazdığı mektuplarda "kardeşim" dediği kişi Epaphroditus. Bizim Epaphroditus, yani Joseph, Pisidia'daki Antioch'a gidiyor ve Philippi kilisesini kuruyor. (Peter Of Sicily'nin notlarından:... **but Joseph escape and run off as a fugitive towards Phrygia, and leaving there, he settled in Antioch in Pisidia.** (Janet Hamilton, s.82, Kilise kurmasıyla ilgili bilgi için bak, aynı yapıt, s.18: **Epaphroditus escaped arrest and went to Antioch in Pisidia in Central Anatolia, which had been evangelized by St Paul. There he founded the Paulicien Church of Philippi.)**

Kiliseye bu adı vermesinin nedeni, St Paul'ün Epaphroditus'unun da aynı adlı kilisenin üyesi olması. Yani, hem Joseph'in aldığı ad, hem de kurduğu kiliseye verdiği ad, St Paul ekolünün ad vurma geleneğinden. Çınar, kilisenin (pardon, ocağın) adını neden Philippi değil de Epaphroditus olarak sunuyor, anlamak güç.

Bir dakika, Pisidia'daki Antioch neresi? Çınar'ın kaynak olarak kullandığı (ama kaynak olarak göstermediği) Bilge Umar'ın tespitine göre bugünkü Yalvaç'ın atası. (Bilge Umar, aynı yapıt, s. 78) Erdoğan Çınar, kilisenin (pardon, ocağın) yerini Burdur'un Ürkütlü beldesindeki Komama olarak sunuyor. Çınar bunu neden yapıyor? Çünkü ona 'ma' hecesi içeren yer adları gerek. Komama, 'Kutlu Ananın Halkı' demek. (Bilge Umar, aynı yapıt, s. 458)

Erdoğan Çınar'ın kaygısı belki de Yalvaç'ın St Paul'ü hatırlatmasını önlemek. Çünkü, St Paul'ün ilk yolculuğunda uğradığı yerlerden biri Yalvaç. Hıristiyanlık tarihinde en önemli yerlerden biri.

4- Laodikian Ocağı:

Çınar'a göre kurucusu Tahtacı Sergius. Bu kişi taliplerini Arguvan'a çağırmış, çağırıya uyanlar Laodikianlar olduğu için ocak bu adı almış. Ocağın merkezi de çok ilginç: Arguvan. "**Achean ocağından Sergius'un daveti üzerine yurtlarını terk ederek Arguvan'a yerleşen Acheanların merkezi Arguvan'ın Merzirme köyüdür. Acheanların bu kolu günümüzde Şah İbrahimliler olarak bilinmektedir.**" (Aleviliğin Kökleri, s. 152)

Ne diyelim! Bizim Dede Garkınlı Şeyh İbrahim Veli ve talipleri meğer Avuçanlıymış. Şeyh İbrahim de herhalde Tahtacı Sergius'un halifelerinden birisidir! Zaten söylemlerinde ve gülbanklarında Sergius adı bolca geçiyor! Şeyh İbrahim'in musahibi Ali Seydi kim acaba? Ona da Grekçe bir ad bulmak gerek! (Merzirme, Arguvan'a değil, Hekimhan'a bağlı. Samimiyetimle söylüyorum, Çınar'ın bu hatası mazur görülebilir. Sadece bilgi olsun diye belirtiyorum.)

Ocağın kurucusu Sergius, kendisine Tychicus adını seçiyor. Tychicus, St Paul'ün risalesinde "Lord'un sadık müridi" olarak anılan kişi.

Sergius, Galatia'da (Ankara yöresi) doğmuş bir Grek. Bu bölgedeki çalışmalarından sonra Niksar yakınındaki Cynochorion'a gidiyor ve burada Laodicea kilisesini kuruyor. Burada çıkan olaylar sonunda Sergius ve müritleri Arguvan'a giderek Astatoilere katılıyor.

5- Efes Ocağı:

Çınar'a göre Kurucusu Sergius. Bizim Tahtacı Sergius! Ocağın merkezi İzmir'in Narlıdere kasabası. Bu ocağın bir başka kolu Emirbeyli olarak biliniyor. Çınar'ın daha önceki kitabında Timurbeyli olan ocak, son kitabında bu kez Emirbeyli olmuş. Hacı Emirli ocağını kastediyor herhalde. Ocağın kurucusu İbrahim Sani. Ne yapsın sayın Çınar, Hacı adını kullansa olmuyor, İbrahim ve Sani adlarını da kullanamıyor. En iyisi, Arapçayı çağrıştırmayan Timurbeyli ve Emirbeyli adlarını kullanmak. Gerçekten de zor bir durum. Çınar'ın yerinde olmak istemezdim. (Sayın Çınar da "asimile olmuş" Alevi yazarlar ve yöneticiler gibi "hacı" terimini Kâbe'yi ziyaret etmiş kişi olarak mı anlıyor acaba? İngilizce sözlükle Türkçe metni açıklamak gibi bir şey bu.)

Efes, St Paul'ün yaşamında önemli bir yere sahip.

6- Niksar Ocağı:

Çınar'a göre kurucusu Sergius. Bizim Tahtacı Sergius! Mürşidi ise Baba İlyas. Danişmendliler on birinci yüzyılda burada bir devlet-dergâh kurmuş. (Aleviliğin Kökleri, s. 153-154)

İyi de, bir kişi nasıl üç ocak kuruyor? Kilise kursa anlayacağız. Alevilikte bir eren yalnızca bir dede ocağı kurar ve o ocak, kurucusunun adıyla anılır. Sayın Çınar, dede ocağını bir bina ya da tekke mi sanıyor yoksa? Dede ocağı, bir dede grubuyla, o dede grubunun taliplerinin toplamı olan sosyal yapıya verilen addır.

7- Dimetoka Ocağı:

Çınar'a göre zorunlu göç nedeniyle Anadolu'dan Balkanlara taşınan Alevi toplulukların mürşit ocağı olarak on birinci yüzyılda ortaya çıkmış. Ocağın merkezi Dimetoka. Çınar'ın kastettiği, Hacı Bektaş ocağına bağlı olan Kızıldeli ocağı herhalde. Yalnız, sayın Çınar, bu ocak kurucusunun adını vermeyi unutmuş. St Paul'ün hangi adamı kurdu acaba Kızıldeli ocağını?

Peki, Çınar'ın Alevi Ocağı Kurdurduğu Bu Kişiler Kendilerine Hangi Adları Seçiyorlar?

Ya da "Ocak Kurucuları"nın Tümü St Paul Hayranı!

Symeon/ Titus: İmparatorluk görevlisi Peter of Sicily, Symeon'un kendisine iyi bir ad seçerek Titus adını aldığını belirtiyor ve şöyle diyor: "**Ona Titus demeyeceğim, Ketos diyeceğim. Çünkü Titus, St. Paul'ün Crete'ye atadığı piskopos.**" Ketos ne, balina. Denizlerde hırsız gibi pusuya yatan balina.

Erdoğan Çınar, Peter of Sicily'nin bu notunu kitabına almış, ancak, St Paul bölümünü ... ile geçiştirerek paragrafı şöyle tercüme etmiş:

"**Ben ona Titus değil Kelos (Balina) diyeceğim. Ne de olsa kendisi denizin derinliklerinde saklanan balina gibiydi... Bazen denizciler ne olduğunun farkına varamaz ve (ada büyüklüğündeki) balinanın üzerine kanca atıp gemilerini bağlarlar.**" (Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 163)

Çınar'ın çevirdiği paragrafı aynen verelim:

"**I will not call him Titus, for he was not the imitator of Titus whom Paul ordained a bishop in Crete, but Ketos ('whale'). He was like the whale of the sea which lurks in the water..**" (Janet Hamilton, aynı yapıt, s. 79)

Görüldüğü gibi Çınar, Titus'un St Paul'ün atadığı bir piskopos olduğunu ifade eden bölümü saklıyor, okura sunmuyor, okurları kandırıyor.

Genesius/Timothy: Timothy, St Paul'ün Book of Act'ine göre St Paul'ün müridi. ("Timotheus/Timothy, was a disciple of St Paul, see Acts 16.1" (Janet Hamilton..., aynı yapıt, s. 80 dipnot)

Joseph/Epaphroditus: Joseph bu adı niye almış? Hristiyan mitolojisine göre Epaphroditus, St. Paul'ün "kardeşim, yoldaşım ve askerim dediği kişi." Erdoğan Çınar'ın Alevi Epaphroditus'u, St. Paul'ün misyonerlik yaptığı Pisidya'ya gidiyor ve kilise kuruyor.

Sergius/Tychicus: Sergius bir Grek ve Galatia'daki (Ankara yöresi) Tavium'un bir köyünde doğmuş. Adını niye Tyhchicus diye değiştirmiş? Tyhchicus, St. Paul'ün, Ephistel'de tanımladığı gibi, "**Lord'un aziz ve sadık kardeşi**" (a beloved brother and faithful minister in the Lord" EPH. 6.21)

Sergius'un takipçilerine Astatoi deniyor. Bu ad, St. Paul'ün "bizler evsiz, barksız gezenleriz" ifadesi ile açıklanıyor.

Sergius, St. Paul gibi pastoral mektuplar yazmış.

Constantine/Silvanus (Erdoğan Çınar'ın Pir Sultan'ı): Peter of Sicily'nin yazdığına göre Constantine, Mananalis'ten ayrılarak Cibossa'ya gidiyor. Kendisinin, Paul'ün mektubunda Makedonya'ya gönderildiğinden söz edilen sadık müridi olan havari olduğunu söylüyor. "**Siz Macedonian'sınız. Ben Paul'ün size gönderdiği Silvanus'um**" (Janet Hamilton, aynı yapıt, s. 78).

Constantine, (Çınar'ın Pir Sultan'ı) kendisine Silvanus adını seçiyor ama Bizanslı görevliler ona bu adı layık görmüyorlar, sahte Silvanus diyorlar. "Also called pseuda-Silvanus" (Janet Hamilton..., aynı yapıt, s. 101).

Onlar sahte Silvanus diyorlar ama Çınar, Silvanus'un asıl adı olan Constantine'i okurlardan saklıyor, yazılarında hep Silvanus'u kullanıyor. Neden acaba?

"**Bu isim, 680 yılında Sivas'ta asılan "Pir"in asıl adı değildi. Pir Silvanus bu ismi Alevi sözlü geleneğinin başlatıldığı ve kurumlaştırıldığı Cibossa (Sivas) Alevi ocağını kurduktan sonra aldı...**" (Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 159)

Kısacası: Constantine ve ardılları, St Paul'ün müritlerinin adlarını alıyorlar. Kurdukları kiliselere de hep St Paul'ün ziyaret ettiği yerlerin adını veriyorlar. (**Later didaskaloi followed Constantine's example and took the names of Paul's disciples, and also called their churches after places visited by Paul. J. Hamilton...,** aynı yapıt, s.12) Yaşadıkları olaylar da Paul zamanındaki olaylara benziyor. Eğer Çınar'ın Pir Sultan olayı bunlardan biriyse Pir Sultan'ı Hıristiyanlığın ilk şehidi Stephan olarak ele alabiliriz. Ne diyelim.

Constantine Silvanus'un İki Kitabı

Erdoğan Çınar Draconus adında birinin Suriye'de bir süre tutuklu kaldıktan sonra bir yolunu bularak kaçtığını, köyüne dönerken yol üstünde Palu'ya uğradığını belirttikten sonra Silvanus'u, Draconus'un huzuruna çıkarıyor ve niyaz aldırıyor. Yaza kadar bu iki "pir" uzun uzun sohbet edip yolun erkânını derince konuşuyorlar. Draconus giderken Constantine Silvanus'a iki kitap veriyor. Silvanus bu iki kitabı önce kalbinin üzerine, sonra dudaklarına götürüyor, ardından ikisini de heybesine koyuyor. Ve "mürşidi"ni yol ayrımına kadar uğurluyor. (Kayıp Bir Alevi Efsanesi, s. 150-152)

Çınar'a göre bu kitaplardan birisi "Kudret (Dynasis)." Çınar öteki kitabın adını vermiyor.

Peki, Peter of Sicily bu konuda ne diyor: Suriye'den dönen bir mahkum Constantine'e iki kitap veriyor. Bunlardan birisi Gospel, öbürü de Apostle. Sicily'nin yazdığını aynen alalım: "**This man entertained in his house for some time a certain deacon, a prisoner who was returning**

to his own country from Syria and came first to Mananalis. All this we found by careful enquriy. The prisoner was bringing back from Syria two boks one of the holy Gospel and the other of the Apostle, which he presented to Constantine in return for his hospitalıty." (Janet Hamilton..., aynı yapıt., s. 76)

Gospel İncil demek. Apostle ise St Paul'ün yazdıkları.

Buna göre Suriye'den gelen iki kitap tamamen Hıristiyanlıkla ilgili. Üstelik Hıristiyanlığın temel metinleri. Bunları Alevi kitapları diye yutturmaya çalışmaya ne demeli?

Çınar'ın sözünü ettiği kitap "Dynamis" Bizans Kilisesi'nin onuncu yüzyıla ait lanetleme metinlerinde geçiyor. Bu bölümde kilise yetkilisi kendisine aykırı görüşlere sahip olan tüm mezhepleri, "şeytana tapanları" vb. ile birlikte Paulikienleri de lanetliyor. O kadar ki, Katolik Kilisesine aykırı düşünenleri lanetliyor:

"**Anathema to those who dont think as the Holy Catholic Apostolic Church thinks**." (J. Hamilton, s, 109)

Peki, Dynamis nedir?

Dynamis, bir gnostik çalışmadır. Hıristiyanlığın da gnostizmi vardır. Bizans metinlerini inceleyen ve yayımlayan araştırmacılara göre Paulikienlerin geleneğinde herhangi bir gnostik (ya da maniheist) etkinin izleri yoktur. Gnostik nitelemesine erken anti-heretik Ortodoks kaynaklarda rastlanmaktadır. (Janet Hamilton..., aynı yapıt, s. 8, 109 dipnot)

Peki, Erdoğan Çınar okuduğu orijinal metindeki Apostle ve Gospel'i görmemiş mi? Bunların Hıristiyanlığın temel metinleri olduğunu bilmiyor mu? Bildiği için mi iki kitap diye ad vermeden geçiyor? Okuyucudan saklıyor.

BÖLÜM II

PAULİKİENLERİ İNCELERKEN SÜREKLİ GÜNDEME GELEN ST PAUL KİMDİR?

ERDOĞAN ÇINAR ST PAUL'DEN NEDEN SÖZ ETMEMEKTEDİR?

Tarsus'ta bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak doğan (ölümü MS. 67) Paul, Hıristiyanlığa inananlara zulmeden bir kişi idi. Özellikle, ilk Hıristiyan şehit Stephan'ın taşlanarak öldürülmesinde gösterdiği sevinç, Hıristiyan oluşundan sonra da unutulmadı. Kiliselere baskın düzenleyip Hıristiyanları tutuklayan görevliler arasında yer aldı. Paul, Şam'a kaçan Hıristiyanların peşinden giderken İsa'yı rüyasında gördü ve Hıristiyan oldu. Hizmetleriyle İsa'dan sonra St. Piyer ile birlikte Hıristiyanlığın iki önemli kurucusundan biri oldu. Dinini yaymak için üç kez uzun yolculuğa çıktı. Antakya, Pisidya (Yalvaç), Efes, Galatia, Makedonya, Korint gibi yerlere uğrayarak buraların meclislerine mektuplar sundu ve bazılarında kiliseler kurdu. İtalya ve Fransa'ya kadar gitti. Sonunda Roma'da idam edildi. Book of Acts ve Ephistles gibi mektuplar yazdı.

Sözün Kısası:

Çınar'ın Alevi ocağı kurdurduğu bu kişiler, Hıristiyanlığın en önemli azizlerinden olan St Paul'ün adamlarının adlarını alıyorlar. Ayrıca, bu kişiler hakkında kayıtlara geçen olaylar, Hıristiyanlığın erken dönemiyle bire bir örtüşmekte.

Silvanus'un taşla öldürülmesi: St Paul'ün gözünün önünde Stephan adında bir Hıristiyan taşla öldürülüyor. Stephan, Hıristiyanlığın ilk şehidi. St Paul de taşlanma sırasında orada görevli, Symeon gibi. St Paul pişman oluyor ve Hıristiyanlığa geçiyor, yola hizmet ediyor. Symeon da pişman oluyor ve Paulikien oluyor, yola hizmet ediyor.

Çınar'ın kaynak olarak gösterdiği metinleri İngilizceye çevirerek yorumlayanların bu olaylar ve ad almalar konusundaki tespitleri şöyle:

Peter Of Sicily'e anlatılan Paulikienlerin "resmi tarihi" St Paul'ün Book of Acts'inde anlattığı Hıristiyanlığın ilk dönemindeki öyküler. (Janet Hamilton..., aynı yapıt, s. 14) Aynı yazarlar, Constantine/Silvanus'un (Çınar'ın Pir Sultan'ının) taşlanarak değil, geleneksel yöntemle (**conventional way**) öldürülmüş olduğunu varsaymak gerektiğini söylüyorlar. Bizans yasalarında böyle bir hükmün olmadığını, taşlanarak öldürme efsanesinin Hristiyanlığın (taşlanarak öldürülen) ilk şehidi Stephan ve taşlatan St Paul ilişkisine dayandığını belirtiyorlar. (J. Hamilton..., aynı yapıt, s. 12-13)

Aynı yazarlar tespite devam ediyor:

Constantine/Silvanus (Çınar'ın Pir Sultan'ı HA), kendisini bir Hıristiyan olarak niteledi. Öğretisini İncil üzerine kurdu. Bunlar (Paulikienler), Eski Ahit'i reddediyor, Yeni Ahit'i kabul ediyorlardı. Yeni Ahit'teki St. Peter'in bölümlerini de reddedip, St Paul'ün yazdıklarını kabul ediyorlardı. "**Peter of Sicily'e göre Paulikienler, didaskaloslarını İsa'nın havarisi olarak görüyorlardı.**"

BÖLÜM III

ALEVİ SÖZCÜĞÜ

Erdoğan Çınar, Alevi sözcüğünün Ali ile ilgisinin olmadığını iddia ediyor. Î ekini, Türkçe sanıyor. Sözcüğü dilbilim ve Türkçe dil kuralları açısından ele almak istediğini belirtiyor ve şöyle diyor:

"**Alevi deyiminin gerçek anlamına ulaşabilmek için, önce bu sözcüğü dil bilimi ve Türkçe dil kuralları çerçevesi içinde, önyargısız ve ön kabulsüz incelemek gerekecektir.**

"**İ eki Türkçe'de sonuna geldiği kelimeye aidiyet kazandırır (örnek; tarih-tarihi, mimar-mimari, insan-insani, davut-davudi gibi). Alevi sözcüğü, alev kökünden üretilmiş böyle bir kelimedir. Türk Dili kurallarına göre Ali kökünden Alevi sözcüğünün türetilmesi imkânsızdır.**" (Aleviliğin Gizli Tarihi, s. 29-30)

Gerçekten de perişan bir yorum ve durum. Çınar, "Î" ekini Türkçe sanıyor. Hiç tartışmaya gerek yok, "Î" eki Arapçadır ve sonuna geldiği sözcüğe aidiyet niteliği yükler. En basit bir Arapça ya da Osmanlıca sözlüğe baksaydı bu perişan duruma düşmezdi. Neyse, Çınar'a yardım edeyim. Mustafa Nihat Özon'un Osmanlıca-Türkçe sözlüğündeki ilgili bölümü buraya alıyorum:

"Î Arapça kelimelerin sonuna î katılarak ism-i mensup adı verilen sıfatlar yapılırdı. Böyle kelimeler, ilgi, ilişik gösterirler; bir yerli olma, birinin olma, biriyle ilgisi bulunma anlatırdı. Nispet (eki).

Sonları **sesli bir harfle biten kelimelerde** "î" şekli "vî" olurdu." (s. XLI-XLII)

Sözlükte, Çınar'ın örnek verdiği türetmelere de bir örnek verelim. Tarih, Arapça bir sözcüktür. Tarihî, "tarihle ilgili" anlamındadır.

Sayın Çınar'ın bu perişanlığıyla, tanıdığım birçok Türkçe öğretmenini ikna etmiş olması, ülkemizdeki eğitim ve öğrenim kalitesi açısından son derece üzüntü vericidir.

Sayın Çınar'a ve onun yazdıklarına inanan Türkçe öğretmenlerine şu örnekleri vererek Alevi sözcüğünün türeyişini açıklamak istiyorum:

Adi-Adevî (Ezidiliğin kurucusunun Şeyh Adi olduğu söylenir ve Ezidilere bu nedenle Adevî denir.)

Dünya-Dünyevî

Musa-Musevî

İsa-İsevî

Ali-Alevî

Bu sözcüklerdeki durum şu: Sözcüklerin sonu sesli harfle bitiyor. İki sesli harfin yan yana gelmesini önlemek için v harfi araya giriyor. Sözcüklerin sonundaki ünlü harfler, ister a, ister i olsun e'ye dönüşüyor. Durum bu kadar açık!

Çınar, bu yorumları niye yaptığını da açıkça belirtiyor: Alevi deyimi üzerindeki Ali ipoteğini kaldırmak için. "Aleviliği doğru anlayabilmek için, bu deyimin Ali'den ve Ehl-i Beyt'ten yana olanlara verilmiş bir isim olmadığının kabulü, olmazsa olmaz bir koşuldur." (Aleviliğin Gizli Tarihi, s. 34)

BÖLÜM IV

ERDOĞAN ÇINAR'IN OCAKLARI!

Sayın Çınar, Aleviliğin Gizli Tarihi kitabının Ocaklar bölümünün ilk paragrafında şöyle diyor:

"Alevi örgütlenmesi ve yayılışı, ocaklar yolu iledir. Her gerçek Alevi bir ocağa bağlıdır. Orta Toroslar'ın bütün Alevileri Abdal Musa ocağına, Tunceli ve Adıyaman yöresindeki Aleviler Baba Mansur ocağına, Arapkir yöresindeki Aleviler Yürüyen Hızır ocağına, İzmir ve Aydın bölgesi Alevileri Yanyatıroğulları ve Timur Beylikleri ocaklarına, Maraş Pazarcık Alevileri Hubyar Sultan ocağına, Trakya Alevi-Bektaşileri Gözükızıl ocağına bağlıdırlar." (s. 43)

Perişanlık ve ciddiyetsizlik burada da devam ediyor. "Yürüyen Hızır" adında bir ocak yok. Sayın Çınar acaba "Üryan Hızır"ı mı kastediyor. Öyle olsa bile Arapkir yöresinde Üryan Hızır ocağı üyesi ve talibi yok. Üryan Hızırlılar, Adıyaman, Darende (Engüzek kasabası), Erzincan, Tunceli ve Erzurum (Aşkale) gibi yörelerdeler. Ayrıca, Suriye'nin Afrin yöresindeler. Sayın Çınar, Üryan Hızır ocağından olup da Arapkir'e atanan bir devlet görevlisinden söz etmiş olsa gerek diye düşünelim. Başka çaremiz yok.

Aynı şekilde Pazarcık'taki Hubyar Sultanlılardan kasıt da atanan devlet görevlileri (öğretmen vb) olmalı. Çünkü Pazarcık'ta, Hubyar Sultan dedesi ve talibi yok.

Trakya'daki Gözü Kızıl ocağından kasıt da hakeza öyle. Örneğin, Trakya'daki bir ilde görevli Yıldızelili bir öğretmen ya da nüfus memuru olmalı!

"Timur Beylikleri ocağı" da ne acaba? Çınar, Hacı Emirli ocağını kastediyor olmalı. Ocağın adı da çok özgün: "Timur Beylikleri Ocağı!" Ne diyelim, biz de ciddiyetten uzaklaşıyoruz herhalde.

Orta Torosların bütün Alevileri, Abdal Musa ocağına bağlıymış. Kim kime bağlı ben de anlayamadım. Abdal Musa diye bir ocak yok. Abdal Musa, Hacı Bektaş ocağının bir halifesi. Yani, Hacı Bektaş ocağının üyesi. Sayın Çınar, tekkeyi ocak mı sanıyor yoksa. Olabilir! Tekkede nasıl olsa yemek pişirmek ve ısınmak için bir ocak vardır. Sayın Çınar'ın, Abdal Musa'yı Aleviliğin kurucusu gibi tanımlaması da son derece yanlıştır. Çınar'ı bu tuzağa Ahmet Yaşar Ocak gibi akademisyen araştırmacılar düşürmüştür. Oysa Alevi coğrafyalarının çoğunda Abdal Musa bilinmez bile. İran, Irak ve Suriye'deki Alevileri bir kenara bırakalım, Diyarbakır'daki Aleviler bile Abdal Musa'yı bilmezler. Abdal Musa kurbanı, lokması ya da cemi gibi herhangi bir ritüelden de haberleri yoktur.

Bütün bunlar bir yana, Orta Toroslarda bir kişi çıkıp da "Ben Abdal Musa ocağındanım" demiş midir, ya da der mi acaba?

BÖLÜM V

YİNE BABAİ BAŞKALDIRISI, YİNE RUMLAR

"Bu başkaldırı bir Türkmen hareketi olarak gösterilse de bu başkaldırının 'yandaşlarının çoğu Rum ve Ermeni' idi." (Aleviliğin Gizli Tarihi, s. 215)

Baba Resul olayında Rumlar ve Ermeniler, Alevilerin safında değil, Alevilerin savaş açtığı Konya sultanlığının (Anadolu Selçuklu) safındadır. Süryani ve Ermeni kaynaklarda, devlet kâtiplerinin yazdığı kroniklerde ve ayaklanmanın önderlerinden Baba İlyas'ın torununun yazdığı menakıpnamede bu durum açıkça belirtilmiştir. Yanıt gelirse ayrıntılı bilgi verebilirim. (Okurlar bu konuda Alevi Erenlerin İlk Savaşı, Yurt Kitap-Yayın, 2006 Ankara, kitabıma bakabilirler.)

Sayın Çınar'ın bu konudaki kaynağı, 20. yüzyılda yaşamış olan ve Amasya Tarihi adında bir kitap yazan Hüseyin Hüsameddin. Ortadoğu ülkelerinde "ilim tahsil eden" bu yazar, olayın askeri önderi Baba İshak'ın Rum olduğunu ve bir Rum devleti kurmak istediğini iddia ediyor. Hiçbir kaynak gösterme gereği de duymuyor. Baba Resul olayına katılanlar için söyledikleri ise Aleviler açısından yenir yutulur şeyler değil. Ne sağlam kaynak! Denize düşen yılana sarılır!

SONUÇ:

Erdoğan Çınar'ın yazdıkları okurları kandırmaya, aldatmaya yöneliktir. Kaynak olarak gösterdiği metinlerdeki bilgiler Çınar'ın yazdıklarıyla örtüşmemektedir. Çınar bunu bilinçli olarak yapmaktadır. Silvanus'un asıl adı olan Constantine'i, ocak kurucusu olarak sunduğu kişilerin St Paul hayranı olmasını okurlardan gizlemektedir. Çevirdiği metinler ile asıl metinler uyuşmamaktadır. Çevirirken birçok metni tahrif etmiştir.

Erdoğan Çınar Hıristiyan düalizminin bir kolu olan Paulikienizmi Alevilik, Paulikien kiliselerini Alevi ocağı, St Paul hayranlarını Alevi pir ve mürşitleri olarak yutturmaya çalışmaktadır. Bunları yaparken hiçbir etik kurala uymamaktadır.

Erdoğan Çınar'ın yazdıklarının Türkiye'de eleştiri almaması, hatta ona yer yer övgüler dizilmesi son derece düşündürücüdür. Bu alanda araştırma yapanların şimdiye kadar Çınar skandalını fark etmemesi vahim bir durumdur. Dolayısıyla ülkemizdeki araştırma-inceleme alanının da çok perişan bir durumda olduğu görülmektedir.

----

2) ERDOĞAN ÇINAR`DAN YANIT:

"SON ALEVİ ESNAFI"

Alevilik son beş yılda üzerine yapıştırılan hurafelerden sıyrılıp kendi özüne doğru kararlı bir yolculuğa çıktı.Bu yürüyüş önce küçük bir çevrede başladı daha sonra Alevi Entelektüel çevresi ve Alevi gençliğini bünyesine katarak hızla büyüdü..

Alevi esnafları,kendilerini Aleviliği bir başka bünyenin içinde eritip ortadan kaldırmak üzere programlamış tüccarlar, önceleri bu başlangıcın içinde bulunan o müthiş potansiyeli fark edemediler.Bu çevreler suskunluğu seçerek Alevilik içindeki bu silkimeyi sessiz çoğunluğa

duyurmadan sessizce geçiştirmeyi denediler.Ancak işler onların düşündüğü gibi gitmedi.Aleviliğin kendisine dönüş yolculuğuna katılanların sayısı arttıkça arttı.

Hal böyle olunca Alevi tüccarlarının elindeki yıllanmış yalanların alıcısı kalmadı.Telaşa düştüler.Onlar için hırçın olma zamanı başladı.Hırçınlıklarını önce Alevi sanal ortamda isimsiz tetikçiler üzerinden sergilediler.Bunda da başarılı olamadılar çünkü bu donanımsız,ezbere bulanmış sanal tetikçilere genç Aleviler internet ortamında gerekli cevapları fazlası ile verdiler.

Sanal tetikçiler de başarısız olunca ağabeylerinin meydana çıkıp hamle yapacaklarını biliyor ve bekliyorduk: Öyle de oldu.

Hazma Aksüt bir makale kaleme almış ve benim kitaplarımda yabancı kaynaklardan yaptığım çeviriler üzerinden sözüm ona 'imla avcılığı' yaparak öne sürdüğüm tezlerimin **'çeviri tahrifatlarına'** dayandığını iddia etmiş .

Detay üzerinde tartışma yaratarak esası gözden kaçırmak çok bilinen ucuz bir demogoji yöntemidir.Detay tuzağına düşüp esastan ayrılmak istemiyorum ama esasa girmeden önce bu **'dil bilmez'** imla avcısının çeviri tahrifatı isnadını -temel birkaç örnek üzerinden- cevaplamadan edemeyeceğim.

Hamza Aksüt'ün kasıtlı olarak yanlış tercüme ettiğimi öne sürdüğü kelimeler ilki; ' **synekdemoi** ' Ben bu sözcüğü **'rehber'** olarak tercüme etmiştim.Hamza Aksüt bu kelimenin yol arkadaşı anlamına geldiğini benim yanlış çeviri yaptığımı söylüyor.Ancak onun bilmediği bir şey var 'rehber' sözcüğünün aslı 'rayber'dir.Ray yol demektir (tren rayı tren yolu gibi) Rayber yada rehber zaten yol arkadaşı anlamına gelir.

Alevi erkanı içinde rehber talibi yola hazırlayan yola götüren kişidir.Burada kasıtlı ve yanlış tercüme nerede?

İkinci kelimemiz **'didaskolos'** Hazma Aksüt bu kelimenin **'öğretmen'** anlamında olduğunu bu kelimeye karşılık olarak kullandığım 'pir' sözcüğünü kasıtlı olarak yanlış seçtiğimi öne sürüyor.Alevi erkanı içinde 'pir' öğreten kişi, öğretmen anlamındadır.Alevi erkanında rehber yola girişte eşlik eder **'pir'** de yolun esaslarını öğretir.Pir öğretendir.

Bir dilden diğerine çeviri yapabilmek için her iki dili de iyi bilmek gerekir.Hamza Aksüt Türkçe'yi ve Alevi terminolojisini mi bilmiyor Yoksa kör kalabalıkları avlamak için yapılan son hamlede üzerine düşeni mi yapıyor?

Bana sorarsanız ikincisi.

Hazma Aksüt Şebinkarhisar şehrinin güneyinde bulunan ve eski metinlerde Cibossa (Sibosa) adı ile anılan şehrin bugünkü Sivas olmasına pek akıl erdirememiş görünüyor.İddiası şu Sivas'ın Bizans dönemindeki adı Sebestia idi, Cibossa'nın neresi olduğunu eski kaynaklar

yazmıyor. .Hamza Aksüt harita üzerinde Şebinkarahisar'ın güneyine şöyle bir göz atsa ve Sivas ve Sibosa sözcükleri arasındaki ses benzerliğini fark edebilse gerçeği görebilecektir.Cibossa .Sivas'ın Bizans döneminde adı Sebestia'ya dönüştürülmeden önce kullanılan Luvi kökenli adıdır.

Hamza Aksüt'ün bir önemli itirazı da '**church**' sözcüğünü Türkçe'ye ve Alevi terminolojisine '**ocak**' olarak çevirmem üzerine.

Church sözcüğü Grek'çe 'Şah ' anlamına gelen 'Kurius' sözcüğünden türetilmiştir.Bu Grekçe sözcüğün bir değişik formu '**Kuriakon**' sözcüğünün Türkçe'deki tam karşılığı '**Şahkulu**' dur (.Bir hatırlatma yapayım burada 'Şah' sözcüğü hükümdar anlamında değil,Alevi erkanında kullanıldığı gibi. Hakk anlamındadır).

Şimdi bu kelimenin sözlükteki karşılıklarından birine bakalım

Church: A religious organization devoted to the worship of one or more deities

(Bir veya daha fazla ilahın ibadetine adanmış dini organizasyon).

Bu sözcük karşılığı olarak sözlüklerde karşımıza şöyle bir tanım daha çıkıyor..

Church:The visible covenant community in a particular locale or region Under the authority of elders.

(**Belli bir yöreye yada çevreye özgü dedelerin otoritesi altında ikrar vermiş meri topluluk**).

Bu açıklamadan sonra Alevi erkanını azıcık bilen biri İngilizce 'church'sözcüğünün -başka anlamlar olmakla beaber- Alevi erkanındaki 'ocak' teriminin tam karşılığı olduğunu da anlayacaktır.

Popüler İngilizce'de churchkelimesinin Hıristiyanların ibadet ettikleri yapı ve/veya Hıristiyan cemaati anlamına geldiği hepimizin malumudur ancak eski metinlerde bu sözcük çok farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Popüler İngilizce kitap okumak,turist rehberliği yapmak gibi günlük kullanımlar için yeterli olsa da eski metinlerin Türkçeleştirilmesinde ihtiyaçlarımızı karşılamaktan uzak kalır.

Kısır dil bilgileri ile böyle bir işe kalkışanlar,kilise'ye gitmeyi reddettikleri için Hıristiyan kilisesinin bitmek bilmeyen zulmüne maruz kalan,soykırıma uğrayan,diyardan diyara sürülen bu insanların kilise mensupları olduğunu öne sürmek gibi bir gafletin içine düşebiliyorlar.

Elimizdeki bulunan Alevi ocaklarına ait bilgiler Alevilerin yaşadığı coğrafyada yaşayan,Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ile birlikte Hıristiyanlığa karşı amansız bir muhalefet başlatan.ancak zorda kalınca '**Asıl Hıristiyanlar bizleriz** ' diyerek kendilerini gizleyen bir halkın örgütlü yapısının düşmanlarının dilinden anlatımıdır .Bu metin içinde yazılanlar kendi

sırlarını dışarı vermeyen bu topluluğun bir düşman elçisine anlattıkları kadardır.Aleviliğin Kökleri adlı kitapta altı çizilerek vurgulandığı gibi yeterli değildir.

"Ortodoks kayıtlarında sapkın Hıristiyan cemaatleri olarak sayılan bu ocaklar hakkında verilen bilgilerin yetersiz ve sağlıksız oldukları kolayca tahmin edilebilir. Aşağıda dökümünü yapacağımız Alevi ocakların dışında Hıristiyanlar tarafından hiç tespit edilememiş ocaklar olabileceği gibi, anılan Alevi ocakları hakkında onlara karşı amansız düşmanlık beslemiş kaynaklardan derlenmiş bu bilgilerin bazılarının gerçek olmayıp, sürekli gizlenen bu ocakların dışarıya verdikleri yanlış bilgiler olması ihtimali de vardır." (Aleviliğin Kökleri sayfa.149)

Sicilya'lı Peter'den günümüze ulaşan metinler halkın konuştuğu dilde değil, Grekçe yazılmış ve bin iki yüz yıl sonra İngilizce'ye çevrilmiştir.Şimdi Hazma Aksüt bölge halkının hala yaşattıkları terminolojiyi yok sayarak,Metnin, Grekçe asıllarını hiç görmeden **'turist rehberi'** rahatlığı ile ve suyunun suyu üzerinden (İngilizce'den) yapılmış tercümelerle ahkam kesmeye kalkışıyor.

Kimdir bu halk nerede yaşıyorlar ve hangi dili konuşuyorlar?

Bizanslılar onların yaşadıkları bölgeye **Mananalis** adını veriyorlar onları da **Mananalis'**liler olarak tanımlıyorlar.

Mananalis adı bölgenin yerel dildeki adının Grekçe söylenişe uyarlanmış hali. Bu ismin Grekçe'de bir anlamı yok.Bölge halkı yaşadıkları bölgeyi binlerce yıldan bu yana **'Mameki'** adı ile tanımlıyor.Kendilerine **'Millete Ma'** konuştukları dili de **'Zone Ma'** diyorlar.Yani 'Ma ülkesi'.**'Ma halkı'** ve **'Ma dili'**.

Tunceli'nin köylerinde yaşlılar kendilerini yaşadıkları bölgeyi ve konuştukları dili hala bu sözcüklerle tanımlıyorlar.Bu insanlar hala bu bölgede yaşıyorlar.Hepsi soykırıma uğramadı ,hepsi sürgüne gönderilmedi .Geride kalanlar varlıklarını devam ettirenler, yolunu sürdürenler var.

Bu metinler Eskimolar yada Kızılderililer'den bahsetmiyor. **Anılan metinlerde anlatılan bizim hikayemizdir.** Bu sebepten .bu yazıları Türkçe'ye kazandırırken Alevi terminolojisini kullanmamız elzemdir. Türkçe'yi iyi bilmeden,Alevi terminolojisine vakıf olmadan **'Kapalıçarşı İngilizce'si'** ile yollara düşmek kendini ve haddini bilmemektir..

Hamza Aksüt **'Mameki'** halkını **'kapalıçarşı tercümesi'** ile ve Kahpe Bizans ağzıyla St. Paul hayranları olarak niteliyor.

Bunun açıklaması kitapta var, ama nedense ilgisini çekmiyor.

'Sürekli takiyye yapan ve kendilerini 'asıl Hıristayanlar bizleriz' diye tanıtan, hile ile kendilerini gizleyen Paluniler dışarıya karşı söylemlerinde kendilerinin 'Paulikan' olduklarını ve Hz. İsa'nın 12 havarisinden biri olan St Paul'ün takipçileri olduklarını ifade ettiler.

Paluniler (Palu'lular ve/ veya Balabanlar) Ortodoks Kilisesi ve Bizans İmparatorluk belgelerine 'Paulikanlar' olarak geçtiler. Ortodoks Kilisesi'nin kayıtlarında ve lanetli vaazlarında Hıristiyanlığın heterodoks-sapkın bir kolu olarak tanımlandılar. Kayıtlarda başka bir kimlik ile anılmış olmaları onlar için trajik bir sonuç doğurdu.

Kimseler birdenbire ortaya çıkan ve hiçbir iz bırakmadan kaybolup giden bu halkın köklerinin nerede olduğu, nereden geldiklerini ve nereye gittiklerini bilemediler. Bu coğrafyanın tarihini yazanlar karmaşık anlatımları içinde onları öncesiz, sonrasız ve önemsiz bir hareket olarak kenara ittiler. Onların çocukları daha güvenli bir yaşam arzuladılar ve geçmişlerini yeni kuşaklara aktarmadılar. Yeni gelen kuşaklar zaman içinde kendi tarihlerini unuttular. Anadolu hafızasını yitirdi. Onlardan geriye kalan destan tadındaki, unutulması mümkün olmayan maceraları başkaları sahiplendiler. Büyük kahramanlar kuşağının üyeleri silinen ve yenilenen belleklerde yer bulabilmek için kimlik değiştirdiler. Aradan bin yıldan uzun bir zaman geçti. Carbeas, Aleviler arasında Hüseyin Gazi adıyla yaşamaya devam ediyor. Chrysocheir'ın kavgaları ve sevdaları Battal Gazi adıyla Anadolu'nun her köşesinde hâlâ kulaktan kulağa dolaşıp durmaktadır.' (Aleviliğin Kökleri sayfa.162)

Şimdi esasa gelelim.

Benim ortaya attığım tezlerden biri şu

-:Mameki ocağı yedi büyük Alevi ocağından biridir.Bu ocağın kurucusu yedinci yüzyılda yaşamış Mameki'li Silvanus'tur.Silvanus Pir Sultan Abdal olarak bildiğimiz ünlü Alevi mürşidinin ta kendisidir.

Şimdiye kadar Pir Sultan Abdal üzerine kırktan fazla kitap yazıldı Tüm araştırmacılar Pir Sultan Abdal'ı ve onun öncülüğünü yaptığı öne sürülen Alevi başkaldırısını On altıncı yüzyıl olarak tarihlediler..Osmanlı arşivlerinde ve on altıncı yüzyılda ve sonraki yüzyıllarda yaşamış Osmanlı tarihçilerinin eserlerinde böyle bir kayıt yok.Yabancı tarihçiler de böyle bir olaydan bahsetmiyorlar.Halbuki On altıncı yüzyıl öncesinde ve sonrasında ortaya çıkan tüm Alevi başkaldırıları Osmanlı kayıtlarında detaylı bir şekilde yerini almış.Hatta beş yüzeli yıl önce ortaya çıkmış Babai ayaklanması dahi pek çok yabancı kaynakta zikredilmiş

Eğer Hamza Aksüt benim bu tezimi çürütmek istiyorsa ,ortaya Pir Silvanus'a ilk taşı atanın yol oğlu mu yoksa evlatlığı mı tartışması ile değil ,beni yalanlayan ve Pir Sultan'ın on altıncı yüzyılda yaşadığını kanıtlayan bir Osmanlı arşiv belgesi ile çıkmalıydı.

Ben Pir Sultan Abdal ile bağlantılı olan çok önemli bir başka tez daha öne sürdüm. Dedim ki;

-Hüseyin gazi ve Battal Gazi adları ile tanıdığımız Alevi mürşitleri ve halk kahramanları Pir Silvanus'un ardıllarıdırlar ve gerçek isimleri 'Carbeas' ve 'Chrysocheir'dir.Carbeas'ın makamı Ankara'da Hüseyingazi tepesinde,Chryscheir'in makamı Eskişehir Seyit gazi ilçesindedir.Hacı Bektaşi Veli Velayetnamesi'nde Hacı Bektaşi Veli'nin Battal Gazi'nin (Chrysocheir'in) kabrini ziyaret ettiği ve onu 'suyun başı' yani 'serçeşme' olarak selamladığı ifade edilir.

Türk-İslam sentezcilerinin kanını donduran bu iddia karşısında Hamza Aksüt çıt çıkarmıyor.Çıt çıkarmıyor çünkü bu konu esastır.Onun görevi esası gözden kaçırmak kör kalabalıkları detaylar içinde boğmak.

Hacı Bektaşi Veli'yi Asyalı bir Nakşibendi şeyhi olan Ahmet Yesevi'ye bağlayarak bu ulu yolu kendi mecraından ve kendi tarihinden koparmayı amaçlayan uydurma tarih tezini çürütmüş ve şunları yazmıştım;

"Hacı Bektâş-i Veli, yaygın olarak iddia edildiği gibi ne Nakşibendî Veli'si Hoca Ahmet Yesevi'den ne de Yesevi'nin halifesi olduğu iddia edilen Lokman Parende'den 'el' almadı. Bir Nakşibendî Veli'si olan Hoca Ahmet Yesevi ile hiç tanışmadı. Hoca Ahmet Yesevi'nin çağdaşı bile değildi. Hacı Bektâş-i Veli doğduğunda Hoca Ahmet Yesevi'nin ölümünün üzerinden kırk yıla yakın bir zaman geçmişti. Hacı Bektâş'ın, Ahmet Yesevi'nin halifesi Lokman Parende'den el almış olması da imkânsız görünüyor. Zira Lokman Parende'nin ölümü Hacı Bektâş-i Veli'nin çocukluk yıllarına rastlıyor. Yedi-sekiz yaşlarında bir çocuğun bir Veli'den feyiz alması ve ona bağlanması düşünülemez. Üstelik Lokman Parende'nin Hacı Bektâş'ın mürşidi olduğuna dair hiçbir kanıt olmadığı gibi, bu zatın Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi olduğuna dair de bir kanıt yoktur. Bu iddialar Bektâşi geleneğini Nakşibendî Dergâhı'na bağlamak isteyenlerin asırlardır sürdürdükleri asılsız söylentilerdir.

Ahmet Yesevi dokuz asır önce Taşkent yakınlarında Sayram Şehri'nde doğup, 1166-67 yılında bugün Türkistan olarak anılan Yesi Şehri'nde ölmüştür. Gerek kendisine mal edilen 'Divan-ı Hikmet', gerek yaşadığı çevrede kendisinden sonra kaleme alınmış kaynaklar incelendiğinde, Ahmet Yesevi karşımıza yüksek bir Sunni İslam şahsiyeti olarak çıkar."

Bu, Hamzaa Aksüt ve benzerlerinin tezgahlarındaki malları birdenbire değersizleştiren,onların hayat damarlarını kesen bir tespittir.Kendisini on iki Alevi ocagının on iki Oğuz boyundan geldiğini ispata adamış Hamza Aksüt bu konuda da suskun çünkü bu konu da 'esas'tır.

Benim ortaya koyduğum tezlerin en önemlisi Alevilerin -bünyesindeki bütün damarlarla birlikte- Anadolu'nun yerli halklarından oldukları ve İslam'la ilintilerinin olmadığı.

Asıl mevzuu bu. Biraz da bunu açalım.

Son yıllarda saygın üniversiteler (Stanford üniversitesi,Bari Üniversitesi,İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi) Anadolu'nun gen haritasını tespit yönünde, bilimsel çalışmalar

yaptılar.Çeşitli saha çalışmaları ve laboratuar çalışmaları sonunda elde edilen sonuç şu.**Asya'dan göç bir efsanedir.** On birinci yüzyılda Anadolu'ya gelen Asya'lı unsurların (Türk'lerin, Çinli'lerin Afgan'ların ve Moğol'ların) Anadolu gen havuzu içindeki toplam payları sadece yüzde üç buçuktur.Bu laboratuar çıkışlı bir bilgidir.ve tartışılacak yönü de yoktur.

Anadolu halkı otuz beş bin yıldan bu yana bu topraklarda yaşıyor.Alevilerin yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyanın etnisitesi otuz beş bin yıldır değişmedi.Onlar hep aynı topraklarda yaşadılar.Hıristiyanlığa karşı mücadele eden de onlardı.Babai başkaldırısında canlarını verenler de onlar oldular.

İnsanın DNAsı uçağın kara kutusu gibidir.Bütün geçmişi orada yazılıdır.Alevi canların son altmış bin yılları DNA'larnda kayıtlıdır.Genetik bilimi bu denli gelişmeseydi, belki kamuoyunu dilediğiniz gibi inşa edebilirdiniz.Ama artık bu mümkün değil .Sizlere geçmiş olsun.

Size bir öğüdüm ve esastan bir sitemim var;Bu sanal tarih yazma hevesinizden vazgeçin artık.Çünkü bilim sizleri yalanlıyor.**Bilime karşı,aydınlığa karşı bile ,bile yalan söylemeye utanmıyor musunuz? Utanmıyor musunuz bir halkın geçmişini yok etmeye, hafızasını sıfırlamaya ? Bu büyük insanlık suçunu işlerken hiç mi vicdan muhasebesi yapmıyorsunuz.?**

Aleviler sizlerin iddia ettiği gibi 'Tanrı dağları kadar Türk' değiller.

Üstelik Aleviler 'Hira dağı kadar Müslüman' da değiller

Aleviliğin İslam'ın özü olduğu yolundaki söylemleri çok tekrar edildikleri için doğru olarak kabul etmek bilim midir? Yalanlar çok tekrar edilmekle doğru olurlar mı yada doğrular inkar edilmekle ortadan kalkarlar mı?.

Alevi esnafları Alevilik İslam'ın özüdür yalanını her gün her yerde tekrarlıyorlar. Yukarıda da belirttiğim gibi, onların hedefi kör kalabalıklar.

Alevilik ortada

-Ayin-i Cem

-On iki hizmetli

-Kırklar meclisi

-Varlığın birliği

-Semah

-Nefes,bağlama

-Dört kapı kırk makam

-Alevi ocak sistemi ve dedelik kurumu

-Dem alma

-Musahiplik

-Düşkünlük

Bu listeyi daha da uzatabiliriz bunların hangisi islamda var.Aleviliğin temel taşları İslam'da olmadığı gibi, İslam'da olan da Alevilikte yoktur. Tanrı inanışından başlayalım. Alevi erkanında inanılır ki;

Evrende bulunan her şey parçalara ayrılmış tek bir bütündür. Yaratan, bu bütünün tamamı, yaratılanlar da bu bütünün parçalarıdırlar. Yaratan, yaratılmış olan varlıkların uyum içinde birliğidir. Bir ulu nurdan (ışıktan) koparak alemlere yayılmış, evreni oluşturmuş her nesne o yüce varlığın parçası,aynı zamanda kendisidir.

Yaratan yaratılmışların dışında her şeyi denetleyen, yargılayan, ödüllendiren ve cezalandıran bir üstün irade değildir. Varlık birdir ve varlığın esası sevgidir. Varlığı yaratan ve yaratılanlar olarak ikiye bölmek ve bir parçayı diğer parçaya üstün ve amir tutmak, yaratılışın esasını, onu ayakta tutan sebebi anlamamaktır. Varlıkta ikilik gütmektir ki, bu da o ulu hikmete karşı gelmektir.

Yine Alevilikte inanılır ki; İlahi kudretin içinde büyük ve küçük yoktur. Yaratan, yaratılmış olanın içinde tüm nitelikleri ile, zaten vardır. Hakk insanda insan da Hakk'tadır. İnsan da tüm diğer yaşam biçimleri gibi kozmosun içinde kozmosun tüm niteliklerini içinde barındıran bir mikro kozmostur. Kısaca ifade etmek gerekirse; **En büyük, en küçükte gizlidir.**

Alevi yolu içinde bu inanış varlığın birliği -eski deyimi vahdet-i vücut ve/veya vahdet-i mevcut- olarak adlandırılır. Bu inanış Aleviliği en bozulmamış hali ile aktaran Yunus Emre'nin nefeslerinde sıkça dile getirilmiştir.

İkiliği terk et, birlik makamını tut

Canlar canın bulasın iş bu dirlik içinde

Oruç,namaz zekat,suç ve cinayettir

Fakir bundan azattır gerçeğe erenler içinde

Yunus Emre

Nice bin yıldan beri bu nimeti yer

İkilikten geçip demedi bir

Yunus Emre

Bunların birliğe ikrarı yoktur

Bunlarda her ne olsa güzeli yoktur.

Yunus Emre

İslamiyet ise, yaradılışı açıkça yaratan ve yaratılanlar olarak ikiye böler. Alevilik bu ayırımı en büyük günah (münkirlik) sayar. Alevilik ve İslamiyet'in Allah'ına inanmaz. O halde Aleviliği nasıl İslamiyet'in bir yorumu ya da İslamiyet'in özü sayacağız.

Sen saysan bile İslamiyet bunu kabul eder mi? Bir sorun bakalım İslamiyet'in bir temel inanış kalıbı da cennet ve cehennemdir. Alevilikte ölüm yoktur ki cennet ve cehennem olsun Alevi inanışına göre insanın canı sonsuz kudrettir, asla kaybolmaz. İnsanın teni ölür, canı (ruhu) ölmez. Aslolan candır. Can, kaynağını başlangıcı ve sonu olmayan ilahi kudretten aldığı ve onun bir parçası olduğu için doğal olarak ölümsüzdür. Yoktan var olmamıştır bu nedenle yok da olmaz.

Ölürse ten ölür

Canlar ölesi değil

Yunus Emre

Ko ölmek endişesin

Işık ölmez bakidir

Ölmek senin nen ola

Çünkü canın ilahidir.

Yunus Emre

Can geldiği kudret kaynağına geri dönünceye kadar kesintisiz bir devinim içinde bin bir değişik formda kendisine yeni yaşam alanları bulur ve yeniden doğuş döngüsü içinde, sürekli bir bedenden diğer bir bedene transfer olur.(**Alevi terminolojisinde bu 'Bin bir donda baş göstermek' özdeyişi ile özetlenir ve bu sürece de devriye denir**)

Bu biçimden biçime geçişlerin nihayetinde, **'her şey aslına rücu edecektir'** ilahi yasası işleyecek ve evrende bulunan tüm varlıklar ve yaşam biçimleri gibi insan da geldiği asıl kaynağa dönerek kendisini sonlandıracaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse; Alevilik İslamiyet'in tanrısına da inanmaz ve öbür dünyasına cennetine cehennemine de inanmaz. Bu nedenle Aleviliğin özünü İslamiyet ile ilişkilendirmemiz mümkün değildir. Alevilik ve İslamiyet birbirlerinden esasta ayrılırlar.

Ayrıca Aleviliğin şu ana kadar ulaşabildiğimiz en eski yazılı kaynakları Sümer tabletleridir ki bunlar beş bin yıllıktır.Anadolu'da Boğazköy'de Luvi-Hitit çağından kalma dört bin yıllık Alevi Ayin-i cemini tasfir eden kabartmalar da bulundu. İslamiyet 1400 yıllık bir inanıştır.

Tarih dizini açısından da Aleviliği İslamiyet'e monte etmek mümkün değildir. Nafile bir çabadır. Bir acemi kurgusudur.

Alevilik ve İslam gece ve gündüz kadar farklıdırlar . Bu iki inanışın ayrılıklarını saymakla bitiremeyiz.

Aleviliğin kurumsal yapısı da (Alevi Erkanı) İslamiyet ile uzaktan yakından ilişkili değildir.

Alevi erkanı Alevi toplum yaşamının bütün alanlarına müdahale eden, bireylerinin sosyal yaşamlarını sevgi ve barış temeli üzerinde biçimlendiren geniş tabanlı bir sosyal örgütlenmedir.

Alevi erkanı aynı zamanda bünyesinde kadim sırlar saklayan ve bu sırları,kendi kurumsal yapısı içinde yetiştirdiği 'İnsan-ı Kamil'ler aracılığı ile sonraki kuşaklara aktaran bir gizem okuludur.

Alevi erkânının iki büyük amacı vardır:

Alevi erkânının ilk amacı, topluluk üyesi 'can'ların sosyal yaşamlarını 'sevgi'yi ve barışı esas alarak düzenlemektir Yemin vererek topluluk içine katılan herkes sevgi toplumu içinde yaşamanın asgari gereklerini yerine getirmek zorundadırlar. Erdemli olmak, huzura ve toplumsal barışa zarar verebilecek davranışlardan uzak durmak toplumun tüm fertleri için olmazsa olmaz bir yasadır.

Topluluğun geniş tabanı, bir yemin töreni (ikrar cemi) ile topluluğun kurallarına ve disiplinlerine uymaya söz verip, topluluğun geniş bahçesine alınmış eli, dili ve beli mühürlü olarak yaşayan yeminli yurttaşlardır. Talipler adı verilen yeminli yurttaşlar kendi köylerinde, şehirlerinde yaşarlar, topluluğun rutin ibadet törenlerine (Ayin-i Cem) katılırlar, sürekli olarak mürşidin, pirin, dedenin kutsal gücünün denetiminde bulunurlar.

Alevi erkânında topluluğun tüm fertlerinin önünde ve mürşit huzurunda üç mührün sınırlarını ihlâl etmemek üzere söz verenler, topluluğun önceden belirlenmiş kurallarına uymak üzere toplumun diğer fertleri ile kefilli ve çok şahitli, bir sözlü anlaşma yapmış olurlar. Bu açıdan bakıldığında Alevi kimliği ruhani bir gücün kutsal otoritesine bağlanmış sevgi ve barış içinde yaşamayı taahhüt etmiş yeminli yurttaşlar topluluğu olarak nitelenebilir...

Alevi erkânının diğer misyonu ve asıl varlık sebebi, insanlığın uzun geçmişinde biriktirdiği (belki de başka bir kaynaktan insanlığa aktarılmış olan) kadim bilgileri (insanlığın gizli sırlarını) semboller içine saklayarak, iyi yetişmiş, yetkin, donanımlı ve erdemli bireyler aracılığı ile sonraki kuşaklara aktarılmasını temin etmektir.

Bu örgütlenme içinde, herkese her bilgi verilmez, bilgi ancak yetkin olana, hak ettikçe ve hak ettiği kadar aktarılır ki değeri bilinebilsin. Kolay ulaşılan ve yetkin olmayan elde toplanan bilginin değerini bulamayacağı, amacından uzaklaşıp ya heba olur gideceği ya da zalimin elinde kötüye hizmet edeceği düşünülür.

Alevi toplumu içinde gizli sırlar kuşaktan kuşağa olgun insanlar tarafından aktarılır. Alevi toplumunda 'olgun insan' (insan-ı kâmil) olmak, bireylerinin önüne ulaşılması gereken üstün hedef olarak konulmuştur. Olgun insan olmak, Alevi insanı için yaşamın ütopyasıdır. Bu özelliği nedeni ile Alevilik bir gizem okulu yada sırlar öğretisi olarak tanımlanabilir.

Alevi erkânı mensuplarının ömürlerini adayarak, gerektiğinde canlarını vererek koruma altına aldıkları ve büyük bir gizlilik içinde sonraki kuşaklara aktardıkları bilgiler, sıradan basit bilgiler ve batıl dogmalar değil, evrenin ve yeryüzünün uzak geçmişi ve insanlığın, bu gezegen üzerindeki serüveni ile ilgili çok önemli ve kaybolmaları durumunda bir daha ulaşılmaları mümkün olmayan sırlardır.

Alevi gizem okulu dört sınıflı ve kırk dereceli bir kardeşlik örgütlenmesidir. Alevi terminolojisi içinde bu okul 'Dört Kapı Kırk Makam' adı ile tanımlanır.

Bu kurumsal yapı ve bu sosyal örgütlenme İslamiyet'in neresinde var?

Hazma Aksüt Alevi sözcüğünün Hz. Ali'den geldiğini ve Hz. Ali'nin bu yolun kurucusu olduğunu, iddia ediyorsa bunu söylentiler üzerinden değil sarih tarihi belgelerle ispat etmelidir.

Hz.Ali'nin tüm yaşamı boyunca verdiği hutbeleri, emirleri, mektupları, hikmet ve vecizeleri (Nec'ül Belaga) ve kendi yazdığı divanı ortada bütün bunların arasından Alevi geleneğine, Alevi ritüellerine ,Aleviliğin kurumsal yapısına ilişkin, içinde Aleviliğin 'A' sı olan tek bir kelime göstersin.

Hamza Aksüt Alevilikle ilişkili tek bir kelimeyi Hz. Ali'nin yazdıklarında ve söylediklerinde bulamıyorsa diğer on bir İmamın eserlerine de baksın. Onlarda da bir şey bulamazsa sussun.

Yada pişkinliğin doruğuna çıkarak desin ki Yukarıda yazdıklarının Alevilikle ilgisi yoktur sen çevirileri tahrif ettiğin gibi Aleviliği de tahrif ediyorsun.

Hamza Aksüt Aleviliğin toplumsal belleğini sıfırlayıp onları **'Hira dağı kadar Müslüman, Tanrı dağı kadar Türk '**olduklarına ikna etme misyonunun son temsilcilerinden biridir. Bu misyonun üyeleri duymaktan usandığımız ,o çok bilindik yalanlarını büyük bir iştahla söylerken suçüstü yakalanmışlardır. Alevileri bin yıldan beri kandıran bunlardır. Söyledikleri tarihin en büyük yalanıdır ve kökleri çok derindedir.

Artık onların yazdıkları kitaplar satmıyor, söylediklerini kimseler ciddiye almıyor. Giderek yalnızlaşıyorlar. Alevi aydınlarının onları teker teker terk etmeleri (**hele hele benim**

kitaplarıma övgüler düzmeleri) onları umutsuzluğa sürüklemiş. Bu yüzden aşırı saldırgan olmuşlar.. Zannediyorlar ki sert bit polemik yaratırlarsa tezgahlarındaki 'nitelikli alıcısı kalmamış mallara' müşteri çıkar. Umut işte. Alevi esnaflarına, hamaset tüccarlarına açık davetimdir. Eğer yüreğiniz yetiyorsa ve donanımınız elveriyorsa gelin bir kurultay yapalım ve topu taca atmadan bu meseleyi 'esas'tan masaya yatıralım.

Bütün ağabeylerinizi alıp gelin. Bana gününü ve yerini söyleyin yeter.

Kim kimi kandırıyor?. Kim tüccardır, kim yalancı? Kim ak kim kara ? Belli olsun.

Hodri meydan.

Erdoğan Çınar
....

Kaynak: Danimarka Alevi

ATEİSTLERDE Mİ DİNE ÇALIŞIYOR!!!

Geçenlerde bir kitap okurken şunu fark ettim. Ateistin biri dini hırpalamak için araştırırken ve yazarken aslında farkında olmadan bir şeye hizmet ediyordu. Dini tahrif etmek için uğraşıp noksanlar ararken, araştırdıkları konuları hiç yaşamadığı gibi, zevkte almadığı belliydi. Çok mühim olmasa da tatmin/oluyor/olduruyor/yandaş topluyor zannediyordu. Bu arada birilerinden luplediği dini bilgiyi de sermaye kapsamına almış yorumlar yapıyordu. Kendimi ispat ediyorum derken, aslında karşısındaki dine ne kadar verdiğini gösterdiğini işaret ediyordu. Düşmanım hayatımdır. O nu yok etmek yerine hırpalarsam ben hayatta kalacağım diyordu. Bu işe aslında nasıl başladığını bize mistik ajanlar şu şekilde açıklıyor şöyle ki;

Bir gün komite başkanı kişiyi ve arkadaşını çağırmış. Onlardan dini az bilene dedi ki “dini kuvvetlendiriyorum imajı ile çalışacaksın” çok daha mükemmel bilene de “sende dinin kendince noksan görülebilecek yerleri tartışmaya açıp, yeni bulmuş/bulunmuş gibi müsteşrik ameliyesini gündeme getireceksin ve bütün çalışmalarda/fikirlerde itiraz edeceğin bir şey bulacaksın” dedi.

Onlar “olur mu efendim” dediler.

“Sizin böyle yapmanız lazım, çünkü atalet içine düşmüş insanlarımızı, ancak bu şekilde harekete geçirebiliriz.”

Görev başladı. Görevli ateist elbiseli adam güzel bir dini eğitim almıştı. Fakat bir anda dine saldırıyordu. Saldırırken dili dışarı sarkmış salyalı köpek gibi. Saldırısını o kadar artırmıştı ki, dozunu kendi bile kaçırdı. Freni patlamış otomobil gibi uçup gidiyordu. Duramaz, durdurulamaz. Kendi de durduramıyordu. Sonunda kendindeki bu değişim o da fark etti. Ne yapsın, bu görevdi, almıştı ve o görevini yapacaktı.

Onun karşısındaki olan ise o kadar dindar olmadığı gibi birde dönmeydi. O da din için mücadele eden takkeli dindar olmuştu. Dönmüştü ya itibarsız itibarı para ediyordu. Ne yazık ki o da eskiden tiksindiği, bela dediği dine girmişti. İlk zamanlar abdestsiz namaz kılardı. Fakat kendini fark edecekler diye mecbur soğuk sularla abdest bile alıyordu. Ne yapsın görevdi.

Olmayanlar, olmuş, fakat bir hoş olmuştu. Çattık belaya diyorlardı.

Sayılı gün gibi bu görevlerinin bittiğini söylediler. Şimdi ne olacaktı. İşte sorun.

Bitti diyorsunuz fakat sizde bitti. Asıl bizde bunu bitirmek nasıl olur. Boya tutmuş duvarları temizlemek için boyayı kazırlar. Şimdi bu boyayı nasıl kazırız diye düşünüyorlardı. Damgalıydılar.

Bu iki kişiyi feda eden komite değişimi başlatmıştı. Bu değişim onlarla başladı, gelenlerle devam edecekti. Ömer Seyfettin’in bir hikâyesi vardır. “Pireler” hikâyedeki hayvancağızın durumunu okursanız dediğimi anlarsınız.

Uyuşmuş insanı/milleti harekete geçirmek için onun değerlerini rahatsız edeceksin. O da bana saldırıyorlar diye daha sahiplenme duygusu yaşayacak. Eskiden Yeni çimlenmiş tarladan hayvan sürüsü geçirilirdi. Ekin yok olacağım korkusuyla daha fazla toprağa bağlanır ve kuvvetlenmesine sebep olurdu. Yok olma/yok edilme. Saldırıyorlar. Birileri saldırıyor, niye saldırıyorlar?

İnsanlar uyuşmuştu. Canlandırmak gerekiyordu. Bu canlandırmayı kendi de başaramıyorsa birileri canlandıracaktı. Ancak saldıranlar mı kaybedecek, uğrayan kimseler mi?

Tabii ki saldıranlar, çünkü kazanmak hedef değildi ki. Çünkü görevliydiler. Görevde bir gün muhakkak biter, sonra görevlilere bir egzotik bir adada tatil imkanı verilir. O tatilde hiç bitmez. Ta ki ölene kadar. Çünkü insan fıtratı düşman kazanmaktan her zaman çekinir. Saldıran durumuna geçmişse eğer görevlidir. Kimin?

Bu bazen kültürün, bazen dinin, bazen şeytanın, vb.. paranın, nefsin, kadının, çocuğun, ünün, makamın ....

Görevli olmayı bırakalım, hayatı sevmeye çalışalım. Sonunda hepimiz için bir yok oluş var. Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ buyurdu ki:

> 172. Rabbinin, gelecek nesillerinin dinî, ahlâkî ve insanî eğitimi ile ilgili, sorumluluklarını da sırtlarına yükleyerek Âdemoğulları'ndan, kendisini tanıma, iman, kulluk, ibadet ve mükellefiyet taahhüdü aldığını ve onları kendilerine, birbirlerine şahit göstererek:
>
> **"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** dediğinde:
>
> "Elbette Rabbimizsin, seni Rab tanıdığımıza, iman ettiğimize, sözleşmemizdeki ortak taahhüdümüze, Allah'a iman, kulluk, ibadet ve sorumluluk bilincimize biz de şâhidiz" dediklerini insanlara hatırlat. Bunlar kıyamet günü:
>
> **"Biz bundan habersizdik" diyerek itiraz edememeniz içindir.** *
>
> 173. Yahut:
>
> **"Daha önce atalarımız ilahlığında, otoritesinde, mülkünde, tasarruflarında Allah'a ortak koştu. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz, onların izinden gittik. Şimdi o bâtıl yoldan gidenlerin, bâtılın hâkimiyetini temin için, hakkı baskı altına alan güç ve iktidar sahiplerinin yaptıkları yüzünden bizi helâk mi edeceksin?"** diyerek itiraz edememeniz içindir. *
>
> 174. Biz âyetleri böyle ayrıntılı açıklıyoruz ki, şirkten, atalarının taptıklarından vazgeçip Hakka dönmelerine, Allah'a iman etmelerine vesile olsun.
>
> 175. **Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz, ilmî ve dinî bilgisi olan şu alçağın yaptıklarını da onlara, Yahudilere oku. O menfaat karşılığı âyetlerimizden, kitabımızdan uzaklaştı, ihmal etti. Şeytan ve şeytanî güçler onu peşine taktı. Hain düşünceler taşıyanlardan, hak yoldan sapanlardan biri oldu.**
>
> 176. Sünnetimiz, düzenimizin yasaları içinde, iradamizin tecellisine uygun olsaydı, elbette onu bu âyetlerimiz sayesinde yüksek mevkilere getirirdik. Fakat o, dünyada ebedîleşeceğini zannederek, mala ve zevke düşkünlüğü saplantı haline getirdi. Şahsî arzu ve ihtiraslarının peşine düştü. Onun ibret verici hali, tıpkı köpeğin haline benzer. Sen onun üstüne varsan da havlayarak saldırır, kendi haline bıraksan da havlayarak saldırır. Âyetlerimizi yalanlayan kavimler de aynen böyledir. Bu tür kıssaları iyice anlat. Düşünmelerine vesile olur.

177. Âyetlerimizi yalanlayan, doğru yoldan, İslâm'dan uzak durarak isyan ile inkâr ile kendilerine yazık etmeyi, birbirlerine zulmetmeyi alışkanlık haline getiren kavimler ne kadar kötü, çirkin benzetmelere, anlatımlara konu oluyor.

178. Allah, kime hak yolu aydınlatıcı bilgiler verirse o doğru yolu bulup tercih eder. Kimlerin de, hak yoldan uzaklaşmasına, dalâleti, bozuk düzeni, helâki tercihine özgürlük tanırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır.

179. Andolsun biz, özgürce seçme hakkına sahip cin ve insan neslinin hak dine itibar etmeyen çoğunu, sonuçta cehennemi boylayacaklarını bile bile yaratıp çoğalttık. Onların akılları ve kalpleri var. Onları, hakkı ve hayrı anlamakta kullanmıyorlar. Onların gözleri var. Onları, Allah'ın birliğinin, kudretinin, düzeninin delillerini görmekte kullanmıyorlar. Onların kulakları var. Onları Allah'ın kitabını, peygamberinin tebliğini, öğütlerini duymakta kullanmıyorlar İşte onlar duyu organlarında insanlara mahsus mânâ ve anlayış bulunmayan hayvanlar gibidir. Belki hayvanlardan daha başıboş, daha şaşkın, daha başıbozuk, daha çok helâke maruzdurlar. Onlar, işte onlar büsbütün gaflet içindedirler. *

180. **Esmâü'l-hüsna, en güzel isimler Allah'ındır. O'na, o güzel isimlerle zikir ve dua edin, O'nun isimlerine, dil uzatan Allahsızları, mülhidleri terkedin. Onlar işlemekte oldukları amellerin cezasına çarptırılacaklar.**

181. Yarattıklarımız içinden hak kitap Kur'ân ile toplumda hakça bir düzen gerçekleştirmek için, hakkı, hayrı gözeterek doğru yolu gösteren, hakkı ayakta tutarak adâleti yerine getiren teşkilâtlı, tutkun, eğitimli, yetişmiş, uzman yönetici kadrolar, cemaatler, müesseseler (devlet) devamlı bulunmalıdır.

182. **Âyetlerimizi, Kur'ân'ımızı yalanlayanları, hesap edemiyecekleri yerlerden yavaş yavaş gerilemeye, helâke sürükleyeceğiz.** *

183. Onlara mühlet de vermiş olabilirim. Unutmayın ki, benim, sizin tahmin edemeyeceğiniz helâk etme planımdan kurtuluş yoktur.

184. Onlar, çocukluğundan beri tanıdıkları hemşehrileri, arkadaşları Muhammed'de bir delilik, cinlere mahkûm olmuşluk belirtisi olmadığını hiç düşünemediler mi? O sadece sorumluluk, hesap ve cezanın varlığını açıklayarak âşikâre uyarıcılık görevi yapan birisidir. *

185. Göklerin yerin işleyiş disiplini ve aslî düzeni, Allah'ın yaratmış olduğu herhangi bir şey ve ecellerinin gerçekten yaklaşmış olabileceği konusunda hiç düşünerek tahliller yapmadılar mı, sonuçlar çıkarmadılar mı? Artık bu Kur'ân'dan sonra hangi söze inanacaklar?

186. Allah kimin hak yoldan uzaklaşmasına, dalâleti, bozuk düzeni, helâki tercihine özgürlük tanırsa, kimse onu doğru yola iletemez. Onları azgınlıkları içinde bocalar vaziyette bırakır. *

187. Sana kıyametin kopacağı ânı soruyorlar:

“Kâinattaki hayatiyet ne zaman ebedî âlemin limanına demir atıp duracak?" diyorlar.

"Kıyametin kopacağı an ile ilgili bilgi Rabbimin katındadır. Kıyameti vaktinde gerçekleştirecek olan da yalnızca O'dur. Göklerde ve yerde onun ağırlığı dayanılacak gibi değildir. O size ansızın gelecektir." de. Sanki sen onu çok iyi biliyormuşsun gibi, sana soruyorlar.

"Onunla ilgili bilgi Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilemeyecekler" de. *

Ahmet Tekin Meali: A'râf Suresi:172-187

AŞK PEYGAMBERİ

عشق پيغمبرى

SEMİHA CEMAL

(Milli Roman)

Kitabhane-i Sudî
[İkdam Matbaası],
1927 İstanbul

07.01.2015

Osmanlıcadan Latinize eden:
İhramcızâde İsmail Hakkı

SEMİHA CEMAL

Kardeşim Semiha Cemal'i tanıyanların hemen hepsi benden tercüme-i hâlini (biyografi) istiyorlar. Onun beşeriyetin verâsında geçen temiz ve şerefli hayatının tarihçesi, harflerin ve kelimelerin zarfına sığmaz ki... o kadar ulvî, o kadar büyüktür.

Nasılsa tecessüd etmiş (vücut giymiş) bir ruh latifesi olan bu ulvî çocuğun dünyada, insanlar arasında geçmiş bir hayatı olduğuna halâ inanamıyorum.

Semiha Cemal otuz bir yaşında vefat etti. İlk tahsilini Çelebi Mektebinde yapmış, sonra Çamlıca Lisesinden ve 1926'da Darulfünün Felsefe Şubesinden mezun olmuştur.

Kısa bir zaman İzmir Kız Lisesi Felsefe ve Ruhiyat (Psikoloji) Öğretmenliğinde bulunmuş, 1929'dan 1935'e kadar da İstanbul Kız Muallim Mektebinin Ruhiyat Öğretmenliğinde başarıyla çalışmıştır.

Öğrenci iken bütün hocaları onu azim ve zekâsına, muhakemesinin kuvvetine hayran olduklarını iftiharla söylerlerdi.

Kendisini tanıyanların hepsi ve Üniversite Profesörlerinden Sayın Şekib, Yusuf Ziya, o zamanlar Darulfünün Eminliğinde bulunmuş olan Prof. Dr. Nurettin Ali onun müstesna kabiliyetini hararetle takdir edenlerdendir. Hatta o tarihlerde Prof. Yusuf Ziya, kendi nezareti altında çıkan bir risaleye (dergi) Semiha Cemal'in gönderdiği bir yazı için bana şu satırları göndermişti:

"Kızkardeşinizin bu seferki yazısı pek hayret verici! Davud'un Mezamir'ini okudunuz mu, bilmem?.. Bir kere lütfen okuyunuz. İkisinin de aynı menbadan ilham aldığını vazıları (açıkça) göreceksiniz. Yazıyı okurken öyle dedim: Eğer bu kız çıkıp ta **"Ben Allah'tan ilham alıyorum, işte delilim bu sözlerdir."** diyecek olsa, muhakkak ilk mümin ben olacağım. Yazısı benim içimde bu derece azîm bir tesir bıraktı."

Bundan başka Prof. Bay Şekib'in hakkında çok takdir eden yazıları vardır.

Semiha Cemal... asırların sinesinden nâz ile beliren âteşin (ateşli, canlı) istîdad (kabiliyet)..

Semiha Cemal.. mütekâmil (tekâmül etmiş, olgunlaşmış) ve mutlak fazilet örneği..

Semiha Cemal.. şahsında insanî hisleri olgun bir belâgat ve bütün vüzuhile temsil eden yüksek kabiliyet..

Semiha Cemal.. Rabbânî bir tuhfe (armağan), bir mücerred ruh; gayıbdan beşerilere armağan; tecessüd etmiş ahlak numunesi..

Beşerî ölçüler, insan havsalası, bu genç vücudun kısacık hayatına sığdırdığı taşkın kudreti tartmakta ve anlayabilmekte şaşkındır. Onun irfan dolu hayatı, hayret şâyan bir mucizeye benzer. Kudretin bezenerek vücuda getirdiği, beşeriyeti şaşırtan icazkâr (az sözle mânâyı anlatan) bir eser!

Sanki Allah onu yaratmakla, kendine has olan özellikleri bu vücuddan aleme ilan etmek, göstermek istemiş de, bu şahane âbideyi vücuda getirmiş...

Semiha Cemal.. Hiç bir beşerî hırsla yorulmamış, meşgul olmamış, vakit kaybetmemiş musaffa (sâfîleşmiş) ve tam insan!

Onun varlığındaki enerji, asla süflî zaaflara, unsurî ihtiraslara taksim olmamış, bütün kuvvet ve şiddeti ile bir tek yoldan, bir tek hedefe akıp vâsıl olmuştur. O, ilâhi kudretten başka hiç bir şeyin zebunu olmamıştır. Onun temiz ve lekesiz varlığı, sefil bağımlılıklardan hiç birini tanımaz.

Semiha Cemal herhangi bir varlıkta, o varlığın şahsî kıymetini değil, bu vücuda vücud verenin sun'unu (kudretini, tesirini) görür.

Semiha Cemal.. "İyi ve fena diye iki mefhum bilmez. Onun için her şeyde iyilik vardır. "Fena denen kimse, femalığı iyilik zannı ile yapan merhamete şayan bir şaşıdan ibarettir." der idi. O, her suçlunun nokta-i nazarına (bakış açısına) nüzul ederek (inerek) onu mazur görmesini bilir; dünya sahnesini perdenin içinden seyreder. O oyuncuların mahiyetini de bilir.

Semiha Cemal.. meslekî hayatında ruhî terbiyeyi tam bir muvaffakiyetle (başarıyla) öğretmiştir.

İnsan kardeşini bu kadar metheder mi diyeceksiniz, fakat onu tanıyanlar bu sözleri az bile görür. Ebedî eserlerinin lirik kudretli tezahürünü mahviyetle tadil etmeye uğraşmıştır.

Bir ressam, bir heykeltraş, bir şair ve her hangi bir sanatkâr için, bir dış tesirin, tabiat güzelliklerinin, bu sanat kabiliyetine inzimamı (katılma, ilave olma), sanatkarın zevkinin inbisatına (genişlemesine)yardım etmesi lazımdır. Halbuki Semiha Cemal için ilham kaynağı, her nefes yeni ve gizli bir köşesini keşfettiği ruhudur.

Öğretmen olduğu Kız Öğretmen Okulunda ve gerek Yovakimion Rum Kız Lisesi ve İtalyan Kız Lisesinde kendisini sevmeyen ve üfuluna (kaybolma, batma) ağlamayan kimse kalmamaştır.

Kendisinin Rahman'ın Rahmetine tevdî olunduğu gün Kız Öğretmen Okulu öğretmen ve öğrencileri tarafından söylenen sözler arasında Bayan Sabiha Orhan'ın da gözyaşlarıyla değerli hocası hakkında söylediği sözleri teberrüken (bereket sayarak) yazıyorum:

“Aziz öğretmenimiz, yakında seni kürsümüzde göreceğiz diye sevinirken ne idi bu, ne idi dün işittiğimiz haber. İşittik mi? Hayır, hayır biz onu duymadık, duyamazdık, duysak ta böyle bir şeye inanmazdık. Nasıl olur da gürbüz, ruhen hassas, maddeten çelik gibi sağlam bir vücut, bu kadar az zamanda yok olur?...

Bunu dimağlarımız nasıl kavrar?... Fakat diğer öğretmenlerimizin saklayamadıkları kederleri, tutamadıkları gözyaşları, kafalarımıza müthiş bir darbe indirdi... İnanın, inanın bu acı bir hakikattir. Biz yine inanamıyoruz, bunu da bize sen aşılamıştın. “Çocuklar: Ruh ebedî, madde fânîdir.” derdin.

İşte sayın öğretmenimiz, senin sözlerini sana tekrar ediyoruz. Cismin aramızdan ayrıldı, ölüm nihayet seni de pençesi arasına aldı. Etimizden, tırnağımızdan ayırır gibi seni de bizden ayırdı öyle mi? Hayır, sen ölmedin, bilakis kalplerimize bir kıvılcım attın. Bu kıvılcım büyüyecek, büyüyecek, alevi kalplerimizi tutuşturacak, işte bu yangını hiç bir şey, hiç bir maddi kuvvet söndüremeyecek.

Ancak bize tesellî verecek olan, kalplerimizin en derin köşelerine kazdığımız ruhun, benliğin, ahenkli adın, daima gülen ve kızaran çehren, bize; “Aldanıyorsunuz çocuklar, ben ölmedim”, diyen dudakların olacak. Sen kalplerimizde, dimağlarımızda bütün varlığımızda biz yaşadıkça yaşayacaksın. Eserlerin ise hiç ölmeyecektir.

Senden feyz alan çocukların bunu yapmak kudretini almışlardır. Yalnız, yalnız sen, yatağında rahat, müsterih uyu.

Arkanda bıraktığın talebelerinin hıçkırıklarını hisset, senin için akıttıkları gözyaşlarını tutmalarını söyleme. Bırak, bırak, kana kana ağlasınlar mukaddes ölü...”

Prof. Dr. Ziya Cemal B. AKSOY

AŞK PEYGAMBERİ

Semiha Cemal

I

BİR AŞK SAHNESİ

“-Ey aşk, seni kendime besmele ittihaz ettim!

Sevdiğim, bütün cihanın miftahı ve vücudu olan “Bismillâhi’l Aşk” **düsturu işte sensin! Güneş batıyor, şimdi gece olur, yine o karanlık gece, seninle aramızda, hep benim benim gönlümün yanmasıyla, yine o karanlık gece, seninle aramızda, hep benim gönlümün yanmasıyla neticelenen aşk oyunlarına başlar. Beni senden ayırır, seni karanlık içinde göremez olurum. Kalbimdeki hayalin ne kadar münevver olsa, yine ben seni görmeye muhtacım. Bu öyle bir şey ki, canan için, burada! Demişler. Lakin gözlerim ebediyyen ona karşı ağma, görmüyor, kulaklarım sadâsını işitmiyor.**

Batma güneş, batma. Her ne kadar batışın doğuşundan daha latifse de, bu akşam senin gözden nihan olduğunu istemiyorum. Üzerimde onun râyihasını ve kalbimde yeniden aşkımı yer yer ateşlediği bugünün, ömrümün ufkunda nihayetlendiğini görmek istemiyorum. Ey benim sevdiğim ateşin (ateşli, canlı) güzel, aşkında senin gibi ateş!

Sen olmayınca ben geceler içinde kalırdım. İsterse mesut cennetler üzerinde doğan parlak güneş olsun. Ve isterse bana şu, yıldızın etrafında devr ettikleri bütün cihanın güneşlerini getirsinler…

Gurub cihetinden uçan bu kuş kafilesi nereye gidiyor? Bir vakitler böyle bir kafile içinde, bende bilinmez meçhul ufuklara doğru kanadımı açmış gidiyordum. Benim yolumu kesen sendin.

Karşımda güneş içinde yaslanmış bir hayal, nazlı bir güneş gördüm. Elleri seninkiler gibi ateşin önünde, çehresi anasırdan münezzehdi. Gördüğüm rüyaya hala inanamıyorum. Zaman zaman, gözlerimi ovuşturuyorum. Ellerimle karşımdaki tasviri yokluyorum. Dudaklarımla, tenimle onun derce-i zuhurunu anlamaya çalışıyorum. Geceleri bazen gökte seyrettiğim kamer içinde, bu, evvelce aşık olduğunu bilmediğim nazlı, dilber hayali görüyorum. O vakit kamer karanlık, yıldızlar karanlık geliyor. Cihan gözlerimden düşmüş, ağlıyorum. Bu dünya bir gül de olsa onun rayihası senin.”

Sahra üzerinde yarı üryan bir kadın, gurup vakti bir taş üzerine oturmuş, bu sözleri bir kağıda yazıyordu. Biraz uzakta bir çadırdan ta uzaklara kadar imtidât eden guruptan yanmış

ufuklarda hiçbir şey görünmüyordu. Bir müddet sükûn içinde olan etrafı dinledikten sonra devam etti.

"Bir vakitler bana sormuştun. Ben aşkı inkâr etmiştim." Diye cevap vermiştim. Meğer, o vakit o güzel hayal bana güneş içinden yayını germiş, ok saplanınca başımı ona çevirmişim. Ey ateş, ellerim yanmayınca senin ne olduğunu anlayamadım.

Ey bu sahrada aşk vahasındaki billur şelâleler ortasında şeffaf sularla ihticab ederek raks eden güzel! Yine sana mahzun kavrulmuş kalbimle geldim. Suzân, Suzân! Diyorsun. Bu yanmış memlekette, bu yer yer alû olan perişan yerde hangi memleketi arıyorsun? Söyle bana, yer yer güle tahvil eden bu ateşin bir değmeye? Hangi memleketi arıyorsun? Ayağa kalkmıştı, kumlar üzerinde bir takım ayak izleri görünüyordu. Bu izleri eğilerek ayrı ayrı öptü:

"Gel" gel sevgilim. Güzelliğinle gıda verdiğin bu vücutta, senin daim gezerek tervic [Değerini arttırmak] ettiğin bir bahçe var. Burasıda tıpkı senin avuçların gibi gül ve amber kokar. Oraya gel.

Çünkü aşk.... Ahh bilmezsin, sen, yemin ederim ki aşkı bilmezsin. Eğer aşkın ne olduğunu bileydin, akşamları böyle kapımın önünden geçmez, bi-pervâ ateşin türkülerinle yaramı tazelemezdin. Eğer aşkı bileydin, evvela hançerin elinden düşerdi.!"

Yine etrafını dinledi. Yere yatarak kulağını kuma koydu, bir ayak sesi geliyordu. Bu vakit buradan kim geçebilirdi? Bu mutlaka o idi. Heyecanından dizleri üzerinde kaldı... birkaç dakika sonra, at üzerinde, fevkalâde güzel çehreli, beşerî görünmeyen ve insana yalnız aşık gördüğü hissini veren latif tavırlı bir süvari geldi.

Genç kadın, atın dizginini tuttu. Onu indirdi. Sarıldılar.

-Bak Suzân, bak ben geldim! Güzel bir sadâ çölün yanık havasına yayıldı. Çadıra doğru sarılmış oldukları halde yürüyorlardı.

-Güya seni beş yüz senedir, görmedim. Hâlbuki ancak birkaç saat oldu. Kalbimde, gördüğüm halde tükenmeyen bir hasret var. Ne yapalım bana söyle: bunun ötesi var mı? İşte sana sarılmışım. Niçin bu hasret ateşi böyle artıyor, eksilmiyor?

Onu bir müddet durup seyrettikten sonra, gözlerini elleriyle kapadı:

-Bu kadar güzelliğe benim beşeriyetim tahammül edemiyor, söyle senin asıl ismin "aşk" değil mi?

sen hava, su, toprak ve ateşten hiçbirine mensup değilsin. Söyle, bu eller, bu vücut yaratılmışa benzemiyor. Sende yaratılmışların acz ve füturunu görmüyorum. Haşa, sen mahlûk değilsin.

Sevgilim, bu ten zevâl olur mu? Benim teabbud (kulluk) ettiğim bu ilâhi vücud bir an gözden nihan olabilir mi? Ben henüz tekellüm-i aşk bilmiyordum. Kalbim darbeni bilmiyordu. Onu bürudetten (soğukluktan) uyuşmuş olduğu halde avuçlarında sen canlandırdın. Hem bak, bu sarılan kollarımı artık sende çözemezsin değil mi?

2

SÜHÂ'NIN DEFTERİ

[Sühâ: Bir yıldız ismi. Dübb-ü ekber (Büyük Ayı) yıldız kümesinden gözü kuvvetli olan kimselerin görebileceği en küçük yıldız.hzl]

2 Mayıs (…) Lisesi

Ama hava ne kadar güzel canım hiç ders çalışmak istemiyor hele şükür riyaziye hiç sevmiyorum yarın da yine o hain riyaziye hocası gelecek gelecek hiç açmadan insana on numara koyar gibi sıfırı koyu veriyor.

İstanbul tekmil yeşillikler içinde mavi berrak semalara baktıkça içimden bir ses bana kendimin de ifade edemediğim fakat anladığım birçok sözleri söylüyor kalbim iyi teşvik ediyor.

Mektepte herkes şen, rüzgârları serin ve tatlı. Herkes her şeye gülüyor. Yalnız menhus riyaziye (Hesap ilmi. Matematik bilgisi.) hocasının yüzün gülmüyor. O da ne olur azıcık burnunu kırıp da herkes herkese uysa ya! Hani düşünüyorum bu adam acaba evlimi, eğer evli ise vay o kadının haline! Bu garip adama göre her hareket birtakım prensiplere tabiidir. Şayet, mesela zevcesini kanunen sevmesi falan lazım gelse, mutlaka bunun için birtakım kaideler vardır. Bu ameliye (iş) mesela günü öğlen saatinde den filan saatinden filan zamana kadar devam edecektir. sonra bu zaman zarfında alınması lazım gelen birtakım evza-ı mahsusa (hususi haller) vardır.. vb…

Nöbetçi muallimi gelirse, mumu hemen söndürüp yatmaktan, yorganı başıma çekmekten başka çare yok. Hâlbuki hiç de uykum yok. Zorla uyku uyunamaz ya! Hemen gelmiyor işte dolabın üstündeki mum gittikçe eriyor. Muttasıl sallanarak yorun yorgun titriyor.

Bilmem ki ne dense bunlarda bir gariplik hissediyorum. O şen çocukluğa artık galiba veda ediyorum. İki sene sonra mektep bitecek. Bütün arkadaşlar hepimiz bir yere dağılıp gideceğiz. Fakat doğrusu şu koca Yavuz'a çok şaştım. Bugün edebiyat dersinde bir beytini okuduk

"Şirler pençei kahrımdan olurken lerzan
Beni bir gözleri ahuya zebun etti felek"

Ben böyle zebun eden sevdadan pek bir şey alamıyorum. İnsan niçin sever sevgilisiyle kırlarda çayırlarda koşup gezmek, kuşlar, çiçekler içinde bayram yapmak için sever. Hele bir şu mektebi bitireyim, kanatlarım serbest havaya açılmış istediğim gibi uçacağım.

İKİ SENE SONRA

İmtihanlar başladı. Artık yüksek duvarlardan, bu matruş bahçeden kurtulacağım. Fakat acaba nereye ve kime gideceğim.

Bazen derslerden usandım zaman, bende herkesle beraber, kurtuluş gününün gelmesini bekliyorum. Fakat bir dakika geçmeden gözlerin bulutlanıyor.

Aydan aya, günden güne değiştiğimi, pek küçükken kalbimi saran hüznün tekrar bana yaklaştığını görüyorum. Benim gibi anasız, babasız bir çocuğa gülmek, ümit etmek yaraşır mı?

Dadımla, Zeliha' dan ara sıra mektup alıyorum. Yedi senedir görmediğim çiftliğe artık kavuşacağım.

Bu sene mektepte, eskisi gibi bizi sıkmıyorlar. Hafta aralarında istediğimiz gibi dansa, sinemaya gidiyoruz. bütün çocuklar hafta tatilleri dönüşlerinde, ceplerinde deste deste mektuplar geliyorlar, çok hayret ediyorum. ne kadar çok leylaları, ne kadar çok kalpleri var!

Hâlbuki bana bir mahzunluk geliyor. Bilhassa yalnız zamanlarımda bir yalnızlık hissediyorum. Bazen kahkaha ile, çocukların gürültüsü ile geçen gecelerde, ansızın gözlerinde birikmiş yaşlar buluyorum. Birdenbire bu yaşlar nereden hâsıl oluyor, bilmem. Kendi kendime belki fazla gülmüşümdür ondan diyorum. Taşkın kahkahalarla kalbimi hislerimi örtmek için, ben de onlarla beraber gülüyorum, söylüyorum.

Zevk ve eğlence yerlerinde adeta sıkılıyorum. Orada vefasızlıktan sahtekârlıktan başka bir şey görmüyorum.

Dediğim gibi, bu sene her hususta serbestiz. Hatta hocalarla alay etmek hususunda bile. Pek işsiz kalıpta, içimiz sıkıldığı zaman, onlarla eğleniyoruz. Evvelce çit yapmaktan ödümüz koptuğu dershanede şimdi mütalaa zamanında bir ağızdan vals söylüyoruz.

15 Haziran

Şu Celâl, beni ne kadar teshir etti. bir senedir, düşüncellerim tamamıyla değişti. şimdi eskiden daha ziyade, kendimi ulviyete ve hüsne karşı meclûb buluyorum. Celâl'ın daima şiire ve yüksek bir aşka mütemayil olan ruhu, beni de günden güne cezbediyor

18 Haziran

Dün akşam Celâl ile beraber parka, gezmeye çıkmıştık. Denize karşı bir kanepeye oturduk. İkimizde sakindik. Havada bizim gibi durgundu. Ben yalnız biraz evvel seyyar satıcıdan aldım taze leylakları kokluyordum. Etrafta, şehri gizlenip düşünceye dalmış gibi gösteren hafif bir sis tabakası vardı. İkimiz de konuşmuyorduk. Bir aralık karşımızdan boş duran iskemleye yine o güzel kız Arap lalasıyla geldi, oturdu. Birkaç gündür, her akşam tesadüf ettiğimiz güzel kızı seyrettikten büyük bir haz duyuyordum. Gözlerimi onun kısa eteklerinden, ateşin (ateşli, canlı) dudaklarından ayırmak istemiyordum. Ne olur, böyle güzel bir kızı sevsem! Diyordum.

Adeta, kendi kendime birçok hayaller kuruyordum. Bunlar pek saftı. Ona elimdeki çiçekleri götürüp veriyordum. O, utanarak kabul ediyor, bu ilk nazarlardan sonra başlayan muhabbet, artıyor. Hayalimi taa uzaklara kadar götürüyordum. Güya uzaklarda küçük bir yuvada onunla yalnız başımıza yaşıyor, dünyadan bihaber, birbirimizden başka bir şey şeyi görmüyorduk.

Bu hayallere o kadar inanmıştım ki, birden düşünmeksizin karar verdim. Bu leylakları götürüp sahiden ona verecektim. Cüretle yerimden kalktım. Celâl'e de hiçbir şey söylemedim. Onlara doğru yaklaştım. Arap uşağa dedim ki:

–Affedersiniz, küçük hanıma leylak takdim edecektim, acaba kabul ederler mi?

Kekeliyordum. Gözlerimin, hala kendi hülyasına müstağrak (dalmış) ışık bekleyen nazarlarına baktım.

Güzel kız, birdenbire istiğrab etti (şaşırdı). Beni barid (soğuk) ve istihfâfkar (küçümseyen) bir bakışla bir bakışla süzdü. Şimdi, gülmemek için karşımda dudaklarını ısırıyordu. Bir aralık kendini biraz topladı. Soğuk ve nezaket icabı tebessümle:

–Mersi! Dedi.

Fena halde bozulmuştum baştan aşağı soğuk sular boşalmış gibiydim. Buraya geldiğime pişmandım. Fakat çiçekleri uzatmaya mecbur oldum. Celâl'in dönerken ayağımı bir taşa çarptım, az kaldı, düşecektim.

Bu akşam parka gitmedim.

Bu akşam parka gitmedim, bir daha gitmeyeceğim. Fakat Celâl bu akşam gitti. Orada kanepenin üzerinde henüz süpürülmemiş solgun leylak salkımları gördüğünü söyledi.

Şimdi bahçenin çocuklardan uzak tenha bir köşesindeyim. Piyanoda Chopin'in bir valsini çalıyorlar. Bilmem ki niçin, bu sesler kalbimi yakıyor?

Topraklara kapanarak hıçkıra hıçkıra ağlıyorum. ay ay bembeyaz. Yüzünde, bir zerre renk yok. her şeyden kalbim kırıldı. Gözlerimdeki yaşlardan başka, elimde sermaye kalmadı.

12 Temmuz

Zeliha ve dadım geldiler. Mahsus, sürpriz olsun diye bana haber vermemişler. ben görmeyeli Zeliha epey büyümüş. Masum çehresi biraz solmuş. Boyu iyiden iyiye uzanmış. Göğsü canlanmaya vücudu adeta bir genç kadın vücudu halini almaya başlamış.

Fakat eskiden omuzlarından aşağı sarkan kumral iki örgüyü kesmişler. Görünce üzüldüm. Yazık değil mi, kadınlığın sihirli letafetini taşıyan uzun ipek saçlara, günah değil mi? bana 12 ay ayrılığın verdiği taşkın bir muhabbetle sarıldı. Dudaklarımın altında titreyen temiz gözlerini kalbim çarparak öptü. Dadımın saçlarını adeta bembeyaz olmuş, çehresi çizgiler içinde kalmış. Beni çocuk gibi kucakladı. Çocuklar bahçenin ortasında etrafımıza toplanmış bize bakıyorlardı. Benimde candan bir kimsem, kardeşim var diye iftihar ediyordum.

Zeliha, çiftliğe gitti. ben de artık bir hafta sonra gideceğim. orada eskisi gibi akşam safalarının, güllerin arasında yaz böceklerinin ninnisini dinleyerek uyuyacağım.

13 Temmuz

Gece yarısını geçmişti. biz hala Celâl ile deniz kenarında dolaşıyorduk. Orada balıkçı kulübelerinin önünde on yaşlarında küçük kavruk bir kız çocuğuna rast geldik. Yerdeki hasır parçasının üzerine oturmuştu. Kumsala çekilmiş eski bir balıkçı kayığı denizin hafif cereyanıyla belirsizce sallanıyordu.

Kim bilir, bu çocuk bu vakite kadar uyanıktı? Yaklaştığımız zaman, bir gözünün ama (kör) olduğunu gördüm, içim acıdı. Merhametle dönüp baktım. fakat henüz iki adım geçmiştik. onu ayakta yanımda gördüm. Birden muzaffer bir sesle haykırdı:

-Ohhh….Çamurlu elleri cekete sürmek ne güzel oluyor!

Bir de bakayım ki üstüm çamur içinde kalmış.

Aman yarabbi, ben ona merhamet etmiştim ve onu merhamete layık zannetmiştim. Anlıyorum ki, tabiat; herkese layık olduğu imtiyazı veriyor. Buna itiraz hiçbir suretle hakkımız yok.

Fakat, acaba ben niçin herkesten böyle ihanet gülüyorum?

Celâl, bana birkaç ay evvel, ismini hatırlayamadığım bir kitap vermişti. Orada şu sözler yazılıydı.

"Sen eğer herkesten vefasızlık görüyorsan, bunda mutlaka biraz da kendi hissesini aramalısın" belki de bu sözü doğrudur.

Ahh, şu Celâl ondan gördüğüm ulviyete aşıkım. Ondan nasıl ayrılacağım, bilemem. Bunu düşündükçe ruhumdan vücudumdan muharrem bir parça koparılacakmış gibi yüreğim yanıyor.

14 Temmuz

Şu çocukluk, ne garip! Gerçi, bizim müdürün sözüne bakılırsa, bizim ağzımız süt kokuyormuş ama, bana kalırsa biz artık çocuk değiliz. Bundan üç dört sene evvelki halimi düşünüyorum da, ne idi o günler? Önümde menşur, bir tarafında fizik kitabı, bir hararet tahlili ziyâ tecrübelerine kalkar (ısı ve ışık deneylerine kalkar) , kitabın söylediklerine inanmazdım. Hele, o kendimden büyük hevesler. fizik âlimimi olmazdım, dünyanın en büyük kâşifi mi, neler, neler..

Bugün bir âlimin, bir kâşifin yahut bir dehânın tama' (tamah) edeceğim bir şeyi bulunmadığına kâinim. Onunda kendine mahsus namı kadar büyük dertleri var. Bu âlemde neye ibadet etsem (kulluk etsem) bir gün onun yıkılıp gittiğini görüyorum. En müstesna ama mabutların, bir gün toprak olup hakaretle çürüdüklerini, görüyorum. Nice can yakan güzellerin gözlerine kurtlar üşüşüyor. Bir tufan oluyor, işte koca şehirler mukaddesatı ile beraber harap olup gidiyor. İşte, Pompei… Daha onun gibi nice emeklerle asırlarca, milyonlarla can feda edilerek meydana gelmiş memleketler bir anda küller, ateşler altında gitmedi mi?

15 Temmuz

Celâl ile bugün uzun uzun, benim, o ilk babasız kaldığım günü konuştuk. Zaten küçüklükten beri ana şefkatinden mahrum olan çocuk ruhum, o gün büsbütün bir kanadı kırılmış bir kuş gibi yalnız ümitsiz kalmıştı.

O gün, çiftlikte ansızın kalpten ölen babamı işçiler köye getirmişler mermer sedirin üzerine henüz yatırmışlardı. Eter kokuları arasında dadım beni kucağına aldı. Hayretten donan vücudumu bahçeye sürükledi. Zeliha o vakit yeni yürüyordu. Bizim komşu Fatıma Hanım da orada idi. Herkesin sevdiği hürmet ettiği hayır duasını almak istediği bu hatunla, nedense

ben pek geçinemezdim. Bana birçok masallar anlatırdı. Bu masallar üzerimde büyük tefsir bırakmakla beraber, ekseriya dinlemez yanından kaçardım.

Bugün beni oyalamak için yeni bir masal anlatmaya başladı. Fakat bu şimdiye kadar söylediklerinin hiçbirine benzemiyordu. Bana fevkalâde tatlı geliyordu masal. Hatırımda kaldığı kaldığına göre şöyle idi:

"Mesut bir genç varmış. Genç bir kız uzun saçlı bir denizkızına gönül vermiş. Fakat denizkızı denizler padişahına nişanlıymış. Genç, bir sabah denizkızını sahilde yıkanırken görmüş. Hemen sümbül kokan vücuduna sarılacakmış, fakat ansızın orada ateşten bir ceylan peyda olmuş acele hemen gelmiş, genç çocuğun gamsız alnına ateşin diliyle "artık, sen mihnet ve cefâ cefa göreceksin" diye yazmış.

Masallar pek gariptir. Ekseriyetinde, hatta gayrı makul gibi görünenler de bile, bazen pek büyük hakikatler ifade edilmiştir. Bu gayrı makul görünen şahıslar, ekseriyetle ve pek manidar bir temâsilden başka bir şey değildir. Aşk, şuhût, fazilet.. Aşk fazilet…. gibi birçok semboller canlı veya cansız birer mevcudiyyet halinde ifade edilerek üzerleri örtülmüştür.

Ne diyorum, işte bu masalı henüz dinlememiştim. o sırada çitlerin arasında kuvvetli güzel bir çocuk atladı. Bu benim komşum Celâl idi. onu görünce biraz daha açılır gibi oldum. bu küçük Celâl'in güzel gözleri daima böyle yarı örtülü durur, solgun çehresi insana yüksek heyecanlardan biraz örselenmiş gibi gelirdi. Bununla beraber o çok faal çalışkan bir çocuktu.

Gözlerinde düz denizlerin tehlikeli safiyeti vardı. Aynı yaşta aynı yaşta olduğumuz halde benden daha boylu, daha geniş göğüslüydü. burada beraber büyümüştük, aramızda hep ufak şimşekler çakmış, bazan bir yaprak, bir tüy için darılmıştık. Bunlara sebep olan hep bendim. Celâl'in bir sürü arkadaşları vardı. Bütün köy çocukları onun peykleriydi. Refikalarını (arkadaş) bulunca Celâl değişir, beni unuturdu. Canlı, kahkahalı bir küme içinde yarı çevrilmiş başıyla en eski arkadaşını da davet eder. Onun ses çıkarmadığını görünce uyanık zevkli halesiyle beraber uzaklaşır giderdi. İşte o zaman elimdeki değnekle yapraklarını döker yahut renkli çiçekleri yolar ve ağlardım. Sonra hain Celâl'e ufak bir sebeple birdenbire darılır, susar, susar, günlerce konuşmazdım. Fakat Celâl daima affeden lütufkâr gözleri vardı. Beni okşar yavaş yavaş aldatırdı.

şimdi bu, bî-kes (kimsesi kalmayan) arkadaşının elini tutmuştu. Bir kelime söylemeden yürüdük. Bir manolya ağacının altına gittik. orada babam bize her gün akşam dersi verirdi. Yine madalyaların latif kokuları arasından kıziletli yaprakların içinden kuş sesleri geliyordu. fakat artık hepsi uçan zamana mersiye okuyorlardı. Onca kahkahaların terennüm ettiği bu yer şimdi bir makbere benziyordu. Köşeye Celâl ile beraber taşlardan bir ocak yapmıştık. O da rüzgârdan yıkılmış gitmişti. Baygın bir yasemin kokusu Celâl'in ellerinden saçlarından geliyordu. Ona sabahleyin annesi (m) sürmüştü. Annemin ipek saçları yüzüme sürünüyor, yumuşak nazarları, gözleri kalbimi ısıtıyor sandım.

Sâhi, ninemin İstanbul'daki mezarında yaseminler vardı. Bir gün onları diz çökerek koklamıştım.

Sarı gölgeler karardı. Kuşlar titreyip sustu. Fırtınanın kanadında, gurbetten gelen hicranlı bir kadın beni bahar rüzgârıyla yıkanmış temiz göğsüne sakladı.

Kısık bir mumun ışığında büyük odanın karanlık bir köşesinde Zeliha'yı geniş yatağın içine aldık. Bu gece hiç ses çıkarmadan uslu uslu uyudu. Evde korku, sır ve sukun vardı. Gök ve

toprak mazlum bir büyü ile tütsülenmişti. Ben bütün gün işittiğim ağlamaları ve feryatları düşünüyor, fakat babamın öldüğüne pek inanmıyordum. Dadımın yüzü kıpkırmızı olmuş nefesi hafiflemişti. Yatağın içinde kımıldamadan ağlıyordu. Bütün gün uçuşan yeşil yıldızları, yorgun düşen nefesleri ile yavaş yavaş uykuya dalarken dadım bizi de yataklarımıza yatırdı.

Rüyamda: tutuşan sıcak kumların üstünde üstüne bırakılmıştım. Güneş cehennemi bir çiçek gibi sahrayı kavuruyordu. Kervanlar geçiyor, develerden biri omuzlarıma basıyor, bağırıyor yalvarıyordum. Fakat ne ölebiliyor nede kurtulabiliyordum.

Uyandım. Sabah güneşi yüzümü ısıtmıştı. Alnım terlemiş gözlerim ziyadan hafifçe kamaşmıştı. Evde yine telaşlar vardı. Feryatlar uzak köşeye kadar geliyordu. Zeliha sık sık babasını soruyordu. Dadım bile sütlerimizi içmeden bizi sokağa çıkardı.

Topraklar serin sabah rüzgârlarıyla yıkandığı zaman istasyona vardık. Sıcak, çok sıcaktı. Yapraklar yeşil birer koruya dönmüş, mavi gök pek çok derinleşmişti. Akşam vaktiydi, Rumeli Hisarına teyzenin evine gittik. Hemen bir buçuk senedir ilk defadır geldiğim bu evi ne kadarda göreceğim gelmişti. Fakat içimdeki mahzunluk sevinmeme mani oluyordu. Her vakitte ki gibi annem kadar sevdiğim teyzemin boynuna sıçrayarak atılamıyordum. Teyzemin kızı küçük Zehrâ dünyaya geldiği vakit bir defa gelmiştim. Ondan beri teyzemi de görmemiştim. Teyzem, herkesin şaşılacak bir rabıta ile sevdiği güzel kadın. Onda ne vardı? Bilmem ki; herhalde beni de buraya ona olan muhabbetimi bildikleri için getirmişlerdi.

İşte, hiç unutmam o gün bize büyük bir misafir gelmişti. Ben **"Yusuf Cemal"** beyi birçok defalar çiftlikte de görmüştüm. Eniştemin uzaktan akrabası olduğu için, bizde tanışıyorduk. Babam adeta bir mağrur adamdı. böyle olduğu halde ona çok hürmet eder. Kendinden küçük olduğu halde elini öper, önünde yere dizlerinin dibine otururdu. Bana gelince onu çok severdim. Sadâsının güzelliğine bayılırdım. Onu gördüğüm zaman, bilmem nasıl, bir ferahlık fevkalâdelik hissederdim. Ekseri gecelerde rüyamda görürdüm. Fakat şimdi tabii böyle değil. hatta Celâl ki, çiftlikte o da görüyordu. Fazla seviyor diye Celâl'e bile darılıyordum. Bir kere teyzem ailesini onun yüzünden yıktı. Çocuğunu bırakıp ona gitti. Biçare Zehrâ, şimdi bir akrabasının yanında imiş.

Neyse, neredeydim? biz artık her gece, teyzem, Zehrâ limonlukta yatıyorduk. Eniştem Antalya'da idi. limonluk sıcak havada serin ve pek hoştu. Mis gibi limon kokuyor, eflatun bir kandil fanusu, etrafa baygın bir zıya saçıyordu. Yatağımıza yattığımızda zaman başımızın üzerinde mavi yıldızların uçuştuğunu görüyorduk. Bazısı daha sevdiğine kavuşamadan tahammül edemeyerek yarı yolda sönüyor eriyip, gidiyordu. Yatağa girince bir müddet, küçük Zehrâ ile oynar sonra gözlerim kendiliğinden kapanır, uyurdum.

***

Aradan iki sene geçmişti. Bir yaz gecesi yine limonlukta sırma saçlı yıldızları seyrederek uyumuştum. Fakat gece yarısı birdenbire uyandım. Yanımda küçük Zehrâ uyuyordu. Birden aklıma Fatıma Hanım'ın söylediği masal gelmişti. Ahh, mutlaka bu kız benim sevdiğim dilber, denizkızıydı. Kalktım, ona bütün kuvvetimle sarılacaktım. Fakat Zehrâ uyandı. Karanlıkta küçük eliyle yüzümü arıyordu. Bende şaşırmıştım. Tekrar yerime yattım Zehrâ yüzümü okşaya okşaya uyudu. Fakat ben uyuyamıyordum. Hayalimde ateşin bir ceylan, ateşin diliyle

alnıma **"sen mihnet ve cefa göreceksin"** diye yazıyor, denizler padişahının gözdesine verdiğim gönlümün pek çok yanıp yakılacağı bana haber veriyordu.

Canım bir insan sevdikten sonra zaten rahat kalır mı?

Ben muhabbetten korkuyorum.

17 Temmuz

Dün gece ki müsamere artık bir veda birleşmesi oldu. biz mezun olanlar yirmibir kişi idik. Hepimiz ayrı bir kıyafete girmiştik. Kimimiz Çinli, kimimizi Arap, kimimiz Kafkasyalı tarzında giyinmiştik. Hem de her birimizi temsil ettiğimiz dinin veya milletin adetlerinden birini gösteriyorduk. Ben Hindu (Budist) oldum. Mukaddes, toprak sarısı renginde ağar kumaşlarla belimi ve omuzlarımı sardım. Elime ayrı ve yassı taneli bir tesbih aldım. İki küçük çocukta şakirdim oldu. Biri hurma dalından yapılmış büyük yelpazeyi başında gezdirdi. Celâl (Burma) lı bir kadın kıyafetinde bana ibadet etti. Cinsinin alametifarikası olarak iplikli peştemalını yanında düğümlenmişti. Üstünde yakası açık çiçekli bir gömlek vardı. Başına peruk taktı. Uzun saçlarını tepesinde topladı, başına sardı, üzerine bir çember geçirdi. Önümde eğilerek beni taziz etti. Büyük koçan sigaralarını yaktı. Kesif dumanlar içinde sükûnetle içtik. Seyircilerin en çok ben hoşlarına gittim. Hocalar ibadeti tekrar tekrar yaptırdılar.

Celâl çok neşeliydi. Veda gecesin de bu kadar pervasız durması bana hüzün veriyordu. Bundan bir sene evvelki geceyi hatırlıyordum. Yağmurlu soğuk bir teşrinievvel (Ekim) günüydü. O mektebe yeni gelmişti. Yine burada mütalaa salonunda toplanmıştık. Herkes çalışmak yahut konuşmak için ufak manzumeler halinde bir köşeye çekilmişti. Ben kitaplarımın tafsiliyle meşguldüm. Fakat Celâli gördüm. Karanlıkta piyanoya başını dayamış yüzünü yere çevirmişti. Kımıldamıyordu. Yanına gittim.

-Hasta mısınız Celâl? Dedim

Başını kaldırdı gözleri kırmızı ve ıslaktı. Bu yaşlarda beni cezbeden bir sıcaklık vardı. Tereddütle:

-Hayır, dedi

o vakit onu ruhlarımızın maverada dolaştığı zamandan beri tanışıyormuşum gibi, muhabbetler elini tuttum, buz gibi soğuktu. Onu muhabbetimin bütün hararetiyle ısıtmaya çalıştım.

Şimdi, Celâl son gecemizde saadet ermiş hasretine kavuşmuş bir kuş sürüruyla yeşil kanatlar takarak uçmak istiyordu. Yine pek çocukken çiftlikte yaptığım gibi, sebepsiz küçük bir şeyden darılıp hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordum.

Ona yalvardım:

-Rica ederim Celâl, kendini bana bırak. Dedim. Gülüyordu ve biraz mütehayyirdi. Kolundan çekerek piyanonun yanına götürdüm. Başını kendi elimle oraya dayadım, göz kapaklarını örttüm.

18 Temmuz: Bebekler Gibi

Güneş kim bilir kaçıncı defa kızıl tebessümle Bülbüldere'yi terk ediyor. Ahmet ile ben bastonlarımızı taşlara vurarak, sarı toprakları dağıtarak yürüyoruz. Yine ikimizde ayrı birer

âleme aitmişiz gibi konuşmuyoruz ve düşünüyoruz. Celâl'in biraz başı ağrıdığı için bizimle beraber değil, keşke olaydı!

Ayaklarımın dibinde, çalılığın yanında beyaz bir kuzu bağırıyor. Genç bir çoban ona yetişmek için koşuyor. Küçüğü tutuyorum. Sahibi yanıma geliyor. Beyaz cilalı dişlerini göstererek gülüyor. Bu sıcak esmer yüzlü Anadolu çocuğuna soruyorum.

–Bunu niçin kovalıyorsun?

–Rus kızları istemişlerdi de.

Başıyla çınarın arkasını işaret ediyor. Sonra küçük taze bir ses bana Rusça haykırıyor:

–Aferin güzel kahraman, buraya getir, çabuk getir.

Ayaklarımın altında hafif taşlar yuvarlanıyor. Renkli böcekler uçuşuyor. Parlak sazların, yabani dikenlerin arasından geçiyorum. Kollarımdaki yavru çırpınıyor durmadan bağırıyor.

Kayaların üstünde eflatun entarili, sarışın kız, dağ menekşesi koparıyor. Arkadaşı yere yeşil otların içine oturmuş beyaz eteklerindeki kır çiçeklerini ipliğe diziyor. İşte eflatun entarili sarışın kız avcundaki çiçekleri yere atıyor. Kızararak kuzuyu veriyorum. O titrek kızıl ışıkla gölgelenen yanağına beyaz hayvan sürüyor, küçük taze bir ses Rusça

–İsmin nedir?

–Sühâ.

–Ne ahenktar! Benim ki de, Milica

Kıvrımlı küçük dudaklarına sanki kimyanın kan ve ateş karışık suyundan sıçramış. Bu kırmızı canlı şeyleri görmemek için gözlerimi kapıyorum. Eflatun, aşina bir ziya.

Mayi-hoş bir rayiha bütün dünyayı sarıyor. Yaprakları gök zemin… her şeyi arıyor.

Gece olmuş. Ay Bülbüldere'yi sihriyle mavi bir cennete benzetmiş. Milica, berrak sıcak kollarını boynuma dolamış. Göğsüm dudaklarım yanıyor. Bülbül, seyyal ve ilahî terânelerle hüsnü aşka ibadet ediyor. Ahmed beyaz etekli Milica'nın arkadaşına sarılmış bizden ayrılıyorlar. Cemali hasta.

Sesler işitiyorum. Bunları bazen ışıklı durgun korunun telaffuz edilmiş, hisleri zannediyorum. Bazen onları hatırlıyorum. Ne söylediklerini anlayamıyorum. Sanki bu garip nefesleri, çok uzaklardan serseri bir yel getiriyor.

Öyle geliyor ki, layeûd (sayısız) dakikalar geçiyor. Hesapsız mesafeler yürüyoruz.

İşte akarsuyun başında duruyoruz. Milica, küçük pembe avucundan bana su içiriyor. Serin çok serin bir şifa diyorum. Sanki cennetlerin gözünden içiyorum. Bana öyle geliyor, şayet ölürken bu beyaz suyu hatırlarsam, dirileceğim.

Fakat bilmem niçin kanamıyorum. Gittikçe dudaklarım yanıyor. Gittikçe avuçlarım kavruluyor. Mabudumu tuğyan aşkımla sarmak için çıldırıyorum. Ona tapmak için, ten bana kifayet etmiyor. Denizdeyim. Etrafımda, gümüş sihirli gölgeler uçuşuyor.

Yıkılmış, ma'buddan döner gibiyim, gönlümde derin, acıklı bir boşluk var. Bir gecede binlerce fersah yürümüş, binlerce âlem dolaşmış gibiyim.

Cüz-ü dayinimi arıyorum, bulamıyorum. Kolumda yabancı bir hafiflik var, Zeliha'nın altın saçlarıyla ördüğü, yakutla işlediği, bileziğimi arıyorum, bulamıyorum. Yanımda Milica'yı arıyorum, bulamıyorum. Ya Rabbî keşke fakir bir çoban olaydım da, çalınacak pulum, çalınacak yakut bileziğim bulunmayaydı. Ben zannederdim ki, aşıkın gözyaşından, kanından, küçük yüreğinden başka dökülecek, feda edilecek bir ziyneti yoktur.

-Söyle Milica, Allah'ın için söyle, kalbinde bir damla merhamet de uyanmadı mı?

Bana ebediyete varacak bir sızı, bir ceriha bıraktın. Bu azabı biraz dindirmek için güzel avucundan tekrar bir yudum içeremez misin?

Ruhumun boşluğundan korkuyorum. Onu örtmek, onu ısıtmak için etrafımı arıyorum. Sığınmak için göğsünü bulamıyorum. Soğuk dalgaların vahşi raksı içindeyim. Arayarak kaybolacağım. Bulutlara, suya karışacağım gibi geliyor. Bu esmer denizden, bu sessiz enginlerden korkuyorum. Küçük beyaz kanatlı kuşlardan bile korkuyorum.

Beylerbeyi sahilinde beyaz bir yalının kumsalına çıkıyoruz. Ahmet sandalcının ücretini veriyor. Işıksız, bulanık gözlerle bakarak;

-Benimki de benden on lira aldı diyor.

Sararmış yüzüyle bütün kanını, bütün hayatını kayıp etmiş görünüyor. Ve bir mevta sessizlikle yürüyor. İskelede Celâl'i görüyorum, seviniyorum. Ahmed'ten ayrılıyoruz. Yeşil ağaçlarla örülmüş bir yoldan geçiyoruz. Serin ve adeta teselli vermek isteyen müşfik bir deniz rüzgârı yaprakların arasından sızarak akasya kokularıyla kalbimi yıkıyor. Bahçe, yeşil bir umman gibi derin ve büyük duruyor. Nemli ve ateşin güllerinden yapraklar dökülüyor. Etrafı çiçeklerle süslenen temiz havuzun içinde renkli balıklar yüzüyor.

Yolun üstünde, bir aslanağzından fışkıran suyun önünde duruyoruz. Dokuz yaşlarında bir Arap çocuğu çiçeklerin üstüne oturmuş, uyukluyor. Çeşmenin ağzındaki desti, beyaz köpüklerle taşıyor. Topraklarda küçük derecikler süzülüyor. Celâl bastonuyla çocuğun kıvırcık saçlı başına dokunarak sesleniyor:

-Bilal, Bilal! Yerler su içinde…

O birden bire ayağa kalkıyor, gözlerini ovuşturarak yarı uykuda bize bakıyor. Celâl'i görünce sevincinden sıçrayarak köşke doğru haber vermeğe koşuyor. Arkasından küçük pabuçlarından havalanan bir toz bulutu yükseliyor.

19 Temmuz. Beylerbeyi

Bu geceyi burada geçirdikten sonra artık yarın çiftliğe gidiyorum. Evvelsi gün yanımda Celâl olaydı, bunlar herhalde başıma gelmezdi. O, beni gayri ihtiyari sevk eder. Dediklerini yapmaktan kendimi alamazdım. Hala inanamıyorum. Ben o kadını, beni sevdi zannetmiştim. Birbirimizden gözyaşları içinde ayrıldık. Sabaha kadar koru içerisinde geçen bu geceyi bir aşkın ilk sahifesi zannetmiştim. Ah benim bu her şeye inanan çocuk kalbim!

Ben bu kalple, bu insanlar içinde yaşadıkça hüsrandan kurtulmayacağıma hiç şüphe yok.

"Daha uslanmadın mı Sühâ?" hala bu zehirli çiçekler arasında bal arıyorsun.. Kaç kere dilin yandı, kaç kere zehirlenip gidiyordun. Hala mı uslanmadın. Bak, şu güzel gece içinde uzanan suların safi lahutî sadâsını dinle. Senin daldığın elemin müşevveş [düzensiz, karışık] lisanına benziyor mu? Bütün bir can çekişmeden ibaret olan haraharaların [Uykuda horlamak. *

Kedinin mırıldayışı] yanında, işitiyor musun, bu tabii asûde sadâ ne kadar balater [Pek yüksek, daha yüksek].

Mumun yanında bir pervane tek kalan ince boynuzunu yavaş yavaş tahrik ediyor. Aşka-koruda geçirdiğim o mülevves fırtınaya değil-aşka karşı tükenmez bir ihtiyaç var.

Vakit vakit, açık pencereden, uzaklardan esen rüzgâr bana ümit getiriyor.

Canım elbette, Celâl'in iman ettiği gibi, fevkalade insanlarda vardır. Celâl'de onlardan bir parça değil mi? Onlardan koku almış bir vücud değil mi? Benim hararetten yanmış dudaklarıma Celâl, çatlayıp yanmayacak, kadar yüksekten damla damla akan bir su gibidir. Beni kavrulmayacak kadar teskin eder. Bütün dünya bu benim gördüğüm bildiğim insanlardan mı ibaret? Hayır, bu benim gördüklerim insanda değil.

Elbet (insan) denilen hakiki bir vücut olmalı. Bir su samuru bile yavrusu ölünce insan gibi ağlıyor, inliyor. Hatta bazen tahammül edemeyerek hasretinden ölüyor. Bir köpek, sahibi için canını feda etmekten çekinmiyor. Hayvanlar içerisinde, bu benim tesadüf ettiğim birçok insanlardan daha âlileri, yok mu?

Eğer bütün âlem, benim bu gördüğüm âlemse, o halde, ruhlardaki güzellikle büyüklüğe karşı olan gizli ve âşikar ibadet nedir?

Şekil, beni ne kadar aldattı, bakmaya kıyamadığım bir vücut altında ne müstekrih [İğrenen, tiksinen] manalar gördüm. Bir kitabın kabı (cildi) istediği kadar mükemmel ve güzel olsun. İçini açıpta okuduğum zaman iğrendikten sonra....

Tekrar mı, ben bu insanların içine döneceğim? Bu yazın nihayetinde, âlî tahsil (yüksek tahsil)i bitirmek için tekrar buraya gelmek icap edecek. Henüz hangi mesleği tutacağımı da kararlaştırmadım. Bir bakıma, edebiyat okuyayım diyorum. Zaten kâfi derece de servetim var kem kazanmaksızın da geçinebiliyorum. Fakat toprakla oynamakta fena değil. Hergün (yaratıldığım) aslımla hasbihal fena mı?

BEŞ SENE SONRA

1 Haziran, çiftlik.

Defterim! Bir köşeye atılan kitaplarımın arasından bugün elime geçti. Hatıralarımda, aşka ihtiyaçla biten son parça beni müteessir etti.

Bu beş senelik tahsil hayatı bana birçok acı dersler daha verdi. Mamafih hayatın tadını tatmadan onun ne olduğunu bilmeyecektim.

Şimdi kuşlarla, çiçeklerle, beraber temyiz, sıcak dağların göğsünde teneffüs ediyorum; muattar (kokulu) toprakları kırlangıçlarla beraber öpüyorum. çiftlik daimi bir sukun, daimi bir huzurun safveti ile düşünüyor gibi. her yer yeşilin nuru içinde. Şarkım muhabbet, duygum muhabbet, içtiğim bile ile muhabbet…

Burada ziyadan (ışıktan) çiçekler, nurdan teraneden melekler var. (ve…..) deki evi bir köylü bekliyor. Çiftlikte Zeliha, dadım, birkaç hizmetçi, birde eski ihtiyar vekilharç ile yalnızız. Veli ağa hala çökmedi, vücudu demir gibi kuvvetli. Zeliha'yı bile kucağında gezdirebiliyor.

Zeliha bazen dadımla köye iniyor yahut İstanbul'a gidiyor. Birkaç gece kalıyor. Nadiren de yanında biraz arkadaşla dönüyor. O vakit çiftlik biraz gülüyor. Taflanların (karayemiş) sazların içinde kahkahadan çiçekler açıyor.

Ben çok neşeli, çok cevval [Dâim hareket hâlinde olan] bir adam oldum. Kızgın güneşin altında göğsümü başımı açarak kuşlar gibi rüzgârlar gibi şarkı söyleyerek koşuyorum.

Zeliha'yı , dadımı.. Hepsini biraz ihmal ediyorum. Benim isimsiz çiçeklerim, renkli parlak dinginlerim, [sakin, durgun yerler] hasbihal edecek açık göklerim var.

Zeliha Veli Ağa'nın dizine oturuyor, ona Ata'nın hatıralarını anlatıyor. Sahiden zavallıyı hiç düşünmüyorum.

15 Haziran

Göl sahilinde kaval çalıyordum. güneşin batması yakındı. Gümüşsuyu yer yer kızarmaya başlamıştı. Susadım. "Yolcu çeşme" den su içmeye gittim. yaşlı köylü kadını güğümünü dolduruyordu. Başında beyaz başörtüsü, üstünde soluk bir yeldirme vardı. Tatlı derin bir sesle:

-Gel bakalım güzel delikanlı, nereden geliyorsun?

-Göl kenarından geliyorum.

-Neden yalnız geziyorsun, senin yavuklun falan yok mu?

Kalbim çarpıyordu, sözleri kapatmak istiyordum. Tekrar zehirlenmekten korkuyordum. Kadın çeşmenin kızıletli, harap taşlarına dayandı. Garip kudretli bir sesle:

-Hiç bu gençlik susuz geçer mi? dedi.

O vakit susuzluğumu hatırladım. çeşmeden dolu güğümü çektim. avcumla kana kana içtim. Başımı, yüzümü ıslattım. Göğsümde şiddetli bir hararet vardı؟

-Nine, dedim. Burada güneşlerin muharrik şuleleriyle, alevlerle sarılmış ateşten bir yürek var. Onu serinletmek için **"Yolcu Çeşme"** nin suyu tesir etmeyecek.

Köylü birdenbire sadef dişlerini göstererek hiç unutamayacağım mânidar bir kahkaha ile güldü. Dağlar bile onların hafif hafif bu sadâyı tekrar etti.

Yüzüme o kadar kuvvetli bakıyordu ki gözlerimi yerden kaldırdım. Nazarları ruhuma işledi.

-Oğul sakın sevdiğinden korkma, gönülsüz kalmaktan kork., dedi.

Güğümünü aldı. uzaklaşırken sesini rüzgar dağıttı.:

-Huda'ya emanet ol. Tanrı dileğini versin. Alnını ak etsin. Yavrum!

9 Temmuz

Öyle müsterihim ki saadetinden ağlıyorum. Bu parlak şuleli göklere, bu sarı kızgın topraklara gözlerimden daha çok muhtacım. Martıların küçük baygın feryatları için, sanki içimde asırların hasretini biriktirmişim. Tarla kuşlarının çırpınan kanatlarındaki küçük siyah şimşekleri bile hüsranla seyrediyorum.

18 Temmuz

Babamın mezarının taşına üstündeyim. Her taraf diken, hoşnut içinde, dizlerini topluyorum, öyle oturuyorum. bir yaprağa bile dokunamıyorum. Pembe karanfilleri koklamaya korkuyorum. Yıllardan beri unutulan babam, günahımı affetmiyor zannediyorum. Rüzgâr estikçe yabani güller beyaz ve hoş lâhdin üstüne yapraklarını döküyorlar. Yine parlak yeşilliklerin süzgün nazarları arasından böcek sesleri geliyor. Artık onlar da yorgun yorgun ötüyorlar. Güneşte temiz bulutlardan kurtuldukça dizlerimi ve ellerimi yakıyor. uzak gölde muhteriz (çekingen) gümüşlü bir lerze [Titreme, titreyiş. Sallantı] uçuyor. Sazlı kayalıklar kayalar arasında, kızarmış iki yıldız çiçeği kımıldanıyor. Ki güllerin kokuları kalbimi uyuşturuyor. Solgun benizli kır çiçekleri eğilmişler, birbirlerine hikaye- mevti (ölüm hikayesini) naklediyorlar. Onlarda bu huzuru ihlal etmekten çekinir gibi işitilmez nefeslerle söyleşiyorlar.

Babamın kemiklerinin gubarıyla (toz) beslenen bu böceklere, bu otlara elimi süremiyorum. kendi nefsinden bile ürküyorum. Gökten kaynar ziyayalar dökülüyor. Bu tunç ışıklı kadir güneş, ateş kıvılcımlı zemin.. Bütün sevdiğim, taptığım şeyler. yalnız beni yakacak, başka sûzan bir mucizeye muhtacım. Aradığıma kavuşamıyorum.

Gümüş gölgeler başka bir aleme doğru eriyip gidiyor. Böcekler susuyor. Güneş titreyerek dumanlar içinde ağır ağır nihan oluyor.

Sevinen akşam baharlarının yerine garip bir serinlik çöküyor. Mezar taşlarının barid (soğuk) rutubeti iliklerime işliyor. Kendini unutarak kımıldayamıyorum. Etrafındaki büyülü çiçekler ürkmüş gibi birdenbire hareket ediyor. Şekilsiz acayip gölgeler koşuşuyor.

Servilerin arasından kaçmak istiyorum. Ayaklarıma bu korkunç seyyal şeyler işliyor.

Acayip kuytu derinliklerden, alev püsküren bulutlar hücum ediyor. Kıpkızıl ateşten, layeût (sayısız) gözler fışkırıyor. Topraklardan ak şekline girmiş ateş ruhlar sıçrıyor.

İşte bu halde kendimi kaybediyorum. Sabahleyin ölüp dirilmişim gibi, âlemi ervahtan dönmüşüm gibi, yeni fevkalâde hislerle uyanıyorum. Akşamdan beri kuduran cehennem sönmüş. Sabah rüzgârı vücudumu yıkıyor. Çiçeklerin ıslak temiz yüzleri parlıyor. Mezar, eski viran sessizliğiyle içini çekiyor gibi.

Sendeliyorum. Sanki yürümeyi unutmuşum. Etrafımı onca rüyada görmüşüm gibi, müphem hatırlıyorum. İşte senelerden beri ilk defa köyün içinden geçiyorum. İhtiyar köylüleri tanır gibi oluyorum. Fakat küçükler, çok değişmiş olacaklar… Hele beni herkes yabancı zannediyor. Ne tuhaf! Bu köy bana çok büyük gelirdi. İçinde sayılamayacak kadar insan var zannederdim. Halbuki ne zavallı, ne boş yermiş.

Ahh.. Söyleyin küçük yolcular, burada kumral temiz bir çocuk başı vardı. Kısrağının ayak sesini küçük kahkahasını duyamıyorum.

Balıkçı evlerinin önündeki önünde zayıf bir kadın yırtılan ağını dikiyor. Kırmızı entarili bir çocuk, matruş yanık başıyla güneşli toprağa çömeliyor

Postanenin kapısına "kiralık" tır diye çarpık siyah bir yazı asmışlar. İşte bizim önce oturduğumuz demir parmaklıları görünüyor. Bunların merbut (bağlı) olduğu setin üstünde Celâl ile ne kadar çok koşmaca oynardık.

Eve derin derin geliyorum. Hiç hareket yok. İhtiyar köylü bir yere gitmiş olacak. Setin tuğlaları üstüne oturuyorum. Yarabbi dünyada fâni olmayan hiçbir şey yok mu?

Uzun uzun bahçeyi seyrediyorum. Havuzun yeşil suyun içinde güzel renkli balıklar yerine çürümüş yapraklar geziniyor. Ağaçları insan boyunda otlar bürümüş. Sarmaşıklar "çifte fıstıklar" a bile sarılmış. Altında ders yaptığımız manolya nerede? Şu yediverenin arkasında olacaktı. Yok, ne yazık yarabbi, demek ki kesilmiş!

Kapının önündeki iğde ağacı da yerini değiştirmiş gibi. Ben bunun ince dallarını, beyazımsı donuk yapraklarını pencerelerden tutardım. Halbuki şimdi uzaklaşmış, başını gümüş evin saçağına dayamış göğsünü oraya sürmüş.

Celâl'in evinden bana yabancı Rumlar bakıyor. Kafesleri sökülmüş cumbaları kaldırılmış, tanrıçasına renkli çamaşırlar asılmış. Acaba neredeler?

müthiş bir yorgunlukla özlüyorum. Ölecek gibiyim. artık gözlerim görmüyor, ağlıyorum. Yaşlarım yüzümü yakıyor. Hakikatsiz, mabetsiz, putsuzum.

Bütün yollar birbirine benziyor, karıştırıyorum, ancak öğleden sonra çiftliği bulabiliyorum.

" Veli ağa" bahçede beni görünce çocuk gibi ağlayarak boynuma sarılıyor. Gözyaşları sakalından süzülüyor. Zeliha yatağında, beyaz bahçe ünlüğüyle soyunmadan uzanmış buluyorum. Sesimi duyunca birden bire sıçrıyor, kalkıyor. Gece nerede olduğumu kimseye söylemiyorum. Fakat yaklaşmaktan korkar gibi dikkatle yüzüme bakıyor. Benim artık insanlarla rahat rabıtam kalmamış.

Utanmıyorum, acımıyorum. Sade omuzlarımı silkeliyorum. Veli ağa, titrek ve damarlı ellerini semaya kaldırıyor, uzun uzun dua ediyor.

Sabahleyin biraz başım ağrıyordu. Zeliha "evde kal" "bir yere gitme!" diye yalvardı. Akşam safaları içine kendi eliyle bir sandalye koydu. Beni saçlarımı okşayarak oturttu. Köye düğüne gitti. Böyle yastıkla ve minderle yumuşatılmış ihtimamlı yerlerde oturmak, bana azap veriyor. Çimenlerin üstüne yatmak istiyordum. Fakat onun küçük hatırını kıramayacağı kadar kuvvetsizim.

Akşama kadar Veli ağa ile konuştuk. Zavallı adamın ne kadar çok dertleri varmış. İzmit ten memleketlisi gelmiş, tek bir akraba çocuğu sağmış. Fakat onun da hali çok fena imiş. Biçare yavrucak ince hastalığa (verem) tutulmuş.

- Git Veli ağa, dedim. Bari vakit geçirmeden hastayı buraya getir. yalnız çiftliğe muvakkaten (geçici) birini bul da….

Sade yürekli ihtiyar, sevincinden ellerimi öptü. güneş battı halde Zeliha daha dönmemişti. hem sigara içiyordum. Hem de hasır sandalyede yavaş yavaş sallanıyordum.

Hava öyle durgundu ki etrafıma toplanan mavi dumanları ellerinde dağıtıyordum. Veli ağa, uzakta mısır tarlalarının ortasında, siyah bir kuş gibi gözüküyordu. Bekçi kulübesinin önünde durmuş, etrafı işaret ederek içerideki hizmetçiye talimat veriyordu.

Birdenbire gözlerimi iki küçük yumuşak el kapadı. Zeliha'yı temasından tanıdım, bileklerini tuttum. Serin yanaklarından öptüm.

–Üşümüşsün Zeliha, dedim. Dur seni pardösüme sarayım, dadım nerede?

–İşte geliyorlar.

Gittikçe siyahlaşan dar yola baktım. İki karanlık gölge süratle yaklaşıyordu. Zeliha, geniş pardösünün içinde büzülerek boynunu büküyordu.

–Darılma ağabey, rahatın kaçmaz, ne olur! Sen bana böyle kızmakta devam edersen öleceğim. Zaten, bizim kanaryanınkinden daha az canım kaldı! Darılma, olmaz mı? Zehrâ'yı getirdim çok sesli gülmeyiz.

–Zehrâ kim?

–Köyde Tamburî Faik Bey yok mu? Onun arabasındanmış. Bilmem nerde, bir yerde babası ölmüş. Başka hiç kimsesi yokmuş, köye gelmiş.

Zavallı Zeliha, beni ne kadar fena anlıyormuş.

–Niçin darılayım, dedim. ben seni hiç sevmez miyim? Hem zannettiğin kadar hodkâm bir kardeş miyim? Sen güldükçe ben teselli duyarım.

Karanlıkta mavi, tatlı gözleri parlıyordu. Bana daha ziyade sokuldu. Başını göğsüme koydu. Kalbimle konuşur gibi, derin derin:

–Ağabey, dedi. Neden bu kadar değiştin? Atina'ya yazdığın mektuplar ne güzeldi! o vakit beni seviyordun. Söylesene ne günahım var? Ağabey, yazık bana!

Sesi kısıldı. Çenesinden tuttum. Yüzünü aya çevirdim. Yanakları yüzü yaş içindeydi. Kirpikleri titriyordu.

Söyleyecek bir şey bulamıyordum. "Ağabey yazık bana!" yalnız bu şikayeti işitiyordum.

22 Temmuz

Zeliha arkadaşını çok seviyor, böyle giderse aylarca bırakmayacak, dün gece karanlıkta pek dikkat etmedimdi. Bu sabah bahçede tesadüf ettim. Beni görünce utandı. incir fidanlarının arkasına kaçtı. Zehrâ, pek hoş bir çocuk. Saçları çok sarı, çok parlak. Hatta Zeliha'nınkilerinde daha açık ve parlak. bugün öğleye doğru, Zeliha odama geldi. beni içeride

bulunca şaşırdı. Hakikaten iki gündür evde kalışım, bana da garip geliyordu. maamafih kısmen başımın ağrısını sebep buluyordum.

–Ne var dedim, misafirin nasıl?

Onu sorduğuma çok sevindi. küçük saksının içindeki çiçekleri okşayarak güldü.

–Görsen ağabey, ne tatlı, ne güzel kız! Bak düşünürken bile kalbim çarpıyor. Gelse ki hep beraber Ayazma'ya gidelim.

Üzmemek için "peki", dedim.

Öğle yemeğini ceviz ağacının altında yedik. Bende onlarla beraber koşmaca oynadım. Dağ çiçeklerinden çelenk yaptık.

Bağdan üzüm topluyorduk. Hava çok sıcaktı. güneş kanımıza geçiyordu. ben bir oyun buldum. Zeliha ile Zehrâ, en büyük salkımı aramak için koşacaklardı. kiminki küçükse tayin edeceğim cezaya razı olacaktı. ikisi de kütüklerin arasına koştular. ben küçük kızın mağlup olması için gizli gizli dua ediyordum. Zeliha şarkı söylüyordu. Zehrâ ara sıra salkımlardan birisini güneşe tutup bakıyordu. Zeliha önünden koştu:

Benimki benim ki! diye haykırdı. Zehrâ sükûnetle geldi. Kendinden emin değildi. Salkımını avucunda sıkıyordu. Beyaz ince elini tuttum. Parmaklarını açmamak için inat ediyordu. zorla hatta güzel narin cildini biraz inciterek açtım. Salkımı, Zeliha'nınkinin yanında çok küçüktü. Zalim bir hükümdar gibi emrettim:

–Haydi, bakalım, "küçük hanım" dedim. Bütün üzümleri birer birer dudaklarınla ağzıma vereceksin.

Yüzü büsbütün kızardı.

Veremedi, o kadar ısrar ettim. Yalvardım. Mümkün değil veremedi. Dudaklarım muhayyel [Hayâl olarak düşünülmüş] bir zevkin muhayyel ateşiyle yandı.

27 Temmuz

Öğle vakti fındık ağaçlarının gölgesinde yatıyordum. Etrafından yalnız böcek sesleri geliyordu. Gökten munis telaşlı bulutlar geçiyordu.

Kendi kendime diyordum ki: canım dağların, çiçeklerin, güzel rüzgârların letâfeti de insanı nihayet bir müddet meşgul diyor. şu dağlar, mis kokan topraklar, bu billur sular, gözeler. fakat bu güzellik bana kâfi gelmiyor. bunların lisanından bir şey anlayamıyorum. fevkalâde güzel sesli, fakat ecnebi bir kadın kendi lisanıyla bir şiir okusa, elbet ben bu latif sadâdaki ahenge hayran olurum. Halbuki o şiirin asıl manasını anlamıyorum ki! Kendi düşüncelerime dalmıştım. Kulağıma Zeliha'nın sesi geldi:

–Şurada oturalım mı?

Önüme taflanlar geliyordu. Beni görmüyorlardı. bana yakın bir ağacın altına yanyana oturdular.

–Zeliha, sana bir şey soracağım; sen bu dünyayı seviyor musun?

–Tabii seviyorum. sen sevmiyor musun?

–Hayır, hiçbir şeyle eğlenemiyorum.

Acaba, Zehrâ birini mi seviyor? öyle ya, artık çocuk değil ki… Fakat neden bilmem bunu düşündükçe gayri ihtiyari mahzun oluyorum.

-Zeliha, şu güvercinler bak. İki güvercin gökte uçuyordu. Yamaçtaki ağaca kondular. Ağız ağıza aşkı tebcil [Hürmetle] ettiler. Yanındaki küçük mine (memba) titredi. Yaşlı badem içi çekerek yaprağını döktü. bir fidan üzerinde gezen tırtıllar birdenbire yere düştü

28 Temmuz

Ne kadar şaşılacak şey! Zehrâ, bizim Zehrâ'ymış. Teyzemin kızı küçük Zehrâ! Ayol biz acaba uyuyor muyduk.?

Zehrâ'ya akrabalarımızı söylediğim zaman hayret etti. sonra o kadar sevindi ki.. Bu annesiz babasız kalmış çocuğa bir akraba bulmak büyük büyük bir teselli verdi. Fakat aynı zamanda gözleri doldu. Kederli tazelemiş, hayatının safahatı tekrar açılmış idi. zavallı Zehrâ.. Zeliha ile yeniden ilk defa görüşüyorlarmış gibi sarılmaları, beni de ağlattı.

Çiftliğe bir az evvel geldim. beni bostanların içinde, seyyal bir fener ışığı karşıladı. sonra birdenbire, Veli ağanın mütebessim ihtiyar çehresini gördüm. fenerini nemli ve karanlık topraklarda yatan kavun yapraklarının üstüne bıraktı.

-Geldim evladım, şükür ölmeden kavuştum, diye ellerimi sıktı. Yüzümden öptü.

Gözyaşları sakalından akıyordu. Hastayı sordum. Uyuyor dedi.

Sonra önüme düştü. odasını alışkın bir tavırla ihtimamla açtı. etrafta çocuğu aradım. Yatağın içinde, koyu renkli bir battaniyenin altından başı çıkmıştı. Küçük siyah bir iskelet gibiydi. Gayri ihtiyari eğilerek nefesini dinledim. bu ön dört yaşında bir genç çocuğa değil, on -on iki yaşında mumyalanmış bir cesede benziyordu. halbuki on yedi yaşında varmış. İhtiyari üzmemek için neşeyle sordum:

-Aman Veli ağa, dedim. Bu Arap mıydı?

Kuvvetli başını eğdi:

-Hayır beyim.. Güneşten, hastalıktan böyle, dedi.

Böyle hayatı kudreti azalan membağlar önünde ben duramıyorum. bu ateş ve aşk diyarına, zevalin bitap askerleri yanaşmıyor, şimdi. Korka korka geceyi dinliyorum. Zebun bir ses müşteki bir öksürük sesi bekliyorum. Saniyeler dakikalar geçiyor.

Yeşil ince bir ziyâ abajurun nakışlarını ellerime işliyor. Fenerin üstüne küçük bir pervane düşmüş, çırpınmaktan yaldızları kâğıda çıkmış. Bilâ hareket (hareketsiz) yatıyor. Bu pervaneden İstanbulî küllere topraklara karışmış bir gecenin sabahı hatırlıyorum. Uyumak istiyorum, uyuyamıyorum. Geceyi dinliyorum…… Birdenbire güneş gibi, ruhumda bir ihtiyaç parlıyor. Zehrâ'nın nefesini, Zehrâ'nın gözlerini arıyorum. ışığı söndüremiyorum. Karanlık içinde, onun kalbindeki hayalini gözlerimle görmeye çalışıyorum.

13 Ağustos

Beyhude şüphelendim. Süleyman öksürmüyor. Havayı zehirleyecek, diye korkuyordum. İki gece teneffüs etmekten çekinerek uzaklara kaçmak için seher vaktini bekledim.

Meğer zararsız bir çocukmuş. Hiç kimseyi rahatsız etmiyor. Sevimli Habeş çehresi, küçük siyah gözleri ile gölge gibi geziyor, hem o kadar küçük biçare bir şey ki, on yedi yaşında

olduğuna insan inanamıyor. Sabahları dut ağacının gölgesinde ki hasırın üstüne yatıyor. Bugün geçerken sordum:

-Neden hep orada yatıyorsun, Süleyman? Çok mu hoşuna gidiyor, dedim.

Semaya bakıyordu. Yerinden kımıldamadı, sözümle yarı anlar gibi dudağını büktü, güya onun bütün mazisi biliyormuşum gibi:

-Köyde iken kahvede çıraktım ya. Kahvenin önündeki hasıra böyle uzanırdım, dedi.

14 ağustos

Geçen gece Zeliha biraz tambur çaldı. Zehrâ, hicaz peşrevini öyle seviyormuş ki. O zamandan beri hemen her gece hicaz çalıyor.

24 ağustos

Mehtapta gece yarısı çiftliğe dönüyorum uzaktan tafraların arasında Zehrâ'nın parlayan başını görüyorum.

Zeliha hasır koltuğunun içinde uyuya kalmış. örgüsü küçük küçük dizlerinin üstünde duruyor..

Yüzünü aya çevirmiş. Saçlarının ucundan ince ince ziya damlıyor gibi.

Dadımla Zehrâ yerde baş başa vermişler, derin ve yavaş nefeslerle konuşuyorlar. O kadar dalmışlar ki, ayak sesimi işitmiyorlar bile.

Yanlarına gittim, dadım dedi ki:

-Çocuklar bari biraz gezin. Siz nasıl şeylersiniz? Gençliğimizde bizim burada kahkahamızdan geçilmezdi. Siz dünyadan, bu güzel yerlerden istifade etmeyi bilmiyorsunuz.

Zeliha, uykusunu bahane ederek içeriye yatmaya gitti.

Bu ilk defa Zehrâ ile yalnız kaldığımız gece. Hava öyle sıcak, alev teneffüs eder gibi bize. Ne ağaçlar, ne de semâda hiçbir hareket yok. Yalnız bizim kalplerimiz çarpıyor.

Uzaktan, bize doğru bir sürü geliyor. Etraf o kadar açık ve güzel ki, insanın gözünü alıyor. Gözlerim bu kadar güzelliği gördüğüne inanamıyor. Koyunlar, adeta su üzerinde kayıp üzerinde kayıp dalgalanan ruhani, latif bir kafileyi andırıyor.

Bizde onlara doğru yürüyoruz. Bu büsbütün gayri maddi görünen latif gecenin içinde, ne olur Zehrâ'nın güzel vücudu içindeki kalbini görebilsem! Bu çocuk da kendime o kadar yakın ve aşina bir nokta buluyorum ki, asıl beni teshir edende bu. Güya o nokta benden farksızmış gibi, kendimden ayıramıyorum.

Fakat onda hiçbir şeyle alakadar olamayan, sahibini bekler gibi mahzun bir hal var.

O kadar oyunlar icat ediyorum, onu eğlendirmeye çalışıyorum hep aynı lakaytla, intizarda gibi, bunlarla bir an hakiki surette meşgul olamıyor.

Ben onu her şeyiyle alakadarım. Sıhhatî, uykusu, eğlencesi her şeyiyle. Buna mukabil onda da lakayttan başka bir şey göremiyorum. Bunun aksi de elimden gelmiyor. Geçen gün! En mesut günün hangisidir, Zehrâ? diye sorduğumda bana hiç cevap vermedi. Kendinin de sevilmekten çekindiği bir konumu var acaba?

Sürü etrafımızı almış. İçlerinde biz. Onları ürkütmeden yavaşça çayıra oturuyoruz. Koyunların otları yemesinden hâsıl olan tatlı sadâyı ve nefeslerini dinliyoruz. Çoban elinde değneğini, hazin bir ıslıkla onları davet ediyor. Bu ıslıkta insanı hakikaten müteessir eden, adeta taşa tesir edecek bir ifade-i aşk var. Koyunların meclubane [kapılmış, âşık, tutkun] itaatlar o kadar hoş ki…

Zehrâ, bir kelime söylemiyor. Gaşyolmuş [Bayılma, kendinden geçme.] gibi.

Ya Rabbi, ciddi bir sevdaya ne kadar ihtiyacım var. ne yapayım, anladım ki, aşktan başka bir şeyle oyalanamayacağım. İçim durmuyor. Şimdiye kadar geçirdiği maceralar hep çocukça, hayal gibi gayri hakiki şeylerdi. yalnız onlardan elimde kalan hüsran hakikiydi.

Birden bire bir hıçkırık sesi işitiyorum. Zehrâ başını dizine koymuş hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Hayret ve tesir içinde ne yapacağını şaşırıyorum. Niçin ağlıyor? filvaki manzara çok ilâhi müteessir olmamak kabil değil. fakat onu bu derece ağlatan nedir, ne istiyor? Zehrâ'nın bu te'siri bütün gece devam etti. bütün gece gözleri dolu, yine bekliyormuş gibi duran hazin haliyle intizar içinde geçti. Zehrâ bu gece uzun uzun teyzemden bahsetti:

-Babam henüz hayattaydı.

Bir sonbahar akşamı, annem her vakit ki gibi yerde, kırmızı yastığın üstüne başını koyarak, yatıyordu. Bu yastığı daha mektepte iken, ince güzel elleriyle kendi işlemişti; üstünde mavi bebekler, çiçekler vardı. Ben onlara, bakmaya bile kıyamazdım.

Bu akşam, yine benimle konuşmuyordu. Fakat çok dalgındı, düşünceli zamanlarda olduğu gibi, alnındaki saçlarla oynuyordu. Bende her zamanki gibi, uyusun diye bekliyordum. Gürültü etmemek için oyuncaklarımı bırakıyordum. Nefes almaya korkuyordum. Bir aralık gözlerini kapadı. Uyudu, zannettim. Pike örtüyü üstüne örtmek istedim. Beni hiç açmadan itti. Yere düştüm keçenin üstünde onun gibi hıçkırmadan ağladım.

Gece yarısı uyandım. Yatakta, o yoktu. Mum sönüktü. Duvarlarda hafif, kızıl bir alev aksi kımıldıyordu. Korku içinde Allah'a dua ederek yataktan atladım. Ocağın önünde annem ayakta duruyordu. Pembe entarisi kıpkızıl olmuştu. Ağlayarak eteklerine sarıldım ve yanacak diye çekilmesi için yalvardım. Annem zalim ve mütehakkim sesi ile kısaca: "çekil" "git yatağına yat" dedi. Artık sıcak yüzüme vuruyordu. Muşambanın üstünde, birçok yazılı kâğıt kıvranarak yanıyordu. Bu zavallıların hali bana öyle dokundu ki, "anne söndürelim yazık!" diye söylendim. Fakat sonra, garip bir mehtap seyreder gibi hoşlanmaya başladım. Çıplak ayaklarım üşüyerek, parlak renkli alevleri, sükûnetle seyre daldım.

Bunlar ne ya çabuk yandı, bitti, görseniz. Birdenbire süratli bir çıtırtı yayıldı. Annem bu hatıralarla beraber bütün dünyayı, bütün vücudunu ateşe vermiş, aşkından başka hiçbir şey bırakmamıştı. Siyah rakik kömürlerin arasında, altından, ışıktan küçük kurtlar gezinmeye başladı. Nihayet, annemin bütün hatıraları kül olup gitti.

Yatağa beraber yattık. Ben çok küçükken, avuçlarıma onun yanaklarını alarak uyurdum. Bu gecede, iki senedir, ilk defa böyle yatmama razı oldu. Sabahleyin pek erkenden, sabah ezanı okunmadan uyandım. Dadım Servet kapıyı açmıştı. Kırmızı iri güllü basma entarisiyle dalgalanarak, yanıma geldi. Beni karyoladan ittirdi. Ben her zaman ki gibi üstü yağ kokuyor diye isyan etmedim. Yalnızca annemi sordum. Gezmeye gitti, dedi. Kalbime acı bir zehir aktı.

Sonra öğrendim; annem onun yanına kaçmış… İşte, tam beş senedir görmüyorum. İşitiyorum ki hala onunla berabermiş. Uzaklara tâ Arabistan'a gitmişler. Annem ile onun arasında ki sırrını kimse bilmez.

Ben, acı acı **"Yusuf Cemal"** in muazzam vücudunu hâkim bakışlarını düşünüyorum. Zavallı Sûzan [ateşli] yüzümü Zehrâ' nın başına yaklaştırıyorum. O:

-Bende tıpkı anneme benziyorum. Onun ruhunda canlanıp başlayan bir vücuttan ibaretim, diyor. Ben gülerek şaka ediyorum.

-Yoksa sende ona mı gönül verdin?

Hiç ses çıkarmıyor. Bana yüksekte bir kitabe-i aşkı mestur gibi geliyor. Kalbim çarpıyor. Semada hafif yıldızlardan biri, ufkun karartılı buharları içinde eşine kavuşmadan yarı yolda sönüp gidiyor.

Şimdi gölün kenarına gidiyoruz. Ben Zehrâ'yı temaşa ediyorum…

Şimdi gümüş gölün berrak dalgaları üstünde beyaz, rakik sehab [Bulut.] geziyor. Birden tekasüf ediyor ve meçhul bir güneşin ziyâsı ile eriyip açılıyor. Beni İsrail'in güzel peygamberine benzeyen bir vücut zuhur ediyor. Bulutlar içinde, ay gibi duran berrak çehresiyle yarı uryan, tebessüm ediyor. Zehrâ'yı bizim küçük Zehrâ'yı da orada görüyorum. Bu berrak hayalin, Sûzan'ın [yakan, yakıcı] taptığı bu ilahi vücudun önünde secde ediyor. Gözlerim açık gördüğüm bu rüyaya, bende hayret ediyorum. Zehrâ yanımda, bu rüyadan bi-haber. Elimde onu teshir edecek kuvvet yok. Bana:

-Üşüyorum! Diyor. Onu isminden istimdat ederek ateş kayaya götürüyorum.

Bu küçücük bir kaya. Çiftlikten köy yoluna çıkan yolun biraz ilerisinde üzerinde de bir çam ağacı var. Her gün bir başına burada rüzgârlara karşı mahzun sallanır, durur.

-Bak Zehrâ! seni ateş kayaya getirdim. Hala üşüyor musun? Buraya niçin ateş kaya demişler biliyor musun? Biraz da vahşi ama, anlatayım:

İki genç köylü; bir çobanla bir sığırtmaç kızı birbirlerini severler. Bunlar henüz pek genç oldukları için babaları bunlara gülmüşler. Çocuklar her vakit buraya gelir, dağlara sürüleri salar, konuşurlarmış.

Bunların böyle gizlice birleştiklerini duyan kızın dayısı, yaman bir şeymiş. Ahdetmiş: "kızın öleceğini bilsem çobana vermem" demiş.

İşte bir gece iki genç burada büyücek bir ateş yakarlar. Birbirlerine güzelce sarılır, kendilerini bu ateşe atarlar. Onun için köylüler bu kayaya "ateş kaya" demişler.

Zehrâcık adeta korkmuştu. Söylediğime pişman oldum. Onu kayadan indirdim.

Gecenin rutubeti epey şiddetli. Üşümesin diye, ceketimi çıkararak onu sardım.

Ay ufukta dalgın dalgın, kızarmayı unutmuş. Yeryüzünden sıçramış bir parça su gibi bembeyaz çehresiyle, hafif beyaz dumanlar içinde alçalıyor

28 Ağustos

Süleyman beni epey meşgul ediyor akşamları ona bir saat kadar ders vermeye başladım. Fakat o kadar taşkın bir zekâsı var ki, böyle giderse bir seneye kadar epey bir malûmata

sahip olacak. Şimdiden hemen okuyup yazmaya başlıyor. Daha derse başlayalı pek az oldu. Adeta haylaz çocukta bir şair ruhu var. Pek az Rumeli şivesine kaçan dili günden güne düzeliyor. Onunla konuşan kibar bir İstanbul çocuğu zanneder.

Yalnız bazen biçare çocuk derste yanlış bir lügat söyleyiveriyor. Bu tuhaf telaffuzla Zeliha falan eğleniyorlar. fevkalâde faal muhayyilesi ekseriya kelimeleri değiştiriveriyor. İmlada bazen kendiliğinden birçok münasebeti olmayan cümleler ilave ediyor. Biraz dalgın! Fakat bazı ağızdan yaptığım ilmî mumareselerde, [uzmanlaşma] onu epey tahsil görmüş bir genç gibi anlayışlı buluyorum.

29 Ağustos

"Yusuf Cemal" Bey'in bestelerinden birkaçını Zeliha bulup çıkarmış. Bize kemanda çaldı. Bunlar hakikaten birer şaheser. Zehrâ dinlerken hıçkıra hıçkıra ağladı. Benden başımı eğmiş, gözlerimi kapamış, adeta uyuyordum. Fakat o nağmelerle gaşyolmuş bir uyku. Tenle ruhun imtizacı gibi, mana ile ahenktar öyle bir imtizaç var ki, hayran olmamak kabil değil.

30 Ağustos, öğle vakti

Ne bir horoz ötüyor, ne bir kuş sesi duyuluyor. Güneş batmış, gece olmuş gibi her taraf kapkaranlık. Hava birden bire çok fena bozdu. o güzel semalara bilmem ki ne oldu?

Dışarıda mütemadiyen yağmur yağıyor. İnsana gök eriyerek akıyor gibi geliyor. Şimşekleri görmemek için, perdeleri ittirdim. Yağmurun yaslı ahengi yağmurun yaslı ahenginden başka bütün çiftlikte hiçbir sadâ yok. Yollarda göğsümü açarak gezmek istiyorum. Hâlbuki büyük bir arzusuzluğa düşüyorum. Şimşeklerden, fırtınadan ürküyorum. Ah o yeşil çiçekli dünyada böyle kararmış, sönmüş mü görecektim. Ben parlak asumânı layezal (Semavi olanı yok olmaz) zannettiydim.

Bu sabah, şafak sökerken çiftliğin metruk harabelerini gezdim. Onunda izbe, hazin yerleri varmış. Ahırların arkasındaki küçük işçi odasında, Celâl ile oynadığımız oyunların kahkahasını duyar gibi idim. Viran duvarlarda, belki bizim çıktığımız paslı çiviler duruyordu. Döşememenin kopuk tahtaları arasına, küçücük yamrulmuş bir bahçe kovası sıkışmıştı. Kirli, kırık camlardan hala kırmızı macunlar akıyordu. Bunları birbirimizin üstüne sürmek için, ter içinde ne kadar heyecanla koşuşurduk. O vakitler ninem daha ölmemişti. buraya köyden arabalarla binbir neşe, binbir ümit ve şevk içinde gelirdik. Sürûrumuz kırları kaplar, gökleri kaplar, sanki cihanı kaplardı. Şimdi gözümün önünden birçok genç kadın çehresi, komşu kızların hatıraları geliyor. Şurada, işte şu kütüphanenin önünde zeki gözleriyle, güzel çehresiyle, Celâl'i ve etrafında söyleşen, gülüşen çocuk kafilesini görüyorum. Kimi kumral, kimi siyah… Hepsi başka bir hayatla muhtez. Fakat dudaklarında soluk muntazır birer şikâyetle birdenbire köşelere çekiliyorlar. Şimdi hiçbir şey göremiyorum. Kütüphane hafif tozlanmış camıyla, koyu renkli kitaplarıyla, hala babamın düşünüyor gibi. Bu büyük ceviz asma saatte durdu. Babam öldüğünden beri bir türlü işlemiyor. Ondan korkuyorum. Zalim sükûnetiyle bana teessüf ve hakaret eder gibi geliyor. Fakat o da yarın parçalanarak arzın toprağına, semasına, insanların gubarına (tozuna) karışacak.

Ahh.. Demek ki Zehrâ da gitti. Onu kim bilir ne kadar zaman, belki de hiçbir hiç göremeyeceğim. Halbuki ne kadar da alışmıştım. Dünden beri hala gittiğine inanamıyorum. Birdenbire kapıları açacak, yeşil gözleriyle gülümseyerek yanıma gelecek, zannediyorum bekliyorum.

İki gün evvel çiftliğe "Faik Bey" gelmişti. Ne kadar değişmiş. Arkası kavislenerek boyu ufalmış. Gözleri o harikuladeliğinden çıkmış, yüzü buruşuklar içinde kalmış.

Zehrâ onu görünce ümidimden ziyade sevindi ve boynuna sarılarak yanaklarından öptü. Hâlbuki ne tuhaf bir çocuk bana bir defa binen amcasından bahsetmemişti.

Zavallı Faik Bey ona bayılıyordu. Hep arkasından gözleri yaşararak muhabbetle bakıyordu. Kızı olsa, bu kadar sevmeyeceğine yemin etti.

Yalnız yengesi, Zehrâ'yı nedense sevmiyormuş. Faik Bey buna çok üzülüyor. Hatta bir müddet bizde kaldığında memnun olmuş.

Meğer Zeliha Zehrâ'yı o gün, Faik Bey yokken yengesinden izin alarak getirmiş. O da uzun zaman birbirimizden habersiz yaşamamıza hayret etti.

Gece kestane ağaçlarının altında oturduk. Ben sanatkârlarla beraber kalmaktan, büyük bir zevk duyuyordum. Siyah elbisenin cedi rengi içinde nihayetsiz bir rikkatle titreyen sarı küçük gözleri, cennet semalarının ser azadu (Hür, serbest. Başı boş. Dertsiz, rahat) safî sukununu andırıyor.

Bembeyaz duran saçlarıyla insana hürmet veriyordu. Derin ve hakiki bir gençliğini anlatıyordu.

-**Ömrümde üç şeyi sevdim**: **kadın, mey, tambur.** Bunlar beni yıllarca deruni bir ateş gibi yaktılar. Bende arzın bütün hımalî (yerin bütün yükünü çekerek) çocuklarının aşkıyla terennüm ettim. Sevdim, sevildim.

Fakat zaman geçti, ne hararetim, ne rengim, ne kuvvetim kaldı. Artık tamburumu gençlik mezarının dinginleri içinde çaldım. Ah ihtiyarlık!

Durdu, düşündü. Ben yerden dökülmüş kestaneleri toplayarak, kabuklarını yoluyordum. Zehrâ, salıncakta etekleri uçuşarak yaprak kümelerinin yeşilliğine dalıyor. Bu hazin felsefe içinde, yalnız onun bu hayalât âlemi arasında solacağını düşünemiyordum.

İşte dünyanın en büyük sanatkârlarından biri! Sevmiş çok sevilmiş, alkışlanmış, şöhretin ve takdirin en yüksek derecelerine çıkmış bir adam. Bugün karşımda kameti (boyu) toprağa doğru eğilmiş, ağlayan bir sesle bütün dünyaya, şerefe, şöhrete ve takdire, o ateşin gençliğe istemeyerek veda ediyorlardı. Yanında ne o perestiş [Pek çok sevmek. Bendelik etmek. İbâdet etmek] eden, canlarını veren muhibleri (sevenler), ne kimse kalmıştı. Takdirkârları da ona, nihayet mezarının başına kadar, refakat edebilecekler. Kimse onun bu sevgililerinden ayrılmasına mani olamayacak.

Faik Bey içini çekti, aya baktı:

-Sen daha küçüktün. Zeliha dünyada yoktu bile. o vakit ben yine bu ayın şahadetkâr aydınlığında (v…) köyüne hicret ettim. o vakit yanaklarım seninkiler gibi pembe, saçlarım parıl parıldı. bu ay yine böyle sehhardı. [Büyü gibi bir kuvvetle çeken. Büyü yapan. * Çok aldatıcı] bana neler vadetti, ne manzumeler döktü! Şimdi ben bittim, yıkıldım. Görmüyor musun? O ne kadar parlak ve füsunkâr!

Ne diyordum? Sen pek küçüktün ancak ninenin sevdiğini bilecek kadar küçüktün. Güzel bir kızın peşinde, (v…) köyü ne geldim. İki sene kaldım. Fakat sevdiğim Mısır'a gitti. Bende

tekrar kalabalık şehirlere şa'şalı muharrik yerlere döndüm. Ne beldeler, ne kadınlar gördüm. Ne müzeyyen kadehlerden bade içtim.

İşte zaman geçti. Sırtımda hayatın yorucu yüküyle gençliğe arkamı döndüm. Güya yapayalnız avdet ettim. Yanımda hiç kimse yoktu. Gözlerim çökmüş, saçlarım dökülmeye, ağarmaya başlamıştı. Uzakta bıraktığım hüsranlı günlerin sûzan ve büyük ihtiyacı yerine gönlümde bir yorgunluk kalmıştı.

Sokuldu. Bende merakla onlara yavaşça yaklaştım. Zehrâ, Zeliha'ya dedi ki:

Zehrâ, bak şu ay semada bir **"aşk peygamberi"** ne benzemiyor mu? Bütün yıldızlar onun yanında küçük ve solgun duruyor. Hepsi o'na ibadet ediyor.

Ay, bu gece bir yay gibiydi. Hafif, narin bulutların arasında tıpkı bir hançer gibi semanın şeffaf sinesine saplanmıştı. Ben, Zehrâ'nın her şeyini kıskandığım gibi, bu güzel aya ibadetini de çekemiyorum. Onlar kol kola ikisi de bu münevver, nazlı, semalar padişahına hayran olmuşlar, baka baka yürüyorlardı.

1 Eylül

Dün Zehrâ'ya dedim ki:

–Demek artık gidiyorsun? Fakat Zeliha'yı göreceğin gelmez mi?

–Tabii gelir ama belki de gelemem.

– Neden? Faik bey izin verir. Vermezse bile, ne kadarcık yer ki...(şakayla) sen gizli geliver. O biraz muğber.

– Habersiz olmaz ki. Şaka söylediğimi anlatacaktım. Birdenbire değişti. Güzel yeşil gözleri gülümseyerek yüzüme baktı

Yavaş muhtez bir sesle:

– bir şey söyleyeceğim. Bana bu gece hiçbir şey vermeyecek misiniz, dedi.

–Nasıl? Bir şey mi, (kendi kendime: bundan sonra benim verilecek neyim var ki?) Zehrâcığım gönlümü versem ister misin?

Kırmızı dudağını büktü. Tatlı zümrütlü gözlerini kapadı. Ağır ağır ve dalgın:

–Ben sizin göğsünüze bir parça şebboy takacaktım, dedi, durduk. Ceketimin iliklerine elindeki küçük dalı geçirdi. Sonra saçlarından iki tel kopardı. Bende çocuk gibi onu taklit ettim. Yoldan bir şebboy koparарak saçlarımla sardım, ona verdim.

Biraz şaşkın, fakat yine memnundum. Gülerek sordum.

– Bunu ne yapacaksın, Zehrâcığım?

Utandı, sonra kuvvetsiz ve dalgın:

– Hiç, saklayacağım, dedi.

Sustu. Başka gizli bir düşüncesi vardı:

– Ne olur Zelihacığım, dedim. Doğru söyle, ne yapacaksın? Bir şebboy parçası, gönlümden daha muazzez mi?

Birdenbire bire kuvvetli rüzgâr çıktı. Gümüşi seher aydınlığı içinde bulutların toplandığını gördüm.

Yavaş yavaş yağmur dökülmeye başladı. Çiçekler ıslanan küçük başlarını eğdi... Zehrâ:

- Bunu amcamın çocuğuna Hikmet'e göstereceğim...Beni sevmezde. Dedi.

Islanmamak için saçlarından tutarak koşmaya başladı. Orada azap içinde yapayalnız kaldım. Kendi kendime " ne kadar aldanmışım. Zehrâ daha bir çocuk" diyorum.

Bütün dünya soluyor; ne çiçeklerin benzinde bir damla kan, ne yaprakların damarlarında bir zerre yeşillik kalıyordu. Avucumdaki çiçekleri dağıtan rüzgâr şimdi de saçlarımı uçurmaya başlıyordu.

2 Eylül

Bu akşam Veli ağa alacakaranlıkta önüme çıktı. Elindeki orağı kurumuş bir gülfidanına vurarak dedi ki

-Küçük bey koyunlar gidiyor. Bugün üç tane daha öldü.

Ölüm! Ah onu hatırlamak istemiyordum. Omuzlarımı silkeledim yürüdüm.

Karanlıkta ayağıma bir şey ilişti. Kendi kendime mutlaka Süleyman'ın kaç gündür yapmaya çalıştığı çamur heykeldir, dedim. Bir kibrit çıkardım. avcumun içinde yaklaştırdım. hatları düzgün ve adeta bir kadın heykeli..

Köylü çocuğuna ne kadar tabii istidatlar var. aynı zamanda cılız vücudu içinde yüksek bir kalbi var. takdir etmekten kendimi alamıyorum.

25 Eylül

Pek şayanı hayret bir haber. Dün dayımdan bir mektup aldım.

Yusuf Cemal Bey, teyzem, dayım... Üçü beraber, ilkbaharda geliyorlarmış.

Mektubun üstündeki damga silik, okunamıyor. Fakat herhalde yine Arabistan'dan olacak. Mektubu okuduğum zaman hayret içinde kaldım. artık dünyada olmayacak bir şey bulunmadığına iman ettim.

Bilhassa, buraya nasıl, niçin geliyorlar? Sonra dayım nasıl oluyor da onlarla beraber bulunuyor? Dayım ki malûmatlı ciddi ve zeki bir adamdı.

Uzun seneler Almanya'da kalmış, tahsilini orada yapmış, orada evlenmiş büyük bir fabrikanın direktörü olmuştu. Bundan başka birçok ilmi iktisadi makalelerle şöhret bulmuş ve takdir edilmişti.

Onun Arabistan çöllerinde ne işi vardı? Şimdi hayalimde mektebin bahçesindeki kumluk canlanmış görüyorum. Cumartesi akşamları birkaç arkadaş oraya, ağaçların arasından yavaşça sızardık. Kimseye duyurmadan birleşir ceplerimizden romanları, gazeteleri çıkarırdık. Bazen mütalaa zamanında bile bu gizli meclisleri kurardık. Sonra herkes cebinden ya bir mektup, ya içinde menekşe kokan bir zarf, bir büklüm saç çıkarır, hepsi maceralarını anlatırdı. Ah o, kum yığını şimdi dile gelse, ne gözyaşları, ne kahkahalar, ne tahassürler [Hasret çekmek. Elde edilmesi istenilen ve ele geçirilemeyen şeye üzülmek] dökerdi.

İşte o vakit bazen birkaç kişi ayrılır, bir köşeye çekilirdik. Bu partide bilhassa Celâl bulunurdu. Bizim için (Yusuf Celâl) bir ideal olmuştu. Fakat Celâl onu bizden pek başka

düşünür hatta herkes yanında ondan bahsetmez ve ettirmezdi. Derdi ki, onların galiz [kötü, kaba, çirkin söz, küfür] hükümlerinden korkarım. Onun güzelliğini bigane kimselerden hatta sizden kıskanıyorum. bu sözden pekte bir şey anlamazdık. Fakat o susar bizi de sustururdu. yalnız bazı zaman bana bahsederdi.

Onu hemen herkes tanıyordu. musikiye ait kitaplar ve besteleri ile birçok kimseler tanımış meftun olmuştu. Bir vakitlerde mûsikî dersleri vermişti. bu derslerde her tabakadan alim, ümmi… kadın, erkek herkes bulunurdu. Celâl de son zamanlarda yaz tatilinde birkaç kere derslerine devam etmişti. Bundan sonra muhabbeti daha ziyadeleşti. bana bilhassa onun sadâsının güzelliğinden bahsederdi.

Mektup bitti. Celâl Cambridge gitti. oradan yazdığı mektuplarda ondan fevkalâde muhabbete bahsediyordu. Hatta bir aralık öyle bir mektubunu aldım ki, bu mektûb gözyaşlarıyla yazılmıştı. Onu görmek için Arabistan'a kadar gidip aramak istediğini söylüyordu. Bir kaç kere ders aldığı mektubu **"aşk mabudu"** diye yad ediyordu. Her kalbi gizli veya aşikâr yoklayıp yaktığı halde, dünyada her şeyden ziyade meçhul olan aşkın değil midir?

2 Teşrinievvel (Ekim)

Çiftlikte yeni hazırlıklar başladı. Veli Ağa daima mütelaşi [Telaş eden. Izdırab ile karışık acele eden. Telaşlı] iyi siyah akçil rodingotu [ceketimsi görünen ama ceketten farkı aşağıya doğru uzanan bazen vücut hatlarını saran, bazen ise bol kesimli 1900'lü yıllara kadar Rusya'da –ağırlıklı olarak- kullanılan bir erkek giyeceğidir.] kuvvetli elleriyle hizmetkârlara emirler veriyordu. ağaçların bile kurumuş dalları kesiliyor.

Veli Ağa İzmit'e gittiği zaman onu görmüş, o kadar seviyor ki, morumsu kızıllıklar peyda olmaya başlayan yüzünde parlak bir visal rüyası geziyor.

Dadım refik [arkâdaş, ortak, eş, yardımcı, yoldaş.] zevkiyle Yusuf Cemal'in odasını yatağını hazırlıyor, pencereler ağır ve sırma işlemeli perdeler, yere yıllardan beri çiğnenmeyen karışık renkli halılar konuyor. sonra karyolanın ipekli örtüleri üstünde Zelihacığın küçük muhabbetli elleri geziniyor. O da dolaptan ufak ufak yapma üzüm sepetleri, gül lale demetleri, narçiçekleri getiriyor ve ninesinin bu küçük yadigârlarıyla paşanın kadife örtülü masasını süslemeye uğraşıyor. Çiftlikte bütün müzeyyen eşyayı oraya hasır ettiler.

Ben bütün bu tür bu değişen, parlayan ve renklenen şeylere karşı, acı zehirli bir hüzün duyuyorum. Sükûnumun bozulacağını, yakında bir harabe önünde sürmeyeceğimi hissediyorum. yahutta kim bilir belki hiçbirşey bilmiyorum, boşuna tevahhuş [korkma, ürkme, vahşete düşme, kaçma, çekinmek] ediyorum.

Zeliha içeride tambur çalıyor. sesler teker teker ne güzel hafif akıyor. Oh "hicaz" mes'ut bir güneş gibi gönlümü yakıyor.

Dalları başıma sürünen alçak çardağın üstünde, kuru akasya yaprakların arasında iki kumru, ıslak tüylerini kapatarak geziniyor. dişi erkeğe sokuluyor…. Birleşiyorlar; erkek onu bir kanadının altına alıyor başını boynuyla gizliyor. Siyah gözlerini kapayarak semayı ve beni tarassut [Gözleme, gözetleme, dikkatle bakma:] ediyor

"Zehrâ" yı arıyorum. Onun tatlı yeşil gözlerine ne kadar muhtacım.

27 Teşrinievvel (Ekim)

Dün Zeliha Zehrâ'yı yine köye götürmüştü. O yalnız geceyi tevahhuşla [korkma, ürkme, vahşete düşme, kaçma, çekinmek] hatırlıyorum.

hava soğuk, çok soğuktu. Sanki dışarıda kar yağıyordu. Bir zaman pencerenin kuru yaprakları arasında yıldızları, sehabeli [Tek bulutlu] göğü seyrettim. Sema o kadar bulutsuz, o kadar açıktı ki, çiftliğin kesif ağaçları üstüne adeta vahşi aydınlık dökülmüştü. fakat ben ilk defa bu güzel yerden nefret ediyordum

Evde Süleyman'dan, birkaç hizmetçiden, bir de ihtiyar köpekten başka hiç bir kimse yoktu. Zeliha, Veli Ağa, dadım… hepsi gitmişlerdi. Uçan bir yarasa, bağıran bir kurbağa yüreğimi titretiyordu. Yere düşen kuru yapraklar bile bana esrarlı meş'um geliyordu. küçük bir çocuk gibi korkuyordum. Ayaz vücuduma işliyor, dudaklarımı yanaklarımı yakıyordu. birdenbire acı acı baykuş öttü. Titremeyerek bütün pencereleri kapadım. Ağır örtüleri ittirdim. Aralıklarından tek bir yıldız görmemek için, hepsini iyice örttüm. Ocağı yaktım. Onun çıtırtısı arasında bu fena çığlığı işitmemek için kulaklarımı tıkadım. Yeşil küçük keçenin üstüne yattım.

Mavi, kırmızı, yeşil alevler heyecanlı seri hamlelerle dağılıyor; güllerin arasında altın korular teşehhüb [Bulutlanma.] ederek gözlerimi alıyordu.

Karanlıkta, muşambanın cilalı beyazlığı üstünde, pembe akisler kayıyordu. Yanan soba ile uyanmayı ne kadar severdi. şimdi sanki orada alevler bükülerek sönen büyük ateşlere, maşa ile vuruyordu. Ve ben tekrar darbelerin seslerini dinliyordum. Tekrar sakalının kızardığını görüyordum. Sanki ceviz kapılar açılıyor ve içeri bol uzun etekli, yemenili mahcup cariyeler giriyordu. hepsi divan duruyor, sonra birer birer duvar köşelerine çekilerek diz çöküyordu.

İşte yine köpekler uluyordu. Ben üzerinden kaç sene geçtiği halde ben güya tekrar hastalanıyordum. Saçlarımı anlımı ince bir el, ninemin güzel eli okşuyordu.

Yine uzun uzun köpekler havlıyordu. Yine uğultulu kulaklarımda, hasta beynimde bu sesler derin ve karışık akislerle büyüyor. Dünya bana yıkılmış gibi geliyordu. Öyle zannediyorum ki, yeryüzündeki bütün hayat kurmuş ve bu feci, hüzün veren ulumalardan ibaret kalmış.

Eski ateşli günlerin harareti hala ruhumu yakıyordu. Yatağıma girdim. Fakat uyuyamıyordum. Biraz dalar gibi oluyor. tekrar uyanıyordum. Maziden şimdiye kadar hayatımın bütün safahatı birer birer gözlerimin önünden geçiyor, bazılarına "bunu da ben mi yaşadım?" diye kendimde hayret ediyordum. Fakat kendime sorduğum bir sual vardı; ben şimdiye kadar acaba bu dünyada ne kazanmıştım? Hiç bir şey! Günler birer birer geçip gidiyordu. Günden güne ihtiyarlığa yaklaşıyordum. Horozlar ötüyor. Bizim koyunların çıngırak sesleri geliyordu. Ortalık iyice ağarmıştı. Nihayet koyunları almaya gelen çoban ayak sesi duyuldu.

Yataktan çıktım. Elbiselerimi giydim, yıkandım. Birden kapı açıldı, içeri koşarak Zeliha girdi.

-Ağabey, ağabey… Zehrâ'yı getirdim. Faik Beyle, Remziye hanım,. Hikmet Bey gittiler. Zehrâ'yı bize bıraktılar haberin var mı? Birden bire karar vermişler. Az kaldı, Zehrâ'yı da götürüyorlardı… Faik Bey sana mektup gönderdi.

İşte okuyayım da dinle:

"Sevgili oğlum, Zehrâ'yı kısa bir müddet için sana bırakıyorum. Bunu onun istirahat için birazda Remziye' nin hoşnut olması niyeti yüzünden yapıyorum. Zehrâ'ya iyi bak. Çünkü çok

muhtaçtır. Ona, kimsesiz bir yavruyu himaye eder gibi bak. Belki bir daha (V…) dönemem. Emlake bakmak hiç Mersin'e gidiyoruz. Bu ihtiyarın ricasını unutma. Allah'a ısmarladık. Evladım. Seni ayrılmadan görmek istiyordum fakat hareketimiz, fakat hareketimiz, pek acele oldu… Tekrar Allah'a ısmarladık.

28 Teşrinievvel (Ekim)

Dün eski komşulardan bir arazi sahibi bizi köyün arkasındaki çiftliğine götürdü. Muhacir arabasının sarsıntısına katlanamayan vücutlarımız, uzun yoldan bitap bir haldeydim. Hepimizde susamıştık. Fakat aksi gibi yolun üstündeki akar çeşmenin suyu kesilmiş içemedik.

Arazi sahibinin iki küçük çocuğu mütemadiyen ağlıyordu. Anneleri onları susturmak için ter içinde kalıyordu. Zeliha'da kadıncağıza yardım ediyordu. Zehrâyla ikimiz toprağın üstüne oturduk.

Bu sırada yoldan mavi şalvarlı kırmızı yemenili, geçmekte idi. Ben eğlence olsun diye kızı çağırdım. Beyaz dişlerini göstererek, baygın baygın bize baktı. İşveli küçük bir temenna etti. Bayırı çıktı. Yanımıza geldi. Kolundaki heybesini yere bırakarak önümüze oturdu. İkimizde ayrı ayrı çapkın ve memnun süzüyordu. Musamahakârane ve teklifsizce, siyah yaralı eliyle Zehrâ'nın dizini sıktı:

–Niyetle bakalım güzel hanım, dedi. İsmin ne?

Zehrâ biraz çekildi. Kız aldırmadı. Boynundaki sarı dizileri şıkırdatarak aynı neşeyle baklalarını, mavi boncuklarını, çevrenin üstüne yaydı. Gözlerini bayıltarak başını sallayarak, kırıta kırıta söylemeye başladı.

–Yıldızın parlak, "gönlü" büyük… Bir hanımsın. Senin bir muradın var ama… Bilmem bir kalp işi, bilmem bir hoş iş… Ondan hiç meraklanma. Geceleri yediveren gülün toprağından biraz baş yastığının altına koy! Burada ikimizde kahkahalara kopardık. Sorduk:

–O, niçin?!

 çingene kızı bir eliyle çıplak ayağını tutuyor, bir eli baklaların taş parçalarının, boncukların üstünde gezdiriyordu. Kaşlarını çattı, dedi ki:

–Ay…o tılsımdır, ama istersen yapma!

Sonra, böyle fallarda ekseriya söylenmesi adet olan cümleyi ilave etti:

–Senin de deniz aşırı bir yolcun gelecek!

 Zehrâ acı acı gülümsedi.

–Benim hiç kimsem yok, nafile uyduramadın, dedi.

Kız yüne güldü. Elini ayağından çekerek parlak siyah gözlerini ovuşturdu.

Toplandı heybesini omzuna vurdu. çingenelerin Elini o çingenelerin meşhur tavrıyla beline koydu. Gitti.

İşte o vakit Zehrâ'nın kulağına eğildim dedim ki:

–Teyzem gelecek.

Rengi sapsarı oldu.

Hala uzun seneler unutulmuş, ihmal edilmiş ruhunun yarısı tazelenmiş gibi yarı müteessir, yarı mesut

29 Teşrinievvel (Ekim)

Bu gece havuzun başında oturuyorduk artık iyice serinlemeye başlayan havalar bu gece bize büyük bir fırsat vermişti. o kadar tatlı hafif bir hava ki…. adeta bahar gibi. Üçümüzde sandalyelerimizde yarı uyuyorduk.

Bir aralık Zehrâ beni uyudu zannederek, Zeliha'nın yanına sandalyesini çekti. Ben onun bu zannından istifade ederek hiç kımıldamıyordum.

Zehrâ:

"–Zeliha sana söyleyeceklerim var. Kendimde öyle bir fevkalâdelik hissediyorum ki….bu sabah adetim değilken, şafak vakti uyandım. Havanın durgunluğundan, köyün minaresinden hafif hafif bir ezan sesi geliyordu. Kalbimi büyük bir aşk için, ilahi bir denizin başında yıkanıyor gibiydim. bana bütün uyanan asuman aşkı söylüyordu. Semavi bir gitardan kalbimi davet eden ezeli nağmeler dökülüyordu. Bilmem bu aşk gitarını çalan kimdir?

Ellerimde, gözlerimde bir fevkaladelik, bilhassa kalbimde yeni alev almış bir ateş buluyordum. bu ateşe kendimde secde ediyor ağlıyordum.."

Ah ne olur Zehrâ, sen benim olsan!.......

6 Kânunusani (Ocak)

Bütün çiftlik kar altında. Ağaçlardan sarkan buzdan avizeler öyle hoş ki…

Bu sabah bulutlar arasındaki görünen güneş parıl parıl parlatıyordu. Göz kamaştırıcı bir ziya, pamuk gibi bembeyaz manzaraya yeni bir güzellik veriyordu.

Üçümüz büyük bir kartopu oyunuyla zavallı Süleymancığı yere yatırdık. Hemen bir buçuk aydır görmeyen güneş bugün bize biraz daha neşe vermişti. Akşama yakın kazaklarımızı alarak çamlığa doğru çıktık. Geç vakte kadar dışarıda eylendik. Karların aydınlığından istifade ederek eve epey geç döndük. İki aydır hayatımız yeknesak bir tarzda kâh satranç oynayarak, kâh kitap okuyarak geçiyor.

Fakat ben bundan pek şikâyet etmiyorum. Zehrâ'nın kalbinde değilsem bile, hiç olmazsa yanındayım.

Her taraf bembeyaz her gün avuç avuç dökülen karı gördükçe bir daha bahar gelmeyecek zannediyorum…

1 Nisan

Geldiler..

15 Nisan

Nisanın biriydi. Hafif bir rahmet yağmıştı. Bütün çiftlikte mis gibi bir koku vardı.

Her yer tertemiz yıkanmıştı. Dağlardan küçük sular akıyor, her tarafta ince ince su sesleri geliyordu.

Onu karşımda görünce birden kendimi toplayamadım. Yeniden dünyaya gelmişim gibi, şimdiye kadar yeryüzünde hiçbir eser mevcudiyet görmemişte ilk defa gözlerim açılmış gibi, bir müddet sarhoş oldum. Neden sonra bu sarhoşluktan ayılmaya, etrafı görmeye başladım.

Nihayetsiz bir ihtişamla hükmeden ilahi gözleri ve herkesten yüksek duran muhteşem vücuduyla… Aşkın kıblesi olmak için yaratılmış

18 Nisan

Zehrâ'yı bu onsekiz günün içinde günden güne sararmış solmuş görüyorum.

Kendimde itiraftan korktuğum bir durum var. O Zehrâ'yı alacak diye korkuyorum.

Teyzem ne kadar değişmiş. Onun adeta bir gölgesi. mamafih aşk ve bilhassa aşkın bu derecesi insana tekrimle [Hürmet ve tazim göstermek ve görmek. Saygı göstermek, lütuf ve kerem icrasında bulunmak] secde etmek hissi veriyor. onun muhabbetin de öyle nezahet ve uluhiyet var ki…. Şimdiye kadar zihnimden geçebilen bütün ibadetlerimi geri almıyorum. Onların esrarına benim aklım ermiyor.

Onun bir gölgesi gibi… Dedim. Evet, çünkü aşkında zerre kadar hodbinlik ve beşeriyet görmüyorum.

Bütün maşuktan ibaret. Onda taptığının isminden, evsafından, hayalinden başka bir şey yok.

Dayıma gelince; gözlerime inanamıyorum. Bu azametli adamın gururuna ne olmuş?

Maamafih asıl şimdi insanlığa yaklaşmış. Ne idi o azimet! Onca, gerçi malumatlı bir adamdı. lakin bu malûmat bir taş üzerine hakkedilmişti!

Zehrâ, o gün hiç ortada görünmüyordu. Bizde telaşe düşmüştük. Zeliha'yla beraber ortadan kaybolan Zehrâ'yı bir müddet hatırlayamadık. Teyzemde çiftliğe gelir gelmez evvela Yusuf Cemal'in istirahatini düşündü.

Aradan çeyrek saat geçtikten sonra, Zehrâ'yı sordu. Odasına baktım. Yoktu. Evin bütün odalarını aradık. meydanlarda yok.

Nihayet "bibi" ye bir yere sormak aklıma geldi. ihtiyar köpek önümüze düştü. Bahçenin fundalıkları arasındaki bahçıvan kulübesinin önünde durdu.

Kuyruğunu salladı ve tokmağı çevirmek ister gibi, sabırsızlanarak şahlandı.

Kapıyı açtım, yerde, samanlıkların içinde ikisi de diz çökmüştü. Zehrâ, ellerini yüzüne kapamış ağlıyordu. Arkadaşı başında, onu teselli için uğraşıyordu.

Zeliha bizi gördü. Sıçrayarak teyzemin boynuna atıldı. Zehrâ'da ayağa kalkmıştı.

Yüzünde hazin, acıklı yüzünde bir sarılık vardı. Narin yanakları yaş içindeydi. Onu bu kadar harap, bu kadar mükedder hiç görmemiştim.

Hâlâ yabancı gibi uzakta duruyordu. Teyzem onun yanına gitti, saçlarını okşadı.

Zehrâ gözleri kapalı, yalnız ağlıyordu. Teyzem yine tabii, taaccüp edecek kadar tabiiydi. Artık onun başka bir muhabbet kabul edecek tek bir zerresi kalmamış, onunla meşbu' olmuştu.

O gün akşamüzeri, köyden aşk peygamberinin (evet şimdi Ona böyle diyorlar. Bu ismi Zehrâ ile Zeliha koymuş. Teyzem dövmüş. Şimdi herkes böyle söylüyor. Benim de ağzımdan kaçtı. Yoksa yalnız ben, bu ismi söylemiyordum) geldiğini haber alan birkaç kişi toplanmış, ziyarete gelmişti. Bunlardan biri İstanbul'da kendisini tanıyan belediye reisi idi. Üçü pek eskiden mektepten beri tanıyan İstanbullu zabitlerdi. hepsi beş kişi idi. içlerinde birde

bahçıvan kadın vardı ki bilhassa en şayanı dikkat buydu. Çünkü bu biçare bahçıvan onu yalnız bir kere, o da on beş sene evvel, çocukluğunda köyde görmüş. Bir gün geçerken, "nasılsın bahçıvan güzeli" diye sormuş. İşte bu kadar

On beş senedir, bu kadın kalbinde onun muhabbetini taşımış.

On beş sene evvel hatırını soranı bir türlü unutamadığını, bahçesinin önünden geçerken ona söylediği sözü bugün söylemiş gibi hatırladığını günden beri içini yanarak nihayet dayanamayıp geldiğini büyük bir safiyet içinde söylüyor.

Çıplak ayaklarında çarıkları, üzerinde yırtık gömleği... Fakat aşk bütün bunlara bir kutsiyet veriyor.

Hey, büyük ve muhyi aşk; sen ne viranelerden ne kâşaneler icad eder. Ne kadar ölülere bir anda hayat verirsin.

Aşk peygamberini görünce, kendini unutarak koşup boynuna sarıldı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Öyle güzel ağlıyordu ki, bizi de ağlattı.

Ah, beni yine ondan bahsediyorum. Hâlbuki ben ondan korkuyorum. Zehrâ'nın günden güne yanakları soluyor. Gerçi ona karşı Zehrâ vahşi duruyor. Lakin bu vahşet hem ilk günlerdeki kadar kuvvetli değil. Hem ben ilk manayı inkıyadı [Boyun eğme. Muti olma. Teslim olma. İtaat etme. İmtisal] asıl bu vahşette okuyorum. bir kere **"aşk peygamberi"** ismini ona vermesi kafi...

Fakat şu bahçıvan benim nazar- ı dikkatini celb etti. Bir kere "nasılsın?" demekle kadar minnettar merbut olmak.

" Yusuf Cemal" in bu kadar, alakasıyla insanı kendisine bend etmesinin sebeplerinden biri de; bu alakasının fevkalâde hakiki ve derin olması...

Bahçıvanın halini, bizde uyandırdığı hürmeti İtalyan şair **"Danunicyu"** (İsmi çevirirken hata yapmış olabilirim) nun pek ulvi bir teşbihiyle tasvir edeyim: **"Danunicyu"** çirkindir, fakat kadınlar ona taabbüd edercesine seviyorlar. Bu münasebetiyle "Danunicyu" aşkı bir hükümdara benzetiyor. Bu hükümdar memleketini gezerken fakir bir kulübede gecelemeye mecbur oluyor. İşte birdenbire bu fakir kulübe bir ehemmiyet kesbediyor. Ve bir ziyaretgâh halini alıyor. fakat oraya gelenler kulübeyi mi görmeye geliyor, yoksa orada misafir kalan hükümdar için geliyor.

Bizimde bu fakir bahçıvancığızda takdis ettiğimiz ne çarıkları, ne cepkeni değil, belki onda misafir olan muhabbet hükümdarı idi.

19 Nisan

Kavalım yerde başını çimenlere dayamış, bezgin ve bitap yatıyor. Bilmem ki neden böyle müşteki. Çalmak için uğraşıyorum. Bir türlü terennüm etmek istemiyor. biraz evvel, kütüphaneden aldığım, **"Ömer Hayyam"** Rubaiyyat Mecmuası da orada. Beş senedir usandığım mütalaaya tekrar başvuruyorum. Kendimi oyalamak ihtiyacım var.

Lakin "Hayyam" bana ne kadar uzak şeylerden bahsediyor. Bunlar öyle şeyler ki, ortada büyük muazzam bir ateş yakılmış. bu ateşin aksi etrafa vuruyor. İşte "Hayyam" bana bu ateşin akislerinden bahsetmeye çalışıyor...**Bu gölgelere elinizi koysanız avucunuz yanmaz.**

Filvaki, renk evrenin şekl u ulvinin şekli .....fakat nerede o asıl ateşteki azametli hararet?

Nerede bu sönük gökler?

Şarap, kadeh, ebediyet… Bunlar güzel. fakat ben bunları nerede, nasıl bulayım? Ve bunlar, benim yeni yeni anladığıma göre,

Ey Hayyam, senin bildiğin gibi değil! “ben neyim?” “bir hiç!” diyorsun

Sen bu hiçte değilsin. Bir varlık, nasıl bir hiç olur! Senin daha varlığın manasından haberin yok.

Kitabı baştanbaşa şiddetle bitiriyorum.

Tekrar kavalı mı alıyorum. Yedi senedir bana dert yoldaşı olan kaval, sen söyle.

Fakat o da bana aradığımı terennüm etmiyor. Bir iki nefesten sonra onu da, o kadar vakit hemhal olan yoldaşımı da otların arasına fırlatıp atıyorum. Ayaklarımla çiğneyip kırıyorum.

Sonra ağaçların arasında yalnız asabi geziyorum.

2 Mayıs

Bana kavalını kırdırıp “Hayyam”ın kitabını paramparça ettiren, ondan gördüğüm canlı varlık oldu. Sadâsında, nazarlarında öyle bir tesir var ki…. Taş, insan ne bulsa yakıyor.

Sonra dikkat ediyorum, hiç kimseyi ihmal etmiyor. Herkesle o kadar alakadar ki, bir vücut bu kadar kişiyle böyle candan nasıl alakadar oluyor, bunu aklım almıyor.

Benimle bende daha ziyade meşgul oluyor. Sonra ötede bir Süleyman’ın öksürüğünü unutmuyor. onunla konuşmaktan zevk alıyorum. Her mübahaseden sonra mutlaka yeni bir şey öğrendiğimi hissediyorum.

13 Mayıs

Düğün fecirden evvel; Yusuf Cemal; Zehrâ, Zeliha ormana kadar gittik. Bahar açan ağaçların altındaydık.

“Aşk Peygamberi” kendi parçalarından “aşkın doğuşu” nu anlatan bir valsi kemanla çalmaya başladı.

Bazen kendi de teganni ediyordu. Hakikaten harikulâde bir ses… Eğer devamlı olarak söylese hepimiz bayılacağız. Güneş henüz doğmak üzereydi. bulutların kavuştuğu yerde yavaş yavaş görünmeye başladı. “aşkın doğuşu” da bitmişti. Fakat manzara ile bu beste o kadar hem ahenk idi ki, hepimiz mest olmuştuk.

Ben kendi kendime dalmıştım. birden bire ani bir hıçkırık sesi ile uyandım. Yanımda ani bir hareket oldu. Zehrâ hıçkırarak kendini “Aşk Peygamberi”nin ayakları altına attı. Zehrâ bütün vücuduyla artık aşkını ilan etmişti. Başımı çevirdim; gözlerimi kapadım. Köşke doğru yalnız yalnız uzaklaştım. Artık bu deftere bir kelime bile yazmayacağım. Belki de yakarım.

fakat garib değil mi? şimdi gönlümden gelen bir sadâ bana diyor ki; sen “Aşk Peygamberi”nde güzellikten başka ne gördün, söyle?

Yoluna kucak kucak çiçek serip tervih [Kokusunu artırma. * Rahatlandırma] eden yine o olmadı mı? ondan kemâli öğrendik. dünyada güzellik ve fazilet varmış, dedik. Daha ne istiyorsun?

3

Şarkta sıcak bir temmuz gecesiydi. aydınlık geniş semânın altında, büyük havuzun başında, dört beş kişilik bir meclisi toplanmıştı.

"Aşk Peygamberi", yanında yeşil gözlü, küçük ve güzel bir kızla aynı koltukta oturuyordu. Elindeki müzehhep yeşil kâseden ara sıra, bir yudum melisa şerbeti içiyor, bazen onu ağır ağır sarı saçlı genç kızın dudaklarına götürüyor, fısıldayarak içiriyordu.

Etrafında dört kişi daha vardı ki, hepsi de yerde idiler. Zeliha havuzu mermerlerine dirseğini dayamış, ayın yuvarlak bir duru haline bakıyordu.

beyaz kuğular sessizce yüzerek, bazen bu sarı gölgeyi dağıtıyorlardı. o vakit çalkalanan suda küçük altın şimşekler çakıyor, ay kırılmış erimiş gibi bir zaman titriyordu.

Sühâ orada idi. asılı rengi belli olmayan muhtaç ve hisli gözleri ile afakı arıyordu. Tarhın üstünde uyur gibi sessizce oturuyordu

"Aşk Peygamberi" dalmıştı. Kolunu Zehrâ'nın ince beline dolamıştı, yavaş yavaş kulağına böyle söylüyordu:

–Gidecek misin, nereye gideceksin? Ben, senin için geldim.

–Benim için mi geldiniz? Bu muazzam güneşin zemine inmesi kadar muhalif bir şey!...

Nefesi, küçük kızın yüzüne yakıyordu. Zehrâ çekilmek kaçmak istiyordu. fakat o belini sarıyor, ellerini tutuyordu.

"Aşk Peygamberi" bu gece ne kadar kuvvetliydi!

–Demek ki "Aşk Peygamberi"ni bırakmak istiyorsun? Sonra bana şerbetimi kim getirecek?

–Evvelce annem getiriyordu. Bundan sonra Zeliha getirir.

–Yok Zehrâ yok. Ben senin bildiğin gibi vefasız değilim

***

"Aşk Peygamberi" şarkının daima şiir söyleyen latif toprağında, Rumeli'nin bir köyünde dünyaya gelmişti, fakat onun çöl çocuklarına benzeyen ve ateşin bir mizacı vardı. o kadar taşkın bir yaramazdı ki kimse başa çıkamaz, sırf tatlı ve sevimli olduğu için çekilen yaramazlıklarına tahammül etmekten, boyun eğmekten başka çare bulamazlardı. Evin dar hududuna sığmaz, açık havada gezer, bu vesile ile hemen köyün yarısının bu müthiş yaramazın elinde çekmediği kalmazdı.

Böyle olduğu halde, sabahları o kapıların önünde boynu bükük bekleyenlerde çoktu.

güya başlarına gelecek ihtiyaçları varmış gibi, yolunu beklerlerdi. köyün büyücek kızları ona gönül verir, tenha yerlere götürmek isterlerdi. "Aşk Peygamberi" bu köyde dokuz yaşına kadar kaldı. Esasen İstanbullu olan pederi onu alarak İstanbul'a mektebe getirdi. İstanbul'da uzun mektep hayatı geçti. "Aşk Peygamberi" mektep arkadaşları tarafından sevilirdi. O'nun birçok eziyetlerine şikayetsiz katlananlar vardı.

O, her yerde iştiyakla karşılanmış, daima aşk görmüştü. aşk kendini temaşa için ondan zuhura gelmiş. ona hayran olmuştu. “Aşk Peygamberi”nin meftun yüreklerden örülmüş gözle görülmez bir tahtı, aşk ateşinden bir tacı vardı.

***

Bir **“donanma gecesi”**ydi. [Bayramlarda, sevinçli günlerde bayrak, ışık kullanılarak, havai fişek atılarak yapılan şenlik, donanma, donanma şenliği] Hep çiftlikte komşular bir olmuşlar, daha ziyade muhterem bestekarın şerefine çiftlikte büyük bir şenlik tertip etmişlerdi. bahçede rengarenk fişekler, çarhı felekler yanıyor. Saz kâh millî havalar, şarkılar, kâh güzel valsler çalıyordu. Ağaçlarının aralarında yanan şekil şekil japon fenerleri çiftliği hayal âlemlerine benzetiyordu. Gölde birçok çiçeklerle süslenmiş sandallar yüzüyordu.

Zehrâ balkonda yalnız oturuyordu. hava açık bulutsuzdu. yine gökte sahabeler bile görünüyordu. bütün bu ışıklar, nağmelerle alakadar değildi. annesini düşünüyordu. Acaba yine, niçin bu kadar kederliydi.

İşte, orada minderin üstünde yatıyordu. Ve alnındaki saçlarla oynuyordu. yalnız başında o mavi işlemeli, kırmızı yastık yoktu.

Birdenbire balkonun kapısı açıldı. “Suzân” gözlerinden ayrılmayan düşünceli bakışıyla balkona geldi.

-Orada için oturuyorsun “Aşk Peygamberi”nin yanına gitsene, dedi.

-Anne, bırak beni, buradan ne güzel etrafı seyrediyorum.

-Olmaz, yukarıda seyret, haydi!

Zehrâ başını eğdi. Salona gitti. Yukarı çıkmayı hiç istemiyordu. sofada küçük, pek hafif bir kandil yanıyordu. Ağır perdelerde, duvarlarda gölgeler bükülüyordu. Vücudu çok yorgundu. Oraya sedirin üstünde yatıyordu.

Kulağına fişek seslerini, bütün gulguleyi istiab eden bir kemân sesi geliyordu:

“Yoktur emeli aşkın o parlak seherinde
Var başka hayat arzın o solgun kamerinde
Şebnemleri, bülbülleri hep eski yerinde
Kır saçları sevdama güneşler saçıyorken”

Musiki döşemenin tahtalarından sızarak bütün vücuduna sirayet ediyordu. yumuşak halıların üstünde tekrar ayak sesleri işitti. Annesi geliyordu. Biraz sonra **“Suzân”** ona sert ve kuvvetli sert ve kuvvetli nazarla emrediyordu.

-Zehrâ, yukarı çabuk çık.

Evde herkes pencereleri üşüşmüş yahut bahçeye, yol kenarına gitmişti. Ortada hiç kimse yoktu. Merdivenleri beraber, karanlıkta çıktılar.

“Aşk Peygamberi”, büyük geniş bir kötülükte pencerenin önünde oturuyordu. Yanında Zeliha vardı. Zehrâ Zeliha yı görünce, dönmek için ısrar etti.

Fakat “Aşk Peygamberi” nin en har (ateşli) gecelerinden biriydi. Bazen elindeki tesbih ile uyanıyor, bazen Zehrâ'nın saçlarını okşuyordu.

Müzika bir aralık durdu. Yine uzaktan sermest, tahammülsüz bir tambur sesi geldi. Kadir, haşmetli aşk neşreden, yüksek başında muhrik [Yakan. Yakıcı. * Çok acıtan. İhrak eden] bir yıldız, parlayan "Saba" güya küçük bir kızın taze dudaklarından öpüyor ve ona böyle damla damla, aşkı anlatıyordu. Birdenbire "Aşk Peygamberi" Zehrâ'nın omuzunu sıktı.

–Bu peşrevi seviyor musun? Dedi. Güya hala dedi ki:

–Ben onun nağmeleri arasında yaşıyordum. onun teranelerinden, onun aslından ibaretim.

Kamere doğru, göle kadar yürüdüler. Yolda fişekler, mehtabların yorgun ziyaları arasında "Aşk Peygamberi" küçük kıza:

–Sen gönlümün yıldızısın! Dedi.

Hala fıskiyeden rengârenk sular dökülüyordu. Hala "saba" (yıldızı) göklere doğru yükseliyordu.

……Ertesi sabah, soğuk bir sonbahar güneşi Zehrâ ile Zeliha'nın dağınık odasına utana utana girdi giriyordu. çünkü ikiside yarı çıplaktı. Biri yatakta gözlerini ovarken, diğeri aynanın önünde saçını tarıyordu.

Zeliha yataktan indi, gözlerini ovuşturarak:

–Zehrâ "Aşk Peygamberi"ni rüyamda gördüm, dedi. bana dün gece söylediği cümleyi tekrar etti. hem göğsüme çok kokulu hiç tanımadığım bir çiçek taktı.

Zehrâ, dudaklarını büktü. Yuvarlak, pembe omuzundan kayan gömleğinin kurdelesini kaldırdı:

–Dün gece ne söyledi? Dedi.

–Hiç… bir şey değil!... "Sen" gönlümün yıldızısın! demişti.

Zehrâ kızardı, saçlarını biraz fazla örseledi. Mermerin üstüne birçok sarı tel döküldü. o sırada Zeliha şarkı söyleyerek panjurları açtı. rüzgar saçlarını etrafa dağıttı. Pencerenin içinde eşi ile konuşan serçe, birdenbire uçarak kaçtı. Zeliha şarkı söyleyerek menekşelere su verdi.

Bahçeye çıktılar. güneş epey yükselmişti. Nemli topraklarını üstünde şebnemler parlıyor; akşam safaları yüzünde temiz berrak damlalar titriyordu.

"Aşk Peygamberi"nin pencereleri sımsıkı kapalıydı. perdeleri hala açılmamıştı. Hâlbuki her sabah pencerelerine taş atarak onları "Aşk Peygamberi" uykudan kaldırırdı.

Birdenbire yeşil perdelerden birinde ufak bir hareket oldu. Zehrâ'nın yüreği acı acı çarptı. Zeliha'yı orada yalnız bırakarak koşa koşa taflanların arasına karıştı.

İşte bu vakıadan beri Zehrâ "Aşk Peygamberi"nin yanına sokuluyordu. eskisinden daha vahşi duruyordu. hatta çiftlikte herkes görünüyordu…

…Bir akşamdı… derede "Aşk Peygamberi"nin emrine amade olan sandalcı Ahmed Ağa sabırsızlanıyordu.

Ay hayli yükseldiği halde, daha hiç kimse yoktu. acaba bu akşam ne için geç kalmışlardı? Ahmed Ağa sandalın koyu eflatun döşemelerinden, aynı renkteki elbisesiyle hemen ayrılmıyordu.

Bir zaman böyle hareketsiz dudu. durgun sularda balıklarının dalıp çıkararak açtığı yuvarlaklara daldı ve bekledi. Hala gelen giden yoktu. Ahmed Ağa şapkasını, sırmalı ceketini sandalın döşemelerine çıkardı. kollarını sıvayarak derenin suyuyla sandalını yıkadı. tekrar yerine oturduğu zaman etrafına birçok ördek toplanmıştı. küçük heybesinden bir ekmek parçası çıkardı ufalayarak hayvanlara attı. Kendi kendine derenin içinde kürek çekerek gezmeye başladı.

Bu askerlik meselesi amma fenaydı. o giderse kadını çocukları ne yapacaklardı?

Nihayet karşıdan kollarında bir kucak çiçekle Behice göründü. Ahmed Ağa sordu:

-Neredeler?

-Bu akşam yalnız bir kişi gelecek. Sandalcı mahzun olmuştu. hemen günaşırı gezdirdiği bu güzel çifte acaba ne olmuştu? Destisini dikerek kana kana su içti. Behice kucağındaki çiçekleri uzattı:

-Sen şunları koyuver. Ahmed Ağa demeti aldı. çiçeklerle süsledi. Bu akşam "Aşk Peygamberi" derede yalnız gezdi. Zehrâ'ya gelince bu bir saat zarfında odasında kalbi çarparak gizli gizli ağladı…

Güller geçiyordu. Zehrâ'nın vaziyetini gizliyemiyordu. bütün dünya "Aşk Peygamberi"nin muhabbetiyle yanıyor, ondan başka herşey müthiş bir süratle eriyip gidiyor. Zehrâ onu görmezse, artık yapamayacağını biliyordu.

Yine bir geceydi…. çiftlikten yirmi dakika kadar uzakta, sahilde, deniz kumlara doğru yavaş yavaş küçük dalgalarla çarpıyor. İnce narin kamerin ziyasında parlayan kumsalı okşuyordu.

Deruni bir sadâ, sular kumlara çarptıkça, sükûnet huşu içinde aşkı tekbir ediyordu.

Orada küçük bir kız şalına sarılmış ayaklarını ıslatan dalgaları hissetmeyerek ürkek ürkek dolaşıyordu. Birini bekliyor gibiydi.

Beş dakika sonra güzel münevver çehreli, vücudu adeta dağlara kadar, ziya veren latif bir erkek, süratli adımlarla yaklaştı.

Küçük kız da ona doğru yürüdü. O genç kızın ellerini tuttu. yüzünü yüzüne yaklaştırdı.

-Sevgilim, ben senin için geldim! Dedi.

Genç kız kendine yaklaşan bu güzel çehrenin gül kokan ve ateşin nefesiyle iki kere sarhoş gibi sallandı….

Beş on adım yürüdüler. Orada beyaz yelkenli küçük bir kayık duruyordu. Mehtabın saf ziyasi altında, oda aşkla mest olmuş gibi, ilahi bir sükûn içinde bekliyordu.

"Aşk Peygamberi" Zehrâ'nın elinden tuttu. Kayığa bindiler. Yan yana oturdular. "Aşk Peygamberi" kolunu Zehrâ'nın omzuna koymuştu. yavaş yavaş sahilden açıldılar…. Gittikçe uzaklaşıyorlar, köyün hafif ışıkları birer birer dinleniyor, engine doğru parlayan sakin denizde gittikçe açılıyor, genişliyordu

-Zehrâcığım, o semavi gitarı çalıp aşka davet edenin kim olduğunu anladın mı?

Zehrâ hayret içinde:

-Siz, bunu nereden duydunuz?

O gülerek:

–Senin kalbinle aramda o kadar rabıta bulunmasın mı? Senden duydum.

"Aşk Peygamberi" yalnız aşkın verdiği bir salahatiyle Zehrânın kalbine tasahub [Sahip çıkma, benimseme. * Koruma. * Arkadaşlık etme] ediyordu.

Zehrâ bu gece büsbütün sarhoştu. esen bahar rüzgarından, o daha güzeldi. Her şeyden; suyun latif sadâsından, kamerden, denizden onun aşkını dinliyordu.

–Bu gece ne kadar solgun!

–Niçin Zehrâcığım? Bilemiyorum ki!

Zehrâ bilmiyor değildi. "Aşk Peygamberi" nin güzel çehresini gördüğünden beri kamer solmuş, tahtından inmişti.

Fakat bunu ona söyleyemiyordu…

Öyle bir an geldi ki; aşk bu beyaz yelkenli kayığı hiçbir noktasını boş bırakmaksızın ateşiyle istila etti. "Aşk Peygamberi" dümeni elinden bıraktı. Kayık, bi–payan afaka doğru, kendi halinde doğrudan doğruya aşkın tasarrufunda akıp gitmeye başladı.

4

ZEHRÂ'NIN DEFTERİ

Niçin, böyle etrafımda dolaşıyorsun?

Bu yakıcı sadânla burada ne arıyorsun?

Gözlerindeki ilahi ateşle, sen buraya nereden geldin?

Bazen gözlerim senden başka hiç bir şey görmeden uzaklara doğru dalmış, bazen kalbimi halecan [Titreme. Kalb çarpıntısı. Heyecan] içinde buluyorum.

Kendimi avutmak için gözlerime kameri, dağlardan inen narin suyu, gökteki mavi yıldızları gösteriyorum. Lakin gönlüm söz anlamıyor, kameri fersiz buluyor. baharda açan güle bin kusur buluyor. çağlayan suya dönüp bakmıyor bile….

Kendime gelince senin hayalinle gönlümü rahatsız buluyorum. bütün aile sema bana âteşîn bir lisanla senden bahsediyor, seher vakti esen rüzgar, senin aşkla meşbu' [doymuş.] esiyor.

Seni gördüğümden beri cihan bana renksiz geliyor.

Doğan güneş, geceleri parlayan yıldızlar bakamıyorum. Çünkü senin nefeslerinle, serapa aşık olan tenin hararetiyle teshir edilmiş o ilahi havayı teneffüs ettim. baharda açılan gülü koklayamıyorum.

Her taraf yine bana ateşin geliyor. sen yanımdan gidince böyle ellerim, gözlerim, bütün zerrât (zerrelerim) vücudum yanıyor. Kendimi de adeta ateş zannediyorum. Ah o ateştir. İnanamayan bir kere temas etsin.

Senin muhabbetinin nuru içinde Zehrâ'yı bulamıyorum. Onun rayihası sensin. Teni ve canını sensin. Aşkı olan rayihası sensin. başka ne kaldı güzelim?... Benim her şeyimi al. Bana talik (alakalı) eden hiçbir şeyi bende bırakma. ah yalnız şuraya, gönlüme dokunma. Çünkü orada sen varsın!

Çobanı mı? Çobanı severim. Çünkü onun sevdiğime bir cihetten şeklen nispeti vardır! İnce ayın taze aydınlığında geceleri sürüsünü otlatan çobanı gördükçe, içim titrer. aşk sürüsünün başında sevdiğimi tahayyül (hayal) ederim. "Ay"a benzeyen sevdiğimi tahayyül ederim.

Demin o mukaddes geceyi, seninle ilk defa temas ettiğimiz şenlik gecesini okumak için defterimi açtım.

Hürmetle diz çöktüm. öyle okumaya başladım. ben o zamandan beri ne kadar değişmişim. o vakit çok kuvvetliymişim.

Dinle dinle, bana senden başka dünyada bir şey kalmadı. Seninle buluştuğumuz bu odada, demin yine mumu yaktım. Yatağa yaklaşıyordum. Seni orada göreceğimden ümitvardım.

Bir müddet oraya baktım, göremediğim mumu üfledim. bir zamanda karanlıkta vasıtasız görmeye çalıştım. Niçin gözlerime de kalbim gibi görünmedin.

bu gece aya ne olmuş? Yanında yalnız bir yıldız var. her gece tahtının etrafını dolduran binlerce güzel içinde seyran eden muhteşem aya ne olmuş? bu gece yanında bir tek yıldız var.

Tekmil sema nurlar içinde. Derinlerde bütün yıldızlar sönmüş. Yalnız ikisi etrafı unutarak sevdaya gark olmuşlar.

***

Sühâ, bir sabah Zehrâ'yla Zeliha'nın siparişleri için İstanbul'a inmiş.

Vasıl olduğunun ikinci günü, birçok mağazalara girdi çıktı. yorgun bir halde istasyona giderken eski lise arkadaşlarından "Fahri" ye tesadüf etti: Bu o vakit, kansız, zayıf bir şeydi. Şimdi Sühâ'nın karşısında gördüğü bu düzgün kıyafetli, şişman vücutlu adamla, o çelimsiz çocuk arasında ne kadar fark vardı…

O, Sühâ'yı niye hiç değişmemiş buldu. Filvaki Sühâ'nın gözlerindeki serazad [serazat, özgür, hür bir şeye bağlı olmayan] çocuk saffeti daha sönmemişti

Beraber yürüdüler, hava karanlıktı. şiddetli bir rüzgar esiyordu. caddeden toz tufanları kalkıyor, sarı çürük yapraklar mütemadiyen dönüyordu. Herkes yağmura tutulmamak için fırtınanın sevkiyle koşuyordu.

"Fahri", ticaretle uğraştığını söyledi. Tavırlarına hakimiyet ve itimat gelmişti. Artık eski "Fahri" gibi sakin çekingen durmuyordu. Para ve latif hayat onu güldürmüş olacaktı. Maziden bahsederlerken, Celâl'de ait olan ufak bir hatıra geçti; bir gün üçü beraber coğrafya dersinden kaçmışlardı. Fakat su fıçılarının arkasında yakalanmışlardı. aldıkları tevkifler [Alıkoyma, tutma. Hapis olarak bekletme.] o vakit ne kadar acı gelmişti.

Fakat Fahri Celâl'den biraz değişik, şüpheli bir sesle bahsediyordu. Sühâ, acaba hasta falan mı, diye merak etti, sordu. Fahri'nin gözleri mantosunun etekleri uçuşan esmer bir kadının bacaklarında tamamen onunla meşguldü. Dalgın dalgın cevap verdi.

Celâl bir vapur seyahatinde bir hafta evvel kalbinden ölüvermişti. Sühâ hayretten isyana, elemden tevahhüşe kederden kedere düşerek, bir zaman daldı, düşündü.

İnanamıyordu, ya rabbi, o kadar zaman beraber yaşamışlardı. o kadar zaman kadar kanlarının harareti birbirine geçmişti. Nasıl, Celâl aynı hayattan kopup giderilirdi? Sanki ruhunun yarısı uçmuştu. kendi sesi başka bir sesmiş gibi, yabancı uzak geliyordu.

-Fahri bana tahsilat veremez misin?

Fahri onu şimdi, bir şekerlemeci dükkânına doğru çekiyordu. Sühâ taaccüp etti:

-Burada ne yapacağız? Dedi. Fahri camekânlardaki şekerlemeleri süzüyordu:

-Soğuğu duymuyor musun? Rüzgâr bizi uçuracak. şurada oturalım! hem konuşur, hem de yeriz…. bu sözden büsbütün müteessir olan Sühâ'yı kolundan çekti. Zorla içeri soktu. O, Fahri'nin gözlerinden, dudaklarından, vücudundan iğreniyordu.

Deniz, karşıda isyandan morarmış, köpürüyordu. yağmur gökten toplanarak, teessür anlarında gözlerde birikipte akmayan yaşlar gibi hala yağamıyordu. Fahri hem şekerleme yiyor, hem anlatıyordu.

"Medaniye" ye beraber seyahat ediyorduk. Gece yarısı, sıcacık yatağımdan fırladım. Zaten fırtınanın gürültüsünden, sallantıdan daha yeni dalmıştım. biri kapıyı vuruyordu. Açtım. Bir amele Celâl'in hastalandığını haber verdi. Koştum Celâl'in kamerasına girdim. kalbi durmak üzere idi. yarım saat yaşadı. Ertesi gün Medaniye' ye yakın bir mezarlığa gömdük.

Fahri birden bire bir şey hatırlayarak durdu.

-Oh pek iyi oldu da, seni gördüm. Celâl bana sana söylenmek üzere bir haber havale etmişti. ölüm halinde bana dedi ki... dur bakayım, evet dedi ki:

Sühâ'yi görürsen söyle... eğer Yusuf Cemal Bey'e bir gün rast gelirse, onu görmeden, öleceğim için, gözlerimin arkada kaldığını söylesin, beni kalbinden çıkarmasın! Kuzum Sühâ; bu Yusuf Cemal Bey de kim? tuhaf çocuk.

Bu üç dört cümle ile şekerleme yiyerek anlatılan ölüm hikayesi Sühâ'nın kalbine bir ok gibi yaktı.

Sanki tekrar çocuk oluyor, mazide tekrar yaşıyordu. Mektep, bahçe, kumluk... Hepsi gözlerini yaka yaka tekrar ö güne geliyordu. Yalnız bütün bu eski şeylerin, uzak ve geçmiş günlerin hatırasına

Şimdi büsbütün tahammül edemiyordu. Artık hepsi yarı yarıya ölümün göğsüne çekilmişlerdi. Bugün Sühâ'nın çok gamlı, çok zayıf bir günü oldu. Çiftliğe döndüğü zaman, gözleri soğuk ve yaştan kızarmış, kalbi atmaktan yorulmuş gibi yavaşlamıştı

Akşam yemeğinden sonra, "Aşk Peygamberi" Sühâ'yı yanına çağırttı. kameriyenin altında ayakta duruyordu. bu gece, boyu her zamandan daha uzun görünüyor, vücudu büyük bir ihtişam içinde yükseliyordu. gözlerinde şaşaaların, fusunların mağbudu olan rabbani güneş vardı. arkasına uzun siyah bir manto giymişti. çehresi bakılamayacak kadar kuvvetliydi.

Hiç kımıldanmıyor ve insan karşısında yok olmaktan korkarak küçülüyor, küçülüyordu.

Zaten bugün, zavallı Sühâ'nın çok karanlık, çok hicranlı bir günüydü. Şekerleme yiyerek, rüzgardan açık kalmış bir kadının bacağına bakarak tasavvur edilen ölüm hikayesi, ruhunu yara içinde bırakmıştı.

Şimdi Sühâ büyük peygamberin kalbinden doğan gözler önünde feda edilmeyecek mukaddesat tasavvur edemiyordu.

"Aşk Peygamberi" onun bütün melalini bütün zaafını biliyordu. Şefik ve rehâkârdı. zevk verici yumuşak eliyle Sühâ'nın saçlarını okşadı. daima büyük hislere hitap eden serazad bir sesle:

Sühâ dedi. Sonra, güzel sesini biraz daha alçalttı ve kalbini titreten bir ahenkle tekrar etti:

-Sühâ?

Sühâ sakindi, bilhassa Celâl'in ölümünden çok müteessir olmuştu. "Aşk Peygamberi" beraber gezmeyi teklif etti. Gök tamamıyla bulutlara örtülüydü. Sık sık şimşek çakıyor, gök gürlüyor içinde ağaçlar çatırdıyordu.

Tekmil Celâl' içinde olan etrafı, bütün bu şiddeti ile beraber gözledi. "Aşk Peygamberi"nin yüksek bir mevzun vücudu bu fırtınalar ortasında bir kat daha güzelleşiyordu. İhtişamı daha aşikar görünüyordu.

Sühâ'nın elinde elektrik feneri, beraber yanyana yürüyorlardı. Şuradan buradan konuşa konuşa habersizce **"Kör Irmak"**a kadar gelmişlerdi. burası çiftlikten epey uzaktı. iki küçük dağın arasında kuru bir mağara halini alan "Kör Irmak" vaktiyle akarmış.

Kayaların üzerinde suyun oyup bıraktığı öyle nakışlar öyle güzel şekiller vardı ki, sanatkâr onu yıllarca uğraşarak belki meydana getiremezdi.

“Aşk Peygamberi”nin burası pek hoşuna gitmişti.

Ne güzel! ne güzel! Diyordu.

Ay bulutlardan kurtulmuş, altın ağını zemine tekrar atmıştı

Fırtınada biraz hafiflemişti. kaarlarının bazıları o kadar incelmişti ki, adeta dağılacak gibiydi.

insan bu oymaları, bu rakik nakışları gözüyle incitmekten korkuyordu.

-Burası nedir, Sühâ?

-Köylüler **“Kör Irmak”** diyorlar. vaktiyle içinde bir ırmak varmış, kurumuş.

“Aşk Peygamberi” birdenbire onun sözünü kesti.

-Bak Sühâ, dinle!..... bir ses… işitiyor musun?

Sahiden bir ses, tatlı bir su sesi geliyordu. sadânın geldiği cihete doğru gittiler. Kayaların arasında damla damla bir su akıyordu.

Sühâ; bir suya, bir “Aşk Peygamberi”nin dağların, eflak'ın aşık olduğu yüksek vücuduna bakıyordu. Ya Rabbî, bu kör ırmağa hayat getiren onun aşkına temasül olan bu har (canlılık-ateş) vücudu mudur?

Sühâ onun gibi tavsife gelmeyen güzel görmemişti. Bu letâfet ve füsun onun vücuduna münhasır değildi, bu ateş nereden geliyordu?

Bu yalnız tenin güzelliğinden ibaret olamazdı. onda öyle bir harikulade bir tesir vardı ki, insanı beşeri hislerden uzaklaştırıyor, ilahi bir şelalenin suyundan çehresini, gözlerini yıkıyor, keşfedilmemiş rabbani bir vadinin ateşi afakına atıyordu.

Pırıl pırıl ne güzel bir su!.... Bir müddet daha dinlediler küçük ince sadâsına doyulamıyordu.

“Aşk Peygamberi”:

-Su…… Ne güzel şey! bak deminden beri sadâsını dinliyoruz. hiç usandık mı?

Mağaradan çıktılar. Lakin daha kestirme olsun diye, dağın üzerinden geçmek istediler. yarı yolda bir uçurum önlerine çıktı.

“Aşk Peygamberi” bir anda uçurumu geçti. Sühâ’ya elini uzattı. Fakat bu hal Sühâ’nın gururuna dokundu, uzatılan eli tutamadı. O da kendini attı. ayağı bir çalı yığınına takıldı.

Bir kayaya zor tutundu. az kaldı, büsbütün yuvarlanıyordu.

“Aşk Peygamberi” onu elinden tuttu, çekti. fakat Sühâ zor doğrulabildi. çünkü bir dizi yaralanmıştı.

***

Aradan birkaç hafta geçmişti. Sühâ ateş kayanın üzerinde oturuyordu. havada yağmurla karışık soğuk bir rüzgar esiyor, yavaş yavaş “yolcu çeşme” nin sesi geliyordu.

Ah askerlik mi? demek ki Sühâ askere gidiyordu…. sonu meçhul olan bu gidişten adeta ürküyordu.

Onlar gideli artık üç gün oluyordu. etrafta ne derin bir sessizlik ve matem vardı.

Zehrâ. Zehrâ, şimdi onunla ruhani aşinalığı olan fakat hüviyetinin mütehakkim nüfuzundan büyük bir kısmını da yavaş yavaş kaybetmiş olan bir vücuttu.

Sühâ, yalnız düşünüyordu. Hayatında sevdiği değil de sevmeye özendiği kadınlar kıvılcım ziyasi gibi kapanıp kapanıp gidiyormuşlardı.

Kendine en fazla yakın bulduğu Zehrâ da, işte haberi olmaksızın kalbinin büyük bir kısmını boş bırakmıştı. Ona adeta tarif edilmez bir yakınlık muhabbetle merbuttu (sevgiyle bağlıydı). Lakin bu aşka pek benzemiyordu.

bu gece acaba için bu kadar mahzundu. Kalbinde tahlili pek müşkül bir acı, bir yara vardı. Bu yara nerede açılmıştı?

Bir aralık "Kör Irmak" a kadar gitmek için bir arzu hissetti. Niçin bundan da haberin yoktu. Ne olur, "Aşk Peygamberi" gitmeseydi. Onu etrafın yalnızlığı içinde sesle söylerken, kendi de taaccüp etti. fakat kalbinden mukavemet edilmez bir arzu geliyordu.

-Keşke, o gitmeyeydi! Onun sesinde, sözlerinde, çehresinde Sühâ'yı teskin eden, ruhi ruhunu yıkayan bir hal vardı.

Şimdi pek yalnızdı. hiç kimsesi yoktu. yavaş yavaş kalktı. biraz avunurum, ümidiyle yürüdü. Zeliha'nın odasına gitmeye karar verdi

Zeliha'yı odasının penceresinde bir iskemle üzerinde buldu. rengi sapsarıydı. hiçte uyuyamadığı anlaşılıyordu. Sühâ, Zelihacığında ona, o "Aşk Peygamberi"ne gönlünü verdiğini biliyordu.

Nedir bu, herkes onu bu kadar niçin seviyor? işittiğine göre

Onu böyle aşkla sevenler pek çokmuş. o sırada gözü Zehrâ'nın yatağına ilişmişti. Köşede üzeri örtülü duruyordu.

Bu birçok hatıralar saklayan odadan bilhassa hatıraların en canlısını söyleyen Zeliha'nın gözlerinden kaçtı. arkasına bakmadan odadan çıktı…

……. Ertesi günü, Sühâ evrakı cebinde İstanbul'a gidiyordu. "Yolcu Çeşme"nin önünde geçerken adımlarını yavaşlattı. o siyah yıldırmalı köylü kadını tekrar göreceğim, zannediyor ve eski sözlerini tekrar işitir gibi oluyordu.

Hava soğuk, çok soğuktu. bulutlar bazen aralanır gibi oluyor, bazen seyrek seyrek yağmur yağıyordu. omuzlarını yakasını kaldırmıştı. İhtiyar bir sokak köpeği, kâh arkasından, kâh önünden mütemadiyen koşuyordu. Tüyleri sırılsıklam olmuş, üstündeki tozları ıslanarak tahvil etmişti. dili dışarıda, gözleri bi-dermandı. acaba böyle nereye ve niçin koşuyordu?

Sühâ, Çağlayan'ın köprüsünden geçerken ellerini ceplerine soktu, fakat birdenbire soğuk bir cisim parmaklarına temas etti. bu evrak zarfıydı. Çıkardı. elinde muayene ederken rüzgar esti, zarfı uçurarak suyun içine fırlattı.

Sühâ sahile çıktı. Kâğıt, bir taşa ilişmiş duruyordu. Bastonunu suya batırarak dayandı ve zarfı aldı. üstündeki yazılar dağılarak bozulmuştu. Bir ağacın kökündeki yosunlu taşın üstüne oturdu. Zarfı kurutmak için bir taşa tutturdu. Düşünüyordu:

Ölüm mü?....

bunu hayatında daha hiç tahlil etmemişti. mümkün değil, Sühâ, ölemezdi. Yaşayan, hisseden….. Seven bir adam ölemezdi. Oh ne mümkündü?..... İşte, kalbi atıyordu. gözleri suyun akışını, yaprakların titreyerek döküldüğünü görüyordu.

Ölüm gayri kabil tahkik bir seraptan ibaretti.

Böyle düşünürken eliyle yerdeki çamurları kazmıştı. Ve bir cam parçası parmağını kesmişti. şimdi yerler kan içindeydi. Elini suya soktu, yıkadı, sonra mendiliyle yarasını sardı.........

Dairenin önüne geldiği zaman, ihtiyar bir adam çamur sellerini ve yaprak döküntülerini süpürüyordu. O geçerken bekler gibi yaptı. Sonra hemen işe devam ederek Sühâ'nın üstünü büsbütün kirletti, çamur içinde bıraktı.

Merdivenlerden düşkün kıyafetleri adamlar telaşla inip çıkıyorlardı. O, hala endişesizdi. İkinci katta kumandanın oda kapısının önü, insanla dolu idi. karanlık koridoru zayıf bir elektrik lambası yarı yarıya aydınlatıyordu. Sühâ kalabalığa yaklaştı. kapının arkasında hademe oturmuş, esneyerek saatini kuruyordu.

Bir müddet, hemen yarım saatten fazla orada nöbet bekledi. nihayet içeri girdi. Yazıhanede oturan paşaya zarfı uzattı

Bu iri vücutlu, biraz laubali tavırlı bir adamdı. temiz sarı gözleri Sühâ'ya dikkatle bakıyordu. Bu, herhalde iyi bir insandı. halinde bir kumandan sertliği görülmüyordu.

Bir mücevherci ihtimamıyla gözlüklerini düzeltti. zarfı şişman elleriyle yırtarak, yazıyı tetkik etmeye başladı. kulağına musallat olan uyuşuk bir sineği, küçük bir tokatla öldürdü. Kalpağını arkaya attı. biraz düşündü sonra kâğıdı masanın yeşil çuhası üstüne koyarak, Sühâ'nın yüzüne lakaydane, şöyle bir baktı. yukarıdan aşağıya süzdü. sonra bir sigara yaktı.

Sühâ ayakta, demir sobanın uyuklarına biriken tozları dağıtıyordu. Bir hafta sonra Erzurum cephesine sevk edilecekti…. muhtez [Titreyen, ihtizaz eden] müteheyyiç kalabalık gittikçe sabırsızlanıyor. artık kapı vuruluyordu. o sırada, iri iri kar yağmaya başladı. pencerenin önüne iki firari kuş kondu.

Kumandanın pek, yeni mühim bir mesele aklına gelmiş gibi, kağıdı çekmeceye attı gözlüklerini düzelterek kapıya doğru:

-Gir dedi .... tabi bu, aynı zamanda: çık demekti.

Sühâ, kendi sokakta bulduğu zaman her yer bembeyazdı. Hava, iyiden iyiye karışmıştı. Kar gözlerinin içine giriyordu. öyle soğuktu ki, rüzgar yüzünü ellerini yakıyordu.

İşte artık herşey bitmişti. yarın öbür gün, büsbütün asker olacaktı. Belki daha hiç dönemeyecekti.

Eski neşesi tamamen sönmüştü. sanki bir harabenin altında çıkmıştı. Uzun bir baygınlıktan sonra yaralar içinde ızdıraplar içinde hayata yeniden doğmuştu. bütün vücudu ızdırab içinde, ruhu melal içindeydi

Ah dünya pek acı zalim idi.

Kardan bembeyaz duran yolların ötesine berisine dükkanların ışığı vurarak yer yer garip parıltılar hasıl oluyordu. Yüzü, bilekleri erimiş soğuk kar parçalarıyla doluydu.

Böyle bir zaman yürüdü. Habersizce "Karaköy"e kadar gelmişti. vakit geçti, artık bir yere gidip yatmak lazımdı.

En yakın yer "Beyoğlu" ydu. Tünele (tramvaya) bindi. İçeride beyaz saçlı, matem kıyafetli bir madam şapkasındaki karıları silkeliyordu. Yanında sarışın, hırçın bir oğlan çocuğu huysuzluk ediyordu. Mutlaka camları açtırmak istiyordu.

Tünelden üşüye üşüye çıktı. Büyük mağazaların önünde, tenha insan cereyanı içinde, o da yürümeye başladı

Kadınların iltifatını celbeden tatlı çehresinden bi-haberdi. bütün bu tanımadığı vücutlardan sıkılıyor ve onlara temas etmekten çekiniyordu

Yalnız camekânlarda hasta benizleriyle boyunlarını büken karizantemelere [Kasımpatılara] karanfillere hasretle bakıyordu. ara sıra koşan otomobillerin arabaların içinde iki süslü gençbaşı toylar gözler içinde birbirine yaklaşıyor ve belki aradığını bulmak için nafile ile yanıyordu.

Bu gece Sühâ'nın ruhunda garip, vahşi tahavvül [değişme, değişkenlik, dönüşme, dönüşüm] vardı. O hiçbir vakit şiddetle mecbur olmadıkça böyle avare kalabalıklar arasında gezmezdi.

Halbuki şimdi otelleri önünden geçtiği halde içeri giremiyordu. Çünkü yalnız kalmaktan korkuyor

Bir aralık dar, mazlum (karanlık-kötü yer) sokaklardan birine saptı. Burada sıra ile birçok meyhaneler vardı. her taraf sarhoş ağzı gibi içki kokuyordu. onun ayakları dolaşıyor, layenkatı [Kesintisiz, aralıksız] çukurlara batıyordu. Kaldırımın üstünde durdu. Karşıdaki meyhaneden kirli bir ışık taşıyordu. İçerisini bir zaman seyretti. Birkaç şapkalı masaların birinde kumar oynuyordu. Diğeri de, iki Türk delikanlısı bir rum kızıyla şakalaşıyordu. hiçbirisi kırık ve isteksiz değildi.

Bir dakika sonra camın önüne çehresi oldukça muntazam tirşe [gökyeşil (Farsça) teraşe] fanilalı, kabarık saçları boyalı boyalı bir kız geldi.

Sühâ'yı görerek dudakları ve elleriyle işaret etmeye başladı. Sühâ titriyordu ve gönlümde kendine yabancı, karanlık rüzgârlar esiyordu. Yürüdü. Kapıyı açınca yüzüne bir sıcaklık vurdu. birkaç gözün kendisine teveccüh ederek tekrar çekildiğini hissetti. etrafına bakmakdan ocağın önündeki masanın başına gitti. üstündeki karlı karları silkeledi. Sonra koltuğundaki bezle masanın tozunu alan tirşe fanilalı sarhoş kıza:

-Şarap dedi.

…………………

Gözlerini açtığı zaman sabah olmuştu. kirli bir yatağın içindeydi. haline inanamayarak, acıtıncaya kadar gözlerini ovdu. Burası küçük, beyaz badanalı bir oda idi. yerler çıplaktı. Köşedeki sandığın üstüne birkaç parça kadın çamaşırı ile tirşe renkli bir fanila atılmıştı. Kalktı, oturdu. bu tirşe fanilanın sahibi kimdi? Hayal mi, hakikat mi kendisinin de bilmediği acı bir sahne, gözlerinin önüne geliyordu.

Tekrar yatağın içine baktı. yanında kimse yoktu. fakat yastığın üstünde kirli bir baş izi vardı. Bir iki gecelik şey olamazdı. kim bilir kaç haris baştan levsle bu hale gelmişti .

Ya Rabbi, Sühâ'nın burada işi neydi? karyoladan indi. Elbisesine iğrenmekten, ellerini bile süremiyordu. dışarıdan kadın erkek kahkahaları, tabak çatal sesleri geliyordu. bütün bunlardan başka ağır sefil bir koku nefesini boğuyordu. Sühâ, buraya için geldiğini düşünüyordu. evet buraya nasıl gelmişti? Fakat onu buraya fart furt [aşırılık, fazlalık] elem mi onu buraya sürüklemişti.

Bereket ki şarabın tesiriyle akşamdan sarhoş olmuş kız, onu yatağına yatırmıştı. sabaha kadar uyku ile geçen bir gece ile siyanet [muhafaza-saklama] edilmişti.

Sühâ fevkalâde müteessirdi. Bu sırada karşısında “Aşk Peygamberi”ni gördü. Ona kalben nüfuz eden münevver nazarıyla bakıyordu. Sühâ büsbütün kendini tutamadı. yere kapandı, hıçkıra hıçkıra ağladı…..[manevi yardım gelmişti. Yaptığını zannettiği şeyi, yaptırmayan “Aşk Peygamberi” ydi.] ... neden sonra kendine geldi. Birden kalktı, süratle giyindi. Karanlıkta koridora çıktı. Lakin yolun ortasında şaşkın şaşkın dura kaldı. Orta yerde yarı çıplak iki kişi birbirine sarılmış yatıyordu. Kadın dün gece Sühâ'nın yatağına giren kadındı. Sühâ nefret ve istikrah ile olduğu yerde döndü. Erkek iri yarı bir Rum’du. Kadının üzerinde de yalnız gömlek vardı.

Köpekler gibi böyle yol ortasında,… Aman Ya Rabbi, insaniyet nerede? Kadın Sühâ’ya arsız bir kahkaha atarak baktı. Ondan herhalde kendi lisanınca bir küfür bekliyor gibiydi. Sühâ şiddetli arkası döndü. koşa koşa merdivenleri indi.

yola çıktığı zaman her yer donmuştu. Saçaklardan iri buzlar sarkıyor, bacalarının dumanları bu azim (büyük-muhteşem) beyazlık içinde birdenbire yok oluveriyordu. henüz pek erkendi. Caddeden pek nâdir yolcular geçiyordu. Onların daha bıyıkları ve sakalları buz tutmuştu.

Sühâ, diyordu ki: Ah Celâl bu geceyi sen görmeliydin ne kadar asabileşir, bana darılırdın.

Celâl’in muazzez hatırası gözlerini yaş içinde bırakmıştı. … trenden indikten sonra çiftlik civarındaki dağlarda şiddetli bir tipiye yakalandı.

Gözleri bir adım ötesini bile seçemiyordu. Yolu kaybetmekten korkuyordu, her saniye bir taşlığa, bir uçuruma yuvarlanmak tehlikesi vardı. ara sıra kulaklarını dolduran uğultu arasında çakal sesleri işitiyordu.

O vakit cesareti büsbütün kırılıyor, karların içine yuvarlanmamak için kendini zor zapt ediyordu….

Gerçi bu havada bu yol arabasız geçilemezdi. Hâlbuki Sühâ'nın aklı başında değildi.

On beş, yirmi dakika sonra tipi başladı. Biraz etrafı açılmaya başladı. Fakat şimdi de gittikçe hava kararıyor, gece yavaş yavaş bastırıyordu. kar bütün durdu. çiftliğin ağaçları beyaz birer top halinde gözükmeye başladı

Çiftliğe gitti zaman kapıdan, Süleyman karşıladı. Zeliha rahatsızlanmıştı. Sühâ ıslak elbiselerini çıkardı, Zeliha'nın yanına koştu. Gözleri ateşin içinde idi, yatıyordu.

-Nasılsın Zeliha, ne oldu?

-Hiçbir şey yok. Biraz başım ağrıyordu.

Bu bir başarısı değildi. ah bu “Aşk Peygamberi”! Zeliha kendi hastalığını unuttu. Çünkü Sühâ titriyordu. Arkasına göğsüne fanilalar sokturdu. Ihlamur kaynattırdı. Onun yanına, ocağın

karşısına şezlonga yatırdı. [Üzerine uzanılabilecek biçimde ayarlanan, döşeme yerine bez gerilen bir tür taşınabilir koltuk]

Zavallı Behice sıkıntıdan terliyor, Sühâ'yı ısıtmak, Zeliha'ya bakmak için oraya buraya koşuyordu. Sühâ ocakta titreşen alevlere gözleri dalarak düşünüyordu. Zeliha'yı burada bir başına nasıl bırakacaktı. Gerçi Behice ile Veli Ağa vardı. Fakat bunlar bir anaya babaya bir kardeşe benzeyebilir mi? Zeliha adamakıllı hasta idi.

**

Bir hafta sonra idi. dehşetli bir ayaz olmakla beraber, kar durmuştu. iki kardeş sümbül tarlasına kadar gittiler. yerler yüzden çatırdıyordu. Ağaç dallarından ağılın damından sarkan buzlar, güneş ziyası görmeyen tahtelarz [yeraltı] tuz mağaralarını hatırlatıyordu. Ağaçlar çiftliğin binası, bulutlar bembeyazdı.

-Zeliha, şuraya bak! ben burasını ömrümde bu kadar hazin bulmadım.... fakat sen üşümeyesin. şöyle atkıyı boynuna iyi sar!...

Burası iki dağın kavuştuğu yerde, derenin kenarında çiftliğin en güzel yeriydi. bilhassa "Aşk Peygamberi" burasını çok severdi

Zeliha dalgın dalgın etrafına bakıyor, sanki burada birini arıyordu. Dere donmuştu. Sümbül tarlasının yerinde yüksek yer kar tabakası vardı. Güya kar onu da kıskanarak örtmüştü.

Zeliha bir aralık mutadı hilafında şedit tesirle [adeti olmadığı bir şekilde sert bir şekilde] dedi ki:

Ah keşke Sühâ, Erzurum'a senin yerine ben gideydim!

Sühâ, hiç sormadı. Derin bir sükûttan sonra yürüdüler. Derenin köprüsünden geçtiler. yamaçtan dağın zirvesine doğru ikisi de dalgın ilerliyorlardı. Zeliha:

Sühâ sana bir şey söyleyeceğim. fakat evvelden söyleyeyim, beyhude (boşuna) itiraz etme. nasıl olsa, bence takrir etmiş bir fikir. beni bu karardan vaz geçirmeyeceğin için beyhude yorulma. sen on güne kadar gidiyorsun. Bende kendime gidecek bir yer buldum.

- Nasıl gidecek bir yer?

-Hiç... uzak köylerden birine bir mektepte müderris olup gideceğim. hem her şey hazır. Senin uğraşmana, yorulmana hacet yok. İstidayı (dilekçeyi) ben geçen gün götürüp kendim verdim.

Birkaç gün içinde, bugün yarın tayin edileceğinden eminim. Çünkü neresi olursa olsun razı olacağımı söyledim. Hiç hayret etme. Bunda şaşılacak ne var? Çiftliği Veli Ağa ile, dadıma bırakırız.

Sühâ biraz kendini toparlayarak...

-Zeliha, kardeşim ben seninle konuşmak istiyordum. birazda üzerinde ağabeylik hakkım yok mu?

-Ne konuşacağız? Bunda konuşulacak bir şey yok ki.... sen gidince yalnız kalmak istemiyorum. hepsi bu kadar

Zeliha konuşmak istemiyor, hatta gözlerini bile Sühâ'nın gözlerinden kaçırıyordu...

İki gün Sühâ kardeşini bu kararından vazgeçirmek için bütün kuvvetiyle uğraştı. bir kere narin vücudu cefaya nasıl tahammül edecekti. Elbette yalnızlık, gurbetin ümit edilmez birçok mihnetleri olur. Zeliha bunlara karşı gelebilecek miydi?

Fakat Zeliha hiç söz dinlemiyordu. sözleri tebessümle karşılıyor, ekserisi ne cevap vermiyordu. İki gündür büsbütün sararmış, erimişti.

Nihayet tayin emri geldi. Sühâ artık söz geçirmeyeceğini anladı. Ne şu bir, iki senelik askerliği bitince avdet ederek (dönünce) beraber geçirecekleri günlerin hayali va'di, ne Zehrâ'dan bahseder gibi yaparak, "Aşk Peygamberi" nin bir gün tekrar buraya gelmesi ihtimali, hiçbir şeyi onu fikrinden vazgeçiremiyordu.

Veli Ağa bir tarafta, Behice bir tarafta ağlıyor, Süleyman ise: bende küçük hanımla beraber gideyim,...diye yalvarıyordu. Zeliha onu da almak istemedi. Bavulunu hazırlattı. Hep beraber Sühâ, Süleyman, biçare Veli Ağa, Behice iki kardeşi selametlemeye İstanbul'a indiler

Yoldan Zeliha'dan başka herkes ağlıyordu. Sühâ'nında daima gözleri, daima nemli duruyordu. zaten onunda sevki yakındı.

Vapurun güvertesinde hareket zamanını bekliyordu. Sühâ, Zeliha'ya dedi ki:

-Bak, Zelihacığım. Yazık ediyorsun. beyhude kendini harab edeceksin. Sen, o yalnız hayatı kolay mı zannediyorsun? Daha çocuksun, aklın ermiyor. Ben elbette inşallah gelirdim? Sonra, teyzem, Zehrâ, "Aşk Peygamberi" de gelecek yaza mutlaka gelirler. Bizi elbette bırakmazlar. o vakte kadar şurada ne kadarcık zaman kaldı? Ne olur, sabredeydik.

Zeliha dalgındı. İki günü hep gülerek geçirdiği halde, şimdi durgundu. bu sözleri biraz oyalanır gibi dinledi.

Sühâ, belki vazgeçer de döneriz diye, hala ümid ediyordu. Kendi kendine, Ya Rabbi, sen bu çocuğu muhafaza et, diyordu.

Şimdi, kendini de itham ediyordu. daha şiddetle için ısrar etmedim, onu ne yapıp edip vazgeçirmeliydim, diyordu.

Vapur son düdüğünü çalmıştı. iskeleleri almaya başlıyorlardı. Zeliha dudaklarını, bembeyaz olan dudaklarını ısırıyordu. Gözlerinde fevkalade derin bir teessürle Sühâ'ya bakıyordu. hepsi ayağa kalktılar.

-Sühâ sakın bana mektup yazma. Yalnız ben bir iki kelimelik telgrafla çiftlikten senin sıhhatini öğrenirim.

-Niçin Zeliha? Büsbütün dünyadan çekilmek mi istiyorsun? Niçin yazmayayım? Hem ben eminim ki, askerliğim çabuk bitecek, yine inşallah ikimizde çiftliğe döneriz.

Zeliha son cümleyi mahvolmuş, iade olunmak ihtimali kalmayan bir hülyadan bahsedilmiş gibi, mükedderâne ümitsiz bir sükûnetle karşıladı.

Kamarot geldi. Ayrılmaları lazım geldiğini son iskelenin alınacağını söyledi. Çımacılar bağrışıyorlardı. Zeliha Sühâ'nın boynuna sarıldı.

Veli Ağa, Behice sandalda bekliyorlardı. Behice dizlerine başını koymuştu. Sühâ merdivenden indi. sandala atladı. Kabaran denizköpüklerini üzerlerine atıyordu. Zeliha

güvertenin demirlerine dayanmıştı. onlara bakıyordu. Sühâ onun bu yalnız haline tahammül edemiyor, yukarı gözlerini kaldıramıyordu.

Kimi köpükler yüksel püskürerek kımıldadı. yavaş yavaş açılıp, süratlenmeye, denizi yararak uzaklaşmaya başladı. Sandal dalgalardan şiddetle sallandı. Sühâ ellerini gözlerine kapadı.

5

ZELİHA'DAN SÜLEYMAN'A TELGRAF

Süleyman, çiftliğe geldiğini haber aldım. Sühâ'yı çok merak ediyorum. Kuzum Süleymancığım, bana, iyice olduğu gibi yaz. Sühâ niçin gelmedi. Senin avdeti (dönüşüne) ne kadar sevindiğimi tasavvur edersin. bu kadar sevenlerin varken, bilhassa mukaddes bir maksat için kurban edilen şeye mükedder olmaktan mümkün mertebe kaçınacağını bilirim.

Zeliha

SÜLEYMAN'DAN ZELİHA'YA MEKTUP

Sevgili Küçük Hanımcığım,

Hala gelmeyecek misiniz?

Size yazık değil mi?

Ne olur artık dönseniz!

Fakat küçük hanımcığım, sakın küçük beyi merak etmeyin. Bir kere halinde acınacak, çok üzülecek hiçbir şey yok. hem keşke onun yerinde ben olaydım. Ona gıpta ediyorum.

Beş sene evvel ordugâhta buruşmuştuk. Onu ilk gördüğüm zaman, epeyce hayret ettim. Çehresi adeta solmuştu. Fakat bilmem ki nasıl, evvelce derinden bakmaya lüzum görmediğim gözlerinde, lakayt görünen etvarında, şimdi beni cezbeden bir tahavvül hissediyorum. Süleyman deyişinde bile mahzun bir şikayet hissediyorum. Küçükbey benimle buluşmazdan evvel, "Nihal" isminde bir çerkez kızını sever. bu kadın yüzünden iki defa ordugâhtan kaçar. Bereket ki kumandan küçükbeyi çok sevdiği için affeder. kadın hakikaten çok güzelmiş. O da küçükbeye sözde büyük bir alaka gösteriyor. Lakin biraz fazlaca paraya meftunmuş. Küçükbey yüzüklerini, saatini satar. bir koyun tüccarı, zengin olduğunu bildiği için, küçükbey bir müddet ikraz [Ödünç vermek. Borç vermek. * Kesip ayırmak] eder.

Lakin yollar kapanınca korkar. oda parayı keser. Sühâ bu halden büsbütün müteessir olur. tam o sırada, yosma çerkez bir akşam, Sühâ'nın gizlice girdiği kapıyı yüzüne kapar. Üç gün sonra da bir fabrika amelesiyle meçhul bir semte kaçar.

İşte etraftan duyabildiğim bir macera.... buradan sonraki kısmı da benden başka kimse bilmiyor.

bir kere o kumandanın iyiliğini unutamayız. Sühâ'ya, bana, çok fevkalâde müsaadelerde bulundu. Sühâ'ya büyük bir şefkat gösterir, onun rahatsızlığından bahsederek, müsaadelerini etrafa mazur gösteriyordu....

bir gece Sühâ yine dışarı çıkmıştı. bir müddettir, adet etmişti. Geceleri ayazda ne beni, ne kimseyi dinler, böyle ordugâhın karşısında dağlarda gezerdi. O gece bende kaputumu arkama aldım. Arkasından gittim, onu bir daha geçidinde buldum. Yetişmek için koşmuş terlemiştim. Beni gördü, pek canı sıkılmadı.

-Süleyman sen misin? Dedi. Sonra;

–Gel şurada oturalım! Diye, bana bir taşın üstünü gösterdi. saat 11'i geçmişti. Bilhassa şiddetli bir soğuk yüzümü, ensemi yakıyordu.

–Peki ama, bu vakit bu ayazda burada oturalım mı? dedim.

–Kuzum Sühâ, haydi ordugâha dönelim. istersen uyumayız, oturur konuşuruz.

Kabil değil sözümü dinlemiyordu. öyle ısrar etti ki, nihayet beni de oturttu. zaten başkada çare yoktu. Onu, dağ başlarında yalnız bırakmaya gönlüm razı olmuyordu. ikimizde kaputlarımıza sarılmıştık. O

–Süleyman! Dedi. sende herkes gibi, niçin böyle dağlarda yalnız gezdiğimi, niçin bazı geceler ağladığımı bilmiyorsun. Değil mi? hiç kimseye söyleyemediğim derdimden, bir zerre şikâyet edemem. Çünkü senin saf bir kalbin var. Bilhassa o bir gün senin saçlarını okşamıştı.

o saçlarımı okşamak… Sühâ "Aşk Peygamberi" nden bahsediyordu. hayretten dona kalmıştım. bende belki çerkez güzelinden bahsedecek diye bekliyordum.

– Biliyorsun değil mi? bugün ismini bile anmak istemediğim, o bayağı kadınla olan macerayı, sende duydun. fakat bu kadın, benim muhabbetim iyi rehberlik ettiği cihetle, onu tevkir [Tazim. Hürmetle anmak. İhtiram etmek.] ederim. Acaba, felaket kadar büyük ve müessir bir ders olur mu?

O meyus günlerimdeydi. Nihal gideli on beş gün kadar olmuştu. Kumandan beni daha serbest bırakıyor, bazen karşısına alarak benimle uzun uzun konuşuyor, teselli etmeye çalışıyordu. Bana on beş gün izin verdiler. bir pansiyonda oturuyordum. bu yalnız günlerimde büsbütün kendimi dinliyor, daha ziyade meyus oluyordum. Nihal'in ihanetiyle kalbim bütün dünyadan büsbütün boşalmıştı.

Bir sabah, tren yolunda geziniyordum. Vagonlardan boşanan yolcular, dağılıp bitmek üzereydi. elinde küçük bir yol çantasıyla, bir yolcunun bana doğru geldiğini gördüm. Yakasını kalkıktı. uzaktan çehresi pek de görünmüyordu. Fakat yaklaşınca haykırdım

–"Aşk Peygamberi"!

İşte Süleyman, tam bir haftayı beraber geçirdik. ah o geceler…. Sabahlara kadar oturur, onunla konuşurduk. ben hayatımı anlatırdım. o dinler, sonra o da bana çok güzel vakıalar söyler, bazen tam gitar çalardı. kendi valslerinden bir iki parça söylerdi: Zehrâ ile teyzemi orada bırakmış, nerede olduklarını söylemedi. Yalnız beni bir gün için görmeye geldiğini söyledi. Halbuki bir hafta kaldı.

Beni o kadar iyi anlıyordu ki, aramızda bu süratle hasıl olan irtibata hayret etmeye bile vakit bulamıyordum. **Şimdiye kadar hiçbir kadın vücudunda dinlenemeyen kalbim, böyle sırf ruhi bir muhabbetle sükûn bulmuştu.** ona bir üstadın, bir babanın fart (sırf) muhabbetine benzer bir muhabbetle aşıktım. Yarım saat görmemeye tahammül edemiyordum. Kaç yıldır, hatta daha doğrusu kaç asırdır, berabermişiz gibi, şiddetli bir ünsiyet hissediyordum. Bütün mazi, bütün hayat kalbimden silinmişti. yalnız onunla meşguldüm. o bütün âlemi benim eski telakkilerimden pek başka görüyordu. benim söylediğim gibi, mazi ile bir alakam kalmamıştı. bende onunla beraber düşünüyor, beraber yaşıyordum. ona göre, bu alemde aşktan başka hiçbir şey yoktu.

nihayet vakit geldi. Ayrılırken fevkalâde mükedderdim. ruhum vücudumdan uçuyor zannediyordum.

Aradan epeyce geçmişti. "Aşk Peygamberi"nden hiçbir haber alamıyordum. Kalbim ziyasız kalmış gibiydi. Aylar geçtikçe, kendimi daha ziyade meyus hissediyordum. hayatın bana gösterdiği açlıklarından canım yanmıştı. bütün insanlığım da adeta mahvolmuştu. kendimi bir hayvandan farksız buluyordum. o sırada cephe sevk edilmemiz ihtimali de ağızdan ağıza dolaşıyordu. lakin ben beklemeye vaktim yoktu. bir gün, fırsat buldukça, kalabalıktan kaçarak, dertleştiğim şu dağların arkasındaki derenin başına gittim. Bir çok defalar bu köpüren sulara bakarak, kendimi onların içinde bu muhayyel (hayal) etmiştim. Her vakit derdim ki: şunların içine kendimi atsam, ne olur? Bir an o taşan dalgacıklar açılır, biraz suyun cereyanı karışır gibi olur, sonra yine o eski hal, hiçbir şey olmamış gibi suların daimi çağıltısı devam eder giderdi. o gün, yine başına oturdum. henüz yeni bahar açan ağaçlarla, kalbim ne kadar zıttı. bende artık ne arzu, ne emel, ne de ümit kalmıştı. hiçbir şeyden zevk almıyordum. Hiçbir şeyle oyalanamıyordum. başıma yedi cihanın ikbal taçları ne giydirseler, bunların nice bir çöpten farkı yoktu. böyle hissiz ve ümitsiz, kalpsiz bir insanın yaşamasından daha ne beklenebilirdi? ufuklara kadar uzanan, pembe ve beyaz görünen hayal gibi ağaçlar, yemyeşil kokulu çayırlar, bir aralık beni sarsar gibi oldu. ruhumda bir hatıra, "Aşk Peygamberi"nin hatırası uyandı. küçük bir odada, etrafını unutarak, fevkalâde temiz bir muhabbetle geçen saf, ulvi geceler gözümün önüne geldi.

Fakat bu safhaları kendi ellerimle örtmeye çalıştım. Kaç aydır içimdeki zehrin, son damlasına gelmiştim. Yavaş yavaş soyunuyordum. Ceketimi, gömleğimi çıkardım. Bu önümde çağlayan suya, yıkanır gibi girecektim. Sonra yavaş yavaş, dalgacıklarla oynaşarak, kendimi suyun yüzüne bırakacaktım…

Ayaklarımı suya sokmak üzereydim. arkamda bir el, kuvvetle bileğimi tuttu:

–Nereye gidiyorsun?

Başımı çevirdim, başucumda kimi göreyim biliyor musun, Süleyman?

Ben haykırdım:

–"Aşk Peygamberi!"

Dağlarda bu sadâyı tekrar etti.

"Aşk Peygamberi!"..................

"–Kendimi biraz evvel gördüğüm rüya içinde zannederek, bunu baharın ilham ettiğini bir hayal zannettim. Gözlerimi ovdum. Ellerimi uzattım. fakat ellerim onun vücuduna temas etti….

Ona bakarken cihan'ı unuttum. işte benim hakiki aşinam!... diyor ve taabbüdle onu seyrediyordum.

"Aşk Peygamberi" yalnız dediki:

–Sühâ bugün senin için geldim!

bu sesten büsbütün sarhoş olmuştum. Elini tutuyordum. fakat o:

–Beni trende Zehrâ'yla, Suzân bekliyorlar. allahaısmarladık Sühâ! dedi ve hızlı hızlı uzaklaştı. orada kendi kendime tekrarlıyordum.

–Nereye gidiyorsun?

Birgün yine Sühâ'yla konuşuyorduk. Ben dedim ki:

–Sühâ, senin "Aşk Peygamberi"ni bu kadar sevdiğini görenlerden bir kısmı da hayret edecektir, değil mi?

O sözümü keserek, heyecanla:

–Aman... aşktan anlamayanlar, belki böyle zannedecektir. fakat aşkı, yalnız vücudun ihtirası zannedenler.... halbuki ben. onun ruhuna aşıkım. Fazilet ve ulviyetine aşıkım. Ben, daha ziyade bir şakirdin hocasına olan muhabbetine benzer, bir muhabbetle ona merbudum. (bağlıyım) ben onu görmeyince, bu kâinatı halk (yaratan) izhar eden "aşk" a iman etmedim.

Onu görüpte hiçbir şey anlamayanlar da olabilir. Lakin ateş yanma istidadı olan her şeyi yakar, değil mi? Bundan onun ateşliliğine halel gelir mi?

aylar geçiyordu. Sühâ günden güne daha dalgın görünüyordu. artık benimle de konuşamıyor, yalnız başına uzaklara gidiyor, saatlerce görünmüyordu.

Ordu cepheye gidecekti. Fakat o sırada Sühâ'yı muayeneye tabibliğinden sonra askerlikten ihraç ettiler. Çünkü gözlerine hafif bir perde gelmişti. yarı görmüyordu.

Ah küçükhanım, çünkü geceler uyuyamıyor, saatlerce ağlıyordu.

Birkaç ayın içinde saçları ağarmıştı. herkes onun halinden müteessir oluyor, aşkına hürmet ediyordu. küçük çocuklara, yaşlılara kadar hepsi onu tevkir ediyordu. Bir sabah gözlerinden bahsediyorduk. Sühâ doktorun verdiği banyoları ihmal ediyordu. Ben, canım sıkılmış, ona darılıyordum. Sühâ, söz arasında dedi ki:

–Süleyman bu gözyaşları bana insanlığımı buldurdu. insanlığıma yol açtı. ben taptığım için dökülen bu gözün yaşlarından hiçbir vechile şikayet etmiyorum.

Sühâ "Aşk Peygamberi" ile buluştukları pansiyonun etrafını, ekseriya gider, dolaşırdı.

Nihayet küçük hanımcığım, işte cepheye sevk edileceğimiz gündü. şafak henüz söküyordu. ordugâhın önündeki meydanda, hayli ilerlemiştik. onun halinde bir beşaret görüyordum. Bana dedi ki:

–Süleyman, ben gidiyorum.

–Nereye?

–Arabistan'a artık dayanmayacağım, aramaya gidiyorum.

ben şaşkın şaşkın:

–Katiyen olmaz. ben seni pansiyona bırakacağım. İki ay sonra, Ahmed Çavuş'la İstanbul'a gideceksiniz. Ahmed Çavuş iki ay sonra, gidecekmiş. Seninle beraber döneceğini bana vaat etti.

Sühâ cevap bile vermedi.

–Böyle elinde bir bastonla gözlerin yarı görmeyerek ben seni nasıl bırakayım?

Evet elinde yalnız baston vardı. bu halde nasıl, nereye gidecekti. O tan yerine doğru baktı:

–Kalbimdeki aşk kafi değil mi? dedi.

İşte küçük hanımcığım o gün Sühâ'yı yollarda bıraktım. düşünün Erzurum nerede, Arabistan nerede?.......

Sonra o gün dolabında bulduğum bir kâğıttan başka hiçbir haber almadım. kağıt hala bende duruyor. içinde işte böyle yazılı:

"Ey akşam rüzgarı, o aşk Allah'ına benim selâmımı ve dinim olan aşkımı götür!

Ey dağların asude, saf kokularını getiren rüzgar, ne kadar latif olsan da seni istişma (koklama) kuvvetim kalmıyor. Git, Onun bir daha dizlerine sürün ve bana onunla meşbuğ olarak avdet eyle. (dön) çünkü başka bir rayiha duymak, velev (şayet) bir saniyede içinde olsa beni tesmim [zehirlemek] eyler. Git ban onunla meşbu olarak gel.

Ey, yardan uzak geçmiş gecelerde, etrafımı alan renkler, rayihalar, sadâlar ben yanıyorum. Gelin, bana sizde onun ateşinden getirin. ve avuçlarınız dolu olarak yanıma yaklaşın.

Dereler denizlere, yıldızlar yıldızlara kavuşuyor. benim iştiyakımın, yoksa nihayeti yok mu?

Bir tane küçük hanımcığım, ne olur bıraksanız da ben gelsem. Bir haftacık kalır, dönerim.

Hem daha mufassal (ayrıntılı) konuşurduk. pek çok ellerinden, eteklerinden öperim

Süleyman

****

Semiha Cemal

Eylül -1923

KANTEMİROĞLU (DIMITRIE CANTEMIR)

(ö. 1723)

Boğdan voyvodası, mûsikişinas ve Osmanlı tarihçisi.

Son araştırmalara göre 26 Ekim 1673 tarihinde Vaslui ilinin şimdi kendi adıyla anılan Silişteni köyünde doğdu (Gorovei, s. 489 vd.). Boğdan Voyvodası Constantin Kantemir'in oğludur. Buradaki köylüler arasında çok rastlanan Timircan (Timirkan) adı zamanla Cantemir'e (Kantemir) dönüşmüştür. Bu lakabın atalarından birine Tatarlar tarafından verildiği rivayet edilir. Mütevazi bir köylü ailesinden gelen babası Constantin bir süre at yetiştiriciliği yaptı, daha sonra Lehistan'a geçti ve on yedi yıl burada ücretli asker olarak çalıştı. Kuzey savaşında gösterdiği gayret sayesinde yüzbaşılığa kadar yükseldi. Bir süre Eflak Voyvodası Grigore Ghica'nın çavuşluk hizmetinde bulundu; 1685'te Boğdan boyarları tarafından Boğdan voyvodalığına seçildi. Küçük oğlu Dimitrie'yi çok iyi yetiştiren Constantin, rahip Yeremiye Kakavelas'ı getirterek ondan Latince ve Yunanca öğrenmesini sağladı, ayrıca edebiyat ve felsefe dersleri aldırdı.

Dimitrie 1688 yılında İstanbul'a gitti ve 1691'e kadar orada kaldı. İki yıl sonra babasının ölümü üzerine boyarlar tarafından voyvoda seçildi. Onun bu ilk voyvodalığı sadece üç hafta sürdü (Mart–Nisan 1693). Zira büyük servete ve etkiye sahip olan Eflak Voyvodası Constantin Brancoveanu damadı Constantin Duka'yı Boğdan'ın başına getirtmişti. Bu durum karşısında Kantemir İstanbul'a döndü ve 1710 yılına kadar burada yaşadı. Bu süre içerisinde tahsilini sürdüren Dimitrie hem Rum Ortodoks Patrikhânesi'ne hem de Enderun'a devam etti. Hocalarından felsefeci ve coğrafyacı Artalı Meletius, müneccim ve Arapça öğretmeni Nefioğlu, matematikçi ve Türkçe muallimi Sâdî Efendi (Yanyalı Esad Efendi), mûsiki öğretmeni Kemanî Ahmed'in adları bilinmektedir. Türkçe'den başka Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca, 1711'den sonra da eski Slavca ve Rusça öğrendi. Bu arada Batılı elçilerle ve özellikle Rus sefiri P. A. Tolstoy ile dostluk ilişkileri kurdu.

İstanbul'da Fener'de Fethiye Camii civarında bulunan Boğdan Sarayı'na, 1693'ten itibaren Ortaköy'deki yalısına ve nihayet 1700 yılından sonra kendisinin yaptırdığı Sancaktar Yokuşu Sarayı'na (Eminönü) birçok dostu gelirdi. Çok iyi tanbur çalan, hatta bu çalgıyı daha iyi hale getiren Dimitrie evinde ziyafetler verir ve sohbetler düzenlerdi. Çağdaşı ve yakını Ion Nekulçe'ye göre Avrupa müziğinden ziyade Türk mûsikisini seviyordu. Misafirleri arasında Kırım hanının kapı kethüdâsı Davul İsmâil Efendi, bunun yardımcısı olup Kantemir'den müzik dersleri alan Hazinedar Latif Çelebi, Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı zamanında hazinedar olan İbrâhim Paşa, Defterdar Firârî Hasan Paşa, Râmi Mehmed Paşa gibi devlet ricâli de vardı. Ünlü minyatürcü Levnî de dostlarındandı. Dimitrie sanat eserleri toplar, resim yapar ve mimarlıkla da ilgilenirdi. 1711 yılından sonra sığındığı Rusya'da yapılan bazı kiliselerin planlarını kendisi çizmiştir.

Kantemiroğlu'nun gelirleri, iki defa Boğdan voyvodalığı yapan ağabeyi Antioh Kantemir'in tahsisatından, sekiz yıl Boğdan voyvodası olan babasından kalan mirastan, kısa da olsa kendi voyvodalığı zamanında edindiği mal varlığından ve nihayet eski Eflak voyvodası Şerban Kantakuzeno'nun kızı Kasandra ile 1699'da evlenmesinden gelen çeyizden oluşmaktaydı. Bunların dışında voyvoda oğlu, voyvoda kardeşi ve eski bir voyvoda olarak Bâbıâli'den "müşâherehor" sıfatıyla bir miktar para alması da söz konusuydu. 1697'de Boğdan birlikleriyle Osmanlı saflarında Zenta savaşına katılan Kantemiroğlu, 1710'da Ruslar'la başlayan savaş sırasında Kırım Hanı Devlet Giray'ın telkiniyle Boğdan voyvodalığına getirildi (25 Kasım 1710). Nekulçe'ye göre bu tayinde Kantemir'in samimi dostu olan hanın kapı kethüdâsı ve hazinedarbaşısı Davul İsmâil'in önemli rolü olmuştur. Tayin öncesinde sadrazama bir miktar rüşvet de vermişti (Silâhdar, II/2, s. 267).

Boğdan voyvodalığı sırasında Osmanlı Devleti'nin zayıflayıp çökmekte olduğu kanaatiyle Rusya tarafına geçen Kantemir'in bu hareketi Boğdan için çok zararlı 3. Kniga sistima ili sostoyaniye muhammedanskiya religü. Rusça olarak 1722'de Petersburg'da yayımlanan eser İslâm dini ve bu dinin hoşgörüsü hakkında olup Türk-İslâm hüsn-i hattı, hıristiyan keşişlere nisbetle dervişlerin üstünlüğü, zorla müslüman olmanın yasaklanmış olması ve Kur'an'ın eşsiz dil güzelliği gibi konuları da içermektedir. Ancak eser yayımlanırken Rus Ortodoks patrikliğince sansüre tâbi tutulmuştur. Kitap 1987'de Romence'ye çevrilmiştir. 4. Vita Constantini Cantemyrii (Bucureşti 1973). Babasının hayatını konu alan bir eserdir. 5. Historia Moldo-Vlachica. Berlin Akademisi tarafından istenen bu eseri daha sonra genişleterek Romence Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlahilor (Romen-Moldova-Eflak halkının eski tarihi) adıyla yeniden kaleme almıştır (Bucureşti 1901, 1983). 1717-1723 yılları arasında yazılan kitabın sadece I. cildi tamamlanabilmiştir. Burada Romen halkının ve dilinin oluşumu, Romenler'in dil ve âdetlerinin ortaklığı üzerinde durulmuş, bunların tamamen Romalılar'a dayandığı ileri sürülmüştür. Ancak eski yerli halk olan Daçyalılar'ı ihmal eden bu Roma teorisi daha sonra eleştirilmiştir. 6. Istoria İeroglifica (Bucureşti 1973). Bir roman niteliğindeki eserde kuşların dünyasına uyarlanarak Boğdan ve Eflak aristokrasisinin hikâyesi anlatılır, bunların Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri tasvir edilir. 7. Descriptio Moldavia. Yine Berlin Akademisi tarafından istenen eser Boğdan'ın coğrafyası, tarihi, dili, müesseseleri ve halk âdetlerini ihtiva etmektedir. Ayrıca Osmanlı-Boğdan ilişkileri ilk defa olarak burada etraflıca tasvir edilmektedir (son baskısı, Bükreş 1973). 8. Kitâbü İlmi'l-mûsîkî alâ vechi'l-hurûfât (aş. bk.).

BİBLİYOGRAFYA:

I. Neculce, Letopisetul Tarii Moldovei (ed. G. Strempel), Bucureşti 1982; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekāyiât (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 41, 444, 575; Silâhdar, Nusretnâme, II/2, s. 267; Râşid, Târih, III, 343; T. Burada, Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, Bucureşti 1911; G. Pascu, Viata şi operele lui Dimitrie Cantemir, Bucureşti 1924; Ş. Ciobanu, Dimitrie Cantemir în Rusia, Bucureşti 1925; Akdes Nimet Kurat, Prut Seferi

ve Barışı, Ankara 1951, I-II, tür.yer.; M. Guboğlu, "Dimitrie Cantemir şi istoria İmperiului otoman", Studii şi articole de istorie, Bucureşti 1957, II, 179-208; a.mlf., "Dimitrie Cantemir orientaliste", SAO, III (1961), s. 129-160; P. P. Panaitescu, Dimitrie Cantemir Viata şi opera, Bucureşti 1958; Halil Bedi Yönetken, "Dimitrie Cantemir dans l'histoire de la musique turque", Actes du colloque international des civilisations balkaniques, Sinaia 1962, s. 145-149; Dan Badarau, Filosofia lui Dimitrie Cantemir, Bucureşti 1964; C. Maciuca, Dimitrie Cantemir, Bucureşti 1972; P. Vaida, Dimitrie Cantemir şi umanismul, Bucureşti 1972; Ş. Giosu, Dimitrie Cantemir Studiu Lingvistic, Bucureşti 1973; 300 de ani de la naşterea lui Dimitrie Cantemir, Bucureşti 1974; İ. Baha Sürelsan, "Kantemiroğlu ve Türk Musikisi", Dimitrie Cantemir (1673-1723), Ankara 1975, s. 73-108; Dimitrie Cantemir (1673-1723), Ankara 1975 (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu); A. I. Babiy, Dimitriy Kantemir, Moscova 1984; Cem Behar, Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler, İstanbul 1987, tür.yer.; E. Taralunga, Dimitrie Cantemir, Bucureşti 1989; O. Wright, Demetrius Cantemir: The Collection of Notations, London 1992; Romen Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi I: Kronikler (haz. Mehmet Ali Ekrem), Ankara 1993, s. 90-91, 98-117; Dictionarul Scrütorilor români, Bucureşti 1995, s. 443-448; N. Manolescu, İstoria critica a literaturii române, Bucureşti 1997, I, tür.yer.; D. Rapa, Cantemiriana. Breviar bibliologic, Galati 1998; E. Popescu-Judetz, Prince Dimitrie Cantemir: Theorist and Composer of Turkish Music, İstanbul 1999; a.mlf., "Dimitrie Cantemir et la musique turque", SAO, VII (1968), s. 825-849; J. de Hammer, "Sur l'histoire ottomane du prince Cantemir", JA, IV (1824), s. 32-45; Rauf Yekta Bey, "Şark Musikisi: Kantemiroğlu", Şehbâl, III/52, İstanbul 1328, s. 72-73; İ. Minea, "Despre Dimitrie Cantemir, omul, scriitorul, domnitorul", Revista Arhivelor, I, Bucureşti 1924-26, s. 1-3; Ruşen Ferit Kam, "Bestekâr Kantemiroğlu", Radyo, V/51, Ankara 1946, s. 3, 22; Mesut Cemil, "Dimitrios Kantemirou la musique turque vers le début du XVIIIe siècle", La Quinzaine d'Ankara, I/7 (15 Mai 1947), s. 4-5; E. Pop, "Dimitrie Cantemir şi Academia din Berlin", Studii Revista de İstorie, XXII, Bucureşti 1969, s. 825-847; I. Matei, "Le maître de langue turque de Dimitrie Cantemir: Es'ad Efendi", RESEE, X/2 (1972), s. 281-289; V. Candea, "La diffusion de l'œvre de Dimitrie Cantemir en Europe du sudest et au procheorient", a.e., X/2 (1972), s. 345-361; a.mlf., "Life Story of a Manuscript: Dimitrie Cantemir's History of the Ottoman Empire", a.e., XXIII/4 (1985), s. 297-312; Türkkaya Ataöv, "Doğumunun 300. Yıldönümünde Dimitrie Cantemir (1673-1723)", SBFD, XXVIII/1-2 (1973), s. 205-208; M. M. Alexandrescu-Dersca, "Dimitrie Cantemir, istoric al Imperiului otoman", Studii Revista de istorie, XXVI/5, Bucureşti 1973, s. 971-989; N. Ciachir, "Cu privire la activitatea politica desfaşurata de Dimitrie Cantemir ın Rusia, 1711-1723", Revista Arhivelor, XXXV/3 (1973), s. 453-463; E. Lozovan, "D. Cantemir et l'expansion russe au Caucase (1722-1724)", Revue des études roumaines, XIII-XIV, Paris 1974, s. 91-105; M. Maxim, "Haraciul moldovenesc ın opera lui D. Cantemir", Analele Universitatii Bucureşti. Filosofie Istorie Drept, XXII, Bucureşti 1974, s. 69-78; G. Cioranesco, "La contribution de Démètre Cantemir aux études orientales", Turcica, VII, Paris 1975, s. 204-232; a.mlf., "Contributions à l'iconographie cantémirienne", SOF, XXXVI

(1977), s. 222-229; a.mlf., “Une gravure rare représentant D. Cantemir à cheval”, a.e., XXXVIII (1979), s. 223-225; S. S. Gorovei, “Miscellanea genealogica. 1. Note cantemiriene”, Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie, XXI, Yaş 1984, s. 489-496.

Mıhaı Maxım

MÛSİKİ. Dimitrie Kantemir, siyasî faaliyetleri ve çok yönlü çalışmaları yanında bir Türk mûsikisi nazariyecisi, bestecisi ve tanbur icracısı olarak da şöhret kazanmıştır. Mûsiki bilgisini dönemin ünlü hoca ve müzisyenleriyle kendi deneyimlerinden elde ettiğini ifade eden ve Osmanlı kaynaklarında Kantemiroğlu diye tanınan sanatkâr, 1700 yılı civarında Türk mûsikisi tarihinde daha çok Kantemiroğlu Edvârı (Mecmuası) diye anılan Kitâbü İlmi'l-mûsikî alâ vechi'l-hurûfât adıyla Türkçe bir eser yazdı. İki bölümden oluşan kitap, nazarî bilgiler yanında alfabetik olarak sıralanmış 350'yi aşkın enstrümantal beste (peşrev ve semâi) notasını da içine almaktadır. Eser, mûsikinin amelî tarafı ile daha tartışmalı bir yönü olan nazarî esaslarını, Türk mûsikisinin standart çalgısı kabul edilen tanburun perdelerinden yararlanarak ana dizi üzerinde özetlemiştir. Kitâbü İlmi'l-mûsikî, Türk mûsikisinin teorik temellerine yeni nazarî esaslar ilâve etmesi bakımından bir dönüm noktası teşkil eder. Kantemiroğlu'nun “kavl-i cedîd” ya da “kavl-i hakîr” diye adlandırdığı deneyci metoda dayanan bu yeni teori onun nota sistemiyle uygulamasına istinat etmekte ve “kavl-i kadîm” olarak da bilinen geleneksel nazariye ile çatışmaktadır. Bu yeni teori, Ortaçağ mûsiki otoritelerince sistemleştirilen soyut nitelikteki eski teoriye güçlü bir karşı çıkış özelliği taşır. Kitaptaki konular genel ve özel olarak mantıkî sınıflamaya göre ele alınmakta, konuların tartışmasında iki kıyas kullanılmaktadır. Bunlardan lengüistik kıyas mûsiki unsurlarıyla dil unsurlarını karşılaştırmakta, diğeri ise tıpkı tıp bilimindeki gibi anatomik (küçük) parçalara ayırarak mukayeseye dayanmaktadır.

Kantemiroğlu'nun keşfettiği ve başlıca ilkesi olarak uyguladığı yeni teorinin temeli alfabetik nota yazımıdır (notations, notalama). Harflerle sayıları bir araya getirdiği için bizzat Kantemiroğlu tarafından “ebcedî ve adedî” olarak adlandırılan tanımlayıcı (tasvir edici) ve kural koyucu (belirleyici) iki boyuta sahip bu teorinin, mûsiki eserlerinin kaybolmasını önleyerek onları okuyucuya ve müzisyenlere sunmaya dayandığı açıktır. İslâm mûsikisinde Ortaçağ'dan beri devam eden alfabetik nota (yazım) sistemini ancak Kantemiroğlu kendi çağındaki tanbur perdeleri için kullanmış, iki sekizliyi, yukarıdan bir tam ses aşan yegâhtan tiz hüseynîye kadar uzanan bir ses alanı için otuz üç harf ile (perde) göstermiştir. İkiye ayrılarak tasnif edilen perdelerin on altısı sabit (tamam) ana perde, on yedisi ise yarım perde diye de bilinen değişebilir, tamamlanmamış perde olarak sınıflandırılmıştır. Kantemiroğlu, bu otuz üç işaretten başka, notada hiçbir zaman gösterilmediğinden herhangi bir işlevi olmayan âhenk telinin perdesine denk düşen nerm çârgâh (kaba çârgâh) için de özel bir işaret icat etmiştir. Semboller nesih, rik‘a ve sülüs olmak üzere üç ayrı hat üslûbundan esinlenilerek üretilmiş tek, çift ve üç harfli yazı şekilleridir. Her sembol başlı başına bir notayı gösterir. 1,

2, 3, 4, 6 ve 8 rakamları perde sembollerinin altında notaların sürelerini göstermek için kullanılır. Her ne kadar çağdaşı Şeyh Nâyî Osman Dede, Kantemiroğlu'nun icat ettiği yönteme çok benzeyen alfabetik nota yazımı metodunu kullanmışsa da her iki müzisyenin birbirinden ne kadar etkilendiğini tesbit etmek imkânsızdır.

Kitâbü İlmi'l-mûsikî, makamların yeni bir tasnifi ve yeni bir tahlil yönteminin izahı ile devam etmektedir. İnici ve çıkıcı makamlar hareketin yönüne ve öngördüğü perde-alan derecesine göre sınıflandırılmıştır. Kantemiroğlu'nun tertibine göre makamlar eşit ses ölçüleri göz önüne alınarak yediye ayrılır. Bu bağlamda makam, bir bestenin tasarımını belli bir açılımla şekillendiren melodik örgülerin toplanmasından oluşan, perdealan özellikleri içeren bir çerçevedir. Daha sonra gelen ses uygunluğu (akort) ve akortsuzluk konusu tamamen yenilikçi bir yaklaşımdır. Ardından geçki (modülasyon) yönteminin de bir şaheseri olan ve "taksîm-i küll-i külliyyât" denilen, bütün makamlara geçkili hüseynî taksim anlatılır. Eser, klasik faslın ayrıntılı bir tarifi ve ikinci bölümde yazılan notalarla ilişkili peşrev ve semâilerin bir katalogu ile sona erer.

Eserin bizzat müellif elinden çıktığı anlaşılan bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde kayıtlıdır (Hüseyin Sadeddin Arel Armağanı, nr. Y 2768). Kitap ilk defa Hüseyin Sadeddin tarafından (Bedî' Mensî imzasıyla) sahibi bulunduğu Şehbâl dergisinin 66-85. sayılarında (70. sayı hariç), metin kısmı ve bazı notalarının kopyası yayımlanmak suretiyle Batı notasına çevrilmeden neşredilmiştir. Ayrıca Eugenia Popescu-Judetz, Kantemiroğlu'nun bestelediği peşrev ve semâilerin Batı notasına çevrilmiş şekillerine ve kitabın aslının küçültülmüş fotoğraflarına da yer vererek eseri Rumence'ye tercüme etmiş ve 1973'te Bükreş'te yayımlamıştır. Kitabın orijinal metninin Latin harfleriyle ve metnin bugünkü Türkçe'ye çevirisiyle notaların günümüz Batı notasına çevrimi 1976 yılında Yalçın Tura tarafından yayımlanmaya başlanmış, ancak bu çalışma yarıda kalmıştır. Eser daha sonra aynı müellif tarafından tamamlanarak yeniden neşredilmiştir (Kitâbu Øİlmi'l-mûsikî Øalâ vechi'l-hurûfât: Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı, İstanbul 2001, I-II). Bu arada Owen Wright eserin nota bölümünü Batı notasına çevirerek neşretmiş (1992), Walter Feldman da Music of the Ottoman Court adlı eserinde Kantemiroğlu'ndan Batı notasına çevirdiği bazı notalara yer vermiştir.

Kantemiroğlu'nun peşrev ve semâi notaları koleksiyonu XVII. yüzyıl enstrümantal mûsiki repertuvarının önemli bir kaynağını teşkil eder. Ancak esas itibariyle sistem, perde ve süreyi (duration) tek bir şekilde bütünleştirmeye uygun değildir. Çünkü notaların altında sayılarla gösterilen ritmik değerler çoğu durumlarda okuma anında uyarlanması gereken ritmik modellerin yaklaşık göstergesidir. İcracının notaları sese uyarlaması gerekir. Notaları okumayı kolaylaştırmak için Kantemiroğlu belirli parça ve dilimleri gösteren ilâve işaretler koymuştur. Onun bu eseri Ali Ufkî Bey tarafından yazılan Mecmûa-i Sâz ü Söz adlı mûsiki antolojisine benzetilebilir. Kantemiroğlu'nun melodi koleksiyonu, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında onun sistemiyle kaydedilen Kevserî Mecmuası ile de benzerlikler taşımaktadır.

Kantemiroğlu'nun bestelediği elliye yakın enstrümantal eserin (peşrev ve semâi) bir kısmı nota koleksiyonlarından, bir kısmı Kevserî Mecmuası'ndan ve büyük bölümü de sözlü gelenek ve Hamparsum notaları yoluyla günümüze aktarılmış olup konserlerde de icra edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

T. T. Burada, Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, Bucharest 1911; P. P. Panaitescu, Dimitrie Cantemir-Viata si Opera, Bucharest 1968; C. Maciuca, Dimitrie Cantemir, Bucharest 1972; E. Popescu-Judetz, Dimitrie Cantemir-Cartea stiintei muzicii, Bucharest 1973; a.mlf., Türk Musiki Kültürünün Anlamları (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1996; a.mlf., XVIII. Yüzyıl Musiki Yazmalarından Kevserî Mecmuası Üstüne Karşılaştırmalı Bir İnceleme (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1998; a.mlf., Prince Dimitrie Cantemir: Theorist and Composer of Turkish Music, İstanbul 1999; a.mlf., Prens Dimitrie Cantemir: Türk Musikisi Bestekârı ve Nazariyatçısı (trc. Selçuk Alimdar), İstanbul 2000; a.mlf., "Kantemiroğlu", DBİst.A, IV, 418-419; Dimitrie Cantemir (1673-1723), Ankara 1975 (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu); O. Wright, Demetrius Cantemir-The Collection of Notations, London 1992; W. Feldman, Music of the Ottoman Court, Berlin 1996.

Eugenia Popescu-Judetz

Kaynak: TDV İslâm Ansiklopedisi, cilt: 24; sayfa: 320-323

HARB İÇİNDE ALMANYA (1939-1942)

Yazan: T.C. Berlin Büyükelçisi R. Hüsrev Gerede

1) A -Nazizm'in Doğması

B -Bu Mezhebin Peygamberi Denilen Hitler'in Şahsiyeti

2) Hitler'in Sofra Sohbetleri

Büyük devletimizi ve asil milletimizi savaş içinde Berlin'de temsil ettiğim yıllarda, çalışmalarımın ve siyasî tespitlerimin ne gibi şartlar altında ve nasıl bir çevre içinde yapıldığını anlayabilmek için, o zamanki Almanya'nın Hitler'in şahsında şekillenmiş bir "Nasyonal Sosyalist" devlet olduğuna özellikle dikkat etmek gerekir.

Savaş için Almanya'daki görevlerim sırasında, bir taraftan halkın musikiye bağlılığını ve konserleri kadın-erkek huşu içinde dinlemelerini hayranlıkla, diğer taraftan hava ordusunun göklerde, kara ordusunun da yerlerde kahramanca dövüşmesini takdirle tespit ederken, içte Nazileriıı kaba ve gaddarlıklarını hayretle karşılamış, bu yüksek kültürlü, musikî ve sanat aşıkı medenî milletin gerçek ruh haletini anlamaktan doğrusu âciz kalmıştım. Nazi idaresinin haşinliğine, Führer'in büyük kumandaları birer birer atarak bir takım ehliyetsiz dalkavukları

kullanmasına ve ordu başkumandanlığını eline almasına, ordudan ve halktan bir tepki gelmemesini de açıklayamamıştım. İliklerine Prusya disiplini işlemiş bu asker milletin, "Postdamer Geist" dedikleri Büyük Frederik'in aşıladığı ruhu taşıyan Alman ordusunun itaat derecesinin en son sınırını bulduğunu da eskiden beri bilmeme rağmen, Alman sosyal ruhunu ve gelişmesini kavramak için bilgi edinmeme savaş içinde imkân da yoktu.

İnsanlığın selameti ve dünyanın huzuru adına bir daha tekrarlanmamasını Tanrı'dan dilediğimiz İkinci Dünya Savaşı denilen bu büyük faciayı asıl aydınlatacak sosyal konulara, yani Nazizmin doğmasını, Hitler'in şahsiyetini, ancak bu son yıllarda çıkan eserlerden yapabildiğim incelemelerin içinde önemli gördüğüm bölümleri elverdiği Ölçüde özetleyerek ayrı bir bölüm halinde okuyucularımın görüşlerine sunmayı gerekli görmekteyim:

a- 28 Mart 1939'da basılmış Edmond Vermeil'in "Doctrinaires de la revolution allemande" adlı kitabında (19181938 arası):

"Önce Panjermanizmin bütün Almanların millî, ırkî duygusu olduğunu, bunun filozofik ve dinî esaslara dayandığım ve Alman kültürünün yüksekliğine inanç ile özetlenebilecek bu duygunun sosyal gelişme ve şekillerde esas rolü olduğunu gözönüne almak gerekir **"Deutschland über alles: Almanya herşeyin üstündedir."** millî şarkısı, bu duygunun musikî ile tam ifadesidir. Alman siyasî tarihi 1803'den beri bu devletin dâima genişlemeye çalıştığını gösterir. Bismarck devri (İkinci Wilhelm 'Guillaume' saltanatı), Panjermanizmin ilk büyük merhalesi sayılabilir. Bismarck'ın ayrılmasından sonra, ırkçılık kendini göstermeye başlamış, 1914 savaşı da bu büyüme rüyasını gerçekleştirmek için çıkmıştır. Bu savaş sadece anlayış ve dinî inanç kavgası değil, daha çok çeşitli şekillerde hazırlanmış, kültürleri ayrı milletlerin rekabet çarpışması olmuştur."

Zaten, hukuk ve milletlerarası ilişkiler üzerindeki ayrılığın, 1918 mütakeresinden sonra Cemiyeti Akvam'ın geleceğini tehlikeye soktuğunu, biz Türkler başta olmak üzere bütün dünya görmüştür.

2) Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'nin tutunamaması, eski monarşinin temelleri gibi tutunacak bir dayanağa sahip olmaması ve beynelmilel çeşitli elemanlara yani Katoliklere, liberallere, sosyalistlere, sosyal ve politik alanda birbirleriyle rekabet etmelerine izin vermek zorunda kalması yüzündendir. Almanya'da Katolik merkezi hiçbir vakit bu devirde olduğu kadar işlere karışmamış, sosyal demokrasi ve komünizm iktidara bu kadar yaklaşmamıştı. Demokratlar ve Halkçılar için de aynı durum mevcuttu. Bu devirde, 'Autarchique' sisteminin çıkmasına yol açan ekonomik ve politik facia, entelektüel. yani fikrî ve moral sahayı da sarsmıştı. Almanya'da bir 'Nihilizm' doğmasının milliyet üzerine dayanan otoriter bir sosyal 'Biolojizm'in canlanmasına yol açarken, bunun da toplumu hükümete bağlayan Hitlerizmin zaferini hazırladığını çok iyi izah eder. Zaten ırkçılığın da Panjermanizmin mirası olarak bu yeni rejimin umdelerinden biri olması bu sebeplerdendir. Nazizmin ünlü teorisyeııi ve ırkçılığın vaizi Rosen berg, yazılarında, Luther ve Herderlerin Alman 'mistiğin'deki reformlarına dokunmakta, Panjermanist geleneğini takip etmektedir. Tarihî gelişmeye bakılırsa 'Postdam Almanyası'nın Prusya faaliyetinin ruhundan çıktığı ve Weimar Almanyasının da beynelmilel büyük fikirlerden doğan toplu mahiyette birleşmiş bir arzunun, Avrupa üzerinde tezahürü olduğu görülür."

"Fransa ve özellikle İngiltere'de güçlü olan bir orta burjuvazi sınıfına Almanya sahip değildi. Rathenau. birliği sağlayamayan Weimar rejiminin Hitlerizmi getireceğini görmüş ve yazmıştır.

Nazizm Almanya'ya kaba, fakat gerçek ve millî bir hayatiyet aşılamıştır. Key serling, 'Kitle büyüdükçe ve güçlendikçe, bunu koruyabilmek için güçlü merkeziyet ve teşkilatlı bir disiplin gerektiğini ve şeflerin yetkilerinin de idare ettikleri kitlelerin büyüklüğü ile uyumlu olacağını' yazmıştır. Birçok partilinin Weimar heyulasından tek parti çıktığını, gerçek ve ruhî Renaissance'a varıncaya kadar milletin bu safhadan geçmesi gerektiğini, bu ihtilalin kahramanlık 'Culte'ünü telkin ettiğini, vaâdlerle dolu ilkel bir heyecan içinde yaşayan bu rejimin cesaret ve inanç sahibi olduğunu ve Nazizmin gerçek bir millî sosyalizmi kurmakta, sosyal sorunları çözümde başarısı olması halinde çok genişleyeceğini bildirmiştir. Naziler 1930 başarısını, uzun zaman uyumuş olan bu ruhî kuvvetin uyanmasına borçludurlar. Alman milleti tarihin bir dönüm noktasına geldiğine inanarak, can çekişmekte olan 'İntellectualisme'den, tabiî hissin kucağına atılmıştır. Irkçı ve Musevî aleyhtarı olmayan filozof Spengler, eski Katalokliğin Cermen kültürünün gelişmesinde zarar verdiği fikrini açıklamıştır ki, Alfred Rosenberg'in teorisine bu adeta bir başlangıç sayılabilir."

"Möller, Alman sosyalizminin Birinci Savaşta, özellikle ateşkesten sonra millî bir şekil aldığını, özellikle Ruhr'un işgalinin gözlerini açtığını, bu millî sosyalizmin giderek komünizme doğru ilerlediğini ve bunun sosyal, demokratik, parlamenter sistemi mahvedeceğini yazmıştır ki, sonuç da kendisini haklı çıkarmıştır. Nüfusun artması da bu ihtilalin sebeplerinden biri sayılabilir. Bütün Avrupa'daki yüz milyon Alman'ın yarısından çoğu Alman devleti topraklarındadır. Zaten 'Versailles' anlaşmasını ortadan kaldıran da bu nüfus durumu olmuştur."

3) Hoover'in 1931'de Almanya'ya tazminat ödenmesindeki yardımı, 'Moratorium: Genel mühlet' ilânı suretiyle dünya ekonomisini kurtarmak amacıyla yapılmıştır. Fakat beynelmilel 'Solidarite: Birleşme' fayda vermemiştir. O zaman milletlerarası diktatörlük cereyanı da, planlı ekonomi hedefine yöneltilmişti. Özellikle Almanya'da bir çeşit sosyalizmin (1932 ile 1933'e doğru) genişlemesi, bu cereyanın sonucudur. Bunun amacı geçici bir 'Moratoire' yerine tam anlamı ile ödememek kararı ile içtimâi sosyalizme ve işsizliğe engel olmak için de otoriter bir rejim kurmaktı. 1933'de Hitler'i iktidara çıkaran bu cereyandır."

Tanınmış yazarlardan Hans Zehrer, Üçüncü Reich'in politik kuruntunu en iyi târif edenlerdendir. Bu yazar, 1930'den itibaren eski değerlerin ve prensiplerin çökmüş olduğunu, politikaya giren halk kitlesinin inancını kaybettiğini, halkın güvenini kazanmak gerektiğini, Hitler'in 'Mein Kampf ı bile bu talebin halk arasında yayıldığını, Weimar'ın bir yenilik yapacak yerde mağlup devletin kötü mirasına sahip çıktığını, en sağlam demokrasileri sarsacak olan enflasyonun da buna katıldığını belirtmektedir. Brüning, Berlin'de orta sınıf ve köylü, kapitalizm ve marksizmle birleşmiş, sosyalizme karşı ayaklanmış, gençlik ve Nasyonal Sosyalizm bundan yararlanarak, yalnız 'Preussentum und Sozialismus' esasında bir devlet değil, İtalya ile paralel bir sistemi kamuoyuna telkin etmiştir. Halkın yüzde doksanı proleterleşmiş veya proleter olmuş, herkes bu ülkede bir keramet bekler duruma girmiştir. Ne bakanlık binasında duvarlar arasında kalan Mareşal Hindenburg'un ne de von Papen'in sınıfı, bu önemli sorunu çözecek durumda olmadığından, Hitler'in iktidarı ele aldığı dönemde (1933 Ocak ayı sonu), nasyonalizm ve sosyalizmin bir tarafa bırakıldığına işaret etmiş ve yeni iktidarın, halkın kontrol etmeye muktedir olamayacağı bir totaliter idareyi zorla kabul ettirmeye çalıştığını da açıklamıştır,"

4) Hitler ve Rosenberg:

İdeoloji olarak aydın kafalarda doğan Nasyonal Sosyalizm ile Nazi doktrini arasındaki fark büyüktür. Birincisi. Nietzsche filozofisi yandaşı seçkin bir sınıfın oluşmasını arzu eder. Diğeri, halkın kulağına sahip, icraat heyecanı taşıyan orta sınıfın taraftar olduğu, silahlı askerî parti şefleri ve bunların benzeri şahısların idaresidir. Bu çevrede millî taassup ve sertlik hâkim olmaktadır. Tam bir fikir edinebilmek için, 1920'de önerilen ve 1928'de Führer'in düzeltmelerinden geçen 24 maddelik Nazi programının umdelerine kısaca bir göz atmak yeterlidir:

a- Reich'in gerçek halkı saf Alman olanlardır. Göçmenlerle Mûseviler, asıl her türlü fedakârlığa hazır bu halkın layıkıyla besle nememesi halinde, ülkeden atılacaktır.

b- Irkın sağlığını sağlamak, katışıksız bir gençlik yaratmak,

c- Güçlü merkezî idare, tek meclis, bunun kanunlarını eksiksiz uygulayan korporatif meclisler,

d- Roma hukukundan ayrılmak. Yeni kanunlar, yeni bir millî ordu, e Hak ve çalışmada eşitlik. El ve kafa ile herkes genel menfaat için çalışacak. Yani 'Gemeinnutz geht vor Eigennutz: Kamu menfaâti şahsî menfaâtten önce gelir.'

f- Çalışma ürünü olmayan her çeşit gelir lağvedilecek. Savaş kazancı yasak. Savaşta servet biriktirenden geri alınacak. Sanayi tröstlerinin devletleştirilmesi, sanayi kazancına katılma, g Şahsî mülkiyetin tanınması,

h- Tanın reformu. İpoteklerin kaldırılması, spekülasyonla mücadele,

i- Büyük mağazaların küçük tüccarlara kiralanması,

j- Aşırı kâr ve faiz sağlayanların, spekülatörlerin idama kadar ağır cezalara çarptırılmaları,

k- Öğrenimin toptan ve yeni bir şekle sokulması.

l- Dinler, Cermen ırkının moraline ve devletin varlığına zararı olmadıkça, eşit muameleye tabi olacak. Dinî hayatın devlet hayatına tâbi olduğu, Museviliğin maddiyatçılığı (Materyalistlisi) ile mücadele.

Dış politika olarak, 1 Büyük Almanya, 2 Halkın kendi kaderini kendi tayin etmesi. (Bu son umde, Saint Germain ve Versailles anlaşmalarının lağvedilmesine sebep olmuş, diğer milletlerle tam eşitliği sağlamıştır."

5) Sömürgelerin iâdesi:

Bütün bu maddeler Nazi rejiminin iskeletini ve temellerini teşkil eder. Orta sınıfların çeşitli isteklerine cevap vermesi ve Weimar demokrasisinin temelleri olan merkez ve sosyal demokrat partilerin prestijini yıkması bakımından, bu programın ustaca hazırlandığı anlaşılır. Nazizmde, biyojik ve bedenî sembol, politika, ilke ve uygulamayla birleştirilmiştir. Hitler'le teorisyeni Rosenberg, bunu 'Weltanschauung' kelimesiyle ifade ederler. Hitler, her kötülüğün sembolü olan şeytan şahsiyetinin Alman halkı içinde Musevi vücudunda şekillendiğini söylerdi. Tabiî buna kimse de hayret etmemiştir.

Nazizm, Roma Katolikliğine, kapitalist liberalizmine, komünist marksizmine ve bunların kaynağı saydığı 'Judaism'e düşmandır. Nazizm, Almanların üçte birinin dini olan Katolikliği, halkı millî görevden uzaklaştırmakla itham eder. Führer de, bunun dinin ağırlık merkezi dışarda olduğu için, nasyonalizmin ve Büyük Almanya fikrinin savunulması ve yayılmasında

zaâf göstermekte olmasından şikâyetçidir. Nazizm, bunların da parti politikasında Musevî aleyhtarlığında birlik olmasını istemektedir. 3. Reich'in bir çeşit 'Irkî aristokrasiden' doğduğu anlaşılmaktadır. Halkın yeni bir şekle sokulması, çeşitli toprak bölgelerinden oluşan devletin bir toplum içinde ve bir kitle halinde, Avrupa ortasında en geniş alanı kaplaması, amacı teşkil etmektedir. Führerliğin doğması da, gerçek bir demokrasi kurmaktan âciz halkın sosyal sefalet ve siyasî ıstırap içinde dış tehlike karşısında şefine sınırsız bir yetki vermesi sonucudur. Plebist sonucu ile Almanya bir Führer, parti ve halk devleti şekline girmiştir. Bu devlet, totaliter teorinin bir âleti idi. Buna asıl anlamı ile diktatörlük ve istibdat devleti denemez. Yönetimin bir kısmına katılmak iddiâsında olan siyasî partileri içinden çıkaran, tek bir partinin totaliter hükümeti idi. "Mein Kampf kitabında Führer, bu teşekkülü, ırkı son derece iyi korumak, şansına ve Tanrı'nın vaâdettiği sonuca ulaşmak gücüne mazhar bir toplum 'Communaute' olarak tarif etmektedir.

Bir devletin gücünün, hiçbir zaman ekonomik refahı ile eşanlamlı olmadığı malumdur. Aksine, refahın gerilemeye sebep olduğu, genel savaştan önce görülmüştür. Maddî sefalet ve ıstırap içinde doğan Führer devletinin, eski Yunanlıların Ispartalıları gibi yokluğa göğüs geren, çalışkan ve asker bir Alman halkından oluştuğu gözönüne alınırsa. Nazizmin önde gelen şahsiyetlerinin, toplumun isteklerine uygun anlayışta olmak şartı ile güven ve saygıya lâyık göründüğü düşünülürse, bu rejimi Alman halkının başlangıçta seve seve kabul etmesi kolayca anlaşılır. Hitler'in "Meitı Kampf" adlı kitabındaki "Der geistige Terror" yani "Ruhî tedhiş" deyiminin amacı, bütün kafaları "Synchronise" etmektedir. Führer'in ünlü nutuklarındaki "Vicdanımın, Tanrı'nın ve milletimin karşısında yalnız benim..." cümlesi, Führer devleti reisliğinin, mâhiyeti hakkında açık bir fikir vermek için yeter lidir. Üçüncü Reich. fikir, politika, adalet, sosyal teşkilat, çalışkanlık ve disiplini birleştirmiştir. Kapitalizm yıkılmamış, yalnız devlet hizmetine verilmiştir.

Dış politikanın ana hatlarına gelince:

a- Kuzeyde İngiltere'nin İskandinav ve Baltık ülkelerinin iyiliğine olan tarafsızlığı ile. arkasını getirmek başlıca ilke idi. Bunun için, Prusya militarizminin İngiliz diplomasisi kadar sağlam ve sürekli olduğunu, Fransa'nın ise genel savaştan sonra bunu engellediğini İngiltere'ye anlatmak gerekiyordu.

b- Güneyde ise, Cermen asıl anlamını bulduğu için. Nazizm, Faşizm yani İtalya ile emin bir müttefik bulmuştu.

c- Doğuda, merkezî Avrupa ülkeleri ile ve Balkanlarla tabiî ve faydalı ekonomik temaslar yapılacaktı.

d- Batıya ve doğuya doğru genişleyerek, Karadeniz ve Akdeniz'e kadarki alanda, Almanya'nın geleneksel kuvvet ideali, iâşe ve hammadde ihtiyacı tatmin edilecekti. (Sonraları bu ideale müstemleke istemek de girmiştir.)

e- Bu siyasî planın tatbiki için, katoliklik, liberalizm, sosyalizm ve judaizm tarafından millî varlığı kemirilmiş, eski askerlik özellikleri kalmamış, Afrika zencilerine Avrupa kapılarını açmış olan, tam "deje neresans" (soysuzluk) halindeki Fransa ezilecek, doğuda günden güne askerî gücünü artıran komünizmin kaynağı Sovyet Rusya da imha edilecekti.

Bu esasa göredir ki, Roosevelt (1934-1937), Fransa sanayiinin Rusya'ya karşı savaşmak için çalıştığını, Fransa-Rusya paktının arkasındaki maksada işaret ederek, Almanya'yı sarmak için

Fransa'nın Avrupa'da kurduğu güvenlik ağını protesto etmişti.

Nazi şefleri, savaş için özellikle gençliğin ekonomik, ahlakî ve askerî bakımdan yetiştirilmesine çalışmışlar, rejimin güçlendirdiği Almanya'nın siyasî ihtiraslarına karşı güvensizlik besleyen Avrupa'yı ve endişe içinde bulunan Alman'ları yatıştırmak için de, barıştan yana olduklarını sürekli olarak iddia etmişlerdir. İtalya ile ittifak yapan, Avusturya'yı ilhak ve Çekoslovakya'yı işgal eden, endüstri ve askerlik bakımından sürekli gelişen Almanya'nın durumu, Avrupa'yı savaştan önce, Wilhelm Almanyası'nın durumundan çok daha fazla endişeye sevk etmiştir.

Şeflere gelince:

Benim de tanıdığım Ley, Führer'i Hazreti İsa mertebesine çıkaran, bir küçük subay zihniyet ve çapında adamdı. Özellikle çalışanlar ve çalışma konusunda Nazizmin adeta kutsal bir kudret yarattığı görüşünü taşıyordu. İtalyan halkının faşist rejim için henüz olgunluğa ulaşmamış bulunduğunu da iddia edenlerdendi.

Joseph Goebbels, iyi konuşan, zeki ve kültürlü bir insandı. 1933'de kurulan Propaganda Bakanlığının başına geçen bu (Philologie) Filoloji doktoru. Alman ruhunu çok iyi bildiği için, çalışanlar cephesinin işçilerinin eğlence ve gezmelerle süslenmiş günlük çalışmaların zevkinden adetâ sarhoş olduklarını romantik bir gerçek olarak açıklamakta ve rejimi mükemmelen anlatmakta idi. Zaten resmigeçitler, fener alayları gibi gösteriler Almanları çeken şeylerdi. **Goebbels, sürekli olarak Mûsevî düşmanlığını körüklemiştir.** Halka hitap etmesini iyi bilen bu politikacının konuşmalarının dikkate değer bazı bölümlerini aktarıyorum:

"Hükümetle halk arasına giren parlamentarizmin halkın genel isteklerini açıklamasına engel olduğunu" dâima ileri sürmüş, fakat bunun, halkın politik edükasyonunun, yâni yetişmesinin yokluğundan kaynaklandığını asla ağzına almamıştır.

"Mağlup Almanya'nın, anlaşmalar ve ekonomik planlarla, havlayan fakat ısıramayan bir duruma düşürüldüğünü, onunla dişi kalmayan bir köpek gibi alay edildiğini" söylemiştir.

"Biz Alman çalışma hayatının serbestisi ve hürriyeti için sosyalistiz. Halkın hürriyeti için nasyonalistiz. Yani, askeri güç için herkesin çalışmasını istiyoruz" demiştir.

Üçüncü Reich'in Prusya ruhunu. Berlin'in Naziler tarafından zaptı hakkındaki şu sözüyle çok güzel özetlemiştir:

"SS, SA'nın merkez hükümeti (Berlin) zaptı, bu teşkilatın proleter çevreden çıkmış olmasındandır."

Bir konuşmasında da. "Biz ne proleter, ne burjuva, ne Protestan ve ne Katolikiz, fakat Almanız. Reich ve Nazizm bir şeydir. Gerçek, bu rejimin tamamen Alman olmasındandır. Geçmişe, Alman psikolojisine ve tarihine bağlıdır. Başka millette bunun uygulanması mümkün değildir. Dışarının malı değildir. Hükümetler başarılarıyla hüküm olunur. Tarih, ikmal edilmiş icraatı kaydeder" demiştir.

Goebbels, bir konuşmasında da şunları söylemiştir:

"Tartışmada, tecrübeden çok başarıyla sonuçlanacak bir karar almak esastır. İhtilaller bir milletin gücünün arttığını gösterir. Nazizmde hükümet işçi mahallelerini bombardıman

etmez. Devlet gücüne dayanarak, şiddet göstermeden, halk ile birlikte çalışır. Halkın insanlığı, yapılması mümkün olan herşeyi bilen ve yapan hükümetle müttefik olur. Alman halkım idare edenler, dağlarda Alpinistleri uçurumlar arasında, kar fırtınaları içinde sevk edenler gibidir. Nazi hükümetinin bugünkü mirasa karşı aldığı şiddetli tedbirler, uçurumun kenarından geçmekte olan ülkemizde düzenin devamı içindir. Yarım yüzyıl sonra gelenler bizi affedeceklerdir."

Goebbels, politika adamını bir maddeyi yoğuran sanatçıya benzetir. Yoğurduğu şey halk kitlesidir. Bunu, sanatçı, bir millet haline sokar. Mussolini'yi İtalya'daki bu büyük sanatçılardan biri olarak nitelendirir. Bu liderin marksizmi ezmek için, Avrupa'da sosyalizmle nasyonalizmi birlikte kullanan tek kişi olduğunu söyler.

Goebbels, sosyal ihtilallerde halkı sevmenin yeterli olmadığını, onlarla birlikte olmak gerektiğini, bu sebeple, onların anladığı şekilde konuşmanın şart olduğunu iddia eder ki, bu doğrudur. (Dünyanın dört kıtasında yüzyıllardan beri adını hutbelerde okutan büyük siyasî dâhi Hazreti Peygamber de, **"Halka akıllarının ereceği şekilde hitap edin"** dememiş midir?)

Goebbels, kadınların politikaya karışmamaları, genel hayat içinde görevlerini yapmaları gerektiğine inanır. Ona göre, politika ve askerlikle erkekler uğraşacağından, erkekleri kadınlaştırmanın, kadınları da erkekleştirmenin anlamı yoktur.

Nazizm ve idarecileri konusunda yaptığım açıklamalardan anlaşılacağı gibi, bu rejim, kendi kendini idare etmek kabiliyetine sahip olmayan bir halkı sevk ve idare etmek şeklidir. Gerçekten de, Weimar cumhuriyetinin acı tecrübeleri, zihinlerde uyanmaya başlamış olan gerçek millî hâkimiyet ve saltanat ülküsünü öldürmüş, ayrıca Versay anlaşmasının ağır şartlan, açlık, yoksulluk ve idaresizlik Almanya'da komünist propagandasına çok elverişli bir ortam hazırlamıştı. Böyle bir ortamda. Nazizmin seçkin mücadeleci şeflerden oluşan idarecileri, Hitler'in kumandası ile hareket ederek, halkı canla başla kendilerine çekmeye çalışmışlardır. Naziler. bu teşekkül ve çalışmayı "Führertum und Gefolgschaft: Rehber Kılavuz ve Maiyeti" şeklinde izâh etmekte idiler.

Türk dostu İtalya Dışişleri Bakam Kont Sforza, "Synthese de l'Europe" adlı ünlü eserinde, Nazi Almanyasının Bolşevik düşmanlığını, aryen ırkını göklere çıkaran övgüsünü, şiddetli Mûsevî aleyhtarlığının sebebini; tabiî sınırları olmayan bu milletin, kuşatılmaya karşı olan korkusuna atfetmekte ve aynı zamanda bunu bir "Complexe d'inferiorite" haleti ruhiyesi, yani "Aşağılık duygusu" olarak kabul etmektedir. Kitabında, Hitler, Goebbels ve Göring'in dillerinden düşürmedikleri halkı, gerçekte aşağıladıklarını ifade etmektedir.

Savaşın başlamasına kadar Berlin'de yıllarca Fransa'nın büyükelçiliğini yapmış, Almancayı çok iyi bilen, filoloji doktoru ve tanınmış diplomatlardan Andre François Poncet'nin zekâsı, sosyal yeri, girginliği ve ünlü davetlerini Berlin'de bulunduğum zaman duymuş, sefaretinin Estonyalı usta metrdotelini de bizim sefarete alarak, devrin önde gelen şahsiyetlerinin mizacını da öğrenmek fırsatını elde etmiştim.

Andre François Poncet'nin **"Berlin'de bir büyükelçinin hatıraları Eylül 1931 ile Ekim 1938"** adıyla 1946'da yayınladığı değerli eserinde, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'u anlatması ile, Nazizim ve Hitler'in kişiliği hakkındaki bölümlerden en önemlilerini aşağıya alıyorum:

a- Ribbentrop sonradan 'Von' yapılmış 'Henkel' köpüklü şarap tüccarının damadı olan, haris, kendini beğenmiş bir adam. Hitler'e vaktiyle sokulmuş, Dahlem'deki güzel villasında, Führer'i

Alman ve yabancı yüksek zevâtla görüştürmüş. Führer'e tapınmakta, karşısında adetâ cezbeye gelmekte! Onun meddahı. Fikirlerini aynen kabul eden, zaman zaman bunları kendi görüşü gibi anlatan, Hitler'e asla itiraz etmeyen, aksine teşvik eden ve cesaretlendiren bir tip. İngilizceyi iyi konuşması, Fransızcayı bilmesi, Führer'in ilgisini çekmiş. Orta öğrenimli, işine hazırlanmamış, siyasî konularda câhil. O kadar habersiz ki, Versailles anlaşmasını bile okumamış, Almanya'nın 1919'dan beri yaptığı taâhhütlerden de haberi yok. Londra sefirliği tamamen başarısızlıkla geçmiş, İngilizlere güvenmesi, İngiltere'nin maddî ve manevî gücü konusunda yanlış düşüncelere saplanmasına sebep olmuş. Yabancı sefirlerle ilişkilerinde kaba, küstah. Sesini hemen yükselterek Almanya'nın askerî gücünü över. Bu tehditkâr adamla bir konuşma yapmak çok güç. Hitler'in taklitçisi olarak sürekli konuşur, muhatabının ortaya anığı sebep ve görüşleri kavrayamaz, yalnız kendi düşündüğünü söyler. Hitler. bu kafası kof adamı, Bismarck'tan daha üstün (!) saymakta olduğu için, şahsı üzerinde en zararlı etkiyi yapmakta. (Gariptir, Ribbentrop benimle bir görüşmesinde, kendisine "Hitler'in uğursuz müşaviri" dediklerini söylemişti."

b- 1934 yasası ile Bavyeralık, Prusyalılık kaldırılıyor, 'Reichs deutsche' oluyor. Yâni Bismarck Almanyası ortadan kalkıyor. Almanya 32 Gau'ya, bir çeşit vilayetlere, regionslara, bunlar da Kreis ve Ortlara ayrılıyor. Bunlar da Zellerler ve Blocklara bölünüyor.

"Gauleiter" ve "Müfettişlik"lerin üstünde genelkurmay bulunmakta, bu da Merkez Siyasî Komisyon Şefi, S.A. Şefi, S.S. Şefi, adliye, dış siyaset propaganda ve gençlik şeflerinden teşekkül etmekte. Bunlar Führer'in vekili Rudolf Hess'in idaresinde.

1933 Temmuz'unda "Sterilisation", yani ırkın tasfiyesi yasası çıkıyor. Sağlıklı olanların evlenmelerine yardımcı olunuyor, mal sahibi olmaları kolaylaştırılıyor ve borçları oldukça hafifletiliyor.

"Çalışma Kanunu" ile ünlü mühendis Todt, ilk olarak 200 bin işçi ile "Autobahn: Oto yollar"ı dört yıllık bir programda yapmaya başlıyor. 1933'de işçilerin "Kraft durch Freude" neşe, zevk ile kuvvet adlı teşkilatı, dörder yıllık programlar halinde işçilerin seyahat, spor ve eğlencelerini düzenlemekte.

c- Alınan ordusu (Reichswehr) Nazilere karşı, gençliğe askerlik sevgisi ve millî duygu aşıladığı için, herkesin iyiliğine davrandıkları için bunlara yardım etmiş, silah vermişti. Hitler, başlangıçta onun yarattığı bir insan sayılabilirse de, din aleyhtarlığı, Yahudi düşmanlığı, bağımsızlık hareketi iddiaları, çevresindekilerin aşağılık ve bayağılılığı Reichswehr'i gücendirmiş, endişeye düşürmüştü. Fakat ilişkileri kesmemiş, S.S. ve S.A.'ların askerlik taklitçiliklerinden nefret etmiş, özellikle ayrı bir ordu kurmak istemelerine tahammül edememekle birlikte, bunları bir güç olarak gördüğü için yardım etmiş ve kendi nüfuzu altına almaya çalışmış, işçi sınıfı ile ordu arasında düşmanlık olmamasına önem vermişti.

d- François Poıιcet, Hitler'in şahsiyeti, siyaseti ve rejimi konusunda şöyle demektedir:

"Adi yüzlü, opak yanı nüfuz edilemeyen sönük gözlü, alnı gülünç bir kakülle kapalı bu adama. Hindenburg ile hafif kafalılar, farkında olmadan Almanya'nın kaderini teslim etmişlerdir. Bu adamın gerek duygu, gerekse hırs ve ahlakı hakkında çok geçmeden hayal kırıklığına uğradılar."

"Hitler'in kanaatine göre, 'Metis' yani kanları karışık melez ırkların bayağı oldukları şeklindeydi. Canlı yaratıklar, tabiat kanunlarına tâbi olduklarından, en iyi kan taşıyan ırklar

galip çıkacaktı. İnsanların merhametlisi ve barışseveri. 'Dejenere' yani soysuz olanlarıydı. Hitler'e göre, savaş bir milletin mihenk taşıydı. Gelişmesi için savaş şarttı. Ancak savaşla yüksek ırklar diğerlerine hâkim olabilirlerdi. Bu sebeple ırk İslah edilmeli, Yahudi ve Zencilerle evlenmek men edilmeli. 'Tare' yani karışık ve bozuk olanlar hadım edilerek çocuk sahibi olmaları engellenmeliydi. Spor yaygınlaştırılmalı, 'Aryen' ırkı en yüksek ırk olarak tanınmalıydı. Bu ırkın özelliklerini en iyi koruyanlar Kuzey ve Germen ırkı, Hitler'e göre uzun boylu, "Dolichocephale" başlı, kumral ve mavi gözlüdür.

Yahudilik ve Farmasonluğun şiddetle karşısında olan Hitler, bunların, Demokrasi, Parlamentarizm, Marksizm, Pasifizın ve beynelmilelciliğin mûcidi olduklarını ifâde ediyor ve Yahudiliğin sadece Almanya'da değil dünyanın her tarafında yok edilmesi gerektiğini söylüyordu. Ferdiyetçiliğin aleyhindeydi. Ona göre, fert, cemiyet için vardı. Totaliter rejimlerde önemli meseleler plebist ile halkoyuna sunulurdu. Hükümetin emirlerini alacak bir "Reichstag" meclisi olmalıydı. Anayasaya gerek yoktu. "La fin justifie les moyens" yani "Sonuç, her vasıtayı haklı kılar"dı. Hatta millî menfaatler gerektirirse hile, yalan, yolsuzluk, ifsat, tahrik bile vazife olurdu!

III. Reich. Führer'in prensipleriyle yönetilecekti. Führer, yalnız vicdanına karşı sorumluydu. Çocuk, ancak ilk yaşlara kadar ailesine tâbi olacak, ondan sonra toplumun 'Jungvolk' ve 'Hitlerjugend' teşkilatına girecek, iyi bir Nazi, iyi bir asker olarak yetişecekti. Devletin tek bir gençliği olacaktı. Sanata ve tarıma yer verilecek, okullarda dersler kısaltılacak, tarih, milliyeti tarif edecek şekle sokulacak, üniversite sayısı azaltılacak, herkes altı ay kazma ve kürekle çalışacak, büyük sanayi devletleştirilecek, eski muhariplere arazi dağıtılacaktı.

Din konusunda Hitler, halkın karşısında tedbirli davranmış, inanan ve ibadet edenlerden olmadığı halde, "Kadiri mutlak" sözünü dilinden düşürmemişti. Himaye gördükçe Tanrı'nın varlığını kabul etmekte, kilisenin gençliği terbiye etmesini istememekte, papazların siyasete karışmalarına karşı çıkmakta, Roma'nın (Vatikan) ve etkili olduğu Katolikliğe hiddetlenmekte. Dine karışmıyor, fakat Kara Gömleliklerle S.S.'lerde 'Neopaganizm'i açıkça uygulamakta. Konuşmalarında Hıristiyanlığın genellikle Yahudilikten alınmış halkı tembelliğe sevk eden, dejenere yani soysuzlaşmış bir din olduğunu iddia etmekte. Fiyat artışlarına şiddetle engel olmak. 'Speculation' ve aracıları ortadan kaldırmaktan yana. Başlıca amaçları arasında. Doğuda bir hayat sahası kazanmak suretiyle ihtiyacı sağlamak, Alman halkını yerleştirmek ve Ukrayna üzerinden Karadeniz'de bir mahreç sahibi olmak. Almanya büyüdükten sonra, sömürge Fransa'nın zayıflamasından kendisi gibi çıkarı olan İtalya ve İngiltere ile anlaşmak, Fransa'nın işini bitirdikten sonra Rusya'nın üzerine yürümek, Avrupa'da bir 'Saint Empire Romain Gerınanique' kurmak ve kıtayı tanzim ederek Alman barışına teslim etmek de var..."

Poncet, Hitler'i "Deli" olarak nitelemekte, inatçı, sınırsız cüretkâr, âni karar verme özelliğine sahip, uzak görüşlü, tehlikeleri sezen bur duyguya sahip olduğunu anlatmaktadır. Bunların birkaç suikastten kurtulmasını sağladığını belirtmekte ve Hitler'in, halkın duygu ve isteklerine adetâ bir antenle bağlı olduğunu iddiâ etmektedir. Falcılara inanan Hitler'in 20 Temmuz 1944 suikastini zâlimane ve vahşiyâne cezalandırması üzerine generallerin, savaşların son bölümünü sabote ettiklerini yazmaktadır.

e- Henri Valloton'un 1945'te Paris'te basılan "Bismarck ve Hitler" adlı kitabında, yazar Bismarck'» dâhi bir satranç oyuncusuna, Hitler'i ise blöfçü ve hayasız bir pokerciye benzetmektedir. Bismarck'ın imkân ve fırsatların pehlivanı olarak Birinci Reich'in kurucusu

olduğunu, Hitler'in ise Üçüncü Reich'i mahvettiğini, fakat her iksinin de "Gücün hakka galebe çalacağı" uğursuz prensibiyle hareket ettiklerini yazmaktadır.

f- Konrad Heiden'in geniş inceleme ve derin bilgi sonucu yazmış olduğu ve 1936'da basılan "Adolf Hitler" adlı kitabının "Almanya'nın Şeytanıİki Hitler" başlıklı bölümünde özetle şöyle denilmektedir:

"Tarihin ender kaydettiği halkı sürükleyici ve olağanüstü bir telkin gücüne sahip olan bu adam, kendisi gibi aç, acı çeken ve küskün halkı sözleriyle, tamamen kırılmış gururunun, şeref, güç ve üstünlük hırsının bir modeli haline soktu. Hitler'i muayene etmiş olan Landsberg hapishane doktoru, ırsî bir hastalığı olmadığını. Büyük Almanya inancı ile heyecanlı ve 'Autosuggestif etkisi altında bulunduğu söylemişti. Tanınmış profesör Max von Gruber de, kendine tamamen hâkim olmadığını, daha çok akla ve hayale gelmeyecek şeyleri yapabilecek, heyecanlı ve cüretli bir adam olduğunu belirtmişti. Çeşitli tıbbî teşhisler, Hitler'i ’Hysterique" (İsterik) olarak tespit etmiştir. Taş gibi duygusuz bir durumdan birden bire hiddet ve feverana geçmek, istediği zaman ağlamak ve gülmek. İrade gücünün büyüklüğü onun iki ayrı insan olmasını mümkün kılmıştır. Aslında çekingen ve mütevazi bir insanın, birahanede tavana tabanca sıkarak 'Putsch' hareketi yapması, 'Dünya korkaklar için yaratılmıştır) demesi, kişiliğini belirten noktalardır."

Keııdisininin ve başkalarının acısına dayanıklı olan Hitler, bazen Büyük Frederik gibi (Cynique) hayasız, Napolyon gibi kaba, İmparator Joseph gibi babacan ve iyi adam da olabiliyordu. Konuşurken kılıksız, ufacık, bıyıklı ve çelimsiz bu adamın, birdenbire bir melek haline döndüğü, tezahürat ve alkışlar arasında ter içinde, gözleri parlayan mütevazi Hitler'in oturduğu görülürdü. V/agner'in politik fikirleri ve ilham kaynaklan (Cüce Alberich, Siegfried, Hagen ve Wotan) tamamen ruhuna nüfuz etmiş, kendi evrenini oluşturmuşlardı. 1933 politik zaferinden sonra kendisiyle görüşen Oswald Spengler, 'Hitler'in iktidara geçmesi, kuvvetle zaafın meydana getirdiği bir fırtına içinde gerçekleştirmiştir. Hedefini bilmeden sürüklenmekte, hayalinde yanlış bir şekil yarattığı için çoğunlukla yolunu şaşırmaktadır. Bu kadar velvele ile meşhur olmasından endişe ederim. Tarih hissiyatçı değildir. Hisle hareket edene ne yazık' diye yazmıştır.

Hitler, eski Avusturyalı bir Katolik olmasına rağmen, Rosenberg'in etkisiyle Neopaien ilkelerini kabul etmişti. Heiden, Hitler'in güzel kadınlardan hoşlandığını, onlara karşı sadık aşık rolü oynadığını, sadık metresi Eva efendisi fotoğrafçı Hofınann'ın güzel kızı Heııııi'ye tutulduğunu anlatmaktadır. Henni. Hitler'e yüz vermemiş ve Baldur von Schirach'le evlenmiştir. Savaş yıllarında Almanya'da Türkiye'yi temsil ettiğim dönemde, yakışıklı ve çizmeleriyle mağrur bu von Schirach, Avusturya Genel Valisi idi.

Hitler'in şahsiyeti hakkında verdiğim bu yeterli bilgilerden sonra, dünya tarihinin inceleyeceği bu maceraperestle ilgili olarak Münich'te çıkan "Die Welt illustrierte Revue" dergisinde "Hitler'in ilk Biograph ie"si başlığıyla yayınlanan ayrıntılı makaleden önemli bölümleri özetleyerek, bu konuyu bitirmek istiyorum:

"Hitler, Avusturya vatandaşı sıfatıyla 27 yaşına kadar askerliğini yapmamıştı. 1913'de Münich'e kaçarak yoksul bir hayat sürmüş, resim satarak geçinmeye çalışmıştı. Geceleri mimarî kitaplar okumuştu. Çalışkanlığı ve dürüstlüğü yüzünden bazı zenginler yemeğe davet etmişler, opera bileti vermişlerdi. Devlet Başkanlığı yaptığı sürede, sahip olduğu mimarî bilgileri resmî inşaatlarda tatbik ettirmiştir. 'Volkshalle'nin 350 metre yükseklikte ve 100 bin

kişinin oturabileceği genişlikte olması bunun güzel bir örneğidir."

Savaş yıllarında Münich'in ziyaretlerimden birinde, Nazi ihtilalinde ölenlerin mezarlarına çelenk koymak üzere gittiğim bahçede, çeşitli kaya parçalarının dikili olması dikkatimi çekmişti. Mezarlık Müdürü, bu taşların Almanya'nın çeşitli bölgelerinden Führer'in emriyle getirildiğini, Hitler'in Münich'e gelişlerinde bunların dayanma derecelerini incelediğini söylemişti. Eğer savaş çıkmasaydı Führer'in Berlin'i büsbütün başka bir şekle sokmaya karar vermiş olduğunu, o tarihlerde değerli mimarlarımızdan Prof. Hamit Kemalî Söylemez oğlu'nun asistanlık ettiği Prof. Bonatz'ın bu işle uğraştığını öğrenmiş, bu planların kopyalarını Dışiişlerimize göndermiştim.

Fiihrer, Habsburg hanedanını, Avusturya Macaristan'da yaşayan Almanların aleyhine İslav himayeciliği yapmakla suçlamaktadır. Avusturya üniformasını giymemek için Bavyera'ya kaçmış olmasını Münich'liler mazur görmüşlerdi. Hitler, 1914 Ağustos'unda "List" adı verilen Bavyera ihtiyat alayına gönüllü olarak girmiştir. Ypres cephesine gönderilmiş, onbaşılıktan daha yukarı çıkamamıştır. Topçu ateşiyle bacağından yaralanmış, İngiliz topçusunun gaz mermisi etkisiyle bir süre gözleri görmemiştir. 1919'da Münich'e dönmüştür. Eisner katledilmiş, askerî diktatörlük cereyanı başlamıştı. Hitler, isyan tahkikat komisyonuna üye yapılmıştır.

Hitler, kıta içinde cesur bir askerdi. Kutsal asker ocağında benliğine ve ruhî sükûnete kavuşmuştu. Ünlü şair ve morfinman, sarhoş Dietrich Eckart, Hitler'e, **"Politikacılık yapan ve yeni bir hareketin führeri olmak isteyen adam, iyi bir hatip olmalıdır. Ne kibar ve nazik bir adam, ne de eski bir subay bile olmamalıdır. Halktan gelmeli ve yoksul olmalı, fakat bunlardan daha önemlisi bekâr kalmalıdır"** diye sürekli telkinde bulunmuştur.

Bu satırları yazarken, Büyük Atatürk'ün yakınları olan bizlere, **"Millî Mücadele arkadaşlarım evlenmemelidir"** dediği hatırıma geldi. Gerçekten de, tarihimizin bu ölüm kalım devrine bakarsak, ilk safta çoğunlukla bekârları görürüz. İstanbul'u işgal eden ve son Osmanlı Meclisi Mebusan'ı basan İngilizlerin, milliyetçileri tevkif ederek Malta'ya sürmeleri, itilaf partisinin düşmana dayanarak İttihad ve Terakki mensuplarını tevkif etmesi karşısında Anadolu'ya geçenler arasında evliler de vardı. Bu hamiyetli ve fedakâr insanlar. Milli Mücadele'ye canla başla katılmış. Birinci Büyük Millet Meclisi'nde değerli kişilikleriyle davamıza çok faydaları olmuştur. Mesela, İstanbul Meclis'i basılmadan. Heyeti temsiliyede Atatürk'ün mâiyetinde benim yerime gitmiş olan Recep Peker, basıldıktan sonra Halide Edip Adıvar ve Dr. Adnan Adıvar, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, İnönü, Kâzım Orbay, Saide Hanım, Saffet Arıkan gibi vatanseverler...

Hitler, siyasî bir toplantıdan çıkarken, eline "Benim Politika Uyanışım" (Mein Politisches Envachen) adlı bir broşür sıkıştırılmıştı.

Bunun, Anton Drexler'in kurduğu ilk Alman işçi partisinin tüzüğü olduğu anlaşılıyordu. Hitler, bu partinin toplantılarına gitmeye başlamıştı. Sonradan bu parti Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (N.S.D.A.P.) şekline sokulmuştu. Hitler, bu partide önce en faal bir eleman ve en çekici bir hatip olmuş, hâkimiyet ve güç konusunda propaganda yapmış. Şubat 1920'de 25 maddelik programı ilan etmişti. Dostu olan şâirin aracılığıyla zengin ailelerden yardım görüyordu. Partinin önce Bavyera'da, sonra da bütün Almanya'da ilgi görmesini, genel ekonomik duruma borçluydu.

Mussolini'nin "Roına'ya doğru hareket"i Hitler'i çok etkilemiştir. 1923 yılında Berlin üzerine bu şekilde bir harekete hazırlanmışsa da, General Lossow'un ikaz ve ihtarı ile bundan vazgeçmişti. Fakat Bav yera hükümetine karşı tecrübeye kalkıştığı "Puç hareketi" 16 ölü ve birçok yaralı ile kendisinin de beş yıl kalebentlik cezasıyla suya düşmüştü. Hitler'le birlikte Landsberg hapishanesine tıkılanlar arasında Dr. F. Weber, eski subaylardan Hermaıın Kriebel ve Rudolf Hess de vardı. Nazi partisinin silahlı S.A. teşkilatı, bu on yıl süren mücadelelerde 224 üyesini kaybetmişti. Bunların şefi Rohm, Führer'in iktidara çıkmasına adetâ merdivenlik etmiş, Hitler'in yakın arkadaşı olmanın verdiği cüret ve hırsla Millî Savunma Bakanı olmak ve S.A. şeflerini ordu generalleri yerine geçirmek istemişti. Fakat Hitler. Nazi teşkilatının kendi yerini tehlikeye sokacak derecede gelişmesini istemediğinden, buna razı olmamıştı. Röhın'ü, Emniyet Bakanı yapmış, o da S.A.'ları komünizme karşı muavin polis haline sokmuştur. Hitler, Röhm'ün kendi aleyhinde bir hükümet darbesi hazırladığını duyunca, sabahın saat 06.00'sında Weissee'de yattığı pansiyona girerek, Silizya S.A. şefi ile şoförünü öldürtmüş, Röhm'ü esir almış, Müııich'e trenle gelen S.A. şeflerini de birer birer yakalatmış ve hepsini, Bavyera eski Devlet Başkanı General Ritter von Kahr'ı da idam ettirmişti. Bu sırada arkadaşları Göring ve Himmler de Berlin'de aynı temizliği yapmışlar, cinayetler işlemişlerdi. General Kurt von Schleicher'in evini bastırarak general ve eşi ile diğer kabine arkadaşları olan Dr. Jung, Dr. Klausner ve von Bose'yi de katlettirmişlerdi. Von Papen'in bu katliamdan kurtulması, Göring'in evinde hapsedilmiş bulunması sayesinde olmuştu. Bu korkunç cinayetlerin mahiyetini kavrayamayacak derecede bunamış olan ihtiyar Mareşal Hindenburg önce telgrafla.

sonra da ölümünden üç gün önce kendisini hasta yatağında ziyaret eden Hitler'i bizzat, "Alman milletini kurtardınız" diye tebrik etmişti. Bu, tarihe fecaatle geçmiş bir olaydır.

Kişisel politik ihtirasların ne korkunç ve feci cinayetlere yol açtığını gösteren bu kanlı olayda General Schleicher ve Bredow gibi iki değerli üyesinin hesabının Reichswehr tarafından sorulmaması. Alman ordusunun Hitler'e karşı ilk meydan savaşını kaybetmiş olması demekti. Ordunun cesaretsizliği karşısında bu cinayetlerin seçimlerde Naziler aleyhine beklenen etkiyi yapmamasının ve partinin 107 milletvekilliği kazanmasının sebebi, bankaların arka arkaya kapanması, daha 1931'de dört milyona çıkan işsiz sayısının ve hoşnutsuzluğun gittikçe artması ve yoksulluğun bütün halkı sarmış olmasıdır.

Hitler, 1932 yılının Ocak ayında kalabalık maiyeti ile birlikte Berlin'e gelerek, eskiden kalmakta olduğu Postdamer Caddesi civarındaki Sanssouci Oteli yerine, hükümet merkezine 100 metre yakında, gösterilerin yasak olduğu lüks Kaiserhof Oteli'ne inerek karargâhını kurmakla siyasî bir gösteri yapmıştı. Eylül 1939 başında Berlin'e sefir olarak gelişimde bu oteli tercih edişim. 24 Ağustos 1922'de düğünümüzün bu otelde yapılmış olmasındandı. Bu hareketimiz Nazilerce şahsi sempati ve siyasî jest olarak kabul edilmesi, hizmet bakımından hayırlı bir etki yapmıştı.

Hindenburg, 1938'de Hitler'i Hükümet Başkanı yapmıştır. Von Pa pen hatıralarında "Schröder'iıı kendisine telefon ettiğini. Hitler'le görüşmek isteyip istemediğini sorduğunu ve kabul ederek gittiğini, kapıda muhtemelen polis olan bir kişinin fotoğrafını çekmesine hayret ettiğini, Führer'le görüşmesine hiçbir önem vermediğini" yazmaktadır. Goebbels de, "Kaiserhoftan Reichskanzlei'a" (Von Kaiserhof zur Re ichskanzlei) adlı kitabında, "Schleicher'in hükümetin başından uzaklaştırması konusunda Papen ile Führer görüşmesi gizliliğini koruyamadı. Önce hükümetin sona ermesi konuşuldu. Bu muvaffak olursa, biz artık

iktidara yaklaşmış olacağız" demektedir.

Hitler, 30 Ocak 1933'te Başbakan (Reichskanzler) oldu. Halk tarafından alkışlanıyordu. Vaktiyle Führer'in mücadele arkadaşlığını yapmış olan değerli General Ludendorff, Mareşal Hindenburg'a yazdığı bir mektupta aynen şöyle diyordu:

"Siz açıkça söyleyeyim ki, bu uğursuz adam devletimizi uçuruma sürükleyecektir. Milletimize tasavvur edilemeyecek bir sefalet getirecektir. Gelecek nesil bunu yaptığınız için sizi mezarınızda lanetleyecektir."

Von Papen ise. Herren Kulübü'ndeki arkadaşlarının izahat istemeleri üzerine, zaferinden emin bir insan edasıyla gülerek, "Eğer Hitler'in iktidarı ele aldığını sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Biz onu angaje ettik. Hindenburg. içte savaşa engel olmak için ve parlamenter durumda başka çare olmadığı için yaptı" demişti. Hitler de, ilk kabine toplantısında. Buna adetâ cevap verir şekilde, bakanlara, "Dünyada hiçbir güç beni, sağ oldukça buradan atamaz" demiş ve "Anti Krist değilim. Fakat herhalde anti Leninistim. Hindenburg'a sadakatle hizmet edeceğim. Almanya'nın tesellisiz durumunu bilmeyenler şimdi savaş olacağından söz ediyorlar. Biz şimdi maaşları nasıl verebileceğimizi düşünelim" diye sözlerini bitirmişti.

Hitler'in ilk işi 6 Şubat 1933'te muhalefeti ve basını susturacak bir kararname yayınlamak olmuştu. 21 gün sonra çıkan Reichstag yangınının Hitler'in ekmeğine yağ sürdüğü malûmdur. Hitler. yangın yerinde hiddetinden titreyerek. **"Bu Tanrı'dan gelen bir işarettir. Kimse komünistleri ezmemize artık engel olamayacaktır. Yolumuzun üzerinde duranları öldüreceğiz"** diye haykırmıştır. Politikadaki ustalığına bir örnek olarak. Büyük Frederik'in mezarını bulunduğu Potsdam garnizon kilisesinde 21 Mart'ta yeni Reichstag'ın açılış töreninin yaptırmış. Mareşal Hindenburg. Mackensen. veliaht ve davetlilerin huzurunda, mükemmel hazırlanmış nutku ile. devletin şeref ve adaletinden. Avrupa barışına taraftar oluşundan. Hindenburg'u millî kalkınmanın hâmisi ilan ettiğinden söz etmiştir. Bu konuşmanın etkisiyle diktatoryal kanunu meclisten çıkararak, anayasaya aykırı ve istediğini yapabilme yetkisini kazanmıştır. Reichstag da. zamansız tatile girerek kendi idam kararını imzalamıştır.

Amerikan ordusu savaştan sonra, Führer konusunda, bilhassa tıp ve ruhiyat alanında yaptırdığı incelemeye dair "Hitler as seen by his doctors" adını taşıyan gizli raporları yayınlattırmıştır. Bunların önemli bölümlerini, gerçek demokrasiye kavuşmak amacını güden her hür millet için ibret alınması gereken ders olduğundan, özetle aktarmayı tarihî bir konuyu tamamlamak için gerekli görmekteyim:

Bu belgeler, Hitler'i 1935-1945 yılları arasında tedâvi etmiş olan altı doktorun ihtisasa dayanan raporlarıdır. Uzun yıllar Hitler'in özel doktoru olan, ancak ölümünden biraz önce ifadesi alınabilin Dr. Theo Morell'in dedikleri de konuya esas teşkil etmektedir. Diğer mütehassıslar gerek görüldükçe konsültasyona çağrılmış, kısmen tedaviye katılmış olan Prof. Giesling, Löhleiıı, Weber, Nissl ve Brinkmann'dır. Bunlar röntgen sonuçlarım ve müşahadelerini birer rapor halinde vermişlerdir. Amerikalılar. "Ash can" yani "Kül Kovası" adını verdikleri cezaevinde. Nazilerin en önde gelenleri ile bu doktorları da tutuklu olarak sorguya çekmişlerdir. Bu incelemeye sebep olarak da;

a- Reichskanzlei'de bulunan çene kemiği ve protezinin Führer'in olup olmadığı,

b- Hitler'e ait efsanelerin ortadan kaldırılması,

c- Sahtekârların kendilerini ileride Führer diye ortaya atmalarının önüne geçilmesi.

d- Tarihçilere, doktorlara, ilim adamlarına güvenilecek materyal hazırlamak olduğunu ilan etmişlerdir. Özetle, tıbbî inceleme sonunda, Hitler'in akıl hastası olmadığı, sıradan orta yetenekte bir insan olduğu meydana çıkmıştır. Fakat şaşılacak taraf, bu adamın pek çok çalışmasına, düzensiz hayatına, çoğunlukla geceleri meşgul olmasına, çok az uyumasına, anlamsız şekilde gıda almasına, hareket ve açık hava eksikliğine rağmen, sağlığını yıllarca koruyabilmiş olmasıdır. Ancak ölümünden bir yıl önce sıhhatini kaybetmeye başlamış, gitgide bedence ve zihince bir harabe haline gelmiştir. Önceden hiçbir hastalığa yakalanmamış, yalnız iktidara gelişinin ilk yılında, muhtemelen çok bağırmaktan ve teknik konuşma usullerini bilmediğinden, boğazındaki ses telleri düğümlenmiş, çok telaşa düşen Hitler, Prof, von Eycken'in ameliyatı ile sağlığına kavuşmuştu. Profesöre 25 bin mark gibi muazzam bir ihsanda bulunmuştur.

76 yaşındaki değerli ve tanınmış tarih ve coğrafya âlimlerinden General Haushofer'in eşi ile birlikte intihar etmesinden birkaç gün önce görüşmeye imkân bulmuş olan Yves Delbars'ın Hitler'i kişiliğini aydınlatan uzun yazısından kısa bir özet yapmayı gerekli görmekteyim:

Haushofer Delbars'a, "Bu kılıksız, câhil ve yoksul adama acımıştım. Olağanüstü bir dinamizm sahibi olduğunu, Almanya'nın ezelî ve ebedî temayüllerini taşıdığını hissettim. Bir şeyler öğretmeye çalıştım.

Cezaevinde benden aldığı kitaplarla bilgisini genişletmiştir. Hess'e ise 'Mein Kampfını dikte ettirmiştir" demiştir. Haushofer'in özellikle İtalyanlarla pakt yapılmasına karşı olması, fiilen ve teorik olarak muhalefette bulunması sebebiyle, 1944'te Hitler bu hocasını da tevkif ettirerek Dachau kampına göndermiştir. Büyük oğlu Albrecht'i de Berlin'de "Gestapo: Gizli Polis" eliyle öldürtmüştür. Müttefikler Almanya'yı işgal edince Haushofer'i serbest bırakmış ve tanıklık için Nürenberg'e dave edince, karıkoca intihar etmişlerdir.

Haushofer. 1969'da Japonya'ya geri çağrılan, Ruslarla Almanya'nın anlaşmasından dolayı hayal kırıklığına uğrayan General Oşima'ya, Hitler'in "Müsterih ol, müşterek düşmanımız Moskova'ya karşı birlikte çalışacağımız zaman uzak değildir" dediğini. Hitler'in görgüsüz, kendini beğenmiş Ribbentrop'la Himmler ve Göring tarafından çıkmaz bir yola sürüklendiğini. Rusya'ya saldırması. Amerika'nın sanayi gücü ve durumun tehlikesi konularında söylediklerini bir türlü anlatamadığını, artık kimseyi dinlemez bir insan haline geldiğini söylemişti.

Yukarıdaki bölümlerde sırası geldikçe, savaş hareketi konusunda Hitler'in dengesizliklerini anlatmıştım. Kendinde büyük kumandanlık kudreti olduğuna inanan Hitler'in. çok güvendiği Göring'i dinleyerek. Batı cephesinde tankları durdurması ve sadece hava filosuyla İngilizlerin kanalda esir edilebileceğini sanması büyük hata idi. Hitler, Birinci Dünya Savaşı'nda Richthofen filosunda gösterdiği cesaret ve atılganlığıyla ün yapmış bu parti arkadaşına güveni, İngiliz-Amerikan hava kuvvetlerinin Berlin başta olmak üzere bütün Alman şehirlerini bombardıman etmelerine engel olamadığını görünceye kadar sürmüştü. O tarihten sonra da karargâhına çağırmamış, Berchtesgaden'deki Obersalzberg'de oturmasına izin vermişti. **Göring'in, 1945'te Batı devletleriyle ateşkes yapılması teklifi ve kendisinin devletin başına getirilmesine izin istemesi, Berlin'de kuşatma altındaki Hitler'i son derece kızdırmış ve**

Göring'i idama mahkûm etmişti. S.S.'lerin bu amaçla tevkif enikleri Mareşal, hava ordusundaki arkadaşları tarafından kurtarılmıştı. Almanya sonunda silahları bırakınca, Göring kendiliğinden teslim olmuş ve cezaevinde asılmaya götürülmeden ağzında sakladığı zehir kapsülünü kırarak, canlı bir asker olarak asılmak utancından kurtulmuştu. Çok güvendiği siyasî müşâviri Ribbentrop da, 1945'in Noeli'nde cezaevindeki hücresinde kendisini ziyarete gelen Rus generalinin, elinde Sovyetlerle yaptıkları paktın gizli kısmı gibi Ruslar aleyhinde önemli bir belge varken, **"Bu gizli kısımları mahkemede açıklamazsa cezasını hafiflettirecekleri** (!) vaadine inanmış ve Rusya'nın içyüzünü dünyaya açıklayabilecek böyle bir fırsattan yararlanamamış, saflığının bu son safhası da idamla sonuçlanmıştı. Bu idam kararı müttefik Rusların onayı ile verilmiş, Rus hakiminin de katıldığı infaz töreniyle. Ribbentrop asılmıştı.

Hitler'in deyim yerindeyse gitgide gemiyi azıya alarak, hiç bilmediği askerlik tekniğinde kendini büyük Moltke'den üstün bir strateji dehası sayması karşısında generallerin zaaf göstermeleri, onlara karşı beslediği çekememezlik ve nefreti açığa vurmuş, sonunda subayları, kendisine suikast yapmaya adetâ zorlamıştı. Çetecilikte payı bulunmayan bu askerlerin planladıkları bombalı suikastten Hitler kurtulmuş (20 Temmuz 1944). bu suikaste karışan Feldmareşal intihar etmiş, samimî dostlarımızdan Berlin Kumandanı General Haase dahil 63 general, Moskova sefiri. Tahran dan meslektaşım Graf von Schulenburg idam edilmişler, kahraman Rommel intihara mecbur edilmiş ve tantanalı cenaze töreniyle bu cinayet maskelenmişti.

Bu suikastten sonra Himmler'in durumu güçlenmiş. Hitler. askerlikten anlamayan bu câni adamı General Fromm'un yerine ihtiyat ordusu başkumandanlığına getirmişti. Üstelik, gittikçe tehlikeli olmaya başlayan Rus saldırısını durdurmak göreviyle bu serseriyi Vistül ordusunun başına geçirmişti. Fakat, beceriksizce idaresi yüzünden bu ordu Elbe nehrine çekilmeye mecbur olunca, Hitler, kızarak "Buna Elbe ordusu kumandanı adını vermek gerekirmiş" demişti. Gözünden düşen Himmler'in, İsveçli Comte Bemadotte'un aracılığıyla, müttefiklerle teslim şartlarını tespit etmek üzere bizzat temasa geçtiğini duyunca idamını emretmişti. Ancak, bu kararın infazından önce, genel çöküntü dalgaları Başbakanlıktaki Führer'in sığınağına çarpmaya başlamıştı. Zaten Himmler'in teşebbüsü de suya düşmüş, birliği başında ölmeyi tercih edebilecek karakterde olmayan bu adam, küçük subay kıyafetine girerek İngilizlere teslim olmuş, fakat İngilizlerin kim olduğunu anlamaları üzerine zehir yutarak intihar etmişti.

Hitler'in, 1941 Mayısı'ndan habersizce İngiltere'ye uçan Hess'in yerine görevlendirdiği Bormann da uğursuz, karanlık, merhametsiz bir cani idi. Şeytanî ve gizli faaliyetleri sonucu birçok kişiyi öldürttüğü. Polonya'daki kampların kurulmasını sağladığı gibi, "Gauleiter: Kaıız ler" sıfatıyla da valileri, partiyi, dolayısıyla devleti kontrolü altına almış. kendi adamlarıyla Fülırer'in çevresini sarmış ve kukla gibi oynatmıştı. Bu kurnaz adamın nerede ve nasıl öldüğü tespit edilememiştir.

Bütün bu açıklamalardan sonra. III. Reich'ıı bir Alman devleti olmaktan çok. milletin çoğunluğuna hakim olmuş, başta Hitler olmak üzere, kişiliklerini anlattığım insanlarla, câni Julius Streicher ve alkolik Robert Ley gibi bir sürü baldırı çıplağın hükmü altındaki bir Nazi grubunun esiri olduğu anlaşılacaktır. Alman halkı, bu adamların dillerinden düşürmedikleri ideal Alman tipinden çok uzak olduklarını, aşağıdaki hoş espri ile dile getirmişlerdi:

"Şişman, göbekli Göring için. 'Bir Alman onun gibi ince ve uzun olmalı; siyah saçlı Hess için 'Hess gibi sarışın; kara gözlü Borinan için de, 'Onun gibi mavi gözlü'; ufak tefek, çelimsiz Goebbels için de 'Geniş omuzlu, basit, mütevazi'. Ribbentrop için, 'Onun gibi âlim ve akıllı', Hitler için de özetle, (Avusturya asıllı oluşunu imâ ederek 'Führer gibi gerçek bir Alman!"

Milletleri felakete sürükleyen diktatörlerin feci akıbetlerini tarih sayfalarında okumaktayız. Hitler'in sonu, tüyler ürpertici ve ibret alınması gereken bir sahne olmuştur. Kendi siyasî ihtirası için dünyayı ateşe veren ve Almanya'nın yansının Sovyet boyunduruğuna girmesine yol açan bu uğursuz adam, nikâhına aldığı metresi Eva ile birlikte zehir içerek intihar etmiş, muhafızlarına, "Ruslar cesedimi bulurlarsa Moskova'da teşhir ederler, beni yakın, küllerimi savurun" diye vasiyet etmiştir. Propaganda Bakanı Goebbesls de aynı şekilde, günahsız eşi ve masum çocuklarıyla birlikte intihar etmiş, cesetleri yakılmıştır.

II-HİTLER'İN SOFRA SOHBETLERİ

Hitler'i elimden geldiği kadar ve tarih gözüyle tanıtmaya gayret ettim. Bu bölümün sonu olarak Hitler'in en kudretli ve parlak dönemi olan 1941-1942 yılları içinde, karargâhına her akşam yemeğe davet ettiği konuklarına söylediklerini nakletmek istiyorum. Bunların Alınanlara has bir düzenle uzman bir stenografa not ettirilmiş ve düzenli bir dosya halinde tutulmuş olması sayesinde, Batı Almanya'da Bonn şehrindeki "Nasyonal Sosyalist Devri Tarihi Enstitüsü" tarafından "Hitler'in sofra sohbetleri" adıyla 1951'de yayınlanan kitap ile, üç yıl sonra 1953'de "Hitler's Table Talk" adıyla Londra'da yayınlanan İngilizce kitaptan, İkinci Dünya Savaşı'nı ve Hitler'in kişiliğini aydınlatması bakımından, önemli gördüklerimi tercüme etmeyi yararlı bulmaktayım:

a-Kendi hakkında:

1) Gençliğinde çok geniş alanlarda yaşamak hayalini taşıdığını anlatıyordu. Bombardıman sığınağından başka bir şey olmayan ve "Genel Karargâh" adını taşıyan bu dar yerlerde savaş zoruyla adetâ kendisini hapsedilmiş hissettiğini, çok sıkıldığını söylüyordu. Berlin'i özlemle düşündüğünü, bu sebeple arada bir Berlin'e gitmeye mecbur kaldığını belirtiyordu. (Berlin'e gelişlerinde yaşlı madam von Dirk seıı'a uğradığından haberimiz oluyordu. Birkaç kez gittiğim (Doğu Prusya'da Rastenburg'daki karargâhı, bir orman içinde gizli, çevresi tel örgülü. S.S.'lerle korunan, buııkerlerden yapılmış küçük barakalardan ibaretti. R.H.G.))

En beğendiği karargâhın, Bad Nauheim civarındaki Felsennest karargâhı olduğu söyleniyordu. Ateşten yanmayan ahşap kısmının neşrettiği gazlardan ve rutubetli oluşundan şikayet ettiği, daha mükemmel olmasına rağmen kale şeklinde inşa edilmiş olduğu için Wolfssch lucht'teki karargâhta da oturmadığı anlaşılmıştır.

2) ***Hitler'in şu sözleri, onun siyasî ve askerî görüşlerini ortaya koyuyordu:***

"Karar verme özelliği, ne pahasına olursa olsun uygulamaya geçmek demek değildir. İnsanın içgüdüsü harekete geçmeyi emrettiği zaman asla tereddüt etmemelidir. Savaşmak için şans sahibi olmak da gereklidir. Baskınımsı ve âni hareket, savaşın yarısını kazanmaktır. Önceden başarılı oldu diye aynı hareket tekrar edilmez. Bin kilometrelik geniş çevirme harekâtını 'Kessel'i birçokları tatbik edilemez görmüşlerdi. Bunun icrâsı için bütün yetkimi ortaya koydum. Şunu da söyleyeyim ki, başarılarımızın çoğu cesaret ettiğimiz hatalarımızın ürünüdür. Dünya ve hâkimiyet mücadelesi, Avrupa lehine Rus topraklarına sahip olmakla

kazanılacaktır. Bu şekilde Avrupa, deniz kuşatmalarının (Blocade) tehdidinden kurtulacak, tasavvur edilemez bir kale haline gelecektir. Ekonomik yollan açan bu durum karşısında, en liberal Batı devletlerinin bile 'Yeni Nizam'a meyledecekleri düşünülebilir. Rusya sahası bizim Hindistanımızdır. 1918'de Baltık ülkelerini ve Ukrayna'yı meydana getirdik. Fakat artık, bağımsız bir Ukrayna meydana geldiğine göre, Baltık devletlerini muhafazada bir yararımız olamaz. Bütün Avrupa'nın muhtaç olduğu hububatı vermeliyiz. Kırım, bize limon, portakal, pamuk ve lastik verebilir. 160 bin dönüm plantation ekim, istihlakimizi temine yeterlidir. Askerî meseleler konusunda fikir vermem, o anda, zamanında kimsenin benim kadar başarılı olamayacağını anladığımdandır. Benim bu durumum, tıpkı toprağına saldırılan bir köylünün, toprağını savunmak için silaha sarılmasına benzer. Savaşı ben. ruh ve duygu ile yaparım. İstemediğim halde bir savaş lideriyim. Alman birliğini sağlamak, geçen yüzyılda Prusya'nın görevi idi. Bugün büyük Almanya'nın kurulması, bunun dünya ölçüsünde güce kavuşturulması görevi, yalnız bir güneyli Alınan'ın yönetimi altında başarıyla yerine getirilebilir. Berlin günün birinde dünyanın başkenti ve idare merkezi olacaktır."

3) ***Kendi tarifini birçok kere yapmış olan Hitler. yazılanın dikte ettirdikten sonra 24 saat geçmeden tashih etmezdi.*** Aleyhinde kullanılacak bir şey bırakmaz, yazıdan çok görüşmeyi tercih ederdi. Günde on saati askerî meseleleri düşünerek geçirir, geceleri yatmadan önce bir süre mimarî ile meşgul olarak zihnini dinlendirir ve uyurdu. Bu savaşta kendisine olan ihtiyacın herhalde çok arttığını düşünüyordu. Ona göre muhakkak olan, kendisi olmasa, Almanların varlıklarını borçlu oldukları kararların alınmayacağıydı. Yapı olarak hunhar bir kişi olmadığını, partisi aleyhindeki mikroplan temizlemediği takdirde tehlikeli bir duruma girilmiş olacağını, soğuk gerçeğin icraatın sebebi olduğunu, bu durumda duygulara yer olmayacağını, istisna kabul etmeyen bir demir irâde uygulamak zorunda kaldığını, güç durumlarda sinirlerine hâkim olarak sadece kendisinin kaldığını, nişanlar içinde parlayan yakınlarında, bu nişanlan taşımamakla ayrıldığını söylüyordu.

YABANCI DEVLET ADAMLARI VE DİPLOMATLAR HARKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1) Hitler'e göre Stalin, dünya tarihinin en olağanüstü, harikulade bir siması, papaz okulunda yetişmiş bir anarşisttir. Hitabet yeteneği yoktu. Fakat her emre itaat eden bir bürokrasi sayesinde, kaplan karakterli kudretiyle ülkesini idare ediyordu. Hiç kimse Stalin'in Ural dağlarından Avrupa'yı istilâ edebileceğini düşünemezdi. Ancak Slovakya'ya yerleşebilirse, oradan Almanya'yı fethetmesi imkân dahiline girer, fakat bu felaket Sovyet İmparatorluğunun kaybolmasına sebep olurdu. Stalin'in siyasî ve sosyal dehasının başlıca örneğini, Rusya'dan daha olgun ve gelişmiş ülkeleri zapt edince, kendi ordusu ve idare kadrosu mensuplarının partiye inançlarının sarsılmaması için, işgal ettiği bu ülkeler halkını süratle komünist yapmasında görüyordu. Hitler, Stalin'i kurnaz bir Kafkaslı olarak gördüğünü açıklamaktadır ki, gerçekten da savaş sonrası tarihi, bu kurnaz Gürcü'nün kurnazlığını, eski enerjisi ve zekâsı kalmamış hasta Roosevelt'ten, bugün dünyayı tehdit eden tavizleri konferanslarda koparmaya muvaffak olmasıyla göstermektedir.

2) Hitler. Churchill'i havlayan bir çakala benzetmektedir. Ona göre Churchill. İçki ve sigara müptelası yaşlı bir salon Bolşeviği. suistimalci bir gazeteci, kötü bir siyasî fahişedir. İngilizler bu adamda kendi karakterlerini görmekte ve onun müstesnâ bir siyasî adam olduğunu kabul etmektedirler. Hitler. İngiltere'nin hiçbir şey kazanamayacağını muhakkak görüyor, savaşı kazansalar bile bundan Amerika'nın faydalanacağını. savaşın sonunu

beklemeden savaşmayı bırakacak bir ülke varsa onun da İngiltere olacağını sandığını, Singapur'un zaptının sadece sermaye sahiplerini, fakat Mısır'ın Almanlar tarafından alınmasının bütün İngiliz milletini hiddetlendireceğini Churchill'in aleyhine çevireceğini söylüyordu.

Hitler, 1942 yılı Ocak ayı başlarında, İngiltere ile gelecekte birleşmek ümidinde olduğunu gösteren şu sözleri söylüyor ve gerçeklerden çok kendi hayalî tasavvurlarına bağlılığını gösteriyordu.

"Geleceğin emniyeti. Japonların Pasifik'te kazandıkları üstünlüğü asla bırakmamalarına bağlıdır. Hindistan'ı elden çıkarmamak için İngiltere'nin münferit bir barış istemesi mümkündür. Bu durumda, Amerika için ne olacaktır? Ülkesi savaştan uzak kalabilir. Fakat İngiltere, bunun yerine Avrupa'ya yaklaşmak zorunda kalacak ve bir Alman İngiliz ordusunun Amerikalıları İzlanda adasından atması gerekecektir. Amerika için gelecek görmüyorum. Bu ülke dejenere olmuş, yani soysuzlaşmıştır. Irkî ve sosyal bir problem karşısındadır, yarı yarıya Yahudileşmiş ve zencileşmiştir."

Churchill'i tekrar ele alan Hitler, bu adamın tahakküm etmek isteyen, son derece ahlaksız ve moralsiz, iğrenilecek bir yaratık olduğunu, herşeyde bir tuzak gördüğünü, parlamentodan güven aldıkça güvensizliğinin arttığını söylemektedir. Hitler'e göre Churchill, düştükten sonra Robespierre gibi, Atlantik'in öbür yanında iltica edeceği bir yer hazırlamıştı. Churchill'in Kanada'da bir "Sanctuary: Mukaddes melce" aramayacağını, orda yüz bulamayacağı için, dostları "Yankee"lere yani Amerikalılara gideceğini söylüyordu. **Hitler. Yahudilerin oyuncağı sarhoş Churchill'in İngiltere'nin savaşa girmesinin sebebi olduğunu, bu sahtekâr adamın Avrupa'nın dengesi konusunda devri geçmiş bir siyasî ideale sahip bulunduğunu, bu idealin gerçeğe uymadığını iddia ediyordu.** Hitler Singapur'la Churchill'in beraber düşeceğine emin bulunduğunu. Almanya'nın mağlubiyetinin Avrupa'nın Bolşevizmin hegemonyasına girmesine yol açacağını, İngiltere'nin savaşa bunun için devam etmek istediğini öne sürüyor. İngiltere'nin Uzakdoğu'dan elini çekmesi konusunda ısrar ediyor ve tavrını asla değiştirmeyen Churchill'in satılmış adam olduğunu söylüyordu.

Hitler'e göre, Londra'da hükümetin değişmesi, ancak Avrupa'nın tasfiye kararı sonucunda mümkün olabilecek, bu savaşın her şart altında devamı kararı İngiltere halkını sarsmadıkça Churchill'in iktidarda kalacağı muhakkaktı.

3) Hitler Cripps'in güçlü ve değerli bir bakan olduğunu, ülkenin sosyal teşkilatında giderek etkisinin görüleceğini, fakat Hindistan'ın ve bilhassa Singapur'un düşmesinden sonra başarılı olamayacağını öne sürüyordu.

4) Hitler. Roosevelt'i, "Hıristiyanlıktan söz eden bir Francmaçon, Yahudi kanı taşıdığını ilanla iftihar eden iğrenilecek bir adam" olarak görüyordu. Çevresindeki siyasî heyet ise, saman kafalı heriflerden oluşuyordu. Hitler'e göre Roosevelt. "Mütefekkir bir kişiden çok. siyaseti 'İnfami', yani alçakça yürüten bir akıl hastasıydı. Churchill gibi sahtekâr ve yalancıydı." Roosevelt için "Gösterişi seven bu adamın basın konferanslarındaki sesi sedası tipik 'Hebraique', yani Mûsevidir. Dünyada Amerikalılar kadar budala insan yoktur. Bu ne utanılacak durumdur. Roosevelt gerek politika alanında, gerekse genel icraatında bir câni ve hilekâr, bir Yahudi gibi hereket eder" diyordu.

5) Hitler Antonescu için şunları söylüyordu:

"Antonescu, Romanya'nın en mükemmel devlet adamıdır. Başında 18 yaşındaki Kral Michel bulunduğu için durumu ikinci derecededir. Krallar, prensler devri geçmiştir. Aslında bunlar ender yetenekte insanlar olsa, 30 yaşından önce devlet yönetimi ve kumandasını ele alamazlar. Odessa'mn düşmesi. Antonescu'nun durumunu kuvvetlendirmiştir. İliğine kadar rüşvet ve suistimale bulaşmış bu ülkede, dürüst kalmış bir devlet adamıdır."

6) Hitler, Mussolini'yi büyük bir şahsiyet olarak görüyordu. Mussolini'nin eski Roma'nın Sezarlarına benzediğini ve onu eşsiz bir devlet adamı olarak takdir ettiğini, çöken İtalya'nın harabeleri üzerinde yeni bir devlet kurduğunu Bolşevik tehlikesinin farkında olanların başında geldiğini, Almanya'nın Doğu cephesine en değerli tümenlerini göndermiş olduğunu söylüyordu.

7) Hitler'e göre Bulgar Kralı Boris, "Çok zeki, sarsılmaz karakter ve güç sahibi" idi. Vaktiyle "Almanya tahtında olsaydı Birinci Dünya Savaşı çıkmazdı" diye övdüğü babası Ferdinand'ın, oğlu Boris'e askeri ve siyasî çok iyi eğitim yaptırdığını, bu ihtiyar kurdun sopası altında Boris'in de genç bir kurt olduğunu, karışık Balkan işlerinin altından kalktığını. 1919'da bir tümenin başında Sofya'ya yürüyerek tacını almasını lehte bir puan olarak gördüğünü anlatıyordu. Hitler, bir başka akşam yemeğinde ise, Boris'in geniş siyasî ihtirası ile ihanet arasında kararsız bir kişi olduğunu, herhangi bir icraata geçebilmesi için Almanya'nın kuvvetle müdahalesi gerektiğini söylemişti.

8) Hitler'in Atatürk hakkındaki görüşleri: Arkasında ordusu olmayan bir komutanın uzun süre yerini koruyamayacağını, Atatürk'ün Halk Partisi sayesinde ülkeyi yönettiğini, iktidara geçer geçmez yeni bir hükümet merkezi ilan ederek çok akıllıca davrandığını, bu şekilde ülkesini kuvvetle kontrol edebildiğini, din adamlarından süratle ilgiyi kesmesinin tarihte en dikkate değer bir konu olduğunu, bunların 39'uıu idam ettiğini, diğerlerini sürdüğünü belirtiyor, İstanbul'daki Ayasofya'nın bugün bir müze haline getirilmiş olduğunu vurguluyordu. Hitler'e göre, günün birinde Papa'nın Roma'yı terketmesi beklenebilirdi. Çünkü, iki şef bir arada olamazdı.

HİTLER'İN YABANCI BÜYÜKELÇİLER HARKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1) Fransa Büyükelçisi François Poncet:

"Savaş yanlısı değildir. Berlin'deki son görev tarihini taşıyan raporu. bence değersiz ve anlamsızdır. Bunda şahsıma isnat ettiği biraz bayağılık vasfı olsa olsa vatandaşlarına karşı, kendisinin bize aşılanmadığını. bize benzemediğini ispat etmeye yöneliktir. Raporlarında gerçek düşüncesini yazsaydı. çoktan geri çağrılırdı. Bütün raporlarında Almanya'daki gelişmelerin yakından izlenmesi gerektiğinde ısrar etmektedir. Tanıdığım diplomatlar içinde bizimkiler de dahil Poncet en zekilerindendir. Herşeyli ilgili, herşeyden haberi olan bir kişidir. Veda ederken heyecanlı ve üzgündü. Bana, elinden ne geldiyse yaptığını. fakat Paris'in kendisini bizim menfaatimiz için kazanılmış bir aday saydığını ve ek olarak da Fransızların zeki bir millet olduğunu, hiçbir Fransızın benim yerinde olsa daha iyisini yapabileceğini düşünmediğini söyledi. Almancayı mükemmel konuşur. Bir keresinde Nürenberg'de verdiği nutukta sözlerine şöyle başlamıştı: 'Şimdi kendime Nasyonal Sosyalist Partisi'nin bir hatibi şerefini yakıştırıyorum.'

Bana karşı yaptığı bütün iftiraları affederim. Fakat kendisine rastlarsam şunu söylemekle yetinirim: 'İyice ve tamamen tanınmayan bir halk için, yazı ile fikir vermek tehlikelidir, bunu

sözle yapmak daha iyidir.'

2) Belçika Büyükelçisi Vicomte Davignon:

"Hoşlanmadığım bir kişi. Kurnaz, hilekâr bir tilki. Tam anlamıyla bir 'sclerat' yani hergele. Buna savaş esiri muamelesi yapmamakla hata ettik."

3) İngiltere Büyükelçisi Sir Neville Henderson:

"Sanayi ile teması vardır. Kendi hesabına, savaşın çıkması ile ilgilidir. Kendinden önce gelmiş olanlardan, üzerimde en iyi intiba bırakandır."

4) Faşist İtalya Büyükelçisi Kont Alfieri:

"Alman-İtalyan dostluğuna büyük hizmeti olmuştur. Daha 1934'de, Avusturya'daki Nasyonal Sosyalist darbe sırasında, Mussolini'yi Fransızların tuzağına düşmekten kurtaran ve Almanya yanlısı yapan başlıca diplomatlardandır."

5) Hitler bu sofra sohbetlerinde, Stalin'in sağ kolu Molotof la Molotofun sağ kolu Dekanozofdan nedense söz etmemektedir. Gerek Molotof'un Berlin görüşmelerinden, gerekse Dekanozof la şahsen yaptığım birçok görüşme konusunda verdiğim bilgilerden, bu değerli Sovyet diplomatları hakkında okuyucularımın bilgi fikir sahibi olduklarını sanıyorum. Stalin'in öldüğü (5 Mart 1953) sıralarda, Dekanozof un Dahilî İşler Gürcistan Bakanı olduğunu, Rusları M.V.D. harfleriyle yazdıkları "Dahilî İşler Bakanlığı"nın başında bulunan ünlü Beria'nın ve altı taraftarının ortadan kaldırılması sırasında, bu değerli diplomatın da mahkûm edilerek, ortadan kaldırılanlarla birlikte kurşuna dizildiğini. Temmuz 1945'de Pravda gazetesinin, Ukrayna ve Gürcistan'da görevli güvenlik bakanlığı mensubu olan idam edilmiş bakanların adlarını yayınlamasından sonra öğrenmiştim.

Gariptir. 1939'da Berlin'e gelişimde, Tokyo'da çok iyi görüştüğüm, Bolşevik ihtilalinin başlarında Türkistan Genel Valiliği yapmış ve B.M.M. hükümetiyle Sovyet Rusya'nın dostluk bağları kurduğu devirlerin hatıralarını unutmamış. Tokyo kollegim olan Yurenef yoldaşı Almanya'da bulacağımı ummuştum. Çünkü Japonya hatıralarımda belirttiğim gibi. Moskova, Berlin'e nakledileceğini söyleyerek Yurenefu Tokyo'dan alınıştı. Berlin'de protokol gereği olarak sefaretlere yaptığım ilk ziyaretimde. Sovyet sefaretinde Yurenefun yerine Alexander Schvartzev adında başka bir komünisti karşımda görünce hayret etmiş, konuşma arasında. Tokyo kollegim ve dostum Yurenef un nerede olduğunu sormuştum. Bu isimde hiçbir Sovyet sefiri tanımadıkları cevabını alınca, endişe ve hayret etmiştim. Sonraları öğrendiğime göre, zavallı adam eşi ve çocuklarıyla birlikte öldürülmüştü. Bu tüyler ürpertici cinayetin sebebi de. Yurenef un eski dostlarından ve Tokyo'da kendisini ziyaret eden bir Sovyet Kızılhaç memurunun Troçki taraftarı olması imiş! Örnek olarak bu siyasî cinayeti yazmaktaki amacım, siyasî cinayetler konusunda Nazizm ile Komünizmin metodları arasında bir fark olmadığını belirtmektir.

6) **Hitler'in Japon Büyükelçisi General Oşima, Kudüs Büyük Müftüsü Hüseynî ve şahsım hakkında söyledikleri**:

I- Hitler, benim Ankara'ya Dışişleri Bakanlığıyla görüşmek üzere çağrıldığımı belirttikten sonra, Sivastopol'ün düşmesinin Ankara'da büyük sevinç gösterileriyle karşılandığını, Rus düşmanı olan biz

Türklerin hissiyatımızı açıkça gösterdiğimizi, dolayısıyla Gerede'nin Dışişleri Bakanı olması

halinde, bundan şikayetçi olmaları için hiçbir sebepleri bulunmadığını söylemişti. Benim General Oşima gibi mücadeleci bir diplomat olmadığımı, fakat Almanya ile Türkiye'nin elele vererek ilerlemeleri gerektiği konusunda, kesin kanaat sahibi bulunduğumu anlatıyordu. Hitler'e göre. "Oşima ile Gerede, şüphesiz bu sıralarda Berlin'de bulunan en değerli iki yabancı diplomat" idi. Hitler Oşima'nn Japon silahlı kuvvetleri içinde bir teşkilata dayanmakta olduğu için, ülkesinin siyasî durumunu en iyi şekilde kontrol edecek, bilgi ve güce sahip ve daha emin bir durumda bulunduğunu, bana gelince, böyle güçlü dayanağım olmadığını, Türk Silahlı Kuvvetleri politikaya karışmadığı için, ülkemin menfaatlerini kuvvet ve kılıçla değil, "Flöre" inceliği ve hafifliğiyle korumak zorunda olduğumu belirtiyordu. Hitler, "Eğer Gerede Dışişleri Bakanı olursa, Yakındoğu meselesi Almanya'nın görüşüne göre başka manzara arz edecek" diyordu.

II- **Kudüs Büyük Müftüsü Hüseyni'nin dünyanın bu bölgesinde, politika alanında hayalperest olmaktan çok gerçekçi bir adam olarak belirdiğini söyleyen Hitler. Müftünün ince bedeni ve fare gibi haline rağmen, sarı saçlı ve mavi gözlü oluşunun, ecdadı arasında Aryen bulunduğunu gösterdiğini, bakışlarının kurnaz bir tilki etkisi yaptığını öne sürüyordu.**

NOT: Hitler'in benimle ilgili sözlerini ancak on sekiz yıl sonra okuyunca, çok iyi görüştüğüm Genel Sekreter Weizsöcker'in (Nisan 1941) evinde geçen bir konuşma hatırıma geldi. Atina ataşemiliterliğim zamanında ve Balkan Savaşını müteakip Atina'da tanıştığını ve iyi görüştüğüm Alman sefareti kâtiplerinden, bu savaşın çıkışında Varşova Büyükelçisi olan von Moltke ile birlikte samimî bir konuşmamız sırasında, Weizsâcker bana, **"Gerede biliyor musun, yıldızın ne vakit parladı?"** diye sormuştu. "Ne vakit?" diye sormam üzerine, Genel Sekreter, "İlk odiyans gününde protokol gereği ben de Ribbentrop'la beraberdim. Siz veda edip dışarı çıkınca, Führer, **'Bu adam ciddî bir asker, ben bununla anlaşırım' dediği gün..."** cevabını vermişti, ilk günümden itibaren bu tehlikeli adamın güvenini kazanmakla, ülkemizin menfaatleri ve bu korkunç savaşın dışında kalma mutluluğuna ulaşmamız uğrundaki çalışmalarımın başarıya ulaşmasının bu önemli sebebini öğrenmiş ve çok sevinmiştim.

c- Hitler'in Çeşitli Milletlere Karşı Duyguları

1) Japonlar: Rus-Japon savaşı (1909) döneminde Port Arthur'un düştüğünü okulda iken duyduğunu, bütün arkadaşları ile birlikte sevindiklerini, o günden itibaren Japonlara eğilim ve sevgisinin arttığını söylüyordu. Hitler'e göre, Almanya'da olduğu gibi, Japonya'da da halk iki kısımdı. Kapitalist olanlar tabiatiyle İngiliz taraftarı idiler. Diğerleri ise, "Doğan Güneş", yani "Samuray" Japonları olup, denizci halktan oluşuyorlardı. Japon deniz kuvvetleri de bu ikinci kısımdandı. Bunları kendilerine yakın görüyorlardı. Hitler, 1600 yıl kendi topraklarında savaş görmemiş olan Japonlarla ittifakın önemini anlayan Ribben trop'un uzak görüşle ittifak yapmasını takdir ettiğini. Alman deniz kuvvetlerinin de aynı düşüncede olduğunu, fakat ordunun Çin ile ittifak yapmayı tercih edeceğini ileri sürüyordu,

2) Çekler, Macarlar, Romenler ve İtalyanları

Hitler. Çekler, Macarlar ve Rumenlerin Polonyalılardan daha üstün olduklarını ve içlerinde çok çalışkan bir burjuvazi doğduğu, Macarlar ve İtalyanlar sosyal bakımdan, yeni Avrupa'nın hasta toplumları idi. Okulda, Port Arthur'un düşmesini Almanların sevinçle karşılamalarına karşılık. Çeklerin kendi felâketleri gibi gördüklerini, Bolşevizmin çöküşünden en çok üzüntü duyacak millet olduklarını, zaten gizli bir ümit ile her zaman gözlerini ana Rusya'ya diktiklerini söylüyordu.

d- Hitler'in Stratejik Görüşleri

1) Japonya ve Türkiye hakkında:

Hitler, Japonya'nın savaşa girmesinin Almanya'nın stratejik durumunu değiştirmeye yardımcı olacak bir olay olduğu görüşündeydi. Bu suretle İspanya veya Türkiye üzerinden yakın-doğuya açılan kapı kazanılacağını düşünüyor. "Bunun için Türkiye'ye Montreux anlaşmasını tâdil edeceğimizi. Boğazları tahkim etmesine izin verdiğimizi bildirmemiz kâfidir" diyordu. Hitler'e göre, bu şekilde Karadeniz'de güçlü bir filo bulundurmalarına gerek kalmayacak, Çanakkale'de toplarını verecekleri sağlam ve güçlü bir muhafız bulunacaktı. Türklerin İngilizlere karşı durumlarında bir değişiklik olacağını sanmadığını, Türkiye'nin Finlandiya gibi bir cenahlarını kapatmakta olduğunu söylüyordu.

2) Finlandiya hakkında (1942):

Hitler, Türkiye gibi bir cenahlarını kapayan Finlandiya'nın, altı yüz yıllık tarihinde yüzyılı savaşlarla geçirmiş olmasının saygıya değer olduğunu bildiriyordu. Ruslarla ilk anlaşmazlıklarında, Almanya'nın himayesini istemeleri yüzünden, bu halk ile müttefik olmayı daha lâyık ve uygun görüyordu. Esasen Rusların bile kolonize etmedikleri bu çorak ülkenin iklimi de Almanların yaşamasına uygun değildi. Gelecekte Neva nehrinin Finlandiya ile aralarında sınır teşkil etmesini gerektiğini, yılın yarısı buzlarla kapanan Leningrad limanı ve dokları harap oladursun, Finlilerin Baltık denizinin tek hakimi olmaları icap ettiğini, Baltık denizinin de Almanya'nın bir iç denizi halinde kalması gerektiğini öne sürüyordu.

3) **1941 Ağustos Rusya harekâtı hakkında, İngiltere ve Amerika'nın durumu. Türkiye ile ilişkiler:**

Hitler. Rusların İran ve Türkiye'ye 1812'deki planlarını uygulamayacaklarını. yani geri çekilmeyeceklerini, çünkü Petesburg ve Harkov gibi sanayi merkezlerini terk etmenin onlar için mahvolmak demek olacağını, ne pahasına olursa olsun bu merkezleri elden çıkarmamak için inatla savunma yapacaklarını düşünüyordu. Bu görüş ve hesapla savaşa başladıklarını, olayların da kendilerinin haklı çıkardığını, Amerika bütün kaynakları ile dört yıl çalışsa Rusların şimdiye kadar kaybettiği malzemeyi ikmal edemeyeceğini söylüyordu. Hitler'e göre, Amerika İngiltere'ye, bu ülkenin mirasına konmak emelini gerçekleştirmek için yardım yapıyordu. İngiltere bunu görmek istemiyordu. Fakat bir gün Alman ve İngilizlerin birlikte Amerika'ya karşı yürüdüklerini göreceğinden emindi. Hitler, Almanya ve İngiltere'nin ortaklarından ne isteyeceklerini bildiklerini, bu sebeple Almanya'nın muhtaç olduğu müttefiki bulacağını, İngilizlerin eşi benzeri görülmeyen yüzü pek insanlar olduklarını, bu durumlarının kendilerini takdir etmeye engel teşkil etmediğini, bu alanda onlardan alınacak çok ders olduğunu belirtiyordu. Ona göre. Alman ordusunun gâlibiyetine duâcı varsa, o da İran Şâhı idi. Kendileri oraya gidince, İranlıların İngilizler den korkacak bir şeyleri kalmayacaktı.

4) Hitler, yapılacak ilk işin. Türkiye ile bir dostluk anlaşması yapmak ve Çanakkale'yi Türkiye'nin muhafazasına terk etmek olduğunu, dünyanın bu bölgesinde hiçbir yabancı devletin işi bulunmadığını söylüyordu.

e- Hitler'in Dinler Hakkındaki Görüşleri

Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Şinto:

Hitler, dinlerle Nasyonal Sosyalizmin uzun süre birlikte yürüyemeyeceğine inanıyordu. Ona

göre, en iyi çözüm yolu, hiçbir baskı yapmadan, dinin kendi kendini imha etmesini beklemekti. "Cermen halkının en belirgin özelliği sabırdır. İnsanlığa en büyük darbe, Hıristiyanlığın çıkması olmuştur" diyordu. Bolşevizm, Hitler'in nazarında Hıristiyanlığın gayri meşru çocuğuydu. Her iki Yahudi icadı idi. Bolşevizmin hürriyet getirdiğini iddia ettiğini, aksine insanları esir ettiğini, Hıristiyanlığın ise dünyada aşk adına hasımlarını mahveden ilk din olduğunu, parolaları arasında müsamahasızlığın da bulunduğunu, Hıristiyanlık olmasaydı İslâmiyetin çıkmayacağını söylüyordu. Şahsen itikat ve inanca karışmak istemediğini belirtiyor, yalnız kilisenin devlet ve hükümet işlerine karışmasına izin vermeyeceğini bildiriyordu. Hitler'e göre, organize yalancılık ezilmeliydi. Devlet, yegâne hakim ve âmir olacaktı. Altı S.S. tümeni dinle hiçbir ilgisi olmayanlardan teşekkül etmişti. Bu durum S.S.'lerin ölüme sakin bir ruh ve rahat bir vicdanla gitmelerine engel değildi. Hitler, İsa'nın bir Aryen olduğunu, St. Paul'un, yeraltı cânilerini seferber etmek için İsa'nın mezhep ve akidelerini kullandığını iddiâ ediyordu. Bu teşkilatın tam anlamıyla "Proto Bolşevizm" olduğu görüşündeydi. Hıristiyanlığın dünyaya musallat olmasının, uzun süre hüküm süren "Greko-Latin" dehâsının sönmesine sebep olduğunu söylüyor. "Hazreti Muhammed. Cennete girmek isteyen ümmetine tavassut edebilmişti. Fakat Hıristiyanlığın anlamsız, budalaca cennetine değil..." diyordu. Ve devam ediyordu: "Hayatınızda Richard Wagner'in müziğini dinliyorsunuz. Öldükten sonra Tanrıya övgüler, hurma ağaçlarının dalgalanması, emzikli çocuklar, kır saçlı ihtiyarlar..."

Hıristiyanlık konusunda, "Ada halkı tabiatın gücüne saygı duyar. Hıristiyanlık hasta dimağların icâdıdır. Tanrı kavramını, fikrini alaycı ve gülünç bir şekle sokmak gibi anlamsız, hayâsız bir şey tasavvur edilemez" diyen Hitler, totemlere tapan bir zencinin, herhalde, "Trans substantiation"a, yani kilisedeki ekmeğin ve şarabın Hazreti İsa'nın eti ve kanı olduğuna inanan insandan daha yüksek olduğunu, bazı bakan ve generallerin kiliseyi takdis etmeden zafere ulaşılamayacağına inandıklarını düşündükçe insanlığa karşı saygısını kaybettiğini söylüyordu.

Hitler'e göre, "Japonların oldukça basit olan ve kendilerini tabiatla temasa getiren Şinto dinlerine insanın gıpta edeceği geliyordu. "Almanya'da rahiplerin parti dışında tutulmalarının ne mesut bir ilham olduğunu. Mart 1933'te "Kilise ile mi, kilisesiz mi?" sorusu ortaya atıldığı zaman kiliseye gidenlerin lânet okumaları karşısında, hükümeti ele aldığını ve kralın mezarına gittiğini, eğer o gün kilise ile anlaşma yapmış olsaydı, bugün Mussolini'nin talihini paylaşmış olacağını anlatıyordu. Hitler'e göre, hür düşünceli Mussolini, taviz yolunu tercih etmişti. Onun yerinde olsa ihtilal yolunu seçer, Vatikan'a girerek hepsini dışarı atardı. Almanlar, Hıristiyanlığa muâf bir halk olarak kalmalıydı. Nasyonal Sosyalizm ile Hıristiyanlığı bağdaştırmak mümkün değildi. Buna bizzat Hıristiyanlık engeldi. "Katakombe. Hıristiyanlığın akidelerini uygulamaya sokan mezheptir. İnsanlığı ortadan kaldırmaya yönelik 'Metapsychie' anlayışı ile örtülü tam bir Bolşevizmdir. Bizim için felâket, akıl ve mantığın faydalandığı şeye isyan eden bir dine bağlanmış olmaktır. Bu bakımdan Protestanlık, Hypocrite' ikiyüzlü, riyakâr yani Katoliklikten daha berbattır. Bin yıllık tecrübe geçiren Katolik kilisesi, kendi Musevî aslındaki ilişkiyi kesmemiştir. Daha ustaca hareket etmektedir. Sonra da 'Ash wednes day'de (Kutsal çarşamba günü'nde), günahkârları, suçluları tekrar ele geçireceğinden, men edecek gücü olmadığından, 'Karnaval' ve 'Orgie' sefahatına izin vermektedir" diyen Hitler, bir yandan da, 'Jesuit'leri akıl ve mantıkla hareket ettiklerinden dolayı şükrana lâyık görüyor, Luther'in yüksek bir rahip sınıfı yaratarak 'Mysticisme' yolunu izlemesini tenkit ediyor, fakat

Papaya karşı koymasını övüyor ve Incil'i Al mancaya tercüme etmiş olmasını şükranla kaydediyordu. Hitler, bir taraftan da, eski dünyanın kitaplarını yakmakla eski kültürü sistematik bir şekilde mahveden Hıristiyanlığın, zihniyetçe, ne kadar geri kaldığına bir kanıt olduğu görüşünü ileri sürüyordu.

Führer, papazlardan söz ederek, "Pfaffengeschmeis" deyimiyle onları rezil etmektedir. Bu kelimenin Fransızca karşılığı "Canaille", Türkçesi ise "Hergele gürühu"dur.

Hitler, hâriciyelerin Vatikan'ın notalarına cevap vermemesini istiyordu. Ruhbanî meseleler bile olsa, cevap vermenin Vatikan'ın içişleri müdahalesini kabul demek olacağını iddia ediyor, Papa'nın çok pişkin ve tecrübeli diplomatlara sahip olduğunu, çok tedbirli olmak gerektiğini söylüyordu. Papa'nın Berlin'deki vekilini asla kabul etmediğini ve bakan Lammers'e gönderdiğini, savaştan sonra Katolik papazların işlerine son vereceğini. Papa'nın vekilinin usulen Doyen olduğundan, yılbaşı töreninde yalnız elini sıkmak ve Papa'nın sağlığını sormakla yetindiğini, savaştan sonra "Concordat" ve bunun malî taahhütlerini reddetmek suretiyle. "Bishop"ların (Piskopos) ister istemez valilerden yardım dilemek zorunda kalacaklarını, Papa vekili de Roma'ya döneceğinden. Vatikan nezdindeki bir büyükelçinin masraflarından da kurtulacağını ifâde ediyordu.

Hitler. halkın İslam dinindeki hurili, şarap dereli, akan bahçeli bir cenneti kolayca anlayacağını, bu dinin şiddet yerine saadet vaâdetme sinin, dünya dinlerinden Buda. Konfüçius gibi geniş bir din zihniyeti taşımasının ve Tanrı'nın tarifine imkân olmadığını bildirmesinin mâkul olduğunu söylüyordu. Yıkanmak, müskiratın yasaklanması, belli zamanlarda perhiz, bir çeşit beden hareketi ve jimnastik olan namazı, güneşin doğmasıyla birlikte kalkmayı öven Führer'in, genellikle dinler konusundaki düşünceleri şöyleydi:

"Komünistlikteki dinsizlik doğru değildi. Fakat, bütün evreni kapsayan ve hâkim olan tabiat kanunları, İlâhî gücün asıl anlamıydı. İnsanlık, mutlak bir gücün varlığını hissetmekteydi. Hitler'e göre, papazlar bu duyguyu istismar ederek, inanç ve akidelerini kabul etmeyenleri mânevi ceza ile korkutuyorlardı. Bu etki altında büyüyen çocukların bütün hayatları boyunca bu korkunun etkisinden kurtulamayacaklarını, zekâ ve akıl ile yetişen insanın ise bu korkudan uzak kalacağını, tekniğin gelişmesiyle anlamsızlığın zirvesine çıkan Hıristiyanlığın zaten ölüme mahkûm olduğunu iddia eden Hitler, bununla birlikte, tabiat üstü gerçekleri duyma hassasını takviye bakımından, insanlarda İlâhi güce inanışın baki kalması gerektiği kanaâtinde olduğunu söylüyordu.

f- Hitler'in Yahudilik Hakkındaki Çeşitli Konuşmalarından

"On yıl öncesine kadar aydınlarımız. Yahudilik hakkında hiçbir fikre sahip değillerdi. İçlerinde Alman idealini savunanlar. Eisner'e karşı yazı yazanlar görülmüştür. Fakat bunların hedefi, misliyle karşılığa uğrayacakları endişesinden başka bir şey değildi. Yahudi (ethique) bir prensibi, şahsî çıkarı için ortaya atar. Yalnız Yahudilerin çoğu, yıkıcı bir kuvveti temsil ettiklerinin farkında değillerdir. Hayatı tahrip eden ölüm tehlikesine girerler. Yahudilerin başına gelenlerin gizli noktası budur. Bu durum, kedinin kendisine hiçbir zararı dokunmayan fareyi yemesine benzer. Dietrich Eckart. bir gün bana, bütüıı hayatı boyunca ancak iyi bir Yahudi tanımış olduğunu. Otto Weining er adındaki bu Mûsevinin soydaşlarının milletlerin 'decadence', çözülmesi ve çökmesi üzerinde yaşadıklarını anlayınca intihar ettiğini söylemişti. İkinci ve üçüncü nesilden gelen yarım kalan Mûsevilerin, tam kan Mûsevilere mütemayil olduğu şayanı dikkattir. Fakat yedinci nesilden yukarı olanlarda Aryan kanının yerleştiği

görülmektedir. Hayvanlarda görülen güçlünün zayıfı yutması, yani tabiatın özümleme kanunu burada da hükmünü icra etmektedir.

Savaş hali. Yahudilerin Avrupa'dan yok olmaları konusunda önceden Reichstag kürsüsündeki kehaneti ispat etmiştir. Bu câni ırk. Birinci Dünya Savaşı'nın iki milyon ölüsünün, şimdi de yüzlerce yahut binlerce fazlasının günahını vicdanında taşımaktadır. Halkın, bizim Yahudileri yok etmek için bir planımız olduğunu sanması, fena bir fikir değil! Terör (tehdiş) hayatı korumak için iyi bir şeydir!

Yahudi, hemcinsini, ırkını korumak ve savunmak için, haya ve namus kavramını bir tarafa atar. Yahudi mikrobuna karşı giriştiğimiz mücadele, geçen yüzyılda da Pasteur ve Koch tarafından yapılmıştır. Kaynağı bu mikrop olan ne kadar hastalık var! İkinci Frederik. Batı Prusya'ya Yahudilerin girmesini yasaklamıştı. Japonlar Yahudileri ülkelerine soksaydılar, onlar da hastalığa yakalanırlardı. Hodbinliğin temsilcisi olan bunlar, hayati çıkarlarını bile savunmaktan âcizdirler. Edebiyat ve sanata ilgi göstermeleri, snobluk ve ticarî spekülatif amaçtan gelmektedir. Yoksa sanat duygusuna, hassasiyete sahip değillerdir. Yahudiler biraraya toplanırlarsa, üçyüz yıl sonra birbirlerini yemiş ve yok etmiş olacaklardır. Yegâne yetenekleri, düşüncelerini gizlemekteki ustalıklarıdır. Yalancılık en büyük kuvvetleridir. İçlerinde bir müzisyen, musikî ustası yetişmez, bir fikir adamı çıkmaz. Yalancı kalpazan, hilekâr ve dolandırıcılardır."

g- Mimâri, İnşaât ve Otoyollar Konusundaki Görüşleri:

1) Hitler. mimarî ve inşaat konusunda 1941 yılı Ekim ayında yaptığı bir konuşmasında, özel inşaatı da standarize yeknesak malzeme ile ve aynı iç tertibatla, aynı stilde yaptırmaktan yana olduğunu, bu şekilde halkın daha kolay ve ucuz mesken edinebileceğini, hatta elektrik cereyan gücünün de bütün Almanya'da birleştirilmesi gerektiğine inandığını söylemişti.

2) Hitler, 1942 Temmuzunda şöyle diyordu:

"Milletleri birbirine demiryollarından çok, otoyolları bağlar. Bu sistem yeni Avrupa'nın oluşması için ne büyük bir gelişme ve ilerleme olacaktır. Nasıl ki bu otoyollar, Almanya'nın iç sınırını ortadan kaldırdı ise, Avrupa kıtasındaki sınırları da öylece lağvedecektir. Bana, bu otoyolların Ural dağlarına kadar uzatılmasının yeterli olup olmadığını sordular. Şimdilik bu dağlara kadar yeterli olacağı cevabını verdim. Mesele Bolşevizmin yok edilmesidir. Gerek görürsek, yeni mukavemet merkezlerine doğru ilerleyeceğiz." (1942 Temmuzunda söylenmiştir.)

"Ekonomik bakımdan her yıl. 1000 kilometre otoyol inşâ edilmesi gerektiğine göre, merkezî hükümetin yılda bir milyar mark tahsis etmesi icap etmektedir. Günün birinde ben, Lloyd George'a bu parayı nasıl bulacağımı söylemiştim. Önce ne kadar işsiz varsa hepsini seferber etmek suretiyle, onlara verilecek tazminattan 600 milyon mark tasarruf edeceğimi, petrol vergilerini 400 milyon mark getirecek şekilde yükselteceğimi, bu şekilde bu yolların devlete bedava malolacağını anlatmıştım. Bu görüşmelerimizde, ihtiyar kurt, bunun 'concrete' (Beton) kısmının ne kadar kalınlıkta olacağını sormuştu. Amerika motör yollan 56 santimetre olduğundan, bizim yolların da 2530 santim olacağını söylememe pek de inanmamıştı. Bir gün otomobilini durdura kak, inşâ halindeki otoyolun bir kısmını ölçmüş olduğunu duymuştum.

Savaş ne kadar haklı olduğumu gösterdi. Hava bombardımanları bile, bu yolları çok az tahrip

edebilmişti. Çok sevdiğim bu beyaz yollan. düşman uçaklarına karşı siyaha boyatmak mecburiyetine çok üzülmekteyim."

III RUDOLF HESS'İN İNGİLTERE'YE UÇUŞU (10 Mayıs 1941)

Müttefiklerin Berlin ve Hamburg'u havadan şiddetle bombardıman ettikleri 10 Mayıs 1941'de. Birinci Dünya Savaşı'nda cesaretiyle tanınmış bir pilot olan ve Nazi devletinin Führer'den sonra gelen şahsiyeti olup onun vekili sıfatını taşıyan Rudolf Hess'in, Hitler'in yasağına rağmen. İngiltere'ye habersiz uçmasının esrarı, ancak beş yıl sonra yaverinin Sovyetler tarafından Lubjanka'da. kendisinin de Nürenberg hapishanesinde yapılan sorguları sonucunda anlaşılmıştır. Bununlar ilgili olarak 1961 yılı ortalarında yapılan yayınlardan kısa bir özet yapmak istiyorum:

"Hess, Augsburg'daki ünlü uçak mühendisi ve şahsî dostlarından Messerschmitt'e istediği şekilde bir uçak inşâ ettirmiş, bununla 30 kere eğitim ve tecrübe uçuşu yapmıştı. 10 Ocak 194l'de uçuşa çıkarken, arkadaşlarına uzun süre kalmak ihtimalinden söz etmiş, hizmetçisi ile yaveri Pintsch'e, dört saat sonra döneceğini bildiren bir pusula ile, beş saate kadar gelmediği taktirde, açılmak üzere kapalı bir zarf göndermişti. Yaveri, belli saatte dönmediğini görünce, tâlimata uyarak zarfı açıp, içinden Hitler'e verilmek üzere kapalı bir zarfla, kendisine de İngiltere'ye bir barış teklifi yapmaya gittiğini bildiren yazı çıkmıştı. Yaver, Messerchmitt'e derhal durumu anlatmış. Führer'e ait olan zarfı götüreceğini söylerken, alana Hess'in uçağının indiği ve içinden kendisinin çıktığı görülmüştü. İkisi de ona doğru koşmuşlar, Hess, uçak arıza yaptığından mecburen döndüğünü söylemişti. Yaveriyle birlikte Münich'e dönen Hess, amacı öğrenilmiş olduğu için, güvenini kazanmış olan yaverinin sorularına verdiği cevapta, Lizbon ve Portekiz üzerinden İngilizlerle temas tecrübeleri sonuçsuz kaldığından ve Führer'in de İngilizlerle anlaşmak istediğine emin olduğu için, bu uçuşu onun haberi ve izni olmadan yaptığım söylemişti. Hess, yaverine. 'Asıl tehlikenin Rusya'dan geldiğini, Amerika'nın İngiltere ile birleşmesinin. İngiltere'nin eski kuvvet ve kudretini kaybederek bir ada devleti haline dönüşmesine yol açtığını. İngiltere ile barış yaparsa Almanya'nın mahvolmaktan kurtulacağını, Führer'in de bu görüşte olduğuna emin bulunduğunu' anlatmıştı. Hess, Olimpiyatlarda tanıştığı ünlü İngiliz pilotu Dük Hamilton'la temasa geçmek istediğini, tereddütsüz kabul edilmek için de, Hamilton'un çok iyi tanıdığı Haushofer'in oğlu Albrecht'in kartını hizmetçisine vereceğini, kabul edileceğinden emin bulunduğunu, ziyaret amacını anlatarak sorumlu hükümetin veya kralın yetki vereceği birisiyle kendisini görüştürmesini rica edeceğini de sözlerine eklemişti.

Hess, bundan sonra bir uçuş tecrübesi daha yapmış, havanın elverişsizliği yüzünden Augsburg alanına dönmeye mecbur olmuştu. 1941 yılında havanın uygun olduğu 10 Mayıs günü son uçuşunu yapmıştı. Yalnız Hess'in, Dük Hamilton'un şatosunda bulunmadığı ve hava kuvvetlerinde çalıştığından haberi olmadığını kaydetmek gerekir. Zaten ertesi gün. İngiltere ile barış yapılacağını uman yaver Pintsch Almanya'da. bu amaç ve ümitle uçan Hess de İngiltere'de tevkif edileceklerdi."

Hess'in dramı ile ilgili son yayınlara göre, hedefine yaklaşmakta olan 48 yaşındaki Hess, son model uçağının benzinin bittiğini anlayınca, uçağın İngilizleriıı eline geçmesini önlemek için, yere inmeyerek hayatında ilk kez paraşütle atlamaya ve uçağını parçalanmak üzere düşürmeye karar vermişti. Şiddetli rüzgar sebebiyle bayıldığı için, paraşütü geç açılmış. İskoçya'daki Eagleshens adlı küçük bir çiftliğin yakınına inmişti. Uçak da bu civarda düşerek

parçalanmış ve kısmen yanmıştı. Hess'in indiği yere koşan çiftlikteki traktörün şoförü David McLean, kalçası zedelenmiş olan Hess'i evine götünnüştü. Hess, adının yüzbaşı Alfred Horn olduğunu ve Hamilton'la acele görüşmesi gerektiğini söylemişti. Çiftlik sahipleri de, çevredeki polis ve askerlere haber vermişler, Hess tevkif edilerek, hastane haline getirilmiş Glasgow yakınlarındaki Buchanan şatosuna götürülmüştü. Olay Hamilton'a telefonla bildirilmiş, başbakanlığa da bilgi verilmişti. Hess, ertesi gün hastaneye gelen Hamilton'a kim olduğunu açıklayarak, iki ülke arasında barış sağlanması ümidinden söz etmiş, hükümetin sorumlu bir üyesi ile görüşmek istediğini söylemişti. Hamilton, durumdan başbakanı haberdar etmişti. Churchill. havaalanına otomobil gönderilerek Ditchley parkındaki karargâha getirilen Hamilton'u kabul ederek, olay hakkında bilgi alınıştı. Hess'in İngiltere'ye ulaştığına dair Alman radyosunun yayın yapıp yapmadığını, bu adamın gerçekten de Hess olup olmadığını öğrenmek istemişti.

Almanya'daki yaver Pintch de. uçuşun ertesi günü Führer'e Berg hofda mektubu bizzat takdim etmişti. Hess'in "Fülırer'im, siz mektubu okuduğunuz zaman, ben çoğunlukla konuştuğumuz konuyu sonuçlandırmak için İngiltere'de olacağım" diye yazdığını gören Hitler. "Bu bir cinnettir, bu atlı meydan savaşı kaybetmemden daha fenadır" demişti. Göriııg ve Ribbentrop'u acele çağırtmış. Nasyonal Sosyalist Parti tarafından yayınlanan bildiri hazırlanmıştı. Bildiride, Hess'iıı bıraktığı mektuptan, aklî dengesinin bozulmuş olduğunun anlaşıldığı, bu yüzden kazaya uğramış olacağı ilan edilmişti. Hitler'i İngilizlerin sessizliği çok üzmüştü.

Churchill, ertesi gün Hamilton'u da yanına alarak Londra'ya döndü ve Downing Stıeet'de Dışişleri Bakanı Anthony Eden'i çağırdı. Hamilton, Hess'in hastanede anlattıklarını naklediyordu. Eden, herşeyden önce bu adamın Hess olup olmadığının belirlenmesi gerektiğini söylüyordu. Eden, 1933-1938 yılları arasında İnglitre'nin Berlin Büyükelçiliğinin müştesarlığını yapan Kirkpatrik'a. bu konuda en yetkili kişi olduğu için. Hamilton'la birlikte uçakla derhal İskoçya'ya gitmesi için emir vermişti. Ancak geceyarısı hastaneye varabilen bu iki kişiden Kirkpatrik'i tanıyan Hess, selam verdikten sonra, Churchill ile hükümetinin bu savaşı kazanmalarına imkân olmadığını anlatmak için geldiğini. barış görüşmelerine başlamanın en akılcı yol olduğunu söylemişti. Hess. Führer'in İngiltere İmparatorluğuna saygı duyduğunu, ancak barış görüşmeleri için Churchill'in yerine başka bir başbakan getirilmesini şart koştuğunu, Almanya'nın Avrupa kıtasında hâkimiyetini kabul ve sömürgelerini iâde şartı ile. İngiltere'nin denizaşırı imparatorluk hakimiyetinin olduğu gibi devamına Almanya tarafından garanti verileceğini iddia ediyordu.

Churchill, bu bilgilerden sonra Dışişleri Bakanlığı'na. "Hess'in herşeyden önce bir savaş esiri olarak muamele görmesinin en uygun şekil olacağım" bildirmişti. Hess de, İngiltere'ye inmesinin üstünden bir hafta geçmeden. Londra'ya getirilerek, ünlü cezaevi kulesi, Tower'e hapsedilmişti. Durum Roosevelt'e de bildirilmişti.

11-12 Mayıs gecesi yapılan sorgulamada Hess'in verdiği cevaplar, hastanede söylediklerinin aynısıydı. Savaşın uzamasının insan kaybına ve İngiltere'nin harap olmasına sebep olacağını söylüyordu. O sıralarda, Alman uçakları ve denizaltılarının, Amerika'dan gönderilen silah ve iaşeyi taşıyan gemileri batırması ile İngilizlerin içine düştükleri güç durum, insan kaybı, şehrin harap olması, yeraltı trenlerinin de sığınak arayan halkın maneviyâtını gittikçe sarsmakta olması, Churchill'i çok düşündürüyordu. Hess'in sırf kendi kararıyla gelmiş olduğu iddiasına da inanmamıştı. Durumun halk tarafından duyulmasının zararlarını gözönüne

alarak, Hess'i. Tower (Kule) cezaevinden çıkartarak. Farn borough yakınlarındaki Mytchett Place'e naklettirmiş, gazetelerle de Hess'in akıl hastası olduğunu ilân ettirmişti. Hess'in parçalanan uçağının parçalarını Trafalgar meydanında teşhir ettiren Churchill, ayrıca Hess'in asabiye uzmanlarının gözetimine vermişti. Nazi partisinin bildirisi de bu teşebbüsü takviye etmişti. Hess bu durumda. İngiltere'ye gelişinin bir sonuç vermeyeceğini anladığından, iyi karşılanacağını umduğu Almanya'ya dönebilmek için uçak verilmesini rica etmiş, tabiî kendisine cevap verilmemişti. Bu uçuşu Hitler'in bilgisi içinde mi yaptığım soran Lord Simon'a, Hitler'in uçuşundan kesinlikle haber olmadığını söylemiş, eline "Anlaşmanın esas şartlan" başlıklı bir yazı tutuşturmuş, bu yazdıklarının Hitler'in çeşitli görüşmelerde bildirdikleri olduğunu eklemişti.

Hess, BBC'den Almanya'da adının değiştirilmiş olduğu haberini duyunca, Hitler'in gözünden düştüğünü anlamıştı. 13 ay kaldığı Mytchett Place'de, muhafız subayı ile birlikte yemek yemesine rağmen, gardiyanın yemeğine zehir koyduğu şüphesinden kurtulamamış, bir sinir buhranı geçirerek intihara teşebbüs edebileceği ihtimaline karşı sıkı gözetim altına alınmıştı. Hess, Hitler'e hitaben bir mektup yazarak, öleceğinden söz etmiş, bunun barışa, İngiltere ile barışmaya sebep olacağı ümidinde olduğunu belirtmişti. Bir gece doktorun mûtad ziyareti sırasında, nöbetçinin beklediği dış kapını açık olduğunu gören Hess, çılgınca kapıya doğru atılırken düşerek bacağını kırmıştı.

Tedavi edilip sükûnet bulduktan sonra, savaştan önce kendisini tanıyan Dr. Beaverbrook'le görüştürülmüş, doktor, Hess'in aklî dengesinin yerinde olduğunu görmüş, kanaatini Churchill'e de söylemişti.

Hess, 1942 Haziranı'ndan sonra, Wales'in güneyindeki Abergavenny'ye nakledilmiş ve savaşın sonuna kadar tam dört yıl, vakarını kaybetmeden çilesini burada doldurmuştu. Düzenli olarak eşi ile mektuplaşmıştı. Şubat 1945 başlarında "Toast" yapacağım öne sürerek muhafız subayının ekmek bıçağını istemiş ve yatak odasına girerek göğsüne saplamıştı. Yarası tehlikeli olmadığı için iyileşmişti.

Hess, İngiltere'den bırakılmayacağına, Almanya'nın artık savaşı kaybetmiş olması yüzenden komünistlerin ülkesini çiğneyecekleri ve nihayet Fransa ve İngiltere'nin de aynı akıbete uğrayacakları düşüncesiyle intihara teşübbüs ettiğini iddia etmişti.

Hess. 10 Ekim 1945'te, ruh hastalıkları doktoru Ellis Leon'un refakati ve bir subayın korumasında, uçakla Nürenberg'e götürüldü. Mahkemede beraat edeceği ümidine kapılmıştı. Amerikalı doktorlar, Hess'in akıl hastası olmadığını, yalnız "Histeri"den muzdarip bulunduğunu bildirmişler, Rus doktorları da bu teşhisi doğrulayarak, Hess'in muhakeme edilebileceğine dair rapor vermişlerdi. Böylelikle Hess. 20 Kasım 1945'te diğer 19 Nazi büyüğü ile birlikte mahkemeye çıkarıldı. Geçmiş faaliyetlerinin, imzalamış olduğu belgelerin sorumluluğunu tamamen kabul ettiğini söylüyordu. 7 Şubat'taki duruşmada, öteki Nazi arkadaşları gibi savaş çıkarmak, insanlığa ve barışa karşı cinayet işlemekle suçlanan Hess'e, ancak 31 Ağustos'ta savunmasını yapınası bildirildi. Hess, bir Alman, bir "Nationalsozialist" ve Führer'in yoldaşı sıfatıyla milletine hizmet etmiş olmaktan mutluluk duyduğunu, insanların kararlarına önem vermediğini, Tanrı'nın huzurunda beraat edeceğinden emin bulunduğunu söylüyordu. Mahkeme Hess'i, yalnız barışa karşı hareket ve silahlanmaya yardım, Hitler'in siyâsetine katılmaktan ömür boyu hapse mahkûm etti ve barış teklifi için İngiltere'ye uçuşundan on gün sonra, 22 Haziran'da Hitler'in Sovyet Rusya'ya karşı taarruza geçtiğine

işaret etti. Rus hâkim ise idamını istiyordu.

Yargılamalar sırasında yaşanan iki olay çok dikkat çekiciydi. Birincisi, yargılama devam ederken. Almanca konuşan bir Amerikalı subay, Hess'in savunma avukatı Seidl'e, koridorda bir zarf vermişti.

Zarfın içinden, Ribbentrop'un Moskova'da Sovyetler'le yaptığı anlaşmanın fotokopisi çıkmıştı. Bu subayın, bir süre sonra, kendi otomobiline çarpan diğer bir otomobil yüzünden öldüğü söylentisi çıkmasına rağmen, çarpan otomobil bulunamamıştı. Diğeri ise. Seidl'e mahkemede bu gizli anlaşmaya işaret etmesi karşısında Rus Generali Rudenko'nun şaşalaması, maiyetindeki Rus hâkimi General Zorya'nın da bir süre sonra tabancasını temizlerken esrarengiz bir şekilde ölmesidir. Önceden de söz ettiğim gibi, Ribbentrop'un, bu gizli belgeyi göstermediği taktirde cezasının hafifleyeceği şeklindeki Rus vaâdine inanması, onu Rus hâkiminin emriyle sehpaya çekilmekten kurtaramamıştı.

Hess. 1947'den beri Spandau cezaevi tidedir. Dört devlet, affedilmesi konusunda birlikte karar vermedikçe de, eceli gelinceye kadar bu cezâevinde kalacaktır. Yirmişer yıl hüküm giyen Teçhizat Bakanı Albert Speer'le, Hitler Gençliği Şefi ve Viyana Valisi Baldur von Schirach da aynı cezaevinde yıllarını dordurmaktadırlar. Hess, eşi ve oğluna kendisini ziyaret etmelerini yasaklamıştır. Her hafta mektuplaşmakta ve aklî dengesinin yerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Not: (Hess birkaç yıl önce Spandau Cezaevinde öldü.) (R.S.G.)

Sh: 293-336

Kaynak: R. Hüsrev Gerede, HARB İÇİNDE ALMANYA, (1939-1942) T.C. Berlin Büyükelçisi, Yayına Hazırlayanlar: Hulûsi Turgut- Sırrı Yüksel Cebeci ABC “Anılar Dizisi” No: 1 Birinci Baskı: Şubat 1994, İstanbul

General Ali Fuat Erden ve Hüseyin Hüsnü Erkilet, Hitler'le birlikte Umumî Karargâhında (Yıl 1940)

Büyükelçi Gerede, Alman meslekdaşı von Papen'le

Türk-Alman Dostluk Anlaşması imza töreni Büyükelçi Açıkalın, Gerede ve Weizsäcke

PEKLİK (KABIZLIK) ve KURTULMANIN USÛLLERİ

Hzl: Doktor Hafız Cemal
"Lokman Hekim" 1945

KAÇ TÜRLÜ DIŞARI ÇIKILIR?

İnsan (3) tarzda büyük abdest yapar.

1 Tabiî abdest bozmak (24) saat zarfında (1) nihayet (2) defa büyük abdest bozmaktır. Ne çok sulu, ne de çok sert olmalıdır. Hiç zorluk olmayacaktır. Hiç olmazsa yarım daha iyisi bir kilo miktarında olmalıdır.

2-İshal, (24) saat zarfında (1-2-3-5-6) defa su gibi büyük abdest etmektir. Buna (amel) de derler. Bazı dafa ağrısız bazı kerede sancılı olur. Hatta bazı hastalarda kanlı, ve yakıcı olur. Ve (10-20-30 50) defa bile su döker.

3 — Kabızlık Buna (peklik) veyahut (tutkunkunluk) da derler. İnsan (24) saat zarfında her defada pek zorlukla, sıkılmakla pek az birşey yapar veyahut keçiler gibi birkaç düğmelik abdest bozar. Bir müddet sonra (2) günde bir, (3 4) günde bir defa pek zahmetle su döker. Bazıları da (5-7-8) hattâ (15-16) günde bir defa çok eziyetli olarak büyük abdest bozar.

KABIZLIĞI ANLAMAK İÇİN İLK ÖNCE (HAZM) IN NASIL OLDUĞUNU BİLMEK LÂZIMDIR

Yediğimiz yemeklerin yüzde (80 -90) nı serttir, kurudur. Yüzde (10-20) si de suludur.

İnsanların yedikleri gıdalar, besinler başlıca üç çeşittir.

1 — Unlu, nişastalı, şekerli 2 — Azotlu, proteinli. 3 — Yağlı.

1 — Unlu, nişastalı ve şekerli yemeklerimizi eriten, sulandıran, hazmettiren tükürüktür, salyadır. Lokmayı çiğnedikçe ağzımızın içine boşanan (3) çift tükrük bezleri, salya yapan (çeşmecik) lerdir.

Bu türlü yemekleri mutlaka ağzımızda çok çiğnemek lâzımdır.

2 — Et, yumurta, balık ve süt gibi azotlu besinler, midemizde bulunan üç türlü bezlerden, çeşmelerden çıkan cevherli sularla hazmolurlar, sindirilirler, sulanırlar, erirler, yumuşarlar.

3 — Zeytinyağı, sadeyağı gibi bütün yağlarda karaciğerimizin yaptığı ve (öd keses)inde toplayıp ince bağırsağa yolladığı (safra) ile hazmolur, erir. Saydığım üç bezden, çeşmeciklerden başka Cenabı Allah karnımızın içinde (pankreas) denilen büyük bir (ihtiyat deposu) bir (yedek haznesi) daha yaptı.

Bu depodan çıkan üç türlü cevher vardır: Bunlar da nişastalı, unlu, şekerli, azotlu, proteinli ve bütün yağlı maddeleri eritirler, hazmettirirler,

Şimdiye kadar saydığımız bezlerden başka sekiz metre kadar uzun olan ince bağırsağın içindede sayılamayacak derecede çok bezler, çeşmecikler vardır. Bu sularda her çeşit yemekleri hazmettirmeğe yararlar.

İşte meselenin ruhunu şimdi anlayacaksınız. Eğer bir insanın yediği sert yemeler, ağızda bol tükürükle mide, karaciğer, (pankreas) ve bağırsaktaki bezlerin çıkardıkları bolca sularla karışırlarsa tabiî surette abdest yapılır.

Eğer bu çeşmecikler, ispirtolu içkilerin, tütünlerin ve daha başka başka maddelerin ve hastalıkların tesirlerile bozulurlarsa, ve yetmeyecek derecede eczalı su yapamazlarsa yenilen sert yemekler, yumuşak sulu olamayacaklarından kabızlık, peklik husule gelir ve daha bir çok sebeplerden peklik olur.

Deneme: Bir köpeğin elleri, ayakları bağlanır, sonra (kloroform) denilen bir ilâç koklatarak uyutulur. Karnı yarılıp açılınca midesi şekercilerin badem şekeri yaparken kullandıkları tava gibi sağa, sola, yukarı ve aşağıya doğru hareket ettiği görülür.

Bağırsakları yerde sürünen solucanlar gibi kımıldar, toplanır, dairevî, değirmi tarzında hareket eder, sıkışır, sonra genişler. İşte bu hareket ve kimyasal (kimyevî) tesirlerle hazmolunan maddelerin bir kısmı kana geçer. Bazıları da kalın barsağa girer. Bu hareketleri yapan sinirler, adaleler, kaslar, kimyevî maddeler ve elektrik kuvvetidir.

Devamlı, inatçı peklik yapan sebepler şunlardır :

1 — Zihni çok yormak, fikirle çalışmak neticesinde beyin zarlarına fazla kan gitmesi.

2 — Bağırsakta, (prostat) da (kanser) in bulunması.

3 — Bağırsakta eskimiş ufunetlerin ve tıkanıklığın zuhur etmesi.

4 — Karın zarı (duvari)le bağırsak arasında yapışıklık olması.

5 — Şişman, göbekli insanın zayıflaması sonucunda karın içinde bulunan bazı uzuvların, organların aşağıya doğru 'düşük olmaları.

6 — Gıdasızlıktan, beslenememekten ve (suiistimal) den ileri gelen karın etlerinin zayıflığıda çeşit çeşit düşüklükler husule getirir.

7 — İspirtolu içki, kavruntu halinde çok yemek yenmesi, fazla baharlı, sirkeli, fena yağlı gıdalardan ve kanserden ileri gelen karaciğer hastalığı, safra kesesinin ufuneti, safrayı (öd) ü azaltan ve yok eden birçok sebeplerin varlığı.

8 — Her yemekte (5- 6) bardak su içmek, fazla miktarda pilâv, makarna gibi hamurişi yemekleri, kuru fasulye, bakla, nuhot gibi çok gaz yapan gıdalara bağlılık, bütün ispirtolu içkileri ve bahusus bira içenlerde (eskiler âlâyım!)ların uzun torbaları gibi mide büyümesi ve düşüklüğü.

9 — Bol bol et böbrek ve ekmek içi yemek

10 — Bozulmuş, ekşimiş, tahammür etmiş,, bayat yemekler, karışık, bozuk hileli yağlar, fena sirkeler, turşular ve türlü türlü içkilerin kullanılması neticesinde mide (pankreas) ve bağırsakta olan hazim bezlerinin sindirim çeşmeciklerinin örselenmeleri, harap olmaları neticesinde sindirim sularının yetecek derecede husule gelememesi.

11 — Mide ve bağırsakları idare eden sinirlerin zayıflaması neticesi olarak bu uzuvların hakkile hareket edememeleri.

12 — Ayva, kızılcık, pelit gibi kabızlık veren besinlerin yenmesi

14 — **Yazı masalarının önlerine çivilenmiş» gibi daima oturarak çalışan, fikirlerini yoran memurluk hayatı!**

15 — Her sofrada çiğnemeyerek midelerini tıka, basa doldurduktan sonra hiç hareket etmeyerek kocamış kediler gibi tembel tembel yatmak.

16 — Her zaman bol bol ekmek ve kuru yemekler yiyerek hiç su içmemek.

17 — Kireçli suları her vakit içenlerde kabızlık çok olur. İngiltere ve Amerika'da suların hemen kâffesi kireçli olduğundan bu memleketlerin ahalisinde peklik çok vardır.

18 — Olmamış, çiy meyvalar, sirke ve limon gibi ekşili, mayhoş gıdalarda bazı insanlarda çok kabızlık yaparlar.

19 — Vücudumuzun bazı yerlerine gizlenen ve sızıntı yapan bazı bezler vardır. Bunların sızıntıları ve (hormon) ları azalırsa kabızlık baş gösterir.

20 — (C) ve (B) vitaminleri gıdalarla alınmazsa kabız olmağa istidat verirler.

21 — Doğmacadan ileri gelen bağırsak genişlikleri ve mide ile beraber bağırsakların düşüklükleri küçük yaştan itibaren çocuklarda inatçı kabızlık görülür.

22 — (İpo-troid) (dereki bezi) yeter derecede (hormon) çıkarmazsa inatçı peklik yapar.

23 — Gebelikte döl yatağında bulunan çocuk büyüdükçe ve aylığı çoğaldıkça bağırsakları sıkıştırır. Ve lüzumu kadar işlemelerini hareket etmelerini meneder. İşte bu sebepten ötürüdür ki bütün gebelerde peklik çok görülür.

24 — **Erkeklerden fazla kızlarda ve kadınlarda kabızlık vardır. Birçok sebepler mevcuttur. Misafirliğe gittikleri zaman saatlerce otururlar abdesthaneye gitmeği çok ayıp sayarlar.**

25 — Kadınlarda peklik fazla olmasına başlıca sebeplerden birkaçı da şunlardır. Aybaşı âdetleri, gebelik ve tenasül uzuvlarının çok işlemesidir. Bunların tesirile bağırsakları idare eden sinirlerin zayıflamalarıdır. Vücudun dışarısından ve içerisinden gelen örseleyici sebeplerdir. Tenasül organlarındaki akıntılar, iltihaplar, ufunetlerde sebep olmaktadır. Çiftleşmek gibi rahme, döl yatağına kan hücumunu kolaylaştıran sebepler veyahut fazla kan zayi etmeleri de sebep olur.

26 — İçki kullanan insana sabahleyin kalktığı zaman dikkat ediniz, diline, yüzüne, gözlerine ve bütün tavrına, hareketine bakınız. Bu zehirlenmiş adamın içi (Hocapaşa fırını gibi!) yanıyor, tutuşuyor gibi görünür. Bu yarım akıllıya bir testi su vız gelir. Sıcaklığı söndürmek için mümkün olsa bir fıçı su içecek! çünkü dün akşam midesine indirdiği çeşit çeşit, mezeler, yemekler, midede kokmuş, ekşimiş, çürümüş, dehşetli gazlar yapmış, ağrı, sızı, sancı baş göstermiş, bütün vücudu kırmış, ezmiştir ve kabızlık başlamıştır.

27 — **Her akşam etli, pirinçli yemekleri tıka, basa yiyen insan kabızlıktan kurtulmaz.**

28 — Saf çikolata pekliği getirir. Bu cihetle sabahları sütlü çikolata içmek caiz değildir.

29 — Halis süt iyi hazmolursa kabızlık verir. Karışık süt hazmolamıyacağından bazı insanlara linet [Mülâyimlik, yumuşaklık.] verir.

30 — Kırmızı gülün şurubu da reçeli de kabızlık verir.

31 — Yenilen yemeklerin kabızlıkta çok önemi vardır. Sebze ve birçok meyveler erirler. Bağırsakta (posa) o kadar bırakmazlar. Bu cihetle bunların çoğu linet veya amel verir.

Et gibi maddeler bağırsaklarda çok posa bıraktıklarından kabızlık verirler.

32 — Bol miktarda su ile her zaman tenkiye (ihtikan = lavman = Hokna) yapmağı âdet edinenlerde zaman geçtikçe inatçı kabızlık husule gelir.

33 — Yemeği yeryemez yatıp uyumak, sofradan kalkar kalkmaz iki büklüm olup çalışmak, sigaranın birini söndürüp diğerini yakmak çok defa inkıbaz yapar.

34 — Kış geceleri bütün ailenin çoluk çocuğun hattâ konu-komşunun bir odaya toplanıp saatlerce o pis havada oturup konuştuktan sonra odanın havasını değiştirmeyerek aynı yerde yatanlar da kabızlık çok olur.

35 — Ceviz yaprağı, kırmızı gül yaprakları, kızılcık, ayva, kurtpençesi, kedı hindi, palamut, uvez, it üzümü, pamuk ağacının kabukları, kına, kardaşkanı, böğürtlen, beş parmak otu, çavdar, meşe kabuğu, bunları toz halinde, veyahut şurup, reçel tarzında kullanmaktan da peklik zuhur eder.

36 — Ekmek içi, kaz eti, kuşkonmaz, kuzukulağı, havuç,, hıyar, lahana, frenk üzümü, kiraz, ceviz, fındık, badem, mantar, çok kuvvetli kahve ve çay, lop yumurta, omlet, yanmış yağlar, tereyağlar, bütün pastalar, pandispanya, krem, badem kurabiyeleri şarap, sirke, şira, kabızlık verirler.

37 — Pirinç kabızlık yapan bir gıdadır. İşte bundan ötürüdür ki amel olanlara, limonlu pirinç çorbası verirler. Pirinç pilâvı da böyledir.

38 — Karaciğeri, safra kesesi iyi işlemediğinden ötürü kabızlık çeken insana yumurta yedirmek fenadır. Daha fazla peklik çekmiş olur.

39 — Döl yatağında, yumurtalıkta (tümör)ler, topaklar bağırsağı bastıracağından kabızlık yapar.

40 — Yumurtalıkların herhangi birinde gerek belsoğukluğundan ve gerek sair sebeplerden dolayı iltihap ufunet olursa çok defa bağırsakta yapışıklık iltisak yapacağından inatçı peklik hâsıl olur.

41 — Çok gebe kalan çok doğuran kadınlarda kabızlık ve basur memeleri fazla olur.

42 — Tütün içenlerde devamlı kabızlık vardır. Buna başlıca sebep tütünün en kuvvetli zehiri olan (nikotin) ağzımızdaki tükürükte erir. Mide ve bağırsağa gidince sinirleri kuvvetten düşüşür, uyuşturur.

43 — İspirtolu içki kullananlarda kabızlık devam eder. Çünkü mide ve bağırsakları idare eden sinirleri uyuşturur. Kötürümleştir.

44 — Her memlekette çeşit çeşit hazırlanmış linet ve amel ilâlarının çoğaldığına bakılırsa kabızlığın gittikçe arttığını anlamış oluruz.

45 — Tabiatımız, âdetlerimiz, yeyip içmek tarzımız, giyinişimiz, düzgün bir surette hareket edemeyişimizden ötürü kabızlıktan kurtulamayız.

Pekiyi bilmeliyiz ki peklik sıhhatimizin, sağlığımızın en büyük düşmanıdır. Çeşit çeşit fena hastalıkların temelidir.

46 — Tıkabasa mideyi doldurma, sofrada şunun lezzeti çok iyi, şu yemek hepsinden güzel, şu pek nefis olmuş, hele şundan birkaç lokma daha alınız diyerek birbirimizi daha çok yemek yemeğe teşvik etmek, her yemekte (4-5) bardak su içmek gibi tedbirsizlikler ya amel yapar veyahut peklik!

47 — İstanbul'da ve bütün şehirlerde oturan insanların çoğu hekimlere kabızlıktan mide ve bağırsak cihetlerinden şikâyetçidirler. Çünkü kabızlığın bütün sebeplerini bilmezler.

48 — Kabızlık çeşit çeşit sebeplerden, hem de akla, hayale gelmeyen işlerden, daha doğrusu akla, hayale geldiği halde dikkatsizliğimizden, bilgisizliğimizden ileri gelmektedir.

49 — (Lohsa) ların çoğunda kabızlık devam eder. Bu cihetle kendilerine bol bol sebze ve meyva verilmelidir.

50 — Kadınların yumurtalıklarında, döl yataklarında husule gelen hastalıkların, iltihapların bir takımı, bağırsaklarda yapışıklık husule getireceklerinden kabızlık olur.

51 — Döl yatağı arkaya doğru meylederse, rahmin ağzı arkaya giderse inatçı peklik başlar.

52 — İspirtolu içkiler, tütün, afyonlu ve şaraplı ilâçlar, bayat yemekler, konserveler kabızlık çekenlere birer zehirdir.

53 — Fazla baharlı, biberli yemek yiyenlerin, içki kullananların karaciğerleri iyi çalışmaz. Yetecek derecede safra çıkarmadığından bu gibilerde kabızlık çok olur.

54 — Medeniyet ilerledikçe çeşit çeşit yiyecekler ve zehirli içkilerde çoğaldğı cihetle insanların mide ve bağırsakları da tabiî olan vazifelerini, ödevlerini bozmuşlardır, ve bunların tesirlerile ekseriya kabızlık artmıştır.

55 — İspirtolu içki kullananlar her zaman kabızlığa tutulurlar. Çünkü ispirto (alkol) peklik yapar. İşte bundan ötürüdür ki hem sancıyı kesmek ve hem de kabızlığı gidermek için rakıya anason korlar.

57 — 24 saatte bir kere oraya büyük abdest için gitmek zamanımıza göre tabiî normal sayılır. Fakat bazı defa, bir gün hattâ iki gün bile geçerse telâş etmemeli. İnatçı kabızlık sayılmaz yenilen ve kabızlık veren besinlerden olur. O günlerde hiç su içilmemekten olur.

58 — Yapılan denemelerden anlaşılıyor ki, tütün ispirtolu içki, ve hattâ bira bayat yemekler, konserveler, bozalar, çok kuvvetli sirke ile yapılan turşular mide ve bağırsakların sinirlerini uyuştururlar. Tembel yaparlar, mide, karaciğer (pankreas) ve bağırsakta bulunan haizim bezlerini bozarlar. Bundan dolayı bağırsaklar, hazım bezleri lâzım olduğu kadar hareket edemezler ve bundan dolayı kabızlık başlar.

59 — **Kabızlık bir hastalık değildir. Fakat sayısız hastalıkları doğuran belâlı bir âfettir.**

60 — Peklik tedbirsizliğin, tembelliğinin, işsizliğin, zihin yorgunluğun, hareketsizliğin husule getirdiği fena birşeydir.

61 — Çalışan köylülerde, çobanlarda, sporcularda kabızlık olmaz. Meğerki peklik veren yemekler yesinler, tütün ve içki kullansınlar, suiistimal de bulunsunlar.

62 — Pirimiz, üstadımız Hipokrat (24) saatte (3) defa büyük apdest bozulmasını taysiye ederdi. Öyle anlaşılıyor ki eski zamanlarda halk kabızlıktan, şikâyet etmezlerdi. Çünkü

şimdiki zaman gibi derin düşünceli, çok işlek adamlar değildiler, şimdiki medeniyetin yaptırdığı birçok karışık gıdalar ve usuller yoktu. Herkes pek rahat yaşadığı cihetle bir nevi keyif olan bu işe üç defa giderlerdi. Onların rahat edecek, keyiflenecek zamanları çok idi. Bu cihetle bağırsaklarını tenbel yapmazlardı.

Halbuki bizim zamanımızda her iş acele ile yapıldığından herkes (3) defa helaya gitmeğe vakit bulamıyor. Ve bundan ötürü bağırsaklarını tembelleştiriyorlar.

63 — Eski zamanda herşey ucuzdu. Bol bol yemek yerlerdi. Şimdi çok pahalıdır. Herkes az yemek yiyor. Nitekim birkaç gün hiç yemeyenler dışarı çıkmazlar.

64 — Eski zaman adamları içki ve tütün bilmezlerdi bu zehirlerin tesirinden ileri gelen mide, karaciğer, bağırsak ve sinir hastalıkları yoktu. Bu cihetle kabızlık çekmezlerdi.

65 — Büyük abdest bozmak duygusu gelince derhal yapmak lâzımdır. İnat edip sıkıştıranlarda kabızlık günden güne kökleşir. Bu cihetle ihtiyaç zamanında acele bu işi yapmalı.

66 — Mekteplerde, nizam altında olan askerlerde, memurlarda, fabrikalarda bulunan insanların çoğunda kabızlık vardır. Çünkü istedikleri dakikada işlerinden ayrılamazlar, ihtiyaç zamanında derhal oraya gitmezlerse mak'at (büzük) ün içerisinde toplanan necaset uzunca müddet durursa, pisliğin suyu damarlar bağırsaklar tarafından emilir, çekilir. **Ve kazurat (bok) kupkuru olur. İşte bundan dolayıdır ki, çok kabızlık çeken insan, makatın ağzındaki sert necaseti parmağıyla çıkarırsa, içeriden yumuşak sulu pislik gelmege başlar.**

67 Büyük abdest bozmak isteği olduğu zaman, derhal abdesthaneye gitmiyerek sıkıştıran insan bu fena âdete devam ederse kalın bağırsağa gelen yemek posalarının suları ve hattâ mikropları bile damarlardaki kan vasıtasıyla emilir. Ve makattan itibaren iki metre uzunluğunda olan kalın bağırsağın içi kupkuru maddelerle dolar ve bağırsağın içinde çok sert bir tıkaç tabakası hasıl olur.

Yenilen yemeklerin posaları birleşe, birleşe, sıkışa sıkışa sert cisimler, (kozalaklar) toplanır. Her yemekten sonra posaların ve tıkaçların önlerinde durur Gerek kozakların tıkaçların ve gerek yeni gelen yemek posaların, tazyiki ile kalın bağırsak gerilir, şişer nihayet otomobilde dış lâstiğe göre olmayan iç lâstik patlayarak yaptığı balon gibi baloncuklar, şişkinlikler zuhur eder. Ve birçok gazların, yellerin toplanmalarına sebep olur. Bazan da bu baloncukların dar yerlerine kozalaklar girerler ve bağırsağı tıkarlar. Bağırsağı düğümletirler. Derhal ameliyat yapılmazsa hasta ölür. Kozalakların bazıları çok sert ve ince uçlu olurlar. Ve bağırsağın iç zarlarını tahriş ederler, örselerler, kan getirirler. Buradan kana mikroplar girer.

İNATÇI ve DEVAMLI PEKLİK ÇEKENLERDE NEKADAR FENALIKLAR, RAHATSIZLIKLAR ve HASTALIKLAR ZUHUR EDİYOR!

1 — Bağırsağın içinde toplanan gıda artıkları birbirilerine yapışarak kozalak halini alır. Bağırsağın iç zarlarını aşındırır, ufulentlendirir.[Çıban veya yaranın çürüyüp fena kokması. * İltihab. * Her hangi bir maddenin çürümesinden hasıl olan pis koku, çürük kokusu. * Sıkıntı veren manevî ağırlık]

2 — Bağırsak zarlarının yırtık, sıyrık olmasından ötürü çeşit çeşit mikroplar kana geçerler.

3 — Bağırsak zarlarının üzerinde birçok bezler vardır ki hazım işlerini yaparlar. Zarın zedelenmesinden dolayı bu bezler de harap olurlar. Bundan ötürü hazımsızlık başlar.

4 — Hazımsızlık başlayınca yenilen yemekler ekşir, kokar. Ve birçok mikroplar çoğalır.

5 — Bağırsaklarda artan çeşit çeşit mikropların kustukları zehirler (Toksin) ler kör bağırsağı sarıyor ve (apandisit) hastalığını yapıyor.

6 — Kanı saran mikrop zehirleri insanı yavaş yavaş zehirliyor. Arasıra 37 38 derece ateş yapıyor.

7 — Bağırsaklarda üreyen mikroplar türlü türlü bağırsak iltihaplarına sebep oluyor. Arasıra (dizanteri) şeklinde ishailer, ameller, ağrılar, sızılar, sancılar yapıyor. Kanlı sürgünler zuhur ediyor.

8 — Bağırsakların içinde husule gelen yaralara yerleşen (koli basiller) çok fenalık veriyor, (tifo) mikroplarını barındırıyor.

9 — Bağırsakların içinde zuhur eden büyük yaralardan mikroplar doğrudan doğruya kana karışıyor. Karın zarını saran mikroplar bu önemli ve istihkâm duvarını iltihaplandırıyorlar ve (peritonit) yapıyorlar. Vaktiyle tedavi edilmezse insanı öldürüyor.

10 — Karaciğeri saran mikroplar, safra (öt) kesesinde, safra yollarında, ufunetler, kumlar yapıyor. Karaciğerin nescini, dokusunu bozuyor. Karaciğerde çıbanlar hasıl ediyor. Adî ve kara sarılık! yapıyor.

11 — Kalın bağırsakta toplanan sertleşmiş necasetler, (rahm) denilen kadının (döl yatağını) ve yumurtalıklarını bir kuşak gibi sarıyorlar. Hücum eden mikroplar, yumurtalıkların döl yatağının ve tenasül aletlerinin ufunetlenmelerine sebep oluyorlar.

Pek iyi bilmeliyiz ki, bizim kadınlarımızın çoğu tembelliklerinden ve utangaç olduklarından (6-7) ve hattâ (1012) günde bir defa pek zorlukla büyük abdest bozarlar, İşte bu gibi musibet bayanlardır ki gece gündüz karın, rahm, yumurtalık ve bağırsak sancılarile kocalarını hiç rahat ettirmezler.

12 — (Büyük sempati) denilen (muhabbet ve ruh siniri) nin bir bacağı kalbte, diğer bacağı mide ve bağırsaklardadır. Devamlı kabızlık çekenlerde kuvvetli çarpıntılar, kesik kesik kalb dövünmeleri, intizamsız işleyen nabızlar, kalb hastalığı varmış gibi işleyen yürek heyecanları, hekimlerin (ekstrasistol) dedikleri hallerin çoğu peklikten gelir.

13 — İçki kullana kullana sinirlerini, mide ve bağırsaklarını bozmuş, suiistimalde buluna, buluna zayıflamış, iğne ile ipliğe dönmüş ne kadar gençler, kızlar, vardır ki kalb hastalığına yakalanmışlar gibi telaş ederler. Araştırılınca bir haftadan beri kabızlık çektikleri anlaşılır.

14 — Ne kadar kızlar, kadınlar görülüyorki, gebelikten zanettikleri devamlı kusmalar, karın şişmeleri, on günlük peklik defedilir edilmez sükûnet bulmuşlardır.

15 — Uzun müddet kabızlık çeken erkeklerde böbrek, mesane denilen idrar hâzinesi ve hâyâlarda ufunetler, ağrılar yapmaktadır.

16 — Her zaman (mide ekşimesi) inden, karın ağrısından ve gazdan bahsedenlerin çoğunda, inatçı peklik vardır.

17 — Kabızlıkla içki çok defa midedeki tuz ruhunu (salgı) artırır. Ve en nihayet midede veyahut ince bağırsağın başlangıcında (ülser) yaparlar. Ağızdan kırmızı kan ve makattan kahve telvesi gibi donmuş kan getirirler.

18 — **Kabızlık çekenlerin saçları dökülür. Derilerinin güzelliği eksilir. Tırnakları büzülür. Ötede beride deri hastalıkları, iltihapları görülür (mayasıl) ekzema zuhur eder Piyodremit denilen irinli ufunetler hasıl olur. Hattâ bazı defa birçok kan çıbanları baş güsterir.**

19 — **Devamlı peklik çekenlerin (makat) larında büzüklerinde çok defa (kanser) hâsıl olur. Vücudün başka yerlerinde husule gelen (kanser)lerle kabızlığın çok münasebeti ve ilkisi bulunduğu anlaşılmıştır.**

20 — Yapılan incelemelerden anlaşıldı ki, uzun müddet kabızlık çekenlerin ömrü az olur. Her (24) saatte (I -2 -3) defa büyük abdest bozanların ömrü çok olur.

21 — Kabızlık çekenin iştahı azalır. Hazmi zorlaşır. Kansız, zayıf, sinirli olur.

22 — Peklik çekenlerin hemen hepsisinde (basur memeleri) zuhur eder. Bu memeler, ya büzükten dışarı sarkarlar. Veyahut sofranın iç taraflıda husule gelir. Sert necasetlerin siyah kan damarlarını sıkıştırarak bacaklarda husule gelen (varis) tarzında kan toplanmasıdır.

Zaman geçtikçe meme damarları incelir. Genç ihtiyarda ve yaşlılarda bazı defa çok sıkılmaktan dolayı veyahut damar sertliğinden ve (tansiyon) yüksekliğinden ötürü memeler patlar. Kan fışkırır. Bazı defada uyku esnasında memelerin birçoğu patlar. Ve o insan sabahleyin kan havuzcuğu içinde ölü bulunur.

23 — Uzun müddet basur çeken insanda memelerde sıyırıklar, yaralar, çıbanlar, iltihaplar baş gösterir ve ne kadar zahmetler, belâlar, (fistül) ler yapar. Defalarca ameliyat yapılır. (5-6) sene sonra yine zuhur eder.

24 — İnatçı kabızlık çekenlerde nihayet makat dışarı çıkar. Her abdest bozdukça (büzük) olduğu gibi dışarı fırlar. Sonra nekadar zahmetle içeri girer. En nihayet içeri giremez, ameliyat olur.

25 — Kabızlık çekenlerde karaciğer, böbrek, bağırsak ve mide düşüklükleri fazla olur.

26 — Peklik çekenlerin kanlarında zehirler toplanacağı cihetle karaciğerde, böbrekte, ve sidik torbasında çok defa kum, taş husule gelir eskimiş romatizma hastalığı olur.

27 — Çok kabızlık çeken gençlerde, kızlarca (31) çekme belâsı baş gösterir.

28 — **(Prostat) büyüklüğü olan ihtiyarlarda bu belâlı hastalığı kabızlık çabuk ileri götürür.**

29 — **Peklik çeken erkeklerde (ademi iktidar) zuhur eder. Kadınların şehvet duygularını azaltır.**

30 — Çok kabızlık çeken gençler geceleyin ihtilâm olurlar. Rüyalanırlar. Şeytan tarafından uykuda aldanırlar.

31 — İdrardan ve sıkıldıktan sonra lezzetsiz olarak meni akıntıları zuhur eder. Ve o insanı zayıflatır. Kansız, sinirli ve unutkan yapar.

32 — **Devamlı kabızlık çeken kızlar, kadınlar aybaşlarını çok sancı ile görürler. Ve âdetten pek erken kesilirler.**

33 — Kabızlık çekenin dili paslıdır. Çalışma isteği azdır. Sinir bozuklukları, buhranları hattâ evhamlılık zuhur eder. Vücut ağrıları hiseder. Karnında bir yara varmış gibi sancılar duyar.

34 — Bağırsakların bazı yerlerinde toplanan maddeler, birer tıkaç vazifesini görürler. Bağırsak genişledikçe genişler. Karın zarını ufunetlendirerek öldürür.

35 — Bağırsaklarda toplanan kozalaklar içine bazen balon gibi şişen kısımları birbirlerinin içine girerek bağırsakları düğümletir ameliyat yapılmazsa telef eder.

36 — Kabızlık yalnız sağlığın değil, güzelliğin de baş düşmanıdır. Bağırsaklardan kana giren zehirler, mikroplar derinin rengini bozar. Sarartır, güzelliğin parlak projektörü olan yüzün pembeliğini giderir benzi soldurur. Âşkın tılısım hâzinesi olan gâzlerin ferini kaçırır. Baygın, cazibeli bakış kudretini eksiltir.

37 — **Vücudümüzde toplanan zehirler (4) yol ile dışarı atılır: Kandaki zehirler, böbreklerle, ter ile def olur. Mide ve bağırsaklara giren zehirlerde karaciğerle ve kazuratla dışarı atılır.**

Her inanın karnında (10) metre uzunluğunda bir lâğım vardır. Evde olan abdesthane lâğımı tıkanırsa evin içi allak bullak olur.

İnsanda ki lâğımım ağzı tıkanırsa insanın vücudu darmadağın olur. En büyük tehlikeler baş gösterir. Bu cihetle her (24) saatte (1-2) defa abdest bozmak mutlaka lazımdır.

38 — Kabızlık çeken genç ihtiyarlar ve yaşlılar büyük abdest bozarken çok sıkılırlarsa beynindeki damarlardan bir tanesi patlar. Ya nüzul felç gelir ve yahut kalbi durarak ansızın ölür.

39 — **Ne kadar hastalar görüyorum ki kalb, sinir, böbrek, rahm ve cilt mütehassısı doktorlara koştular da nihayet inatçı kabızdan (8-10) günlük devamlı peklikden olduğu anlaşılmıştır.**

40 — Devamlı kabızlık belâlı hastalıklar doğurur. İnsanın vücudünü felâketlerle yoğurur ne kan bırakır, ne beniz, yüzü soldurur senelerce devan ederse ansızın öldürür.

41 — 24 saatte bir defa o yere gitmek şimdiki zamanda kâfi gelir. Elverir ki bolca gelsin.

42 — 24 saat zarfında arasıra iki, üç defa oraya giden bazı insanlar merak ederler. Acaba ishal mi olduk derler. Arada sırada vukubulan bu gibi aksaklığın ehemmiyeti yoktur.

43 — Sinir zayıflığından ve tedbirsizlikten ileri gelen kabızlık anaların, babaların dikkatsizliklerinden, evlâtlarına lâzım gelen öğütleri küçük yaştan itibaren vermediklerinden ileri gelir. Çok tembel, uğursuz, hoppa, kızlarda, erkek yavrularda husule gelen belâlı bir haldir. Sinirleri zayıf düşmüş lenfatik, hasta mizaçlı insanlarda baş gösterir. Evet, aile reisleri küçük yaştan itibaren çocuklarına her 24 saat zarfında 1-2 defa büyük abdest bozmak lâzım geldiğini öğretmekle beraber yapılıp yapılmadığını takip ederse bu belâlı hastalığı önlerler. Böyle yapılmazsa bağırsakların sinirleri, adaleleri, kasları tembelleşir. Nihayet bağırsakların kuturları darlaşır. Nihayet bağırsakların içinde toplanan necaset, pislik bir kurşun kalemi kalınlığında olur. Bazı defa fındık büyüklüğünde, yuvarlak veyahut keçi tersi gibi düğme, düğme görülür.

Bunlar çok zahmet ve ağrı ile dışarı çıkarlar Her ıkındıkça ağrı sızı, sancı artar. Ağrıyacak korkusu ile bu gibi tenbeller abdesthaneye gitmezler. İşte bundan ötürü kabızlık arttıkça artar.

Üç günde, dört günde bir defa zorlukla, sancılarle defi tabi eder. Büyük abdest bozar, bu fena âdetin önü alınmazsa bağırsakların sinir zayıflığı arttıkça artar. Haftada bir, hattâ 10-15 günde bir defa pek zorlukla helaya gider. Sıkıla sıkıla birkaç fındık kadar pislik çıkar. Bu derece kabızlık çekenlerde mutlaka basur memeleri de husule gelir. Ve sıkıldıkça oradan kan fışkırır, sızar.

Böyle bir duruma gelen insanın karnına dışarıdan bakılırsa, beş aylık gebe bir kadının karnı şiş gibi görülür. Karın üstü parmaklarla bastırılarak muayene edilirse kalın bağırsak üzüm suyundan yapılan sert bir sucuk gibi hisolunur. Bastırdıkça sancı zuhur eder.

Yukarı çıkan kalın bağırsaktaki necasetler ağrı verir. Hattâ kör bağırsaktaki pisliğin sızısı artar apandisit varmış duygusu verir.

Uzatmayacağım 8-10-15 günde bir defa büyük abdest bozan insanın karnında 10 metre uzunluğunda bir lâğım ağız ağıza dolmuş bir kanalizasyon var demektir.

Bu vaziyete düşen insanın artık rahatı yok demektir. Mide bulanması, kusma, karın ağrısı, baş dönmesi, göz kararması, şiddetli baş ağrıları, baş sersemlikleri, iştahsızlık, hazımsızlık, çarpıntı,, helecan zuhur eder. Benzi solar. Kaşlarını çatar, gözlerini kırpar.

En ufak bir şeyden hiddeti artar. Kalabalık bir yere gidemez. (Sosyete hayatından !) nefret eder. Tiyatroya, sinemaya gitmez. Buralara götürülse kapıya yakın bir yere oturur ki çabucak kaçabilsin.

Lüzumlu yerde gülmezde, münasebetsiz bir işte güler, kahkaha atar, her işte sebatsızlık yapar. Maymun iştahlı olur.

Bazı defa konuşmak bile istemez. Bazı defada bir kocakarı gibi çene kavaflığı [Kundura ve terlik gibi ayakkabıları hazır olarak satan] yapar.

44 — Sürekli ve inatçı peklik giderilmezse altından çok büyük büyük felâketler, hastalıklar meydana çıkar. İnsanı yavaş yavaş ölüme kadar sürükler. Bu hallere başlıca sebep bağırsaklarda toplanan muharriş ezici, örseleyici ve zehirleyici maddelerin çoğalması ve kana karışmasıdır.

Bağırsaklarda toplanan zehirler, bağırsaklarda tembellik atalet yorgunluk, uyuşukluk yapar* Sonra bağırsaklarda âdeta bir çeşit felç yani nüzul, kötürümlük, çarpıklık alâmetleri, belirtileri zuhur eder kanı zehirler, damar sertliğine mahsus özel haller baş gösterir. Kalbi, yüreği büyütür. Sinirliliği, titizliği, çarpıntıları arttırır. Hattâ bazı defa kanı kalbe, başa hücum ettirir re insanı ansızın öldürür.

45 — Devamlı kabızlık öyle bir felâkettir ki, insanın ruhunu ve bütün sinirlerini sarsar. Beslenme ve yaşama işlerine çok fenalık yapar. Vücudumuzda bulunan uzuvların, organların organlaın, cihazların, avadanlıkların hepsinde az çok bozukluklar yapar.

46 — Küçük kuşlarda kaim bağırsak olmadığından kabızlık belâsı çekmezler. İşte bundan ötürüdür ki, memeli hayvanlara nisbeten daha çok yaşarlar.

47 — İnatçı ve devamlı kabızlık mide, bağırsak, kalb, karaciğer, damar ve hattâ sinir ve böbrek hastalıklarının husule gelmesinde büyük bir rol oynar.

48 — ***Kabızlık çekenin başında, dimağında, beyninde her zaman bir ağırlık husule gelir. Beyin hakkile beslenemez ve çalışamaz. Baş ağrısı hiç eksik olmaz.***

49 — **Can boğazdan gelir! diyerek nefis, lezzetli yemekleri bol bol yemek kâfi değil. Yenilen yemekleri hazmetmek, kuvvetli maddelerini kana geçirerek sindirmek lâzımdır. Eğer bu gıdalar devamlı kabızlık ederse, uzun zaman boşalmaz o vakit can boğazdan gelmez. Can boğazdan çıkar.**

50 — Kabızlık çeken insanın tansiyonu yükselir, kanı bozulur. Karaciğerleri berbat olur. Sinirliği artar, damarları sertleşir, basur memesine yakalanır.

51 — Çok inkıbaz çeken insanın huyu değişir. En nazik erkekler en kibar kadınlar huysuz, patavatsız, saygısız olurlar.

52 — Kabızlık çeken asabî, sinirli insanın, sıkıntısı buhranı bazen o kadar şiddetli olur ki canından bezer. Ölmesini ister.

53 — Kabızlık vücut için devamlı bir zehir kaynağıdır.

54 — Yüz yaşını aşmış insanlara sorunuz! Kabızlığın ne olduğunu bilmezler.

55 — Mide ve bağırsakların muntazam düzgün işlemeleri, kabızlık olup olmaması insanların vasatı ömürlerine çok tesir eder.

56 — Her evde her ailede birkaç kişiyi olsun pençesine düşüren kabızlık ilkin hiç ehemmiyet verilmez gayet tâbi görülür. Fakat bu sinir canavar uzun müddet devam ederse bağırsaklar karaciğere ve sinir merkezlerine yapacağı tesirlerden dolayı insanı malûl, sakat, sinirli ve evhamlı yapar.

57 — Küçük yaştanberi devam eden kabızlık, ihtiyarlık zamanında çok belâlı hastalıklara çok felaketli ölüm kazalarına sebep olurlar.

58 — Daimî peklik çeken insanın vücudu yavaş yavaş yıpranır çalışma kudreti azalır.

Keyfini, neşesini kaçırır, bedenini günden güne zehirler.

59 — Bağırsakta toplanan necasetler, sularını kaybederler. Birçok kokan gazlar husule gelir. Kükürtlü ve zehirli gazlar kana giderler. Bu zehirler hücrelere yerleşirler. Ve beslenme işini bozarlar.

60 — İnatçı kabızlık çekenler ne kadar temizlik yaparlarsa yapsınlar, ağız kokusundan ve toprak benizliliğinden kurtulamazlar.

61 — İnatçı kabızlık çeken kadının döl yatağı (rahm) i, üşanasi düşük olur. Çok rahatsızlık verir.

62 — Kabızlık çeken insanda uykusuzluk baş ağrıları, baş dönmeleri mide bulantısı, karın ağrısı eksik olmaz.

63 — Peklik çekenlerin çoğunda hergün sıkıla, sıkıla fıtık = erni olur.

64 — Kabızlığın tehlikesinden korkunuz !

Bağırsaklarda 75 türlü mikrop yaşamaktadır. Her gün dört yüz gram kadar olsun pisliği, necaseti, kazuratı dışarı atarsak, 50,000,000,000 milyar mikroptan kurtuluruz.

Eğer her gün amel olmazsa, bu kadar milyar mikrop karaciğere, böbreklere, kalbe, bünyeye, akciğerlere, kırmızı kan atar damarlara, omuriliğe ve büyük sempati sinirine hücum edecekler ve size çok rahatsızlık vereceklerdir.

65 — Uyuz olmuş gibi kaşınan birçok insanlar vardır ki inatçı peklik sebep olmuştur.

66 — **Bazı sinirli insanların vücutlarında ansızın yanma, ateşlenme ve kaşınma ile başlayan, bakla, ceviz ve nohut büyüklüğünde kırmızı kırmızı lekeler, döküntüler zuhur eder, çabuk kaybolur. Tekrar çıkar. Bunlara halk kurdeşen derler, Hekimler de ürtiker adını verirler. Bunlara başlıca sebep, kan, böbrek ve mide bağırsak bozuklukları veyahut inatçı kabızlıktır.**

67 — Ne kadar hastalar görülüyor ki kalb, sinir, böbrek, rahm, deri ve ameliyat mütahassısı doktor beylere koşarak imdat ve sıhhat aramışlar, ve nihayet devamlı kabızın tedavisile hiçbir şeyleri kalmamıştır.

68 — İnatçı, devamlı peklik çekenin yan taraflarmd, sırtında ağrılar zuhur eder, mide sancilan eksik olmaz. Mide ve bağırsaklarda toplanan gazlar, karını davul gibi şişirir. Gazlar, yeller, bağırsakların içinde dolaştıkça kurultular, ve hattâ yılan varmış gibi kuruntular hasıl olur. İştahı kesilir. Ağızda, boğazda bir acılık hisolunur. Dili paslı olur.

69 — Kabızlık çeken insanın başı döner. Gözleri kararır. 8 –12 günlük peklik çeken insan ayakta duramayacak bir hale gelir. Adeta bir sar* huş gibi sallanır. Yürek çarpıntısı eksik olmaz. Yarım, bütün baş ağrısı, sersemliği çok şiddetli olur. Kokmuş yumurta gibi geğirmek, mide ekşimesi, kursağa, boğaza kadar sirkelenmiş [eşkimiş] yemeklerin gelmesi gibi haller kabızlık çekenlerde görülür.

KABIZLIĞI NASIL İYİ ETMELİ ?

Pekliği kökünden geçirmek için çeşit çeşit tedbirler, usuller, ilâçlar vardır. Fakat her şeyden önce, size bu kitapta yazdığım kabızlığa mahsus (özel) bütün sebepleri, âdetleri, huyları kaldırınız, yaptığınız fena hareketlerden vazgeçiniz.

Böyle yaparsanız hiçbir ilâç almayarak bu belâdan kurtulursunuz. Fakat bazı peklikler vardır ki fizik tedavi ister. Bazı kabızlıklar vardır ki kimyadan yardıma muhtaçtır. Bazı inkıbazlar vardır ki mutlaka ilâca lüzum vardır. Bazı tutkunluklar vardır ki ameliyat yapılmak lâzımdır. Bazı peklikler vardır ki sıhhî öğütler! En kuvvetli bir ilâç olur. Bazı inkıbazlar vardır ki idman, spor, jimnastik icap eder.

Mide ve bağırsaklara ve vücuda ait bir takım hareketler vardır ki kabızlığı tamamıyla giderir. Ve hiçbir ilâç almağa ihtiyaç kalmaz.

Kaynak: Doktor Hafız Cemal, “Lokman Hekim” Peklik (Kabızlık) Ve Kurtulmanın Usûlleri- Millî Mecmua Basımevi-1945, İstanbul

İSTİMNA- MASTÜRBASYON (31 ÇEKME) NİN ZARARLARI HAKKINDA

Hzl: DOKTOR HAFIZ CEMAL
«Lokman Hekim'in Sakın Ha Dediği 31 Çekmenin Belaları», 1943

Memleketimizde çocuklarımızı, genlerimizi ve hattâ kızlarımızın çoğunu için için yiyip bitiren belâlı bir âdet var: ***Şehvet tiryakiliği !***

Milletimizin parlak istikbalini temin edecek ve en ağır yükleri kafalarında ve omuzlarında taşıyacak olan gençlerimizi harap eden büyük bir afet var: ***İstimnayi bilyed***

Devlet ve milletimizin sağlamlığını, kuvvetini, şevketini, nüfuzunu, itibarını, ticaretini, ziraatini, sanayiini ve iktisadını en yüksek noktalara ve medeniyetin en ulu katma çıkaracak olan gençlerimizi, dolayısıyla nüfusumuzu küçük yaştan itibaren baltalayan, bombalayan, kemiren dehşetli bir felâket var:

31 çekmek!

Gençlerimizi (23-25 nihayet 30) yaşlarında " bedii tenasül hayatından tamamıyla **" kadro harici! „** ve âtıl bırakan büyük bir musibet var: **Ellerle meni getirmek!**

Ulusumuzu ma'nen ve maddeten yükseltmeğe ve her gencin ya beynine ulu bir meslek ve yahut kollarına altın bir bilezik olan hüner ve san'at verdirmeğe yarayan (münevver aile ocaklarımız) ı vaktinden önce darmadağın eden, karıkoca kavgalarına ve boşanmalarına başlıca sebep olması lâzım gelen geçimsizliği, ademi iktidarı (iktidarsızlık) ve çocuksuzluğu hazırlayan büyük bir belâ var: **Abaza çekmek!**

Çocuklarımızın, gençlerimizin, kızlarımızın boğazlarına sarılan yedi başlı bir ejderha var: **Ellerle oynamak!**

Gençlerimizin, kızlarımızın tenasül aletlerine karşı bayıltıcı, boğucu, yakıcı, kemirici, kavurucu zehirli gözlerin hücum ve taarruzu var: **Abazaya varmak!**

Tifodan, veremden, lekeli hümma denilen "tifüs» den daha belâlı, daha öldürücü olan bu "cehennem ateşi,, nden evlâtlarımızı kurtarmak için analarla, babalarla, doktorlarla ve muallimlerle fikir birliği yaparak mücadele etmek zamanı geldi. Hattâ geçti bile!

Cenâb-ı Allah hepimizin yardımcısı olsun.

DOKTOR HAFIZ CEMAL «Lokman Hekim»

ÇOCUKLARIMIZI, GENÇLERİMİZİ HARAP EDİP ÇABUK ÖLDÜREN FENA ÂDETLERDEN (Ellerle Oynamak)

Tamam 43 senedenberidir ki bir takım büyük ve küçük mekteplerin doktoruyum. Resmi ve husuŝî birçok okulların hastanelerini, revirlerini idare ettim. Gerek kız ve gerek erkek çocukları baştanbaşa muayene ettim. Okullarda hâlâ her gün bana müracaat edip muayene olunan birçok talebem vardır. Her sene (234) defa her çocuğu esaslı ve umumi muayeneden geçirmekteyim.

Hiç şüphem yok! 43 sene zarfında yüz binlerce, belki bir milyondan ziyade mektepli evlâtlarım muayenemden geçmişlerdir. Bu cihetle çocuklarımızın, gençlerimizin birçok hastalıklarını Allah'ın yardımıyla tedavi ettim. Ahvali ruhiyelerini adamakıllı öğrendim zannederim. Çocuklarımızın, gençlerimizin iyi huylarını, en fena âdetlerini, tavır ve hareketlerini, çocukluk ve gençlik mefkûrelerini, ülkülerini iyi anladığımı sanıyorum.

43 sene çeşit çeşit okullarda devamlı bir surette bulunup sayılamayacak derecede mekteplileri hakkile muayene ve tedkik ettiğimden ötürü bu hususta tecrübeli, görgülü, söz söyleyebilecek mevkideyim zannederim.

Bu cihetle evlâtlarımın (sıhhî terbiye) ce olan eksikliklerini görüyorum. Çocuğu, genci esaslı bir muayeneden geçirir geçirmez en gizli âdetlerini anlamış oluyorum.

Mekteplerden başka kabineme her gün müracaat eden ailelerin kızlarını, oğlanlarını da muayene ediyorum. Birçok ailelerin de hususî doktorluklarını yaptığım cihetle bu hususta müşahedelerim, görgülerim, tecrübelerim, tetebbülerim [derinlemesine araştırma, okuma, düşünme, öğrenme] , etüdlerim arttıkça arttı.

Eski zeman mekteplilerile Meşrutiyet ve parlak Cumhuriyet devirlerinde okuyan ve yetişen hadsiz hesapsız çocuklarda ve gençlerde mevcut olan iyi ve fena âdetleri çok iyi inceledim.

56 yabancı lisanda azçok bildiğim cihetle mülüman olmayan birçok familyaların da (hususî aile hekimleri) bulunduğumdan ötürü bunların küçük ve büyük çocukları, gençleri hakkında da çok tedkikler, incelemeler yaptım, gördüm, anladım.

Bu cihetle çocuklarımızı, gençlerimizi hastalandıran harap ve berbat eden işleri, fena âdetleri yazacağım. Çocuk babalarını ve analarını alâkadar eden vazifeleri bildireceğim. Ailelerin, çocuklarına, evlerde verecekleri (sıhhî terbiye) yi bildireceğim. Gerek leylî (yatılı) ve gerek neharî (gündüzlü) çocuklarda eksik olan (sağlık terbiyesi) ve fena âdetleri kalemle arzedeceğim.

Çocuklarımızı, gençlerimizi, için için yiyip bitiren, sınıfta bırakan, okuldan vazgeçiren fena âdetleri bildireceğim. Çocukluk ve gençlik yaşlarında fena fena hastalıklara yakalanmalarına sebep olan pek zararlı âdetlerini yazacağım.

Dikkat ediyorum: çocuklarımızı, gençlerimizi mezara doğru sürükleyen ne kadar fena âdetler vardır ki analar, babalar bu hususta çocuklarına hiçbir nasihat, öğüt vermiyorlar. Mektep muallimleri, müdürleri bu hususta hiç bir şey söylemiyorlar. Çocuklar, gençler de alabildiklerine, fena arkadaşlarından öğrendiklerine uyarak neler yapmıyorlar neler?

Bu cihetle (mektep doktoru) sıfatıyla söz söylemek, yazmak, galiba, bana büyük bir vazife oldu zannediyorum. Bundan dolayı vatan evlâtlarına hayırlı ve pek lüzumlu bir iç görebilir miyim fikrile kaleme sarıldım. İnşallah yazarım.

KENDİ MEZARLARINI ELLERİLE KAZAN ÇOCUKLAR ve GENÇLER

Elleriyle oynayan çocuklar, gençler çoktur. Yavrularımıza musallat olan yani yapışan, asılan bu fena ânete, eski zemanlarda (istimnayi bilyed) derlerdi. Bu söz arapça bir tabirdir, terimdir. Deyimdir. Bunu tam terceme edersek, türkçeye çevirirsek (el ile meni getirmek) demektir. Çocuklar ve gençler için bundan daha tehlikeli bir iş yok gibidir.

Elişi ile uğraşanların vücutlarını sarsar, kasıp kavurur, güzel yüzlerini soldurur, kuvvetlerini giderir. Akıllarını kaçırır, zihinlerini yorar. Kafalarını sersem eder.

En sağlam bedenleri mahveder, çürütür.

Vatanımız için sapasağlam alarak yetişmeleri lâzım olan gençlerin parlak istikballerini, âtilerini, gelecek senelerini berbat ve perişan eder, söndürür. Cahil olan yani bu işin ne kadar zararlı olduğunu bilmeyen çocuklar, gençler "bülûğ„ denilen tehlikeli bir zamanda başlarlar. Bu zamana kadar dünyadan ve bu tatlı şehvetten hiç haberi olmayan çocuklar, bu öldürücü işe devam edip dururlar.

Âkil, baliğ olduğunu, artık delikanlılık çağına girdiğini anlayan cahil genç bu fena işi kendi için bir " cicimama! ,, sayar. Nefsinin uyandığını hisseden çocuk bu tehlikeli işe daldıkça dalar.

Bu lezzetli işin (acaba nihayetini, sonunu bulabilir miyim!) düşüncesiyle uğraştıkça uğraşır. Zavallı gafil, aymaz [farkında olmayan, habersiz; önemsemeyen], dalgın genç bilmez ki bu fena işin, ucu bucağı yoktur. Bu işin sonu veremdir, mezardır. Ailelerin, istinat noktası, dayanma yeri ve hakikaten en çok sevilecek olan çocuklar ve gençler bu fena yollara düşerek kendi kendilerini yok ederler. Ailelerinin başlarına büyük bir belâ olurlar.

Çeşit çeşit hastalıklara uğrayarak, familyalarını, ailelerini perişan ederler.

Teessüfle söylemeliyim ki, bülûga eren, nefsi uyanan hemen her çocuk, bu işe, bir kere olsun başvurur, dener. Eğer bunun çok zararlı ve ölümcül olduğunu öğrenmiş olursa bundan vazgeçer. Bir daha yapmaz. Eğer işin ne kadar zararlı ve tehlikeli olduğunu bilmezse bu fena âdete kendisini kaptırır. Türlü türlü hastalıkların (kumkuma) sı olan bu belâlı işe saldırır. Çeşit çeşit felâketlerin (kumbara)sı sayılan bu ölümlü tuzağa yakalanır.

Delikanlıların dünya cehennemi! olan bu fena âdete küçük yaştan itibaren alışanlar, yaşlandıkça ne kadar büyük zararlara, felâketlere ve hastalıklara uğrayacaklarını anlatacağım. İleride, istikbalde devlet ve millete yarayacak olan vatan evlâtlarını bu belâdan kurtarmak için çok esaslı tedbirler bildireceğim.

Delikanlılarımızı baştanbaşa saran bu zehirli âdetten vazgeçirmeğe çalışacağım. Analara, babalara senelerce gözyaşı döktüren bu fena âdet müptelâlarını, Allah'ın yardımıyla, geri çekeceğim. Sınıflarında kalan ve nihayet mekteplerinden vazgeçerek anaya, babaya büyük bir yük olan gençleri bu belâdan kurtarmağa uğraşacağım.

Tahsillerinden geri kalan, istikballerini söndüren, hamallığa kadar düşen birçok gençler vardır ki bu fena âdetin kurbanlarıdır. Bu alışkanlığın esirleridir. Bu fena huyun düşkünleridir. Bu zararlı tabiatın veremleridir.

ELLERİLE OYNIYAN ÇOCUKLARIN FELÂKETLERİ

Çocuklarımızın ve hattâ gençlerimizin birçoğunu harap eden pek fena bir âdet var. Vücutlarını günden güne kemiren fena bir huy var.

Bülûga eren çocukların acaba hepsinde bu fena alışkanlık var mıdır?

Hiç şüphe yok! Tabiatin sevkile bu fena işe, kendi kendine başlayan terbiyesiz, görgüsüz, cahil, bilgisiz çocuklar vardır.

Fakat çocukların pek çoğu görenek tesirile bu işe alışırlar. Fena huylu arkadaşlarının teşviklerine, kandırışlarına, ön-vermelerine kapılırlar.

Fena tabiatli, terbiyesiz yoldaşlarının rehberliklerine, önayak olmalarına uyarlar. Boş kafalı, ahlâksız delikanlıların cesaret vermelerine, yüreklendirmelerine kurban giderler.

Anadan, babadan çok iyi terbiye alan binde bir çocuk bulabiliriz ki o haşarat gibi belâlı olan arkadaşların pençelerinden kurtulmuş olsun! Emin olunuz! Bilgili, asıl ana ve babanın, çocuğa vereceği ciddî ve sıhhî bir terbiye, bu işde, pek büyük bir fayda verir. İnanınız! Âlim, bilgili, tecrübeli bir muallimin bir öğretmenin küçük yaştan itibaren çocuklara verecekleri sağlık öğütleri, sıhhî terbiye bu fena âdetin husule gelmemesi hususunda büyük bir tesir yapar.

Mektep talebelerini, öğrencilerini öz evlâdı gibi seven okul hekimlerinin, çocuklara verecekleri konferanslar, sağlığa ait nasihatler bu öldürücü huyun yayılmamasında büyük bir rol oynar.

Ben eminim! Bütün insanlar, hele çocuklar, kulaklarından aşılanırlar. Küçük yaştan itibaren yuvalarımıza vereceğimiz sıhhî terbiye yabana gitmiyor. Aklı başında her çocuğun kafasına giriyor, dimağına, beynine yerleşiyor.

Elverir ki, çocuğun anlayacağı tarzda söylenmiş olsun ! Hiç unutmamalıyız ki çocuklar çabuk ezberlerler, öğrenirler! Ve çabuk unuturlar. Bu cihetle fırsat düştükçe tekrar anlatmalı, öğretmeli. Zerre kadar usanmamalıdır.

Böyle yapılırsa, çocuklarımız, bu dehşetli belâlardan kurtarılır Vücutlarını kemiren bu zehirli yılandan uzaklaştırılır. Çeşit çeşit hastalıkların önü alınır.

Yavrularımızı, için için yiyip bitiren, bu canavardan kurtarmalıyız ve sağlam, gürbüz akıllı, zeki çocuklar yetiştirmeliyiz.

Mekteplerde, evlerde ve kabinemde muayene ettiğim çocuklardan anlıyorum ki bu fena âdet bazılarında 7-8 yaşlarında başlıyor ve seneden seneye artıyor. Hele 12, 13, 15, 16, 17 yaşlarında salgın bir hale geliyor.

Küçük yaştan itibaren bu korkunç âdete alışan çocuklar, 17-18 yaşına gelinciye kadar devam ederlerse bu alışkanlık esaslanıyor, kökleşiyor. (18) yaşından sonra deha berbat bir hal alıyor.

(El ile meni getirmek) le şehvetlenen gençler, bu âdetin zararlarını, fenalıklarını ve husule getirecekleri müthiş hastalıkları öğrenmezlerse kendi kendilerini harap etmekte devam ederler. Gençlik kuvvetlerine ve fena arkadaşın sözlerine kanarak 20, 22 ve hattâ 25 yaşına kadar devam eden delikanlılar vardır.

Küçük yaştan itibaren başlayarak (gece sekiz, güdüz dokuz) defa bu (elişi) ni yapan çocukların, gençlerin çoğu 15-18 yaşlarında sönüp giderler. Kalplerini mezarda dinlendirirler. Fakat çok sağlam olanlar 20 25 yaşına kadar bu fena huya devam ederlerse hisleri, duyguları değişir, akılları, zihinleri bulanır. Tavırları, hareketleri sarsılır. Çeşit çeşit hastalıkları çoğalır. Her erkek için lâzım olan “ evlilik seadeti „ uzaklaşır. Sinirlilik halleri bereketlenir. Hakikî neş’e ve şetaret kaynakları söndürülür. Yaşamak zevki gömülür.

MASUM ÇOCUKLARI, KIZLARI VE GENÇLERİ BÜYÜK FELÂKETLERE SÜRÜKLEYEN MASTURBASYON TEMALI FİLİMLER

Analar, babalar, mürebbi denilen terbiyeciler ve muallimler pek iyi bilmelidirler ki çocukların ve gençlerin en heyecanlı eğlenceleri (31 çekmek) dir. Sinemalara gitmektir. (Zamanımızda bu iş daha kolaylaştı) Can atmaktır. Hayat cevherini saçmaktır. Ben öyle görüyorum, böyle anlıyorum.

Şimdiki zamanda bu fena işlerle uğraşmayan çocuk bulmak mümkün değildir. Ellerile oynamak âdetine kapılmamış gence rast gelmemek kabil değildir. Çünkü bu felâketli işi doğuran sebepler çoktur. Teşvik eden, şevklendiren, yüreklendiren haller fazladır.

Çıplak resimler, parlak fotoğraflar, beyaz perdede görülen artistler, yıldızlar, en küçük yavrularımızın dimağlarında, beyinlerinde yerleşiyor. Sönmez bir volkan gibi ateşliyor. Bir yanardağ gibi akıyor. Sonra da kavuruyor.

İbret dersi veren bazı tiyatroları çocuklar, gençler o kadar sevmezler, devam etmezler. Çünkü aradıklarını orada bulamazlar. Fakat sinemalara bayılırlar. Çünkü karanlık köşeler, kuytu bucaklar, parlak yıldızlar var. Her çocuğun etrafında, fena sözler konuşan külhanbeyler var. Birbirlerine küfreden bazı ahlâksız, terbiyesiz gençler var.

Masum, gözü kapalı mekteplinin çevresini saran fena tabiatli bazı çocuklar vardır ki yakası açılmadık küfürbazlıklar yaparlar.

Birbirlerile oynaşırlar, şakalaşırlar. Hattâ elleşirler bile!

Ahlâkı bozan, bu gibi hareketler, kaba sözler, o masum, suçsuz çocuğun körpe dimağında, beyninde, sinir merkezlerinde yerleşir.

Fena huylu bazı çocuklar, gençler bu gibi kabahatsiz, saf yavrulara sanki "tatbikat dersi! ,, veriyorlarmış gibi aşılarlar, öğretirler. Hattâ yaptırırlar bile!

Ben bu yazıları, hülya ile yazmıyorum. Çocuklarımızın, gençlerimizin seve seve git'

tikleri "sinema âlemlerini! ,, yakından görmek ve yazmak için gittim. Birkaç saatimi bu iş için feda ettim.

Neler gördüm neler !

Çocukların, gençlerin bayıldıkları sinemalarda gördüklerimi, duyduklarımı yazacak olsam ne kâğıt yetişir, ne mürekkep!!

Hastalandıktan sonra bana gfilen çocuklardan, gençlerden ve hattâ kızlardan, kadınlardan neler işitiyorum neler! Duydukça tüylerim ürperiyor! İşittikçe sinirlerimiz boşanıyor.

Bütün duyduklarımı mümkün olsa da serbestçe yazabilsem, çocuklarımızın, gençlerimizin saf ve millî ahlâkları üstüne örtülen felâket perdesini kaldırmış olurdum. Ve ne kadar iğrenç manzaraları, acıklı sahneleri meydana çıkarırdım.

Çocuklarımızın, gençlerimizin asıl ahlâklarını, millî duygularını, temiz ve masum tabiatlerini bozan fenalıkları gizlemek için kurulan bazı locaların, tahtaboşların, paravanaların içyüzlerini bir kalem darbesile âşikâre çıkarabilsem ne kadar iyi olurdu!

Bu cihetle çocuklarımızı, büyüklere mahsus, özel sinemalara götürmemeli. Fena ahlâklı gençlerle, çocuklarla yollamamalı, küçük yaştan itibaren yavrularımızın körpe dimağlarına,

saf beyinlerine ahlâksızlık tohumları ekmemelidir. Çocuklara mahsus olan ve terbiye, güzel ahlâk, faydalı eğlence, ilim, hüner, teknik gösteren sinemalara, ana, baba koltuğunda götürmelidir.

Bu öğütlerim kış içindir ve soğuk havalı günlere mahsustur. Baharda, yazda ve sonbaharda sinemaların kapalı, bozuk, pis havalarına çocuk götürmek zararlıdır. Böyle güzel havalarda dağlara, bayırlara, deniz kenarlarına götürmeli, açık havada gezdirmelidir. Tabiî ve bediî hayata atılmalı, yeşillikler arasında gezdirmeli, çamların arasında dolaştırmalı, pınar sularını içirtmeli, derin derin soluk, nefes alarak teneffüs idmanları yaptırmalıdır.

TESBİTLERİMİZ

1 — **25 yaşına kadar hiç abaza çekmemiş, tütün ve ispirtolu içkinin hiç birini, ölünceye kadar ağzına koymamış, mükemmel yiyip beslenmiş, keyif veren zehirlerin hiç birini kullanmamış, belsoğukluğu ve frengi almamış gençlerdir ki evlendikleri zaman bile karılar ile yaptıkları (bediî iş) de sıhhî bir surette hareket ederek aşırı dereceye varmamışlar ve 60- 70 hattâ 80 -90 yaşlarına bastıkları halde bu tatlı hayattan neş'elenmişler ve çocuk yapmışlardır.**

2 — Bazı çocuklarda şehvet duygusu erken uyanır. Buna başlıca sebep, kendilerine süt veren kadının ve yahut hizmetçi kızın koynunda yatırılması ve çocuğun tenasül aletini okşamalarıdır. Çocukların birbirleriyle kucaklaşıp oynaşmalarıdır.

Bunu da ilâve etmeliyim ki çocuk bayramlarında mektep çocuklarının birbirlerile ve bahusus kız çocuklarile erkeklerin dansetmeleri fena netice doğurur. Küçük yaştan itibaren şehvet hisleri kamçılanmış olur.

3 — **Küçük yaştan itibaren 31 çeken çocuklar, gençler 22-25 yaşlarında sermayeyi tüketirler.** Belgevşekliğine, ademi iktidara uğrarlar. Her tarafa başvururlar. Dertlerine derman ararlar. Hekimlere, eczacılara, Mısır çarşısındaki aktarlara ve taşrada bulunan birçok şarlatanlara etek dolusu para verirler. Fakat bu belâlı hastalığa çare bulamazlar. Çünkü tenasül cihazları berbat olmuştur.

4 — 161820 yaşındaki genç, şehvet duygusunu temin etmek için gerek ellerile ve gerek sair işlerle vücudünü, kafasını, sinirlerini çok yorarsa nihayet 30-35 yaşlarına varmadan sırtüstü yatmağa mecbur olur.(Ademi iktidar) a tutulur.

5 — Zamparalık, hovardalık, haşarılık, nefse aşırı derecede düşkünlük, insana, çok zarar verir. Maddî ve manevî felâketler doğurur. Nihayet o adamı çeşit çeşit hastalıklara uğratarak candan eder.

6 — 30-40 yaşına bastığınız zaman kadının yanında mahcup olmamak, utanmamak, hareminizin sizden ayrılmamasını isterseniz küçük yaştan itibaren abaza çekmeyiniz. Suiistimalde bulunmayınız. İspirtolu içkinin hiç birini kullanmayınız. Keyif veren zehirlerden temamile uzaklaşınız.

7 — Analarında, babalarında aşırı derecede [şehvet duygusu] bulunursa, bu gibilerin çocuklarında, gençlerinde de şehvet hissi fazla olur. Hattâ bazı defa âdeta hastalık şeklini almış şehvet alâmetleri belirir. Küçük yaştan itibaren 31 çekmeğe başlarlar.

Hayatın en tatlı, en lezzetli bir ilkbaharı olan 18-22 yaşındaki gençlerin yolları üzerinde çok tesirli zehirler, çok zararlı âdetler, çok fena arkadaşlar vardır.

Bu sırada analar, babalar, velîler, vasiler, muallimler ve hattâ aile ve mektep doktorları çok dikkat etmeli ve doğru yol göstererek genci her fenalıktan kurtarmalıdırlar.

8 — Çocukların hepsi halis ve helâl süt emmezler. Bu cihetle her çocuğun sıhhati, sağlığı, ahlâkı, huyu başka başka olur. Asıl ailenin evlâdı başkadır, soysuz ailenin çocukları başkadır. Her çocuk ayrı ayrı terbiye görür. Bu cihetle gencin iyisi de bulunur, fenası da!!

9 — Fena, terbiyesiz, soysuz arkadaş, insanı baştan çıkarır. Akıllı gence ne fenalık gelirse soysuz, rezil arkadaşından ve yoldaşından gelir, emin olunuz! Birçok masum çocukları abazaya alıştıran edepsiz arkadaşlarıdır.

10 — Ellerile oynıyan kızlar ve geçler bu fena âdete devam ede ede tiryaki olurlarsa değil yalnız gençliklerinde, orta çağda ve ihtiyarlıklarında bile rahat edemezler. Çünkü bu yolda vücutlarını ve sinirlerini harap ve berbat edenler, eğer sağ kalıp ihtiyar olurlarsa, bedenlerini bit, pire, kehle, tahtakurusu, sivrisinek sarmış gibi, daima kaşınıp dururlar. Uyuz olmuş gibi bütün gece kaşınırlar. Ve uykusuzluktan ötürü vücutlarını harap ve perişan ederler. **Halkın bazıları, ihtiyarlığa mahsus olan bu kaşıntılara (ihtiyarlık illeti!) derler.**

Halbuki vaktile bu fena âdetle kendi vücutlarını hırpalamayan insanlarda bu kaşıntı olmuyor.

Yapılan tedkiklerden, incelemelerden öyle anlaşılıyor ki çocukluk ve gençlik zamanlarında bu işle az uğraşanlarda kaşıntı az olur. Çok çalışanlarda daha fazla husule gelir.

11 — Çocuklar, gençler! Ahlâkını, huyunu, tabiatini ve ailesini iyice bilmediğiniz şüpheli arkadaşlardan uzaklaşınız. Kendi akranınızla, yaşıtlarınızla namuslu iseler görüşünüz. Kötü arkadaşlarla düşüp kalkmayınız! Böyle fena fikirli, edepsiz, namussuz arkadaşlar sizi fena yollara götürürler. Tütüne, işrete, danslara ve umumhanelere alıştırırlar. Sonra başınızı türlü türlü dertlere sokarlar.

12 — Çocuklarımızı, gençlerimizi “31 „ çekmekten ve fena yollara düşmekten kurtarmak için en esaslı çare küçük yaştan itibaren kendilerine çok kuvvetli bir ahlâk salâbeti vermeli. Husule gelecek hastalıkları bildirmeli ve namusluluğun değerini mükemmel surette anlatmalıdır.

13 — Küçük yaştan itibaren ellerile oynayan çocuğun (zeker) i şeker kamışı gibi büyür, uzun olur. Başı genişler. Topuz gibi olur.

14 — Dünyada her milletin yaptığı tedkikler, incelemeler ve neşredilen istatistikler gösteriyor ki, çocuklar en tehlikeli âdetlere 11-12- 13 yaşta alışırlar. Çocuklar için ve hattâ analar, babalar için, en büyük dert olan (31 çekme) huyu çok defa bu yaşlarda başlıyor.

15 — Çocuk doktorları ve ruh hastalıklarile uğraşan hekimler, her çocuğun 12-13 yaşlarında, bir kere olsun, el ile oynadığını ve bu halin “fizyolojik* bir tesir altında ve tabiî şevkle yapıldığını iddia ederler.

Ben de bu fikirdeyim. Ve ısrarla yazıyorum ki eğer çocuğa, bu işin çok zararlı ve tehlikeli olduğu, bu sırada, beynine girecek derecede kendi anlayacağı tarzda söylenir ve korkutulursa kulağında küpe olur. Ve her zaman abazaya varacağı esnada umacıyı görüyormuş gibi, korkarak bu işi yapmaktan vazgeçer.

16 — Uzun müddet ellerile oynamağa devam eden gençlerin, fena hastalıkları ve ölümleri yalnız anaları, babaları zararlı etmez. Memleket de çok ziyan görür. Çünkü sağlam genç

evlenecek, çoluk çocuk sahibi olacak, torunlar yetiştirecek ve çok muhtaç olduğumuz sağlam ve münevver nüfusumuzu artırmış olacaktır.

17 — Âbazanın zararları hakkında yazdığım hakikatleri gençler iyi okumalı. Akıllarını başlarına almalı. Ve pek sağlam arslan gibi bir babayiğit olmalıdırlar. 22-23 yaşlarına kadar hiçbir şey yapmamalı. İstikballerini, ilerdeki ömürlerini, hakkile yaşama kudretini temin ettikten sonra meşru ve makul bir surette evlenerek çoluk çocuk sahibi olmalı, millete ve insanlığa hizmet etmelidirler.

18 — (31 çekmek hastalığı), "tifo„ denilen " karahumma „ dan daha tehlikelidir, Zatürreeden daha belalidir. Çünkü tifo devam etse etse 1-1,5 ay devam eder. Zatürre sürse sürse 12-20 gün sürer (başka hastalıklarla karışmazsa).

Halbuki 31 işinin müddeti ömür oldukça sürebilir. Ucu bucağı olmayan bir cehennem afetidir.

19 — Ellerile oynayan çocuklar, kızlar en nihayet gençliklerine doymadan çeşit çeşit hastalıklara yakalanırlar, ölüm döşeklerinde aylarca yatarlar. İniminim inlerler. Ve nihayet kara toprakların altına gömülürler.

20 — Çürük, malül, sakat, hiç bir şeye yaramayan çocuk yetiştirmek aileye fayda vermez. Millete kâr etmez. Büyük zararlardan başka hiç bir şey temin etmez. Bu gibi bozuk faydasız çocukları kim yetiştirir bilir misiniz? Küçük yaştan itibaren abaza çeken -sözüm yabanî- gençlerdir. 20-22 yaşından evvel evlenen şehir çocuklarıdır. Suiistimal yapmayan, gözleri şehirliler gibi fena işlere alışmayan sağlam köy çocuklarına bir diyeceğim yoktur. (TV çıkınca bu hal onlara da sirayet etti)

21 — 22 yaşına kadar hiç abaza çekmemiş, suiistimalde bulunmamış, tütün, rakı şarap, bira, likör, afyon, esrar, kokain, eroin gibi, keyif veren zehirleri kullanmamış, hiç dans etmemiş genç, ne kadar bahtiyar ve mes'uttur. Ne kadar kuvvetli ve kudretlidir. Güzel bir kızla bu yaşta evlenirse pek sağlam, gürbüz, nur topu gibi evlât yetiştirebilir. Kendine, ailesine, devlet ve milletine pek büyük hizmetler görebilir. Hayatın en tatlı zevklerinden, neş'elerinden istifade edebilir. Hiç unutmamalıyız ki sağlam fikir gürbüz vücutte bulunur. Kuvvetli ve sağlam vücutlu insanlardır ki, vatanı kuvvetlendirirler. Memleketimizin kuvvet ve şevketi pek sağlam ailelerden, gençlerden teşekkül edebilir.

22 — Fransızlar (31 çekmek âdetine masturbation = mastürbasyon) derler.

Fransızlar abaza çekmek işine, (Onanism = Onanizm) de derler. Bu fena derde herkesten önce Onan isminde bir yahudi genci tutulmuştur. Yahudilerin mukaddes kitabı olan (Tevrat) da bir hikâye vardır. lsrail peygamberin torunu Onan güzel bir genç idi. Bu delikanlının babası Herman kendi kardeşinin dul kalan haremi ile evlenmesini Onan'a teklif etmiş. Hattâ zorla evlendirmeğe çok uğraşmıştı. Fakat bu musevî genci bu teklifi şiddetle reddetmiş ve nefsini körlemek ve çocuk yapmamak için abazaya devam etmiş ve en nihayet cezasını bularak ölmüştü.

İşte bundan dolayı, ilk defa 31 çekmeği âdet edinen bu budala gence ilgili olmak üzere abaza âdetine Onanizm adı verilmiştir.

23 — "31 çekmek „ âdetine İngilizler, (masturbation = mastürbeysin) derler.

24 — “Abaza çekmek* “ayıp,, danilen fena işlerin başında gelir. Zararlı “itiyad,, ın âdet edinmenin birincisidir. Çocukların, kızların, gençlerin bedenleri için, bundan daha ziyanlı başka bir huy yoktur.

25 — “31,, çekenlerin vücutlarını saran, bedenlerini harap eden çeşit çeşit öldürücü hastalıklardan başka, insana “ademi iktidar,, getiren başlıca bir sebeptir.

26 — 31 çekmek, şehvet duygusunu cebrederek, zorlıyarak sun’î yani tabiî olmayan el işi ile şehvet ateşini kesmek, söndürmek demektir ki vücut için bundan daha zararlı hiç bir iş yoktur.

27 — 31 çekmek işi üzerinde doktorlar terbiyeciler çeşit çeşit fikirlerde bulunmuşlardır. Münakaşa etmişlerdir. Yani, en nihayet verilen karar şudur: “ Abaza çeken „ lerde ergeç “ademi iktidar,, husule gelecektir. Sinirlilik halleri zuhur edecektir.

28 — ‘‘Ellerile oynamak âdeti,, nekadar az yapılırsa yapılsın, en nihayet, sinir merkezlerini sarsacaktır. Vücudutı bütün azasını, organlarını aşındıracaktır. Ve ergeç, başta, “ademi iktidar,, olmak üzere fena fena hastalıklar baş gösterecektir.

29 — **Hekimliğim esnasında rastladığım “ademi iktidar» vak’alarını tedkik ettiğim zaman, bu belâlı hastalığın başlıca sebeplerinden birini de vaktile aşırı derecede “ abaza çekmek” olduğunu buldum.**

30 — Esaslı, muntazam bir istatistik yapılırsa gençlik çağında ademi iktidara uğrayanların yüzde 90-95 inde 31 çekmenin büyük bir rol oynadığı görülecektir.

El ile oynayan gençler, hiçbir zaman bir kadınla “cima’,, etmiş gibi lezzet bulamazlar. Şehvetlenemezler. Tabiî ve bediî çiftleşmek gibi sinirlerini dinlendiremezler. Çünkü kafasına koyduğu hayalin yardımile, zor zoruna menisini getiriyor.

31 — Ellerile oynamağı âdet eden çocukların, kızların, gençlerin zaman geçtikçe sinirlilik halleri artar. Sinir buhranları zuhur eder. Elleri titremeğe başlar. Ellerine her ne alırlarsa düşürüp kırarlar. Başları bile titrer. Çok içki kullananlar gibi “ sallanbaş „ olurlar.

32 — Mısır, Suriye, Filistin, Mekke, Medine gibi yerlerde çok sıcak vardır. Bu dehşetli hararetin tesirile küçük çocukların zekerleri, (tenasül aleti) harekete geldiğinden 3-4 yaşındaki yavruların bazıları da ellerile oynamağa başlarlar.

Bülûga ermemiş çocuklar abaza çekerlerse meni gelmez. Fakat, organlarının kırmızı başında tatlı bir zevk, şekerli bir lezzet husule gelir. Ve bu şehvetin tesirile çocuklar, bu işe haris olurlar. Çok merak ederler. Her ne kadar meni çıkararak daha çabuk telef olmazlarsa da taze beyinleri ve sinirleri sarsılır. Zaman geçtikçe harap ve berbad olurlar. Ve çeşit çeşit keyifsizliklere uğrarlar.

33 — **Ellerile oynayan çocukların (hâfıza kuvveti) günden güne azalır. Bir şey okusa, ezberlemek istese, mümkün değil, zihninde tutamaz. Gözleri kararır, dizleri titrer. Başı döner. Ve gün geçtikçe fenalaşır. Aptallaşır.**

34 — (31) çeken çocuklar grip hastalığına uğrarlarsa çabuk geçiremezler. 3-4 ay kuru kuru, kötü kötü, kel kel öksürürler. Bu sırada, bazı defa da, ağızlarından kan gelir. Sonra balgamlar başlar. Dört nal sür’atle koşan verem 4-5 ay zarfında genci mezara götürür.

35 — Evde, ana baba koltuğunda bulunan çocuğun terbiyesine, hareketine, tavrına çok dikkat edilirse fena yollara düşmez. Zararlı âdetlere kapılmaz. Tehlikeli oyunlara kurban gitmez. Fakat hususî mekteplere, geçinme yerlerine devam eden 17 18-20 yaşlarındaki gençler böyle olur mu ya!

Bu gibi delikanlıların yolları tehlikelerle doludur. Dikenlidir. Sağlam olarak geçip gitmesi pek zor olan uçurumlarla çevrilmiştir. Kendilerini yalnız ve serbest bırakmak, bilgi vermemek hayatına kasdetmektir. Ölümüne kapı açmak demektir. Bu cihetle çocukları ve gençleri dört gözle takib etmek icab eder.

36 — Bülûga ermiş, âkil, baliğ olmuş, kendi kendini tanımağa başlamış her delikanlının, her kızın yürüyeceği yolda **dört katil, dört cellât** vardır.

1 — 31 çekmek, 2 — Belsoğukluğu, 3 — Frengi, 4 —Aşk.

Kendilerini ilk gençlik çağlarında bu canavarlardan kurtaran gençler, sapasağlam olurlar. Pek çok tehlikeli hastalıklardan kurtulurlar. Ve istikballerini, gelecek yıllarını pek parlak olarak temin ederler. Mesleklerinde, tutacakları işlerde günden güne yükselirler. Zengin ve mes'ut olurlar.

37 — Ellerile oynamak işini, çok defa, arkadaş arkadaşına öğretir. Bu takım avanak çocukların ağızlarına da tabiat bazı defa bir parmak balı çalar. Ve çocuk kendi kendine alışır.

Bu cihetle ana, baba, aile doktoru ve muallimler bu hususta gözlerini dört açmalı. Ve bu âdetin fenalığını öğreterek yavruyu ölümden kurtarmalıdırlar.

38 — ***31 çeken gençlerin, kızların çehrelerindeki pembeliğider. Güzellik söner. Solgunluk çöker. Gözlerinin alt tarafında yarım ay biçiminde morumtırak bir şekil husule gelir.***

39 — Ellerile oynayan bazı çocuklar, 2-3 ay içinde birkaç karış uzarlar. Boy atarlar. Kiraz çöpü ve armut sapı gibi incelirler. Analar, babalar, çocuğun (boy atma!) sından çok memnun olurlar. Eğer bu sırada genç, abazaya devam ederse çabuk verem olur. Ve ölümden kendisini hiç kurtaramaz. (Verem vücudun zayıf kalmasıyla baş gösteren bir hastalıktır. Zamanımızda aşısı bulunduğundan sinmiştir. Hzl)

40 — Ellerile meni getirmeği kendisine bir kere zevk edinen genç ölüm yoluna girmiş demektir. Yavaş yavaş intihar edecek yani kendi kendini öldürecek demektir.

41 — Abazaya varmağa alışan genç, ne kadar güzel beelenirse beslensin, ne kadar iyi bakılırsa bakılsın, günden güne zayıf, kansız düşmeğe mahkûmdur. Şiddetli ateşin karşısına konmuş bir kurşun gibi erimeğe nâmzettir. Adaydır.

42 — Çocukların, kızların ve oğlanların yaşamak yolunda rastlayacakları çetin, zararlı ve ölüm saçıcı işlerden birincisi (31) çekmektir. Her şeyden önce bunları, çeşit çeşit hastalıkları yapan bu fena âdetten kurtarmak lâzımdır. Bu cihetle her ana, her baba, çocuğunun etrafında, çevresinde gece ve gündüz pervane gibi dolaşmalıdır.

43 — Otuz bir çeke çeke pek fena hastalıklara tutularak bana, ağlıya ağlıya gelen gençlerin sergüzeştlerini, maceralarını, neler yaptıklarını bana anlattıkları zaman ciğerim pare pâre ve kalbim çok mahzun olmuştur.

44 — Çocukluk ve gençlik zamanlarında abaza çekmiyen, 20-22 yaşından evvel her ne suretle olursa olsun “ harama uçkur çözmeye „ “edep bozgunluğu yapmayan,, kızlar ve erkekler okullarda olanca zekâvet ve akıllarile çok güzel tahsil ederler. Sınıflarında birinci ve ikinci çıkarlar. En yüksek derecede şehadetname (diploma) alırlar, istedikleri meslekte büyük işler görürler. Ve ihtiyarlıklarını bile genç ve dinç olarak geçirirler. Hattâ erkeklik ve kadınlık işlerini 70- 80- 90 yaşına kadar enikunu ifa ederler, becerirler, neşelenirler.

45 — Her hangi bir erkek çocuk, tabiî olarak bülûg zamanına gelince, yani, âkil, baliğ olunca erkeklik aletinde, edep yerinde bir hareket başgösterir. Sesi biraz kalınlaşmağa başlar. İşte bu mevsime “tenasül hayatı,, nın başlangıcı derler.

Bu zamana kadar hissiz, duygusuz olan tenasül cihazında büyüme görülür. Yeni bir vazife başlar. Şiddetli bir heves ve arzu uyanır.

46 — Her gencin tenasül cihazı 22-25 yaşında ancak hakkiyle neşvünema bulabilir, büyüyebilir. Menî fabrikası işte bu yaştadır ki çok güzel işler. Menîde bulunan spermler mükemmel surette canlanır. İşte bundan dolayıdır ki bu yaştan evvel tenasül cihazlarını gerek ellerile ve gerek zina ile çalıştıranlara çok zarar gelir. Hattâ tenasül cihazları tabiî olan kuvvet ve kudretini kazanamaz.

47 — Kızlar, çocuklar ve gençler, pek iyi bilmelidirler ki, çok abaza çekerek menîlerini boş yere sarfedenler ve yahut 22-25 yaşından önce nikâhlı kızla (cima’ çiftleşme) yapanlar ve yahut nikâhsız olarak herhangi bir kadınla “ zina „ edenler çabuk ihtiyarlarlar. İskeletleri, heykelleri, kaditleri (boy-bos) çabuk çökecektir. Vücutlarındaki uzuvlar, organlar sür’atle zayıf ve kuvvetsiz olacaklardır. El ve ayakları titreyecektir. Yürürken, sağa, sola yalpa vuracaklardır. Sersem sersem hareket ederek çok zahmet çekeceklerdir. Bu cihetle “hayat cevheri,, “ruh kuvveti,, “neş’e kaynağı,, “hakikî abıhayat,, olan menîyi boşyere sarfetmemeli. Altından, elmastan daha kıymetli oîan bu metâı, bu “hayat sermayesi,, ni israf eylememeli ki ihtiyarlıkta bile arasıra iş görmeli, neş’elenmeli, cana can katmalı.

48 — Abazaya varan çocuklar, gençler intihara doğru yol alırlar. Yani kendi kendilerini öldürmeğe hazırlanırlar. Ahrete doğru misafirliğe giderler.

49 — Memleketimizde, bizim iklimimizde erkeklerin vücutları ve tenasül cihazları yavru yapmak kudreti 22-25 yaşında kemale gelir. Olgunlaşır. Bu yaşlardan evvel her ne tarzda olursa olsun meni sarfetmek caiz değildir. Vücuda çok zarar verir.

50 — Bu güzel yurdumuzda kızların bedenleri, bünyeleri, tenasül organları, rahimleri döl yatakları, yumurtalıkları ve yumurtaları hattâ kızlık zarı ve bediî çiçeklikleri olan dudaklar ve elmacıklar, ancak 20- 22- 25 yaşlarında tekâmül eder. Olgun olur. Bu yaşlardan önce her hangi bir suretle olursa olsun bu kıymetli hâzineleri örselemek, kurcalamak, elle, parmaklarla zedelemek, badana yaptırmak caiz değildir. Çok tehlikelidir. Sinirlilik, kansızlık, zayıflık, halsizlik, kesiklik ve çeşit çeşit hastalık arttıkça artar. Gebe kalırsa doğacak çocuk bir kedi yavrusu, bir prematüre gibi doğar. Ve nihayet ölür. Binde bir yaşarsa bile hastalıklı, belâlı olur.

51 — Ellerile oynayan gençlerin ve kızların herhangi bir uzuvlarında, ergenlerinde verem başladı mı, tenasül cihazlarında duygusuzluk, kuvvetsizlik, uyuşukluk, durgunluk zuhur eder. Gençliğe mahsus tabiî his sönmeye doğru gider. Bu cihetle uyanık bulunmalı.

52 — Memleketimizdeki çocukların pek çoğu hizmetçilerin, dadıların, sütninelerin, terbiyesizlikleri ve öğretmelerile 3-4 yaşından itibaren elle oynamağa başlarlar. Sinemalara, mahalle kahvelerindeki karagözlere götürülen çocuklar da erken başlarlar. İlkokul sıralarında bazı fena çocukların tesirile de başlar. Binaenaleyh bülûga eren hemen her çocuk bu işle meşguldür, demek isterim.

Bu fena âdeti böyle bilmeliyiz ve ona göre tedbirli olmalıyız.

53 — Dilimize karışmış arapça bir tabir daha vardır. Nikâhsız olarak bir erkek bir kadını becerirse, bu işe zina derler. Hattâ, eskiden bazı hekimler "31 çekmeğe,, (el ile zina yapmak) da derlerdi.

"Zina„ nın yeni türkçesi galiba (metres hayatı) dır.

Nikâhsız bir kadınla bir erkeğin uyuşarak karıkoca gibi geçinmeleridir. Ya söz ile ve yahut kontratla birbirlerine bağlanmaktır. Erkekler ve kadınlar için bundan daha belâlı daha zararlı hiçbir iş yoktur.

Bu evlilik değildir. Rezilliktir. Karılık kocalık sayılmaz. Bu işten hiçbir zaman hayır gelmez. Doğacak çocuklar eski tabirle "piç,, dirler.

"Metres hayatı,, yaşıyan kadından da hayır gelmez. Erkekten de! Doğacak çocukların hemen hepsi serseri olur. Çünkü bu yolda evlenenlerin hemen hepsi işrete ve rakıya düşkündürler. Birbirlerinden miras alamazlar. Çocuklar nüfus kâğıdı bile elde edemezler. Çünkü kanunen nikâhlı ve birbirlerine bağlı değildirler.

Hiç unutmamalıyız ki, nikâhta keramet, bereket, seadet ve fazilet vardır.

54 — Ellerile abaza çeken mübtelâlar, tiryakiler zaman geçtikçe dehşetli bir ejderha karşısında bulunurlar. Bu işe devam ederlerse verem ve ölüm gibi neticelerle, sonuçlarla o ejderha tarafından yutulurlar.

55 — 31 çeken çocukların hemen pek çoğu şimdiki zamanda ilkokullarda ve sinemalarda alışıyorlar. Orta mekteplerde şiddetleniyor. Adetleri artıyor. Liselerin ilk sınıflarında en yüksek dereceye çıkıyor. Lisenin son sınıflarında azalmağa başlıyor.

İtiraf etmeliyim ki "Üniversite,, ye devam eden gençlerin bile bazıları belsoğukluğu ve frengi almak korkusuyla arasıra abazaya devam ediyorlar. Muayenehaneye gelen hasta gençlerden anladım.

56 — **Küçük yaştan itibaren, abazaya dadanan ve senelerce devam eden bazı gençler vardır ki evlendikleri zaman bile arasıra (eski yavuklusu!) olan 31 le kucaklaşıyor. Çekiyor. Çünkü bu fena âdetin esiri olmuştur. Ve eşi tarafından anlatılınca kavga çıkıyor, kovuluyor.**

57 — Çocukluk zamanında abaza çekerek gençliklerini bu zararlı âdetle geçirdikten sonra tımarhaneye düşen insanlar vardır ki "delilik saltanatı» sürerken de 31 çekerler. Bu zararlı işe herkesin karşısında aşikâr olarak düşkünlük gösterirler.

58 — Vücudu sağlam, bünyesi kuvvetli mizacı kanlı ve gürbüz olan çocuklar 7-8 yaşlarında ellerile oynamağı âdet ederek her gün, her gece devam ederlerse vaktinden önce âkil, baliğ olurlar. Ve azçok meni de gelmeğe bağlar.

Her abaza çektikçe menî geleceğinden daha çok lezzet duyar. Şehveti artar. Bundan sonra, 31 çekmeğe daha fazla devam edeceğinden o sapasağlam olan yavru, çok sürmez yatağa

düşer. Lodos havaya uğramış halis tereyağı gibi erir. Nihayet hayat defterini ebediyen kapar. İnliye inliye ölür.

59 — **(Fetişizm) denilen bir sinir hastalığı vardır. Sevdiğini tapnıırcasına sever. Ma'şukasmın gözlerine vurulur. Canından ziyade sevdiği kızın veya oğlanın saçını, mendilini ve hattâ fotinlerini çalar ve bunlara karşı abaza çekerek keyiflenir. Sevdiğinin vücudundan çıkan her şey, o deli budala için birer " ma'bed „ dir. Tapınacak bir maddedir. Bunları öper, sever ve bunlara bakarak 31 çeker.**

60 — Pek iyi bilmeliyiz ki akıl, baliğ olmadan evvel abaza çeken zayıf, kansız, lenfatik, hasta mizaçlı çocukların bir takimı beyinlerini, sinir merkezlerini o kadar sarsarlar ki, küçük yaştan itibaren, budala, aptal olurlar. « Melankoli » denilen vesveseli, evhamlı, korkak bir derde yakalanırlar. Ve bazı defa da beyin hastalığına uğrayarak ölürler.

61 — Ellerile küçük yaştan itibaren oynayan sağlam, beşli çocuklar birdenbire telef olmazlar. Fakat günden güne zayıflarlar. Kansız, halsiz, kuvvetsiz düşerler. Akıllarını, fikirlerini kaçırırlar. Hislerini, duygularını bozarlar. Ve nihayet ölürler.

62 — Ellerile menî getirmeğe devam eden gençlerin, kızların millî duyguları ve güzel ahlâkları günden güne bozulur. Hayatımızın merkezi olan sinir merkezleri sarsılır. Damarlarda kanda bozukluk hasıl olur.

63 — (İstimnayi bilyed) denilen abazaya çok düşkü olan kızlar, gençler hevâ ve heves yoluna kurban giderler. Bunların bazıları genç yaşlarda içki de kullanmağa başlarlar.

Nihayet insanlık faziletlerinden temamile mahrum kalırlar.

64 — Ellerile çok oynıyan gençlerin çocukları da miras olarak 31 çekmeğe alışırlar. Bu cihetle, başlarından bu belâlı illeti, bu ölümlü âdeti geçiren babalar, yavrularına küçük yaştan itibaren çok dikkat etmelidir. Bunları evleninceye kadar şiddetle takib etmelidirler. Kovalamalıdırlar. Göz önünde bulundurmalıdırlar.

65 — Abaza çeken gençler ve kızlar pekiyi bilmelidirler ki gerdanlerinde zuhur edecek (saraca) denilen "bez veremi„ nin mikropları vücudun muhtelif uzuvlarına hücum edecektir. Akciğer veremi zatülcenb veremi gırtlak veremi, kemik veremi deri veremi, "lupus,, karın zarı veremi, murdar ilik veremi, bağırsak veremi, beyin veremi ve hattâ haya veremi bile yapacaktır.

66 — Abaza çeken kızlar ve erkekler, kansızlığın ileri derecesine vardıkları zaman istidatlarına göre akciğer veremine uğrarlar. Ve gençliğin en tatlı çağı olan 18-19 yaşında Azrail'le görüşürler. Ölürler.

Elişi yapan kızların ve oğlanların çoğunda bez veremi başlar. Alt çenin altında boyunda "saraca,, başlar. Curadaki bezlerden biri veya birkaçı yavaş yavaş büyür. Ceviz, limon ve hattâ bazı defa portakal kadar olur. Kırmızılaşır. Cerahatlenir. İrinleşir. Nihayet patlar. Aylarca sürerek kapanmaz.

Ameliyat yapılırsa kızın ve oğlanın gerdanında fena bir yarık kalır. Bu ameliyat yerini kim görse " verem damgasını ! „ vurur. Çok zorlukla kapansa bile çocuk zayıf düştükçe tekrar şişer. İrin toplar ve tekrar patlar. Aylarca devam eder. Kapanmaz. İrini, cerahati de ne kadar fena kokar. (İyiki verem aşısı çıktı)

67 — Ellerile oynıyan kızların ve oğlanların kanları azalır. Kansızlık başlar. Damarlarda bulunan kanın kuvveti azalır. Kalplerinde çarpıntı zuhur eder. Sanki kalb hastalığı varmış gibi intizamsılk başlar. Nabız kesik kesik atar. Hatta kalbi dinliyen hekim, yüreğin bir noktasında, kansızlığa mahsus özel bir (sufl) bir (nefha) bir ses işitir.

68 — **Gerek kızların ve gerek oğlanların tenasül cihazları ile mide alâkalıdır. İlgilidir. Bu cihetle abaza çekildikçe tenasül cihazına fazla kan gider. Ve bundan dolayı mide az kan sarf ederek tembel olur. Ve hazımsızlık ve çeşit çeşit hastalıklar baş gösterir.**

69 — Gençlerimizde bulunan bu gizli âdet kendilerini harab etmekle kalmıyor. Millî nüfusumuzun da eksilmesini husule getiriyor. Bu cihetle atalar, analar, muharrirler, edîbler bu uğurda çok çalışmalıyız ki, gençlerimizi, bu felâketli vartadan kurtaralım. Ve çok nüfuslu olalım.

70 — Ellerile oynayarak [suiistimal] de bulunan çocuklar, gençler bu fena âdete devam ettikçe insanlık duygusundan uzaklaşırlar. Terbiyesiz ve ahlâksız olurlar.

71 — **Abaza çekmeğe alışan çocuklar, gençler, kızlar bu tehlikeli işe düşkün olurlarsa, vücutları sağlam teşekkül edemez. Neşvünemâ bulamazlar.**

Tenasül cihazlarına sürekli kan hücum eder. Vücudun çabuk uyanmasına ve menînin şehvetsiz olarak [kamış] dan sızıp zayi olmasına sebep olur. Sonra bu gibi çocuklarda, gençlerde, kızlarda durgunluk, dalgınlık, unutkanlık, sersemlik, çekingenlik, sinirlilik başlar.

72 — **31 çeken erkeklerin ve kızların yüzleri soluk olur. Benizleri kaçar. Gözlerinin etrafında, çevrelerinde morumsu bir zayıflık hâlesi göze çarpar.**

73 — **Abaza çeken kızlar ve erkekler, arasıra şiddetli bir başağrısına yakalanırlar. Dimağları, beyinleri sanki büyük bir tazyik, kuvvetli bir baskı altında imiş gibi şiddetli bir ağrı hissederler.**

74 — Küçük yaşta 31 çekmeğe alışmış, ne kadar çocuklar vardır ki anası, babası zerre kadar çocukla alâkadar olmamış, ilgi göstermemiş o cahil çocuk uzun müddet geceleri uyumamış, ateşin karşısında bulunan mum gibi yanıp tutuşmuş, erimiş, çeşit çeşit keyifsizliklere, ileri gitmiş kansızlıklara ve sinir hastalıklarına uğramış, vücudunu fena halde sarsmış, bedeni tortop olarak mezarlığı boylamıştır.

75 — ***Ellerile oynıyan kız ve erkek çocuklarda aptallık, avanaklık zuhur eder.*** **Dimağı, beyni çok besliyen fosfor gibi kuvvetli madenlerin çoğu menî ile dışarı çıkacağından sinir merkezleri beslenemez. Akıl, zekâvet, hafıza, ezberleme merkezleri lâzım olduğu kadar gıda alamazlar. Beslenemezler. Bu cihetle bu gibi çocuklar, gençler abazaya uzun müddet devam ederlerse muvakkat deliliğe bile uğrarlar.**

76 — Türkiye ve Mısırda, İngiltere ve Amerikada, Almanya ve Fransada, İsviçre ve Rusyada, İtalya ve Japonyada ve daha birçok milletlerin tımarhanelerinde yapılan istatistiklerden anlaşılıyor ki: şifahanelere giren delilerin geçmiş hayatlarında neler yaptıklarını, ne gibi fena işlerle uğraştıklarını ve ne tarzda “suiistimal,, de bulunduklarını sordukları zaman yüzde 80-85 inin ispirtolu içki ve frengi kurbanları ve yüzde 2-3-5 kişinin de küçük yaştan itibaren başlayarak mütemadiyen abaza çeke çeke deli, divane oldukları belirmektedir.

Fakat hiç şüphe yok ki, birtakım muvakkat deliler, ayık oldukları zaman soruya çekilirlerse birtakımı vardır ki 31 çektiklerini ikrar etmeği utanırlar.

İşte bu sebepten ötürüdür ki zırdeli, zırzır deli olarak, tımarhaneye mihman, misafir olan abazacıların tam sayısı, hakkile belli olamaz.

SON SÖZ

Bu küçük kitabımı baştan nihayetine kadar dikkatle okuyan gençler, kızlar, analar, babalar, muallimler, müdürler, velîler, vasiler ve hattâ yeni çıkmış doktor beyler, hiç şüphe yok bu (fena âdet) in ne kadar acıklı hallere sebep olduğunu anlamışlardır.

Ben tamamıyla inandım, iman ettim ki bu hususta ne kadar söz söylense, ne kadar yazı yazılsa boşa gitmez, faydadan hâlî olmaz zannederim.

31 çeke çeke, türlü türlü felâketlere, dehşetli hastalıklara uğrayan ne kadar çocuklar, gençler ve kızlar gördüm. Hatırladıkça tüylerim ürperiyor!

Kendilerini esir eden bu ejderhanın tesirile ne kadar musibetlere düştüklerini teessürle dinledim. Onları bu belâlardan kurtarmak için ne kadar çalıştım. Çeşit çeşit usulleri tatbik ettim, uygulatdım. Zamana, ihtiyaca, vücude, bünyeye göre tedbirler aldım. Hastalıklarını tedavi için uğraştım.

Artık uzatmayacağım. Abaza çekmek hakkında çok tetebbu'larda (araştırma), tetkiklerde, araştırmalarda bulundum. Bu belâlı huya karşı tiryaki olanları nasıl kurtardığımı yazmayı düşünüyorum. Bu usulleri ve tesirli ilâçları her genç, her aile reisi, her öğretmen bilmelidir. Ona göre hareket etmelidir.

Rastladığım, gördüğüm birçok gençlerin maceralarını, sergüzeştlerini, serüvenlerini, baştan geçen acıklı hallerini inşaallah yazacağım.

Ben eminim, bu bahisler, bu mes'eleler, bu ayıtlar bütün okuyucularımı hem güldürecek, tatlı tatlı eğlendirecek ve hem de güzel bir ibret dersi verecektir.

Pek yakında Allah'ımın iznile bastıracağım diğer bir kitapçığız, daha çok faydalı olacaktır.

Son kelâm: Ulu Tanrımın yardımını ve okurlarımızın himayelerini, korumalarını candan dilerim.

> Kaynak: Doktor Hafız Cemal «Lokman Hekim'in Sakın Ha Dediği 31 Çekmenin Belaları», Milli Mecmuâ Basımevi1943, İstanbul

(Not: Masturbasyon'un hakkında yazılan yazıda "günah" kavramı hiç geçmemiştir. Bu fiilin sağlığa zararlı olduğundan bahsedilmiştir. Çünkü yasaklığı konusunda kesin bir hüküm yoktur. Kıyas vardır. Neticede "Sağlığımızı korumak üzerimize farzdır". Bu nedenle zina fiiline düşecek olma korkusuyla psikolojik travma geçirenler, bu ve benzeri bilgilerle kalpleri kuvvet bularak, hem bu illetten hem de günahtan korunma gücü bulurlar.

Allah Teâlâ beşerî ve ruhî hayatımızı bize kolaylaştırsın ve güzel geçirmeyi nasip kılsın. İhramcızade İsmail Hakkı)

SARAYDAKİ CASUS - Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vambery

Hzl. Mim Kemâl ÖKE

http://tr.wikipedia.org/wiki/Arminius_Vambery

Arminius Vámbéry veya Ármin Vámbéry (Macarca: Ármin Vámbéry, Almanca: Hermann Vámbéry) d. 12 veya 19 Mart 1832, Szerdahely/Avusturya-Macaristan İmparatorluğu (bugünkü Slovakya); öl. 15 Eylül 1913, Budapeşte/Macaristan (esas adı: Hermann Wamberger, Bamberger ya da Vamberger), Macar asıllı bir müsteşrik ve türkolog, seyyah ve Büyük Britanya Krallığı emrinde bir casustu.

Profesör Arminius Vambery: Doğumu 1831 ya da 1832 (tam olarak bilinmiyor); ölümü: 1913. Musevi asıllı bu Türkoloğun bir insan yaşamına sığdırdığı kimlikleri (seyyah, kâşif, derviş, öğretim üyesi, yazar, devletlerarası arabulucu, casus) ve misyonlar (Orta Asya'da Türkoloji araştırmaları yapmak, Osmanlı Padişahı nezdinde İngiltere hesabına ajanlık, İngiltere'de II. Abdülhamit'in sözcülüğü, Taymis ile Boğaziçi arasında arabuluculuk, Siyonizm namına Filistin'de Musevi Kolonizasyonunun propagandacılığı) bir araya getirilince ortaya en hayalperest tarihî macera filmini bile gölgede bırakacak bir senaryonun çıkacağını ileriki satırlarda okuyucu bizzat görecektir.

Biz Profesör Vambery ile İngiliz Devlet Arşivi'nde (Public Record Office) araştırma yaparken tanışma imkânını bulduk. Göz gezdirdiğimiz dosyalar bu ünlü bilim adamının bugüne kadar bilinmeyen bir yüzünü bize tanıtacaktı. Yine aynı incelememizi Türk ve İsrail belgelerini tarayarak sürdürürken bu sefer elimize geçen bazı kayıtların bize Profesör Vambery'nin yaşamından başka renkli boyutlar kazandırdığını gördük.

Böylece topladığımız günyüzü görmeyen materyalin çekiciliği ile Profesör Vambery'yi ayn bir çalışma konusu yapmaktan kendimizi alamadık

"Saraydaki Casus" isimli bu çalışmamız, yayınlandığı andan itibaren okuyucularımızdan büyük ilgi gördü. Bilgim dışında sayısız baskıları yapıldı, takip edemedim.

Millet olarak galiba biz komplo teorileriyle örülü casusluk öykülerini seviyoruz. Ne var ki, bu senaryolan, "spekülatif tarih" diye küçümsemek de doğru değil. Daha sonraları hem benim arkadaşlanmla yaptığımız ve İrfan Yayıncılık tarafından neşredilen **"Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı"** adlı inceleme hem de yabancı dillerde giderek artan istihbarat/dış politika ilişkisini işleyen eserler (Mesela Peter Hopkirk' ün yine Türkiye'de tutulan "Büyük Oyun" u) belki de resmi demeseniz de "yazılmayan tarih"in yanısıra bir de "derin tarih"in olduğunu hatırlatır gibiydi. Ve bu aysbergin altı da su üstündeki buz parçasının şeklini de mi belirliyordu?

Histografıde gelinen nokta, bu faktörün artık "evham" veya "kayıtdışı" tarih olarak gözardı edilemeyeceğine işarat etmektedir.

Eser, bu itibarla, kendi mazimiz açısından Ortadoğu'da olsun, Turan'da olsun casuslar savaşının ne denli belirleyici olduğuna dikkat çeken bir belgesel olma özelliğini herhalde taşımaktadır.

Mim Kemâl ÖKE
İstanbul 1997

PROF. ARMİNİUS VAMBERY VE GENÇLİĞİ

XIX. yüzyıl Avusturya Macaristan İmparatorluğunda Musevî uyrukluların doğumlarını kaydetmeleri yasal olarak gerekmediğinden Vambery ailesi, ikinci çocukları küçük Hayim (veya Hermann) için geleneklerin dışında bir işlem uygulamayı düşünmemişti. Bunun için Profesör Arminius (Hermann) Vambery doğum yılını bilmediğini ilkini 1890 da, diğerini ise 1904'te yayınladığı iki otobiyografisinde itiraf etmektedir (1). Annesinin ifadesine göre Arminius, babasının koleradan ölümünden kısa bir süre sonra, bir Aziz Yahya gününde doğmuştur. Katolik takviminin yardımıyla bugünü 19 Mart olarak tesbit eden Vambery. doğum yılını bulmakta oldukça güçlük çekmiştir. Kolera salgını 1830'lardan itibaren biriki yıl üstüste Macaristan'ı kat ettiği için babasının ölüm, kendisinin ise doğum yılı büyük ihtimalle 1831 veya 1832 olmalıdır. Aile isimleri olan "Vambery" (aslı Wamberger) Prof. Vambery'nin büyükbabasının Macaristan'a göç etmeden önce yaşadığı bir Alman kenti olan Bamberg'den gelmektedir ki, bu isim zamanla değişerek tanınmış müsteşrikin soyadını oluşturmuştur.

Hatıratından çıkardığımız kadarıyla Vambery bugün

Çekoslovakya'nın Jurpri Bratislave kenti olan St. Georghen kasabasında dindar bir Musevî ailesinin çocuğu olarak doğmuştur. Annesi ona erken ölümü dolayısıyla göremediği babasının yalnızca bağnaz bir kişi değil, fakat aynı zamanda ailesine karşı olan sorumluluklarını ihmal edecek şekilde dinî konulara kendini adayan bir araştırıcı olduğunu anlatacaktır. Çekingen yaradılışlı ve gözü kitaplarından başka hiçbir şeyi görmeyen babası, ailenin geçimini sağlamak amacıyla bilhassa annesinin özendirmesiyle sırasıyla haham yardımcılığı, manavlık, esnaflık ve tüccarlık yapmaya, hatta bir han bile işletmeye kalkarsa da. bu uğraşlarından hiçbirinde başarılı olamayacak, tutulduğu kolera illeti onu nefret ettiği bu "bayağı" uğraşlardan alınca, genç karısı ve iki çocuğundan oluşan ailesini büyük bir maddî sıkıntı içerisinde terk edecektir. Böylece, aile reisliği görevini yüklenen zavallı kadın kısa bir süre sonra işlettiği hanın kârı ile ölçüldüğünde başarılı bir işkadını olduğunu kanıtlayacaktır.

Bir hayat arkadaşının eksikliğini hisseden genç ve yalnız kadın, Vambery'nin "geçimi kolay, iyi kalpli" diye okuyucularına tanıttığı Bay Fleischmann ile yaşamını birleştirecektir. Evin geçimini sağlama konusunda Vambery nin özbabasını hiç de aratmayan Fleischmann, karısının zoruyla denediği mesleklerde herhangi bir maddî gelir elde edemeyince tek çıkar yolun ailesiyle akrabalarının kendisine yardım edeceği doğum yeri olan Duna Szerdahely'ye (bugünkü Dunjaska Streda, Çekoslovakya) yerleşmek olduğunu savunacaktır (Çocukluğundaki "baba" figürünün güçlü bir kişiliğe sahip olan annesine kıyasla daima ikinci planda kalması, Freud'un teorilerine uygun olarak, Vambery'nin ileriki yaşamında da etkisini gösterecek, otoriter bir baba olmaya özen gösterecek bu ailevî kompleksi yenmeye çalışacaktır).

Bir sabah sol bacağının ağrısıyla uyanan küçük Arminius'un kalça kemiği kayırıştır. Annesinin onu üfürükçülere. kırıkçıkıkçılara taşıması kâr etmemiş ve tüm yaşamı boyunca topal kalmaya mahkûm olmuştur. Bu yüzden Vambery. fizikî sakatlığını zihnî uğraşlarda elde ettiği başarılarla telâfi etmeye çalışmıştır. Daha sekiz yaşına basmadan Almanca ve Macarca'nın yanında İbranice okuyup yazmayı öğrenmiş. **Eski Ahid'i ezberden okumayı başarabilmiştir.** Profesör olduğu zaman on iki Batı ve Doğu dilini bildiğini iddia ederek, filolojik yeteneğiyle her zaman övünmüşlür. Ondaki bu yeteneği fark eden annesi oğlunu iyi bir eğitim görmesi için Yahudi gettosunun dışında bir Protestan okuluna kaydeder. Annesine göre. Arminius'un fikri gelişmesi St. Georghen'deki özel koleje gitmesine bağladı. Ne var ki. bu okulun masraflarını karşılayacak maddi güce sahip değildi. Bundan dolayı, Vambery bir yıl kadar çalışıp, öğrenimi için para biriktirmek zorunda kaldı. Duna Szerdahely'den iki saat uzaklıkta olan Nyek'de Musevi bir hancının oğluna okuma-yazma ve bazı önemli dinî bilgileri öğretti. Onbir yaşında hoca olmuştu; ama aslında günde üç saatlik ders seanslarının dışında ev sakinlerinin ayakkabılarını boyamaktan elbiselerini fırçalamaya kadar evin her türlü angaryaları da onun zayıf omuzlarına yüklenmişti.

Düzensiz eğitimi boyunca açlık ve sefalet yakasını bırakmaz. St. Georghen'deki Musevî cemaati önceleri ona yatacak bir yer ve arada sırada sıcak bir kap yemek vermeyi kabullenir. Fakat. Arminius'un Hıristiyan okulunda laik bir öğrenim görmesi bağnaz Musevilerce hiç hoş karşılanmaz ve öğrenmek hırsı ile yanıp tutuşan bu genci sokağa bırakıverirler. Bir süre parkta yatıp kalkan, daha sonra ise bunamış karısını oyalasın diye kendisini kabul eden yaşlı bir şapkacının yanına sığınan Vambery'nin yetersiz beslenmeden renginin solmaya ve bedeninin çökmeye başladığını fark eden arkadaşları ona nasılsa acır ve birer birer her öğün onu evlerinde yemeğe alıkoymaya başlarlar. Fakat arkadaşlarının bu iyi kalpliliğine karşılık bazı hocaları, Yahudi kökenli oluşu nedeniyle, onu aşağılamaktan çekinmezler. Birkaç kez de Hıristiyan halk onu sokakta alaya alır, hattâ taşlar. Orta Avrupa'da giderek güçlenmeye başlayan Yahudi aleyhtarlığı (Anti-Semitizm) akımına rağmen, annesi küçük Vambery'yi eğitim standardı yüksek olan Hıristiyan okullarına göndermekte kararlıdır. Pressburg'da Benediktin rahiplerinin kolejine de devam eden Arminius, dindar bir Musevî aile yaşamının, yine aynı şekilde dinî hüviyeti güçlü olan Hıristiyan eğitim sistemi ile çatışması sonucunda tüm manevî duygularını kaybeder. İleriki yıllarda kendisine Müslüman bir hacı süsü vererek Orta Asya'yı dolaşacak olan bu sahte dervişin metafizik tefekkür ve tahayyülâta girmeye, kendi ifadesine göre, ne vakti ne de eğilimi vardır. Materyalist dünya görüşüne rağmen, ileride dinin eksikliğini kavrayacak ve anılarında, belki de biraz pişmanlık duygusu ile karışık

olarak. "Beni Cennet'e götürecek merdivenin bazı basamakları kırık, bazıları ise eksik" diye yakınacaktır.

Yakasını bir türlü bırakmayan maddî sıkıntıları dolayısıyla eğitimi için yeterli fonu toparlayamayan küçük Arminius, bu nedenle okula bir süre ara vererek özel derse gitmeyi dener. Sırtında birkaç yamalı elbise ve iri saman dolu uyku tulumundan oluşan heybesi ile Macaristan'da iş aramaya başlar. Bir süre büyük şehirlerde zengin ailelerin ahçı. bahçıvan ve diğer hizmetkârlarının aşk mektuplarını kaleme alır, başkalarının duygusal serenadları için balkon altlarında şarkı bile söyler. Günün modasına uyarak. Budapeşte kahvelerinde zaman öldürüp, ders verecek öğrenci bekler. Birkaç başarısız çabadan sonra zengin bir ailenin yanında o güne kadarki yaşamında hiç tanımadığı konforlu bir ortamda özel öğretmenlik yapmaya başlar. Ne var ki. Vambery artık on sekiz yaşında bir delikanlı olmuştur. Öğrencisinin 'yazdığını düzeltmek amacıyla' ailenin biricik gözbebeği "Miss Emily"nin elini biraz uzunca tutunca soluğu kapı dışında alır ve parmaklarının ucundan kalbine doğru yükselen sıcaklığı gecenin ayazında dindirmek zorunda kalır. Artık özel ders vermekten sıkılmış, macera aramaktadır. Şark'ın esrarlı ve büyüleyici güzelliği genç Vambery'yi çekmektedir. Bu arada annesi ölmüş, onu Macaristan'a bağlayan biricik neden de ortadan kalkmıştır. Şimdi. Viyana'da kendisi ile tanıştıktan sonra Türkoloji'ye yöneldiği ünlü doğubilimci Baron Joseph von Hammer Purgstal'ın tavsiyesine uyarak 1857 yılının ılık bir Mayıs sabahı İstanbul'a doğru gemi ile hareket eder. Tuna nehrini kal ederek Galatz'a, oradan Karadeniz yoluyla Haliç'e ulaşacak olan bu zevkli ilk yurtdışı yolculuğunda gemide en ilgisini çeken sahne güneş batarken namazını kılan Türk yolcular olmuştur. Bunlardan yaşlıca olanı seccadesini katladıktan sonra, meraklı gözlerini kendisine diken genç Macar gezginine yaklaşır. **Vambery'in Türkçe konuştuğunu fark edince genç adama çok makbule geçen bir yemek ısmarlayan ve yolculuk sırasında sohbetini esirgemeyen bu Türk asilzadesi ileride tarihe pek çok tarihî eserin yazarı ve II. Abdülhamid'in adliye nazırı olarak geçecek olan Cevdet Paşa'nın babasından başkası değildir!**

Cebinde hiç parası olmadığı halde İstanbul, Beyoğlu'nda bir aşağı, bir yukarı gezinerek karnıını doyurmanın yolunu arayan Vambery'yi, başındaki Macar işi tüylü şapkadan tanıyan bir göçmen yurttaşı Bay Püspöki maceracı seyyaha yardımda bulunur ve onu evinde bir süre için misafir eder. İş bulabilmesi için Püspöki Vambery'ye 1848 İhtilâli'nin başarısızlığa uğraması ile Türkiye'ye sığınan Macarların uğrak yeri olan Cafe Flamm de Vienne e gitmesini öğütler. Ne var ki. başarısız birkaç temastan sonra Vambery. "taşı toprağı altın" olduğu inancının yaygın olduğu bu kentte maddî kazanç kaynağının Avrupalılarla yoğun köşeler değil de, tersine Osmanlı mahallelerinin tipik Türk kahveleri olduğunu derhal kavramıştır. Bir tabureye tüneyerek kahvelerde nargilesini fokurdatan Osmanlıların karşısına meddah olarak geçen Vambery, onlara hikâye masal türünden bazı olaylar anlatacak, şiirler okuyacak, hattâ taklit bile yapacaktır. Gösteriden memnun kalan Türklerin kendisine ikramı ile de kamını doyurmayı başaracak, kendini geçindirecek kadar para bile kazanacaktır.

Beyoğlu kitabevlerindeki ilânlandan Vambery'nin özel ders verdiğini öğrenen İstanbul beyefendileri, günün modasına uygun olarak, Batı kültürünün temelini oluşturan dil öğrenimine istekli olmaya başladıkları için maceracı Macar seyyahının talihi birden bire parlar, bey, efendi, paşa köşklerinde o güne kadarki hayatında görmediği konforun ve rahatın içine düşer. İlk beyefendilerinden olan Hüseyin Daim Paşa'nın konağında Osmanlı aristokrasisinin yaşam tarzını, geleneklerini ve teşrifat kurallarını gözlemleme imkânını bulan

Vambery yalnız, kendi ifadesiyle, "tipik bir Türk centilmeni" olmakla kalmaz, ayrıca geleceğin Türkoloji profesörü olarak derslerinde kullanacağı ilk elden bir deney birikimini gerçekleştirir.

Hüseyin Daim Paşa'nın kendisine "Reşid Efendi" ismini takmasıyla 27 yaşındaki Macar çelebisi Türklerin ve Macarların aynı kökenden geldiklerine ilişkin Ural-Altay ırkbirliği teorisinin yaşayan bir delili olmuştur artık! ***"Türkiye'de doğuştan aristokrasi (kan aristokrasisi) yoktur; aşağı tabakadan bir kişi de, yetenekleri sayesinde sosyal merdivende yükselebilir, bir Müşir veya Sadrazam olabilir"*** diye yazan Vambery. Türkçe ve Türk kültürüne olan hakimiyeti ile Osmanlı Türk yönetici toplumundaki bütün kapıların kendisine açıldığını itiraf ediyor, böylece Türk kurumlarına olan hayranlığını dile getiriyordu. 1876 Kanunı Esasîsi'riin mimarlarından Mithat Paşa'ya da Fransızca dersi veren Vambery bilmediği kelimeler için sözlüğe bakmayıp, kendisine sormayı tercih eden öğrencisinin zekî, hayalperest ve enerjik bir kişi olduğu görüşündedir.

Hüseyin Daim Paşa'nın konağından eski Hariciye Nazın Rıfat Paşa'nın köşküne, oğlu Rauf Bey'e tarih, coğrafya ve Fransızca dersleri vermek üzere taşınan Vambery, boş zamanlarında bir medreseye giderek klasik Osmanlı bilimlerini öğrenme fırsatını da bulur. Daha sonra Batı dillerine olan hâkimiyeti sayesinde Osmanlı Hariciye Nezareti'nde tercüman olarak istihdam edilir; İngiliz ve İtalyan büyükelçilerinin huzura alındığı bir gün, görüşmelerden sonra filolojik yeteneklerinden dolayı Sultan Abdülmecid tarafından iltifatı hümayûnla taltif olunur. Bu arada Vambery'nin yeteneklerini fark eden, bu yabancının istihbarat ve gözlemlerinden yararlanmak isteyen batı basını onu İstanbul muhabiri yapar, Reşid Efendi'nin Avrupa'nın yüksek tirajlı gazetelerinde yayınlanan yorumları ilgi ile okunmaya başlar.

Öte yandan filolojik alandaki çalışmaları Vambery'ye, Macarların karanlık tarihinin ancak Orta Asya'da yapılacak incelemeler sonucu aydınlanacağına işaret ediyordu. Orta Asya'dan gelen seyyah ve hacılarla görüştükçe Avrupa'da üzerinde pek fazla birşey bilinmeyen bu yöreye bizzat gitmek isteği de o kadar artıyordu. İstanbul'daki rahatı ne kadar iyi olursa olsun, bu onun macera arayan eğilimini köreltmeye yetmemişti. Osmanlı payitahtını terk ederek, Orta Asya'ya yapmayı düşündüğü bir gezinin tasavvurlarıyla dolu olarak Macaristan'a döndü (1861). Muhabiri bulunduğu Budapeşte Bilimler Akademisi'nde Türkiye ile ilgili bir konferans verdi. Akademi Başkanı Kont Emil Dessewffy'ye Orta Asya'ya gidip, orada Macar dilinin kökenleri üzerine bir saha araştırması yapmak istediğini belirtti. Akademi yönetim kurulunun muhalefetini de inandırıcı girişimiyle aşmayı bilen Vambery. bu kurumun kendisine sağladığı 1,000 florin ile bir kez daha Şark'a doğru hareket etti.

Reşid Efendi, karayolu ile İran'a gelir (2). Tebriz-Tahran yolu ile ülkenin başşehrine giren Macar seyyahın ilk durağı Osmanlı Sefareti olur. Burada Büyükelçi Haydar Efendi'nin misafiri olan Vambery'ye her türlü ikram ve itibar gösterilir. Şiî İran'daki Osmanlı Sefareti hem mekke'de hac görevini tamamlamış Sünnî Müslümanların Padişah'ın kendilerine ihsanı olan ianeyi aldıkları, hem de eğer şikayetleri varsa dile getirdikleri bir uğrak yeriydi. Vambery, dikkatleri üzerine çekmeden ancak onlarla birlikte tehlikesizce Orta Asya'ya yolculuk edebileceğine karar verdi. Kaşgarlı İmam Hacı Bilâl, dört Türkistanlı yoldaşı ile Osmanlı Sefareti'ne nezâket ziyaretinde bulunmak için Tahran'a geldiklerinde onlara evliyaların türbelerine yüz sürmek için Orta Asya'ya gitmek istediğini, kendisini aralarına alırlarsa çok sevineceğini, müteşekkir kalacağını belirtti. Sefir Haydar Efendi de Hacı Bilâl'ı huzuruna kabul ederek, Vambery'nin Padişah hazretlerinin emaneti olduğunu söyledi. Hacı Bilâl'in olumlu

cevabından sonra Vambery, saçlarını kestirmiş, fakirane giysisi, başında külâhı ve elinde delili ile tam bir derviş olmuştu. **Sahte dervişe Haydar Efendi uygun bir Osmanlı pasaportu da hazırlamıştı.** Padişahın tuğrasının Orta Asya'da bile ne kadar itibar gördüğünü, onsuz yolculuğa çıkmış olsa idi sağ dönmesinin imkânsız olduğunu anılarında itiraf eden Vambery. Haydar Efendinin kendisinin gerçek hüviyetini bildiği halde ona bu kadar alicenâp davranması karşısındaki takdirini belirtmekten de. çekinmeyecektin "Hıristiyan Avrupa'nın bir memuru hiçbir Mûslûmana bu kadar cömert davranmazdı!"

Yine de Türkler onu bu yolculuktan caydırmaya çalışmışlar, fakat Vambery'nin kararlılığı karşısında bu tutumlarında ısrar etmemişlerdi. "Asil kalpli Türk dostlarından ayrılmak bana zor geldi" diyen Vambery'ye asıl manevi desteği Tahrandaki İngiliz temsilciliği sağlamıştır. Londra'nın İran Büyükelçisi Sir Charles Alison, ülkesinin yayılma sahalarından biri olan Orta Asya'da neler olup bittiği hakkında uzun zamandır herhangi bir haber alamamıştır. Rusya'nın Türkistan'ı bütünüyle kendi nüfuz dairesine almasından kuşkulanmaktadır. İstihbarat toplamak amacıyla Intelligence Service'in Orta Asya'ya göndermiş olduğu iki İngiliz subayı, Conolly ve Stoddart, Buhara'da öldürülmüşler, Yüzbaşı Wybum ise kaybolmuştur. Bu nedenle Alison, kendisine derviş süsü veren Vambery'nin ne Türkmenlerin ne de Rusların şüphesini çekmeden Asya'nın içlerine nüfuz edebilme şansının olduğunu fark etmiş ve maceracı Macar delikanlısına bu tehlikeli yolculuğu başarıyla tamamlayabildiği takdirde İngiltere'de tüm kapıların kendisine açılabileceğini belirtmişti (3).

28 Mart 1863'de sabah namazından sonra besmele ile hacı kervanı yola düzülmüştü. İlk hedefleri, Hazar Denizi'nin kuzey doğusundaki Mazenderân eyaletine bağlı Sarı şehri idi. **Yirmi bir kişilik hacı kafilesinde her yolcuya yetecek kadar merkep olmadığı için "Hacı" Reşid zaman zaman binek hayvanından iniyor, onları bindiriyordu.** Bizim Topal Marco Polo'nun bu jesti, fakir hacılarda derin şükran duyguları uyandırıyordu. San şehrine vardıktan sonra Karatepe'ye doğru hareketlerine devam eden dervişler, Karatepe'ye ulaştıkların da Nurullah adlı bir Afganlı'da misafir olmuşlardı. Ne var ki, Nurullah ve adamları Vambery'nin gerek tavrından, gerek açık renk yüzünden kuşkulanmışlardı. Tereddütlerini belirtince. Vambery sükûnetle şu cevabı verir: **"Bende dünya yı fâniye Çin'i vardır. İlhâmı Rabbani ile makamatı mübarekeye yüz sürmeye giderim. Cenab-ı Hak müyessir kıla!"**

Ertesi gün Gümüştepe'ye gidecek olan bir Türkmen gemisi, hacıları Allah rızası için alıp karşı sahile geçirmeye razı olur. O akşamı Hazar Denizi'ndeki Aşur adasında geçiren Vambery'yi zorlu dakikalar beklemektedir. Aşur adası, Rus Çarlığının Orta Asya'da ele geçirdiği toprakların güneydeki nihaî noktadır. Vambery'in ifadesine göre, bu yöreye Rus'lar giderek nüfuz etmekte, fakat çevredeki Türkmen oymakları ülkelerinin bu işgaline karşı kahramanca direnmektedirler. Yer yer çarpışmaların olduğu bu yörede Vambery, iki düşman arasında kalmış olmanın verdiği kuşkularla geceyi uykusuz geçirecektir. ***Hele ertesi gün kendilerini bordalayan Rus savaş gemisinin mürettebatından bir subay yüzüne dikkatli bakıp, büyük bir hayretle yanındaki arkadaşına "Bu ne biçim derviş? Nasıl Türk? Rengine bakınız, hâline bakınız. Başka hacılara benzemiyor. Buna esir etmiş olmasınlar?" dediğini duyunca nerede ise heyecandan yığılıp kalacaktır.*** Meyse ki, arkadaşı hacı kafilesinden birisinin elinde gördüğü tavlaya takılarak, onunla meşgul olmaya başlayacak, böylece sahte derviş rahat bir nefes alacaktır. "Dünyanın rüşvete en düşkün resmi memurları Ruslardır" diye yazan Vambery, kaptanlarının subaylara uzattığı kese ve paketleri aldıktan sonra savaş gemisinin ayrılmasına en fazla sevinenler arasındadır.

Altın sarısı bir kumsalda, kıyıya çıkan hacılar artık göçebe Türkmenlerin ülkesinde idiler. Vambery'nin Türkmenlerin yaşamına ilişkin gözlemlerini konumuzun kapsamı içerisine girmediği için burada ayrıca belirtmeyeceğiz. Yalnız, Vambery'nin ilginç teşhislerinden biri. Müslüman Türkmenlerin dinî yaşamlarında eski geleneklerinin izlerine de rastlandığı konusudur. Hacılar bu bölgede hâkim güç olan Han Can'ın konuğu olacaklardır. Kendileri ne gösterilen özen ve konukseverlikten çok utanan Vambery. Türklerin bu önemli millî özelliğini anılarında şöyle takdirle anacaktır: **"Dünya yüzünde Türkler kadar konuksever, misafir özleyen ve varım yoğunu ziyaretçisine harcayan bir millet daha yoktur. Bilhassa Türklüğün özvatanı olan Orta Asya'da bu misafirperverlik kalemle ve dille anlatılmaz hâl alır. Bizi de hangi obanın misafir edeceği kavgası ile nerede ise kan dökülecekti."** Gümüştepe'de Buhara'ya gidecek kervanın hazırlanmasını beklerken birçok hastalar bizim sahte dervişe başvurup iyi nefes istiyorlar, ilaç yapmasını rica ediyorlar, hattâ muska bile yazdırıyorlardı. Vambery ise onların bu isteklerini geri çevirmiyordu. Çevresindekileri kuşkulandıracak herhangi hatalı davranışta bulunmaksızın gerçek bir derviş olup çıkan Vambery. Allah'ın ona bağışladığı bu gizleme ve taklit melekeleri sayesinde ileride gizli ajanlığa adımını attığı günlerde büyük işler başaracaktı. Orta Asya'daki maceraları ise onun için ileride üstad olacağı "casusluk" mesleğinin çetin bir staj devresini oluşturacaktı.

Hiyve Hanı'nın Türkmenlere bir iş için yolladığı bir manga muhafız dönüş yolculuğunda hacı kafilesine eşlik etmeyi kabullenmişti. Hiyve yolculuğunda Vambery'nin bindiği deve bir yaban domuzunu görüp, ürkünce sahibini düşürmüş ve zavallı sahte derviş kendini bir anda domuzun keskin dişleriyle karşı karşıya bulmuştu. Bir Türkmen yiğidi yetişip yaban domuzunu mızraklamamış olsaydı. Hacı Reşid in Orta Asya seyahati acıklı bir olayla noktalanacaktı. Ölüm tehlikesinin üzerine bir de dört günlük çöl yolculuğu Vambery'yi perişan etmeye yetmişti. Bu sıkıntılı yolculuktan sonra Özbek ovalarında ağırlandılar. Hiyve'ye vardıklarında bu muhteşem beldenin bütün kapısının iki yanına dikilmiş halk, hacıları alkışlarla karşılamıştı. Hiyve'de aslen Osmanlı olup, tarikat pirlerinin hayatları üzerinde dini araştırmalar yapmak üzere on yıl önce buraya yerleşen Şükrullah Bey i ziyaret eden Vambery'yi Hariciye Nazırı AliPasa'nın konağın da bir kere gördüğü bu Türk bilgini 'hemen tanımış.

Gözpınarlarından seller gibi yaşlar dökülen sahte dervişe kucak açmış ve Hiyve Hanı'nı görmesi için aracılık yapmayı vaad etmişti. Acımasız bir despot olan Seyyid Mehmet Han'ın Sarayı'na kabul olan Vambery, bu ziyaretiyle kendisi hakkında çıkabilecek kuşkuları gidermiş, hattâ hacı arkadaşların a Han'ın ihsanım da sağlamıştı. Hiyve'deki gözlemleri içinde Vambery'nin tesbit edebildiği en ilginç konu, kuşkusuz ki Orta Asya Türklerinin Batı Türk Hakanlığı (Osmanlı İmparatorluğu) hakkında bilgi edinmek istek ve hasletleridir. Vambery, Doğu Türklerinin bu meraklarını mümkün mertebe gidermeye çalışmıştır.

Hiyve Hanı, hacı kafilesinin bütün yolculuk eksiklerini tamamlatmıştı. Buhara yoluna düşen Vambery ve arkadaşları cennet kadar güzel bahçelerden geçerek, Orta Asya içlerine doğru ilerliyorlardı. Yol üzerinde çilehanelere rastlayan Vambery, bu tekkelerde Müslüman Türk ulemasının afyon illetinin pençesine düştüklerini görünce üzülmekten kendini alamamıştır. Bir yüzyıl sonra dini, kitlelerin afyonu olarak değerlendirecek Sovyet halefleri gibi Türk Orta Asyası'na hâkim olmak isteyen Rus Çarlığı'nın emperyalist siyasetlerinin bir yöntemi de afyon alışkanlığını Türk uleması arasında yaygınlaştırarak, Türklerin fikri gelişimini önlemek, onları kitlevî intihara teşvik etmekti. Arkadaşı Hacı Bilâl ona afyon tutkusunun Hanların sarayına ve

ordu saflarına girdiğini, afyonu tanımadan önce Hokand Hanlığı'nın atlıları Ruslara göz açtırmazken, bu alışkanlıktan sonra Rusların üstün geldiklerini söylemişti. Rusların Balkanlar'da ülkesi Macaristan ve Ortadoğu Orta Asya kuşağında dostu Türkler hakkında beslediği emelleri bizzat gördükten sonra amansız bir Rus düşmanı olan Vambery, hatıratında iç burukluğu ile Rusların Türkistan'da bu kötü adetleri yaymak için giriştikleri propaganda ve gayretleri görünce insanlık namına ne kadar üzüldüğünü kaydedecektir.

Ceyhun nehrini geçtikten sonra bu sefer geride bıraktıklarından daha uzun ve kuru bir çöle girdiler. Sıkıntılı bir yolculuk sonunda Hacı Oban'a oradan da Buhara'ya vardılar. Bu kentte Hüseyin Halife tekkesinde konakladılar. Vambery. Buhara'da onbeş gün geçirdikten sonra Hokand arabalarıyla Semerkand'a gitmeyi tercih etti. Bu tarihî kentte de incelemelerde bulunduktan sonra Vambery. Hacı Bilâl ve diğer arkadaşları ile helâlleşerek Herat üzerinden Avrupa'ya dönüş yolculuğuna başlar. Tahranda onu dostları sevinçle karşılarlar. Sir Charles (Alison) Orta Asya'daki gözlemlerini bir an önce kağıda dökmesini önerir. Hazırlayacağı raporu, kendisine vereceği tavsiye mektupları ile birlikte İngiliz Başbakanı Parmerston'a takdim etmesinin gelecekteki "kariyeri" açısından büyük yararlar getireceğini imâ eder. Vambery'nin devrialemi İngiltere'nin Orta Asya'daki amansız rakibi Rusya'nın da dikkatini çekmiştir. Tahran'daki Rus Büyükelçisi von Giers, tecrübelerini Romanofların hizmetine sunduğu takdirde kendisini Rusya'da "çok parlak bir gelecek" beklediğini vaad eder. Anılarında "Çarlığın tüm hâzinelerini cebime doldursanız, yine Rusya'ya duyduğum düşmanlığı silemezsiniz" diye yazan özgürlük âşığı Vambery ise despotik Rusya'nın teklifini tereddüt etmeden reddeder.

Üç ay Tahran'da kalarak yorgunluğunu gidermeye çalışan Vambery, bir yandan da gezisi sırasında gizlice Arap alfabesi ile fakat Macarca tuttuğu notlarına çekidüzen verir. 6 Nisan 1864'te Peşte'ye varmadan İstanbul'a uğrayan Vambery. Osmanlı payitahtında Sadrazam Ali Paşa'yı da ziyaret etmeyi unutmaz. Onu sıcak bir ifade ile karşılayan Ali Paşa'ya, isteği üzerine, Orta Asya'yı bilinmeyen yönleri ile anlatır. Vambery'nin Orta Asya'dan ülkesi Macaristan'a getirdiği en ilginç hediye Hiyve'de tanıdığı ve yakasını bırakmayan Molla İshak adlı bir Tatar'dır. Kendisine İstanbul'a kadar yoldaşlık etmek isteyen bu garip Tatarı yanma alan Vambery yi Osmanlı payitahtın da bir sürpriz beklemektedir: Kendisine İstanbul'dan Mekke'ye gideceğini söyleyen Molla İshak. oldukça kaynaştığı candan bağlandığı "sahib'ınden ayrılmak istemez, kanlı yaşlar döker. "Fakat, sevgili dostum, ben kâfirlerin yaşadığı Frengistan'a gitmeliyim. Orası sana çok tuhaf gelir" diyen Vambery'ye Tatar, "iyi kalpliler kötü yerlere gitmezler" şeklinde bir cevap vererek ondan aynim aya cağını anlatır. Böylece. OrtaAsya'dan edindiği bilgi ve tecrübelerini aktarmak üzere Peşte Akademisi'ne girdiğinde Vambery'nin başında Mecidî bir fes arkasında ise garip bir Tatar vardır!

Akademi başkanı Kont Emil Desewffy'nin iltifatlarına rağmen Macar bilim adamları ciddî bir akademik kariyerden geçmeyen ve kendi kendini yetiştiren Vambery'nin bulgularını kimi zaman alay, kimi zaman küçümsemeyle karşılarlar. Aslında Avusturya'nın baskısını giderek arttırdığı bir ortamda Türklerle Macarların ırkî yakınlıkları ve Macarca'nın kökenleri gibi konular aktüel olmaktan pek uzaktır. Değerinin anlaşılmadığı kompleksinin benliğine hâkim olduğu Vambery çektiği sıkıntıların ve atlattığı tehlikelerin ödülünü aramak üzere bu sefer de İngiltere'ye hareket eder. Bu arada, yeterli maddî imkânlara sahip olamadığı için sadık dostu Molla İshak'ı Peşte'de bıraktır. Dover ile Londra arasındaki demiryolu yolculuğunda karşılaştığı yolculardan Bay "Smith" ona Orta Asya izlenimlerini anlattırır, hattâ Londra'da onu

parasını kendi vermek üzere Victoria Hotel'inde mükemmel bir oda ayırtır, daha sonra ise özel bir daire tutarak kirasını öder. "Bu Bay Smith kimdi? Bunu hiçbir zaman öğrenemedim" diye yazan Vambery'nin bu "iyi kalpli" dostu aslında Intelligence Service'in kendisini karşılamak için görevlendirdiği bir memurdan başkası değildi.

Aslında İngiliz otoriteleri. Tahran'da Sir Alison'dan almış olduğu referansları birer birer Kraliyet Coğrafya Derneği'ne (Royal Geographical Society) ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na takdim eden Vambery'den kuşkulanmaktaydılar. **Vambery'in çöl güneşi ile yanmış, rüzgârları ile kavrulmuş teni ve Türkçeyi kusursuz konuşması nedeniyle onun bir Türk casusu olduğunu sanmışlardı.** Neden sonra Vambery'yi Peşte'den tanıyan bir ırkdaşı. General Krnetty aracılık edince ona İngiliz sosyetesinin kapılarını açmışlardı. Böylece Vambery konferanslar vermeye, yalnızca asilzadelere mahsus av partileri, balolar ve toplantılara katılmaya başladı, İngilizlerin kendisi gibi bir kâşife gösterdiği ilginin bu ülkenin empeıyalist eğilimlerinin doğal bir sonucu olduğunu düşünüyordu. İngilizler, endüstri fazlalıklarını satacakları pazarlar ve ucuz hammadde kaynakları kazanmak çabasındaydılar. Dikkatlerini ekonomik ve ticari potansiyeli olan bir ülkeye diken İngilizlerin, bu ülkeyi sömürgeleştirme aşamalarını da Vambery şöyle sıralıyordu: **"Önce kâşifler, sonra misyonerler, daha sonra tüccarlar ve nihayet bayrak!"**

Elimizdeki belgelerden Vambery'nin Taymis kıyılarında sıcak bir ilgi ile karşılandığı halde, kendisine herhangi bir resmî görev verilmediğini çıkarıyoruz. İngiliz Dışişleri'nin gizli istihbarat bölümü. Vambery'nin Orta Asya'da topladığı bilgileri, Royal Geographical Society aracılığı ile edinmiştir. Lord Palmerston onu gerek Carlton House'da. gerek 16 Belgrave Square'de Ağırlamışsa da genç adamı Kraliçe'nin hizmetinde istihdam etmeyi düşünmemiştir. Bu görev ileride Palmerston'un haleflerine düşecektir. Bu arada Vambery İngiliz sosyetesinin katı ve yapmacık kurallarından sıkılmaya, bunalmaya başlamıştır. İngiltere'de nefret etliği ikinci bir nokta da herkesin maddi çıkar beklenesi ile bir yerden diğerine koşuşmalarıdır. Asya'daki manevî duyguların baskısından ve Şark insanının ağırlığından da hoşlanmadığını itiraf eden Vambery. Doğu'da Batıyı, Batı'da Doğuyu arayan, fakat aslında her iki dünyaya da yabancılaşmış bir eksantrik tip olup çıkmıştır **"Galiba en iyisi bu iki dünyanın köprü noktasını oluşturan ülkeme dönmek olacak'"** diyen Vambery kitabının satışından kazandığı parayı Londra'da jet sosyeteye ayak uydururken savurduğu için bir kere daha cepleri boş olarak Macaristan'a döner.

XIX. yüzyıl Avusturya Macaristan İmparatorluğunda öğretim üyesi adaylarının atanabilmeleri için bizzat İmparator'un yüksek onaylarını almaları gerekiyordu Kaderini bu kez de üniversite çerçevesinde devam ettirmek isleyen

Vambery, "son derece iyi kalpli bir hükümdar" olarak tanımladığı Francis Joseph tarafından huzura kabul edilir. "Çok sıkıntı çekmişsiniz. Bu mevkii hakkınızdır" diyen İmparator, yine de Macaristan'da Şark dilleri öğrenmeye talip olacak öğrencilerin bir elin parmaklarını geçmeyeceğini ekler. Buna karşılık Vambery'nin cevabı da zaten genç profesör adayının tercihini yansıtmaktadır. "Hiç öğrenci bulamazsam, o zaman sayın efendim, ben de kendim öğrenirim." Gerçekten de Vambery, üniversite hocalığını araştırmalarını sürdürebilmek için en uygun ortam olarak kabul ediyordu. İleriki yıllarda Türkçe öğrenmeye hevesli yeni bir öğrenci gelince, ona bir Türkçe gramer kitabı uzatmış ve "Bunu al, çalış, öğrendikten sonra bana gel" demişti! Macar Üniversitelerinin özerkliği nedeniyle, bir akademik posta tayin edilebilmek için İmparator'unkinden çok rektörün onayı gerekliydi. Bağnaz Katoliklerin egemen olduğu

Macar öğretim kurumlarına kökeni belirsiz bir kişinin, üstelik bir Musevi'nin atanması pek olağan değildi. Rektör, **"Senin güvenilmez karakterin olduğunu bilmiyoruz mu sanıyorsun? Şark dillerine olan bilginin eksik ve yanlış olduğunu, bu mevkiye hiç de lâyık olmadığını da biliyoruz. Ne var ki, Majestelerinin emirlerini de çiğnemek istemiyoruz. Bu görevi onun yüce girişimine borçlu olduğunu unutma"** diyerek karşılamıştı onu. Yine de rektör, Francis Joseph'in bu konudaki açık talimatına rağmen, Vambery'yi boş olan profesörlük kadrosuna değil de. okutmanlık mevkiine atamayı uygun bulacaktır. Sosyal statü bilincinde olan bir Vambery için bu profesörlüğü elde etmek hiç de kolay olmayacaktır.

1865 ile 1885 yılları arası Vambery'nin akademik yaşamındaki en verimli çağlarıdır denilebilir. Bu dönem içerisinde Orta Asya ile ilgili birbiri ardına yayımladığı incelemeler Macaristan. Türkiye. İngiltere, Fransa ve Almanya'da yayınlanmış, yazarına o devrin en büyük Şark uzmanı olmak özelliğini kazandırmıştır. Bilimsel çalışmaları yanında Avrupa'nın en yüksek tirajlı dergi ve gazetelerine siyasî makaleler de yazan Vambery. artık dünya kamuoyunda aranılan bir isim olmuştur. **"Çalışma odamda geçirdiğim saatler hayatımda tattığım biricik mutluluktu."** diyen Vambery anılarında özel yaşamından, eşinden, Rüstem adını koyduğu oğlundan hiç söz etmez. Fakat, biz Vambery'nin 1868'de. Profesör olduktan bir yıl sonra. Peşte Üniversitesi patologlarından Prof. Lajos Aranyi'nin kızı Comelia ile evlendiğini biliyoruz. Müşfik, basit, fakat evine düşkün bir hanım olan Comelia'nın tanınmış doğubilimci tarafından ihmâl edildiğini tahmin etmek herhalde güç olmayacaktır. Günlük yaşantısı çalışmaları çevresinde geçen bir yazar için aile sorumluluğunu yüklenmek değil, kabullenmek bile zor olmalıdır. Vambery'nin ifadesinden ailesini Peşte'nin en görkemli caddelerinden birinde, nehre bakan bir dairede konfor içinde yaşattığı anlaşılıyor. Kendi gençliğinde babasından ne maddî, ne de manevî bir yakınlık görmediği için Vambery ailesine geçim sıkıntısı çekilmeyen bir yaşam tarzı vermesinin yeterli olacağı düşüncesindedir, o kadar! Sabahları kalkar kalkmaz kalemini kuşanan Vambery, günlük çalışma programında önce bilimsel çalışmaları gelir. Öğleden sonra ciddi araştırmalarının yorgunluğunu ise siyasi makale yazarak çıkarır. Sekreterlerine üç değişik dilde aynı anda üç ayrı makale dikte ettirdiğini savunan Vambery'nin tek eksikliği alçakgönüllülük olsa gerek! Avrupa'nın her yöresinden konferans vermek üzere davet üstüne davet alan Vambery', yine kendi anlatımı ile. bir "**sahne kahramanı**" olmuştur. Gerek yazılarında ve gerek konferanslarında Rusya'nın Ortadoğu ve Orta Asya'daki saldırgan emellerine dünya kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışan Vambery. özellikle İngiltere'de büyük bir coşku ve takdirle karşılanır, onuruna ziyafetler verilir. Hattâ Kraliçe Victoria'nın daveti üzerine 6 Mayıs 1889'da Windsor'da bile ağırlanır. Kraliçe ona incelik gösterir, güneş batmaz imparatorluğun kurucusu hükümdar, Vambery'in Orta Asya gözlemlerinden oldukça yararlanır.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI :

(1) Vambery'nin yaşamı, yayın sırası ile, üç esere konu olmuştur: N. Tikhonov, Vamberi (Gürcüce), (Tiflis, 1931); Mağda Vamos, Reşid Efendi (Macarca), (1966) ve Lory Alder/Richard Dalby, The Dervish of Windsor Castle (İngilizce). (Bachman/Tumer: London, 1979). Yine de bu hususta en iyi kaynağın Vambery'nin iki ciltlik kendi otobiyografisi olduğunu (The Story of My Struggles, (Fisher Umvin: London/Leipzig, 1904) okuyucuyu görecektir.

(2) Vambery'nin bu gezisi için, ayrıca bkz. A. Vambery. His Life and Adventures, (Fisher Unwin: London, 1890) ve Bir Sahte Derviş'in Asyayı Vusta'da Seyahati, (Vakit Matbaası: İstanbul. 1295). **Bu iki eseri Cemal Kutay, Sahte Derviş (İstanbul, 1970) adlı kitabında özetlemiştir.**

(3) Public Record Office (bundan sonra P.R.O.). Foreign Office belgeleri (bundan sonra F.O.) 800/33, 5 Temmuz 1907. İngilizlerin Vambery'den önce de derviş kılığında adamlarını Afganistan'a özel misyonla gönderdiklerini biliyoruz. **Bkz.: Ahmed Hamdi, Alemi İslâm ve İngiliz Misyoneri: İngiliz Misyoneri Nasıl Yetiştiriliyor?** (Müdafaa Matbaası: İstanbul 1334).

Sh:11-32

"REŞİD EFENDİ"

Devletlerarası Casusun Yıldız Misyonu

İngiliz Avam Kamarası'nın 20 Temmuz 1889'daki birleşiminde Huddersfield temsilcisi William Summers, Dışişleri müsteşarı Sir James Ferguson'a Profesör Vambery'nin günün Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'nin ricası ile Padişah a özel bir misyon için gittiği yolundaki söylentilerin doğru olup olmadığını, eğer bu söylentilerde gerçek payı varsa tanınmış doğubilimcinin bu görevinin neleri kapsadığını sordu. Yerinden ağır ağır kalkan müsteşar, duygusuz bir ifade ile kısaca, "Bu sözlerin kesinlikle aslı yoktur» demekle yetinir. Oysa ki, daha bir ay kadar önce Prof. Vambery, Lord Salisbury'nin emriyle İstanbul'da bulunmuş ve Foreign Offlce'e Padişah II. Sultan Abdülhamid Han ve ülkesine ilişkin uzun ve gizli bir rapor sunmuştu (1).

I

Vambery'ye verilen bu görevin niteliğini açıklamadan önce II. Abdülhamid dönemine kadar olan Türk-İngiliz ilişkilerine özetle değinmek, konumuz açısından yararlı olacaktır. İngiltere'nin Osmanlı devleti ile ilgisi Türklerin Avrupa'ya girmesiyle değil, Britanya İmparatorluğu'nun Yakın Doğu da önemli topraklar elde etmesiyle başlamıştır. Kraliçe I. Elizabeth'in III. Murad'a William Harbome'u elçi olarak göndermesi ile kurulan (2) fakat ticari anlaşmalarla sınırlı ilişkiler 1757'de İngiltere'nin Hindistan'ı ele geçirişiyle siyasî ve stratejik bir önem kazanmıştır. Bu tarihten sonra İngiltere'nin Yakın Doğu politikasının esası, Avrupa için hem doğal kaynaklarıyla ekonomik, hem de Doğu'yla ulaşım bağlantısı yönünden stratejik önem taşıyan Hindistan'ı güvenlik içinde tutmaktır (3). Osmanlı İmparatorluğu ise Hindistan'a uzanan hem kara hem de deniz yollarının üzerinde bulunduğu için Londra, başta Rusya ve Fransa olmak üzere bu bölgeye herhangi bir başka devletin sarkmasını önlemiş ve giderek zayıflamakta olan Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü yabancı saldırılara karşı korumasına destek olmuştur (4). 1798 yılında Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı ele geçirmek istemesiyle başlayan Türk-İngiliz işbirliği, 183941 'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın ve 1853 de Rusya'nın emellerine karşı da başarıyla sürdürülmüştür. Böylece, Palmerston ve Ponsonby dönemlerinde, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması İngiliz dış politikasının mihenk taşı haline gelmiştir.

Seleflerinin Türkiye'yi Rusya'ya karşı güçlü bir baraj olarak görmesine rağmen, 1877'de iş başına gelen Salisbury Kabinesi Osmanlı İmparatorluğu nun son günlerini yaşadığını düşünmeye başlamıştı. 187778 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusların batıda İstanbul, doğuda ise Erzurum kapılarına kadar ilerlediklerini telâş ve panikle gözleyen Salisbury. Türkiye'nin bir daha herhangi bir Rus saldırısına karşı dayanabileceği konusunda kuşkuluydu. Yeni bir acil durumda İngiltere'nin Osmanlı Devletinin yardımına koşması da güçleşmişti. Özellikle Doğu Anadolu'dan başlatılacak Rus çıkartması karşısında İngilizlerin yardım etmesi mümkün değildi. Salisbury "Biz balığız; donanmamız Ağrı'ya tırmanamaz ya!" diyordu (5). Bugüne

kadar İngiltere. Rus tehditlerine karşı donanmasını İstanbul'a göndereceğini söyleyerek caydırıcı olmaya çalışmıştı. Buna karşılık Ruslar da aynı silahı kullanmayı düşünmüşlerdi. Daha İngiliz donanması İstanbul'a ulaşmadan kendi donanmaları ya Karadeniz Boğazından geçerek Osmanlı payitahtını vuracak, ya da Türkiye'ye Kilyos'tan çıkartma yapacaklardı (6). Bu söylentiler Londra'da da duyulunca. İngilizler İstanbul Boğazı'nın iki yakasındaki istihkâmın Ruslara geçit verip vermeyeceğini merak etmeye başladılar. Eğer istihkâmlar yetersizse, Osmanlı İmparatorluğu'nun işi bitmiş demekti ki o zaman izlenecek politika Türkiye'yi boş yere desteklemek yerine Rusya'ya yakınlaşmaya çalışmak olmalıydı (7).

İngiltere'nin bir yüzyılı aşkın süredir devam ettirdiği geleneksel Türkiye politikasını bir anda tersyüz etmesi mümkün değildi. Böylesine dramatik bir değişiklik yapılmadan önce, bütün haber-alma merkezlerinin zorlanarak Osmanlı Devleti ne ilişkin olumsuz değerlendirmelerin doğrulanması gerekiyordu. Padişah la aralarındaki anlaşmazlıkların aslında aşılması mümkün olmayan bir uçurum oluşturup oluşturmadığı, uzlaşma ve işbirliği alanlarının var olup olmadığı tesbit edilmeliydi. İngiltere 15 Eylül 1882'de Mısır'ı işgal etmiş, fakat bu fiilî durumu Padişah kabullenmemiş; 1887'de bir antlaşma önerisi de İstanbul'a gelen Sir Henry Drummond Wolffu Abdülhamid huzuruna almak tenezzülünde bile bulunmamıştı (8). Eğer Mısır konusunda Padişah'ın iyi niyeti sağlanabilirse, o zaman Türk-İngiliz işbirliğinin devam edebilmesi belki mümkün olabilir, hatta Bismarck'ın da tavsiye ettiği gibi Türkiye. İngiltere, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında Rus tehditlerine karşı Akdeniz'de statükonun korunmasını amaçlayan Akdeniz Antlaşmalarına katılması teşvik edilebilirdi (9).

İngiltere İstanbul büyükelçileri bu bilgileri Londra'ya aktarmaktan çok uzaktılar. Yıldız da kapalı kapılar ardına çekilmiş mutlakiyet Türkiyesi'nin yegâne karar vericisi Sultan Hamid, yabancı devlet temsilcilerinin kolaylıkla görüşebildikleri bir hükümdar değildi. Padişah, elçilerle görüşmeyi kabul ettiği zaman bile onlara ancak klişeleşmiş cevaplar veriyor, asıl görüşlerini daima gizliyordu. Bu durumda Londra'nın başta Mısır olmak üzere Türkiye ile olan sorunların çözümlenebilmesinde arabuluculuk yapacak, Osmanlı Devleti ile uzlaşma ve anlaşma imkânları kalıp kalmadığını tesbit edecek ve gerçek politikası hakkında istihbarat toplayacak Padişah'ın güvenini kazanmış resmî hüviyeti olmayan birisine ihtiyacı vardı (10). İşte, ancak bu ajanın gayretlerinin sonucu İngiltere, Ortadoğu ve Akdeniz politikasının dönüm noktasını yaşadığı bu günlerde Osmanlı Devleti'nin kaderi ile ilgili bir seçim yapmak zorunda kalacaktı.

Dünyada bu zor ve çetrefilli görevi yüklenecek cesaret ve yeteneklere sahip, Sultan Hamid'in güvenini kazanmış tek kişi vardı ve o kişi de Vambery'den başkası değildi. Bundan önceki bölümde Vambery'nin filolojik yeteneklerinin onu bir derviş kimliğinde Orta Asya'ya sağ olarak getirip, götürdüğünü görmüştük. Ayrıca, liberal Vambery özgürlük şampiyonu olarak gördüğü İngiltere'nin Orta Asya'daki "çağdaşlaştırma" çabalarının kalemiyle baş savunucusu kesilmemiş miydi? Rus düşmanlığı, İngilizlere ve Türklere olan dostluğu ile tanınan Prof. Vambery. Taymis ile Boğaziçi kıyılarını yeniden birleştirecek bir köprü olabilirdi. En önemlisi. Vambery II. Abdülhamid gibi vesveseli ve herkesten kuşkulanan, idaresi zor bir Padişah'ın güvenini kazanmış tek yabancıydı.

II. Abdülhamid ile Prof. Vambery'nin ilk karşılaşmaları tanınmış doğubilimcinin o zamanlar yalnızca "Reşid Efendi" olarak Padişah'ın kızkardeşi Fatma Sultan'a bir perde arkasından özel Fransızca dersi verdiği 1858 yılına rastlar. Reşid Efendi, Fatma Sultan'a Fransızca küçük cümleler yaptırıp, tekrar ettirirken zayıf, açık renk yüzlü bir şehzade de gelmiş, hocanın

karşısına ilişmiştir. Adının Hamid Efendi olduğunu sonradan öğrendiğini itiraf eden Vambery bu şehzadenin, ağzından çıkan her Fransızca kelimeyi anında kaptığını, hattâ bazen kendisine anlamadığı yerleri nezâketle sorduğunu anılarında yazacaktır. Yine Vambery'nin yazdığına bakılırsa, bir gün Çubuklu'da bir ağacın altına uzanmış güç bir Farsça metni incelerken omuzuna sert bir cisimle dürtüldüğünü farkeder. Arkasına dönüp baktığında karşısında kendisini bastonuyla uyaran Veliahd Aziz Efendi'yi görecektir. **"Böylesine sereserpe yatma terbiyesizliğini nereden öğrendiniz?"** Vambery'yi utanç verici bu durumdan Aziz Efendi'nin yanında bulunan yeğeni Hamid Efendi kurtarır. Veliahd amcasına, Vambery'nin kim olduğunu anlatan Hamid Efendi, hocasının adına özür dileyerek olayı hemen kapatır (11). Vambery, bütün yaşamı boyunca II. Abdülhamid'in kendisine göstermiş olduğu bu yardımı unutmayacaktır.

Vambery sahte bir derviş olarak Orta Asya'yı gezer, bu kıtada ilkel bir yaşam çerçevesi içine sıkışmış, gururlu, iyiliksever ve misafirperver Türklere hayran kalır. Onların Rus emperyalizminin pençesine düşmelerine için için üzülür. Hattâ, Vambery'nin Türklere hayranlığı o derece ileridir ki, ırkdaşları Macarların tarihî kökenlerini Türklerin geçmişleriyle birleştirme gayretleri, bazı yazarlara göre, ancak bu duyguyla açıklanabilir (12). Gezisini tamamlayıp, ülkesine yerleşen Prof. Vambery hiçbir zaman Türklerden kopmaz ve gerek Orta Asya'daki, gerekse Yakın Doğu'daki dostlarının kaderi onun sürekli ilgi alanı içinde bulunur. "Kendimi evimde hissettiğim bu ülkenin dert ve sıkıntılara kayıtsız kalamazdım" diye yazan Vambery, her fırsatta dünya kamuoyunda "İftiraya uğramış bu asil ulusu" kalemiyle savunmaya çalışır (13).

Yabancı basının kendi kişiliği ve ülkesi hakkındaki yorumlarını büyük bir duyarlılık ve çoğu kez de kaygı ile izleyen II. Abdülhamid. bu dostu tanımak ister. Nitekim, tarihini tam olarak çıkartamamakla birlikte 1880 lerde Padişah, onun Türkiye'ye çağırır. Bir zamanlar serseri gibi dolaştığı İstanbul sokaklarında büyük bir ihtişamla karşılanan Vambery, Padişah'ın özel konuğu olarak Yıldızda ağırlanır. Vambery'nin Saraya nüfuz ettiğini gören Salisbury 1888 yılında kendisini Foreign Office'e çağırıp. ona Padişah nezdinde yukarıda ana hatlarıyla açıkladığımız görevi verir. Türk-İngiliz dostluğunun giderek tehlikeli boyutlara ulaşan Rus yayılmacılığı karşısında önemli bir baraj oluşturacağına inanan Vambery bu göreve inançla ve sevinçle yaklaşır. Gelişmelerin bundan sonraki safhalarını Vambery'nin kendi kaleminden izlemek daha doğru olacaktır:

Sh:35-40

(III)

SİYONİSTLER YILDIZ'DA

Diğer yandan ise Herzl. **19 Mayıs 1901'de Yıldız Sarayı Selâmlığında Padişahın huzuruna alındı. Mabeyin teşrifatçısı İbrahim Bey'in tercümanlığı ile II. Abdülhamid'e Batı ülkelerinde ırkdaşlarının uğradığı haksızlıkları ve çektikleri zulümleri anlatan Dr. Herzl. Musevi uyruklarına göstermiş olduğu iyilik ve adaletten dolayı Padişah'a Dünya Yahudiliğinin şükranlarını iletti.** Bunun üzerine Sultan Hamid. imparatorluğunun kapısının Musevi göçmenlere açık olduğunu söyler. Ziyaretinin ana gayesine gelince, Dr. Herzl Osmanlı ülkesinin Mezopotamya'da bulunan petrol yatakları, altın ve gümüş madenleri, verimli toprakları ile ileri düzeyde ekonomik potansiyelinin olduğunu hatırlattı. Fakat tüm bu

zenginlikler Avrupa devletleri tarafından sömürülmekteydi. "Avrupalılar buraya sırj kendilerini kısa zamanda zengin etmek ve ülkelerine dönmek için gelmektedirler" diyen Dr. Herzl. Berlin-Bağdat demiryolu projesini alan Alman sanayicilerin. Reji idaresini ellerine geçirmiş olan Fransız bankerlerinin Türkiye'nin çıkarlarını düşünmedikleri, sadece kendi ceplerini doldurduklarını belirtti. Herzl'e göre. Büyük Güçler Türkiye'yi boyunduruk altında tutabilmek için ülkenin ekonomik kalkınmasını engellemekteydiler. Oysa bu ülkenin ihtiyacı İsrailoğullarının bilgi, yetenek ve imkânlarıydı. Filistin'de yerleşmeleri kabul edildiği takdirde. Yahudiler Osmanlı mâliyesini Batı'nın vesayetinden kurtarabilir ve "devleti âliyye'yi kalkındıracak iktisadı hamlelerin gerçekleştirilmesini sağlayabilirlerdi.

Herzl'i dikkatle dinleyen II. Abdülhamid. ona Osmanlı borçlarının konsolide edilmesi için bir plan hazırlamasını söyledi. İstanbul'dan ayrılışından tam bir ay sonra Dr. Herzl, Sultan Hamid e planını sundu. Dr. Herzl. II. Abdûlhamid'e yazdığı bir mektupta biriki yıl içinde Musevî bankerlerin Avrupa borsasındaki tüm Osmanlı borçlanma tahvillerini toplayabileceklerini yazdı. Aynı mektupta. Türkiye'de ziraat, endüstri ve ticaret hayatını geliştirecek bir Osmanlı-Musevî Şirketinin kurulmasını da önerdi. Bu çalışmalara başlamanın tek koşulu ise Padişah'ın Yahudilere Filistin'de yerleşme ve özerk idare kurma hakkını tanımasıydı. Fakat, II. Abdülhamidin cevabı yine red olacaktı.

Padişahın katı tutumu Herzl'i karamsarlaştırmıştır. Vambery ise Herzl'e kuşkularında haksız olduğunu tekrarlar. Zaten Padişah'la görüşmesinden sonra Herzl. Vambery ile Innsbruck treninde dertleşme imkânını bulmuştur. Vambery, Mühlback istasyonunda Herzl'e katılmış. beraberce Franzensfeste'ye (şimdi Fortezza, İtalya) kadar birlikte yolculuk etmişlerdir. Bu yolculuk sırasında Herzl, İstanbul izlenimlerini rapor etmiş, Vambery de ona **"Sen çok asil bir misyon üzerinde yürüyorsun. Endişelenmem gereksiz."** diyerek Siyonist lidere moral vermeye çalışmıştır. (27) Vambery'nin diğer mektupları da aynı mesajı yansıtmaktadır: **"'Olaylar olgunlaşıyor, sevgili Dori, yakında ideallerinin gerçekleştiğini göreceksin."** (28)

Fakat, aradan uzun zaman geçmeden Vambery de kuşkularını yenemeyecek ve İstanbul'dan herhangi bir haber gelmemesini "durumun tehlikeye gittiği" şeklinde yorumlayacak: bunun da nedeni olarak Büyük Güçlerin Şark Meselesini bir an önce çözüme ulaştırmak üzere Osmanlı Devleti ne müdahalelerini gösterecektir. (29) Bir sonraki mektubunda ise Vambery, İngiltere'nin İsrail projelerini "hançerlemeye" çalıştığını savunacaktır.

İngilizlerin bu iddia ettiği davranışı Vambery'yi oldukça sinirlendirmiştir. Herzl'e **"İsrail projesinin ilk adamını teşkil eden Siyonizmi Yıldıza sokmayı başardım; bu işlen siz isteseniz bile ben vazgeçemem"** diyerek kesin tavrını ortaya koyar. (30) Bir sonraki mektubunda ise İstanbul'daki Alman ve Avusturya büyükelçilerinin Siyonizm davası aleyhine dolaplar çevirdiklerini yazar ve onların etkisinde kaldığı için Padişah'a kızgınlığını dile getirir: "Cohn zayıf bir insandır; ona karşı onun silahlarını kullanarak savaşmamız gerek ve savaşacağız... Eylülde aşağıya indiğimi duyarsanız, zaferin yakın olduğunu anlayınız." (31) Bunu izleyen mektubunda yine Vambery. Padişah'ın "Çevresindeki kötü ruhları bertaraf etmedikçe başarılı olamayız" demektedir ve bunun için de İstanbul'a bizzat gitmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, İstanbul'a gitmesi için Padişah'ın kendisini davet etmesini beklemek lâzımdır. (32)

Vambery, Herzl'den İstanbul'a hareket etmeden Filistin'de Musevî kolonizasyonuna izin verileceğine ilişkin Padişah'ın imzalamasını istediği beratın Fransızcasını en kısa zamanda

kendisine ulaştırmasını beklemektedir. (33) Bu arada Vambery, Herzl'i Filistin'e yerleştikleri takdirde siyonistlerin kendi para birimini basma fikrinden vazgeçmeleri bunun Padişah'ın hükümranlığı ile çelişeceğini; hele ayrı bir bayrak konusunu kesinlikle gündeme getirmemeleri için uyarmıştır. II. Abdülhamid'den ümit kesipde ola ki, Avrupa'daki Jön Türk hareketine yanaşmayı hiçbir suretle düşünmemesini tavsiye ediyor: Çünkü, Vambery'ye göre, **"Jön Türk hareketi acıklı bir karışıklık içindedir."** (34)

Vambery, Jön Türklerin Ermenilerden sonra Siyonistlerle de ortak bir cephe oluşturmaya çalışacaklarını doğru tahmin etmiştir. Nitekim, önce Abdullah Cevdet, daha sonra ise Ali Nuri Bey kendisini Viyanada'da ziyaret ederler. Herzl'in günlüğüne bakılırsa. Ali Nuri Bey İsveç'te doğmuş, yirmiyi aşkın yıl Türkiye'de yaşamış bir Jön Türk olarak kendini tanıtır. Herzl'i ortak etmek istediği projesi müthiştir: Bin silahlı adam taşıyan iki muhrip Boğaziçi'ne açılacak, Saray'ı topa tutmak tehdidiyle II. Abdülhamid'i devirecektir. Bu tasarının malî portresi ki bunu Ali Nuri Bey 5.000 sterlin olarak hesaplamıştır. Siyonistlerce karşılanacaktır. Herzl, Vambery'in sözünü dinleyerek, Jön Türklerle işbirliğini reddeder. (35)

Ancak, aynı Vambery, kendine özgü bir kızgınlık anında Herzl'e yazdığı bir mektupta sahtekârlıkta ve ihtirasta on Yahudi, onbeş Ermeni ve yirmi Rum'a bedel olan ve Siyonizm davasını engellediğini sandığı Arap asıllı İzzet Holo Paşa'yı devirmeyi planladığını yazacaktır. (36) Herzl ise buna karşılık, "İlahi Vambery amca, gençlik dinamizmi ve cesareti içinde olmanız beni çok mutlu etli. Tanrı sizi bağışlasın!" diyerek muziplikle bu projeyi de savuşturmayı bilecektir. (37)

Bütün bu heyecanlı bekleyişten sonra Yıldız dan yeşil ışık yandı. II. Abdülhamid ile görüşmesinin üzerinden bir yıl geçmeden (5 Şubat 1902) Yıldız'dan bir telgraf alan Dr. Herzl acele olarak İstanbul'a çağrılmaktaydı. (38) Hemen İstanbul'a gelen Dr. Herzl'e Mabeyin ikinci kâtibi İzzet (Holo) Paşa. II. Abdülhamid'in imparatorluğunun kapılarını Musevî göçmenlere açmaya hazır olduğunu söyledi.

Ancak, bu gelenler Osmanlı uyruğuna geçmeyi daha başlangıçta kabul ve beyan edeceklerdi. Bu takdirde Musevilere Filistin dışında her yerde kolonizasyon izni tanınacaktı. Buna karşılık ise, Siyonistler bir sendika kurmak suretiyle Osmanlı borçlarını konsolide edecek ve halen varolan ve bundan sonra da bulunacak olan tüm madenlerin işletilmesini üzerlerine alacaklardı. Filistinsiz bir imtiyazı derhal geri çeviren Dr. Herzl. Sultan Hamid'in bu önerilerinin. Osmanlı İmparatorluğunun tüm borçlarını tasfiye etmek için. Musevileri harekete geçirmeye yeterli olmadığını söyleyerek, bir kez daha anlaşmaya varamadan İstanbul'dan ayrıldı.

Aynı yılın Temmuz ayında Londra'da bulunan Dr. Herzl, Osmanlı Büyükelçiliğinden arandığını öğrenince, önce şaşırır, fakat daha sonra kendisini toparlayarak Kostaki Antopulos Paşa ile buluşur. Bu kez, Herzl'e II. Abdülhamid'in şifahî mesajını ileten Antopulos Paşa, Siyonist liderine Osmanlı borçlarının tasfiyesi için Fransızlarla anlaşmak üzere olduklarını, fakat Museviler daha iyi koşullar önerirlerse bu projeyi onlara havale edebileceklerini söyler. Buna karşılık olarak ise, Padişah'ın eski geleneği doğrultusunda Yahudilerin adalet ve himayesini esirgemeyeceğini bildirir.

Bunun üzerine zaman kaybetmeden İstanbul'a varan Dr. Herzl, yeni bir konsolidasyon planını içeren ayrıntılı bir muhtıra hazırladı. Bu muhtırada Herzl, banker arkadaşlarının, Osmanlı borçlarının birikmiş faizlerinin ödenmesi için bir buçuk milyon sterlini temin etmeye söz

verdiklerini belirtti. Ayrıca, Musevi bankerler birleşip, konsorsiyum oluşturacak, böylece 30 milyon sterlin tutarında olan Osmanlı borçlanma tahvillerini borsadan toplayacaklardı. Bu Avrupalı tahvil sahiplerinin paralarının karşılığını almaları demektir. Böylece. Osmanlı İmparatorluğu Batılı alacaklıların mengenesinden kurtulacak, "düvel i muazzama" nın yasal baskı aracı olarak kullandığı ekonomik temellerin yıkılmasıyla Osmanlı Devleti "tam bağımsızlığına" kavuşacaktı.

Herzl, bu maddi yardımın karşılığı olarak II. Abdülhamid'den. Hayfa da dâhil olmak üzere. Akka sancağının Siyonistlere verilmesi için gerekli izni istiyordu. II. Abdülhamid'in Filistin'i elden çıkarmamak için son derece duyarlı olduğunu gören Herzl, bu kez Akka ile yetineceğini bildirmişti. Karatodori Paşa tarafından tercüme edilen bu muhtıra önce Padişah, daha sonra da Sadrazam tarafından incelendi. "İyi kalpli, babacan, fakat oldukça kurnaz" dediği Said Paşa ile de görüştükten kısa bir süre sonra Dr. Herzl. Osmanlı borçlarının tasfiyesi işinin Fransız Maliye Bakanı M. Rouvier'e bırakıldığını öğrendi. Bu durum karşısında Herzl. Sultan Hamid tarafından aldatıldığını. Rouvier'den daha iyi koşullar elde etmek isteyen Padişah'ın kendisini kullandığını sandı. Bu olayı zikreden diğer eserler de Herzl'in bu kanısına dayanarak, II. Abdülhamid'in Siyonistlerle giriştiği malî müzakerelerde samimi davranmadığını iddia etmişlerdir.

Bu görüşlere karşılık, II. Abdülhamid'in malî konularda Siyonistlerle anlaşmak istediğine dair bazı kanıtlar görmezlikten gelinmemelidir. Şöyle ki. II. Abdülhamid Herzl'e Mezopotamya petrolü de dâhil olmak üzere tüm Türkiye madenlerinin işletilmesini **Musevi kuruluşlarına verebileceğini söylemişti.** Osmanlıların ülkelerindeki zengin doğal kaynakları işletmek için ne paraları ne de teknolojileri vardı. Bu kaynakların ülkenin ekonomik kalkınması için devreye sokulması ancak yabancı sermayesinin katkısıyla gerçekleşebilirdi. Ne var ki, Osmanlılar yabancı sermayeye güvenmiyorlar ve Avrupa'nın bu olanağı Türkiye'de bazı siyasal çıkarlar elde etmek için kullanacağından korkuyorlardı. Bu yüzden, II. Abdülhamid, ülkedeki madenlerin işletilmesi Musevi kuruluşlara verilirse, onların sadece ticari amaçla hareket edeceklerini düşünmüş olabilir.

Daha da önemlisi, Herzl'in Düyunu Umumiye'nin Konsolide edilmesi projesi Sultan Hamid'i oldukça cezbetmişti. Tahta çıktığı zaman İmparatorluğun dış borçlarını ödeyemeyecek duruma geldiğini gören Padişah, "Muharrem Kanunnamesi" ile Avrupalı alacak sahiplerinin temsilcilerinden oluşan bir kurumun İstanbul'da kurulmasını kabul etmiş ve bu kararıyla Osmanlı mâliyesinin Berlin Kongresinde (1878) öngörüldüğü gibi uluslararası bir komisyonla denetim altına alınmasını önlemişti. Bu kararı alan Padişah'ın tüm saltanatı boyunca izlediği maliye siyaseti "makul" ve "tutumlu" olarak adlandırılabilir. II. Abdülhamid devri borçlanmalarının öncekilere nazaran daha mütevazi olduğunu ve sağlanan kaynakların borçların tasfiyesine, bütçe açığının kapatılmasına, askeri ihtiyaçlara ve demiryolu yapılmasına ayrıldığını söylemek mümkündür. Padişah'ın başarılı malî siyaseti ile Osmanlı borçlarının giderek erimesine kailin, II. Abdülhamid, Avrupa'nın Düyunı Umumiye yönetimi yoluyla Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadî kaynaklarını sömürdüğünü aynı zamanda ülkenin iç işlerine karışak devletin egemenliğini zedelediğini düşünüyordu. Gerçekten de, Düyûnı Umumiye ülkenin vergilerini toplayan, tekeller işleten, demiryolu şirketlerine parasal güvenceler veren bir kuruluş. Batı Emperyalizminin ileri karakoluydu. II. Abdülhamid'in en fazla korktuğu ise Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödeyemediği için 15 Eylül 1882'de İngiltere tarafından işgal edilen Mısır'ın kaderini paylaşmasıydı. Bunun için. Padişah Herzl'in

planıyla ilgilenmişti. II. Abdülhamid, Siyonistler için, **"Teklifleri devletin Düyûnı Umumiye'sini kamilen deruhte etmek idi. Güzel bir şey, zira Düyünı Umumiye, bir gün gelip de borçlarımızı ödeyemez isek, devletin mâliyesini murakabeye almak gibi bir tehlike mevcuttur"** demişti.

Malî konularda Padişah'ın tüm olumlu tutumuna karşın, Osmanlılar Herzl'in isteklerini yine reddetti ve böylece Siyonist lider bir daha gelmemek üzere Türkiye'den ayrıldı. Herzl'in Osmanlılarla anlaşamamasının nedeni " Konsol idasyon" ile "Kolonizasyon" projelerini birlikte değerlendirmesi, birincisinde göstereceği çabalara karşılık olmak üzere Padişah'tan İkincisini istemesi idi. Oysa, Osmanlılar "Konsolidasyon" ile "Kolonizasyon" sorunlarını birbirinden ayn iki sorun olarak görüyorlardı. Sultan Hamid Herzl'in Siyonistlerin lideri olarak değil Osmanlı borçlarının tasfiyesini üzerine alacak Musevi banka ve bankerlerle gerekli teması sağlayacak bir arabulucu kimliğinde huzuruna kabul etmişti. Padişah. Osmanlı borçlarının ödenip, devletin mâliyesini Düyûnı Umumiye'nin denetiminden kurtarabilmek için Musevilerden yararlanmayı düşünmüştü. Musevilere bu hizmetlerinin karşılığı olarak yeni borçlanma tahvilleri verilecekti. Sultan Hamid. Musevilerin hiçbir hükümetin sultasında olmadıklarını düşünüyor ve onlara borçlanmanın hiç bir siyasal sakıncası bulunmadığını sanıyordu.

Herzl ise siyasal bazı istemlerde bulunmuştu. II. Abdülhamid, Yahudi göçmenlerin Babıâli tarafından saptanan yörelere yerleştirilmesine karşı değildi. Fakat, devlet kurmak amacıyla Siyonistlerin Filistin'de iskân edilmelerine izin veremezdi. Nitekim. Osmanlı Devleti'nin Washington elçisi Ali Ferruh Bey, 24 Nisan 1899'da yöresel bir gazeteye verdiği demeçte Osmanlıların bu konudaki düşüncesini açıklamış ve **"Hükümetimiz, Arap memleketlerinin hiçbir bölümünü satmak niyetinde değildir. Ceplerimizi milyonlarca altınla doldursalar bu kararlılığımızdan geri dönemeyiz"** demişti. Aynı demeçte, Osmanlı borçlarının her yıl azaldığına da değinen Ali Ferruh Bey, bütçe gelirlerinin hızla arttığını, bu nedenle artan talebi karşılayabilmek için İktisadî düzenlemeler yapıldığını söylemiş ve "Binaenaleyh, Filistin'in satın alınma hususu Maliye Nazırımızı ilgilendirmez, o siyasî bir meseledir" diye eklemişti. II. Abdülhamid. Siyonizmi siyasal bir sorun olarak görmüş ve Musevilerin kitlesel olarak Filistin'e yerleştirilmelerinin İmparatorluk içinde yeni bir milliyetçilik akımı ya da başka bir deyişle bir "Yahudi Sorunu" doğurmasından kuşkulanmıştı. İkinci olarak padişah, "düveli muazzama"nın ülkenin üzerindeki nüfuzunu arttırmasından çekiniyordu.

Bir başka çalışmamızda belirttiğimiz gibi II. Abdülhamid; Siyonizme karşı tespit edilecek politikanın ana hatlarını bizzat kendisi çizmişti. 28 Haziran 1890 ve 7 Temmuz 1890 tarihli iki iradesiyle Sultan. Siyonistlerin **"memâliki şahaneye ademi kabullerinin vacip, geldiklerini memleketlere iade edilmelerini münasip olduğunu"** bildirmiş ve "teferruatın meclisi vükelâca müzakere edilip, ciddi ve kesin bir karar verilmesini" emretmişti. Nitekim, kabine toplanmış, konuyu tartışmış ve Siyonizme karşı "istisnaî tedbirler" almıştı. Buna göre, dört kısımdan oluşan bu önlemler paketinin uygulanması için nezaretler arasında işbölümü yapılmıştı.

Hariciye Nezareti yurt dışında tüm diplomatik gayretini göstererek Siyonizmin diğer devletler tarafından benimsenmesine engel olacak, "düveli muazzama 'nın Dr. Herzl ve taraftarlarını Filistin doğrultusunda özendirmemesine çalışacaktı. Bu arada Dahiliye Nezareti ise, Siyonistlerin Filistin'e girişini önlemek için gerekli tedbirleri alacak, valileri haberdar edecek, herhangi bir durum için güvenlik kuvvetlerini hazır tutacaktı. Dahiliye Nezareti'nin çabalarına rağmen Filistin'e sızan Yahudileri kapitülasyonlardan muaf tutmak ve yabancı himayesinden yoksun bırakmak Bablâli'ye düşmüştü. Babıâli. Siyonistleri Osmanlı uyruğuna geçirmek suretiyle denetimine almak. hiç olmazsa girişlerinden meydana gelecek zararı asgariye

indirmek istiyordu. Son olarak da Defteri Hakâni Nezareti, göçmenlerin Filistin'de arazi satın almamaları için uyarılmıştı. Bu son iki yöntemle İstanbul Hükümeti. yabancı milliyeti elde edemeyen ve toprak satın alamayan Siyonistlerin amaçlarından vazgeçerek Osmanlı İmparatorluğu nu terk edeceklerini sanıyordu.

Herzl'in Osmanlılar nezdindeki son başarısız girişimin den sonra Sivonistler. II. Abdülhamid le anlaşabilecekleri hakkındaki umutlarını yitirdiler. **1903 yılında ise İngiltere hükümeti. Siyonistler Doğu Afrika'daki sömürgelerinden biri olan Uganda'yı teklif edince. Herzl Altıncı Kongre yi (23 Ağustos 1903. Basel) topladı.** Kongre de İngiltere'nin önerisinin fikir ayrılıklarına neden olduğu görülünce Herzl, **"Bizim Erez İsrael [Filistin] hakkındaki görüşlerimiz değişemez ve değişmeyecektir; Uganda, Siyon değildir ve hiçbir zaman olamaz. Bu öneri ıstıraplarımızı geçici bir süre unutturacak bir imdat önlemidir"** der. Yoğun tartışmalardan sonra Uganda önerisi oya sunulur; 98 çekimser, 178 red oyuna karşın 295 oyla kabul edilir. Bunun üzerine, oradaki yaşam koşullarını saptamak amacıyla Doğu Afrika'ya bir araştırma ekibi yollanır. Bu ekip çalışmalarını tamamlamadan, Uganda projesine cephe alan Siyonistler Freibufg'da toplanır ve Filistin'de kolonizasyona devam etmenin gereğini vurgularlar. **Chaim Weizmann**'ın liderliğini yaptığı **"red cephesi"** Yedinci Kongreye (27 Temmuzl905, Basel) hazırlıklı gelir ve delegeleri İngiliz önerisinin reddedilmesine ikna eder. **Böylece, Siyonistlerin Filistin'e olan bağlılıkları bir kez daha doğrulanır. Bunun sonucu Uganda önerisinin benimsenmesi gerektiğini savunan İsrael Zangwill ve Nachman Syrkin, Siyonist Örgütünden ayrılırlar ve ona rakip 'Yahudi Toprak Örgütünü" (Jevish Territorial Organisation) kurarlar.**

Bu arada 3 Temmuz 1904'te Herzl 44 yaşında ölür. Gerek karizmatik kişiliği ve gerek akılcı yönetimiyle tüm Siyonist hareketi kişiliğinde toplayan Herzl'in zamansız kaybı örgüt içindeki sorunların bir anda su üstüne çıkmasına neden olur. Sekizinci Kongre (14 Ağustos 1907, La Haye) Herzl'in yıllarca izlemiş olduğu siyasetin eleştirisiyle açılır. Siyon Aşıkları, Herzl'in diplomatik çabalarının hiçbir yarar getirmediğine değinerek. Filistin'de "pratik" ya da kolonizasyona yönelik çalışmalara öncelik verilmesini vurgularlar. Onlara göre, önce Filistin'de yerleşim merkezleri kurulmalı ve bu Musevi varlığına dayanarak Osmanlı Devleti'nden.. özerklik istenmelidir. Bütün bu gelişmeler karşısında siyasal Siyonistler iddialarından vazgeçmezler. Bodenheimer. ülkenin boş olmadığını ve kolonizasyona devam edildiği takdirde yerli halkın düşmanlığını kazanacaklarını açıklar. Fakat, şurası da bir gerçekti ki, "pratikler" diplomasiye karşı değillerdir. Örneğin. Otto Warbburg"a göre, Yahudiler Filistin'e yerleşmeli, orada "millet" sistemine benzer bir özyönetim uygulamasından sonra özerklik imtiyazı almak için Osmanlı Hükümeti'ne başvurmalıydılar. Siyon Aşıkları ile Herzl taraftarları ya da başka bir deyişle "Pratiklerle" "Politikler" arasındaki bu çekişme Chaim Weizmann'ın "Sentetik" Siyonizm adını verdiği bir uzlaşma formülüyle tatlıya bağlanır. Weizmann, her iki yaklaşım tarzının aslında birbirini tamamladığını savunarak, karşıt iki kampın görüşlerini birleştirmeyi başarır. Weizmann, sözkonusu sentezi açıklarken, "İmtiyaz koparmaya çalışmalıyız, fakat bu dileğimiz ancak İsrail'de pratik çalışmalarımızın sonucu olarak gerçekleşecektir" der.

İlginç olan. Vambery'nin sağlığında Herzl'e söylediği gibi Siyonizm davasına onsuz devam etmesidir. Dünya Siyonist Örgütü liderliğine getirilen David Wolffsohn'a yazarak kendilerine yardım edeceğini bildirir. Vambery, Wolfisohn'a Osmanlıların fecî bir ekonomik krizin pençesinde olduğu haberini verecektir. Tanınmış Türkoloğa göre. II. Abdülhamid'le pazarlığa

girişmenin "tam zamanıydı." Yalnız, Vambery. Wolfisohn'a bu işe "düveli muazzama'yı karıştırmamasını aksi takdirde Padişah üzerine ters tepki yaratacağını öğütlüyordu. (39) Bilindiği gibi, bir yıl içinde Padişah Meşrutiyet i ilân edecek, iki yıl içinde de tahtını kaybedecektir. 1908 İhtilâli ile II. Abdülhamid'den iktidarı alan Jön Türklerin İttihad ve Terakki kanadı ise Padişahın Siyonistlere karşı almış olduğu tedbirleri aynen devam ettireceklerdir.

İngilizlerin bu çerçevedeki rolüne gelince; tarih Londra'nın Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Ermeni Sorunu'ndan sonra Siyonizm davasına da sahip çıktığını kaydetmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için bir yandan Arap milliyetçilerini, başka kanallardan da Siyonizmi desteklemekten çekinmeyecektir (40).

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Savaş Bakanı olan Lord Kitchener, Şerif Hüseyin'e Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tavır alırsa onu destekleyeceğini bildirdi. Böylece, Arapların bağımsızlıklarını kazanmaları yolunda İngiltere'den yardım görecekleri açıkça belirtilmekteydi. Nitekim, İngilizlerin Mısır Valisi Sir Henry Mc Mahon, Şerif Hüseyin ile 1915 Temmuzunda yazışmaya başlayacak ve Şerife Türklere karşı isyan bayrağını açması halinde İngiltere'nin Filistin de dahil olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm Arap vilayetlerinde halifeliğini tanıyacağını vaad edecekti. Böylece. Şerif Hüseyin 10 Haziran 1916'da Osmanlılara karşı ayaklanacaktı.

McMahon'un Arap Milliyetçileriyle anlaşmaya çalıştığı sıralarda İngiliz Başbakanı Lloyd George. Siyonistleri kendi saflarına kazanmak için bazı girişimlerde bulunmaktaydı. Weizmann ile görüşen Lloyd George, Musevilerin İngiltere'ye maddî yardımları ve basındaki destekleri karşılığında hükümetin savaştan sonra Siyonistlere Filistin'de yardımcı olacaklarını söyleyecekti. Nitekim, İngiltere Hükümeti, 2 Kasım 1917'de ünlü "Balfour Bildirisi' ni yayınladı. **İngiliz Dışişleri Bakanının Lord Rothschild'e hitaben yazdığı bu mektupta "Majesteleri Hükümeti Filistin'de Museviler için ulusal bir yurt kurulması görüşünü olumlu karşılamakta... ve bu amacın gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elindeki tüm olanakları kullanmaya hazır bulunmaktadır" deniliyordu. Hüseyin McMahon Yazışmaları ve Balfour Bildirisi bir arada incelendiği zaman bir devletin (İngiltere) başka bir devletin Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde bulunan bir ülkeyi [Filistin] iki ayrı ulusa Araplar ve Yahudilere birden vaadettiği görülecektir.**

Gerçek şudur ki. İngilizler Filistin'i ne Araplara ne de Musevilere kaptırmak istemekteydiler. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra İngiltere, Rusya ve Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl bölüşecekleri konusunda bir andlaşma imzalamıştı. Tarihe "Sykes Picot Andlaşması" olarak geçen bu Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma tasarısına göre, İngiltere ve Fransa, Filistin'i aralarında bölüşüyorlardı. Beyrut, Sür ve Sayda (Sidon) kentlerini içerecek şekilde Kuzey Filistin Fransa'ya bırakılırken, Osmanlı Filistin'inin Yafa, Hayfa, Tel Aviv sahil şehirleri de başta olmak üzere tüm güney Filistin'in İngilizlerin hâkimiyetine geçmesi öngörülüyordu. Nitekim 1918 Eylülünde General Allenby yönetimindeki müttefik kuvvetlerinin Osmanlıları Suriye ve Filistin'den çıkarmaları üzerine SykesPicot Andlaşması bilfiil uygulanmıştı.

Sh:225-239

BAŞARISIZ BİR ARABULUCU

Vambery, misyonunun birinci unsuru olan Karadeniz Boğazı'nın istihkâmı konusunda Padişah'tan bilgi almış, İngiltere'nin bu telaşını içişlerine karışmak olarak yorumlayan II. Abdülhamid yine de Reşid Efendi aracılığı ile Whitehall'a Boğazların en modem silahlarla her türlü saldırıdan korunacağına dair güvence vermekten çekinmemişti (1). Buna rağmen Londra, Türklerin Boğazları savunabileceklerine inanmamıştı. Boğazlarda belirecek bir Rus tehlikesi karşısında İstanbul'u savunamayacağı Deniz Kuvvetlerindeki uzmanlar tarafından hatırlatılan İngiliz Dışişleri Bakanlığı, artık 1895 de Osmanlı İmparatorluğu'nun zamanı gittikçe yakınlaşan muhtemel taksiminde, Mısır'ı güven altında bulundurduğu sürece, Rusya'nın İstanbul'u almasına izin vereceğini açıklayacaktı (2). Fakat İngilizler bu tespitlerinde ne kadar yanılmış olduklarını. Boğazlar'ın geçit vermeyeceğini 1915'de Çanakkale'de anlayacaklardı.

Vambery'nin İstanbul'a gönderiliş nedenlerinden biri de Mısır pürüzünü çözüme kavuşturabilmek için İngiltere ile Türkiye arasında bir diyalogu başlatabilmek bu konuda uzlaşma zemini oluşturmak, gergin havayı yumuşatmaktı. Bu konuda, Vambery'in II. Abdülhamid'i, ikna etmesi çok güç olmuştur. **Osmanlıların açısından İngiltere'nin Mısır'ı işgali, bu devletle olan ilişkilerini birinci derece zehirleyen bir etken olmuştur.** Vambery bu konuyu açınca Sultan Hamid, öfkeyle şöyle der: "Onlarla (İngilizlerle) bir an önce yeniden anlayış ve dostluk ilişkileri kurulmasına kesinlikle taraflarım. Yalnız lütfen bana söyleyiniz, bunu aramızda üzücü Mısır hadisesi dururken ve bu iyi ilişkilere girmek istediğim hükümet bu davranışı ile beni tüm Müslüman dünyasında ve halkımın önünde gururumu kırmışken nasıl yaparım? Ben bu şekilde aşağılanmayı kabul edemem etmeyeceğim de! Bildiğiniz gibi bir anlaşmaya varabilmek için çalıştık, fakat İngilizlerin şartları öylesine ülkemin geleceği için tehlikeli ve benim İslâm'ın halifesi ve Osmanlıların İmparatoru olarak prestijimi o derece zedeliyici idi ki, bu şartları hiçbir şekilde onaylayamazdım" (3).

Yine de Vambery büyük çabalardan sonra Sultan Hamid'e bazı tavizler vermeyi kabul ettirir. Yalnız Abdülhamid, Mısır'daki haklarından feragat etmesine karşılık İngiltere'den Osmanlı İmparatorluğumun toprak bütünlüğünün ve siyasî bağımsızlığının korunmasını taahhüt etmesini bekliyordu. Bunu aslında, II. Abdülhamid'in Whitehall'a Rusya'ya karşı bir savunma ittifakı önerisi olarak kabul etmek gerekir. Padişah, "kesin tarafsızlık" ilkesini terkederken. İngiltere'nin de Türkiye'nin geleceğine kendini angaje etmesini şart koşuyordu. Ne var ki, İngilizler Padişah'ın bu önerisini, belgelerden de açıklıkla okunduğu gibi, cevapsız bırakırlar. İngiltere'nin bu katı tutumunun nedenini yukarıdaki paragrafta açıklamaya çalışmıştık. Artık Türkiye'yi gözden çıkaran İngiltere için Mısır Meselesini sonuçlandırmak diplomatik değil, askeri bir sorundur. Gelişigüzel bir nedenle 1906'da Mısır sınırında bir hadise çıkartacaktır. Tarihe "Akabe Meselesi" olarak geçen bu olay. İngilizlerin Kızıldeniz'in ucundaki bu kasabaya asker göndermeleriyle başladı. II. Abdülhamid ise buna karşılık. İngilizlerin fiilî hâkimiyetinde bulunan Tabe'yi işgal ettirdi. Bunun üzerine patlak veren kriz sonunda Tâbe'nin Mısır'da. Akabe'nin ise Osmanlı topraklarında kalması kararlaştırıldı. Aslında İngilizlerin maksadı Mısır'daki işgallerini meşrulaştırmaktı ki, bunu da Mısır Osmanlı sınırının tespitiyle Padişah'a zorla da olsa dikte ettirdiler (4).

Bazı yazarlar Salisbury'nin Osmanlı İmparatorluğunun taksim edilmesini önce kabul, daha sonra ise teşvik etmesini Türkiye ile İngiltere'nin aralarındaki anlaşmazlıkların en önemlisi

olan Mısır Meselesi'nde barışçı yöntemlerle herhangi bir anlaşmaya varamamaları gerçeğine bağlarlar (5). Anlaşmaya varılmamasının nedeni olarak da II. Abdülhamid'in inadını gösterirler. Oysaki, biz Vambery belgelerinden aslında Padişah'ın belli koşullar altında yumuşamaya hazır olduğunu inceledik. Sultan Abdülhamid'in ileri sürdüğü koşul. Osmanlı İmparatorluğu'nun korunmasının İngiltere tarafından güvence altına alınmasıydı. İngiltere ise Boğazların yetersiz tahkimatı varsayımından hareketle İstanbul'un bir Rus hücumu karşısında dayanamayacağına inandığı için Padişah'a bu güvenceyi vermeyecektir. Böylece artık İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'na karşı geleneksel dostluk ve destek politikasından vazgeçecektir.

İngiltere'yi Rusya ile birleşip. Türkiye'yi paylaşmak stratejisini benimsemesine iten bir diğer etken de bu iki ülkenin II. Wilhelm Almanyası'nın giderek güçlenmesinden duydukları korkudur. 1880'lerde Almanya ekonomide büyük bir atılım yapmış, ilk sanayileşmiş devlet olan İngiltere ile kıyasıya bir rekabete girmiştir. Sömürgecilik yarışına geç giren Almanya, bu eksikliği kapatmak için bir dünya politikası (Weltpolitik) izlemeye başlamıştır (6). Avrupa'da XIX. yüzyıl boyunca süregelmiş İngiliz üstünlüğü günden güne Almanya tarafından tehdit edilmekteydi. O güne kadar "yalnızcılık" politikası izleyen bir İngiltere için güvenliğini tek başına korumak. Alman rekabeti ile boy ölçüşmek mümkün değildir artık. Bu gerçeği kavrayan Londra, önce Fransa (1902), daha sonra ise Rusya (1907) ile ittifak yapmak zorunluluğunu hisseder.

Rusya'nın işbirliğine karşı verilen taviz ise Osmanlı İmparatorluğu'dur. Böylece, Kırım Savaşı'nın büyük bir hata olduğunu, 1853'de Londra'nın "yanlış ata oynadığım" düşünen Salisbury. o tarihlerde Çar'ın Türkiye'nin taksimi önerisinin İngiltere'nin kabul etmeyişine hayıflanır (7). Nitekim, 1895 yılından itibaren İngiltere'nin Osmanlı Devletine karşı politikası, Rusya ile elele vererek, imparatorluğu oluşturan unsurları Padişah ve idaresine karşı kışkırtmak, reform bahanesiyle Osmanlı topraklarında kendilerine bağlı devletler kurulmasını teşvik etmek olacaktır.

İngilizlerin Türkiye'deki Ermeni ayrılık hareketini desteklemesi, Sultan Hamid'in gözünde İngiltere'yi Osmanlı Devleti'nin bir numaralı düşmanı yapmaya yetmiştir (8). Ek konuda Vambery'ye aynen şöyle der: "Hele Ermeni Sorunun'nda İngilizlerin gözleri hiçbir şeyi görmez olmuştur; emelleri "Bulgar Mezâlimi" yaygaralarını bir kez de burada tekrarlayarak, tıpkı Bulgaristan'ın imparatorluktan ayrılışında olduğu gibi. Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurmaktır. Benden de sadece üçte biri Hıristiyan ve gerisi Müslüman olan bir bölgeyi elden çıkartmamı bekliyorlar! Söyleyiniz bana lütfen, onlar yaklaşmakta olan tehlikeyi fark edebiliyorlar mu yoksa ortak düşmanımızın amaçlarına hizmet ettiklerini göremeyecek kadar kısa görüşlü müdürler?' (9). Padişah, yine bu konuda da Vambery'den Ermenilerin Doğu Anadolu'da içinde bulundukları kötü şartları düzeltmeye âmâde olduğunu, fakat bağımsız bir Ermenistan'ın kuruluşuna izin vereceğine ölmeyi tercih edeceğini Salisbury'ye iletmesini ister (10).

Padişah'ın bu haklı sözleri karşısında ne diyeceğini şaşırdığını itiraf eden Vambery, gerek Avrupa basınına gönderdiği yazılan ve gerek Whitehall'a yolladığı resmî raporlarında bu konuyu aydınlatmaya çalışacaktır. Bunu yaparken de Dışişleri Bakanlığı'nın yanlış siyasetini oldukça sert bir ifade ile tenkid ve protesto etmek cesaretini gösterecektir: "Üzülerek belirtmeliyim ki, Ermeniler bugüne kadar fazlasıyla şımartılmalardır. Onlara gösterilen sempati ve anlayış müstebit bir otoriteye karşı ayaklanan devrimcilere duyulan sempatiyi çoktan aşmıştır... Bugünkü ayaklanmaların aslında İngiltere'de örgütlenen ve İngiliz

liberallerinin fazlasıyla değer verdiği Ermeni İhtilâl Komitesi'nin gizli tahrikleriyle gerçekleştiğini unutmamamız gerektiğine inanıyorum... **Anadolu'da Ermeniler, Kürt komşuları gibi kaba, bağnaz ve kan dökücüdürler; anarşist ve sosyalist fikirlerle donanmış maceracı ihtilâlcilerin kışkırtmalarıyla zulüm ve katliamda onlardan aşağı kalmazlar.** Bir kez etnik ve dinî nefret ateşi Asya'da yanmaya görsün, bu alev bütün bölgeyi kapsayacak ve patlak veren bu feci yangından, İngiltere sorumlu tutulacaktır... Kendimize, bu politikanın hangi amaca hizmet ettiğini, İngiltere'nin başarı sağlamak için böylesine kirli ve haksız yollara başvurmasının gerekli olup olmadığını sormalıyız" (11).

"İngilizlerle anlaşabilmeyi ben de çok arzuluyorum; bu hususta her türlü tavizlerden de kaçınmayacağım; yeter ki onlar da aynı şekilde istekli olsunlar" diyen, hattâ Vambery aracılığı ile Londra'ya bir ittifak önerisinde bulunan Padişah, İngiltere'nin Rusya'ya karşı Türkiye'ye her zaman muhtaç olduğu inancı ile hep son ana kadar eski sevgilinin ona döneceği günü beklemiş, kendi deyimi ile "bekâretini muhafaza etmiş". devletlerarası münasebetlerde "kesin tarafsızlık" ilkesini uygulamış, hiçbir Avrupa gücüne yakınlaşma eğilimi göstermemiştir. Bu dönemde Sultan Hamid, hiçbir devlet ile devamlı anlaşma yoluna gitmemiş, desteğini bir devletten diğerine bir saat rakkası gibi oynatmıştır. II. Abdülhamid, başta İngiltere olmak üzere Büyük Güçlerin Osmanlı desteğine sahip olabilmek için onu hoş tutacaklarını ve prensiplerine saygı göstereceklerini umuyordu (12). Bu tarafsızlık stratejisini uygularken bile İngiltere'yi dikkat nazarından ayırmamıştı.

Çünkü, Abdülhamid İngiltere'nin uluslararası düzenin ve barışın korunmasında önemli bir rolü olduğunu ve sözkonusu ülkenin adetâ bir manivela gibi hareket ederek devletler arasındaki dengeyi sağladığını biliyordu. İngiltere'nin ilgisini çekebilmek, adetâ onu kıskandırabilmek için, önceleri Rusya'ya, daha sonraları Almanya'ya yaklaşmıştı. 1890 yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'nden ümidini kesen bir İngiltere'ye karşı Pan İslâmizm bayrağı ile çıkıyor, böylece Londra'ya bir takım sorunlar çıkartıyor, onu devleti aliyye'nin halâ işbirliğine ihtiyaç duyulan hatırı sayılır bir güç olduğuna inandırmaya çalışıyordu. Vambery'nin yazışmalarından Sultan'ın Rus dostluğunun, Alman taraftarlığının ve Panİslâm siyasetinin Londra'da nasıl endişe ile karşılandığını okumuştuk (13).

Vambery, İstanbul misyonu boyunca bir türlü İngiltere'nin Osmanlı Devleti ni gözden çıkarmamasının ana nedenlerini kavrayamayacak, Türk-İngiliz ilişkilerindeki gerginliğin II. Abdülhamid'in müstebit yönetiminden kaynaklandığını sanacaktır ki zaten bu kanı İngilizlerin propagandasının ürünüdür. Onu bu eğiliminden dolayı eleştirmekten çekinmediği halde Vambery, yine de Sultan Hamid'in iyi yönlerini ve ülkenin kalkınması için gösterdiği çabaları da vurgulayacaktır: "Eğitim ve sağlık hizmetleri için büyük meblağlar sarfetmekte, halkının selâmeti, refâhı ve mutluluğu için yorulmak bilmeden çalışmaktadır. Padişah'tan korkabilirsiniz, hattâ nefret bile edebilirsiniz, ama onun çalışkanlığı ve adaletini inkâr edemezsiniz. Savurganlığa son veren tutumu ile Türk mâliyesini islâh etmiş ve ülkeyi baştanbaşa demiryolu ağıyla döşemiştir. Nezâketi, misafirperverliği ve sevimliliği Batı hanedanlarının ve devlet adamlarının hürmet ve sevgisini kazanmaya yetmiştir. Türkiye canlanmasını Padişah'ın enerji, ustalık ve vatanperverliğine borçludur. Sultan Hamid'in bu açıdan değeri hiçbir şekilde inkâr edilemez. Diğer yandan ise herkesten kuşkulandığı için yönetimin en küçük ayrıntısını dahi kimsenin sorumluluğunda bırakmayıp tekeline alması reformların sağlıklı gelişmesine ve ülkenin kalkınmasına engel teşkil etmektedir" (14). Vambery'nin İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na ilettiği raporlarında ünlü Türkoloğun Padişah'la

aralarındaki "aşk-nefret" ilişkisini ilgi ile okumak mümkündür. Hatıralarında II. Abdülhamid'in aslında Batı'da tanıtıldığı kadar kötü olmadığını, tersine iyi bir şöhreti hakettiğini savunur. Sultan Hamid'in seleflerinden çok daha yetenekli olduğunu ve içtenlikle ülkesinin esenliğini istediğini belirten, fakat onun bu hedefini gerçekleştirmek üzere seçtiği yöntemleri eleştiren Vambery, yönetimi aydın Jön Türklerle paylaşabilseydi, kötü yazgısını yenebileceğini kaydeder (15).

Padişah'a danışmanlık yapan Vambery'nin Peşte'deki evi onuıı Sultan Hamid'le bu yakın ilişkisini bilen Avrupa'ya kaçmış Jön Türklerin ünlü Türkoloğun bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak üzere sık sık ziyaret ettikleri bir uğrak yeridir. Vambery, genç ve tecrübesiz gördüğü bu idealist Türkleri karşısına alır, İslâm ve Batılılaşma konularında dersler, Türkiye'de parlamentarizmi yeniden meydana getirebilmeleri için öğütler verir (16). Vambery'nin Jön Türkler olan bu ilişkisi II. Abdülhamid'in ajanlarının da gözünden kaçmaz ve Budapeşte sefiri Saray'a bu gelişmeleri düzenli olarak rapor eder (17). Bu durum Abdülhamid'in hiç hoşuna gitmez, fırsat buldukça Vambery'ye "Sen de onlardansın!" diye çatar. **Vambery ise birbirleriyle çelişkili gibi görülen bu sadakat merkezleri hakkında 28 Eylül 1899'da kendisini ziyarete gelmiş Tunalı Hilmi'ye şöyle açıklar**: "Ben Türklere tapınırım. Zikrim, fikrim Türktür... Dünyada bulunmaz, eşi yok bir millettir. Zekî, iyi yaratılışa sahip, fâziletli, insaniyetli, mürüvvetli." Türklere düşkünlüğünün nedenlerini ise yine kendine özgü anlatımla şöyle açıklar: "**Dün hiç idim, bugün ilmim var, şöhretim var... Hep Türkler sayesinde. Ben bu nimete mazhariyetten mûtevvellit hatıratı hiç unutamam. Türkler için düşünmekten, Türkler için çalışmaktan geri duramam... Benim yapabileceğim, sırası gelince Türkler hakkında hüsni şehâdette bulunmaktan ibarettir. O'na (II. Abdülhamid'e) karşı bile hem de sizin hakkınızda doğruyu söylemekten çekinmedim**" Vambery'nin Türkiye'nin geleceğine ilişkin dileklerini de yine onun ağzından dinlemek mümkündün **"Bu millete iyi bir hükümet Lâzımdır, işte bu kadar! Bu hükümeti kim vücûda getirecek? Bittabi millet!"** (18).

Avrupa devletlerinin kendilerini büyük bir kibirle Tanrı tarafından Asya uluslarını yönetmeye yetkilendirildiklerine inandıklarını kaydeden Vambery, onlara Ortaçağ'ın karanlık dönemlerindeki baskıcı feodalitenin Orta Asya'nın en ilkel toplumlarının aratttırdığını hatırlatarak, aslında Hz. Muhammed zamanındaki gerçek Müslüman yönetiminin Batı'daki en ileri parlemantarizmden daha ileri bir demokratik düzen kurmayı başardığını savunur (19). Batı'nın gerek körükörüne bir Hıristiyan bağnazlığı ve gerek bencil bir emperyalist siyaseti nedenleriyle bu gerçeği anlayamadığını belirtir. Vambery'ye göre Batı uygarlığı Hıristiyanlık'tan "dolayı" değil, Hıristiyanlığa "rağmen" yeşermiştir. Oysa ki. Müslümanlık Şark'da, Batı'da dinin olumsuz etkisine kıyasla, toplumu çağdaşlaştıran bir motor gibidir. Ayrıca, halkın da yenileşme hareketlerini benimsediğini, özellikle Türkiye'de bu konuda oldukça önemli adımların da atıldığım ifade eder. Osmanlı Devleti'nde reformların uygulanmasında eğer bir yavaşlık sözkonusu ise. bunun nedeni olarak ilkin, imparatorluğu oluşturan Müslüman olmayan ulusların şuistimalleri ve ikinci olarak da Batı devletlerinin bu konudaki gereksiz müdahale ve baskıları olduğunu açıklar. Vambery. bilhassa İngiltere'nin tüm ülke vatandaşlarına yararlı olacak genel bir reform tasarısını Osmanlı Devleti ne benimsetmek yerine, imparatorluk içindeki nüfuz alanlarını oluşturan Hıristiyan azınlıklar lehine ayrıcalıklar kopartmaya çalışarak Türkiye'nin canlanmasını değil de parçalanmasını arzuladığını isbat etmiştir (20). İngiltere'nin bu düşüncesini anlayan II. Abdülhamid ise, azınlıklara tanınan bu ayrıcalıkların aslında "otonomi" değil de Osmanlı İmparatorluğu'nun

"anatomisi" olduğunu düşünerek, Islahat şevkini kaybetmiş, ülkeyi kara bir istibdada boğmuştur.

Bu üzücü durumun sorumlusu, Vambery'ye göre, İngiltere'dir. Oysaki, bu aşamada Londra'ya düşen azınlıkları değil, ittihadı anasır prensibi ile tüm Osmanlı vatandaşlarını parlamenter bir sistemin çatısı altında toplamak isteyen reformcu Jön Türkleri desteklemek olmalıydı (21). Bir yandan Jön Türklere, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak Kanunı Esasi'nin yeniden yürürlüğe konabilmesi için müdahalelerini rica etmelerini telkin eden Vambery, diğer yandan da Whitehall'u bu gençlere de yardım elini uzatmaya davet eder. Vambery artık İngiltere'nin. Rus tehdidine karşı çökmekte olan bir Osmanlı Devleti'nin sağlam bir sed oluşturamayacağını anladığı için bu görevi imparatorluğun dağılmasından oluşacak körpe, fakat zinde yeni devletçiklere bırakacağını düşünmektedir. Mademki, imparatorluğun dağılması ve bu bünyedeki milletlerin kendi millî kaderlerini tayini söz konusudur, İngiltere'nin Bulgar, Rum, Ermeni ve diğer Müslüman olmayan uluslara yardım ettiği gibi Jön Türklere de, Abdülhamid yönetimine olan mücadelelerinde, destek olmasını istemektedir (22). Burada Vambery'nin yanıldığı nokta İngiltere'nin Rusya'ya karşı Türkler de dahil olmak üzere imparatorluk unsurlarından bir konfederasyon oluşturmayı istediğini sanmasıdır. Halbuki. İngiltere'nin artık Rusya ile ihtilâfı kalmamıştır, tam tersine bu devletle elele vererek ve azınlıkları saflarına çekerek Osmanlı İmparatorluğu'nu içten yıkmaya çalışmaktadır.

1905 Japon yenilgisinden sonra Orta Asya'da daha fazla genişleyemeyeceğini anlayan Rusya, bu tarihten sonra dikkatini temel çıkarlarının olduğu Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğuna çevirdi. Bu bölgede Panİslavcı stratejisini izleyebilmesi çin Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya'dan oluşan Üçlü İttifak'a karşı bir blok meydana getirebilmeliydi. Bunun için bir yandan 1902 de Fransızlarla bir itttifak imzalayıp, diğer yandan da Orta Asya'da İngiltere'ye yakınlaşmaya çalıştı. İngilizlerle anlaşabilmesi için Orta Asya'da iki devlet arasındaki çatışma konularının çözüme bağlanması gerekiyordu. Nihayet, 1906 yılında başlayan İngiliz-Rus müzakereleri 31 Ağustos 1907'de bir anlaşma ile sonuçlandı. Bu anlaşmaya göre, iki devlet Tibet. Afganistan ve İran'ı aralarında paylaşacaklardı. Yine 1907 antlaşması ile İngiltere'nin Hindistan'ı güvence altına almış olduğu görülüyor (23). Bu antlaşma Vambery'nin bütün çabalarını boşa çıkarmış oluyordu. **İngilizler. Türklerle değil de Ruslarla anlaşarak Profesörün tüm hayallerini yıkmışlardı. Vambery. gayet soğuk ve kırgın bir ifade ile kaleme aldığı mektubunda "geçici bir barış için çok yüklü, bir fatura ödeyeceksiniz" diye yazarak, Londra'nın bu kararını nazik bir üslûpla protesto eder** (24). Bu tarihten sonra, Foreign Office'in bütün ısrarlarına rağmen, İstanbul'a gitmeyi reddedecektir. Peşteli Reşid Efendi'ye göre artık herşey bitmiştir. İngiltere'nin kesin bir şekilde Rusya'nın yanma geçmesi, Londra'yı İstanbul'a yakınlaştırabilme ümitlerini tamamiyle ortadan kaldırmıştır. Bu koşullar altında İstanbul'a gitmesi anlamsız olacaktır.

Türkiye'de 1908 Devrimi ile Meşrutiyet ilân edilince, Vambery gerek Whitehall'a gönderdiği raporunda ve gerek dünya basınına gönderdiği makalelerde Jön Türklere destek olunması için çırpınıp, durur:

Sh:247-258

VAMBERY'İN RAPORLARINDAN

TÜRKİYE'DEKİ SON GELİŞMELER

Belge No: 25 (20 Ekim 1907)

Sayın Bayım,

Türkiye'deki son gelişmeler hakkında size aşağıdaki raporu sunuyorum:

'Türkiye'deki Meşrutî Hareket Hakkında"

Elli üç yılı aşkın bir süredir Türkiye'deki gerek siyasal, sosyal ve edebi akımlarla ve gerek ileri gelen devlet adamları ve hükümdarları ile teması olan yegâne Avrupalı olarak size Türkiye'deki son gelişmelere ve bu olayların Avrupa'da yaratacağı etkilere ilişkin görüşlerimi sunmak istiyorum.

Her şeyden önce, olayların bir anda patlak verişinin yarattığı sürpriz haklı görülmemelidir. Çünkü bu gelişmeler Genç Türkiye partisinin bir süreden beri takip ettiği gizli faaliyetlerin doğal bir sonucudur. Bu örgütün faaliyetine başlaması geçen yüzyılın ellili yıllarına rastlar. Avrupa'da egemen olan kanıya göre bu partinin üyelerinin çoğu aydın Türklerden oluşmuştur; milletin büyük bir çoğunluğu ise bu hareketin dışında kalmıştır. Halbuki, bu hatalı bir değerlendirmedir. Çağdaş kültüre aşina her Türk sanıldığının aksine bu aydın Türklerin sayısı hayli kalabalıktır. **Genç Türkiye partisinin gizli bir sempatizanıdır. Partideki bazı gençlerin bu ismi maddi çıkarları için kullanıp Padişah'tan para sızdırdıklarını ve sonunda Abdülhamid'le anlaşarak harekete ihanet ettiklerini inkâr etmiyorum. Fakat, pekçokları yurtiçinde ve dışında ideallerine bağlı kalarak gizlice yayınladıkları broşürler, kitaplar ve gazetelerle Abdülhamid istibdadını eleştirmiş, bu baskıcı yönetimin İslâmî geleneklerle uyuşmadığını, ülkeyi uçuruma sürüklediğini savunmuşlardır. Ahmed Rıza. Ahmed Saib. İsmail Hakkı. Abdullah Cevdet, Prens Sabahattin, Ali Haydar ve diğerleri Abdülhamid istibdadına karşı edebî kampanyayı yürütmüşler, hattâ bazıları Halife Ömer ve Ali'nin Kuranın emirleri ve Peygamber'in meşveret sisteminden ayrıldıkları ve şahsî bir yönetim uyguladıkları için hakiki Müslümanlar tarafından katledilmelerinde olduğu gibi Padişah'ın öldürülmesinin sevap olduğunu savunacak kadar ileri gitmişlerdi.**

İşte, şu anda karşımda duran bu kitap ve bildiriler gizlice Türkiye'ye sokularak, tüm eyaletlere dağıtılıyordu. Bazı okuyucular onları titizlikle saklıyor, diğerleri ise okuduktan sonra derhal imha ediyorlardı. Zamanla ihtilâlci hareretin ruhu ve eğilimi Türk toplumunun orta sınıfı diyebileceğimiz okuma yazma bilen kısmı tarafından paylaşılmaya başladı. Yüksek sınıflara gelince, onlar arasında zaten çok azı samimiyetle Padişaha bağlıydı. Bazıları her zaman Saray'dan uzak durmuş ve arada sırada Avrupa'daki ve Mısır'daki mültecilere maddi yardım göndermişlerdi. İşte, bu yüzden Padişah Türklere güvenemiyor, Kürtleri. Boşnakları ve Suriyelileri tercih ediyordu. Londra, Paris. Cenevre. Atina ve Kahire'den kaynaklanan ihtilâlci ruhun, yönetimin durumunu oldukça sarstığını söylemek yeterli olur sanırım. Erzurum, Kastamonu. Van ve Bitlis ayaklanmaları Genç Türklerin ilk başarılı harekâtı olmuş ve Ordu'nun ihaneti Padişah'ın gözlerini bir anda gerçeğe açmıştır. Padişah'la sırdaş olduğum ve görüşlerini bildiğim için onun yeni durum karşısındaki teslimiyetini oldukça yadırgadım.

Onun gözdesi olduğum zamanlarda kendisiyle yönetim sistemi üzerinde tartışırken ona Yeniçerileri imha eden Sultan Iı. Mahmud'un bile nazırlarına danıştığını belirterek ılımlı bir

liberasyonun Türkiye'deki şimdiki nesli tatmin edecek bir uygulama olacağını ifade etmiştim. Cevap olarak Hıristiyan teb'anın ihtilâlci ruhlarına değinerek, onların bu reformları suistimal edeceklerini savunmuştu. Müslüman uyruklarına gelince, bana bir gün aynen şöyle dedi: "Avrupa'da hür kurumların zemini yüzyıllardır hazırlanmıştı. Şimdi siz benden burada aldığınız bir fıdeyi Asya'nın yabancı, çakıllı ve engebeli toprağına ekmemi isliyorsunuz. Lütfen, izin verin de önce toprağı işleyeyim, sulama sistemini hazırlayayım. Daha sonra bu yeni bitkiyi toprağımıza naklederiz ve inanın, o zaman, buna benden fazla kimse sevinmeyecektir."

Kimse zamanın çalıları ve taşları ayıklayıp Türk topraklarının meşrutî yaşam fidesinin ekilme gününün geldiğine inandığını iddia edemez. Hayır, orduda ve eyaletlerde giderek artan hoşnutsuzluk yaklaşmakta olan tehlikeye gözlerini açmış ve geçen Mayıs'tan beri bu buhrandan çıkış yollarını aramaya başlamıştı. Tahsin Paşa dan aldığım bir mektuba göre Padişah, tüm yaşamı boyunca nefret ettiği ve çekindiği önlemleri almak için kararlıdır. Onun her liberal kuruma karşı duyduğu nefreti ve küçümsemeyi hatırladıkça, Padişah'ın kendisini ne kadar baskı altında hissettiğini düşünebiliyorum.

Şimdi Meşrutî Türkiye ile karşı karşıyayız. Bir Batı kurumunun Müslüman cemiyetine uyulanmasını göreceğiz. 1876 Meşrutiyeti deneyi bize yeterli izlenim verecek kadar uzun ömürlü olmamıştı. Bu tecrübeden sadece Şarklıların, iyi meclis hatibleri, akıcı konuşmacılar olabileceklerini görmüştük; bunu şimdi de göreceğiz. Acilen cevap bekleyen başka sorunlar da vardır. Meselâ (a) Meşrutî hayat Osmanlı İmparatorluğu'nun çoğunluğunu oluşturan cahil halka uygun gelecek midir? (b) Bu tecrübenin sonucu

Türkiye'deki koşullar düzelecek midir, yoksa daha beter ini bozulacaktır? Herşeyden önce, geçen otuz yıl içinde ülkedeki Avrupa tipi eğitim kurumlarının ve Batı teknolojisinin gelişmesini hatırlamalıyız. Elli yıl önce Rüşdiye okullarını ıslah etme fikri bile cahil halk ve yobazlar arasında çok büyük bir muhalefetle karşılaşırken bugün idadiyelerle kolejlerin sonuçları takdirle anılmaktadır. Bugün her aydın Türk çağdaş bilime vakıf; İngilizce. Fransızca veya Almancayı kusursuz konuşan bir centilmendir. Askerî ve sivil yönetim kadrosu Avrupa okullarında tahsil görmüştür. Şark tipi kıyafet tarihe karışmış, yerine Avrupa giysilerine yakın modeller benimsenmiştir. Türk'te büyük değişiklikler olmuş, modernleşmiştir; artık onun için "konuşulmaz" (unspeakable) Türk deyimi kullanılamaz.

Şimdi Türk toplumundaki bu sınıfı düşündüğümüzde meşrutî tecrübenin mutlu sonuçlar vereceğine inanabiliriz. Aslında, bu sınıf çoktan beridir Şark diktatörlüğünden özgürlüklerine kavuşmaya layıktı. Bu sınıf reformu ciddiye alacaktır. Ne var ki, bu sınıf azınlıkta olduğu için eski hayat tarzını savunan bağnazların tepkisi karşısında Kanunı Esasinin güvencesi olacak kadar güçlü değillerdir. İstanbul. İzmir, Erzurum. Harput. Halep. Beyrut, Şam ve diğer büyük şehirlerde meşrutiyetin kolaylıkla kök salacağını düşünebilirsiniz. Fakat, Kürtler, Bedeviler Yörükler ve diğer kanun dinlemez ilkel göçebe topluluklarının kendilerini değişen koşullara uydurmaları kolay olacak mıdır? İnatçı bağnaz mollalardan kaçının aydın vatanperver Şeyhülislâm'ın düşüncelerini paylaşacağı söylenebilir? Müslüman unsurların değişmesi hakkında iyimser olmamalıyız. Budist Japonya'da olanlar Müslüman Asyası'nda uygulanamaz; üstelik Japonya'da aşağı sınıflar Müslüman dünyasında rastlanmayan bir aristokrasinin elinde oyuncaktan ibarettir.

Bir an Jön Türklerin Asya mutaassıplığını ve Müslüman gelenekçiliğini bertaraf edebildiklerini düşünsek bile Osmanlı İmparatorluğu'nun hem Asya hem de Avrupa topraklarındaki millet ve mezhepler arasında varolan düşmanlıkları unutmamalıyız. **Jön Türklerin standardı "İttihat ve Terâkki", sloganları ise "Hürriyet, Müsavat ve Uhuvvet" olabilir; ama bu idealleri gerçekleştirmek hem zaman alacak, hem de yetenekli liderlerin çabalarına ihtiyaç gösterecektir.** Dinin tüm günlük yaşamı etkilediği ve ulusal duyguların yerini aldığı cemi milletlerde bir mezhebin taraftarlarının diğer mezhebin taraftarlarına karşı kışkırtılması o kadar kolaydır ki! Kelimenin tam anlamıyla eşitlik uzun bir süre sadece temenni olarak kalmaya mahkûmdur. Jön Türkler din ayırımı yapmayan aydın ve özgür düşünceli kişiler oldukları için dindaşlarını olumlu yönde etkilemeye çalışacaklardır. Fakat, bir çiçekle bahar olmaz. **Merhum Reşid, Fuad, Ali ve Kıbrıslı Paşalar aydın ve hoşgörülü insanlar olmalarına rağmen kitlenin mutaassıplığını aşamamışlardı.** İktidardaki seleflerinin pekçok imkânlarından yoksun olan Jön Türklerin onlardan daha başarılı olabilecekleri düşünülebilir mi?

Dinî düşüncelerin millî emellerle pekiştiği Avrupa Türkiyesi'nde eşitliğin sağlanması daha da umutsuzdur. Bir anlık heyecan patlaması tecrübesiz ve bilgisiz gözlemcileri aldatabilir, ama bağımsızlığın ne demek olduğunu tadan Bulgar. Sırp ve Rumların Türklerin egemenliğine katlanmaları artık sözkonusu değildir. Genç Türkiye en çekici vaadlerle azınlıkların karşısına çıkmakta, onlara inanılmaz bir özgürlük ve tolerans bahşetmektedir. Fakat, onlar imparatorluktaki değişik unsurları hiçbir zaman aynı siyasal bünye içinde biraraya getiremeyeceklerdir. Aynı çaba, daha olumlu şartların mevcut olduğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda dahi sonuç vermemiştir. Asya Türkiyesi'nde yönetenle yönetilenler arasındaki ilişkiler Avrupa Türkiyesi'ne kıyasla daha iyidir.

Çünkü, burada değişik unsurlar arasındaki ayırımlar o kadar fazla değildir. Ayrıca bu yöredeki Türk egemenliği Avrupa'daki gibi şiddetli bir şekilde ahalinin üzerine yıkılmamıştır. **Müslüman komşuları üzerinde hiçbir zaman ve hiçbir yerde çoğunluğu oluşturamayan Ermeniler Türkiye'den çok Rusya'dan çekinmektedirler.** İyi ve dürüst bir yönetim. Bedevileri ve Kürtleri yağmacı huylarından vazgeçirdiği takdirde hiçbir patırdı çıkarmayacaklardır. **Suriyeli Araplara ve onların Hicaz ile Yemen deki kardeşlerine gelince, onların Türk düşmanlığının görmemezlikten gelmek mümkün değildir.** Fakat, onlar da meşrutî hayata ayak uydurmak zorunda kalacaklardır. Hele Hicaz Demiryolu ile Türkiye'nin eline çok iyi bir koz geçtiği günümüzde Türk Arap ilişkilerinde büyük bir değişiklik beklemek yersiz olacaktır.

Meşrutî yönetimin İslâm'ın ruhuna aykırı olmadığını, fakat aslında Peygamber tarafından emredildiğini savunan İttihatçıların yönetimdeki yolsuzluklara ve kötü alışkanlıklara son vermeleri, dürüst ve çalışkan bir yönetici kadrosu yaratmaları beklenebilir. Yine de Osmanlı İmparatorluğunun birdenbire canlanıvereceğine inanmak iyimserlik olacaktır. Bu, hem Ortadoğu'da hem de dolayısıyla Avrupa'da barışın devamını sağlayacak en önemli faktörlerden biri olacağı halde düşlerden sakınmalı ve yersiz hayal kurmamalıyız. Gerçeklere göz attığımızda, nihaî başarı ümidi için şu koşullar gereklidir: Türkiye bu yolda yeni adımlar atabilmek için yeterli fonları bulabilecek midir? Genç Türkiye Partisi ülke yönetiminde dürüst ve vatansever kadrolar oluşturabilecek midir? Üzülerek söylemeliyim ki, bu görev yeni nesil için çok zor bir uğraş olacaktır. Üçüncü olarak, dış güçler Jön Türklerin yenileştirme çabalarına müdahale edecekler midir? Eğer Jön Türkler anayasalarını aldıkları ülkelerden (Avrupa'dan) yardım isterlerse; ordunun ıslahında olduğu gibi bu sahadaki işbirliğinin de

olumlu sonuçlar vereceğinden eminim. Tabii ki, burada en doğru hareket, Türklerin İngilizleşmiş Müslüman Hindlilerin tecrübelerinden yararlanmak olacaktır.

Bütünüyle değerlendirdiğimizde. Meşrutiyet Türkiyesi'nin kültürel gelişme şansı kesinlikle mevcuttur. Eski rejimin kalıntısı olan suistimaller terk edilecek, Batı ile Doğu arasındaki ilişkiler yoğunlaştırılacak ve Türkiye'nin imkânlarının geliştirilmesine çalışılacaktır. Bu önemli yaran ise Saray'ın kişisel yönetimini sınırlandırması olacaktır ki, böylece Avrupa kabinelerinin Babıâli ile işbirliğine girişmeleri kolaylaşmış olacaktır. Yıllar önce Jön Türklerin yayın organlarında savundukları gerçekleşirse, Türkiye üzerinde tek bir Avrupa gücünün egemen olmasına izin verilmeyecek, değişen koşullarda İngiltere'nin Boğaziçi'ndeki eski durumuna kavuşması kolaylaşacaktır. İngiltere'deki yaygın kanıya göre. Müslümanların sempatilerini kazanmak için özel bir gayret göstermeye gerek yoktur. Çünkü, Hind Müslümanları, çoğunlukta olan Hindulara karşı durumlarını koruyabilmek için İngiliz otoriteleriyle iyi geçinmek zorundadırlar. Bu açıdan, İngiltere Hükümeti Müslümanları önemsememekte ve onlarla bir ittifaka girmeyi uygun bulmamaktadırlar. Bu aslında çok büyük bir hatadır. **Türkiye'nin geleceği ne olursa olsun, Türkler hiçbir zaman yabancı saldırganlar karşısında kolay yutulur lokma olmadıklarını ispatlayacaklardır.** Japonya'nın son başarısı Asyalıların gururunu okşamış kendilerine olan güvenlerini arttırmıştır. Hem, İngiltere niçin Ortadoğu'daki geleneksel siyasetini değiştirsin? Türkiye'ye verilecek manevî desteğin bir ittifaktan daha az masrafa mâl olacağı kuşkusuzdur. İngiltere Türkiye'ye göstermiş olduğu kayıtsızlığın faturasını ağır bir şekilde ödemiştir. Onun hatalarından yararlanan rakibini altetmek imkânı İngiltere için halen mevcuttur. Türkler İngiltere'yi Doğu Anadolu'daki bu davetsiz misafirlere tercih etmektedirler. Bu yüzden, Lord Grey'in Türkiye'deki Meşrutiyet yönetimine karşı olumlu tavrı İngiltere'nin her dostu tarafından onaylanmalıdır. Umudumuz İngiltere'nin göstermiş olduğu bu anlayış ve toleransın diğer Büyük Güçler tarafından da paylaşılmasıdır. (25)

Sh:259-266

Vambery'nin ünlü jön Türk Dr Abdullah Cevdet o mektubu.

Kaynak TC. Dış İşleri Bakanlığı Hazine i Evrak 324 numaralı dosyadan

30 teşrinievvel 1900

Faziletli!
Beyefendi hazretleri.

Aferin hezar aferin Zâtı Aliyenize risalenizi mütalaa ederken kâşki sizin gibi gayyur ve vatanperver Osmanlılar çoğalırsa deyu temenna ettim acaba bu risalenIz. Türkceye tercüme olunmaz mı düşünürüm kadir ve kıymetiniz İstanbul'da ve bilhassa sarayı hümayundu elbette malumdur ve liyakatiniza göre müstahdem olmadığınıza sahiben taaccüb ederim efendim Peşteden ğayyur âliyeniz İttifak ederse bir sabık dervişin hücresine teşrif buyurmalarını rica eder

Dainiz

Vamber

Sh: 269

EMEKLİ CASUS

Aslında Türkiye'nin yeni yöneticileri altında güçlenmesi yalnızca İngiltere için değil, dostu ve müttefiği Rusya'nın çıkarları için de hayatî bir tehdit sayılabilirdi. Çünkü eğer İttihatçılar başarı kazanırlarsa, hilâli Ayasofya'nın ebedî süsü yapacak ve Türkiye'yi de Kafkasya, Kırım ve Balkanlar gibi eski vilâyetlerini istemeye kararlı, kuvvetli ve saldırgan bir güç haline getireceklerdi (26). Güçlü ve özgür bir Türkiye, Rusya için yutulması güç bir "demir leblebi" olmasından başka Asya uluslarına Batı emperyalizm zincirini koparan ilk örnek olarak tarihe geçecekti. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Grey, bu konudaki kuşkularını dile getirirken "Türkiye gerçekten Meşrutiyet idaresini kurar ve bunu yaşatıp kuvvetlenirse, bu halin sonuçları daha ileriye varır. Bunun Mısır'da etkileri müthiş olur; tâ Hindistan'da da kendini hissettirir. Şimdiye kadar her nerede Müslüman tebamız varsa onlara diyebildik ki. dinlerinin başkanı tarafından idare edilen ülkelerde acımasız bir istibdat vardır. Halbuki bizim istibdadımız şefkatlidir... Fakat Türkiye'de şimdi parlamento hayatı başlarsa ve işler de düzelirse Mısır'da Meşrutiyet isteği çok güçlenecek, bizim buna karşı koyma gücümüz çok azalacaktır" diyecekti (27). İşte, bu endişelerle İngilizler Türkiye ile olan ilişkilerini giderek gerginleştirecek ve sonunda iki millet Birinci Dünya Savaşı'nda kendilerini düşman kamplarda bulacaklardı (28).

Bütün çabalarının hebâ edildiğini ve İngiltere'nin artık kendisine ihtiyacı kalmadığını gören Vambrey, evine kapanacak ve kendini bilimsel çalışmalarına adayacaktır. Ne var ki. Avusturya Dışişleri Bakanı Baron Alois von Aehrenthal onu bu terkedilmiş durumdan kurtarmak amaıyla tanınmış Türkolog'la 1908 Kasım' görüşecek ve kendisine dünya kamuoyunda Avusturya lehine açıklamalar yapmasını önerecektir. Bir Macar olarak Avusturyalı efendilerinden hiç hazzetmeyen Vambery, bu öneriyi mükâfatı ile birlikte reddedecektir. Bunun üzerine Aehrenthal kendisinden dostu olduklarını bildiği Jön Türkleri yatıştırmasını rica eder. Bilindiği gibi. 1908 Devrimi'nin istikrarsız ortamını fırsat bilen Avusturya-Macaristan, hukuken Osmanlı Devleli'nin fakat fiilen kendi yönetimi altında bulunan Bosna-Hersek'i tamamen ilhak etmiştir. Buna karşılık Türkler. Avusturya mallarını boykot kararını almışlar ve bunu derhal uygulamışlardı. Aehrenthal Türklerin bu tedbirinin Avusturya'ya yüzlerce milyon zarara yol açtığını belirterek. Vambery'nin Avusturya mallarına uygulanan boykotu kaldırmaları için Türk dostlarını iknâ etmesini isteyecektir. Vambery'nin gözlemlerine göre. Baron Aehrenthal büyük bir panik içindedir; Türklerle silahlı bir çatışmaya girmekten dehşetle çekinmektedir. Aehrenthal'ın bu tutumundan Vambery. Türkler biraz daha direnirlerse, Avusturya'nın teslim olacağını çıkaracaktır (29). Ne var ki, geri adım atan Türkler olacaktır. Vambery'nin Avusturya'nın bu telaşını İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiği gibi, Türk dostlarına da iletip iletmediğini bilmiyoruz.

İttihatçılara destek sağlamak amacıyla birkaç kere kendiliğinden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na yazan Vambery'ye Londra artık cevap vermeye bile değer bulmayınca, Ünlü casus Londra'dan emekliliğini istemeye karar verir. Lord Salisbury'den başkanlığı devralan Arthur Balfour'a yıllardan beridir İngiliz çıkarlarına yaptığı hizmetlerin dökümünü vererek, ölünceye kadar kendisine ödenmek üzere yıllık bir emeklilik sigortası bağlanmasını rica eder. Vambery'nin talebini inceleyen Dışişleri Bakanlığı olumlu cevap verince gerekli işlemlere başlanır. Mesele Hazine'ye aktarılınca, İngilizler Vamber'den kendilerine doğum ilmühaberini yollamasını isterler. Ne var ki, yazımızın başında da belirtiğimiz gibi, XIX. yüzyıl Macaristan'ında

Musevilerin nüfus kütüklerine yazılma zorunluluğu olmadığı için Vambery, kendisinden istenen bu belgeyi sağlayamayacaktır.

Hazine ise bu belge düzenlenmeden, emekli sigortası bağlanmayacağını Dışişleri Bakanlığı'na bildirir. Dışişleri Bakanlığı ise Vambery'ye yazarak, bu bürokratik engelin aşılmasına yardımcı olacağım, fakat buna karşılık bir koşul ileri sürer: Vambery, Foreign Officein 1889 dan itibaren kendisine yazmış olduğu tüm mektup, yazışma ve direktifleri iade edecektir. Çünkü, Londra oldukça yaşlanmış ola Majestelerinin sabık ajanının ağzını sıkı tutmadığından kuşkulanmaktadır. Gerçekten de. Vambery, yetmişini aşmış, bunamaya başlamıştır. Öğleden sonraki alışagelmiş yürüyüşlerinde Tuna kıyılarındaki balıkçılara İngilizlerin kendisine verdiği çetin görevi. Sultan Hamid'le neler görüştüğünü anlatmaktadır. Londra'nın bu istediğini yerine getirmekten başka çaresi olmayan Vambery. 1889 ile 1908 yılları arasında Whitehall’da görev yapmış Dışişleri genel sekreterlerinin 76 mektubunu iade edecek, yalnız bir tanesini kendisine ayıracaktır (30). **Mektupları aldıktan sonra emekli maaşım keserler endişesiyle Vambery, en önemli gördüğü belgeyi alıkoymayı düşünmüş olabilir.**

Trajedi ve Son

1913 yılının 14 Eylül'ünü 15'ine bağlayan gece rahat uykusunda dünyayı terkeden Vambery, geride gözü yaşlı bir eş (Comelia Vambery), bir evlâd (Rüstem), bir gelin (Olga) ve iki torun (George ve Robert) bırakacaktır. Evde oldukça disiplinli bir baba olan Arminius, yaşamı boyunca oğlu Rüstem’in Türkolojiye yönelmesi için elinden geleni yapmıştır. Babasının zoruyla girdiği sınavların hiçbirisini veremeyen Rüstem; Budapeşte. Halle (Almanya) ve Cenevre üniversitelerinde parlak bir hukuk tahsili yapacak ve yirmibeş yaşında bir genç bir hukuk doktoru olarak 1897'de baroya katılacaktır. Pederşahî aile geleneğine inanmış Vambery'nin oğlunun evliliğinde de söz sahibi olması beklenirdi. Nitekim. Vambery alışılmış gezilerinden birinde Budapeşte’nin tanınmış "piyasa" caddelerinden biri olan Korso'da kendisine sağlıklı .torunlar verebilecek güzel bir kız görecektir. Bastonunu genç kızın adımlarına uydurarak, müstakbel gelininin peşine düşer ve ailesinin evini öğrenir. İleride yaratılan fırsat ile Olga. Rüstem ile karşılaştırılınca, oğlu bu kez nasılsa babasının seçimine karşı çıkmaz. Ne var ki. düğün hazırlıkları yapılırken baba Vambery fikrini değiştirecektir. Oğlunun mutluluğunun bu evliliğe bağlı olduğunu yakarması karşısında Vambery. **"Mutluluk dediğin insan zihninin belirli bir kıvrımından başka nedir ki?'** diyerek katı bir tutum sergiler. 9 Mayıs 1899'da yapılan nikâh töreninde büyük Vambery yoktur. Anne Vambery'nin çabalarına rağmen oğluna maddi destek olmayı, hattâ görüşmeyi bile reddeden Arminius, İngiltere Kralı'nın hatırlatması olmasa idi, belki bu kaprisini daha da sürdürecekti. Şöyle ki, 1904 de Kral Edward'ın konuğu olarak Windsor'da kalan Vambery'ye Majesteleri önlerinde oynayan veliaht Prens George'un dört oğlunu işaret ederek, "Henüz sizde torun yok galiba, değil mi profesör? der. "Maalesef, majesteleri" diye cevaplayan Vambery’ nin burukluğunu Rüstem de kavramaktan aciz değildi. Aile ilişkilerini yeniden onaracak bir lorunun doğumu ile Vambery. derhâl zamanın İngiltere Kralı George’a yazarak, haşmetlûnun torununa isim babası olmasını kabul buyurmalarını rica eder. İngiliz hanedânının takdisini kazanan George. 1928 de 23 yaşının baharında tifodan hayatını kaybedecektir. İyi bir kriminolojist olarak uluslararası bir şöhrete sahip olan Rüstem; Türkoloji'de olmasa bile İngilizlere olan yakınlığından ötürü babasının yolunu izleyecek ve 19214 yılları arasında İngiltere'nin Macaristan delegasyonunun başdanışmanlığını yapacaktır. İkinci Dünya Savaşında **Nazilerin Macaristan'a girişi ile ailesi önce İngiltere'ye kaçacak, daha sonra ise Amerika'ya**

yerleşecektir. Bugün hayatta olan Vambery, Rüstem'in ikinci oğlu Robert'tir ve A.B.D.nde yaşamaktadır (32).

Budapeşte'nin Kerepesi mezarlığındaki hazin tören sırasında eşinin kara toprağa indirildiğini yaşlı gözlerle seyreden Comelia, belki de ünlü casusun uluslararası uğraşılarının yanında daima ikinci plana itilmesini, Arminius'un hayatındaki yegâne kadın olmasıyla dişiliğe özgü bir kıskançlıklakarşılıyor, bunda teselli buluyordu. Ne var ki, Vambery'yi son toprak pelerini örttükten biraz sonra özel bir arabadan inerek, mezara doğru yaklaşan siyah matem elbisesinin kapatamadığı zengin ve asil tavırlı güzel bir kadın mezara bir buket çiçek koyarak, çevrenin meraklı bakışları arasında hızla uzaklaşacaktır. Kimdi bu hanımefendi? Acaba Vambery'nin evden uzak kaldığf günlerde devletlerarası sorunların endişelerine ortak ettiği fedakâr bir omuz mu? Bu konuda arşivler suskundur.

Ailesinin dışında, arkasında kendi kendini yetiştirmiş bir mücadele adamı olarak büyük bir servet bırakan

Vambery. bugün bile ününü Orta Asya'da bizzat gözlemler yapabilmeyi ve bu tecrübelerini bilimsel bir yöntemle birleştirip, kağıda dökebilmeyi başarmış dünyanın ender doğubilimcilerinden biri olarak sürdürmektedir. Onun açtığı yoldan ilerleyen yabancı araştırmacılar, Vambery'nin Macarların kökenine ilişkin teorilerini eleştirseler bile, tanınmış Türkoloğun bu konudaki çalışmalarının çığır açıcı özelliğini vurgulamaktan kendilerini alamamaktadırlar. Bizim için ise Vambery'nin ayn bir yeri vardır. O. araştırmalarıyla dikkatimizi Orta Asya'ya çekerek, tarihimizi milâttan en az ikibin yıl öncesine değin uzatmış, millî kültürümüzün vazgeçilmez bir boyutunun kazandırılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Aynca, bu bağlamda Vambery Oryantalizmi'ndeki vurgulama farkını da kaydetmek isteriz. Sırf Batı normlarına uymuyor diye Türk çalışmalarına küçümseyici bir gözlükle bakmayı bir yöntem alışkanlığı haline getiren bazı peşin hükümlü yabancı Doğubilimcilere kıyasla Vambery, her zaman Avrupa karşısında Türk uygarlığının üstünlüğünü savunmuş gerçek bir ilim adamı ve Türk dostu olarak hatırlanmalıdır. Vambery'nin kalemi ve casusluğu da dahil olmak üzere diğer ikna araçlarıyla savunduğu ülkelerin dökümü çıkarılacak olursa, bu envanterde Türkiye'nin en ağırlıklı konuma sahip olduğu görülecektir. Diğer uğraşlarının yanında anavatanı olan Macaristan'ı yeterince kollamadığı izlenimine kapılan yurttaşları bu ünlü ismi bir süre anmamayı tercih etmişlerse bile, 1954'te "Büyük Macarlar" serisinden çıkan pullardan 50 filerini ona ayıracaklardı. Çok geçmeden Macar Akademisi üstün filolojik yeteneklere her yıl bir "Vambery madalyası' nın verilmesini ilke olarak kabul edecekti. 1970'de Eotvas Lorand Üniversitesi'nin Türkoloji Bölümünün açılışında mezan başında bir anma günü düzenlenerek, törende kabrine şu levha yerleştirilecektir: "Arminius Vambery: 1832-1913, Asya

kĞLşifı, Üniversite profesörü, Macar Akademisi üyesi" Yine bugün Birleşmiş Milletlerin Macaristan misyonu olan evi Belgrad Rakpart 24 numaramn Vambery zamanında 19 Frenç Jozsef Rakpart idikapısındaki plaket bu ünlü Türkoloğun anısını yaşatmaktadır. İngiltere başkentinin güneydoğusuna düşen 18. bölümde kısa bir yürüyüş yapanlar, Vemham ile Plum sokakları arasındaki 'Vambery Caddesi "ni göreceklerdir. Ayrıca, 1930'ların İngiliz gazetelerine göz gezdirenler Vambery isminin baş sayfalarda yer aldığına da şahit olacaklardır. Vambery adının verildiği bir İngiliz balıkçı gemisi İzlanda sularında yasak avlanma yaptığı gerekçesiyle bir süre iki ülke arasında siyasî gerginleşmeye neden olacaktır ki, ünlü Türkoloğun diğer faaliyetlerini bilen bizler için bu rastlantı kaderin muzip bir oyunu

olarak nitelendirilmelidir. Türkiye'de Vambery'nin anısına ithâf edilen kadir şinâslık sembolleri ise bu satırların yazarının gözünden kaçmıştır!

Yine de biz Vambery'nin akademik şöhretinin, yaşamındaki çabaların hedefi değil, sonuca olduğuna inanıyoruz. Yukarıdaki belgelerinde tanıklık ettiği gibi. Vambery ününü üniversite kürsülerinde veya kütüphanelerde değil. dışişleri bakanlıklarının ve sarayların lobilerinde aramıştır. Benlik duygusunun tüm karakterini kapladığı bir Vambery. hiç bir zaman ulusal sınırlar içindeki akvaryumda olağan uğraşlara kendini vermekten tatmin olacak yaradılışta bir insan değildi. Çeşitli sadakat bağları ile ilişkisi olduğu odaklan, kendi kafasında oluşturduğu hedefe doğru yöneltmeyi uluslararası düzeydeki siyasal etkinliğine olan inancının bir gereği olarak görmüştü. Ulusu olarak Macarların, ırkdaşı olarak gördüğü Türklerin, ümmeti olarak ise Musevîlerin ayrı ayrı sorunlarına ortak bir çözüm bulunabileceğine ve bu çok değişkenli denklemi çözecek anahtarın da fikrî açıdan demokrasi ilkelerine saygı duyduğu İngiltere olduğuna yürekten inanmıştı. İşte, bu nedenlerle İngilizlerin onu majestelerinin gizli servisine alma önerisini sevinerek kabullenmiş, düşlediği amacına ulaşabilmek için en uygun aracı olduğuna yürekten inanmıştı.' İşte, bu nedenlerle İngilizlerin onu majestelerinin gizli servisine alma önerisini sevinerek kabullenmiş, düşlediği amacına ulaşabilmek için en uygun aracı bulduğunu sanmıştı. Dıştan ilk bakışta Intelligence Service*den maaş alan Vambery’nin aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid'e de yardım elini uzatıp, Britanik Majestelerinin hükümeti nezdinde, Osmanlı Devleti'nin sözcülüğünü yapması; ya da Padişah’ın adamı iken bir yandan ona Siyonistlerin tezini benimsetmeye çalışması ve bütün bu çerçeve içinde her zaman Macar milliyetçisi hüviyetini koruması çelişkili gibi gözükebilir. Ancak, Vambery'nin uygulama programı içerisinde bu unsurlar sökülüp takılan bir bilmecenin, yerlerine oturtulduğu takdirde, birbirini tamamlamak suretiyle bütün bir şekil vereceği parçalarıydı. Vambery'nin zihnindeki bu bilmece XIX. ve XX. yüzyılın ünlü Şark Meselesi'nden başka bir şey değildi ve o bu sorunu bu konuda kimseye nasip olmayan bilgi, gözlem ve tecrübeleriyle çözümleyerek uluslararası ilişkiler tarihine unutulmayacak bir isim olarak geçmek istiyordu.

Evet. Vambery İngiliz İstihbaratı'nın gizli bir ajanı, İngiltere'nin Sultan Hamid nezdindeki casusudur. Buna rağmen, kendisi aslında kopma sürecine girmiş Türk-İngiliz ilişkilerini yeniden onarmak istediğini yürekten duyarak bu hizmete talip olmuş bir prensip adamıdır. Çok sevdiği ve Macar oluşu nedeniyle aynı ırksal kökenlere sahip olmakla övündüğü Türk ulusunun. Rus tehdidi karşısındaki yazgısının ancak liberal kurumlarını takdir ettiği ve dünyada özgürlük şampiyonu olarak gördüğü İngiltere'nin yardımı ile esenliğe ulaşabileceğine inanmaktadır. **II. Abdülhamid kendisine İngiliz ajanı olduğunu sorduğunda**,."Ben buraya kendi isteğimle iki dostumu, İngilizler ve Türkleri barıştırabilmek amacıyla geldim Bazı anlaşmazlıklar dolayısıyla bu iki arkadaşımın birbirlerine yabancılaşmış olduklarını üzülerek tesbit ettim. Aralarında herhangi bir dostluk ittifakının akid edilmesine engel olan meselelerin çözümlenebilmesi için gönüllü olarak hizmet vermeye talip oldum" diyecektir. Yine aynı Vambery, amacına uygun olarak İngiltere'yi, kendi görüşüne göre, yanlış politikasından dolayı cesaretle uyarmayı bilecek, Türkiye'ye ilişkin stratejilerinde Whitehall'a öğüt vermekten çekinmeyecektir: "Asya'daki nüfuzunu güçlendirmek isteyen bir İngiltere için Osmanlı İmparatorluğu ne kadar uzun yaşarsa, Çin'den Boğaziçi’ne değin uzanan Rus tehlikesini dengelemek o kadar kolay olur. Yazıktır ki, İngiliz dış politikası ifratla tefrit arasında bocalamış; Kırım Savaşındaki dostluktan Gladstone'un pılı pırtılarını toplayarak Avrupa'dan atılmalarını savunmaya dek gelmiştir... Şimdi, kaybedilmiş yerimizi kazanmak

zamanıdır. Türkiye'deki siyasal koşullara uygun politikalar tatbik edilmek suretiyle İngiltere'nin Boğaziçi'ndeki konumunu yeniden sağlamlaştırılması çok yararlı olacaktır."

Vambery, eğer Osmanlı'yı İngiltere ile barıştıramazsa, tek başına ülkesinin toprak bütünlüğünü ve siyasî bağımsızlığını koruyamayacağını anladığı bir kriz ortaya çıkarsa, Padişah'ın kendisine müttefik olarak Almanya'yı angaje edebileceğinden korkuyordu. Zaten Kayzer II. Wilhelm bu fırsatı uzun süredir kollamıyor muydu? II. Reich'ın doğuya doğru açılması, kuşkusuz aynı ülkenin Balkanlar'da da ağırlık kazanmasına neden olacaktı. Bu dasırtını güçlü müttefikleri Almanya'ya dayamış Avusturyalıların ikibaşlı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda Macarlara kıyasla daha üstün bir konuma kavuşmalarını sağlardı ki. Bir Macar yurttaşı olarak devletinin komşularının tahakkümüne girmesine Vambery'nin tahammülü yoktu. Macaristan'ın millî çıkarlan, Vambery'ye göre, dolaylı da olsa. Alman yayılmacılığına sed çekecek İngiliz nüfusunun Ortadoğu'da yeniden kazandırılmasına bağlıydı.

Vambery'yi düşündüren ise İngilizlerin Osmanlılarla anlaşmak konusunda isteksiz davranmaları, Padişah'la bir ittifak oluşturabilmeleri için bu ülkede liberal ilkeler ışığında ıslahat yapılmasını şart koşmalarıydı. Vambery kişi hak ve özgürlüklerinin şampiyonu olarak gördüğü parlamentarizmin kalesi İngiltere'nin iç politika kaygıları ile otokrat bir Osmanlı Devleti ile uluslararası ilişkilerde kaderini birleştirmekten çekinebileceğini takdir ediyordu. Ancak, **İngiltere'nin arzuladığı anlamda gayri müslim azınlıklara ademi merkeziyet kazandıracak reformların, hele, bu azınlıklar Ermeni ayrılıkçılarıise. Sultan Hamid tarafından hiçbir zaman kabul edilmeyeceğini de gayet iyi biliyordu.** Ne kadar liberalizmin savunucusu olursa olsun, Vambery dış politikada gerçekçi olunması, dış güvenlik gereklerinin iç politika endişeleriyle boşa harcanmaması taraftarıydı. İngiltere'nin reform fikrini ileri sürdüğü günlerde Siyonistlerin kendisine başvurusu, Vambery'ye belki de beklediği fırsatın ayağına geldiğini müjdelemişti. **Ermenilere kıyasla Osmanlı İmparatorluğu'nda Museviler, her dönem yönetime bağlı kalmışlar, hiçbir zaman ayn bir siyasal ünite kurmak gibi fikirlere önem vermemişlerdi.** Üstelik, Siyonistlerin bile öngördüğü program, Osmanlı sınırları içinde Filistin'e yurt dışından Musevî kolonizasyonunun sağlanabilmesi için devletin hükümranlık haklarını zedelemeyecek bazı İktisadî ve mülkî düzenlemelerden ibaretti. Vambery'ye göre, Padişah Siyonistlere, gözboyama kabilinden dahi olsa, bazı tavizler verirse, bu gelişmeler azınlık reformu bekleyen İngiltere'de memnuniyetle karşılanacak ve II. Abdülhamid'in yumuşadığını gören Londra artık Osmanlı ittifakı teklifini reddetmeye sebep bulamayacaktır. Dahası, eğer Siyonistler sözlerinde samimî iseler, maddî imkânlarını Osmanlıların emrine sunmayı tasarlamışlardır. Musevilerin parasal güçleri ile takviye edilen Osmanlı Devleti gibi askeri açıdan halen şöhretini yitirmeyen bir imparatorluk, İngiltere için gerçekten cazip bir müttefik olacaktır. Vambery'ye göre, bu arada en uygar uluslar tarafından bile eziyet ve aşağılanmaya maruz kalan Musevîler de Osmanlı himâyesi ve hoşgörüsü altında Arzı Mevud'larına kavuşmuş olacaklardır. Vambery'nin işlek zihni durak tanımamaktadır: Vambery'ye kalırsa, kimbilir Siyonistler Padişah'ı kuşkularında haklı çıkartmaz ve ülkeye yararlı bir unsur olarak kendilerini ispat edebilirlerse, belki Sultan Hamid'in reformlar konusundaki direnci kırılabilir, imparatorluk yeni düzenlemelerle Kanunî sağlığına kavuşabilir. Ayrıca, Siyonistler bu davranışlarıyla Padişah'ın gönlünü kazanabilirlerse, Osmanlı organizmasını içten kemiren diğer ayrılıkçı unsurlar da uzlaşmayı yeğler ve millî emellerini "Osmanlılık" ideolojisi ile uzlaştırılabilecek bir kalıpla savunmaları gerçekleşebilir.

Vambery master planının son dişlisi olarak bir casusun siyasal tercihlerine bir kez daha değinmekte yarar vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Vambery, özgürlüklerin güvence altına alındığı parlamenter rejim tutkunudur. Bu nedenle İngiltere'ye hayran ve Almanya'ya soğuk olduğunu görmüştük. Başta Macaristan ve Osmanlı Devleti olmak üzere bu ilkelerin bütün dünyaca benimsenmesini ister. ***Vambery. Türklerin tarih boyunca kurmuş oldukları devletlerde, zamanın şartları çerçevesinde, ne kadar insan haklarına saygılı hoşgörülü hukukî düzenler kurduklarını bilen bir araştırmacıdır.*** Üstelik İslâmî akidelerdeki cumhur ve meşveret kavramlarının Batı Avrupa'daki parlamenter sistemle ne kadar rahat bir şekilde uzlaştırılabileceğini de bilmektedir. Osmanlıların da bu sistemi uyum içinde yürütebileceklerine güveni vardır. İngiltere ile ittifak eden Osmanlı üzerinde liberal müttefiğin telkinlerinin yapıcı olacağına da emindir. Hem zaten, Vambery ye göre. Orta Asya'da gördüğü otokratik rejimlere oranla Osmanlı Devleti bu açıdan en ileri Şark devleti değil midir? Bu çerçeve içinde değerlendirildiğinde Vambery, İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin elele vermesini aynı zamanda dünyada Almanya ve Rusya gibi reaksiyoner devletlere karşı özgür rejimlerin zaferi olarak değerlendirmek istemektedir.

Tekrar kısa çizgilerle özetlenecek olursa, demek ki Vambery, ilişkileri zedelenmeye başlamış İngilizlerle, Filistin'de bazı tavizler karşılığında Siyonistlerce desteklenen Osmanlıları birleştirecek, böylece bir yandan Rusların Orta Asya ve Ortadoğu'daki, diğer yandan da Almanya ve Avusturya'nın Doğu Avrupa. Balkanlar ve Ortadoğu'daki yayılmacılığına engel olunacaktı. Batının ve Doğu'nun en güçlü ve liberal rejimlerinin ittifakı sonucunda da yeryüzünde otokratik ve yayılmacı güçlere karşı caydırıcı nitelikte bir **"devletlerarası kollektif güvenlik sistemi"** oluşturulabilecekti.

Kısacası, belki de Vambery dünya için içte parlamentarizmin egemen olduğu ve dış alanda ise İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin polislik yaptığı **"yeni bir uluslararası düzen"** kurmak düşü ve çabasındaydı. Ne var ki bu düzenin ekseni üzerinde kurulacağı İngiltere'nin Ortadoğu politikası Vambery programının tam tersi doğrultuda değişmiş, Londra Almanya'ya karşı Rus dostluğunu kazanmakta medet ummuştu. Üstelik. Whitehall Çarlığın isteklerinin ve geleneksel politikalarının doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğunu iç isyanlar yoluyla parçalamaya yönelmişti. Bu gelişmeler Padişah'ı oldukça tedirgin etmiş. Siyonizm de dahil olmak üzere tüm azınlık hareketlerine ve ıslahat önerilerine karşı daha duyarlı olmuştu. İngiltere'nin sırt çevirdiği Padişah, XX. yüzyılın başında giderek gerginleşen devletlerarası politikada devlet gemisini "kesin tarafsızlık" rotasında tutamayacağını anlamış ve azametli Almanya limanına sığınmaya karar vermiştir. Durum Doğu da böyle iken. Batı da ardında güçlü Almanya'nın desteği ile Avusturya, Macaristan'ı tümüyle bünyesinde eritmeye hazırlanıyordu. Böylece Vambery dominosunun taşlarının tümü birbiri ardısıra düşmüş oluyordu.

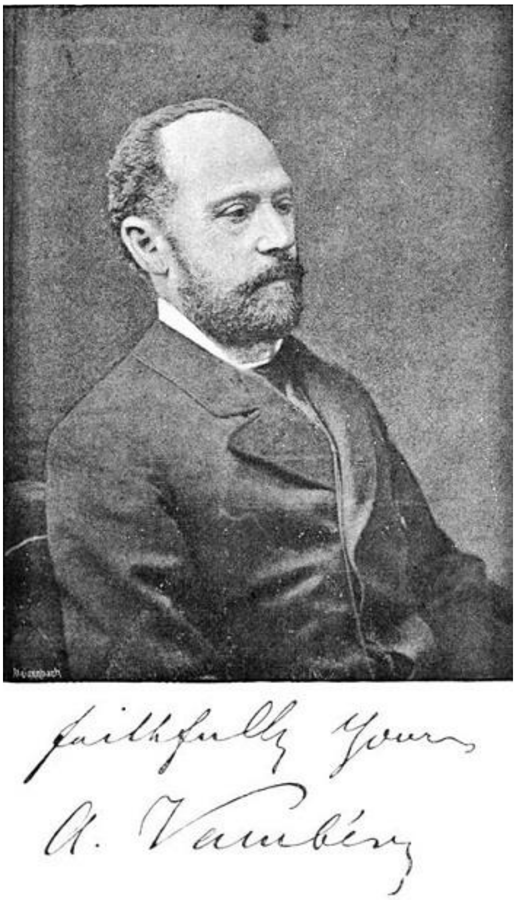
Vambery'nin asıl trajedisi ise onun bu umutsuz çırpınışlarını bırakınız ailesinin sorunlarını çözümlemek için bitkin duruma düştüğü tarafların bile paylaşmamasıydı. İçine kapanık Macaristan'da Vambery, diğer ülkelerle olan ilişkilerinden dolayı daima kuşkuyla karşılanmış; hele Alman nüfuzunun arttığı son demlerinde kendisine "vatan haini" olarak bakılmıştı. **Siyonistlerin lideri Dr. Herzl çoğu zaman onun samimi olmadığını kendisini oyalamaya çalıştığını düşünmüş; hattâ II. Abdülhamid'in huzuruna alınmasını sağlayan Vambery'ye bu hizmetinin maddî karşılığını gönderme görevini bile yerine getirmemişti.** **Ne var ki, yukarıda da gördüğümüz gibi Vambery, 1911'de Herzl'in ölümünün üzerinden yedi sene**

geçmesine rağmen, Siyonistleri Bablâli'nin yeni kiracılarına karşı kollamaktan kaçınmamıştı. İngilizler ise eğer onu ilk başta Osmanlılarla aralarında bir yumuşama sağlanabilmesi için isteklerine uygun bir arabulucu olarak görmüşlerse bile, daha sonraları Rusya'ya yakınlaştıkça, onu düşman kampına nüfuz etmiş gizli ve önemli bir istihbarat kaynağı bir "köstebek" olarak kullanacaklardı. Osmanlılar ise Vambery'nin İngiltere ittifakı projesinin akıntıya kürek çekmek türünden bir örnekle açıklanabileceğini anlamışlardı. II. Abdülhamid; Türk dostu olan Vambery'yi kısa zamanda kendi safına çekmiş, onun kanalıyla bazı mesajların "sahibinin sesinden" Londra'ya iletilmesini sağlamıştı. **Yine de II. Abdülhamid Vambery'yi anlayan ve iyi niyetli çabalarını takdir eden yegâne patrondu.** Ancak, Padişah. "Dost acı söyler" atasözünden hareketle onu İngiltere'nin asıl amacının ne olduğuna inandırmak için çaba sarfetmiş; Vambery İngilizleri ikna edebileceğini tekrarladıkça onunla çocuklar gibi kavga etmekten (ve sonunda barışmaktan) çekinmemişti. Ne var ki, doğru yol olduğuna inandığı ve adetâ kutsal bir misyon gibi kendini adadığı hedefine erişmek için yaşamının sonuna kadar tek başına mücadele edecektir. **Öyle ki, son nefesini verdiği sabah, Londra Times gazetesinde İngiliz dış politikasını uyarıcı bir makalesi yayınlanmaktaydı.**

Mim Kemâl ÖKE
İstanbul 1997

Sh: 267-281

Kaynak: Mim Kemâl ÖKE, SARAYDAKİ CASUS- Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vambery, irfan Yayımcılık, İkinci Baskı 1998, İstanbul

YEDİLERİN YERİ

Hzl: İsmet Zeki EYUBOĞLU

Sayıların kutsallığı Anadolu'nun evren anlayışı, hayat şartlarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Ancak, bu bağlantıya dayanılarak bütün kutsal sayılar Anadolu kaynaklıdır da denemez. Yedi sayısıyla ilgili örnekler okununca birçoğunun Anadolu'ya dışardan geldiği görülecektir. Yedi ile bağlantılı inançların hepsinin değilse de birçoğunun Anadolu kökenli olduğu, birçoğunun da Anadolu'da yaşayan değişik inançlara bağlı topluluklarca benimsenip yaşatıldığı kuşkusuzdur.

Yedinin kutsal bir nitelik taşıdığı inancı Anadolu ile onun, onun komşularıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkıyor. Mısır, Sümer, İran, Akad, Hind, Hitit, daha sonra Yunan, Roma uluslarının düşüncelerinde yedinin ayrı bir önemi, bambaşka bir yeri vardır. Bu sayının taşıdığı kutsallık, olaylarla, törenlerle, sözün kısası yaşanan gerçeklerle kökensel bir ilişki içindedir. Bu ilişkinin soyut inançlardan oluştuğu söylenemez. Olayın kaynağında doğayla insan arasındaki yaşam bağlantısı vardır. Bunu, güncel olayların akışı içinde, insan davranışlarını, eylemlerini etkileyen inançlardan anlıyoruz. Olaya, duygusal değil de bilimsel bir tutumla yaklaşılırsa, doğada, yedinin, bu yedi sayısıyla ilgili inançların kurduğu bağlantı ilkin Sümer uygarlığında çıkıyor ortaya. Bugün için en eski olarak bu Sümer inançlarını biliyoruz, belgeler şimdilik öyle gösteriyor. Onlardan sonra Mısır ile Hititler geliyor.

Yedi sayısına dayanan inançların zaman zaman Anadolu'da toplandığı açıkça biliniyor. Bugün köy yaşamında yedinin ayrı bir yeri, ayrı bir değeri vardır sayı olarak. Genellikle kutlu, uğurlu sayılır yedi. Bunda yaşamın da önemli bir etkisi olsa gerek. Çocuk dişlerinin yedi yaşında çıkması, yedi yaşın çocuk yaşamında bir dönüm çizgisi olması etkilidir bunda.

Sözgelişi; yedi kat gök inancı eski Babil'de, Sümerler de, Anadolu uluslarında vardı. Yedi kat yerin altı inancı da öyle. Sümerler yerin yedi kat olduğunu söylüyorlardı. Bu inanç sonradan Anadolu'ya geçerek oradakilerle karışıp kaynaştı ortaya yeni bir bütün çıktı.

Birtakım kavramların, onların içerdiği inançların doğuşunda uygarlıkların, uygarlık aşamalarının etkisi vardır kuşkusuz. Bir uygarlık düzeyinde bilinmeyen kavramla o uygarlığın ilgisi, ilişkisi yoktur. Sözgelişi; Grekler, uzun bir süre sıfır değerini bilmiyorlardı. Bu yüzden onların düşüncesinde sıfır ile gösterilen ondalık sayı değerleri kavramları yoktur. Durum Lâtinler için de öyledir. Lâtin sayı düzeninde sıfır, onunla ilgili değer çizelgesi, değer dizisi yoktur. Sıfır nedir bilmez Lâtin düşüncesi. Bu sıfır değeri, Doğudan Batıya geçmiştir.

Bunun gibi yedi sayısı ile ilgili inanç düzeninde görülen birtakım kavramların Batıda bulunmayışı, bu sayı değerine bağlanan inançların başka bir yerden oraya göçtüğünü gösteriyor. Peki, nereden gidebilir Batıya bu yedi sayısına bağlanan inançlar? O çağlarda Doğudan, Anadolu'dan, Sümerlerden daha ileri uygarlık düzeyinde olan bir yer bilinmiyor (burada Doğu derken Anadolu ile komşuları gelir göz önüne).

Bugün, Anadolu halkının dilinde yedi sayısıyla ilgili sayısız inanç vardır. Halkın türkülerine bile girmiş, işlemiş bu yedi sayısının taşıdığı inançlar. Halk yedi sayısına dayanarak, birçok inançlar türetmiş, deyimler yaratmış, bilmeceler uydurmuş. Yedi delikli tokmak (baş) gibi.

Halk inançlarının çoğu belli bir düşüncenin zamanla anlam değiştirmesinden doğmuştur. Yedi kat yerin dibine girmek9in özünde gizlenen anlam böyle değildi çok eskiden. Yalnız yerin yedi kat olduğu söyleniyordu. Halk düşüncesi zamanla ondan bir kargış türetmiş, eski anlamı unutulmuş artık. Yedi yerden yamalı deyimi bir giysinin eskiliğini, yıpranmışlığını bildiriyor. Oysa, eskiden böyle bir deyim de yoktu. Giysi yedi yerden yamalı mı gerçekten? Değil, sekiz, dokuz yamalı da olabilir, belki üç yamalı da. Önemli olan yedi'nin bir düşünceyi anlatmak için deyimleştirilmesidir.

Halk yalnız yedi kat gök diyor. Bunun gökte bulunan yedi gök varlığını yansıttığını bilmiyor, düşünmüyor bile. Yine halk yedi iklim diyor. Bu yedi iklim9i bilmiyor, adlarını sayamıyor, saymayı da geçirmiyor içinden. Oysa değerli bir ortaçağ bilgini olan İbn Haldun (öl. 1406) "Mukaddeme" adlı yapıtında birinci ciltte, bu yedi iklimi çağının bilim verilerine göre uzun uzun anlatır. Halk yalnız yedi iklim der, onunla belli bir düşünceyi, kendine göre gerekli yorumu yapar. Yedi deniz (derya) neredededir, nedir, gerçek midir? Bunu da düşünmez. Divan ozanı bile susuzluğunu anlatmak için halk diliyle konuşur, ondan esinlenir. Yedi deryayı İçmek'ten sözeder.

Yedi sayısı, halk inançlarına birtakımlarının ileri sürdükleri gibi edebiyat yoluyla girmemiştir. Yazında geçen yedi sayısı ile deyimler kavramlar, daha çok çağın anlayışına göre bilimsel bir nitelik taşır. Halk yediyi bir anlatım aracı olarak kullanıyor. Bir güçlüğü anlatmak için, yedi dereden su getirmek, ya da yedi mahalleyi başına toplamak (yaygarayı anlatmak için) deyimlerini türetiyor. Bu deyimlerin türetilmesinde yedi sayısının sonradan unutulmuş kutsallığının gizli bir etkisi vardır, halk bunu bilmiyor. Onun için önemli olan düşündüğünü anlatmak, içinden geçeni söylemektir.

Bir insanın kötülüğünü dile getirmek için yedi başlı yılan diyen halk adamı bunun çok eski inanç varlığı olduğunu, birer devi anlattığını bilmez, düşünmez bile. Halk yediye gider de yedinin neden bu deyimde kullanıldığını araştırmaz.

İşte bu gibi düşünce varlıkları okumakla, yazınla değil, yaşamdan sağlanan deneylerle sınamalarla, gelenekleri, görenekleri, inançlarını sözsüz yaşamakla öğreniyor, gördüğü gibi uyguluyor.

Eskiler yedi bilge der dururlardı. Felsefe kitaplarında, tarihlerde boyuna söylenir durur bu yedi bilge. Onun daha önce Sümerlerde olduğunu, yeraltı yedi bilge'nin bulunduğunu, bunların zaman zaman yeryüzü insanlarına doğruluk, insanlık öğrettiklerini kim biliyordu dersiniz? Eski Grek, Lâtin bilgeleri, bilginleri biliyorlar mıydı? Bilseler yazarlardı. Dururmuydu ilkçağın ünlü Homeros'u, Herodotos'u onları söylemeden, durmazdı besbelli.

Tektanrıcı dinlerde görülen yedi sayısı ile ilgili bütün kavramlar çoktanrıcı dinlerden kalmadır. Cennet de, Cehennem de yediyi eski çağdan öğrenen bir anlatımın özünü taşır (yedi sayısı ile ilgisi bakımından). İslâm dininde geçen, yedi ile bağlantılı olan, bütün kavramlar daha önceki dinlerden geçmiş düşünce varlıklarıdır. Bunların (dinde yer alanların) pek azı halk düşüncesinde benimsenmiştir.

Halk, yedi sayısını birkaç anlamda kullanır. Biri bir olay, bir duyguyu abartmak için. Yedi yıllık verem deyiminde olduğu gibi. Öteki sövme, yerme gibi bir tutumu açıklamada. **"Yedi ceddini...," "yedi sülâleni..."** deyimlerinin içerdiği anlamda. Bunların dışında, başkalarından özellikle az çok okumuşlardan, duyarak örendiği yedi ile ilgili kavramlar vardır. Bunları da

gelişigüzel kullanır, ancak gerçek anlamını bilmez. Sesi yedi kat göğe çıktı. Bu da bir olayı abartarak söylenmiştir yedi kat gök'ün ne olduğunu bilmeden, düşünmeden.

Anadolu'da, halk dilinde de okumuşlar dilinde de geçen yedi sayısı ilgili inançların iki büyük kaynağı vardır. Biri günlük deneylerle, yaşamla edinilen, öteki okumakla öğrenilen. Yaşamakla edinilenler birer deyim niteliğindedir, okumakla öğrenilenlerin özünde az da olsa biraz bilgi, bilim kokusu duyulur. Okumuşların dilinde geçen yedili kavramlar daha çok bilimseldir. Özellikle Divan yazınında tasavvufta geçen yedi ile ilgili deyimler belli bir öğretim, öğrenim çabasının sonucudur.

Anadolu kaynaklı olmayan yedi sayısıyla ilgili deyimlerin, kavramların iki ayrı geliş yolu vardır. Biri uluslar arasındaki karşılıklı kaynaşmalar, inanç özümlenmeleri sonucu, öteki yazın yoluyla, okuyup öğrenmekle. Ortaçağda Anadolu'ya, halk diline girdiği sanılan birçok deyimin geliş yolu yazındır, bilimdir. Tasavvufla, dinle ilgili olanlar bu türdendir. Ancak, tasavvuf deyimlerinin, eski astronomi (heyet), astroloji (yıldızbilim) deyimlerinin çoğu Anadolu kaynaklıdır. Yedi uyurlar, yedi gezegen, yedi kat gök deyimlerinde görüldüğü gibi. Bunların çoğu Yeni Eflâtuncu felsefeyle içten bağlantılıdır. İran'dan geldiği söylenen bu tür deyimlerin kaynağı İran değildir. İran'a ortaçağ başlarında geçmiş bu deyimler. Eski İran düşüncesinde böyle bir deyim bolluğu bilmiyoruz. Firdevsi'nin şiirlerinde geçen yedi ile ilgili deyimler birer ortaçağ deyimidir, düşünce varlığıdır, onların İran'la ilgili bir yanı yoktur. Durum Arap uygarlığı için de öyledir. Eski Yunan'da, Lâtinlerde sıfır değerinin bulunmayışı, bilinmeyişi gibi Arap düşünce evreninde, bir Arap yaratması olarak, yedi ile bağlantılı kavram, deyim bilinmiyor. İslâm dininde görülenlerin kaynağı ya İbrani dini, ya da Yeni Eflatuncu düşünce akımıdır.

Asya Türklerinde, özellikle şaman dininde görülen yedi ile ilgili kavramları sonradan Doğuya geçtiği, aradaki benzerlikten anlaşılıyor açıkça. Şaman dini Anadolu, Sümer, Hind düşüncesine, inançlarına göre çok yenidir. Öyle geniş bir kavram düzeyi yaratabilecek nitelikte değildir. Durum Uygur toplumunda da böyledir. Uygur dininde, inançlarında görülen kavramların, deyimlerin çoğu sanskritçe ya da çincedir.

YEDİ MUSALAR

Anadolu Yunan mitolojisinde yedi müzik perisi. Müzik sözü Grekçe musa sözünden türemiştir. Musa denen perilerle ilgili nesne anlamına gelir. Musalar türkü çığırır, çalgı çalarlardı. Bundan bildiğimiz müzik (musiki) türemiştir.

YEDİ KAHRAMAN

İlkçağda Tebai ilinde yaşamış, yurdun savunmasında, düşmanlara karşı korunmasında büyük yararlıklar göstermiş yedi komutan.

YEDİ ENGEL

Şaman inançlarına göre Tanrı Ülgen insanlara iyilik eden yüce bir varlıktır. Onun katına varan yolda yedi engel (buudak) vardır. Bunları aşan kimse onun katına ulaşır. Bu engelleri aşmak, insanın inanç bakımından değişik aşamalardan geçmesine, olgunlaşmasına bağlıdır.

YEDİ KULAÇ

Asya'da yaşayan Beltir adlı Türk topluluklarının düzenlediği bir din töreninde yedi kulaç uzunluğunda bir ip kullanılır. Buna onların dilinde çilipağ denir.

YEDİ KİŞİ

Şaman inançlarına göre Tanrı Ülgen (Kuday) yeryüzünde ilkin yedi kişi yaratmış. Bunların kemikleri kamıştan, etleri topraktanmış.

İran'da, İ.Ö. VI. yy. sonlarında Darius (Dârâ) altı arkadaşı ile ayaklanarak kral Magus'u devirip yönetimi ele geçirmiş. Bu yedi kişi de **Darius, Otan, Gobryas, Megaby zos, Aspathines, Hydarnes, Intaphrenes** adlarını taşır. Sonunda Darius kral olur. Herodotos tarihinde anlatılan bu olay gerçeklere uygun düşüyor.

YEDİ KAPI

Yeniçerilerde yedi kapı vardır. Adet kapısı, Et kapısı, Ağa bölüğü kapısı, Solaklar kapısı, Meydan kapısı, Çayır kapısı, Karaköy kapısı. Bu yedi kapının ayrı ayrı görevleri vardır.

İslâm inançlarına göre kalkım (kıyamet) günü Medine ilinin yedi ayrı kapısı olacaktır.

İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın yedi büyük kapısı vardır.

Şaman inançlarında yağız yer denen kara toprağın yedi kapısı vardır. Bu yedi kapı bir İlâhide söylenir, adları açıklanmaz, yalnız yedi kapı olarak geçer.

YEDİ ZENBİL

İsa peygamberin takdisi ile çoğalan ekmek ile balık kırıntılarının bulunduğu yedi zenbil. Bir inanca göre bunlar İstanbul'da Çemberlitaş denen anıtın altında gömülüymüş.

YEDİ ÇOBAN

Musa peygamberin, Firavundan kaçarak, gittiği Medyan çölünde yardım ettiği söylenen yedi kız çoban.

YEDİ MİNARE

Kabe'de Mescidi Harem'in yedi minaresi vardır. Burası bütün müslümanlarca kutsal sayılır.

YEDİ İLKE

Selefiye tarikatının yedi ana inancı vardır. **Takdis, tasdik, sükut, imsak, kef, marifet ehlinin sözlerini kabul, itirazı acz.**

YEDİ EV

Bir kutsuzun yedi eve yıkımı dokunur.

YEDİYE GİTMEK

Yeni evlenen bir kızın, koca evinde yedi günlük durduktan sonra, anasını babasını görmek için baba evine dönmesi. Bu dönüş bir görüşme niteliğindedir. Yeni evliler, kız evinde bir gece kaldıktan sonra kendi evlerine dönerler.

YEDİSİNİ GÖRMEK

Yeni evli bir kızın, koca evinde, yedi gün kaldıktan sonra anasını, atasını görmek için baba evini görmeye gitmesi. Yedisini görmek, bir mutluluk dileği olduğu gibi, kargışlama da olabilir. Halk arasında bir kıza kızınca yedini görmeyesin diye söylenir. Bu, tanrı seni gelinlik çağa yetirmesin, ölüp gidesin anlamına gelir.

YEDİ HARİKA

İlkçağda kimi Anadolu'da, kimi komşu ülkelerde bulunan yedi büyük yapıt. Karya satrapı Mavsolos'un mezarı, Efes'teki Artemis tapınağı, Rodos'daki bronz Apollon yontusu, Phidias'ın altın fildişi Zeus yontusu, İskenderiye feneri (Ptolemaios'un yaptırdığı), Gize piramidi İ.Ö. 2000. Babil'in asma bahçeleri (İ.Ö. VI. yy. da Babil kralı Buhtunnasır'ın yaptırdığı).

YEDİ ARŞIN BEZ

Kefen anlamına gelir. İslâm inançlarına göre, ölünün sarıldığı kefen yedi arşından çıkarmış.

YEDİ KOLLU ŞAMDAN

İsmaili mezhebine göre, yedi sayısı uğurlu olduğu için, şamdana yedi kol takma gereği vardır. Yedi kolu olan bu şamdan kutsal sayılır.

YEDİ OĞUL

Tevrat'a göre Yafes'in yedi oğlu vardır. Bunlardan her biri bir ulusun atası sayılır.

Türklerin Altay mitologisine göre evrenin baştanrısı Bay Ülgen 'in karısı Hanım 'dan doğma yedi oğlu vardır. **Yaşığan, Karşıt, Bahtagan, Kuşhan, Kanım, Yayık, Bayık** (?)...

YEDİ DOLAŞMA (TAVAF)

Eskiden, Yahudiler, Kamış Bayramı dedikleri bayramda tapınaklarda toplanır mihrabın çevresinde yedi kez dönerlerdi.

İranlılarda, Hindlilerde, Romalılarda, Budistlerde böyle bir din töreni vardır. Kutsal saydıkları bir nesnenin çevresinde yedi kez dolaşarak tören düzenlerlerdi.

Müslümanlarda, hac günü Kâbe'nin çevresini yedi kez dolaşma geleneği vardır. Hacca giden bütün müslümanların bu töreni yapmaları gereklidir.

Hac sırasında, müslümanların, Safa ile Merve adı verilen yer arasında yedi kez gidip gelmeleri gerekir. Bu insanın gücü yettiğince yapması gereken bir koşmadır.

Şaman inançlarına göre tufan'ın olacağını önceden bildiren demir boynuzlu Gök teke dünyanın çevresini yedi kez dolaşmıştı. Sonra yedi gün deprem olmuş, yedi gün dağlar ateş püskürmüş, yedi gün yağmur yağmış, yedi gün fırtına olmuş dolu düşmüş, yedi gün de kar yağmış.

Eski Anadolu Grek mitologisinde Styks denen bir ırmak ahretin çevresini yedi defa dolaşarak akarmış. Bu suya girenler yaralanmazlarmış.

YEDİ İŞLEM

Kirlenmiş bir nesnenin yedi kez yıkanması gerekir.

Namazda secde gövdenin yedi öğesi üstüne olur (iki el, iki diz, iki ayak, bir alın)

Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem hastalanınca üzerine yedi tulum su dökülmüş.

Gövdenin yaralı ya da ağrıyan bir yeri yedi kez dağlanır.

YEDİ SELAM (HEFT SELAM)

Mevlevilerde yedi selâm vardır. Bu yedi selâm sıra ile Tanrıya, Nuh, İbrahim, Musa, Harun, İlyas gibi yalvaçlara, gün doğumuna verilir. Arapça olan bu selâm şöyledir.

Selâmün aleyküm bimâ sabartum feni'me ukbeddar.

Selâmün kavlen min rabbir rahim.

Selâmün alâ Nûhin ül âlemin

Selâmün alâ İbrahim.

Selâmün alâ Mûsâ ve Hârun

Selâmün alâ İlyasîn

Selâmün hiye hattâ matla'il fecr (Bunlar Kur'an âyetleridir.)

(Bu ayetlerle efsun yapılır. Akreb yılan dokunmaz. Hzl)

YEDİ KULE

Kanuni Süleyman'ın veziri Makbul İbrahim Paşa Mısır kalesine yedi kule yaptırmıştı..

İstanbul'da Yedi Kule yöresinde yedi kulesi olan büyük bir sur vardır. Sonraları hapishane olarak kullanıldı.

YEDİŞERLEME

Denizde çok dalgalı, fırtınalı havaya denizcilerin verdikleri ad.

YEDİ ASYA KİLİSESİ

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde çoğu Anadolu'da olmak üzere Asya'da yaptırılan yedi kilise. Bunlar hıristiyanlığın en kutsal yapıları olarak bilinirdi.

YEDİNCİ GÜN

Yahudi inançlarına göre Tanrının evreni yarattığının yedinci günü, Yevmü'ssebt (cumartesi günü) denen bu gün Yahudiler iş yapmaz, dinlenir. Çalışmayı bir suç sayarlar. Bugün Tanrının dinlendiğine inanırlar.

YEDİ TAŞ

Herodotos tarihinde anlatıldığına göre iki Arap bir konuda anlaşma yapmak istediği zaman üçüncü bir kimsenin yardımı ile başparmaklarının içini keskin bir taşla kanattırır, giysilerinden birer parça koparır, akan kana bular. Sonra aralarında duran yedi taşın üzerine sürerek Dionyzos ile Urania adına dua eder, andiçerler.

Müslüman hacıları kurban bayramında Akabede şeytan taşlarken yedişer taş atarlar.

YEDİ BASAMAK

Doğu İran'da, tapınaklarda, kullanılan birtakım mihraplar yedi basamaklı birer kürsü biçimindedir.

YEDİNCİ AY

Arap takvimine göre yedinci ayın yirmiyedinci günü Mekke'de anneler için özel bir tören düzenlenir. Bu törende anneler çocuklarını zemzem dolu bir kaba batırır, yıkarlar. Anadolu'da bebekler yedi gün, kırk gün yıkanır.

YEDİ ADA CUMHURİYETİ

Cezairi seb'a da denir. 21 Mart 1800 yılında Rusya ile Osmanlılar arasında yapılan bir sözleşme gereğince yedi Yunan adasından kurulu bir cumhuriyet yönetimi benimsendi. Bu adalar: Korfu, Zenta, Cerigo, Aya Mavri, Kefa lonya ile onların yakınındaki iki adadır.

YEDİ ADA

Osmanlı devletinde yedi Yunan adasına verilen genel ad.

YEDİ TOPLUM KATI

Firavunlar çağında Mısır toplumu yedi kesime ayrılıyordu. Rahipler, Askerler, Sığırtmaçlar, Domuz çobanları, Tacirler, çeviriciler (tercümanlar), Gemi kılavuzları.

YEDİ KURBAN

İ.Ö. 278 yıllarında Balkanlar üzerinden Anadolu'ya geçerek Ankara yörelerinde yerleşen Galatlar belli günlerde törenler düzenler yedi hayvanı kurban olarak keserlerdi. Bir inanç niteliği taşıyan bu olay bugün Anadolu'nun birçok yerinde uygulanır. Kurban bayramında yedi koç kurban kesen varlıklı kimseler vardır. Bir işin, bir dileğin yerine gelmesi için "yedi koç kurban" etme geleneği de bundan kalmadır.

Yezidilerin kutsal kitabı Mushafı Reş'te adı geçen yedi yezidi imamı, ya da peygamberi. Bunların yaratıldığı günler ile adları şöyledir: Melek Tavus (Pazar günü), Derdail (Pazartesi), İsrafail (salı), Mikâil (çarşamba), Cevrail (perşembe), Şamnail (cuma), Turâil (cumartesi).

Bu yedi gün, evrenin sıra ile yaratılışını da gösterir.

YEDİ MÜHÜR

Nietzsche'nin Also Spreach Zaratustra (Böyle Dedi Zerdüşt) adlı yapıtının 3. Bölümü.

YEDİ DERECELİ KİTAP

Belâgatü'sseb'a. Karmatilerde birliğe girebilmek için genel kuralları gösteren yedi dereceli kitap.

YEDİ CİN

Hıristiyan inançlarına göre kendini İsa'ya adayan Maria Magdalena 'nın içinde yedi cin çıkmış.

YEDİ KIZ

Şecerei Terakime (Türkmenlerin Soy kütüğü) adlı yapıtında Ebulgazi Bahadır Han, Oğuz iline yedi kızın beylik kıldığını söyler. Bunların adları şöyledir: Boyu Uzun Burla, Barçın Salur, Şabatı, Künin Körkli, Künin Körkli (ikinci de bu adla anılır), Kerce Buladı, Kugadlı...

YEDİ SORU YEDİ EVET

Ortaçağda, özellikle İsfahan'da, nişanlanan bir kızın babası güvendiği kimselerden yedi kişi seçer oğlanın ailesine gönderirdi. Bunlar, oğlanın kızı sürekli olarak isteyip istemediğini oğlandan sorar öğrenirdi. Bu yedi soruya, delikanlı yedi kez "evet" der, olumlu karşılık verirse, yedi görevli bu soruları kıza da sorar, onun kesin düşüncesini öğrenirlerdi. Evlenme bu karşılıklı onaydan sonra gerçekleşirdi..

YEDİ KRAL

Eskiden büyük Avrupa devletlerine Osmanlıların verdiği ad.

Yedi kıral idüb iltizâmı bâcü harâc
Niyâzi sulh ile kapında eyliye feryâd

(Sabit)

YEDİ FIKIHÇI

"Fukahai seb'a" diye anılan, yedi İslâm hukukçusu, Medine'de yetiştiler, yaşadıkları dönem VII, VIII, yy.lar dır. En ünlüleri Urve bin Zübeyr adlısıydı.

YEDİ KEZ YIKAMAK

Zahirî mezhebine göre köpeğin su içtiği kabın temizlenmesi için toprakla yedi kez ovulması gerekir.

YEDİ TÜRLÜ ŞERBET

Bedevi tarikatında müritlere şeyhin verdiği bir şerbet. Bu şerbet yedi türlü nesneden yapılır. Sirke, süt, kuru üzüm (kuru incir), hurma, zeytinyağı, su, kara üzüm. Bunlar müridin dilediği coşkunluk aşamasına bağlıydı. Çok coşkunluk isteyene: Nefes, sirke, ya da süt karışımı, orta durumda coşkunluk isteyene hurma, kara üzüm (ya da kuru incir, kuru üzüm), az coşkunluk isteyene: zeytinyağı, su karışımı şerbet sunulurdu.

YEDİ TECESSÜD (GÖVDELEŞME), YEDİ OĞUL

Hz. Ali'yi tanrı tanıyanlara göre, Şeyh Îsî'nin Hâtunâ Beşir adlı kadından yedi oğlu oldu. Bunlara HELFTTAN denir. Tanrının Hâvendigâr, Ali, Bâbâ, Hoşin, Şeria, Tarîka ve Marife adlı yedi görüşünü, her görünüşün de insan biçiminde bir karşılığı (tecessüd) vardır.

YEDİ KEZ KUŞAK SARIP ÇÖZME

Fütuvvet kuruluşlarında, peştemal kuşanacak olan kimse, şeyhin katına çıkarılır, yapılan özel bir törenle şeyh, peştamalı talibin (tarikata girmek isteyenin) beline yedi kez dolar çözer, yedincisinde ise bağlardı. Bu törende bulunanlar kuşak bağlanırken "tekbir" getirirlerdi.

YEDİ VEZİR

Hind yazarı Beydeba'nın "Sinbadname" adlı yapıtında Hükümdarın yedi veziri vardır. Bütün işlerini onlarla yürütür. Günün birinde hükümdar oğlunu bir suçtan dolayı idam ettirmek ister. Yedi vezirden biri araya girer. Masallar anlatır, böylece hükümdarı yedi gün oyalar. Oğlanı kurtarır.

YEDİ YIL HİZMET

Yakub peygamber amcasının kızı Rahel'le evlenebilmek için amcasına yedi yıl hizmet etmiş. Sonunda amcası ona büyük kızı Lea'yı vermiş. Yakub sevdiği Rahel'i alabilmek için yedi yıl daha hizmet etmiş, sonra Rahel'le evlenmiş.

YEDİ HİL'AT

Abbasi halifesi Kaimbi-Emrillah, kendisini İranlıların elindeki Ane hapishanesinden kurtaran Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'e Bağdat'a gelince (Tuğrul Bey Bağdat'a gelip halifenin sarayına gidince) üstüste yedi giysi (hilat) giydirdi.

YEDİ KAPILI MAKAM

Kazdağı'nın tepesinde, kayalar arasında, Sarıkız'ın yedi kapılı bir makamı vardır. Kutsal sayılan bu makamın en aşağı yedi yılda bir ziyaret edilmesi gerekir.

YEDİ YUMURTA

Musul yörelerinde yaşayan Şarli, Bacorâ adlı kürt boylarında İsmail'in kurban edilişi olayını anmak için düzenlenen törenlerde, herkes töreni yöneten şeyhe Yedi taze yumurta getirir. Yumurtalar İsmail'e kurban olarak sunulur. Bütün suçlarını, günahlarını açıklayan, ortaya dökenler gelir bu yumurtaları yerler...

YEDİ KÖLE

Selçuk sultanı Tuğrul Bey, Abbasi halifesi Kaimbi- Emrillah 'ı görmek için Bağdat'ta onun sarayına gittiği zaman halife ona yedi ülkeyi imleyen yedi köle verdi.

Halife Osman radiyallâhü anh zamanında Kur'anın toplanmasında ana kaynak olarak alınan yedi nüsha. Bugünkü Kur'an bunlara göre düzenlenmiş, öteki nüshalar Hz. Osman'ın buyruğu üzerine yakılmıştır.

YEDİ EL ÇALIŞMASI

V. Van Gogh'un üzerinde yedi el bulunan bir tablosunun adı. Van Gogh, bu eserinde ayrı ayrı durumda olan yedi eli bir arada gösterir. Bu tabloyu (1885-1886) yılları arasında yaptığı söylenir.

YEDİ ORGAN

Namaz kılarken alın (burun ile) iki el, iki diz, iki ayağın başparmakları olmak üzere gövdenin yedi öğesi yere değme gereğindedir.

YEDİ KAMIŞ

Ormanlar perisi Pan'ın sevgilisi Sirinks'i kovalarken kız suya dönüşür. Pan bir avuç kamış tutar. Bu kamışlar yedi tanedir. Bu yedi kamışı en uzunundan en kısasına doğru balmumu ile birbirine yapıştırır. Böylece yedi türlü ses çıkaran bir çalgı yapar.

YEDİ KARDEŞ

İbranilerde, Makkabaeos adlı kitabın dördüncüsünde domuz eti yemedikleri için annelerinin gözleri önünde eziyetle öldürülen yedi kardeş. Sonra hepsi yakıldı.

YEDİ MELEK

İbranilerde Hanokh adlı kitapta gökten düşen yıldızların, suçlu oldukları için Yedi meleğin cezalandırılması sonucu aşağı atılan melekler olduğu yazılıdır...

YEDİ GÜN YEDİ GECE

Gılgamış destanında, insanlara, özellikle kırlarda çobanlara büyük sıkıntılar, acılar çektiren Enkidu'yu alt etmek için, ona güzel bir kadın yollandı. Enkidu bu kadınla yedi gün yedi gece sevişti. Sonra da kadının ardından Uruk iline indi.

YEDİ BÖLME

Tufan'da yapılan gemi yedi bölmeydi.

YEDİ GÜN BEKLEME

Bir Sümer masalına göre Tufan'da, yedi bölmeli gemi Nissir dağına varınca, orada suların çekilmesi için yedi gün bekledi. Yedinci günü gemiden uçurulan bir karga gagasında toprak kalıntılarıyla dönünce suların çekilmeye başladığı anlaşılıp gemidekiler karaya çıktı.

HEFT SİN (YEDİ SİN HARFİ)

İranlıların kutsal günlerinden biri olan Nevruz (Mart 22 yılbaşı) dolay isiyle Nevruziye adını verdikleri bir tatlıları vardır. Yedi türlü nesnenin karışımı ile yapılan bu tatlıda kullanılan yedi nesnenin yedisi de S (sin) harfi ile başladığından ona heft sin (yedi sin) denir. Bu nesneler şunlardır: **Somak, sebze, semek, sümbül, sirke, sir, senced.**

YEDİ EKMEK

Babillilerin "Gılgamış Destanı"nda geçen bir olay. Gılgamış adlı kahramanın yedi gün uyumadığını, bir sınavdan geçtiğini, göstermek için her gün yiyeceği bir ekmeği gizlice yanına koyarlar. Gılgamış yorgunluğu yüzünden yedi gün süren derin bir uykuya dalar. Kendisine verilen yedi ekmeği yiyemez. Uyandırılınca, yanma konan yedi ekmeği görmeden, uyumadığım söyler. Sonra yedi ekmeği (yemesi gereken, uyuyunca yiyemediği ekmekleri) görünce uyuduğunu anlar. Ölümlü olur, ölümsüzlüğü elinden alınır.

YEDİ KONSEY

325 yılında İznik'te toplanan yedi konsey. Bu konseyde kiliseler arasında anlaşmazlığa yol açan birtakım sorunlar görüşüldü. Özellikle hıristiyanlıktaki Tanrı – Baba– Oğul üçlüsü üzerinde duruldu...

YEDİ FİLİZ (FİLİZÂTI SEB'A)

Eski kimyada: **altın, gümüş, bakır, kalay, kurşun, demir, kalay bakır** alaşımı har-ı sini adlı yedi. maden. Kimyacılıkta kullanılırdı.

YEDİ DİVAN

Fatih Kanunnamesi'nde geçen bir kasabanın adı.

YEDİ MADDİ GUFRAN

- İhtiyacı olanlara yiyecek, içecek vermek,
- Çıplaklara giyecek vermek,
- Hastalara bakmak,
- Tutsakları satın almak,
- Mahpusları görmeye gitmek,
- Yoksullarla yolcuları barındırmak,
- Ölüleri gömmek.

YEDİ MANEVİ GUFRAN

- Cahilleri okutmak,
- Günahkârları doğru yola getirmek,
- Kederlileri avutmak,
- İhtiyacı olana öğüt vermek,
- Düşmanları affetmek,
- Başkalarının hatalarına katlanmak,
- Ölüler ve yaşayanlar için dua etmek..

YEDİ ULUS

Herodotos'un "Historia" adlı ünlü yapıtında bildirdiğine göre, ilkçağda, Peleponez'de yedi ulus yaşarmış. Bunlar da **Arkadia, Kynuria, Akha, Dor, Aitolia, Dryop, Lemnia** adı verilen yerlerdeki topluluklarmış.

YEDİ SARI KIZ

Beltir ile Sagay Türk topluluklarında kamların davullarında yedi sarı kız resmi bulunur. Bunlar koruyucu nitelik taşıdığına inanılan varlıklardır.

YEDİ PINAR

Şamanlarda üfürükçüler, üfürük yaparken, yedi pınardan, yedi değirmenden su alırlar, sonra yedi parça demir kızdırılarak suya atarlar.

YEDİ YÖNETİCİ

Eskiden Sakız adasının ileri gelenleri arasından yedi kişi seçilir, bu seçim Cenova cumhuriyetince onaylanır. Bu yedi kişi adayı bir süre yönetirdi.

YEDİ MEZMURLAR

Kutsal Kitab'ın bu adı alan bir bölümü.

BABİLLİLERDE YEDİ

Babillilerde Uruk ilinin yedi sürgülü kapısı vardır.

Adamlar yedi sürgülü kapısına vardılar

Uruk ilinin

Halk toplandı Uruk sokaklarına, sevinçle doldu.

(Gılgamış Destanı)

YEDİ GÜN TÖRENİ

Bir söylentiye göre Seyid Battal'ın mezarı, başta dervişler olmak üzere, yılda bir toplanır yedi gün süren özel bir tören düzenler. XVI. yy. da, özellikle Kanunu Süleyman çağında bu tören düzenli bir nitelikte sürdürülürmüş.

YEDİ BİLGE

Sümerlerde yeraltı tatlı su okyanusunun tanrısı Ea'nın yedi öğrencisi vardır. Bunlar arada bir yeryüzüne çıkıp insanlara bilgelik, bilim öğretirmiş. Bir söylentiye göre bunlar Sümer ülkesinin yedi kiralıymış.

Anadolu Grek düşüncesinde de yedi bilge vardır. Kimi Anadolu, kimi Yunanistanlı olan bu bilgelerden ahlâk, felsefe, bilim üstüne söylenmiş öğütler, özlü sözler kalmıştır. Bunlar:

Thales, Solon, Kleobulos, Bias, Pittakos, Periandr, Kilon adlarını taşır.

YEDİ TİN

Kötü cin ölümden sonra gövdeye dönmek ister, gövdeyi arınmış bulunca kendi gibi yedi cin daha almaya gidermiş.

(Matta İncili12/45)

- Yedi aylık (yedi aylık bebek)
- Yedisinde neyse yetmişinde de odur (insan yaratılışı değişmez)
- Yediden yetmişe
- Yedi ced (yedi ata)
- Yedi sülâle
- Yedi göbek
- Yedi yaş dişi

- Yedi canlı (canı güç çıkar, kolay ölmeyenler için söylenir. Köpük yedi canlı imiş. Uzun süre hasta yatıp ölmeyen kötü insanlar için de söylenir.)
- Yedi başlı yılan (biri kötüyü, biri sularda yaşadığına inanılan bir devi anlatmak için söylenir.)

YEDİ YILLIK VEREM

İnsanın çok acı çektiğini, çok üzüldüğünü bildirmek için söylenir. Daha çok aşk, gönül işleriyle ilgili konular içindir yedi yıllık verem.

Bu dediğum türküler
Ceremedur cereme
Kodun beni e yavri
Yedi yılluk vereme

YEDİ YERDEN BAĞLI

Çok sıkı, çok sağlam anlamına gelir. Çokluk kadınlar için, onların giydikleri don, şalvar gibi giysiler için söylenir.

Ey şalvar karalisun
Yedi yerden bağlisun
Dışardan çiçek açtun
İçerden ne hallisun (nasılsın)

YEDİ GÖLLER

Bolu iline bağlı, yedi gölün bulunduğu yer. Göller ormanın başlangıç yerinden dağın doruğuna doğru sıralanır. Dereye en yakın yerdeki en büyüğü, doruğa en yakın olan yerdeki en küçüğüdür.

YEDİ DELİKLİ TOKMAK

Halk bilmeceleri arasında insan başı'm anlatan yedi delikli tokmak da vardır. İki göz, iki kulak, iki burun deliği, bir ağız yedi eder. Bundan dolayı başa yedi delikli tokmak denir.

Yedi delikli tokmak
Bunu bilmeyen ahmak
Ya bunu bileceksin
Ya bu gece öleceksin

YEDİ DAĞIN ÇİÇEĞİ

Halk arasında güzeli anlatmak için yedi dağın çiçeği deyimi vardır. Birçok halk türküsüne de geçmiştir.

Nereye gideyisun
Yedi dağın çiçeği
Olmadı göremedum
O yere gireceği

YEDİ YERDEN YARALI

Çok acı, üzüntülü olmayı bildiren bir deyim de yedi yerden yaralıdır. Halk türkülerinde geniş bir yer kaplamıştır.

Tabancamın kundağı
Tur alıdır turalı
Kaybana (kimsesiz) yüreciğum
Yedi yerden yaralı

YEDİ ASKI (MUALLAKATU'SSEB'A)

İslâm dininin doğuşundan önce Kâbe'nin duvarına şiirleri asılan yedi Arap ozanının yedi şiiri. Ozanlar şunlardır: **İmreulkays, Tarafe, Züheyr, Lebid, Amr, Antere, Hâris.** Bunlar genellikle V., VI. yy.larda yaşamış, bir ikisi de VII. yy. başlarında ölmüştür. Şiirleri (Yedi Askı) Arap şiirinin ilk ürünleri sayılır.

- Yedi gün
- Yedi gece
- Yedi köprü yapmak (Bir kedi öldürenin işlediği suçu bağışlatması için yedi köprü yapması gerekirmiş. Din bakımından).
- Yedi Derya (Ortaçağ coğrafya bilgisine göre yeryüzünde yedi büyük deniz olduğu söylenir. Bunlar Hazar denizi, Akdeniz, Kadadeniz, Hind denizi ile öteki komşu denizlerdir).
- Yedi kat yerin dibi
- Yedi yerin gülü
- Yedi ayet (Seb'almesani. Kur'an'ın Fâtiha adlı sûresi. Yedi ayetten oluştuğu için bu adı almıştır).
- Yedi kıraat (Kıraatı seb'a. Kur'anın yedi makam üzre okunması).
- Yedisinde yar erde ya yerde (kızlar için söylenir).
- Yedi cüce
- Yedili tabanca (yedi mermi alan negant tabanca)
- Yedili koz
- Yedi ceddime tövbe
- Yedi ceddine rahmet. (Yedi ced, İslâm inançlarına göre kişinin soyluluğunu gösterir. Yedi sayısının kutsallığı ile ilişkilidir).

YEDİ NİTELİK

Bektaşilerde Peygamber Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin halife Ali'ye yedi ayrı nitelik verdiğine, Ali'nin bu yedi niteliği özünde topladığına, varlığında yansıttığına inanılır.

YEDİ ERKÂN

Bektaşilikte yedi erkan vardır. Bunlar sıra ile pir, rehber, mürşid, iki müsahib ile iki eşleri olarak bilinir. Bunlara ayrı bir kutsallık, ayrı bir özellik yüklenir.

YEDİ TAMU (CEHENNEM)

İslâm inançlarına göre yeraltında suçluların gideceği yedi cehennem vardır. Bu yedi cehennem (yedi tamu) eskiçağ dinlerinden kalmadır. Eski Anadolu dinlerinde, Hi titlerde, Sümerlerde yeraltı yedi tamunun bulunduğu inancı vardı.

YEDİ TEPE

İstanbul ile Roma illerinin yedi tepe üstünde kurulduğu bilinir. Bu yedi tepe yedi sayısının kutsallığı ile bağlantılı sayılır.

YEDİ UYURLAR

İlkçağ Anadolu inançları arasında yedi uyurlar'm önemli bir yeri vardır. Bunlar sonradan İslâm inançları arasında karışmış, eshabı kef (mağara arkadaşları) diye anılmaya başlamıştır. Yedi uyurların yattıkları mağara Efes yöresindedir. Yedi uyurların şunlar olduğu söylenir: **Yemliha, Mislina, Mürselina, Mernuş, Tebernuş, Sazenuş, Kefeştatayuş** bir de kıtmır adlı köpekleri varmış.

YEDİ EMİRLER

Horasan'dan gelip, İstanbul'un alınmasındaki savaşa katılmış, yedisi de din yolunda şehid olmuştur. Mezarları Fatih'te, Malta yöresinde bir sokak içindedir.

YEDİLER, ÜÇLER, KIRKLAR

Gerek İslâm tasavvufunda, gerekse halk inançlarında üçler, yediler, kırklar kutsal sayılan birer topluluktur. Bunların ermişliğine, tanrı katında yüce birer yerleri olduğuna inanılır. Kaynak bakımından bu üç topluluk (üçler, yediler kırklar) ilkçağ Anadolu inançlarının bir kalıntısıdır. Üç sayısının kutsallığı Hititlerde de vardı, yedi ilkçağda kutsallık bakımından en yaygın olan sayıdır. Kırklar, İslâm inançlarında da vardır. Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin miraçtan dönerken Ali ile karşılaşması, başlarının Ali'nin bulunduğu bir toplantıda kırk kişinin olması, biz kırk kişiyiz birbirimizi biliriz sözü bu dönemden kalmadır. Anadolu inançlarında yedi sayısı, onun yansıttığı anlayış üçle, kırkla yan yana gider.

Erenler bu yolda bir sır dediler
Erenler dediğim kırklar, yediler
Gönülden gönüle yol var dediler
Öyle midir deli gönül öyledir.

Cafer Abdal

YEDİ İMAM

İsmailiye mezhebinde yedi imam vardır. Halife Ali'den başlayan bu yedi imam inancı sonradan gelişmiş, İsmailiye mezhebinin yedi ana ilkesi durumuna gelmiştir.

YEDİ DERVİŞ

Hurufî inançlarına göre; Fazlulah Hurufi, dinini, düşüncelerini yaymak için yedi kişiyi görevlendirmiş. Bunlara yedi imam, ya da yedi derviş denir.

YEDİ ULULAR

Bektaşi inançlarına göre ermiş sayılan yedi büyük ozan. Bunlar da Nesimi, Hatayı (Şah İsmail), Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Viranı, Yemini, Fuzulî. Bu yedi ozan, Alevi Bektaşiler arasında ulu olarak nitelenir, büyük saygı, sevgi görür.

YEDİ KUZU KURBANI

Museviler Hamursuz denen bayramlarından yedi hafta sonra yapılan Gül Bayramı'nda günah adağı olarak yedi kuzu kurban ederler.

YEDİ AİLE

Buddha dini yayıcılarından kral Rai Pa Çan her keşişin bakımı ile ayrı ayrı yedi aileyi görevlendirmişti.

YEDİ PİSKOPOS

Papa V. Clemens 307'de Hristiyanlığı Asya'da yaymak amacı ile yedi minorita görevlendirip Asya'ya göndermişti.

YEDİ RAHİP

Almalık ilinde Franuscus rahipler kurulu yedi kişiden oluşmuştu. Bunlar toplanır, dinlerine göre birtakım konuşmalar yapar, buyruklar çıkarırlardı.

YEDİ MAHALLEDEN KOVULMAK

Yabancı köpek yedi mahalleden kovulur. Anadolu halkının böyle bir inancı vardır. Ancak bu inanç zamanla kaynağından uzaklaşmış, kötü insanı niteleyen bir deyim olmuştur.

YEDİ TAŞI DELMEK

Yetim (öksüz) hakkı yedi taşı deler geçermiş. Öksüz bir kimsenin hakkını yemenin ne denli bir suç olduğunu anlatmak için söylenir.

YEDİ PEYGAMBER

İsmaili mezhebine göre yedi büyük peygamber vardır. Bunlar sıra ile: **Âdem, Şit, Nuh, İbrahim, İsmail, Muhammed, Ali** adlarını taşırlar. Halife Ali'yi peygamber tanımak İsmaili inançları gereğincedir.

YEDİ TUĞ

Eski Türklerde at ya da öküz kuyruğundan yapılan yedi tuğlu bir bayrak vardı. Bu onlarca kutsal sayılırdı.

YEDİ AD, YEDİ ŞART

Ahilikte kemer (şed) bağlamanın yedi kuralı, bu kurala göre yedi adı, yedi de çözmesi vardır. Nakl kapısını bağlaya seha ve lütf kapısın aça, Kahır ve zecr kapısını bağlaya mülayemet ve hilm kapısını aça, Hırs kapısını bağ laya kanaat ve rıza kapısını aça, Tokluk ve Kizb kapısını bağlaya açlık ve riyazet kapısını aça, Halktan yana kapısını bağlaya Haktan yan kapısını aça, Herze ve Hezyan kapısını bağlaya sıdk kapısını aça, Efali şeytan kapısını bağlaya Rahm kapısını aça.

YEDİ MUM

Mevlânâ'nın "Mesnevi" adlı yapıtında anlattığı bir öykü. Deniz kıyısında birdenbire yedi mum görünür, bunun nedeni bilinmez. Halktan kimse bu mumları göremez. Sonra yedi mum döner bir mum olur. Bir süre sonra yedi mum yedi ağaç olur. Ağaçlar da halkın gözüne görünmez. Bir süre sonra bu yedi ağaç da bir ağaç olur. Daha sonra yedi ağaç yedi adama dönüşür. Bu olayı yalnız öyküde adı geçen Dekukî görür. (Mesnevi c. 3/19852060).

YEDİ ÖĞÜT

Dürzilerde, yedi türlü öğüt vardır, yedisi de din gereği kutsal sayılır. Bütün Dürzilerin bunlara göre davranması gerekir.

- Tevhidü'l hakim (hakimi, yöneticiyi Tanrı bilmek),
- Sıdku'l lisan (doğru söz, söze bağlılık),
- Hıfzü'l ihvan (din kardeşlerini koruma),
- Terki ibadetü'l Adem ve'l bühtan (Âdeme, yalana tapmayı bırakmak),
- El rıza bi hükmü hâkim ve fıilihi (yöneticinin buyruğuna, eylemlerine boyun eğmek, bağlı kalmak),
- Teberri min elebalis min et tagut (şeytanlardan, azgınlıklardan uzak kalmak),
- Teslimü'n nefs (boyun eğme)

Bu yedi öğüt Dürzi dininin temel inançlarıdır. Onlara aykırı davranmak, uymamak bir suçtur.

YEDİ YERDEN YAMALI

Bir giysinin eskiliğini, yıpranmışlığını göstermek için söylenen bir halk deyimidir.

Alacalı şalvarı
Yedi yerden yamalı
Güzel sevdası olan
İstemez dünya malı

YEDİ GÜN

Buddha dininde Çıntamani denen mutluluk incisini bulmak, insanları mutluluğa kavuşturmak için Buddha' nın gizli bir ülkede yedi gün, yedi gece yol gitmesi, incinin bulunduğu ildeki devin sarayına girmesi olayını anlatan bir inançtır.

YEDİ KONAKLIK YOL

Buna farsça hefthan denir. İran masallarında Rüstem in Mazenderan ilinde zindana atılan Keykavus'u kurtarmak için ordularla savaşa savaşa aldığı söylenen yedi konaklık yol. Sonunda padişahı zindandan kurtarmış.

YEDİ YIL KITLIK

Peygamber Yusuf un yedi yıl kıtlık, yedi yıl bolluk olacağını bildirdiğine inanılan düşü. Yahudi dininde geçen bu olay İslâm dinince de benimsenmiştir. Bu düş yedi beşli öküzün yedi cılız öküzü yiyeceği biçiminde yorumlanır.

YEDİ ESMA

Arapların Esmai Seb'a dedikleri. Kadiri tarikatında şeyhin isteği üzerine tanrının yedi adı okunarak zikr edilir. Bu yedi ad Kur'ân'da geçer.

Kelime-i tevhîd, Allâh, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kahhâr.

YEDİ KADIN ALMAK

Karadeniz kıyılarında söylenen halk türkülerinde geçen bir olay. Gerçekten yedi kadın alan erkekler de vardı.

Tonyalıyım Tonyalı
Alırım yedi karı
Biri gider ahıra
Biri sağar sığırları
Biri tutar ışığı
Biri sallar beşiği
Biri gider ormana
Biri gider suya
Biri oynar benimle

YEDİ GEZEGEN

Ahilerde musiki yedi gezegen perinin birer ilhamıdır.

Periler:

Pazar Çarşamba, (Ütarit perisi),

Çarşamba Cumartesi (Zuhal perisi),

Salı Cuma (Merih perisi),

Cuma Cumartesi (Zühre perisi),

Pazartesi Pazar (Ay perisi),

Perşembe Perşembe (Müşteri perisi),

Gece Gün (Güneş perisi).

Kaynak: İsmet Zeki EYUBOĞLU, Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi İnanç-Söylence Bağlantısı, Geçit Kitabevi, 1987, İstanbul